HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS OPERA OMNIA

QVORVM NOMINA
ſequens pagina plenius indicat.

ACCESSIT INDEX LOCVPLETISSIMVS.

Ex Tertia Editione.

Cum Illuſtriß. Senatus Veneti decreto.

VENETIIS, APVD IVNTAS.
M. D LXXXIIII.

INDEX OPERVM FRACASTORII

Quæ in hoc volumine continentur.

Homocentricorum siue de Stellis, liber vnus.
De causis Criticorum dierum, libellus.
De Sympathia, & Antipathia rerum, liber vnus.
De Contagionibus, & Contagiosis morbis, & eorum curatione, libri tres.
NAVGERIVS siue de Poetica, dialogus.
TVRRIVS siue de Intellectione, dialogus.
FRACASTORIVS siue de Anima, dialogus.
De Vini temperatura Sententia.

POEMATA

Syphilidis, siue de Morbo Gallico, libri tres.
Ioseph libri duo.
Carminum liber vnus.

HIERONYMI FRACASTORII VITA.

HIERONYMVS Fracaſtorius Veronenſis, FRACASTORIA perantiqua Veronæ, atque ob id valde nobili, Familia ortus, non antiquorum modo ciuium ſuorum Catulli, & C. Plinij gloriam æmulari, ſed omnes prorſus noſtræ, & ſuperioris ætatis homines præſtanti omnis doctrinæ laude, & eximia in pangendis carminibus gloria, longo interuallo ſuperare contendit. Is, Paulophilippo Fracaſtorio, & Camilla Maſcarellia Vicetina, ſummæ probitatis parentibus ortus, atque à patre liberaliter educatus, vt primum per ætatem in luce hominum verſari cœpit, tale de ſe ſpecimen apud omnes præbuit, vt, iam tum ex eo adhuc puero, qui poſtea vir futurus eſſet, facile homines coniectarentur. quod immortalis Dei maturo quoque teſtimonio pridem fuerat confirmatum, quum penè infans, & vix cunis egreſſus, à matre quadam die in vlnis blande pertractatus, dum grauis fortè tempeſtas repentè coorta eſſet, ipſa fatali de cœlo icta fulmine, incolumis ſeruaretur. Patauium, ad capiendum animi cultum, adhuc adoleſcens, profectus, ingenti cura, atque indefeſſo

labore, iam tum ad ſummum gloriæ faſtigium generoſi ſpiritus indole ſibi iter aperuit, quum poſt bonarum literarum cognitionem, ad arcana cuiuſque doctrinæ, ſed Mathematicarum præcipue ſcientiarum infinita lectione, inuſitataque memoria ſibi eſſe penetrandum iudicaſſet. Sed quum Philoſophiæ ſtudijs per multos annos operam dediſſet, Petro Pomponatio Mantuano præceptore vſus, tanto animi ardore, atque alacritate, Genio ſuadente, ſe totum ad Medicinam conuertit, tanta porrò contentione in Gymnaſio per quotidianas medicorum diſceptationes ſe ſe exercuit, vt doctores ipſi atque æqualis iuuentus, eum ad omnia natum eſſe diuino quodam conſilio faterentur, illique maximos Suggeſtus honores tunc detulerint, quod Patauij ante illum nemini, niſi maturo in ſtudijs, & perfectæ demum ætatis viro, contigerat. Studiorum ſocios, & ſodales habuit Patauij, illuſtriores quoſque eius ætatis iuuenes, Gaſparem Contarenum, qui poſtea Cardinalis fuit, Andream Naugerium, & Marcum Antonium Contarenum Patricij ordinis Venetos, eoſdem poſtea clariſſimis legationibus ac magiſtratibus inſignes, Ioannem Iacobum Bardulonum Mantuanum, qui grauiſſimus Philoſophus fuit, Pomponium ac Lucam Gauricos fratres Aſtronomiæ peritiſſimos, & Ioannem Baptiſtam Rhamnuſium, qui poſtmodum X.virum conſilij Senatus Venetiarum à Secretis, fuit, Græcarum literarum, ſed Coſmographiæ præſertim atque omnis ferè Hiſtoriæ peritiſſimum: ſed præter cæteros Marcum Antonium, Ioannem Baptiſtam, & Rhaymundum Turrianos, nobiliſſimos fratres Veronenſes, præcipuè coluit; quibuſcum quotidiano ferè in conuictu Patauij verſabatur, quum Hieronymus eorum pater exactæ doctrinæ, & auctoritatis vir, primum inter medicos in eodem Gymnaſio honeſtiſſimis conditionibus ſuggeſtus locum obtineret. Sed, exorto demum bello, & euerſo Patauino Gymnaſio, quum nuntiata eſſet illi patris mors, & in patriam iter pararet, Liuianus Venetarum copiarum Imperator, muſarum liberalis hoſpes, & ingeniorum cenſor longe grauiſſimus, honeſtiſſimis accitum conditionibus in Academiam Foroiulienſem ad Portum Naonem inſtitutam, in Andreæ Naugerij, & Ioannis Cottæ præcellentium poetarum contubernium euocauit. Vbi cum aliquandiu verſatus eſſet, carminumque, quæ ab eo quotidie, ex nobili ſemper occaſione ſummæ

dignitatis

dignitatis emanabant, authoritate vniuersæ Italiæ carus ac iucundus esse cœpisset, illius scripta exinde publico semper exceptaplausu, reliquorum ad hanc diem omnium famam oppresserunt. Sed quum plurib. bellis Liuiannm secutus esset, eo tum demum ex ipsa Gallorum ad Abduam victoria fuso ac capto, se in patriam sero contulit, quum omnia penè funditus euersa ac deuastata direptionibus, & incendijs paterna bona exposita reperisset. Duxit vxorem viuo adhuc suadenteque patre, dum studiorum causa Patauij moraretur, haud pari fœlicitate, quum non duorum modo, quos immature sibi ereptos nobili carmine acriter dolet, filiorum funeri interfuisset, nisi præter Paulumphilippum (quem hodie Veronæ præclaro florentem ingenio admiramur) tertium quoque annis grauem, & consilio maturum amisisset. Fuit Fracastorius parua quidem, sed quadrata corporis statura, latis humeris, & barba decenter honestatus, nigra coma prolixaque; facie rotunda, subnigris oculis, naso, ab diutissime contemplandis stellis contracto, simoque: Cæterum totius oris aspectu, ingenium maximè viuidum, miram probitatem sincerique animi candorem referente. Domum habuit Veronæ, iuxta D. Euphemiæ, quanquam secessu Caphio, Melsineoque plurimum oblectaretur. de quo quidem Caphio monte, antequam sermo vlterius proferatur, pauca ideo dicenda esse videntur, ne locus, toto Veronensi agro hoc tam eximio cultore celeberrimus, quum is, ingenuo pudore detentus de eo pauca admodum scripserit, omnino ignoretur.

Est CAPHIVS mons, ad radices Baldi xv. millia passuum Vena distans, inter Athesim, & Benacum medius. ibi, quum paurolulum ascenderis, villa in collis iugo, in media planitie ad conspectum Benaci (non eximijs illa quidem, vt reguli, ac beatioris fortunæ homines, opibus ingenioque validiores supra ciuilis fortunæ censum ædificarunt, picturis exornata, sed vno tantum loci genio, ac situs prærogatiua admirabilis) reperitur. Quadrata domus est, ac liberiori vndique, præterquam ab aquilone, cœli facie coronata: nam qua ab oriente Athesim ad radices montis ex intima Germania propè Baldum rapido cursu defluentem attingit, Veronam vrbem & circumfusas innumerabiles in subiecta planitie villas longissime prospectat; atque in his, omnis generis armenta errantia, & fumantia sub vesperam tecta intuetur. ab occidente autem Benacum è conuerso lętissima facies excipit: pari

hercle occurrentium collium varietate mirabilior ac iucundior: quum vel altos interdum Benaci fluctus, & beatam Catulli peninsulam, ac veliferas item classes, & piscantium nauiculas longè aduenientes perspectare, tum diuersa oppida apricis promontorijs exposita lubet contemplari. hinc Bardolinum subiectum: hinc frequenti olea, & citrijs colles coronatos: hinc demum nemorosa & læta virentibus pascuis, nascentium montium iuga despectantur. noxios ventorum flatus ad meridiem paululum extans ante domum cubitus eminentibus pomiferis arboribus iucundus, ac Baldus mons ad aquilonem vergens, omnem hyemis duritiem procul expellit: ita tamen, vt & in media æstate quum ex alto Sol vrget, obortis Aetesijs blandissime ventiletur, nec ardere in cœlo Sirium sentiat: & per hyemem, apricum ferè semper solem, & nebulæ omnis expertem diem admittat. Benacus porrò, qui maritimi littoris naturam æmulatus nunquam gelascit, atque omnem hyemis duritiem suauiter frangit, frequenti nobilium Troctarum, & Carpionum piscatione, non parum momenti cęteris quoq; affert commodis. Hic illum interior domus æstiuis hybernisque cubiculis atque interioribus conclauijs, vbi amicos benigne atque hilariter excipere consueuerat, perquam commoda, quòd magnopere musis expetitur, strepitu vacua, atque alti plena silentij, omnibusque munditijs nitida, ad secretiora accedentem studia comiter accipiebat: quando editis æternæ famæ carminibus, nobile illius caput sertis, & virenti per omnem Europam laurea coronaret. Vitæ genus adamauit quietum, cunctis solutum curis & litibus, quum vir minime ambitiosus & paruo contentus, honestæ ac iucundæ vitæ ad bonam semper frugem percupidus, vnam tantum studiorum laudem spectaret: hilari ac frugi mensa, exactissima semper ad tuendam valetudinem ratione instructa: tam aperto, liberali, & perblando semper ingenio, vt quum summa esset morum temperie, facilitateque naturæ, non eloquio, non cultu, fastum vllum ostenderet: nunquam in alieni operis censura amarulentus aut parcus laudator esse consueuisset: vt etiam Ioannis Baptistæ Montani medici clarissimi, illius vel æmuli, vel, vt plures iudicabant, in re medica principatum acriter affectantis mortem, nobili epigrammate sit prosecutus. Medicinam, ad quam perdiscendam se totum ab adolescentia conuertit, & in qua, nominis celebritate primum inter illustres totius Europæ

medicos

medicos locum obtinebat, toto vitæ tempore ita exercuit, vt in affectis corporibus ſanandis, in quibus illi mirifica quædam & diuina prorſus vis fuit, nullius quæſtus potiuſquam officij rationem haberet. Et quoniam, hac vitæ ratione multorum amicitiam ſuo ſibi beneficio comparauerat, inimicum vero merito habebat neminem, omnes non Venetię tantum, atque illius orę, ſed externi etiam principes & reguli, vt de, vel deſperata vel dubia vitæ re illum conſulerent, maximis ad ſe conditionibus acceſebant: à quibus ille diſcedens, ſalute eidem reſtituta, nullum prorſus pretium, præter amicum animum in patriam referre vnquam volebat. Delectabatur, cum in otio eſſet, antiquorum hiſtorias, & illuſtria clariſſimorum virorum facta perlegere: adeo vt Plutarchus atque interdum Polybius ex manibus ferè nunquam exciderent. Mathematicis item ſcientijs, & pręſertim Muſicæ, oblectandi animi cauſa ſtudium adhibebat: ſed, ex mitiorib. omnibus diſciplinis, in vnam Coſmographiam incumbebat: quam tanto ſtudio quandoque colere conſueuerat; vt grauioribus quandoque ſtudijs intermiſſis terrarum omnium ab Luſitanis primum in oriente, mox à Columbo in occidente noſtro ſęculo inuentarum deſcriptiones & loca, ligneis orbibus ad amuſſim affabrefactis, altitudinum & latitudinum adhibitis dimenſionibus delinearet. Conſuetudo aſſidua illi erat multum cogitandi, plurima ſecum animo voluendi: neq; enim vel deambulando tempus vllum labi fruſtra vir nunquam otioſus, patiebatur: ideoq; & raro admodum, & niſi plurimis adhortationibus inuitatus, loquebatur: triſtemq; ac ſeuerum homines exiſtimabant, quum illius ſermonibus ad hilaritatem ſępius conuerſis, nihil lętius, nihil vrbanius poſſet reperiri. Sed qui herbarię facultati ac ſimplicibus medicamentis ex antiquorum libris accurate perdiſcendis egregiam pridem operam nauauerat, non obſcurę laudis compoſitionem atque aduerſus peſtilentes febres mirę poteſtatis antidotum, quod DIASCORDION appellant, medentibus ſimul & pharmacopolis neceſſarium, ſuperioribus annis magna hercle noſtri ſeculi vtilitate parauit, quum multis pręterea herbis ab antiquis pridē deſcriptis, ſed noſtro æuo incerta ſimilitudine perobſcuris, eruditam claritatē attulerit. Amicos habuit nobiles quoſq; totius Europę, atq; in omni doctrinę genere pręſtantes viros, ne vllum aut alterum eorū hoc loco commemorem, tam fauſto, fœliciq; ſemper euentu, vt illum

omnes, non vt ſummæ doctrinæ ac probitatis virum adamarent, ſed quaſi quoddam in terras delapſum numen mirarentur. Sed graſſante demum in vrbe peſtilentia, quum primo quoque tempore in ſuos ſe Caphios tranſtuliſſet, & multum otij nactus eſſet, ſuperatis hercle omnibus, quicunq; plurimos ab hinc annos floruiſſent, poetis, Syphilida Petro Bembo Leonis X. Pont. Max. tunc à ſecretis dicatam, perenni atque eo propè æterno carmine decantauit: tanta omnium admiratione, vt quum non multos pòſt annos Neapolim ad Iacobum Sanazarium in lucem edita deferretur, vir ille omnium noſtræ & ſuperioris ætatis diſertiſſimus, & Virgilianæ maieſtatis affectator egregius, atque alieni carminis laudator alioqui parcus atque amarulentus, Hippolyto Medici Cardinali, qui forte ad eum ſalutandum, nobili eruditorum corona ſtipatus, atque adeo ipſo Montano acri ęmulo acceſſerat, hunc vnum eſſe confeſſus ſit, à quo non Iouianus modò Pontanus, ſed ipſemet quoque in Partu Virginis accurata carminis dignitate, viginti amplius annorum lima ac labore perpoliti, eſſet victus. Cæterum in amicitijs alendis ac conſeruandis (vt pauci ſolent) fuit Hieronymus in primis diligens ac circunſpectus. amabat omnes, omnium ſemper obſequijs, ac commodis erat intentus, vt, vel in media hyeme à Chriſtophoro Cardinale Madrutio Principe Tridentino, qui Fracaſtorium mirifice diligebat, valetudinis cauſa accerſitus, Tridentum magnis itineribus, ſemel atque iterum per abtuptas conualles, proficiſci non grauaretur. eorum vero, quorum fidem beneuolentiamq; in ſe cognitam atque exploratam habebat, mutuis atque ijs quidem ferè ſemper maioribus, obſequijs proſequeretur, &, non viuentes ſolum, quod magnum eſt, coleret, ſed ſuam in vita functos etiam, quod præſtantius eſt, beneuolentiam, quantum in ſe eſſet, voluerit teſtatam relinquere. id quod ex poſtremis illius ſcriptis facile patet, quibus Turrianorum Veronenſium nobiliſſimorum fratrum memoriam, cum eorum alterum in Dialogo de Intellectione acriter diſputantem, alterum in Dialogo de anima multa differentem & acute percunctantem induceret, poſteritati voluit commendare: Andreæ porrò Naugerij præaltam ingenij vim atque eloquentiam, & Ioannis Iacobi Bardulonis Mantuani ſubtile ac valde acutum in omni philoſophia ingenium, quum vel nulla, vel ea certe pauca ingenij ſui monumenta reliquerint, ſuo de Poetica dialogo Ioanni Baptiſtæ

Rhamnusio, tanquam veteri amico & sodali dedicato, apposite atque eleganter posteris manare definiuit. Sed, quod ad Fracastorij gloriam vel maxime pertinet, tanta, vir eximius nullius fastus appetens, & humilia hæc atque terrena semper despiciens, non apud suos Veronenses, aut reliquas tantum Italiæ ciuitates, sed in omni etiam Europa authoritate fuit, vt ex innumerabili diuersarum gentium & Illustrium procerum multitudine, quæ Pischeriam ad Carolum V. Cæsarem ex Germania Mediolanum & Genuam proficiscentem, atque inde in Algerium expeditionem parantem visendum conuenerat, ipse quoque, qui forte solennis pompę die è proximis Caphijs cum iucundioribus amicis spectatum descenderat, solus demonstrante illum palàm Madrutio Principe Tridentino, gressum Cæsaris æstiuo in Sole ac puluere huc illuc prospectantis tenuerit. Sed postremo, quum Christianæ reip. quæ totius orbis Tridenti generale pridem Concilium indixerat, suam non semel operam ac fidem præstitisset, in patriam eo se animo contulit, vt, abdicata prorsus omni antiquæ Medicinæ opera, quæstuque, quicunq; ex ea, vel amplissimus posset prouenire, Aesculapio sacra facturus, læto animo ad musarum vireta contenderet. quo alacriore mente extremum postea vitæ diem, qui exacte Christianam semper pietatem coluisset, quum grauis quotidie ętas præcipitante iam canitie properaret, fœliciter clauderet. Scripsit summa ingenij fertilitate nondum senex de Stellis, astrologiæ omnis peritissimus, in Ioannis Matthæi Giberti Episcopi Veronensis, & gratissimi Męcenatis gratiam, librum summæ eruditionis Paulo III. Pontifici Maximo dicatum, in quo præter alia multa, quæ de Eccentricis orbibus atque Homocentricis differit, de duobus illis præcipue motibus à Ioanne Baptista Turriano inuentis agit, quorum ope quum aditus ad multa eorum, quæ in natura abditissima sunt, pateat, tum via ad ea sine vlla obliquitate demonstranda aperitur, quæ circa stellas apparent. Scripsit de Criticis item dieb. alterum, contra Galenum. Scripsit grauiori ætate, ac plane senex, de Sympathia & Antipathia rerum, & Contagionibus, & contagiosis morbis pari ingenij splendore libros ad Alexandrum Farnesium Cardinalem, eundem liberalissimum Moecenatem, atque inde pręclaram nominis famam latissime propagauit. nouissime vero, dum duos Dialogos accurate & eleganter, de Poetica vnum, & de Intellectione alterum conscriptos in manibus

haberet,

haberet iam iam editurus, Tertium de anima, quem aduersus insana non minus quam impia Pomponatij præceptoris placita conscripserat, & Iosephi historiam, quam heroico carmine fuerat aggressus, summo vate dignam, fatali morbo properante absoluere non potuit. Carmina quædam ingenij ad maiora tendentis præludia, quæ viuens publicari nunquam voluit, magni tamen atque ingentis illius spiritus vim referentia extant. Ex ijs, ea præsertim, quibus Cæsar Fregosius Palladis virenti olea coronatæ caput, nobili gemma vel decenter cœlatum, Margaritæ Valesiæ Nauarræ Reginæ Francisci Gallorum regis sorori, dono misit. Citriorum Epigrammata, & perennis famæ Odæ, tenera quadam ac prędulci ad Malsesenum suauitate decantatæ, ac nusquam apud amicos repertæ, ideo perierunt, quòd eruditus vir, atque vna tantum sciendi gloria contentus, omnem qui ex carminibus inani hercle si non ridenda antiquorum comparatione publicatis prouenit fastum ita prorsus contempsit atque despexit, vt quod plerique alij summa ope nituntur, ne illorum quidem archetypum apud se in hunc vsum esse vnquam pateretur. vt, hæc etiam qualiacunque sunt, quæ nunc in lucem emissa leguntur, non exiguo labore ac cura ab amicis hinc inde collecta, prout dispersa prius quęque reperiebantur, in vnum diuinitus redacta sint. Fato functus est septuagenario maior, octauo Idus Augusti M D LIII. dum pranderet, apoplexia correptus in mensa, quum nimio æstu damnatos menses, in suis Caphijs, vrbe secedens, deuitaret. eo quidem tranquilliore vitæ excessu, quod Paulumphilippum filium tanti nominis hęredem relinqueret, cum bona etiam spe pręclaræ posteritatis, quando iam ex eo plures auitæ indolis nepotes non semel aut iterum amplexus esset. Ferunt Hieronymum, dum langueret, cognito fatali morbo, post multas amicas sibi herbas in olfactum balbutiente lingua efflagitatas, amisso penitus sermonis vsu, manu sępius in verticem exporrecta, ijs, qui aderant, innuere voluisse, vt celeriter cucurbitula affecto & laboranti cerebro, quo ille peropportuno remedio se olim Veronę vnā Monialium virginum Diuo Bernardino dicatarum curasse adhuc meminerat, subuenirent: sed, re nequaquam a domesticis intellecta, quum alij alia adhibenda tum esse remedia pręedicarent, frustra expectato remedio, leniter sub noctem expirasse. Illius ossa Veronam paulo post in D. Euphemiæ, honorificentissimo relata funere,

sunt

ſunt condita : flebili id carmine huius ſæculi celebrantibus omnibus poetis. Aenea illius & Andreæ Naugerij effigies ſcite expreſſa Patauij in fornice portæ iuxta pontem D. Benedicti, à Patauina iuuentute atque vniuerſo Gymnaſio ſalutatur : quam Ioannes Baptiſta Rhamnuſius, ſupremum amicitiæ munus perſoluens, addita antiquorum Aræ peruetuſta dicatione ex ruinis Salonarum vrbis Dalmatiæ eruta, ad ſtudioſæ poſteritatis ſolatium luculenter exornauit : vt doctiſſimorum hominum ſimulachra, qui arcta viuentes inter ſe neceſſitudine coniuncti fuerant, à poſteris quoque in nobiliſſimo terrarum orbis Gymnaſio eodem in loco pariter ſpectarentur. Cæterum Veronenſes gratiſſimi ciues, quod ad perenne Fracaſtorij decus vehementer pertinet, ne à Rhamnuſio eiuſdem amico, pietate in tantum ciuem ſuperari paterentur, biennio poſtquam idem Rhamnuſius Patauij æneam Fracaſtorij imaginem collocaſſet, ijdem communi conſenſu, vno omnium nobiliſſimo decreto, marmoream Veronæ ſtatuam præclara maiorum ſuorum imitatione, qui Catulli Vatis, & C. Plinij, reliquorumq; ciuium ſuorum memoriam marmoreis imaginibus honeſtare voluerunt, in publico cum laurea erigendam curarunt: quæ hodie Veronæ viſitur in veteri Arcu lapideo vrbis propè Comitium, in Area quæ Dominorum appellatur ; nec procul ab eodem Catullo, cæteriſque illuſtrioribus ciuibus Veronenſibus, artificio Daneſij Catanei Carrarienſis ex Lunenſi agro, præſtantiſſimi huius ætatis ſtatuarij, non minus pia quam admiranda comparatione conſpicitur.

Quum autem varijs elogijs ab amicis ſepulchrum Fracaſtorij Veronæ ornaretur, Adami Fuinani carmen omnium conſenſu principem locum obtinuit.

ADAMI

ADAMI FVMANI
VERONENSIS.

LOnge vir vnus omnium doctißimus,
Verona per quem non Marones Mantuæ,
Nec nostra priscis inuident iam sæcula,
Virtute summam consecutus gloriam
Iam grandis æuo hic conditur FRASTORIVS.
Ad tristem acerbæ mortis eius nuntium
Vicinæ fleuit ora, flerunt vltimæ
Gentes, perisse musicorum candidum
Florem, optimarum & lumen artium omnium.

EXEMPLVM EX ACTIS CONSILIORVM

Magnificæ Communitatis Veronæ.

Die Iouis post Nonam, XXI Nouembris, M.DLV In Camera Consilij, in Consilio Duodecim, & Quinquaginta, præsentibus Clarissimis Rectoribus, & Magnificis Dominis Camerarijs, in vocibus Quinquaginta octo.

Pro erigenda Statua marmorea, Excellentissimo Domino Hieronymo Fracastorio Poetæ Clarissimo felicis memoriæ, posita fuit Pars infrascripta, Die XII Instantis publicata, & nunc repetita, & capta de Ballotis XLV Pro, & XIII contra. cuius tenor est, videlicet.

EA fuit virtus, & diuersarum scientiarum cognitio Excellentissimi Domini HIERONYMI FRACASTORII Ciuis nostri, vt inopinata eius mors ingentis mœroris, & luctus causam non solum nobis, & cunctis Italiæ Ciuitatibus præbuerit, sed etiam multis barbaris nationibus, ad quas tanti viri fama peruenerat. Ille enim Philosophiæ, & Medicinæ peritia nostri temporis celeberrimos homines æquauit: Humaniorum vero literarum scientia, & in primis Poesi, sicuti multos ex veteribus, ita omnes, qui post annos mille quingentos aliquod in eo genere scribendi nomen habuere, superauit. Testantur diuinum illud Syphilidis, siue de Morbo Gallico, Poema, Heroico carmine scriptum: atque item Libri duo, nuncupati Ioseph, quos morte præuentus absoluere non potuit, compluresq; alij lusus Poetici, qui nuperrime in lucem prodiere. Proinde cum patres nostri eos etiam Ciues suos, qui ante humani generis redemptionem

singulari

ſingulari quadam eruditione, ac ingenij ſplendore florue re, publicis monumentis, & imaginibus decorandos cenſuerint; NOS etiam, tantum Virum, Nobili genere ortum, tamque illuſtrem Poetam, quem nos ipſi aluimus, & in patriæ ſinu morientem vidimus, pari honoris, & gloriæ titulo defraudare non debemus: Et Ideo ad propoſitionem Spectabilis Domini Chriſtophori Fracaſtorij Prouiſoris Communis

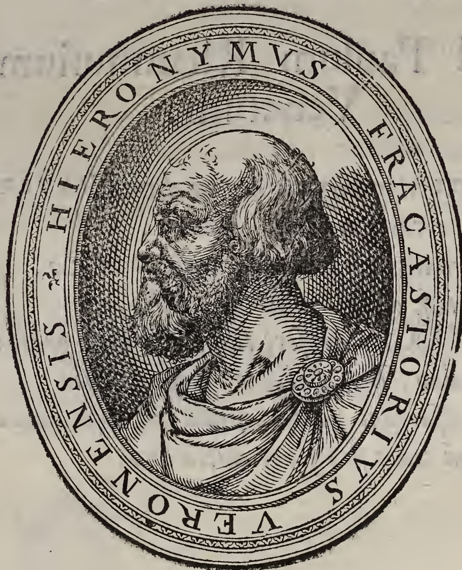
VAdit Pars, poſita per Spectabiles Dominos Prouiſores, & Conſilium Duodecim, quod maiorum noſtrorum exemplo, qui Catullum, Plinium, & reliquos Ciues ſuos, qui in diuerſis ſcribendi facultatibus præſtitere, ex veterum inſtituto marmoreis imaginibus honeſtare voluerunt, erigatur ipſius Domini HIERONYMI marmorea Statua, Poetæ habitum referens, redimitaque tempora Lauro, ſupra Arcum viæ, Salæ huius Conſilij contiguæ, iuxta ordinem reliquarum conſtituenda.

Angelus Zauariſius
Cancellarius Communis.

LVDOVICI NOGAROLAE COMITIS

Ad Paulum Rhamnusium Venetum.

FRASTORI monumenta hoc tu dum PAVLE libello
Colligis, è cæcis eripiens tenebris,
Scilicet ut vates, Medicaq́ excelluit arte,
Percurritq́ domos ætherias animo,
Ingenteis VERONA refert tibi nunc mea grates
Cum Baldo, Benacoq́ suo, atq́ Athesi.
Qui tanto assurgent plausu, quantum ipsa labore
Fama sui ciuis se efferet aucta tuo.

HIERONYMVS FRACASTORIVS VERONENSIS

INDEX RERVM, AC VERBORVM MEMORABILIVM,

quæ in hoc opere continentur.

ABRANIVS Zacutus perpetuas condidit ephemeridas 19.b
eiusdem obseruatio circa stellam spicam ibid.c
Abscessus, ex febre pestilenti ortus, cum maturuerit, quid agendum 104.c
Absis, quid sit 13.a
Absis, & antabsis, semper ex diametro opponuntur 37.b
Acetum, putredinibus resistit 81.a
Aceti generatio 81.b
Accidentia orbibus, quæ sint 5.c
Acerba, si ab alio edantur, cur saliua in os alteri prosiliat 75.b
Achores quibus nominib. vocatæ 96.d
quod genus morbi sint; & qua corporis parte oriantur 96.d
Actio non fit, nisi inter contraria 61.d
Actio, & reactio, quomodo fiant 61.d
propter quid 62.b
Actiones spũaliũ, quot, & quæ sint 51.c
Actioni, quot, & quæ potissimum requirantur 65.b
Actio & passio, circa quæ fiat 77.b
Actus rememorandi, quinam sint, & quomodo fiant 126.a
Actus memorandi, & imaginandi, qui dicantur 125.d
Adamas, & electrum, q̃uo pilos & surculos, ad se trahere videantur 62.c
Adamas, cur paleas, & surculos trahat 66.b
Adamas, cur solo sanguine hircino mollescat 66.b
Adiantum, cur non madescat. 63.d. & 64.d
Adianthi, quot species sint 64.a
Admiratio, quando fiat, & quid sit 73.c
Admiratio, cur intentio nominetur ibid.
Admiratio, à quib. excitetur ibidem
Adolescentibus Syphilide laborantibus qua pacto succurrendum 110.a
Aegri, cur tristes sint 72.b
Aegritudinum progressus, status, solutio, & crisis, ex quibus innotescant 55.c d
Aer, quot modis alteret 82.c
Aequinoctialis, in quot gradus diuisa sit 28.d
Aequinoctiorum anticipatio ab Aplane, quanta sit iuxta Ptholomeum 30.a
& iuxta Albatenium 30.c
cur incerta sit .d
Aequinoctij anticipatio quanta fuerit à Natali Christi, vsque ad tempora Autoris 30.d
Aequinoctiorum anticipatio, cur nulla quandoque fiet ab Aplane, & quando hcc erit 31.a
Aequinoctiorum lationes, cur semper opponantur 9.a
Aequinoctium, quota die Martij spectabatur, circa natalem domini 30.d
& tempore Iulij Cęsaris ibidem
Aequinoctiũ quãdoq; diu duraturũ est. 32.b
Aequinoctium, quib. semper adsit, & quam ob causam 28.a
Aerẽ è foraminib. propulsari densatione aut pondere, cur dici non possit 64.b
Aeris locus naturalis, quis, & quomodo sit ei conuenientissimus 58.d
Aer, quomodo consideretur & eius locus naturalis, quomodo soli coniunctus 59.a
Aer, cur maximè ad suauitatem saporum conducat 68.d
Aer in foraminibus siccorum existens, cur ab aqua propulsetur, & quomodo, iuxta aliorum & Authoris opinionem 64.b c

Aestimatiua, quid sit 135.b
Affectus vnus membri alicuius principis, an alijs communicetur vnus, vel plures specie 70.b
Affirmatio, & negatio, quid sint 125.c
Affirmatio vtrum negatione prior 125.c
Agricolę quęnam obseruent circa arbores, sata, & vindemiam, sub quadraturis lunę, & quam ob caussam, iuxta aliorum, & Authoris sententiam 50.a b
Albatenij encomion 14.d
Albatenius, quo tempore, & quot annis à Christo, & à Ptholæmeo fuerit 18.d
Alphonsi regis obseruatio circa stellam spicam. 19.b *& quot annis à Christo, suum de stellis librum ediderit.* ibid.
Alyssum herba, Dioscor. & Plin. quęnam sit 105.d
Amor quid sit, & quomodo caußam per se gaudij respiciat 71.d
cur brutis etiam insit. ibid. *quos hominũ maximè, & quos parum capiat* 72.b
quomodo à libidine differat 71.d
Amphicyrthos quid 39.d
Analoga, & nõ analoga quę dicantur 65.b
Andreæ Naugerij mors, & laus 87.b
Angeli, & hominis idem finis, felicitas ipsa, ad quam sunt creati 151.d
Angelorum beatitudo, quę 151.d
Animæ humanę immortalitas: ac excellentia 149.a
Anima, quid sit, scd'm philosophos 149.d
Anima, in his, quę dicuntur viuere, est principium vitę 149.d
Animę motũ pcipere, est difficillimũ 198.d
Animas à Deo creari, decens est 159.a
Anima cognoscens, quomodo de vno in aliud feratur, in ipso phantasię opere 124.c
A. a, cũ intelligit, quo pacto moueatur 125.a
Anima, qũo componat, vel diuidat 125.b
Anima, qñado vera dicatur, vel falsa 125.c
Anima confusa, confundi & memoriam, quo pacto dignoscatur 128.a
Anima, est principium agendi, & patiendi 122 b
Anima, est substantia corporis organici 150.c
Anima, quo pacto admirari, & cogitare soleat 134.d
Anima, an semper intelligat 147.b
Anima, quomodo cauere debeat deceptiones 140.a
Animę sempiternitas, Arist. quę 155.b
Animę immortalitas, sophistica 151.b
Animalium brutorom prudentia, & ingenium 136.d
Anima quot modis bono fruatur 71.b
quot modis malum euitet 72.a
Animę vegetatiuę consensus & dissensus 66. d. *& animę cognitricis* 67.b
Animę constrictio & dilatatio quando fiat, & quomodo, iuxta aliorum & autoris opinionem 67.c d
Animę motus primi & simplicissimi 67.c
Animalium attractio qualis sit 67.a
Animalium primę motiones quomodo contingant 59.b
Animalium cur quędam reliqua fere omnia odio prosequantur 72 c
Animalia an cordis motum sentiant 69.b
Animam Musicam esse, quid sibi voluerit Plato 68.b
Animatum per se & propriè quod nam sit 71.a
Animi affectus quomodo efficiantur 61.a
Anni vnius ac plurium diuersitates 16.c
ratio diuersitatis duplex 29.b c. 31 b
Anni principium quandoque à libra inchoatum iuxta Aegyptios 32.c
Annua mensura cur varia sit 29.c. 31.b
Annua mensura quandoque constituetur ex integro quadrante 31.a
Antabsis quid sit 13.a
Antabsis & Absis ex diametro semper opponuntur 37 b
Annuæ mensuræ variæ obseruationes ab Antiquis & ab alijs compertę 26.c d
Albatenij obseruationes 30.c
Annus quid sit 26.b
Annus quomodo ab Antiquis & à posteriori-

sterioribus metiebatur 26.b
quõ rectius metiatur à posteriorib. ibid.
Antipathia.i.latens rerum dissensus 58.a
Antipathia contrariorum 64.a
Antiqui quid potissimum circa stellas attenderint & obseruauerint 14.a.18.c
Antiqui cur decepti fuerint in obseruationibus 19.a
Antiqui admodum imperfectam cognitionẽ habuerunt mundi inferioris 1.b
Anthrax, morbus, qui 96.d
Aplane vnde dicta sit 3.c
Aplane cur ab omnibus supra planetas collocata fuerit 3.d.& 14.a
Aplane quomodo cognita fuerit à nobis esse remotissima 3.d
Aplane, quomodo ordine, & natura prior sit omnibus planetis, eosque contineat, ac vehat omnes 14.a.29.b
Aplane ab antiquis prioribus non satis cognita 14.a
Aplane cur tot syderib. clara 14.b 15.c
Aplane quomodo à posterioribus Antiquis magis cognita fuerit 14.b c
Aplane quot annis gradum ac totã eius reuolutionem expleat iuxta Ptholæ 14.d
iuxta posteriores Antiquos 17.a
iuxta authoris opinionem 18.c d.20.b
Albatenij 19.a
Aplane cur authoris sententia a intelligentia communi moueri nequeat 15.b
Aplane cur & à quo inæqualiter moueatur ab occidente in orientem iuxta priores & posteriores antiquos 15.d 16.a b.17.b
iuxta autoris opin. 18.c
Aplane si iuxta modum priorum astronomorum per trepidationem mouetur quomodo esse possit, & quot orbibus id fiat 16.d
quomodo si iuxta Posteriorũ modũ 17.a
Aplane quomodo non perfectè mouetur per trepidationem iuxta Posteriorum sententiam 17.a
Aplane omnibus planetis numerũ dierũ tribuit 4.c. quõ Eudoxum extollit 46.b
Aplane non æqualiter sed modo tardius modo velocius mouetur 65.a
Antiquorum.15.D.Authoris 18.c
Aplane cur modo directa, modo retrograda agatur iuxta Antiquorum priorum opinionem, & quot annis sic moueatur 16.a b.nihil certi hactenus est cõpertum ibid.c & 17.b.opinio auto. 18.b
Aplane si semper directa incedat, quomodo fiat 17 b
Aplane quot modis directè possit incedere ibid.
Aplane quot orbes supra se habeat secũdum priores Antiquos 15.d.& 16.d secundum posteriores quot habere oporteat, & eorum vsus ibid.16.d
Aplane à quo orbe moueatur ab Oriente in Occidens 16.d. opinio Eudoxi 44.b
Aplane cur inæqualiter moueatur per par uos circulos iuxta priores Astron. 16.a
Aplane quot orbes habeat sibi deseruientes 20. a. & quo ordine sint dispositi.
Aplane à quo orbe, & quantum recipiat supra motum proprium in vnoquoque centenario, & quantum ab eo deriuatur 18.d.19.a
idem figura demonstratur 19.d.& 29.c
Aplane cur per se moueri non possit per trepidationem, nec vllus alius orbis 16.c
Aplane licet citius q̃ planete conuertatur, minus tamẽ manifestus est eius mot⁹ 3.d
Aplanes Anticircitoris motus qualis & quantus 20.b
Aplanes Anticircitoris contrauectus quomodo moueatur ibid.
Aplanes circulus medius cur inconstans sit 20.b
Aplanes circulus medius cur debeat esse subalternus cum circulo solis 14.d
Aplanes circitoris motus qualis, quantus, & quotuplex sit iuxta autoris opi. 20.a
qualis esse debeat si Aplane semper directum feratur vtrouis modo. 17. c.18. a.
si per trepidationem moueatur 17.b
Aplanes circunducentis motus qualis, quantus,

tus, & quotuplex sit 20.a
Aplanes circitoris contrauectus quomodo moueatur 20.b
Aplanes circitor quantum addat supra motum proprium ipsius in vna quarta 19.a
Aplanes circulus medius in quibus punctis secet æquinoctialem 14.c
Aplanes declinatio ab ęquinoctiali quanta sit 14.c
Aplanes inæqualitas quo pacto esse possit iuxta modum priorum Astronom. 16.d iuxta posteriorum modum 17.a. & si semper directe feratur, quõ fiat 17.b
Apl. inęqualitas quot annis procedat 18.d quõ ignota fuerit Ptol. & Albat. 19.b
Aplanes motus compositus quomodo ab Antiquis posteriorib. cognitus fuerit, proprium verò eiusdem cur non satis expresserint 14.b· quomodo compositus sit iuxta alios 15.b
Aplanes motus an directus semper vel retrogradus sit, & qualis ab Autore statuatur 18.b
Aplanes motus proprius qualis sit secundũ autoris sententiam 18.c d
Aplanes motus q̃do fuit velocissimus 18.d
Aplanes inæqualitatis reuolutio tota, & diuisio in quartas ab authore figurata describitur 19.d
Aplanes motus ab ortu in occasum solus ab Antiquis prioribus cognitus 14.a
Aplanes motus quomodo velocior ab Albatenio notatus quàm a Ptolæmeo 14.d
Aplanes inæqualitas motus quomodo per quartas diuidatur 18.d
Aplanes inęqualitas in quot annos diuidatur ab autore 19.d. 29.c
Aplanes orbis primus, qui & primum mobile vocatur, quomodo & quanto tempore moueatur 20.a
Aplanes puncta maximę velocitatis, tarditatis, & neutra, quę, & quomodo ostendantur 17.d
Aplanes motus qualis fuit in Christi natiuitate 18.c
Aplanes stellarum circulos non veros esse, quõ ab Antiquis fuerit deprehẽsum 14.b
Aplanes stellarum motus qualis prioribus Antiquis manifestus fuerit 14.c
Aplanes stellarum sinus quando, & cur proximiores & angustiores sint 17.d
Aplanes stellarum motus occultus, ab alijs per trepidationem vocatus, ab Antiquis inuentus fuit 16.d
Aplanes stellæ vix moueri videntur 3.d
Aplanes stellæ quot modis in longitudinem moueantur secundũ priores Astron. 16.a
Appetitus, quando fiat, quid sit, & quomodo ex gaudio & tristitia cõpositus 71.b eiusdem diuisio ibid.
Appetitus hominis & brutorum, quomodo differant, & quid sint 71.d
Apparentia circa sydera, cur semper difficilia habita fuerint 1.b
Aqua, quot modis consideretur, & eius locus naturalis, quõ sibi aptissimus sit 59.a
Aqua, cur in pennis, puluere, & alijs siccis, non consistat, vel rotundetur 63.d
Aqua, quot modis sitũ nãlẽ exquirat 63.d
Aqua, cur promptissimè admittatur à calce, spongijs, & alijs siccis, cum potius repelli deberet ob siccitatem. 64.a
Aqua, cur in spõgiosis ingrediatur, et quõ, iuxta multorum sententias 64.b c. & 65.a
Aqua, cur aquæ optimè misceatur 65.c
Aqua, & lac, cur non inebrient, prout vinum 144.b
Aqua mirabilis ad loca ex syphilide corrosa 109.d
Aquilarum pennæ, cur alias pennas dissoluant 66.c
Arbores duraturæ, cur certo tempore à rusticis cædi soleant 50.a
Argẽtũ trahere argẽtũ quõ ab Auth. experimẽto cognitum, & alia scitu digna 62.d
Argen. viuũ, cur auidissimè oleũ & vinũ ebibat 65.c. cur durioribus tãtũ misceatur, & alia miranda de eo, vide 66.a
Argumentorum modi, à qua potentia exerceantur 133 a

Aristote-

Aristoteles ex poetica, non minus laudis consecutus, quam ex philosophia. 112.c
Ars communis benedicendi, quæ omnes modos contemplatur 116.b
Ars, & scientia, circa quæ sint necessariæ 133.b
Asinus punctus statim pellem constringere: mox repente eandem distendere, à quo edoctus fuerit 72.a
Aspectus noster, per quam lineam fiat 27.b
Aspera, cur animæ ingrata 69.b
Astronomia, quomodo fuerit apud Antiquos imperfecta 1.c
Astronomia, est scientia subalterna 2.c. quib subalternetur 3.a
Astronomia quibus facultatibus vtilis sit, & necessaria 2.c
Astronomię nobilitas 2.c
Astronomiæ ratio, qualis fuerit temporib. Eudoxi, & Callippi 44.d
Astronomi, quam rationem posuerint crisibus 48.c.49.c
Attractio similium an omnis fuit per effluxionem athomorum, vt voluerunt antiqui 60.c.& 63.b
Attractio omnis quomodo possit esse à calore, vt voluit Alex. 61.b
Attractio mutua quorũ & qualiũ sit 62.c
Attractio perpendiculi pixidis nauigatorię cur semper ad polos vertitur iuxta aliorũ opinionem 62.d, autoris op. 63.a
Attractio lactis ex mammellis ab infantibus facta qualis sit, & quomodo fiat 71.c
Attractiones simplices, & organicæ quę dicantur 67.a
Audaces natura qui magis sint 73.b
Aurum cur nõ imbibat oleũ, nec vinũ 65.c
Aurum quomodo à fulmine colliquitur illęso loculo 65.c
BAlnea, cur Syphilide laborantib. parum, aut nihil prosint 109.c
Belli imago cur formidabilis 73.a
Boli armeni vis, contra venena 98.b
Bona & vera, quę cognoscimus, cur difficile operemur 134.a
Brassica cur iuxta rutam seri nolit. folio 66.c
Bubo, morbus, qui 96.b
quibus in membris fiat ibid. eius à phygethylo differẽtia. ibi. quãdo fiat pestilẽs. ibi.
Bubonium, quod propriè 104.b
vbi nascatur ibid.
cur ita vocatum, & ad q[illegible] valeat. ibid.
Bruta, an imaginari possint, & separata coniungere 128.d
Bruta, aliquando melius recordantur locorum, quàm homo 127.a
Brutorum appetitus varij 137.c
Butyrum cur sacchari feruorem compescat 76.c
CAdentes inopinate, cur risum moueant 74.a
Calidis & siccis, quando in contagiosis morbis vti liceat 99.b
Calli, apud Græcos, qui 96.c
Callip. quot sphęras posuerit 2.b. & 46.b
idem plura circa planetas animaduertit quàm Eudoxus, & quę 45.c d
Callippus in quo conueniat, & differat ab Eudo. circa demonstrationes apparẽtiũ in stellis 45.c d. ibid. interp̃tãtur loca Arist.
Callip. & Eudox. motum diurnum nominum Planet. in Aplanen non retulerunt 46.b
Calor, cur in timore ad cor fugiat 72.d
Calor, & sanguis, cur membra dolere concurrant 75.b
Calx, & multa alia sicca, cur promptissimè aquam admittant 64.a
Calx, cur aqua dissoluatur, & incalescat 64.b
Canes rabidi: & à cane rabido demorsi, cur liquida timeant 90.d
Candelæ flamma, cur à frigido iuxta posito fugetur 63.c
Canis, cur in rabiem incidat 90.c
Canis rabidi, indicia 90.c
Canis rabidi morsus, cur interimat cætera animalia, præter hominem 90.d
Carbunculo, ex febre pestilenti orto, quibus succurrendum 104.b

Catablepha, cur hominem ad mille passus conspectum interficiat 64.a
Caustica propriè, quæ 82.a
Certum, quid sit 183.b
Cholera abundantes, cur iurgia, & rixas somnient 141.b
Cholericorum natura 145.b
Christi origo, ac beatitudo 152.b
Cibi, peticulis laborātib. concedēdi, q 102.b
Circitor orbis, & eius motus proprius 8.d 21.c
Circunducens orbis 8.d
Citria mala, cur flaccescunt, inspersо pane in eorum cumulum 66.b
Cinarum radix vnde deferatur, & ad quæ conferat 108.d. *eius vsus, & præparatio. ibid. eius succedanea* ibidem
Cometa cur oīs in latitudinē moueatur 44.a
Cometæ insignis magnitudinis visi, & eorū motus admirandi 43.c.d. *ipsorum coma è directo semper solum opposita* 44.a
Cœli quartæ an omnes similes vel dissimiles, & quomodo 50.c
Cœlum Antiquis non satis cognitum 1.b
Cœlum quomodo rarum, & densum 13.b
Cœlum an possit esse medium specierum à stellis ad nos venientium 13.b & 42.b
Cęlum an agat in hæc inferiora, & qūo 51.b
Constrictio & dilatatio cur, & quando simul, & quando alternatim fiat 69.c
Continui solutio cur animæ ingrata 69.b *an sentiatur* ibidem
Contrauecti motus quantus 9.c
Contrariorum gradus cur certi cum certis stare possint, alij verò cum alijs minime, & qui sint 61.c *an vnus vel plures in aliud inducti ab eodem tolli possint* ibidem
Contraria cur sese mutuo expellant 63.c *ipsorum actio & reactio* 61 d & 62.a
Cordis motus 22.d
Color alb. & ruber intensi, cur molesti 68.c *medij verò cur omnes grati, & potissimū viridis deinde puniceus & flauus. at nigtr, cur minus delectet* ibidem
Contagionum initijs, quibus remedijs succurrendum 97.a
Contagionis per fomitem afficientis signa 78.b
Contagiosa ex fomite, quæ possint fieri 78.c
Contagionēs in animalia qūo penetrēt 80.b
Contagionum analogiæ, quæ 80.d
Contagio omnis, vtrum quædam putrefactio sit 81.a
Cōtagionum seminaria, quo pacto ad distans ferantur, & in orbem 79.c d
Contagionem ad distans, quæ faciant 78.c
Contagio, quo pacto transeat ab vno in aliud 77.a
Contagio, quando propriè fieri dicatur 77.a
Contagionis, à rabido cane demorsi, signa 90.b
Cognitio rerum, vnde fiat 121.d *Intelligere animæ, quid sit* 122.a
Contagio, quid sit 77.b
Contagionū differētia, quotuplex, & q̄ 77.c
Contagionis fomes, qui 77.c
Contagiones curaturus, ad quæ aduertere debeat 97.b
Contagiones, quænam conueniant cum venenis, & quæ non 81.d
Cōtagio in fructibus quomodo accidat 78.a
Contagionum indicia, quæ 83.b
Cordis motus, an ab animali sentiatur 69.b *propter quid fiat, an per se, an per accidens: an sui motus beneficia cognoscat* ibidem d *an consensum habeat cum phantasia, & an speciebus ipsius afficiatur, cum non cognoscat* 70.c *cur principaliter moueatur, recepta specie boni vel mali, in phantasia* ibidem. *cur in timore, non autem in tristitia simplici per se laboret* 72.d
Corpora, ad contagiones paratiora, quæ 83.a
Credere, & non credere, quid sit 133.b
Corpora vniuersi in primo & simplici nexu an contrarietatem inter se, & ad loca inclinationem habeant 58.c.d *quomodo locentur* ibidem, *finis primus & prima ac secunda ipsorum consensio quæ*

quæ ſit ibid. d. eorundem conſenſus quàm admirabilis. 588. & ipſorum connexio à quo pendeat 58.c
Corpus primum quomodo locetur 58.d
Corpus in quo ſtellæ feruntur cur rarefieri non poſſit 3.c
Corporum cęleſtium finis, ac propria perfectio. 46. d ipſorum ſpecies & indiuiduū idem ſunt ibidem
Criſis ratio quæ fuerit apud Pythagoreos, Philoſophos, Aſtronomos, Medicos, & Aegyptios. 48. c. d. refellitur Pythagoricorum, Philoſophorum 49.b Aſtronomorum & Medicorum 50.& 51
Criſis quid ſit 50. d eiuſdem proceſſus qualis iuxta Medicos & Aſtronomos 49.c eiuſdem ratio penes eoſdem 50.c an fieri poſſet à luna vel per ſe vel alio modo mota, vt voluerunt Medici & Aſtrologi 50. d. & 51. a. an vel per eiuſdem actionem aliquam ſpiritualem 51. d. 52.a cur ex dolore, ira & ſimilibus quandoque impediatur, & quomodo à luna pendeæ poſset, & quot ad eam requirantur 52. a cur in paroxiſmis & morborum ſtatibus maxime appareat, & quæ vera & non vera dicatur 52. b quando expectanda & non expectanda 52 c.d ratio eiuſdem penes autoris ſententiam 53. a. & 55. b cur potiſſ. circa melancoliæ motus & digeſtiones attendatur 53. a
Criſis quando, & in quibus morbis, fieri poſſit in 4.7. & 13. 54.a in 11. vero 14. 17.& 20.54.b ſimiliter in 15.21.& 27. 53.c
Criſis an in ſexta fiat & in 4. 54.d
Criſis morborum acutiſſimorum 54.a morborum mediocrium. ibid. b morborum chronicorum ibid.c
Criſis tertianarum ſimplicium, cur raro diebus parib. videatur 54.b
Criſis imperfecta, quandoque perfectam nunciat 55.b
Cucumis, cur ſuppoſito oleo recuruetur 63.d
Cultelli parantur alij ferrum trahentes: alij abigentes 63.a
Cutis contagioſę infectiones, quæ 96.d
DEceptio circa enthymemata, quomodo accidat 139. b item circa inductionem. ibid. item circa Syllogiſmos ibid. c item compoſitionis & diuiſionis ibidem
Deceptiones, quomodo fiant circa colores 139.a
Deceptionis definitio 138.a
Deceptiones, quæ circa amphibologiam contingunt 139.d
Deceptiones in ſomno, quid ſint, & quib. ex cauſis fiant 141.a
Decoctio, peticulis conferens, quę 103.a
Democriti de poetica volumina 112.c
Deum & immaterialia, quo pacto dignoſcamus per alienam ſpeciem 128.b
Diaſcordion Fracaſtorij, ad quæ conferat 104.c
Dicotomos, quid 39.d
Didonis & Aeneæ fabulæ an veræ 119.c
Diei ſignificata 25.d
Diei ciuilis diuerſitates ibid. & 26.a. ratio diuerſitatum 27. b c. & 31. b. quando ęqualis, vel maior vel minor ſit nocte, & quando maximus fiat. ibid. & 27.c cur alijs ſemper minor ſit naturali die, alijs æqualis, alijs maior: ita vt ſex menſes continuos quibuſdam dies illuceſcat 26.a.27.c.28.a
Diei naturalis diuerſitates 26. a ratio diuerſitatis 28.a.31.b. quando & quibus longior, breuior, & mediocris ſit 26.a.b. & 28. b cur in Septentrionali parte minores, in auſtrali verò maiores videantur, & cur minores fiant circa ſectiones, maiores verò circa tropicos 28.c
Dies & nox, in quo arcu fiant 27.b
Dies non critici, qui 54.d
Dies 6.8.10. & 12. cur non poſſint eſſe criticæ 54. d nec 16 nec 19. 22. 23. 26 nec 29. 55. a vtrum 28 ſit magis critica 27.55.a

Dies criticæ in morbis acutissimis 54.a in mediocrib. b. in chronicis.d. cur tam quam criticæ sint. 54.c.d cur 7. maxime critica, & potissimum in acutis: 54. d. cur 14. maximè critica in morbis mediocribus. & cur 20. & 21. & 11. magis criticę sint: quã 4. & 13. 20. verò & 21. superent principatu, vndecimam.
Dies medij. 55.a.3.5.17.& 18. quomodo ad crisim se habeant. & cur. 13. propinqua sit ad criticos dies. ibidem.
Dies indicatiui 55.a oẽs sunt quarti à die crisis perfectæ. ibid.
Dierum criticorum vsus in re medica. 55.b
Dies prima ęgritudinis, cur maximè attendenda Medico 55.c
Dierũ criticorum ratio quæ fuerit apud Pythagoricos, Philosophos, Astronomos, Aegyptics, & Medicos. 48.c.d. an Pythagoricorum & philosophorũ ratio probanda. 49.b. similiter Medicorum & Astronomorum. 49.c. 50. 51. ipsorũ causæ an à Medicis & à Gal. satis cognitę fuerint. 48.c.d. auth. opi. 53.a cur ipsorum ratio tota ex melãcholia pẽdeat, & q̃uo. 53.b.
Dierum ægritudinum diuisio 49.a
Dies critici, & ipsorum diuisio 49. a. ipsorũ qui magis & minus principes sint. ibi. Archigenes, & Hipp. de 20. & 21. principatu differentia ibidem.
Dies non critici 49. a. & 54. d
Dies medij 49.a. & 55.a
Dies indicatiui 49.a quid sint 55.a
Dies sexta an crises videat 49.a cur rarissimas videat 54.d
Dies quinta cur nautis fugienda 49.d
Dies critici an à luna ꝑ se, vel alio modo notapendere possint 50.d 51.a. an potius ab ipsa per aliquod spirituale agente 51.c quãdo expectãdi, & nõ expectãdi. 52.c.d
Dies critici in terminis puris 52.c
Dierum cur aliquę in morbis placidiss. alię acerbiores, & aliæ acerbissi. fiant. 53.a
Dies aptissimæ ad crises 53.a
Dies critici morborum acutissimorum & acutorum. 54.a. mediocrium. b. morborum chronicorum c
Dies pares cur raro critici in terminis simplicibus 54.b
Discursus, ex quot propositionib. fiat. 131.c
Diuinare ꝑ sõnia, vtrũ aliq̃do accidit. 142.a
Doctrina non est sufficiens principium ad virtutes 134.a
Dormientes, cur aliquando vigilię opera exerceant 140.d
Dubitare, quid sit 133.b
Dura, quibus de caussis resistant alterationibus 80.a
Ebrij, cur quæ vident, circulariter & quasi duplicia vident 138.d
Ebrij cur parum timidi 73.b
Eccentrici ab Hipparco interp. recepti quare absurdi. 1.b. quomodo Philosophiæ, naturæ, & ipsis orbibus aduersentur. 1.c. cur nõ possint esse in natura. 46.c. 47. & 48.
Eccentrici orbes iuxta Antiquos qd 12.d. ipsorum qui simpliciter & non simpliciter dicantur 13.a
Echeneis cur & quomodo tardare nauigia possit 63.b
Eclipsis solis quando maxima fiat, & quid necessario requiratur ad eclipsim 41.c
Ecstasis q̃do fiat, qd sit, & quib. accidat. 73.c
Ecstasim patientes. cur Deos & Angelos se aspicere putent 143.b
Elementorum consensus, & dissensus circa qualitates contrarias 61.c
Elementorum attractio, an simplex, vel organica 67.a
Electrũ trahere electrũ, & argentũ, nedum surculos & paleas q̃uo ab autore experimento cognitũ, & alia scitu digna. 62.d
Elementum quomodo conferat ad saporum suauitatem, & ingratitudinem 68.d
Elemẽtorũ cõsensus cum proprijs locis 58.d. ipsorũ cõseruatio propria & cõis 59.a. an ipsorũ loca ꝓpria sint nexus certorũ corporũ, qb. cõsentiãt qualitatibus: & quot modis ipsa elemẽta considerẽtur ibidem. cur moueantur ad propria loca 59.b. 60 a

Elementorum partibus consensus, & effectus mirandi 59.b.c
cur nihil patiantur contra naturam quum sese condensant aut rarefaciunt 59.d
cur ad consimiles partes moueri non possint 60.a
Elephantia, cur dolores non excitet: vt morbus gallicus 95.a
Elephantia, cur amentiam non caussetur, quũ in melancholia exusta cõsistat. 95.a
Elephantiasi correptis, cur membra tumeant. & cur fiat pruritus & tentigo. 95.a. *& cur id genus morbi à facie incipiat* ibidem.
Elephantię curatio duplex, & quę. 110.b
Elephantię medicamenta conferentia, quę 110.c
Elephantiasis contagio, cur tarda. 95.a
cur fomitem relinquat. ibidem.
quando per se fiat: & quando ab alijs concipiatur ibidem.b
Elephantiam, non esse morbum Gallicum nec Lepram probatur. 94.a
Elephantiasis in Italia apparitio, & eius signa 94.b
Elephantia Arabib. quę sit 94.b
Elephantię accidentia, & notę 94.b
Elephantia vnde dicta 94.c
Elephantiasis à morbo gallico, differentię 94.d
Elephanciasis, cur magis frigidas, quàm calidas regiones infestet 94.d
Emplastrum, ad gumositates, ex syphilide prouenientes, conferens 109.d
Emplastrum pro rabie affectis, conferens, quale 105.c
Ennius poeta, ridiculus habitus. 113.d
Entymema, quid sit: & quomodo ab exemplo distinguatur 131.d
Entymema, est efficacius exemplo. 132.a
Entymematum, alia facilia, alia difficilia 132.b
Ephialtes, cur timorem incutiat. 73.a
Epicyclus quid 13.a
an possit esse in natura corporum cęlestium 47.a
quot motus ab antiquis ei tribuãtur. 21.b
eius centrum à centro Solis nunquam dissociatur. 36.d
& quoties in anno terrę appropinquet, iuxta antiquos 37.b
& quomodo monstrabatur ab eis ibidẽ.
eius semidiameter quantus sit. 37.a
& in quot locis recipiat velocitatem, & tarditatem ibidem.
an in Saturno, Ioue, & Marte, rectè ponatur ab Antiquis 47.a
an in Sole & Venere 47.b
Erisipelatis origo, vnde 95.c
quando grauius ibidem.
Essere Arabib. quod 95.d
Eunuchi, & Mulieres, cur minus corripiantur elephantiasi 95.a
Exanthemata, Plinio, quę 96.b
quot sint generum ibidem.
Exemplum, quid sit, & quomodo fiat 131.c
Exemplis, cur Rethores vtantur 131.d
Exiccare, & humectare quippiam, quot modis dicatur 165.c
F*Amilię quędam, in creta laudando fęscinabant* 75.c
Familiarum cur sępe non possimus recordari 127.d
Febris pestilentis, indicia. 85.a
Febris hectica, vnde fiat 85.c
Febres pestilentes, in quibus ab alijs putridis differant 85.c
Febres, quę fiunt è venenis, cur lethales, non autem pestilentes 86.a
Febrium pestilentum, analogia, quę 86.b
Febres pestilentes, omnes interimentes, quę 86.c
Februm pestilentum, accidentia, & signa 86.b
Febres pestilentes, cur ab initio mites appareant. 86.d
Febres pestilentes, quę propriè sint. 99.d
Febres pestilentes curaturo, quę pręcipuè attendenda 99.d

Febri

Febri pestilenti, quo pacto obuiandũ. 203.b
Febre pestilenti affectus, quæ victus ratio instituenda. 103.c
Februm & phrenesim patientes, cur mira quædam faciant, & dicant 243.a
Febres pestilentes, in quibus ab alijs differant 85.a
Febres contagiosę, quæ 84.a
Febrium contagiosarum differentiæ 84.a
Febris verè pestilentis signa, quæ 89.a
Febres compositæ & hemitrithęi quando manifesti fiant 53.a
Febres pestilentes, & malignæ, quę. 84.d
Felle suffusis, cur oĩa videãtur lutea. 139.a
Ferrum, an mutatum à sua natura à Magnete, per se & ad ipsum moueatur 60.b. *quomodo ad ipsum trahatur.* 6.d. & 60.a. & 62. b
Ferrum trahere ferrum, & magnetem, ab Autore experimento cognitum, & alia scitu digna 62.d
Feruoris caussę 76.c
Figura & situs, quomodo faciant ad voluptatem & molestiam tactus 69.b
Figura descriptionis inęqualitatis totius reuolutionis Aplanes. 19.d. & 29.a
Flamma magna, cur in parua candela nutriri nequeat 65.b
Flores, & folia quędam, cur circunuertantur cum Sole 63.a
Fomitem, cur alia relinquant, alia non. folio 78.c
Fętus, cur signa retineant eorum, quę matres pręgnantes auidissimè appetiuerunt 75.b
Formę naturales, quomodo sese propagent 60.d
Frigiditas siccitati per se maxime ingrata. folio 69.a
Fracastorius, cur homocentrica scripserit. 1.d. *& quo tempore.* 30.d
Fulgur, quid sit 80.b
Fulmen, quid sit 76.c
cur malos nauium tangat, carinas verò & spondas ipsarum minimè. & cur non feriat laurum. ibid. *cur aurum & vina colliquet, illęsso loculo & vase* 65.c
Furunculi notę 96.a
Futurum quomodo dignoscamus 128.c
G*Alenus, an dierum criticorum caussas verè attigerit* 49.c
Galenus, quid per totam substantiam, & similitudinem intellexerit 61.b
Gargarismus, ad fauces ex syphilide corrosas, qualis 109.d
Gaudium, quando fiat: quid sit. cur phantasię magis, quã intellectui attribuatur. 71.b. *quãdo simplex, & quãdo appetitus uocetur: & eius affectus quot sint.* 71.b.d. *& quot ad ipsum concurrant.* ibidem.d
Genius poetarum, non multum differt, ab eo philosophorum 48.a
Genij hominum, diuersi 147.d
Gradus vnus, aut plures vnius contrarij, in aliud inducti, vtrum ab eodem tolli possint: & cur certi certis gaudeant: alij vero cum alijs stare non possint. 61.c
Gradus, vt octo, an cum aliquo sui contrarij gradu stare possit, simpliciter, vt 7.5. & vt quatuor 61.c
Grauia cur sursum quãdoq; trahantur. 58.b
Guaiacum, quale prius deferebatur. 107.d
eius in syphilide curanda vis 107.d
quale eligendum 108.a
vtrum cortex, ligno pręstantior. ibidem.
Guaiacum, & Cyna, vtrum conferant peticulis 102.d
Guaiaci decoctum, quomodo conficiendum. folio 108.b.c
Guaiaci præparatio, quomodo fiat. 108.b
item eius exhibitio ibidem.
Gustus, cur ferè omnia quandoque auersetur 72.c
Gutta rubea, medicis, quę 95.c
H*Abitus quando firmiores* 134.c
Helleborus, rabidis valde conferens 105.d
Hipparcus inter primos, eccentricos recepit. 1.b
quo tempore fuerit 18.c

quid

quid de spica stella obseruauerit 14.c
opus edidit contra Eudoxum & Callippum 46.c
Homines cur in pudore erubescant, & oculos demittant. 75.a. quinam facillime irā concipiant, & tardius exequantur, & è contra, & quomodo ad vtrunque promptissimi. 74.b. & qui ad vtrunque tardissimi sint 75.a
Hominum cur alij vinū, alij alia fastidiant 69.a. quinam tristes, & qui lætabundi 72.b
cur senes ęgri & conualescentes melancholici ibidem. & qui amore maxime, & qui parum alliciantur ibidem
cur quidā alij omnes ferè odio prosequantur. 72.c. cur alij citra causam alios amēt, alios odio habeant 73.a
cur alij ad risum promptissimi, alij duriores 74.b
cur in conuiuijs homines effuse ridere soleant 74.c
Homocentrici apparentiam circa stellas non demonstrabant iuxta Antiquos 1.b
Homocentrica quo tempore ab autore composita 30.d. vtilitas. 2.d
Homerus dicitur omnem Gręciam primus erudisse 14.b
Homines rudi ingenio prędititi cuius sint dispositionis 145.b
item affabiles ibidem.
Homo est miraculum maximum 131.a
Homines, cur alij fortis, alij debilis sint imaginationis 126.a
Herpetis, ab Erysipelate, discrimen 95.d
Historici finis, & scopus, qui esse debeat 117.a
Homines, brutis vicini, qui 127.a
Homo solus cognoscit, coniuncta horis, diebus, & annis 127.b
Homines nonnulli, cur imaginantur, & memorantur aliqua, magis quam alia. folio 127.b
Hominis felicitas, duplex, & quę 152.a
Hora vna quot gradus comprehendat. 28.d
Horarum ęqualitas & inæqualitas. 28.d & quot modis æquales, & inęquales dicuntur. ibidem. cur nec vnius diei horę, nec multorum ęquales sint. ibidem.
Horę ęquinoctiales quæ 28.d
Horror quando fiat 73.c
Humiditas cur sapores reddat suauiores. 68.d cur tactui suauis 69.a
Humorum cur vnus ac solus rarissime inficiatur 52.b
& quomodo actu & potentia in sanguine contineantur ibidem.
à quo secernantur & actu humores fiant, quum vitiari incipiunt, & quomodo plures corrupti quando formam vnam conficiunt, & morbum vnum, quandoque plures 52.c
qui aptissimi & qui inęptissimi sint admistionem vnius formę conficiendam, & quam ob causam, & cur plures non sub vna forma peccantes, singuli quandoque manifestum, quandoque immanifestum prodant paroxismum 52.d
Ignis syluaticus, qui 96.a
Imaginari volentes, cur frontem contrahant 147.a
Imaginatio, quid sit, quomodo fiat 125.d
Imitatio, an prolabatur in peiora. 120.c
Ignis quot modis consideretur, & eius loca 59.a. eiusdem locus naturalis quomodo sibi conuenientissimus 58.d
Ignotum quot modis offoratur, & quos affectus producat 73.c
Improuisa cur timorem incutiant 73.a
Incubus cur timorem incutiat 73.a
Inductionis diuisio. 50.b. necessaria quæ sit, & quæ probabilis ibidem.
Infantes quomodo solo intuitu à quibusdam fascinentur 75.c
Intestina quomodo feces deponant 69.d. cur sic fuit. 70.a. motus ipsorum an fiat aliter sentiente 69.b
Insanus simpliciter, quis dicetur 143.d
Inductionum aliæ probabiles, aliæ necessarię 132.d

Inopinata,

Inopinata, cur sæpe magis veniant in mentem 128.b
Ira, ex quo, & quando fiat, an omnibus animalibus communis: & quot ad ipsam requirantur 74.c
eius affectus, quot sint: & ipsa quid sit; & à quibus facilè, & à quibus tardè concipiatur 74.d
Iracundi, cur tristes 72.b
Intellectionis contemplatio, debet existimari præcipuè digna homine 121.b
Intellectionis contemplatio difficillima. folio 121.c
Instrumentum visus, et cæterorum sensuum quodnam sit 146.c
Intellectio, quid propriè 121.c, 122.a
Intellectus, potest coniuncta separare: & separata coniungere 128.c
Intellectus, in generatione, cui assimiletur 153.b
Intelligendi actus, in qua parte fiat. 147.a
Intellectus, quomodo circa propositiones & ratiocinium decipiatur 139.b
Intellectus, quo pacto vniatur corpori. folio 156.c
Intellectus, est indiuisibilis 156.d
Insectum, quod propriè vocetur 77.b
Interlunium, quid sit 39.d
Intentiones primæ & secundæ uocatæ, quid sint, & quomodo fiant 137.d
earum termini, qui ibidem.
Inuerecundi, qui sint, & quot modis dicantur 75.a
Intelligentia, cur non possit esse forma multarum sphærarum 4.c
Intelligentia communis cælum vniuersum & reliquos orbes mouens, an detur. 4.c
an insit in Aplane 15.b
Io. Baptista Turrius, quot motus in sphæris inuenerit Antiquis ignotos. 1.c. & 8.a
Io. Baptistæ Montani, laus 84.d
Ioannes Iacobus Bardulus Mantuanus, mathematicus, & Astronomus excellentissimus 112.c
Iuppiter, quem consensum habeat cum alijs Planetis 23.b
& eius motus ab ortu in occasum. ibid.
quot annis suam expleat circuitionem 23.c.24.d
eius sectiones æquinoctiales & eclipticæ, quales 23.c
cur variabilis 24.a
an trahatur à Saturno. ibidem. eiusdem inæqualitas in motu. 23.c
in qua medietate tardior, & in qua velocior spectetur ibidem.
ratio Antiquorum & Authoris 23.d
eiusdem punctus maximæ tarditatis, & velocitatis 23.c. & 24.a
eiusdem inęqualitas directionis, status, & retrogradationis ibidem.
ratio Antiquorum, & Authoris 23.b
reuolutiones huius inæqualitatis quot sint, & quot annis fiant 23.c
quando velocissimus, & quando tardissimus videatur ibidem.
eiusdem inęqualitas in latitudine 23.c
maxima latitudo quanta sit, circa puncta media 23.d
Iuppiter, quot orbes habet sibi seruientes, & quo ordine dispositos 24.b
quot circitores habeat 23.d
horũ singuli quot orbes contineant. 24.b
eorum motus quales, & quanti sint. ibid.
Eudoxi opinio 46.a
Instinctus naturę, quid sit 135.c

Læti, cur facile in risum moueantur 74.b
Lapides, cur tantopere durent 80.b
Laurus, cur à fulmine non feriatur. 76.c
Laus, quomodo laudatum fascinare possit 75.c
Lebetis fundus, cur frigeat, aqua tamen in ipso feruescente 76.b
Lenticulę, siue Peticulę, quo pacto aliàs curabantur 101.b
Lenticulæ, quibus iuuentur, cum expelluntur 103.a
Lepra Aegypto familiaris, quę membra primum inuadat 94.b

Lepr ę

Lepræ ab elephantia, differentiæ. 95.b
eius origo ibidem.
Libido qd sit, & quō ab amore differat 71.d
Linea quot modis dici possit vna, vel eadem 41.b
Linea subalterna est similis rectæ 7.c
intersecans videtur curua ibidem.
Lichenæ, Græcis & Plinio, quid 96.c. *quādo prius in Italia visæ.* ibid. *earum origo.* ibi. *cur sint sordida putrefactio.* 96.c
Linimentum Syphilide affectis valde conferens 109.d
Leuia cur deorsum quādoq; trahantur. 58.b
Liqdorū q̄ bene miscibilia sint, et q̄ nō 65.c
Loco coniuncta, cur facilius imaginamur, ac recordamur, his quæ subiecto. 127.a
Locustæ, pestem portendentes 83.c
Locus rerum valde distantium cur non facile distingui possit 3.d
Lucentia cur per diem minora, per noctem autem maiora omnia videantur 13.d
Lues gallica, quando in Italia cæperit erumpere 91.b
Lumen ingens cur molestum sit 68.c
Luna cur omnium Planetorum vltimam sedem habeat. 4.a. *eius motus communis ab ortu in occasum, & proprius, quales sint.* 39.c & 3.d *eiusdem quotuplex motus sit, & effectrix causa motus diurni iuxta Eudoxum.* 44.d. *quanto tempore totum ambiat orbem.* 39.c. & 41.a. *eiusdē circulus medius cur eclipticā secet, et quō à diuersis noīentur sectiones ipsius, quę singulis dieb. variabiles sunt* 39.c *rō antiquorum* 40.b. *ratio Autoris.* 41.a
Lunæ declinatio maxima ab equinoctiali quot gradus sit 39.c
Lunę inequalitas velocitatis & tarditatis ibid. *ratio Antiquorum.* 40.b. *ratio autoris.* 41.a. *Callippi ratio* 45.c
Luna nō habet inęqualitatē in vna medietate magis qui in alia 39.d. *rō autoris.* 41.b
Luna an retrograda vel sp directa feratur. 39 d. *rō Antiq.* 40.b. *Autoris ratio* 41.a
Luna dum velocissime, vel tardissime, vel medio motu agitur, quot gradus in vna die conficiat 39.d
Lunę inęqualitatis periodus an ōino ęqualis sit periodo circuitionis ibi. *rō auto.* 41.a
Lunę relatio ad Solem qualis. 39.d
quomodo conuenientiss. 41.b
Lunę cōiūctio, oppositio, et aspect⁹ p̄ quadrātes quō nominētur, & q̄ ad ipsa cōsequātur. 39.d *quādo proprie quo ad res & quādo in vniuersum coniuncta dicitur* 41.b
Luna in coniunctione obscuratur. 39.d
ratio autoris, & vtrum eclipsis dicenda sit illa obscuratio 41.c
Lunę cornua, ante, & post oppositionē quō differant 39.d *cornuū ratio quę sit* 41.d
Lunę coniunctionis vnius tempus quantum ab alio distet 39.d
Luna quādo vespertina in occasu & quando matutina in exortu spectetur ibi. *rō.* 41 d
Luna modo citius mō tardius in nouilunio se se terris ostendit 40.a *ratio autoris* 41.c
Lunę macula cur eundem semper situm seruat, quo ad nos 48.a
Lunæ conuersio quot modis metiatur 40.c
Luna quomodo rebus inferiorib. & maxime in iudicijs commotionē inserat iuxta Medicos, & Astrologos 49.c
Lunę diuersitates in coniunctionibus, oppositionibus, & aspectibus quot, & quę sint. 40 a. *ratio diuersitatis in aspectibus penes Antiquos* 40.c. *eiusdem ratio autoris.* 42.b. 43.a. *in coniunctionibus vero & oppositionib.* 41.c. *quę à nautis & agricolis in his obseruentur.* 49.d
Luna in coniunctionibus vel prope ipsas coniunctiones duntaxat Solē obscurat. 40.a
Luna in oppositionibus duntaxat eclipsatur. 40.a. *ratio autoris* 41.d
Lunæ diuersitas in veloci & tardo motū quæ sit 40.a. *ratio Autoris* 42.c
Luna quando, & quoties maior & propinquior & remotior terrę appareat 40.a *ratio Antiq.* 40.b. *Auto. ratio* 42.b. *in qua parte maior & propinquior, minor & remotior videntur* 32.b

Lunæ

Lunę eclipses quãdo maiores & quando minores fiant 40.a Antiquorum ratio.40.b Authores ratio 41.d.43.a
Luna cur sola diuersitatem faciat in aspectu 40. d
Lunæ cur prima figura arcualis appareat. 41 d. & cur exiguum sit quod pro nouilunio appareat ibid.
Lunæ orbis qualis ab Antiquis positus fuerit, & quot orbes ei addiderint, & quomodo eius epicyclus opposito modo agatur ac aliorum epicycli. 40. b. an orbis ipsius eccentricus sit. 47. d. etiam epicycli vertatur. b. a. orbis ei additus ab authore 42.d
an rationabilis sit 43.b. & 44.a
Lunę sphęra cur à Mercurio non circunducatur 41.a
Luna an in solis coniunctionibus duntaxat lucere desinat 41.c
Luna noua quando die prima & quando tertia expectanda sit, & qua die vt plures sese nobis ostendere soleat, & quomodo secundnm sui medium à sole superillumi-netur 41.d
Lunæ visio quid sit 43.a
Luna quot orbes habeat sibi seruientes, & quo ordine dispositos, ipsorumque motus quales & quanti sint 44.c
Apparentia circa ipsam quomodo ab Eudoxo ostendebantur. 44. d. à quo motus per Zodiaci longitudinem protensum recipiat, & cur modo in vno termino, modo in alio videntur. 45. a. eidem quot sphæræ à Callippo addantur & quam ob causam.45.c. quot sphæræ ferentes ei tribuantur ab eodem, & cur nullam restitutionem habeat 46.b
Luna an possit in malis per suas septimas commotionem dare ad crisim 50.d
an spirituali aliquo concurrat 51.c
MAgnes quõ trahat. 60.a.& 62.b.c
Magnes in Ilua insula existens, cur nauium illuc pętereuntium perpendicula non trahatur. 76.b. & cur in minera quidam minus valeat quàm extractus ibid.
Magnetem trahere magnetem, argentum, & ferrum, quomodo ab Authore fuerit experimento cognitum, & alia scitu digna 62.d
Magnes cur per vnam faciem ferrum solum, per aliam magnetem, & per aliam vtrunque trahere posset. 62.d
Magnetis genus ferrum abigens 63.d
Maris ęstus, an semper augeatur circa lunæ quadraturas 49.b
Maris imago, cur formidabilis sit 73.a
Mars, quot annis suum expleat motum 24. c.& 25.c. medius circulus ipsius quomodo æquinoctialem & eclipticam secet, & in quibus gradibus ecliptica secabatur Authoris tempore. 24.c. an rapiatur cum Ioue ibid.
Mars, in qua medietate tardior, in qua velocior feratur: & eius punctus maximæ uelocitatis & tarditatis. 24.c, ratio Antiquorum, & Authoris. ibi.d
Martis inæqualitas, directionis, status, & retrogradationis: & eius reuolutiones quot sint, & quot annis fiant, & an ęquales inter se 24. c. quomodo ostendebantur ab Eudoxo 45.a. & a Callippo ibidem. c
Mars, in coniunctione solis velocissimus, in oppositione tardissimus 24.c
Martis inęqualitates in latitudine, & quomodo ipsius latitudo maxima in parte australi maior fiat, quàm in septentrionali 24. c. Antiquorum ratio ibidem d. & Authoris 25.a
Mars, quot orbes habeat sibi seruientes, & quo ordine dispositos, ipsorumque motus 25. b. eiusdem circitor primus, quot orbes habeat ibidem. & ipsius motus & effectus, quales 24. d. eiusdem circitor secundus, & ipsius orbes, quot sint 25.b. & motus proprius, & effectus, quales 25.a
Marsi, cur illęsi serpentes tractent 73.a

Mathematici, cuius sint dispositionis 148.b
Matricis affectus, cur reliqua membra torpida reddat iuxta Gal. & Authoris sententiam. 70.a
Medicorum opinio de diebus criticis 48.c
an rationalis sit 50.d
Medicorum munus, quale, & quomodo pręterita, ac futura in morbis possint cognoscere 55.c.56.a
Medium, quomodo dispositum videre faciat res maiores, & propinquiores. folio 13.c.& 42.b
Medium specierum à stellis venientium, quotuplex 13.b
Medici, cur noua semper inducunt 108.a
Medicorum, in curandis Peticulis dissensio 101.b
Medicamenta vrentia, & vręntibus vicina, quæ 99.a
Melancholici, cur suspiciosi 144.c. *cur sępe tædio vitę affecti, mortem sibi consciuerint.* 144.c. *cur quandoque falsa recipiant* ibid.d
Melancholia, quot sit generum 144.c
cur sæpenumero reddat viros sapientes, & excellentes 145.a
Melancholia, cur ineptissima ad conficiendam mixtionem vnius formæ. 52.d
eius natura à multis non recte perspecta. 53.b. *cur ipsa pręcipuè dierum criticorum rationem efficiat; & quomodo in morbis ferè semper aut principaliter peccet. ibidem. eiusdem motus latentes.* 53.c. *an ab Hipp. & Gal. cogniti fuerint* ibid.d
Melancholię modi, & conditiones quotuples sint, & in quibus morbis, prima. 2.3.*vel* 4. *die moueatur* 53.d
quomodo eius motus cognoscatur in alijs morbis 55.c
Melancholici, cur tristes 72.b
Melancholici, qui propriè 143.d
cur fiant formidolosi 144.a
cur inquieti 144.b
Melancholię temperatæ effectus, qui 145.c
Melancholici, cur tristia, & obscura, & funera somnient 141.b
Medicamina & simplicia frigida, & sicca, quę 99.a
Memorari volentes, cur scalpamus posteriorem cerebri partem 147.b
Membrorum diuisio penes sensum, & motum 69.b
Membrorum constrictio, & dilatatio, cur fiat, & quando. 67.c. *& quando fiat alternatim* 69.c
Membrorum motus tremulus, in quo differat à constrictione, & dilatatione. ibid.
Membra, cur qaandoque recepta specie mali dilatentur solum, non autem constringantur 69.d
Membrorum effectus varij, in receptione boni. 70.a. *eorumque consensus diuinus ibidem.*
Membro aliquo dolente, cur calor & sanguis concurrat 75.b
Membrorum principum affectus vnus, an alijs membris communicetur vnus vel plures species 70.b
Membra animata, quo pacto moueantur 135.d
Memorię cur insideant sæpius repetita. 127.c
cur nonnulla vel familiarissima, difficilè memoremur 127.c
Memoria, in quibus differat à subnotione 126.b
Memoria, quid sit 126.c
Mensis ciuilis, quot diebus constet, & eius in quartas diuisio 49.c
Mensis lunaris, quot dies contineat. ibid.
Mens nostra, videtur constare ex mundo quodam 121.c
Mercurius, quam affinitatem habeat cum Venere, & in quo ab ea discrepet. 36.b. *an rapiatur ab eius orbe, & an ęqualiter cum ipsa vertatur.* 36.b. *eiusdem motus proprius, qualis. ibidem. cur idem modo tardius, modo citius perficiatur, & quanto tempore.* 39.b. *eiusdem medij*

circuli

circuli sectiones, quales ibid. Relatio ad solem, & ab eo maxima distantia quanta sit. 36. b. ratio antiquorum. 37.a & Autoris 38.c
Mercurius, semper Solem comitatur, modo preuius, modo assecutor. & quotis diebus modo matutinus, modo vespertinus spectetur 36.b
Mercurius, rarissimè videtur 36.b
Mercurij diuersitates in longitudine, quot, & quę à Ptolęmeo notatę fuerint 36.b
Mercurij diuersitates in latitudine, quot & quę sint 37.a
Mercurius, in punctis medijs semper australis spectatur 38.a
Mercurius, quot circitores habeat, & ipsorum orbes, quot sint: eorumq; motus quales & quanti 38.& 39.d
Mercurius, quot orbes habeat sibi seruientes, & quo ordine dispositos. 38.d
Miluus, cur pullo viso non timeat. 72.d curiosè etiam fictus pullo timorem incutiat 73.a
Mimi, cur risum moueant 74.a
Mirmecia, quo medicamine tollantur. 92.c
Minois quid 39.d
Mistorum sympathię & antipathię quot, & quę sint 62.b
Mista an omnia sibi similia trahant, & quo modo similia esse debeant, quę mutuo se trahunt. 62.c. ipsorum proprium subiectum cur sępe lateat ibidem.
Mista non organica qũo attrahant 67.a
Mista quomodo actu potentia habeant partes secundarias, & ipsorum partes primę quomodo animatę 71.a
Mista, quot modis intereant, & corrumpantur 77.b
Mistio valida, quotuplex 78.b
Mistio elaborata, quę 78.b
Montes ferri, & magnetis sub polis, & eorum effectus mirandi. 63.a. an dentur huiusmodi montes. 25.d & 76.a
Morbus gallicus, apud populos noui orbis, plurimum abundat 91.b
Morbi Gallici origo, & notę 91.b c
Morbus Gallicus, quas corporis partes cępit primum inuadere 91.c
Morbi gallici caussę 92.a
Morbus gallicus, an fuerit elephantiasis 92.a
Morbus gallicus, Aab Astrologis olim prędictus 92.b
Morbi insoliti, certis apparẽt temporib. 92.b
Morbi, cur alij contagiosi, & alij non: & cur contagiosi lenes sint 81.c
Morbi gallici materia, quę 93.a
Morbus gallicus, ab astrologis prędictus 82.d
Morborum acutorum status vsque quo protendatur 94.a. mediocrum 54.b & 55.a chronicorum 54.c
Morbi, per summa errantes, qui 83.a
Morbus Gallicus, inter quos recensendus 92.c
Morbi omnium perniciosissimi, nisi statim succurratur, qui sint 105.c
Morbillorum & Variolarum exitus non impediendus; & cur 99.c
Morbus gallicus, quo nomine apud exteras nationes dictus 91.b
Morbi cito afficientes, qui 83.a
Motus quomodo cognoscatur 128.c
Motus, quid sit 128.c
Motus & tempus, vbi habeant esse. 128.c
Motus in longitudinem an per se insit primo orbi. alijs verò per accidens 10.d Eudoxi opinio. 45.a. Callipp. 45.c & 46.b
Motus in latus cur nec per se nec per accidens primo orbi inesse possit, & quomodo alijs per se insit 11.b vtrum simpliciter & ad rectos angulos sit cum motu in longitudinem ibid. & 20.b
Motus planetarum proprij quales. 11.c vtrum in idem fiant cum motu ipsorum diurno, an in opposita. ibidem quomodo ab Antiquis cognitum fuerit in opposita fieri 14.c
Motus obliquus penes quid recto opponatur 5.b.& 15.b

Motus tremulus ex quibus compositus sit, & quomodo à constrict. & dilatatione differat 69.c
Motus partium aliàs non sine phantasia facti, qui sint 69.b qui sine eadem fiant. ibidem c. & qui aliter non sentiente fiant 69.b
Motus proiectorum in aere cur in principio segnior sit, in progressu velocior, & tandem in fine adhuc lentescat 59.c
Motus cęli quot fuerint ab Antiquis deprehensi 1.b. quot fuerint inuenti nostra ętate ibid. & c
Motus quomodo cognoscatur 3.d.6.a
Motus in longinquis cur non facile distinguatur 3.d
Motus simplex quis sit 4.b. 10.c. 11.a & 16.c
Motus inferiores, an agant in superiores 4.c
Motus orbium proprij oppositi sunt ipsorum motui communi 4.b
Motus, quo orbis orbem ducit, quis sit: an tractio, an pulsio, an vectio, vel quid aliud 6.d
Motus proprius penes quid attendatur, & mensuretur 6.c.& 12.c
Motus obliquus quomodo longitudinis & latitudinis sit particeps 5 b
Motus orbium an contrarij inter se, & sibi ipsis resistant 5.b.& d
Mouere per se, & per accidens quid sit 6.b
Motus in longitudinem & latitudinem qui sint 7.d
Motus principales quot, & qui in natura sphęrarum esse possint 7.d
Motus in latitudinem factus Antiquis ignotus 8.a
Motus trepidationis qualis sit 8.d cur potius tripudiationis motus dicendus sit 9.d an per se vel per accidens alicui orbi possit inesse, & cur omnium compositissimus, & ex quot motibus constet 16.c
Motus stellarum ab ortu in occasum, an simplex vel compositus 10.c
Mulieres cur facillime ridere soleant 74.b
Musici, quod genus hominum sint 148.b
Myrmecia, ab Auic. perperā intellecta 96.b
NAugerij Oratoris Veneti, mors, & laus 87.b
Naugerij encomia 112.c
Nauigia, cur & quomodo ab Echeneide firmari possint 63.b
Natale Christi seruatoris nostri, sub quo motu Aplanes fuerit 18.c.& 30.a
Natura semper eligit, quod melius est, aut minus malum 86.d
Nautarum obseruationes circa testacea sub quadraturis lunæ 50.a
Necessarium, quid sit 133.b
Nerui, quo pacto sentiant, & intelligant. folio 146.c
Noctis imago, cur formidabilis sit 73.a
Nox & dies, in quo arcu fiant 27.b
Nox quibusdam adest per vnum mēsem, per duos, vsque ad sex menses, & quomodo 28.a
Nox lōgißima ęquatur diei longissimę 47.b
Nouilunium, quid sit, & quando fiat 39.d
Numeri quomodo faciant ad suauitatem, & molestiam in sonis 68.c
OBseruationes Nautarum, circa commotionem nauis sub quadraturis lunæ 49.d. & circa testacea, & crustacea 50.a
Obseruata ab Agricolis circa arbores, sata, & vindemiam sub lunæ quadraturis. folio 50.a
Obseruata ab Astronomis Aegyptijs circa morbos in mense lunari 50.b
Odium, quid sit, & an omnibus animalibus insit 72.b
Odor gratus vni animali, cur alteri ingratus ibidem
Odor ingratus, quis sit, & quomodo fiat. folio 69.a
Oleum, cur aquę non misceatur, nec continuum ei, nec planè contiguum fieri possit, similiter cur ei superstet 65.d
Oleum in charta positum, cur ferueat, charta

ta non accensa 76.b & cur pulmento feruorem compescat ibid.c
Operationes organicæ, quomodo diuidantur 67.a
Orbes quot, & qui sint 3.c. an vnus in alio contineatur, & quo ordine 3.d
Orbis vnus vnum habet motum simplicem & vniformem 4.b.& 10.c
Orbem vnum moueri à duabus intelligentijs nullus vnquam dixit 4.b
Orbes superiores mouent & inferiores 4.b quomodo id spectetur ibid.c.& 45.d
an patiatur ab inferioribus 4.b
Orbes inferiores an moueantur ab ortu in occasum à communi intelligentia. 4.c
Orbis quomodo orbem moueat 5.a
vtrum resistat qui trahitur ibid.
opinio Autoris 5.b
quis motus sit, an tractio an passio an vectio 6.d. opinio Auto. 7.a
Orbis per quam partem motum inchoat 5.c
Orbibus quęnam accidant, & quæ per se insint ibid.
Orbes cur in ortum vel in occasum per accidens ferantur.ibid.orbis primus cur semper in vnam partem feratur 5.d.an contrarietas inter eos spectetur, & q̃uo.ibid.
Orbes retroducti an motum proprium conficere possint 6.a
Orbis cur alium trahat sine labore ibid.
Orbes per se in orientem mouentur, & per accidens in occasum 6.b.& 4.d
Orbis primus quo motu reliquos orbes vehat 7.b an feratur à Septentrione in meridiem, vt voluerunt Aegyptij 31.d
Orbium si duo in idem moueantur, cur minor semper velocius mouetur, & quomodo monstretur 7.b.11.a.& 33.b
Orbes subalterni qui dicantur 7.b
Orbis minor cur semper impediatur, si duo orbes in oppositum ferantur 7.c
Orbes quomodo in longitudinem & latitudinem moueantur 7.d
Orbis minor cur motu suo in oppositum omnia successiuè moueat, si duo orbes sese ad rectos angulos secent 8.c
Orbis inferior si alicui circitori contraferatur in latitudinem super polis circunducentis, cur oporteat contrauectum hunc à circitore mouere motu trepidationis.8.d
Orbes an per se vel per accidens moueantur ab ortu in occasum vt q̃dã voluerũt. 10.d
Orbis primus cur per se moueatur ab ortu in occasum.11.a.cur nec per se, nec per accidens in latus moueri possit 11.b
Orbes primo proximiores, cur non tamen velociores sint proprijs motibus 12.b
opinio Arist. an vera sit ibid.
Orbes an impediantur à primo, & q̃uo 12.c
Orbium partes quales sint 13.b
Orbes planetarum simpliciter eccentrici, & ipsorum deferentes non simpliciter ab Antiquis positi 13.a
Orbes ferentes, & restituentes cur à Callippo positi fuerint 45.d
Orbes eccentrici & epicycli an posint esse in natura 46.c
Oscitatio quomodo fiat, & cur oscitante aliquo nos pariter oscitemus 75.b
Ordo naturæ, quomodo à Deo dispositus. folio 137.a
Organici corporis vnitas, & forma, quæ. folio 150.d
Organicorum genera, quot, & quæ 149.d
Partes sphæræ vtrum quo proximiores sunt medio, eò maiorem & velociorem circa centrum describant circulũ 3.a
Partes vniuersi cur orbibus accidant 5.d
Partes misti secundariæ quomodo actu, & potentia sint in misto 71.a
Partes primæ misti q̃uo animatę sint. ibid.
Partiũ consensus quatenus in toto sint.59.b
Partis primariæ affectus vnus specie, an alijs communicetur vnus vel plures specie 70.b
Partus octimestris cur moriatur, septimestris autem viuat 66.d
Perpendiculum pyxidis nauigatorię, cur ad polos euertatur 62.d
Rhamnusii obiectiones 75.d

Perpen-

Perpendiculum cur in nostro mari declinet dextrorsum à polo, in alio verò sinistrorsum 63.a
Peripateticorum sententia, de immortalitate animorum 154.a
Personati cur risum moueant 74.a
Pestis, cur magis afficiat plebem, quam nobiles 88.d
Pestis ephemerę in Anglia, natura, & caussa. 87.d quo pacto curetur ibid.
Peste laborantes, cur febrim non sentiant. folio 86.d
Peticularum curatio, secundum Fracastorium 101.d
Peticularum signa 88.a
Peticulæ, cur magis inuadant
Phantasia Veneris cur virgam erigat. folio 75.b
Phantasię consensus, & dissensus 70.b cur maximum habeat consensum cum corde ibid.c
Philosophi cur non facile rideant 74.b
Phlegma cur aptissimum ad conficiendam mistionem vnius formæ 52.d
Phantasiam, non esse veram, neque falsam, quo pacto intelligendum 126.d
Philosophia naturalis, est magis digna homine, quàm cæteræ omnes scientię. folio 121.a
Philosophi natura, & dispositio 147.d
Phantasiæ actus, in qua cerebri parte fiat. fol. 147.a
Phlebotomiam cur aliqui duplicent in pestilenti febre laborantibus 100.b
Phlegmon, quando fiat erysipelatodes, quando oedematodes, & quando scyrrhodes 96.a
Phthisis contagiosa, quæ 89.d
Phthisis, quomodo contrahi possit 90.a
Phthisis fomes, quandiu duret 90.a
Phthisim, in quibusdam familijs, vsque in quintam & sextam generationem perdurare 90.a
Phthisi ex contagione, quo pacto succurrendum 104.d
Phthisicis deploratis, conferens remedium quale 105.b
Phyma, morbus, qui 96.a & quando fiat ibidem
Pili & surculi quomodo ad electrum, & Adamantem trahantur 62.c
Pilulæ ad capillos & pilos ex Syphilide cadentes 110.a
Pituita exuberantes cur somnient aliquando aquas, lotiones, & dulcia 141.b
Planetæ cur non ex se moueantur. 3.b & cur sic dicti ibid.c
Planetæ tardius circumuertuntur in occasum quàm Aplane, & motum habent manifestiorem 3.d cur id fiat 12.a
Planetę nobis proximiores sunt, quàm alia sydera, & quomodo cognoscatur 3.d
Planetæ an æqualiter in occasum vertantur 3.d. & 10.a
Planetarum ordo qualis & quomodo cognitus fuerit 4.a. & 10.a
Planetæ cur semper in mediis circulis locum habeant 5.c
Planetę an per se an per accidens, vt quidam voluerunt, ab ortu in occasu moueantur 10.d
Planetæ cur tardius quàm primus orbis vertantur in occasum, & cur inter se alij magis, alij minus tarde 12.a
Planetæ cur modo altiores modo depressiores sint iuxta Antiquos 13.a
Planetæ quidam cur maiores videantur in quadraturis ad solem existentes 13.d
Planetę omnes retrogradi, secundos habent circitores 21.d
Planetarum consensus, & conuenientia, qualis 23.b
Planetę, in qua parte minores, & remotiores nobis videantur 32.c
Planetæ, cur non faciant diuersitatem in aspectu, sicut Luna 40.d
Planetæ, eo maiores apparent, quoad quadraturas accedunt 42.c
Planeta omnis suum habet orbem ferentem,

tem, & oppositum ei restituentem, pręter vltimam sphęram, iuxta Callippi sententiam 46.a

Planetę, à quo recipiant motum diurnum, iuxta Eudoxum 45.a

iuxta Callippum 45.c

opinio Autoris 11.a

Plantę, vtrum habeant organicas attractiones 67.a

Plenilunium, quid sit 39.d

Poetę, an falsa assumant 119.c

Poetę tradunt nobis magis grata & chara, quàm alij artifices 119.c

Poeta vetus, qui dicatur 119.d

Poetas, quosnam excluserit à Repub. Plato 120.b

Poetę, num sciant ea, circa quæ versantur. folio 120.b

Poeta, quatenus dicendi peritus, ignorat ea, de quibus scribit 120.b

Poetæ, quo pacto vitę humanę prosint. folio 114.c

Poeta, quid proprij habere debeat, vt ab alijs differat 115.a

Poetarum institutum quale sit 115.b

Poetarum finis, vnde sumendus 115.b

Poetę officium proprium 115.c

Poetę, in quo ab alijs differant 115.c

Poetę, ac Philosophi, vtrum natura efficiantur, an arte 112.d

Poetica, est furor, & insania quędam, vt aiunt 113.b

Poetarum origo 113.d

Poetarum finis, in quo consistat 113 c 114.a

Poeta, plura docet, & magis vtilia, quàm quiuis alius artifex 119.a

Poetarum fictiones, non debent prorsus à veritate aberrare 119.b

Poetæ effingunt multa, quę vera sunt. folio 119.b

Poeta, quo pacto dicatur affectare pulchrũ sermonem 117.b

Poeticę artis partes, quot, & quę. folio 117.c

Poetę, nostra tempestate pauci sunt. folio 117.d

Poeticus furor, quando irrepat 117.d

Poetę, Deorum filij, à quibusdam dicti. folio 117.d

Poeticae artis munus proprium 117.d

Poetis solis, cur effingere concessum. folio 118.a

Poetis, quis dicendi peritus possit æquari 118.a

Poeticæ vtilitas & excellentia 118.a

Poetæ, num semper vera effingant. folio 118.a

Poetam, ac Philosophum esse vnusquisque appetit 118.b

Poetici sermonis vtilitas, maxima 118.c

Poeta, plurima docet 118.d

Poetę, quas afferant vtilitates 114.a

de quibus tractent ibidem

Poetica ars, cui accommode comparetur. folio 116.c

Poeta, quando orator dici possit 117.b

Poetam decet & iuuenes & senes venerari 112.c

Pomata, ad pilos ex Syphilide cadentes confirmandos 110.a

Pomum, cur calescit, illęso linteo 76.b

Potiones diuersorum, cur nos delirare faciant 143.b

Primum mobile quomodo se habeat ad Aplanem 16.b

Primum mobile, cur semper in vnam partem feratur 5.d

Primum mobile, quomodo locetur 68.d

Proiecta in aere, à quo motum continuum habeant, & quomodo per aera portentur 59.b

Probabile, seu apparens, quid sit 153.b

quotuplex sit ibidem

Pręcipitiorum imago, cur formidabilis. folio 73.a

Primum mobile, an intelligentia communi ducatur 4.c

Primum mobile, cur per se in longitudinem moueatur 11.a

Psora,

Psora, morbus, apud Grecos, qui 95.c
Psylli & Marsi, cur illesi serpentes tractent 73.a
Poetæ maximas merentur laudes 114.a
Ptolemæus, quot motus sphærarum receperit. 8.a eiusdem encomiū. 9.d. quot annis fuerit post Hipparchum. 14.b. & post Christum. 18.c. quid notauerit de stella spica. 14.c. in quo ipse & Albatenius maxime fuerint decepti in obseruationib. 19.a. 30.c. eiusdem obseruationes quot annis fuerint post obseruationes Mentonis, & Euctemonis 30.b
Pueri, cur timidiores sint. 73.b. cur facillimè ridere soleant 74.b
Pueri, cur cātilenis somno intēdātur. 140.d
Pudendagra, & Mentagra morbi, cur ita vocati. 91.b
Pulli, cur viso Miluo vero, vel ficto expauescant 72.d
Pulmonis, phthisi tabefacti, indicia 90.a
Pulmonariæ forma, & vires 105.b
Pulueres, in curatione peticularum adhibendi, qui 102.c
Pulueres, ad syphilidem conferentes qui 109.c
Puluis, peticulis conferens, qui 103.a
Punctū summū in ęthera naturali cur impediatur, non autem in mathematica. 27 c
Puncta tarditatis & velocitatis, semper è diametro opponuntur 36.c
Pustulæ è pituita originem trahentes, quæ 96.c
Putrefactio sordida, & conclusa, quæ dicatur 81.c
Putrefactionis definitio 77.d
QValitates, quotuplices sint, & q̄. 79.a
Qualitates materiales, quo pacto possint multa efficere 79.a
Qualitatum contrariarum consensus, & dissensus quales. 61.c. quomodo ipsarum gradus alij, alios compatiantur, & qui sint. ibidem. vtrum gradus vnus aut plures vnius contrarij in aliud inducti, ab eodem tolli amplius possent ibidem
Quidditas intellectus, quænam sit 154.b
Quiescere per se, & p̄ accidens quid sit. 6.b
Quodlibet, cur non agat in quodlibet. 65.b
RAbie affecti, quibus curandi 105.c
Rabiei contagem, quę prohibeant. folio 105.d
Rarefactio & addensatio, corruptibilium sunt affectiones 3.c
Ratiocinandi modi, quot, & qui 133.a
Ratio medendi, quotuplex, & quę 97.b
Ratiocinium, quid sit 131.b
Refractio, & reflexio, quomodo differant 13.c
Remi, & ligna in aqua, cur fracti appareant 138.b
Reminiscentia, quid sit, & qua dicamur reminisci 126.c
Res simpliciter pulchræ, quęnam sint. folio 117 b
Resinę abstergentes, & materiam constantem agentes, quæ 99.a
Resolutio, quomodo à compositione differat 135.a
Rhetor verus, quis: & quę nam vera bene dicendi ars 116.d
Rhetor, quę scire debeat, vt omnibus conuenientem modum tribuat 116.d
Risus, quomodo fiat, & quid sit. 73.d
Risum mouentia, qualia. cur noua, repentina, leuia, & arguta esse debeant 73.d
cur concinna & ludicra 74.a
Res maxime distantes, cur non moueri videantur 3.d
Res, quot modis maiores, & propinquiores videantur 42.b
cur maiores & minores appareant. 13.d
Res inferiores quomodo à luna maximam commotionem recipiant 49.d
Risus, cur à Mimis, & Personatis, & inopinatè cadentibus excitetur 74 a
quomodo ex admiratione & lętitia sit cōpositus, cur non sine molestia fiat. ibid.
Risus ex titillatione ortus, an sit propriè risus 74.a

quibus facilis, & quibus durus sit. ibi.b
Risus, in aliquibus nunquam visus 74.c
Ruta, & brassica cur iuxta seri nolint. folio 66.c
SAcerdotũ ritus, in rabie affectis 105.c
Sanguis crassus, & calidus, ad corporis vires: subtilis verò ad ingenium, valet 145.d
Sanguinei, cur in somnis rubra, & ignes videant 141.b
Sanguis, quando eijciendus, laborantibus febre pestilenti 100.c
Saliua cur alio acerba edente, alteri in os prosiliat 75.b
Sanguinei cur lætabundi 72.b
Sanguinei cur alijs minus timidi 73.b. & quã eorum prõptissimi sint ad iram. 74.d
Sapores valde acuti cur molesti, & tactum feriant 68.c. salsus cur acuitatem habeat gratam, nec asper sit, amarus nõ sit asper: & dulcis cur omnium saporum suauissimus sit ibidem.d
Sapor ponticus cur asper & ingratus sit: acerbus cur minus ingratus, & acidus cur adhuc minus ibidem.
Sapor acetosus quomodo fiat ibidem
Saporum suauitas, & insuauitas quomodo ab elementis fiant, & sapor ingratissimus quis sit 68.d. cur non omnes omnibus ęquè grati sint 69.a
Sata facile luxuriantia cur circa oppositiones lunæ à rusticis non serantur 50.a
Saturni situs qũo ab Antiq. cognitus. 4.a
Saturnus motum communem habet, & proprium. 20.c. eiusdem motus proprius quot annis perficiatur ibid. & 23.b. & 12.c. Eudoxi & Callippi op. 45.a. 46.a
Saturnus cur omnium citissime in occasum ducatur 20.c
Saturnus in quibus punctis secet Aequinoctialem, & eclipticam, & quantum variet singulis centum annis. 5. ibidem. cur appareat modo ante punctum sectionis, modo post, cum deberet tantummodo in puncto sectionis apparere 22.c
Saturnus in quamedietate tardior & in qua velocior spectetur, & eius puncti maxime tarditatis & velocitatis quæ sint, & quomodo variabiles 20.c
Antiquorum ratio 21.a. Auctoris. 21.c
Saturni inæqualitas penes directionem, statum, & retrogradationem, & huius inæqualitatis reuolutiones quot sint, & quotis annis fiant, & quomodo inuicem sint inęquales 20.d. antiquorum ratio. 21.b Autoris 21 d
Saturnus in coniunctione cum sole velocissimus & directissimus spectatur, tardissimus verò & maxime retrogradus in oppositione. 20 d. Antiquorum ratio. 21.b Autoris 22.a
Saturni inæqualitas in latitudine, & apparentia circa ipsam 20.d
Saturnus, quot orbes habeat illi seruientes, & quo ordine dispositos 23 a
cur duos habeat circitores 21.d
Saturni circitor secundus, quot orbes habeat, & ipsorum motus quanti & quales. folio 23.a
Scordij vis, in pręseruandis cadauerib. 98.b
Scurræ, & faceti, qui dicantur. 148.b
Sensus exteriores, cur indigeant certo organo: interiores verò non 123.a
Sensus communis, cur sic dictus. 123.a
Seminis humani, cur duo tantum genera sint. 66.d. eiusdem emissio, cur voluptuosissima 69.a
Sensus communis, in qua parte corporis fiat 146.c.d
Sensuum sympathia, & antipathia 68.a
Separatio continui, an sentiatur 69.b
Siccorum, quot species sint 64.c
Simile, quomodo trahatur à simili, iuxta Antiquos. 60.b. an per similitudinem & naturam. ibidem. an per qualitates naturales, vel spirituales. ibidem an per modum tum naturalem tum violentum ibidem.b
Similia trahere sua similia quomodo ab Autore experimento cognitum fuerit, & cur

& cur alia valenter, alia segniter trahant 62.c

Situs medij, quomodo rē visam euariet. 13.d

Smaragdus, an ad peticulas conferat, necne. 102.d

Sol cū Venere & Mercurio æqualiter in occasum vertitur 3.d.& 10.a

Solis locus apud Antiquos varius & ambiguus. 4.a

Sol quō simpliciter in occasum, secundum quid verò in orientē mouetur. 6.c.& 25.c

Sol quomodo in eadem parte oriatur & occidat 15.a

Sol non rapitur ab orbe Martis. 25.c *eiusdem circu. medius in quibus punctis secet æquinoctialem. ibid. cur in dies magis contra feratur motui pri. orbis.* 31.b

Sol subalternus cum Aplane circumfertur. 25.d. *& quanto tempore suum expleat motum. ibidem. quo motu dies, & noctes, annos & anni tempora efficiat.* ibid.

Sol in aurora, cur ruber appareat, nullius existens coloris 138.b

Solis circulus cur necessario in latitudinem circumagatur. 32.b. *& quot minuta à Ptolemęo vsque ad tempora Autoris ad ęquinoctialem appulerit. ibi. eiusdem partes quandoque permutabuntur.* ibid.

Sol quandoque per æquinoctialem iter est habiturus 32.b

Sol quandoque mouebitur per se ab ortu in occasum velocius primo orbe. 32.c

Solis Sella cur per flexus & sinus non moueatur 33.a

Sol quot orbes habeat sibi seruientes, & quo ordine dispositos 32 d

Solis circitor quot orbes habeat, & ipsorum motus qualis, & quantus sit ibidem. *eiusdem circitoris motus proprius qualis & quantus sit* ibid. & 29.b

Sol motu medio quot minuta peragat singulis diebus 32.d

Solis conuersio quanto sęgnior sit conuersione primi orbis. 25.d.& 31.b. *eiusdem diuersitates in motibus* 25.d

Sol quibusdam est in conspectu per dies 2. naturales, alijs per 3. alijs verò per sex menses continuos 26.a

Solis cōuersiones quō inęquales, & ī qua parte lōgiores, & breuiores obseruētur. ibid.

Sol quantum peragat in die naturali mediocri, minima, & maxima ibidem.

Sol in qua medietate tardior, & in qua velocior spectetur. 26.c. *eiusdem punctus maximæ tarditatis, & velocitatis.* ibid.

Solis inæqualitas circa tropicos 26.d

Solis declinatio maxima ab ęquinoctiali iuxta Antiquos. 26.d. *iuxta Autorem.* 16.a *& cur semper minuatur & quot modis fiat* 31.c. *cur in dies corripiatur* 16.a

Solis distantia à luna quanta sit 41.b

Sol in qua parte minor & remotior, maior & propinquior videatur 27.a.32.c

Solis eclipses non fiunt extra sectiones. 41.c *quādo et ī qua parte totus eclipsetur.* ibi.

Solis eclipses in qua parte maiores, & minores fiant. 27.a. *cur minores fiāt iuxta Antiquos luna existente in imo epicyclo.* 40.c. *quando maximæ fiant in coniunctione lunę.* 41.c. *cur maiores fiant in septentrione.* 42.a

Solis ortus ibi fuit quandoque, vbi nunc occasus iuxtà Aegyptiorum decreta. 27.a *& 31 d. an verum esse possit.* 32.a

Sol cur sic in Aequinoctiali, & in omni paralello intra tropicos contento, semel autem in tropicis cernatur 27.a

Sol in Aequinoctiali existens cur dies nocti pares producat 27.a

Sol in qua parte existens maiorem apportet diem. 27.c. *cur minores faciat dies circa sectiones, maiores verò circa tropicos.* 28.c

Solis ortus cur, & quando corripiantur, & producantur 28.b

Sol cur inæqualiter contra feratur primo orbi 28.c

Solis motus annuus cur inęqualis sit. 29.a

Solis Absis, & antabsis cur mutentur. ibid.

Sol cur vnum tantum habeat circitorem. ibi. *& quō semper directus progrediatur.* ibi.

Sol

Sol cur velox & tardus sit.29.a Ratio Callippi 45.c
Sol cur recipiat mutationem ab Aplan.29 b
Solis motus velocior per quot annos accidat 29.c
Sol quantum ab Aplane recipiat de centum in centum annos 29.d.30.d
Solis circuli diuersitates penes rectitudinē, & obliquitatem cur difficile percipiantur.31.b.eiusdem circuli sectiones an debeant in latitudinem mutari. 32.d
Solis sectionis motus cur discerni nequeat. folio 33.a
Sol à quo motum diurnum recipiat iuxta Eudoxum. 44. d. à quo recipiat motum per Zodiaci longitudinem per sensum iuxta Eudoxum & Callippum.45.a. à quo declinationem ab æquinoctiali recipiat. ibidem.quot sphæra ei addantur à Callippo & ob quam causam. 45.c. & ipsius ferentes, & restituentes orbes quot sint iuxta eundem Callippum 46.a
Solis orbis an eccentricus statui posset, vt voluerunt Antiqui 47.b
Solitudinis imago cur formidabilis. 73.a
Solstitia cur continenter corripiantur 32.b
Somniare diuersa, quid faciant 141.b
Somniorum, in vigilijs, cur difficilè recordemur 142.a
Somnium,quid sit 141.a
Somniorum caussa 141.a
Somniari familiaria,& per diem gesta,vnde accidat 141.a
Somnus,quid sit 140.b
Somnum,quæ inducant 140.b.d
Somnus,duplex, & qui 140.c
Somnium Card. Petri Bembi. 142.b
Vini nocumenta 142.d
Soni à quo habeant vt audiantur. 59.b. cur non sentiantur nisi aere condensato. ibi.c
Soni omnes excedentes cur molesti 68.a.cur valde acutus,grauis intense,asper,& vniformis omnes moleste recipiantur. ibid.b cur immusici soni molesti,musici vero grati sint ibidem.c
Soni integri,& fracti qui sint 68.b
Sorbi arboris effectus, in eum,qui alias demorsus fuit à cane rabido 90.b
Species habere,quę propriè dicantur.118.b
Species spirituales quō se habeant cum formis quarum sunt species,& quō materiales,& spirituales sint, & dicantur 60.d
Species omnes ab anima recipiuntur sub specie boni vel mali 67.c.& 69.c
Species in tempore receptæ, cur magis delectent ijs, quę in momēto recipiuntur.71.c & quomodo species gaudium efficientes momento perficiant ibidem
Species eorum,quę intelligimus, an intelligibiles 122.b
Species,quę in sensu,cur diuersa ab ea,quæ in intellectu 122.b
Species,ex sensib. quo pacto ad animam,quę intelligit, introrsum ferat 122.b
Species in tactu sine materia,quo pacto recipiatur 122.c
Species,quę in sensu,num eadem sit, quæ ad intellectum fertur 122.c
Species in sensu & intellectu,est eadem:diuersa tamen ratione 122.c
Spēs,cur in intellectu diutius maneāt.122.d
Species,quomodo situentur 123.c
Specis,quænam diutius reseruentur. 123.d
Species, quot modis reddantur debiles, intereant,ac reuiuiscant 123.d
Species eadem prorsus est in sensu,quæ & in intellectu 130.b
Spēs sępius repetita,cū fiat potentior. 127.c
Sphęrę ratio quæ sit 3.a
Sphęra cur non vna tantum sed piures, & quot fuerint cognitæ 3.c
Sphęræ cur habere nequeant intelligentiam pro forma 4.d
Sphærarum motus non solum in longitudinē, sed & in latitudinem spectatur 7.d
Sphęrę partes cur ęquales quo ad visum, & quomodo ipsarum punctum summum nō impediri contingat 27.c
Sphęrarum numerus,diuisio, & situs. 44.c
Sphærę quot ponātur ab Eudoxo ad ostēdendum

dum apparentia citra solem, & lunam 44.d & à Callippo 45.d
ad ostendendum vero apparentia circa singulos alios quinque planetas 45.a
Spiritualium actiones quot & quę sint 51.b
Spiritus quomodo moueri possint ad omnem partem, cum vnum sint & cognitione carant 70.c
Spica, quantum distet ab Ecliptica, primo à Tymocrate compertum. 14.d obseruationes Alphonsi regis circa ipsam 69.b Abranij Zacuti, & Autoris 10.c
Spiritus, vtrum animati 70.d
quomodo partes sint carnis, nerui, & aliorum: & quomodo in sanguine existentes, moueantur 71.a
Spiritus, non sunt anima 150.b
Spongię, quomodo aquam, & humida trahant 64.a.& d
Spongiarum sensus, quomodo fiat 69.c
Stellæ, quo proximiores sunt medio, eò maiorem & velociorem circa centrum describunt circulum: & quo magis absunt, eò minorem & tardiorem. & vtrum de omnibus stellis verum sit. 3.a
Stellarum, alię semper eundem situm seruant, alię continenter euariant. 3.c
& quę in eadem sphęra sint, & quæ non ibid.
Stellas non errantes à nobis remotiores esse, quàm Planetas, quomodo deprehensum fuerit 3.d
Stellę, quomodo circa conspectum, ortum, & occasum differant 10.a
Stellę omnes, cur conspicuę ijs, qui rectum Orizontem habent: obliquum verò habentibus, cur non omnes 10.b
Stella sola in orbibus est sensibilis 33.a
Stellę illius medietatis, in qua horizō premitur sub polo, & illius medietatis, in qua horizon eleuatur supra polum, quibus, & cur citius oriantur 10.c
Stellę, cur modo maiores & propinquiores, modo minores & remotiores videantur 12.d
Stellę propè horizontem existentes, cur maiores & propinquiores: in medio verò cęli minores appareant 13.c
Stellę omnes ad septentrionem accedentes, cur minores nobis appareant, australibus verò maiores, & è contra eędem in meridiem secedentes 13.d
Stellę, cur per diem aut non videantur, aut tenuiores appareant. 14.a
Stellę, quantum ab equinoctio elongari possint 16.b
Stellę, vtrum semper directè ferantur. 17.b
Stellę, quomodo veloces & tardę reddantur 37.b
Stellę, an ex se moueri possint 3.a
Suffitus, pro syphilide effectis pręparatio & affectus 109.c
Subnotionis memorandi, ac reminiscendi actus, cuius potentię sint 126.c
Subnotionis obiectum, quale sit 125.b
Subnotionis actus, cuius sit potentię. 125.b
Subnotio, quę sit, quomodo fiat, & quodnam illius subiectum 124.b
Superbi, cur facilè iram concipiant. 75.a
Sydera magnas ęgritudines portendentia, quæ 93.a
Sydera magna & noua producētia, quę. 83.a
Syllogismus idem, vtrum possit compositionem facere, & resolutionem 235.a
Sympathia. i. latens rerum consensus. 58.a
Sympathia rerum in vniuerso existentium quam admirabilis 58.b
causa finalis & agens iuxta alios, & iuxta Autorem ibid.c
Sympathia elementorum cum proprijs locis quę sit 58.d
& partium ipsorum quatenus sunt in toto 59.b
Sympathia similium quàm admiranda 59.d
Simpathia & Antipathia elementorum circa qualitates contrarias 61.c
Sympathia & Antipathia mistorum quę sit 62.b
Sympathia & Antipathia animę vegetatiuę 66.d

Animæ

Animę cognitricis.67.b. aīæ sensitiuę 68. a
Syphilide affecti, quo pacto inungēdi 109.b
quæ iuuamenta & nocumenta ex inunctione percipiant 109.b
Syphilis morbus, quando Italiam primum inuaserit 91.b
Syphilidem, per sudorem curantes aliqui, quibus vijs incedant 108.c
Syphilis, quo pacto arceatur 106.d
Syphilide affectis, quæ victus ratio instituenda.106.d. qui cibi salubres: qui insalubres ibid.
Syphilide affectis, quale vinum propinandum 107.a
Syphilidis seminaria, quomodo dignoscantur 107.a. & quomodo extinguantur. ibid.
Syphilidis curatio diuersa.107.b. & quæ melior ibid.
Syphilidis materia, quibus digeratur 107.c
Syphilidi, decoctum conferens, quale 107.c
Syphilis morbus perperam olim Medicis cognitus, & curatus 106.a
Syphilis, à Fracastorio carminib. decantata 106.c
Syphilidē curaturo, q̃ prius cōsiderāda 106.c
Syphilis, quando curatu contumax 106.c
Sympathia & Antipathia membrorum simplicium, & compositorum, continuorum, & contiguorum 70.a
Sympathia, & Antipathia Phantasię. folio 70.b. & 75.b
Sympathiæ, & Antipathię aliorum à Rhānusio propositę 75.d
Syrupi, febribus pestilentibus, & præcipuè peticulis, conferentes, qui 103.a
Syrupus rosatus solutiuus, in febre pestilenti longè conferens 104.a
Syrupi, ad peticulas extinguendas, conferentes, qui 104.a
Tactus voluptas, & molestia à quibus, & quomodo fiat 69.a
Terra quot modis considerari possit, & situs ipsius quis sit, & quomodo conuenientissimus 59.a
Terra cur saporem ingratum faciat 68.d
Terra cur ingratissima sit quo ad tactū 69.a
Testacea cur magis pinguescant sub quadraturis lunæ, iuxta Aliorum, & Authoris sententiam 50.a
Thessali quomodo laudādo fascinabant. 75.c
Timor, quid sit & eius effectus 72.c
Timentes, cur palleant, & tremant ibid.
Timor & tristitia simplex, qūo differāt 7[illegible]
Timor, cur maior sit, quum de improuiso aliquod malum oriatur, quam si antea præuisum fuerit 72.d
& quot modis inferatur ibid.
Timor in incubo vnde fiat 73.a
Timorosa, quę magis & minus sint in somno ibid.b
& q magis & minus natura timidi sint ib.
Titillatio, quid sit, & cur à nobis nos ipsos tangentibus fieri nequeat 74.b
Thymocaris quot annis fuerit ante Hipparchum.14.b. quid scripserit de spica stella. ibid.c. & quomodo pr.inuenit distantiam ipsius spicæ ab ecliptica ibid.d
Tormentillę vis, cōtra morsum Viperę 98.a
Trahentia, quot, & quibus modis trahāt.6.d
Trepidatio, quid sit, & quomodo fiat 8.d. 9. d. cur non possit esse caussa correptionis Tropicorum 31.c
Tristitia, quomodo fiat, & quæ propriè, & impropriè dicatur.72.a. eiusdem primus appetitus, quis sit ibidem.
Tristitia, qūo simplicē tristitiā & odiū amplexetur.72.b. simplex tristitia, qūo fiat 72.c
Tristitia simplex an per se cor afficiat. quomodo à timore differat 72.d
Tympana Lupina, cur dissoluant tympana ex agnino corio conflata 66.c
Vacuū cur in natura esse nequeat.58.b
Variolæ & Morbilli, quo pacto curandi 99.c
Variolæ, & Morbilli, qui propriè dicti 84.b
quibus contingant ibid.
quando dignoscantur adesse ibid.
Variolę, & morbilli, vt plurimum accidentibus salubres 84.c
quibus analoga huiusmodi infectio ibid.d

Vectio

Vectio omnis fit cum attractione. quomodo sit intelligenda propositio 7.a
Vectio orbium celestium adeò mirabilis, vt imaginatione comprehendi nequeat 7.b
Vegetabilia quõ alimentum trahant 67.b
Velocitas, & tarditas propria orbium quid sequatur 12.c
Venarum motus fit animali nõ sentiẽte 69 b
Venarũ dilatationes propter quid fiant 69 d
Vena, quę nam secari debeat patienti pestilentem febrem 100.d
Velle, & nolle quid sint 133.c
Venus cur supra Mercurium locata 4.a. *consensus ipsius cum Mercurio maxim⁹* 23.b
Veneris situs, motus diurnus, & conuenientia cum alijs planetis 33.a
Venus motu proprio ęqualiter fertur cum sole. 33.b. *cur tamen non pari passu feratur* 34.d
Venus quanto tempore suum expleat cursum. 33.b. & 36.a. *cur non semper anno vno eundem expleat* 34 c
Venus ab orbe solis non rapitur. 33.b. *Ratio Authoris* 34.b
Veneris circulus medius in qua parte secet ęquinoctialem & eclypticam 33 b
Veneris inęqualitas medietatum iuxta tarditatem & velocitatem. 33.b. *Antiquorum ratio.* 33.d. *Authoris* 34.c. *eiusdem punctus maximę velocitatis & tarditatis.* 33.b. *eiusdem inęqualitas directionis, status & retrogradationes, & eius reuolutiones quot sint & quotis annis fiãt.* 33.b. *Antiquorum ratio* 33.d. *Authoris.* 34 c. *quomodo ostendebatur ab Eudoxo.* 45.a. *à Callippo* 45.c
Venus nunquam soli opponitur, & distantia maxima ab eo quanta sit 33.b *Antiquorum ratio.* 34.a. *Authoris* 34.c
Venus quomodo solem pręcedat, & sequatur. 33.b. *ratio Authoris* 34.d
Venus quando lucifer; & quando hesperus vocetur. 33.c. *quãdo vespertina, & quãdo matutina appareat.* 34.d. *cur vespertina sẽp recedat à sole motu veloci, & accedat motu tardo. econtra verò matutina* 35.a
Venus & Mercur. semp solẽ comitãtur 36.b
Veneris vicissitudo pręcedendi, insequendiq. solem quotis mensibus fiat. 33.c. *Authoris ratio* 34.d
Veneris elongatio matutina, & vespertina quando inuetur, & quando impediatur. 33.c. *Antiquorum ratio* 34.a
Veneris maxima elongatio quando fiat. 35 b *& ipsius motus qualis* 33.c. 35.a
Veneris inęqualitas penes latitudinẽ quãta sit, & quõ diuersa ab alijs planetis 33.c
Veneris latitudo maxima & minima 33.c
Venus in punctis medijs semper septentrionalis spectatur: in sectionibus verò tum australis, tum septentrionalis 33.d
Venus, dum soli coniungitur, cur velocissima semper, aut tardissima: dum verò maximè ab eo elongatur, semper medium motum habeat 35.a
Venus, quot orbes habeat sibi deseruientes, & quo ordine dispositos 35 d
Venus, cur duos habeat circitores 34.c
Veneris circitor primus, quot orbes contineat, ipsorumq. motus, quanti & quales sint 36.a
Veneris circitor secundus, quot orbes contineat, & ipsorum motus, quanti, & quales sint 36 a
Veneris phantasia, cur virgam erigat 75.b
Verecundia, quid sit, & eius affectus 75.a
Verecũdi, cur in facie maximè erubescãt ibi.
Venenorum genera, quę 81 d
Verũ & falsum qd sint, & circa quæ 133.b
Verrucarum genera, quot, & quæ 96.b
Vesica, quo pacto vrinam expellat 69.d
Victus, in peticulis, ratio 101.c
Viæ antiquorum in inuestigandis caussis apparentium circa Sydera, quot, & quę fuerint 1.b
Via, qua vtitur Fracastorius, in scribendis homocentricis, quę sit 1.d. 2.d
Vię Astronomorum in demonstranda velocitate & tarditate stellarum, quot, & quæ fuerint 37.b

Vigilia & somnus, quid sint : & de miris, quæ in somno contingunt 140.a
Vigiliam, quæ impediant 140.a
Vigilare animal, quando dicatur 140.a
Vinum, quale dici debeat 162.b
Vinum, an calidum, vel frigidum sit 164.d
Vinum, an sit humidum 168.a
Vinum, cur vino & aquæ bene misceatur. 65.c *cur aquæ mistum, contiguum, non continuum faciat* ibidem
Viri, & presertim philosophi, cur non facilè rideant 74.b
Virtutem fortius operari in propinquiora, quam in remotiora, an verum sit in omnibus 11.d
Virtutes, quomodo in nobis fiant 134.b
Virtus, & ars, quid sint 133.d
Virtutes assequi, difficilius est, quàm scientias 133.d
Visus, quomodo plura nobis ostendat, quàm cæteri sensus 126.d
Visus quando, & cur tremulus fiat 3.d
Vndarum circulationes quid sint 59.c
Vndimia, Arabibus quę 96.b
Vnguentum ad inungendum Syphilide affectos conferens, quale 109.a
Vniuersalia, cur maximè nota 127.d
Vniuersale quonam modo, & qua potentia fiat 129.a
Vniuersale non fit ab extrinseco intellectu. folio 129.a
Vniuersale, quomodo in nobis fiat 129.d
Vniuersale, quid sit 130.a
Vniuersi nexus, & consensus, an in partibus ipsius ab intelligentia directis, an à materia, aut ab alio pendeant [illegible]8.c
Vniuersi partes cur orbibus accidunt [illegible]5.c
Vniuersale, quomodo intellectu fiat 1[illegible].a
Vnisonum cur aliud vnisonum moueat. 66.b *ibidem narratur historia statuæ cuiusdam cereæ se mouentis Tintinabulo pulsante*
Vniuersalium, quænam prius abstrahantur 130.b
Vniuersalia, sunt maximè nota 127.d
Volare nos in somnis, quomodo appareat. folio 141.d
Voluntas quid sit 71.d
Voluntas, & intellectus, quid sint 133.c
Voluntatis habitus, quomodo in nobis fiant. folio 133.d
Voluntas, qūo differat ab intellectu 133.c
Voluntatis, & intellectus habitus, quomodo fiant in nobis 133.c
Volaticę, à quo humore fiant 96.c
quot sint generum ibidem
Voluptas per honestatem suauissima, quæ. folio 112.a
Vrentia medicamenta, quæ 98.d
Vrentibus quando in contagionibus vti liceat 99.b
Vrina, peste laborantium, signa 86.d

FINIS.

HIERONYMI FRACASTORII VERONENSIS

HOMOCENTRICORVM, SIVE DE STELLIS, LIBER VNVS.

AD PAVLVM III. PONTIFICEM MAX.

QVAE in vita mortales inuenere PAVLE Terti Pontifex Beatiſsime, nec ab vno oĩa inuenta ſunt: nec in lucem ſimul omnia prodiere, ſed hęc vna ætate, illa alia, vt dies & rerum conditio tulit. Fortunatiſsima autem illa mihi fuiſſe videntur ſæcula, quibus conceſſum fuit in difficilibus, ac magnis dignũ quidpiam inuenire potuiſſe, quod certe fœlicioribus illis priſcorum ſæculis large donatum fuit. noſtram vero ętatem hanc quum mecum ipſe conſidero, equidem non ſatis ſcio fęlicem ne an infęlicem hac in re debeam appellare, quando eorum quæ ab antiquis inuẽta fuerant, multa quidem aut prorſus interiere, aut vix tenuem ſui vmbram nobis relinquere valuere. Contra vero multa alia, quæ ne antiqui quidem nouere, perinde ac enaſcentia ætate noſtra comperta ſunt: qua in re vel magnum quoddam fatum tempeſtas hæc habuiſſe videtur mihi, vt ſi priſcis illis comparanda forte non ſit, multis tamen anteponenda videatur. Maiores noſtri (vt alia per multa taceam) vltra Fortunatas inſulas ab occaſu, vltra Catygaram ab ortu nihil penè nouere, atque inferioris mundi huius, quem nos mortales colimus, vix dimidium attingere valuere: nunc, tot Inſulæ, tot littora, tot gentes patent, ac totum quodcunque Maris Terræque eſt, & cognitum nobis & nauigatum fuit. Sed certe & ſuperioris quoque mundi illius, quod Cœlum dicimus, magnã partem ipſis illis maioribus nr̃is ignotã fuiſſe poſſumus affirmare: nã ij & cęleſtẽ regionẽ cõtẽplati, nec ſanè multos orbes agnouere, & pcipuos illorũ motus vix duos deprehẽdere potuere. Nunc vero (quaſi vtriuſq; Mundi cognitio fato quodã reſeruata fuerit ętati nr̃ę,) & maiore numero & magis admirando cogniti orbes ſunt, & pręcipui duo alij motus adinuenti: per quos cum aditus ad multa eorum patet, quæ abditiſsima ſunt in natura: tum via ad ea oĩa ſine vlla obliquitate demonſtranda, quæ circa ſtellas apparent. qua de re nunc ego (quod tibi in primis tum reliquis oĩbus, qui ętatis noſtræ inuentis ornamentiſq; gaudent, gratiſsimũ futurum ſperem,) nonnulla ſcripturus ſum. Non te latet quicunq; Aſtronomica ſunt profeſsi, oẽs ſemper in reddendis eorum cauſis, quæ circa ſydera apparent, magnam habuiſſe difficultatem. duæ enim quum eſſent viæ eas reddendi cauſas, altera per orbes illos, quos Homocentricos vocant: altera per eos, quos appellant Eccentricos, in vtraque quidẽ ſuus labor, ſuus ſcopulus impẽdebat Si.n. Homocentricis vterẽtur, apparentia non demoſtrabant. ſi vero Eccentricis, melius quidẽ demonſtrare videbantur, ſed iniq; & quodãmodo impie de diuinis illis corporibus ſentiebant, ſituſq; illis ac figuras dabant, quæ minime cœlum deceant. quas ob difficultates Eudoxum ex antiquioribus necnon & Calippum, ꝗ per homocentrica demonſtrare vellent, in multis defeciſſe accepimus. Hipparchũ vero ĩter primos maluiſſe Eccẽtricos orbes recipere, q̃ ijs, q̃ apparebãt, deeſſe. quẽ

Ptolemęus Phęludiensis & ab eo mox penè omnes secuti sunt. Verum enim vero C
aduersus hosce (quantum ad Eccentricos pertinebat) omnis semper Philosophia,
imò ipsa Natura magis, ac orbes ipsi sẽper reclamauere. nemo.n.qui Philosophus
esset, hactenus inuentus est, qui inter diuina illa & perfectissima corpora monstro
sas sphęras statui audire posset. Ea de causa pleriq; diuersis ętatibus, qui philoso-
phię simul & apparẽtibus satisfacerẽt, sublatis è cęlo Eccentricis tẽtarũt alia quę-
dãmoliri, sed alij quũ paulisper ꝓcessissẽt, spe destituti ab inceptis destitere. Ali
quũ mala tẽtarẽt tollere, peiora multo intulere. Ita nullo hac in re (quod dignum
esset) inuẽto monstrosa quidem hactenus, & magna ex parte imperfecta permãsit
Astronomia, & quẽadmodũ inferioris mundi, ita & superioris magna pars morta-
libus occulta fuit. Aetate nostra Ioãnes Baptista Turrius ciuis noster maximi ac pe
nè diuini ingenij vir, & secretioris cuiusdã Philosophię cultor admirãdos duos in
Sphæris motus inuenit: illos (vt arbitror quos tũ Albateticus tũ pleriq; alij Astro
nomi latere in stellis vaticinati sũt. per quos sibi ille visus est aditũ nactus ad mul
ta esse, pręcipue vero ad ea sine vllis eccẽtricis demõstranda quę circa stellas visun
tur. quã rẽ magna illa spe agitare aĩo cęperat quum aliter decernente fortuna, sub
ipsis initijs immatura inexpectataq; morte pręuẽtus est, Iuuenis ętate, ĩgenio, stu
dijs, virtute disciplinaq; ferè omni florẽtissimus & admirãdus. Moriturus autem
quũ iã esset, (qualẽ Trimegistũ Mercuriũ ferũt morientem astãtes amicos rogas-
se, vt memores forẽt illius nauis quã in medio ęthere perpetuo ascẽdere, & descẽ-
dere docuisset) ita ille ad nos cõuersus, qui astabamus amici quũ multa alia dixis-
set, tũ me respiciens, quiddã, inquit, habeo Fracastori, quod te supremũ rogẽ. hor
tãte vero me vt diceret, memorẽ inquit te fore velim eorũ circulorũ, quos Timęus D
ad figruã X litterę primũ secat: mox ita retorquet, vt linearũ capita inter se coeãt
(Significabat aũt à se inuentus motus) tũ, quod mihi nunc inuidet mors, si te præ
staturũ sperem, accœptũ per me negotiũ perfecturum, magna moriẽti mihi con-
solatio futura est. cui ergo memorẽ fore me, si opus fuisset, & desyderio illius satis-
facturũ promisi. Illo igitur (vt Dijs placuit) vita functo, quũ decedere de aĩo pie
tas mihi illa non posset diẽ vnũ tantũ ingeniũ totq; inuẽta cõdidisse, maxime aũt
miserãdũ videretur infractũ illud cęlestium rerum incęptũ, mecũ ipse agitare aĩo
occępi, nũ per me forte fieri posset, vt si non oĩa, hoc saltẽ (quod promisissẽ) stel-
larũ negotiũ ab interitu defenderetur. quod si pręstare possem, videbar mihi ipse
& satis memorię tãti amici fecisse, & nõ parũ dedisse ętati nostrę, si eo inuẽto nõ
fuisset frustrata, quod illi fata quodãmodo reseruauissent. Ad hoc aũt & nõ parum
impulere me Io. Matthęi Giberti religiosissimi nostrę vrbis Epi exhortationes, q
quum Ioan. Baptistam Turrium, & totã Turrianam gentẽ inenarrabili quadam
beneuolentia semper prosecutus fuisset, magnopere optabat memoriã illius inter
mortales viuere. Ego vero desyderiũ eius adimplere, nõ solũ ob venerationẽ tan-
ti Episcopi, sed ex debito quodã tenebar. per cuius liberalitatẽ esset factũ, vt qua-
si manumissus in libertatẽ, & ocio frui possẽ, & omni penè ea cõmoditate, quę ad
studia literarũ expetitur. Has ergo ob causas, tametsi rei difficultate nouitateq; nõ
parũ deterrebar, appuli tñ animũ ad totũ Astronomicũ negotiũ omni cura stu-
dioq; euoluendũ per inuenta à Ioãne Baptista principia. quanquã via, quã ille in
ire cęperat, vti forte secretior, & rarioris cuiusdã intelligentię, ita minime tẽtãda
visa est, sed iter oĩno aliud longe planius tenẽdũ. quo demũ effectũ est, vt ne mea
me (vt arbitror) fefellerit spes: & plane cognouerim, quęcũq; circa stellas apparẽt,

aptissime

A aptiſsime per homocẽtricos orbes mõſtrari poſſe. Iſthac igiť de re pręsẽs hoc op⁹ ſcripſi, ac tũ forte abſolui, quũ te Pontificẽ Max. magna totius Chriſtiani orbis lætitia factũ fuiſſe nobis allatũ eſt. Quum vero à ſanctiſsimorũ tuorum pedũ deoſculatione ad nos reuerſus eſſet Ioãnes Matthęus Gibertus Eps, ego illi quaſi fructus nunciaturus eius ocij, quod ipſe peperiſſet mihi, dixi negotiũ de ſtellis perfeciſſe me: ac ſub eius auſpicio dedicationeq;, ſi ita ſibi videretur, æditurũ. qui quũ mihi gratulatus fuiſſet, minime inqt ſub nro, ſed ſub maiore auſpicio ędes. meũ .n. ſi eſt hoc munus, placet vt nouo Põtifici nouũ dicetur opus, quod cęli ac ſyderũ contẽplationẽ cõplectatur, quorũ ille claues atq; imperiũ gerit. gratiſsimũ .n. illi futurũ puto regno ſuo audire decus dignitatemq; ſuã eſſe reſtitutã. præſertim ꝙ is poſt religionis, & Chriſtianæ Reipub. curas nullo alio magis teneť ſtudio, q̃ totius Philoſophiæ, præcipue illius q̃ circa ſydera, & cęleſtes orbes verſatur. Illi præterea quum cęli oẽs omnis Dei terra gaudeat & gratuletur, fiet q dẽ hoc pacto vt & cęli quodãmodo ipſi & ſimul Verona tua, atq; ego pariter congaudeamus, gratulatũq; eamus tanto Pontifici, quẽ Deus optimus ſuã tãdẽ Remp. miſeratus eccleſiæ periclitanri præfecit. Ego tãtũ ego hoc auſpiciũ capiens, & deſyderio noſtri Epi morem gerendum duxi, & plane cognoui nulli conuenientius q̃ tibi deberi ſtellarũ orbiumq; contẽplationes, in quibus poteſtatẽ tantam vnus è mortalibus cũctis habeas. Aequiſsimũ præterea eſt, vt & tu nouis pleriſq; orbibus, qui nunc primi cogniti ſunt, gratuleris, & illi tibi: quos fata tuũ in Pontificatũ quodãmodo reſeruauere, vt patente iã & terra omni, nihil in inferiori hoc mũdo ſit, nihil in ſuperiori, quod tibi nõ ſeſe aperiat ac gratuletur. Quòd ſi & ea quoq; te tenebit tum digna tum neceſſaria cura, quę Iuliũ Cęſarem Pont. Max. habuit, reformãdi

B anni, & ſolaris curſus ad vera æquinoctia reducendi, ſuccurrendiq; lapſis cyclis, hinc te nõ inuitabũt modo, ſed & apertiſsimã viã oſtendẽt ſydera, quibus cũ magna quædã eſſe tibi cognatio videtur. Illa naſcenti ſalutaria fęliciaq; adfuere: Romanũ, Farneſiumq; familia eſſe voluere: creſcentem fortunæ bonis, vrtutibus, diſciplinisq; omnibus ornauere: ac poſtremo in terris Pontificem ſummum ac Dei Vicariũ effecere. Tu igitur opus hoc (qualecunque eſt,) quaſi eo te ſtellæ cum reliquis orbis gratulationibus ſalutatum veniant, benignus accipies. ac ſi quando à Chriſtianæ Reipub. curis vacabis, ad remittendum animum leges. Cæterum non me latet quæ valde noua ſunt, pręſertim & maiorum noſtrorum placitis aduerſantia, ea & odium quoddam ſecum afferre cõſueuiſſe, & ſuſpicionem temeritatis cuiuſdã. Quoſdam præterea fore ſcio, quos nouorum orbium numerus, multiplicitasque offendat. alios qui quaſi adiecta rebus aſtronomicis difficultate horum lectionẽ refugiant. Verum in ijs quæ noua in lucem veniunt, æquum eſt non ab au thoribus ſummendũ eſſe iudicium, ſed ab ijs quæ ſcribũtur. quæ lecta intellectaq; ſi recte tradita fuerint, delectare potius, ꝙ noua ſint, quàm odio haberi debent. Aduerſari vero maioribus noſtris ea in re liceat nobis, in qua & ipſi maioribus eorum & philoſophię omni, ac ipſi demum naturæ ſunt aduerſati. Orbium autẽ nouitatem numerumq; nemo ægre ferre debet, quando Callippo ſphæras quinq; & quinquaginta inducente neq; Ariſtoteles neq; totæ Athenę eũ numerum ęgre tulere. Porrò difficultatem aſtronomicis rebus additam nemo putet. quandoquidem illud nos vere pollicemur, & priori aſtronomiæ lucem quandam aditumque perfacilem eſſe per hæc adiectum, & longe minus vnumquenque in homocentricis noſtris laboraturum, quàm in eccentricis aliorum.

De dignitate vtilitateq; Astronomiæ. Cap. I.

C

ASTronomiæ autem ſcientia tametſi vna ex ijs eſt, quæ ſubiectæ ſubalternæque dici conſueuere, nobiliſsima tñ exiſtimanda eſt, & digna, quæ inter pcipuas cenſeatur, tum ꝙ circa cęlum & diuina illa verſatur corpora, q̃ ſydera appellamus, tum ꝙ mathematicę diſciplinę ſubiecta ex certiſsimis magna ex parte ratiocinat̃. Videtur autem & eo ſuper alias admiranda, ꝙ annorum ſupra mille tum pteritos tũ futuros vniuerſi celi motus dicere poſſe, ſoliſq; ac lunæ & aliorum conuentus, oppoſitiones, defectus, & quicquid quæque ſæcula aſpectura in celo ſunt, nouiſſe, admiratione profecto dignum eſt; & cognitio diuinitatis cuiuſdam particeps. At vero & non propter ſe ipſam ſolum, ſed & ppter alia multa expetenda atq; amplexanda videtur, ad quæ non modo vtilis, ſed & neceſſaria quodãmodo eſt. nam qm̃ quę hic ſunt à ſuperioribus & reguntur, & varijs afficiuntur modis, ſuperiorum quidem ſtatus mutationesq; cognouiſſe vtiliſsimum certe eſt, & in vita magnopere deſiderandum. quamobrem & prognoſticæ facultati in multis, & medicinali, & nauticæ arti ac ruſticæ, & multis alijs ſummopere accõmoda eſt, tum vero & ad multos vſus ciuitatũ idonea, atq; in vniuerſum ad oĩa, in quibus vlla temporis & monumenti rerum ratio eſt, potiſsimum aũt & ad totam Geographiam neceſſaria. Preterea & ad cõponẽdos quoq; animos nõ parum conducere videtur hęc ſpeculatio, tum quidem ꝙ paruitatem noſtri met, & vitæ noſtrę non aliter magis cognoſcimus, q̃ eorum immortalium corporum magnitudinem, & perpetuitatem admirantes, tum ꝙ aĩum ab his terreſtribus attollentes diuinorum cõmercijs aſſueſcimus. Hinc primum de Dijs cognitio habita, hinc eorũ amor & veneratio, hinc prima ęternitatis admiratio fuit. In homocentricis autem noſtris non ſolum ea vtilitas inerit, quę totam ſequitur aſtronomiã, ſed & alia quædam magnopere deſideranda. primum. n. & ad veritatem ipſam, qua nihil optatius eſſe debet, & ad proprias celeſtiũ motuum cauſas pernoſcendas facere videntur ſatis, deinde & ad qualitates motuum ipſas, quarum multę hactenus in ambiguo atque obſcuro fuere. quod & in Aplane orbe, & in Sole perſpicere ſatis licet. qualis enim quotuſque ſit non errantium ſtellarum motus, & quomodo annua menſura tam varia diuerſis temporibus inueniatur, & qua ratione ſolſtitiorũ diuerſitas fiat, nulli quidem (vt par erat,) hactenus tradidere, ſed ne tradendi quidem facultatẽ, & viã per cognitos hactenus motus vlli habuere, quod ętati noſtræ (vt dies & fatum affert,) reſeruabatur. Hac igitur de re acturi in primis illud præfabimur, quod Ariſtoteles monet, in difficillimis & valde abditis in natura ſatis eum feciſſe, qui rem ad id quod eſſe põt, deduxit. quapropter & nos qui per homocentricos orbes demonſtrare pollicemur, quæ circa ſtellas ſpectantur, ſatis quidem fecerimus, ſi in tam abdita re tam difficili nihil impoſsibile, nihil inconueniens & abſonum induxerimus, quod certe ij faciunt, qui per Eccentricos orbes demonſtrare hactenus voluere. de quibus rõnem habebimus loco ſuo. vbi oſtendemus nedũ neceſſarios non eſſe propter ea quæ apparẽt, ſed ne poſſe etiam eſſe in natura, & apparentium multa non demonſtrare, pluribus etiam aduerſari. Is autem procedendi nobis erit modus, vt in ſingulis ante omnia præponamus quęcunque apparent, quęq; obſeruata traduntur. mox quo pacto alij ea oſtendere conati ſint. tum demũ quo pacto eadẽ nobis demonſtranda videantur per ea principia, quæ nuper inuenta ſunt. Nunc vero ad rem ipſam accingamur in primis nonnulla ceu ſuppoſita præmittentes

D

A mittentes: qđ disciplinæ oēs faciũt, præsertim subalternæ. Quòd si quædã à natu rali Philosophia nobis petita fuerint, nemo existimet aliena nos ꝓseq. qñ Astronomia partim quidem mathematicæ disciplinæ, partim & naturali subiecta est.

SECTIO PRIMA DE PRINCIPIIS.

Stellas per se non moueri, sed in Sphæris duci. Cap. 2.

ILlud igitur in primis statuendum est nobis, stellas quas oriri atque occidere & circũferri uidemus, non ex se ac sponte moueri, sed in orbibus inclusas duci. quod q̃dẽ etsi ab alijs (quantũ esse poterat satis) declaratũ demonstratũq; iã diu est, nõ ab re tñ fuerit & nũc quoq; mon strari. qñquidẽ nonnulli sunt non ex antiquis solũ, sed è recentioribus etiã uel magnæ authoritatis uiri, qui moueri per sese stellas ac sponte circumagi perinde, ac ætheris animalia quædã scripsere. sed certe hi nulla nedum uera, sed ne uerisimili q̃dem ratione adducti ita sunt opinati. qñ & ratio omnis & ipse etiã sensus docet stellas oẽs Sphæris affixas uehi. Primũ.n. si ad eã syderũ multitudinẽ, quæ nõ errã tia dicuntur, respiciamus, quasi q̃dẽ depictã ante oculos formã Spheræ ea uehẽtis sydera conspiciemus. ea.n. est Spheræ ratio, ut quæ in medio circulo partes sunt, eæ solæ Sphæra cõmotæ maximũ uelocissimũ, & circa centrũ describant circulũ. reliquæ uero à medio quanto absunt magis, tanto minores, tardiores, & à cẽtro re motiores circulos ducant usq; ad polos. ubi minimi, tardissimi, & à centro remotissimi circuli fiunt. ita tñ ut oẽs inter se cõparati circuli æqualiter circumeãt, atq; orbẽ expleant. Hæc aũt omnia plane præstare stellas uidemus, quæ inerrantes dicuntur. nã quæ in uocato æquinoctiali circulo sunt, eæ solæ maximũ uelocissimũ B & circa cẽtrũ circulũ signãt. ab eo uero deinceps quãto aliquæ recedunt magis, tã to minores, tardiores, & à centro remotiores circulos obeunt usq; ad polos. Circa quos quæ sunt stellæ & minimos, & tardissimos & à centro amotissimos agunt. q̃ tñ oẽs circuli, si inter se cõparẽtur, æqualiter q̃dẽ orbẽ peragãt, & ad idẽ reuertã tur. quæ omnia quum in tota illa multitudine syderũ in utraq; celi medietate è libella respondeant, dubitare nemo debet in Sphæra aliqua constitutas coaffixasq; esse, quæ ita feruntur stellæ, præsertim ꝙ si sponte moueri possent, nulla profecto esset, quæ nõ circa cẽtrũ uerteretur. ea.n. natura superiorum corporum est, ut circa centrũ conuertantur. Ad eos porrò, qui Planetę dicuntur, si quis respiciat, & ipsos consimiliter videbit nõ ex se moueri, sed in orbibus insitos ferri. nã eos mo do ante, modo retro, & nunc dextra, nunc sinistra, & modo tardius, modo velocius agi constat, quæ diuersitas ab aĩali fortasse, & cõposito aliquo corpore, quod instrumẽta plura & principia mouẽdi diuersa habeat, fieri per se posset. a simplici aũt & immortali corpore, nõ, quale est cęlũ & cęlestia oĩa. qđ.n. simplex est, vnũ oĩno est. vnũ aũt vnius est naturę, vna uero natura, vnius tm̃ effectrix per se est. [ex se igitur tã diuersa obire planetas, impossibile est, in Sphæris aũt delatos nõ impossibile, vt in sequentibus ostendemus. At vero & alia etiãnũ ratio monstrat in orbibus rapi, q̃ circumagũtur stellæ. si.n. nõ sunt in orbib⁹, sed sese agitãt, oportet q̃dẽ aut in vacuo moueri, aut in alio corpore, qđ ijs cedat, quẽadmodũ aer & aqua cõsueuere. ac nec vacuũ esse, nec tale põt corp⁹, qđ cedat. vbi.n. corporũ cessio vlla est, illic & rarefactionem esse, & addensationem necesse est. alioqui moto quolibet totũ moueri oportet, quod intra mũdum est. at certe rarefieri nõ

pôt corpus in quo ferũtur stellæ, tum ꝙ summam raritatem sortitum rarescere nõ vltra pôt: tum ꝙ corruptibilium affectio quædam est rarefactio addẽsatioque, & in ijs semper violentia versatur, cœlestia vero nec corruptibilia sunt, nec violentię vlli obnoxia. atq; ex his quidem & alijs multis nõ moueri per sese sydera vnusquisque, qui non sit pertinax, potest existimare.

C

Non vnam tantum Sphæram esse, sed plures. Cap. 3.

HOc quum ita se habeat, sequi & illud videtur, vt non vna tm̃ sit Sphæra, sed plures. Stellarum enim, quas videmus, aliæ semper eundem inter se situm, eandem rationem seruant, aliæ continenter euariant. quæ ergo ad alias situm ratio nemq; euariant, esse eadem in sphæra non possunt, nisi per se mouerentur. at non per se moueri dictum est, quotquot ergo rationem ad alias mutant, tot oportet & sphæras esse, quæ illas ferãt: quæ uero nõ mutant, in eadẽ esse sphęra oẽs consentaneũ est, in pluribus enim si essent, sitũ profecto respectũq; ad alias cõmutarent, earũ orbibus diuersimode euariatis. Septẽ igit̃ quũ sint stellæ, q̃ ꝑpetuo errãtes sedẽ ad alias mutẽt, reliquæ vero oẽs, quarũ infinita penè multitudo est, semper inter se eandẽ rõnem conseruent, octo ad sum̃mũ cogniti orbes fuere quibus stellæ sunt a Dijs datæ. quorũ vnus asignatus ijs fuit, q̃ nunq̃ oberrãt sydera, ꝗ & ob id Aplane fuit appellatus, ꝙ ĩ eo infixa sydera nunq̃ errẽt. Septẽ vero tributi sunt ijs, ꝗ ab errore illo ꝑpetuo Plánetę, hoc est Errones sunt appellati. At uero ꝙ & alię quoq; sint sphęrę ratione magis, quã stellarũ aspectu cognitæ, in sequẽtibus ostendemus.

Quo ordine se habeant Sphęrę notæ. Cap. 4.

COntineri orbes vnũ in alio vti manifestũ, recipiendũ est, quo aũt ordine octo illi se habeãt, qui stellis sunt insigniti, nõ vna apud antiquos opinio fuit. Aplanen tñ oẽs vno consensu supra planetas statuunt. primũ quidem ea ratione, ꝙ comparantes Aplanen planetis, viderunt ocyus circũuerti Aplanen in occasum, serius aũt planetas. rursus vero & Aplanen viderunt quãquam citius conuerteretur, minus tñ ostẽdere motũ suũ, Planetas vero manifestiorẽ facere. quinimo & Aplanes stellas perspexerũt apparere ne quidẽ moueri, nisi loca multi spatij comparassent, planetas vero per minus interuallũ motũ prodere animaduertere. Apertisimũ id signũ fuit, non errantia sydera longius abesse à nobis q̃ planetas, quod iure fit. non cognoscitur enim motus nisi collatis locis, quæ succesiue post se relinquit id qđ mouetur. in propinquis aũt facile est loca cõferre & distinguere, quãquam minimũ ẽt distent. at iñ longinquis nõ facile. qm̃ quod inter vnum & aliũ locũ est interuallum, è lõginquo basim nõ facit, nec in oculo angulũ, si parum sit, propter quod nec moueri apparent, quæ valde distant, nisi loca multi interstitij cõparauerimus, quã ob rem Aplanen longisime à nobis sitam animaduertere. Esse præterea remotiora nõ errantia sydera alio etiãnum indicio deprehendere, ꝙ ea scilicet micarẽt, Planetę autẽ nõ. tremulus quidẽ enim est visus, qđ micare dicimus. neq; enim ipsę tremunt stellæ, sed visus. quod tum fit, quum in magna distantia eundem locũ tenere visu volumus. laborat enim quæ sentit pars. Ad hæc aũt planetæ sæpe visi sunt aliquas nõ errantiũ stellarũ occultare. Propter hæc igitur supremã oĩum Aplanen cõstituere. Porrò & planetas quoq; quum inter se cõparassent, viderunt & illos nõ ęqualiter in occasum verti. sed Saturnũ ocyus circũferri, mox Iouem, mox Martẽ, tardisimã vero oĩum Lunã. Solem vero, Venerẽ, & Mercuriũ, inter se quidẽ ęqualiter,

D

A liter, at Luna tñ citius, tribus vero reliquis tardius. Saturnũ ergo supra alios cognouerũt esse cõsimili ratione, qua & Aplanẽ cognouerãt. viderũt.n. quamq̃ citius ille in occasum cõuerteret, tardissimũ tñ eo in motu videri. qui & si nõ micabat, propius tñ erat, vt micaret q̃ reliqui. sub Saturno Iouẽ collocauere eisdẽ de causis. sub Ioue Martẽ. Lunã vero oĩum imam cõstituere, tũ ꝙ tardissima in occasum acta, velocissima tñ in eo motu videbaṫ. tũ ꝙ ab ea planetas reliquos obscurari manifestũ erat. in sole aũt Venere & Mercurio quũ ea rõ nõ appareret, magna apud antiquos dubitatio fuit, quis eorũ ſupior foret. Venerẽ tñ supra Mercuriũ (sensu ita ꝑsuadẽte) collocauere. qs aũt loc⁹ Soli dareṫ, nõ satis liq̃dũ fuit. Plato.n. Aegyptios quosdam secutus supra Lunã statim cõstituit Solẽ. ea fortasse rõne, ꝙ cõuenientissime prope terrã ea locanṫ sydera, quę maxime beneficio terrarũ sunt facta. cũ quo & id quoq; accedit, ꝙ si Sol supra Venerẽ & Mercuriũ foret, oporteret ab ijs aliquãtisper obscurari, quũ suppositi soli essent. nihil aũt quũ pati ab ijs videaṫ Sol, existimare aliqs põt nõ supra esse. Prisci vero añ Platonẽ oẽs & recẽtiores oẽs post ipsũ, supra Venerẽ & Mercuriũ Solẽ locant, ꝙ paruã satis distãtiã a cẽtro terrę ad Lunę globũ viderẽt: magnã vero ad Solẽ. quare tm̃ quum intersit inter utrunq;, conuenientissime medij Venus Mercriusq́; constituenṫ. Verũ tam hę q̃ opposite rõnes ex ijs certe sunt, q̃ cõia dici solẽt, necessariũ nihil cõtinẽtes. Nos in ambigua re maiorẽ hoĩum partẽ atq; ipsũ Ptolemęũ secuti ita sphęrarũ ordinẽ statuem⁹, vt prima supremaq́; oĩum sit Aplane, secũdus Saturnus, tertius Iuppiter, quart⁹ Mars, quintus Sol, sexta Venus, septim⁹ Mercuri⁹, octaua & vltima oĩum Luna, ad nos prima.

Vnum orbem non nisi vnum motum habere. Cap. 5.

B RECipiendũ prӕterea est unũ orbẽ non nisi vnum motũ habere, atq; cũ simplicẽ & vniformẽ. Simplex aũt est motus, q super duobus polis ꝑ se immotis ab eodẽ in idẽ redit. Ita autẽ esse necesse est ꝓpter predictã causam, ꝙ simplex est orbiũ vnusquisq;. simplex añt oẽ vnum est, & vnius naturӕ. Siue igitur orbis a seipso moueaṫ, siue a mẽte aliqua & uocata intelligẽtia, uno tãtum modo moueri necesse est. qm̃ unum & naturӕ unius est principiũ, quod mouet. a duabus enĩ intelligẽtijs vnũ orbẽ moueri nemo est, qui dixerit. una igiṫ si est q̃ mouet intelligẽtia, nec duos quidẽ prębere motus potest, nec unũ diuersimodẽ sẽ habẽtẽ, si simplex est, & unũ. Per uoluntatẽ aũt & ex libito mouere (tametsi pius nemo simpliciter negare dẽt) at in orbib. tñ induci nõ põt, quorum motus naturales oĩno sunt, oẽ.n. corpus naturalẽ sibi aliquẽ motũ poscit. Igitur si intelligentia eo semꝑ motu mouet, q orbi pro natura debeṫ, uno quidẽ semper mouebit motu; si uero non eodẽ semper motu mouet, sed quandoq; & contrario, inconueniens certe erit pugnantiã uimq́; intercedere inter mouentẽ intelligentiã, & motum orbẽ, diuinũ corpus & immortale.

Superiorum orbium motu agi & inferiores, ab inferioribus vero nihil superiores pati. Cap. 6.

AD hęc autẽ recipiendũ & illud est ſupiorum orbiũ motu simul & inferiores agi, inferiores uero nihil in illos facere, q supra sunt. utrunq; aũt & ex signis ꝓbari, & ex suis causis põt. Primum.n. ꝙ inferiores nihil in eos operentur, q supra siti sunt, ex eo manifestũ est, ꝙ superiores nihil in suis motibus immutanṫ: oporteret autẽ & tardari sępe, & citari, & retro etiã duci, si quicquã ab inferiorib. paterẽtur. quare uideremus & primum orbem modo tardiorem, modo uelociorem agi:

Aplanē a Saturno retroferri, ab Ioue Saturnum. quæ quum minime uideantur, ma C nifestum indicium prębent inferiores motús nihil in ſuperiores efficere. ꝙ uero inferiores orbes ijs agitentur motibus, quibus & ſuperiores, uidere licet in primo orbe, cuius motu & reliqui quoq; circunferuntur. Idem & in Aplane ſpectatur, cuius cōuerſione cōſtat inferiores oēs circunduci. at uero circa Lunam idē ſpectare poſſumus in eo orbe, qui deferens Draconis uocatur: ſecum enim ille uehit, quicunq; ſub ipſo orbes ſunt. quod quum in prędictis appareat, & in oībus conſimiliter eſſe cenſendum eſt: eadem enim omnium ratio. ꝙ uero in quibuſdam non idem ſpectetur, accidit quidem propter quoſdam contrauectos orbes (ut in ſequentibus aperiemus.) Cauſa uero cur horum unumquodque ſit, manifeſta fiet, ſi illud iam inquiratur, quo pacto orbis mouere orbem poſsit: quod quidem & non paruam habet difficultatem, & non unam opinionem.

Vtrum plures orbes ab una communi intelligentia duci poßint. *Cap.* 7.

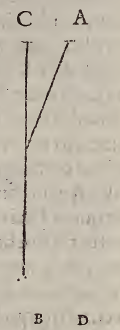
FVere in primis, qui putarint non a primo orbe moueri ab ortu in occaſum inferiores reliquos, ſed eſſe communem unam intelligentiam, quæ uniuerſo cœlo per ſe applicita ipſum totum, quatenus totum, primo mouet atq; agitat, partes uero quodāmodo per accidens. ſicut. n. aīa ipſum aīal primo ceu totum motat, membra uero deinceps: ita & intelligentia quæ cœli totius aīa eſt, ipſum uniuerſum primo impellit, mox & ſphęras oēs, ceu mēbra, ab ortu in occaſum uertit. quāobrem non ita eſſe, ut unus orbis alium trahat, ſed ſimul oēs eodē motu duci. Verum. n. uero ꝙ cōmunis hæc intelligentia effingi nō poſsit, ex ijs fortaſſe poterit aliquis exiſtimare. primum quidē q̃a quemadmodum motu primi reliqui alij aguntur, ita & D motu Aplanes ferri omnes alios conſtat, q̃ infra illā ſunt. aut ergo & hic neceſſaria erit alia cōmunis intelligentia, q̄ oēs ſimul moueat: aut ſufficiet Aplane ipſa reliquos alios ducere, q̃ infra ſunt. ꝙ ſi alia cōmunis intelligentia requirit̃, iam igitur tres erunt intelligentiæ, q̄ orbem unum moueant, ut Saturnum, aut Iouē, duæ quidem communes, & una propria. imo in Luna quatuor requirent̃, q̄ penè ridicula ſunt. Si uero in Aplane neceſſaria non eſt cōmunis intelligentia, ſed ipſa ſufficiens eſt inferiores orbes ducere: pari ratione nec in motu primi orbis neceſſaria erit intelligentia cōmunis: qñ ſat erit primus ipſe, qui reliquos oēs trahat. Preterea coniunctum è ſphęris oībus nihil certe aliud eſt q̃ ſphęrę ipſę, è quibus nihil unum cōflatur, quod vnius naturæ & rationis ꝑ ſe ſit. non pōt igitur cōmunis illa intelligētia eſſe illius forma, quod vnum ꝑ ſe nō ſit. at certe intellectum oēm alicuius formam eſſe neceſſe eſt. quā ob cām ſingulis tm̄ orbibus ſingulæ intelligentiæ ſunt datæ. Ad hęc aūt impoſsibile eſt intelligentiā vnā plures ſphęras mouere: aut. n. vna habitudine, atq; vna rōne mouebit, aut pluribus. at pluribus quidē ſi moueat iā ſimplex & vnum non erit. vna aūt habitudine & ratione mouere, q̄ plura ſunt, quatenus plura ſpecie, mole, & natura differentia impoſsibile eſt. vnum. n. quatenus vnum ad plura proportionē habere non pōt, nec plura ad vnum. indigere autem diuerſis proportionibus diuerſos orbes, illud indicat, ꝙ alij pro natura tardius, alij velocius mouent̃. Poſtremo quod (vt opinor) cōuincit, illud eſt, ꝙ ꝓprij motus orbiū oppoſiti ſunt cōmuni: vt qui Saturni, aut Solis eſt motus, illi contrarius eſt, qui ab ortu in occaſum fit. impoſsibile autē eſt in eodē duas eſſe formas, quæ in oppoſita per ſe moueāt. nam & quod mouetur duas habebit oppoſitas inclina

clina

A clinationes, (ad utranque.n.formam inclinare necesse est) & mouētium aut utrū que aut alterum frustrari accidet, qm̄ circa idē operantur, & alterum in oppositū alteri mouet, quare utrunq; frustrabitur, si vtrunq; validum sit: aut alterum, si alterum longe potentius fuerit. oppositos aūt esse motus illos statim ostendemus, quā quam obliqui sint, & non super eisdē polis. Ex his igitur ꝙ nō sit vlla cōis intelligētia in vniuersum monstratū sit, in parte aūt demonstrabitur & in sequentibus.

Quòd vnus orbis alium ducat sine resistentia. Cap. 8.

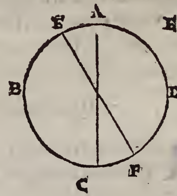
REctius ergo illi (vt mihi videtur) existimant, qui orbem moueri ab orbe, quatenus corpus a corpore, putant: verū & hoc suas quoq; difficultates habet. primum.n.illud in dubio est, vtrum vllo modo resistat orbis, qui ab alio trahitur, an non. resistere.n. debere vr̄: qm̄ nullum est corpus, quod vim retinentiāque non faciat, quū in contrarium illi parti trahitur, in quam per naturam inclinat. videntur autem planetæ oēs in ortum per se eniti. quare & primo orbi resistere, a quo in occasum retrahuntur. at si resistant, qūo fit vt non laboret qui trahit, & non retardetur a resistente? Præterea & illud simul quærendū est, quis nā motus sit ille, quo orbis orbē ducit, tractio ne, an impulsio, an uectio, an aliud. Ad priorem igitur difficultatē passim dici cōsueuit non resistere tractū orbē, nec cōtrarios esse planetarum motus cū primo: qm̄ non super eisdem polis fiant, nec ꝑ eandem lineam, sed per obliquam. qualis est c d. cum a b. contrarij autem forent, si per eandem lineam vterq; fieret vt per a b. sed certe hi neq; difficultatem euadunt: neq; recte illud dicunt, B contrarios fore motus si sup̄ eadē linea fierent. nō euadūt q̄dem difficultatē, q̄a obliquus omnis motus partim lōgitudinis, partim latitudinis particeps est, signū cuius illud est, ꝙ si Sol aut alius planeta nihil a superioribus impedireť, vtique simul & in orientē, & septentrionē, uel meridiem uersus moueret. nunc aūt motum in longitudinē simpliciter non operatur, raptus a primo cōtinente in occidentē, sed solum eum ꝙ in latus fit, quiq; cum alio stat. si igitur cōtrarij essent planetarum motus cū primo, si vtriq; ꝑ eādem lineam forent, ita profecto & cōtrarij sunt, quū per obliquā aguntť. nam quamquā non opponatur obliquus motus quatenus in latus fit, at opporitť tñ quatenus, & in longū ferri nititur. demonstrant aūt hoc grauia, & leuia. quorum hæc si deorsum, illa sursum trahantur siue per rectam, siue per obliquam lineam, semper trahēti resistunt. quapropter difficultatem non euitant. Sol.n. & si non tam patitur a motu primi, qua in latus sese mouet, at pati tñ videtur, qua in lōgitudine impeditur. nec impeditur solum sed prorsus eū amittit motū. nam simpliciter Sol in orientē motu ꝓprio nō fertur, sed solum scd'm quid, vt statim declarabitur.

Nos autem dicimus motus orbium qualescunq; sint siue in idem, siue in opposita, siue ꝑ eandē lineā, siue per obliquā, nullā vnq̄ contrarietatem inter se habere, nullā resistentiā facere qui trahuntur, nihil laborare qui trahūt. superiores itē dicimus retroducere alios posse. hos aūt nihilominus semper motus proprios efficere, qui nec vnquā vllo pacto, vllo casu tolli, aut impediri possint, ne fiant, quāq̄ etiā retroducať aliquis orbis per eandē & rectā lineā ac super eisdē polis. Quare

omnia

oĩa ut cõmodius ostendamus, in primis illud supponamus medium circulum q per natură semel factus est in aliquo moto orbe, ipsum nunquam mutari orbe illo quo cũnq; lubet modo mutato. ut si eius orbis qui est a b c d medius circulus semel per se factus sit a c, ille quidem nunquam mutabitur, quãquam orbis ipse diuersimode varietur. si.n. polus d trãsferatur vbi e, remanebit tñ idẽ medius circulus a c, qui per e f agetur. medium aũt circulum uoco, qui moto orbe, medius inter polos & maximus oĩum ac uelocissimus designatur. causa aũt q̄ is nunquã mutetur, iccirco est, q̄ ea orbis pars per naturam medium describit circulum q̃ in eo orbe cæteris per se præstantior ac pollentior est. si.n. nunc primum moueri aliquis orbis inciperet, utiq; per naturam pars illa prius motum inchoaret, quæ præstantior ac ualentior esset. quare & ab illa medius describeretur circulus. nihil aũt refert siue incipiat moueri orbis, siue etiam æterno tẽpore dimotus sit, idem enim omnino ꝓ natura fit. hac de causa Planetæ semper in medijs circulis locum habẽt. q̃m stella præstantissima est in toto orbe pars, & ab ea ille ꝓducitur circulus, q me dius ac maximus est. Igiť semel facto ꝑ naturã circulo medio in aliquo orbe, idẽ ille semper manet, q̃m eadẽ natura semper perstat & partes eædẽ semper sunt, quanquam orbis ipse uarie cõmutetur & transferať. Ex his sequiť ut quędã accidãt orbibus & aduẽtitia sint, quędã uerò ꝑ se insint. accidũt q̄dem uniuersi partes oriẽs, occidens, septentrio, & meridies. q̄.n. aut in occasum aut in ortum ferant, ꝑ accidens habẽt, & forinsecus aduenit. si enim ꝑ se inesset certã in partem moueri, muta to quidẽ orbe & polis eius, mutaretur & medius circulus. si quidem oporteret mo ueri orbẽ eam in partẽ, q̃ per se & pro natura indita foret. quod q̄dem ꝑ alium medium circulum eueniret. ut si orbis a b c d ꝑ se haberet moueri ab occasu in ortum ꝑ lineã certã, ceu ꝑ æquinoctialẽ, trãslato q̄dẽ polo d ubi e, mutareť & medius cir culus q prius fuit, ut a c, fieretq; alius nouus, q per æquinoctialẽ ꝓtendereť. hoc aũt quum fieri nullo pacto possit, ut muteť medius circulus ꝓ natura semel factus, mutenť aũt orbes ipsi diuersimode, & poli eorũ, necesse est uniuersi partes oẽs acci dere orbib. neq; eos hãc magis q̃ illã ꝑ se respicere, sed indifferẽtes ipsos ꝑ sese existere, quocunq; uertanť, qđ cũ in planetis alijs, tũ in Luna uidere manifestissimũ licet. nã q̃q̃ qui Draco in ea uocať, ꝑpetuò quodãmodo uarietur, & nunc caput in uno signo habeat, nũc in alio: ipse tñ Lunę orbis ꝑ eũndẽ semper mediũ circulum circũuertiť: ut accidit modo in hãc, modo in illã partẽ agi. Idẽ & in planetis reliq̄s euenit: ac in primo etiãnum orbe cõtingeret, si supra haberet aliq̄d, quod dimouere ipsum de situ posset: nihil aũt quũ supra habeat, a quo dimoueať, vt pote primus, inde obtinet ut unã in partẽ ferať semꝑ. tametsi Aristoteli uř finẽ quendã habere hoc ĩ natura. Vniuersi igiť partes quũ aduẽtitię sint orbib., atq; illis accidãt, tum id solum ꝑ se inesse ijs uideť, ut ꝑ mediũ circulum suũ certo partiũ ordine conuertantur. sicut.n. quædam partes per naturam medium circulũ faciunt, ita, & quædã certum ordinem in motu ꝓbent, ut ab hac & in hanc solum fiat. at hoc unum per se & (ut aiunt) essentiale est, reliqua oĩa accidunt: siue.n. in ortum siue in occasum uertatur orbis, siue dextra siue sinistra, indifferens ipse est, & natus uerti in omnia, dũ suo sese & per naturam indito motu agitet. si qua igiť oppositio inter orbes uersať, in

C

D

A in eo certe eſt, quod per accidens diximus, hoc eſt circa vniuerſi partes, in qb. & tardari, & ſiſti, & retroduci, & citari orbes, vnus ab alio potuere. verũ cõtrarietas, & vis dici hæc nõ poteſt: ſi quidem uiolentia tũ ſolum fit, quum quid contra naturã propriam torquetur. in eo autẽ quod per ſe diximus, nulla vis, nulla contrarietas accidit: quoniam in eo nihil pati orbes poſſunt, nõ tardari, non citari, nõ ſiſti, non retroduci, & ad ſummũ nihil impediri vllo pacto: qñ motus ille, qui per ſe ineſt ac proprius orbibus, idem ſemper manet, & eodem modo fit ſemper, quocũque in vniuerſo per accidẽs orbis vertatur. qua de cauſa, nec laborat q trahit, nec reſiſtit qui trahitur, quoniã in contrariũ non nititur, quum ad vniuerſum non in vnã magis quàm in aliam partem inclinet. Dubitabit autem fortaſſe aliquis in ijs orbibus, qui retroducuntur, (præſertim ſi qui per eãdem lineã retroagãtur) quo modo fieri poſsit, ut retro aliquis orbis ducatur, propriũ tñ ipſe motum cõficiat. primum.n. mutari uidetur non ſolũ quod per accidens eſt, partes ſcilicet vniuerſi, ſed & id quod per ſe dictũ eſt, ordo ſcilicet partium in medio circulo. quæ.n. præcedebat prius, nũc ſequitut, & è cõtrario. Præterea & qui retroducitur orbis, prorſus ꝓprio motu priuari vr̃: nõ.n. cognoſcitur motus vllus niſi per fixũ aliqd in uniuerſo, ad quod uel accedit, uel recedit, ſi quid moueri debet. at retroductus orbis ad nullũ fixũ in uniuerſo accedit, uel recedit ꝑ motũ propriũ, ſed ꝑ raptũ ſolũ. Porrò nec moueri is orbis dr̃, q nõ circa cẽtrũ cõuertit̃: at retroductus circa centrũ nõ uertitur alio motu q̃ raptu, per ſe igitur nõ vr̃ ullo pacto moueri.

Diſtinguendũ ergo eſt de eo, quod moueri dicitur & quieſcere. eſt.n. & per ſe moueri, & per accidens: ſimiliter & per ſe quieſcere, & per accidẽs. per ſe id mouetur, quod ratione ſui partes commutat in eo, quod coextenditur ſibi: quieſcit aũt ꝑ ſe, qđ ratione ſui partes nõ mutat in eo qđ coextenditur ſibi. per accidens autem mouetur, quod partes mutat in uniuerſo & in cõmuni loco, uerum nõ ratione ſui, ſed ratione coextẽti. per accidẽs uero quieſcit, quod per ſe motũ in loco proprio, partes in loco cõmuni & in uniuerſo nõ mutat, nõ autẽ ratione ſui, ſed alterius, in quo eſt. Per ſe igitur in oppoſita moueri impoſsibile: & ꝑ ſe moueri et quieſcere impoſsibile. ſimiliter & per accidẽs in oppoſita moueri, aut moueri, & quieſcere impoſsibile. per ſe autem moueri in unã partem, per accidens in aliam: aut per ſe moueri, per accidens quieſcere non impoſsibile. ſimiliter per ſe qeſcere, per accidens moueri nõ impoſsibile. Qui igitur aduerſo amne tm̃ in naui currit, quantũ amnis cõtrafert, & mouetur, & quieſcit. ſed nõ ſecundũ idẽ: mouetur qdẽ ꝑ ſe in naui ceu ĩ proprio loco, quieſcit aũt per accidẽs: in uniuerſo enim qeſcit, & non rõne ſui, ſed nauis, & amnis, qui cõtraferunt. Idẽ ſi minus currat, q̃ nauis contrauehat, in oppoſita quidẽ mouebitur, nõ aũt ſecũdũ idem, ſed per ſe in occidentem in loco ꝓprio, in orientẽ uero per accidẽs, in uniuerſo, quo nauis ducit. Idẽ & de orbibus dicendũ eſt: nam Saturnus quidem, & Sol & orientem uerſus mouetur, & uerſus occidentem. ſed per ſe in orientem, ſignato 11. certo pũcto in loco, in quo eſt, ut in Aplane, ab eo ſemper magis & magis orientem uerſus recedit, per accidens autem in occidẽtem fertur: ſi.n. ad uniuerſum comparetur, & ad communem locum, partes quidem continenter mutabit uerſus occidẽtem, uerum non ratione ſui, ſed alterius, in quo eſt: ex uehente enim orbe & uecto unum totale motum fit, quod in loco utrique communi, & in uniuerſo uerſus occidentem transfertur. Idem Saturnus, ſi per ſe tantum moueretur in orientem,

quan-

quantum per accidens retrotrahitur in occidentē, & moueretur, & qesceret. sed ꝑ se qdē moueretur in loco suo, per accidēs autē qesceret in uniuerso. Ad obeūdū igitur propriū motū nō necesse est in uniuerso moueri (per id. n. nō mensuratur proprius motus, sed satis est per se moueri, & in loco proprio partes mutare, penes quod ꝓprius motus & attenditur & mēsuratur. atq; hoc nec impediri ullo pacto pōt, nec ulla ratione mutari. nā quāquā retroducatur orbis siue ꝑ eandē lineā siue per obliquā in uniuerso, ꝑ se tū & ad ꝓpriū locū cōparatus semper eodē modo mouebitur: semꝑ suū atq; inatū motū cōficiet: qua de causa nulla uis nulla cōtrarietas in eiusmodi motu uersat. ī eo uero qđ ꝑ accidēs diximus, & impediri orbes pñt, & tardari, & citari. sed neq; in hoc uiolētia & labor est, qm̄ orbis nō in unā magis quā ī aliā partē inclinat ī uniuerso. Si igit̃ ordo partiū mutari u͂r ī retro ducto orbe, hoc certe est in eo, quod per accidens diximus, ratione ad uniuersū habita, non in eo qđ per se est. quare & proprius motus nihilo secius fit ac prius, & eodē partiū ordine ꝑ se. quāquā retro orbis ducatur. ꝑ fixū uero aliqd in uniuerso, nō mensurari nō cognosci oportet proprium motū, sed per fixū aliquid in loco proprio, à quo uel ad quod semper recedit uel accedit orbis ꝑ se. Idē & semper circa centrū ꝑ se conuertitur, quāquā per accidens retrorsum circa idē cētrū ducatur. quod satis est ad eū exercendū motū, q proprius est. Dupliciter aūt quū Sol, & alij planetæ moueri dicātur, & ꝑ se in ortū, & ꝑ accidēs in occasū, si quærat quis simpliciter quorsum mouetur Sol, in occasū fortasse dicendū est: secūdū qd aūt in ortū. simpliciter. n. est, quod ad uniuersum est. secūdum qd uero quod ad locū propriū cōparatur. hic tñ, & motus est, & ꝑ se motus ac proprius. Quòd igitur nulla uis, nulla resistentia inter orbes per se uersetur, & quō retroduci orbes possint, at ꝓprios tñ motus efficere, & qd sit ꝑ se, & quid ꝑ accidēs in orbiū motu, hactenꝰ dictū est. unꝰ qs motus ille sit, quo orbis orbē ducit, expediamus.

Quòd vectio quædam sit, qua orbis orbem ducit. Cap. 9.

DIfficillimum aūt a me semper habitū illud fuit, quis nam motus ille sit, quo unum orbē alium secū ducere uidemus, utrum tractio an pulsio, an uectio, an aliud qd. ac primum quidem tractio nō uidetur, qm̄ quæ sese trahunt omnia aut ꝑ asperas & inæquales superficies trahuntur, aut alligata nexu aliquo. alia qdē continuitate cōmuni ob uacuū, alia uinculo aliquo, alia spirituali specie, quali ferrum ad Magnetem trahitur: at in celo inæquales superficies non sunt, sed planissimæ & læuissimæ oēs (alioqui uacuū inter ipsas intercidat) neq; orbis orbi succedit ob uacuum. nec uinculo ullo colligati sunt inuicem. sed nec spirituali specie (quod maxime dicendum uideretur) si. n. superior inferiorem duceret, qđ illi esset alligatus ea specie, utiq; & inferiores in opposita acti eadē alligatione resisterēt, impedirentq; trahentes, & tardarent, ac retro etiā ducerēt, qm̄ multi inferiorū ualociores multo sunt: constat aūt inferiores nihil in eos facere, q supra sunt, ut declaratū iam est. Eisdem de causis neq; impulsio uidetur esse motus ille: nam & ipsa aut per inæquales superficies fit; aut mole, qua impellit, quod sibi obuiat corpus: aut spirituali specie (ut antiparistasi multorum patet) at nullo horū celū pellere celū pōt. At uero nec uectio uidetur esse, quod. n. uehitur alligatū semper est cum uehente, & semper attractio aliqua fieri in uectione uidetur: aut. n. simul defertur uectum, ob inæquales superficies attractum, aut innititur atque insi

det

A det in vehente: hoc aũt est illi alligari: põdere.n.fit ne diuelli posſit, quod vehitur: at cœlum cœlo non innititur, nec vllo alligatur modo. Propter hęc quibuſdam neque attractio neq; impulſio neq; vectio videtur is motus, ſed opus virtutis, & ſpiritualis ſpeciei a ſuperiori orbe demiſſæ, non quidẽ quæ orbes alliget, ſed quæ eo motu inferiorem moueat, quo & ſuperior agitur: quę proprie neq; tractio, neq; pulſio est, neque vectio, ſed naturalis motus ceu a forma datus. Verum & hoc conſimiles habet difficultates: ſi enim ſuperior orbis ſpeciem in inferiorem demittit, vtiq; & inferior ſpeciem mittet in ſuperiorem: Circulo enim & in orbem diffundũtur ſpiritualia hæc, vt in lumine, & ſono, & alijs patet: quare & ſuperiores impediri & tranſmutari accidet ab inferioribus. Pręterea ſi a primo orbe ſpecies demittitur, q̃ reliquos oẽs mouet, fortius quidẽ eos mouere neceſſe est, qui propinquiores ſunt primo. quo igitur modo Sol, Venus, & Mercurius ęqualiter moueri poterunt Sole propius exiſtẽte? Item & illud quæri põt: nunquid quæ reliquos mouet ſpẽs, & ipſum ẽt primũ moueat, an nõ. ſi q̃dẽ nõ mouet: mirũ certe vr̃ mouere alios, ipſum aũt in quo est, non mouere: at ſi mouet: ſi quidẽ & intelligentia etiam ipſa mouet, duo erũt vnius mouentia p̃ter neceſsitatem. ſi vero ſola ſpecies mouet, erit igitur primum mouens natura poſterius primo mobili, & in magnitudine, & diuiſibile.

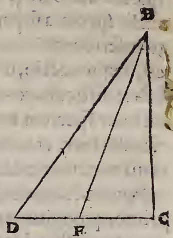
Videtur igitur mihi vectionis ſpecies quędam eſſe, qua orbis orbem ducit. Omne enim contentum in alio, natum est cum eo atque in eo conuehi, niſi reſiſtẽtiam faciat, & in oppoſitam partem inclinet: at cęlum cęlo nihil reſiſtit (vt dictum est) neq; in vnã partem magis, q̃ in aliam inclinat. quid igitur prohibet continente motõne ſimul & contentum quoq; cõmoueatur, qñ ſimul ſunt, & alterum in altero? Neq; illud verũ est vectionem oẽm cum attractione fieri, niſi in his quę hic ſunt,

B & contrarietatem inter ſe habent, atq; oppoſitas inclinationes: in ijs enim alligatio quædam requiritur, ſi vehi debent. at in quibus reſiſtentia, & cõtrarietas nulla verſatur, nec oppoſita inclinatio, nihil aliud requiritur, q̃ ſimul eſſe, & alterum in altero. propter quod primus orbis reliquos omnes vehit: nec ſolum illos, ſed & ignis ſphęram, atq; aeris, q̃ diu reſiſtentia nõ fit: verum vbi ad eas partes aeris uentũ est, quæ aliquo pacto reſiſtunt, tum circunductio aeris ceſſat, atq; in his ſolum corporibus ſphęricis & diuinis vera vectio inuenitur, quia contrarietatem nullam inter ſe habent, in alijs aũt non proprie vectio est, ſed tractio quædam magis. Nos autem propter conſuetudinem eorum, quæ hic videmus, non plane poſſumus cœleſtem illam, ac ſimplicem orbium vectionem imaginatione cõprehẽdere. Si igitur hęc ita ſe habent, iam tandem & illud manifeſtum eſſe põt, cur ſuperiorum orbium motu circunducantur & inferiores, hi vero nihil in ſuperiores efficiãt: ſiue.n. motus ille ſit vectio quædam (vt par est credere) ſiue fiat ab intelligẽtia communi, clarũ est motu ſuperiorum agi & inferiores, horum vero motu nihil ſuperiores pati.

Si duo orbes in idem mouentur, minorem ſemper velocius moueri. Cap. 10.

AD hęc & illud ſupponendum est, ſi duo orbes in idem ferantur, minorem ac contentum ſemper velocius moueri, tum autem maxime quum ſubalterni fuerint, mox quanto anguli minores, atq; acutiores extiterint. dico aũt ſubalternos orbes, quorum circuli medij alter ſub altero est, & poli ſub polis. neceſſe aũt est minorem orbem, cõtentumq; velociorem reddi, q̃ continentem, qm̃ in eo vehitur. quare oẽm in primis velocitatem requirit, quam habet cõtinens, deinde & ſuam ipſe,

ac propriam superaddit, nõ aliter q̃ qui in naui vehitur, si in idẽ cum naui ipse sese agat, quamquam tardissime, semper tamen velocius omni pũcto feretur, cum quo moueri cœpit. tum autem velocissimus fit orbis minor, quum subalterni fuerint, quoniam subalterna linea rectæ similis est, quæ omnium est breuissima, & totus motus in rectum fit. quum vero subalterni non sunt, sed sese intersecant, totus quidem motus nõ in rectum est, sed & in latus: quæ linea similis est curuæ. in spacium.n. e c citius peruenitur per lineam b c, quàm per b e: & per b e citius quàm per b d: quia trianguli b e c maius latus est b e, opponitur enim maiori angulo. & similiter trianguli b d e maius latus est b d. Non existentibus autem subalternis tãto velocior est motus, quanto anguli acutiores sunt, quoniam motus subalterno propinquior est, & plus recti habet: vbi vero anguli maiores sunt, motus magis a subalternatione remotior est.

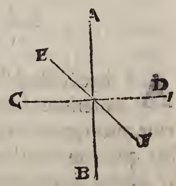

Si duo orbes in opposita ferantur, minorem semper impediri. *Cap.* 11.

SI vero duo orbes in oppositas ferãtur partes, minorẽ semper impediri necesse est, & aut tardari solum, aut sisti, aut etiam retroduci. causa aũt est, q͞ vectio in vnã partem fert, proprius motus in aliam. si igitur æquales fuerint vectio, & motus proprius, sisti minorem continget: neque.n. in hanc, neque in illam agetur partẽ, æquatis potentijs in diuersa mouẽtibus. at si maior sit vectio, retroducetur minor superãte vectione: si vero minor vectio fuerit, præualebit quidẽ proprius motus, ne aut sistatur aut retroducatur orbis, at tardabitur tamen. maxime autẽ fient hæc, quũ subalterni orbes erunt, mox quanto anguli minores atq; acutiores extiterint. Intelligenda autẽ sunt hæc ratione ad vniuersum habita, quod per accidens inesse orbibus dictum est. sic.n. nihil inconuenit & tardari, & sisti, & retroduci etiam orbes, quum nihilominus per se ipsi semper suos motus efficiant.

In natura sphærarum non solum esse motum in longitudinem, sed & in latitudinem factum. *Cap.* 12.

ILlud præterea nobis ponendũ est, in natura sphærarum non solum esse eum motum, qui in longitudinem agitur, sed & alios quoque, qui in latitudinem. dico autem longitudinẽ ab oriente in occidentem vel è contrario: latitudinem vero à Septentrione in Meridiem, vel contra. Principalissimi autem motus, qui in natura esse possint, tres tãtum videntur esse, non plures, nec pauciores, illi scilicet, qui sese inuicem secãt ad rectos angulos: hi enim soli (quẽadmodũ & axes super q̃bus fiunt) determinati ac certi sunt, reliqui vero indeterminati & infiniti sunt: propter quod nec in natura esse per se possunt: si. n. vnus eorum esset per se in natura, pari ratione & omnes possent: at infinitum nullum & indeterminatum per se esse potest in natura: quare nec plures axes per se, nec plures motus esse possunt, quàm tres illi, qui sese ad rectos secant angulos. sed ne pauciores quidẽ cõtingit esse: quoniam si is est, qui super a b fit, cur non sit & ille, qui super c d? & si hic, cur non & qui super e f? Eorum autem motuum, qui

in

A in latitudinem fiunt ad rectos angulos cum ęquinoctiali, ab Hiparchi quidem tēporibus vſque ad noſtra aut nulla cognitio fuiſſe videtur, aut nulla opinio. ſi quidem Ptolemæus inter primas ſuppoſitiones recipit, non eſſe alios in ſphæris motus, quàm duos, alterum qui ab ortu in occaſum per æquinoctialem fit, alterum qui ab occaſu ad ortum oblique per zodiacum contraagatur. ante Hipparchum vero quandam de ijs motibus opinionem fuiſſe apud Eudoxum, & Callipum con iecturam licet ex ijs accipere, quæ Ariſtoteles circa primam philoſophiam reliquit: refert enim eos ſphæram quandam poſuiſſe, cuius poli in zodiaco ſiti eſſent. At vero & antiquiorem de his motibus opinion em extitiſſe apud vetuſtiſsimam il lam Aegyptiorum gentem, fidem quandam præbent ea, quæ Pomponius Mela ex Herodoto accepta, de ea gente ſcribit his verbis. Mandatumq; literis ſerunnt, ex quo Aegyptij ſunt, quater curſus ſuos vertiſſe ſydera, ac Solem bis iam occidiſſe, vnde nunc oritur, atq; ortum, vbi nunc occidit. Atqui occidiſſe vnquam Solem, vnde nunc oritur, nulla prorſus via alia intelligi poteſt, quàm per prædictos motus: de quo in ſequentibus nonnulla dicemus.

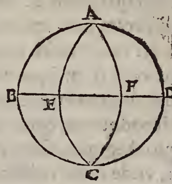
Primus ætate noſtra Ioan. Baptiſta Turrius Veronenſis grauiſsimus philoſophus, inter alia multa, quæ diuino penè ingenio inuenit, vidit in ſphærarum natu ra oportere tres illos motus per ſe eſſe, reliquos autem alios omnes per accidens inexiſtere. per ſe autem dico eſſe non vna in ſphæra, ſed in vniuerſa ea natura, in qua principales etiam naturales ſunt tres illi prædicti motus. oportere autem ita eſſe, veriſimiles quidē rationes ſatis habet. primū quidem quia ijs aſcitis, & facillime & regulariter ea omnia mōſtrari poſſunt, quæ circa ſydera apparent: nō aſcitis autē, non poſſunt, niſi per abſurda, & inconuenientia plurima. at vero & propter bonum ac finem neceſſarij in natura ſphærarum videntur. ſic enim non ſolum perfecta erit ſphæræ ratio, ſed & alia perficiet magis. per hoſce enim motus fieri paulo poſt oſtendemus, vt punctus omnis qui in ſphæra eſt, quandoque vbique fiat, & ad omnia & vndequaque ſeſe conuertat. quod neceſſarium quidem vi detur, quo virtutes, quæ ab orbibus huc demittuntur, vndique & ad punctum omnem impartiantur, & quæcunque poſsibilia ſunt in natura fieri, quandoque etiam fiant. aliæ profecto generationes in mundo fierent, ſi forte fortuna Sol per ęquinoctialem (vti per Eclipticam) iter teneret. Futurum igitur eſt, vt Sol quādoque viam illam teneat, quo fiant illæ generationes. in natura enim quod poſsibile eſt, neceſſarium etiam eſt. ad ipſas præterea inſularum montiumque generationes ſi quis reſpiciat, videatque tempus illud fuiſſe, quum è mari facti, & olim mari contecti fuerint, futurumque rurſus, vt quà mare nunc integit, habitabile olim fiat, quodque habitatur, ac colitur, condendum quandoque Oceano fore: tum videat maximas illas terræ mutationes, eluuiones, exarſiones, magnasque æſtates illas, atque hyemes, quas Ariſtoteles refert: agnoſcet quidem in Cælo mu tationes eſſe oportere, quæ tanta efficiant longe alias, & maiores, quàm illæ ſint, quas quotidie videmus in anguſto admodum conſtitutas. atque equidem crediderim hoſce motus eos ipſos eſſe, quos in ſtellis latere primum vaticinatus eſt Albatenius: mox & ſummus vir Ioannes è Regio monte quodammodo eſt auguratus, quum ſcripſit. Siue igitur inſtrumentorum incertitudo hanc varietatem immiſerit, ſiue motum quendam adhuc nobis occultum ſtellis fixis natura indiderit, difficile admodum eſt, & erit, huius motus qualitatem metiri.

B

Si duo orbes sese ad rectos angulos secent, minorem motu suo in omnia opposita successiue mouere. Cap. 13.

C

SVpponendum deinde & illud est, duorum orbium si medij circuli sese ad rectos angulos secent, minorem motu proprio succesiue in opposita omnia mouere. vt si orbis maior a b c d habeat medium circulum b d. qui secet medium circulum alterius orbis a e c f ad rectos angulos, primum quidem circunducetur orbis minor in latitudinem. quoniam motus qui in latus fiunt non sese impediunt, & maiores ducere minores, & contentos dictum est. quo fiet vt minor circunductus in latitudinem motu proprio in opposita omnia succesiue per se moueat in occidentem, in Orientem, in Septentrionem, & Meridiem. cuius causa est, quòd circunducto orbe in latitudinem partes permutantur, & quæ supra erat, fit infra & è contrario. permutatis autem partibus necesse est & motum proprium permutari. vnius.n. circuli superior pars in occasum, inferior in ortũ mouet. Si igitur partes illæ permutẽtur, totus motus cõmutabitur. quod facile est sic videre. intelligatur minoris motus esse a c in a per f ab oriẽte scilicet in occidentẽ in vna medietate: in alia vero esse ab a m c per e. ab occidente in orientẽ. qm̃ igitur circulus hic a e c f circunducitur à maiore orbe in latitudinem per b d, palam ꝙ f quandoque fiet vbi d, quandoq; vbi e, quandoq; vbi b, & postremo iterum vbi f. Ergo si nunc mouet ab oriẽte in occidẽtem, quum erit vbi d, fiet motus a septentrione in meridiem, quum vero erit vbi e, motus erit ab occidente in orientem: quum autem vbi b, motus agetur a meridie in septentrionem: ac postremo redeunte f ad primum locum motus redibit ab oriente in occidentẽ. Consideranda autem sunt & intermedia loca. Horum autem duorum orbium maiorem illum, qui circunducit, vocemus Circunducentem, minorem vero, qui circunducitur, ac proprio motu succesiue in omnia opposita mouet, vocemus Circitorem: vti enim his nominibus necessarium sæpe nobis erit: quare vt q̃ facillime intelligamur, legentes rogamus, vt ad hęc nomina bene ac memoriter aduertãt, vt si quando à nobis adducentur, planè intelligamur, quid per ea significemus.

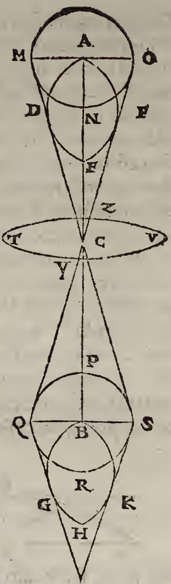
D

Si Circitori alicui alius orbis contraferatur in latitudinem super polis Circunducentis, hunc contrauectum moueri a Circitore motu trepidationis. Cap. 14.

POstremo & illud nobis recipiatur, si Circitori orbi alius inferior cõtraferatur in latitudinem, & super polis Circunducentis, contrauectum hunc à Circitore eo admirabili motu, aut consimili moueri, quem trepidationem, vel accessum & recessum vocant. Est autẽ motus is, quem trepidationem appellant, vt duo puncta è diametro opposita (qualia essent æquinoctia) ita agant, vt paruos describant circulos lationibus semper oppositis.

Punctus aũt medius, qui tropici vicem supplet, modo versus vnum eorum punctorum duorum, modo versus alium accedat in eadem semper linea manens: vt si a & b sunt æquinoctia, c tropicus, parui quidem circuli erunt a d e f ex parte a: ex parte b autem b g h K. verum perfecti circuli non sunt hi, sed ouales quodammodo: perfecti autem solum sunt duo alij, quos describunt duo puncta ab æquinoctijs distantia, quanta est semidiameter circulorũ priorum, circa a quidem l m n o,

circa

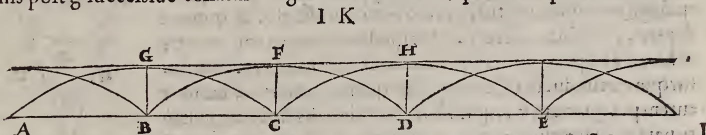
A circa b vero p q r s. Hoc ergo motu agi necesse est, si aliquis orbis minor Circitori contraferatur in latitudinem, quoniam enim omnis Circitor duos habet motus, vnũ datũ a Circunducente, quo circunfertur in latitudinem, alterum proprium, quo successiue mouet in omnia opposita, per priorem quidem motum nihil mouebit cõtrauectum hunc tertiũ in latitudinem, quoniam illi contrafertur æqualiter, per proprium autem motum mouebit, trepidationem vocatam afferens. nam quoniam Circitor per motum suum mouet in omnia opposita (ut dictum est) fit quidem, ut æquinoctia puncta contrauecti orbis, quæ potissimum Circitor respicit vti polos circũductionis, motu suo & ipsa in opposita omnia successiue ducantur, ante, retro, dextra, & sinistra, & in intermedia, atq; in summa taliter, ut ab ijs parui circuli describantur, quorum semidiameter tãta erit, quãtum Circitor mouere potest in vna quarta circunductionis in latitudinem suæ. erunt autem oppositæ semper lationes ęquinoctiorum. quoniam vnius circuli si vnus punctus mouetur in vnam partem, oppositus in oppositam semper agitur. quũ igitur a ante ducetur, b retro ferri necesse est: & quum a dextra, b sinistra flectere. Sit medius circulus contrauecti orbis u z t y, per quem in altitudinem contrafertur. diuidaturque circunductio Circitoris in quatuor quartas, moueat autem per quartam u z, quæ sit septentrionalis inferior, palam

B ꝙ partim in longum, partim in latus mouebit: quare polos cõtrauecti, quos potissimum respicit, & in longum, & in latus aget lationibus semper oppositis. atq; a quidem in latus mouebit versus meridiem, in longum uero uersus orientem. quocirca ab a describetur arcus a d: c uero in latus quidem uersus septentrionem, in longum versus occidentem ducetur, describeturq; ab ipso arcus b K. Rursus vero moueat Circitor per aliam quartam circunductionis z t, quæ est inferior meridionalis, d quidem mouebitur in longum uersus orientem, in latus uero versus septentrionem, duceturq; ab eo arcus d e: K uero oppositus in longum uersus occidentem agetur, in latus uersus meridiem, designabitq; arcum Kh. Porrò Circitore mouente per aliam quartam t v, quæ est meridionalis superior, e in longum versus occidentẽ flectet, in latus versus septentrionem, facto arcu e f: at h oppositus arcum trahet h g. Postremo per vltimam quartam y z, quæ est superior septentrionalis, f à Circitore mouebitur in longum quidem versus occidentem, in latus uersus meridiem: fietq; arcus f a, peracto circulo a d e f a, g uero oppositus describet arcum g b, facto circulo b K h g b. Non sunt autem hi perfecti omnino circuli, sed oblongi magis, quã lati, quoniam linea a c b quãdoque c s, quandoque fit m o c q, & latitudo maxima est m o, quæ continenter uersus punctum medium angustatur: vnde fit, ut diameter lõgitudinis a e maior sit, quàm diameter latitudinis d f. Perfecti autem circuli soli sunt ij duo, quos describunt l ab vna parte, & p ab alia, horum enim tanta est diameter longitudinis, quanta & latitudinis, quoniam circa maximam latitudinem fiunt. ab ijs uero omnes alij oualcs sunt, & tanto oblongi magis quàm lati, quanto puncto medio proximiores sunt.

Dubitet autem fortasse aliquis circa ea quæ dicta sunt. videtur enim contrauecti orbis poli debere à Circitore moueri, non ita vt circulos faciant in idem redeuntes, sed helices magis, & vmbilicos, qui ab angusto sese continenter magis, & magis expandant; qualis est a b c d e f. ita autem esse oportere videtur, signato medio circulo contrauecti orbis, quem Circitor motu proprio de puncto in punctum successiuè secat, atque eleuat. videtur enim continue magis & magis tollere eum debere. quod si fiat, necesse est & polos continue magis & magis per vmbilicum actos expandi, non autem per paruos circulos in idem reuerti, (vt dictum est.)

Ad qđ dicimus falli nimirũ, siquis ita existimet cõtrauectum orbẽ moueri, vt p vmbilicos agat: neq;.n.id accidit, ut medius circulus eius cõtinenter magis & magis tollatur. q̃nquidẽ nihilo plus eleuari ille potest, quo Circitor tollere in vna quarta circunductionis valet. ut si medius circulus cõtrauecti sit a b c d e, Circitor autem in vna quarta suæ circũductionis non plus tollere ipsum posit, quam sit b g, dico ꝙ medius circulus ille nunquã eleuabitur supra lineam g f h ∴ sit. n. qđ in vna quarta Circitor eleuauerit b usq; ad g facto semicirculo a g c, tunc fiet, ut punctus omnis post g successiue tollatur in g f h. in fine autem quartæ & ipsum e inuenie-

tur vbi f, facto alio semicirculo b f d. supra f autẽ non tolletur c, q̃m si supra tolleretur, ut in K, sequeretur quidẽ, ut Circitor plus mouere posset in vna quarta, & eleuare, q̃ esset b g, quod est contra suppositum. similiter & d tolletur usque ad h, non vltra propter eandem rationem. & ita de alijs omnibus punctis successiue dicendum est. nullus. n. supra lineam g f h eleuabitur, sed omnes successiue illam tangent de puncto in punctum. vnde & successiue noui, & noui semicirculi fient alijs punctis sublatis, alijs subsidentibus in coronam, & quodam quasi tripudio. quare & motus iste, si recte cõsideretur, tripudiatio magis uocari, q̃ trepidatio mereretur, eo ꝙ puncta omnia ceu tripudiantia unum post aliud, hæc quidẽ tolluntur, illa subsistunt. hac de causa quantũ medius circulus eleuari potest à Circitore in una quarta, tanta & diameter est paruorum circulorum, qui describuntur à polis contrauecti orbis. De principijs igitur, ac suppositis hactenus determinatum sit satis.

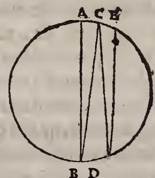
SECTIO SECVNDA.

De ijs quæ apparent in motu ab ortu in occasum. *Cap.* I.

NVNC autem quæ circa sydera visuntur, & eorum causas prosequamur à primis, & vniuersalissimis incipientes. Eorum autem, quæ apparent, alia vel omnibus manifesta esse possunt, alia non nisi Astronomis nota obseruataque sunt: quibus adhibenda videtur fides, ijs præsertim, qui tum magni circa disciplinas fuere, tum Philosophiæ, & ueritatis amatores: qui quidem neque falli, neque fallere nati sunt: qualis Ptolemæus diuinus

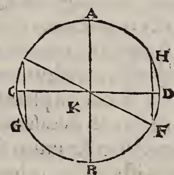
certe

A certe uir, & cæteris anteponendus: tum & Hipparchus, & pleriq; alij egregij: quos ad tantum laboris, ac ſtudij nihil certe aliud potuit impuliſſe, q̃ amor ueritatis, & eorum diuinorum corporum, circa quæ mentiri nefas, atq; impiū ſit. Ex omnibus autem quæ apparent, ille & primus, & communiſsimus ſeſe offert motus, qui ab ortu in occaſum tāta celeritate cōuertitur: eo cōſtat circumagi ſtellas omnes, atq; orbes q manifeſti ſunt nobis: uerū nō æqualiter iter oēs, ſed alios citius, alios tardius: citiſsime quidem omnium Aplanen, mox Saturnum, mox Iouem, deinde Martem, tardiſsimam uero omnium Lunam: Solem autem, Venerem, ac Mercurium æqualiter quidem inter ſe, ſuperioribus vero trib. planetis, & Aplane tardius. Hæc igitur ita ſe habere illis credendū eſt, qui cuncta diligentiſsime obſeruauere. Adhæc autē, & illud in hoc motu conſtat, circulos qui deſcribūtur à ſtellis, tum inerrantibus, tum planetis in idem non redire: ut ſi ab a inceperint, non redibūt quidem per b in a ſed in c: & rurſus non in c per. d, ſed in e: quare nō veros fieri circulos manifeſtum eſt, ſed helices, ac ſpiras magis: nō quidem quæ cōtinenter ꝓcedant, ſed quæ intra certos terminos concludantur hinc quidem in meridie, inde in ſeptētrione cōſtitutos. Porrò & circa conſpectū ortūq;, atq; occaſum ſyderū differentia mortaliū nō parua eſt: alij ſtellas oēs quę in vniuerſo ſunt cęlo circumſpicere poſſunt: alij quaſdam ſolum: quibuſdam certa ſydera nunquam conduntur: certa nunq̃ ſpectantur certa oriuntur, & occidūt: & quæ oriuntur, & occidunt, alijs citius, alijs tardius, quanq̃ ſub eodē meridiano degant.

De cauſis eorum quę apparent in diurno motu. *Cap. 2.*

B NObis igitur de apparentium cauſis agentibus quædam cum alijs communia erunt, quædam non communia: in multis enim illis debendum eſt, qui primi de rebus Aſtronomicis tractauere: in multis uero, ſi & nos principium demus, nobis illi gratias habere poterunt, qui ea à nobis acceperint: in primis igitur ea mortaliū differentia, quæ circa conſpectum ſyderum, ortumq; atque occaſum eorum verſatur, è diuerſitate horizontium pendet: quorum alij recti ſunt, qualis c d ad ęquinoctialē a b: alij obliqui qualis e f. qui igitur rectum habent Horizōtem, ij ſtellas omnes quæ in vniuerſo cælo ſunt, videre poſſunt: qm̄ in ęquinoctiali habitant, & ęqualiter ad Polum vtrunq; ſpectant. Eorum uero, quibus obliquus eſt Horizō, nulli ſtellas omnes videre poſſunt: ſed quaſdam nunquam uident, quaſdam ſemper in conſpectu habent: quædā ijs oriuntur, & occidunt: qm̄ obliqui Horizontis ſemper vna pars ſupra alterum Polorum eleuatur, ut K e, alia infra alium deprimitur, ut K f, Poli ſunt c & d, Horizō obliquus e f. quæ igitur ſtellæ intra Polum c & circulum e g ab e deſcriptum continentur, illæ nūquam ab ijs videntur, quib. obliquus Horizon eſt e f: quæ uero continentur intra Polum d, & circulū f h deſcriptū ab f, illę ſemper in eorum proſpectu ſunt, & nunquam occidunt: reliquæ omnes & oriuntur, & occidunt. ita & de alijs obliquis Horizontibus dicendum eſt. Qui uero ſub polis degunt, neq; ortū, neq; occaſum vllius ſtellæ habent, ſed ſtellas vnius medietatis oēs ſemper uident, alterius nullas ſpectare poſſunt, qm̄ eorum Horizon eſt æquinoctialis: vltra quam quæ ſunt ſtellæ, ſemper conduntur, quæ citra, ſem-

per in propatulo ſunt. Porrò quæ ſunt in ea medietate, in qua ſub Polo Horizon prę mitur, illæ citius ijs oriũtur, qui depreſſiorem Horizontem habent: citius enim redeunt ſtellæ in K d, quàm in K f, & K h. quæ vero ſunt in medietate illa, in qua ſupra polum eleuatur Horizon, eę citius ijs oriuntur, qui minus eleuatum habent Horizontem: citius enim perueniunt in K g, quàm in K e, & K c. Cur autem circuli qui hoc in motu deſcribuntur à ſtellis non in idem redeant, ſed ſpiras trahant, cauſa nõ alia eſſe põt, niſi ꝙ motus ille, quo ſtellę in occaſum circunferunť, vnus & ſimplex non eſt, ſed compoſitus è duobus. dictũ eſt enim in ſuppoſitionibus primis motum ſimplicem eſſe, qui ab eodem in idem redit: hic ergo, quum in idem non reuertatur, ſimplex & vnus eſſe non poteſt, ſed duo commiſti ſimul, quorum vnus in longum, alius in latus fit: eiuſmodi autem motum nulli orbi propriũ eſſe poſſe manifeſtum eſt è ſuppoſitis à principio: diximus enim vnum orbem non niſi vnum motũ per ſe habere poſſe, & eum ſimplicem. duo igitur quũ ſint motus, ſi alter per ſe vlli orbi inerit, alter de neceſsitate per accidẽs erit, & ab alio dabitur. ergo de utroq; quærendum eſt, quális quiſque ſit, & cui orbium per ſe, cui per accidens inſit: prius autem de eo agamus, qui in longitudinem fit, quo orbes omnes, & ſtellæ circumagun tur in occaſum, medius autem circulus eſt æquinoctialis, poli uero vniuerſi. hoc er go motu quum omnes circunducantur orbes, neceſſe eſt, aut omnes per ſe eum mo tum habere, aut omnes per accidens, aut aliquos per ſe, aliquos per accidens: nam, qui horum vnumquodque dixerint, inuenti ſunt.

Quòd motus in longitudinem per ſe inſit primo orbi, alijs per accidens. Cap. 3.

FVere in primis nonnulli, qui putarint omnibus orbibus innatum, ac per ſe ineſſe ab ortu in occaſum in longitudinem ferri: quare non ſolum primum orbem hoc motu agi, ſed & Saturnum, & Iouẽ, & alios: uideri autem in orientem per ſe ferri, nõ quidem ꝙ ita ſit, ſed ꝙ appareat ſolum, quoniam ſerius aliquantiſper planetæ q̃ Aplane in occaſum redeant: & inter ipſos, alios etiam tardius, alios tarde minus. quo fit, ut redeunte ad occaſum Aplane diebus ſingulis paululum quid derelinquan tur ab occaſu planetæ: quod in dies repetitum facit, ut quotidie magis & magis ſecedere ab occaſum orientẽ verus uideantur, quum nihilominus per ſe ſemper in occaſum ferantur: ſed certe uel magnopere falluntur hi: primũ quidem quia ſi motus iſte rectus in longitudinem factus ab oriente in occidentem per ſe planetis ineſt, ut proprius, per accidens certe inerit obliquus ille alius, quo totum zodiacum obeunt, Saturnus quidem annis 30, Iuppiter annis 12, Mars duobus, Sol, Venus, & Mercurius vno, Luna diebus 27, horis 8. quare motus hi ab alio dabuntur planetis at certe ſi hoc dicatur, magna nimirũ inconuenientia, atq; abſurda conſequentur: impoſsibile enim eſt in aliquo orbe hæc duo ſimul eſſe, vt motus in longitudinem per ſe ſit, motus uero in latus inſit per accidens, & à ſuperiori alio detur: tũ quia orbis dans motum in latus ſemper obliquabit motum in longum factum, & medium circulum flectet, vt nõ per ęquinoctialem feratur, ac ſic eueniet, ut motus rectus, & in longum actus nunquam per æquinoctialem agatur, cuius contrarium apparet: tum quia ſequereť Solem, & Planetas alios non in eadem medietate oriri, atq; occidere: ſed ſi in Septentrione oriãtur, accidet in meridie occidere: quod apertiſsime falſum eſt, ſequitur autem hoc, quoniam flexo medio circulo Solis, & aliorum ab

eo

A eo orbe, qui motu in latus præbet, pars eius erit in septentrione, pars in meridie: quum autem per posita percurratur quotidie à Sole, & alijs per se circulus ille, qui fert in occasum, fiet quidem, ut si in septétrione oriatur Sol, occidat proculdubio in meridie (quod plane falsum est.) Constat enim in eadem parte & oriri, & occidere. Præterea si obliquus motus in aliquo superiori datur, coguntur quidem hi fateri superiores orbes ducere & inferiores : quod si fit, frustra quidem est dicere planetas per se moueri ab ortu in occasum, quando sufficit superior orbis, aut communis intelligentia, qui eum motum dent. ac postremo imposibile est planetas in idem cum Aplane, & primo orbe ferri, serius autem circunuerti, & derelinqui quotidie ab occasu, (vt ipsi aiunt:) dictum est enim si vlli orbes in idem feruntur, inferiores semper velocius agi, quàm superiores. quum igitur illud manifestissimum sit planetas tardius in occasum verti quàm Aplanen, & primum orbem, impossibile est ipsos per se motum illum habere, qui in occasum fert.

Alij uero sunt, qui penitus contraria opinantes dicant nulli orbi per se inesse in occasum moueri, sed per accidens omnibus. ponunt autem hi communem (de qua supra diximus) intelligentiã, quę per se nulli seorsum orbi applicita totũ ipsum primo mouet, ceu animal vnum, cuius partes sunt orbes, ipsa uero ceu anima: de quo, qm̃ satis dictũ est supra, nihil in p̃ntiarum videtur aliud dicendum: nõ enim ut existimamus, effingi potest cõmunis vna forma, q̃ id moueat, quod vnũ per se nõ sit.

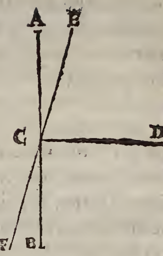
Rectius ergo est existimare motũ in longitudinem, qui per æquinoctialem fert, primo orbi proprium esse, & illi per se competere, reliquis uero per accidens, & à primo illis dari: quod enim is motus primo orbi debeatur, ex his manifestum esse põt: qui enim primo debetur, simplicissimum esse oportet, cuius neq; poli, neq; circulus medius mutationẽ vnquam recipiãt: talis autem solus ille est, qui ab ortu in occasum per ęquinoctialem fit: etenim nec poli eius, nec circulus medius hoc est ęquinoctialis mutationem vnquam recepere : quandoquidem in quo situ nunc sunt, in eodem semper, & patres nostri, & nationes omnes obseruauere : reliquorum vero omnium, tum poli, tum medij circuli mutationem pati, & situm variare cõspiciuntur. Si igitur primo debetur qui in longitudinem motus fit, primus autem reliquos vehere potest (vt dictum est,) manifestum quidem est quod reliquis alijs per accidens inest, & à primo datur, non quidem immediate omnibus, sed secundo statim, tertio autem per secundum, & ita reliquis, ijs mediantibus qui prope sunt. ita igitur se habet, qui motus in longitudinem ab ortu in occasum fit.

De altero motu, qui in latus fit. Cap. 4.

NVnc autem de eo motu, qui in latus fit, percurramus. Hic ergo in primo inesse nullo pacto potest, si quidem vnus orbis vnum tantum motum habet, (ut dictum fuit.) at primus alterum illum habebat motum, qui in longitudinem agitur, hunc ergo per se habere non potest, sed nec per accidens, quum primus sit, supra quem nullus est alius, à quo per accidens detur : reliquis autem alijs per se inesse omnibus necesse est, quoniam alter motus per accidens illis inerat.

De eo igitur quærendum est, qualis nam sit, vtrum simpliciter in latus, hoc est ad rectos angulos cum alio motu, qualis c d cum a b, an magis obliquus tantum, qualis e f cum a b: non esse autem simpliciter in latus, & ad rectos angulos cum alio motu, è duobus maxime cognitum fuit: primum quòd motus ille, & latitudinis simul, & longitudinis particeps est: dico autem longitudinis esse participem non so-

lum qua rapitur a diurno motu, ſed & qua proprius eſt: ſiquidem dato certo puncto in zodiaco continẽter ab eo magis & magis abſcedere in longitudinem ſtellæ videntur: quod fieri quidem non poſſet, ſi motus ille ſimpliciter in latitudinem fo ret: poſſet enim planeta latitudinem quidem zodiaci mutare, longitudinem autẽ non. deinde & alio etiamnum indicio cognitum idem fuit: quoniam quæ fiebãt à ſtellis helices in toto eo motu, non continenter procedebant ſeſe augendo vſq; ad polos (quod fieri oportuiſſet motu in latitudinem ſimpliciter exiſtente,) ſed intra certos terminos claudebantur in ſeptentrione cõcluſos, & meridie. Ex quibus manifeſtũ cuilibet eſſe poteſt proprios motus planetarum obliquos eſſe, & ſecare alterum motum non ad rectos angulos, ſed acutos, qualis eſt e f ad a b.

C

Quòd proprij motus planetarum non ſint in idem cum alio motu, ſed in oppoſita. Cap. 5.

OBliquis igitur exiſtentibus planetarum motibus quæri & illud poteſt, vtrum in idem fiant cum alio motu, an in oppoſita: ſi enim rectus motus ſit à b in a, quæri poteſt an obliquus ſit ab e in f, an econtrario ab f in e: non enim deſunt, qui putent planetas proprijs motibus non ab occaſu in ortum, ſed cum primo concordes ab ortu in occaſum ferri: videri autem contraferri, non ꝙ ita ſit, ſed ꝙ appareat propter cauſam quæ & ſupra prædicta fuit, ꝙ ſcilicet derelinquant planetę aliquantiſper ab occaſu à primo orbe, & ab Aplane. ſerius enim paululo neſcio quo circunuertuntur: vnde fit ut in dies magis & magis derelicti ab occaſu videantur in orientem ferri, quum tamen in occaſum agantur. differunt autem qui ita dicunt a prioribus, illi enim dicebant planetas per ſe in occidentem moueri, tardius quidem Aplane: hi autem non per ſe id planetas habere dicunt, ſed per accidẽs cauſa raptus. virtutem enim, quæ orbes omnes in occaſum mouet, fortius quidem, ac citius mouere primum, tardius uero alios, & inter ipſos tardius etiamnum, qui longius à primo abſunt. Virtutes enim omnes valentius in propinquiora, ſegnius in remotiora operari, cuius ſignum & illud afferunt, ꝙ Saturnus qui primo propinquior eſt, ocyus in occaſum rapitur, poſt ipſum Iuppiter, deinde Mars, Luna uero tardiſsime omnium, quæ remotiſsima eſt: quo circa orbes omnes in idem cum primo ferri, tum proprijs motibus, tum & raptu, videri autem contra moueri, quòd tardius, vt dictum eſt, circunducantur in occaſum, quàm primus.

D

Sed certe & hi non minus falli q̃ priores uidentur mihi: primum quidem quia quod ipſi ſignum afferunt, eoſdẽmmet redarguit: cõſtat.n.(ut prius diximus) Solem, Venerem, & Mercurium æqualiter in occaſum verti: quũ nihilominus vnus eorum primo orbi propinquior ſit, alius remotior: quomodo igitur dicunt virtutem orbes mouentem fortius mouere, qui propinquiores ſunt? Præterea locum non habet in cæleſtibus, qđ dicunt virtutes fortius in propinquiora, debilius in remotiora operari: Virtus.n. quæ in occaſum omnes ſimul orbes mouet, aut eſt intelligentia communis, aut vectio, (vt demonſtratũ eſt.) ſi igitur eſt intelligẽtia communis, illa quidem indiuiſibilis eſt, & æqualiter omnibus applicita, & ęqualiter omnes mouens: ſi autẽ eſt uectio, impoſsibile eſt tardius planetas circunferri, quàm primum orbem, ſi in idem mouentur: diximus enim, ſi aliqui orbes in idem agãtur, minores

ſemper

A semper velocius ferri: sequitur igitur proprios planetarũ motus non esse in idem cum primo orbe, sed oppositos: atq; hæc quidẽ sola causa est, cur in occasu derelinquantur à primo, hoc est, cur tardius in occasum circunuertantur, & eorum alij tarde magis, alij minus. Tres enim tãtum possunt assignari causæ, cur illi derelinquantur à primo, quarum vna esset, si planetæ per se in idem mouerentur cum primo orbe, tardius autem illo, & inter se alij tardius, alij minus tarde: quod supra improbatum à nobis fuit. Alia causa esset, si raptu fieret, ꝙ omnes tardius primo circunferrentur, & inter se alij magis, alij minus tarde, quod pariter falsum est demonstratũ à nobis. Tertia uero causa est, si proprij motus planetarum in contarium primo orbi agantur: igitur quum è tribus his causis, duæ primæ reiectæ sint uti irrationales & falsæ, superest ut sola tertia recipi posit: hoc enim solum, ꝙ motus planetarum proprij oppositi ferantur primo orbi, facit, ut diebus singulis derelinquãtur ab occasu planetæ, & tardius diem obeant. quoniam enim obliquus omnis motus partim & recti particeps est, fit quidem vt contraue cti planetæ contra raptum quotidie aliquid de raptu demant, tm̃ scilicet, quantum quisque in vna die contraferri potest: vnde & illud pariter euenit, ut inter se alij citius circunducantur ad occasum, alij tardius: citius quidem qui per naturam tardiores sunt, minus enim cõtraferuntur, & minus de raptu demunt, tardius autẽ raptantur, q per se velociores sunt, magis enim contraferuntur, & raptum magis tardant. qua de causa Saturnus, qui per se tardissimus est, citissime omniũ in occasum circunfertur, minime. n. omnium contra agitur, vnde & rapitur omnium maxime: Luna uero, ꝙ per se velocissima sit, tardissime omnium in occasum ducitur, maxime enim contrafertur, & maxime raptum tardat. ex alijs uero Iuppiter citius occidit, ꝙ tardior per se est inferiorib.
B cunctis, mox Mars. Sol vero, Venus, & Mercurius, quoniam proprios motus æquales habent, æqualiter etiam in occasum vertuntur, tardius autem tribus superioribus, qm̃ illis velociores per se sunt: Luna autem citius, quoniam illa sunt tardiores. Quòd igitur obliqui sint planetarum motus, & ꝙ non in idem cum primo, sed oppositum agãtur, & qua de causa omnes tardius primo inter se alij magis, alij minus tarde in occasum circunuertantur. ac de toto motu, qui ab oriente in occidentem ducit orbes omnes, & stellas omnes, hactenus dictum sit.

Cur orbes primo propinquiores non tamen per se velociores sint alijs. Cap. 6.

QVærat autem ad hæc fortasse aliquis, cur orbes primo propinquiores non tamen velociores sint proprijs motibus, quod fieri debere videtur: si enim velocitas consequitur magnitudinem, (ut in primo est videre) cõsentaneũ erat & eos, qui primo propiores essent, eadem de causa velociores fore: quod certe non modo non est, sed contrarium magis spectatur. Saturnus enim, qui Aplane propinquior est, tardior multo reliquis alijs in suo motu videtur, deinde Iuppiter, deinde Mars: Luna uero quæ omnium est remotissima, per se uelocissima cernitur.

Vidẽtur igitur Aristoteli à primo orbe impediri oẽs, qui infra sunt, q́q; in oppositum ꝑ se nituntur, ac magis illi impediri, qui primo proximiores sunt: ꝑꝑ quod Saturnum dicit tardissimũ oĩum, ꝙ maxime impediatᷣ: Lunam uero velocissimã, ꝙ minime. quod certe (si licet de tanto Philosopho dicere,) aut nõ uerũ est, aut nõ ad quæsitum. primum quidem falsum est illud, impediri magis eos orbes, qui primo

mo proximiores sint, constat enim (vt diximus) Solem, Venerē, & Mercuriū ęqua C
liter per se circūuerti, quū nihilominus vnus alio propinquior primo sit. Præterea
qđ dicit impediri à primo planetas, dupliciter intelligi põt, vno modo quod impe
diant in eo qđ per se est in motu ꝓprio eorū, alio modo ꝙ impediant in eo qđ per
accidens est, hoc est ad vniuersum: si quidem intelligit impediri planetas in eo qđ
per se est, hoc certe uerum non est: supra enim ostendimus impediri nullo pacto or
bes posse in proprijs motibus per se: cuius signum est, ꝙ si Saturnus nihil traheret
à primo, sed derelinqueret in natura sua, nihilominus motū propriū perficeret an-
nis 30. sicut & nunc facit à primo raptus. rapt⁹ igitur nihil officit ad ꝓprios motus
cōficiendos per se. Si vero intelligit in eo, quod per accidens est, impediri planetas
ratione. s. ad vniuersum habita, sic quidem verū dicit: impediuntur. n. planetæ: &
illi magis, qui primo proximiores sunt, velocius enim rapiūtur, q̄ remotiores: verū
hoc non est ad quæsitū: nō. n. quærimus hoc, sed cur proprij motus planetarū non
sint velociores, quāto propinquiores sunt primo: nam derelicti naturis proprijs Sa
turnus per se tardior est alijs, mox Iuppiter, & Mars: adhuc aūt nihil facit raptus,
qm̄ proprij motus per se non mensurantur per id, qđ in vniuerso est, sed per zodia
cum, aut per partes loci proprij, & spherarū in quib. sunt: sic enim & Saturni, & So
lis motus mensurant & aliorū. igit siue rapiat, siue nō rapiat, Saturnus annis. 30. mo
tum suum explet, & ualde respectu aliorum tarde: quod mirū est, quum amplioris
magnitudinis sit, & primo, qui velocissimus est propinquior: Aliter igitur fortasse
dicendū est velocitatē propriam, & tarditatē orbiū nō solum sequi magnitudinem,
sed & quædā alia esse, ad quæ uelocitas, & tarditas consequatur, ut densitas molis, &
altitudo superficierū: dico autem altitudinem superficierum spatium illud, quod
inter concauam, & deuexam superficiem interiacet: potest enim esse orbis aliquis D
magnitudine quidem amplus, at mole rarissimus, & altitudinis superficierum par-
uæ: potest & minor esse, at densissimus, & longe distantium superficierum: potest
& omnia habere. propinquitas autem ad primum vti multum facit ad id, quod per
accidens habēt orbes, hoc est quantum ad vniuersi partes, ita ad id, quod per se est,
nihil, aut conferre, aut officere videtur: hoc enim & non ad vniuersum mēsuratur,
sed ad locum proprium, & immutabile est, & perpetuum.

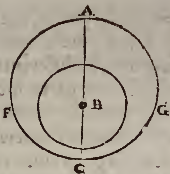
Cur stellæ omnes modo propinquiores, & maiores, modo minores, & remotiores apparent secundum Astronomos. Cap. 7.

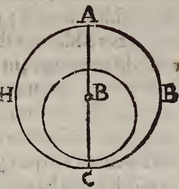
PRosequamur autem & quædam alia communia, quæ circa stellas apparent. ete
nim stellis omnibus id videtur accidere, ut modo maiores, & propinquiores,
modo minores, & remotiores videantur, cuius rei multæ tra-
duntur ab Astronomis causæ, & in quibus partim nobis cum
alijs conuenit, partim non conuenit. ac vna in primis ab ijs
assignatur, quam nedum non veram, sed ne possibilem qui-
dem existimamus: dicunt enim in stellis nō apparere, modo,
vt remotiores, & propinquiores spectentur, sed & re quoque
ita esse: duobus autem modis euenire dicunt, vt stellæ modo
propinquiores, modo remotiores à nobis fiant: vno modo
per vocatos ab ipsis Ecentricos orbes, alio per Epyciclos.

Ecentricum autem appellant orbem, cuius superficies, aut vna, aut ambæ, non
æqualiter à centro distant, sed si lineæ rectæ ad eas ducantur à medio, vna longior,
alia

A alia breuior erit: punctus aũt, ad quem longiſsima pertingit linea, Abſis ab ijs vocatur, ad quẽ vero breuiſsima, Antabſis. Simpliciter autem Eccentricum vocant, qui vtraq; ſuperficie concaua, & deuexa inæqualiter à centro diſtat: qualis a b c d ad centrum e, linea longior e a, breuior e c: non ſimpliciter autem Ecẽtricum vocant, qui altera ſolum ſuperficie extra centrum vniuerſi eſt: qualis a f c g ad centrum b, qui deuexa ſolum ſuperficie Ecentricus eſt. aut qualis a h c K ad centrum b: qui concaua ſolum ſuperficie à centro exit. orbe igitur in quibus infixi ſunt planetæ, ſimpliciter Ecentricos ſtatuũt, circa quos duos alios locant, quos deferentes appellant, non quidem ſimpliciter Ecentricos, ſed altera ſolum ſuperficie, ſuperiorem concaua, inferiorẽ deuexa: deferens maior, vbi a, minor, vbi b: Ecentricus ſimpliciter vbi c. Epicyclũ autem vocant paruam quandam ſphæram intra orbem ſitam quales ſunt nodi in tabula, verum non continuam cum orbe, ſed contiguam ſolum: propter quod moueri Epicyclus poteſt in ſeipſum reuolutus: in cuius ſuperficie eſt planetæ ſtella, veluti gemma in anulo. Epicyclus, vbi d e, ſtella vbi d. His igitur duobus orbibus fieri dicunt, vt planeta modo altior, modo depreſsior ſit: nam in Abſide quidem Ecentrici, & remotior à centro terræ, & ſublimior fit, prꝫſertim ſi & in ſummo Epicyclo ſit: in Antabſide vero propinquior redditur B nobis, & magis ſi in imo Epicyclo exiterit: quꝫ autem propinquiora, omnia & maiora apparent, quæ vero remotiora minora ſimul videntur.

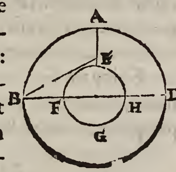

De cauſis eius apparentiæ alio modo. *Cap.* 8.

NOs autem vtranque dictarum cauſarum prorſus auferimus, & planetas nunquam altiores nunquam depreſsiores re ipſa fieri aſſeueramus, videri autem propter alias cauſa, quarũ vna à medio pendet: dico autem medium, perſpicuum illud corpus, per quod vocata rerum ſenſibilium ſpecies ad viſum venit: conſtat. n. ſi tenue hoc medium ſit, minora & remotiora videri omnia, ſi craſſum denſumq;, maiora & propinquiora, quod in ijs patet, quæ per aquam, & vitrum, & criſtallum cernuntur: vnde & ſpecillorum, quæ ocularia vocantur, vſus compertus eſt: propter quod, quæ partim in aqua, partim in aere ſunt (vt remi) fracta apparent. pars enim, quæ in aqua eſt, propinquior videtur, quare nec directe illi ſuppoſita, q̃ in aere eſt: vnde & res fracta iudicatur. Hæc autem cauſa, quæ è medio pendet, non ſatis perſpecta ab authoribus Ecentricorũ fuiſſe videtur: nã ij non aliud mediũ cõſiderarunt, q̃ aerem & aquam, & eiuſmodi. ac Ptolemæus, quum vidiſſet quorundam apparentium cauſas in aerem referri non poſſe, exiſtimauit cauſam medij omnẽ excluſam fuiſſe. Nos autem dicimus non ſolum aerem, & aquam, & id genus eſſe medium ſpecierum, quæ à ſtellis ueniunt, ſed & cælum ipſum, & celi partes: ꝙ enim cælum perſpicuum ſit, manifeſtũ eſt ſatis. ꝙ autẽ & alicubi denſius, alicubi rarius, indicãt ſtellꝫ, & Lunꝫ corpus. ſunt igit̃ in orbibus partes q̃dã rariſsimꝫ tenuiſsimeq;, per quas ſpecies tranſit nihil refracta: quꝫdã uero denſiſsimꝫ, per quas nullo modo pertran-

pe trāſit ſpecies, ſed tota retro reflectiť, quales ſunt ſtellæ. q̃dā porrò ſunt mediæ, per quas partim quidē pertranſit ſpecies, partim uero reflectiť, q̃ aliqui refractionē appellāt, ea differentia refractionē ſeparantes à reflexione, ꝙ in reflexione nō pertranſit ullo pacto ſpecies, ſed tota reſilit retro, in refractione uero, quanq̃ reflexionem quandā patitur, at pertranſit tñ, & directe viſum mouet: igitur quæ orbiū partes refrangere ſpecies aptæ ſunt, illę & maiora, & ꝓpinquiora reddere oīa ſunt idoneæ. Ergo ꝙ eiuſmodi nōnunq̃ appareant ſtellæ, cauſa interdum in aere eſt, interdū non in aere, ſed in cęli partibus: q̃ modo craſsiores, modo tenuiores quibuſdam ſtellis ſubijciuntur: ꝑꝑ cauſam igitur in aere, ꝑ hyemes in ſerenitate, & ꝑ auſtros maiores redduntur ſtellæ, per æſtatem, & Boreā minores: per partes aūt orbiū qūo etiā idē contingat, in ſequētibus oſtendemus. Sicut aūt, ſi craſſum mediū ſit, maiora & propinquiora videri facit, ita & ſi idem multū fuerit, idē facit: quæ.n. per plus denſi medij veniunt ſpecies, illa maiora omnia repręſentant: qua de cauſa in eadem aqua, quæ in ſummo cernunť, minora apparent, q̃ in fundo, maiora. & per duo ſpecilla ocularia ſi quis ꝓſpiciat altero alteri ſuperpoſito maiora multo, & propinquiora videbit oīa: hac de cauſa quæcunq; ſtellarū prope Horizontem ſunt, maiores, & propinquiores vidētur, in medio cæli minores, & remotiores: ſpecies.n. prope Horizontē per mediū craſſum venit, & per aerem vaporibus multis plenum, qui circa terrā ſemper ſunt: ſed hoc non ſufficit, nam & è medio cęli ſpecies tandē per eoſdē vapores venit, quū iuxta terrā eſt, verū illud intereſt, ꝙ prope Horizontem per plus illius aeris defertur ſpecies, è medio cœli ꝑ minus: ſit terra e f g h, ſphęra vaporū circa terram a b c d: Horizon b e. ſtella igitur prope Horizontem exiſtens videbitur ꝑ lineā b e, exiſtēs aūt in medio cęli ꝑ lineā a e. maior aūt eſt b e, q̃ a e, ꝑ plus igitur vaporū ſpecies venit prope Horizontē: ꝑꝑ eandem cauſam ſtellæ oēs, quum in ſeptentrionem accedunt, minores nobis apparent, auſtralibus vero maiores: illæ eędē quū in meridiem ſecedunt, nobis quidē maiores, auſtralibus vero minores redduntur: nobis.n. prope Horizontem ſtella eſt, quum in meridie verſatur, auſtralibus in medio cęli: contra vero in ſeptentrione exiſtens ſtella nobis in medio cęli fit, auſtralibus prope Horizontē. ſit terra a b c d, Horizon noſter f a: ſphæra vaporum circa terrā e f g h: ſtella in ſeptentrione, vbi e, in meridie, vbi f, æquinoctialis K l. ſtella igitur in meridie prope Horizōtē eſt nobis, & videtur per lineā f a: in ſeptētrione uero eſt in medio cęli, & videtur per lineā e a, q̃ minor eſt. Eadem de cauſa quibuſdā planetis tum maiores videri accidit, quū in quadraturis ad Solē ſunt: qm̄ ſpecies per plus orbis tum refrangiť: de quo poſterius agemus. At vero & ſitus medij plurimū rem viſam euariat, quod in ſpecillis ocularibus manifeſtum, ac mirū eſt: ſi enim ſpecillum in medio ponatur inter rem & oculū, multo maiorem eandem refert, ſi veto aut prope oculos, aut prope rem ſtatuatur, lōge minorem reddet: interdum vero ꝙ res maiores, & minores appareant, cauſa neq; in propinquitate & diſtātia eſt, neq; in medio, ſed in vicina ſpecie alterius lucidi, maius enim omne, & intenſius lucidum aut occulit, aut minora videri facit alia lucida: qua de cauſa lucentia per diem minora, per noctē maiora

A iora videnť oĩa, per noctẽ.n.tenuiores etiã radij, & iubar totũ videri põt, q̃ per diẽ ne visum quidẽ mouent ꝑꝑ pręsentem Solis lucẽ: vnde & prope Solem quum sunt stellæ, aut nõ videnť, aut tenuiores uidenť: quod & prope Lunã ẽt planetæ sustinẽt.

Quæcunq; igitur maiora, aut minora uidẽtur, ꝑꝑ aliquã harũ causarũ talia certe apparẽt, in quibus exerceri debent, quibus nostra hæc fidẽ factura sunt. ac de his determinatũ in uniuersum sit, ĩ alijs aũt, qũo unũquodq; fiat, sigillatim aperiemus.

DE APLANE

De ijs, quæ circa Aplanen apparent. Cap. 9.

NVNC quæ circa unumquenq; orbium apparent, & quo pacto omnia, & quibus de causis fiant, prosequamur, præmittens, quęcuuq; obserua ta traduntur: primũ aũt ab Aplane ordiemur, quę planetis omnibus, & ordine & natura prior est, quæ omnes continet, ac uehit. Quę igiť primi antiqui circa Aplanen cognouere, non multa certe fuerunt: pręter.n. eum motũ, qui ab ortu in occasum fit, nihil ferè aliud nouere: quippe pręcipue ijs cura fuisse uidetur, ut stellis nomina darẽt, stellationesq;, hoc est stellarũ figuras, atq; earũ quoq; fabulas fingerent: tum & ortus, atq; occasus earũ edocerent: &, ut paucis dicamus, primi illi Poetæ magis circa sydera, q̃ Astronomi uisi sunt: quã ob rem, quum non multa de eo orbe nouissent, existimarunt etiã primũ omnium esse, supra quem nullus alius foret, illiq́; uti primo deberi motũ, qui ab ortu in occasum fit. quæ opinio usq; ad Platonis, & Aristotelis tẽpora sese etiã propagauit: uidebatur autem & eo quoq; cõsona, ꝙ pulcherrimus oĩum, & tot syderibus clarus ille orbis spectaretur, conuenire aũt primo ornatũ illum, p̃sertim ꝙ non sine fine quodã à Dijs factus, ac B primo datus à Dijs optimis uideretur. q̃m enim remotissimus oĩum ille orbis erat, ac propter distantiã non commode poterat uirtutes suas huc demittere, ęquũ fuit, ut stellis pluribus abundaret, ut quod distãtia demebat, syderũ multitudo suppleret. Mox uero studio circa stellas maiore adhibito, perspecta in Aplane q̃dã alia fuere: deprehensum enim fuit circulos, qui ab ijs stellis fiebant, nõ in idem redire, nec ueros circulos esse, sed helices. & spiras magis, quemadmodũ & in planetis spectatum fuerat prius. Mediã Pleiadum scripsit Thymocharis suo tẽpore declinare ab æquinoctiali gr. 14, m̃. 30 septentrionẽ uersus. Hipparchus uero post Thymocarim annos circiter 150. eãdẽ suo tẽpore declinare gr. 15. m̃. 30 retulit. Ptolemęus uero ab Hypparcho annis fere 260, obseruauisse scripsit eam stellam gr. 16, m̃. 15 declinare, quę nunc ab æquinoctiali gr. circiter 25 distat. Igitur quum inerrantes stellę perpetuo in alio, & alio latitudinis situ sint, circunducantur autẽ quotidie ab ortu in occasum, necesse est ab ijs nõ ueros circulos, sed spiras magis descri bi. Ex quo & illud simul manifestũ fuit, Aplanes motum simplicem, & unum non esse, sed compositũ è duobus: quorum alter in latitudinem, alter in longitudinem, more planetarum, ageretur. Vter autem illorum proprius esset Aplane, non satis liquido expresisse uidentur: quum enim primo orbi deberi illum, qui in lõgitudinẽ fit, & ipsi existimarẽt, primus autẽ crederet Aplane, prima frõte proprius uidebať, qui in longitudinẽ fiebat. uerum alia tum parabatur difficultas, q̃n quidẽ non cõstabat plane, à quo alter ille daretur, qui in latitudinẽ agebatur, primo existẽte Aphane. ea igitur re in ambiguo ab ijs relicta, quum considerassent motum, qui in latitudinem fiebat, uiderunt non simpliciter in latitudinem esse, & ad rectos angulos

cũ alio propter cauſas ſuperius, & in planetis dictas: etenim & factæ helices intra C certos terminos claudebantur, & motus ille in latus, non ſolũ in latus fiebat, ſed & in longũ etiã ſimul fieri ſpectabatur: ſignato.n.in zodiaco certo pũcto, in quo ſtellã aliquã è nõ errantibus vnà cũ Sole, aut alio planetarũ annotaſſent, videbãt de eo puncto ſtellã & latitudinẽ ſimul, & longitudinẽ quoq; mutare. ſcripſerat Thymocaris ſpicã ſtellã tempeſtate ſua ſitum habere ante autunnale ęquinoctiũ gr. 8, qui eſt Virg.gr.22. Hipparcus vero poſt ipſum eandẽ dixit obſeruaiſſe ante idẽ ęquinoctiũ gr.6, qui eſt Virginis gr.24, quã mox Ptolemæus notauit in gr. virginis 26, m̃.30. tẽpeſtas aũt noſtra videt in libra gr. circiter 17. adeo in lõgitudinẽ ſeſe agũt Aplanes ſtellæ. Ex quibus manifeſtũ fuit earũ motũ non ſimpliciter in latus fieri, ſed obliquũ ad alium motũ protendi. Adhęc & illud quoq; cognitum fuit obliquũ illum motũ non in idẽ cũ alio ferri, ſed in oppoſitũ: ſi.n.in idem fuiſſet, oportuiſſet ſpicã ſtellã non pro ſignorũ ordine in longitudinẽ progredi, ſed cõtra magis: de quo & ſupra ſatis dictũ à nobis fuit. Ergo quũ motus hic æquinoctialem ſecaret (vtpote obliquus) q̃ſiuere deinceps, quibus nã in pũctis eã ſecaret, & quãtũ ab ea maxime declinaret, ac poſtremo quanto tẽpore reuolutionẽ totã Aplane expleret. obſeruantes igitur ſtellarũ progreſſum, viderunt earũ circulũ mediũ ſecare ęquinoctialẽ in ęquinoctijs punctis, in quibus & Sol illã ſecat: declinare porrò ab ea, quantũ & Solis tropicos, atq; in ſumma per Eclipticã protẽdi, & eundẽ eſſe tramitẽ Solis, & Aplanes. quã rẽ duobus pręcipue ſignis deprehẽdere, primũ quidẽ, q̃a ſtellæ, q̃ erant in prima quarta zodiaci ab Ariete ad Cancrũ, videbatur oẽs ab æquinoctiali recedere verſus Boreã: quæ vero erãt in ſecunda quarta à Cancro ad librã, oẽs ad æquinoctialẽ appellere videbanẽ: rurſus q̃ in tertia erant à Libra ad Capricornũ, recedere omnes ab ęquinoctiali verſus auſtrũ: q̃ vero in vltima erant à Capricorno ad Arietẽ, omnes ad æquinoctialẽ accedere: qui certe zodiaci progreſſus eſt. Deinde viderunt latitudinẽ, & diſtantiã earũ ſtellarũ ab Ecliptica nunq̃ mutari, ſed in eodẽ ſemper perſiſtere. ſpicã cõperit Thymocaris ab Ecliptica abeſſe per gr.2: ꝑ duos & Hipparcus vidit: ꝑ duos & Ptolemæus: quod & poſteriores quoq; ſimiliter comperere. nam & Albatenius vir in Aſtronomia clarus ſtellas ab Ecliptica nihilo immutatas ab eo, quod antiqui tradiderant, ſcripſit obſeruaiſſe: ita & Alphonſus Rex. ita & ętate noſtra ſpectatur. ergo quum nõ mutetur ſtellarum latitudo ab ecliptica, neceſſe eſt medium circulum Aplanes ſubalternum eſſe cum Solis circulo. Porrò vidit Ptolemæus ab Aplane peragi gra. 1: in annis 100: quare totã eius reuolutionem expleri annorum millibus 36. quam rem tum antiquorum obſeruationibus multis, tum proprijs diligentiſsime animaduertit. atque hæc quidem ſunt, quæ de Aplane cognita, & ſcripta vſque ad Ptolemæi tempora fuere. D

Poſt Ptolemæum aũt, qui circa ſydera philoſophati ſunt, alia quædam circa hũc orbem obſeruauere lõge alia ab ijs, quę Ptolemæus tradiderat: inter quos Albatenius annotauit Aplanes motũ ſuo tẽpore multo velociorẽ, q̃ ſuo Ptolemæus adinueniſſet: ſiquidẽ ſtellas accuratiſsime ſpeculatus vidit gr. 1 peregiſſe illas nõ in annis centũ, (vt Ptolemæus tradiderat) ſed annis circiter 66. Septentrionalẽ quidẽ, q̃ eſt in fronte ſcorpij, comperit Albatenius in gr.17, m̃.50 Scorpij, quã Ptolemęus in gr.6, m̃.20. deprehenderat. Fluxere autem à Ptolemęo ad Albatenium anni circiter 749: quapropter in annis 749 peregit ſtella illa gr.11, m.30. manifeſtũ igitur fuit multo plus obijſſe ſtellas, q̃ gr.1. in annis 100, quod & noſtro etiam tempore

A videre manifestissime licet: spica.n.stella, quæ à Ptolemæo visa fuit in gr.26. m̄.30 virginis, nunc in libra gr.circiter 17, m̄.30 spectatur: quare à Ptolemęo ad hęc vsq; tẽpora confecit spica gr.circiter 21, quum tñ fluxerint anni solum 1395. Ex quibus alterum duorũ statuere ratum licet, aut Aplanes motum non vniformem, & æqualẽ perpetuo esse, sed modo tardiorem, modo velociorem, quemadmodũ & planetarũ orbes se habent, aut Ptolemæum, & Hipparchum deceptos in syderũ obseruatione fuisse. Atqui hoc non solũ dicere, sed suspicari quidẽ nefas esse vr̄: si.n.decepti illi sint, equidem nescio, quid de alijs sperandũ, quid de nobis promittẽdum sit: præsertim ꝙ nec satis difficile est hasce obseruationes recte facere circa stellas.

Ptolemæo uero uel facillimũ fuit, cui non regionis æterna serenitas, non instrumenta infallacia, nõ experientia plusquam humana, non summum ingenium, & doctrina consummatissima defuere. facillimum pariter & Hipparcho, quẽ nunquam satis laudatum omnis antiquitas dixit. superest igitur ut alterum illud pro constanti indubitatoq; constituamus inęqualem esse, & non vniformem Aplanes orbis motum, sed modo tardiorem, modo uelociorem spectari, quod omnibus quidem orbibus Dij ipsi certa lege indidisse, ac statuisse videntur. atque hæc quidem sunt, quæ circa hunc orbem apparent, atque uti uera obseruataque recipi à nobis debent.

De causis eorum, quæ in Aplane apparent. Cap. 10.

IAm igitur eorum, quæ circa Aplanen visuntur, causæ à nobis quærendæ sunt: ac primum quomodo fiat, vt compositus, duplexq; sit illius motus: quando constat circulos, qui ab ea describuntur, non in idẽ redire. Necessarium igitur est aut vnum orbem duos motus habere per se posse, aut unam intelligentiam duobus mouere motibus, aut duas intelligentias inesse vni orbi, aut supra Aplanen esse alios orbes, B à quibus ea multiplicitas fiat. At certe unum orbem duos per se motus habere posse impossibile demonstratum est in suppositis primis: similiter & vnam intelligentiã duos sufficere motus posse, prẹsertim qui & oppositi sint. Duas vero intelligentias proprias uno in orbe esse, nemo est, qui dixerit: unam autem communem, alteram propriam in vno esse orbe quidam ausi sunt dicere: ij quidem, qui communem intelligentiam inducunt: quiq; defendere student Aplanen primum omniũ orbem esse: à communi enim intelligentia dari dicunt motum, qui ab ortu in occasum communis est omnibus, à propria vero dari eum, qui per zodiacum in Aplane fit.

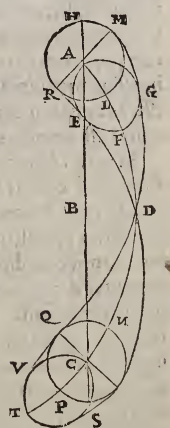
At vero cõmunem illam intelligentiã poni non oportere, supra quidem demonstratum est cõibus ad omnes orbes rationibus, nunc vero & proprijs in Aplane demonstretur. Primum quidem, quia positis duabus illis intelligentijs nunquam illud monstrari potest, quo pacto inæqualis, & multiformis sit Aplanes motus, modo velocior, modo tardior inuentus: quandoquidẽ intelligentiarum illarũ vtraq; semper æqualiter & vniformiter mouet: quare nec illarum altera, nec ambæ eam dare inæqualitatẽ possunt. Præterea si cõmunis illa ponatur intelligentia, necessario illud sequetur, vt illa nunquã pro natura mouere posit: quod inconueniens certe est cũ in omni virtute, tum præcipue in ea quę æterna & diuina est. sequitur autem hoc, qm̄ assignata certa illa velocitate, qua pro natura & per se mouere debet, nunq̃ tamen illa mouebit, impedita semper ab alia, quæ in oppositum mouet, & circa idem operatur: vtraq; enim vnũ met orbem mouet, sed hęc in ortum, illa in occasum: nec quicquã refert ꝙ alter motus obliquus sit: diximus enim obliquos motus rectis opponi, si non quatenus in latus fiunt, at quatenus in longitudinem & ipsi contraferuntur.

runtur, propter hęc igitur, & ea, quę supra de communi intelligentia dicta sunt, nemo (vt arbitror) ponere potest Aplanen orbem à duabus intelligentijs moueri. superest igitur, vt existimemus alios orbes supra Aplanen existere, & maiores illa, & natura priores, à quibus & alter motus, & inęqualitas illa immittatur.

Quòd vero aliqui orbes sint, ad quos sensu non ptingamus, nemo mirari debet: nã & illi aut suas habẽt stellas nõ sensibiles nobis, aut pp habentes stellas sunt facti. eiusmodi aũt orbes Astronomi oẽs tum antiqui, tum recentiores semper recepere: quos Theophrastus Anastros, hoc est instellatos appellare consueuerat. conuenire aũt ornatũ illũ stellarũ primo orbi nullã habet necessitatem, perfectio.n.eius non in illo ornatu est, sed eo magis, ꝙ magnitudine, & virtute omnibus alijs pſtat: qui si non stellarũ multitudine, at mole, magnitudineq;, & vi distantiam satis compensat.

De causis inęqualitatis Aplanes secundum Astronomos. *Cap.* II.

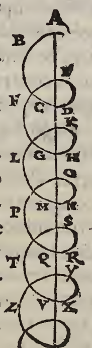
QVo autẽ modo, & quibus de causis ea in Aplane inęqualitas fiat, vt modo tardior, modo velocior ab occidente in oriẽtem vertatur, magnã diu difficultatẽ peperit inter Astronomos, neq; hactenus quicquam aliud fuit, quod tãtam perplexionem in eorum animis implicarit: nam neq; qũo per se fieret, neq; quomodo per accidens, apparebat. per se quidem, quia vnus orbis vnum tantum per se motũ, atq; eum vniformem habet (vt supra monstratum est.) per accidens autẽ quo pacto daretur ea inæqualitas, videre quidem non poterant p cognitos hactenus motus, quãquam plures etiam supra Aplanen orbes posuissent. sed neq; ad Eccentricos confugere hac in re poterãt. qm̃ si in vna medietate vidissent stellas tardius ferri propter Absidem, oportebat in alia medietate oppositas videre velociores propter Antabsidẽ: hoc autem non spectabatur. in tanta igitur ambiguitate pleriq; occultum quẽdam in stellis latere motum confessi sunt, quasi nuper inuentos vaticinantes: qualis autem esset occultus ille motus, diu dubitatum fuit: donec quidam ausi sunt dicere moueri Aplanen admirabili motu illo, quem alij accessum & recessum, alij trepidationem appellauere. viderunt enim diuersitatem omnem quæ in eo orbe apparet, demonstrari posse, si supra Aplanen alium orbem statuissent, qui motũ diurnũ daret, ipsa vero Aplane per se ita moueretur, vt puncta in ea sub ęquinoctijs cõstituta paruos describerẽt circulos cõtrarijs semplationibus: circa vero hæc æquinoctia duo alia puncta, distantia gr. 4, m̃. 18, paruos & ipsa describerent circulos, ac perfectos: Tropicus vero modo versus vnum æquinoctiũ, modo versus aliud accederet, recederetq; perpetuo. Vt si ęquinoctialis sit a b c: medius circulus Aplanes Ecliptica a d c: puncta sectionum siue æquinoctia a & c: Tropicus d equidem describet circulum a g f e oualem: c vero describet c u t s. porrò ex parte e h describet circulum perfectum h m l K: n vero designabit n q p o. Tropicus autem d modo versus c accedet, quum medius circulus a d c fiet, vel g d u, vel f d t: modo recedet versus a, quum medius circulus e d s, vel c d a fiet. si igitũ ita moueri Aplanen ponamus, omnia demonstrari posse vident̃, q̃ in ea apparẽt. primũ quidẽ moueri in lõgitudinẽ stellas, deinde & inęqualiter

liter

A liter moueri: verum in lõgitudinem dupliciter, vno modo secundum rẽ, alio modo per apparentiã: secundũ rẽ quidẽ, quũ totus semicirculus a g f describetur, sic enim stellæ in orientẽ re ipsa ferent̃, per apparentiã vero, quũ punctus sectionis a versus septentrionẽ secedet: accidit enim mutari sectionẽ & ęquinoctiũ: & si prius erat in primo arietis fixi, nũc in vltimo pisciũ erit. si igitur simul cũ Sole prius erat aliqua stella in a, reuertens post annũ Sol ad ęquinoctialem nõ inueniet in eodem puncto stellã, peruenit enim ad ęquinoctialẽ prius ꝑ mutationẽ sectionis, quæ nõ in primo arietis iam est, sed in vltimo pisciũ: quare videbit̃ stella mota fuisse pro signorũ ordine gr. 1. cũ non ita sit: sed id cõtingit propter anticipationẽ Solis qua ad æquinoctialẽ rediјt vno gradu prius. ꝙ si punctus sectionis a non in septentrionẽ sed in meridiem secedat, contrarium huius eueniet, non enim reditus in ęquinoctialẽ anticipabitur, sed postponetur: & stellæ videbunt̃ cõtra signorũ ordinẽ retroferri. At vero & inęqualiter moueri Aplanen accidit ꝑ paruos circulos, qm̃ mot⁹ per ipsos factus alicubi multũ recti parũ lateralis habet: alicubi parum recti, multũ lateralis, vnde & qñq; retrogradas ferri stellas necesse est. Hoc igitur tanto motu demõstrare ea, q̃ circa Aplanen apparent, sibi visi sunt: quod eo etiã consonũ habitum est, ꝙ per eadẽ putarunt posse ostendere, quo pacto & Solis maximę declinationes in dies corripiantur. Qm̃ aũt ad positionem paruorũ circulorũ sequebatur stellas etiã qñq; retrogradas fore, ausi sunt etiam dicere Aplanen modo directã, modo retrogradã agi: ac eorum alij dixere annis noningentis directã, noningentis retrogradã ferri, quorum opinio successu ipso sublata est, qñ annis iam pluribus q̃ noningentis peractis nunquã tamen retroagi stellæ visæ sunt. Alij vero dixere paruos circulos annis septem millibus cõpleri: ꝙ si retrogradatio nulla, quam nos viderimus facta

B est, futuram tñ quandoq;. Ad positionẽ vero hanc sequitur stellas re ipsa non posse plus elongari ab æquinoctio primi orbis, q̃ sit diameter parui circuli: per apparentiam vero aliquando plus posse elongari, non multo tamen. quã rem suspectam habẽtes posteriores astronomi quędã addidere priorum opinioni: quũ. n. priores tm̃ vnum cęlum ponerent supra Aplanen, duosq́; illi tm̃ motus darẽt, diurnũ scilicet, & trepidationẽ, posteriores vnũ aliud cęlũ superaddidere, & aliũ motũ, in Aplane. ponunt ergo hi in primis primũ mobile, à quo motus diurnus datur, q ad nos decimus orbis est: deinde sub ipso nonum ponunt, cuius medius circulus est subalternus eclipticæ, à quo & Aplane ꝑ eclipticã mouetur. gra. 1, m̃. 28 in annis 200 pagens: sub eo Aplanen statuũt, q̃ per se motu trepidationis agitat̃. à nono igitur orbe fit, vt ab ęquinoctio primi secedere posint stellę, quãta est zodiaci lõgitudo tota, quod primi dicere nõ potuere. cęterũ & posteriores isti paruos circulos asserũt septẽ millibus annorũ, vti primi tradiderũt, expleri. Verũ. n. vero si motũ hũc Aplanes, quo pacto posteriores asignãt, cõsideremus, videbimus paruos circulos nõ esse veros circulos, nec in idem redire, sed magis ꝑ helices quasdã agi ꝓgressu anticipantes, regressu vero deficientes: qualis est a b c d e, & e f g h K, & reliqui. atq; hæc sunt, quæ hactenus de Aplane & tradita, & existimata fuere.

Quòd trepidatio nulli orbi per se inesse possit. Cap. 12.

Operępretium autem est de inducto trepidationis motu rationem habere: est enim, quomodo esse in sphęris posit, est autem & quomodo non posit.

per se.n. & proprium vlli orbi esse hunc motum impossibile est, si vera sunt, quæ à C principio recepta fuere a nobis: diximus.n.vnum orbẽ vnum tm̃ motũ, & eum simplicem per se habere: simplex autẽ est, qui super duobus polis per se immotis in idẽ redit, omnis autem alius simplex & vnus non est, sed compositus & plures motus. at certe inducta trepidatio non solum simplex non est motus, sed vel omnium cõpositissimus, quippe qui è quatuor motibus constet: quorum unus est ante, alius retro, alius dextra, alius sinistra: qui nec medium circulũ, nec polos per se immotos habet, nec circa centrum fit. Præterea si tali motu moueri per se aliquis orbis posset, diuersissimæ quidem naturæ à reliquis esse eum oporteret, quod in cœlestibus illis sphęris inconueniens profecto est: oẽs.n. illæ in sphęræ simplicitate conueniẽtes, etiã in motibus, qui sphęræ naturã insequuntur, conuenientiã habent. quas ob causas inducta trepidatio per se nulli inesse orbi potest, per accidens aũt in aliquibus inueniri non solũ impossibile nõ est, sed & necessariũ esse videt̃, vt ostẽdemus.

Si Aplane per trepidationem mouetur, quo pacto primi dixere, quo pacto esse possit. Cap. 13.

QVoniam autem de Aplane nihil certi hactenus compertum est, vtrum semper directa feratur, an & quandoq; retrograda per paruos circulos, nec nos quicq̃ affirmare quidem ea de re possumus, nec debemus. Verũtamen quicquid detur, quicquid ponatur, siue per trepidationẽ Aplane agatur, vt primi dixere, siue vti posteriores voluere, siue nõ agatur per trepidationẽ, sed semper directa incedat, viam quidẽ nos facultatemq; pollicemur demonstrandi vnumquodq;, quõ fiat: quod quidem pręstare ij non possunt, qui hactenus de Aplane scripsere. si enim forte fortuna directæ semper ferũtur stellæ, (vt par est existimare) illis nulla via relicta est de- B monstrandi, quõ eueniat. Sed iam ad oĩa ea, quæ ponuntur, ostẽdenda accingamur incipientes ab ijs, q̃ primi scripsere: ostendamusq;, si ponatur Aplane per trepidationẽ, & per paruos circulos in idẽ redeuntes moueri, quo pacto fieri possit. meminisse aũt oportet eorũ, quæ à principio dicta sunt de Circitore orbe, hoc est de eo, qui cirũductus in latitudinẽ, motu proprio successiue in opposita omnia mouebat. item & illud in memoriã est reuocandum, quod dicebamus, si alicui Circitori alius orbis contraferatur in latitudinem, hunc quidem cõtrauectum motu trepidationis agitari: quæ quoniam supra demonstrata sunt, nunc non aliter repetentur à nobis.

Ergo supra Aplanen non vnum, vt primi dixere, sed tres orbes poni necesse est, Primum mobile, Circunducentem, & Circitorẽ, sub quibus statuatur Aplane, quæ per se Circitori contraferatur in latitudine super polis Circunducẽtis orbis. à Primo igitur mobili motum recipiet ab oriente in occidens cõem omnibus sphęris, à Circunducente aũt secundo, qui in latitudinem ducit, nihil recipiet, qm̃ illi contra fertur æqualiter: similiter nec à Circitore, quatenus & ipse in latitudinem circũducitur: at vero ab eodem, quatenus motu proprio successiue mouet in oĩa opposita, motu quidem trepidationis agetur. qm̃ enim Circitor in latitudinem per colurum superiorẽ circunfertur, palam est, ꝙ proprio motu æquinoctia puncta maxime respicit, vti polos circũductionis: atq; ita in opposita omnia agit, vt paruos describãt circulos lationibus semper oppositis. quorum semidiameter gra. 4, m̃. 18. erit, si ponatur Circitor nõ plus posse mouere in vna quarta circũductionis. si igitur circunductionis medietas fiat in annis noningentis, eueniet quidem, quod quidam è pri-

mis

A mis dicebant, ut annis 900. directæ, 900. retrogradæ stellæ ferantur. si uero circunductionis medietas fiat in annis tribus millibus & quingentis, eueniet, quod alij è primis tradidere, compleri paruos circulos annis 7000. & dimidio tẽporis directas, dimidio retrogradas stellas agi. si igit̃ mouetur Aplane per paruos circulos, qui perfecti sint, & in idem redeant, uti primi dixere, ita fieri & non aliter censendum est.

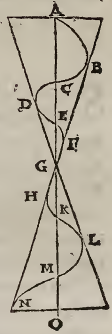
Si Aplane mouetur per trepidationem per helices factam, uti posteriores dixere, quo pacto fiat. Cap. 14.

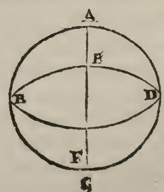
SI vero Aplane per trepidationem quidem mouetur, sed eo modo quo posteriores scripsere, per helices & paruos circulos non in idem redeuntes, necessarius erit nobis alius orbis præter prædictos: non enim in tribus, sed in quatuor monstrari potest, quõ fiat. nihilo autem mutato ordine prædictorum trium, loco Aplanes, alius orbis Circitori supponatur, qui (sicuti prius de Aplane dicebatur) ipsi Circitori contraferatur in latitudinem: sub eo loco quarto ponatur Aplane, quæ per se moueatur in longitudinem per Zodiacum, singulis 200. annis gr. 1. m̃. 28. pficiens, totam autem reuolutionem annis 49000. superadditus igitur tertius orbis contrauectus mouebitur quidem a Circitore motu trepidationis perfecto, sicuti prius & Aplane dicebatur. Aplane uero orbis quartus, & ipsa quidem per trepidationem agetur, sed non perfecte, neque enim parui circuli eius in idem redibunt, sed helices magis describent progressu anticipantes, regressu uero deficientes: quod euenit propter proprium Aplanes motum, qui per se continenter in lõgitudinem fit versus orientem, ac helices ipsas producit. Cęterum à Circitore, mediante tertio, ante, retro, dextra, & sinistra agitur per paruos circulos circa æquinoctia. oportet autem B Circitoris motum proprium velociorem esse, q̃ proprium Aplanes, sic enim retro ducere illam potest. Accidit autem modo tardius, modo uelocius agi Aplanen, qm̃ Circitor modo in idem cum ea, modo in ppositum mouet: in duabus enim quartis circunductionis in idem cum ipsa fertur, in duabus in oppositum. igitur in idẽ cum vertitur, citat quidem ac ueolociorem illam reddit: quum uero in oppositũ, tardat, atque etiam mox retroducit, quoniam uelocior est. Si igitur per trepidationem mouetur Aplane, ut posteriores existimant, ita fieri rationabiliter putandum est.

Si semper directa est Aplane, quomodo fiat. Cap. 15.

AT uero, si non per paruos circulos Aplane agitur, nec unquam retrograda fit, sed semper directa incedit, & hoc quoq; iam demonstrandum est, quomodo fiat: quod facere illi quidem non possunt, qui solam trepidationem nouere. Dupliciter autem directa esse Aplane potest, uno modo sectionum punctis seu æquinoctijs simul mutatis, aut in septentrionẽ, aut in meridiem, alio modo ijs nunquam mutatis, sed ecliptica Aplanes semper sub ecliptica primi orbis fixa manente. plurimum autem refert utro modo fiat: si enim mutentur sectiones, dupliciter mensurare Aplanes motum oportebit, & per longitudinem secundum rem, & per longitudinem secundum apparentiam: si uero non mutantur sectiones, uno tantum modo moueri, & mensurari stellas in longitudine opus erit. quid autem in re sit, non satis exploratum habetur, sicut nec utrum directæ semper ferantur stellę: utrunq; tamẽ quõ fieri posit, declarandum est: primum autem si sectionum puncta mutantur. Ergo quæ de Circitore orbe superius dicta sunt, & hic quoque presupponantur. quatuor quoq; orbes illos & ad hæc demonstranda recipimus, qui & modo recepti

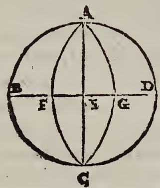
ſunt, quorum neq; ordo, neque numerus eſt immutandus, vna tantum differentia in ipſis adiecta, ꝙ ſupra Circitor ponebatur velocior Aplanes motu, hic autem nõ velocior ponendus eſt, ſed tardior ſolum: ſic enim non retroducere Aplanen poterit, ſed tardare ſolum. vnde fit, vt ſtellæ, quę priore in caſu helices illas & circulos non in idẽ redeuntes deſcribebant, hic nõ helices, ſed flexus quoſdam, & ſinus more anguis deſignent, quales ſunt a b c, & c d e, & e f g, & reliqui. ſit ecliptica a g o, Tropicus g, ęquinoctia a & o: Circitor autem moueat per quartam ſuæ circunductionis auſtralẽ inferiorem: mouebit ergo Aplanen circa ęquinoctia, quę maxime reſpicit motu proprio, & in longum, & in latus: in longum quidem in orientem, & in idem cum Aplane, in latus vero verſus ſeptentrionem: a igitur motu veloci deſcribet flexum a b. Rurſus agatur Circitor per aliam quartam, quæ eſt inferior ſeptentrionalis. in longum quidem mouebit, & nunc in orientem in idem cum Aplane, in latus vero verſus meridiem: quare b motu adhuc veloci deſcribet flexum b c. Porrò Circitor obeat aliam quartam, quæ eſt Septentrionalis ſuperior, in latus quidem verſus meridiem pellet, in lõgum vero, quantum ex ſe eſt, in oppoſitum ipſi Aplane: & ſi velocior illa foret, etiam retroduceret: at vero q̃m tardior illa eſt, non retroducit quidem, ſed tamen tardat, motu cõtinenter in orientẽ facto: quare c deſcribet motu tardo flexũ c d. Poſtremo Circitore acto per vltimã quartã, quæ eſt meridionalis ſuperior, d quidẽ in latus duceẽ ſeptentrionẽ verſus, in longũ vero in orientẽ quidem, ſed motu tardo, ac fiet flexus d e, peracta vna reuolutione Circitoris: atq; ita & alij deinceps fient. Flexus aũt, & ſinus, qui deſcribuntur à ſtellis, latiores quidem ſunt, quo æquinoctijs ſunt proximiores, anguſtiores vero, quo Tropico propinqui magis: cuius cauſa eſt, ꝙ Circitor per motũ propriũ æquinoctia maxime reſpicit, atque illic maximam latitudinem operaẽ: medius. n. circulus Aplanes, qui modo in b, modo in d, in pũcto medio, vbi Tropicus eſt, in conum deſinit. Hoc igitur pacto mota Aplane manifeſtum eſt motũ eius modo tardiorẽ, modo velociorẽ reddi, uelociorem quidem, quum Circitor in idẽ cum ea fertur, tardiorem vero, quũ in oppoſitũ: in vna igitur medietate circunductionis ſuę Circitor uelocem illã facit, in alia tardã. Atq; in citante medietate primũ fit motus velox, augens cõtinenter velocitatẽ, vſquequo ſubalternus fiat Circitor cum Aplane, quod fit in prima quarta. mox fit motus velox, minuens cõtinenter uelocitatẽ in alia quarta, in fine cuius Circitor ſolum in latus mouet ad rectos angulos. Mox fit oppoſitio ĩ alia medietate: & in prima quarta fit motus tardus, augens continenter tarditatem, uſquequo iterum ſubalternus cum Aplane Circitor fiat. ab inde vero fit motus tardus, minuens tarditatem in alia quarta, vſque ad finem eius, vbi rurſus Circitor ſolum in latus mouet. ſunt igitur in toto hoc motu puncta quatuor è regione oppoſita, vnum maximæ velocitatis, aliud maximæ tarditatis, & duo neutra. Ecliptica a c, circũductio Circitoris b e d f, maxima uelocitas, ubi e, maxima tarditas ubi f, puncta neutra b d. ſi igitur directę ſemper feruntur ſtellę, mutantur autem ſectiones, & æquinoctia, hoc certe pacto fieri putandum eſt.

At

A At uero ſi non mutantur ſectiones, nec latitudo circa æquinoctia, ſed per Eclipticam quaſi fixam Aplane ſolum in longitudinem fertur, neceſſarium quidem eſt nobis, prædictis quatuor orbibus duos alios addere ſupra Aplanen, ſi eius inæqualitatẽ monſtrare uolumus. Ergo nihil mutato prædicto ordine Circunducentis, Circitoris, & Cõtrauecti, ſub Contrauecto hoc ponimus alium orbem, qui ab ipſo Contrauecto circunferatur in latitudinem, ſed ita, vt quantum Circitor circunducitur in unam partem, tantum hic nouus orbis in oppoſitam à Contrauecto trahatur: ꝓpter quod placet & orbem hunc Anticircitorem uocare. His ita ordinatis contingit quidem proprios motus Circitoris Anticircitorisq; in latitudine ſemper cõtraponi, in longitudine uero conuenire ſemper, & modo utrunq; ab oriẽte in occidentem mouere, modo econtra utrunq; ab occidente in orientem pellere. æquales igitur & pares ſi uelocitate per ſe ponantur, fiet quidem ut Aplane in latus neq; in hanc, neq; in illam mutari partẽ poſſit, contranitentibus inuicem illis duobus æquipotentibus: in lõgitudine uero modo ab utroq; ſimul citabit, modo ab utroq; retardabitur ſimul. ſit ecliptica a e c. Circitor & Anticircitor cum ea ſubalterni, & uterq; moueat uerſus a: deinde Circitor in f circunducatur, Anticircitor in g: circulus Circitoris ſit a f c, Anticircitoris uero a g c. palam ꝙ alter alteri apponetur, ne aut in hanc, aut in illam agatur partem. ſimiliter & ſi Circitor in b ducatur, anticircitor in d.

Verum ſub hoc, quem Anticircitorem uocauimus, oportet & ſuum contrauectum in latitudine, collocare: alioqui & Aplane cum ipſo circunduci poterit in latitudinem. ſub his omnibus ſi ipſa conſtituatur per ſe motum habens in longitudinẽ per B eclipticam, fiet quidem, ut ſectionibus nihil mutatis ipſa modo citetur à Circitoribus, modo tardetur: citetur quidem quum in idem uterque Circitor & anticircitor mouent, tardetur uero, quum uterq; in oppoſitum contraferuntur.

Quærat autem fortaſſe aliquis è prædictis modis omnibus, quis rationabilior exiſtimandus ſit, quo Aplanen moueri putemus. Ad quos dicimus (quantum quidem nobis uidetur) rationabilius eſſe nunquã retrogradas agi ſtellas Aplanes exiſtimare: quare nec moueri per trepidationem, nec eo modo, quo primi tradidere, nec quo poſteriores. quoniam à Metonis & Eudoxi temporibus uſque ad Hipparchum, & Ptolemæum, & ab his uſque ad Albatenium, & Alphonſum, ac demum uſque ad hæc tempora nemo eſt, qui non directa ſemper ſydera uiderit atque audiuerit. quare veriſimilius exiſtimandum eſt directam ſemper Aplanen ferri: directam autem non per flexus, & ſinus illos, qui dicti ſunt, ſed nulla mutatione circa ſectiones facta ſubalternam ſemper eclipticæ primi orbis procedere: cui rei ſatis ea conſonant, quæ Ptolemæus ſcribit, quum inueſtigat, an latitudo inerrantium ſtellarum ab ecliptica Solis mutetur: quòd enim non mutetur, inter alia & hoc ſignum ponit, quòd ſtellæ ad æquinoctialem comparatæ ita progrediuntur, ut proceſſus eclipticæ deſignetur ad æquinoctialem: in tanta enim & tanta amotione ab æquinoctijs eã proportionem ſeruare ſcribit ad æquinoctialem, quam & ipſa ecliptica in eadem amotione reddit. videtur oſtendere hoc non mutari ſectiones Aplanes in latitudine, nec fieri aut vllos paruos circulos, aut vllos flexus, vel ſinus: ſi enim fierent, vtique proportionem eclipticæ ad æquinoctialem non ſeruarent Aplanes ſtellæ.

Quantus sit Aplanes motus. *Cap. 16.*

C

SVpposito igitur hoc pacto moueri Aplanen, donec probabiliora sese offerãt, reliquum esse videtur & illud demum ostendere, quantus sit eius motus, & quantum ipsa recipiat à Circitore, quantumq; amittat: & qualis sit Circitoris ipsius motus: & quomodo obseruata de tempore in tempus correspondeant ijs quę dicemus.

In primis autem dicamus, quæ obseruata sunt, si non omnia, at saltem præcipua, & fide digna, & ad nostrum hoc institutum pertinentia. Primũ igitur illud certum esse debet per id tempus, quod inter Hipparchum & Ptolemæum interfuit, stellas Aplanes motas fuisse tardo motu ita, vt non plus peregerint in annis centũ, quàm gr. 1. vt recte Ptolemæus animaduertit: neq; enim deceptos in obseruationibus tantos Astronomos audendum est dicere. Deinde & illud etiamnum clarum est à Ptolemæo ad Albatenium vsq; auctum fuisse earum stellarum motum: quod Albatenij obseruationes superius assignatæ demonstrant. mox vero ab Albatenij temporibus vsq; ad nostra motum quidem velocem fuisse dicimus, sed continenter minuentem velocitatem: quod paulopost apparebit ex obseruatis. Existimamus igitur propriũ motum Aplanes per se talem esse, vt gr. 1. in annis 100. perficiat, verum à Circitore modo velociorem, modo tardiorem reddi: in eo aũt tempore, quod fuit ab Hipparcho ad Ptolemæum, versatam fuisse Aplanen circa medium motum ac proprium: à Ptolemæo autem ad Albatenium motum dicimus factum fuisse velocem augentẽ: ab Albatenio vero motum fuisse velocem minuẽtem, in quo & nunc summus: mox fiet motus tardus augens primo tarditatem, ac deinde tardus minuens tarditatem. Videtur igitur mihi tum forte medius, ac proprius in Aplane motus fuisse, quum filius Dei CHRISTVS in lucem venit, ante quẽ Hipparchus fuit annis circiter 142. Ptolemæus vero post, annis fere 143. quantum enim deficiebat motus à medio, Hipparchi tempore, tantum excedebat Ptolemæi tempestate. quam ob causam mensurans ille motum, redactis defectu & excessu ad medium, vidit in annis 100. ab Aplane confici gr. 1. si igitur à CHRISTI Natali medium motum Aplanes auspicemur, certum erit motum velocem augẽtem, qui ab inde subsecutus est, durasse per noningentos annos ad Albatenium vsq;, & non vltra: ꝙ enim vsq; ad ipsum motus factus fuerit velox obseruationes eius demonstrant: ꝙ vero & ab eo mox cęperit velocitas minui, ex sequentibus apparebit. à CHRISTO autem ad ipsum anni fuere. 900. à CHRISTO enim ad Ptolemæum anni fluxere 143. à Ptolemæo autem ad Albateniũ anni 755. quare 900. à CHRISTO ad Albatenium. ex quo cõijcimus inæqualitatem Aplanes procedere de 900. in 900. annos, totam autem reuolutionem confici annorum tribus millibus sexcentis: ita vt in primis 900. annis fiat motus uelox augẽs, in alijs 900. motus velox minuens, in alijs vero 900. motus tardus augẽs, ac postremo in vltimis 900. fiat motus tardus minuens. inter velocem autem & tardum motum est medius, qui & Aplane proprius est: inæqualitas autem datur à Circitore, qui modo citat, modo tardat (vt dictũ est.) In Natali ergo Domini mouebat Circitor à puncto neutro, hoc est eo puncto, qui est inter quartã iuuantem & contrariam, in quo solũ in latus mouet: quare & Aplane motu proprio agebatur, quo gr. 1. peragit in annis 100. mox per primã quartam iuuãtem, quæ est meridionalis inferior, cępit Circitor citare Aplanen, ac supra medium motum dare velocem augentem vsq; ad Albatenium per annos 900. in fine cuius quartæ subalterno existẽte Circitore cum Aplane in medietate iuuante velocissimus ac summus motus fit. mox per secundam

D

quartam

A quartam iuuantem, quæ eſt inferior ſeptentrionalis, factus fuit motus uelox quidẽ, ſed minuens continenter, in quo & nunc ſumus, erimusque per annos adhuc 265. à quo rurſus medius motus redibit.

Quãtum vero addat Circitor ſupra mediũ motum in vna quarta Circunductionis annorũ 900. poſſumus rationabiliter ex obſeruatis excipere. à Ptolemæo enim ad Albateniũ cõſtat motas fuiſſe ſtellas gr. 11. m̃. 30. (vt ſupra diximus) à Chriſto aũt ad Ptolemæum peregerũt gr. 1. m̃. fere 30. qui ad ſummũ ſunt gr. 13. peracti in annis 900. ſi igitur per ſe Aplane gr. 1. perficit in annis 100. certũ erit in his 900. annis ſtellas per ſe & motu proprio gr. 9. cõfeciſſe ex illis 13. Relinquitur ergo gr. 4. additos à Circitore fuiſſe in vna quarta annorum 900. quare & tm̃ per ſeipſum Circitorẽ mouere in quarta vna. ꝙ ſi gr. illi ſuperadditi à Circitore diuidantur per annos 900. ita vt motus ſupra mediũ cõtinenter à nõ gradu augeatur vſq; ad gr. 4. videbimus in primo centenario addi m̃. 5. ſec. 20. in ſecundo mi. 10. ſec. 40. in tertio mi. 16. in quarto mi. 21. ſec. 20. in quinto mi. 26. ſec. 40. in ſexto mi. 32. in ſeptimo mi. 37. ſec. 20. in octauo mi. 42. ſec. 40. in nono mi. 48. quæ oĩa mi. & ſec. ſimul ſi cõponamus, reſultabũt gr. 4. qui additi gr. 9. medij motus cõficiẽt gr. 13. quos ſtellæ à Chriſto ad Albateniũ peregere. videns aũt Albatenius à Ptolemęi temporib. vſque ad ſua ſtellas perfeciſſe gr. 11. mi. 30. dixit nõ in annis 100. gr. 1. ab Aplane peragi, ſed ĩ annis circiter 66. ſic. n. cõperiebat diuiſis illis gr. 11. mi. 30. per annos 755. Nec Ptolemæus igitur, nec Albatenius in obſeruationib. decepti ſunt, ſed in eo magis vterq;, ꝙ id perpetuũ putarunt, quod in parte B & certo tempore viderant: atqui non ita futurum erat, nã nec quale ſuo tempore Ptolemęus inuenit, annis ſequentibus tale fuit, nec quale Albatenius, quum inæqualitas motus Aplanes nondum manifeſta illis foret.

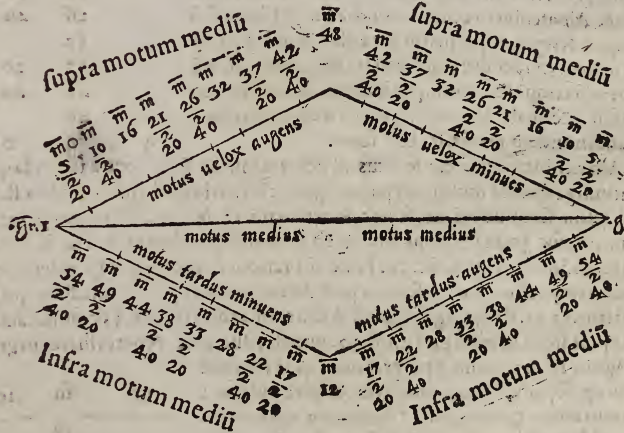
gr.	m̃.	ſec.
0	5	20
	10	40
	16	
	21	20
	26	40
	32	
	37	20
	42	40
	48	
4	0	0

Poſt Albatenium aũt motus ſecutus eſt uelox minuens Circitore à ſecunda quarta iuuantium præbente motum. in primo igitur cẽtenario poſt ipſum addita ſtellis fuere mi. 48. in ſecundo mi. 42. ſec. 40. in tertio mi. 37. ſec. 20. in quarto mi. 32. in quinto mi. 26. ſec. 40. in ſexto mi. 21. ſec. 20. in ſeptimo addentur mi. 16. in octauo mi. 10. ſec. 40. in nono mi. 5. ſec. 20. Huic aũt rationi & ea quoq; reſpondent, quæ ſucceſsiuis temporibus ſunt obſeruata poſt Albatenium. Alphonſus. n. Rex, qui anno à Chriſto. 1251. ſtellas digeſsit, poſt Albateniũ annis circiter. 350. annotauit inter alias Spicã ſtellã in libra gr. 13. mi. 50. quę ab Albatenio reperta fuerat in gr. 8. peregit igitur ſpica in annis 350. gr. 5. mi. 54. ac tãtundẽ quoq; peregiſſe per aſsignatã rationem debere videtur: nã in primo huius quartæ poſt Albatenium centenario diximus addi motui medio m. 48. in ſecundo mi. 42. ſec. 40. in tertio mi. 32. ſec. 20. in ſequẽtibus 50. annis mi. ferè 16. quę oĩa ſimul cõſtant gr. 2. mi. 19. quib. ſi addas mediũ motũ, qui ſunt gr. 3. mi. 30. fiẽt oĩno gr. 5. mi. 49. quare ratio hæc obſeruatis recte reſpondet. Poſt Alphõſum quoq; oĩa prædictę rõni congruũt: accepimus. n. Abranium Zacutũ, qui perpetuas ephęmeridas condidit, eandem

gr.	m̃	ſec.
	48	
	42	40
	32	20
	16	
1	19	0
3	30	
5	49	0

dem Spicā cōperiſſe annis poſt Alphōſum 216.in libra gr.17.mi. fere.10. quam & C nos annis poſt Zacutū 69. inuenimus in libra gr. 17.mi.fere 47.ab Alphōſo aūt ad hoc tēpus fluxere anni 280.in quib.Spica à gr.13.mi.50.repertis ab Alphōſo progreſſa eſt ad gr.17.mi.fere 47.qui ſunt gr.3.mi.57. ac tantundē quoq; è noſtra ratione peractum fuiſſe oportet, ſi quidē eo in tpe annorum 280. motus medij facti ſunt gr.2.mi.48.additi uero à Circitore fuere primū in 50.cōtinuis mi.fere 13.in ſequēti cētenario,qui eſt quintus huius quartæ,addita fuere m̄.26.in alio centenario, qui eſt ſextus,addita ſunt mi.21.ſec.20.in reliquis annis 30.m̄.circiter 8.quæ omnia in ſumma ſunt gr.3.m̄.57. quæ peracta fuere in annis 280.ex quibus patet & obſeruata conuenire rationi huic ; & motū poſt Albatenium procedere minuendo velocitatem, & annis noſtris tendere uerſus tardum: nunc enim debent ſtellę in annis 100. peragere gr.1.m̄.circiter 16. Placuit autem totam inæqualitatis Aplanes reuolutionem per hāc ſubſcriptionē deſignare, quā diuiſimus in quartas quatuor,quamlibet autem quartam in annos 900.annotantes quid in vnoquoq; centenario addatur ſupra medium motum, & quid mox ab eo dematur . In prima igitur quarta eſt motus velox augēs, qui ſupra medium motum addit ſingulo centenario mi. & ſec. deſcripta.in ſecūda quarta eſt motus uelox minuens velocitatem, addens & ipſe ſupra

gr.	m̄	ſec.
2	48	
	13	
	16	46
	21	20
	8	
3	57	0

medium in quolibet centenario mi.& ſec.deſcripta. in tertia vero eſt motus tardus infra medium motum,& in primo centenario demuntur mi.5. ſec.20. quare Aplane in eo centenario non plus peragit quàm m̄.54.ſec.40.& ita deinceps de alijs. in vltima aūt quarta eſt motus tardus minuens tarditatem: tota igitur reuolutio huius inæqualitatis annis tribus millibus & ſexcentis expletur.

De

A *De ordine orbium seruientium Aplanę. Cap. 17.*

DE ijs autem orbibus, qui quodammodo famulantur Aplanæ, qm̃ nõdum omnia dicta sunt, dignum erit postremo exponere, quo pacto sese habeant oẽs, & quanto tempore quisq; circunferatur. Omnium aũt (vt diximus) primus & supremus est ille, quem alij primum mobile vocãt, qui tãta celeritate conuertiť, vt horis 24. ab ortu per occasum ad idem rediẽs circumferať, reliquos omnes, qui intra continenť, secum uehẽs. est autẽ motus eius per ęquinoctialẽ circulum simplicissimus, immutabilis, & æternus, nisi quum eius cõditor aliter forte uolet. Sub eo est, quem Circunducentẽ appellauimus, q per colurum superiorẽ à septentrione in meridiẽ annis tribus millibus & sexcentis in latitudinẽ circumagiť, & ipse secum vehẽs oẽs, qui subsunt orbes, nisi quãtum aliqui cõtrauecti impediãt. qm̃ autẽ hic à primo vehitur in longitudinẽ, palã ꝙ medij circuli vtriusq; sese inuicẽ ad rectos angulos secant. igiť quum duplici agať motu, altero in latitudinẽ ꝑ se, altero in longitudinem per accidens, tardissimus autẽ sit, qui in latus est, velocissimus qui in longũ, fit quidem, vt quę puncta raptu velocissima sint, ꝑ se sint tardissima, q̃ vero per se velocissima, raptu tardissima fiãt: alterius.n. poli in medio circulo alterius sunt: tardissimi autẽ semꝑ poli sunt, velocissimus medius circulus. quo tandẽ fieri necesse est, ut tardissimus quisq; punctus velocissimus olim fiat, & velocissimus quisq;, tardissimus. Tertius aũt orbis est, quẽ diximus Circitorẽ, cuius medius circulus subalternus est inferiori coluro ęquinoctiorum, cęterũ in latitudinem circunduciť à ꝓdicto annis 3600. ꝑ se vero in opposita oĩa mouens, ac gr. 4. peragẽs in una quarta circũductionis. agiť autẽ hic trib. motib. q sese oẽs ad rectos angulos inuicẽ secãt, & in eo expleti sunt tres illi principalissimi motus, q in natura sphęrarũ per se esse possunt. omnis

B quoq; uelocissimus in eo punctus, tardissimus olim fiet, & tardissimus quisq; velocissimus, ita prouidentib. Dijs, vt virtutes cęlorũ oẽs vndiq; & ad partẽ oẽm impartiantur. quartus orbis est Cõtrauectus Circitori, & Circunducenti in latitudinem, qui ꝑ Colurũ superiorẽ duplo velocior Circunducẽte à meridie fertur in septentrionẽ: sub quo est quintus Anticircitor appellatus, qui à prędicto in latitudinẽ circunduciť in ꝑpositã semꝑ Circitori partẽ ac proportionalẽ: vnde fit, vt proprio motu semper opponať Circitori in latitudine, in lõgitudine vero semꝑ cõueniat, & in idẽ pellat. ergo hic si in latitudinẽ duci debet tm̃ in vnã partem, quantum Circitor in aliã, oportet contrauectum quartum duplo velociorẽ esse Circunducẽte secũdo, & Circitore, quatenus in latitudinẽ agiť etiã ipse: verum motibus proprijs æquales sunt Circitor & Anticircitor iste. sub Anticircitore oportet & suum Contrauectũ statui illi æqualẽ, aut insensibiliter cedentẽ, alioqui continget & Aplanen simul in latitudinẽ circunduci, qđ quidẽ nõ apparet: aut, si forte cõtingit, insensibiliter quidem accidit, & post lõga secula. Postremo sub his omnib. est Aplane orbis tot luminib. clarus, & lacteo distinctus circulo, q̃ per se gr. 1. in annis 100. obit, totã autẽ reuolutionẽ annorum milllibus trigintasex, modo tardior, modo velocior: medius autem circulus eius per eclipticã Solis protendiť, quem sitũ per se, & per naturã habere nõ est censendũ: qm̃ (vt supra diximus) qui in natura sphęrarũ per se sunt motus, omnes sese secant ad rectos angulos. quapropter credendum est Aplanes circulum nõ eodẽ in situ manere semper, sed & ipsum in latitudinẽ duci aut à Cõtrauecto ultimo, qui nõ omnino æqualis sit Anticircitori, aut à Circũducente primo, q

C cõtrauectũ quartũ orbẽ superet pauxillo aliquo: unde nec circuductio Aplanes in

latitudinem deprehendi, nisi post longa annorum curricula potest. Inæqualitatis C aût Aplanes reuolutio annis 3600.expletur,ut dictum est. Ac de Aplane hactenus. & quę circa ipsam appareant, & quibus de causis fiant, probabiliter dictum sit.

DE SATVRNO

De ijs, quę circa Saturnum apparent. Cap. 18.

HVNC ad eos orbes descendamus, in quibus uocati planetæ in circulis eorū medijs circumferuntur, soli ipsi spectabiles & insignes in sphæris suis. Ordiemur aût à Saturno, qui ab Aplane statim sequitur, præmittētes in primis, quęcunq; circa ipsum apparent. Quòd igitur & ipse diebus singulis ab ortu in occasum uertatur à primo mobili, tum & quod proprium ipse motum habeat huic obliquum atque oppositum, dictum est in uniuersum prius, nunc propria magis recenseamus. uidetur igitur proprium ille motum annis ferè 30.explere, tardissime quidem omnium aliorum: quę causa facit, vt citissime oīum in occasum ducatur, quod quàm minimum primo contraferatur. Aequinoctialem aût non secat eisdem in punctis, in quibus Aplane & Sol, sed in alijs: quare neq; subalternus cū ecliptica fertur, sed & illam quoq; secat. sectiones eclipticę (nā illæ maxime cōsiderātur in planetis) altera in cācro tradit̄, altera in capricorno, variabiles singulis cētū annis gr. 1.

Medius motus circuitionis.

Gr.	m̄.	sec.	ter.	quar.	qn.	sex.	
0	0	5	1	23	48	42	hor.
0	2	0	33	34	28	51	dies
1	0	16	41	44	25	30	mēs.

Circuitio tota
Annis 29. Diebus 162. hor. 12.

Sunt pręterea in eius motu inæqualitates non paucæ, tum in longitudine, tum in latitudine: atq; in primis illa, quę & in Aplane dicta est, quod in una medietate circuitionis suæ tardior, in alia uelocior spectat̄. quippe in ea medietate, quæ est à uirgine ad pisces per sagittarium, aliquāto tardior incedit: in ea uero, quę à piscibus est ad Virginē per Geminos, uelocior properat: punctus autē maximę tarditatis nunc in Sagittario traditur gr. 13. maximæ uero uelocitatis in geminis, uariabiles quidē & ipsi, uti & sectiones. D

Præter hanc aût inęqualitatem est & alia etiā, cuius periodus annis penè singulis paulo plus iteratur, nō magis quidē in una medietate quàm in alia, sed successiue in omni parte. est aût hæc, quod planeta modo directus & uelox, modo tardus tm̄, modo stās, modo etiā retrogradus spectari solet: per quā inæqualitatē certa periodo atq; ordine cōtinēter pergit. reuolutiones aût huius inæqualitatis 57. obseruant̄ in annis 59. die 1. horis ferè 18. fieri, quas si inter se cōpares, id etiā mirū habent, quod una non est ęqualis alteri nec tota, nec earum partes, nam nec uelocitates æquales sunt, nec status, nec retrogradationes.

Medius motus inæqualitatis.

gr.	m̄.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	2	22	49	19	14	19	horę.
0	57	15	27	23	27	20	dies.
18	33	51	50	51	50	0	mēs.

Tota reuolutio inęqualitatis
Diebus 378. hora 1. mi. 30.

Illud porrò in hac inæqualitate magnopere admirandū est, quod tū uelocissimus directissimusq; planeta cernitur, quū Soli cōiunctus est, tardissimus uero, & maxime retrogradus, quū oppositus è regione fit Soli. atq; hęc quidē in lōgitudine apparēt.

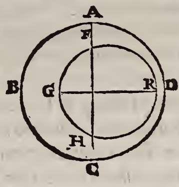
At uero & in latitudine sua quoq; inęqualitas inuenitur, nā planeta, ubi a sectionibus eclipticæ digressus est, in eo quidem spatio, quod est à sectione ad punctū medium, & a puncto medio ad aliam sectionem, diuersimode quidē, & ualde inæqualiter ad eclipticam sese habet: nam modo ad ipsam accedit, non quidē ut tangat, modo

A do ab ea recedit: accedit aũt directus, & velox, ac Soli coniunctus: recedit uero tardus, retrogradus, & Soli oppositus. quem motum si recte cõsideremus, videbimus per helices quasdam fieri progressu quidem anticipantes, regressu uero deficiẽtes, minima item prope sectiones, maximas circa pũctum medium, ut si ecliptica sit ad c, medius circulus Saturni a b c, prima helix erit a f g h, minima omnium, quæ à sectione vsq; ad punctum medium sunt: secunda erit h K l m n, maior quidem priore, reliquis vero minor, & ita de alijs. per has igitur actus planeta, ad Eclipticam quidem accedit directus, & velox: ac velocissimus in e, & K, & o, ac Soli coniũctus: recedit autem tardus, & retrogradus: maxime autem retrogradus, & Soli oppositus in g, & m, & q.

De causis apparentium secundum alios. *Cap.* 19.

Astronomi igitur suppositis ijs, quæ supra secũdũ eorũ placita declarauimus, prædicta omnia demonstrant partim quidẽ per Eccentricũ, partim per Epicyclum: ꝙ.n.in vna medietate tardior, in alia uelocior planeta feratur, Eccentrico ascribunt: faciunt.n.orbem, in quo stella ipsa defertur, Eccentricum, quare in ea medietate, in qua est absis, tardiorem planetam incidere, in qua vero Antabsis, uelociorem agi. in hac.n.arcus, per quem transit minor est, in illa maior. si.n.totus zodiacus diuidatur in duas medietates in a d c, & c b a, Eccentricus autem sit f g h K, manifestum est, ꝙ planeta transiturus medietatem zodiaci a d c, transibit quidem per arcum f K h: transiturus aũt alterã zodiaci medietatẽ c b a, transibit

B per arcũ h g f: at multo maior est f K h, in qua est absis, q̃ h g f, in qua est Antabsis: plus igitur moræ trahet in medietate in qua est absis, quàm in alia. secundã autẽ inæqualitatem directionis status retrogradationis epicyclo donant. qui in medio circulo Eccẽtrici reuolutus ac planetam infixum gerens superna parte uersus ortum, inferna uersus occasum vertitur. quo fieri dicunt ut planeta delatus ab Epicyclo modo in idem cum eccentrico, modo in oppositum agatur. in idem quidem quum superna in parte est, in oppositum quum in inferna. quare & velocẽ planetam fieri quũ in idẽ cũ Eccentrico fertur, tardum vero stãtem & retrogradũ reddi, quum in oppositũ retrahitur. retro.n.ab Epicyclo ducitur, qui Eccentrico velocior est. Circa Absidem vero tardiora fieri omnia, circa antabsidem velociora. vnde accidit reuolutiones huius inęqualitatis non æquales esse inter se. Plurimum.n. interest in qua medietate fiant, in velociori ne an tardiori. ea uero proportione ad solem planetam moueri, ut tum sit in summo Epicyclo quum coniunctus est soli, in imo vero quum oppositus, quare hic maxime retrogradum, illic maxime directum esse.

Eam vero inæqualitatem quæ in latitudine apparet, Epicyclo rursus ascribunt, cui duos motus dant, præter eum quo vehitur ab eccentrico. alterum in longitudinem, alterũ in latitudinem. signato enim medio circulo Epicycli, item cẽtro eius, cẽtrum dicunt semper per eccentrici circulum ferri, medium autem circulum epicycli non semper per eccentrici circulum subalternum verti, sed diuersimode agi, siquidẽ centro Epicycli in sectione existente, medius circulus eius semper eclipticæ subalternus est, & quasi supinus. verum vbi centrum à sectione digredi incipit,

pit, non amplius supinus, & eclipticæ subalternus fertur medius circulus epicycli, C
sed inclinatur, summo eius versus eclipticam, imo uersus oppositam partē flectēte.
quę inclinatio maior & maior continenter fit, donec centrum perueniat ad punctū
medium, in quo maxima ea fit. non tamen vt eclipticam vnquam attingat. ab inde
vero resupinari quodámodo ac sensim erigi incipit medius Epicycli circulus, donec in aliam sectionē perueniat, in qua rursus supinus ac eclipticæ subalternus red
datur. sic igitur moto Epicyclo fieri dicūt vt stella modo ad eclipticam accedat, modo ab ea abscedat. accedat autem directa & uelox, quoniam superna pars quæ inclinatur, & in qua est planeta, ad eclipticam accedit. recedat autem retrograda, quoniam tunc est n una Epicycli parte. Quòd igitur ita fiat Astronomi omnes dicunt, quo autem modo fiat, & à quo tot motus Epicyclo dentur, nemo ostendit
de qua re posterius inquiremus.

De causis apparentium per nostra principia. *Cap. 20.*

TEntandum est autem aliter prædictorum causas per nostra principia demonstrare, ac primum ꝙ in vna medietate tardior, in alia velocior planeta agatur, causam ipsi nō Eccētrico, sed Circitori orbi damus: habet. n. Saturnus Circitorem suum, quemadmodum & Aplane, Dijs ita disponentibus, vt orbes & in longitudinē & in latitudinem diuersimode moueri possent. quoniam autem omnis Circitor in latitudinem quidem circunducitur, proprio autem motu in opposita omnia mouet, palam ꝙ & hęc omnia circa Saturni Circitorem contingunt. verum in latitudinem circunductio par est circuitioni Saturni, hoc est annis 29. diebus 162. horis 12. fit. proprius autem Circitoris motus tardior Saturni motu est. quoniam autem & modo in idem cum Saturno, modo in oppositum fertur Circitor, inde quidem fit ut modo planętam citet, modo etiam retardet, nunquam autem retroducat, quoniam tardior Saturno est. ea autem circitoris huius ad planetam proportio est, hoc nostro tempore, ut tum subalternus cum eo Circitor sit in medietate contraria, quum planeta in gr. 13. sagittarij peruenit: subalternus uero fiat in medietate iuuāte, quum planeta in gr. 13. geminorum perductus est. quare hic est punctus maximę velocitatis, illic maximę tarditatis, quæ puncta alij absidē & antabsidem vocāt. vbi. n. est maxima tarditas, illic maximam putant a centro distantiam esse, vbi uero maxima velocitas, illic maximā centro propinquitatem existimant. Nos autē tarditatem & velocitatem non a distantia & propinquitate, sed a circitore dari arbitramur, quum subalternus planetę fit modo in contraria, modo in iuuante medietate. D

Secundam autem inæqualitatem directionis status & retrogradationis non asignamus Epicyclo, sed alteri Circitori. duos enim Circitores habent planetæ omnes, qui retrogradationem nouere. a quibus prædictæ duæ inæqualitates contingunt communes planetis illis.

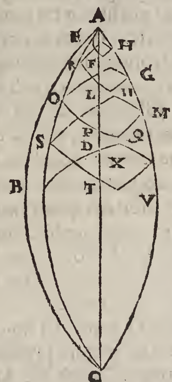
Ergo quum prior Circitor in latitudinem circunducatur per puncta media, sectionesq́; ipsas respiciat uti polos circunductionis, tū secūdus hic Circitor per sectiones in latitudinem circunfertur, puncta autem media respicit uti circūductionis polos. quare hic puncta media maxime in opposita per se mouet, ille sectiones. est aūt secundus hic tum circūductione tum & proprio motu multo velocior Saturno. siquidem dieb. 378. hora. 1. m. 30. circunducitur in latitudinem. proprio autem motu retroducere Saturnum potest. Quoniam igitur & hic more Circi-

torum

A torum in vna medietate circunductionis in idem agitur cũ planeta, in alia in oppositũ, manifestũ est, ꝙ & ipse modo planetã citat, modo retardat, nec retardat solũ, sed successiuè mox sistit, mox ẽt retroducit. in contraria.n. medietate si Circitor velocior planeta sit primũ quidẽ tardat solũ a principio scilicet primę quartæ contrarię, quũ adhuc parua est oppositio, & anguli maiores, motusq; multũ lateralis, parũ recti habet. procedente vero motu & crescẽte oppositione cõtinenter ad acutiores angulos, peruenitur ad certũ punctũ, in quo vectio, & planetæ motus æquantur, ac tũ planeta sistitur: mox crescente adhuc oppositione, & superante vectione, retroductio planetę fit. quæ continue maior & maior fit, donec ad subalternationẽ sit ventum, in qua & oppositio tota recta est, & maxima retroductio. ab inde vero cõminuitur rursus oppositio, ac rursus ad aliũ punctũ consistentiæ deuenitur, ac postremo ad motũ solũ tardũ. omnia igitur hæc potest in Saturnũ facere secundus Circitor, qm̃ illo velocior est. Non sunt aũt reuolutiones huius inęqualitatis inter se æquales, neq; totę, neq; earũ partes, qm̃ multũ refert in qua medietate cõtingãt, an in ea ĩ qua ratione alterius Circitoris tardior planeta erat, an ĩ qua uelocior, ꝑsertim circa puncta maximę tarditatis & uelocitatis. propter quæ inæquales reddũtur reuolutiones secundæ huius inęqualitatis. verum per accidens hoc est: per se enim æquales omnes sunt, & si mensurentur per motũ medium Circitoris primi.

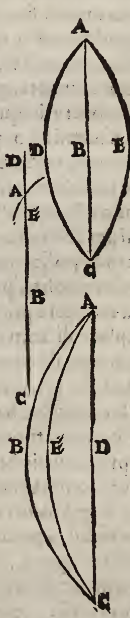
Quòd autem in coniunctione cum sole velocissimus sit planeta, in oppositione tardissimus, causa est, ꝙ hic secundus Circitor tum subalternus est cum planeta in medietate iuuante, quum ille Soli coniunctus est. tum autem subalternus est in medietate contraria, quum soli oppositus est planeta. quo enim tempore sol à coniunctione Saturni ad oppositionẽ transfertur, eo & Circitor ab vna subalternatione ad aliã sese agit, verũ neq; ꝑpetuũ hoc est, ut ĩ oĩ cõiũctione velocissimus, in oĩ oppositione tradissimus sit planeta, nisi ꝑ mediũ motũ primę inęqualitatis mensura fiat.

B Eius autẽ inæqualitatis quę in latitudine apparet, causa est idem secundus Circitor qui per sectiones circunductus puncta media respicit, uti polos circunductionis, ac in opposita maxime mouet. quoniam autem mouet in omnia opposita, palam quòd & ante & retro, & dextra & sinistra torquere potest, atque helices facere, quẽadmodum & in Aplane dictum est, maximas quidem circa puncta media, quoniam illic maxima fit latitudo, quæ circa sectiones in conum desinit. vt autẽ clariora reddantur omnia, sit ecliptica a b c. circulus Saturni a d c. punctus medius d, sectiones a & c. moueatur autem Circitor a prima quarta iuuãtiũ q̃ est septẽtrionalis occidẽtalis, mouebit quidẽ & in lõgũ & in latus, in longũ versus oriẽtẽ, in latus versus eclipticam & meridiẽ. si igiť planeta sit ubi a in sectione sese extra moturus, manifestũ ꝙ pulsus a Circitore in orientẽ simul & meridiẽ versus eclipticã, describet portionem helicis primę a e motu ueloci ac directo. atque in e velocissimus erit, Circitore subalterno in medietate iuuante in fine primæ quartæ, cum quo sit & sol coniunctus in e. Rursus uero moueat Circitor per aliam quartam quæ est occidentalis meridionalis, in longum quidem pellet orientem versus, in latus

versus

versus septentrionem. planeta igitur ab e describet portionem e f, motu veloci mi- nuente. deinde vero Circitore mouente a prima quarta contrarium, quæ est meridionalis orientalis, pelletur quidem planeta in longum primo paululum in oriētem directus, mox stabit, mox retroagetur occidentem versus, in latus vero versus septentrionem. designabit igitur portionē f g, Circitore subalterno in medietate cōtraria, ac planeta maxime ab ecliptica recedēte, ac soli opposito: postremo si à quarta vltima moueat Circitor, quæ est orientalis septentrionalis, agetur planeta in latus quidem versus eclipticam & meridiem, in longum uero retro primum, mox circa finem eius quartę versus orientem paulisper, motu primum retrogrado, mox tardo solum, quare describet portionem g h. peracta una reuolutione Circitori atq; helice a f g h. quæ minima quidem omnium est, quoniam latitudo fit maxima circa pūcta media, minor vero continenter versus sectiones. vnius.n. circuli si medius punctus in oppositas partes pellatur, semper latitudo fit in medio & in ventre maxima, minima circa extrema. ut si circulus a b c ducatur in opposita circa b, latitudo maior erit d b e. versus a autem & c minor continue. pulso igitur Saturni circulo in opposita circa medium vbi d, describuntur duo hinc inde circuli a f c. & a u c. in quibus latitudo fit maxima in f d u.

Est autem dubitatio quædam circa sectiones, quoniam in obseruatis apparet planeta circa sectiones in ecliptica non solum in puncto sectionis, sed modo ante, modo post. vt si ecliptica sit d b c, sectio vbi a, apparet quidem planeta non solū ubi a, sed etiam ubi d & ubi e in ecliptica. per traditum autem modum non videtur posse in alio puncto videri quàm in a ubi sectio. nullus enim alius est punctus in Saturni circulo qui eclipticam contingat, nisi sectionis punctus. Ad quod dicimus, quum circulus Saturni a d c, accedit ad eclipticam a b c. sitque circulus a e c. tunc ille adeo propinquus eclipticæ fit iuxta sectiones, ut discerni non possit per certum spatium, an planeta sit in ecliptica, an extra, quam ob rem in ecliptica esse uideatur. vnde & Astronomi subalternum dixere fieri in sectionib. cum ecliptica medium circulum epicycli.

Est autem & alia quędam dubitatio tum circa Circitorem primum, tum & circa secundum. videtur enim vterque tantum debere in latitudinem mouere, quātum in longitudinem mouet. at certe primus Circitor in latitudinem aut nihil aut quam minimum mouebat, in longitudinem uero multū modo citans modo tardans planetam. secundus quoque & si quandam latitudinem facit circa helices, non tamen tantum in latus mouet, quantum in longum, si quidem Ptolemæus scribit latitudinem maximam quæ circa puncta media fit non esse maiorem quàm grad. 7. quod vero in longum præstat, longe plus est. ad quæ dicimus, in vtroque causam esse Anticircitores suos, qui latitudinem minuunt, vt iam dicemus.

De

A *De ordine & numero orbium seruientium Saturno.* *Cap. 21.*

VIdentur autem qui ad Saturnum orbes attinent, omnes numero decem. duo enim quum ſint Circitores, vnuſquiſque autem Circitor, qui nõ tantum in latus moueat, quantum in longum, quinque orbibus egeat, ut in Aplane monſtratum eſt: fit quidem vt in Saturno ad demonſtranda quæ apparent, decem orbibus opus ſit. Ordo igitur prioris Circitoris in quinque cõſiſtit orbibus, Circunducente, Circitore, Contraue&to, Anticircitore & ſuo Cõtraue&to. quorum primus eſt Circunducens, qui ſub Aplane in latitudinem per ſe fertur per pũ&a media inter ſe&iones. circunfertur autem Saturno par annis. 29. diebus. 162. horis 12. ſub eo eſt prior Circitor, qui eodem tẽpore ſimul in latitudinem ducitur a prædi&o. per ſe autem in oppoſita omnia mouet Saturno tardior. ſub quo eſt Contraue&us ſuus, qui ſuper polis Circunducentis contrafertur in latitudinem illo duplo velocior. mouetur autem hic a Circitore trepidationis motu (vt in alijs di&um eſt.) Ab eo ſequitur Anticircitor, qui, vti & in Aplane diximus, in latitudinem quidem ſemper opponitur Circitori, aut æqualis illi aut quàm minimum cedens, in longitudinem uero ſemper in idem agitur cum Circitore. ex quo fit vt non tantum in latus moueatur Saturnus quantum in longum. ſub quo eſt vltimus Contraue&us, a quo fit vt reliqui qui infra ſunt, non circunferantur in latitudinem.

Ab his ſequitur ordo Circitoris ſecũdi, in quinque orbibus pariter conſtitutus Circunducente, Circitore, Contraue&o, Anticircitore, & vltimo Contraue&o. quorum primus eſt Circunducens. qui non per pun&a media (vti prior) ſed per ſe&iones circumagitur in latitudinem, ac circuitionem explet diebus 378. hora 1. m̃.30. ferè. cuius reuolutiones. 57. fiunt in annis Aegyptijs. 59. die 1. horis circiter 18. ſub eo eſt ſecundus Circitor. qui eodem tempore circunducitur a prædi&o in latitudinem, cęterum proprio motu in oppoſita omnia mouet multo velocior Saturno. ſub quo eſt Contraue&us ſuus per trepidationem ab eo agitatus, duplo velocior Circunducentẽ. A quo ſequitur Anticircitor alter. qui per ſe ſemper opponitur in latitudine Circitori, non autem æqualis illi, ſed tamen tantum contranitẽs, quãtum ſatis eſt, ut latitudo in Saturno nõ maior fiat q̃ gr. 7. ac demum eſt ultimus Contraue&us. ſub quibus omnibus eſt Saturni orbis planetam ferens, qui ab occidente in orientem a&us circuitionem explet annis. 29. diebus. 162. horis. 12. in vna medietate tardior, in alia velocior. & inſuper modo dire&us & velox, modo conſiſtens, modo & retrogadus per helices (vt diximus) inęquales circuma&us, ac de Saturno quidem ha&enus di&um ſit.

B

DE IOVE.

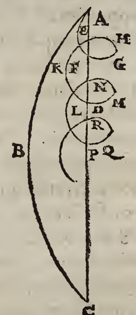
De iis quę circa Iouem apparent. *Cap. 22.*

VIDENTVR planetæ conuenientias inter ſe partiti, ſuperiores enim tres Saturnus, Iuppiter, & Mars communia fere omnia habent, & magnopere vnus cum alio conſentit. Venus uero cum Mercurio, Sol cum Luna. quapropter quæ de Saturno di&a ſunt, eadem quaſi repetentur & in Ioue, de quo conſequenter agendum eſt, quoniam a Saturno inter planetas ſtatim ſequitur. Ergo quòd & Iuppiter ab ortu in occaſum feratur diebus ſingulis a primo mobili, tardius quidem Saturno, cæteris citius, tum & quòd proprium ipſe motum habeat huic obliquum, declaratum ſatis eſt ſupra. obſeruãt autem circuitionem

uitionem suam ipsum obire annis circiter 12. hoc est annis 11. diebus 313. horis 10. Secat autem tum ęquinoctialem, tum & eclipticam. sectiones ecliptice altera nostro tempore in cancro traditur gr. 23. altera in capricorno. Illud uero mirum fortasse videri hoc in orbe potest, quod quum superiores, vt dictum est, trahant inferiores, Iuppiter tamen a Saturno minime trahi videtur.

gr.	m.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	0	12	25	6	6	56	horæ
0	4	19	14	26	46	31	dies
2	29	37	12	33	15	30	mēses

Sunt autem in eius motu inæqualitates non paucæ, in primis illa, quæ & in Aplane & Saturno dicta est. quod scilicet in vna medietate tardior, in alia velocior spectatur. tardior quidem in ea, quę est a cancro ad capricornum per virginem, uelocior uero in ea, quæ a capricorno ad cācrum per pisces. punctus autem maximæ tarditatis in virgine, maximæ velocitatis in piscibus gr. 23. Sed nec minus secūdam inæqualitatem directionis status & retrogradationis habere cernitur. si quidem singulis 13. mensibus diebus 8. horis ferè 21. certa periodo modo directus & velox, modo tardus tantūmodo stans, modo retrogradus apparet. cuius inæqualitatis reuolutiones 65. annotantur fieri in annis Aegyptijs 71. quas item reuolutiones si inter se compares, æquales non reperias.

Ad solem quoque eandem habere rationem constat, quā & Saturnus habuit, ut in coniunctionē velocissimus, in oppositione tardissimus videatur.

At uero & in latitudine eadem quoque sortitus est, quæ Saturnus. in omni enim reuolutione inęqualitatis secundę ad eclipticam modo accedere, modo abscedere spectatur. accedere directus & velox, & soli coniunctus, abscedere uero tardus & retrogradus. totum uero motum per cōsimiles helices obire. quarum quæ prope sectiones sunt, minimę, quæ circa puncta media maximæ sunt. prima helix a e f g h. secunda h K l m n & reliquæ. Latitudo autem quæ circa puncta media fit maxima gra. 4. tradi solet.

De causis apparentium in Ioue. Cap. 23.

HOrum igitur causas Astronomi per eccētricum atq; epicyclum reddunt. primam inæqualitatem ecentrico, secundam epicyclo assignantes, & item eam quæ in latitudine fit. modus autem idem, qui & in Saturno dictus est. Cur autem non simul cum Saturno trahatur Iuppiter nulli quidem dixere, quod certe iniuste neglectum uidetur. si enim in alijs multis videbant inferiores orbes a superioribus trahi, debebant, saltem dubitare cur idem, & in Ioue non fiat.

Nos autem ab hoc primum incipientes, dicimus ob id contingere quòd sub Saturno alius orbis sit, qui in longitudinem illi contraferatur. Ad ea uerò quæ in latitudine apparent, in Saturno Contrauectos ponere non est nobis necessarium visum, quòd confundi ea accidit cum Circitoribus Iouis & Circunducentibus. quāto enim pauciores inducere orbes possumus, tanto gratius & planius futurum existimamus. Quòd autem in vna medietate tardior in alia velocior agatur Iuppiter, causam primo Circitori damus. habet enim & ipse queādmodum & Saturnus, Circitores duos, quorum prior in latitudinem circunducitur Ioui tempore par, pro-

prio

A prio autem motu tardior. Cæterum modo in idem cum Ioue, modo in oppositum fertur. quare & modo citat, modo retardat. ea vero proportione ad planetam se habet, vt tum subalternus sit in medietate contraria, quum planeta in gra. 23. virginis inuenitur, vbi est maximæ tarditatis punctus. quum vero planeta in gr. 13. piscium versatur, tum Circitor in iuuante medietate subalternus fit Ioui. quare & illic punctus maximæ velocitatis enascitur. Commodissime autem fit hæc proportio, quoniam circunductio Circitoris æqualis est motui Iouis. variantur autem puncta hęc ob Aplanes motum, ut & in Saturno dictum est.

Secundam autem inæqualitatem directionis & retrogadationis aliter Circitori ascribimus. qui tum circunductione tum proprio motu velocior multo est Ioue. siquidem circunducitur anno vno, mense vno, diebus 3. horis fere 15. vnde reuolutiones 65. in annis 71. conficiuntur, proprio autem motu retroducere planetam potest. ergo & hic quoniam modo in idem, modo in oppositum fertur, nunc quidem planetam citat, nunc retardat, pro natura conditioneque Circitorum, nec tardat solum, sed & sistit atque etiam retroducit, quoniam velocior est Ioue.

Quòd vero velocissimus sit quum soli coniunctus est, tardissimus quum opponitur, causa eadem est, quæ & in Saturno dicta est. commune enim habuere tres superiores planetę, vt quo tempore sol a cõiunctionibus eorum, ad oppositiones sese traducit, eodem & Circitor ab vna subalternatione ad aliam sese conuertit. oportet autem mensurare per motum mediũ quod dictum est, alioqui perpetuum non erit vt Iuppiter in coniunctione velocissimus sit, in oppositione tardissimus.

Porrò quæ in latitudine in Ioue apparent, eodem modo contingunt, quo & in Saturno dicebatur. Circitore enim secundo per sectiones in latitudinem acto, pũ B cta media maxime in opposita ducuntur. vnde & consimiles helices fiunt, nullo alio ab ijs, quæ in Saturno fiebant differentes, nisi quòd Iouis helices productiores sunt, & directionem longiorem habent.

De ordine orbium Iouis. Cap. 24.

QVi vero ad Iouem orbes pertinẽt, vndecim ad summum omnes sunt. quorum primus est solitarius ille Contrauectus, qui statim sub Saturno subest: Reliq vero decem sunt, quinque ad priorem Circitorem attinentes, & quinque ad secundum. in primo ordine est primus Circunducens, qui per puncta media in latitudinem sese conuertit Ioui par. secũdus est Circitor primus, qui circunductione & ipsę Ioui par est. proprio autem motu tardior, sub quo est Cõtrauectus suus duplo velocior Circunducẽte, ac sub eo Anticircitor, qui Circitori semper opponitur in latitudine, aut par illi aut modicũ quid cedens. nã & in prima inæqualitate quandã insensibilem latitudinem diligentiores notant. sub eo est suus Cõtrauectus. secundi autem ordinis primus est Circunducens, qui per sectiones in latitudinem agitur mensibus 13. dieb. 8. horis circiter 21. sub quo est secundus Circitor, per easdem sectiones circunductus, proprio autẽ motu puncta media in opposita maxime mouens. ac sub eo est Contrauectus suus. & sub ipso Anticircitor alter, qui in latitudine eatenus Circitori opponitur, ut latitudo quæ in punctis medijs maxima fit, non maior inueniatur q̃ gra. 4. a quo postremo est Contrauectus suus. & sub ipso Iuppiter, qui per tot inæqualitates actus orbem demum obit annis 11. dieb. 313. horis ferè 20. ita igitur se habet & Iuppiter.

DE MARTE

De ijs quæ in Marte apparent. Cap. 25.

MARS qui proximum locum inter planetas Ioui tenet, communia ferè omnia cum prædictis habet. motum ipse suum annis ferè duobus explet. hoc est anno 1. diebus 321. horis circiter 23. medius autem circulus eius tum ęquinoctialem, tum & eclipticam secat. sectiones eclipticæ altera in tauro grad. 15. altera in scorpio tẽpestate nostra traduntur, puncta media in aquario & leone. Habet item Mars ut nec ipse cum Ioue rapiatur. Porrò & primam quoq; inæqualitatem sustinet, ut in vna medietate tardior, in alia velocior feratur. tardior quidem in ea quæ est à tauro ad scorpium per leonem. velocior in alia, quæ est in scorpio ad taurum per aquarium. quare hic est punctus maximę velocitatis, illic maximę tarditatis. coincidunt autem puncta hęc maximę tarditatis, & uelocitatis cum punctis medijs.

medius motus circuitionis

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	1	18	36	32	51	39	horæ
0	31	26	30	53	51	36	dies
15	43	18	26	55	46	30	mẽs.

At vero & secundam quoq; inæqualitatem directionis, status, & retrogradationis habet, cuius reuolutiones 37. fieri in annis 79. diebus 3. horis fere 8. Ptolemæus tradit, quę quidem reuolutiones nec ęquales quidem inter se sunt. Ad solem præterea eodem se habet modo, quo & prædicti duo. nam & ipse in coniũctione velocissimus, in oppositione tardissimus cernitur. Ad hæc autem & in latitudine quoque easdem inæqualitates patitur. nam aliorum more per helices modo ad eclipticam accedit directus & velox, modo recedit tardus & retrogradus.

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	11	9	14	10	48	22	horæ
0	27	41	40	19	20	58	dies
13	50	50	9	40	29	0	mẽs.

Tota reuolutiõ diebus. 779. horis 5.

Quod autem mirum videri potest in hoc planeta illud est, ꝙ maxima latitudo quæ circa puncta media fit, maior quidem in parte australi, quam in parte septentrionali annotatur. quãdo in parte australi gr. circiter 7. mensuratur, in septentrionali gr. 4. m̃. fere 20. quum in alijs æqualis vtrinque sit. quanquam & in Saturno parum nescio quid difformis latitudinis quidam conspexerint.

De causis apparentium in Marte. Cap. 26.

HOrum igitur omnium causas Astronomi per Eccentricum, & Epicyclum assignant, eo pacto quo & in prædictis dictum est. quamquam non parum in eo laborent cur latitudo in vna parte maior, quàm in alia sit.

Nos e Circitorum ratione causas omnium reddemus. primam autem inæqualitatem facit Circitor primus, qui per sectiones circunductus in latitudinem puncta media maxime in opposita per se mouet. est autem circunductione Marti par, proprio motu tardior. hic ergo qñq; planetam citat, qñq; tardat, ea proportione vt quum planeta ad gr. 15. leonis peruenit, tum Cicitor subalternus sit in contraria medietate. subalternus uero in propitia quum planeta ad gr. 15. aquarij perductus est. quare hic punctus maximę uelocitatis, illic maximę tarditatis inuenitur.

Eius autem inęqualitatis quæ directionem & retrogradationem facit, causa est secun-

A ſecundus Circitor, qui & ipſe per ſectiones circunductus in latitudinem pūcta media in oppoſita potiſsimum agit: verum circunductione tardior Marte eſt, proprio motu velocior: circunducitur enim annis duobus menſe 1. diebus fere 19: vnde & reuolutiones 37 fiūt in annis 79, diebus 3, horis fere 12: quo tempore modo in idē cum planeta, modo in oppoſitum fertur: quare & modo concitat, modo retardat, ac ſiſtit, & etiam retroducit, quoniam Marte velocior eſt: velociſsimus autem eſt in coniunctione cum Sole, tardiſsimus in oppoſitione propter ſuperius, & in alijs dictam cauſam, ꝙ in coniunctione ſubalternus eſt Circitor in medietate iuuante, in oppoſitione ſubalternus eſt in contraria: quod per ſe intelligi debet, & in medio motu reſpectu primi Circitoris. Similiter & ꝙ diximus motum explere Martem anno 1, diebus 321, horis 23, per ſe intelligendum eſt. nam interdum fit, vt citius eum motum obeat, interdum vt tardius: cuius cauſa eſt, ꝙ in circuitione planetæ quandoque intercidit ſolum motus iuuans abſque retrogradatione, interdum incidit & retrogradatio aut tota, aut in parte: quę fieri iccirco poſſunt, quòd circunductio Circitoris longe tardior & diuturnior eſt, quàm planetæ reuolutio.

Eorū vero, quæ in latitudine apparent, cauſa eſt ſecundus Circitor, qui in oppoſita omnia mouens per helices Martem agit: nihil enim in hoc ab alijs differt, niſi ꝙ helices Martis quàm longiſsimam habent directionem.

Illud vero dignū eſt poſtremo inquiri, cur fiat, vt maxima latitudo, maior tn̄ in parte auſtrali ſit, quàm in parte ſeptentrionali, quod vel facillimum viſu eſt, quo pacto fiat. Facit autem hoc Circitor primus, qui in parte ſeptentrionali latitudinem impedit, ne maior fiat, in auſtrali uero adiuuat, vt expandatur: quoniā enim ille circunductione æqualis Marti eſt, dum planeta à ſectione tranſit ad punctū medium B in parte ſeptentrionali ſuperiori, Circitor ipſe per ſecundam quartam iuuantiū mouebitur, quæ eſt ſeptentrionalis occidentalis: pellet igitur planetæ circulum in latitudinem verſus eclipticam, & meridiem, ac impediet, ne maximam acquirat latitudinem in ea parte. Porrò planeta à puncto medio in aliam ſectionem delato, Circitor obibit aliam quartam, quæ eſt ſeptentrionalis orientalis: deinde uero dum planeta à ſectione in aliud punctum medium tranſibit in parte inferiori auſtrali, Circitor aliam quartam percurret, quæ eſt meridionalis oriētalis, à qua mouebit planetæ circulum in ſuperiori parte uerſus ſeptentrionem, in inferiori verſus meridiem: in qua quū & planeta ſit in pūcto medio, vbi latitudo fit maxima, clarū eſt illlic dilatari latitudinem verſus auſtrum, & ab ecliptica magis, quàm fieret in ſuperiori medietate in puncto medio: hoc igitur facit primus Circitor, quando ſecundus alter Circitor per ſe vtrinque æqualem latitudinem operatur. In alijs autem planetis idem non eueniebat, aut ſaltē manifeſte non eueniebat, qm̄ in ijs Anticircitor adhibebatur, hic autem Circitor Anticircitorem non habet, quare in latus mouere poteſt.

De ordine orbium Martis. Cap. 27.

ORbes autem, qui Marti quodammodo famulantur, nouem numero oēs ſunt: quorum primus eſt ſolitarius ille Contrauectus, qui ſtatim ſub Ioue ſubeſt, à quo fit, ne reliqui circunducantur ab orbe Iouis. Ab hoc ſequitur ordo Circitoris primi, qui in tribus tantum conſiſtit, Circunducente, Circitore, & Contrauecto, Anticircitorem aūt non habet. Circunducens aūt per ſectiones in latitudinem per ſe fertur Marti æqualis, ſub quo eſt Circitor primus, ac ſub eo Contrauectus ſuus. Hos ſequitur ordo Circitoris alterius, qui in orbibus quinque conſiſtit, Anticir-

citore enim hic habet, q̃m non tm̃ in latus, quantum in longum mouet: primus hō C
rum est Circunducens, qui etiam per sectiones in latitudinẽ circumagitur annis
2, mẽse 1, dieb. 19, horis 5 ferè: sub eo Contrauectus suus, ac sub ipso Anticircitor,
qui eo vsq; Circitori in latitudine opponitur, quo latitudo per se non maior gr. 5,
& medio fiat: cui demum suus quoq; Contrauectus subijcitur, ac sub omnib. Or-
bis Martis, qui per varias helices totum zodiacum obit anno 1, dieb. 321, horis 23.

SECTIO TERTIA.

DE SOLE.

De ijs, quæ circa Solem apparent. Cap. I.

HACTENVS de Aplane, & superioribus tribus planetis, quibus feran-
tur motibus, & quo pacto, & quibus concurrentibus sphæris, dictum
est, nunc prosequamur de Sole, qui, veluti cor, ac decus vuiuersi cœli,
medium inter planetas locum tenet, ad quem cæteros oẽs quãdam cer
te relationem habere manifestum est. Præmittãtur autem & circa ipsum in primis,
quæ apparent, queq; obseruata traduntur: mox de causis eorum dicemus. Primum
ergo illud constat non rapi ipsum ab orbe Martis in motu eius proprio: quòd vero
ab ortu in occasum diebus singulis circun-
feratur, tum & ꝙ proprium ipse motum
huic obliquum habeat, superius declaratũ
est satis. Medius autem circulus eius æqui-
noctialem secat in eisdem punctis, in quib.
& Aplane, que æquinoctia puncta vocan-
tur, quare & subalternus cum Aplane per
medium zodiaci circulum fertur, qui ecli-
pticus vocatur: totam uero circuitionem conficit diebus 365, horis fere sex. per
motum igitur, qui ab ortu in occasum ducit, dies & noctes facit, per proprium au-
tem annos, & anni tempora.

Medius motus circuitionis.

Gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	quin.	sex.	
0	2	27	50	43	3	1	horę.
0	59	8	17	13	12	31	dies.
29	30	8	36	36	15	30	mẽses.

D

Sunt autem & circa Solem diuersitates non paucæ tum in motu, quo dies & no-
ctes facit, tum in eo, quo annos, tum & circa maximam ab æquinoctiali declinatio-
nem, vbi Tropici vocati sunt.

Diem autem quandoq; appellant id totum tempus, quo Sol supra horizontem
est, noctem vero id totum, quo sub horizonte conditur, qui ciuilis dies & nox ab
aliquib. vocatur, ab aliquib. dies, & nox artificialis: quandoq; autem diem vocant
integram Solis conuersionem ab ortu ad ortum, vel ab occasu ad occasum, vel à me
ridie ad meridiem, vel à media nocte ad mediam noctem, vt cuique libet diei ini-
tium auspicari: qui solet dies naturalis appellari. Est autem hæc conuersio Solis eo
serior conuersione primi orbis, quo Sol per se potest primo orbi in vna sui con-
uersione cõtraferri, quod ferè est id paululum temporis, quo m̃. 59, sec. 8 confici à
Sole per raptum possunt.

Sunt ergo circa dies tum ciuiles, tum naturales diuersitates plurimæ, de quibus
omnibus agere si studeamus, curiosi fortasse videamur, & circa puerilia versari: atta
men si quàm breuissime & non affectate de præcipuis egerimus, nulli quidem mo-
lestum (vt arbitramur) pluribus autem gratum futurum existimamus. Ergo cir-
ca ciuiles dies id primum apparet, quòd dies quandoq; nocti æqualis est, quandoq;

A maior, quandoq; minor: ęqualis quidem, quum Sol in ęquinoctiali circulo est, quod bis in anno contingit, quo tempore æquinoctiũ in toto orbe spectatur: maior autẽ fit nocte dies, quum Sol ab æquinoctiali recedit, in ea enim parte, in quam sese ipse transfert, maiorem semper apportat diem, noctẽ minorem: quod eo usque fit, quo Sol ad Tropicum peruenit, in quo dies contingit omniũ aliarum maxima: inde vero rediens sensim comminuit diem, donec rursus in æquinoctialẽ reuersus nocti eũ coæquet: ĩ opposita vero parte cõtraria operat, ac noctes illic die maiores ꝓducit.

Non est præterea eorundem dierum quantitas eadem singulis terram incolentibus, exceptis æquinoctij diebus: quippe qui sub æquinoctiali degunt, æquinoctium semper habent, reliqui omnes inæquales dies habent, qua enim in parte est Sol, tanto maiorem diem omnes habent, quanto ab æquinoctiali distat magis, noctem minorem: in opposita uero contrarium accidit. Horum igitur quibusdam ciuilis dies semper minor est naturali, quibusdam æqualis, quibusdam semper maior: etenim aliqui sunt, qui dies naturales duas semper Solem in conspectu habent, alij tres, alij quatuor, & ita deinceps: quinimo & quibusdam vnus continuus mensis est dies, quibusdam duo menses, quidam tres, alijs quatuor, alijs quinq;, ac demum & nonnullis sex menses diem vnum continuum traducunt.

At vero & circa dies, quas naturales vocant, diuersitates quædam visuntur: nam primum si Solis conuersiones inter se compares, ęquales quidem non reperias, sed alias lõgiores, alias breuiores: breuiores obseruant, quæ fiunt Sole in septentrionali parte versante, longiores, quæ in parte australi: breuiores item in utraque parte cæteris paribus, quum Sol circa sectiones degit, longiores quum circa Tropicos. Sunt ergo naturaliũ dierũ aliæ longissimę, alię breuissimæ, alię mediocres: atque in B mediocribus obseruant die una peragere Solem motu proprio m̃. 59, sec. 8. ferè; in minimis m̃. 57, in maximis gra. 1. m̃. 1. ferme. Ad hæc breuiores, & citius ad ortus suos redeuntes videntur conuersiones illæ, quas Sol obit à capricorno ad cancrum per arietem, tardiores uero, & productiores, quas agit à cancro ad capricornum per libram: atque hæc quidem circa dies tum artificiales, tum & naturales spectantur. nunc de annua diuersitate dicamus.

Annum autem appellamus id totum tempus, quod Sol per proprium motum absumit, dum ab eodem in idem redit: id autem, ad quod redit, esse potest vel stella aliqua è non errantibus, vel certus punctus zodiaco designatus, qualia aut æquinoctia, aut solstitia sunt. Antiqui igitur annum metiebantur per reditum Solis ad certam stellam, ac tunc completum annum intelligebant, quum Sol ad eandem stellam redijsset, à qua prius recesserat. Posterioribus vero uisum est non à stellis annum dimetiendum fore, sed aut ab æquinoctio puncto, aut solstitio: quod conuenientius iudicatum iccirco fuit, ꝙ annus sequitur proprium Solis motum, peractus autem circularis motus vnusquisque, quum circulum per se conficit, quod in Sole habere locum potest uel per ęquinoctium punctum, uel per solstitium: per reditum autem ad certam stellam locum non habet, quoniam (ut diximus) stellæ proprium & ipsæ motum habent, quare reuertente Sole ad punctum, in quo stellam reliquit, non tamen illic eam offendet, vtpote aliquanto inde digressam, cui si se coniungere debet, plus circulo conficiat, necesse est: non igitur recte annus is dicitur, qui plus circulo continet: cui rei aduersantur, qui trepidationem induxere, sicut enim annus recte non is dicitur, qui plus circulo continet, ita nec, qui minus circulo continet;

annus recte dicetur: at per ea, quæ supra sunt demonstrata, si Aplane per trepidationem mouetur, sequitur Solem redire prius ad æquinoctium punctum, quàm ad punctum eum, qui circulum præcise claudit, à quo recesserat prius: qua de causa & hi annum per certam stellam dimetiẽdum voluere, quod certe rectius est, si per trepidationem Aplane mouetur: at si non per trepidationem agitur, rectius est ab ęquinoctio, vel solstitio annum metiri: rectius etiamnum est ab ęquinoctio, quoniã solstitij punctum exacte habere difficilius multo est, quando circa solstitium vmbra per tres & amplius dies nullam sensibilem mutationem facit. C

Sunt autem & in annuo motu diuersitates non negligendæ, tum in vno anno, tũ & in pluribus inter se collatis: ac primũ in vno anno ea quoque in Sole inęqualitas obseruatur, quam prædicti omnes habuere, nam & ipse in vna medietate tardior, in alia velocior ferri conspicitur, tardior quidem in septentrionali, velocior in australi: siquidem australem percifici diebus 178, septentrionalem 187 scribunt: quinimo & plus moræ trahere Solem in prima quarta zodiaci ab ariete ad cancrum Ptolemæus tradit, minus in alia. punctum autem maximæ tarditatis Ptolemæi temporibus scribunt fuisse in geminis, maximæ velocitatis in sagittario. Verum duo hæc nostris annis immutata videntur, nam nec punctus maximæ tarditatis in geminis est, sed in cancro, gr. fere primo, nec prima quarta tardius obitur, quàm secunda.

Circa plures autem annos collatos inuicem multa etiamnũ diuersitas inuenitur, ac primum in ratione mensuraq; annui temporis, quæ certe varia admodũ & diuersa diuersis temporib. est obseruata: prisci enim annum inuenere ex dieb. constare 365, & quadrante præcisè, hoc est horis sex: tanto. n. tẽpore ab æquinoctio ad ęquinoctiũ redire Solem obseruauere. Posteriores uero non plane eam mensurã cõperiere, deesse. n. quadrãti paululum nescio quid, quod Ptolemæus dixit esse vnam ter centesimam diei, quæ sunt m̃. circiter 4, sec. 12 horæ: quam rem cognouit videns Solem in annis 300 redire ad æquinoctium vna die prius, q̃ computatio facta per quadrãtem integrum daret: signum id fuit singulis annis ex ijs 300 deesse vnam tercẽtesimam diei partẽ ac mensurã per quadrantẽ factã in annis 300 vnam diẽ plus apportare, q̃ in re esset. Verum tametsi ita suo tempore Ptolemæus inuenit, perpetuum tamen deinceps non fuit, quãdo Albatenius post ipsum accuratissime annuũ tempus metitus vidit tẽpestate sua quadrãti plus ẽt deesse, q̃ Ptolemæus animaduerterit, non. n. vnã tercentesimã diei, sed vnã cẽtesimam deesse, quæ sunt m̃. 15, sec. 12 horę fere: quod & ipse eodem modo cognouit, quo & Ptolemæus, videns in annis 100 anticipari æquinoctium à Sole una die prius, q̃ ratio per quadrantem posceret. Sed neq; hoc etiam, quod Albatenius inuenit, ratum multo post fuit, siquidem alij obseruauere non vnam centesimam, sed vnã centesimã trigesimam sextam deesse quadranti, q singulis 136 annis præueniret ęquinoctium prius vna die, q̃ ratio quadrantis expostularet. Quod quidem neque ipsum diu firmum fuit, qñ alij aliter etiam deprehendere: qua in re non fuere quidem variæ opiniones, sed variæ magis obseruationes, & diuersis temporib. diuersę annui temporis mensuræ cõpertæ. D

Ad hæc aũt & circa Tropicos Solis, hoc est circa maximã ab æquinoctiali declinationem spectatur etiãnum diuersitas sua, quando declinationẽ illã per diuersitates annorũ mutari cõstat. tradidit Ptolemæus per ea, quæ suo tempore obseruauit, declinationem Solis maximã esse gr. 23. m̃. 51. Albatenius vero post ipsum comperit eam gr. 23. m̃. 35. Nostris autem annis Ioannes è monte Regio retulit annotasse

Solis

A Solis declinationem gra.23, m̃.28.quod & nos quoq; diligenti obſeruatione comperimus,neque. n.eiuſmodi obſeruatio difficilis admodum eſt:quam Tropicorum inæqualitatem & antiqui quoque ante Ptolemæum animaduertiſſe videntur.

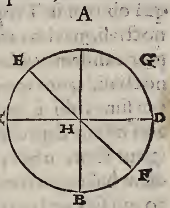
Poſtremo & illud in Sole apparet, ꝙ exiſtens in ſeptentrionali parte & minor, & remotior videtur nobis.in auſtrali vero maior, & propinquior. Eclipſes quoque Solis,quæ fiunt in ſeptentrione,maiores multo conſpiciuntur,quã quę in meridie. Atque hæc ferè ſunt,quæ circa Solem ſpectãtur,quibus & illud addere dignum eſt, quod Pomponius Mela de Aegyptijs refert,fuiſſe olim, quum inde oriretur Sol,vnde nunc occidit, atque inde occidiſſe, vnde nunc oritur: cuius rei bene erit rationem habere, & videre,uerum ne eſſe poſsit, & quomodo.

De cauſis diuerſitatis dierum ciuilium. Cap. 2.

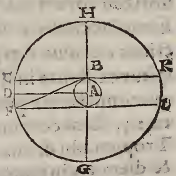
HOrum igitur omnium cauſas tentãtes reddere quædam quidẽ cum alijs communia recipiemus,quædam vero nõ communia afferemus. Quoniam igitur medius circulus,quæ eſt ecliptica,æquinoctialem ſecat in duobus illis pũctis,quæ æquinoctia vocãtur, hinc vero ad æſtiuum inde ad hibernum pertingit circulum, neceſſe eſt Solem circulum ſuum anno vno totum percurrentem,bis in ęquinoctiali videri, bis quoque in omni parallelo, qui intra Tropicos continetur: in ipſis autem Tropicis ſemel in æſtiuo, ſemel in hiberno. Aequinoctialis a b: Tropicus ęſtiuus c: hibernus d: ecliptica a c b d: æquinoctium vernum a: autumnale b, ergo in æquinoctiali quum Sol eſt, ęqualem neceſſe eſt fieri nocti diem:qm̃ horizon cuiuſque terrã incolentis ęquinoctialẽ diuidit in duo ęqualia,tranſit enim

B per centrum: quare arcus, qui ſupra horizontem eſt, æqualis eſt illi, qui infra: dies autem fit in arcu ſupra horizontem, nox in arcu infra horizontem: dies ergo nocti ęqualis fit. Sit æquinoctialis a b: horizon rectus c d: Sol in æquinoctiali, vbi a: palam ꝙ dies erit in tota h a, nox in tota h b: ſed h a æqualis eſt h b,quia exeunt à centro ad circunferentiam circuli a d b c: dies ergo erit æqualis nocti. Rurſus horizon obliquus habitantis, vbi g, ſit e f,dies conſimiliter erit in tota h a, nox in tota h b: quare & æquales.

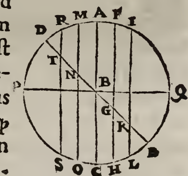
Sed habet dubitationem,quod dictum eſt omnẽ horizontem ſecare ęquinoctialem in duo æqualia,ſic enim oporteret nos è centro terræ videre, ſola nanque ea linea,quæ per centrum terræ pertranſit, diuidere in duo æqualia ęquinoctialem poteſt, quum autem non à centro, ſed à ſuperficie terræ fiat viſus,non videtur horizon ęquinoctialem diuidere, ſi enim per lineam æquidiſtantem lineæ centri aſpectus ſit, vt per b c, tunc minorem ſphæræ portionem videbimus c c h K, ſi uero ſit per lineam ſecantem centri lineam, ut per b f. tum maiorem ſphæræ portionem aſpiciemus f h l: terra ſit a b, linea centri a d.

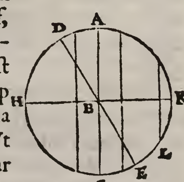
Dicendum aſpectum noſtrum fieri per lineam æquidiſtantem lineæ cẽtri, vt per b c.ſic enim Aſtronomica inſtrumenta omnia in vſu ſunt. quanquam enim videatur fortaſſe aſpectus eſſe debere per lineam ſecantem centri lineam, vt per b f, qm̃

terra, mareq; sphærica sunt, in sphæra autē summus punctus nō impeditur ab alijs, non tamen ita est, ut per lineā secantem, vt per b f, videamus, qm̄ nō impediri summum punctū in sphæra locum habet in Mathematica sphæra, in naturali autē non, quia nedum terra, sed & mare ueluti planam superficiem per multum spatij habet: vnde fit, ut nō per secantē lineam, sed per æquidistantem videamus: distantia autē huius lineæ à linea centri tanta est, quanta est semidiameter terræ: sed certe spatiū hoc semidiametri terræ in zodiaco propter immēsam distantiam basim in aspectu nostro non facit, neque in oculo angulum: quare neque pars vlla è notis est in vniuerso non gradus, non minutū, non secundum, non tertium, non deniq; aliud è nominatis: quam ob causam quantum ad uisum attinet, æquales dicendæ suut sphæræ partes, quas horizon vnusquisq; secat. atq; hoc pacto æquinoctiū accipiendū est. C

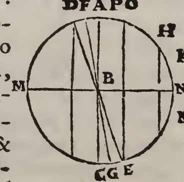
Ab æquinoctiali uero quū digreditur Sol, in eam partem, in quam diuertit, maiorem semper apportat diem usque ad Tropicum, quoniam obliquus est illis horizon omnis, & semper deprimitur sub recto horizonte: maior igitur semper est arcus qui supra horizontem est, quā qui infra: in opposita uero parte oppositum. Sit æquinoctialis a b c, horizon rectus p q, obliquus d e, Sol in parte septentrionali, ubi f, palam ꝙ dies erit in tota f g, nox in tota g h: maior autem est f g: in opposita vero parte dies erit in tota m n, nox in tota n o: maior autem est n o. Maior item fit dies, quanto Sol magis ab equinoctiali recedit, ut si sit, vbi i: dies enim erit in tota K i, nox in tota K l: maior autem est K i non solum K l, sed & f g: quā ob rem in Tropico, ubi maxima est amotio Solis ab æquinoctiali, maxima etiam omnium aliarum dies producitur: propter eandem causam & quanto aliqui longius siti sunt ab æquinoctiali, tanto maiorem diem habent, maior est enim dies ijs, qui sunt, ubi i, quam ijs, qui sunt, ubi f, quoniam his horizon minus depressus est, ut d e, illis depressior, ut m n: qui igitur sunt, ubi i, diem habent in tota K i: qui uero, ubi f, diem habent in tota g f: maior autem est K i, quam g f. Ergo qui sub arctico circulo degunt, ijs ciuilis dies æqualis est naturali vnum. n. diem habent integum ex horis 24, & in opposita parte noctem vnam horarum 24: quod iccirco fit, quia horizon eorum extremas zodiaci declinationes attingit. Vt si æquinoctialis sit a b c, æstiuus circulus e g, hibernus d f. arcticus circulus l m, horizon quidem eorum erit d e: Sole igitur existente in Tropico, ubi g, dies illis erit in tota g e: quare noctis vix punctum habebunt, reliquum, quæ sunt horæ 24, diem continuam videbunt. Sole uero existnete in alio Tropico, ubi d, vnam ducent noctem continuam ex horis 24, & diem vix in puncto, ac Solem cernent. Qui vero intra arcticum circulum, & polū habitant, ijs dies ciuilis maior est naturali, longiorem enim habent omnes diem, q̃ horarum 24, & tanto magis, quanto ad polum propinquiores sunt. Sit ar- D

DFAPO

cticus

A ɑicus h l, polus n, habitent aliqui, vbi K, palàm ꝗ Horizon eorum erit f g: Sole igitur existente in Tropico, ubi o, diem semper habebunt: nec solum in Tropico, vbi o, sed etiam existente ante Tropicũ, ubi p, diem habebunt. Alij igitur habebũt vnius mensis cõtinui diem, alij duorum, alij trium, alij & plus vsque ad polum, sub quo qui degunt, diem continuum mensium sex, quoniam horizon eorum est æquinoctialis: quandiu igitur Sol erit aut in equinoctiali, aut citra, semper eum in conspectu habebunt: quandiu vero ultra equinoctialem erit, tandiu noctem perpetuam sex mensium traducent. At qui intra arcticum circulum & æquinoctialem sunt, omnibus ijs semper minor est ciuilis dies, quàm naturalis, hoc est minor, quàm horarum 24. vnde & omnes diem & noctem habent, & ortum & occasum Solis, quoniam eorum horizon ultra extremas zodiaci declinationes protenditur, & arcum facit diei, & noctis in omni pararellelo, in quo fit Sol. Habitatio sit, ubi f, horizon erit d e, supra quem (vbicunque sit Sol) semper arcus diei fit, & arcus noctis. At qui sub æquinoctiali degunt, ij semper æquinoctium habent, quoniam rectus est eorum horizon, vt h K, supra quem semper qui est arcus, æqualis illi fit, qui infra est.

De causis diuersitatis naturalium dierum. *Cap. 3.*

SVnt autem & circa naturales dies, Solisque conuersiones integras suæ etiam diuersitates: quarum aliæ ex ipso Sole sunt, aliæ respectu incolentium terram, & horizontium eorum: quum enim alijs recti horizontes sint, alijs obliqui, quib. quidẽ recti sunt, ijs omnes naturales dies æquales sunt, quantũ ex horizonte est: at quibus oliquus est horizon, ijs & dies inæquales sunt, & ortus solis, Sit horizon rectus d e: in hoc igitur omnes dies ab vno ortu ab alium æquales erunt, quantum in horizonte est: tempus autem, quod absumit sol ab ortu ad ortum in hoc horizon te, sunt horæ 24. Horizon uero obliquus sit f g: si igitur sol hodie oriatur in æquinoctiali ubi b, cras quidem in horizon te recto redibit sol ad b horis 24: at uero si redeat ad horizon tem obliquum ubi K, breuior erit illa reuolutio solis, & ortus correptus magis, quòd si redeat ad eundem horizontem obliquum, ubi h, longior erit reuolutio solis, & ortus productior. Hac de causa quum sol est in signis, quæ oblique oriuntur à capricorno ad cancrum per Arietem, semper ortus corripiuntur, reuertitur enim sol ad horizõtem veluti occursantem sibi, propter depressionem eius sub recto: quum uero est in signis, quæ recte oriuntur à cancro ad capricornum per Libram, semper ortus producitur, & reuolutio solis fit serior, quoniam reuertitur ad horizontem ueluti fugientem, propter eleuationem eius supra rectum. uerum diuersitates hæ dierum non è sole ipso dependent, sed causa horizontium & eorum situum. At uero & ratione solis ac motus eius secundum se reuolutiones solis, & naturales dies ualde diuersæ conspiciuntur: causa in vniuersum est, ꝗ Sol non æqualiter contrafertur raptui primi orbis, sed interdum magis, interdum minus. igitur quum magis contrafertur, tum minus rapitur, unde dies fit longior, & reuolutio Solis tardior: quũ uero minus cõtrafertur,

tum magis rapi accidit, & celerius verti in occasum, vnde & dies minor fit, & reuolutio citatior. Duab. autem de causis euenit inęqualiter cõtraferri Solẽ primo orbi: altera est inæqualitas motus Solis, diximus.n. id habere Solem, quod & alij, vt modo tardior, modo velocior feratur in suo circulo: altera pendet ex obliquitate circuli sui, qui alicubi multum lateralis, parum recti habet, alicubi multum recti parum lateralis. Propter causam igitur inęqualitatis motus, in septentrionali parte accidit dies minores videri, qm̃ in ea parte dictũ est tardius moueri Solẽ, quare minus contrafertur raptui primi orbis, vnde accidit magis rapi, & celerius in occasum verti, & diem breuiorẽ fieri: in australi vero parte, ꝙ illic velocior feratur, & magis contraferatur raptui, inde fit, vt dies productior sit. Propter circuli autẽ obliquitatẽ cæteris paribus minores circa sectiones facit dies Sol, qm̃ illic multum lateralis, parum recti habet circulus, quare minus contrafertur, vnde & magis rapitur, ac citius in occasum: circa Tropicos vero maiores producit dies, quoniã illic plus recti habet circulus, parum lateralis, vnde & magis contraferri accidit, & diem tardari, ac raptum. Verum hæ duæ causæ in septentrionali parte circa Tropicum opponi videntur, ratione enim tarditatis motus minus contrafertur Sol, ratione vero rectitudinis circuli, magis: at in australi medietate circa Tropicum vtraque causa concurrit, nam & Sol illic velociter mouetur, & rectitudo circuli est maxima: qua de re, si exactissime mensurarentur dies, in australi quidem plus adderetur in velocitate supra medium motum, quàm in septentrionali demeretur in tarditate.

De æqualitate, & inęqualitate horarum. *Cap.* 4.

NOn æqualibus igitur existentibus diebus, necesse est & horas inæquales etiam ipsas esse, maiorum enim dierum maiores sunt partes in quatuor & viginti diuisæ, quæ horæ dicuntur, minorum uero minores. non solum autem, si dies inter se compares, inæquales sunt horæ, sed & in eadem etiam die inęquales sunt, si exactissime metiaris, neque enim est eadem velocitas, & tarditas solis mane & vespera, nec eadem rectitudo & obliquitas circuli: qua de causa fit, vt, si dies metiaris per æquales temporis partes 24, quales sunt horæ Horologiorum, spatia ipsa à sole percursa æqualia ipsa non sint: si vero mensura fiat per ęqualia spatia, partes quidem temporis æquales ipsę non erunt: solent tamen tam horas horologiorum, q̃ horas quibus ęqualia spatia percurruntur, ęquales appellare, verum non simpliciter ęquales sunt, sed secundum quid solum, illæ quidem ęquales tempore, hæ ęquales spatijs solùm: facta autem mensura per ęqualia spatia singulis 15 gra. vnam horam asignant, sic enim horæ 24. totam explent æquinoctialem in gr. 360. diuisam.

Est autem & alius modus, quo horæ ęquales, & inęquales dici consueuere, qui maxime apud antiquos in vsu erat, diuidebant enim tum diem, tum noctẽ omnem in horas 12, ita, vt tot horas cũtineret nox omnis, quot & omnis dies, & semper numero horarum par esset nocti dies: vnde fiebat, ut horæ illæ quãtitate temporis ualde inęquales redderentur, in æstiuis enim diebus, si nox diuideretur in tot horas numero, quot & dies, oportebat quidẽ horas illas noctis valde angustas, & breues esse, quum & noctes beuissimæ essent, dies uero longissimæ: quare æstate horę dierũ q̃ longissimæ ducebantur, contra hyeme dierum horæ q̃ breuissimæ, noctium quã longissimę trahebantur: solæ autẽ illæ veræ ęquales erant, quæ fiebant Sole in ęquinoctiali existente, nam pares erant horę diei & noctis non solum numero, sed & temporis quantitate: has igitur solas æquales uocabant, quas & alij ęquinoctiales

appel-

A appellabant, quarum proportione & nunc quoque ęquinoctiales illæ appellantur, quæ æqualibus ſpatijs commenſurandis ſunt attributæ.

Cur ſolis motus ſit inæqualis. *Cap. 5.*

NVnc, cur & annuus Solis motus ſit inæqualis, expediamus. Aſtronomi quidē cauſam in Ecentricum orbem referunt. nam quemadmodum omniū aliorū planetarum, ita & Solis orbem Ecentricum ſtatuūt, cuius abſis nunc in cancro gr. 1, olim in geminis eſſet, Antabſis in Capricorno nunc, olim in ſagittario: mutatę aūt propter Aplanes motum. Ergo ſi zodiacus in duo ęqualia diuidatur a b c, & c d a, Ecentricus autem ſit e h g f, cuius abſis h ſit in ſeptentrione, vbi d, antabſis f in meridie, vbi b, palam quòd plus morę trahet Sol in prętereunda medietate zodiaci a d c, quàm in prętereunda c b a, qm̄ priorem medietatem trāſibit obiens arcum e h g, ſecundam per arcum g f e: maior autem eſt e h g, & plus temporis expoſcens. de quo & ſupra dictum eſt.

Nos rationem eius inæqualitatis Circitori orbis damus, nam & Sol quemadmodum, & prædicti, Circitorem ſuum habet: habet autem vnum tantum, qm̄ in Sole ſecunda inæqualitas non inuenitur, quæ retrogradationē faciebat, nunquam enim retrogradus Sol fit, ſed ſemper directus progreditur. Ergo & in Sole oportet tarditatem & velocitatem ineſſe, ſi eorum recordamur, quæ de Circitorum ratione dicta ſunt ſupra. quoniam Circitor omnis modo in idem cum ſtella, modo in oppoſitum fertur, quare & modo citat, modo retardat, tantum ſi non velocior ſit.

Ergo Solis Circitor proprio quidem motu Sole tardior aliquanto eſt, circunductione autem par, cuius ea eſt cum eo proportio, vt tum ſubalternus ſit in medietate contraria, quum planeta ad gr. 1. cancri peruenit, ſubalternus vero in medietate iuuante quum ad gr. 1. Capricorni: quare hic eſt punctus maximæ velocitatis, illic maximæ tarditatis, mutabiles autem propter Aplanes motum, vti & in alijs. Qua de cauſa & à Ptolemæi tempore à geminis & ſagittario mutata ſunt in cancrum, & capricornum, & non iam prima quarta tardius obitur, quàm ſecunda, quoniam tarditatis punctus in prima quarta tempeſtate noſtra non eſt.

Quomodo in annis pluribus collatis inuicem diuerſitas etiam ſit. Cap. 6.

QVo autem modo, & qua cauſa fiat, vt & inter plures annos collatos inuicem inæqualitas etiam non parua inueniatur, iam dicendum. prædicta enim inæqualitas anni quidem vnius partes inæquales inter ſe facit, totos autem annos non: quare quum nihilominus & ipſi anni integri inæquales inter ſe ſint, & alij maioris menſurę, alij minoris, operæpretium eſt diuerſitatis huius rationem adinuenire: neq; enim dicendum eſt Aſtronomos, qui diuerſis temporibus diuerſam annui temporis menſuram annotauere, deceptos fuiſſe (vt diximus) ſed magis id pro comperto cōſtituendum eſt, diuerſa diuerſos comperiſſe, & ſine menda vlla diligentiſsime obſeruaſſe. Quoniam igitur ſupra demonſtratum eſt Aplanes motum inæqualem admodum eſſe, & modo tardiorē, modo velociorem pergere, item & illud in obſeruatis conſtare Aplanes motu reliquos orbes, qui infra ſunt, pariter agi, ac rapi, hinc fieri neceſſe eſt, vt & Sol mutationē, alternationemq; aliquam recipiat ab Aplane, ipſe quidem aliorum maxime, qm̄ ſubalternus eſt eius motus cum motu Aplanes. Igitur, quo tēpore Aplane uelocior ipſa fit, quod accidit per annos mille octingentos, tum

tos, tum & ſimul citari Solem cenſendum eſt, quo fiat, ut citius ſolito reuertatur ad æquinoctia, & quanto uelocior redditur, tanto etiam uelocius reuertatur: ex quo accidit & annos inæquales fieri, & menſuram annui temporis variari. Quæ ut manifeſtiora nobis fiant, ac ſimul & illud oſtendatur, quantum Sol ab Aplane recipiat, ſubijciemus totum Aplanes motum ſecundum ſuperius traditam ſubſcriptionem, quam per ſuas quartas diuiſimus: quarta autem quęlibet annos noningentos continet, quos de centum in centum digeſsimus. In prima autem quarta eſt motus uelox, augens continenter uelocitatem: in ſecunda uelox minuens: in tertia tardus, augens tarditatem: in quarta tardus, minuēs tarditatē: inter uelocem aūt & tardum cōſiſtit medius motus, qui & Aplane proprius eſt, quo in annis 100. gr. vnum peragit.

Tempus igitur fuit, quum Sol ab æquinoctio ad æquinoctiū rediret diebus 365. & quadrante præciſe, hoc eſt horis præciſe ſex, quemadmodum antiqui recte annū ſuum dimetientes adinuenere: quod ante Natalem Dn̄i annis quadringentis contigiſſe cenſendum eſt, quum Aplane motu tardo minuente perageret. m̄, 38, ſec. 40. Hoc enim conſtituto cuncta optime reſpōdere videbunt ijs, quæ de diuerſitate menſurę annuę à diuerſis ſunt obſeruata: quę ut manifeſte conſpici poſsint, bene erit recenſere, de centum in centum annos, quantum Aplane addere Soli potuit. Supponamus igitur eo tempore, quo Aplane m̄. 38, ſec. 40, in annis 100. peragebat, annis ſcilicet ante Chriſtū 400, annuam menſuram ex quadrante præciſe cōſtitiſſe. in ſequenti igitur centenario auctus fuit Aplanes motus, & addita Soli mi. 5, ſec. 20: ob quæ cęptum eſt anticipari ęquinoctium in annis 100. per tantū tp̄is, quāto m̄. 5. ſec. 20, peragi à Sole pn̄t, quę ſunt horę 2. m. circiter 15. horę: ac tūc & menſura annua cępit ex quadrante pręciſe nō con-

m̄.	ſec.
5	20
10	40
16	
21	20
53	20

ſtare,

A stare, sed minus cõtinere. in scđo uero sequẽti cẽtenario addita Soli fuere m̃. 10, se. 40. in tertio m̃. 16: in quarto m̃. 21, se. 20: quo tpe & Natalis Dñi fuit, & Aplanẽ habuit motũ mediũ ac propriũ. Si igitur oĩa m̃. illa & se. cõiungamus, fient m̃. 53. se. 20: quæ à quadrãte, hoc est a tpe, quo annua mensura pręcise ex quadrãte cõstabat, usq; ad Natalẽ Dñi addita Soli fuere: qui fuerũt anni 400. ante. Pręuenit igiĩ in ijs 400. annis æquinoctiũ horis fere 22, & media, priusquã rõ ꝑ quadrantẽ facta daret.

Recenseamus autem & quæ à Christi Natali addita Soli sunt usque ad Albatenij tpa, q̃ fuit quarta una, anni uidelicet noningenti. in primo igiĩ cẽtenario addita sũt m̃. 26, sec. 40. in scđo m̃. 32: ĩ tertio m̃. 37, sec. 20: in quarto m̃. 42, sec. 40: in quinto m̃. 48: in sexto m̃. 53, sec. 20: in septimo m̃. 48, sec. 40: in octauo m̃. 64: in nono m̃. 69, sec. 20: quæ oĩa sunt ĩ annis 900. m̃. 432, gr. autem 7, m̃. 12: qui sunt dies circiter 7, horę 7. Quibus positis uideamus nũquid Ptolemæi, & Albatenij obseruata rationi huic nostræ respondeant. at certe respondere videnĩ, differẽtia solum paucorum minutorũ intercidente, quod uel instrumẽta ipsa ingesisse potuere, uel difficultas æquinoctij ad unguem inueniendi, præsertim si per motum medium computatio facta fuisset, non aũt per uerum. Existimauit igitur Ptolemæus singulis 300. annis pręueniri æquinoctiũ vna die prius, q̃ ratio quadrantis posceret, qđ ita opinatus est uidẽs primũ in annis 285. (qui inter obseruationes Hipparchi, & suas

m̃.	sec.
26	40
32	
37	20
42	40
48	
53	20
58	40
64	
69	20
432	0
Gr. 7, m̃. 12.	
dies 7, horæ 7. fere.	

B interfluxere) anticipasse ęquinoctium die una, minus una uigesima, quod ad annos 300. proportionẽ ũnius diei habet. E nostra aũt ratione sequitur anticipasse æquinoctium in annis illis 285, qui inter Hipparchi & Ptolemæi obseruationes fluxere, m̃. circiter 66, differentia intercidẽte m̃. 10, in annis 285. ita autẽ sequitur è nostra hac ratione, q̃m in annis 100. post Natalẽ Christi addita Soli fuere m̃. 26, sec. 40: in annis uero 43, qui fuere ab hoc centenario ad Ptolemæũ, adiecta sunt m̃. circiter 10. In centenario autẽ ante Natalem addita fuerant m̃. 21, sec. 20: in annis porrò 42, qui ante hunc centenarium fuere vsq; ad Hipparchũ, adiecta sũt m̃. fere 8, q̃ ad summũ sũt m̃. circiter 66. potuit igiĩ aut Hipparchus, aut Ptolemęus, aut vterq; differẽtiã illã m̃. 10 casu aliquo ĩtulisse.

m̃.	sec.
26	40
10	
21	20
8	
66	0

Fecit deinde & aliã Ptolemęus supputationẽ annorũ 571, q̃ fuere à suis vsq; ad Mẽtonis, & Euctemonis obseruationes, in quo tpe vidit anticipasse ęquinoctia duobus dieb⁹, minus una duodecima, qui ad annos 600 ꝓportionẽ habẽt dierũ duorũ. E nostra aũt ratione sequiĩ anticipasse æquinoctia in annis illis 571, m̃. 90, q̃m in annis 400, qui præcessere Natalẽ Domini, addita fuere m̃. 53, sec. 20: in annis uero 100, qui secuti sunt Natalem, addita sunt m̃. 26, sec. 40: in annis 43 ab his sequentibus usque ad Ptolemæum addita m̃. 10: in annis porrò 28, qui fuere ante 400 illos, qui præcessere Natalem Domini usque ad Mentonem & Euctemonem nihil additum

m̃.	sec.
53	20
26	40
10	
90	0

fuit

fuit, quia tunc mensura annua ex quadrante integro constabat: quæ omnia in totum sunt m̃.90: ex quibus manifestum est rõnem hanc parum abesse ab obseruatis à Ptolemęo. Post Ptolemæũ Albatenius longe diuersa visus est obseruasse circa anni mẽsurã, & ęquinoctiorũ anticipationes, si quidem ab obseruatis Ptolemęi per annos 743. annotauit ipse eo tpis spatio anticipasse ęquinoctiũ dieb. circiter septẽ prius, q̃ ratio per integrum quadrãtem postularet. E ratione aũt hac nostra sequitur anticipasse dies sex, horas circiter 15. & mediam, in nono .n. centenario, qui ad tempora Albatenij terminauit, addita fuere Soli m̃.69. sec.20. in octauo ante illum addita m̃.64. in septimo præcedẽte m̃.58, sec.40: in sexto m̃.53, sec.20: in quĩto m̃.48: in quarto m̃.42, sec.40: in tertio mi.37, sec. 20: in annis vero 43. continuatis tertio centenario addita fuere mi. circiter 20: qui oẽs sunt gr.6, mi.33, sec.20: dies aũt 6, horę 15 cũ dimidia ferè. quapropter merito existimauit Albatenius longe magis anticipare ęquinoctia, q̃ Ptolemęus scripsisset, & quadranti plus deesse, q̃ vnam tercentesimã, quod ex obseruatis ab eo dixit esse centesimã vnã. Neq; igitur Ptolemęus, neq; Albatenius in obseruationib. decepti sunt, qđ momẽti alicui⁹ esset, sed in eo magis vterque, ꝙ perpetuũ existimarunt, quod in parte tpis solũ viderant: manifestum aũt est, ꝙ aliter futurum erat, ac Ptolemæus opinabat̃, qñ à Christi ortu ad annos nostros intercessere anni 1535, in quo toto tpe tercenteni anni solũ quinquies interfuere: oporteret igit̃ ex eius opinione à Christo ad nostra tẽpora anticipasse dieb⁹ solum quinq;, quum tñ constet anticipasse dieb. circiter 13, siquidẽ circa Natalem Dñi erat ęquinoctiũ die 24, Martij labẽte, nunc vero labente vndecima Martij spectat̃. Similiter neq;, qđ Albatenius in septingẽtis annis perspexit, idẽ in sequentib. erat futurũ. si .n. singulis 100. annis vna die ꝑueniret ęqnoctium, oporteret à Christo ad nostra tẽpora iã dieb. 15. pręuenisse, at solũ dies circiter 13. enumerant̃, quib. ęquinoctia rõnem quadrantis pręuenerunt: nihil igit̃ firmũ perpetuumq; in hoc æquinoctiorũ præuentu sperandũ, atq; attendendũ est,

m̃.	sec.
69	20
64	
58	40
53	20
48	
42	40
37	20
20	
393	20

Dies 6, horæ 15. cum dimidia ferè.

Homo centrica scripsit Fracastorius. 534.

quando nec Aplanes motus, à quo inæqualitas hęc dependet, vnus & certus est: bene aũt erit, si & reliquos annos, qui post Albateniũ fluxere vsq; ad hęc tpa recẽseamus, & pro ratione hac nostra videam⁹, quantũ ab Aplane additum Soli sit. In primo igitur cẽtenario post Albateniũ adiecta fuere mi.69, sec. 20. in scđo mi.64: in tertio mi.58, sec.40: ĩ quarto m̃.53, sec.20: ĩ quĩto m̃.48. in sexto m̃.42: se.40: q̃ sunt oĩno m̃.336, videlicet gr.5, m̃.36: quib. si iũgamus addita à Natali Christi ad Albateniũ, q erãt gr.7, m̃.12, fiẽt gr.12, m̃.48, dies vero circiter 13: manifestũ igit̃ est in annis 1500 tm̃ anticipasse æquinoctiá scđm rõnem hãc nostrã, & nihilo plus. Quippe tpe Iulij Cęsa. ęqnoctiũ spectabat̃ die 25. Martij

m̃.	sec.
69	20
64	
58	40
53	20
49	
42	40
336	0

Gr.5.m.36.
7.m.12.

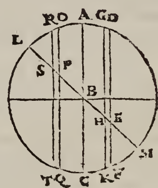
12	48

Dies 13.

A Martij labente, circa initia eius, annis vero Natiuitatis Christi die 24, circa finē eius cadebat: quum vero anno 1500 æquinoctiū habitū fuerit die 11, circa finem eius, palam quod aptissime dies 13 anticipationibus æquinoctiorum dātur à Natali Dñi ad annum 1500. Manifestius aūt (vt arbitror) eadē ratio in annis sequentibus apparebit, in quibus quum æquinoctiorum anticipatio minor continenter, & minor fiat, tēpus illud veniet, vt nulla tandē anticipatio eorum fiat, sed annua mensura rursus è quadrante integro constituetur, quum trāsacta quarta hac, in qua Aplane motu veloci minuēte agitur, post annos 400 rursus mi. 38, sec. 40 perageti annis 100: à quo tpe mox fiet, vt iam non anticipēt æquinoctia, sed postponant, & annua mensura plus etiam quadrante requirat: atque his vicissitudinibus agetur Sol, vt modo anticipent æquinoctia, modo postponāt, interdum etiam stent, sed pauco tempore: maius vero est tempus, per quod anticipare contingit æquinoctia, quàm postponere: ex his igitur existimandum est ea cōtigisse, quæ diuersis temporibus diuersa sunt obseruata circa annuam mensuram, & inconstantiam æquinoctiorum. Vtrum autem fiant hæc per eam præcise rationem, quam nos tradidimus, equidem non ausim affirmare, sed certe aut per eam fit, aut per valde proximā, quam rem alij fortasse ratione magis exacta absoluent, nos.n. vniuersalia magis percurrimus: ex his quoque & mutationes punctorum maximæ tarditatis, & velocitatis dependent.

De alia causa, cur annua mensura varietur. *Cap. 7.*

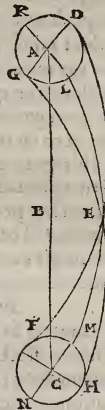
Est autem fortasse & alia causa, cur annua mensura euarietur, quam aliqui forte nimis affectatam dicent, nos negligendam ducimus: supra enim diximus mediū circulum Solis continenter versus æquinoctialem appellere, ac maximam eius declinationem in dies corripi: ex hoc sequitur eundem circulum contraferri in dies B magis & magis motui primi orbis, qm̄ continenter plus recti, minus autem obliqui habeat: vnde accidit & minus rapi, Solisq; conuersiones productiores esse. Ex diebus vero quum anni constent, dies ex horis, horæ è minutis, hæc ex alijs, hinc & annos quandam diuersitatem recipere censendum est, & annos nostros cōstare è paucioribus aut horis, aut minutis, aut alijs partibus: non solum autem naturales dies, sed & ciuiles etiam variari ex hac eadem causa contingit: Sole enim magis in dies accedente ad æquinoctialem per circulum suum, nobis quidem, qui ad septentrionē incolimus, breuior fit cōtinenter dies, longior nox, australibus vero è contrario. nobis enim arcus diei minor redditur, noctis maior. Sit æquinoctialis a b c, declinatio Solis maior d e f, & r f t, minor g h K, & o p q, hori zō l m: nobis igit̄ ī maiori declinatione dies erat in tota e d, australibus in tota r f: in minori vero declinatione dies est nobis in tota h g, australibus in tota o p: nobis ergo dies fit continenter minor, qm̄ h g minor est, quàm e d. Nobis item temperatior contingit tum æstas, tum hyems, æstate enim Sol à nobis magis amouetur in dies, vtpote ad æquinoctialem accedens, in hyeme vero propinquior nobis fit, vt pote ab austro versus æquinoctialem appropinquans. Sed certe diuersitas hæc rectitudinis, & obliquitatis circuli Solis tam pauca est, & adeo sensim accedit, vt ab vna ætate nec percipi, nec dijudicari planè possit, siquidē in annis 1385, q à Ptolemæo ad hoc vsq; tempus interfuere, declinatio Solis correpta est m̄. circiter 23 de quo iā supest dicēdū.

Cur

Cur solis declinatio minuatur. Cap. 8.

QVa autem causa contingat, vt maxima Solis ab æquinoctiali declinatio continentér comminuatur, nunc expediendum est, non enim quod omnes hactenus arbitrati sunt, in causa esse potest: quicunq; etenim hactenus ea de re scripsere, omnes trepidationem Aplanes causam assignant: factis siquidem paruis circulis per eum modum, qui dictus est, mutari & puncta declinationum necesse est, & modo versus polos expandi, modo versus æquinoctialem contrahi: expandi quidem, quum medius circulus K e m aut versus d, aut versus g agitur, contrahi vero, quum contra aut a d versus l, aut a g versus K idem regredit: atq; ita fieri dicunt, vt puncta solstitia possint euariari.

Sed certe neq; necessarium est huius rei causam in trepidationem referri, neque ijs consonum quæ obseruata sunt, fortasse autem & impossibile, si semper directè feruntur stellæ. Primum autem causa hęc, quam è trepidatione assignant, obseruatis aduersatur, duo enim sunt obseruata, quorum alterũ cum assignata causa stare minime potest: obseruatum quidem est à Ptolemæi temporibus vsque ad nostra correptam semper fuisse Solis declinationem. Item & illud etiamnum obseruatũ fuit, à Christo vsque ad Albatenium per annos 900. motum Aplanes semper fuisse velocem, atq; augentem, vt dictum est: si igitur motus per id tempus fuit velox augens, oportet medium circulum K l motum fuisse uersus d, ac sic non correptio tropicorum, sed dilatatio facta fuisset: si vero correptio eorũ est facta, oportuit aut d motũ fuisse versus l, aut g uersus K: at in neutro horũ fit motus uelox augens, in altero enim fit motus velox minuens, in altero motus tardus, & retrogradus: quare per id tempus, aut motus non fuit uelox augens, aut correptio Tropicorum non fuit, aut causa eius correptionis non est trepidatio, aut duo illa prima vti vera obseruataq́;, sunt recipienda. sequitur igitur vt trepidatio causa non sit correptionis Tropicorum.

Quòd vero neq; necessarium etiam sit ad eam recurrere, è principijs nostris manifestum iam fiet: qm̄ autem multipliciter contingit id fieri, bene erit modos oẽs referre, quibus ea correptio possit accidere. Primũ igitur, quod antiquos Aegyptios existimasse credere possumus, siquis arbitretur, primum mobile nõ ab ortu in occasum ferri sed à septentrione in meridiem, videt quidem demonstrari posse, quo pacto Solis declinationes corripiantur. qm̄. n. tum Aplanes circulus, tum & Solis per medium zodiacum protenditur in longitudinem, si quidẽ supra ipsos ponatur primum mobile in latitudinem per se ferri, sed q̃ tardissime, manifestũ fiet, quomodo circulus ille Solis possit continẽter circa solstitia variari: quinimo & illud quoq; simul videtur ostendi, quod ab Aegyptijs mandatum literis Herodotus & Mela scribunt, fuisse olim, vt Sol inde oriretur, vnde nunc occidit, & è cõtrario: primo enim mobili circũacto in latitudinem, & secum ferente cum reliquis circulũ Solis, necesse est eius circuli partes successiue permutari, vt, quæ superior prius fuerat, mox inferior fiat, & econtra: permutatis autẽ partibus, & illud necessarium est, vt totus motus permutetur: & si prius erat ab oriente in occidentem, nunc contra ab occidente

in

A in orientem ferat̃, vt a principio diximus. Hæc igitur existimasse antiquiores Aegyptios fortasse credendum est, quum scripsere, ex quo ipsi essent, quater cursus suos obijsse sydera, ac Solem bis iam occidisse, vnde nũc orit̃. Quę vero ipsos ad hęc existimanda impulerint, equidẽ nõ alia fuisse arbitror, quã q̃ & mox a posteriorib. visa sunt, solstitia scilicet mutari: sed certe iniuste vident̃ ob eã causam putasse primum mobile non in longitudinẽ ab oriente in occidentẽ, sed in latitudinẽ a septentrione in meridiẽ per se ferri: duob. n. modis quum immutent̃ tropici, vno respectu habitationum, à quib. plus, aut minus am oueri accidit, alio respectu eclipticę, ac unius ad alterũ, per assignatum quidem motum primi orbis in latitudinem, demõstrari fortasse potest, qũo respectu habitationum immutari contingat tropicos, at, quomodò respectu æquinoctialis, & ad se inuicem immutent̃, & corripiantur, demõstrari minime potest, qm̃ moto in latitudinem primo mobili accidit quidẽ vtrunq; Tropicũ simul cum sua æquinoctiali in latitudinẽ circunduci, eadẽ inter se, & ad ęquinoctialem, distantia, & mensura remanẽte: ꝙ si & ad eclipticã, & ad se ipsos inuicẽ mutari debent, necesse est eclipticã ipsam immutabilẽ, fixam, atq; ęternã statui, ad quã accedentes vterque magis, continẽter, & magis, arcum simul, qui inter ipsos interiacet, vtrinq; cõtrahant: hoc autem esse non põt, nisi primus orbis in longitudinem ꝑ se actus eclipticã ipse ęternã & inuariabilem inter polos vniuersi perpetuos atque immotos trahat: quod si & nunc (vti primis a nobis est cõstitutum) confirmet̃, ac sanciatur, impossibile nimirũ illud erit, vt olim Sol ortus fuerit, vbi prius occiderat, & è contrario, vt Aegyptij literis mandauere, si de ortu & occasu diurno intellexere: nam qm̃ diurnus motus, ortusq; & occasus a primo mobili datur, impossibile est aliunde oriri Solem, q̃ ab ea parte, vnde & nunc oritur, quocunq; in situ ponat̃ circulus eius, quicunq; illi locus in vniuerso detur: ꝙ si non de diurno ortu atque occasu intellexere, sed de annuo, sic uerum (ut arbitror) & opinari & mãdare literis potuere: qđ simul manifestũ fiet, vbi causam assignauerimus, cur solstitia continenter corripi conspiciant̃. Meminisse aũt oportet eorũ, q̃ circa Aplanen supra cõmemorata sunt, supra ipsam. n. contrauectum orbẽ vltimum ponebamus, a quo fiebat, ne simul cum Circunducente ipsã ẽt Aplane circuntraheret̃ in latitudinem: si igitur Cõtrauectũ hunc ponamus non omnino ęqualẽ Circunducenti, sed cedentẽ aliquantisper, verùm adeo parum, ut non nisi multo post deprehendi possit, tunc fieri necesse est, vt & hic Cõtrauectus, & cũ eo Aplane circunferant̃ in latitudinem, sed sensim, & quod nõ nisi post multa sæcula cognoscatur: qm̃ autem ab Aplane trahi oẽs orbes inferiores cõstat, inde etiã & illud fiet, vt & Solis circulus, & aliorũ planetarũ simul in latitudinem quoque circunducantur, sed tarde admodum, & quod longe post agnoscatur. Videtur autem (nisi fallimur) necessarium ita fore, ut Solis circulus in latitudinẽ circũagatur, quo oĩa, quæ possibilia sunt in natura fieri, quandoq; etiam fiant, & vt virtus omnis, quæ a Sole hũc demittitur, & impartitur in terras, ad omnia successiue & vndequaque sese cõuertat. Futurum igitur existimamus, vt, quemadmodum a Ptolemæi temporibus usque ad nostra Solis circulus ad æquinoctialem appulit m̃. circiter 23, ita deinceps annis labentibus continenter magis ac magis ad eandem appropinquans, tandem (quum Dij volent) per ipsam æquinoctialem iter teneat, æquinoctiumq; mortalibus per multum temporis apportet: mox parte illa, quæ nunc in septentrione est, permutata in meridiem, & è cõtrario, magis in dies & magis ab æquinoctiali sese amoueat, donec eisdem Dijs ita prouidentibus

B

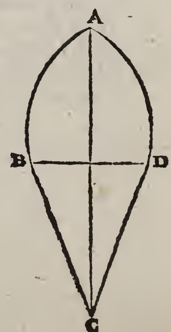
dentibus

dentibus, Solis circulus per vtrunque polum atq; æquinoctia protendatur, subalter C nusq; fiat coluro æquinoctiorum, ac tūc quidem per helices à polo ad polum actus Sol anno vno oēs mūdi partes circūuiset: mox vero partibus permutatis, ac ea, quæ nunc supra est, facta infra, & è conuerso, motus etiam ipse permutabitur, & non iā ab occasu ad ortum feretur per se Sol, sed ab ortu in occasum maiori etiam velocitate, q̄ orbis primus, annumq; nō ab ariete, sed à libra reportabit nobis. Quod si significare voluerūt Aegyptij, nō de ortu & occasu diurno intelligētes, sed de annuo, & recte quidē tradidisse vident̄, & secretius quoddā monumentū in arcanis eorum literis mandauisse. vtrum autem hęc circa Solem futura sint, nepotes nostri videbūt. Quę Solis mutationes si forte fortuna in natura sunt, iā nō admirabimur montiū insularumq; generationes, non eluuiones, nō exarsiones, & id genus alia, quorū cās in eas syderum mutationes (quas nūc videmus) referre cū satisfactione nō possumus.

Cur Sol in septentrione minor, & remotior videatur. *Cap. 9.*

CVr vero Sol in septētrione existēs minor nobis, & remotior videatur, causam superius diximus, talem enim fieri solem in septentrione, qualis est in medio celi, in meridie autem, qualis prope horizōtem est: cuius signum illud est, q͏ australibus contra accidit, minor enim, & remotior ijs videtur, quum in meridie est, maior vero & propinquior, quum est in septētrione. Non solum autem id in Sole accidit, sed & in Luna, & alijs, vt dictum est, maxime autem id in Sole apparet circa solstitia, qm̄ illic est maxima ab æquinoctiali declinatio, & tunc maxime nobis in medio celi est. Si autem eccentrici essent, oporteret & extra solstitia idem visum fuisse, vbicunque absis fuisset, quod à nullo traditum legimus: in ea quidem maximam tarditatem fuisse scribunt, minimum vero & remotissimum illic videri Solem nemo D (quod nos viderimus) tradidit, nisi forte in abside, quæ nunc in cancro est, quod q dem non ratione absidis, sed ratione maximę declinationis contingit. De Solis autem eclipsibus, & cur maiores fiant in septentrione, in ijs, quę de Luna, dicemus.

De numero orbium Solis. *Cap. 10.*

QVatuor autem videntur orbes, qui famulantur Soli, quorum primus est solitarius ille, qui statim sub Marte subest, a quo fit, ne simul cum Marte & Solis orbis rapiatur: post quem est ordo ad Circitorem pertinētium orbiū, è quibus Circunducens est primus, qui in latitudinem per colurum superiorem a meridie in septentrionē vertitur Soli par, sub eo est Circitor eodem tēpore circunductus, cęterū motu proprio tardior Sole, cui subest Cōtrauectus su⁹, à quib. omnibus est orbis Solis, qui tametsi vero motu inęqualiter circuitionē suam obit modo tardior, modo velocior, at motu tamen medio m̄. 59, sec. 8 ferè singulis diebus peragit. Dubitet aūt fortasse aliquis, qm̄ sic vident̄ sectiones circuli solis in latitudinē mutari debere, qm̄ Circitorī opposita oīa mouet, & tantum in latus, quantum in longū, nisi illi Anticircitor cōtraponatur. Ad quę dicimus nos anticircitorem non posuisse, ut euitaremus ingratam orbium

A multitudinem: videmur autem & ſine illo poſſe conuenienter facere, ſi ea propor-tione ad Circitorem planeta moueatur, vt quū Circitor à prima quarta cōtrariarū mouet, quæ eſt ſuperior meridionalis, pellendo ſectionem uerſus ſeptentrionē, tum & Sol per ſe eandem in partem à ſectione flectat: inde enim fit, vt diſcerni non poſ ſit illius ſectionis motus in latitudinem, qm̄ è toto orbe nihil ſenſibile eſt niſi ſtella: per flexus autem & ſinus non accidit ipſam ſtellam moueri, propterea ꝙ quartę cir cunductionis Circitoris, & quartæ motus planetę ęquales ſunt, ſed ſolum illud eue nire videtur vt prima & vltima quarta planetæ in maiorem latitudinem flectant, q̃ aliæ duæ. Vt ſi æquinoctialis ſit a c, prima quarta a d maiorem latitudinem & fle-xionem faciet, q̃ d c: ſimiliter & a b maiorem faciet, quàm c b. quæ ſi minus facere ſatis videntur, nihil prohibet & ipſi Soli Anticircitorem contraponere, qui ſectio-num latitudinem impediat, ac per ſex orbes demonſtrari continget, quæ circa So-lem apparent. ac de Sole ſatis dictum iam ſit.

DE VENERE.

De ijs, quæ circa Venerem apparent. Cap. II.

NVNC ad Veneris orbem tranſeamus, quam omnes ſupra Mercuriū & Lunam locant. habet autem Venus cum Mercurio conuenientiam non paruam, quædam tn̄ propria, & magnopere admiranda ſortita eſt. igitur ꝙ & ipſa diurno in primis agatur motu, ſed tribus ſuperioribus tardior, æqualis autem cum Sole, vti obſeruatum recipiendum eſt. Habet itidem & proprium motum ab occaſu ad ortum Soli æqualem: quanquam enim interdum ci tius, interdum tardius Sole orbem perficiat, at per ſe tamen, & motu medio, qui & B proprius eſt Soli, æqualiter cum eo vertitur, & anno vno curſum cum eo explet. il-lud quoq; manifeſtum eſſe debet non rapi Venerem ab orbe Solis, ſi enim rapere-tur, æqualiter cum eo ferri non poſſet: diximus enim duorum orbium, ſi vterque in-idem agantnr, minorem ſemper velociorem reddi. Medius autem circulus Veneris tum & ęquinoctialem, tum & eclypticam ſecat. ſectionum altera in ariete traditur gr. 1, altera in libra, mutabiles, vti & in alijs planetis.

Habet porro & Venus primā inæqualitatē medietatū. nā in ea, q̃ eſt à piſcibus ad virginē ꝑ geminos, tardior aliquanto incedebat Ptolemæi tꝑe, punctumq; maximę tarditatis in geminis faciebat, in illa vero, q̃ eſt à virgine ad piſces per ſagittarium, velocior cernebatur, ac punctū maximę velocitatis faciebat in ſagittario gr. 15, nūc vero in primo gr. cācri maxima ſpectat̄ tarditas, maxima in capricorno velocitas.

At vero & ſecundam quoque inæqualitatem directionis, ſtatus, & retrogradationis ſuſtinet, cuius reuolutiones quinq; in annis 8 fieri obſer uantur: quæ item reuolutiones neque ęquales inter ſe ſunt. Ad Solem vero eam relationem habere noluit Venus, quam tres ſuperiores ha-

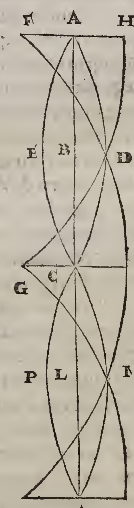
Medius motus inæqualitatis.

Gr.	m̄.	ſec.	ter.	quar.	qn.	ſex.	
0	1	32	28	34	44	18	horę.
0	36	59	25	51	11	28	dies.
18	29	42	56	15	44	0	mēſes.

buere, vt velociſsima eſſet in cōiunctione, in oppoſitione tardiſsima, imo (qđ alio-qui mirum ſit) nunquam oppoſita Soli ſpectatur, quippe quum nec ab eo vnquam maiore interuallo diſtet, q̃ gr. 47, min. 32, nunc cum eo coniuncta, nūc præcedens, nunc ſequens. præcedere autem aut ſequi quum dicimus, in eo intelligimus motu, qui diurnus dicitur, nam & ſignorum ordine modo præcedit, modo & ſequitur: ve-

rum, quum signorum ordine præcedit, diurno sequitur, quum vero diurno præcedit, ordine signorum sequitur. igitur quum Solē anteit diurno in motu, tum in exortu matutina spectatur, appellaturq; a nobis Lucifer: quum vero Solem sequit, vespertina in occasu apparet Hesperus vocitata: vtraq; autem vicissitudo præcedendi insequendiq; Solem mensibus nouem fit, diebus 23, horis circiter 4, ac dimidia: maxima vero vtrobiq; elongatio à Sole gr. 47, mi. 32 esse conspicitur: quo quum peruenit, rursus ad Solem remeat nunc præuia, nunc assecla, & modo affuturum nuntians Solem, modo affuisse: atque his vicissitudinibus nunq̃ adeo a Sole abscedit, ut opposita illi fiat, siquidem oppositio gr. non pauciores, q̃ 180 exposcit: videtur autem matutina elongatio in medietate tardiori adiuuari, vespertina impediri: contra autem vespertina elongatio iuuari in velociori medietate, matutina impediri. quū autem elongationes hæ impediuntur, nunquam ad id summum pertingunt, quod est gr. 47, mi. 32, sed solum ad gr. 45. mi. 30 perueniunt. Qualiscunq; autem in maxima elongatione inueniatur Venus, siue præcedēs, siue sequens, semper medium motum habet, in cōiunctione vero cum Sole semper est aut in tardissimo motu, aut in velocissimo: matutina aūt, si recedit a Sole, tardo semper recedit motu, si accedit, veloci: vespertina vero, si recedit, veloci semper recedit motu, si accedit, tardo.

In latitudine vero maiorem etiamnum admirationem præbent, quæ circa Venerem conspiciuntur. nam, quum tres superiores planetæ perexiguam circa sectiones latitudinem ducerent ab ecliptica, maximam circa puncta media, tum contra Venus circa pūcta media quam minimam latitudinem facit, vtpote mi. 16, circa sectiones vero maximam, & gr. 7.

Sed & illud quoque non paruam affert admirationem, q̄ Venere duobus in locis latitudinem faciente, paruam quidem in punctis medijs, magnam circa sectiones, in punctis tamen medijs semper septentrionalis ab ecliptica spectatur, nūquam australis, in sectionibus vero tum australis, tum septentrionalis videri solet: australis vero quum videtur, in superiori quidem parte semper directa & velocissima est, in septē trionali tarda & retrograda: in inferiori vero parte è contrario. Sit ecliptica a b c, medius circulus Veneris a d c, sectiones a & c, punctus medius in superiori parte d, in inferiori m, vterque septētrionalis: in sectionum igitur loco maiorem latitudinem habebit Venus, fiet enim quandoque vbi f, quando que vbi h, similiter & vbi g, & vbi K: in punctis autem medijs minorem multo latitudinem trahet, ex b non vltra e & d digressa: in eisdem preterea punctis medijs semper erit septē trionalis, in superiori quidem parte in d, in inferiori in m, nunquam autem in e, aut in p. directa autem & velox per f K, tarda, & retrograda per h g. cæterum & stella ipsa per helices motum explet, sicut & tres superiores planetæ.

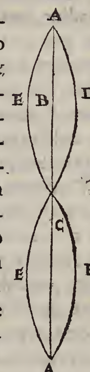
De causis secundum Astronomos. *Cap.* 12.

QVi igitur de syderibus hactenus tractauere, in prædictis omnibus ad ecentricum, atque epicyclum confugiunt. Ecentrico primam dantes inæqualitatem, epicyclo secundam: absidem autem ponunt,

A nunt, vbi nos punctum maximæ tarditatis, Antabsidē, vbi nos punctum maximę velocitatis: nunquam autem opponi Venerem Soli, sed semper aut coniunctam esse, aut pręcedere, aut sequi interstitio nunquam maiori gr. 47, m. 32. iccirco dicunt contingere, ꝙ epicycli centrum æqualiter, & coniunctum cum cētro Solis semper feratur: qua è re fieri, vt planeta, qui in circunferentia epicycli circunducitur, non plus distare a Sole posit, quam sit semidiameter epicycli, quæ gr. 45, mi. 30 traditur: ꝙ si plus etiam distare videatur, id ab ecentrico dari: ꝙ enim centrum planetę cum centro Solis semper coniunctum procedat, id in medio motu intelligendum est, vnde fieri potest, vt vero motu propter absidem & antabsidem seiungi etiam plus posit, quam gr. 45, mi. 30, ac abesse etiam 47, gr. mi. 32.

In parte autem absidis iuuari matutinam elongationem, quoniam ea fit per tarditatem epicycli, in parte uero antabsidis vespertinam iuuari, quoniam fiat per velocitatem epicycli, quę ab ecentrici uelocitate iuuatur.

Quę uero in latitudine apparent, partim epicyclo, partim ecentrico donant: Ecētrico quidem eam latitudinem dantes, quę in pūctis medijs sit, Epicyclo autem eā, quę circa sectiones: cui tres asignant motus, unum in longitudinem, quo directionem, statum, & retrogradationem facit, duos uero in latitudinem, quorum alterum inclinationem uocant, alterum reflexionem. protractis enim duabus Diametris per epicyclum, altera per altitudinem sursum & deorsum, altera per lōgitudinem, ante & retro, inclinari dicunt diametrum altitudinis in sectionibus summo puncto uersus eclipticam, imo uersus septentrionem flectente: inclinari autem eousque, quo fiat latitudo gr. 7. Recedēte uero epicyclo a sectione paulatim releuari inquiunt diametrum altitudinis, ita, ut, in puncto medio B erectisima sit, & cum ecentrico subalterna: quod si fieri debet, simul & alteram diametrum reflecti oportet, ac punctum, qui ante erat, septentrionalem fieri, qui retrò, australem. Quòd uero semper septentrionalis planeta sit in punctis medijs, inde esse dicunt, quòd ecentricus modo ultra eclipticam in e, modo citra in d deuiet per mi. 16, ea ꝓportione ad epicyclū seruata, quòd, dum epicyclus a sectione ad d punctum medium peruenit, tunc & ecētricus a linea a b c mouetur in d, & fit linea a d c, ac tunc in d planeta est septentrionalis. rursus moto epicyclo a puncto d in c alteram sectionem, ecentricus a d redit in b, & fit iterum linea a b c. Deinde uero in parte inferiori epicyclo moto a c in f pūctū medium, ecentricus in parte superiori mouetur a puncto b in e: quæ pars qm̄ australis est, & superior, necesse est inferiorem fieri septentrionalem, in qua est planeta in f puncto medio. igitur tam inferiori ī parte, q̄ in superiori, semper septentrionalis est planeta in pūcto medio. Hæc igitur fieri Astronomi dicunt: quo autem modo fiant, & quo pacto ecentricus modo in d, modo in e feratur, & vnde vnus epicyclus tot motus habeat, nemo dicit. de quibus omnibus accurate rationem habebimus in sequentibus.

De causis per nostra principia. Cap. 13.

NOs autem per pauciora, & simplicia magis vnūquodq; eorū, quę ī Venere apparent, possumus demōstrare, ea ī primis oīa cōfirmātes, q̄ de medio circulo eius, & sectionibus dicta sunt: ꝙ autem nō trahatur ab orbe Solis, id fieri dicimus, quemadmodum & in alijs, à Contraue cto orbe qui solitarius statim subiacet Soli.

Tardiorem vero in una medietate, velociorem in alia ferri: à primo Circ`tore da C ri dicimus, qui circunductione in latitudinem par est Veneris motui, per se autem & proprio motu tardior: cæterum more Circitorum, modo in idem, modo in oppositum illi agitur, unde & modo planetam citat, modo retardat, nõ autem retroducit, qm̃ tardior illo est. Ea autem est proportio eius ad venerem, vt, quum subalternus est Circitor in medietate contraria, tum planeta in puncto maximæ tarditatis inueniatur, quum vero Circitor subalternus est in medietate iuuante, tũ planeta sit in puncto maximæ velocitatis, qui olim in geminis, nunc in Cancro est, propter Aplanes motum. Circunfertur autem Circitor hic per sectiones, ac puncta media maxime respicit vti polos circunductionis: quare & illa maxime in opposita mouet, atque in ijs operatur latitudinem min. 16.

Secunda vero inæqualitas directionis, & retrogradationis à secundo Circitore prouenit (nam, & Venus Circitores duos habet) qm̃ & ipsa retrogradationem nouit. hic autem Circitor circunductione quidem tardior multo est planeta, proprio autem motu velocior, siquidem circunducitur in latitudinem mensib. 19. dieb. 16. horis circiter 9. Igitur, qm̃ & hic pro Circitorum natura modo in idem cum planeta, modo in oppositum agitur, palam, ꝙ & modo eum citat, modo retardat: & quia velocior est, interdũ ẽt sistit, interdum retroducit: cuius reuolutiones scilicet in annis 8 fiunt: q̃ quidem ne æquales ẽt sunt inter se, nisi medio motu mensurentur, ꝑꝑ velocitatem & tarditatem superadditam ab alio Circitore, vt in alijs dictum est.

Cur autem non semper anno uno orbem expleat Venus, sed modo citius, modo tardius, causa est in Circitore secundo, qui circunductione multo tardior est planeta: quæ è re fit, vt dum planeta circuitiones suas obit, in aliquibus nulla intercidat retrogradatio, in aliquibus aliqua intercidat, aut tota, aut in parte: in his ergo cursum retardat, in illis concitat. non nihil etiam ad hoc facit prior Circitor, at per se tamen, & motu medio æqualiter cum Sole orbem peragit. D

Ad Solem vero nunquam opponi Venerem, sed semper aut cõiunctam ferri, aut præcedere, aut sequi interuallo non maiore q̃ gra. 47. m̃. 32. causa pręcipue pendet è Circitore secundo, quando planeta ipse per se, & proprio motu ęqualiter cũ Sole semper progreditur, & si nihil à Circitore reciperet, ęquali semper passu cum Sole, & coniuncta cum eo ferri videretur: verum, qm̃ ab eo modo citatur, modo tardat, ac etiam retroducitur, inde fit, vt non semper pari passu cum Sole incedat, sed interdum præuolet, quum citatur, interdum ponè sequatur, quum tardior redditur: quæ quoniam alternatim fiunt, alternatim quoq; modo pręcedit Solem, modo consequitur: per tantum autem & præcedit, & sequitur, quantum Circitor & addere supra medium motum Veneris, & demere potest per unam quartam circunductionis: videtur autem & addere, & demere gr. 45. mi. 30. addere quidem in medietate iuuante, demere in contraria. Statuatur igitur Venus cum Sole cõiuncta Circitore subalterno in medietate iuuante, manifestũ quidem est tunc habere Venerem uelocissimum motum: si ergo obeat Circitor quartam illam, quæ à subalternatione sequitur, addet quidem planetæ supra eius motum gra. 45. m̃. 30: quare prægredietur Venus ante Solem signorum ordine gr. 45. m̃. 30. ac uespertina apparebit post ipsum diurno in motu: fit enim, ut diximus, vt quum signorũ ordine præcedit, diurno sequatur, & è conuerso. Rursus uero, si Circitor moueat per aliam quartam, quæ est prima contrariarũ, demet quidẽ de motu planetæ gr. itidẽ 45. mi. 30: quare quũ

prius

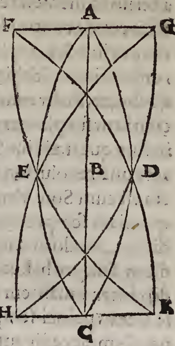
A prius ante Solem esset signorum ordine gr.45:mi.30.nunc fiet, ut iterum cōiūctus cum eo redeat, totidē amissis gradibus, quot superacquisiuerat prius Circitore sub alterno in medietate contraria. Porrò si & aliā quoq; quartam obeat Circitor, quæ est secunda contrariarū, dementur iterum de motu planetę gr.45, mi.30: unde inte rea præibit Sol, ac planetam retrò relinquet signorum progressu gr.45, mi.30: quarea matutinus uidebitur ante Solem diurno in motu, quoniam signorum ordine se quebatur. Postremo si quartam ultimam peragret Circitor, quæ est prima iuuātiū citari rursus planetam continget: quam ob rem quū iterum gr.45.mi.30 acquirat, in fine quartæ illius Soli iungetur Circitore subalterno in medietate iuuāte, ac peracta una reuolutione inæqualitatis secundę. Manifestum igitur est, quoties coniuncta est cum Sole Venus, semper aut uelocissimum, aut tardissimum habere motum, quoniam semper eo tempore subalternum Circitorem habet modo in iuuante me dietate, modo in contraria: quum uero est in maxima elongatione Venus a Sole, me dium semper habet motum, quoniam tunc mouet a punctis neutris, hoc est medijs inter iuuantem medietatem & cōtrariam. Vespertina uero quum recedit a So le Venus ueloci semper recedit motu, quia Circitor tunc mouet a secūda quarta iu uantium, accedit autē motu tardo, quia hoc dat Circitor a prima quarta contraria. Matutina uero si accedit ad Solem, ueloci accedit motu, quoniā id pręstat Circitor iuuans: tarda uero recedit, quia eum recessum Circitor cōtrarius facit. Quoniam ve ro & illud interdum accidit, ut elongatio a Sole maior etiā fiat, quàm gr.45, mi.30. quippe quū sæpe gr.47, mi.32 spectetur, quæ omnium maxima est, hoc quidem ad di a primo Circitore debemus existimare. nam & ille supra mediū motum Veneris & addit, & demit: uidetur autem addere gr.2, mi.2, ac tātundem etiam demere, addere in ueloci ori medietate, demere in tardiori. Quam ob rem si uelocitas huius cū

B uelocitate alterius cōcurrat, tūc maxima fit elōgatio planetæ a Sole, quæ esse possit gr.47, mi.32: ac uespertina tunc apparet Venus quam maxime a Sole distans: si uero tarditas cum tarditate iungatur, tunc iterum maxima fit elōgatio gra.47, mi.32, sed matutina est ea elongatio, Sole ordine signorū longe pręcurrente: at si uelocitas unius cum tarditate alterius concurrat, elōgatio semper minor est, q̄ gr.47, mi.32. atque hęc quidem sunt causę eorum, quæ in longitudine apparent.

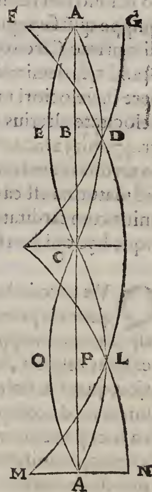
Cap. 14.

QVæ uero in latitudine tam mira spectantur, a duobus illis Circitoribus fiunt, quorum prior per sectiones actus in latitudinem ꝑ se puncta media maxime respicit, atq; in opposita mouet: secūdus uero ꝑ puncta media circunductus sectiones ipsas respicit, ac in opposita consimiliter agit: uelocior autem hic erat, quam prior, quare & latitudinem circa sectiones maiorem ipse operatꝰ, quàm prior circa puncta media, quippe quum hic mi. solū. 16 latitudinē expleat, ille gr.7. Sit ecliptica a b c, punctus medius b, sectiones a & c, medius circulus Veneris, subalternus Eclipticę. manifestum igitur quòd prior Circitor per sectiones circūductus pellet b punctum medium in opposita, modo in d, modo in e: ipso enim mouēte à quarta occidentali Septentrionali ageꝰ b in e, ac fiet circulus a e c: mouente aūt a quarta oc cidentali australi e repelletur in b, ac redibit circulus prior a b c. Rursus Circitore acto per quartā australem orientalem b ducetur in d, fietque circulus a d c: postremo à quarta orientali septentrionali d reducetur iterum in b, facto circulo a b c. tota autem latitudo erit aut b e, aut b d, non maior quam mi.16. At vero secun-

dus Circitor per puncta media circunductus sectiones ipsas respicit, ac in opposita mouet: mouente igitur illo à quarta inferiori septentrionali a pelletur in f. c in K, ac fiet circulus f d K: mouente autē à quarta inferiori australi, reducetur f in a, K in c, ac redibit circulus iterum a b c: à quarta vero superiori australi ducetur a in g, c in h, facto circulo g d h: postremo à quarta superiori septentrionali restituetur g in a, h in c, redibitq́: circulus primus a b c, peracta una reuolutione secundæ inæqualitatis: latitudo autem tota erit ab a ad f, vel ad g, maior multo, quàm in punctis medijs utpote gr. 7.

Quòd vero in punctis medijs septentrionalis semper spectetur Venus in d & l, nunquam autem australis in e aut o, in causa est Circitor primus, qui, ꝙ circunductione æqualis est planetæ, tali proportione eius circulum mouet, ꝙ semper septentrionalis inuenitur planeta in punctis medijs: dum enim stella à sectione a fertur in punctum medium b, tum Circitor mouet à quarta australi orientali, pellitq́; b in d, in quo & planeta inuenitur septentrionalis: rursus dum planeta à puncto medio d in c, alteram sectionem graditur, Circitor à quarta orientali septentrionali reducit d in b: mox planeta à sectione c transeunte ad alium punctū medium l, Circitor a quarta septentrionali occidentali pellit b in e, in parte superiori circuli, in parte uero inferiori pellit p in l: si enim vnius circuli superior pars australis est, inferior septētrionalis necessario reddit: punctus igit̄ medius in parte inferiori septētrionalis est, quū planeta in eo inuenit: quā ob rem tam in superiori medietate, q̃ in inferiori semper septentrionalis inuenit planeta in punctis medijs respectu ecliptice, in d & l.

In sectionibus vero tam australis, q̃ septentrionalis esse solet, qm̃ secundus Circitor eam latitudinē operatur, qui eam proportionem non habet ad circulum planetæ, quam prior habere dictus est. Est autem Circitoris huius ea proportio ad Venerem, ut, quum australissima est illa, ut in f, tum Circitor a quarta prima iuuantium septentrionali inferiori moueat, ac directam & uelocissimam reddat subalternus factus in fine quartę illius. quum uero borealissima est, ut in g, tum Circitor mouet a prima quarta contrariarum australi superiori, tardissimamq́ue ac maxime retrogradam illam facit in fine subalternus cum illa: at uero & per helices mouet, quoniam in opposita omnia ipse agitur, & in hoc ab alijs circitoribus prædictis in nullo differt.

De numero orbium Veneri seruientium. Cap. 15.

VIdentur autem, qui Veneri quodammodo famulantur, orbes omnes undecim esse, quorum primus est solitarius ille Contrauectus Soli, a quo fit, ne simul

A mul & Venus ipſa trahatur: reliqui decem continent ordines Circitorum duorum: ordo autem vterque orbibus conſtat, quoniam vterque Circitor plus addere in longitudine videtur, quã in latitudine. Ordo igitur primus Circunducentem, Circitorem, Contrauectum, Anticircitorem, & vltimum Contrauectum habet, quorum primus eſt Circunducens, qui anno vno, Veneri par, in latitudinem per ſe fertur, per ipſas ſectiones circumactus: ſecundus eſt Circitor primus æqualiter circunductus à prædicto, proprio autem motu tardior planeta, à quo circa puncta media latitudo fit min. 16: ſub eo eſt Contrauectus ſuus, duplo velocior, ac ſub ipſo Anticircitor, qui in latitudine eò opponitur Circitori, quò latitudo in punctis medijs non maior fiat, quàm mi. 16: ſub quo ſubeſt Contrauectus ſuus. Ordo vero ſecundi Circitoris & ipſe in quinque conſiſtit orbibus, quorum primus eſt Circunducens: qui per pũcta media in latitudinem circũducitur menſibus 19. diebus 16. horis fere 9: ſub eo eſt Circitor ſecundus eodem tempore Circũductus & ipſe in latitudinem, cęterum proprio motu planeta multo velocior: qui ſectiones in oppoſita agens latitudinem circa ipſas operatur gr. 7. additque Veneri per quartã quamlibet gr. 45, min. 30. vel demit. ſub quo eſt Contrauectus ſuus duplo velocior, cui Anticircitor ſuus ſubeſt non æqualis per ſe Circitori, ſed tantum ſolum impediẽs, vt latitudo circa ſectiones non maior fiat, quàm gr. 7: à quo poſtremus eſt Contrauectus vltimus. ſub omnibus autem planetæ orbis locatur, qui per tot inæqualitates actus motum ſuum anno vno per ſe cum Sole cõficit, modo anteambulo illius, modo aſſecla. atque hæc de Venere ſatis dicta ſunt.

DE MERCVRIO.

B

De ijs, quæ circa Mercurium apparent. Cap. 16.

MERCVRIVM diximus affinitatem, conuenientiamque habere cum Venere maximam, paucis quidem enim exceptis omnia ferè cum illa communia habet. Illud autem in primis conſtat non rapi ipſum ab orbe Veneris, alioqui æqualiter cum ea verti non poſſet, (recipi autem debet inter obſeruata, æqualiter ipſum verti) quod in medio motu intelligendum eſt, nam motu vero modo citius, modo tardius obire orbem conſtat. Secat autem medius circulus eius tum æquinoctialem, tum & eclipticam. ſectiones eclipticæ annis noſtris in aquario leoneque traduntur gr. 1. vtriuſque.

Ad ſolem porrò neque Mercurius eam habet relationẽ, quam tres primi ſuperiores habuere, vt in cõiunctione velociſsimus, in oppoſitione tardiſsimus foret, quin imo Venerem imitatus nunquam adeo à Sole abſcedit, vt ad oppoſitionem veniat: ſiquidem neque vnquam interuallo maiore, quàm gr. 26. min. 30. remouetur à Sole, modo & ipſe præcedens, modo conſequens Solem, quaſi hi duo planetæ perpetuo quodam famulatu ſemper concomitentur Solem nunc præuij, nunc aſſecutores, quam ob rem & ipſe Mercurius modo matutinus ante Solem in exortu ſpectatur, modo veſpertinus poſt ipſum in occaſu, quæ alternatio dieb. 57. horis circiter 23. conficitur, cęterum ipſe inter planetas rariſsime videri ſolet.

Sunt autem in Mercurio diuerſitates non paucæ, & maxime etiam admirandæ in motu eius, quas, q̃m maxime Ptolemæus animaduertit, referemus etiam, prout illius tp̄ibus inuentę ſunt. Tres igitur illæ diuerſitates in Mercurio annotauit in velo

citate, & tarditate, prima fuit in duobus pũctis è regione oppositis, ĩ libra scilicet, & Ariete gr. vtriusq; decimo: in libra quidẽ tarditatem cõperit, in Ariete velocitatẽ.

Rursus consimilem diuersitatem animaduertit in duobus alijs punctis, verum non è regione oppositis, sed distantibus solum per signa 4, in aquario scilicet, & geminis: in aquario enim gr. 9. velocitatem notauit, in geminis tarditatem: quod ualde mirum uideri potuit, q̃m puncta tarditatis, & velocitatis inter se correspondentia semper è diametro opposita esse consueuere, ut in alijs monstratum est, hęc autem non è diametro sese respiciebant, sed solum per signa 4. Pręter has autem diuersitates, & tertiam quoq; vidit in Mercurio in esse, quę directionem, statum, & retrogradationem facit, quę certa sibi puncta non exposcit, sed succesʃiue ubiq; fieri potest: cuius reuolutiones 145 obseruantur in annis 40 fieri. Vna autem reuolutio diebus 115, horis fere 22.

Medius motus inęqualitatis.

Gr.	m̃.	sec.	ter.	qu.	qn.	sex.	
9	7	46	0	27	28	19	horę.
3	5	24	6	59	35	51	dies.
93	12	3	29	47	55	0	mẽs.

Primam autem diuersitatem, quæ in Libra & Ariete uisa est, animaduertit ex duabus Mercurij elongationibus à Sole ęqualibus, altera uespertina, altera matutina. Vespertina fuit Sole inuento in gr. 9, mi. 45, Aquarij, stella uero ĩ gr. 5, mi. 0 Piscium: Matutina vero fuit stella in gr. 18, mi. 45 Tauri inuenta Sole uero in gra. 10, min. 0 geminorum. Ex his sequi uidetur, ut maxima, & minima longitudo, hoc est absis, & antabsis essent in Libra, & Ariete: quum enim hę duæ elongationes æquales essent, & altera uespertina, altera matutina, necesse erat maximã, & minimam longitudinem esse in medio utriusque: puncta autem inter illas media erãt gr. 10 Librę & Arietis: qua de causa in ijs statuit absidẽ & antabsidem, in Libra quidem absidem propter alia quædam obseruata, in Ariete uero antabsidem. quod & traditis quoque antiquorum ualde consonum uidebatur, eo etiam maxime, ꝙ secundam diuersitatem demonstrare non poterat, nisi ita positis abside & antabside uti prædictæ elongationes ostendebant.

☉ gr.	9	m̃.	45.	♒
* gr.	1	m̃.	0.	♓
* gr.	18.	m̃.	45.	♉
☉ gr.	10.	m̃.	0.	♊

Secundæ uero diuersitatis necesʃitas uisa est in Aquario & Geminis propter alias duas elongationes, quas Ptolemæus obseruauit: fuit autem utraq; maxima, hoc est gra. 26, mi. 30, altera uespertina, altera matutina: matutina fuit Sole uiso ĩ gr. 10, m̃. 0 Aquarij, stella uero in gr. 13, mi. 30 Capricorni: uespertina uero fuit Sole in gr. 10, mi. 30 geminorum, stella in gr. 7. m̃. 0 Cancri. Quũ igitur centrũ epicycli per Astronomorũ principia nunq̃ dissocietur à cẽtro Solis, oportuit in his duabus elongationibus centrũ epicycli fuisse in aquario & geminis. rursus uero & illud fuit necessarium in ijs duobus punctis epicycli centrum habuisse maximam tarditatem & maximã uelocitatẽ, q̃m duæ illę elongationes erãt maximæ, quæ esse possent: ad quas conficiendas non satis est motus proprius epicycli, sed necesse est illũ iuuari in uespertina per uelocitatẽ superadditam, in matutina per tarditatem adiunctam, siquidem elongatio, quæ merito epicycli per se fit, non maior est, q̃ gr. 22, mi. 30: prędictę aũt erant gr. 26, mi. 30. oportuit igitur puncta

☉ gr.	10.	m̃.	0.	♒
* gr.	13.	m̃.	30.	♑
* gr.	10.	m̃.	30.	♊
☉ gr.	7.	m̃.	0.	♋

Acta illa aquarij, & geminorum addidisse tarditatem, & velocitatem, quod magnam peperit admirationem, quum non essent è regione opposita, sed distantia solum per signa 4. Tertia vero diuersitas vnicuique in propatulo satis erat. atque hæc quidem sunt, quæ in longitudine fuere obseruata.

At vero & in latitudine quoque suę diuersitates spectantur, illæ fere, quæ & in Venere visæ sunt: nam & Mercurius duob. in locis latitudinem ab ecliptica facit, in sectionibus, & punctis medijs: maior autem multo est, quæ in sectionibus fit, vtpote gr.4.mi.5, minor, quæ in punctis medijs mi. 45. Verum illud in Mercurio & Venere differt, ꝙ Venere in punctis medijs semper septētrionali existente, Mercurius contra in eisdem punctis semper australis spectatur.

De causis secundum Astronomos. Cap. 17.

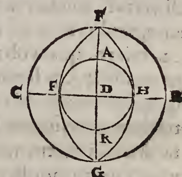
QVòd igitur à Sole nuuquam elongetur Mercurius interuallo maiori, quàm gr. 26, mi.30, iccirco fieri Astronomi dicunt, ꝙ centrum epicycli semper coniunctum per se incedit cum centro Solis, quare quum stella in circunferentia epicycli vertatͬ, amoueri à Sole non potest longius, quã sit semidiameter epicycli, modo ante, modo retro, uti & in Venere contingebat: semidiametrum autem tradunt gr. 22. mi.30. quam ob rem nec causa epicycli amoueri à Sole longius potest stella, q̃ gr.22.mi.30. ꝙ si nonnunquam ad gr.26.mi.30. pertingat amotio, id fieri dicunt, ꝙ epicyclus alicubi velocitatem & tarditatem recipiat, quod in quatuor locis vltra tertiam diuersitatem fieri comperere, in libra & ariete, in aquario, & geminis, per tarditatem autem matutinam elongationem iuuari, vespertinam per velocitatem, vt in Venere monstratum est.

B Primam aũt, & tertiam diuersitatem, qũo vtraq; fiat, haud magno cum negotio demõstrant, eccentrico dantes primã diuersitatẽ, epicyclo tertiã: in secunda autẽ plus laboris inuenere. Ordine tñ suo dicamus, quomodo vnamquãq; ostendant. In prima igitͬ demonstranda ad eccentricũ confugiunt, cuius absidẽ in libra ponunt, antabsidem in Ariete, quare & hic punctum velocitatis, illic punctũ tarditatis maioris tradebant: quæ puncta non alium haberent motũ cũ suo orbe, q̃ Aplanes motũ.

In secunda autem plus negocij habuere. nam quum viderent in aquario & geminis addi velocitatem, & tarditatem, non tamen satis apparebat, quo pacto fieret, ad eccentricum enim sese conuertere non poterant, tum ꝙ per ipsum primam diuersitatẽ demonstrauerãt, tum ꝙ absis & antabsis semper opposita è diametro sunt: sed neq; ad epicyclum confugere poterant, quando tertiam diuersitatem videbant illi ascribi oportere: igitur tertium quiddam imaginati sunt, hoc est cẽtrũ epicycli bis in anno propinquiorem terræ fieri, semel in aquario, semel in geminis. Tres enim uiæ solæ sunt apud Astronomos, per quas velocitas & tarditas stellis detur: prima est per absidem & antabsidem, secunda est per motum & conuersionẽ epicycli, tertia uero per approximationẽ epicycli ad terram, quũ igitur sola hęc tertia superesset, qua vti possent, opinati sunt centrum epicycli bis terræ proximiorẽ fieri, ac sic tum in tarditate, tum in velocitate iuuari: facto enim terræ proximo epicyclo & velocitas, & tarditas maior fit, qm̃ minoribus angulis prope centrum maiores partes in zodiaco correspondeant, quare si directus, & uelox per se planeta sit factus propinquior cẽtro, uelocior etiam & citatior redditur respectu zodiaci, si uero tardus etiam fit, & retrogradus, pari modo citatior fit retrogradatio. Ad monstrandũ aũt,

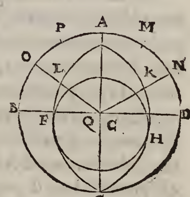
quomodo

quomodo bis terræ propinquior fieret epicyclus, magnam quandam imaginationem commenti sunt: ac circa Eccentricum Mercurij orbem quatuor Deferentes eccentricos collocauere, duos extimos & maiores, duos intimos & minores, in quibus medijs ipse orbis Mercurij verteretur. primi igitur duo extimi Deferentes ceu per se immoti & stabiles absidem habebant & antabsidem è regione oppositas, absidem in libra, antabsidem in ariete, mobiles solum Aplanes motu, cæterum firmas & immutabiles. Intra hos duos immotos, duos alios collocant non quidem stabiles, sed motu continuo actos, verum in oppositum orbi Mercurij: quum enim hic ab occidente feratur in orientem, illi contra ab oriente pari conuersione in occidentẽ voluuntur. quo fit, vt Mercurij epicyclus bis terræ propinquior in anno fiat: nam Deferentes hi, quum eccentrici sint, & absidem habeant, & antabsidem, agantur autem contra motum planetę, necesse est totos percurri, & lustrari à planeta, quare & bis eum recipere in abside, bis in antabside, quare & ipsum bis terræ propinquiorem fieri. Sic enim motis in oppositum Deferentibus oualis à planeta describitur circulus, qualis e f g h, in quo bis terræ appropinquat in f & h.

Sit enim linea absidis longior d g, linea antabsidis breuior d a, epicyclus in abside vbi g, qui in oppositum deferentibus agatur. dum igitur linea absidis describet arcum g b, linea antabsidis describet arcum a f, epicyclus autem ex g mouebitur in f, & ex abside in antabsidem transferetur, vbi terræ propinquior inuenietur. Rursus, dum linea absidis ducit arcum b e, antabsidis ducit arcum f K, epicyclus autem ab abside f, mouetur in antabsidem c. Porrò linea absidis describente arcum e c, antabsis describit K h, & epicyclus ab e in h perducitur, vbi rursus terræ propinquior fit in antabside h. Postremo linea absidis designante c g; antabsis describit ipsa h a, epicyclus autem ab h fereturin g, descripto ouali circulo e f g h, in quo bis fuit terræ propinquior in f & h, bis remotior in e & g.

His quatuor deferentibus ita constitutis, viam quoque habere sibi uisi sunt ad ostendendum & illud, quomodo epicyclus terræ propinquior fieret in Aquario & in geminis, & non in punctis diametro oppositis. Oualis enim circuli e f g h vna longitudo est propinquior terræ, q̃ alia: si terra sit vbi q, zodiacus sit a b g d, o vero Aquarius, p Pisces, a Aries, m Taurus, n Gemini. si ergo protrahatur linea à q ad n per K, & alia à q ad o per l, l quidem respondebit Aquario, K uero geminis, quare epicyclus in K & l propinquissimus erit terræ, quoniam nulla alia breuior est ab ouali circulo ad q, quàm q K, & q l. Causa vero, quòd oualis circuli ab epicyclo descripti vna longitudo sit terræ propinquior, alia remotior, est absis & antabsis deferentium maiorum: quum enim epicyclus est in abside minorũ deferentium, illi vero in abside maiorum, tunc remotissimus est epicyclus à cẽtro q, quàm maxime potest esse: quum vero epicyclus est in abside minorum deferentiũ, hæc aũt absis est in antabside maiorũ, minus quidẽ abest epicyclus à centro, nõ

tamen

A tamen propinquissimus est, quàm in omni alio puncto, quoniam est in abside deferentium paruorum. Porrò nec quum est in antabside eorum, propinquissimus etiam est, quãdo K & l propinquiora sunt puncta terrę, quàm f & h. in Aquario igitur & Geminis propinquissimum terrę epicyclum fieri per hanc magnam imaginationem sunt arbitrati, ac per hæc quæcunque in longitudine circa Mercurium apparent, demonstrasse sibi uisi sunt.

Quæ vero in latitudine visuntur, eodem ostendunt modo, quo & in Venere dictum est, epicyclo circa sectiones sese inclinante, mox sensim se releuante ita, ut in punctis medijs circulus eius subalternus sit cum eccẽtrico, ad quod conficiendum etiam reflecti opus est diametrum longitudinis, uti & in Venere.

Semper autem uideri australem Mercurium in punctis medijs opposito modo, ac in Venere se habebat, inde fieri dicunt, ꝙ eccẽtricus modo citra modo vltra eclipticam agatur, sed ea proportione, ut planeta in superiori medietate transeunte in punctum medium circulus ille australis sit, contrarium uero accidat planeta in inferiorem partem translato, ut in Venere dictum est, modus enim idem est, sed proportio diuersa. atque hæc sunt quæ de Mercurio Astronomi tradidere.

De causis per nostra principia. Cap. 18.

NOs è Circitorum ratione omnia q̃ facillime demonstrabimus, siue diuersitates, quæ in Mercurio apparent, tres sint, vt prædiximus, siue tantum duæ. fortasse autem tantum duæ sunt, quoniam prima, quæ in libra & Ariete tradebatur, nullam habet necessitatem per illas duas elongationes Mercurij à Sole ęquales: neque enim necessario sequitur, si duę elongationes ęquales sint, altera matutina, altera vespertina, ut in medio earum sint pũcta tarditatis & velocitatis, sed solum id sequitur, vt puncta tarditatis & velocitatis æqualiter ab illis distent: vt si in e & f sint duæ elongationes æquales, hæc matutina, illa vespertina, non necesse est maximam tarditatem, & uelocitatem esse in a & c, sed possunt esse & in b, & in d.

B

Secunda autem diuersitas necessaria quidem videtur, & recipienda est, ꝙ autem tarditas & uelocitas in Aquario esset, & Geminis, sequitur quidem ad eos, qui epicyclos ponunt: ijs enim suppositis licet stella fuisset in capricorno & cancro, sequitur tamen centrum epicycli fuisse in Aquario & Geminis, vbi & Sol erat: Ad nos aũt non sequitur, qui epicyclos auferimus, quare tarditatem & velocitatem à Ptolemæo inuentam, dicimus in Capricorno & cancro fuisse, atque in ijs planetam recepisse tarditatem & uelocitatem.

Tertia uero diuersitas & ipsa necessario ponenda est propter directionem, statum, & retrogradationem in Mercurio manifestam. Primum igitur, si duæ tantum sunt in hoc planeta diuersitates, dicamus quo pacto fiant, deinde, & si tres ponantur, referemus nihilominus, quomodo & id quoque contingat. si igitur duæ tantum sunt, duo similiter Circitores ponendi erunt, quorum alter per sectiones circunductus in latitudinẽ pũcta media in opposita maximè mouet, alter circũductus per pũcta media sectiones ipsas in opposita pręcipue agit: prior igitur, cũ circũductione par Mercurio sit, tum motu proprio tardior aliquãtisper est, propter qđ nõ retroducere ipsum, sed tardare solum potuit: tardat autem, quum in oppositum illi fertur,

li fertur,citat vero,quũ in idem: pũcta autem maioris tarditatis & velocitatis erãt C in capricorno,& cancro Ptolemæi tempore,in capricorno tarditatis,in cãcro uelocitatis: ea.n.proportione mouetur hic Circitor, ut tum subalternus sit in medietate contraria,quum planeta inueniebatur in capricorno,subalternus vero in iuuante,quum planeta in cancro sedem habebat. Porrò & Circitor hic latitudinem operatur circa puncta media non maiorem mi.45 propter Anticircitorem,de quo dicemus.ille idem & Mercurium in pũctis medijs semper australem facit,quoniam opposito modo mouetur,ac Venus: etenim, dum planeta in parte superiori fertur ad punctum medium,Circitor hic non à quarta australi pellit circulum Mercurij,sed à septentrionali,quare australem eum punctum facit in superiori medietate:quum uero planeta in inferiori parte graditur in punctum medium,tum Circitor partẽ superiorem circuli Mercurij pellit in septentrionem,inferiorem in meridiem, in qua erat planeta: qua è re fit,ut semper ille australis conspiciatur in punctis medijs.

Secundus vero Circitor tum circũductione,tum proprio motu multo uelocior est planeta,siquidem circunducitur mensibus tribus,diebus 25.horis ferè 22, proprio autem motu retroducere planetam potest. ab hoc igitur fit ut Mercurius non plus à Sole elongetur, quàm gra.22.mi. 30: modo præcedens, modo sequens: in hoc enim Mercurius,& Venus concordant,ut per se & motu suo semper concomitentur Solẽ pari gressu. cæterum à Circitore modo velocitatem maiorem recipiũt, modo tarditatem. quod autem addit Circitor suus Mercurio,& demit, sunt gr.22, m.30: quod quum per uicissitudines fiat: inde fit, ut uicissim planeta modo præueniat Solem, modo præueniatur gr.22.m.30: quòd si quandoque etiam plus elongatur,id præstatur ab alio Circitore, cuius si uelocitas cum uelocitate huius iũgatur, remotissimus fit, & ad gra.26,mi. 30. pertingit, ac tum planeta vespertinus in oc- D casu apparet, vespertina enim elongatio per uelocitatem fit, & iuuatur. si uero tarditas vnius cum tarditate alterius concurrat, tum maxima fit elongatio matutina gra.26,mi.30. fit enim illa & iuuatur per tarditatem. Facit præterea secundus Circitor latitudinem circa sectiones maiorem, quàm ea esset, quæ in punctis medijs fiebat,quoniam uelocior hic Circitor multo est,& plus mouet tum in longitudine, tum & in latitudine: ille idem, & directionem & statum & retrogradationem operatur,per eum modum, qui & in Venere, & in alijs dictus est.Si igitur duæ tantum sunt diuersitates in longitudine circa Mercurium, his certe modis contingunt, & non alijs. Si uero & prima illa diuersitas superaddenda uideatur,quam Ptolemæus in Libra & Ariete statuebat, nihil nobis negocij est demonstrare, quomodo & illa fiat, sed prius de ordine & numero orbium Mercurij agamus, inde enim manifestius monstrare dabitur,quo pacto & prima illa diuersitas in Mercurio fiat.

De numero, & ordine orbium Mercurio seruientium. Cap. 19.

Videntur autem,qui Mercurio ministrant orbes,numero omnes vndecim esse, quorum primus est ille Contrauectus,qui statim sub Venere locatus facit, ne Mercurij orbis simul cum Venere rapiatur:ab ipso sequitur ordo circitoris primi, qui in quinq; consistit,Circũducente,Circitore,Cõtrauecto, Anticircitore,& suo Contrauecto: quorum primus est Circunducens, qui in latitudinem anno vno par Mercurio circunducitur sectiones: sub eo est Circitor primus eodem tempore circun-

A circunductus & ipse, cæterum motu proprio Mercurio tardior, & puncta media in opposita per se mouens: sub quo est Contrauectus suus, duplo uelocior Circunducēte, & super illius polis motus. Cui subest Anticircitor primus, qui, si tantum sunt duæ diuersitates, in oppositum semper circunducitur Circitori, & quantum Circitor in vnam partem, tantum hic Anticircitor in oppositam ducitur, ita vt in latitudine semper opponantur inuicem : per se autem non æqualis est Circitori, tantum tamen opponitur, vt latitudo in punctis medijs non maior fiat m̃. 45. Si vero & prima diuersitas addatur, oportet hunc Anticircitorem ita statui, vt à Circitore distet per vnam quartam circunductionis ita, vt, quum Circitor in Ariete erit, hic in Cancro inueniatur, &, quum Circitor in capricorno, hic in Ariete sit, & ita successiue. his ita constitutis duæ primæ diuersitates demonstrari facillime possunt. Statuatur planeta in Libra, circitor autem subalternus in medietate contraria, Anticircitor autem in puncto neutro, ut in capricorno, manifestum quidem quòd planeta in Libra maximam tarditatem recipiet Circitore subalterno in contraria medietate. Moueatur mox planeta à Libra in capricornum, Circitor per vnam quartam à subalternatione ad punctum neutrum, puta in cancrum, Anticircitor vero subalternus fiat in medietate contraria, clarum est ꝙ planeta in capricorno tarditatem quoque recipiet Anticircitore subalterno in medietate contraria. Rursus vero planeta à capricorno in Arietem gradiatur, Circitor subalternus fiet in medietate iuuante, Anticircitor autem erit in puncto neutro, quare in Ariete planeta velocitatem recipiet Circitore subalterno in medietate iuuante. Postremo, si planeta in cancrum perducatur, Circitor in puncto neutro inuenietur, Anticircitor subalternus in medietate iuuante, quamobrem & in cancro velocitatem superacquiret planeta.

B Manifestum igitur est in quatuor punctis uelocitatem, & tarditatem inueniri, in duobus uelocitatem, in duobus tarditatem. In latitudine quoque circa puncta media videri potest, cur non maior fiat, quam m̃.45: dum enim uterque Circitor scilicet, & Anticircitor in eadem parte sunt (vt septentrionali) pellunt punctum medium vltra eclipticam versus meridiem m̃.45: mox altero existente in septentrione, altero in meridie opponuntur inuicem, & latitudo non mutatur : deinde vero vtroque rursus in eadem medietate existente meridionali repellunt punctum medium versus septentrionem mi.45. si igitur tres sunt in Mercurio diuersitates, per hunc modum fieri censendū est. Sub Anticircitore est suus Contrauectus: sub quo est ordo secundi Circitoris, qui & ipse in quinque consistit orbibus, quorum primus est Circunducens, qui per puncta media circumactus mensibus tribus, diebus 25, horis ferè 22 Circitorem simul circunducit eodem tempore : sub eo est Circitor secundus, qui simul per eadem puncta media circunlatus sectiones ipsas suo motu in opposita agit, uerum motu suo uelocior multo planeta est, additque in vna quarta circunductionis, ac demit gr. 22, m̃. 30. Sub eo est Contrauectus duplo uelocior Circunducente, ac sub ipso Anticircitor alius, à quo fit, ne latitudo circa sectiones maior euadat quam gr.4, mi.5. ac postremo est sub ipso Contrauectus vltimus. à quibus omnibus orbis Mercurij sequitur per tot diuersitates orbem obiens anno vno motu proprio, citius tamen quandoque, quandoque tardius propter accidentia, quæ cum annuo suo motu iunguntur. Sæpe enim plures retrogradationes intercidunt, sępe pauciores, atque hæc quidem ea sunt, quæ de Mercurio dicenda uisa nobis fuere.

DE

DE LVNA.

De ijs, quæ circa Lunam apparent. Cap. 20.

DE Luna postremo superest, vt agamus, quæ vna omnium vltimam sedem habet. Sicuti autem superiores planetæ tres multa inter se coonueniẽtia habuere, tum multa Venus, & Mercurius, ita & Luna plurima cum Sole affinia sortita est. ergo & ipsa in primis diurno vertitur motu, verum cęteris multo tardior, si quidem paulo minus hora vna serius, quàm alij, ad occasum ducitur. proprium uero motum reliquis velociorem habet, quando diebus septem & viginti, horis 8 orbem ambit totum. Eius autem medius circulus eclipticã secat, vtpote ad illam obliquus. Sectiones alij nodos vocant, alij caput & Caudam Draconis. Caput quidem eam sectionem, vnde incipit in septentrionem ferri, Caudam illam, vnde in meridiem. Sunt autem sectiones illæ instabiles variabilesq́ue diebus singulis, siquidem obseruant mutari eas aduersus signorum ordinem quotidie mi. 3. Mutantur quidem & aliorum sectiones ob Aplanes motum, sed in ijs non apparet nisi post annos plurimos, at in Luna ea sectionum inconstantia singulis etiam diebus manifesta fit, Declinatio vero circuli Lunæ ab æquinoctiali, vbi maxima est, maior multo fit, q̃ maxima Solis declinatio: Siquidem vltra tropicos Solis, & æstiuum circulum gr. circiter. 5. recedit: quare maxima Lunæ declinatio gr. octo & uiginti ferè traditur. Habet præterea Luna eam tarditatis & velocitatis inæqualitatem, quam Dij omnes habere orbes voluere, uerũ non in vna magis medietate q̃ alia illam habet (vti Sol) sed vbiq; succesſiue, & ad punctum omnem. Porrò quemadmodum & Sol, neque ipsa Luna retrogradationem vllam nouit, sed semper directa fertur, quanq̃ modo tardior, modo velocior, modo mediũ motum agens, qui & proprius illi est. velocissima aũt quũ fertur, gr. ẽt 15 in die vna conficit, tardissima vero, vix 11, medium autem motum agens 13, mi. ferè 10.

Medius motus circuitionis.

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	qn.	sex.	
0	32	16	27	26	23	46	horæ.
13	10	34	58	38	30	30	dies.

Inæqualitatis aũt periodus nõ omnino æqualis est periodo circuitionis, quando circuitio diebus 27, hor. 8 perficitur, inæqualitas autẽ diebus 27, horis circiter 13.

Ad Solem porrò relationem non paruã habere Lunam constat: nam modo illi cõiungi ac subijci, qđ interlunium uocãt, modo illi è diametro opponi, quod pleniluniũ appellãt, modo in quartis aspectibus esse, quas quadraturas dicunt grçci dicothomon, modo in locis inter hęc medijs: coniuncta aũt quum est, nihil luminis ad nos demittit, remota aũt a cõiunctione saltem gr. 14, videri vespertina incipit in occasu, at exigua, & cornuta, quod nouiluniũ dicũt grçci minoyden. mox ẽt magis à Sole recedens plus luminis continenter monstrat, donec dicothomos fiat: deinde transacta quadratura circa 12 diẽ, quũ plus dimidio lumine ꝓfert, Amphicyrthos appellatur: ac mox pleno sese orbe ostẽdit Soli opposita, ab oppositione porrò comminuere orbẽ incipit, & matutina in exortu cõspicitur: tum rursus Amphicyrthos fit: mox & rursus Dicothomos: ac demũ ẽt minoydes exiguo lumine & corniculari, donec iterũ ad coitũ cũ Sole redeat. Cornicularis aũt quum sit Luna & ante oppositionem, & post, tum illud ĩterest, ꝙ ante oppositionẽ cornua semper in ortum spectant, post oppositionem autem in occasum. Ab vna vero coniunctione

Medius motus inæqualitatis.

gr.	m̃.	sec.	ter.	quar.	qn.	sex.	
0	32	39	44	50	44	40	horæ.
13	3	53	56	17	51	59	dies.

C

D

A ctione ad aliam est periodus sua, tēpusq; intercidit dierum 29, horarum 12. m̄. 44.

Per nouilunia prӕterea quum videri à nobis incipit, non ęqualiter sese terris nouam ostendit, sed quandoq; prima die à coniunctione, quod rarius fit: quandoque secunda, quod ut plurimum accidit, quandoque non nisi tertia, quod item rarius euenit. Multa item ac varia tum in coniunctionibus, tum in oppositionibus, tum & in quadraturis accidunt circa Lunam: nā in coniunctionibus non solum ipsa lumen amittit, sed quasi iniuriam vlta erepti luminis Solē ipsum obscurat, ac demit nobis, quæ Solis eclipsis dicitur, quod nec alibi euenire, quam in coniunctionibus potest, aut propè: in oppositionibus vero deficere, eclipsariq; ipsa sæpe solet Luna, quod & in ijs solis contingit, aut propè. At uero & circa quadraturas magnā quandam accidere diuersitatem obseruant: eo.n. tempore & maior multo, & terræ propinquior apparet, vnde & non parum aspectum nostrum respectu zodiaci euariat, & loca in cœlo eludit.

Medius motus remotionis.

	gr.	m̄.	sec.	ter.	quar.	qn.	sex.	
	0	30	26	36	43	20	45	horę.
	12	11	28	41	20	17	50	dies.

Alia præterea, & valde admiranda diuersitas in Luna apparet, quum velocem habet motum, & quum tardum: nam velox quum est, tum & maior & terræ propinquior videtur, quum uero tarda incedit, tū minor & remotior apparet: quippe maior & propinquior duob. in temporib. spectari solet, & quum in quadraturis est, & quum uelocem agit motum. Eclypses quoque Lunæ si tum fiant, quum velox est, maiores obseruantur, & in maiori vmbra. minores vero & in minori vmbra, quum tarde graditur. Sol quoq; si tum eclipsatur, quum Luna in ueloci est motu, maiorē eclipsim sustinet, si uero, quum in tardo Luna est motu, minorem. Ad hæc si deficiat in meridie Luna, maiorem apud nos eclipsim patitur. si in septentrione, minorem. Contra Sol, si in meridie ipse deficiat, minorem ipse eclipsim fert, si in septentrione, maiorem. atque hæc ferè sunt, quæ circa Lunam apparent.

B

De causis secundum Astronomos. Cap. 23.

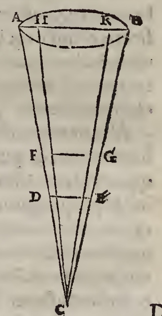
Ad hæc animaduertentes Astronomi Lunæ orbem in primis eccētricum statuūt. Quòd uero eius sectiones cum ecliptica diebus singulis mutētur aduersus signorum ordinem mi. 3, inde fieri dicunt: supra orbem Lunæ, ac supra Deferētes eius, orbem alium ponunt, qui super polis zodiaci diebus singulis m̄. 3. cōtra signorum ordinem mouetur, ac secum & sectiones trahit. Orbem autem hunc Deferentem Draconis vocant. Addidere præterea orbi Lunæ & epicyclū, cuius medius circulus subalternus semper est cum medio circulo eccētrici, in cuius circunferentia Lunæ stella vertitur, ima parte epicycli pro signorum ordine orientem versus, suprema contra signorum progressum in occidentem, opposito quidem modo, ac aliorum epicycli agebātur. ij enim suprema parte in ortum, inferna in occasum voluebantur: in Luna vero contra fit, ima enim in ortū, summa in occasum fertur, qua è re fieri dicunt, ut cum Luna velocem habet motum, tum maior & propinquior videatur, tunc enim in ima epicycli parte est, quæ in idem cum eccentrico agitur: ac nobis propinquior est: contra vero quum superna in parte, & remotior est, & minor apparet, & tardum habet motum, quoniam in oppositum eccentrico vertitur. Retrograda autem nunquam fit Luna, quoniam epicyclus tardior est eccentrico, quare, & si retro respectu epicycli ducitur, simpliciter tamen non retro, sed tardius solum mouetur. Eclipses quoque Lunæ minores fiunt,

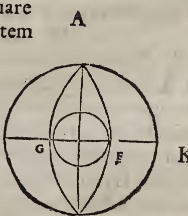
quum

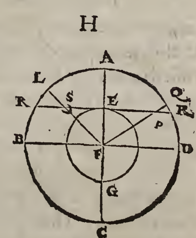
quum tarde graditur, qm̄ tunc eſt in ſummo epicyclo, & à terra remotior, maiores vero quum velociter fertur, qm̄ in imo tunc epicyclo eſt, & terræ propinquior. Sit Sol a b: terra c d: Luna e f: vmbra terræ c d: Luna in imo epicyclo, & terrę propinquior, h K: in ſummo epicyclo, & remotior, l m, manifeſtū eſt igitur ꝙ in imo epicyclo Luna in maiori vmbra uerſat̃, in ſummo in minori: maior enim eſt h K, q̃ l m. Quòd ſi Sol ipſe eclipſet̃ Luna in imo epicyclo exiſtente, maior eclipſis fiet, qm̄ illic Luna eſt propinquior terrę, & maioris baſis. Sit Sol a b: viſus vbi c: Luna propinquior terrę, d e, remotior f g. palàm ꝙ maior baſis eſt d e, & plus de Sole adimit, quam f g, à quo ſolum h K demit̃ de Sole.

Diuerſitatem autem aſpectus, quæ in quadraturis apparet, inde fieri dicunt, ꝙ Lunæ ecentricus in unam partem, Deferentes in aliam & oppoſitam aguntur, Ecentricus quidem pro ſignorum ordine in ortum, Deferentes contra in occaſum: vnde euenire neceſſe eſt, ut planeta in omni reuolutione ſua bis in abſide ſit, bis in antabſide, vti & in Mercurio diximus. Sic enim contractis Deferentibus oualem deſcribi circulum neceſſe eſt, cuius longitudo multo maior ſit latitudine, qualis a g h e: in quo planeta bis in abſide fit in a, & h, bis in antabſide in g, & e: quare bis centro vicinior fit, bis remotior. In coniunctione igitur, & oppoſitione ſemper in abſide eſt Luna, in quadraturis uero ſemper in antabſide: quare, quum in his terræ propinquior fiat, diuerſitatem quidem in aſpectu maiorem illic facit, & maior etiam apparet, hoc quidem, quia terræ propinquior eſt, illud, quia ſola Luna inter planetas diuerſitatem aſpectus facit in cœlo propter eius propinquitatem: quare quanto propinquior erit, tanto maiorem illam diuerſitatem reddet: propinquiſsima igitur cum fiat in quadraturis, maxime quidem in illis aſpectum variabit, & loca in zodiaco eludet. Si uero quiſpiam illud monſtrari cupiat, cur ſola Luna diuerſitatem in aſpectu faciat, dicimus iccirco contingere, ꝙ nobis non è centro terræ, ſed è ſuperficie videntibus linea centri in zodiaco in vnum locum incidit, linea viſus in alium, inter quæ loca ſpatium quidem, quod intercidit, in Luna quidèm eſt ſenſibilis baſis propter propinquitatem Lunæ, in alijs autem planetis propter diſtantiam ſenſibile non eſt illud ſpatium, nec loca diſtincta apparent: quare in idem uidetur in ijs ferri cẽtri linea & uiſus, in Luna autem non in idem, ſed in diuerſa. Sit zodiacus a b c d: terra e g: linea centri per Lunã f l: linea uiſus per Lunam e K: Luna ubi ſ, propinquior alijs planetis. manifeſtum igitur ꝙ centri linea in zodiaco in alium locũ cadit, ut in l, linea uiſus in alium, ut in K: inter quę ſpatium qđ ĩtercidit ſenſibile eſt, & loca diuerſa referens: qđ in alijs planetis nõ accidit propter diſtantiam. Sit enim Sol,

aut

A aut Iuppiter, vbi p. linea quidem centri per Iouem cadet in q, linea visus per Iouem in r: at spatium quod est inter q, & r, sensibile nõ est, & loca illa, vt vnum, repręsentantur. Quam ob causam in planetis aspectus non diuersificatur, in Luna autem, ꝙ propinquior cæteris sit, diuersificatur, & tanto magis, quanto propinquior terrę fiat, quod in quadraturis contingit. Atq; hæc quidem sunt, per quæ astronomi ea demonstrant, quæ circa Lunam apparent.

De causis per nostra principia. *Cap.* 22.

QVum autem inter diuina illa & perfectissima corpora eiusmodi monstrosi orbes esse non possint, tentandum est per alia principia prędictorũ omniũ causas assignare. In primis igitur, quæ dicta sunt de sectionibus eius cum ecliptica, & nos affirmamus, ac confitemur, eundemq; illum orbem ponimus, qui super polis zodiaci aduersus signorum ordinẽ diebus singulis m̃. 3. mouetur, à quo & sectiones Lunę simul quoq; trahunt: potest autem & idẽ orbis in causa esse, cur lunę sphęra non simul a Mercurij sphęra circunducatur. Quòd vero modo tardior, modo uelocior feratur luna, Circitori suo ascribendũ est, qui tũ circunductione, tum & proprio motu tardior Luna est: circunducitur autẽ non præcise eo tempore, quo Luna circuitionẽ facit, sed paulo tardius: Luna siquidẽ diebus 27. horis 8 orbẽ peragrat, at Circitoris circunductio diebus 27. horis ferè 13. fit: quo euenit, vt periodus circuitionis non omnino ęqualis sit periodo inæqualitatis. Quoniam autem modo in idem cum orbe Lunæ, modo in oppositum fertur Circitor, hinc accidit, ut modo uelocior, modo tardior conspiciatur Luna. nunquam autem retroducitur, qm̃ tardior illa est Circitor, non est autem inęqualitas hęc in vna medietate magis, sed successiue vbique, qm̃ non æquantur periodus inæqualitatis, & periodus circuitionis.

B Ad Solem autem relationem non paruam habere Lunam necesse est, Sole iter p eclipticam habente, Luna uero per circulum suum, qui eclipticam secat: nec ab ea plus recedit, q̃ gr. 5. aut enim alter sub altero est in eadẽ linea, aũt erunt è diametro oppositi, aut in aspectibus alijs. Esse autem in eadem linea non uno modo dicitur, sed multipliciter, vna enim est interdum linea respectu cẽtri, quæ per vtrũq; trãsit, vna interdũ est respectu visus. neq;. n. in idẽ cadit cẽtri linea, & visus (ut dictũ est.) interdum vna dicitur linea respectu gradus, quum enim vterq; sub vno gradu sunt, in vna esse dicuntur linea, protracta scilicet linea a polis zodiaci ad gradus eius, quæ per vtrunq;, Solem scilicet & Lunam pertranseat. In vniuersum igitur cum Sole cõiuncta Luna dicitur, cum sub una linea cum Sole fuerit, quocunq; cõtingat modo: simpliciter autem, & proprie coniuncta est, quum sub linea centri vterque cadit: ad nos autem coniuncta dicitur, quum aut sub linea uisus, aut sub uno gradu coniunctio fit. Si qui igitur intra zodiacũ habitant, ijs oĩbus modis esse vna linea, & coniunctio potest, quũ supra eorũ verticem coniunctio fit. tunc. n. & cẽtri, & visus, & gradus esse vna linea potest: at quibus extra zodiacum est habitatio, ijs nunquam est vna linea centri, & uisus: si enim coniunctio fiat in medio cœli, centri linea superius, visus inferius cadit: at si ante medium cœli coniunctio accidat, tunc semper cõiunctio visus præcedit, centri sequitur: si vero accidat post medium Cęli, semper centri pręcedit coniunctio, visus sequitur. Sit linea centri b d, & b e: linea uisus f d, & f e: uisus ubi f, coniunctio ante medium cęli.

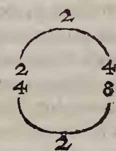

fd, post medium cęli fe. Coniunctio autem gradus & centri esse vna potest, quum in sectionibus coniunctio fit: quum vero fit extra sectiones, tunc semper diuersa est linea gradus, & centri: visus quoq; & gradus coniunctio esse vna in sectionibus potest, extra sectiones non. Ex his multa eorum contingunt, quæ in coniunctionibus & oppositionib. apparent: quotiescunq; .n. talis est coniunctio, vt visus per Lunę, Solisq; centrum pertranseat, tunc eclipsis fit Solis maxima, quę esse posit, qđ in sectionib. solis habere locũ potest: ꝙ si tunc maioris ẽt diametri appareat Luna, qđ sæpe accidit (vt dicemus) tunc obscurari ẽt totum Solem contingit, non quidẽ terris omnibus, sed quibusdã. extra sectiones aũt eclipsis Solis non fit, nisi forte prope ipsas, quæ eclipsis in parte est solum. In coniunctionib. vero lucere desinit Luna, qm̃ ex se quidem lumen ipsa non hẽt, sed totũ, quicquid demittit luminis, à Sole recipit: superiore igitur existente Sole, neq; pars Lunę, quæ Solem spectat, videri à nobis potest, neq;, quæ ad nos obiecta est: hęc.n. illuminata non est, vtpote auersa à Sole, illa vero illuminata quidem est, sed auersa est à nobis. Obscuratio vero hęc in Luna eclipsis non appellatur, qm̃ inter nos & Lunam interponiẽ nihil, quod requiri videtur in ea, quam eclipsim appellare Astronomi voluere. Non solum aũt in coniunctionibus lucere desinit Luna, sed etiã post, donec interuallo gra. saltem 14. amota à Sole sit, quod breui conficit propter celeritatẽ. Quòd autem quandoque citius, qñq; tardius sese nouã terris ostendat, causa in vniuersum est, ꝙ modo citius sese à Sole amouet, modo tardius. citius quidẽ, quum velocem ipsa motum hẽt, Sol tardũ, item quum & in rectum amouetur: tardius vero, quum tardum ipsa motum habet, Sol velocem, aut cum in obliquum amouetur. Igitur si causæ oẽs concurrant, quæ celerem amotionẽ faciunt, prima etiam die sperare nouam Lunam possumus: si vero oẽs conueniant, quæ tardam amotionẽ apportant, non nisi die tertia expectare debemus Lunã. Extrema autem rarius quam media contingere solent, quare secunda vt plurimum die sese nobis noua ostendit Luna. Apparet aũt primum figurę, quę inde Lunaris dicta est, qm̃ sphęrica est Luna: omnis aũt circulus in sphęrico corpore arcualis est, nisi subalternus sit visui. qm̃ igitur semper secundum sui mediũ illuminatur à Sole Luna, circulus quidem ille terminans illuminatã medietatem à principio subalternus uisui nõ fit, quare arcualis uidetur. Exiguum aũt est, quod apparet per nouilunia, qm̃, & si Sol semper medietatem illuminet, non tñ tota pars illuminata videri potest à principio: quia maxime auersa est à nobis: mox vero, quanto abscedit à Sole magis, tanto plus eius partis, quæ auersa erat, sese ostendit: Cornuũ vero, quæ in Luna apparẽt, ea ratio est, ꝙ semper pars Soli obiecta ventrẽ seu deuexum in luna facit, opposita concauum, vbi cornua sunt. qm̃ igitur ante oppositionẽ Sol semper p̃cedit, Luna sequiẽ in diurno motu, inde fit, vt ante oppositionẽ cornua semper orientẽ respiciant, qm̃ deuexum & vẽter occasum respicit, vbi Sol: post oppositionẽ aũt contrarium fit, qm̃ Luna pręcedit, Sol sequitur: quare tunc venter respicit orientẽ, vbi Sol, concauum & cornua occidentẽ respiciunt. eadẽ de cã, ꝙ ante oppositionẽ Sol pręcedit, Luna vespertina in occasu apparet, post oppositionẽ vero quod Luna ipsa pręcedit, matutina in exortu spectatur. In oppositionibus uero sępe ipsa eclipsatur luna modo tota, modo in parte, & non alibi, q̃ in oppositionibus aut propè, qm̃ obiectus terræ non potest umbram in Lunam iacere nisi quum planeta vterque è diametro oppositi sunt, aut propè. Sunt aũt eclipses Lunæ maiores Luna in meridie existente, Sole in septentrione, quam ecõtra, quia Sol in septentrione

trione

A trione minor apparet (vt dictum est) quare umbram longiorem à terra iacit & latiorem, ubi eclipsis fit. Existens uero in meridie maioris diametri fit, quare & vmbram angustiorem & breuiorem producit. Sit Solis diameter in septentrione a b, in meridie c d, terra sit e f, luna vbi g K l h. manifestũ igitur ꝙ à diametro a b umbra à terra fiet e f o, lata, ubi luna per totam g h: à diametro vero c d vmbra à terra producetur e f n, lata, vbi Luna, quantum est tota K l: at multo maior est g h, quàm K l. in septentrione igitur existente Sole eclipsis maior & diuturnior lunæ est. Eclipses autem Solis, quę in septentrione fiunt, maiores videntur, quàm quæ in meridie: qm̃ in septentrione tũ Luna, tum Sol minoris diametri redduntur, in meridie uero maioris. Crescentibus igitur in meridie utrisq; proportionaliter superat quidem Sol Lunam maiori excessu, quàm in septentrione se habebant, quare minus eclipsatur in meridie. Si enim 2 & 4 proportionaliter crescant, 2 quidem ad 4, 4 autem ad 8, tunc 8 maiori excessu superabit 4, quam 4 superet 2: proportio quidem eadem manet, dupla scilicet in utroque, at excessus est in altero maior, 8. enim superat 4 per 4, 4 uero superat 2 per 2 solum: propter quod minor in meridie Solis eclipsis videtur. sed de eclipsibus multa fortasse dici possent, quæ ad pręsens institutum non pertinent.

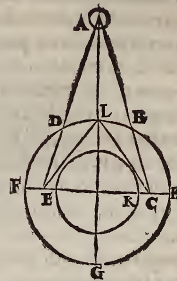

B

De diuersitate aspectus in quadraturis, & in motu veloci & tardo. Cap. 23.

NVnc de diuersitate aspectus, quæ in Luna apparet, prosequamur, quæ duplex erat, altera in quadraturis, altera in ueloci Lunæ motu: in utroque enim Luna & maior, & propinquior apparere dicebatur, & loca aspectus maxime euariare. Necessarium autem est aut ita re esse, ut propinquior fiat, aut apparere tantummodo. Astronomi igitur, quum non uiderent, quomodo contingere posset per apparentiam, existimassentque causam omnem exclusisse, quæ ad medium reduci posset, ita esse re ipsa dixere. at uero non ita certe fuit, ut causam omnem excluserint, quæ è medio pendere posset. nam tametsi causam ex aere omnem, & ex aqua, & eiusmodi exclusere, non tamen, quæ ad cœli partes referri possent, animaduertere. diximus enim supra non solum aerem, & aquam, & id genus posse esse medium specierum, quæ à stellis ueniunt ad uisum nostrum, sed & cœlum ipsum, & cœli partes, quarum aliæ sunt specula reflexionis tantum (ut stellæ) aliæ medium refractionis esse possunt eo pacto, quo aer, & aqua, & vitrum, & in summa diaphana omnia corpora densiora. Hæc igitur omnia in memoriam reuocanda sunt, necnon & illud quoque repetendum est, ac supponendum, nobis non solum maiora propinquioraque uideri, quæ per densum medium species mittunt, sed & illa etiam, quæ per plus densi medij ueniunt: quo pacto ea, quæ in fundo aquæ cernuntur, maiora apparent & propinquiora, & ipsa etiam Luna talis fit prope horizontem, & in septentrione, ut supra monstratum fuit. Quòd igitur in quadraturis maior appareat Luna & propinquior, causam esse dicimus, ꝙ species Solis in Lunam incidens ꝑ plus orbis refran-

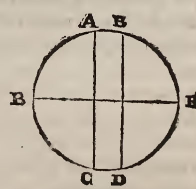
gitur in eo loco, q̃ in omni alio extra quadraturas. Sit orbis lunæ g f d h, tãtę crassi-
tiei, quanta est K h: Sol vbi a, superior enim est: Luna in qua
dratura, vbi c, vel ubi e. manifestum igitur ꝙ species Solis seu
radij ad Lunam ueniunt alij per lineam b c, alij per l c, illi sci
licet, qui in summo refranguntur, vbi l: similiter in alia qua-
dratura alij veniunt per d e, alij per l e: nullę autem longiores
lineę esse pñt posita Luna in omni alio loco, q̃ sint prædictæ,
quod satis manifestũ est: quare per plus orbis accidit refrãgi
speciem Solis in quadraturis, q̃ in omni alio loco, vnde & ma
iorem & propinquiorem videri Lunam accidit non aliter,
quàm ea, quæ in profundo aquæ cernuntur. Quinimo quæ-
dã specilla ocularia fiunt tãtæ densitatis, vt si per ea quis aut
Lunam, aut aliud syderum spectet, adeo propinqua illa iudi-
cet, ut ne turres ipsas excedant: quare nec mirũ uideri debet
si per orbium partes idem quoque contingat. Cuius rei & illud quoque signum est,
quod & planetæ reliqui eo etiam maiores apparent, quo ad quadraturas accedunt.
ipsi etiam obseruauimus Iouem in quadratura multo maiorem solito. Maior igitur
& propinquior quum appareat in quadraturis Luna, magis etiam eo tempore aspe-
ctum euariabit, & loca in zodiaco eludet, ad aspectũ enim euariandum nihil refert,
siue re ipsa propinquior sit, siue appareat, idem enim omnino fit.

Nunc aũt & quo ẽt modo maior, & propinquior videat̃, quũ motu veloci fertur,
expediamus. Verũ nobis unum licere, ac concedi rogamus, quod alijs Astronomis
nemine aut admirãte aut reclamãte semper licitũ, ac cõcessum fuit: oẽs.n. sub Lu-
na vnum orbẽ statuunt, quẽ Deferentem vocant: id etiã nobis licere existimamus: **D**
vt nemo turbari debeat, si sub Luna orbẽ aliũ ponamus, eo rectius, quam alij, quod
non eccẽtricũ ponimus. hoc, si vlli inconueniens vr̃, illi nolumus hæc fuisse scripta.

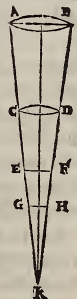
Porrò & si orbi huic partes non uniformes demus, sed alias rariores, alias densio
res, nunquid & hoc inconueniens existimabitur? at certe neminem aut tam ignarũ,
aut tam iniquum fore existimamus, cui hoc inconueniens videatur, quando & in
Luna ipsa, & in tota Aplane ea partium diuersitas manifesta omnibus esse potest.

Ergo sub Luna orbem vnum ponimus, qui partibus quidem magnopere diffor-
mis & inæqualis sit, alibi quidem densior, alibi rarior, perspicuum tamen vndequa-
que & transparens corpus. videtur autem densitas eius per lõgitudinem media pro
tendi, quasi zona quędã densior totã mediã longitudinẽ ambiat, partibus alijs suc-
cessiue magis & magis rarescẽtibus: ut si orbis hic sit a b d e, zona dẽsior erit a c d f,
reliquæ vero partes rariores erunt, pręsertim ubi b & e.
Huius igitur orbis motum esse dicimus in latitudinem à
meridie in septentrionem per b e, ea ad Lunam propor-
tione, vt, quum uelocissimum illa motum agit, tum orbis
hic subalternam cum Lunę circulo zonam densiorem ha
beat, quum uero ipsa tardissimo incedit motu, tum & or-
bis hic subalternam habeat rariorẽ partem b aut e. Vide-
tur igitur motus eius duplo tardior esse circunductione
eius circitoris, qui uelocitatem & tarditatem Lunæ
præbet: etenim quum Circitor subalternus est Lunæ in medietate iuuante, tunc &

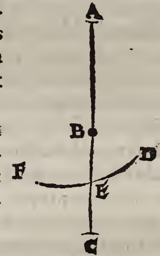
A zona quoq; ipsa densior subalterna Lunæ fit: quũ vero subalternus Circitor est in medietate cõtraria, tunc zona per quartã solum unã distat à subalternatione, ac rarior pars b aut e subalterna ipsa Lunæ fit. Hinc ea oĩa cõtinguut, quę in Lunæ velocitate diuersitatẽ faciunt in aspectu. Subalterna.n. existente zona illa dẽsiore necesse est maiorẽ, propinquiorẽq; nobis Lunã videri, refracto plurimũ Sole, nihil.n. est aliud Luna uisa, q̃ Solis species in Lunã incidens ceu speculum, & inde ad nos reflexa: quę quum per mediũ densius defertur, maius quidẽ ac propinquius speculum ipsum offert, non aliter, q̃ si idem Sol per aquã aut cristallũ reflectatur ad visum nostrum. Inde & eclipses illas maiores uideri accidit, quę Luna motum velocẽ habente cõtingunt: si.n. Solis eclipses sint, accidit maiores quidẽ videri Luna maioris diametri apparente, plus.n. de Sole obscuratur à Luna: si uero sint eclipses ipsius Lunę, maiores ẽt apparent, qm̃ & umbra, quę à terra in Lunam iacitur, maior etiam ipsa reddit̃ per medium densius transiens, idẽ.n. & Luna, & umbra, quę in eã cadit, sustinẽt: qua de re, quũ Lunę centrũ in latiori umbra uersetur, eclipsis maior & diuturnior fit: cuius rei siquis cupit similitudinẽ quandam atq; exemplũ recipere, facillime quidẽ poterit ad Lucernæ lumẽ idẽ coexperiri: si.n. inter lucernã & parietẽ globulũ aliquẽ sistat, cuius umbra in parietẽ cadat, tũ super vmbra illa vel cristallum, uel uitrũ, uel densum aliud corpus, sed diaphanum statuat, uidebit quidem umbram multo maiorem latioremq; factam: solet.n. idem & umbra a medio pati, quod & color & lumen. propter hanc ergo causam Lunæ eclipses maiores videntur Luna motũ ueločẽ agente, in maiori.n. umbra uersatur Luna. Est aũt & maior umbra alio pacto: Lunã.n. propinquiorem terris apparentẽ accidit in maiori, latioriq; vmbra versari, qm̃ pyramidalis est umbra terrę, & latior semper quo terrę propĩquior est. Sit

B Sol a b: terra c d: umbra terrę c d K: Luna propinquior apparẽs e f, remotior apparẽs g h: palàm igit̃ est e f in maiori umbra uersari, q̃ g h. ad apparentiã aũt faciendã nihil refert (vt diximus) siue Luna ꝓpinquior sit, siue appareat.

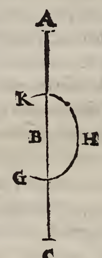

Propter has igitur causas, quæ circa Lunam visuntur, contingere existimandum est. De eo aũt orbe, quem nos sub Luna ponimus, operæpretiũ erit, si quędam dicantur, quo nemo existimet nos rem & valde nouam, & valde irrationabilem induxisse: neq;.n. nouum inuẽtum est nostrum hoc, neq; extra rationẽ appositum: nouum quidem nõ est, tum ꝙ (vt diximus) & idẽ astronomi faciũt, tũ ꝙ philosophi multi orbẽ unũ sub Luna esse opinati sunt, inter quos & Seneca fuit, qui non quidem propter causam in Luna, sed ꝓpter cometas eiusmodi orbem posuit. Rationabile porrò uidetur aut saltem non præter rationem esse orbẽ sub Luna, qui in latitudinem circũuertatur, cum propter bonum ac finem in natura, tum propter quædam, quæ circa cometas apparent ultra ea, quæ & circa Lunam videntur. Primum.n. si eiusmodi orbis sub Luna sit, qui in latitudinẽ circumagatur, rectè prouidisse naturam censebimus, quo partes illæ damnatæ ignis & aeris, quæ sub polis sunt, quandoq; inde abductæ in æquinoctialem trahantur, ac contra, quæ sub æquinoctiali ac sub Tropicis sunt, qñq; sub polos ducantur, atq; ita tota ea sub lunaris regio contemperetur. At vero & talem esse orbem, qui motum sub Luna habeat in latitudinem, præter ea, quę in Luna apparent, sunt & signa quædam alia circa cometas visa: nam, quos aut legimus, aut uidimus cometas, omnes constat motum uel notabilem in latitudinẽ egisse: Legimus aũt cũ alios multos tales fuisse, tum

eum, qui 1472. visus est mense Februario, Sole in Aquario gr. ferè 11. existēte: fuit C autē pogonias, qui quū prius australior fuisset, q̃ libra, mox adeo septentrionalis factus fuisse legitur, vt vltra æstiuum Tropicum spectaretur. Nos vero tres illos cometas, qui annis superiorib. apparuere, diligentissime obseruauimus, ac omnes miro quodā motu in latitudinem nō parū actos conspeximus, circa quos si paulisper digrediamur, motusq; eorū admirandos recenseamus, & gratum & optabile cunctis fore arbitramur. Ergo anno 1531. prim⁹ cometa visus est die 8. & 9. Septēbris: apparuit aūt primum matutinus ac ualde septentrionalis (vtpote qui æstiuo circulo borealior multo esset, idē mox circa 13. diem vespertinus emersit circa æstiuum circulum: sequentib. uero diebus longitudine parū mutata, in latitudinē adeo sese egit, vt vltra æquinoctialem spectaret non longe à Ioue, qui tum in gra. 13. Scorpij uertebatur, circa diem autē 18. sensim absumptus fuit. Huius igitur motū si recte cōsideremus, videbimus certe factum per talem arcū fuisse, qualis est d e f ad ęquinoctialem a b c: matutinus. n. erat in dāte Solem, qui erat ubi b, mox uespertinus apparuit retro à Sole ab e vsque ad f.

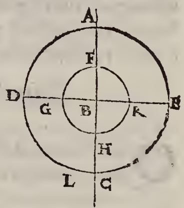
Secundus autem visus fuit anno 1532. semper matutinus ante Solem: stella erat triplo maior Ioue, Coma autem seu barba longitudinis brachiorum duorum. videri autem cæpit die 22. Septembris, ac perdurauit vsque ad diem 8. Decembris, qui fuere dies circiter 71. Ex quo autem nos obseruare per instrumenta cępimus, erat primum cometa in Virgine gr. ferè 5. australis ab æquinoctiali gr. circiter 6. ab ecliptica gra. 15. mox in Virgine visus est gra. 7. australis ab æquinoctiali gr. 3. ab ecliptica gra. D 14. deinde & in Virgine gra. ferè 11. ab æquinoctiali australis gra. 1. min. 31. ab ecliptica gr. 12. ab inde vero & in Virgine gr. 12. & mox 17. visus est septētrionalis ab æquinoctiali gr. 4. ab ecliptica australis gr. 3. die vero 12. Octobris fuit in Virgine gr. 21. septentrionalis ab æquinoctiali gr. 3. m̄. 30. ab ecliptica gr. o. die 24. fuit in libra gr. 12. septentrionalis ab ecliptica gr. 2. australis ab æquinoctiali gr. 2. die 4. Nouembris visus fuit in Scorpio gra. 8. australis ab æquinoctiali gr. 6. erat aūt tenuis & penè euanescens. ad diem vero 3. Decembris absumptus omnino fuit. Eius autem motus, si recte consideretur, uidebitur factus fuisse per arcum g h K, ad ęquinoctialem a b c, tres aūt habuisse motus, unum ab ortu in occasum consequentem raptum uniuersi, alium sequentem Solis motum secundum succesionem signorum in longitudinem à gra. 5. Virginis Vsque ad 8. Scorpij, tertium in latus. Tertius vero cometa sequenti anno 1533. ab aliquibus uisus fuit die prima Iulij inter pleiades & stellas, quę sunt in cornu Arietis, à nobis non nisi die 7. oriebatur autem hora ferè 2. noctis, stella erat paulo maior Ioue, uerum caudæ aut barbæ tam longę, ut militaris hastæ longitudinē in cęlo ęquaret. erat autem, quū primū uisus a nobis fuit, in capite Gorgonis, ac triangulum penè faciebat cum duabus illis stellis, quæ supra lucidam sunt: sequenti nocte elongatus ab illis fuit septentrionem uersus gr. ferè 3. die uero 21 hora circiter 8, noctis

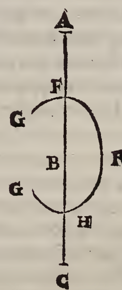
visus

A visus fuit prope stellã, quę est in dextra Persei manu, ubi est ensis, quare gr. ferè 15. abscesserat in latitudinem à loco, vbi primum uisus à nobis fuit. die 27. apparuit pro pe stellam, q̃ est in cathedra Antiopes, septentrionalis gr. ferè 30. à prima die, qua eum uidimus, in latitudinem actus, à prima aũt die, qua alij eum uidere, gr. ferè 65.

Obiter autẽ nec silebimus unum, quod cõmune fuit his tribus cometis, dignum (ut arbitror) relatu: oẽs. n. comam seu barbam proijcere è directo semper in oppositam Soli partem, vt si Sol in æquinoctiali fuisset versus orientem, barba in æquinoctiali uersus occidentem protendebatur, & quantum Sol unam in partem deflexisset, tantum in oppositam barba illa semper & ipsa sese uertebat: quod & ille ẽt cometa fecisse legitur, qui anno 1472. apparuit. Horum igitur cometarum motus in latitudinem factos cõmode quidem demonstrare poterimus, si sub Luna ille orbis sit, qui in latitudinem motum habet: si uero non sit sub Luna orbis ille, difficulter quidem rõnem assignare poterimus, cur fiat, ut cometæ omnes motum illum in latitudinem habeãt: Quòd. n. consequanẽ pabulum, nõ satis uerisimile videtur, primũ ꝙ ualde mirum esset oẽs cometas pabulum illud habere in latitudinem ita protentum: deinde & magis mirum videreẽ per tantũ spatij, tanto ordine, & æqualitate cõstitutum illud esse, quum in alijs eiusmodi accensionibus, quæ pabulum insequunẽ, uideamus ipsas inordinate, & per quosdam quasi saltus ferri, tum & figuras earum pro pabuli diuersitate mutari, & colores, & reliqua, at in pręd ictis cometis idẽ ordo, eadem figura, & color immutata oĩa permansere. Adde ꝙ rationabile non vr̃, ut idem modus adustionis & hipercaumatis in æquinoctiali & circa Tropicos fiat, q̃ circa septentriones & arcticũ circulum, quã ob causam, siquis ẽt bene notauit eos cometas, manifeste illos vehi deferriq; una cum aere, in quo

B sunt, dijudicare potuit: nã sicut à motu raptus uniuersi cœli in longitudinem feruntur ab oriente in occidentem, ita & in latitudinem portari cõsentaneum est existimare. quapropter nec longe abest, quin arbitrari debeamus a sublunari illo orbe hunc transuersalem motum cometis dari, cuius si polos statuamus in Virgine & Piscibus, medius autem circulus per Geminos & Sagittarium feratur, intelligere forte poterimus, quomodo pręd icti tres cometæ in latitudinem acti sint. Circunducto enim summo aere cum eo, & una ijs accensionibus, quę in aere sunt, circa polos quidẽ eius orbis plures est circulos intelligere, alios maiores, alios minores, quales sunt circa b polum, f g h K minor, & a d c e maior. si igitur ęquinoctialis sit a b c, primus cometa motus fortasse fuit per circulum a e c d. septẽtrionalis autem erat a principio & matutinus ubi e, Sole existente ubi h: mox uespertinus factus fuit per arcum e c l, ac simul australis uisus est ubi l.

Secundus autem in minori circulo actus primum australis fuit, ubi g, mox & in æquinoctialem perductus in f, atque inde etiam factus septentrionalis in K, ac postremo rursus australis reductus, per se quidem descripsit circulum f K h g, per accidens autem protraxit arcum oblongum g f K h ad æquinoctialem a b c, propter motum in longitudinem, quem in

ſequendo Solis motum habuit. Tertius autem Cometa per circulum adhuc maio C rem & forte per medium circulum ſublunaris orbis tantum latitudinis obijt.

Verum de motibus horum cometarum ita veriſimiliter dictum à nobis ſit, neq; enim in omnibus certæ demonſtrationes ſunt expectandæ, ſed pro materia, ſi quæ poſsibilia ſunt, induxerimus, ſatis quidem, quantum attinet ad inſtitutum noſtrum, feciſſe dici debemus.

De orbibus Lunæ ſeruientibus. Cap. 24.

VIdentur autem, qui Lunæ orbes ſeruiũt, omnes numero ſeptem eſſe, quorum primus eſt, quem alij Deferentem Draconis uocant, qui ſectiones Lunę mouet diebus ſingulis m̃. 3. aduerſus ſignorum ordinem. Secundus eſt Circũducens, qui in latitudinem circunfertur diebus 27. horis circiter 13. ſub eo eſt Circitor eodem tempore circunductus & ipſe, cęterum proprio motu Luna tardior, qui modo citat, modo eam tardat. ſub quo eſt Contrauectus ſuus, & ſub illo Anticircitor, per quem fit, vt in latitudinẽ Luna à Circitore nõ in oppoſita agi poſsit. ſub eo eſt Contrauectus ſuus, ab his lunæ orbis ſequitur, & ſub ipſo ſublunaris vltimus orbis, qui in latitudinem circunfertur modo ſubiectus Lunæ per denſiorem partem, modo per rariorem. Atq; hactenus de ſphæris omnibus, quæ ſint, & quibus ferantur motibus, & quæ ſint eorum, quæ circa ipſas apparent, cauſæ, pro conditione materiæ dictum ſit.

Videntur autem per aſsignatam rationem ſphęre omnes numero ſeptẽ & ſeptuaginta, 8. quidem earum, quę ſtellas hrbent, reliquarum vero 69. quarum 6. ſunt ſupra Aplanen, ſupra Saturnum 10. ſupra Iouem 11. ſupra Martẽ 9. ſupra Solẽ 4. ſupra Venerem 11. ſupra Mercuriũ 11. ſupra Lunã 6. infra 1. oẽs omnino 77. ꝙ ſi Soli quis addat duas, erunt ad ſummum 79.

8
6
10
11
9
4
11
11
6
1
77

D

Quomodo antiqui Eudoxus & Callippus apparentia in ſtellis demonſtrabant. Cap. 25.

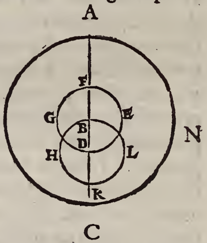
QVod ſupereſt, illud non ingratum exiſtimamus futurum, ſi cum his annectamus, quod plerique audire deſiderant, quæ nam aſtronomiæ ratio temporib. antiquorum fuerit, Eudoxi prȩſertim, & Callippi, quorum placitis viſus eſt Ariſtoteles acquieſcere: quanquam non me latet eam rem coniectura potius, q̃ certa ratione complecti poſſe, quando nihil noſtris temporibus de eorũ opinionib. extat, prȩter paucisſima quȩdã, quȩ circa primam philoſophiam Ariſtoteles reliquit: verũ etiam illa cũ per ſe multa in difficultate poſita ſunt, tũ ab expoſitorib. varijs modis interpretata. ſi qua tamen licet de ijs conijcere, hȩc ferè eſſe exiſtimãda ſunt.

Eudoxus igitur, qui ante Callippum res aſtronomicas pertractauit, primũ, quæ circa Solem & Lunam apparebant, in tribus ſphæris oſtendit: nam & motus tres in vtroque conſpiciebantur, quorum primus eſt, qui ab ortu in occaſum fit, ſecundus eſt, quo vterq; videtur ꝑ zodiacum ab occaſu in ortũ agi, tertius erat, ꝙ declinationes eorum maximæ ab æquinoctiali variari percipiebantur. Luna enim ſecundum maximę declinationis punctum nunc in vno ſigno, nunc in alio cernebatur, Sol vero in maxima ſua declinatione, videbatur nunc magis ab æquinoctiali diſtare, nunc minus. Ad hæc igitur demonſtranda primum ſphæram vnam ponebat, quæ vicaria Aplanes motum diurnum daret. ſuam Soli, & ſuam Lunæ: ſub hac aliam vtriq; po-

nebant

A nebant, cuius motus per medium zodiaci, hoc est per eclpticam erat, à qua dabatur motus, qui per zodiaci longitudinē protenditur: tertia vero in qua astrum ferebatur, erat obliqua secundæ, hoc est eclipticæ: & declinabat ab ea, Lunę quidem sphæra magis, solis minus. Hæc igitur à secunda per zodiaci longitudinem ducebatur, motu autem suo faciebat, vt stella non in eadē maxima declinatione semper maneret, sed Luna modo in vno signo, modo in alio videretur, Sol magis & minus declinaret ab æquinoctiali. atq; hęc significauit Aristoteles scribens, Eudoxus igitur Solis & Lunæ vtriusque lationem in tribus posuit sphæris, quarum primam esse non errātium stellarum, secundam autem per eum circulum ferri, qui per medium zodiaci est, tertiam autem per obliquum circulum ad latitudinem signorum: in maiori autem latitudine esse eum, per quem Luna fertur, quàm eum, per quem Sol.

In planetis autem alijs quinq;, qui retragadationem sustinent, quatuor sphæris in singulis vtebatur, quarum primę duæ eædem erant cum ijs primis, quæ in Sole & Luna positæ fuerant, & propter eandem causam, prima erat vicaria Aplanes, & motum diurnum dabat, secunda per medium zodiacum mouebat, duas autem reliquas ponebat ad demonstrandam directionem & retrogradationem. Tertia igitur polos in zodiaco habebat supra & infra, vertebatur antē in latitudinē per ęquinoctia, cui quarta obliqua erat, & in contrariū mouebatur. poli autem huius quartæ à polis tertiæ per tm̄ distabant, quanta erat retrogadatio, Vt si ecliptica fuisset a b c, poli erant tertiæ b, quartæ vero d. Si igitur stella fuisset vbi d, oportebat circūacta tertia sphęra in latitudinem per a m c n, d polum quartæ & stellam

B ipsam describere paruum circulum d e f g, quare & modo directā ferri, modo retrogradā. qm̄ vero quarta sphęra super polo d habet propriū motū & in oppositū tertiæ mouetur, si quidem ponatur duplo velocius ferri, accidet d in eadem linea semper stantē, modo ante, modo retro agi: si vero non duplo velocior fuerit, accidet d quidē & ante, & retro agi, sed non in eadem linea, sed latitudinem quandā trahere. Quos motus quidam recentiores animaduertentes, putarunt viam nactos se esse ad ostendenda omnia, quæ circa stellas apparent. ita igitur Eudoxus de planetis existimabat, de quo sic Aristoles scribit. Planetarū vero aliorum cuiusq; in quatuor sphęris, quarū prima & secunda eadem est, quæ & Aplane ferens oēs, & quæ sub ea posita est, quæ per medium zodiaci motum habet cōem omnibus: tertiæ vero omnium sphæræ polos esse in eo circulo, qui medium signorum trausit: at quartæ conuersionem esse per circulum, qui obliquus est ad medium circulum huius. dupliciter igitur possumus imaginari circulos quartæ, & tertiæ sphæræ secare sese inuicem, vno quidem modo, ꝙ secent se ad rectos angulos, poli autem vnius sint sub polis alterius, stella vero à polis distet quanta est retrogradatio: ac sic quidem sequetur planetam modo directum, modo retrogradum agi per ciiculum à se descriptum. verum circulus ille in Venere, & Mercurio, tam immēsæ, & tam manifestæ latitudinis fiet, ut credendum non sit hoc voluisse Eudoxum. Alio modo putare possumus circulos illos sese inuicē secare ad angulos acutos, ac obliquos solum esse, polos aūt inter se distare, quartæ est retrogradatio planetę, ac in polo quartæ planetam esse, vt supra diximus. Si igitur ita existimemus Eudoxum voluisse, euitabimus immen-

sam

ſam illam latitudinem dictam, ſed planeta ante retroq; agetur per eandem lineam, C ſi circulus quartæ in oppoſitum tertiæ feratur, duplo autem velocior ſit: aut ante & retro ducetur non per eandem lineam, ſi non ſit duplo velocior: ita igitur Eudoxus de planetis opinabatur.

Callippus autẽ partim cum Eudoxo cõueniebat, partim etiam diſcrepabat. Conuenicbat quidem in ordine ſituq; planetarum, tum & in interuallis eorum, hoc eſt in ijs ſphęris, quæ inter vnum planetam & alium ponebantur. item & in Saturno ac Ioue concordabat contentus quatuor illis eiſdem ſphęris, quas Eudoxus poſuerat. Diſſentiebat autem primum in Sole, & Luna, deinde & in trib. alijs planetis Marte, Venere, Mercurio. quippe in Sole & Luna addendas duas alias ſphæras cuiq;, tribus autem illis planetis vnam, ſupra eas, quas Eudoxus poſuerat, exiſtimabat. In Sole igitur & Luna primum tres illas, quas Eudoxus ſtatuerat, neceſſarias putauit & Callippus propter dictam ſuperius rationẽ: verum quum alia quædã circa Solem & Lunam animaduertiſſet, quæ Eudoxo nota non fuerant, ad ea demonſtranda vidit vltra prędictas opus eſſe duas alias ſphæras cuique illorum addere: animaduerterat.n. quod mox clariſsimum fuit, Solis & Lunæ curſum æqualem non eſſe, ſed modo velocem, modo tardum procedere: ad hanc igitur inæqualitatem oſtendendam illas duas ſphęras ſuperaddidit, quas Eudoxus in tribus planetis poſuerat vltimas, tertiam ſcilicet, & quartam, quæ ſeſe interſecant ad obliquos angulos. Verum in planetis illis retrogradis oportebat motum, quo ante & retro ducebantur, velociorem eſſe ſecunda ſphæra, quæ per zodiacum mouebat, ſic enim retrogradatio fieri poterat: at in Sole & Luna tardiorem oportet illum motum eſſe, ſic enim non retrogrados agi Solem & Lunam, ſed modo tardos ſolum, modo veloces. Cæterum omnia eadem ſunt. Trib. autem planetis reliquis, Marti ſcilicet, Veneri, & Mercuio, vnam ſolam cuique ſphęram addendã putauit: nam primum cuique illorum neceſſarias eſſe illas tres vidit, quę ab Eudoxo poſitę in Solę & Luna fuerant: de prima.n. & ſecunda dubium non erat, at & tertia neceſſaria videbatur, q̃m & in ijs maximæ declinationes ab æquinoctiali variari percipiebãtur, quemadmodum in Sole & Luna. in Saturno autem, & Ioue nõdum hoc conſtabat propter tarditatem motus eorum, at in his trib. quorum cõuerſio breuis eſt, melius animaduerti poterat. Neceſſariæ igitur quum eſſent tres primæ ſphæræ, tum & duę reliquæ neceſſariæ erant ad demonſtrandam directionẽ & retrogradationem earum per eundem modum, quo & Eudoxus vſus fuerat, quã ob rem quinq; in ijs tribus planetis ſphęris vti Callippo placuit, quum Eudoxo ſolum quatuor placuiſſent Ariſt. autẽ verba de his ſunt hęc.

Callippus autem poſitionem quidem ſphærarum eandem cum Eudoxo poſuit, tum & interualla eadem: porrò ei, quæ Iouis, & quæ Saturni, eandem ſphærarum quantitatem dedit, Soli vero & Lunæ duas inſuper adijciendas exiſtimauit, ſi quis pręſtare debet, quæ apparent. Reliquis vero planetis vnicuique vnam.

Porrò Callippus in alio etiamnum ab Eudoxo diſcrepauit, quod ille nõ animaduerterat. quoniam.n. omnes ſuperiores ſphęrę ſecum ducũt & illas, quę infra ſunt, oportebat quidem per pręaſsignata, quot motibus ſuperiores planetę agerentur, totidem & inferiores trahi: quum autem hoc non appareret, neceſſarium vidit Callippus eſſe, vt contrauectæ ſphæræ ponerentur, quæ reuoluẽtes ſeu reſtituentes appellantur: quarum officium eſt tantum reſtituere ſphęram aliquam, quantum ſuperior in oppoſitam partem duxiſſet. Sphærarum igitur alię Ferentes appellantur,

quę

A que sunt supra planetam, & ipsum aliquam in partem feruntac mouent; aliæ Resti tuentes dicuntur, quæ Cõtrauectæ Ferentibus sphęram restituunt. in omni igitur ordine planetarum vidit Callippus vnicuiq; Ferenti oportere suam Restituẽtẽ opponi, excepta vltima sphæra, in qua est stella; hæc enim Restituẽte nõ indiget, quæ sibi opponatur, qm̃ hæ tam in Sole & Luna, q̃ in alijs planetis vnũ solum habet motum resultantem ex quarta & quinta, quare illis vtrisq; vna sola Restituẽs satis est, quæ opponat̃, ex quo fit, vt restituentes in vno quoq; ordine pauciores sint, q̃ Ferẽtes, pauciores autẽ vna tm̃, quando vltima, in qua est astrũ, Restituentẽ non poscit.

Incipientibus igit̃ nobis à Saturno palã est Ferentes illius esse quatuor (ut dictũ est.) ne igitur ab illis Iuppiter simul trahatur, opus est sub Saturno Restituẽtes collocare vna pauciores, q̃ sint ferentes Saturni, 4 aũt quum essent Ferentes eius, restituentes quidem 3 tantũ erunt, quæ non solum supra Iouem sunt, sed supra globum omnium Ferentium eius. illæ igitur Restituentes primam Ferentem Iouis, & cum illa oẽs alias, ac simul & Ioué ipsum restituunt. porrò & Iouis Ferentes erant 4: tres igitur erunt Restituentes sub eo, quæ Martem restituant. At vero Mars quinq; habebat ferentes: erunt ergo sub ipso restituentes 4, quæ restituant Venerẽ. Venus quoq; & ipsa 5 Ferẽtes habebat: quatuor igitur sub se restituentes tenebit, quæ Mercurium restituant. sed & Mercurius Ferẽtes habebat 5: poscet ergo restituentes 4, quæ Soli seruiant. at & Sol 5 ferentib. tenebatur: volet igitur restituentes 4, quæ restituant Lunã. Luna postremo tametsi ferentes 5 habet, nullam restituentem sortita est, quum sub ipsa nulla alia sit sphæra. erunt igitur ferentes omnes numero 33: 8 quidem Saturni & Iouir, aliorum vero 5, 25. Restituentes autem omnes erunt 22: 6 quidem Iouis & Martis, aliorum vero quatuor sedecim: omnes aũt tã ferentes, q̃ restituentes ad summum erunt numero 55. ꝙ si quis in Sole & Luna demat illas duas ferentes, quas Callippus superadiecit, vt forte curiose additas, ut Aristoteli videbatur, necesse erit & simul demere duas restituentes: demptis autem sex è toto numero sphęrarum 55, remanebũt omnes 49, vt ueriores textus in Aristotele habent: nõ enim si duæ ferentes in Sole, & duæ in Luna demantur, necesse est 4 restituentes demi, quoniam sub Luna nulla restituens est. de his igitur ita Aristoteles scribit.

Ferentes		Restituentes	
Saturni	4	Iouis	3
Iouis	4	Martis	3
Martis	5	Veneris	4
Veneris	5	Mercurij	4
Nercurij	5	Solis	4
Solis	5	Lunæ	4
Lunę	5		
	33		22
	55		

B

Si aũt oẽs simul positæ debent apparentib. satisfacere, necesse est secũdũ vnumquenq; planetã esse alias sphæras vna pauciores, quę reuoluant, & ad idẽ restituant semper primã sphęrã stellæ infra ordinatę: hoc. n. pacto solũ continget planetarũ motus pręstare omnia, quę apparent. Qm̃ igitur ferentiũ sphærarũ aliæ 8 sunt, alię 25, & harũ non necesse est habere restituentem solam illã, quæ astrũ vltima fert: restituentium quidem sex erunt duorum primorũ, sedecim uero posteriorũ quatuor, quare omniũ numerus & ferentium, & restituentium erunt 55. si uero Soli & Lunę nõ addiderit quis, quos diximus, motus, omnes sphæræ erunt nouẽ & quadraginta.

Videtur autẽ Eudoxus & Callippus noluisse Aplanẽ orbem vnicuique planetæ motum diurnum dare, sed soli Saturno, in reliquis voluisse esse in singulis sphæram, quæ vicem Aplanes suppleret: alioqui sphæræ omnes 55 non fuissent, si Aplane,

quem

quem primũ orbẽ cenſebant, ſphæras omnes ab ortu in occaſum mouiſſet. Cauſam C vero, cur ita opinarentur, ego inde fuiſſe exiſtimo, ꝙ planetas viderent inęqualiter ad occaſum duci, alios citius alios tardius, quod poſſe contingere propter obliquum eorũ motũ atq; oppoſitũ non credebant, quũ viderent ipſum in latus ſolũ ferri. quũ ergo in occaſum ducerentur plabetæ inæqualiter, ab Aplane autem hoc dari non poſſet, putarunt vnũquenq; illorum habere ſuã ſphærã, quæ motum diurnũ daret, alijs citius, alijs tardius: propter hoc ipſi Aplanę, quę erat vna ferentiũ Saturni, opponebant ſuam reſtituentem ſupra Iouem, deinde ſub omnib. reſtituentib. ponebant vicariam Aplanes ſphærã, quæ ab ortu in occaſum Iouem duceret certo & ſtatuto tempore. ſimiliter & in Marte aliam ponebant, & ita in reliquis. atq; ita ꝗdem antiqui vñr de planetis exiſtimaſſe, & cauſas eorũm motuũ per Homocẽtricos orbes redidiſſe, defectuoſe quidẽ in multis: ꝑꝑ quod Hipparch⁹ (vt Ptolemęus refert) op⁹ edidit, ĩ quo placita Callippi & Eudoxi quũ ſuſtuliſſet, viã Eccẽtricorũ ĩduxit.

Quòd eccentrici orbes, & epicycli in natura non ſint. *Cap. vltimum.*

ILlud poſtremo è toto negocio reliquum, ac ſupremũ eſſe vr̃, vt (quod à principio promiſius) rationem de eccẽtricis orbibus atq; epicyclis habeamus: iamq; (quando neceſſarios non eſſe propter apparentia oſtendimus) ſimul etiam demonſtremus & non poſſe eſſe eos in natura, & apparentium plurib. aduerſari. Primum igitur ſtatuemus nullam naturam tota ſpecie deficere in eo poſſe, in quo præcipue ac per ſe eſſe perfecta debet, ut ſi hominis perfectio ſit intelligere, impoſsibile eſt totum humanũ genus inſanum eſſe: & ſi oculi perfectio eſt videre impoſsibile eſt oẽs oculos cæcutientes eſſe. Secundum quidem indiuiduum aliquod nihil fortaſſe prohibet deficere naturã aliquã in ijs quæ in materia ſunt: & caſus, & accidentia multa patiuntur: at ſecundũ totam ſpeciem vel in ijs impoſsibile eſt. Ad hoc aũt & illud D cõſtituamus, cęleſtiũ corporum vt finis eſt ſphærice moueri, ita & propriã eorum perfectionẽ in ſphærę ratione cõſiſtere. in ea igitur deficere aliquod vnum illorum impoſsibile eſt: ſi enim vnum deficeret, & tota deficeret ſpecies aliqua, in ijs enim idẽ eſt indiuiduũ, & ſpecies tota, quã ob cauſam illi in primis orbes, quos Deferẽtes vocant eccentricos vna ſuperficie, eſſe quidem in cœleſtium natura nõ poſſunt, qñ à ſphæræ ratione longe deficiunt, quæ eſt circa centrũ vtraq; ſuperficie ęqualiter verti. At vero nec minus illi eſſe in natura non poſſunt, quos ſimpliciter Eccentricos vocant: quærere enim licet, vnde habeant ij, cur non circa centrũ conuertãtur, num per ſe & à natura, an per accidens aliquod: at per ſe quidẽ hoc habere non recte dicitur, tum quia ipſi per ſe ſphærici ſnnt, & nati circa centrum æqualiter (quẽadmodum & alij) verti, tum quia, ſi per ſe aliud centrum habeant ꝗ vniueſi centrũ, oporteret duo centra per ſe in natura eſſe, quod eſſe non poſſe uel uocabulum ipſum oſtendit: vnum enim omnium corporum centrum eſt, ad quod, & à quo, & circa quod feruntur omnia. Si vero per accidens aliquod habent eccentrici illi, ut nõ circa centrum agantur, ut quia ſiti ſint inter Deferẽtes eccentricos, tum quidem ſequetur aliquid per ſe natum aliter eſſe ęterno tamen tempore fruſtrari: quod certè cum in omnibus, tum præcipue in cœleſtibus, & ſempiternis eſt impoſsibile.

Ad hæc autem, ſi in natura ſint eiuſmodi ſphæræ, neceſſe eſt eas non ſolum ſpecie à reliquis, ſed tota natura & pluſquam ſpecie differre, quod in æternis eſſe non poſſet: genus enim ſi habeant, iam & in materia erunt, & ſimplicia deſinent eſſe.

Propter

A Propter eandem causam neq; illi, quos epicyclos vocant, esse possunt in cęlestiū natura: si.n.nō continuus est cū orbe epicyclus, sed cōtiguus solum, & naturam habet non se circa centrum aliorum vertendi, sed circa centrum suum, alienæ omnino naturæ esse necesse est, & quæ ab alijs differat plusquam specie, quod inconueniens certe est, tum quia non possunt æterna plus, quā specie differre, tū quia irrationabile est partem aliquam esse in sphæra, quę non eiusdem naturæ sit, imo quam alienissimæ. quapropter magis etiam repugnat naturæ epicycli, quam eccentrici.

Illud præterea valde mirum videri potest, quòd eccentricis orbibus nullum Astronomi proprium motum dent, exceptis Mercurij ac Lunæ Deferentibus, sed hęc vniuersalia sunt: nunc sigillatim circa vnūquenque orbem, quantum absurditatis sit, inquiramus.

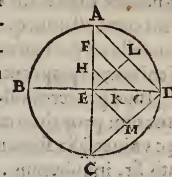
In tribus igitur superioribus planetis epicyclum ponunt, cui duos assignant motus, alterum in latitudinem, quam inclinationem vocant, alterum in longitudinem: inclinari autem epicyclum à sectione vsque ad punctum medium, mox releuari resupinariq; vsque ad sectionem aliā, quę omnia ita esse mirandum est ab Astronomis dici, quo autem modo esse possint, non dici. primum enim oppositi motus sunt, ꝙ inclinari epicyclum, mox releuari aiunt: à quo igitur dabuntur oppositi illi motus? per se enim vnum tātum illorum habere epicyclus potest. quanquam mirū & illud sit, qui fiat, vt quum inclinari epicyclus cæpit, motum tamen non continuet, ac reuolutionē absoluat. pręterea vnde duos illos motus habet in longitudinē & in latitudinē? Vnus.n.orbis non nisi vnum motum per se habet (vt à principio dictum est.) nūquid igitur epicycli epyciclus est? an qūo habet? præsertim ꝙ si in sectione altera fieri rursus subalternus cum ecliptica debet, reflexione etiam quadā indiget.

B In Sole vero, si eccentricus eius orbis ponatur, absurda hęc consequuntur. primū quidem ꝙ æstiuus circulus, in quo est absis, multo maior, & ab æquinoctiali remotior erit, q̃ hibernus: quod si detur, oportebit quidē, qui æquinoctialē incolūt, remotiorē habere Solē in vna hyeme, q̃ in alia, & septentrionalem hyemem frigidiorem australi, Solemq; minorem ab ijs videri in æstiuo tropico, q̃ hiberno, quæ oīa falsa esse negociatores affirmāt. Deinde oportebit longissimā diem æstiuā esse longiorem, q̃ noctem hibernam lōgissimam, quod pariter falsum est, longissima enim nox longissimæ diei ęquatur. sequitur autem hoc, qm̄ in parte absidis magis distat ab æquinoctiali Sol circa solstitium, q̃ in parte antabsidis, maiorem ergo arcum diei trahet in ea parte in solstitijs, quàm in alia arcum noctis. sit ęquinoctialis a b c: Horizon noster l m: Sol distantior ab æquinoctiali in parte absidis, vbi f, minus distans in parte antabsidis, vbi K: manifestum igitur, ꝙ in maiori distātia Sol longissimam diem faciet in arcu f g: in minori distantia longissimam noctem faciet in arcu K h: maior autem est f g, quam K h.

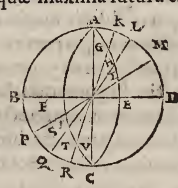
In Venere autē magis etiamnū manifesta est epicyclorū vanitas, ut iam sufficere hoc vnū possit: quis. n. non videt epicyclū nullū tantę magnitudinis esse posse, ut semidiameter eius gr.43. existat, tota vero diameter gr.86. ꝙ si talis forte fortuna vllus esset epicyclus, oporteret eius circunferentiā penè ad centrū pertingere, qđ mathematica demōstratione ꝓbari quāfacillime potest. Sit orbis Veneris a b c d: centrum

trum terrę e: ſit ergo Diameter epicycli gr. 90, quæ reddat quartā eius orbis, & ſimul quartā zodiaci: erit illa quidē qualis a d, aut qualis f g, aut qualis h K. ſit autē gratia exēpli a d, cuius ſemidiameter ſit l d: protrahatur igitur linea l e pertingens ad centrum. deinde protrahatur c d, quę diuidatur in m per per lineā e m: conſtituetur igitur quadratum l e m d. latus ergo e l æquale eſt lateri l d. quare deſcripta circunferētia epicycli ſuper puncto l, manifeſtum, ꝙ pertinget ad e, quod erat centrum. Si igitur exiſtēte diametro gr. 90 oportet circunferentiam ad cētrum vſq; pertingere, palam ꝙ & ſi diameter erit gr. 86, ſi non ad cētrum, at tamē iuxta perueniet. Idem fiet, ſi & ſuper f g, & ſuper h K demonſtratio ducatur, omnes. n. illæ diametri quartam cęli reddunt. quòd ſi quiſq; videre poteſt epicyclum hunc ridēdę magnitudinis eſſe, quid ſi cogamur & epicycli epicyclum facere, & huius alterum epicyclum? cogemur autem abſq; dubio, qm̄ epicyclo Veneris motus Aſtronomi tres aſsignant, quum etiam quatuor ſint aſcribendi: vnum igitur poteſt epicyclus per ſe habere, reliquos ab alio dari neceſſe eſt, quòd neq; unum eſſe poteſt, ſed tria. Addunt pręterea & aliud in Venere Aſtronomi, quod per eorum principia, quomodo fiat, non poteſt certe monſtrari: dicunt enim eccētricum modo citra eclipticam, modo ultra agi, quo autem pacto agatur, nemo oſtendit, ſed ne oſtendi quidem poteſt niſi per noſtra principia.

In Mercurio vero eadem inconueniētia ſequuntur. nam & eccētricum eius modo citra eclipticam, modo ultra dimoueri dicunt. Epicyclo inſuper tres illos eoſdē motus dant, quos eſſe quatuor neceſſe eſt. tantę autē magnitudinis & ſi nō faciunt, at tamē tantę eſſe conſtat, ut quiſq; uidere poſsit figmētum eſſe. inconueniens pręterea eſt & illud, ꝙ à poſitione epicyclorum coacti ponunt Mercurium bis cētro propinquiorem fieri abſq; ulla neceſsitate: quo etiam poſito non tamen demonſtrare poſſunt per hoc, quomodo elongatio matutina maxima fieri poſsit & gr. 26. m̄. 30, qm̄ per tarditatem matutina elongatio iuuatur: at per appropinquationem ad centrum non tarditas, ſed velocitas datur. ꝙ ſi quis dicat retrogradationem etiam cita ri per appropinquationem ad centrum, non tamen dicere poteſt, quomodo centrum epicycli tardetur, quod requiritur in ea elongatione. quæ maxima futura eſt.

Poſtremo & in Luna manifeſtiſsimum eſt neque eccentricum eſſe eius orbē, neq; ipſam in epicyclo uerti. primo enim ſi eccentricus eſt eius orbis, in oppoſitum autem uertitur deferentibus ſuis, alterum duorum ſequi neceſſe eſt, aut Lunā inęqualiter in zodiaco moueri præter inęqualitatę epicycli, aut inęqualiter ſuo in eccētrico moueri: utrūque autem inconueniēs eſt: moueri enim Lunam inęqualiter in zodiaco contra ſenſus eſt, moueri autem inęqualiter in orbe ſuo impoſsibile eſt, & contra naturam, idem enim orbis per ſe ſemper eundem motum facit: ꝙ autem alterum horum ſequatur, manifeſtum ex demonſtratione fiet. Sit enim zodiacus a b c d: oualis circulus, quem Luna deſcribit deferentibus in oppoſitum actis a e c f. ſi igitur ęqualiter mouetur in orbe ſuo Luna, ęquales erunt partes a g, & g h, & h i, & i f. at certe his ęqualibus partibus inęquales in zodiaco correſpondent a K, & K l, & l m, & m d, quare inęqualiter mouebitur in

A zodiaco Luna, si ęqualiter in suo orbe mouet̃: si uero ęqualiter mouet̃ in zodiaco, ęquales partes erunt, b p, & p q, & q r, & r c. at æqualib. istis partibus inæquales in orbe Lunæ respondent e s, & s t, & t u, & u c. quapropter si ęqualiter in zodiaco fert̃, inęqualiter mouebit̃ in orbe suo, qđ nec negari ab Astronomis video: quo nihil absurdius esse pōt. ꝙ igitur eccentricus nō sit Lunæ orbis, ex his manifestũ est.

At uero, ꝙ nec in epicyclo uertat̃ Luna, manifestũ quoq; esse pōt ea ratione, qua & Arist. & alij multi vtunt̃. si. n. verteret̃ in epicyclo Luna, oporteret vocatā in ea maculā mutare continēter sitũ ad nos & rationē, & qđ supra est, videri infra, & è cōtrario: semꝑ aũt quũ eodē in situ sit, indicat ꝓfecto nō moueri in epicyclo Lunam, quanquā scio nonnullos esse, q̃ ad difficultatē hanc animaduertētes dicant Lunam non solũ habere motũ, quo ab epicyclo fert̃, sed & ipsam quoq; stellā moueri proprio motu, opposito aũt ipsi epicyclo, quantum enim epicyclus in vnam partē maculam inclinat, tantum Lunā ipsam restituere illam in contrariũ, quo fieri, ut semper eodē in situ macula videatur. sed certe hoc pacto oporteret & epicyclum diuersæ alienissimæq; naturæ ab orbe esse, & Lunā ab epicyclo, ac in eodē simplicissimo & immortali corpore tres diuersas naturas insitas esse, q̃ absurda q̃dē in diuinis illis & sempiternis corporib. esse vñr. Quòd igit̃ eccētrici orbes necessarij nō sint ꝑ ea, q̃ apparent, & qũo sine ipsis demonstrari possint, & ꝙ impossibile sit eos esse in natura sphærarũ, & apparētiũ plurib. aduersentur, hactenus declaratũ à nobis sit. Cæterũ, si in reddendis planetarũ motib. exactissimas supputationes neglegimus nemo miretur, qm̃ id ad institutũ nostrũ minime pertinere iudicauimus, pręsupponētes minutissimas illas rationes è tabulis petendas esse, cædem. n. illę & Homocentricis nostris cōmodissime aptari possunt. ac de stellis ita tandem determinatũ sit.

B *Sed iam me rapidi diuersa volumina cęli*
Dimensum satis, & nunquam requieta secutum
Sydera, per varios cursus variosq; recursus,
Hac iuuet insudasse tenus, nunc vltima fessum
Accipiat, finemq; meo det meta labori.
Vos ęterni orbes, æterniq; ætheris ignes,
Qui tacito circum labentes tempora cursu
Ducitis, & longum per secula voluitis æuum,
Si non ęternum (neque enim fas poscere tantum)
At saltem durare diu, & producere vitam
Hoc concedite opus, videant vt vestra nepotes
Secula, & ęternis vos admirentur ab annis.
Mirenturq; vias, quum iam non tramite sueto
Curret iter solitum Titan, sed purpureum ver
Et iuuenem signis conuersis inuehet annum.
Tuq; etiam, seu te tua tanta inuenta, nouosq;
Admirantem orbes, puro fulgentia cęlo
Templa tenent seu Træ ciæ testudinis audens
Tangere ebur plectris numeros, & carmina dictas,
Qua via sydereo candescit lactea cęlo,
T V R R I ades, inuentisq; tuis, nostroq; labori
Da sancte Augurium, atque optatis annue nostris.

HIERONYMI FRACASTORII DE CAVSIS CRITICORVM DIERVM LIBELLVS.

NATVRA Dei optimi munus cùm tota, qua aut oculis cernitur, aut cōcipitur animo, admirationis multę plena est, tùm maxime, qua in animalib. viget: nã & animalia ipsa, & quæ ab ijs fiunt sensus, cognitiones, appetitiones, generationes, & motus reliqui admirãda omnia sunt. nec vero, & quæ ijs accidũt, non multa sunt, quę nõ paruam sui admirationẽ prębent: inter quę illę in primis sunt, quæ Crises appellari cõsueuere, quarum vel adeo mira natura est, vt neq; adhuc satis perspectũ sit, quam omnino causam habeant: nam quosdã esse dies constat, quos perinde ac fatales natura ante oẽs deligit, in quib. de morbis decernat, quosdã uero ita neglectos esse, ut nullas vnquã Crises videant, nullo naturę munere habeantur digni. quæ admiratio sapientes & naturæ interp̄tes viros in diuersas opiniones perduxit. quippe Pythagorĕis visum est certis numeris Deos & naturã gaudere, ante oẽs septenario, quẽ ad rationem Crisiũ nonnihil conferre arbitrati sunt. Philosophorum vero nõnulli causam oẽm dierum in Crisibus casui ascribunt. Astronomi autem cęlo & syderibus, Lunæ pręsertim, quã per septenarios suę conuersionis dies rebus, quę hic sunt, impetũ quendã ac uim immittere affirmant. Soli medici videntur mihi rerum suarum suiq; muneris obliti: soli enim ipsi quum viam facultatemq; habere possent inquirendi inueniendiq; rationẽ Crisiũ, tum fortuna, nescio qua, ab Astrologis seducti persuasiq; illorũ opinionẽ secuti sunt: quos cum oẽs, tum præcipue Galenum mirari licet, qui alioqui tantus philosophus, tam accuratus, & medicinæ parẽs, ac ueluti Deus tã facile persuaderi potuerit, ut facultate proprię artis neglecta, pręstigijs alienę inuolui passus sit. sed certe de magnis ingenijs illud dici par est, quod & de magnis venatoribus, q sæpe, ꝙ multa sectentur, quędã negligentius insequũtur: vnde nihil mirũ videri debet, si & Galenum, qui tot inuenit, qui tãta scripsit, qui ingẽtẽ illam medicinæ molẽ digessit, formauit, condidit, quędam tandẽ effugerint. Posteriorum vero uti nulli ab eo recedere ausi sunt, ita qui hac de re scripsere, oẽs id solum curasse vidẽtur, vt aut Galeni scripta, aut Astrologorum placita declararẽt. operæpretium igitur existimamus, si rursus hoc saxum vertatur, atq; inquisitio tam dignę, tã necessariæ rei habeatur: si.n. per ea, quę in nobis sunt, ratio omnis & causa Criticorum dierũ ostẽdi posit, bene erit ab eo labore Lunam, & beata illa corpora liberare, quę quũ alioqui multa penes nos faciant, tum & multa à nobis & à natura fieri sinunt. Equi dẽ scio Galenum sophistas vocare, conuicijs maledictisq; prosequi, si qui ratione vlla malint hanc rẽ inquirere, q̃ minime Astrologis credere, pręcipue Aegyptijs, q asseuerãter hęc à Luna fieri affirmẽt: sed certe, nedum si Aegyptius aliquis Astrologus, sed si Aegyptius aliquis Deus, aut Anubis, aut Osiris hęc mihi dixerit, nõ facile credã. Sophistã aũt obsecro, ne quis me prius uocet, q̃ hęc amice atq; ęquo animo cuncta perlegerit. Referemus igitur, quę in huius rei peruestigatione, quã diligẽtissime habuimus, nobis tandẽ comperta sunt, quæ neq; prius credi audiriq; volumus, q̃ & re ipsa, ac rerum (vt aiunt) magistra experiẽtia fuerint cõprobata, eiusmodi enim sunt, ut & rationibus credi, & obseruationibus plane sperari posint.

D

Cap.

A

Cap. 1.

DE causis igitur Criticorum dierum acturi, ea præmittemus in primis, q̃ circa morborum dies sunt obseruata: deinde referemus, quo pacto alij eorũ causas reddere tentauere: tum demum, qũo & nos per magis rationabilia, & consentanea magis naturæ reddendas existimemus. In primis igitur recipiendum est nobis dierum, per quos ægritudines pergunt, alios Criticos dici, in quibus, quæ fiunt Crises, maiori ex parte fiunt, alios vero non Criticos vocari, in quib. perraro visuntur Crises: quosdam vero medios esse. obseruatũ enim esse constat & maiorũ nostrorũ experientia, & ea, q̃ in dies fit, certis diebus innumeras Crises videri, certis rarissimas, aliquibus medio modo se habere: item & inter Criticos vocatos, quosdam esse præcipuos, & quasi principes, quosdam principatu minores, porrò & alios esse indicatiuos & quasi nũcios eius Crisis, quæ in die principe futura est. Critici ergo sunt 4, 7, 11, 14, 20, 21, 27, & secundũ alios 28, & alij, quos recẽsere necessariũ nõ est. Præcipuos aũt oĩum esse constat 7, 14, 20, & 21, quanq̃ de 20 & 21 non plane inter antiquos cõuenit, vter magis Criticus sit. Archigenes. n. magis amare 21 visus est, Hippocrates vero & eius sectator Galenus 20 magis: sequunt̃ deinde principatu minores 11, & 4. Non Critici uero sunt 6, 8, 10, 12, 16, 19, 22, & 25: quanquã 6 quandoque Crises nonnullas videat, verũ illæ nõ proprie Crises sunt, quare & ipse inter Criticos recenseatur. medio vero modo se habent 5, 9, 13, 17, 18, & 24: sed horum 17, 13, ad Criticos appropinquant magis, 9 uero ad non Criticos. Indicatiui vero sunt 4 quidem septimi, 11 decimi quarti, decimus septimus vigesimi, 24 vigesimi septimi, omnes quidem quarti à die, in qua perfecta futura est Crisis. hęc igitur quòd ita sint, recipiendum est: cur autẽ ita se habeant, & vnde tanta dierum diuersitas enascatur in morbis, nunc inquirendum.

B

Cap. 2.

PYthagoricorum autem dogmata aut referre, aut refellere superuacaneum quidem videtur, quando iam satis manifestum est neque numeros, neque in vniuersum quantitatem vllam principium actionum esse posse, nisi forte per accidens.

Philosophorũ vero q cunq; rationẽ dierum in Crisib. casui donant, rationabilius q dem magna ex parte loquuntur: dicunt. n. quæcunque agunt & patiuntur, omnia certa inter se ratione proportioneq; cõsistere, & certo tempore agere, hęc quidem maiori, illa minori, vt accidit: quare & circa Crises, q̄ die septima aut quartadecima humores moueantur in nobis, nulla certa alia causa est, nisi q̄ talem accidit esse proportionẽ naturæ ad humorẽ, quem tanto tẽpore concoquit, cõcoctum expellit, hũc quidem in septima, illum in quartadecima: quemadmodũ & ignis hoc quidẽ robur vna die, illud duabus absumit: & bilis quæ flaua est, per tertias, q̃ atra, p quartas mouetur: sicut igitur in his non quęrimus rationẽ dierum, ita nec circa Crises debemus q̃rere, sed solũ cur hoc humoris genus citius, illud tardius moueat̃.

Verum enim vero, tametsi verum hi in vniuersum dicunt, certam esse inter agentia proportionem, & certam mensuram temporis, tam simplicem tamen causam habere Criticos dies existimandum non est, sed magis credendum quædam etiam ad Crises concurrere, propter quæ certis diebus multæ, certis paucæ spectentur Crises: si enim sola illa proportio accederet, profecto non magis septimam, quàm octauam & nonam diem Criticam videremus, siquidem paululũ immutata materia, & in octaua & nona spectarentur Crises.

Cap. 3.

C

CVm Astrologis vero, & medicis, qui eos sequuntur, maius mihi negociũ parari video, quorũ alios Astrologiæ, alios Galeni amor permoueat: sed hi certe si nõ ob aliud nobis infensi sint, iniuste quidem nobiscum agant, quando & nos alioqui Astrologiam ueneramur, & Galeni nomen ac memoriã vti sacram sanctamq; colimus: quicquid uero molimur, id omne veritatis & philosophiæ amore facimus, quę in nullius verba iurare addicta est. Referemus igitur, quæ medici ex Astrologorum decretis scribunt. certum esse inquiũt per septenarios dies Crises incedere, circaq; illas potissimum fieri: quum vero & Lunam quoq; certum sit per septenarios dies & cęli quartas rebus, quæ hic sunt, impetum quendam & uim ingerere, quid nam aliud censendum sit, q̃ Lunam, quod septenarias illas commotiones immittat Crisibus? Efficax quidem atque euidentissimum signum est hoc rationem dierum in Lunam referendam esse, quum præsertim nihil aliud sese offerat, quod in mediũ afferri possit. Dupliciter autem quum Lunæ conuersionem dimetiamur, & per reditum ad Solem, quem mensem ciuilem uocant, & per reditum ad certum punctũ in zodiaco, quem lunarem appellant mensem: in utroq; quidem mense manifestum esse dicunt Lunam per cœli quartas & septenarios dies commotionẽ impetumq; rebus hic inferre. Ciuilis enim mensis ex diebus 29, horis circiter 13 constat, quod tẽpus si per quartas suas partiaris, erit quarta quęlibet dies 7, horæ fermę 9: circa cuius temporis extremas 24 horas res maxime à Luna moueri testimonium dicunt & illos facere, qui circa maritima versantur, & illos, qui circa rustica. Similiter autem se habere aiunt & in Lunari mense, qui ex diebus 27, horis 8 cõficitur, qđ Astrologi ꝑsertim Aegyptij affirmant, qb. credendum esse Galenus præcipit, ac penè minatur: cuius rei & grauissimũ testimoniũ afferunt, dicunt. n. ægrotãte aliquo, si Luna forte fortuna in eo puncto fuerit, quo ille exortus fuit, tum ei bonam vel malam conditionem allaturam, quum in quarta cęli ad eum pũctum extiterit: si. n. oriens ille in eo puncto salutares felices stellas habuit, tum Lunam ab ea quarta salutem elargituram, si vero infelices in ortu stellas sortitus est, periturum quidem ab ea cęli quarta. Ex quo existimari debet septenarios Lunæ dies hic magnã quandã facultatem & vim habere. Hæc igitur sunt, quæ medici partim nautarum, rusticorumq; testimonio, partim Aegyptiorum astrologorum de Criticorum dierum causis referre solent. Nos autem Astrologorum ac Galeni amicos rogamus, vt contenti sint placide & sine stomacho nobiscum hanc rem inquirere: primum enim examinabimus, quæ experientia obseruationibusq; consistere medici dicunt: mox aperte (vt arbitror) ostendemus, quomodo quasi fascinationibus Astrologorum lustrati, & vomere & sudare in septima & quartadecima sine Luna posimus.

D

Cap. 4.

IN ciuili inquiunt mense tũ nautæ, tum agricolæ affirmant per cęli quartas commotionem maiorẽ rebus Lunam dare. at certe decebat eos ab ijs accipere, quæ nã ea essent, in quibus maior illa commotio videatur: si enim in vniuersum ita esse circa maria affirment, falsum nimirum asserunt: primum. n. circa maris cremẽta & decrementa (quos ęstus vocant) constat nõ maiorẽ cõmotionem per quadraturas Lunæ fieri: qñ per id tempus vel minimos cerni æstus manifestũ est: at uero maiores & ventos, & tempestates non circa septimã Lunæ diẽ, sed circa quintam exurgere nautis omnibus notum est: quod & Virgilius & Hesiodus quoq; notarũt, quũ

quin-

A quintam esse fugiendam præcepere. quæ nam igitur ea sunt circa maria, in quibus maior illa agitatio percipiatur? Testacea fortasse, & crustacea, & id genus dicēt sub quadraturis Lunæ excitari magis, & nutriri, & pinguescere melius: quod certe neque negamus, nā per cōiunctiones Lunæ tum & calor, tum & humor exiguus in illis est, vegetari autem excitariq; vterq; incipit tum forte, quum Luna circa quadraturas versatur, non quidem ea de causa, ꝙ Luna in quarta cęli sit, sed ob id magis, ꝙ tunc tantū demittitur luminis, quantum sufficiens est ad fouendū eorum animaliū calorem, humoremq; pro alimento suggerendum: cuius signum illud est, ꝙ nō solum per quadraturas pinguescunt ea animalia, sed etiam post, & magis. manifestum igit̄ ex his esse potest nihil ea exēpla ad Crises facere, quæ è maritimis accepta sunt. Circa rustica vero quędā ab agricolis tū maxime fiunt, quum semiplena est Luna, non certe alia de causa, q̄ ut extrema effugiant, hoc est cōiunctiones, & oppositiones, quorū vtrūq; quibusdā reb. obesse solet, hoc quia nimij humoris est, illud quia exigui caloris. quæcunq; igitur ob humoris abundantiā nata sunt aut putrescere, aut in luxuriē, abire, ijs oppositiones Lunæ timent: q̄ vero caloris inopia sterilescere, illis cōiunctiones cauent: qua de causa mediū tēpus eligere solēt. arbores igitur, quas duraturas volunt, multas per plenilunia non cædunt, multas per Lunæ silētia, in altero.n. ob nimiā humiditatē putrescant, in altero inopia caloris emarcescāt. nihil.n. refert ad putredinē efficiendam, siue humor plus æquo accesserit, siue calor, q̄ continet mistionē, defecerit. similiter & satorū quæcunq; facile luxuriant, ut faba, & aphaca, & cicer, & penè oīa, quæ siliquā gerunt, nec per coniunctiones, nec per oppositiones Lunæ ferunt, magis vero oppositiones etiam timēt. Idem & circa vindemiam & vina conficienda nonnulli obseruant, per plenilunia.n. humidiora, quā par sit, & aquosiora vina fiunt, per coitus vero frigidiora & minus potentia. atque B hæc ferè illa esse existimo, quæ rustici obseruent, non quidem ꝙ in quartis cęli vlla vis maior insit, sed ꝙ lumen id mediocre aptissimū quibusdam rebus conficiendis vr̄. quod uero in ore vulgi est per quartas Lunæ mutari aeris constitutiones, & serenitates, & pluuias, & id genus, uel ipsi vulgo notum est esse mendacissimum.

At in lunari mēse Astrologi Aegyptij affirmāt cęli quartas vim habere maximā, exemplo eorum, qui ęgrotant Luna eo in puncto existēte, in quo enati illi sunt: sed profecto (vt suas Aegyptijs condonemus obseruationes) mirari tn̄ Galenū ipsum debemus, qui quum optime alioqui naturā inductionū nosset, tum vni tamē exemplo tam facile manus dederit. Inductionum enim aliæ necessariæ sunt, aliæ probabiles tātum, & harum aliæ simpliciter probabiles, aliæ secundū quid & ad hominem. Necessariæ sunt: aut in quibus inductio ad omnia singularia fit, aut in quib. omnia singularia prorsus similia sunt, & nullum accidēs pati possunt, vt mathematica: aut in quibus inductio in paucis quidem fit, sed ratio ad naturam communē & ad vniuersale fit. Quòd si nec in omnib. inductio fiat, nec singularia prorsus similia sint, nec ratio ad communem naturam sit facta, tum quę fit inductio probabilis solum est: simpliciter quidem probabilis, si in ualde multis sit habita, aut ratio ad communem naturam quidem fiat, sed per communia: secundum quid autem probabilis, & ad hominem, si in paucis inductū sit. quid igitur dicemus de Aegyptiorū inductione? primū q dē si dixerint in omnib. & quartis cęli, & rebus omnibus ita obseruasse, rē quidē vulgo impossibilē affirmabunt: sed certe nec singularia prorsus similia sunt, quartæ quidem enim cęli, quatenus quartæ sunt, & mathematice consideran-

tur ſimiles nimirum ſunt omnes, at quatenus agentes, & quatenus in illis Luna ope C ratur, non ſimiles certe ſunt, ſed accidentia multa patiuntur. At uero nec factā fuiſſe ad naturam communem demonſtrationem dicēdum eſt, nam quæ quidem communis eſſe ratio poteſt ad naturam quartarum cęli? niſi forte dicant in quadraturis Lunam terræ proximiorem fieri, in oppoſitionibus plus luminis ad nos demittere. Verum hoc erat in ciuili menſe, non in lunari, de quo nunc quærimus, quartæ autem lunaris menſis ut plurimū extra quadraturas ſunt. ex his igitur eſt videre neceſsitatē nullam habere Aegyptiorum inductiones, ſed nec ſimpliciter probabiles eſſe, quum nec in valde multis obſeruationem fecerint, nec probabilē rationem ad vniuerſale. Cur igitur ſophiſtas Galenus vocat, cur maledictis inceſsit omnes, qui rem iſthanc velint rationibus inueſtigare? ſi enim vix probabile ſecundū quid, & ad hominē eſt, quod Aegyptij dicunt nihil neceſsitatis continens, quid prohibet aliter eſſe poſſe, quod æquum decensq; eſt a Philoſopho homine inquiri?

Cap. 5.

SEd quid adeo laboramus? dentur omnes Aegyptiorū obſeruationes, valeēt nautarum, agricolarumq; teſtimonia, moueat Luna fortius per quartas cęli vtriuſque menſis, moueat per quartas Natalicij puncti fortius, quam tñ cauſam illis Criſibus dabimus, quæ extra quartas utriuſq; menſis, extra quarta Natalis fiunt? rariſsime enim contingit, ut ſeptenarij morborū dies cum ſeptenarijs Lunæ coincidant.

At hic conſurgunt recentiores quidam Aſtronomi ſimul & medici, ac vocē tollunt, clamantq; nos Aſtrologorum decreta non intelligere, neque enim ita eſſe, ut in ſolis menſium illorum, & puncti Natalicij quartis Luna res moueat, loco enim exempli hæc ſunt, ſed ita accipi oportere, vt quocunq; in puncto qs ægrotauit, Lunam per quartas cęli ad eum punctum commotionem inferre: ut ſi heri Dion, hodie Callias in morbum incidit, per ſuam ſeptimam Dioni, per ſuam Calliæ Luna D impetum dabit, quare & ad oēs Criſes concurrere, ſed per ſeptenarios cuiq; ſuos.

Nos vero medicos iſtos atq; Aſtrologos rogamus, ut pauliſper conſideant, & vocem demittant: volumus enim quædam eos placide percunctari, ac primum illud, nūquid, quod dicunt de Luna, in morbis ſolis ſpectetur, an & omnibus alijs quæ noua fiunt: ſi quidem in omnibus ita eſſe dixerint, nunquid igitur, ſi Praxiteles Iouē facturus hodie marmor incidere cępit, die ſeptima fęlicius aut infęlicius ſculpet? & ſi fontem quis hodie deriuauerit, nunquid largius ille fluet in ſeptimā? ita.n. fieri oporteret, quando & in fluxu humorum noſtrorū idē cōtingit: & ſi colonus agrū ſtercorarit, opimiorem in ſeptima videbit q̄ in octaua? qm̄ ita ſe habet & humor, q in nobis putreſcit. quæ certe omnia q̄ ridicula ſint, nemo eſt qui non videat. Si vero in ſolis morbis ſeptenarij hi Lunæ motus uim ſuam habent, mirum profecto eſt cęli quartas virtutes has dare Lunæ in ſolis morbis, & non hoc ſolum Galenus dicit affirmari ab agricolis & nautis, ſed multo amplius teſtimonium afferre voluit. ſed quoniam placide cum his Aſtrologis agimus, placet quidem vt in ſolis morbis inquiramus, quale ſit, quod de Lunæ ſeptimis nuper dixere. Primum autem illud ſtatuatur, Criſim eſſe localem motum humorū. ſi igitur Luna hūc motū facit, quęrimus, an eā vim facultatemq; mouēdi humorē per ſe & (ut aiunt) eſſentialiter habeat, an ab alio acquirat, aut loco, aut aſpectu, aut reflexione luminis, aut alio. ſi quidem eſſentialiter id habet Luna, nō igitur in ſeptima magis, q̄ & in octaua mouebit, & nona, quæ enim per ſe inſunt, ſemper inſunt, & idem ſemper operantur. Si uero

ab alio

A ab alio acquirit, quicquid sit illud, si id quidem vnum est & determinatum, quales sunt quadraturæ & oppositiones, & quartæ natalis puncti, tum ergo solum mouebit Luna, quum in eo erit, aut loco, aut aspectu, aut alio, recedēs aūt non mouebit: at vero si vnum & determinatum non est id, à quo virtus Lunæ dat̄, sed talia sunt omnia puncta, in quib. quis ægrotet, vt per septimam cuiq; suam afficacior sit Luna, primum quidem hoc poni valde mirum est, sed tamē ponatur: sit ergo ut hodie Dion ęgrotet, cras Callias, postridie Plato, in alijs alij, oēs quidem eadem ægritudine & ad septimū Crisim factura, per suam igitur cęli quartā Luna vnicuiq; Crisim dabit, in septima quidē Dioni, in octaua Calliæ, quæ illi septima est, in nona Platoni, ipsi septima, & ita in alijs: at certe si ita fiat nimirū Luna quotidie eundē effectum faciet, Crisim videlicet, & localē motum humorū: quod.n.in Dione fit in septima, in Callia fit in octaua, in Platone in nona, in alijs in decima: idē autem effectus si fiat diebus singulis, oportet & causam cōtinenter eandē esse, diuersa.n.si sit, eundem effectum non faciet. si igitur à loco acquirit Luna eam vim & facultatem mouendi, omnia quidem loca succesiue, & puncta omnia eandem habebunt vim, quare & quocūq; in loco sit luna, idē semper operabitur: igitur ita in octaua mouere Dionē poterit, sicut & in septima, locus.n.in quo est in octaua, eandē vim habet per se. Nec certe dici illud potest non moueri in octaua Dionem, qm̄ illi septima non est, ꝙ enim punctus aut locus septenarius alteri sit, respectus quidē est forinsecus veniens, quem & nos facimus, respectus autem nihil ipsi per se agunt, nisi in re, & in causa mutatio aliqua sit. Si ergo locus, q in octaua est, eā vim per se habet mouendi humorē, siue septimus sit, siue octauus, semper eodem modo mouebit: quam ob rem nihil tandem esse manifestum est, quod dicunt Lunam ęgrotanti cuiq; per B suas septimas commotionem ad Crisim dare. Præterea penè risu dignum est dicere primū, verbi gratia, punctū arietis primo cancri & primo libræ solū respondere, secundū secundo, tertium tertio, & ita in alijs, simplex.n. corpus est cęlū & eiusdem naturę, & virtutis per totum orbem: ꝙ si diuersæ naturę primus arietis & secūdus cancri est, quo ergo modo Luna eundem effectum facit, & in secundo cancri, nam & in eo humorē in Callia mouet? musitant ad hæc paulisper Astrologi quidam, tamen aliud quid comminiscuntur, ac dicunt eo in pūcto, quo quis ægrotat, infundi à Luna nescio quid, quod non nisi per septenarias periodos uim suam ædit: sed certe & hoc ridiculū est, & ĩ idē redit, quod.n. hodie Dioni infundit̄, cras infundetur Calliæ, postridie Platoni, idē ergo quotidie effectus fiet, quare & eandē oportet cōtinēter causam existere, vnde & idē dieb. singulis efficiet Luna, & in oĩ subiecto, si paratū sit. Eadē dicant̄, si Luna eā vim ab aspectu acqrit, aut reflexione, aut alio.

Postremo (ut tandem finem faciamus, iam.n. molesti videri possumus aperta in re) ad hæc aduertere Astrologorū amicos rogamus. supponamus autem in primis actionem omnem non nisi contactu fieri, cęlum autē & sydera, quum huc non pertingant, agere quidem per aliquid huc demissum, id vero aliquid spirituale esse, dico autem spirituale qualitatem contrario carentem, quæ & momento diffundi solet, quale lumen, & si quid aliud eiusmodi demitti à cęlo potest. spiritualium autem actiones (ut in ijs, quæ de contagione, diximus) omnes hæ sunt, & non aliæ. Primum quidem videntur posse qualitates illas producere, quæ primæ uocantur, ut lumen videmus calorem facere, quocunque id modo fiat.

Deinde videntur & vim trahendi ac fugandi quædam habere, quod in Magnete,

Adamante, Electro, & alijs, quibusdam est manifestum. certa enim attrahunt, quod C non aliter posse facere, q̃ per spirituale aliquid demonstratũ est in alijs : at vero & in Antiparistasi multorũ palàm est fugare sese nonnulla per spirituales qualitates. possunt deinde & hæc eadẽ spiritualia in animalium mẽbra modo tristitiã & displicentiam, modo suauitatem & voluptatẽ ingerere. recepta enim in nobis necesse est aut vt grata atq; amica recipi, aut vt ingrata & inimica : sic sonus, & sapor, & odor, & lumen, & id genus reliqua recipi consueuere. Postremo ꝙ eadem posśint id cognitioni repræsentare, vnde effluxere, manifestum est : tot igitur & nõ plura posse facere spiritualium vnumquodque supponendum est nobis. Si igitur aliquo horum mediante concurrit ad Crises Luna, quærendum est, quo nam prædictorum modo concurrat, generando ne aliquam qualitatum primarum, an trahendo, vel fugando humores, an displicentiam vel voluptatem ingerendo? horum enim aliquid dici necesse est, nam cognitionem ad Crises faciendas præbere, nemo est qui dixerit. Sed certe quicquid horum detur, vna quædam communis ratio cõtra est, particulares autem multæ, nã primum quicquid ponãt, superuacaneũ est, & sine necesśitate: siue.n. spirituale illud calorem generet, nostrũq; eo modo augeat, siue trahere vel fugare dicatur, siue displicentiã stimulumq; in membra ingerere, incassum ponunt omnia, quando ea in nobis omnia sunt, quantum sit satis, calor, propulsatio, stimulus. particularius aũt inquirẽdo si spirituale illud ob id ad Crises concurrit, ꝙ caloris sit productiuum, lumen ergo id erit: at certe lumen non vna die magis q̃ alia calorem suggerit, nisi quo plus ad terram reflectit, quod in Sole quidẽ accidit, quãto directior fit nobis, in Luna vero quod plus luminis à Sole recipit, recipit autem continenter plus, quo magis ab eo remouetur, quare quum octaua & nona die abscedat à Sole magis, vtiq; & in ijs calorem apportabit maiorem semper, quàm in D septima. Si vero dixerint non hoc modo spirituale illud operari, sed magis aut trahendo humores, aut fugando, illi quidem primum sciant, quæ sese inuicem trahũt, aut pellunt, omnia finem in natura habere, quo sic mutuo conseruentur, hæc quidẽ repellendo contraria, illa trahendo affinia consimiliaq;, at inter cęlum & humores nostros hic finis esse nõ potest, neq; enim inimicitiã vllam cum humoribus cælum habet, nec trahendi necesśitatem, quo aut conseruet, aut conseruetur. Præterea, quę sese trahunt, oĩa eo vsq; sese attrahunt, quo in vnum coeant, nisi impediantur, hic enim attractionis est finis: trahi autem humores vsq; ad cœlũ neminem dicturum arbitror, nisi si quis etiam putare posśit pasci sydera, ut antiqui poetæ dixere. Impediri vero cœlum perpetuo tempore à fine suo diuinum corpus & immortale, inconueniens non paruum est : ac demum si spirituale illud per se vim eam trahendi, aut fugandi habet, semper quidem per se trahet, & non magis septima q̃ octaua, nisi quid aliud ex parte recipientis subiecti obstet. sed neque postremo quis potest dicere spirituale illud uti triste receptum displicentiam in membra ingerere, atq; irritare ad eã expulsionẽ faciendã, quę Crisis dr̃. primũ quidẽ: q̃a sic dicere quidẽ nõ possunt, cur maiorẽ displicẽtiã dies septima ingerat q̃ octaua & nona, si ꝑ se eã inimicitiam cum membris habet : inde & illud valde mirum videri debet Dioni triste esse spirituale hoc in septima, Callię vero nõ, eadẽ in domo eodem in lectulo iacenti: mox eidem Calliæ in octaua triste & inimicũ fieri, Dioni non amplius: ac demum si propter ingestam displicentiã dicatur id Crises facere, imo magis oppositum sequi videtur, & impediri potius ea de causa Crises, quemadmodum in

consimilibus

A consimilibus sæpe videmus fieri, sæpe.n.futura existente Crisi, accidit eam impediri ex nouo recepto dolore, aut ex ira & eiusmodi, quod iure fit, diuertitur enim natura à priori stimulo, noua recepta specie tristitiæ alterius. similiter & si operari illud Crises dicatur, ꝙ ut suaui recepto corroborētur membra, eadem opponi possunt, non esse enim suaue nisi cui septenarium accesſit, & in eodem lectulo Dioni, non autem Calliæ ridiculum certe est, & philosopho homine indignum.

Ad hæc igitur si quis recto respiciat oculo deposito sectæ amore, videbit Lunam & beata illa corpora non aliter ad Crises facere, quàm & ad cibi concoctiones, & generationes, & alia id genus: neque enim sumus, qui & Solem, & Lunam, & alia sydera negemus multa hic operari & mouere, & ad Crises quoque accedere posse, quemadmodum ad alia, uti vniuersales multorum causas, proprias vero causas esse, & nihil aliud ad rationem dierum in Crisibus debere inquiri, aut inueniri posse, & negandum, & à philosopho ridendum fore existimamus. sed de his satis superq; dictum iam est, accedamus iam ad ea, quæ magis rationabilia sunt, & ad medicos pertinentia magis, demonstrantes rationem omnem dierum in Crisibus ex ijs pendere, quæ sunt in nobis.

Cap. 6.

PRincipio illud non ignorandum est duo esse, quæ potissimum ad eam expulsionem faciunt, quæ Crisis dicitur, alterum est displicentia stimulusq;, quem corruptus iamq; inimicus humor in mēbra ingerit, alterum est digestio, hoc est pręparatio illa, quæ requiritur, si expelli debet: vtrunque enim quum simul conuenit, tum maxime propulsatio humoris corrupti fit, quapropter rectissime Galenus dicebat in paroxismis, & circa morborū status maxime videri Crises, in paroxismo B enim stimulus atque irritamentum fit maximum, circa status vero, concocta digestaque materia est. accidit tamen quandoque tantum esse irritamentum, ut quanquam nec plane digestus sit humor, foras tamen pellatur, conatu quodam maximo à natura facto, quòd enim ea uis insit membris, ut nocentia repellat, manifestum est, quanquam, quo principio & quo pacto id fiat, non ita est manifestum.

Ergo & quum plus nimio humor exuberat, & quum furenti est similis, quasdam ante tempus accidit Crises fieri, sed certe eiusmodi non propriæ Crises sunt, sed violentiæ quædam magis, in quibus nullus dierum, nullus naturæ ordo seruatur.

De ijs igitur, quæ Crises non propriè sunt, sed irregulares quidam impetus, nullus nobis sermo erit, sed de ijs solum, quæ proprie Crises sunt, & causam certam habent, & rationem dierum aliquam.

Cap. 7.

AD hæc & illud quoque constituendum est, rarissime fieri, vt transeunte in humores vitio aliquo, vnus tantū humor corripiatur, nam ut plurimum vel duo, uel plures vitium idem concipiunt, aut simul, aut post. Quippe ea in massa sanguinis, q̄ intra uenas continet̄, confusi cōmistiq; sunt & reliqui uocati humores, cholera, phlegma, & melancholia, sed ita ut quodāmodo actu, quodāmodo potētia in ea massa sint, potētia q̄dē, q̄a ad minimas, & īdiuisibiles particulas redacti sunt, nec mōstrari possunt, hoc q̄dē phlegma, illud cholera, illud melācholia, nisi particulę vniant̄: at actu sunt, q̄m tametsi ad particulas minimas deducti sunt, proprij tamen generis rationem habent: igitur propter vicinitatem confusionemq; eorum rarissime fit, vt infectionis causa cōmunis pluribus non fiat, si enim contagio & pu-

 trefactio

trefactio in causa est, aut liquefactio, aut obstructio, aut aliud id genus, ęgre fit, ut vi C tium ad vnum tantum sese applicet.

Incipientibus autem ijs vitiari, tum quod corruptum est secernitur, quantum fieri potest, à reliquo, quod sincerum est, ita operante natura, cui ea vis inest, ac tunc actu humor fit, coeuntibus in vnum particulis, ac sensibilem humorem constantibus: per quem modum tandẽ & expulsio deinde fit, & Crisis, modo per vnam, modo per aliam partem, qua magis naturæ commodum est.

Cap. 8.

ACcidit autem dum corruptos humores natura separat, & actu facit, ita interdum commisceri eos inuicem, vt vnam conficiant formam, vnumq; motum dent, ac morbum vnum, qui rationem dominantis insequitur: vnde cholerę nothę, & pituitę nothæ, & melancholię nothę contingunt, à quibus & morbi denominantur nothæ tertianę, nothæ quotidianæ, nothæ quartanæ: sæpissime vero non vnam omnes formam conflant, nec vnum motum dant, nec morbum vnum, sed plures, vnde & morbi compositi fiunt.

Si igitur, qui peccat, humor simplex, & vnus tantum sit, aut plures quidem, sed in formam vnam redacti, tunc nulla dierum criticorum ratio est expectãda, sed paroxismi soli considerandi sunt, & eorum dies, in phlegmate quidem quotidianæ, in cholera tertianæ, in melancholia quartanę, in quibus cadent quidem suæ Crises, sed vt accidit materiam digestam esse, quod certam diem nullam per se habet, propter quod in tertianis, quæ puræ sunt, videmus, & quintam indifferenter & septimam & nonam, & in summam omnes impares dare Crises, nec Hippocrates aliud in his præcipit attendendum esse, quàm dies impares. At uero ubi & plures peccant humores, & non sub formam vnam commisti, sed confusi solum, propriam D naturam seruantes, tunc sperare possumus certas dies uidere, in quibus Crises permultæ fiant, certas, in quibus rarissime, alias medio modo se habentes, quorũ oĩum causam & certam rationem habere possumus: ac talis maior est morborum pars, quoniam uti raro est humorem simplicem peccare, ita & plures ad vnam formam conuenire perrarum est: quare in multis morborum, aut Crises videri possunt certis diebus, aut motus saltem humorũ. Illud vero interest inter humores, ꝙ ad eam mistionem conficiendam, quæ vnius formæ est, aptissimum est phlegma, quoniam humidum liquidumq; est, ac bene miscibile, ineptissima melancholia, quoniam siccior terrestriorque est, & ad miscendum durior, nihil tamen prohibet & phlegma seorsum morbum facere, & melancholiam ad vnam formam venire.

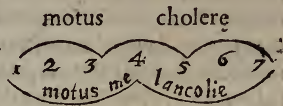
Cap. 9.

PLures igitur quum humores in morbis peccant, non autem sub forma vna, accidit quidem interdum, vt vnusquisque illorũ manifestum prodat paroxismum, Cholera quidem tertianarium, phlegma quotidianum, melãcholia quartanarium, vnde & morbi manifeste compositi fiunt. Interdum vero accidit, vt nõ omnes manifestum dent paroxismum, sed aliqui illorum latẽtiorem ædant: dico autem latentionem paroxismum, non ꝙ humor non moueatur, sed ꝙ motus ille suboccultus sit, quod nonnullis de causis accidit: sæpe enim, qui mouetur, humor non multus est, & vix perceptibile est, quo exacerbat: sæpe sensim, & per moras putrescit, vnde nec horrorẽ incutit, nec calorem acrem apportat: sæpe & superuenit maior febri.

A at vero & quum non paucum eſt, quod mouetur, & repente inuadit non ſenſim & per particulas, nec maiori alteri morbo ſuperuenit, tum manifeſtum affert paroxiſmum, & manifeſtæ fiunt compoſitæ pluresq; febres & Hemitrithei, aliæ quidē ex cholera, & phlegmate, aliæ ex cholera, & melancholia. Sed certe nō frequenter admodum fit, vt peccātibus pluribus humorum, manifeſtos quiſq; motus prodat, verum ſępius id videri accidit, vt vnus manifeſtum ædat paroxiſmum, alius latētiorē, manifeſtum quidē ille, qui principaliter peccat, latentiorem, qui non principaliter, ſed quaſi per ſequelam quandā. Ex his ratio omnis Criticorū dierum pendet, peccantibus.n. humoribus magna ex parte morborū pluribus, & ijs quidē non facientibus formam vnam, vnoquoq; aūt motū ſuum pro natura faciente, cholera quidē per tertias, melācholia ꝑ quartas, inde fit, vt q̄buſdā dieb. humores, qui peccāt, ſimul oēs cōmoueanť, q̄buſdā aliqui ſolū, q̄buſdā nulli: quare & dierū accidit quaſdā placidiſsimis in morbis eſſe, alias acerbiores, alias acerbiſsimas: placidiſsimæ illę ſunt, in quibus nulli humores mouētur, quod quidē fieri poteſt, quanquā phlegma quotidie motū faciat, ob id, ꝙ phlegma ipſum vt plurimum formam vnam cū alijs conflat, & illorum motum cōſequitur: acerbiores ſunt dies, in quibus vnus humor mouetur: acerbiſsimæ, in quibus oēs. aptiſsimę igitur dies illæ ſunt ad Criſes faciēdas, in quibus concurſus fit humorū omnium: acerbiſsimus.n. tum paroxiſmus fit, ac ſtimulus & irritamentū naturę maximum, quod pręcipue ſequi ad agendas Criſes dictū eſt ſupra. Porrò qm̄ nec Criſis fit niſi digeſto præparatoq; humore, ꝑfecta aūt abſolutaq; digeſtio nō eſt, donec quod craſsius eſt ac ſegnius, digeſtum ipſum nō ſit, craſsior vero & ſegnior omnibus eſt melancholia: inde fit, vt potiſsimū circa melancholiæ & motus & digeſtiones attēdantur Criſes, cuius natura (vt mi-

B hi videtur) nō eſt à multis recte perſpecta, nā ea ſemper ferè in morbis cū alijs aut principaliter peccat, aut ſubpeccat ſaltē, quod plurimum eſt: quæ, qm̄ vnā cū ijs formā facere inepta eſt, per ſe quidē mouetur, & ſuas periodos ſeruat, interdū quidē manifeſte, quod tū accidit, quū & multa eſt, & principaliter peccat, vt plurimū autem latentius, quum ſcilicet ſubpeccat ipſa, & putredinē ex alio principio recipit: quibus igitur diebus cū motu aliorum humorum concurrit, acerbiſsimum paroxiſmū affert. porrò & qm̄ Criſis non fit, donec & ipſa non ſit digeſta, fit quidē, vt è melancholia tota ratio dierū in Criſibus p̄cipuæ pendeat per modū, quem iam afferemus, cuius rei non ab re fuerit in primis hoc exemplum apponere. Sit.n. qui principaliter humor peccat, cholera, non quidē pura, ſed commiſta, commiſta aūt cum flegmate quidem ſub forma vna, cū melancholia vero vicinitate ſola & confuſione, ſubpeccet aūt melancholia; ac non multa, nec valde craſſa, ſed ſubtilior, & in ſumma quæ cito terminum dare poſsit: igitur putreſcēte cholera, ſimul quidem & eadem die cōputreſcet & melancholia, moroſuſq; ſatis erit paroxiſmus ille primus (vtpote duorum humorum): ſecunda autem dies quietiſsima redibit, in qua nullus humorum motus fiet, at tertia paroxiſmum choleræ quidem ſentiet, Criſim tamē non faciet, tum quia ſtimulus nondum maximus, tum quia totum nondū digeſtum eſt: quarta autem dies motum habebit melancholiæ, ſed latentiorem, quia non multum eſt, quod tunc mouetur de melancholia, partim quidem quia ſubpeccabat ſolum, partim quia putrefactio eius quodammodo pendet à cholera, qua ceſſante in die quarta aliquem quidem motum dat melancholia ob concepta putrefactionis ſemina, ſed paruū, & latentem, qm̄ origo & fomes putrefactionis quieſcit: quinta vero

ro cholerӕ motum videbit, ſexta nullius: at vero ſeptima acerbiſsimum omniũ paroxiſmum apportabit concurrentibus ſimul humoribus, qui peccabant, omnibus ac largius melancholia, q̃m ex alterius contagione & impulſu non parum motionis recipit: qua die, quoniam & digeſta eſt melãcholia, fuerat enim ſubtilis, & pauca, nata cito terminum recipere, continget etiam Criſis: ſtimulus enim acerbiſsimus in ea fit, & totum digeſtum eſt, in alijs autem diebus, aut ſtimulus abfuit, aut digeſtio.

Cap. 10.

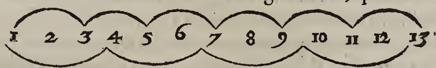
SEd de his latentibus paroxiſmis operӕpretium eſt nonnulla dicere: nam quӕrant fortaſſe aliqui, nunquid latentes hoſce melancholiӕ motus effinxerimus nos, an etiam perſpexerimus in morbis. ſi enim perſpeximus, cur & alij non perſpexere, non Hippocrates, non Galenus, & alij? ſi uero non perſpeximus: quid effingi oportet, quӕ non ſunt? ſi enim eſſent, viderentur vtique. Ad quos dicimus non effingere nos eos motus, ſed in morbis eſſe, & videri, ſi diligenter quis animaduertat: nec profecto dicere poſſem, quotiens non ſolum ego conſpexerim, ſed & alios etiam medicos ſenſiſſe viderim, admiratos dies illas, quas quietiſsimas expectabant, redijſſe tamen inquietas, moroſas, ӕgrumq; iactari, & cõqueri, neſcientes vnde hęc contigiſſent. Interdum vidi & medicos alios, ꝙ quartarios quoſdam motus in certis morbis percepiſſent, dubitaſſe, ne febris in quartanã deſineret, quum tamen nec quartana ſubſecuta fuiſſet, & ӕgritudo ſuo tempore abſoluta. ergo vero qui prius motus hoſce cõſideraſſem, nullum horum timebam, aut mirabar, quin ſępe monui dies, quas illi quietiſsimas expectaſſent, moroſiores eſſe futuras. Quare & Hippocratem, & Galenum, & alios vidiſſe eoſdem motus exiſtimo, ſed fors ita tulit, vt ad cauſam non animaduerterint. nam quid aliud monſtrant dies illi, qui indicatiui dicuntur, qui oẽs quarti ſunt à die, in qua Criſis perfecta futura eſt? quid aliud indicat totus progreſſus Criſium, qui nõ per ſeptenarias, ſed per quartanarias periodos pergit, quarum duӕ ſeptenarium vnum faciunt? Hippocrates quoque quaſi rem iſthanc innuere videtur mihi, quum dicit quartanarios motus in morbis ſpectandos eſſe. Sed neceſſarium non eſt fortaſſe plura hac in re adducere, quũ ab vnoquoq; ſpectari poſsit. quod ſi medici oẽs facient, & rem ita eſſe videbunt, & magnũ quoddã principium ad multa nacti erunt, & multa ſimul deſinent & admirari, & timere.

Cap. 11.

SEd rurſus dubitare omnes iure poſsint, quoniam per prӕſcriptum quidẽ exemplum monſtrari fortaſſe poteſt, quomodo & quarta & ſeptima dies Criticӕ ipſӕ ſint, at quomodo & vndecima, & quartadęcima, & vigeſima, & vigeſimaprima Criticӕ ſint, demonſtrari quidem non poteſt. Nam per aſsignatum exemplum melancholiӕ motus ſunt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, & 28: in quibus nec 11, nec 14, nec 20, nec 21, nec 27 locum habent. Ergo, quo pacto & hi quoq; dies Critici ſint, expediamus. Primum autem illud prӕmittamus, melancholię modos & conditiones multiplices eſſe, ſępe enim pauca eſt, ſępe multa, interdum craſsior, interdum tenuior, modo tenacior: modo ſoluta magis, modo calidior, modo frigidior: ſimiliter ſe habet & cholera. ex hac diuerſitate fit, vt putreſcente cholera quandoq; ſimul & eadem die computreſcat & melancholia modo in initio paroxiſmi, modo in medio, modo in fine, quod tum maxime fit, quum & pauca eſt, & ſubtilior, & calidior

lidior

A lidior magisq; admista choleræ: tunc. n. ipsam in citissime transit infectio. interdũ non simul & eadem die moueri melancholiam accidit, sed secunda solum die, inter dum & tertia solum, fortasse autem & quarta solum: in acutis enim morbis prima die motus fit vtriusq; humoris, acuti nanq; morbi à tenuiori, & pauca, & calidiori materia fiunt, in tardis autem morbis, quos Cronicos vocant, quoniam crassiorem illi, & multam, & tenacem, frigentemq; materiam habent, moueri quidem melancholiã accidit non nisi die tertia, &, si materia crassissima sit, fortasse non nisi quarta, in mediocribus autem morbis, quorum & materia media est quantitate, crassitie, & alijs, die quidem secunda repit in melancholiam putredo. igitur si prima die cum cholera simul & melancholia cõmoueatur, quod in acutis fit morbis, quartanariæ quidem periodi erunt 4, 7, 10, 13: raro enim vltra hos protenditur status in acutis. si ergo quàm acutissima sit ægritudo, tum Crisis in 4 fieri potest, in his enim materia & paucissima est, & subtilissima, & feruens: si vero acuta quidem sit ægritudo, sed tamen inter acutas segnior, ad 13 protendetur eius status: si vero mediocriter acuta fit, ad 7. in medio autem quum sit, qui mediocriter acutus est morbus, media autem sæpius, quàm extrema, contingant, inde fit, vt in genere acutorũ dies septima maxime Critica sit, rarius enim est morbum quàm acutissimum esse, rarius quoq;, si acutus est, vt ad 13 perducat statum: si tamen quãdoq; ad 13 prorogetur Crisis, totus dierum progressus ita se habet. Prima quidem dies tristis est, & inęqualis, duos enim habet motus: secunda placidior redit, si non duplex sit febris: tertia motum choleræ sentit: quarta melancholiæ, sed latentẽ, at morosum tamen: quinta cholerę reuersionem videt: sexta mitis pergit, septima valde quidem acerba est, non tamen Crisim dat, quoniam non plane digestus est humor: octaua suauior ducitur: nona grauior propter choleræ motum: decima latentem habet melancholiæ B motum: vndecima choleræ manifestum: duodecima placida est: at 13 sæuissima, & Crisim etiam affert, quoniam cum irritamento maximo digesta etiam materia est, vt plurimum tamen in his morbis resolutio magis morbi, quàm Crisis fit in 13.

Cap. 12.

SI vero non prima die, sed secunda solum, motum dederit melancholia, quod in mediocribus morbis accidit, tum quartanariæ periodi erunt 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20: vltra autem rarissimè in mediocribus producitur status. Critici autem sunt 11, 14, 17, & 20: sed vndecimus Criticus quidem est, si in hoc genere materia nõ multa sit, & acutis proxima: si vero in eodẽ genere crassior sit, & chronicis vicinior, tũ Crisis ad 20 protendetur: si vero in omnibus mediocris, ad 14. qm̃ autem media sępius, quàm extrema, contingunt, inde est, ꝙ 14 maxime Critica sit in mediocribus morbis, mox 11, mox 20, mox 17. illud tamen ignorandum non est in tertianis, quæ simplices sunt, pares dies raro Criticas videri, eo ꝙ in ijs paroxismus non accidat: nisi anticipatio forte fiat, quare nec 4, nec 14 in his Criticæ valde vidẽtur: qm̃ tamen in tertianis sæpe accidit, vt non simplices sint, sed duplices, tũ & sępe continuæ, necnon & anticipatio quoque paroxismorum contingat, ex his euenit, vt 14 dies multas videre Crises cõsueuerit, similiter & 20. Quæ vero in hoc progessu sint lenes dies, q̃ acerbiores, quæ acerbissimæ, ex subscriptione manifestum esse potest.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.

At si tertia solum die motum recipiat melãcholia, quod in chronicis morbis fit, in quibus crassa valde, & tenax, & multa materia est, periodi quidem erunt 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30: raro aũt vltra contingũt Crises: maxime aũt Criticus horum erit 21: mox 27: mox 15: si enim materia crassa quidẽ, ac tenax sit, pauca aũt in eo genere, ad 15 status erit: si vero crassa, ac valde multa, ad 27: si vero eo in genere mediocris, ad 21. quod iccirco sępius euenit, qm̃ in medio est, q̃ vero dies quietiores, quæ grauiores, quæ grauissimæ futuræ sint, ex subscriptione manifestũ est.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.

Cap. 13.

Ex his omnia illa monstrari possunt, quę circa Crises spectantur: ac primum illud, cur tam 20, q̃ 21, Critici dies sint, in quo tantum Galenus laborat, mẽsem mirum componit, horas subtrahit: patet enim in mediocribus morbis 20. in cronicis 21, diem Criticam esse, vtra autem Critica magis sit, difficile certe est iudicare, casu enim fieri potest, vt aliqui plures in 20, aliqui plures in 21 Crises perspiciãt: propter quod Archigenes magis 21 amauit, Hippocrates vero 20 magis. Illud quoque perspicuum esse potest, cur dierum alij præstent principatu, alij sint principatu minores, & cur alij Critici sint, alij non, alij medio modo se habeant.

Ergo inter oẽs maxime Criticus dicebatur septimus, quod iccirco fit, qm̃ maxima Crisium pars in acutis fit morbis, in ijs & stimulus ingẽs fit, & materia subtilis est, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat septimus, qm̃ in medio est. ab hoc secũdus principatu ponebatur 14: nã & si quartus, & 13 in acutis versantur, rarius tñ est, vt morbus q̃ acutissimus sit, rarius item vt in acutis status protendatur ad 13: quam ob causam 14 crebriores Crises videt, ꝙ in morbis mediocribus fit, & in ijs maxime Criticus existat: propter eandem causam & 20, & 21, & 11 magis etiam Critici sunt q̃ 4, & 13. inter ipsos autem 20, & 21 superant principatu vndecimum, nam quanquam vndecimus sit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis fit, vt status acceleretur ad 11. Non Critici autem erant 6, 8, 10, 12, 16, 19, 22, 23, 25, 26, 29: ac 6 quidẽ rarissimus Crises videt, qm̃ in eo neq; choleræ motus fit (quum sit par) neque melancholiæ, nisi forte in periodis tertiæ diei: at in illis status multo lõgior expectabatur. qua de causa in 6 Crises nõ fiũt, nisi forte aut paroxismus septimę anticipet, aut materia furens sit, aut exuberãtissima: in his. n. quædam Crises apparent in 6, verum illæ (vt diximus) proprie crises non sunt, sed violẽtiæ quædam magis, ꝓpter quod sæuus dici cõsueuit is dies, quum Crises dat, quippe quum illæ à praua materia fiant. octaua quoque propter eandem causam, ꝙ nec choleræ motus, nec melancholię videt, nisi in periodis secundæ diei, Critica esse nõ potest. 10 vero motum choleræ non habet, qua è re fit, vt quanquam motũ primæ diei habeat, nõ possit tamẽ Critica esse: at 12 & par est, & motũ habet melãcholiæ

tertiæ

A tertiæ diei, quæ ſerius ſtatum facit: 16 autem periodum habet primæ diei, ſed illuc non protenditur ſtatus in acutis morbis: cõſimiliter & 19 motus habet primę diei, vnde nec ipſa Criſim videt: ſed neque 22 eadem de cauſa. vigeſima autem tertia periodum habet ſecundæ diei, ſed in morbis mediocribus dictum eſt ſtatum non protendi vltra 20: ad 25 autem tranſirent periodi primæ diei, ſi morbus non ante decerneret: idem de 26, & 29 dicatur. De vigeſima autem octaua dubium apud antiquos fuit. multi. n. prætulerunt eam 27, quod quidem verum eſſe poteſt, ſi forte melancholiam die ſolum quarta moueri accidat, ſic enim periodi erunt 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31. quem motum & nos ſemel obſeruauimus in continua febre, in qua duplicis tertianæ correſpondentia fuit. acerbę aũt dies cęperunt eſſe 7, 10, in qua exacerbationes tertianarię ceſſauere, abinde vero cum continua quartanarij ſolum nobis apparuere: ſęuiſsimæ vero omnium dies fuere 22, 25, & 28, in qua ęger ſupremam obijt diem. Medij autem dies erant 3, 5, 9, 13, 18: ac tertius quidem, & 5, & 9 ita ſe habent, quoniam in tertianis puris, & ijs, quę non puræ ſunt (habent aũt formam vnam) multa contingunt Criſes. 13 autem ad Criticos propinquus eſt (vt diximus) quoniã & impar eſt, & inter periodos primæ diei cadit: quare & ipſe nonnullas criſes videt: 17 autem periodos habet ſecundę diei, & in eo ſæpe Criſes etiam fiunt: at 18 periodum ſortitur diei tertiæ, & quaſdam etiam Criſes dat, vel anticipantibus paroxiſmis, vel in duplicibus tertianis.

Cap. 14.

INdicatiui vero dies ſunt, in quibus materia nõ omnino digeſta eſt, proxima aũt vt digeratur: qm̃ vero natura, quoties irritatur, expulſionem nocẽtis tentat, inde fit, vt certis diebus Criſes quædam imperfectæ contingant, nũtiæ vero eius B Criſis, quæ perfecta futura eſt. Criſim quidem atq; expulſionem tentat natura, qm̃ ſtimulatur, imperfectam autem facit, qm̃ non omnino digeſta eſt materia, quæ tamen qm̃ in parte digeſta eſt, in parte etiam expellitur: propinquiſsima vero digeſtioni quum ſit, nunciat quidem in ſequenti periodo futuram eſſe perfectam Criſim, atq; iccirco indicatiui illi dicuntur dies, in quibus imperfectæ contingunt Criſes, propinquiſsimæ vero perfectis. omnes autem quarti ſunt à die perfectæ Criſis, quod apertiſsime monſtrat rationem Criſium à melancholiæ motibus potiſsimum dependere: quartus igitur nuntius ſeptimi eſt, vndecimus quartidecimi, decimus autem ſeptimus vigeſimi, decimus octauus vigeſimi primi: vidimus autem nos & 8 indicatiuum fuiſſe vndecimi in muliere tertiana febre laborante, cuius acerbiores dies fuere 2, 5, 8: erat enim mota melancholia ſecunda die: in 8 autem vrina facta fuit ſanguinea, vnde iudicauimus in vndecima Criſim futuram eſſe per mẽſtruum ſanguinem, quod non ſecus, atque exiſtimaueram, euenit, nihil enim prohibet & eos dies (qui vt plurimum indicatiui ſunt) quandoq; etiam principes in Criſi fieri.

Cap. 15.

DE natura igitur & cauſis Criticorum dierum ita quidem oportet exiſtimare, ad quæ ſi qui forte medicorum animaduerterint, facultatem profecto nacti erunt in omnibus penè morbis dierum progreſſus nouiſſe, quæ mites, quę acerbiores, quæ acerbiſsimę futurę ſint: tum & quãdo, & qũo, & quorum humorũ futura, aut non futura ſit Criſis, & quando conueniat, aut detrahere ſanguinem, aut medicamenta vlla afferre. Verum diligentia opus eſt, & cura, anticipationesq; paroxiſmorum conſiderandæ, & dies multo ſtudio enumerandę, & quid in vnaquaque

nouí

noui accidat: quare & contemplatio hæc, atque ars negligentis medici non eſt, aut ad lucrum euolãtis, ſed ſolertis, & amãtis philoſophiam. Eſt autem (ſi fieri poteſt) procurandum primam ęgritudinis diem accepiſſe, quo recte poſsimus, quæcunq; ſunt ſecutura, diligẽtiſsime obſeruare, præuidereq;, ſi igitur circa morbi initia datum fuerit acceſsiſſe, ad hæc attendere eum oportet, qui eius progreſſum noſſe volet. in primis videat qualis nam ægritudo oblata eſt, num acuta, an cronica, an mediocris, quod ex ijs ſignis cognoſcet, quę à medicis tradi ſolent. ꝙ ſi acutam ægritudinem viderit, materiamq; aereã & ſubtilem, ſi quidem cholera pura iudicabitur, ad impares tm̃ dies animaduertat, neq; enim in ea melancholiæ periodi ſperandæ erunt: at ſi non ſincera fuerit cholera, ſed ſordidior quodammodo, tum ſperari poterunt quartanarij illi motus, qui ordinem in Criſibus præbent. quare ad primum paroxiſmum aduerte, ſi ſimplex eſt, ſi tempora ſeruat ſua, an magis ſi quandam recipit diuerſitatem. ꝙ ſi circa augmenta, aut ſtatus, aut declinationem cõtrahi rurſus pulſus videatur, atq; extrema frigere, ſuſpicio quædam eſt motam ſimul atq; eadem die fuiſſe melancholiam: q̃q̃ non neceſſarium id eſt, poſſunt enim hæc eadem, aut ex motu phlegmatis, aut ex alia portione choleræ prouenire: verũ quarta dies certitudinem eo in dubio dabit, ſi enim debente ea ſine febre fieri (vt in terminis) triſtem tñ apportauerit diẽ, & occultam quandã ſine via causa ægro perturbationem immiſerit, magnum quidem indicium erit die prima motã ſimul fuiſſe melancholiã: quare inſpecta vrina, & alijs digeſtionis ſignis ad ſeptimum animaduerte, in quo aut Criſis fiet, ſi indicata in quarta fuerit, aut ęgritudo ſoluetur, aut ſtatus erit.

Si vero prima dies nullum dederit ſignum motę melancholiæ, videris autem materiam groſsiuſculam, tunc iudica morbum vltra hebdomadam tranſiturum: quare nec 4 nec 7 curato, ſi opus fuerit aut ſanguinem mittere, aut pharmacari, neque enim iste teneat timor, ne impedias Criſim. ad ſecũdam vero diẽ reſpice, in qua vide, ſi quicquam commoueatur, an nihil: quòd ſi aliquid mouetur, conſiderato, an clarus ſit paroxiſmus, & priori ſimilis (forte enim febris duplex erit) an magis latens fuerit motus, & ſine manifeſta cauſa triſtior, quo caſu & ad quintum reſpicito, ſi ſæuum apportarit paroxiſmum, ſi longum, inæqualem, non humoroſum, ſed ſiccum, cum declinatione longa, moroſa: quæ ſi cõtigerint, dubitare nihil debes motam die ſecunda fuiſſe melancholiam. computa igitur periodos ſecundæ diei, & metire materiam, qualitatemq; eius, & quantitatem, ac digeſtionẽ, ſi enim mediocris in omnibus viſa fuerit, ad 14 protende ſtatum: ſi craſſa medio modo, at multa, ad 20: ſi acutior, & non multa, ad vndecimum. Cognoſces autem & quæ quietiores, & quę acerbiores dies erunt.

At ſi neq; prima, neq; ſecunda die ſigna vlla videris motæ melancholiæ, tum ad tertiam te conuerte, & materiam bene examinato: quòd ſi notæ vllæ apparebunt, quæ ſuſpicionem dent eius motus, tunc ad periodos tertiæ diei ſpectato: ſi igitur & 6, & 9 tibi reſponderint quartanarios motus ſeruanti, tunc cronicam ægritudinem futuram time, & ſi materia craſſa quidem videbitur, mediocris autem quantitate, ad 21 decerne ſtatum: ſi vero multa, ad 27.

Cap. 16.

QVoniam autem non ſemper aduocari medicum ad initia morborum accidit, ſiquidem primas dies vidiſſe non dabitur, at percunctare tamen, quæ prima fuit dies, qualesq; reliquę præteriere. Fortaſſe enim hoc modo periodos primę, aut ſecundæ,

A secundæ, aut tertię diei nouisse poteris: nam si quartanarios vllos motus deprehenderis, facta ad diem primam supputatione, videbis, cuiusnam diei illæ periodi sint. quòd si nec diem primam dare, neque aliarum ordinem æger sciuerit, aut qui ægro æstant, tu tamen morbi motus obserua, raro enim fit, vt re diligenter spectata non sese offerant tibi quartanarij aliqui melancholiæ motus: quos si vllos videre poteris, considerato & signa digestionis, & propinquitatem status, & distantiam, necnon & materiæ qualitatem. Sic enim non modo futurorum, sed & præteritorum etiam cognitor esse poteris, quemadmodum non multo iam elapso tempore contigit mihi: quum enim accersitus ad ægrum quendam. multis post morbi initia diebus quæsissem, qua die primum ægritudo inuasisset, nescire se tum æger, & astantes dixere. tũ quęsiui, q̃ saltẽ grauiores pręterijssent dies: hesterna, inquit ęger, & dies Martis grauiores fuere. fuerat autem, quã hesternam dixerat, Veneris dies, quarta quidem à die Martis. Cognoui igitur melancholiæ motus illos fuisse, quum vero & vrinam & reliqua signa digestionis examinassem, vidissemq́;, quanquam iam plures à prima præterijssent dies, statum tamen adhuc longinquum, iudicaui periodos illas Veneris, Martisq́; tertię diei fuisse, quare & ægritudinem ad 27 transituram. Facta vero diei tertiæ computatione tãdem compertum est ægritudinem die Martis primo incępisse, ac tunc decimam & nonam agi, quæ sabbati dies erat.

m. m̃. i. v. s. d. l. m. m̃. i. v. s. d. l. m. m̃. i. v. s.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

B

Hæc sunt, quæ circa Criticorum dierum causas & rationem longa primùm diligentiq́; inquisitione nobis comperta sunt, mox & re ipsa obseruationibusque comprobata: quod & reliquos quoque medicorum facere & hortor & rogo: sic enim (vt arbitror) & laborem nostrum commendare, & me excusare poterunt, si à parente medicinæ Galeno, quem in reliquis vt Deum veneramur, & colimus, hac vna in re discedere ausus sum.

HIERONYMI FRACASTORII
DE SYMPATHIA ET ANTIPATHIA RERVM
LIBER VNVS
Ad Alexandrum Farnesium Cardinalem amplissimum.

HOMO *homini natus quum sit*, Alexander Farnesi Cardinalis ampliss. *illud sæpe dubitatum fuisse video, utro beneficio prodesse magis queamus, eò ne, quod per otium comparatur contemplando & scribendo, an eo, quod per negotia agendo, atque egregia multa nauando. nam plurimi quidem non solum propinquis & amicis, sed etiam Rebuspub. & multis sæpe nationibus magnopere agendo profuere, plurimi vero scribendo. Inter quos illud interesse videtur mihi, quod qui per negotia prosunt, præsentem magis, & magis perspicuam vtililatem præstant opes, patrocinia, honores, libertates, & alia eius generis multa. qui vero per otium, si non adeo præsentem vtilitatem, at certe communem magis, & magis perpetuam, ac iniurias temporis & fortunæ superaturam afferunt. quo pacto disciplinæ, leges, historię, artes inuentæ, auctę, ac per manus traditę in ętates omnes, in nationes omnes peruenire potuere. Vtroque autem modo prodesse posse, paucissimis quidem, quos Deus pręcipue amauit, semper concessum fuit, quòd otium & negotia inter se non parum aduersari solent. qua de causa Reges & Principes viri, quòd actionibus detenti, distructiq; minus otio inseruire possunt, per alterum magis (hoc est per actiones) prodesse ipsi quidem consueuere, per alterum autem minus, hoc est per ea, quę ab otio proficiscuntur beneficia. verum enimuero, quicunq; vere Reges, & Principes sunt, curant profecto & prouident, vt quod ipsi per se non possunt, per alios nihilominus pręstent, ne quum altero in genere excellant, in altero humano generi deesse videantur, cuius beneficio nati, constitutiq; à Deo sunt. qua in re non minus laudandi commendandiq; sunt, quàm in eo, quod per se ipsi possunt & conferunt. & si enim magna est ea virtus, quę per se facit, non minor tamen & illa est, quę alium mouet, & per ipsum vsui est, quando neque Deus optimus atque omnipotens per se semper & statim prodesse vult, sed aliorum opera, & ministerio ad eam rem vti consueuerit. ex quo quidem fit, vt Reges non paruam ingeniorum rationem & curam habeant, ea alant, & foueant, & quodammodo vt pariant, causę sint. quare & illud recte homines instituisse videntur mihi, vt quemadmodum, qui naturę sunt partus, Dijs optimis consecrantur, ita ij, qui sunt ingenij, Regibus & Principibus viris dedicarentur. flores quippe & fructus, & primitias frugum atque animalium, templis & aris offerri videmus, poemata vero, historias, & reliqua disciplinarum inuenta, ijs qui potestatibus pręstant. quin ipsos quoq;. vtpote modis omnibus de humano genere benemeritos, & Dijs optimis benefactoribus similes dicere solemus, & Deorum nomine salutare, & in Deorum cætum & numerum vita functos referre. verum qui tales spectentur, paucissimi quidem omnibus seculis semper fuere, quando multos ipsa illa potestas, qua insignes sunt, non in aliena commoda, sed in propria trahere consueuit. Quapropter & maior est eorum paucorum gloria, quos uera virtus eò efferre potuit, vt Deos optimos imitarentur: quos inter (vt ad te veniam pręstantissime iuuenis) tu quidem raro, nescio, quo virtutum igne splendere, atque ea pręcipue teneri pietate videris, quę & per sese, &*

per

A per alios prodesse studet, & vult. nam vt priuata taceam beneficia, quę innumera in dies confers, tot quidem publica, ac tanta obis non pro patria solum Roma, non pro Italia solum, sed pro tota Europa, pro vniuerso Christiano nomine, vt nō solum te admiremur omnes, ac suspiciamus, sed in tanto Christianarum rerum discrimine à Deo maximo electum existimemus, cum quo sanctissimus Auus tuus Paulus III. Pont. Max. curas omnes, actionesque partiretur iam tum te ab adolescentia eum auspicatus futurum, in quo onus tandem recumberet tantę molis. Qua in re & illud quoque magnopere admirandum est, quòd moles ea quum tam grauis, tam varia sit, tu tamen literarum haud immemor non minori cura atque opera studes, vt & hac quoque in parte nec tibi, nec alijs desis. Nam quum magna quadam atque excellenti natura æque & ad actiones, & ad studia literarum sis natus, facis profecto, vt & de te multa aliquando speranda sint, & vt interea, quod tu per ętatem, ac maxima necessariaque negocia præstare non potes, alij certe pręstent, quos tu ita beneuolentia, ita omni studio amplexaris, ita liberalitate, patrocinio, ac fauore omni foues, atque excitas, vt non minus tibi debeant literarum studia, quàm Christiana libertas. Cui quidem rei & ipse testimonio esse possum, quem tu, quum nec vnquam vidisses, nihil à te poscentem, beneficijs tamen non paucis ea vna de causa sis prosecutus, ac prosequaris in dies: cui ego beneficentiæ, & virtuti ita me addictum, ita deuinctum sensi, vt iam diu nihil animo æque fixum habuerim, quàm vt tibi, tuæque isti, qua teneris, pietati, aliquid parerem, quod tuum tuiq; causa confectum dici posset, hoc enim vnum dabatur mihi, quo quàm gratus esset animus erga te meus, possem ostendere. Quam rem tametsi serius, quàm voluissem negocijs varijs impeditus, nunc tamen confeci, non quidem ea in re, quam magis desiderassem, quamq; existimassem tibi gratiorem futuram, sed ea tamen, quam, quòd vtilitatem

B non paruam (vt spero) allatura sit, haud ingratam tibi futurā existimem. Igitur (quod tuum dicas) pro eo ocio, quod mihi concessum fuit, de contagione & contagiosis morbis omnibus, & eorum curatione scribere mihi visum est. magna quidem materia & admirationis non paruæ plena. cui & commentarium adieci non minus (vt arbitror) desideratum de consensu & dissensu rerum, quam Sympathiam & Antipathiam vocant, sine quo natura contagionum plane perquiri & monstrari posse non videbatur. vtrunque autem negocium mihi eo libentius suscipiendum duxi, quòd quum hoc quidem scitu dignum sit, illud ad salutem mortalium non parum conducere videatur, tum de vtroque quam paucissima quidem à maioribus nostris, quæ extent, quæq; viderimus nos, literis mandata sunt. De sympathia quidem & Antipathia rerum Galenus iam sese nonnulla scripsisse refert, verum ea scripta aut interiere, aut ætate nostra, quod nos sciamus, adhuc in lucem non peruenere. De contagione vero Hippocrates quidem circa populariter vagantes morbos nonnulla tetigisse videtur, sed tamen qui obseruaret magis, quàm naturas eorum traderet. Galenus vero post ipsum plura quidem monstrauit, sed & ipse tamen, & sectator illius Paulus Aegineta, Aetius Amidenus, & alij veteres non pauca, vt mihi videtur, reliquere, quæ possent magnopere desiderari. Recentiores autem nihilo plus de contagione videntur dixisse, quàm quòd ob occulta quadam proprietate proueniat. Quæ autem in vniuersum natura contagionum sit, & quo principio efficiant, & quo pacto gignantur, & cur aliæ fomitem relinquant, aliæ ad distans sese etiam propagent: & morborum cur alij contagiosi sint, leniores, mitioresq; existentes, alij minime contagiosi, acerbiores, ardentioresq; multo quum sint: & quo à venenis contagio differat, & eiusmodi alia multa nulli dicere

tentauere, satis quidem fecisse rati, si horum omnium causas in occultas illas (ita ipsi vocant) proprietates reduxissent, quibus acquiescendum non modo sibi sunt arbitrati, sed & alijs præcepere. atque his contenti in quamplurimis philosophati sunt, quod certe philosopho homine semper indignum existimaui. Causarum enim quum quædam vniuersalissimæ sint & remotissimæ à rebus, quędam vero propinquiores & particulares magis, ac demum quædam propinquissimæ, & propriæ, proprias quidem & propinquissimas in reconditis, & difficilibus attigisse aut Dei certe est, aut diuini. Vniuersalilissimis vero stare ignaui & rustici ingenij est, medias vero inquirere, & ad proprias niti (quantum homini datur) philosophi certe est. Admiraberis autem fortasse duas me hasce materias sumpsisse scribendas, quarum alteram maiores nostri penè intactam reliquerunt, alteram omnes fateantur ab homine sciri non posse. Verum enimuero, quòd tum Sympathiæ rerum, tum & natura contagionum in difficili atque arduo positę sint, & nos quidem concedimus: quin & ineptum quoque aut arrogantem magis eum fore dicimus, qui propinquissimas & proprias earum causas præsumat iuquirere: verum tamen idem ille si medias peruestiget, multa illum inuenturum non diffido, quæ tum delectare, tum & magnopere prodesse possint, quod institutum & mihi ipse in hac nostra peruestigatione proposui. Præteritam vero fuisse à maioribus nostris contagionum materiam, neminem mirari velim, quando id accidat disciplinis omnibus, vt non omnia ab ijs, qui eas cōdunt, absolui possint, quoniam vniuersalia magis & rerum principia prosequantur. ita in ea, quæ de natura est, philosophia innumera quidem partim intacta partim non plane discussa relicta sunt. nam neque quomodo intellectio in nobis fiat, hactenus traditū fuisse video, neque earum qualitatum, quas spirituales vocant, naturam satis demonstratam, & alia multa. quod & in re medica consimiliter quoque contingit, in qua plurima adhuc supersunt, quæ posteris & nepotibus inquirenda patres nostri reliquerint, nos porrò nepotibus nostris relinquemus. multa præterea intereunt eorum, quę scripta iam fuere, multa viuunt quidem, sed non apud omnes, ita se habet mortalium rerum conditio & vicissitudo. Necessaria autem necne sit contagionum inquisitio, quam nos in pręsenti aggredimur, si Dij annuerint, vnusquisq; videre poterit, qui ea legerit, quę scribemus. Tu vero qualiacunque hęc fuerint, quę pro vetere instituto sacramus principi viro, tibi autem, quòd tua iam sint, & tui gratia enata, libenti animo accipies, tum & authoritate, quę tibi est tanta, proteges, vt nemo calumnijs insectari audeat, quę tibi accepta fuerint, & sub tuo auspicio emissa.

A CAPVT PRIMVM.

PRIMVM autem de latenti rerum consensu & dissensu, quam Sympathiam & Antipathiam dicunt, agamus, quo nihil admirabilius est in tota natura, nihil scitu desideratum magis. Gallinaceus pullus vix natus equum Elephantemq; nihil reformidat, Miluum vel longe cõspectum adeo expauescit; vt ad matrem statim confugiat. Eadẽ agno, & lupo, & alijs multis inimicitia est. Marsi & Psili serpẽtes illæsi tractant. Thessalos, & quasdam familias in Creta legimus laudando afficere fascino consueuisse, intuendo vero Infantes in tabem vertere. Fulmen aurum colliquat intacto loculo, tum vina absumit uase nec quicquã læso. Adamantẽ ferunt solo Hircino sanguine mollescere, mala medica inspersо in eorum cumulum pane flaccescere. Vnisono in cithara tacto moueri & aliud vnisonum videmus, quod ne prope etiam sit. concusso vero tympano è corio lupi confecto, dicuntur ea dissolui tympana, quæ ex agnino corio sint cõflata. Herculeus lapis ferrum ad sese trahit, Adamas & Electrum pilos & surculos. Quid uero æque mirandum est, q̃ ignotum illud antiquis miraculum nauigatoriæ pyxidis, cuius extremum perpendiculum temperati magnete ferri, in incredibili distantia ad eas semper partes sese conuertat, quæ ad Polos spectãt? Quid ꝙ Leo animaliũ omnium terror, gallinaceo tñ gallo terretur, præsertim cantum emittente? Taurum affirmant quamuis furentem alligatum ficu statim mãsuescere. Brassicæ & rutæ tanta inimicitia est, ut iuxta seri nolint. Cucumis autem supposito oleo recuruari vr̃. Aurum neque oleum, neq; aquam imbibit, argentum viuum statim, ac raptim quodammodo ebibit. Oleum aquæ non admiscetur, quã nec Adiãtum admittit, quanq̃
B riuos & fontes amat. Calx vero, & spongiæ, & id genus liquida omnia ita absorbẽt, vt mirari liceat, quum alioqui inter ipsa contrarietas non parua sit. Et illud quoq; mirandum est, ꝙ oscitante alio & nos pariter, nisi aduerterimus, oscitamus, & alio edente acerba quædã, saliua alteri in os prosilit. Catablepha animal hominem ad mille passus conspectum interficit. in fætus signa quędam eorum transire videntur, quæ matres auidissime appetiuere. Octimestris partus non viuit, quum tamen septimestris viuere conspiciatur. Porrò supra omnem credulitatem videtur esse Echeneis paruus pisciculus, Remoram appellamus, qui medio in mari nauem vi atq; impetu ventorum actam sistat, vt alij ferunt, aut saltem, vt alij, tardet. & infinita alia id genus, quæ incredibilis admirationis sunt plena, inter quæ & cõtagionũ natura est.

De primo consensu rerum omnium. Cap. 2.

PRimus autem, communis rebus omnibus, & admirãdus est ipsius vniuersi consensus, in quo quæ sunt corpora, ita omnia inuicẽ cõnexa, ita hærentia esse volunt, vt nulla potentia sit, quæ eorum extrema, quibus sese mutuò tangũt, seiungere prorsus posit, atq; ita separare, vt vacuus locus intercidat. Mira profecto res est hac de causa grauia sursum trahi, leuia deorsum, contraria, quæ sese pellere, atque etiam interimere solent, nolle tamẽ seiungi, tantus est consensus ille rerum omniũ in vniuerso. Cuius rei si quis forte finem requirat, & cuius gratia fiat, non difficile certe erit asignare rationem, quam & omnes asignant, ne detur vacuum: quippe vacuum in natura esse non potest, quoniam nihil natura sustinet, nihil admittit, quod frustra sit, quodque vniuersi ordinem & leges impediat: quæ quidem contingant,

 si va-

ſi vacuus ſit vllus locus, in eo enim, nec quicquam fieri poterit, nec quicquam reci C pi. At vero ſi quis non ſolo fine contentus ſit, ſed & agens quoque requirat, & quid nam illud ſit, quod diuellenti reſiſtat, & quomodo, non erit fortaſſe ita promputm reddere rationem tanti nexus: qñ vniuerſi partes neq; eum finem agnoſcunt, neq; per naturam appetere poſſunt, aut contrarijs iungi, ſi contraria ſint, aut ſurſum duci, ſi grauia, aut deorſum, ſi leuia. Neque.n.dicendum (vt quidam aiunt) vniuerſi partes, tametſi non eum cognoſcunt finem, dirigi tamẽ à cognoſcente: qñ hic non vniuerſalem & primam cauſam quęrimus, ſed particularem & propriam: quale eſſe non poteſt eorum vllum, quę immaterialia ſunt, ſic enim perijſſet natura. Neque rurſus dicendum, vt alij, qui materiam in cauſa ponunt, quæ per ſe ſemper cõtinua ſit, ſine forma autem omnino eſſe non poſsit, vnde accidat vniuerſum ſemper eſſe continuum, & plenum: materiæ enim neque actionem, neque reſiſtentiam vllam iure poſſumus attribuere. Rectius igitur fortaſſe illud dicetur, primũ finẽ, quem omnia per naturam habent, eſſe, vt ſint, ac conſeruentur: conſeruantur autem ſubſtantiæ & corpora principaliter ac maxime per mutuum nexum, & contactum extremorum: ſic.n.euitãt vacuum, quo nihil eſſe poteſt inimicum magis omni naturæ; atq; hoc eſt, quod alij locati dicunt, locus enim fit vnum corpus alteri, vnde & recte aiunt locum eſſe locati cõſeruatiuum: quod profecto maxime fit, quũ à vacuo præſeruet. Non cognoſcunt igitur eũ finẽ ſubſtantiæ, & corpora, quæ in vniuerſo ſunt, per naturam tñ reſiſtunt, ne ſeparentur omnino. Non.n.neceſſe eſt, quæ gratia alicuius agunt, finem etiam cognoſcere, ſed alia cognoſcunt quidem, alia per naturã agunt. In hoc autem ſimplici corporum nexu, & loco nihil alteri contrarium eſt, nulla verſatur inclinatio ſurſum, aut deorſum. Quòd ſi contraria ſunt aliqua inter ſe corpora, ſi certam habent inclinationem, habent quidem, nõ quatenus ſim D pliciter corpora ſunt, ſed quatenus talia (puta) calida, & frigida, grauia, & leuia: quare & quatenus talia, vim aliquã pati poſſunt, ſimpliciter autẽ non. Quacunque igitur intercidere vacuum poſſet, nexus & locus eſt neceſſarius ſubſtantijs oĩbus: propter quod & omnia, quæ intra primũ corpus ſunt, locũ habent ſecundũ extrema omnia, qm̃ ſecundum omnia extrema vacuum intercidere poſſet. Primum autem corpus, quoniã per ſupremam, & extimam ſuperficiem vacuo non eſt obnoxium, nec alterius conſeruatione indiget, per internam ſolum ſuperficiem locatur.

De Sympathijs Elementorum ad loca propria. *Cap. 3.*

IGitur quum omnia corpora finem eum habeant, vt conſeruẽtur, prima quidem rerum omniũ conſeruatio eſt ſimplex illa locatio & nexus, quo præſeruantur à vacuo, vt dictum eſt: ſecunda autẽ, quæ priorẽ hanc præſupponit, eſt certa & determinata locatio & nexus, quem conſenſum habent in primis elemẽta cum locis proprijs: neq; enim quatenus talia ſunt calida, frigida, grauia, & leuia, vbiq; cõueniẽtẽ locũ habẽt, ſed certas ſedes expoſcunt, & certos quorundã corporũ nexus. Atque igni quidem qui pro natura debetur locus, eſt totũ illud, quod interiacet inter concauum orbis Lunę, & deuexam aeris ſuperficiem, vbi conuenientiſsime collocatur, qm̃ cum altero extremo illi orbi iungitur, à quo q̃ optime per lumẽ conſeruatur, cũ altero vero aeri, cui per caliditatẽ reſpõdet: reſpõdere aũt per vtranq; qualitatẽ nõ datur, qm̃ ſic ignis iam aer eſſet, quare per alteram ſi reſpondeat, ſat naturæ datum eſt. Aeris vero ſitus inter ignem & aquam q̃ aptiſsimus eſt, cum hac enim hu-

A miditate, cum illo caliditate concordat. Porrò aquæ ſedes inter aerẽ & terram eſt, cum altero enim humiditate, cum altero frigiditate conſentit. Terra vero circa cẽtrum in aquæ concauo locum habet, cui frigiditate reſpõdet. In his igitur locis omnem habent elementa conſeruationem, quam habere natura poſsint. nam & ſimplicem illum nexũ & locũ habent, quo præſeruantur à vacuo, tum vero & proprium vbi propria eorũ natura maxime bene habet: in reliquis autẽ locis priorẽ qdẽ, & communem nacta ſunt conſeruationem, propriam autem non, propter quod prouidit natura illis, vt per media contraria viam ſibi aperiant ad propria loca. Habet autẽ dubitationem quandam, quod diximus loca propria elementorum eſſe nexum certorum corporum, quibus conſentiant qualitatibus, quoniam quærentibus elemẽtis loca ſua, indiuiſibile quiddam videtur eſſe, quod vocãt vbi, ad quod per ſe feruntur tum tota ipſa, tum eorum partes, ac centrum ſui faciunt. cuius ſignum illud eſt, quòd ſi loco aquæ poneretur aer, terra nihilominus ad cẽtrum ferretur: & ſi loco aeris poneretur aqua, ignis quidẽ moueretur ad locũ, quò & nunc mouetur: quare accidere quodammodo Elementis videtur moueri ad ſuperficies aliorũ. Dicẽdũ duas elementa habere rationes, alteram, quatenus vna quædam natura eſt vnumquodq; illorum, alteram, quatenus partes ſunt vniuerſi & naturæ totius. ac certe quatenus vna quædam natura ſunt, ſic profecto certum vbi, certumq́ue locum habent vnum quodq; illorum, ad quod per ſe feruntur: ac ignis quidem locus eſt linea media inter concauum orbis Lunæ, & deuexam aeris ſuperficiem, ad quam & ignis totus & pars eius quælibet per ſe mouetur, & centrũ faciunt. Aeris vero locus eſt linea media inter ignem & aquã. Aquæ vero locus linea media inter aerẽ & terrã. Porrò terræ locus eſt cẽtrũ. at quatenus partes totius naturæ ſunt elementa,
B & veluti mẽbra vniuerſi, loca quidem eorũ ſunt ea, quę dicta ſunt: ſicut enim in animali partes inter ſe conſenſum & relationem non paruam habent, & in eo certos ex poſcũt ſitus, ita & in vniuerſo, quod perinde, ac animal quoddam eſt, partes eius ſitus inuicem conſentiẽtes expoſtulant, alioquin vniuerſum ipſum debite cõſtitutũ non erit. Non accidunt autem loca hæc elementorum, ut partes ſunt totius naturę lineis illis medijs, ad quas mouentur, ut naturæ quædam per ſe, immo cauſæ & fines illorum ſunt: ſi enim quærat quis, cur ignis ad lineam inter Lunam & aerem mediã moueatur, reſpondere licet iccirco eſſe, quòd eo pacto recte collocẽtur elemẽta in vniuerſo, & natura tota ſuos conſenſus habet, nec ignis ipſe bene haberet, niſi in ea linea facto totius centro, hinc quidem Lunæ concauum, inde aeris deuexum tangeret. atque itidem de alijs quoque dicatur. neque alia quidem eſt in locis elementorum vis conſeruatrix, ut multi putant, quàm hæc, quæ dicta eſt.

De conſenſu partium in toto. *Cap. 4.*

EST autem & alius in elementis conſenſus partium, quatenus in toto ſunt: Cõſtat enim, ſi vi rarefactæ illæ ſint, ſeſe condenſare, ſi cõdenſatæ, rarefacere, quouſq; veniant ad eum ſitum, qui toti pro natura debetur: qui quidem conſenſus non minus prædictis eſt admirandus, tum ꝙ mirum eſt partium alias deſcẽdere in eo toto, alias aſcẽdere, alias in latus ferri, tum ꝙ ex cauſa hac maximi quidem & plurimum admirandi effectus proueniunt. nam & ſoni primum per hunc modum audiuntur, tum & primæ animalium motiones contingunt, & proiecta in aere continuum motum habent, & quo nihil adimirabilius vidit tẽpeſtas noſtra, Tormenta quoq; illa, quæ mœnia & vrbes tãto impetu demolimur, per hoc principium dant eam ſtragẽ.

Soni quidem, nisi addensetur aer, non sentiuntur, quoniam qualitates, quæ sensus C mouent, omnes quidem subiectum, in quo per se sunt, densum amant, medium vero, per quod feruntur earum species, non omnes densum uolunt, sed quædam rarum exposcunt, quædã densius: lux igitur in subiecto raro nõ videtur, in densiori videtur, medium vero, per quod species illius transit, rarum esse oportet. Quædam uero tam subiectum, in quo sunt, q̃ medium, per quod deferuntur species, densius poscunt, ut sonus, qui si aut subiectum aut mediũ rarius habeat; sensum non mouet. Qualitas ergo illa, quæ sonus dicitur, in materia densa per se est, ut in ligno & alijs sicuti & lux, & odor, & sapor: at species eius, si mouere sensum debet, mediũ poscit continenter densum: dico autem densum non per admistionem terræ, sed ui addensatũ, quod ĩ aere accidit facto ictu. Inde enim facta prius distractione & rarefactione, tum subita fit addensatio partis post partem, more undarum, unde circulationes cõflantur, quod non aliud est, q̃ successiue quædam aeris addensatio in orbem facta, per quã delata species à primo profecta sensum dimouere potest. Fit autẽ successiua illa addensatio in aere prioribus quidem partibus subito ac ui densatis, subito etiã sese rarefacientibus, ac alias successiue dẽsantibus: qui motus est partium in toto per cõsensum factus. Proiecta quoq; per eandem rarefactionem & condẽsationem portantur per aerem, partibus quidem, quæ ante sunt, uiam quodãmodo aperientibus, & propellẽtibus undationẽ, ijs uero, quæ circa & à tergo successiue addẽsatis, & rarefactis una post aliam, & proiectum uehentib. non aliter, ac per undam, celeriter autem & impetu multo, qm̃ nihil celerius est rarefactione, quæ partiũ in toto fit. A principio aũt segnior est motus propter resistentiã totius aeris nondum positi in motu, mox factis circulationibus multis, & potente iam aere sese expande re uelocitas longe maior augetur, donec summa fiat: ad quam quũ peruentum est, D lentescit sensim deinde motus, aere, qui ante est, plurimũ rarefacto, ac iam cõdẽsatione continenter magis & magis desinente, minorata obsistentia: atque hoc pacto tandem laxatio & solutio circulationum fit: unde & uectio demum cessat. In bellicis autem tormẽtis tantus impetus accedit igne multo repente genito è fomite, qui ui conclusus rarefactionem sibi propriam quærit. Si igitur obsistens potentius ipsum sit, q̃ ignis, extingui ignem accidit, aut etiam generari nõ posse: sin cõtra ignis post luctamen multum potentior ipse sit, tũ subita, atq; ea quidẽ ingenti rarefactione facta, aut uas rumpit, aut obiectam pilam impetu magno extrudit, quæ mox per aerẽ eodẽ modo portatur, quo & sagittæ, & proiecta reliqua: quę omnia per cõsensum partium in toto fiunt: nihil autem contra naturam patiuntur partes, quum sese aut condensant, aut rarefaciunt, quanquam aliæ ascendant, aliæ descendant, qm̃ sursum aut deorsum inclinare non inest partibus, quatenus in toto sunt, aut mouẽtur, sed illi solum, quod totius rationem habet, & per se est, atq; extra moueri vult: sic enim aut sursum inclinat, aut deorsum. De motione autem animalium, quomodo & ipsa per hoc principium fiat, paulo post inquiremus.

De attractione, & motu similium ad similia. *Cap.* 5.

VIdetur autem & alia quædam plurimum admiranda, quæ inter affinia & similia uersatur, Sympathia: Cõstat enim unum ad aliud moueri, donec & in unũ coeant, quod & in elementis, & alijs manifestũ est, in aere quidem inter bullas illas, quæ in aqua fiunt, uidemus enim unam ad aliã appellere: & eo uelocius, quod proximiores fiunt. Similiter autem & in igne sæpius est uidere paruam flammam à ma-

A iori velocissime trahi. In aqua autem, & terra non ita promptum est, propter eorũ corporum incommoditatem. In mistis vero multis manifestissime cernitur, ut Magnete, Electro, Adamãte, & alijs plurib. præcipue autem in animalib. & plantis. De quib. omnib. nunc in vniuersum quæremus, quõ is motus fiat, mox de mistis nonnulla seorsum dicemus. Sunt ergo, qui putent simile moueri ad simile propter ipsam similitudinẽ, qua sese mutuo conseruant: nã qua causa elementa mouentur ad loca propria, eadẽ & separata pars ad suã cõsimilem mouere vr̃: mouentur autem Elementa ad loca propria, vt locentur illic, vniantuŕq; simili, à quo cõseruãtur: cur ergo & pars ad partem non moueatur, vt illi uniatur, ac cõseruetur, quũ maior multo, & intrinseca magis sit earum similitudo, q̃ elementi ad locum propriũ? Sed certe hoc, tametsi apparentiam quandam habeat, non tamen (vt arbitror) recte dr̃, pars.n. separata, neq; per cognitionem, neq; per naturã moueri ad consimilẽ põt, ac non cognoscere quidem manifestũ est, per naturam autem non moueri & signa sunt, & causę, ac ratio, quæ conuincant. Primũ.n. uidemus similia hæc moueri non in omni distantia posita, sed certã requirere, atq; eam quidem valde paruam in multis: oporteret autem in omni distantia moueri, si per naturam, & similitudinẽ agerentur: similia enim vbiq; similia sunt, & eãdem naturã habent, quẽadmodum elẽmenta ad sua sẽ loca ferunt, ubicunq; posita sint. Præterea & quãtor maior est moles eius similis, quod ad aliud mouetur, tãto difficilius duci constat, ac nec posse etiã moueri, si maior accreuerit quantitas, quod cõtra fieri accideret, si per naturam sese ipsa mouerent: quanto.n. maior est in ijs quantitas, tanto facilius fit motus, q̃ plus adsit eius naturæ, & virtutis, quæ mouet. Indicant hęc non per naturam applicationem similiũ fieri, sed intercidere vim: quod & ratio quoq; cõmonstrat. Quęrimus.n. nunquid per præsentiam unius similis, ut Magnetis, natura & forma alterius, ut ferri, mutetur ab eo, quod per se est, an non: ac mutari quidem non vr̃, nisi corrumpatur, non corrumpitur autẽ. Si ergo eadem remanet, quæ prius non præsente magnete, idem profecto faciet, quod prius, & eãdem inclinationẽ habebit: at prius inclinabat deorsum: ergo & nunc quoq; ad idẽ inclinabit. quare si sursum ducatur, cõtra ferri naturã fiet, & uim patieẽ. Qua de causa nõ recte dicũt similia per naturã ad similia moueri: nec par est, si elemẽta per naturã feruñt ad propria loca, ut & separata pars ad consimilẽ per se moueri debeat: qm̃ separata pars iã facta est totũ quoddã, quod per se propriã naturã habet sursum, vel deorsum inclinãtem, quæ donec manet, semper illuc inclinat. Alij dicunt alterari ferrum à magnetis specie, & ita alteratum per se moueri ad ipsam. Sed certe & hoc nihil est, & eadem quæstio redit: nam per speciem illam magnetis, uel corrumpitur forma & natura ferri, uel remanet: si remanet & eadem est, cur non eandem habeat inclinationem?

B

Quid igitur defecit ne natura in hoc, ut si similia mutuo conseruantur, modum non dederit, quo unum ad aliud moueri posit? Nõ defecit quidẽ natura, ac modũ dedit, quo simul cõiũgi possent: uerũ non eũ, quo elementa mouentur ad loca propria, sed alium, qui quodãmodo naturalis est, quodãmodo violentus, de quo iam sequitur, vt dicamus. Qm̃ igitur nulla actio fieri potest nisi per cõtactum (ut in naturalib. demonstratur) similia autem hæc non sese tangunt, nec per naturam mouentur unum ad aliud, necesse est, si applicari inuicem debẽt, demitti aliquid ab vno ad aliud, quod proxime tangat, & eius applicationis principium sit: hoc autem aut corpus erit, aut forma aliqua simplex materialis, uel spiritualis. Antiqui quidem, ut

Democritus & Epicurus, quos è nostris Lucretius secutus est, effluxiones corpo- C
rũ,quas Athomos appellabant,principium eius attractionis ponebant:quę q̃dẽ ef-
fluxiones ne negãdę quidẽ sunt(ut mox ostẽdemus)modus autẽ,quẽ ipsi tradebãt,
sat rudis & ineptus erat : quẽ q̃m tum Alexander Aphrodisiensis, tum & Galenus
satis apertę reprobãt,à nobis prætermittetur.Verũtamen receptis Athomorum ef-
fluxionibus nos modũ aliũ tradere posse videmur,quo attractio similium fiat:me-
minisse autem oportet eorum , quæ supra dicta sunt de consensu & motu partium
in toto.Supposito igitur,ꝙ à rebus affluant insensibilia corpora,dicimus ab vno ad
aliud similium reciproce transmitti ea corpuscula, è quib.totum quoddam fit atq;
vnũ, uerũ difforme in partib.neq;.n.quæ iuxta a sunt & iuxta b,eam habent ratio-
nẽ situs,& raritatis,ac densitatis,quam habent,quæ in medio sunt:qua de causa par
tes in toto illo non debite se habent. Sicut igitur supra diximus in elementis partes
cõsensum habere maximum, & in toto moueri, quum debitum non habent situm,
& modo cõstringi modo laxari,ita & hic in ea athomorũ nubere se habere dicimus,
vt partes in eo toto nunq̃ debite collocentur, & pro natura consistant, donec in v-
num non coeant:motis ergo particulis illis,& subiecta simul,in quibus sunt,moue-
ri accidit & simul coire . Atq; hoc quidẽ modo si quis dixerit attractionẽ similium
fieri,nullũ (vt arbitror) astruet inconueniens,causam referens ad motum partium
in toto:cuius rei & illlud esse signum potest,ꝙ cõfricata quædã vt Succinũ, & Ada
mas fortius surculos trahunt.Quòd si causa hæc oĩb. assignari in vniuersum posset,
non alia profecto quærenda à nobis (vt mihi vr̃) foret,sed certe causa hæc nõ om-
nib.esse cõis põt (vt mox dicemus.) Quapropter aliud fortasse principium inqui-
rendum vr̃,q̃ athomorũ,quod cõe omnibus esse queat: atq; hoc quidem, si non est
corpus,quod ab vno ad aliud trãsmittatur, necessario erit forma simplex,& aut qua D
litas,aut substãtia: at certe qualitas nulla earum esse potest,quę materiales vocãtur,
non caliditas,non frigiditas,non alia (vt manifestum est.) quare si qualitas vlla est,
erit vtiq; earũ aliqua,quæ spirituales vocantur,quod & multi existimant. Sed habet
dubitationem non paruam,qũo spirituale illud esse principium possit illius motus:
nã ꝙ ipsum alteret simile vt ferrũ,quod alteratum sese mox moueat ad magnetem,
supra satis improbatum fuit:ꝙ uero spirituale ipsum sit illud, quod per se mouet,
non satis rationabile vr̃,q̃m nihil per se moueri potest, quod nõ sit aut corpus,aut
saltem natura & substantia in corpore . Porrò nec vr̃, qũo spiritualia hæc mouere
possint,prẹsertim trahere,q̃m productio eorũ nõ fit cũ motu locali,sed per quãdã
magis generationẽ partis post partem momento factam.Si igitur spirituales voca-
tæ species omnes qualitates quędã sunt, dicere fortasse nullo pacto possumus per ip
sas eiusmodi attractiones fieri: si vero aliquæ illarũ substãtiæ sint,nihil(ut opinor)
prohibet ad eas rationem oẽm tam miri effectus referri,qui inquiratur à nobis. Re
cipiendũ aũt est (ut multis placet) spirituales species eiusdem rationis esse cum for
mis illis,quarũ sunt species,nec differre ab ijs nisi modo subsistendi: eatenus.n.ma
teriales sunt, & dicuntur quatenus crassa quadam existentia in materia sunt,& cer
tos terminos poscunt.Ingenitum autem est formis omnibus sese (quo magis pñt)
propagare, quod quidem faciunt crassæ illæ formę,quæ materiales vocantur: verũ
propagare sese per eum modum,& existẽtiam,qua ipsæ sunt,non vtiq; pñt,sed te-
nuem,& superficialem sui uel partem,vel gradum producũt,quẽ Epipolim vocãt,
qui ob tenuitatem sui & contrarium non habet,& momento gignitur,ac propaga-

A tur, ceu soboles quædam. Hæ igitur tenues & superficiales formæ aptæ in primis sunt id, quod sunt, repræsentare usq; ad crassas illas, à quibus productæ sunt, propter quod simulachra earum & species sunt appellatæ: propter tenuitatem autem, & quod momento gignuntur, spirituales dici consueuere, eiusdem tamen rationis cum ijs, quæ & crassæ & materiales dicuntur. Si igitur qualitates primæ, substantiæ sunt elementorum, vt multi Aristoteli attribuunt, aut etiam si substantiæ non sint, sed tamen, quantum de ijs inducitur, tantundem & de substantia subgeneratur, vt Auerroi placet, aut vniuersaliter si substantiæ species spirituales habent & ipsæ, viam fortasse habere possumus ad ostendendum, quo pacto similium contractio & vnio à substantia fiat per spiritualem speciem. Quippe delato spirituali ab a ad b, & reciproce à b ad a, quod eiusdem rationis sit cum a, & b, & substantia, quemadmodum ipsa, totum quoddam fit ex a, & b, & spirituali illo, in quo toto partes non plane debitum esse, & situm habent, nisi inuicem ita astringantur, vt simul & a, & b coeant: sic enim totum illud bene habet, & secundum naturam coexistit, non secus ac si aer aliquis ualde distractus ad sese redeat, & partes, quę longius aberant, in vnum cogat & vniat, qui motus tandem est partium in toto sese ad suum situm mouentium à forma factus, quæ natura & substantia est. Est ergo partim quidem naturalis (quoniam motus omnis partium in toto à natura fit) & à forma illa, quæ in eo toto natura est: partim vero & violentus est, si ferro comparetur & extremis ipsis, quæ per se & ut grauia inclinationem deorsum habent, quod & aeri est rarefacto & distracto accidit, altero extremo, quod sursum est, descendente per motum partium in toto: quod non inconuenit parti, dum pars est, vt in toto certo modo moueatur, quo non moueretur, si per se esset, & vt totum. Qua de causa partim violentus est motus ille extremis partibus, quoniam naturam

B propriam seruant, qua vel graues, vel leues sunt: partim autem est naturalis, quoniam in toto mouentur & non per se. Ad quæ si quis respiciat, non alienum fortasse & veluti paradoxum quoddam existimabit, quod Alexander dixit attractionem omnem à calore esse: si.n. qualitates primæ, substantiæ sint elementorum, producant autem species spirituales eiusdem rationis, quę longe productæ ad sua similia per dictum modum possint applicationem eorum facere: calori quidem maxime & pręcipue debebitur ea facultas: latet autem nos caliditas illa, quoniam spirituales species sensibilem actionem non habent in alterando, quanquam in mouendo vim non exiguam prodant. Atque hęc quidem sunt, quæ probabiliter de tanto problemate nobis dicenda visa sunt, ad quę credenda & ea nos induxerunt, quæ Galenus, & alij dicunt, quum eiusmodi effectus à tota interdum rerum substantia fieri dicunt, interdum à similitudine: quæ apud me non aliter intelligi posse videtur, nisi per dictum modum: per similitudinem.n. à Galeno intelligi simplicem relationem, aut relationis fundamentum ego nunquam existimare potui, quum hęc per se principium motus illius esse non possint, neque enim relatio, neq; fundamentum non tangens mouere valent: sed per similitudinem ego arbitror speciem spiritualem accipiendam esse, quæ tangit: per totam autem naturam audienda est forma, quæ sui speciem propagans, & ad consimile copulans mouere possit, vtrum autem mouere per dictum modum, qui sit modus partium in toto, Galenus existimauerit, an per alium, incertum est mihi. Sicut autem inter similia mutua uersatur attractio, ita & inter dissimilia, & contraria versari propulsationem quandam mutuam consentaneum est credere: quod quoniam in mistis manifestum est magis, infra certius ostendetur: nunc ad reliquos elementorum consensus, & dissensus pertranseamus.

De

De consensu & dissensu elementorum circa qualitates contrarias. Cap. 6. C

EST autem & alia magnopére admiranda elementorum Sympathia & Autipathia circa eas qualitates, quæ cõtrarię inter se sunt, vt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas: nam has quidem contrarias esse, & sese mutuo destruere, atque interime re manifestum est: at uero quis non miretur, quum nihilominus uideamus certos vnius contrarij gradus stare, ac quodãmodo congaudere cum certis alterius, quosdam uero cũ quibusdam nõ posse cõsistere? quasi caliditas specie tota, & natura cõtraria non sit frigiditati, sed certis gradibus solum: quod, quomodo se habeat, inquirendum. Quoniam igitur gradus certos, & quandam intensionem habẽt hę qualitates, quos gradus philosophi vsq; ad octo per quandam æstimationem producunt doctrinę gratia, manifestum ꝙ summus ille gradus, qui ut octo dicitur, cum nullo gradu sui contrarij stare & conuenire potest, sed omnibus aduersatur: at vero ille, qui vt septẽ est, eam non habet cõtrarietatem, vt omnibus aduersetur, sed ijs solum repugnat, qui supra vnum sunt, cum vno aũt & stat, & concordat: qui vero vt sex dicitur, cum duobus consentit, reliquis contrariatur, qui supra duos sunt, quinque vero cum tribus concordat, ijs dissentit, qui supra sunt: quatuor porrò cum quatuor conuenit, reliquos, qui supra sunt, non admittit: quare contrarię quidem sunt qualitates, sed non ita, vt quilibet gradus cuilibet aduersetur, sed certi certis tantũmodo: quod Natura quidem ita cõstituit, vt mista fieri & conflari possent. Fortasse autẽ nec fieri potest, ut gradus unus aut plures vnius cõtrarij inducti in aliud tolli amplius ab eodem, & destrui possint, ut si a calidum, in b frigidũ, gradum unum caliditatis induxit, fieri non potest vt b gradum illũ rursus destruat, & a se repellat, ne cũ septem suæ frigiditatis consistat, quoniam nihil in seipsum agit, neque simpliciter, neq; quatenus frigidum in se quatenus calidum per unum gradum. Si enim ageret, ageret quidẽ inducendo frigiditatem aliquam: aut ergo inducet, quam habet iam, aut quam nõ habet: at ea, quam habet, produci quidem non potest, vt pote quę iam habet, minus uero ea, quam non habet, & iam amisit, q̃m per illam actu non est, nec est à quo fiat: relinquitur igitur vt gradus ille vnus caliditatis in b, cum septem frigiditatis stet, & conueniat: similiter & de alijs dicatur. Sed habet difficultatem quomodo primus ille gradus ab a producatur in b, & post ipsum alij, & quomodo cum actione simul & reactio fieri posit. Tangentibus enim sese a & b, si quidem potentius est a, quomodo patitur? si vero impotentius, quomodo agit? si ęque potens, quomodo aut actio, aut pasio fit? quid igitur quisq; hac in re dicat, nostrum institutum non est nunc recensere, quid autem rationabiliter existimemus nos, in medium breui afferemus, quædam declarationis gratia pręmittentes. Primum quidem quòd in actione contrariorum consideranda est potentia, per quam fit actio, qualis sit, & quanta, deinde illud, quod inducitur, ac demum in quod proprie agunt: ac potentia quidem semper mensuratur per gradus illos, secũdum quos est contrarietas. q̃m enim graduum quidam quibusdam cõtrarij sunt, quibusdam non, vniuersaliter nulla actio fit inter eos, qui contrarij non sunt, nec ab ijs potentia resultat, sed ab ijs solum qui cõtrarij inter se sunt. Illud vero, quod inducit, semper est remissisimus gradus, incipiendo ab vno, uel forte à medio, aut minori, ascendendo uersus summum. Contra uero illud, in quod fit actio, semper est intensior gradus, descendendo à summo ad minimum. Ex his fit, ut tangentibus se a & b, siue æqualia sint, siue alterum potẽtius, semper alterum in alterum reciproce necessario agant: etsi enim

D

b sim-

A b ſimpliciter impotentius ſit, frigefaciet tamen a, & neceſſario gradum vnũ primo inducet, mox & duos, & ita alios conſequenter: quoniam id, in quod proprie agit, eſt gradus ſummus, vt octo ipſius a calidi, ad quem b contrarietatem habet per omnes ſui gradus: aget igitur per potentiã reſultantẽ ex omnibus gradibus. quod autem inducit, eſt gradus vt vnũ frigiditatis, ad quem a contrarietatẽ non habet, niſi per gradum vnum, qui eſt ut octo, per ſeptem.n.non contrariatur, ſiquidem vnus frigiditatis gradus cum ſeptem caliditatis ſtat, & contrarietatem nõ habet. Potentia igitur, per quam a agere poteſt in gradum illum vt vnum frigiditatis, qui inducitur, nõ reſultat ex omnib. ſed ex vno ſolum, quare reſiſtat, a per ſolum gradum vnum. quũ ergo b per oẽs ſuos gradus agat, a autem per vnum tm̃ reſiſtat gradui vni, qui inducitur, fiet quidem, vt neceſſario primus ille gradus inducatur, nec obſtabit pars non paſſa, quoniam & ipſa per gradum vnum ſolum aget, per ſeptem .n. non contrariatur: at uero & ſecundus pariter inducetur eadem ratione, ꝙ b aget in gradũ vt ſeptẽ ipſius a, cui per ſeptem ſui gradus contrariatur: a aũt in gradum ut duo, qui à b inducitur, non aget niſi per vnum gradum, hoc eſt per illum, qui eſt vt ſeptem, qm̃ duo frigiditatis gradus cum ſex caliditatis ſtant, & cũ ijs contrarietatẽ non habent. Reſiſtet igitur a per vnum ſolum gradum, b autem per ſeptem aget, quare neceſſario & ſecundum producet gradũ, & conſimiliter tertium, & ita deinceps, qm̃ ſemper maior eſt potentia, per quam agit, q̃ ea, per quam reſiſtitur gradibus, qui introducunt, quæ ſemper nõ niſi per unum eſt, aut forte per minus, & minus in infinitũ. Idem dicatur & de a reſpectu b, nam quum a agat primo in gradum ſummũ b, cui contrariatur per omnes ſuos gradus, inducatq; gradum unum caliditatis, cui b non reſiſtit niſi per gradum unum, qui eſt ut octo, per ſeptem.n.non cõtrariatur, neceſ-

B ſario quidem fit, vt a primũ caliditatis gradum introducat in b, mox & ſecundũ, & alios eadem ratione, quo pacto tandem fit, vt & actio fiat, & reactio inter cõtraria, quod nõ ſine fine quodã magno à natura inſtitutũ eſt, quo miſta conflari poſsint, alia quidẽ inanimata terrę metalla, lapides, & id genus, alia animata plantę, & animalia, & ipſe demũ homo: de quorũ miſtorum Sympathijs ſupereſt iam, ut dicamus.

De Sympathijs & Antipathijs miſtorum, & attractione ſimilium. Cap. 7.

HAbent ergo & miſta ipſa Sympathias ſuas, & Antipathias, & quidem admirãdas: atque in primis eas habent, quas habere elementa dictũ eſt: imo inſignius propter denſitatẽ materiæ. Sicut.n. ignis & aer elementa non lucent, non ſonant, nec calefaciunt, nec odorẽ, aut ſaporem ædunt, niſi addenſentur, ita nec alias uirtutes ita exquiſite oſtendunt, uti quum per miſtionem ſunt cõdenſata. Igitur & cõem vniuerſi conſenſum loci & nexus in primis habent miſta, tum uero & eum, qui eſt partium in toto. Conſtat.n. ſi vi fuerint addenſata, ſeſe rarefacere, ſi rarefacta, denſare. At vero & ad loca elementorum in ijs prędominãtium mouentur, ac poſtremo ſimilia quoq; & affinia ad ſeſe trahunt, quod in quibuſdam admirationem non paruam præbet, ut in Magnete, Electro, Adamante, & plantis, & animalibus: quanq̃ particulares quaſdam dubitationes habeant cõſenſus iſti: nam ſi per ſimilitudinem (ut ſupra diximus) fit hęc attractio, cur magnes nõ potius magnetem trahit, q̃ ferrum, & ferrum cur non potius ad ferrum mouetur, quàm ad magnetem? quænam affinitas eſt pilorum, & ſurculorum cum Electro, & Adamante? prę ſertim ꝙ ſi cum

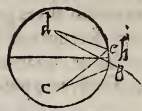
Electro

Electro affines sunt, quomodo & cum Adamante affinitatem habebunt, qui dissimi lis Electro est? At vero & illud dubium est, utrum oĩa sua similia trahant, ut lapis lapidem, & caro carnẽ, & reliqua, de quibus nihil constat: deinde & quæ nã sit illa similitudo, utrũ specie, an genere, an in accidente aliquo sit. Sunt qui dicant similia esse oportere, sed non eadẽ, propinqua aũt, ac propterea simile moueri ad aliud, à quo perficitur magis, quod supra satis est improbatum: si.n. natura graue est, donec natura illa remanet, semper deorsum inclinabit. Videtur igit mihi similia esse oportere, & eadẽ specie, quæ sese mutuo trahunt: dico aũt eadem specie aut actu, aut proprio subiecto: voco propriũ subiectum id, à quo emittitur spirituale illud, quod trahit, qđ sæpe in mistis latet propter mistionis difformitatẽ, per quã sæpe aliud actu sunt, aliud potentia. Pili igitur, & surculi ad Electrum fortasse, & ad Adamantẽ trahuntur, nõ qua pili sunt, sed qua aut aer in ipsis inclusus est, aut principium aliud, quod primo trahitur, & rationẽ analogiamq; habet cum eo, quod per se trahit, in quo & Adamas, & Electrum conueniunt per principium vtiq; cõe. Quapropter & Magnes, & alia multa non trahunt fortasse per id, quod actu sunt, sed ꝑ latens aliud in ipsis principium, quod simile ferro est aut ipsi, aut principio in eo. Simile autem omne trahere suum simile, si analogum sit, & potentiã habeat, consentanem est credere: qm̃ ita in elementis apparet, & eadem est omniũ ratio & finis. Interdum autẽ spirituale illud, quod trahendi principium est, ualidissimũ est, interdum debile, sicuti & principium, & forma, à qua demittitur: propter quod alia similium valenter sese inuicẽ applicant, alia segniter & impotenter: per se autem debere se oĩa ita habere non solum rõ est, quę omnibus est cõis, sed & experientia apparet. Nos.n. præsentibus multis è nostris medicis experientiã multorũ fecimus, perpendiculo bene & concinne aptato, quale est in nauigatoria pyxide, ac manifeste uidimus magnetẽ trahere magnetẽ, ferrum ferrũ, tum magnetẽ trahere ferrum, ferrũ magnetem: porrò electrum parua electri frustula rapere, argentum attrahere argentum, &, quod ualde mirati fuimus, magnetem vidimus argentũ trahere: item Electrum nõ solum surculos & paleas mouere ad se, sed & argentum. Vidimus quoq; idem frustum magnetis per vnã faciem magnetẽ trahere nõ ferrum, per aliam ferrum non magnetẽ, per aliam utrunq; quod indicium est in vna parte plus esse magnetis, in alia plus ferri, in alia vtrunq; æqualiter, vnde fiat diuersitas illa tractionis. Quare nemini dubiũ esse debet similia omnia per se, se inuicem trahere, nisi per accidens impediantur.

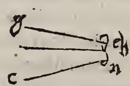
Nunc & de motu illo quęramus, quo perpendiculum illud temperati magnete ferri ad eas partes conuertitur, quæ ad polos spectant: qui ad similium quoque attractionẽ reducendus videtur: quanq̃ sunt, qui non trahi vllo modo perpendiculũ illud putent, sed cœli vertigine oĩa ꝑturbante sese ita constituere, vt quiescat magis, quo potest, talis autẽ est linea, quę ad polos spectat. Alij existimant ferrum illud sese ad eas stellas conuertere, quę in polis sunt, non aliter, q̃ herbę quędam ad Solem, vt Heliotropion, Tragopogum, & Ornithogalum: quorum neutrum rationabiliter dicitur, perturbari enim à cęli uertigine omnia falsum est, quando illa huc non pertingit, & multa quiescere hic videntur: ꝙ si causa illa ad perpendiculum faceret, vtiq; & sine temperamento Magnetis ad eum situm sese conuerteret. A stellis autẽ nulla attractio fieri potẽst, nisi quæ a calore per accidens fit, calefactis quibusdam, quę mox per naturam sursum tolluntur, aut forte circumaguntur cum Sole, vaporibus, qui in una parte facti sunt, & successiue de una in aliam fiunt, recipientibus

impetum

A impetum successiuum, & in orbem, sicuti principium, à quo generantur, in orbem fertur: vnde accidit quosdam teneros flores & folia propter humiditatem circũuerti cum Sole: hæc autem ad perpendiculum in nauigatoria pyxide nullam habent attinentiam. Constat præterea perpendiculum illud declinare à linea, quæ ad polos spectat, in nostro quidem hemisperio, quod est à fortunatis insulis ad Catygaram, declinare dextrorsum per gradus Circiter nouẽ, in alio aũt hemisperio vltra insulas fortunatas declinare sinistrorsum, & modo plus, modo minus: obseruant.n. qui ad nouum orbẽ nauigant, quũ peruentum est ad meridianum, quod per Astores vocatas insulas transit, mutari perpendiculum: &, quum in nostro mari dextrorsum flectat à polo, illic sinistrorsum verti. Vt si polus arcticus sit b. perpendiculum in nostro mari, vbi c, in alio autem mari, vbi d, declinabit quidem in nostro mari à b polo per lineam c g, in alio per lineam d e. Nos igitur diligentius rem considerãtes dicimus causam, ꝙ perpendiculum illud ad polum vertatur, esse mõtes ferri, & magnetis, qui sub polo sunt, vt negociatores affirmant, quorum species per incredibilem distãtiam usque ad maria nostra propagata ad perpendiculum vsq;, vbi est magnes, consuetam attractionem facit: propter distantiam autem quum debilis sit, non moueret quidem magnetem, nisi esset in perpendiculo: quare & si non trahit vsq; ad principium, vnde effluxit, at mouet tamẽ, & propinquiorem facit, quo potest. Quòd si naues forte vllæ propinquiores sint illis montibus, ferrum omne earũ euellitur, propter quod nauigijs inco læ vtuntur clauis ligneis astrictis. Propter situm igitur eorũ montium declinat perpendiculũ in nostro mari dextrorsum, in alio sinistrorsum à polo. Polus b, montes

B magnetis, vbi e h, perpendiculum in nostro mari, vbi c, in alio, vbi g. In nostro igitur mari declinabit à polo per lineam c h, in alio per lineam g e. Attractio autem hæc ad Athomos & corpuscula reduci posse non videtur, qm̃ corpus nullum in tanta distantia demitti potest, quod vnum continuũ facere possit ab ijs mõtibus vsq; ad nostra maria: speciem autem spiritualem nihil demitti prohibet: quod & in lumine manifestũ est, cuius speciem à supremo orbe, & stellis huc vsq; demitti constat: qua de causa attractiones similium ad corpora uniuersaliter reduci posse supra non arbitrati sumus.

De Echeneide, quomodo firmare nauigia poßit. *Cap.* 8.

MAius miraculum præbet Echeneis piscis, si modo verum est, quod fertur, aut firmare nauigia, aut tardare. Causa, si qua est, non alia certe esse potest, quàm partim attractio per species predictas facta, partim vacuum: modus autẽ est duplex. vnus, ut piscis ille non causa sit eius retentionis, sed signum alterius, quod retinet: alius, vt etiam causa sit. Primùm igitur nihil prohibet saxa & scopulos, ubi Echeneides degunt, consimilẽ speciem vsq; ad nauigia mittere, qualem & montes magnetis ad ferrum in nauigijs fixum: sicut igitur, si ferrum fortiter & tenacissimè nauigio infixum esset, ita vt nec extrahi posset, non attraheretur quidem nauigium ad montes illos, sed firmaretur tamen, ita & circa scopulos Echeneidum accidit transmissa ad naues specie, quæ vel ad clauos earum, uel ad aliud analoga sit, retineri ipsas: quare inuentus illic pisciculus ille signum dat subesse scopulos eos, qui firmare nauigiũ possint. Si uero non signũ est Echeneis, sed causa eius detentionis, oportet existimare

existimare ipsam primo arctissime affigi nauigio, vt euelli non inde possit, nisi vi multa, ab ipsa uero ad certos scopulos, & ab ijs ad ipsam mutuo demitti vel speciem, vel etiam corpuscula more torpedinis, quæ consuetam tentent attractionem similium: nec ipsa igitur nauis attrahi in fundum potest propter resistentiam sui, nec ab ipsa auelli Echeneis propter fortem affixionem ob vacuum, vnde fit vt firmetur tantum nauis, aut tardetur saltem: quo pacto fieri posset, vt ferri frustum in aere pendere quidē sed nec sursum nec deorsum moueri posset, quod quidē cōtingeret, si desuper magnes poneretur, qui tantum trahere sursum ferrum, quantum ipsum deorsum inclinat, ęquali potentia posset: sic.n. in aere firmaretur ferrū: quum enim potentia, quæ deorsum mouet, certa sit, certa item, quæ sursum trahit, fieri potest, vt modo altera potentior sit, modo vtraq; æqualis: æquales igitur si sint, pendere in aere ferrum necesse est. Nihil ergo prohibet & nauigiū tantū resistere, ne deorsum trahatur, quantum species ipsa in contrarium trahere nititur, quare firmari necesse est. nec plura quidem dici, aut inquiri debent de tam abdita re.

De Antipathia contrariorum, & quomodo se mutuo pellant. Cap. 9.

SIcut autem sese similia trahunt propter coseruationem, ita dissimilia & contraria propter eundem finem sese mutuo pellūt, & fugāt: quod in antiparistasi multorū patet, in plantis autem & animalibus manifestissimum est, quæ vti affinia & familiaria attrahunt, ita extranea & incommoda à se abdicant: ob quā causam & candelæ flāma iuxta posito aliquo valde frigido, vt ferro, & similibus, in latus abscedit: est & magnetis genus, quod ferrum abigit, ex quo cultelli ita præparari solent, vt alter ferrum ad sese trahat, alter pellat: quanq̃ nos, quum hoc experimentum in medium olim inductum esset, monstrauimus non id accidere, ꝙ ferrū abigeretur, quā uis perpendiculum in latere, ubi erat magnes, pelli videretur, causam autem esse, ꝙ magnes ille eorū esset, qui magis ferrum, q̃ Magnetem trahit. Applicitus ergo perpendiculo trahebat latus, in quo magnes non erat cōmistus, ex quo fiebat, vt latus alterum Magnete temperatum necessario abscederet, propter quod videbatur pelli ab applicito Magnete. Verum nihil prohibet etiam talem inueniri magnetem, qui ferrum pellat propter latens in eo principium, quod ferro contrariū sit. Eadem de causa & cucumis recuruatur supposito oleo, quoniam aquæ multum continet, præsertim dum in incremento est: aquæ autē & oleo non parua discordia est, & naturæ contrariæ: quum igitur per cōtrarias species alterum ab altero abscedat, cremētum cucumeris in latus fit, vnde recuruari videtur. Adianton porrò non madescit, neq; aquam admittit propter siccitatem superficiei, quæ aquę contraria est, & eam solet repellere, quemadmodum in puluere, & pennis, & alijs siccis contingit, in quibus non consistit aqua, sed aut elabitur, aut in guttulas rotundatur: rotundatur autem, quoniam duobus modis aqua situm naturalem exquirit, uno modo motu elementi descendēdo ad locum propriū, quando potest: potest aūt, quum super aliquo plano statuitur, quod contrariū non sit, & descensum eius non impediat, ut ferrū, & lapides, & id genus, super quibus coextenditur, & descendit aquæ quantū potest. Alius modus est, quum non totū extra mouet, sed partes in toto, querentes conuenientissimum situm: quod tum fit, quum incidit in subiectum, quod propellit vndiq; partes: quod faciunt multa siccorum per contrariam speciem. Propter quod non motus elemēti fit ad locum suum, sed partiū in toto sese apte locantium, quantum ex-

pedit

A pedit, & bene est: talis autem situs est, quum partes contrarium tangunt secundum minimum, quo posint, & quo magis unitæ sunt, & propinquę inuicem: quæ omnia maxime præstat orbicularis figura, quæ & in puncto tangit, & breuissimas habet ad centrum lineas: propter quod aqua in sicca incidens rotundatur. Signum autem ꝙ in Adianto non consistat aqua propter siccitatem, idest, quòd duabus existentibus Adianti speciebus albo & nigro, nigrum quidem madescit, quòd humidioris superficiei sit: album autem nō, quòd siccioris. Ad has causas & lethalis Cathablephę aspectus est reducendus, quippe spiritualis species, quæ ab ipsa ad distantiam multam protenditur, ob contrarietatem & Antipathiam, quam cum spiritibus hominis habet, eos diuoluit, ac fugat, unde & homo perit.

Cur calx, & pannus, & alia multa sicca existentia aquam promptissime admittant. Cap. 10.

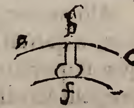
SEd qui fit, vt, si, quæ sicca sunt, repellant ob siccitatem aquam, Calx tamē, & pānus, & linea, & farina, & spōgiæ, & ossa, & terrarum genera, vt sphtagis, & bolus armenus, & eiusmodi sicca existentia omnia aquam & liquidum omne prōptissime admittant? quinimo, quod mirum est, videmus in spongijs & lineis aquam, qua si trahatur, sursum ēt ascendere, in calcem uero adeo intime ingredi, & penetrare, vt eā dissoluat. An sicca foraminulenta, & (vt dicunt) porosa sunt oīa, sed alia poros habent tenues & angustos, alia habent laxos magis & bene coniunctos? quæ igitur angustos habent sicca existentia, aquam non admittunt, nam neq;, quatenus porosa sunt, neq; quatenus sicca, recipiunt: quæ uero laxiores habent poros, quanquā ob siccitatem quodāmodo obsistant aquæ, quatenus tamen porosa, admittūt: in ijs B enim tangēte aqua abscedit è foraminibus aer, qui in ijs clauditur, cuius loco succedit propter uacuum aqua, propter quod & ascendit etiam: ꝙ si bene coniuncti sint pori, penitissime penetrat aqua, & ad particulas oēs quamuis minimas: quapropter ꝙ calx & dissoluitur, & incalescit, dissoluitur quidem, qm̄ penetrante aqua ad partes omnes remollescit earum nexus propter humiditatem, vnde & separari accidit: incalescit uero facta separatione, igneis particulis, quæ prius dispersæ, & diuisæ fuerant, & quodammodo in potentia, nunc actu factis, atque unitis, & potentibus agere iam: quapropter tum Calx ipsa, tum & aqua incalescunt, & feruent.

Sed rursus difficultatem non minorem habet, cur fiat, ut tangente aqua aer è foraminibus abscedat: nunquid ipse per se abit, an propulsatur ab alio? & si propulsatur, quomodo, & a quo propulsatur? Sunt, qui dicant propulsari aerem, quod densetur ab aqua, atq; in angustius cogatur, cuius loco ipsa mox succedat. Sed quomodo fit hoc quum densari non posit aer nisi a frigido, imbibatur autem aqua in porosa, non solum quæ frigida est, sed & quæ calida, imo hæc magis & citius? Condensatio præterea certum terminum habet, ultra quem non procedit: at motus eius aeris, qui abscedit, terminum nullum habet, donec abscesserit totus.

Alij putant propelli aerem ab aqua ob pondus aquæ, quoniam spongiosum ipsum, in quo est aer, in aqua aliquatenus immergitur, & partes aliquas aquæ habet, quæ aliquibus aeris superstent: descendentibus ergo ijs, quæ superstant, aerem inde propelli accidit. Sed & hoc non plane satisfacit: & si enim, quantū superstat aquę, descendere posit, & aerem, qui subsidet, propulsare, quum tamen uentum est ad lineā illam, per quam non amplius superstat aqua, quid erit mox, quod rursus propellere ae-

re aer em poſsit? neque enim dicẽdum eſt aerem primo propulſatum alium pellere, & hunc alium, & ita ſucceſsiue, quoniam, quum totus aer ille concluſus à primo per partem poſt partem tantum abſceſsit, quantũ eſt locus, quem aqua occupauit: tum nõ ultra impulſio fit partium aeris, ſed ceſſat: oportet ergo aliud aſsignare quod pellat continenter aerem, donec abſcedat totus. Vtrum igitur aqua non denſatione, nõ pondere propellat aerem, ſed per ſpecies contrarias, vt ſupra dictum eſt contraria & diſsimilia ſeſe mutuo pellere? diſsimilis autem & extraneæ naturæ eſt aqua, & quæ aquea ſunt, cum aere, quare tangens, vicinas ſibi propulſat partes, qđ uel facillime fit propter tenuitatem aeris, qui promptiſsime impulſum omnem recipit: ſuccedente igitur aqua, ac permanente ſemper diſsimilitudine eadem, continua fit propulſatio, & cõtinua ſucceſsio aquæ, ac demum fuga totius aeris in foraminibus clauſi: atque hoc quidem ſiquis dicat, inconueniens (ut arbitror) nullum aſtruet.

Audiendi tamen & illi ſunt, qui non propulſationem per ſe ullam aeris fieri dicũt, ſed attractionem magis humidi, quo attracto neceſſe eſt cedere, qui in poris cõtinetur aer, attrahere autem poroſa humidum, non quatenus poroſa (licet viç requirantur) ſed quatenus exiccata, & priuata naturali humido. Duo enim ſiccorum genera ſtatuenda ſunt, alia namque per ſe, & per naturam ſicca ſunt, ac talia quidem attrahere humidum non poſſunt, ſed propellere magis habent, quoniam attractio omnis à ſimili fit: alia uero ſunt, quæ per ſe quidem, & natura, humida ſunt, per accidens autem ſunt exiccata, remanet tamen in ijs forma ſua, & natura cum virtutibus omnibus, quas à principio ſortita eſt, inter quas eſt & ſpiritualis ſpecies, quę attrahere nata eſt, quod ſimile eſt: ſimile dico non quatenus tale per accidens actu eſt illud, cuius eſt ſpecies, ſed quatenus per naturam, & per ſe tale eſt. Quæ igitur poroſa ſunt, maxima pars exiccata per accidens ſunt, per ſe autem in humore conſtituta, propter quod & poroſa ſunt facta extracto humido, cuius appetentiam ſemper habent, & facultatem attrahendi, quod in ſiti manifeſtum eſt: tangẽte igitur aqua nihil mirum, ſi à poroſo exiccato, & carente naturali humido trahitur ad partes omnes, quod contangit humidum: ac talia ſunt calx, ſpongiæ, linea, & terrarum genera. Adiãton autem, & pennæ, & id genus, non ſolum ꝙ anguſtos poros habeant, ſed fortaſſe ꝙ ſicca per ſe ſint, aquam non admittunt. Nõ tacebimus poſtremo & cauſam aliam, quæ adduci poteſt ad hoc problema, dicẽtes rationem eius rei nõ eſſe propulſationem vllam, non eſſe attractionem, quæ à ſicco fiat, ſed eſſe motũ aeris illius, qui in foraminibus clauditur, qui ſeſe naturaliter mouet à loco, vbi præter naturam tenebatur, ut cum toto ſuo uniatur, ac coextendatur ſecundum naturam: quippe Elementorum partes nunquam naturaliter locantur, niſi toti ſphęræ ita coextẽdantur, vt nulla earum exerta ſit, & abſcedat à toto, ſed omnes æqualiter in eo conſiſtant: qua è cauſa fit, ut aer, qui in foraminibus ſiccorum conditur, tametſi toti continuetur per unum extremum, nõ tamen illic ſecundũ naturã cõſiſtat, ſed uiolẽter. Vt ſi aeris totius ſuperficies ſit a b c: porus uero, in quo aeris pars concluditur, b f: aqua tangens, ubi f: uiolenter quidem tenetur aer in b f: cuius ſignum eſt, ꝙ ſi dirumpatur porus, aer quidem, qui in eo erat, ad ſuperficiem totius a b c feretur, coextenderturque illi, atque ita unietur, ut æqualiter ſecundum partes omnes in eo locetur, & totum unum faciat æquale undique. Indicat hoc non contineri ſecundum naturam partes aeris in poris clauſi. Permanent tamen in illis,

nec

A nec abeũt, dũ porosũ est in regione, & sphæra aeris, si. n. inde dimoueretur, necessario aliqd aliud succedere oporteret, qđ certe aer esset: cur igitur succedat hic, ille abeat, quũ nulla ratio magis huius sit, q̃ illius, pſertim ꝙ, si hic succederet, & ipse qdẽ pari ratione violẽter detineretur in poris? si igitur & ille discedat, alium succedere necesse est, q pariter si discedat, alius succedat oportet, & ita ĩ infinitũ: necesse igiť est primũ aerẽ, quẽ casus ab initio illic conclusit, illic ẽt ꝑmanere, dũ porosum in sphęra aeris cõtineť. At vbi fiat, ut porosum nõ iã vndiq; in sphęra aeris sit, sed aut in aqua totũ ponatur, aut aqua saltẽ ꝑ aliquod extremũ tãgat, tũ q in foraminibus est aer, extra statim fertur, & mouetur ad locũ totius: cui succedit aqua, quæ qdẽ violentiã aliquã & ipsa patitur propter eãdẽ causã, ꝙ & ipsa à toto suo abscedit, verũ minus uiolenter tenetur illa in eo poroso, q̃ aer, propter cõuenientiã naturæ, quæ in vtroq; grauis est, & quãdã habet analogiã. Est aũt & & alia ratio, cur aqua succedere debeat, & sursũ trahi, qm̃ id qđ trahit, & mouet, est aer totus, q in poris cõclusus recessũ quærit, qđ vero moueť, est pars aquę minima, quæ ĩ poros paruos trahiť, & parũ resistit ꝑpter paruitatẽ: cui idẽ accidit, qđ trocleis ꝑ helices fabrefactis, quũ ꝑ illa põdꝰ vel maximũ eleuamus, ꝙ sensim & in latus eleuatio illa fiat. Signũ autẽ, ꝙ aqua consimiliter attracta facile sequať, illud est, ꝙ si porus sit valde latus, qualis est fistula, nõ succedit aqua, nec aer, q in ea est fistula, abscedit, in paruis autẽ & obliqs poris abscedit. Aut igiť hæc est causa ingressus aquę in ea, q̃ porosa sunt, aut & aliæ cõcurrunt, ut propulsatio, quæ ꝑ species fit, & attractio humidi, quæ à poroso accidit, de quo satis iã dictum sit.

B *De analogia rerum in agendo.* *Cap.* 11.

Est pterea rerum consensus, & dissensus alius in agendo aut simpliciter, aut pro certo fine: neq;. n. omnia in omnia agunt, sed certa solum in certa: quorum ratio quęrenda qdem est, sed in vniuersum. Ergo in omni actione tria præcipue requiruntur, pſertim si certi cuiusdã gratia futura sit: sunt autem facultas agẽtis, aptitudo materiæ, & applicatio conueniens: dico autem applicationem contactum, situm, morã, & in quibusdã organa. Hæc igitur quum cõsentiunt omnia, tũ actio sperata fit, & obtinetur finis, & quæ eiusmodi sunt, Analoga dicuntur: si vero aut oĩa, aut plura, aut & vnum horũ deficiat, actio qdẽ frustratur aut simpliciter, aut ꝑ fine, & hæc non analoga vocantur. Accidit autem sæpissime aliquod vnum, aut plura ex his deficere: interdum. n. agentis potentia minor est, q̃ oporteat, interdum maior: quare sæpe prius, q̃ intentam inducat formã, subiectũ aut absumit, aut liquat, aut in vaporẽ vertit: qua de causa magna flãma nutriri in parua cãdela nõ põt, colliquat. n. statim pabulum totum, quod sensim in fumũ, & inde in flãmam verti debebat. Quandoq; materia ipsa inepta est, neq;. n. ex terra aut aqua flamma vnquam consurget, sed vapor, qui abibit: at neq; ex luto, neq; ex lapide, nisi hęc forte ĩ alia multa prius cõuersa fuerint: ꝙ si flãma futura sit, ex misto fiat, oportet, neq; ex omni, sed ex sicco, aut vnctuoso, propinquo naturę ignis. Ita nec homo nutrieť ex quolibet vel ẽt tenero, neq;. n. ex gramine, uti equꝰ, qm̃ aliena est ea natura à natura hominis. Aliena autem sunt in uniuersum alia ob qualitates contrarias, q̃ lõge distãt, alia ob spirituales, quæ cõtrariorũ sunt, & refugere animã faciũt: aut & q̃dã ẽt repellũt alia ob substãtiæ modũ, q est aut duricies, aut mollicies, aut crassicies, aut lentor, & eiusmodi, ob q̃ aut non trahiť, qđ oportet,

tet, aut non pellitur, quod oportet, aut nõ miſcetur, quale oportet. Sæpe autem cõue C nientia erunt & agens, & materia, ſed applicationis modus nõ cõueniet, aut.n. non plane fiet applicatio, aut nõ cõſentiet propter figuram, vel vias & foramina, quæ aut laxa plus æquo ſunt, aut anguſta: interdum contactum ꝓhibet ſpiritualis ſpecies: interdum nimis arcta & aſtricta quædã tenet aut ſpecies, aut vacuũ. Interdum contactus fit, ſed mora aut longior fit, quam deberet, vnde exuritur materia, aut breuior fit, quam oportuiſſet. Sæpe actioni obſtat partium ſitus: miro.n. modo miſta cõpoſita sũt: alijs villi ꝑ lõgitudinem ꝓtẽdunt, alijs ꝑ latitudinem, alijs in orbẽ, alijs aliter, qui modi pene infiniti ſunt: ꝓp quæ alia ꝑ lõgum bene ſolubilia ſunt, alia ꝑ latum, alia aliter: quæ res in alterationibus quoq; actionẽ nõ parũ euariat. Quædã poſtremo certa inſtrumenta requirunt. Propter has igitur cauſas nõ oĩa in oĩa agunt, ſed certa in certa ſolũ. Fulmen aurũ & vina colliquat nihil læſo loculo & vaſe, in aurũ.n. & vina penetrat, & tãgit, & morã trahit, & ꝓp acrimoniã caliditatis eliquat, ad loculũ autẽ & vas debita applicatio nõ fit, aut ꝓpter laxitatẽ foraminũ, aut ꝓpter paruã morã. Aurum nõ imbibit oleum & vinum, aut ꝓpter anguſtiã foraminũ, aut propter contrarietatem qualitatum ſpiritualium, quæ ſeiuncta ea tenet, Argentum autẽ vinum vel auidiſsime ebibit, quod ſtatim penetret in foramina, & attrahatur ꝓpter ſimilitudinem, & ſympathiã. Oleum aquæ miſceri non vult, vino autem miſcetur melius, optime autem cum uino aqua: liquidorum.n. alia bene miſcibilia inuicem ſunt, alia non bene: bene quidem, quæ aut unam & eandem ſubſtantiam habent, aut ſaltem diuidi mutuo ad minima poſſunt: aqua igitur cum aqua, & vinum cum vino optime cõmiſcentur, quoniam vnum ſunt, & vnum continuum conflant: vinum autem cum aqua bene & ipſum miſcetur, quoniam, ſi forte vnum non eſt cum aqua, nec continuum facit, ſed contiguum ſolum, quod forma differat & terminis, diuidi tñ cum illa facilè poteſt in particulas minimas: diuiduntur autem ad minimas partes, quoniam natura tum elementorum, tum liquidorum eſt, vt eorum partes meliorem ſitum habeant, quo poſsibile ſit: melior autem ſitus eſt ille, quo partes minus diſtant inter ſe, quo poſsint: &, ſi quidẽ datur, cõtinuæ fiũt inter ſe, ſi vero nõ datur, quia formæ nõ vnum ſint, ꝓpinquiores tñ & unitæ magis, quo poſſunt, partes eſſe uolunt, & quærunt, ꝓpinquiſsimus autem ſitus eſt, quo diſtant ſolum per interpoſitionem unius minimi, quod ultra diuidi non põt, ſi.n. diſtarent per interpoſitionem trium uel quatuor minimorũ, maiorem ꝓculdubio violentiã ſuſtinerent: quare mutuo ſeſe ad minimas particulas diuidunt, ſic.n. melius locantur. Quæ uero liquidorum, neq; vnã ſubſtantiã habent, neq; inuicẽ diuiſibilia ſunt ad partes minimas, illa bene miſcibilia non ſunt: talia autem ſunt, quæ & naturas valde diuerſas habent, & alterum illorũ fortis & cõpactæ miſtionis eſt, quale oleum, quod cum aqua plurimũ diſtat, natura aereum & igneũ exiſtens, & pingue & fortiter miſtum: ꝓp diuersã igit̃ naturã cũ aqua, neq; cõtinuum fieri cum illa põt, neq; plane cõtiguum, tũ quod particula quælibet illius nõ bene diuiditur pinguis exiſtens, tũ quod altera ad alterã attrahitur (ut eſt uidere) ꝓp aerem, qui plurimus eſt in oleo: quare nõ admiſcetur illi, ſed ſuperſtat: dupliciter.n. bene locãtur liquida, aut quum ad minima diuiduntur, aut quum alterum ſubſidet, alterum ſuperſtat: ſuperſtant autem, quæ leuiora ſunt, & cum aere cõſentiunt magis, quale oleum, ad minima vero miſcentur, quæ aquea magis ſunt. Vinum igitur quod aqueum magis ſit, ſed tñ & aeris atq; ignis plurimũ habeat, & ſi neq; ipſum optime miſcetur oleo, melius tñ miſcetur, quam aqua. Mira res eſt argentum

viuum,

A uiuum, quod liq̃dorum nulli admiſcetur, ſed durioribus ſolum, & ijs nõ oĩbus, ſed auro, & argento, & ſtanno, & plumbo, in quæ ita imbibitur, vt mollia ea reddat: liq̃dis autem alijs non admiſcetur, ꝙ propter pondus ſubſidat omnibus, & ꝙ diuerſæ multum naturæ ſit, & fortis miſtionis: neq; igitur vnum continuum cum alijs facere põt, neq; ad minima cum ijs diuidi. Eſt autem fortis miſtio alia q̃dem in duricie conſiſtens, alia, q̃ diu & fortiter agitata eſt, & miſcibilia habet ad q̃ minimas partes redacta: ſic.n.ſeparari inuicem non facile poſſunt, tum ꝙ propter ꝓpinquitatem ſimilia ſimilibus ſeſe aſtricta tenent, quare, quum diſsimilia diſsimilibus minutiſsime commiſta ſint, ſimilia in ſua conſimilia valde poſſunt propter propinquitatẽ, tum forte & propter vacuum, quod propter eam partium vicinitatem plurimũ obſtat, ne ſeparatio particularum componentium fiat. Eſt autem mira ea miſtio, & cõpoſitio in argento uiuo, conſtat.n.è calidiſsimis ſimul, & frigidiſsimis partibus, uerum redactis ad tam minimam quantitatem, & ita ordinatis, ut penè ſeſe oĩa tangant, & ſimilia iuxta ſimilia, & iuxta diſsimilia ſint, qđ plurimũ facit ad continendam miſtionem: propter hæc igitur alijs liq̃dis nõ miſcetur, durioribus uero q̃buſdam miſcetur, ut auro, argento, ſtanno, & plumbo propter ſympathiam naturæ (ut dictum eſt) attrahitur.n.in eorum uocatos poros ad particulas oẽs: propter quod & ea mollefacit, non ſecus alia liquida, ut aqua, ſolet duriora poroſa, ut ligna & eiuſmodi, mollia reddere: ipſum quoque duriciẽ quandam & conſiſtentiam recipit, ſi ꝓdictorum ſcobes cum eo miſceantur, attrahit.n. & ex ea commiſtione conſiſtentiam acquirit: quod pleroſque fallit, putantes per eam viam poſſe argentum conflare, neſcientes non ueram miſtionem fieri, ſed apparentem per iuxta poſitionem quorundam cõſtitutam, quæ facillime ſolui poſſint, & ſeparari. Simile q̃ddam pati & Adamãtem cenſendum eſt, ſi modo uerum eſt hircino ſanguine ſolo molleſcere: penetrat. n. & ipſe in Adamantis foramina vſq; ad minimas partes propter analogiam, q̃ eſt uel in principio communi, uel foraminum ratione, propter quod & molleſcit: quæ autem analogia particulatim ea ſit, Deo & naturæ notum eſt. Habere autem Sympathiam ad quędam Adamantẽ, & cõmune attrahẽdi principiũ, illud mõſtrat, ꝙ & paleas & ſurculos trahit: quare nihil ꝓhibet & ad hircinum ſanguinem cõſimilem quoq; habere rationem. Idem & citrijs accidere, in ſperſo in eorum cumulum pane putandum eſt, attracta.n.in panem humiditate eorum, atque illic ceu alieno in loco putreſcente, principium reliquo datur, ut computreſcat, qua de cauſa flacceſcunt ea mala.

B

Vniſonum autem aliud vniſonum cõmotat, q̃m quæ ſimiliter tenſæ ſunt cordę, cõſimiles aeris vndationes & facere, & recipere natæ ſunt, quæ uero diſsimiliter ſunt tenſe, nõ eiſdem circulationibus aptę ſunt moueri, ſed una circulatio aliã impedit: ictus.n.cordę, motus eſt cõpoſit⁹ è duobus motibus, vno q̃dem, quo corda pellitur ante, hoc eſt verſus aeris circulationes, alio uero, q̃ retro fit, corda reducente ſeſe ad ſitum proprium: ſi igitur mota vna corda debet & alia moueri, oportet, vt in ſecunda talis proportio ſit; vt vndationes & circulationes aeris, quæ impellunt, & faciunt motum ante, non impediant motum, q̃ retro fit à corda: quam ꝓportionem ſolum eæ cordæ habent, q̃ etiã conſimilem tenſionẽ habent: q̃ vero diſsimilem ſortitę ſunt tẽſionem, non ſeſe cõmotãt, q̃m dum ſecundus fit motus, ideſt reditus cordæ retro, circulatio ſecunda illi obuiat, & ſeſe impediunt: vnde nec motus fit vllus præter primam impulſationem, quę intenſibilis eſt. Vidi ipſe

in ecclesia quadã. vbi statuæ multæ cereæ circa sacellũ loco alto dispositæ stabãt, pulsante tintinabulo quodã vnã illarum tremere reliquis immotis permanẽtibus, quod quum qbusdam, q prope aderãt, indicassem, admiratio multa eos cepit: causa nõ alia erat, nisi q̃ & in vnisonis accidit. Plures quoq; quũ pondus aliquod ferũt, eadem ꝓportione indigẽt, vt, quum alius pedem sistit, alius moueat: sic.n. sine labore ferũt: ꝙ si sese impediant qetes & motus, fatigatio fit multa, & ferre tandem non possunt. Idem accidit & ijs, q panem pinsunt, quum duo aut tres lignum illud longum ac graue modo eleuant, modo deprimunt: si.n. non ea ratione id agant, vt pariter oẽs tollãt, ac pariter deprimãt, sed, quũ ali⁹ tollit, alius pmere incipiat, motus impedit̃, & labor accidit. In chordis aũt ꝑꝑ celeritatẽ circulationũ nõ ꝑcipit̃.

Alia vero ratio ea est, qua Lupina Tympana ea dissoluunt, quæ ex agnino corio sunt cõflata: in his.n. non solum aeris motus ad impulsionẽ facit, sed & spiritualis species: dictum est.n. contrariorũ species contraria pellere: Lupo vero & agno cõtrarias esse naturas cõstat: spẽs igitur cõtrarij vnius delata ꝑ aerẽ ad aliud, pellere maxime & dissoluere etiã põt non solum ꝑ se, sed adiuta aerẽ, partim ꝙ densior ille sit factus, partim ꝙ ꝑ circulationes & ipse impellat in penitissimos poros ingress⁹. Propter eãdem contrarietatẽ dicuntur & Aquilarum pennę pẽnas alias dissoluere.

Quæ vero brassicæ, & rutæ inimicitia est, ꝑter inimicitiã specierũ, inde fortasse putandũ est accidere, ꝙ vtraq; calida est, & crassarum radicũ: quare, quum multũ humidi quælibet ad sese trahat, fit tãdem, vt iuxta satę prę humoris inopia arescãt.

De octimestri autem partu plura fortasse oporteret dicere: nũc tm̃ dicatur, ꝙ quemadmodum in genere tritici est quoddã semẽ, quod tribus mensibus generat, vnde & trimestre vocant, alij setaniũ appellant, quoddam vero quod mẽsibus nouem, ita & in genere humani seminis quoddam est, quod septem mensibus parit quoddam, qd̃ nouẽ. Partus igitur, q editur octauo mense, esse qdem non potest ex eo semine, qd̃ septem mensibus gignit: quare ex eo erit, quod nouem mensibus solet maturum producere: igitur quum ante nonum mensem editus sit, indicat immaturum esse, ut vi aliqua eiectum: talis autẽ vtpote immaturus & præcox, moriturus enatus est: cuius signum est, ꝙ certis regionibus, vt in Aegypto, octimestres partus etiã viuere ferũt, ꝙ bonitate regionis defectui immaturitatis satis fiat. Cur autem duo tm̃ sint humani seminis genera, & alterum septem, alterum nouem mẽsibus partum edat, eandem habet quæstionem, cur & in genere tritici duo similiter seminis genera sint. Causa in vniuersum est analogia talis agentis ad talem materiam, nam quis quærat cur tanta flamma tantum roboris absumat in hora vna? Ac de Sympathijs tum elementorum, tum & mistorum, quatenus mista sunt, hactenus traditum per transcursum sit.

De animæ Sympathijs & Antipathijs. Cap. 12.

NVnc ad animã transeamus, cuius consensus & dissensus non minor etiãnum admirationem ꝑbent, ꝑsertim eius, quæ cognitrix est: nam quæ vegetat solũ, & in plantis præcipue spectatur, communes videt̃ consensus cũ ijs habere, quæ simpliciter mista sunt, tametsi propter miram compositionem, quę organica est, existiment aliqui habere plantas peculiares quasdam actiones, quatenns organicæ sunt: vnde & Plato sensu quodam participare eas dixit, quod & confirmare ẽt Galenus vr̃. Verum operationum, quæ organa insequũtur, alię ab anima fiunt, vt sim-

plíciter

A pliciter miſta eſt, aliæ ab ea, vti cognoſcitiua, quare & attractiones aliquæ ſimplices ſunt, aliæ organicę: organicas dico, quæ fiunt ꝑ conſtrictionem & dilatationẽ villorum, ſimplices autem, q̃ ꝑ ſpecies. ut ſupra dictum eſt. Videntur igitur plantę ſimplices q̲dem attractiones & expulſiones habere, quemadmodum & alia miſta, organicas autem non: neq;. n. ad eas obeũdas conſtrictione ſui & dilatation e vtuntur, ſed ſolum ſimpliciter trahunt familiaria, fugant autem contraria: dedit tñ natura illis organa q̃dam, quo melius poſſent hæc operari: miro. n. ordine ea ꝓcedit: trahunt ſiq̲dem & elementa, & miſta non organica, ac demum & organica, verum elementa ſimpliciſsimam exercent attractionem, miſta uero non organica non ita ſimplicem poſſunt attractionem facere, ſed poris ſaltem indigent, & uia, qua poſſint & ſimilia ad omnes partes trahere, & diſsimilia vndequaq; propellere: at plantæ maiori etiam organo indiguere, ꝑ qđ certa ſolum attraherent, & certo tempore cõtinerent, & digererent, vnde tandem nutriri poſſent: animalia porrò ꝑter hęc organum etiam mouent, & conſtringunt, & laxant, ꝓut bene eſt. Plantis igitur & ſi neceſſarium eſt organum quoddam ad attractionem, non tamen proprie organicam faciunt attractionẽ: quare nec ſentiunt, nec cognoſcunt, niſi ꝑ tranſumptionem quandam, ꝙ miro quodam quaſi ingenio diſcernant, q̃ ſibi cõuenientia ſunt, & q̃ contraria, ac ꝑ artificioſe compoſitas uias trahant, & pellant: atque hoc eſſe arbitror, qđ Plato uoluit ſignificare, quare nec ſimpliciter dixit ſenſum habere plãtas, ſed ſenſum quendam: ſi. n. ſenſum proprie haberent, ſic utique & conſtringi poſſent percepto malo, & laxari percepto bono, ut paulo poſt oſtendemus. Quærat autem fortaſſe aliquis, quomodo in plantis & uniuerſaliter in ijs, quæ aluntur, & uegetare dicuntur, attractio alimenti fiat: ſi q̲dem attractio eatenus fit, quatenus aliquid ſimile eſt, alimentum, quum trahitur, diſsimile eſt, quippe quod alterari & tranſmutari indigeat, ſi poſtremo aſsimilari membro debet. Oportet igitur eorum meminiſſe, quę ſupra dicta ſunt, quę ſeſe trahunt, per principium utriſque commune trahi, qđ ſępe in miſtis latet, quæ aliud actu ſunt, aliud potentia: multa enim actu & ꝑ accidens priuata ſunt, quod per ſe & per naturam habent, remanente tñ natura propria & forma cum uirtutibus & potentijs proprijs, inter quas eſt & attractio. Attrahitur igitur alimentum à forma, non qua actu, & per accidens talis eſt aut ipſa, aut alimentum, ſed qua ꝑ ſe talia ſunt, ac ſic q̲dem eſt ſimilitudo principiũ eius attractionis: alteratio tñ quædam mox fit, ut id abijciatur, per quod actu diſsimilia ſunt: quo abiecto demum exquiſita fit ſimilitudo & vnio. Illud autem, per quod actu, & per accidens diſsimile eſt, qñq; quidem eſt forma trahens, priuata aliquo ſibi per naturam debito: interdum eſt id, quod trahitur, ut alimentum, quod per accidẽs ſuperabundat aliquo contrario, & abijciendo, per ſe autem ſimile eſt: quare quatenus ſimile, attrahitur: quatenus contrarium, alteratur.

De Sympathijs animæ cognitricis. Cap. 13.

MAiores autem & magis admirandos conſenſus & diſſenſus ea habet anima, quæ cognitrix eſt. Primum autem recipiamus cognitionem omnem tũ ſenſuum, tum phantaſiæ, & intellectus ꝑ eas ſpecies fieri, q̃ ſpirituales uocãtur, porrò ſpecies haſce repreſentare non ſolum res, quarum ſunt ſpecies, ſed & rerum modos: dico autem modos, figuram, ſitum, magntudinem, locum, motum, quietem, & relationes multas, ut ſimile, diſsimile, dextrũ, ſiniſtrum, & id genus: inter quos

modos præcipui & maximè intrinſeci ſunt conuenientia, & diſconuenientia eius, C quod offertur, cũ anima: omnis.n.oblata res recipitur q dẽ ab anima uel uti amica, & conueniens, uel uti ingrata & diſcõueniens. Atq; hi primi quidem ſunt, & ſimplicisſimi cõſenſus, & diſſenſus rerũ cũ anima, à qbus duo ẽt effectus primi & ſimplicisſimi ab anima fiunt, cõſtrictio, & dilatatio: quippe recepta ingrati & diſconuenientis ſpecie, conſtrictio animæ & mẽbri fit, recepta uero grati & conuenientis, laxatio & dilatatio: qui motus quomodo ab anima fiant, non paruam habet dubitationem: qm̃ contraria ſunt dilatatio & conſtrictio, contraria autem per ſe ab uno non poſſunt fieri, niſi forte ad unum certum fuerint: condenſantur quippe elementa, rarefacta quũ fuerint, & rarefaciunt ſe condenſata, ſed hoc ad unum certũ eſt, quo ueniant ad eum ſitum & terminũ, qui illis pro natura debetur: aer quoque, ſi loco ignis ponatur, deſcendit, ſi in loco aquę, aſcendit: ſed hæc fiunt non ut contraria, ſed ut ad vnum tendant: at conſtrictio, & dilatatio membrorum nõ ad vnum eſt, ſed modo magis, modo minus utrunq; faciunt, quinimo & ab eo etiam termino ſæpe recedũt raritatis & dẽſitatis, qui formæ miſti debetur, quatenus miſtum eſt, quod per naturam fieri poſſe non vr̃. Si igitur anima per naturam facere contrarios illos motus nõ poteſt, quid per deos erit, quod ipſos faciat? Sunt qui in his ad inſtinctus naturæ recurrant, dicentes habere animalis naturam inſtinctus quoſdã, per quos mouet, prout bene eſt, & magis expedit: ſed certe hoc non aliud eſt, quàm eandem quæſtionem repetere: ſi enim inſtinctus ille eſt principium per ſe eorum motuum, oportet naturam eſſe, natura autẽ omnis una eſt, & unius factiua, aut plurium quidem ad vnum: hi autem motus neque unum ſunt, neque ad vnum, imo non ſolum inter ſe contrarij, ſed formæ miſti contrarij.

Fortaſſe igitur dicẽdum eſt, ſicuti elementum plures habitudines, & plures motus habere põt, unum ſcilicet ad loca propria, alium partiũ in toto, ita & anima, D quæ forma membri eſt, põt plures habere habitudines & motus, unum quidem ad motũ elementi prædominantis, aliũ partiũ in toto, & hunc duplicem, alterũ, quatenus ſimpliciter miſtum quoddam eſt, alterum, quatenus eſt forma cognoſcens: utroq;.n.modo partes in toto moueri poſſunt, nam, quatenus totum illud ſimpliciter miſtũ eſt, ſeſe partes in eo & condenſant, & rarefaciunt, quo ueniãt ad certũ illũ terminũ, q toti cõuenit: at uero &, quatenus totum illud cognoſcens eſt, ſic poſſunt in eo moueri partes, ut bene eſt, ſi.n.non cognoſcentia poſſunt per naturã ſimplicem debitam coexiſtentiam ſibi parare, cur & cognoſcentia & ſentientia bonũ & malũ non itidem poſsint? Eſt igit̃ anima quodãmodo vna natura, quodãmodo non vna, vna q dẽ, quatenus mẽbrũ ſimpliciter miſtũ eſt, cuius eſt forma: ac talis q dẽ vnius factiua eſt, aut pluriũ ad vnũ: nõ vna autem eſt, quatenus cognoſcẽs, ſic enim quũ a diuerſis mouetur, diuerſa etiam fit, aut ſaltem nõ eodẽ modo ſe habẽs: quare & vt talis, plura & cõtraria poteſt efficere, qm̃ non vt ſimplex, & vna natura agit. Nec incõuenit partes in toto moueri vna habitudine, quæ toti contraria eſt ſecũdũ aliã habitudinẽ, nã & in aliis miſtis partes interdũ rotũdãtur in toto, & nõ deſcendunt, interdũ deſcendunt, & nõ rotundantur, tũ & ſe rarefaciunt, ac cõdenſant, nunc aſcendentes contra totius naturam, nunc deſcendentes: quare nec inconuenit conſtringi & laxari mẽbrum, quatenus cognoſcens, vltra eum terminũ rarefactionis, q ſibi debetur, quatenus miſtũ eſt: neq;.n.repugnãt eundem motũ eidem eſſe violentum ſub una ratione, conueniens autem ſub alia. Igitur recepta

A pta speciē ingrati & discōuenientis nihil repugnat mēbrū constringi, sic.n. partes melius esse, & situm habent, qm̄ tactus fit secundū minimum, quo potest, & retractio à nocente: contrauero, si boni & grati species recipiatur ab anima, dilatatio fit, qm̄ penitissime partes oēs id bonū recipiunt, alioqui totū non bene haberet, nisi secundū partes omnes frueretur eo bono. Primi igitur & simplicissimi consensus & dissēsus animæ hi sunt, & primi motus animalis cōstrictio, & laxatio: ex quibus paruis principijs mox ad magnos & admirandos sensim peruenire animal potuit. Primum autem de Sympathijs sensuum & Antipathijs prosequamur.

De sensuum Sympathia & Antipathia. Cap. 14.

MIra profecto ea cōcordia est, q̄ inter sensus & eorū obiecta uersatur, si temperata sint; alioq, si excedāt, nō solū nō cōsentiāt cū sensitorijs, sed ea perturbent & corrumpant. Soni igitur (ut ab ijs ordiamur) si ualde magni sint, si nimis acuti, si nimis graues, si asperi, si multi cōfusi, si prorsus insoliti, & ignoti, si uniformes, ac demū si immusici sint, oēs p molestiā recipiuntur; causæ aūt occultæ admodū sunt: cōis uero omniū ratio est ingratos eos offerri sonos, in qb. anima incōmodā cognitionem facit: qm̄.n. finis eius & pfectio est ipsa cognitio, ad hoc aūt requiruntur & bonus organi status, & uirtus potens, & applicatio conueniens, ac modus receptionis idoneus, tū qdē p displicētiā aīa recipit, quū aut uirtus laborat, aut organū uim patitur, aut applicatio impeditur, aut incōmode recipit. Qui igitur imbecilles sunt, aut circa auditū dolent, sonos penè oēs ferre non pn̄t, uerū cā non accidit ex ipsis sonis: at si sonus ingens ipse sit, cōmotat organū pp circulationes aeris, tū & uirtutē dissoluit, & applicationē tollit, unde & cōfundi animā accidit & terreri: similiter &, si acutus ualde sit sonus, & stridulus, applicatio vim patitur, quasi in angusto facta, tū & mēbrana auditus quasi icta offenditur, unde contrahitur repente, ac cum ea simul & neruuli quidā usq; ad radices B dentiū, in quē locū subito incidens nouus aer horrorē quendā circa dentes facit. Grauis quoq: plus æquo si sonus inferatur, plus aeris mouet, q̄ sensitoriū ferat, tū & applicationē ualde amplā exposcit: asper uero est, q fertur p inæqualem superficiē, quare circulationes aeris cōfundit, & speciē quasi fractā ad sensum defert, unde & sensatio simul uaria fit & confusa, ad quā nec applicatio conueniens adhibetur. Vniformis aūt iccirco molestus redditur, ꝙ nihil addiscit anima, coacta nihilominus intensionē frustra adhibere. Cur aūt ignoti & ualde insueti soni timorē incutiant, mox dicemus, quū de timore agemus. Qua uero de causa fiat, ut, q immusici sunt, molestia audiātur, musici uero & certis cōstantes numeris suaues gratiq; recipiātur, difficultatē nō paruā habet: qn̄ nec numeri, nec in uniuersum quātitas ulla p se pōt esse principiū ullius actionis, per accidēs autē, & ut modi eius, quod per se est, qūo cōcurrant numeri, nō satis patet. Vtrū igitur, ut q dā dicunt, ꝙ aīa maxime musica ipsa sit, (ut Timæus tradit) musicis ēt sonis gaudeat, an rhethoricū magis est hoc? & Timæi generatio animæ poeticū qdā est, nihil aliud significare uolēs, q̄ ꝙ anima ex maximis rerū perfectionibus constat: ad numeros aūt, qui in sonis sunt, equidem nō uideo, quā cognationem habeat. Fortasse igitur dicendum est, sicut in numeris quidam integri sunt, quidam fracti, ita & in sonis quidā integri, quidā fracti dicūtur. Integri sunt omnes per se soni, qui uocem unā faciunt, una autem uox, quæ tota simul mouet: fracti uero, qui uel unam uocem non simul totam reddunt, sed per partes, uel uocem vnam & insuper partem

eius includunt. Si igitur integer sonus ad aurẽ ueniat, siue vnus fuerit, siue plures, C collati inuicem suauiores accedunt, q̃ si fracti ueniãt: vnus qdem, qa si uocem nõ unam facit, sed ꝑ partes ad unam ascendit uocem, asper quodãmodo est, & inęqua lis, atq; indistinctus, si uero uocem unam totam reddat, &, ut dr̃, rotũdam, distinctus est, atq; iccirco gratus. Similiter & si plures sint, fracti autem aut omnes, aut aliqui, molesti sunt, siue uoces non reddãt unas, siue unam insuper partem inclu dant: in omnibus.n. inæqualitas quædam est, & indistinctio: at si uoces rotundæ omnes ueniant, tum & ordo qdã in illis est & distinctio: omne autem ordinatum & distinctum delectat, qđ & Aristoteles significare uoluit circa ꝓblemata. Nume ri igitur, quatenus numeri, nihil per se faciunt ad suauitatem, & molestiam in sonis, sed solum, quatenus per ipsos modi sonorum notantur, qui aut distincti, aut confusi & asperi ad animam pertingunt: quanquam de his plura fortasse oporteret dicere, nunc autem tantum dictum sit, quantum attinet ad propositum.

Eadẽ & circa uisum contingunt, & ꝑꝑ easdem causas: lumen.n. si ingens sit, ab anima ferri non põt. qm̃ & ipsam uirtutẽ & applicationem dissipat, quod & colo res quoq; faciunt, q. nimium lucis habent, ut albi, & rubri, si & fulgidi sint: medij vero, ꝙ temperatiores sint, grati omnes recipiuntur, & inter ipsos uiridis, q tẽperatissimus est, tum q illi sunt proximi, ut puniceus, & flauus, niger vero, ꝙ priuatio quædã sit lucis, minus delectat: paruorum quoq; conspectus ingratus pariter est, ꝙ applicatione multa indiget, & indistinctus est. In saporibus quoq;, q ualde acuti sunt, ut Euphorbij, Clematidis, & similium, molesti oẽs sunt: fortasse autẽ & sensũ tactus feriunt, qm̃ calidissimi sunt: calidi quoq; sunt salsus, amarus, & dul cis, sed salsus acuitatem habet haud ingratã, qm̃ diluti subtilis nonnihil habet, ꝑꝑ quod asper non est, sed æqualiter sensum tangit: at amarus contra inæqualiter tan D git, ꝙ ex terreo adusto constet, & in crassa substantia sit, quare aspera est illius applicatio, & cõfusa: dulcis uero suauissimus omniũ recipitur, qm̃ excessum in mistione nullius habet, sed omniũ cõuenientẽ miscellã ex aereo multo & aqueo, cũ qbus quæ terrea & ignea sunt, minutissime sunt cõfracta, & rotunde cõmista, ꝑꝑ qđ æqualissime sensum attingit, & ut vnum, quã ob causam è rotundis constare Pythagorici aiebant: è frigidis autẽ ponticus acutis oppositus est, q è multo terreo constat nõ plane digesto, hoc est nõ exacte cõmisto, sed in rudi & crassa substantia constituto, ꝑꝑ quod & ille asper est, & inamabilis: si uero in eodẽ terreo plus aquei humidi adsit, acerbus fit sapor, qui & ipse asper est, & ingratus, minus tñ, q̃ ponticus ꝑꝑ dilutionẽ: ꝙ si minus adhuc terræ, plus aũt subtilis aquei bene cõmisti affuerit, acidus uocat̃ sapor, minus adhuc ingratus: si uero terreũ subadũstũ fuerit, subtile aũt, multo autem aqueo bene cõmistũ, acetosus fit sapor. In uni uersũ aũt terra ingratũ vr̃ saporẽ facere, ꝙ inæqualis sit, ac sicca, & frigida, humiditas uero gratior vr̃, qm̃ æqualis est, & lenis: ꝙ si cũ caliditate cõiũcta sit, omniũ suauissima habet, qm̃ & calor gratissimus est animę, ꝑꝑ qđ aer maxime ad suauita tẽ saporũ facit, aqua uero ꝑꝑ frigiditatẽ min⁹: ignis porrò & ipse, nisi acrimonia officiat, ꝑꝑ caliditatẽ ad suauitatẽ cõducit. Multũ ꝑterea refert, utrũ mistio ex minutissimis cõflata sit, & ijs, q̃ unũ facere apta sũt, an aliter: quas ob cãs diuersæ saporũ mistiones fiũt, quarũ aliæ gratę, alię ingratæ aĩę sũt: ingratissima omniũ illa est, q̃ nõ aliã hẽt appellationẽ, nisi ꝙ abominabilis dr̃, ut luti, stercorũ, & quorundã medicamẽtorũ: horũ aũt digestio nulla est, nec mistio, q̃ ad unũ sit, sed pluriũ

confusio,

A confusio, quorũ alia amara sunt, alia acria, alia insipida, alia aliter se habentia, ad q̃ nec applicatio cõueniẽs esse põt, nec distinctio, nec ordo, nec demũ familiaritas vlla cum aĩa. Proportionaliter aũt se habẽt & odores, quorũ ingratissimus est, qui fœtidus appellatur, quiq; abominabili in saporibus correspondet, nã & hic ex ijs pariter resultat, q̃ nullam habent digestionem nec rationẽ mistionis, sed confusionem è multis ac diuersis, qualia ferè snnt putrescentia, in quibus dissoluta mistione euaporatio diuersorum contingit. Oportet præterea & illud non ignorare, ꝙ contrariarum mistionum contrariæ quoque formæ sunt, & contrariarũ formarũ contrariæ quoq; sunt spirituales species in repręsentando: ꝓꝑ quod in saporibus & odoribus illud præcipue accidit, vt, quorum contrariæ sunt mistiones, illorum quoque & sapores, & odores cõtrarij sint: quare nec qui vni animali est gratus sapor, aut odor, ẽt alteri est gratus, sicuti nec eisdem oĩa nutriũtur, ꝙ diuersæ sint diuersorum mistiones, & diuersis gaudẽtes: quod & inter homines quoque est videre, quorũ alij vinum, alij acetum, alij carnes, alij alia fastidiunt, vel natura, vel morbo. Porrò & circa tactum eadẽ quoque spectantur: suauissimus & maxime conueniens est illi calor, si temperatus sit, tum & humiditas, quoniã lenis est, & æqualem tactũ facit, non asperum: mistio quoq; illa voluptuosissima est, quę dulci saporum proportione respõdet, in qua decoctio est optima, & miscella rotundè confecta, temperata autẽ qualitatibus, quale est semen: propter quod suauissima omnium est voluptas, quæ in seminis emissione sentitur in ea parte, quæ pariter omniũ titillantissima est. Ingrata vero tactui per se frigiditas maxime est, quæ cũ sicco cõiuncta est, propter quod terra, & ea, in quibus dominatur, ingratissima sunt. Figura porrò, & partium situs, quæ tangunt, non parum faciunt ad voluptatẽ, & molestiam illius sensus: vnde, quę aspera sunt, & quasi hamatę superficiei, ingrata animę

B sunt. Ingratus pręterea, & dolorosus est & sensus ille, qui fit separatæ partis à parte: nullus.n. cõueniẽtior est situs partiũ mẽbri, q̃ cõtinuatio illarũ, quare separata parte, q̧cquid aliud subingredit̃, & tãgit, inimicissimũ aduenit: subingredit̃ aũt vt plurimũ aer. Sũt tamẽ, q̧ dicant separationẽ ipsam sentiri, vnde & dolor insurgat, ꝙ violẽtissima res sit separatio: qđ certe dici nõ potest, si quis bene aduertat, q̧d fit ꝑ se separatio: non.n. aliud est, q̃ localis motus, aut partes illæ duæ ſ̨eparatę; motus aũt ꝑ se nõ sentit̃, nec numerus ille, nisi q̧d aliud subsit, qđ ꝑ se sensũ moueat.

De primis effectibus, qui fiunt ex consensu & dissensu sensuum. Cap. 15.

SEntiunt autem partes & mẽbra animalis quandoq; quidem per se sola, animali ipso non sentiente, nec iudicante se sentire, interdum animali simul sentiente partis sensationẽ, & iudicante: nam motus quidẽ, quo intestina & venæ succũ trahunt, & deponunt, & torquentur ad emittenda excrementa, tum venarum, & cordis dilatatio & cõstrictio, & id genus per se quidem à mẽbris fiunt animali ipso nihil sentiente: urinæ autem emissio & fęcũ, & tussis, & sternutatio, & ira, & timor, & progressio non sine phantasia fiunt, & iudicio animalis: quędã etiam imperãte voluntate proueniunt. Simpliciores autẽ & natura priores videntur motus, qui sine phãtasia fiunt: fieri autem illos per sensum quendã membrorum credendũ est, constrictiones enim, & dilatationes nõ nisi per boni & mali receptionem quandã fieri possunt, vt dictum est: propter quod natura, quæ ab imperfectissimis per gradus ad perfectissima progreditur, animalia quędã fecit, quę vegetãt solum, & sentiunt

tiunt sine totius phantasia, sed membris solum per tactum bonum & malum comprehendentibus, quales spongiæ sunt: quapropter de membrorũ motibus, qui sine phantasia sunt, primo breuiter agamus, mox & de phantasiæ Sympathijs agemus.

Reassumamus igitur, quæ supra vniuersaliter dicta sunt, speciem omnem, quæ ab anima recipitur, recipi quidẽ vel vti bonam & conuenientẽ, vel vti malã & dissidentẽ: ad hęc aũt primos & simplicissimos animæ motus esse constrictionẽ, & dilatationẽ, hanc quidẽ recepta boni specie, illam, mali. Ab his ergo & alij deinceps fiunt, & quidẽ admirandi, interdũ in eodẽ mẽbro, interdum & in annexis: quippe recepta nocentis specie, & facta cõstrictione sępe paulo post & dilatatio fit, quod alioqui mirum videtur: fit aũt sępe tã vehemẽs & subita dilatatio illa, vt excutiatur nocens, verũ motus illi non scd̃m idem, & scd̃m eandem rationẽ fiunt: siquidem constrictio fit, vt tangatur nocens scd̃m minimum, quo potest, dilatatio vero mox fit, qm̃ minimum illud, quod tangit, diu ferre non potest illũ contactum, tũ quia vt mistum vim patitur nimis astrictum, tũ quia vt sentiens eo in situ persistere nõ potest. Quibus de causis repentina laxatio fit, & sæpe tanta, vt excutiatur nocens: qđ si excuti nõ detur, sed necessario insit, & insistat, tunc alternatim fit nunc constrictio, nũc dilatatio; sic.n. membrũ quietẽ quandã & pausam doloris inuenit, vt accidit in ijs, quos phalãgia pupugere. Interdũ fit & motus tremulus, qui & ipse cõpositus est è dilatatione & constrictione: verũ differt à priori: in illo.n. vtrunq; motũ faciebat anima, in hoc laxatio fit à põdere mẽbri propter debilitatem, cõstrictio verò à virtute & ab anima, quę vbi paulisper cessit ponderi, quasi reassumptis virib. constringit mẽbrum, ac sustinet: quẽ motum alternatim facit, qm̃ sustinere semper si vellet anima, deficeret: quare melius, quod potest, facit. Interdum recepta specie mali nõ cõstringitur membrũ, sed dilatatur, qđ maxime fit, quũ intrinsecũ est nocens: cõstrictio.n. ipsum auget, dilatatio minuit, qm̃ sic refugit aĩa, quo pacto cor fortasse, & venę dilatationes suas factitant, introrsum.n. quũ caliditas magna sit, si inflãmari ipsum accidat, tũ sese laxat ac dilatat, sic.n. minus tãgit: porrò facta dilatatione rursus cõstrictio fit, qui motus est naturalis mẽbro redeũte ad sitũ proprium. Vtriq; aũt motui sua cõsequuntur beneficia, naturæ cognita, nã ad priorem dilatationẽ sequitur attractio noui aeris, à quo refrigeratut cor, ad constrictionẽ vero sequitur expulsio eiusdẽ aeris calefacti, & simul fuliginũ multarũ circa existentiũ: quæ quidẽ beneficia cognita Deo & naturæ sunt, non aũt ipsi cordi: quare quodãmodo per se fiunt à corde, quodãmodo per accidẽs, per se quidẽ, si consideretur cor vt pars totius naturæ, quę res ordinat, & fines noscit, per accidens aũt, quatenus cor est natura quędã vna per se, quę quidem non aliud agit, nisi quod per se & per naturã potest, ad quod si & finis sequatur à natura totali intentus, per accidẽs fit, quantum ex se est: non.n. sese dilatat cor primo & per se, vt aerem nouũ trahat, à quo refrigeretur, sed vt minus tangat internũ nocens: nec constringitur, vt expellat fuligines, sed vt redeat ad sitũ propriũ: qua tñ vicissitudine temperiẽ acquirit, sine qua viuere non posset. Sæpe & quiddã aliud maius molitur membrum recepta nocentis specie, nam cõstringẽdo sese in vna parte deponit nocens in aliam partem, qua rursus constricta deponitur idem nocens in aliam, & ex hac rursus in aliam, quo pacto tandem in totum lędens abijcitur: sic intestina fęces & excrementa, vesica vrinã deponunt, res quidẽ mira, ꝙ vnũ membrum nũc has nunc illas pares cõtrahat, & modo hos villos, modo illos, quasi ratione quadã vtatur:

A tur : non est aūt ratio alia, nisi partiū motus in toto, in quo quęlibet ita locatur, vt melius expedit, tātus est consensus earū inter se & in toto : propter quod sępe non vno modo mouentˀ omnes, & villi omnes, sed modo hi, modo illi reliquis quiescētibus, & ita cūctis ac toto melius se habētibus, quo posibile sit. Sicut autē in receptione mali diuersi cōtingunt motus, ita & in boni receptione varij effectus fiunt: si.n. per totū membrū receptum fuerit bonum, tū dilatatio & laxatio totius fit, quo partes oēs ꝓfunde bono simul frui posint (vt dictum est) si uero non secundū totum receptum sit bonū, sed in parte solum, tunc non dilatatio totius fit, sed aut constrictio magis totius, aut partis saltem, quæ bono caret, ad eā partem, quæ habet. Non sunt aūt consensus isti, & dissensus tm̄ in simplicib. mēbris, & eorum partibus, sed & inter cōposita visuntur, & ea, quæ non cōtinua sunt, sed contigua, altero alteri famulante, & consentiente, vno.n. effecto & alia consimiliter afficiuntur: propter quod diuinum dicebat Hippocrates esse consensum inter membra. Laborante matrice, & aut sursum, aut in latus retracta, ita & reliqua coafficiuntur membra, vnum post aliud, ut eorum nullum audeat motum conari, omnia qꝫ tē agunt, palpebræ clauduntur, respiratio vix fit, & cuncta demūˀ ita immota manent, ut ne pes quidē aut digitus dimoueri queat sine molestia. Causam Galenus putat, ꝙ à matrice frigiditas quædam stupefactiua non aliter eleuetur ad mēbra reliqua, ac in Torpedine pisce effundi accidit: quod quidem ut admittatur, potest nihilominus sine eo stupore ad simplicē mēbrorū cōsensum referri (vt mihi vr̄,) præsertim ꝙ stupefactum nullum apparet mēbrū, sed & audit mulier, & calet: ac rubet: non mouetur autē vllum mębrorum, ut consentiant primo affecto, quē consensum in multis alijs est videre. Dolente ore vētriculi incuruatur corpus totū, in

B calculo situs quosdam natura docet, sub quibus melius nos habemus, q̃ omni alio modo: & in dolore capitis sæpe oculos ita claudi accidit, vt si aperiri cogas, molestisime facias, & dolorē augeas. Ita ergo & affecta matrice nerui & ligamenta, quæ ad illā ꝑtingunt, contrahuntur, aut simul tenti tenentur, mox succesiue & crurū nerui, & dorsi, & diaphragmatis, & pectoris, & aliorum idem faciunt, ac demū totū immotū perstat, qˀ situs & status uti magis cōueniens à natura eligitur, nec partes melius in toto locari & cōsistere possunt ita affecto primo mēbro: cuius signū est, ꝙ, si dimoueas membrum aliquod, mulier torquetur, & molestiam pati indicat, tantus est consensus inter membra, quæ, quanq̃ diuersa sint qualitatib. & natura, animā tn̄ vnam sortita sunt. Quęrat aūt fortasse aliqs, utrū affecta una prima parte species eius affectus una ad alia mēbra mittatur, an plures sint species, quot & mēbra, & affectus: nihil aūt ꝓhibet nec plures esse species, nec primā mitti ad alia mēbra, sed satis est aliquod primū esse affectū, per qđ anima, quæ vna in oīb. est, potest partes omnes in toto mouere, ut melius est, & locare: sicut.n. in vno mēbro simplici recepta boni uel mali specie non secundū totū, sed in parte solū, totū tn̄ sitū quærit, quo pōt, meliorē, ita & in toto animali, q̃q̃, nō ubiq; sit spēs boni & mali, sed in aliqua parte tm̄, potest tn̄ totum ipsum & partes in eo meliori modo locari, quo posibile sit. de quo & nonnulla mox dicemus. Ac de sympathijs & antipathijs sensuum, & simplicium membrorum per transcursum dictum sit.

De consensibus & dissensibus phantasiæ. *Cap.* 16.

MAiores multo, & magis admirandi sunt consensus illi, & dissensus, qui fiunt specie boni & mali ad phantasiam delata, per quam non iam sensus aliquis iudicat,

iudicat, ſed animal ipſum: videtur enim ea facultas quaſi toti deputata, vti miniſtra C & cognitrix eorum, quę ad totũ pertinent. Habet autẽ phantaſia conſenſum quidem cũ toto, ſed cum corde maximũ ac præcipuum, ſtatim enim & cor eiſdẽ ſpeciebus afficitur, quibus & phantaſia, ſiue boni fuerint ſpecies, ſiue mali: porrò & cor cum vocatis ſpiritibus ſupra, q̃ credi poſsit, cõſentit, atq; ijs vtitur, vti famulãtibus. Quam ob rem de vtroque non parua dubitatio eſt, ac primũ de corde, quomodo afficiatur à phãtaſię ſpeciebus: ſi enim nõ cognoſcit per illas, quomodo moueri poteſt, & cõſtringi, & dilatari? diximus.n. fieri hęc ab anima, quatenus cognoſcitiua eſt: ſi vero cognoſcit per illas, vtrũ ne ſenſu aliquo cognoſcit ſolũ, an & ipſum hẽt quandã aliam cognitionẽ maiorem, q̃ ſenſus? ſi quidẽ per ſenſum cognoſcit tm̃, qũo igitur afficitur & moueť à ſpeciebus omniũ ſenſuũ? oportebat.n. ſolum ab vno moueri obiecto: at, ſi maiorẽ habet cognitionẽ, q̃ ſenſus, habet ne & ipſum phãtaſiam, aut conſimilẽ aliã vim? quod certe non ſatis vr̃. Porrò de ſpiritibus vocatis difficultas quoq; vel maxima eſt, qñ cõſtat moueri eos ad omnẽ partẽ, & ſurſum, & deorſum, & in latus: vnum aũt tm̃ vnum poſſe videtur facere, ipſi autem vnũ quid ſunt, ac ſeparati, & per ſe exiſtentes in animali, quin imo ne etiã cognitionis participes. Ad priorẽ autem difficultatẽ poſſumus cũ antiquioribus dicere cognitionẽ ineſſe cordi non ſolũ ſenſu maiorẽ, ſed & phantaſia, tum ꝙ non modo ea dignoſcat, quæ & phãtaſia, ſed etiã & motũ ſenſationemq; ipſius phantaſiæ, tum ꝙ & intellectus quoque actionẽ ad cor pertingere manifeſtum eſt, atque eadem cor iudicare bona & mala, quæ & intellectus cognouit, vt pote princeps mẽbrum: nã ſicuti ſenſus & phantaſia intellectui ſeruiunt, & miniſtrãt, ita & intellectus & aliæ facultates in cor veluti regẽ & vltimũ ordinatę ſunt: ſignum cuius eſt eiſdem affici, atque vltimo affici, vt pote finẽ, quod antiqui oẽs opinati ſunt. Veruntamen, ſi cui videať nõ habere aliã cognitionẽ cor, q̃ quæ tactu fit, facta tñ phãtaſia quorundã nihil prohibet, ſi dixerimus cor nõ eiſdem ſpeciebus cognoſcere, D poſſe tñ & cõſtringi, & dilatari, & ſigna terroris, & iræ, & gaudij præ ſe ferre: qm̃ anima (vt dictũ eſt) vna eſt in toto animali, ad motum autem partiũ alicuius totius animati non eſt neceſſariũ partes omnes, quæ mouẽtur, per ſe cognoſcere bonum & malum, ſed ſufficit eſſe aliquod primũ cognoſcens, per cuius cognitionẽ totũ ipſum mouetur in ſuis partibus, vt bene eſt, modo omnibus, modo quibuſdã. Igitur recepta boni & mali ſpecie in phantaſia totũ animal mouetur in ſuis partibus, modo vna, modo alia, vt magis expedit: mouetur aũt principaliter cor, qm̃ inde origo eſt virtutũ omniũ, & de ipſo totum maxime ſolicitũ eſt. De ſpiritibus autem recte illud dici vr̃, ꝙ & ad partes omnes mouentur ſurſum, deorſum, & in latus, & ſeparati etiã ſunt à mẽbris alijs, ſi enim continui forent cũ illis, impelli quidem non poſſent huc, & illuc ſine mẽbrorum offenſa & diſtractione: qua de cauſa ſeparatos illos natura fecit, uerũ non ita, vt quaſi athomi quędã per ſe cõſiſtant, hic, & illic diſtincti, ſed magis continuos inter ſe eſſe ceu nubem quandã putandũ eſt. Vtrũ autem animati ſint, dubitatio apud oẽs non parua eſt: nã animatos nõ eſſe indicium eſt, ꝙ & in ſanguine ſunt, & in ſemine, hæc autẽ nec ſentiunt, nec nutriuntur, quoniam organis carent, anima autẽ ſine organo eſſe non poteſt: at vero ſi animati non ſunt, quomodo ad partes oẽs moueri poſſunt? Dicendum fortaſſe animatos eſſe ſpiritus, eos ſaltẽ, qui partes mẽbrorum ſunt, animatos autẽ eſſe non tanquam membra per ſe, ſed tanquam partes membri. Sunt autẽ partium alię, quæ

primæ

A primæ dicuntur, vt elementa, quę ficuti in mifto funt, ita funt animatę: quare quũ potentia quodammodo fint in mifto, ita & potentia funt animatæ: aliæ autẽ funt partes, quę fecundę dicuntur, quæ quodammodo actu funt, quodammodo poten tia, ut partes organici membri: actu enim funt, quoniam effe fuum habent, & figna ri poffunt, potentia vero, quoniam ex oĩbus tertium quoddam fit, quod per fe tale eft. Atq; hoc modo & fpiritus partes funt carnis, nerui, & ofsis, & aliorũ, ex actio ne enim fpirituum, & temperie ab ijs data, cũ alijs, ex quibus componitur caro & neruus, fit tertium illud, quod caro appellat̃, & neruus, & os, quorũ præcipua pars funt fpiritus. Igitur, quod per fe animatum eft, caro eft, & neruus, fpiritus autẽ ꝑ fe animati non funt, fed folũ vt partes: atq;, ita fi fint, facile erit oftendere, quomo do moueri ad omnes partes pofsint, nam & ipfi mouentur, ficuti partes in toto, vt bene eft. Cognofcente igitur phantafia, quod mali & boni eft in hac uel illa par- te, nunq̃ bene fe hẽt totum, nifi partes eum fitum quærant, quo totum bene hẽt; quare laborante corde ad ipfum mouentur fpiritus, quafi opem laturi: qui finis in natura quidem animalis eft, & Deo cognitus, & communi naturæ, nõ autem ipfis fpiritibus, qui tamen moti, vti partes in toto finem præftant naturæ notũ. Nihil autem inconuenit partes in toto motas, & furfum, & deorfum, & in latus ferri (vt fupra dictũ eft,) incõueniens aũt effet, fi fpiritus, tanq̃ unum quid per fe exiftẽs, in diuerfa agerent̃. Quo aũt modo & illi moueantur, qui in fanguine funt, fiquis quærat, dicendum fortaffe moueri ipfos alio modo, uel attractos ab ijs, qui primo ut partes animati mouentur, uel confequentes propter continuitatem, quam cum ijs habent. E tãto igit̃ confenfu, quẽ phantafia cum corde hẽt & fpiritibus, illi pri-

B mo fiunt, qui affectus animi dicunt̃, gaudium, amor, fpes, rifus, admiratio, ecftafis, triftitia, timor, ira, verecundia, cõmiferatio, & fiqui alij funt, de quibus bene erit, fi non oĩa, quæ ad ipfos attinent, at quædam tamen obiter & per tranfcurfum dici.

De Gaudio & appetitu. *Cap.* 17.

QVod igitur recepta boni fpecie gaudium fiat, nemini dubium eft: verum non proprie gaudium dici videtut, quum fine phantafia fimpliciter membrum aliquod per fe bonum recipit, fed tum magis, quum animal ipfum iudicat, quod per phantafiam fit, vt dictum eft: videtur enim gaudium totius animalis affe- ctus quidem ob bonum apprehenfum: apprehenditur autem bonum & ab intelle- ctu, verum, quia hoc commune non eft animalibus omnibus, vident̃ autem gaude re omnia, propter hoc gaudium phantafiæ attribuitur magis, quę omnibus anima libus eft communis, aut perfectioribus. Si igitur præfens fit bonum, & habeatur, tũ fimplex fit gaudium, & fruitio boni: fi vero apprehendat̃ quidem per phantafiam, præfens autẽ non fit, & non habeat̃, aut nõ bene habeat̃, tunc appetitus uocatus fit, hoc eft motus animæ ad profequendũ bonum non habitũ, aut non bene habitũ: ni hil. n. eft aliud appetitus (vt & nomen fonat) quã motus animæ ad profequendum bonum oblatum, non autem habitum: propter quod appetitus ex gaudio & trifti- tia quadam oompofitus eft: quatenus enim bonum ꝑcipitur, eatenus gaudium fit, triftitia vero, quatenus non habetur, aut non commode habetur: quapropter mo- uetur anima ad confequendum, fit. n. motus omnis ad id, quod non habetur. Pri- mus autem & fimplicifsimus appetitus fit, quũ bonum quidem recipit anima, non dum autem ꝓfunde & penitifsime habet: quare dilatatio fit cordis, quo fecundum

partes

partes omnes fruatur bono. Interdum anima secundum unam partem habet, secũ dum aliam non, vnde & alius appetitus innascitur, vt secundum omnes partes fruatur: quare aut partẽ, q̃ caret bono, ad aliam mouet, aut utranq; inuicem astringit, aut bonum illud successiue de una parte in aliam deponit: quo pacto ab infantibus admoto ad mãmillam ore, primum astrictio oris fit vndequaque circa mammillã, & suctio lactis: deinde, vt & aliȩ quoq; partes fruantur, attractio fit lactis de parte in partem vsque ad ventriculum, q̃ q̃dem attractio non solum simplex est à specie facta, sed & organica, hoc est p cõstrictionem & dilatationẽ villorum factam per modum dictum, quo partes in toto mouẽtur, prout expedit, specie boni percepta per phantasiam: non sunt autem hi motus, & ordo inter membra absq; fine naturæ cognito, q̃q̃ particularia membra simpliciter agant. Interdũ oblatum bonũ nullo modo habet, sed separatũ est, appetitus nihilominus fit ad psequendum, vnde animal ipsum sese aut totum mouet ad bonum, aut partem aliquã, vt manum, quo magis potiri potest: verum actio hæc non statim fit nato animali, sed in quibusdam lõge post, & non nisi iam phantasia habente experientiam multorum motuum, vt lacertorum, & aliorum ijs seruientium: quo pacto tandem pgressio fit, quippe è paruis principijs & motibus ad maiores, & demum ad maximos peruenitur: tantus est consensus partium & inter se, & in toto. Porrò specierum, quæ vt bonæ recipiunt, aliæ fiunt cum abiectione contrarij, quod per successionem quandam fit, & in tempore, vt sedatio sitis, & vniuersaliter primarum qualitatum receptio: aliæ momento, & sine motu perficiunt, vt visio: quæ igitur cum motu accidunt, & in tempore fiunt, delectare magis videntur, quia longior est voluptas, & diutius producitur: q̃ vero momẽto perficiunt, quasi simul fiant, & factæ sint, delectãt minus: atque hoc modo se habent, quæ gaudium faciunt. Quoniam autem & per phantasiam & per intellectum homo apprehendere, & appetere bonum potest, reliqua vero animalia per phantasiam solum, appetitus quidem in homine, qui per intellectum fit, voluntas dicitur, qui vero tam in homine, quàm in alijs animalibus per phantasiam fit, appetitus simplex dicitur: est autem & voluntas motus animæ ad consequendum bonum per intellectum oblatum, non autem habitum. Consultat quidem intellectus, & ratiocinatur, & bonum ostendit, & eligendum, quo oblato, si non habetur, motus fit animæ ad consequendum, q̃ voluntas dicitur. Affectus porrò alius, qui ex gaudio proficiscitur, est amor vocatus: duo enim quum ad gaudium cõcurrant, receptio scilicet boni, & causa, siue res, quæ bonum illud producit, si quidem cõsideretur anima, quatenus bonum recipit, & apprehendit, sic quidem simpliciter gaudet: si vero consideret, vt & causam respicit, quæ gaudium illud facit in ipsam, sic q̃dem amor fit, hoc est desideriũ quoddam, quo & illi rei bene esse optatur, q amor vocatur: ꝙ enim amor eiusmodi sit, illud monstrat, ꝙ res illæ si bene habent, lætamur, si male, tristamur. Quapropter amor per se causam respicit secundum se, quȩ gaudium facit, quem affectum magis exprimit nomen beneuolentiæ: & simpliciter quidem non aliud est amor, q̃ beneuolentia rei, quà gaudemus: quòd si rem illam in voluptatem nostram vertamus, non amor est, sed libido: amor enim per se omnis purus est, & nihil aliud vult, nisi vt bene sit illi rei: quem amorem non solus homo, sed & alia animalia habent, quibus phantasia & memoria inest, nam & filios ea tueri videmus, & ijs escas parare: propter quod & diuina res est amor, & à natura propter finem diuinum datus.

A *De tristitia, & odio.* Cap. 18.

SIcut igitur recepta boni & conuenientis specie lætitia fit, ita recepta specie mali & dissentiẽtis tristitia innascit̃, q̃ proprie tristitia dr̃, quum animal ipsum iudicat p phantasiam: quãquam etiam tristitia dicat̃, & quum membrum aliquod p se mali speciem recipit. Est autẽ & in tristitia appetitus suus, hoc est motus animæ, sed hic est ad euitandum malum, qui est primus & simplicissimus appetitus, qui in tristitia fit. Sunt autem plures modi, quibus anima malum euitat: primus est refugere, qua potest, propter quod constringit̃ membrum, sic. n. secundum partes multas refugit, nisi intrinsecum sit malum, tunc. n. dilatatur, vt dictũ est: quum vero constringit̃, si diu ferre eum situm non põt, tum aut motum facit cõpositum, modo dilatando se, modo cõstringendo, aut motu tremulo agit̃, aut excussionem nocentis tentat, mẽbro sese repente & impetu quodã laxante: quod qdem in simplicibus mẽbris sine phantasia motis naturaliter fit eo modo, quo dictum est: in animali aũt iudicante per phantasiam maiori quadam eruditione fit, edocta iam phãtasia plures motus. Quis mõstrauit Asello rudissimo animali, quum pungit̃, pellem primo constringere, mox repentino quodã ac grãdi conatu facto eandẽ laxare, & distendere, ac per eum motum lędens excutere? nempe prius natura docuit constrictionẽ facere recepto nocẽte, mox & eadẽ dilatationẽ docuit, partibus, q̃ prius constrictæ fuerant, non potentibus diu eo sub situ stare: quos motus vbi semel edocta fuit phãtasia, tum quasi facta arte quadã & memoria prõptissime eum excussionis motum operatur: operatur aũt modo hoc, modo alio ingenio, modo pedes admouẽdo, modo manus, modo alia membra, per q̃ nocens abijcitur: qp si nullo modo ꝓpellere, & amouere posse iudicet, animal ipsum fugit, & amouet sese à nocẽte. Sicut aũt in B gaudio erat & gaudium simplex, & amor, ita in tristitia est & simplex tristitia, & odium: tristitia qdem, quatenus anima sub recepto malo male hẽt, odiũ uero, quatenus causam respicit, cui male vult, est. n. odium desiderium quoddam, quo male optamus causæ, à qua tristamur. Est autem & in animalibus omnibus, aut perfectioribus sua maleuolentia, in quibusdam quidẽ conspicua, in quibusdam obtusior in quibus imperfecta q̃dam est phantasia: sunt. n. animalium, quæ solum refugere à malo nouerunt, q̃dam vero, q̃ etiam repellere possunt. Hominum autem alij natura tristes sunt, alij lætabundi magis, tristes sunt, qui contrarijs resistere minus possunt, læta vero obire non sunt idonei, lætabũdi autem, qui & ad læta aptissimi sunt, & tristibus maxime possunt resistere. Qui igitur pauci caloris sunt, & exangues, ac debiles, vt senes, & ægri, & conualescentes, parum resistere contrarijs possunt, quare vt plurimum tristes sunt, porrò & hi, & qui melancholici natura sunt, & amarioris sanguinis, ad læta minus idonei sunt, quare nec ea vti læta recipiunt, vt spectacula, veneres, commessationes, conuentus, lusus, & id genus: ægri quidem, & pauci caloris, quia non possunt, & dispositionem non habent: melancholici vero, quia ad contraria dispositi sunt. Iracundi vero & ipsi non lætantur, quia ira non sine tristitia quadam est, qui vero optime sani sunt, & multo abundant sanguine & eo quidem dulci & leni, non acri, & bilioso, & melancholico, ij quidem, quòd & maxime resistunt contrarijs, & qp optime dispositi sunt, oĩa ferè aut vti læta recipiunt, aut vti minus tristia, quare & ad societates, & cantus, & spectacula, & lusus, & alia id genus maxime proni sunt: vnde & iuuenes, & pueri maxime gaudẽtes sunt. Alij præterea maxime amant, qui scilicet & lęti natura sunt, multa enim recipiunt vti

grata:

grata: talium autem est amor: alij parum amant, qui & tristes natura sunt, plurima C
enim odere pp contrariam causam, ꝙ omnia ferè vti ingrata recipiunt: in ijs autē
odium versatur. Sunt porrò qui neminem fere amant: nā, quēadmodum inter animalia quędā sunt, q̄ reliqua ferè oīa odere, & persequunt, vt serpētum genus, ita &
inter homines quidam sunt, qui reliquos odio habēt; quod & in gustu quoque accidit, in quo dispositiones quędam inueniunt, quæ edulia ferè omnia abominentur:
sicut igit in his praua q̄dam constitutio est in lingua, & stomacho longe ab ea, quæ
ordinario, & vt plurimum fieri à natura solet, ita & inter animaliū species, & inter
homines ipsos cēsendum est in q̄busdam alienissimā ab eo, quod vt plurimum est,
constitutionē esse humorū, & cōplexionis, p quas reliquos odio habent. Aliæ his
opiniones sunt, alij mores, alius color, alius aspectus: sanguis eorum cęnosus, turbidus, & quadā sordida melancholia redundans, quibusdam quidem frigens, quibusdā exustus, q & insolentes sunt & supbi, reliquos despectui habētes, ad seipsos oīa
trahentes, inuidi pcipue, vtpote maleuoli. Atque ita se habēt tristitia, & gaudium.

De timore. Cap. 19.

QVòd autem & timor tristitia quædam sit, manifestum est, omnes enim ex malo aliquo timemus: si igitur malum præsens iam sit, & lædat iam, tristitia simplex fit, si vero præsens nō sit, sed immineat vt affuturū, tum timor vocatus
& pauor fit: nihil. n. aliud est timor, q̄ tristitia ex imminenti malo. Primū autē, qđ
in timore fit, est fuga caloris introrsum, eius q dem, q extra cor est, versus cor: eius
aūt, q in corde, in penitissima cordis: pp qđ timentes & pallent, & tremunt calore
deserente membra. Fit aūt in timore maxime cōcursus caloris ad cor & fuga, q̄m
& laborat maxime cor: in simplici namq; tristitia, psente malo in aliquo membro, D
phātasia quidem fit euitandi malum in ea parte aut per constrictionem, aut p motum tremulum, aut per excussionem, aut aliter, ipsum autem cor per se non laborat: at vbi species mali imminentis ad phantasiam, & ad cor fertur, ipsum quidem
per se laborat, quare maxime ad ipsum fit caloris cōcursus. Fit quidem interdum,
vt & in simplici tristitia laboret cor, vt in nuncio cęsi filij in pręlio, aut fugati exercitus, & eiusmodi: uerum differt & hoc à timore, ꝙ in timore simul cum tristitia
semper anima videtur satagere, & consilium q̄rere, vnde confundit, & tremit: in
nuncio autem fugati exercitus sola tristitia fit: cuius signum est, ꝙ, si nuncietur fugatum esse exercitum, adhuc tamen incertum fit, tremor simul & timor cum tristitia illa iungitur, eo ꝙ anima satagit, & cōsilij confusa est, & nescit, quid faciat: propter quod minus timent, qui consilium capiunt aduersus imminens malum, vnde
&, quum de improuiso imminet malum, timemus magis.

Eorum autem, quæ timorem incutere solēt, multiplex est natura, vniuersaliter
autem quorum mistiones & naturæ contrariæ sunt, & multum dissimiles, sicuti p
inimicitiam quandam & disconuenientiā recipiuntur ab anima, ita &, si sub modo
aliquo, quo nocere possint, recipiātur, timorem inferunt. Miluo quidem & Pullo
gallinaceo inimica natura est: nō timet autem Miluus viso Pullo, ꝙ nihil ab ipso lædi potest, pullus autem cōtra viso Miluo expauescit, ꝙ naturam eius vti inimicam
& nocere potentem recipit: elephantis autem & equi natura cum pullo non est cōtraria. Videtur autem natura non frustra hunc timorem insinuasse animalibus,
quo possent & fugere, & se tueri: quinimo & propter hanc causam nō solùm voluit

formas

A formas contrarias formidabiles esse, sed & certas figuras & motus, sub quibus delata species timorem apportet: propter quod non solum verus Miluus, sed & fictus similitudinem habens gallinaceo pullo pauorem infert.

Est autem animalium inimicitia interdum cum tota specie, interdũ non cum tota specie propter certa quędam: qua de causa cum Psillis & Marsis non ea serpentũ inimicitia est, quæ cum reliquo genere, siue sit mistio ijs non omnino cõtraria, siue odor, siue aliud, per quod species minus ingrata accidat: quæ amicitia & inimicitia naturę inter homines quoq; versat: propter quod alios sine causa odimus, alios amamus propter modos, cum quibus species rerum ad animã veniunt, qui sunt conuenientia & disconuenientia. Formidolosa quoq; ea sunt, quę vti prorsus ignota pertingunt ad phantasiam: dico autẽ ignota non quantum ad vniuersale illud, quod cognitionẽ facit, vt color, sonus, & id genus, sed quantum ad coniuncta, quæ sub ipso vniuersali latent: qunm enim nescimus, q̃ sint, & an bona, an mala, tum ignotũ illud ptimescit anima, ꝙ phantasia fiat de sublatente, atq; imminẽte malo: propter qđ & noctis, & solitudinis, & maris, & præcipitiorum imago & belli formidabilis est: omnium enim horum phantasia fit coniuncti cuiuspiam, quod nocere posit: cuius signũ est, ꝙ assuefacti nihil præterea timemus, quasi securi: hac de causa sępe expauescimus ex paruo lapilli casu, si imprępuisus accidat: & superueniẽte nobis aliquo, vel etiã amico, si de improuiso superueniat, timor fit, ꝙ nondum parata anima sit, & nõ cognoscat, re aũt cognita statim cessat timor. Eadẽ de causa in Ephialte, quẽ alij incubum vocant, formido fit, qm̃ per somnum obstructis neruis illis, qui ad pectus eleuandum veniunt, & prohibita dilatatione illius, memoria subit eorum, quæ solẽt

B eam dilatationem prohibere, inter quę occurrit pondus aliquod nos opprimens: quare phantasia fit ponderis nos opprimentis: hoc aũt quum vti ignotum offerat, timor fit: facto autem timore rursus memoria fit terrefacientium, inter quæ nobis occurrit aut Dęmon, aut quid simile, antiquis autem Ephialtes gigas: semper.n.in somno ea primo occurrunt, quæ maxima sunt in vnoquoq; genere: quare tandem phãtasia fit dęmonis alicuius, aut alterius similis nos opprimẽtis, vnde excutimur prę timore. Sunt porrò magis & minus timorosa ea, ad quę magis & minus sumus potentes: alij scalas timẽt ascẽdere, ꝙ minus agiles sint, alij nihil timẽt, ꝙ agiles sint, & alij ponti angusto cõmitti expauescunt, alij non. Timidi vero natura sunt, qui frigidi magis sunt, quales mulieres, eunuchi, senes, & melancholicorũ genus, contra uero audentes magis, qui natura sunt calidi, & multi sanguinis, & spirituum: ea.n.est optima animæ dispositio, per quã ipsa maxime potest, & operatur, & resistit: operatur aũt, & potest per calorẽ: quare quibus is est plurimus, & minus cõfunduntur in periculis, & semper consilium capiunt, &, si pars sanguinis & spirituum introtsum fugit, pars tamen multa relinquitur, quare nec tremunt, nec pallent sicuti alij, & se tuentur. Timidiores quoque sunt cęteris paribus, qui paucorum habent experientiam, multa.n.ijs vti ignota offeruntur: propter quod pueris maxime infertur timor, experti vero, & securi, & potentes distinguere coniuncta cum rebus, pauciora expauescunt: sunt tamen non nulli, qui, ꝙ experti non sunt, quę subsunt rebus, multa non timent, nondum.n.nouere pericula, quæ coniungi consueuere: propter qđ & qui plura considerant, & plura experti sunt, interdum magis timent, quàm qui ad pauca aduertunt, vt ebrij, & qui natura similes ebrijs sunt.

SI vero nouum aliquid vti ignotum offeratur, non tamen phantasiam facies imminentis mali, tunc nõ timor fit, sed admiratio sola: nihil .n. aliud est admiratio, quàm suspensio animæ, seu fixio, & applicatio intenta: nam & tenduntur nerui, & calor, ac vis omnis animæ ad id affigit, vnde & intentio vocatur. Si igitur ignotũ illud vt simpliciter ignotum offeratur, tũc inquisitio sola fit, idest applicatio animę ad eam rẽ, & ad coniuncta cum illa, ad quę mouetur de vno in aliud: quod quomodo fiat, difficultatem non paruam habet: diximus autem de eo in ijs, quæ à nobis de intellectione aliàs scripta sunt. Si vero, quod offertur vti ignotũ, sub ratione offeratur cuiusdã magnitudinis consueta longe excedentis, sed rei tamen, quam ꝑ opinionem veneramur, & amamus, tunc ecstasis vocata fit, hoc est mentis phantasieq; excessus quidã in admiratione, per quam ab omni alia re distracti, immotique reddimur, & insensitiui: qđ maxime ijs accidit, qui aut vere sancti sunt, aut sibi ex melãcholijs ui dent: his enim & angelorum choros & Deos videre apparet. Idem & amantibus interdum euenire consueuit ex ingenti intẽtione in rem amatam, sæpe enim adeo magna est, vt species ea in phantasia perinde moueat, ac si in oculis esset: nihil enim refert ad apparentiam faciẽdam, siue species deforis veniat ad oculos, siue introrsum: propter quod videre sese putant, & obstupescunt, & extra se fiunt. Si vero res sub ratione magnitudinis oblata sit, sed rerum timendarum, vt Dęmonum, & Manium, tunc affectus supra ecstasim fit, qui nomen non habet, sed ab effectu horror appellatur: horrescimus enim, & rigidi euadimus, admiratio enim tensionem facit, timor frigiditatem, vnde quasi congelati distentiq; neruos & pilos, immoti stamus.

Noua quoque ea sunt, quę risum mouere solent. Verum illud in primis sciendum est lætitiam omnem cordis spirituum & diaphragmatis dilatationẽ facere, horum D autem dilatationẽ dilatare & musculos, qui à lateribus buccæ sunt, ac facere motum illum oris, qui risus dicitur, qui in natura finem aliquem habet, quo lætitia interna in facie manifestetur: qua de causa, quum aut amicis & familiaribus, aut filijs, & vniuersaliter charis occurrimus, præsertim si vti noui adueniant, ridere solemus, & lętitiam ostendere. Verum hęc non proprie ea sunt, quæ ridicula dicuntur, neque eiusmodi proprie risus est; res autem, quæ proprie risum mouent, sunt in primis nouæ, repentinæ, leues, ac ludicræ, habentes argutiã quandam, & concinnitatem ad aliud, ab his .n. maxime ridere solemus: quales sunt facetiæ, & quæ mimi repræsentant, & personati, & extranea quædam subito ac concinno quodam casu facta, vt si quis ad negocia sua intẽte pergens subito labať: hęc .n. omnia vti noua offeruntur, & ꝑpter nouitatem subitam admirationẽ inducunt: repentina autẽ esse oportere monstrant facetię, quę quum protenduntur, & affectate dicunť, leporem & salẽ omnem amittunt, subito enim ferire volunt: leues autem res esse debent, alioqui, si feriæ sint, non risum facient, vt si, qui mimus est, sit pater, aut qui labitur, male afficiatur: porrò delectant hęc, qm̃ argutiam habent & concinnitatem quandam. Oportet autem scitu facilem esse argutiam, alioqui inquisitionem faciet non risum: quæ igitur eiusmodi sunt, omnia subitam & repentinam admirationem, ac repentinam etiam delectationem faciunt: admirationem quidem, q. a vt noua offeruntur, repentinam vero, quia subito oblata, delectationem vero, tum quia cognoscuntur facillime (delectat enim omnis cognitio, vtpote animæ finis, & perfectio) tum quia appositam ad aliud concinnitatem habent, qua de causa & trãslatio delectare solet; delectatio autem omnis

A vtpore res læta expansionem cordis facit, hæc autem motum oris, qui risus dicitur. Quòd aũt apposită quandam concinnitatem habeant, quę risum mouent, mõstrant & facetię, & mimi, & personati: facetia.n.omnis arguta est, vnde & sales dicti sunt: mimi vero propter aptãimitationem maxime delect ant: personati uero & ipsi imitantur: non oẽs autem risum mouent, sed qui per noua quędam, & extranea, quę quatenus talia, admirationem primo subitam faciunt, mox delectant, si apta sit nouitas. Est autem & in eo, qui cadit, & inopinate labitur, sua cõcinnitas, quę delectat, aptissime.n.videtur fieri, vt qui intẽte in rem suam pergit, repente labatur, nullus enim (vt dici solet) poterat illi accidere pulchrior casus. Quis non ridet, q̃ videat duos monachos super equo aliquo, q̃ calcitret, & deijcere illos patres velit? nimirum appositissima res est, & facetissimus casus: ꝙ si periculũ aliquod graue ijs immineat, iam non risus fiet, sed timor, & pietas, qm̃ res seria fit, nõ amplius iocosa & ludicra.

Est autem risus compositus ex admiratione & lętitia motus, propter quod & quędam contranitentia in risu est, admiratio.n.suspensionem quandã in anima facit, lætitia vero ex pãsionem: qua è re fit, vt, quum producitur risus, nõ sine molestia fiat: q̃q̃ & alia quoq; causa coniungatur, ꝙ non debite perflatur cor in illa quasi cõtinua expansione existens. Assimilatur autem risui & is, qui ex titillatione contingit, compressis capitibus lacertorum quorundam, & neruorum, vt coxarum, & plantę pedis, & subalarum: non est autem proprie risus, sed assimilatur, qm̃ & ille mistus est motus ex suspensione & dilatatione cordis repente factis: quod accidit non quomodocunque compressis, & tactis lacertis, & neruis illis, sed leuiter tantum, & per summa, ac subito pressis, & subito etiã dimissis, atque ita alternatim dimotis: ex primo enim cõtactu & leui pressione quidam veluti horror repentinus accidit, qui ad B diaphragma & cor pertingẽs repentinam contrãctionẽ & suspensionẽ animæ facit, mox subito etiam dimissis neruis illis subito etiã cessat horripilatio, & cor ad propriam naturã redit, quod cum delectatione, & gaudio fit, & dilatatione: est autem tã subitus vterque motus, vt simul pene sint suspensio aĩæ & dilatatio, quod & in risu quoq; contingit: propter quod & hic quoque proportionale quiddam risui contingit, non sine molestia quadam. Nemo autem sese ipsum titillat, qm̃ subita quædam horripilatio est, qđ titillare dicimus, subita autem fit titillatio, & repẽtina, quum aĩa imparata, & nõ aduertente cõtactus fit, at sese tangente aliquo semper parata, & aduertens aĩa est, alio vero tangente, ẽt si aduertere velimus, horror nihilominus fit, quia tam continua nõ est animaduersio illa, vt tñ non tangatur tanq̃ de improuiso: cuius signum est, ꝙ, si intentissime & obstinate aduertamus, aut titillationẽ non sentimus, aut minorem. Idẽ accidit, & si quis capillum alteri vellicet non aduertenti, subito enim horrescit, quod nemo patitur, sibi ipsi capillum vellicans. Sunt aũt alij ad risum promptissimi, alij duriores: duo enim in risu sunt, admiratio subita rei nouæ, & ludicræ, & delectatio: qui igitur facillime admirant̃, ij ex causa hac aptiores sunt ad ridendum, propter quod pueri maxime, & mulierculæ, & plebs facillime ridere solent, grauiores autem, & seueriores, vt viri, & ij quidem philosophi minus in risum ducuntur. Porrò, qui læti natura sunt, aut ex accidenti aliquo facilius in risum mouentur, facillime.n.lætis afficiũtur ꝑꝑ dispositionem: quare ꝑ naturam iuuenes, & optime sani, & q̃ sanguinem plurimum habẽt, & eũ dulcẽ, non biliosum, non melancholicũ, maxime ridere solẽt: ex accidentib. vero dispositi quoq; ad risum sunt, qui in lętitia quasi sunt constituti, vt ebrij, & quib. multa adsunt eorũ, q̃ lęta dicun-

tur, si noua sint: quare, & qui in cõuiuijs sunt inter familiares & amicos, q̃ plurimũ ridere cõsueuere, imo sępe adeo effuse rident, vt continere nõ possint risum, & incontinentię notentur: cã est, (vt Arist. ait) ꝙ ipsa lętitia quasi risus quidam est, & ij quodãmodo in motu sunt semꝑ, res aũt in motu posita adeo prõpte impellitur, vt contineri non possit: contra autem, qui aut natura, aut ex accidenti aliquo tristes sunt, vt melãcholici, & quibus amarior est sanguis, & ęgri, & iracundi nõ facile ridere solent, qm̃ delectari nõ possunt, vnde & aliqui visi sunt, qui nunquã risere (vt de Philippi imperatoris filio legit̃) qui ob id Agelasti appellant̃. Nũc de ira dicamus.

De Ira. *Cap.* 21.

QVòd igitur, quicunq; irascitur, ex offensa aliqua irascatur, manifestum est: cognoscitur aũt offensa & per intellectum, & per phantasiam. Irasci autem cõe est animalibus omnibus, aut perfectioribus, quare & ijs per phantasiam accidit, quatenus cõe est, irasci. Nõ est autem ira, quum non iudicante animali ipso, mẽbrum aliquod recepto nocente aut constringitur, aut ẽt nocens expellit, sed tum solum, quum animal ipsum iudicat: porrò nec, si animal recepta mali specie phãtasiã faciat aut se contrahendi, aut aliter cauendi à nocente, aut ẽt propulsandi, quatenus sese à malo defendat, irasci ipsum dicimus: neq;.n. aut in tussi, aut sternutamẽto ira moueri animal dicimus, nisi cõi quadam appellatione: quare tum solũ irã vocamus, quum & odiũ fit in rem, quę offendit, nec solũ odium, sed & appetitus nocendi illi, & quodammodo vlciscendi iniuriam: quod quum per mẽbra exteriora fiat, vt ꝑ manus, aut pedes, aut cornua, aut dentes, & id genus alia, quibus natura animalia armauit, necessarium animæ est vires colligere, ac mox demãdare ad ea mẽbra, quæ agere debent. Primum igit̃ quod fit in ira, appetitu nocendi oborto, est collectio caloris circa cor, vbi sedes animę & vis est: ꝓpter quod recte aiunt esse iram sanguinis ebullitionem; hoc enim primo fit, mox, nisi quid impediat, transmissio etiam caloris collecti fit ad partes, quę nocere paratæ sunt: prohibent autem quędam eam sæpe trasmissionem, vt aut timor maioris periculi, aut iudicium, ꝙ frustra id fiat, aut ratio, & eiusmodi alia: sed hæc accidũt: quare ira per se est appetitus nocẽdi causæ nos offendenti, ex quo collectio caloris fit circa cor, & transmissio eiusdẽ per se ad partes, q̃ nocere habent. Nocent autẽ animalia nũc ꝑ has, nũc per illas partes, vt cuiq; promptius est, at homo, quum non aliter nocere potest, lingua iram conceptam mõstrat, aut iurgijs, aut imprecatione mali, aut & blasphemijs in Deum, quem causam esse oĩum, quę fiũt, in opinione hominũ est. Sunt aũt alij promptissimi quidẽ ad irascendum, tardi autem ad prosequendã vindictam: alij vero tardiores quidẽ ad irascendũ, promptiores vero ad sumẽdam vindictam: alij ad vtrunq; promptissimi: alij ad vtrunq; tardissimi. Qui igitur tristes natura sunt, & oĩa ferè per displicentiam recipiunt, vt ægri, & male affecti, & ex alijs causis irati, & q̃bus biliosior est sanguis, & melancholici, omnes q̃dem hi, ꝙ ex omni causa facillime offendunt̃, facillime iram concipiunt: tardius autem exequũtur, quicunq; ex his timidiores sunt, & pauci sanguinis, & frigidioris, tum vero & prudentiores, & rationi parentes magis: contra vero, qui bene valent, & multi sanguinis sunt, & lenioris, serius quidem irascuntur, & non facile, quia omnia fere uel uti lęta recipiunt, vel vti minus tristia: at, vbi de offensa iudicium fecere, tum promptissime iram effundunt, & vlciscũtur: ad vtrunq; vero impigri sunt, quicunque calidi quidem sunt, & multi sanguinis, sed biliosi, & amari, aut exusti melancholici, præcipue autem & irrationales, & superbi: superbi

A perbi enim ex omni iniuria vel leui magnam iram concipiunt, quò diniuriam non metiuntur, quanta per se est, sed quantus ille videtur, cui illata est: tardi vero sunt ad vtrunque frigidi natura, sed mites tamen, & ingenij haud peruersi: atque hi obliuiscuntur etiam iniuriarum, quod non ij faciunt, quibus crassus, & fibrosus est sanguis, qui que inuidi sunt, & superbi, & praui ingenij.

De verecundia. Cap. 22.

Verecundia autem est tristitia de defectu proprio in pręsentia alterius, propter quam fit motus sanguinis & caloris ad eas partes, quæ laborant maxime: laborat aũt maxime facies in pręsentia alterius, qui indicet defectus nostros, pp qđ & erubescimus, & demittimus oculos in pudore; tristamur igiť, & dolemus ob defectum propriũ (vt pote malũ.) Nihil autẽ refert, siue actu fiat defectus ille, siue factus fuerit, aut immineat, omnino.n. tristamur, &, si nemo sit p̃sens, tristamur solum, si vero alius, aut plures præsentes sint, nõ tristamur solũ, sed pp pręsentiã laborat facies, quasi ferre nõ potens pręsentiã eius, qui nostrum defectũ videt: propter quod natura quasi opẽ latura illuc calorẽ mittit, calor etiã sanguinem trahit, vnde rubemus, quod in adolescentibus signũ bonum dici solet, signum est.n. ingenui animi, cui cura sit defectus ꝓprij, & corrigi sit sperandum: in sene aũt verecundia laudari nõ solet, vt pote qui factus senex, correctus tñ nõ sit, & virtutẽ non habeat. Qui igiť arrogãtes sunt, & sibi plurimũ tribuunt, cęteros cõtemnunt, & nihili habent, quiq; scelerum & defectuum propriorum curam nullam habent, hi solent inuerecundi esse, pp quod impudentes cum exprobratione quadã nominanť: sunt tñ, qui inuerecũdi sunt, vel ꝙ ad defectus proprios nõ aduertũt, vel nõ cognoscunt. Timidi vero, & q alios nõ nihili faciunt, defectuum aũt propriorum curam B gerentes, & aduertentes, magis solent verecundia capi. Atq; hæc quidẽ de affectib. animi, & eorum causis, & sympathijs, ac antipathijs dicta sint per transcursum.

De alijs quibusdam consensibus phantasię. Cap. 23.

Qvosdam præterea consensus habet phantasia, quum à memoria quorundam mouetur, aut valde intẽta est: quippe alio oscitãte & nos pariter oscitamus, si non aduerterimus: qđ fit excitata memoria alterius ab oscitatione, tum & facto repẽte & inaduertẽter appetitu eiusdem, quod alias anima vti bonum agnouit, vnde & nos simul oscitamus: nihil.n. refert ad faciendum eum motum, an vapores aliqui pigri super musculis sint, vnde appetitus fiat excutiendi, an alio modo, & ex memoria innascatur idẽ appetitus, idem.n. omnino fit: innasciť autẽ nõ aduertẽtibus nobis facta memoria, aduertentibus autẽ nõ innasciť phantasia rectum iudicãte. Similiter & edẽte alio acerba q̃dã, memoria fit & appetitus cõsimilium, oĩs autẽ appetitus animã mouet, & calorẽ, anima autem, quę in mẽbro est, qđ appetit, quasi sibi deficiat aliquid in eo, suggerit ꝓportionale quiddã, aut saliuam, aut, qđ melius iudicat: sicut & in veneris phantasia appetitu facto intenditur virga suggerente anima plurimum spiritus: & dolente mẽbro calor & sanguis concurrit: ad q̃ si recte respiciamus, impossibile nõ existimabimus, quod de pregnãtibus dicitur, remanere scilicet in fœtu signa quorundã, quæ ipsę auidissime appetiuere: siquidẽ facta ingẽti quadã phantasia & appetitu quorundã, aĩa ex ijs, quæ in corpore sunt, ꝓportionale aliquid mouet p̃cipue in sanguine, ex quo quũ nutriať fętus, nihil prohibet signa quædã eius alimẽti ita affecti ĩ eo remanere, pręsertim coloris, propter qđ ea si

gna rubentia ferè omnia sunt, & excustionem aliquā in sanguine factā ostendentia: C fortasse autē & figura cupitę rei ostendit, qđ in eo ꝓportionali aīa ēt figurā mentiat. Eadē porrò phātasia intenta potest & fascinum inferre, non quidem ab vnoquoq; hominū, sed à certis solum, quorū humores & spiritus adeo remoti sunt à natura aliorū, vt penè venena sint: ij igitur cōcepto in infantē odio intētissime intuētes, spiritus quosdā ex oculis, & tota è facie eiaculant, qui ad teneros infantis spiritus appliciti eos vti venena sensim absumunt: ex oculis aūt, & toto è corpore euaporare insensibilia corpuscula mōstrāt specula, in quę mēsibus laborātes mulieres inspectāt, spurca.n. & squallore quodā ac situ obsita reddunt: legimus & familias quasdā fuisse in Creta, quę laudādo fascinū inferebāt, qđ certe vti possibile recipiēdum est: existente.n. natura quorūdā (vt dictū est) perinde ac venenosa, & eiaculatis ex oculis eorum spiritib. perniciosis, nihil ꝓhibet nō infantes solum, sed & grādiores fascino affici, laudādo autē maxime, q̄m laus propria lętitiā parit, lętitia autē, vt diximus, dilatationē tū cordis, tum & spirituum facit, tum & totius faciei, & pręcipue oculorum, vn̄ aditus quodāmodo aperitur veneno, quod à fascinatore eiaculat: qua è re forte enatum est illud, quod ꝓfam ur, quum aliquos laudare volumus, bene.n. prius ominātes, Verba nostra, dicimus, tibi nō noceāt: quin & aliqui sunt, qui, dum laudant, faciē auertunt, nō tm̄ vt indicēt molestā sibi esse laudationē, sed vt à fascino caueāt, iā.n. in opinione est per laudationes fascinum fieri. Vtrū aūt & numeri quidā, & figurę, & imagines sympathias quasdam & antipathias habeāt ad amores, & odia, & fascinos, & vtrum verba, & cātationes, & id genus ligēt, & soluāt, alterius quidē est & tp̄is, & contēplationis. De ingenio autem eorum animalium, quæ intellectu carent, & quō nidos ad alendos fętus, & telas ad capiendas escas tā artificiose fabricentur, & alia eiusmodi, nonnulla quidem diximus in ijs, D quæ de intellectione à nobis scripta sunt, nondum autem emissa, neq; plane exculta, & digesta: quod faciemus, si vita & ocium suppetet nobis. Atque hæc de sympathia & antipathia rerum, quantum attinet ad contagiones, pro tempore dicta sint.

De quibusdam dubijs à Ioanne Baptista Rhamnusio scriptis. Cap. Vltimum.

HAec cum iam impressa essent, ac visa à IO. BAPT. RHAMNVSIO Illustriss. Consilij Decem Senatus Venetiarum Secretario, vtriusq; linguę peritissimo, & eorum, q̄ ad bonas literas & disciplinas attinēt, multa perdocto, gratulatus ille pro vetere amicitia nobis, simul & nonnulla dubia ad nos perscripsit, & nouas quasdā sympathias proposuit, quarū rationē, si ocium mihi foret, expostulabat, digna quidē oīa, de quibus cōsideratio haberet diligētissima. Nā, quum ego causam, ꝙ in nauigatoria pyxide perpendiculum semper in polum spectet, retulissem in mōtes Ferri & Magnetis, qui sub polo sunt, dubitationē ille nō negligendā attulit, primum quidē ꝙ, qui de subiectis polo partibus scribūt, nulli dicunt mōtes Ferri, & Magnetis sub polo esse: deinde ꝙ, & si dentur ij montes, cā tamen ad eos referenda non videtur in nostro mari, quando constet in Ilua insula iuxta Populoniam Italiæ esse Magnetis montes (inde.n. erui oēm Magnetem, quo hic vtimur) nec tamen nauium illac prætereuntium perpendicula ad eos montes verti, oportere aūt ita fieri, si Magnetis species perpendiculum mouet, propinquissimis existentibus insulæ illius montibus: cur enim non magis moueant, q̄ qui remotissimi sunt sub polo?

Ad hęc autem & miras quasdam proposuit antipathias, quarum vna erat, qui

fiat

A fiat vt impoſito oleo in carta ita aptata, vt cõtineat, ſubiectus ignis oleum quidem calefaciat, chartam aũt non. Alia erat conſimilẽ habẽs rationem, cur & circa pomũ circumuoluto tenui linteo, pomũ ab igne calefieri cernamus, linteum nec quicquã lædi. Addebat autem & ꝙ à fulmine nauium malos ſępiſsime videmus tangi, carinas autẽ nunquam. Tum & illud quoque quærebat, quæ ratio efficiat, vt feruente, & exundante in ahenis ſaccaro, ſi butyrũ q̃uis modicũ imponatur, ſtatim ſubſidat feruor, quo ingenio vtuntur artifices ad prohibendũ, ne erumpat ſaccarũ. Vtũtur & alio ingenio ad idem purificandum, quod pariter videri mirum poteſt: vbi.n. coagulari ſaccarum incipit, proijciunt in vocatas campanas, tum cretam tenuem cicotriconizant, ac ſuperimponũt, qua campanæ oſtium patet, craſsitudine digiti: atq; ita ſaccarum purgant ſurculis omnibus, & fęculẽtia omni ad cretam attracta. Hęc ſunt, quæ ille nobis examinãda propoſuit, quod quidem faciemus à ſupraſcripto inſtituto noſtro non recedentes, vt non proprias & propinquiſsimas cauſas aſsignare nitamur, ſed medias & proprijs propinquiores, quo poſsibile nobis ſit.

Primum igitur vtrum ſub polo ſint Magnetis mõtes, nec ne, ſub ambiguo relinquamus, ſcimus.n. eſſe, qui ſcribãt planas magis eſſe eas regiones, de quo Paulus Iouius Eṗs Nucerinus Luculẽtus hiſtoriarũ noſtri tp̄is ſcriptor, circa eam Sarmatiæ partẽ, quę Moſcouia nũc dicitur, diligentẽ inquiſitionẽ ab incolis fecit, qui ne eos etiã inueniri montes retulere, qui Rhyphei ab antiquis dicti ſunt: meminimus tñ nos quaſdã chartas vidiſſe earum, quas mundi mappas appellant, in quibus ſub polo montes notati erant (qui Magnetis mõtes inſcripti fuerant.) Siue igitur ſint, ſiue non ſint ij montes, nihil ad nos in prępſentiarum attinet, qñ per montes polo ſubiectos cathenam illam montium intelligimus, qui ad ſeptentrionẽ ſpectant tãti, & tã B vaſti, ac Ferri & Magnetis feraces: qui, & ſi magis diſtant à noſtro mari, q̃ Iluæ inſulæ montes, potentiores tñ ſunt ad mouendum perpendiculũ propter abundantiam & copiã Ferri, & Magnetis. Fortaſſe autẽ, & qui in Ilua eſt Magnes, non multę actionis eſt in ea minera: multi.n. dũ in minera ſunt, minus valent, q̃ extracti, ꝙ ſpirituales ſpecies ſua habeant impedimẽta: ſignum autem parum valere in ſua minera Ilię inſulæ Magnetem, ꝙ tam propinquus quum ſit nauigijs illac prętereuntibus, perpẽdiculum tamen non ad ſe cõuertit. Incaleſcere autem & feruere in charta oleum, chartam non accendi, cõmunem hẽt rationem cũ lebete, in quo aqua quidem feruet, lebetis fundus friget, & pomo, quod & ipſum calefit linteo illæſo. Horum autẽ omnium cauſa eſt antipariſtaſis: frigida enim ſunt aqua, oleum, pomum, propter qđ prohibent intermedium calefieri: Sed quomodo calefiunt ipſa, ſi mediũ nõ calefit? actio enim omnis contactu fit, ignis aũt non tangit aquam, oleum, pomũ, niſi per intermedia lebetem, chartam, & linteũ: hæc aũt niſi calefiãt, ac tantũ calefiant, quantum aqua, & oleum, & pomũ, nõ vr̃, qũo calefieri poſsint: ꝙ ſi calefiant, quo pacto igitur per antipariſtaſim & frigiditatem prohibent, ne intermedia incaleſcant? Dicendum poroſis exiſtentib. lebete, charta, & linteo citiſsime calorem contrahere aerem, qui in poris includitur, ac ꝑ ipſum incaleſcere aquam: porrò, quicquid aquæ calefactũ eſt, tolli ſtatim, & aſcendere, ac loco eius ſubſidere aquæ partẽ nihil calefactam, quę lebetẽ infrigidat, qua pori non ſunt, atq; ita cõtinenter fieri, vt aquę pars cedat, & tollatur, pars ſuccedat, & refrigeret: ita & oleum facit, nam & ipſum actu frigidum eſt: ita & pomũ, quoniam humidum eſt, & frigidum, & ſemper pars eius aliqua frigida tangit intermedium, ac calefieri prohibet per certum tempus.

Cur vero Fulmen nauium malos tangat, carinas autem & spondas, quæ iuxta C aquã sunt, non, dubitationẽ maiorem hẽt, si modo verum est, quod fertur: nam & de Lauro traditur non feriri ipsam à fulmine, quod non satis certũ est: eo autẽ recepto, ꝙ res ita se habeat, prõptior quidẽ potest esse ratio in Naui, q̃ in Lauro: nã antennas feriri à fulmine facile est, ꝙ altæ sunt, alta aũt à fulminib. peti in prouerbio ẽt est: causa aũt est, ꝙ fulmen vapor est quidã mistionis fortis, qui in altis gignitur, & extrusus è nube in latus acquirit impetũ, quare alta maxime ferit; interdum tñ impetus in ima inclinat, verum, vbi antiparistasim inuenit, aut frangitur, aut & repellitur: dictũ est.n.supra cõtrariorũ species fugare cõtraria: igitur iuxta aquas quũ descendit vapor, partim quidẽ frãgitur, partim repellit̃, qm̃ aer aquis vicinus plenus est vaporib. frigidis ex aqua eleuatis, qui tũ materiali antipathia, tũ spirituali frangunt, ac repellunt fulmẽ: quare carinas & proximas spondas aut nõ tãgit fulmen, aut fr actum nõ immutat. In Lauro aũt vtrum talis antipathia sit, incertũ est: illud magis in causa putarim, quod Laurus rotunda admodũ est, & corticis dẽsi ac læuis, à quibus omnib. fit, vt incidens vapor non inhæreat: propter quã rationem nec columnas à fulminibus tangi videmus, quòd rotundæ, tersę́que sint.

Butyrum autem iniectum compescere feruorem saccari dignam habet inquisitionem: idem vero & Oleum facere videmus in pulmenta, si qua corpulẽtiora sunt, vt in fabæ & ciceris lomenta, feruorem enim & exundantiam eorum cõpescit. Horum autem causa est, ꝙ duo præcipue concurrunt, quum feruor exundans fit, alterum est excessus caloris, & vaporum copia breui facta, alterum est obsistentia feruentis rei, si corpulentior sit, multum.n.extendit̃ & in magnas ampullas prius, q̃ scindatur; propter qđ & dupliciter ẽt compescitur exundantia illa, vno modo, si calorẽ & vapores frangas, qui extenduntur, quod fit iniectis frigidis vt aqua, alio D modo, si ipsum obsistens ita præpares, vt extendi in magnas ampullas non posit, quod faciunt vnctuosa iniecta, diuiduntur enim ipsa ad minimas, & non vltra diuisibiles partes, quæ intermistæ partibus corpulenti humidi prohibent extensionem amplã fieri: extensio.n.rarefactio quędam est, rarefieri autem non admodum possunt minima vnctuosi, tum ꝙ minima sunt, tũ ꝙ tenacis mistionis: quare, quũ vndique interposita intermistaq; sint obsistẽti, faciũt, vt nec ipsum obsistens recipere extensionem posit, nisi paruam, & per paruas ampullas factã: quare exundantia cõpescitur, & feruor fit per ampullas crebras, & paruas. Vnctuosa aũt sunt pręcipue oleũ, & butyrũ, & bene diuisibilia in minimas particulas: at butyrũ cum saccaro ꝓbe cõuenit ꝓpter dulcedinis, & pinguitudinis sympathiã, quare, & si modicũ sit, sufficit tñ ad compescendã exundantiã saccari, qm̃ bene miscibile est, & modicũ omne in multa partibile. Creta vero imponit̃ supra campanę ostiũ, non ꝙ ipsa attrahat fœculenta, sicuti magnes ferrum, sed ꝙ ꝓhibendo exhalationẽ inclusi ignis & vaporũ, fit, vt penitissime uapores permeent per saccarum, qui mox ascendentes secum ferunt agglutinatas omnes sordities, & sursum impellunt, quæ hærentes cretæ propter tenacitatem sic reddunt purum & syncerum saccarum.

Si igitur ꝑ hæc & doctissimo Viro IO. BAPT. RHAMNVSIO, & alijs factum est satis, tibi pręsertim Cardinalis amplissime, mihi quidẽ & gaudeo, & gratulor: sin aũt & alia desiderantur, excusabit me horũ consensuum & dissensuum natura, quæ adeo in abdito est. Si qui uero laborem nostrum commendabunt, aditumq; & viam per nos apertam his rebus fatebuntur, id omne debebunt tibi.

HIE-

HIERONYMI FRACASTORII DE CONTAGIONIBVS ET CONTAGIOSIS MORBIS, ET EORVM CVRATIONE

LIBRI TRES,

Ad Alexandrum Farnesium Cardinalem amplissimum.

Quid sit Contagio. *Cap. Primum.*

NVNC autem de Contagione prosequamur, cuius gratia tot de sympathia & antipathia rerũ q̃sita sunt, ab ijs incipiẽtes, q̃ vniuersalia magis uidentur, & aliorũ principia. Quòd igitur cõtagio sit quædã ab vno in aliud trãsiens infectio, uel ipsum nomen ostendit; in duob.n. semper contagio uersatur, siue illa duo diuersa sint, siue duæ cõtinuæ vnius partes: uerũ, q̃ inter diuersa fit, simpliciter & proprie cõtagio dr̃, quæuero inter duas vnius partes, nõ proprie, sed quodã modo. Vr̃ aũt & consimilis esse in utroq; infectio, & cui cõtagio fit, & à quo, tũ.n. cõtagionẽ factã dicim⁹, quũ simile quoddam vitiũ utrunq; tetigit: quã ob rẽ, qui hausto ueneno pereunt, infectos quidem fortasse dicimus, contagionẽ autẽ accepisse, minime: & in aere quæ simpliciter putrescunt, lac, & carnes, & reliqua corrupta q dẽ uocamus, non autẽ contagionem passa, nisi & aer ipse corruptus consimiliter fuerit: de hoc autẽ diligẽtius in sequẽtib. inquiremus. Vr̃ autẽ actio omnis & passio aut circa rerum substantiã fieri, aut circa accidentia: cõtagionẽ autem accepisse quempiã nõ appellamus, ꝙ calefactus ab alio fuerit, aut factus uitiosus, nisi per transumptionẽ: quapropter vr̃ contagio consimilis quædã infectio secundũ substantiã. Vtrũ igitur, quum domus incendio uicinæ ardet, contagionẽ uocemus? at certe neq; hoc contagio est dicenda, nec in uniuersum, quũ totũ ipsum corrumpitur primo secundũ ꝙ totũ est, sed tũ magis, quũ ĩ particulis minimis & insensibilib. quædã infectio fit, & ab illis incipit: quod & nomen infectionis ostendit, infectum.n. uocamus nõ corruptũ, qua totum est, sed quodãmodo, & circa insensibilia: totũ autẽ uoco ipsum cõpositum, particulas uero minimas, & insensibiles uoco eas, ex q b. cõpositio fit, & mistio. Exustio igit̃ circa totum ipsum fieri vr̃, contagio autẽ circa particulas cõponentes, quanq̃ & ab ijs mox corrumpatur & totũ ipsum: ꝑꝑ quod & mistorũ passio quædã vr̃ contagio. Quoniã autem dupliciter corrumpuntur, & intereunt mista, uno modo per aduentum contrarij, sub quo consistere non potest eorum forma, alio modo per dissolutionẽ mistionis, vt in putrefactis contingit, dubitationẽ fortasse habet, vtro modo contagio fiat infectione particulis minimis illata: ad hæc autem & qualis nã sit hæc infectio, utrum corruptio earum particularum, an alteratio sola, & quid demum patiantur: quare & illud potest dubitari, utrum contagio omnis sit putrefactio quædam. Quæ omnia manifestiora quidem fient, si contagionum differentias primas, & earum causas in primis perquisiuerimus: nunc, si licet aliquo modo contagionis rationem subfigurare, dicemus contagionem esse consimilem quandam

dum misti secundum substantiam corruptionem, de vno in aliud transeuntem in- C
fectione in particulis insensibilibus primo facta.

De prima contagionum differentia. Cap. 2.

TRiplex autẽ vr̃ esse prima contagionum omnium differentia: alia. n. cõtactu solo afficiunt, alia præter hoc & fomitẽ quoq; relinquunt, & per ipsum contagiosa sunt, ut scabies, phthisis, areę, elephãtiasis, & id genus: fomitem appello vestes, ligna, & eiusmodi, quæ incorrupta quidem ipsa existentia cõseruare nihilominus apta sunt cõtagionis seminaria prima, & ꝑ ipsa afficere: nonnulla porrò sunt quæ nõ contactu solo, nõ solo fomite, sed & quod distãs etiã transferunt cõtagionẽ, vt pestilentes febres, & phthisis, & lippitudines quædã, & exãthemata illa, quæ variolæ uocantur, & similia. Videntur autẽ ordine quodã se habere hæc: nã, quę ad distans faciunt contagionem, ea & fomite & contactu afficere consueuere, quæ vero fomite contagiosa sunt, eadem & contactu contagiosa sunt, ad distans autem non omnia, at cõtactu omnia: quapropter & simplicissima est, & natura prior ea cõtagio, quæ solo cõtactu afficit, quare & de ea primo agemus, inquirentes, qũo fiat, & per quod principium, mox & de alijs, vt videamus an omnium sit cõmune quoddam principium, an diuersum in singulis, & q̃d proprium habeat vnaquæq;.

De contagione, quæ solo contactu afficit. Cap. 3.

VIdetur autẽ, quæ inter fructus cõtagio versatur, maxime eiusmodi esse, quæ solo cõtactu afficiat, vt vuæ ad vuam, & pomi ad pomũ, quare quærẽdũ est, quodnã eius infectionis principiũ sit: ꝙ. n. tangentia sese isthæc afficiantur marcescente alliquo illorum primo, manifestum est, quo autem principio, non manifestum: qm̃ autem primum, vnde omnis infectio in alia transit, putrefactum fuit, censendum est & secundũ quoq; consimiliter putrefactionem cõcepisse, siquidẽ contagio consimilis erat in vtroq; infectio. Est autem putrefactio dissolutio quędã mistionis calido innato euaporante, atq; humido: eius vero euaporationis principium semper est aliena caliditas, siue ea in aere sit, siue in circunfuso humido: igitur quod in utroq; est principium putrefactionis, idem & contagionis principium erit, caliditas scilicet extranea: sed ea in primum aut ex aere accessit, aut ex alio, & contagio nondum dicitur, in secundum autem accessit ex ijs particulis insensibilibus, quæ euaporant è primo, & iam contagio est, quoniam similis est in vtroque infectio: potest autem euaporans è primo calidum in secundum facere, quo aer in primum, & similiter putrefacere, imo magis propter analogiam.

Quoniã autem, quæ euaporãt è primo particulę, alię quidẽ sunt calidæ & siccę, vel per se, uel ex cõmistione, aliæ sunt calidæ & humidæ similiter uel per se, uel ex cõmistione, uidentur quę calidæ sunt & siccæ, aptæ quidem exurere magis, putrefacere autem minus, quæ uero calidæ & humidę sunt, è contrario putrefacere aptę magis, exurere uero minus: humidum. n. partes eius, quod tangit, emollit, ac laxat, beneq; separabiles reddit, calidum autẽ sursum tollit, ac separat, vnde dissolutio mistionis fit euaporãte calido & humido innato, quę putrefactio erat: quapropter existimandũ est calidas & humidas particulas aut per se, aut ex cõmistione humidas, quæ euaporant è primo, esse principium & seminarium eius putrefactionis, quæ in secũdo fit: dico autem humidas ex cõmistione, quoniam in euaporationi- D

bus,

A bus, quæ cõtingunt in putrescentibus, misceri ut plurimũ accidit particulas minimas, ac sic principia fieri tũ generationum quarundã, tum & corruptionum nouarum: aptissima autẽ est ad putrefactiones & contagiones inferendas ea cõmistio, quæ è calidis fit cum humidis. In fructib. igitur quæ cõtagio accidit, per hæc principia fieri putãdum est, at uero & in alijs quoq; omnibus, quæ putrescentia sese tãgunt, si analoga sint, idem euenire, & per idem principium existimare par est: principium autem sunt particulæ illę insensibiles, quæ euaporant, calidæ quidem, & acres, sed humidæ commistione, quæ deinceps seminaria contagionum dicãtur.

De contagione, quæ fomite afficit. Cap. 4.

VTrum autẽ & ea, quæ per fomitem contagionem afferunt, per hunc modũ & per idem principium fiant, dubitationem habet: qm̃ principium, quod est in fomite, alterius naturę vr̃ esse, siquidem, ubi in fomitem secessit à primo infecto, illic diutissime perdurare inseruariq; incorruptũ potest: ut admirationem nõ paruã præbeant, quæ & phthisici, & pestilentes tetigere, lectuli, uestes, ligna, & id genus, sæpissime. n. uidimus uirus illud per duos & tres annos seruatũ: at particulę, quæ è putrescentib. euaporant, nullæ tam diu perdurare posse uidentur: sed profecto propter hanc causam nemo putare debet nõ idem esse principium, quod in fomite est, cum ijs quæ solo contactu afficiunt, qñ particulæ, quæ euaporant è primo, eædem & in fomite pariter reseruari possunt, atq; ita seruatæ, idem facere, quod & tum fecissent, quum euaporarunt è primo. Quòd autem tam diu perdurare seruariq́; possint in fomite, si quis persuaderi vult, & minus admirari, debet se in consimilib. exercere: nonne uidemus alienum odorem in ligno, & uestibus, &
B alijs per multum temporis asseruari, nec nuda quidem illic qualitate, & sine subiecto existẽte, sed corpusculis magis cum ea minimis, atq; effugientib. uisum? quid de fuligine & fumo dicemus in parietib. obducto? nonne & hæc ex minimarũ particularum admistione tinctura fit, quæ diutissime durare incorrupta consueuit? ac talia certe infinita alia sunt, quorum omnium rationem si quis forte requirat, è duob. dicimus maxime dependere, quorum alterum est subtilitas, alterum est fortitudo & constantia mistionis: propter subtilitatem igitur penetrant, & in foraminib. quorundam conduntur, vnde neq; aeri subiecta sunt, neq; multis extrinsecarum alterationum: propter ualidã autẽ mistionem durare possunt aduersus multa. Est autem ualida & fortis mistio duplex, altera in duricie cõsistens, ut ferri, lapidũ, & eiusmodi, quorũ insensibilia minima annos per multos uiuunt, altera in lẽtore quodã, & multa elaborataq; mistione cõstituta: dura igitur & si non sunt seminaria cõtagionum, at lenta elaborataq́; esse possunt: est autem laborata mistio, quæ è ualde minimis fit bene inuicẽ agitatis (vt ĩ ijs, quæ de sympathia diximus:) accidit autẽ talẽ mistionẽ fieri in euaporationib. illis, quæ cõclusæ sunt, ubi non dispergitur, quod euaporat, sed ualde agitatum minutissime cõmiscetur, quod si lentorẽ quoq; accipiat, & ualida mistio fit, & apta seruari in fomite: cuius signum est, ꝙ quæcunq; per fomitem afficiunt, omnia lenta, glutinosaq; conspiciuntur: & propter hoc sola ea, quæ talia sunt, fomitẽ habere possunt: quæ autẽ lenta nõ sunt, sed aut in sicco per se cõsistunt, aut multo aqueo abundãt, aut apta citissime alterari, ea qdẽ putrescentia contagiosa esse possunt ad id, quod tãgunt, fomitem autẽ non relinquũt, quod uel non adhærescant, & glutinentur, vel cito alterẽtur: pro-

pter quod marceſcētes fructus contactu quidē afficiunt, fomite autem non, pluri C
mo enim aqueo abundant, & quod euaporat lentum non eſt, lenta uero agglutinātur quidem, & reſident in ijs, quæ tangunt, & propter fortem miſtionem non facile alterantur : ꝙ ſi analoga ſint, cum eo, quod tangunt, ſtatim contagionem inferunt, ſi uero non analoga fuerint, &, quod tangitur, non aptum quidem eſt affici ipſum, ſed ſeruare tñ ſeminaria, tum fomes fit, & nactũ mox aliquid, quod analogum cũ primo ſit, non aliter inficit, ac & primum feciſſet: nihil.n. refert, ſiue aliqd ſtatim tangat, ſiue mediante alio. Non ſunt autem apta omnia, ut fomes fiant, ſed ſolum quæ foraminulenta ſunt, & calida, aut parum frigida : in ijs enim & condi poſſunt ſeminaria contagionum propter foramina, & nõ alterari neq; ab ipſo fomite, neq; ab extrinſecis, niſi ea plurimũ excedãt, propter quod aduerſum ignem non defenduntur: igitur neq; ferrum, neq; lapides, & eiuſmodi frigida & non fora minulenta idonea ſunt, ut fomites fiant, lana uero, & panni, & lignorum multa, idonea magis ſunt. Quòd igitur, & quę fomite afficiunt, commune principium habeant, & communem inficiendi modum cum ijs, quæ contactu ſolo, ex his manifeſtum eſſe poteſt: differunt autem miſtione, ꝙ his quidem fortis & lenta ſit, in illis debilis, & non lenta, & propter hoc alia fomitem relinquunt, alia non.

De contagione, quæ ad diſtans fiat. Cap. 5.

MAiorem autē tum admirationem, tũ dubitationē præbent ea, quæ non cõtactu ſolo, non ſolo fomite, ſed & ad diſtans ēt cõtagionem faciunt. Lippitudinis genus eſt, quo qui laborat, oẽs ſolet inficere, q in ipſum ſpectant: notiſsimæ ſunt & peſtiferæ febres, & phthiſis, & alia multa, quorum labe cohabitãtes, quanq ne ēt tangant, coafficiuntur: horum igitur quæ natura ſit, & quo pacto id uitium propagetur, dubitatio nõ parua eſt : quapropter accuratiſsime de hoc eſt inquirē D dum, qm̃ maxima pars hæc eſt eorum, quæ inueſtigamus. Vr̃ autem contagio hæc & alterius naturæ eſſe, & per aliud principium fieri: primum quidem qa peſtiferarũ febriũ nonnullę ſunt, quæ horis decem, aut duodecim perdunt, ægro nihil caliditatis, nihil frigiditatis ſentiente. Præterea, ſi lippus alium lippum reddit, alterius quidem naturæ vr̃ affectus iſte, qm̃ viſio non per caliditatem, aut frigiditatē fit, ſed per uocatas ſpecies & ſimulachra rerum. Porrò ſubita & penè momentanea penetratio harum cõtagionum idē prorſus oſtendit, ſtatim.n. & ictu (vt dr̃) oculi penetrant per totum animal, & necant, quod nulla alia qualitatum notarum tã prompte facere poteſt, ꝙ contrarium habeant. Adde ꝙ, ſi à notis qualitatib. fieret hæc contagio, ad debilius quidem, & minus reſiſtens ſemper propagaretur, qđ certe fieri non videmus, qñ ſæpe id, quod debilius eſt, aut nihil, aut minus patitur: vt oculos quidem phthiſis non carpit teneriores, delicatioreſq; exiſtẽtes, pulmones autem corripit. Poſtremò, quum hęc contagio vndiq;, & ad omnem partem feratur, imitari quidem vr̃ ſpiritualium motum, qui in orbem fit: corpora vero, quę notis qualitatib. conſtant, vnum tãtum motum habent, ſurſum, aut deorſum, quare alius impetus, alia vis eſſe vr̃ harum contagionũ, & venenis, aut Catablephæ animali aſsimilari, non autem reliquarum contagionum modum & naturam ſequi.

Quòd cauſa contagionum, quæ ad diſtans fiunt, reducenda non ſit ad proprietates occultas. Cap. 6.

QVi igitur occultas proprietates inducũt, paruo negocio ab his ſeſe difficultatib. extricant, per pauca rationem omnem earum contagionum ad haſce pro-

A proprietates referentes: quod & in alijs multis omni solicitudine liberi & securi factitāt: bene igitur erit de his proprietatib. breui quędā percurrere, simul. n. & illud aperietur, quod nā esse posit harū contagionum principium. Supponendū autem est nobis, quum decē sint rerum omniū genera, actiua tñ principia esse tm̄ substantiam & qualitatem: constat. n. neq; quantitatem, neq; ad aliquid, neq; vbi, neque alia (vt summatim dicamus) effectiua esse, nisi per accidens: porrò substātiam per se nihil aliud facere, nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, & circularem, hi. n. à forma rerum fiunt, reliquæ vero actiones à qualitatib. proueniunt. Qualitatum uero aliæ materiales dicūtur, calidum, frigidum, humidum, siccum, lux, odor, sapor, & sonus: alię spirituales uocātur, quæ species sunt, & simulachra materialium, siue sint cū ijs vniuoce, siue non, vt lucis lumen, saporis vero, & odoris, & soni species nomen nō habēt, nisi saporimen, & odorimen, & sonimen velimus effingere, sicut à luce lumen: similiter & caliditatis, & frigiditatis, & aliarum species nomen nō habent, constat autem eas esse tum ex sensib. tum ex intellectu. Quòd igitur materiales qualitates multa posint efficere, manifestū est, nam primæ quidē vocatæ omnia generant, & alterant: secundæ uero appellatæ lux, odor, sapor, & sonus nihil quidem inter se agunt, qm̄ contrariæ nō sunt, sensus tñ mouent, sed & hoc ijs mediantib. quæ spirituales uocātur: harum uero spiritualiū, ꝗ actio multa sit, & uis in natura, similiter est manifestū (ut in ijs diximus, quæ de rerū sympathia & antipathia scripta sunt) nam & sensus, & intellectum mouent, & principia sunt motionum in animalibus: deinde & motus locales vidētur facere, attractionē, & fugam, nōnullæ etiā & primas qualitates producere, ut lumen, quod calorem gignit. Hæc igitur quum ita sint, quærimus quidē ab ijs, qui occultas pro-

B prietates inducunt, qn̄ actio omnis vel à substantia fit, vel à qualitate materiali, aut spirituali, quonā principio dicant actionē hanc fieri, qua contagiones produci videmus. Ac certe si à substantia, & forma fieri asserant, quid oportebat occultā proprietatem uocare? sed uocent, ut lubet, nihil tñ ea forma facere poterit, nisi locales motus sursum, deorsum, rarefactionem, & condensationem, contagionem autē nō, quæ per se localis motus nō est, sed magis quorundā corruptio, & quorundā generatio. Si vero qualitate aliqua fieri dicant, si quidē materiali, nihil ignotum asignabunt, nisi forte ignotum quoddā qualitatum genus effingāt, quod nec caliditas, nec humiditas, nec siccitas sit, quod certe effingi nō pōt: si autem spiritualem aliquam qualitatem in causa ponant, poterant quidem notiori saltem uocabulo uti, & statim dicere spirituale aliquod cōtagiones hasce producere. Sed certe neq; hoc adducere pro causa possunt, primum quia spiritualia hæc tā diu solū durare consueuere, quā diu pręsens est illud, à quo effluxere, nisi forte fuerint in intellectu: at quæ ad distās faciunt contagionem, absente etiam primo perdurant nihilominus & in fomite, & in aere, quin imo de loco ad locum feruntur trās etiam maria, quod signum est corpus esse, quod & defertur, & perdurat, longe à primo se habens. Quòd si dicant corpus vtiq; esse hoc, quod de loco ad locū fertur, agere tamen per spirituale qualitatē, profecto & ad non necessaria recurrunt, & inconueniens asignāt: si. n. recte definita cōtagio est, oportet tale in secundo fieri, quale in primo fuit, & idē esse in vtroq; principium, idēq; & in quarto, & quinto, & in alijs, quæ contagionē recipiunt: tale aūt non potest facere vllum spiritualium per se, per accidens quidem nihil prohibet spiritualia enecare, & dissoluere etiā mistionem aliquā fugādo quędā cōtraria,

quod

quod & fœtor facere potest, & Cathablephæ animalis aspectus (vt dictũ in sympa- C
thijs fuit:) generare aũt tale in secũdo, quale in primo fuit, non possunt spiritualia,
generatio.n.omnis per primas fit qualitates. Oportet aũt in hisce cõtagionib. non
putrefactionem solũ fieri, sed a primis seminarijs & alia quoq; gigni, & propagari,
quæ ipsis similia natura sint, & mistione, nõ aliter, q̃ spiritus ĩ animali è sanguine so
lent alios sibi cõsimiles generare, quod spiritualiũ nullum efficere per se põt: quam
ob causam & in contagionibus, quæ ad distãs fiunt, idem esse commune principiũ,
& eundem inficiendi modum per qualitates notas censendũ est, quod & Aristote-
lem & Galenũ existimasse sine dubio videre possumus. Differunt autẽ harum con
tagionum seminaria & ab ijs, quæ solo cõtactu afficiunt, & ab ijs, quæ fomite solo:
sed primũ dicamus, quo pacto ad distãs ferri pòsint, & quo in orbem moueri videã
tur, & qua ratione vim tantam sortita sint, & tam cito penetrent, & quales sint ea-
rum analogiæ, tum demũ, quam differentiam habeãt ad alia seminaria, diffiniemus.

Quomodo seminaria contagionum ad distans ferantur, & in orbem. Cap. 7.

Ergo illud in primis inquiramus, quo motu agãtur seminaria illa cõtagionum,
quando longe, & ad eos, qui distãt, ea ferri manifestum est, quod multi adeo mi
rãtur. Est autẽ inter prima respiciendũ ad cõsimilia, quo minus admirari possimus:
qs putaret è cepe & alio lachrymas nobis vel è lõginquo elici, è pipere, iride, pthar
mica sternutamentum, è croco, solano stricno somnum conciliari è tractatione
metallicorũ apoplecticum hominem fieri? exhalant nimirũ ex omnib. his, ac cir-
cunquaque feruntur insensibilia corpora, quorum diuersæ actiones sunt, & faculta
tes: manifestissimũ autem hoc apparet in ijs, quæ corrumpuntur, & putrent. Princi
piũ autem motus eorum corpusculorũ ad omnes partes, partim quidem per se est, D
partim ab alio datur: per se igitur euaporatio omnis sursum fertur, quod & in fumo
& alijs multis spectari potest, siquis nesciat euaporationem omnẽ calidam esse: ab
alio aũt accidit & in latus, & deorsum postremo pelli: quod præcipue duab. de cau-
sis euenit, altera est obsistẽtia aut aeris, aut tabulatorum, & eiusmodi, in quæ inci-
dunt, quæ primum exhalant, partes: vbi igitur vltra ferri non possunt, pelluntur q-
dem & in latera ab ijs, quæ succedunt, & hæc ab alijs, donec accidat repleri totũ: al-
tera causa est aer ipse, q euaporationem oẽm, si tenuis sit, & bene solubilis, diuidit
vsq; ẽt ad minimas & non vltra diuisibiles partes: ea.n. est elementorũ, & liquidorũ
omnium natura, vt sitũ conuenientem querant, quantũ possibile est: conuenientis-
simus autẽ situs est, quũ partes continuæ inter se sunt, aut, si cõtinuę esse non pos-
sunt, minus tamen inter se distent, quo possibile sit: sic enim minorẽ violentiam su
stinẽt, ut in ijs diximus, quæ de sympathia tradita sunt: qua de causa aer continẽter
eam euaporationem diuidit magis, & magis, donec ad eas ueniat partes, quæ non vl
tra diuidi, & separari possunt: facta igĩ innumerabili illa diuisione multum aeris re
pleri accidit, & circũquaque misceri, quod & in fumo manifestissimum est uidere.
Propter has igitur causas, & quæ circa contagiones cõtingunt euaporationes, cir-
cũquaq; feruntur, & aeris multũ occupant, qm̃ exhalatio omnis multum diffundi-
tur, magis autẽ sursum, & primo, sed tamen mox & ad latera, & postremo deorsum
accidit ferri: ac sic & cohabitantes possunt inficere seminaria hæc, & non solum in
fomite, sed & in aere per certũ tempus seruari, diutius autem in fomite. Quo autem
modo fiat: ut tam paruæ quantitatis existentia non alterentur saltem medio in aere

exposita,

quod & fœtor facere poteſt, & Cathablephæ animalis aſpectus (vt dictũ in ſympathijs fuit:) generare aũt tale in ſecũdo, quale in primo fuit, non poſſunt ſpiritualia, generatio.n.omnis per primas fit qualitates. Oportet aũt in hiſce cõtagionib. non putrefactionem ſolũ fieri, ſed a primis ſeminarijs & alia quoq; gigni, & propagari, quæ ipſis ſimilia natura ſint, & miſtione, nõ aliter, q̃ ſpiritus ĩ animali è ſanguine ſolent alios ſibi cõſimiles generare, quod ſpiritualiũ nullum efficere per ſe põt: quam ob cauſam & in contagionibus, quæ ad diſtãs fiunt, idem eſſe commune principiũ, & eundem inficiendi modum per qualitates notas cenſendũ eſt, quod & Ariſtotelem & Galenũ exiſtimaſſe ſine dubio videre poſſumus. Differunt autẽ harum contagionum ſeminaria & ab ijs, quæ ſolo cõtactu afficiunt, & ab ijs, quæ fomite ſolo: ſed primũ dicamus, quo pacto ad diſtãs ferri poſsint, & quo in orbem moueri videãtur, & qua ratione vim tantam ſortita ſint, & tam cito penetrent, & quales ſint earum analogiæ, tum demũ, quam differentiam habeãt ad alia ſeminaria, diffiniemus.

Quomodo ſeminaria contagionum ad diſtans ferantur, & in orbem. *Cap. 7.*

ERgo illud in primis inquiramus, quo motu agãtur ſeminaria illa cõtagionum, quando longe, & ad eos, qui diſtãt, ea ferri manifeſtum eſt, quod multi adeo mirãtur. Eſt autẽ inter prima reſpiciendũ ad cõſimilia, quo minus admirari poſsimus: qs putaret è cepe & alio lachrymas nobis vel è lõginquo elici, è pipere, iride, ptharmica ſternutamentum, è croco, ſolano ſtricno ſomnum conciliari è tractatione metallicorũ apoplecticum hominem fieri? exhalant nimirũ ex omnib. his, ac circunquaque feruntur inſenſibilia corpora, quorum diuerſæ actiones ſunt, & facultates: manifeſtiſsimũ autem hoc apparet in ijs, quæ corrumpuntur, & putrent. Principiũ autem motus eorum corpuſculorũ ad omnes partes, partim quidem per ſe eſt, partim ab alio datur: per ſe igitur euaporatio omnis ſurſum fertur, quod & in fumo & alijs multis ſpectari poteſt, ſiquis neſciat euaporationem omnẽ calidam eſſe: ab alio aũt accidit & in latus, & deorſum poſtremo pelli: quod præcipue duab. de cauſis euenit, altera eſt obſiſtẽtia aut aeris, aut tabulatorum, & eiuſmodi, in quæ incidunt, quæ primum exhalant, partes: vbi igitur vltra ferri non poſſunt, pelluntur q̃dem & in latera ab ijs, quæ ſuccedunt, & hæc ab alijs, donec accidat repleri totũ: altera cauſa eſt aer ipſe, q euaporationem oẽm, ſi tenuis ſit, & bene ſolubilis, diuidit vſq; ẽt ad minimas & non vltra diuiſibiles partes: ea.n. eſt elementorũ, & liquidorũ omnium natura, vt ſitũ conuenientem quærant, quantũ poſsibile eſt: conuenientiſſimus autẽ ſitus eſt, quũ partes continuæ inter ſe ſunt, aut, ſi cõtinuę eſſe non poſſunt, minus tamen inter ſe diſtent, quo poſsibile ſit: ſic enim minorẽ violentiam ſuſtinẽt, ut in ijs diximus, quæ de ſympathia tradita ſunt: qua de cauſa aer continẽter eam euaporationem diuidit magis, & magis, donec ad eas ueniat partes, quæ non vltra diuidi, & ſeparari poſſunt: facta igit̃ innumerabili illa diuiſione multum aeris repleri accidit, & circũquaque miſceri, quod & in fumo manifeſtiſsimum eſt uidere. Propter has igitur cauſas, & quæ circa contagiones cõtingunt euaporationes, circũquaq; feruntur, & aeris multũ occupant, qm̃ exhalatio omnis multum diffunditur, magis autẽ ſurſum, & primo, ſed tamen mox & ad latera, & poſtremo deorſum accidit ferri: ac ſic & cohabitantes poſſunt inficere ſeminaria hæc, & non ſolum in fomite, ſed & in aere per certũ tempus ſeruari, diutius autem in fomite. Quo autem modo fiat: ut tam paruæ quantitatis exiſtentia non alterentur ſaltem medio in aere

expoſita,

A expoſita, priorem habet dubitationem: nam quæ tam fortis eſſe miſtio poteſt in tã parua particula, ut in aere diu conſiſtere valeant, præſertim, quæ in duricie non conſiſtunt? ſed certe, quę lenta ſunt, & glutinoſa, quanq̃ paruiſsima ſint, poſſunt quidẽ ſi non omnino tantum, quãtum dura, uiuere, at paulo minus poſſunt. Dura quidem propter tria reſiſtunt alterationibus maxime, & ꝙ in pauca quantitate plus habent materiæ, & ꝙ propter terram plus habent frigiditatis, & ꝙ partes nõ bene ſubtiliari & rarefieri poſſunt propter dẽſitatem: quod fieri oportet, ſi caliditas induci debet: priora igitur duo & ſi lenta non habent æque, ac dura, attamen in parte habent & ipſa: tertium uero habent non minus, q̃ dura, hoc eſt difficultatem ſubtiliationis propter partium tenacitatem, & ꝙ miſtio è valde minimis conſtat: tenacitas.n. facit, vt pars nõ facile ſecedat à parte, miſtio uero è q̃ minimis facta bene vnitis aduerſus alterationes oẽs valet: qm̃ ſi rarefieri oporteat, ſtatim præſto ſunt partes terrę, quæ prohibeant, iuxta quodlibet minimum ſitę, ſi vero denſari neceſſe ſit, pręſto ſunt ignis partes propter propinquitatem, quæ ſimiliter obſtent: qua de cauſa non ſolum dura, ſed & lenta ſeſe defendunt ab alterationibus multis, ſi mediocres ſint, magnas autem non ferunt: propter quod & ab igne abſumuntur ſeminaria omniũ contagionum, & ab aqua etiam frigidiſsima franguntur. Quòd ſi curioſior quiſpiã illud quærat, cur intrinſece ſaltem non alterentur hęc ſeminaria, quum è diuerſis ſint miſta, ſciat ille non eſſe hanc ſolis ſeminarijs propriam quæſtionem, ſed & alijs multis cõmunem, ut piperi, calci, euphorbio, pyriti lapidi. & metallicis, & alijs pluribus, quæ quum è diuerſis ſint miſta, alterationem tamen nullam intrinſecus, aut nullius momenti patiuntur, ſed annos multos immutata perſeuerant: ut mirũ ſit lapides annos mille, & duo millia durare. B Cauſa omnium eſt, ꝙ miſtio, quæ è diuerſis fit, ad tam minimas particulas redacta eſt, ꝙ propter paruitatem exceſſum non habent particulæ inter ſe illum, qui requiritur ad agendum: qua de cauſa dum miſtio illa eo pacto perſtat, dum igneæ partes ſæparatæ ſunt, & diſperſæ, ſepultæq; in alijs, alteratio nulla introrſum fit: quare & piper, & euphorbium, & reliqua tractata manib. frigida ſentiuntur: at ubi caſu aliquo miſtio illa ſoluitur, & mutatur, & partes, quę eiuſdem rationis ſunt, in vnum coeunt, & maiorem quantitatem, & potentiam ad agendum acquirunt, tum actu fiunt, & agunt iam: vnde & calx, & piper, & euphorbium iam calida percipiuntur, quum prius potentia ſolum calida eſſent, actu uero aliter ſe habentia: propter eandem cauſam nec ſeminaria intrinſecus ſeſe alterant, quanq̃ è diuerſis conſtent, vtpote miſta. Quòd autem in tam pauca quantitate vis multa ineſſe poſsit, declarat fulgur, quod nõ aliud eſt, q̃ vapor: declarant & euphorbij & piperis, & ſimilium particulæ minimæ & effugiẽtes uiſum, quibus tãta vis à natura tributa eſt: adeo refert ignem in materia denſa contineri, quanquam parua ſit. Talia quoq; ſunt ſeminaria contagionum, omnia enim acria per ſe ſunt, quanq̃ in lentore cõſtituta, quæ & ipſa actu fiunt a calore animalis ſubtiliante eam miſtionem, & vniente partes conſimiles: talia autem ad humores & ſpiritus non paruam potentiam habent, quare & perdere etiam poſſunt paucis horis, ſi ad ſpiritus analoga ſint: de quo mox largius dicemus. Eadem & ex oculis lippientib. eiaculari poſſunt in alterius oculum, & cõſimilem infectionem inferre, quæ viſio quidẽ non eſt, ſed vitium in oculo. Quòd autẽ in animal penetrent & nonnulla citiſsime nemo mirari debet, ſi modum quo ingrediuntur, conſideret: ingrediuntur autem è paruis poris, & venis, & arterijs in maiores, & ab his in alios, ſæpe etiam vſq; ad cor.

Vnus

Vnus penetrationis modus est per propagationẽ & quasi sobolẽ : prima. n. seminaria, quæ adheserũt è uicinis humoribus, ad quos habent analogiã, consimilia sibi alia generant, & propagant, & hæc alia, donec tota humorum massa & moles afficiatur. Alius modus est per attractionẽ, quę intro fit tum inspiratione per anhelitum, tum venarum dilatatione: simul. n. cum aere, qui attrahitur, ingrediuntur commista cõtagionum seminaria, quę, vbi introducta sunt, non eadem facilitate regrediũtur per exprationem, qua ingressa per inspirationem fuere, qm̃ agglutinantur humorib. & membris, & nonnulla etiam spiritibus, qui contrarij speciem refugientes, secum & inimicum ad cor ferunt: non. n. dicendum est (vt quidam aiunt) venena & contagiones præcipue cor petere, atque aggredi, vti inimicum, quasi cognitio & voluntas ijs insint. Tardius autem penetrant, quæ per se minus acria sunt, aut in lentore multo sepulta, & analogiam habentia ad crassiores humores, & quæ per venas trahuntur, celerius aũt, quæ per anhelitum, & quę subtiliora sunt, & acrimoniæ maioris, ad spiritus autem analoga. Fortasse autem & alius est penetrationis modus: omnis. n. euaporatio de angusto in amplum facillime diffunditur: quare, quũ minores & angustiores sint venę, quæ circa summa sunt, maiores uero continuè, quà uersus cor itur, inde fit, ut & contagio q̃ facillime ex angustis venis in amplas diffundat̃, vbi ẽt maior est calor, atq; ad cor ẽt feratur, nisi quid obstet. Quòd igitur, & quæ ad distans fit contagio, per idem cõe principium fiat cũ alijs, & per eundem modum, & quo motu feratur, & qũo penetret, & tãtam habeat vim, hactenus dictum sit: qũo autẽ particulari & propria quadã natura ab alijs differat, nunc dicat̃. Ab ijs igitur, quæ solo cõtactu afficiunt, differre vr̃, ꝙ hæc in forti mistione constituta vr̃ & lentore quodã, illæ uero nõ: ab ijs vero quæ fomite solo & cõtactu inficiunt, differunt eæ, quæ ad distãs protenduntur, ꝙ validior adhuc mistio ijs inesse vr̃, & subtilitas maior, propter quod & penetrãt magis, & maiorẽ actionẽ habent. Fortasse autẽ & antipathia ad animal his est, non ea solũ, quæ materialis dr̃, sed & spiritualis etiam, quæ spiritus potest fugare, & calorem, qui humorum mistionem continet, propter quod & maxime potest putrefactionem inferre : de quo etiam mox dicemus.

De analogia contagionum. *Cap.* 8.

Contagionum autem analogiæ multiplices quidem sunt, & maxime admirandæ: pestis quædam est arboribus aut satis, animalium nulli obest: contra quædã tangit animalia, satis & arboribus parcit: & inter animalia, hæc hominẽ carpit, illa boues, illa equos, aut alia : sed & in eadem specie, quæ pueris & iuuenib. est contagio, senum neminem lædit, & è cõtrario: nec quæ mares, semper etiam mulieres attingit: promiscue uero alij certas pestes sensere, alij non : & alij inter pestilentes illæsi uersantur, alij non. Inter membra porrò est & sua analogia. Lippitudo nulli membro nocet nisi oculis : Phthisis uero non oculis, quanquã delicatioribus, sed pulmoni : Alopecię & Achores caput solum tentant. At uero & in humorib. quædam vni est contagio, alij non, quędam omnibus, aliæ spiritus præcipue perdunt: quorum omnium admiranda quędam ratio est, assimilantur autem & alijs multis, de quibus omnibus diximus in ijs, quę de sympathia, vbi etiam communes causas perquisiuimus, quę uel ad rationem agentis referuntur, vel materię, uel applicationis, propter quę nõ omnia agũt in omnia, sed certa in certa solũ, quæ analoga dicũtur. Particulares autẽ, & proprias analogias nec institutum nostrum est dicere, nec pruden-

A prudẽtis inquirere: sat.n.in p̃senti sit, si nõ proprias & propinquissimas causas: at medias tm̃ sciamus, & ad proximas nitamur, quantũ pro subiecta materia dabitur.

Vtrum contagio omnis putrefactio quędam sit. Cap. 9.

NVnc illud inquiramus, utrũ omnis cõtagio putrefactio quædã sit, & an omnis putrefactio cõtagiosa. Vr̃ autem putrefactio omnis cotagiosa, aut simpliciter, aut saltẽ ad continuã partẽ: ad aliud uero cõtagiosa nõ omnis est, qm̃ ad agendũ multa, ut diximus, requiruntur. Oẽm autem cõtagionẽ in putrefactione quadã cõsistere dubitationẽ fortasse habet, qm̃ rabies cõtagio quædã vr̃, putrefactio autẽ nõ: similiter & vinum, quum acescit, ab alio contagionem quandã pati vr̃, putrefactionem autem non: nã quum putrescit, tum & fętet, & ingustabile est, acetum uero suaue est, & putredinib. ẽt resistit: sed certe & eæ putrefactiones quædam sunt existimãdæ. Verũ illud circa putrefactiones est intelligẽdũ, ꝙ ĩterdũ sola misti dissolutio fit, & sola euaporatio humidi, atq; ĩnati caloris, generatio aũt noua nulla cõseq̃t̃, atq; hæc simplex putrefactio dr̃: interdũ in ipsa euaporatione simul & generatio aliqua prouenit aut animalis, aut alterius, quod formã vnã & certã habet, & mistionis rationẽ, ac digestionem suã. In quib. igitur simplex fit putrefactio, generatio aũt nulla, & fętor fit, & abominabilis sapor propter causam, q̃ in sympathijs dicta est: vbi uero generatio aliqua intercidit, & digestio ordoq; partiũ pro certa forma, tũ sæpe neq; fętor fit, neq; abominabile quicq̃: igitur & qñq; q̃dẽ simpliciter putrescit, & marcorem contrahit, & ingratum, ingustabileq; est, interdum nõ simpliciter putrescit, sed & simul generatio aliqua seq̃t̃, ut aceti: euaporante.n.q̃d dulce atq; aereũ est, relicto multo terreo subtili adusto cum plurimo aqueo, mistũ illud fit, q̃d acetum vocamus, cuius & forma sua est, & digestio, & ordo partiũ, & sapor,

B & odor. Quòd autẽ præcedat putrefactio aliqua prior, declarant & lac, & pituita, quæ quum putrescere incipiũt, statim acescunt. In rabie quoq; putrefactionẽ quandam accidere censendum est facta contagione ab alio: latet autem nos, qm̃, quæ in uiuo animali putrefactiones fiunt, non admodum manifestę sunt: uerisimile est autẽ ita se habere, qm̃ & canes, quum rabiunt, febre quadã corripi solent. Si igitur in omnes contagiones inductio fiat, omnes quidem in putrefactione quadam consistere videbuntur: quod & ratio quoq; persuadet, qm̃ nulla alia euaporatio aptior esse vr̃ ad contagiones inferendas, q̃ quę in putrefactionibus fit. Quoniam autem diximus contagionem esse in insensibilibus particulis, primo quærat fortasse quis, vtrum particulæ illæ corrumpantur quidem, an alterentur solum: ad quos dicimus, quantum quidem sufficit ad putrefactionem faciendam, non necesse esse corrumpi particulas ipsas, sed alterari solum, quatenus dissolui mistio possit, & euaporare calidũ cum humido innato, nihil tñ prohibet & corrumpi etiam, sed nõ necesse est, quatenus attinet ad faciẽdam putrefactionem. Quoniam autem putrefactiones omnes ad continuam saltem partem consimilem putrefactionem inferre aptæ sunt, si omnis quidem contagio putrefactio est, uidebitur quidem cõtagio simpliciter & communiter dicta, putrefactio quædam consimilis de uno in aliud transiens, siue continuum illud sit, siue diuersum: verum hæc non est ea, quæ proprie contagio dr̃, sed illa, q̃ inter diuersa versatur: ꝙ & si etiam maxime proprie velimus contagionem considerare, quæ in morbis spectatur, & non solo contactu afficit, erit q̃dem contagio, consimilis de uno in aliud transiens putrefactio, cuius seminaria actionis multæ sunt, in forti ac lenta mistione constituta, ac antipathiam ad animal

habentia non solum materialem, sed & spiritualem etiam: ex qua definitione ratio C omnium eorum manifesta est, quæ circa contagionem videntur.

Cur morborum alij contagiosi sint, alij non, & contagiosi cur lenes sint. Cap. 10.

IN primis igitur cur morborũ alij cõtagiosi sint, alij nõ, & quõ fiat, ut alij, ardẽtiores quũ sint, & grauiores, nullã tñ inferant cõtagionem, alij uero placidiores, mitioresq; existentes cõtagiosi plurimũ sint, quæramus: qđ certe dubitationẽ quandã habet: si.n. cõtagio vim & actionem sequit̃, qui acutiores sunt morbi, viderẽtur magis cõtagiosi: si vero adustionẽ sequit̃ cõtagio (vt multi medicorũ putãt) similiter viderent̃, qui ardentiores sunt, cõtagiosi magis: ꝙ si putrefactionem multã sequit̃ cõtagio, in plurib. quidem multa putrefactio fit, cõtagio aũt nulla. Ergo morborũ ꝗcunq; absq; putrefactione fiunt, nulli ꝗdẽ contagiosi sunt, qm̃, ut dictũ est, contagio nõ sine quadã putrefactione fit: in quib. uero putrefactio cõtingit, requiri ꝗdem acumen dicimus, si cõtagio sequi debet, sed nõ sufficit acumẽ solum, & potentia agẽdi, verũ & lentor quoq; requirit̃, & fortis atq; elaborata mistio ut dictum est. Similiter neq; adustionem sequitur contagio, sed, si qua in contagionib. adustio accidit, illa sequit̃ magis, q̃ origo contagionis sit. Nec similiter omnẽ putrefactionẽ sequit̃ cõtagio, quanq̃ larga sit, & multi humoris, sed ea solũ, in qua seminaria fieri possint, quę & mistionis sunt fortis, & in lẽtore cõstituta. Febriũ igit̃ multę ardẽtissimæ sunt, vt q̃ ẽ cholera, sed in sicco cõsistẽtes, ẽ quib. quæ euaporãt particulæ, seminaria esse nõ pñt cõtagionis in alio, siue ꝙ mistio earũ debilis sit, siue ꝙ nõ adhęreãt, & agglutinent̃ propter siccitatem: at quæcunq; sordidã habent putrefactionẽ, & cõclusam, illę seminaria gignũt ad inferẽdas cõtagiones idonea: sordidã aũt dico putrefactionẽ, ĩ qua nõ fit superficialis putrefactio, & euaporatio eiꝰ, qđ putrescit, sed profunda & ad totũ: cõclusam aũt uoco, in qua nõ abeunt, & exhalant, q̃ euaporãt, particulæ, sed quodãmodo cõclusæ bene ac diu agitãtur, & miscentur lentorem D quidem habentes, sic.n. & fortis fit mistio & glutinosa: lenes autem apparent contagiosi morbi, præcipue febres, quæcunq; cõtagiosæ sunt, propter id, ꝙ profunda fit putrefactio, in qua multũ humidi euaporat, quod tum lentorem inducit, tũ & acrimoniam hebetat: in quibus autem acumẽ, & ardor multus sentitur, in ijs superficiales magis particulæ euaporant calidæ, & siccæ, propter quod nec contagiosæ sunt.

In quo conuenit cum venenis contagio, & in quo differat. Cap. 11.

COueniũt aũt & cognationẽ quãdã cũ uenenis habẽt nõnullæ contagiones, qm̃ sicut illa inimicitia quadã fraudulẽta latẽtia, ꝑdunt animal, & cor petunt, ita & cõtagiones q̃dã facere solent: ꝑꝑ qđ venenosas solemus quasdã febriũ appellare. Differunt aũt inter se nõ parũ, ꝙ uenena nec ꝓprie putrefacere pñt, nec talem in secũdũ gignere, quale in primo fuit principiũ & seminariũ: cuius signũ est, ꝙ uenenati ad alios cõtagiosi nõ sunt. Causa vero iccirco est, ꝙ uenenorũ est duplex genus, alia.n. spiritualia qualitate enecãt, qualis est serpentũ maxima pars, & Catablephæ aspectus, alia uero materiali qualitate operantur. Quæ igitur ꝑ spirituales species agũt, corrũpere ꝗdẽ possunt fugando calorẽ innatũ, & tristitiã intolerabilẽ ingerẽdo, generare aũt nihil simile possũt, qm̃ generatio omnis à primis qualitatib. fit: ꝑꝑ qđ ĩ venenatis nihil tale vnq̃ factũ uidimꝰ, quale est qđ à Vipera & Basilisco emittit̃. Eorũ vero, q̃ ꝑ materialẽ qualitatẽ operant̃, alia calida sunt, ut uocata caustica & urentia, alia frigida, ut opiũ, & hyosciamus, & id genus: verũ q̃ calida sunt vrẽtia, oĩa in sicco sunt consistentia, quare, & exurere magis apta sunt, q̃ putrefacere, & contagio-

A tagionē inducere: ꝙ si q̄dā à medicis putrefactiua dñr, hoc tñ impropriè dr̃, simpliciter.n.caustica sunt: appellāt autē putrefactiua hæc illa caustica, ꝙ caustica crustā, & vocatā escarā prius faciunt, vocata uero putrefactiua vesicā prius inducūt, quasi in his calor naturalis euaporet, sicut in ijs, q̄ putrescunt: uerū propriè caustica & illa sunt, vt Arsenicū, Auripigmētū, Pythiocāpe, & Cātharides, q̄ putrefactiua dicunt̃: cæterū nō putrefaciūt, sed vrunt: è q̄b. qđ euaporat seminariū cōtagionis esse nō pōt, ut pote siccū. Quę igitur uenenorū calida & urētia sunt, ꝑꝑ hāc causam cōtagiosa nō sunt: q̄ uero frigida, & stupefactiua sunt, putrefacere quoq; nō solēt, quare neq; hæc contagionē inferre: ita igit̃ differunt, quę cōtagiosa sunt, à venenis.

De alijs differentijs contagionis. *Cap. 12.*

SVpereſt nūc, vt de differētijs alijs ꝓsequamur, ac earum causis: neq;.n. oēs vno modo cōtagiones se habēt, aliæ nāq; in nobis primo fiūt, & generant̃ in aliquo, mox ab illo in aliū trāseūt: alię extrinsecus primo ueniūt, & factę, de vno ī aliū ꝓpagant̃: & aliæ ꝑ summa errāt, & vix cutim carpūt, alia solidiora occupāt, aliæ & interna, & aliæ oīa tā interna, quā externa: q̄dā porrò prōptiſsime inhærent, & afficiūt, q̄dā serius: & alię sestatim manifestāt, alię nō nisi lōge post: aliquę ad hęc lethales sunt, aliquę sine vllo vitæ periculo: oēs aūt in viuo corpore natæ infectionē dissemi nare, in mortuo nō: & corporū alia suscipiūt facillime, alia aut nunquā, aut cū difficultate: vnde & illud q̄ri pōt, vtrū pestilētijs assuescere posſimus, sicuti uenenis. In nobis igit̃ primo oriri seminaria cōtagionū manifestū est nō solū in scabie, achoribus, phthisi, sed in febrib. ēt, q̄ pestiferę dicunt̃: cā est, ꝙ ī nobis & humorib. nostris putrefactiones fieri nihil ꝓhibet, q̄ & sordidæ sunt, & cōclusę, à q̄b. seminaria illa fiāt, q̄ tū lenta, tū & fortis mistionis sint: hęc autē cōtagiones inferre dictū est supra, ac in aliquo primo ita fieri posſe nemo dubitat. Illud fortasse dubiū esse posset,

B vtrū & in secūdo, q̄ afficit̃ cōtingat similiter sordida & cōclusa putrefactio, an nō: si.n. nō cōtingit, qūo in ea noua seminaria fiunt, q̄ tertiū aliquē inficere posſint? at si contingit, à quo nā fit, qñ causę eædē in secundo nō sunt, quæ in primo fuere? si q̄dē in primo causæ fuerūt obstructiones, plenitudo, & malitia humorū, & similia, in secūdo aūt nihil horū adesse necesse est, qñ videmus tēperatū & ꝓpe sanū existētē aliquē concipere tñ ab alio contagionē, solis seminarijs sufficiētib. inferre. Dicendū igit̃ & in secundo sordidā ac cōclusam putrefactionē fieri, sordidā q̄dē, qm̄ profunde corrūpit̃, ꝙ à seminarijs recipit putrefactionē, ꝑꝑ multā inhęsionē, & actionē eorum, atq; analogiā: talis autem & conclusa est, ꝑꝑ multā euaporationem, quæ fit: ꝙ si & nō talis per se esset, nihil tamē refert, dum profunda accidat: omnino.n. tale in secundo fuit, quale in primo principium & seminariū est, qm̄ dictum est eā seminarijs inesse vim, ut sibi simile propagare, & gignere posſint, sicuti & spiritus faciunt. In primo igitur causæ fuerunt illæ, quæ pasſim solent putrefactiones in nobis facere, obstructiones, plenitudines, & humorū prauitates, à quib. facta putrefactio sordida & conclusa plurimum, accidit inde seminaria enasci, quæ apta sint in alium contagionem transferre, siue in eo fuerint causæ & diſpositiones, quæ in primo fuere, siue non: quare analogū humorem nactæ in secun dū, & tertiū, & alios cō tagionē apportāt. Quòd uero & extrinsecus quoq; in nos veniant principia & seminaria contagionum, & in nobis nō primo fiāt, similiter quoq; manifestū est, qm̄ sæpe uidemus populariter vagātes morbos, quas Epidemias vocant, quorum alij cōmunes quidem plurib. aut ciuitatibus, aut regionibus sunt, sed non contagiosi: qui

communes tm̃ dñr: alij vero ẽt cõtagiosi, ideſt qui ſemel in vno cõcepti abſq; aeris C
diſpoſitione illa cõi cõtagionẽ in aliũ transferunt: atq; hi non cões tm̃ dñr, ſed cõ
tagioſi ſimul, quales ſunt peſtilentiæ, vti ea, q̃ circũ Græciã vagata eſt, de qua Thu-
cidides ſcribit, & quales illæ, q̃ noſtris annis apparuere in Italia ab ijs lenticulæ, ab
alijs puncticula appellatę. Referemus ẽt inſolitã anni MDXIIII. contagionẽ, quæ
in boues ſolũ irrepſit, viſa primo circa Foroiulienſem tractũ, mox ſenſim & ad Eu
ganeos delata, atq; inde in agrũ noſtrũ: abſtinebat primo bos à cibo ſine cã alia ma-
nifeſta, ſpectantib. aũt in ora eorũ bubulcis, aſperitas quædã & paruæ puſtulæ per-
cipiebant in palato & ore toto: ſeparare protenus infectũ oportebat à reliquo armẽ
to, alioq; totũ inficiebat: paulatim labes illa deſcendebat in armos, & inde ad pedes:
ac qb. ea ꝑmutatio fiebat, ſanabant ferè oẽs, qb. aũt nõ fiebat, plurima pars interi-
bat. Harũ ergo cõtagionũ, q̃ extrinſecus veniunt, potiſsima cã eſt aer, quanq̃ ex aq̃s,
& paludibus, & alijs nihil prohibet euenire: aptiſsimus aũt eſt aer, tũ ꝙ facillime &
proprias & alienas infectiones cõcipit, tũ ꝙ neceſſario eo vtimur ad vitã. Sed illud
maxime aduertẽdũ eſt, ꝙ aer interdũ alterat ſolũ calefaciẽdo, infrigidãdo, humectã
do, & exiccãdo, interdũ nõ ſolũ alterat, ſed & vapores extraneos in nos ĩmittit, in-
terdũ non vapores ſimplices, ſed & ſeminaria contagionũ. Differt aũt ſeminarium
contagionis à vapore ſimplici, ꝙ uapor alterabile ſatis eſt corpus miſtionẽ non ha
bẽs fortẽ in lẽtore, quale eſt ſeminariũ: cõcurrũt tñ uapores in nos ĩportati multi-
pliciter ad putrefactiones, q̃ fiũt: primo.n. & obſtruũt, deinde & locũ hñt alienę ca
liditatis & humiditatis, tũ & immiſti humorib. inamabiles illos reddũt, & ingratos
mẽbris, vnde reſpuunt, & relinquunt à natura, ac ſic putreſcunt: ſeminaria vero nõ
ſolũ hęc faciunt, ſed maxime faciunt, ac ſimul & cõſimilia ſibi alia ceu ſobolẽ pro-
creant, q̃ ad aliũ delata cõtagionẽ inferũt. Si igit vapores ſimplices in nos aer ĩpor D
tet, nõ iã cõtagio eſt, nec ęgritudo ꝑ ſe cõtagioſa, niſi ꝓfunda, & cõcluſa putrefa-
ctio fiat: q̃ nec ſimiliter, ſi ad aerẽ cõparet, cõtagio dr̃, qm̃ nõ eſt cõſimilis in vtro-
que infectio, ſed ſi ad aliũ cõparetur, qui ſecundus ſit, & tertius, & quartus, iam con
tagio dr̃, & ęgritudo contagioſa: ſi uero ab aere ſeminaria ſtatim immittant cõta-
gionis in aliquẽ primũ, et cõtagio dr̃ ab aere accepta, & ad aliũ apta eſt tranſire: idẽ
n. vitiũ & aer paſſus eſt, quod & ille, cui illatũ eſt: idẽ, & de terra, & aqua dicat, nã
& ipſa interdũ vapores ſolos in nos trãsferũt, interdũ & ſeminaria ipſa cõtagionũ:
qb. autẽ de cauſis tũ aer, & aqua, & alia inficiant, & modo ſeminaria cõtagionũ con
cipiant, modo vapores extraneos: & modo alterent ſolũ, recipiẽdũ eſt nobis vti no
tũ: Illud fortaſſe magis deſideraret, vtrũ à cęlo, & ſyderib. cõtagiones vllæ per ſe
dependeant, qñ aſtrologi ſæpe quoſdam futuros morbos, & Epidemias prædicunt,
queadmodũ Syphilidem ſiue Gallicũ uocatũ morbũ prædixiſſe ipſos conſtat mul-
to ante, q̃ apparuiſſet: ſed certe (qñ nihil à cęlo huc demitti poteſt, qđ proxime tan
gat, niſi ſpirituale aliquod, ſeu lumen, ſeu tale aliud) ſi ad ea reſpiciamus, quæ ſupra
de actionib. ſpiritualiũ dicta ſunt, videbimus à cęlo nullas contagiones per ſe fieri
poſſe, per accidẽs autem nihil prohibet quaſdã ab ipſo fieri, ac prædici ẽt ab aſtro-
logis poſſe: qui ſcientes ea, quæ à ſyderib. per ſe ut plurimũ fiunt, poſſunt ſimul &
illa præuidere, quæ per accidens cum illis ut plurimũ coniungunt: poſſunt autẽ per
ſe ſydera calefacere, ad calefactionem autẽ ſequitur & vaporum plurima ex aquis,
& terris eleuatio, q̃ mox varias, & diuerſas corruptiones efficiãt, modo nouas modo
cõſuetas, modo magnas, prout et ſyderum cõſtitutiones ſe habent. Igitur has con-

A siderantes astrologi, ac docti, quos apportare solēt, pnuntiant effectus: qui, quanq̃ per accidens à syderib. fiunt, ut plurimum tamen cōcomitantur ea, quæ per se fiūt: nihil enim prohibet quædā per accidēs esse, & ut plurimū esse. Aptissime autē sunt: ad magna & noua producenda illæ syderum constitutiones, in quibus plures Planetarum in vnum coeunt, præsertim sub insignibus aliquibus earū stellarum, quæ fixæ dicuntur: raro enim fit, vt, quum eiusmodi conuentus fiunt, notabilem aliquem partum & portentum non ædant: sed de his plura fortasse oporteret dicere.

Per summa aūt erāt scabies, porrigo, papulæ, lepra, & circa caput achores, areæ, ophiasis, & id genus: horum autē omnium seminaria crassiora, & minus acria sunt, q̃ quæ intima petunt, hæc enim subtiliora sunt, & acria magis, & ad spiritualia magis analoga. Eorū autē, q̃ in summo insident, alia summā cutim tentant, alia profundius immergunt, que in dēsiori materia sunt, quales sphaceli, & estiomeni, & carbūculi, & elephātia, & syphilis morbus, & id genus. Cito aūt afficiūt, quecūq; seminariorū in acrimonia multa consistūt, & subtilia sunt, psertim p anhelitū cor petētia, quorū analogia est ad spiritus, aut ad subtiliores humorū: at quorū materia dēsior est, & analoga ad humores crassiores, ea tarde serpūt, ut syphilis, & rabies. mortuum autē animal contagē eam non seruat, qua tenebat viuens, qm̃ seminaria cōtagionis vnà cū calore innato extincta sunt. Paratiora vero sunt ad cōtagiones corpora ad eas quidem, quæ primo in nobis fiunt, immūda quidē & valde humida, & carnis ac foraminū cōstipatorū; ad eas vero, q̃ extrinsecus veniūt paratiora sunt, q̃ foramina aperta, & laxa habēt, calida autē, & humida: difficulter autē recipiūt, & serius, qbus frigida est, & sicca, dēsaq; corporis cōstitutio: propter qđ senes & aniculæ min⁹ corripiuntur, q̃ iuuenes: attendendæ tamen sunt analogię cōtagionum, q̃ vnū magis, q̃ B alium tentant: minus itē recipiūt, q per ociū vitā traducūt, q̃ vegetes, & negociatores: quosdā porrò vidimus, q in medijs pestilentijs versantes securi esse consueuere, de quibus quędā suo loco dicemus, & utrum cōsuescere pestilentijs possimus.

De signis contagionum. Cap. 13.

SVnt aūt & indicia cōtagionū sua, quorū alia pnuncia sunt futurarū, alia psentes mōstrant: ac eorū, q̃ pnūcia dicunt, alia è cœlo sumunt, ab alia aere, alia ab ijs, q̃ circa terras, & aquas sunt, quorū quędā vt plurimū ueracia sunt, alia sępe: quare nec p oīa prognosticari, nisi pbabiliter, licet. In cęlo igit quū eorū syderū, q planetæ dicunt, vides vnā in partē plures cōuenire, ut sæpe accidit plures aut septētrionales fieri, aut australes, necnō & cōiūgi ēt inuicē, tū scito ī ea parte mutationes magnas circa terras futuras, ac primū qdē humiditates plurimas sublatis uaporib. multis è terra & aquis, mox siccitates nō paruas cōsecuturas cōsūptis tādē vaporib. & exustione circa terrā & aere facta: hęc aūt solent & putrefactiones apportare: quod si cōiūctio syderū illorū sit pluriū qdē sub maiorib. earū, q̃ fixę dicunt, tū & pdicere potes insignē aliquā portēdi cōtagionē. Sūt porrò & aspect⁹ qdā planetarū, qb. astronomi hæc portēta tribuūt, q nec oīno negligēdi sūt, nec semp timēdi. Ex aere porrò sua quoq; īdicia hri solēt, ac primū quū multę, crebręq; incēsiones illę apparēt, q̃ ī suprema regione è vocato hypocaumate fiūt, ut cadētia sydera, cometæ, trabes, ęges, & id genus, putrefactionē circa terrā fieri ostēdūt: oīa.n. hęc è fomite vnctuoso & lento fiūt: hoc aūt mōstrat vapores, q à terra tollūtur, tales quoq; existere, quod potissimū circa putrefactiones cōtingūt. Notare pterea oportet & alias inferioris aeris cōstitutiones, neq;.n. sine suspicione est, quū aut austri plurimi perflarint,

& diu incubuerint, aut caligines quasdã præter modũ certam regionẽ videris occu C
pare, & si fuscus & veluti puluerulentus aer Solẽ diu tristem reddiderit. Tum uero
tibi maxime cauendum erit, quum uentos quosdã fueris conspicatus ex ea regione
perferri, vbi pestilentia crassetur: nõ solum autẽ timendũ tibi sit, sed fugiendũ, quũ
ea quæ sub diuo ponuntur, ut obsonia, & lintea, & id genus marcorẽ quendã & sitũ
contrahunt. Sed & aquæ quoq; sua signa dant, quum inundant flumina, & diu resta
gnant: quum loca paludosa cœnosaq; relinquuntur: quum maria pisces emortuos
plures in littorib. deponunt. Terra quoq;, ubi plurimam insectorum generationẽ
profert, putrefactiones cõceptas nũciat, quæ nisi totæ in ea animalia absumptæ fue
rint, contagiones subesse declarant: potissimum autem isthæc portẽduut locustæ,
quarũ sępe innumerabilis ac penè infinita generatio fit: hoc aũt non solum mon-
strat magnam putrefactionem præcessisse, sed sæpe nouam facit: tolluntur. n. quasi
exercitus ingens, & in certas euolant regiones, quas vbi latè depopulatæ sunt, illic
sæpe cõmoriuntur, vnde mox immẽsa corruptio sequitur: qualẽ in Africa cõtigis-
se legim⁹ anno C X V I I I, delatis ad littora locustis ĩcredibili numero, atq; ibi emor
tuis: similiter & in Gallia euenisse anno D CCCLXIIII memoriæ mãdatũ est: in
Italia vero anno MCCCCLXXVIII in agro Ferrariẽsi, Mãtuano, Veronẽsi, Bri
xiẽsiq;, & vicinis alijs quũ ingẽs increuisset earũ multitudo, paulo post miserãda pe
stilẽtia secuta est: quod & annis superiorib. etiã cõtigisset, nisi Dei Optimi clemen
tia, & mortaliũ cura prouidisset, quo tpe tm̃ eius generis animãtũ vidimus, quãtũ
antea nũquã uisum fuisse putãdũ est: quarũ pars multa ĩ huius superioris Italiæ agris
resedit; pars versus Gallias euolauit dieb. septẽ nõ sufficientib. migrationi tãti exer
citus. Idẽ sæpe faciunt & cadauera cęsorũ in ꝓlijs. Quin & cibi nõnulli sunt, quorũ
vsus frequẽs nũc has, nũc illas infectiones ꝓducit, alij Elephãtiã, alij scabiẽ, alij car- D
bunculos, alij alia. Interdũ & animalia, quæ sub terra degũt, solẽt nõnullas infectio-
num significare, quum multa eorum è latibulis & proprijs larib. in apertum exeũt.

Sæpe exiguus mus
Augurium tibi triste dabit, tellure sub ima
Quem non vllus amor tenuit, sed in aera apertum
Erupit scrobibus, vitæq;, atq; immemor vsus,
Et paruos natos, & dulcia tecta reliquit.
Ipsa etiam tellus ceu non ignara futuri,
Quum tremit, atq; intus grauida suspirat ab aluo,
Signa dabit: tremuere vrbes & vertice toto
Formidauit Athos, timuitq; sub æquore Nereus.

Quippe crebri terrę motus & ipsi nũciãt cõtagiones futuras, qm̃ exhalatio, q̃ intus
cõcludit̃, nõ solũ noxiũ qddã acqrit, sed etiã gignit̃ ex ipsis maxime putrefactioni
bus, q̃ sub terra fiũt. Ad hęc & cũ vides carbũculos multos, & exhãthemata, & bubo
nes enasci, timere quodãmodo potes. Presentes uero cõtagiones indicãt, eas qdẽ, q̃
extrinsecus ueniũt, multitudo eiusdẽ morbi, tametsi nõ, qñcunq;. multi eodẽ labo-
rãt morbo, cõtagiosa est ęgritudo: esse aũt cõtagiosam cognosces & ex genere mor
bi, & ex ijs, q̃ sequunt̃, eas uero, q̃ primo ĩ nobis fiũt, cõtagiosę ne sint, an nõ, cogno
sces similiter & ex genere morbi, & ex his, q̃ sequuntur. Sed iã de contagione quid
sit, & quo pacto fiat, & quib. principijs, & quę sint contagionũ differẽtię, & causę,
tum & quæ sint earum signa communia, in uniuersum dictum hactenus satis sit.

HIERO-

HIERONYMI FRACASTORII DE MORBIS CONTAGIOSIS LIBER SECVNDVS

De febribus contagiosis. *Cap. Primum.*

AD HAEC consequens esse videtur, ut de singulis cõtagiosis morbis, qui nobis cogniti sunt, agamus, qui sint, & quibus de causis fiant, & quomodo differant inter se, ab ijs incipientes, quorum cognitio necessaria magis uidetur: tales autem sunt, febres, quę in contagione consistunt, de quibus tanto accuratius est agendum, quanto plures earum nouę inusitatęq; annis nostris apparuere. In vniuersum autem de omnibus pauca quidem à maioribus nostris pro tanto negocio literis mandata sunt. Quid autem simpliciter sit febris, & quomodo fiat, in præsentiarum nobis est supponendum.

Contagiosæ autem uocantur, non quæcunq; vicinum & contiguum humorem possunt inficere, sed illæ solum, quæ in alium consimilẽ inferre infectionem valent, & dicta seminaria contagionis per se includunt. Earum uero, quæ contagiosę dicuntur, alię pestilentes vocantur, aliæ non pestilentes: & pestilentum quædam simpliciter pestilentes sunt, quædam malignæ tantum appellantur, quasi mediæ inter pestilentes, & non pestilentes: quippe contagiosarum febrium quædam ut plurimum salubres sunt, quędam ut plurimum perdentes, quædam uero partim salubres, partim perdentes, à quibus multi quidem euadunt, multi uero pereunt, in dubio, qui plures sint: quales, quæ lenticulæ dicuntur.

B

De variolis, & morbillis. *Cap. 2.*

ERgo de ijs coutagiosis primo est agendum, quæ, tam & si contagiosæ sunt, pestilentes tamen non appellantur, ꝙ maiori ex parte salubres sint: tales autem vidẽtur illę, quas, qui Arabum libros trãstulere, Variolas, & Morbillos vocãt, per variolas intelligẽtes eas, quas & vulgus varolas uocat ex similitudine, arbitror, pustularũ, qui vari dicuntur, per morbillos autem eas, quas vulgus fersas nuncupat, à feruore fortasse dictas: de ijs autem Gręci non videntur sub alio egisse nomine, q̃ exanthematum, quod nomen & varium etiam apud ipsos reperitur. Contingit igitur eiusmodi febres pręcipue pueris, raro viris, rarisime senibus: uidẽtur autem & omnibus semel in uita aut accidere, aut aptę esse, quę accidant, nisi precox mors hominẽ tollat: non facile autem dignoscuntur adesse, prius quam pustulę ipsę malum prodant, signa tamen quędam pręcedunt, ex quibus suspicio esse potest eiusmodi affuturam febrem. Ac primum, quum vides populariter quodãmodo vagari genus id febrium, puer autem est, qui febrit, tum suspicari potes communi illo teneri morbo, necessarium tamen non est, quare ꝛ alia signa spectato, si conuersatus est cum alio affecto, si lucent oculi, si dorsum confractũ sentitur, si facies rubet, febris autẽ continenter affligit, morosa quidem magis, q̃ mordax: hęc.n. primum indicia apparent: tum interroga, nunquid aliàs senserit eiusmodi febrem, quę solet exanthemata illa apportare, raro enim fit, ut, qui semel affectus fuit denuo etiã patiatur: tũ vide, si quid à natura ad cutim pellitur, nam ut plurimum circa quartum diem, aut

paulo post apparere solent primum quidem sparsæ quædam ceu maculæ rubentes, C mox manifestius in pustulas cõcrescũt interdum humidiores, & varis similes, interdum ficciores, & similes ijs exanthematibus, quæ ex calore solent pueris euenire, quas vulgus sufferfuras vocat: vtręq; mox tenui quadã pituita, & sanie replentur, ac per ipsas soluitur ægritudo, facillime quidem pueris, difficilius autem grandioribus: propter quod matres optare solent febres hasce filijs aduenire, quum tenera in ętate sunt. Contagiosæ igitur sunt, q͞m, quod exahalat in putrefactione, lentum admodum est, & seminarium contagionis in alterum, eo pacto quo in alijs fieri diximus: maiori autem ex parte salubres sunt: q͞m ebullitio hæc purificatio quædam sanguinis est: neq;.n. cõtemnendi sunt, qui dicunt infectionem à sanguine mẽstruo contractam in vtero matris secerni per eiusmodi ebullitionem, & putrefactionem eius, ac sic defęcari sanguinẽ per quandã quasi crisim à natura factam: propter quã causam omnes ferè hunc affectum patimur, q͞m omnes eam infectionem mẽstrualem deferimus à ventre matris: qua de causa non perdit vt plurimum febris hęc per se, sed purgat magis. Pueris vero benignior est, q̃ adultis, q͞m, si qui per ętatẽ tenerã eam sanguinis infectionem non expurgant, signum est esse male idoneam separari: quare mox, quum in grandiori ætate fit separatio illa, contingit quidem vi multa, & affligit magis, minus autem, quum mollior est sanguis, & aptior, ut separetur ab eo labes illa. Ob id etiam, quũ semel accessit, non reuerti præterea solet, quoniã se creta iam sit infectio: visa tamen quandoque fuit bis accessisse, quibus.s. prius non exactè secreta fuisset. Si igitur sanguis pituitosior sit, pustulę variformes fiunt albę, rotundæ, mucore quodam plenę: si vero bilisior extiterit, pustulæ ficciores erumpunt: analogia autem eius contagionis ad eam sanguinis superfluitatem est, quæ è menstruo sanguine contracta fuit: quare ad eos solum analoga est hæc infectio, D quibus purificatio sanguinis non est facta, propter quod nec omnes inficit, nec humores omnes. Nec plura de his dicantur.

De pestilentibus febribus. Cap. 3.

NVnc de pestilentibus vocatis prosequamur, quarum aliæ vt plurimum perdũt, vere pestilentes vocatę, aliæ multos solum perdũt, malignę appellatę, cõmuni autem uocabulo omnes pestilẽtes nuncupari solent: de quib. accuratissime perquirendum est, omnes enim peculiarem quandam & rationem, & curationem habere existimant, quæ autem peculiaris ratio sit, nondum plane assignatum uideo: quidam breui sese ab hac difficultate explicãtes ad occultas proprietates recurrũt, de quo multa in superioribus dicta sunt, quæ hic non aliter repetentur, tanquam nihil dicentibus, & docẽtibus, qui difficultates propositas per ignota soluere studẽt: Galenus vero interdum videtur dicere pestilẽtes febres habere quandam venenositatem, & per hoc differre ab alijs; interdum peculiare ijs inesse, ut putrefactio circa cor sit, quandoq; in substantia eius, quandoq; in contẽtis: de quo rectum est rationem habere, nam quid sit venenositas illa, non declarat Galenus, & vtrum veram venenositatem intelligat, an magis assimilationem quandam interficiendi. Quòd si ueram venenositatem intelligit, oportebat dicere, in quo consisteret: venena enim aut per materiales qualitates, aut per spirituales necãt: ꝙ vero dicit peculiare esse his febribus, ut aut cordis substantiam putrefaciant, aut contenta, rursus dubitationem non paruam habet: qua de re IO. BAPTISTA MONTANVS ciuis noster primarius iam, & nunquam satis laudatus in re medica, & in quem, si

Pythago-

A Pythagorice loqui licet, Galeni anima migrasse videtur, subtiliter quidē multa disseruit pro Galeni placitis, quantum quidem videre potui ex scriptis quibusdam, quæ sub eo ordinariam Medicinæ Patauij legente ab auditoribus notata, & literis mandata fuere: quę, quum forte ad manus nostras tū peruenissent, quū & ipse de hisce febribus scriberem, suspensum me admodum reddidere, quum ego, alia via forte fortuna incederem: nam si inceptis nostris persistere voluissem, non solum timor oboriebatur, quomodo mihi ipse considerem deuianti ab eorum calle, sed & rem ualde arrogantem videbar aggredi, q̄ & à primo Galeno, & à secundo dissentire auderē: quo circa, quū quasi decreuissem retractare, quæcunq; de ea materia scripsissem, rem tamen cum quibusdam amicis cōicaui, qui ingenue consulentes persuasĕrunt, quæ ego iam scripsissem, tametsi viderentur nouo calle procedere, emittenda tamen esse non per assertionem aliquam sed vti problemata magis. Quæ igitur MONTANVS noster ex Galeni placitis tradit, hæc ferè sunt.

Febres, quæ pestiferæ vocantur, differre ab alijs, quæ in putrefactione consistūt, ꝙ pestilentum putrefactio vel in substantia cordis sit, uel in contentis: in alijs vero iam nec putrefactam esse cordis substantiā, nec contenta: transmitti quidem ad cor vapores putridos, atque accendere tum cor, tum contenta, putrefacere autem non: ꝙ si eò veniant, ut putrefaciant, iam febrem pestilentem esse: porrò pestilentem omnem febrē hecticam ēt esse, si quidem facta putrefactione in corde, aut contētis fieri non posse, vt iam confirmata non sit, atque hinc illa contingere, quę in pestiferis apparent febribus, nō sentire scilicet ęgrum se febrire, pulsus non magnos, non citatos percipi, maximam mortaliū partem perire: conuenire aūt pestilentes febres partim cum putridis, partim cū hecticis, cū putridis quidē, quia omnino febres hæ

B à putredine pendent, cū hecticis vero, quia iā cōfirmata sit febris: verū neq; simpliciter hecticas dici debere, nec simpliciter putridas, sed pestilētes hecticas, & putridas: uenenositatē autē earū nō aliud esse, q̄ gradū putrefactionis largioris circa cor.

Atque hæc ferè sunt, quæ ego scripta vidi: quæ, si bene considerentur, nō paruas habent difficultates, ac primum, quòd progressus hic non declarat, cur pestilentes febres contagiosæ sint, quod peculiare quiddam & proprium uidetur cum ipsis iungi. Præterea, si quæratur, cur in ijs putrefactio sit in corde, aut contentis, dicere quidem videntur cām esse, ꝙ ingens & larga quædam fit putrefactio, per quam accidit & cor aut contenta infici. Si vero rursus quæratur, cur fiat ingens illa putrefactio, cōtingere dicunt ex pręparatione, hoc est nimia humiditate, quæ uel intrinseca est, vel extrinsecus accedit: quod certe non minorem habet difficultatē, nam primo mirum videtur in decem millibus hominum, qui in pestilentia pereunt, eam esse præparationem in omnibus, præsertim ꝙ videmus innumeros exactissime sanos existētes, & nullo vitio humorum deprauatos concipere tamen contagem illam ex sola conuersatione cū pestilentia affecto, aut ex illius uestibus: quid nā igitur in hoc fecit illā ingentē putrefactionē, quū nec obstructiones fecerint, nec humiditas aut ꝓpria, aut ab aere acquisita? quare aliqđ aliud principiū assignari necesse est, quod in causa sit. Oportebat præterea declarari, qualis nam esset ea ingēs putrefactio, num quātitate ingens & mole, an gradu actionis: nam si actione ingens, cur ardentissimę causones, & furentes, non tn̄ pestilentes sunt? quinimo nec illæ, quę ex ęruginosa cholera sunt: si vero quantitate ingens est, quę necessitas erat ponere cor ipsum putrefieri? poterat enim sufficere quantitas illa ingens putrefactionis. Ad hæc & illud

dubium

dubium est, si adeo ingens est putrefactio, cur non sentiat æger se febrire, quum aliæ C
alioquin minoris putrefactionis inflammationem inducāt: nec recurri ad hecticam
posse videtur, qn̄ multo ante, q̄ hectica fiat, putrefactio illa ingens fit, imo causa, cur
hectica fiat, est putrefactio circa cor, illam autem facit ingens putrefactio per corpus reliquum: cur ergo prius non sentitur, q̄ hectica facta sit? Postremo & mirum
illud videtur in his febribus putrescere cor, aut & contenta, statim.n. videretur animal perire, qm̄ nec erysipelata tolerare potest delicatissimum membrum: non perire autem hominem statim manifestum est, sed maiorem partē peste affectorum vltra quartum & septimum uiuere, quin imo & multos euadere, quod certe fieri posse non videtur, si febris iam hectica confirmata est. Preterea cur & aliæ hecticæ nō
sunt pestilentes, qn̄ febris confirmata est in corde? & si uapores putridi circa cor
ad id venerunt, vt possint facere hecticam & confirmatam caliditatem in corde, videntur etiam posse & putrefactionem facere aut in ipso, aut in contentis saltem: qđ
si sit, necessario perire oportere pestilentes oēs videtur: atq; hęc sunt, quę dubitationem faciunt circa positionē hanc: quare non tacebo, quę ego prius conceperā, paratus opinionem mutare, si minus satisfacere videbunt. Inhęrendo igitur fundamentis illis, quę circa cōtagionum naturā iacta sunt, dico pestilentes febres ab alijs putridis differre in multis: primum in principio agente, deinde & in materia seu modo
putrefactionis, ac demum in accidentib. proprijs, quę sequunt: quippe in alijs putridis principia & causę putrefactionis sunt aut obstructio, aut plenitudo, aut malitia
humorum in quantitate, uel qualitate: uoco autē principia hæc agendi, quia causæ
sunt, cur à caliditate loci putrefactio fiat: in pestilentib. aūt febrib. nullū horum per
se cā est, & principiū putrefactionis, possunt.n. esse in aliquo mensuratē humores,
pōt abesse omnis obstructio, omnis plenitudo, pestilentia tn̄ ab alio cōcipi: oportet D
igitur esse aliud principium per se eius contagis. Nihil quidē prohibet quandoq; &
has dispositiones adesse, sed accidunt quidem quantum ad id, quod per se agit, ęque
enim putrefactio fit, siue adsint, siue non: quin imo illud fieri potest, ut in aliquo p̄paratum sit aut phlegma, aut cholera, vt putrescant ex prędictis principijs, minus
tn̄ corripiantur à contagione, quàm humor alius, ꝙ analogia non sit ad illos: quare
nec oēs putrefactiones, quę circa terras, & aerem fiunt, etiam disponūt ad eam, quæ
circa pestem versatur, sed certæ solum. Si igitur recte tradita sunt, quæ de cōtagione a nobis sunt dicta, principia quidem contagionum per se sunt seminaria ipsa, de
quorum natura tanta narrata sunt, quæ quidē, tametsi communi quodam principio
cū uaporibus & loci caliditate conueniunt in agendo, peculiarem tn̄ quandā sortita naturam sunt, & rationem putrefaciendi: in primis.n. diximus habere ea vim &
actionem multā, tum & mistionem fortem & elaboratā, nec non & mistionem in
lentore constitutam, ac demū non materialem solum antipathiam ad calorem naturalem, & ad animam ipsam, sed & spiritualem. Hæc igitur quum ita se habeant, longe diuersam putrefactionem ab alijs faciunt, siquidē in alijs superficialis quodāmodo fit putrefactio, non profunda, & sordida, in his aūt profundissima, & ad partes
vel penitissimas eius, quod putrefit: quod quidem iccirco accidit, primo, ꝙ seminaria nō paruę actionis sunt, quemadmodū simplices uapores, sed lōge maioris ꝑꝑ fortē mistionē, ꝑꝑ quā nec cito & facile alterant, sed perstāt, & actionē cōtinuant: ꝑꝑ
lentorem autem agglutinantur valde illi humori, ad quem habent analogiā, in quē
incumbentia cito dissoluunt, actiua multum quū sint, & humida: ad quod non pa-

rum

A rum adiuuāt ſpiritualis antipathia, quæ naturalem calorē fugat, & propellit, à quo deſtitutus humor cito contrahit putrefactionē profundam: fit etiā putrefactio illa non profunda ſolū, ſed & valde larga, hoc eſt multarū partium, qm̃ ſeminaria hinc inde diſperſa ſunt, & hæc alia ceu ſobolem generāt, illa alia: recte igitur dicebat Mōtanus magnā putrefactionem in peſtilentibus febribus fieri, ſed rationē non dedit per ſe id facientem, aſsignans humiditatem contractam, & præparantem. Differunt præterea hæ febres ab alijs putridis in accidentibus proprijs: ad has.n. ſequitur eſſe contagioſas ad aliū, cuius cauſa aſsignari nō aliter poteſt, q̄ per rationem ſeminariorum, quæ ad alium delata tale in ſecundo faciunt, quale in primo fuit: ꝙ ſi peſtilens aliqua febris primo in nobis fiat, nunq̄ tamen eſſe peſtilentem dicimus, niſi tū, quū ſeminaria contagionis iā facta ſunt: quare æque eſt factā eſſe febrem ex ſeminarijs, & aptam eſſe ex ijs fieri, atq; ea per ſe includere. Si igitur licet peſtilentē febrē diffinire, dicemus eſſe febrē ſordidæ, & profundæ putrefactionis, includētem ſeminaria acutiſsimæ cōtagionis per ſe, ꝑꝑ quod & lethalis eſt, & ad aliū cōtagioſa, atque hæc per ſe ratio eſt peſtilentis febris, non autem quòd vel cor, vel contenta in eo putreſcant: nihil quidem prohibet, & ad illa putrefactionē deferri, præſertim ſi analogia ad illa ſit, ſed ſiue hoc ſit, ſiue non, ratio non eſt hæc peſtis, ſed forte ratio vehementioris peſtis, & citius interficiētis: quod autē per ſe eſt, & (vt aiunt) formale, eſt eſſe febrem per ſe includētem ſeminaria contagionis lethalis: propter quam cauſam, quæ è venenis fiunt febres, lethales quidem ſunt, ſed non peſtilentes, quoniam contagioſæ non ſunt, carent enim eo, quod formale eſt, & per ſe ratio peſtilentiæ.

De differentijs peſtilentum febrium, & accidentibus earum. *Cap. 4.*

B PEſtilentum vero febrium aliæ extrinſecus in nos veniunt, aliæ in nobis primo fiunt: aliæ omnes perdunt, aliæ maiorem partem, aliæ multos ſolū. Diuerſa porrò eſt earū analogia, & admiranda: quædā ad ſanguinē pręcipue analogę ſunt, quędam ad cholerā, quædam & ad humores alios, aliæ ꝓmiſcue ad omnes, & alię ad ſpiritus ſolos, aut ad ipſos maxime: & quędā cītiſsime perdunt, quędam ſerius. Extrinſecus veniunt, quorum ſeminaria prius concepta ſunt aut in aere, aut terra, & alijs: oportet autem & ea prius corrupta fuiſſe, ſi proprie contagio dicenda eſt, dico autē ſeminaria, non vapores ſimplices, multum enim differt (vt diximus) inter ſeminaria & vapores. In nobis autem primo fiunt, quę è communibus quidem cauſis cum alijs originem habent, vt plenitudine, obſtructionibus, & humorum malitia: verum putrefactio & ſordida eſt, & concluſa, eiuſmodi autem, vt in ea ſeminaria fiant contagionis pernicioſę, nihil enim prohibet ſæpe talem in aliquo primo fieri, mox ab illo in alios importari. Omnes aūt perdunt, quæ ad ſpiritus & ſpiritualia analogiā habent, maxime quæ extrinſecus veniunt per anhelitum attractæ contages: maiorē vero partem perimunt, quę ad acutos humores analogę ſunt, præſertim ſi & ipſę extrinſecus apportentur: multos autem ſolum, quæ ad craſsiores humores rationem habent: quo autem modo, & quibus de cauſis diuerſæ ſint analogię earum, ſupra quidem demonſtratum vniuerſaliter fuit, quare nunc non aliter repetendum erit.

Sed iam de accidentibus earum dicatur, quatenus ſigna, & notitia earum haberi poſsint: primum ergo, qđ per ſe has febres ſequitur, eſt eſſe cōtagioſas, quod & maximum eſt earū ſignū, quod qm̃ non ſemper datur videre poſſe, alia ſigna attendenda ſunt: commune autem eſt omnibus ferè, per initia, omnia videri valde placida, ita, vt vix febrire exiſtimetur, qui nihilominus latentem peſtem concepit: pulſus

vrinæque id attestantur, sed ita tamen, vt peritum nõ lateant: per processum porrò C tametsi sua sunt augumenta, tota tamen per se febris placida videtur, & lenis: calor tactu mordax nõ est, introrsum vero morosus magis, q̃ acris percipitur, quippe interrogati, qui ęgrotant, num febriant, non febrire se dicunt, sed tñ in angustia quadam versari: decubitus supinus est, dorsum perinde ac verberati, anhelitus solito lõgior, pulsus nõ citatus, nõ altus, sed pressus magis, & vix audens se attollere: hęc ergo signa per primos morbi processus apparent, quæ quum vides, tum ad alios spectato, quos febres tenent, ac quum multos emori vides è consimili morbo, tunc time pestilentẽ inesse febrẽ, cui astas: in dies aũt certiora se ostendẽt signa, nã vel maculę in cute apparebũt, vel abscessus circa emũctoria vocata: oculi ad hęc subrubent, & vacillant, anhelitus extraneo quodã fœtore grauis est, quo solo signo periti sępe pestilentem febrem deprehendũt: verba sępe dicũtur multa, & interdũ incomposita, caput grauescit, & modo uigiliæ, modo somnus nimius ægrũ tenet: Hypochondria tendũtur, egestiones liquidæ sunt, corruptę, longinquę à forma fęcum & humorũ, fœtentes: vrinę aut subiugalium similes, aut quasi vinũ granatorũ, aut tenues, crudæ, aut confusę, rubrę, quandoq; & similes sanis sunt: lingua sordescit, virtus omnis labat, & fatiscit: mala aũt signa sunt, delirium perseuerans, urinæ detentio, fluxus sanguinis nariũ, ad quẽ leuatio nulla consequit, uentris deiectio multa ꝑ initia oborta, vel è leui pharmaco facta, apparitio macularũ, & abscessuũ, ac subita mox delitescentia.

Quòd igitur per initia mites appareant hæ febres, nihil mirum videri debet, quũ toto genere, & in toto processu lenes plurimum sint: causam aliqui reddunt, ꝙ nec nos tangentes ardorem febris sentiamus, nec æger ipse, nos quidem, quia febris hæc extrorsum quieta est, introrsum turbans, æger uero neq; ipse sentit, quoniam hecticam febrem patitur, de quo supra dictum satis fuit. Nos è nostris principijs causam D inde esse arbitramur, ꝙ profunda admodum fit putrefactio, in qua acrimonia omnis multum obtunditur, & hebescit humido multo simul euaporante, & lentore tãto facto: in febribus autem, quæ in sicco consistunt, quales sunt cholericæ, acrimonia, & feruor sentitur, membra exurunt, sitis uexat, ariditas linguę fit, qm̃ igneũ est, quod euaporat, & siccum, propter quod nec contagionem facit, quoniam non agglutinatur, quanquam magnæ actionis sit: est fortasse & alia concausa, cur peste laborantes febrẽ non sentiãt, ꝙ sensus illis magnopere obtusi sunt, obsepti tanta putredine, in qua uirtutes nõ solum dissoluuntnr, sed nec trãsmittunt ad sensitiua mẽbra: ꝙ uero pulsus parui sint, & rariores, rursus causam assignant alij, ꝙ pestilentes hectici fiant, quare, quum nec caliditatem nouã percipiant, pariter nec noua euentatione indigent, unde & pulsus non ualde diuersi sunt à seipsis sanis existentib. Nos, silicet, aliam causam assignamus, illud pręnotantes, ꝙ natura semper illud eligit, qđ aut melius est, aut minus malum, ut in ijs diximus, quæ de sympathijs tractata sunt: sicut igitur oblato fœtore aliquo à natura fit, ut uix anhelemus, vix halitum per nares trahamus, quasi sic minus aperiatur aditus fętori, ita lata ingenti, atque abominabili putrefactione, seu exhalatione ad cor vix audet natura ipsum dilatare, vix venas tollere, quo minus via putredini aperiatur: quare tantum tollit, quãtum vix satis est vitæ, & euẽtationi cordis: ꝓpter quod pulsus paruus fit, & rarus, & anhelitus lõgior, & angustior, cõstrictio vero seu expiratio velocior, q̃ dilatatio & inspiratio: qđ & in pulsibus etiam venenatorũ contingit, vt sæpe vidimus. Vrinæ autem ut plurimum subiugaliũ similes sunt propter multã & diuersorum ebullitionem, ꝙ si humor

A mor crudior fuerit, albida sæpe vrina fit, & subtilis, si vero sanguinis excrementa redundent, rubra exit, & confusa propter ebullitionem, quę si subadusta & subtilia fuerint, aut tenui melancholiæ admista, similem vino granatorum vrinam faciunt. Sed iam particulares febres prosequamur.

De ephemera pestilenti in Britannia. Cap. 5.

IN Britannia insula, quæ nunc Anglia vocatur, genus est pestilentis febris & contagiosę, quę ad ephemeras referēda videtur, ꝙ die vna aut hominem perdit, aut liberat: est autem non contagiosa solum de uno in alium, sed & uagatur etiam de ciuitate in ciuitatem, non tantum per eam insulā, in qua ferè vna videri solet, sed sępe & ad vicinos Belgas deferri uisa est. Quapropter & vitio aeris pręcipue enasci cēsendū est: cur aūt in ea insula pręcipuę oboriaт̄, vniuersalis quidē causa est analogia eius aeris, particulatim uero, in quo ea consistat analogia, difficile certe est nosse: quanq̄ sunt, qui dicant id è soli ratione contingere, quod maxime gypseum est, vnde & Albion olim appellatam fuisse uolunt: certis igitur constitutionibus humidis vapores è solo illo accidit eleuari, subtilissimos quidem, corruptos tamen, qui & subtilem etiam inferunt cōtagionem, cuius analogia est vel ad spiritus, uel ad tenuem spumā, quę sanguini supernatat. Quęcunq; autem causa sit, cōstat analogiam eius contagionis esse ad subtile sanguinis, propter quod die una aut finitur ęgritudo, aut æger: vt plurimum autem finitur ægritudo per sudorem, unde & febrem etiam sudorem appellāt incolæ: nullis uero alijs medicamentis vtunт̄ aduersus ipsam, q̄ expectatione sudoris, nam quibus aduenit, omnes ferè euadunt, quibus autem retinetur, maxima pars perit: quare cura omni & diligentia procurant, ne impediatur sudor, quod uel facillime accidit, si tantùm æger situm, atq; accubitum mutet: qua de causa iubent
B medici, ut æger integra die una situm nō mutet: quam molestiam qui ferre possunt, mercedem laboris recipiunt, & euadunt, qui uero ferre non ualent, sed se iactāt, decubitum mutant, nouum aerem aucupantur, impedito sudore sua causa pereunt.

De febre, quam lenticulas, vel puncticula, aut peticulas vocant. Cap. 6.

SVnt & aliæ febres, q̄ mediæ quodāmodo sunt inter uere pestilentes & non pestilentes, qm̄ ab ijs multi quidem pereunt, multi etiam euadūt: contagiosę autem sunt, & iccirco naturam pestilentum sapiunt, appellari autē solent malignę magis, quàm pestilentes: quales illæ fuere, quę annis MDV & MDXXVIII in Italia primum apparuere ętate nostra non prius notæ, certis uero regionibus familiares, ut Cypro, & vicinis insulis, maioribus etiam nostris cognitę: uulgus lenticulas, aut pūcticula appellat, ꝙ maculas proferāt lenticulis, aut puncturis pulicum similes: quidam mutatis literis peticulas dicunt: de quibus diligenter agendum uidetur, ꝙ & nunc quoque crebro visantur modo communes multis, modo quibusdam particulatim contingentes: uisi etiam sunt, qui ex Italia in alias regiones profecti, ubi nullę essent eiusmodi febres, ex ijs tamē perierint, quasi secum infectionem detulerint, quod clarissimo & doctissimo Viro ANDREÆ NAVGERIO ORATORI pro Serenissima Venetorum Repub. apud Franciscum Regem Gallorum anno salutis MDXXIX contigit. Ex hac enim labe interijt in ea ꝓuincia, in qua ne nomine quidem nota erat ęgritudo eiusmodi, uir eius doctrinę & ingenij, ut nulla maior literarum iactura sit facta iam multis annis. Fuit enim uir ille, non omni modo optimarū sciētiarū genere ornatus, sed multis magnisq; gerēdis rebus ad patrię cōmoda & sa-

lutem

lutem natus. Nam difficillimis reipub. temporibus, tota Europa bello vndiq; defla- C
grante, quũ ex Hispaniensi diuturna ad Carolum V. Imperatorẽ legatione, cui ob
insignes uirtutes maxime charus fuit, vix dum Venetias redijsset, visq; alia belli ma
ior proxima æstate aduentu Cæsaris in Italiã exarsura uideret, ineunte vere Nauge
rius exitiali festinatione mutatis ad celeritatẽ iumẽtis, Orator in Galliã mittit. Vbi,
morbo peticularũ breui erũpente, quum vix primum patriæ officium pręstitisset,
FRANCISCVM GALLORVM REGEM semel aut iterum allocutus, Ble-
sio in oppido ad Ligerim, octauo Idus Maij, ante lucẽ MDXXIX. paucis dieb. absum
ptus est, quũ annũ ætatis sextũ & quadragesimũ attigisset. tãto bonorũ oĩum & eru
ditorũ luctu, tanto totius Galliæ mœrore, vt illum Franciscus Rex Musarũ amicus
amplisś. funeris honore ꝓsequeret. In patriã delatus vt testamẽti tabulis iusserat, in
maiorum sepulchrũ illatus est: Bartholomęo & Petro fratrib. summæ probitatis hę
redib. relictis. quorũ Bartholomeus maior natu, ex Clarissima Gabrielia gente vxo
rem duxit: & aliquot susceptis liberis (inter quos hodie Andreas & Bernardus ma-
ximæ spei iuuenes vigent) propè intermortuum Naugerię familię decus excitauit.
Cęterũ, qui fortunæ beneficio reipub. negocia summa fęlicitate confecerat, dome-
sticis in rebus haud parẽ fortunæ benignitatem sensit. nam vir summi ingenij sum-
miq; etiã spiritus, assiduis patriæ occupationib. distentus, vt nullum ferè temporis
spaciũ literarũ studijs superesset, ut qui se ipsum probe nosceret, quę fecisset, cum
nõ esse huiusmodi putaret, ut in uulgari citra sui nominis iacturã possent, dũ tantæ
existimationi, quanta iã ipse apud oẽs eruditos oĩum ferè nationum agebat, ut pote
nec polita satis, nec unq̃ recognita, nõ usquequaq; responderent, quęcunq; apud se
habuit, paulo ante mortẽ, igne deleuit. quare, libri eius de Venatione duo pulcherri
mi, in Bartholomæi Liuiani gratiã heroico carmine elegãter scripti, & unus de situ
orbis eodẽ stylo cõfectus, quos alias legimus, periere. atq; ut omittã laudationẽ illã, D
quam in funere Catherinę Cyprię Reginę Marci Cornelij Senatoris amplissimi fi
lię, de Veneta Corneliorũ gente nobilissima ad Leonardũ Lauretanũ Venetiarum
Principẽ & Senatum publice habuit, & alia multa quę eodẽ igne concremata sunt,
quo piaculo dixerim luculentissimã Historiã, ab ingressu Caroli octaui Gallorum
Regis in Italiã, ad ea usq; tẽpora tot uigilijs tantoq; labore amplissimorũ Decemui
rũ iussu deductã, cõcidisse? Sed quis hãc culpã pręstare debeat? q̃n ait poeta, ducũt
nolentẽ Fata, uolentẽ trahũt: Ab amicis igitur funebres Liuiani Imperatoris & Lau
retani Principis laudationes antiquæ puritatis cãdore venerabiles, & carmina quæ
clanculum exscripta erant, quoniã in Italia omnino extabant, quasi funeris eius re-
liquiæ in lucẽ ęditæ, pręclarum NAVGERII ingenium & excellentem doctrinam
futuris seculis ostendent. Sed ad febrem lęticularum siue peticularum reuertamur.

Contagiosa igitur est & hæc febris, sed non celeriter, nec fomite, & ad distans, sed
tantum per tractationem infirmi: per initia autem quum febres omnes pestilentes
placidæ sint & mites, tum hæc adeo placide inuadit, vt vix admittere medicum ægri
velint, vnde & medicorum multi primum decepti sunt, expectantes resolutionem
morbi paulo post, nec quicquam contra parantes: mox vero signa malignæ febris
aperiebantur: nam, quanquam calor mitis pro natura eiusmodi febrium sentiebat,
interne tamen ꝑturbatio quædã percipiebatur, tum & fractio in toto corpore, lassi
tudoq; more fatigati: decubitꝰ erat supinus, caput grauescebat, sensus hebetes erãt,
& mens magna ex parte, post quartum aut septimum non constabat, oculi rubesce-
bant,

A bant, verba multa dicebantur, vrinæ primum exalbidæ vt plurimum cernebantur, plenæ tamen, mox rubentes & confusæ, aut similes vino granatorum: pulsus rarus, & humilis, qualem diximus: excremẽta corrupta, fœtentia: circa quartum & septimum in brachijs, dorso, & pectore maculæ rubentes, sępe & puniceæ erumpebant puncturis pulicum similes, sæpe maiores, imitatæ lenticulas, vnde & nomen inditũ est: sitis autem aut nulla, aut parua aderat, sordescebat tamen lingua, somnolentia quibusdam aderat, quibusdam & vigiliæ, interdum in eodem vtrunque per vices: status alijs ad septimum, alijs ad quartumdecimum, alijs & vltra: vrina quibusdam detinebatur, quod pessimum signũ erat: ea febre mulieres paucę, senes paucissimi, Iudæi ferè nulli deperiere, iuuenes & pueri multi, & ij quidem nobiles cõtrario modo ac pestilentes veræ consueuere, quæ quum vulgum pręcipue capiant, tum hæ febres maxime in nobiles grassari visæ sunt. Perituros sua signa præcedebant, sicuti & euasuros: mala erat, si statim æger virtute defici se sensisset, si assumpto leui pharmaco ingẽs alui deiectio secuta fuisset, si facta crisi non accessisset alleuatio, nam vidimus, quibus libræ tres sanguinis erupissent è naribus, paulopost tamẽ obijsse: malum item, si vrinæ detinebãtur, si lenticulæ delituissent, si ægre erupissent, si liuidæ fuissent, & valde punicee: quòd si aut omnia, aut plura ex his accessissent, certissima sequebatur mors, euasio vero, si contraria aut omnia, aut plura apparuissent.

De causis. Cap. 7.

HAec quidem in propatulo erãt, & ante oculos: quibus autem de causis, & quo modo euenissent, magna inter medicos discrepãtia, magna altercatio erat, varijs varia existimantibus: alij adustionem & acuitatem in causa ponebant, alij plenitudinem, alij intrãspirationem corporum, alij occultam proprietatẽ: quare & quisque pro existimatione sua auxilia afferebat non sine artis ludibrio, quòd vulgares

B non lateret tanta dissensio. Quoniam autem vagantes erant eæ febres, & multis vno tempore communes, communem quoque causam tum habuisse cẽsendum est, præcipue autem contractam ab aere: quod satis rationabile apparet, quando anno MDXXVIII præcedente hyeme austrina, pluuiosa, vere quidem multa flumina inundauere, apud nos quidem Athesis, & Padus, apud alios alia: fuere pariter & caligines quædam, quibus arborum germina, olearum præsertim q̃ plurima aruere: quibus de causis & principium his febribus datum credendũ est: quæ vero sparsæ nunc apparent, causam particularem in nobis habent, in quibus primæ fiunt, & consimilem putrefactionem acquirunt, qualis illa fuit, quæ primum communẽ multis originem ab aere traxit. Quoniam autem contagio hæc per cõparationem ad vere pestilentes, satis mitis apparet, nec celeriter contrahi solet, nec fomitem relinquit, nec ad distans protenditur, sed tarde & p tractationem solam, cẽsendum est seminaria ipsius non esse admodum acria, nec fortem illam elaboratamque mistionem habere, sed magis apta esse, vt & alterentur facilius, & non agglutinentur, quemadmodum alia solent, quæ fomitem relinquũt, & in summa quæ à natura uaporum non multum remota sint, acria tamen, quantum sufficit eiusmodi contagionem inferre. Consimilem ergo infectionem in aere primum fuisse cẽsendũ est, quæ mox in nos ingesta tale febriũ genus attulerit, quæ tametsi pestilentes veræ non sunt, in limine tamẽ earum videntur esse. Analogia uero eius contagionis ad sanguinem pręcipue esse constat, qđ & maculæ illæ, quæ expelli consueuere, demonstrant: oẽs enim rubẽtes sunt principij colorem & rationem retinentes: qua de causa & magna ẽt & late fusa est

ci est putrefactio propter humiditatem, & fluxibilitatem sanguinis: eadem de causa C & lenior etiamnum est hæc, q̃ pestilentes aliæ, non potest tamen nõ morosa sentiri facta magna introrsum euaporatione prauæ putredinis: propter quod & lassitudo quoq; sentitur, & mens non constat, & caput grauat, & oculi rubent: quæ euaporatio, qm̃ lenis est, & tractabilis, rarissime solet phrenesim facere, quod multi medicorum timere solent, videntes dulirium fieri. Porrò nec mirum est, si egestiones corruptę, liquidęq; apparēt, tam larga quum putrefactio fiat, vnde & malum erat signũ, si assumpto leui pharmaco ingens deiectio secuta fuisset, præsertim primis diebus, signum enim erat valde amplã esse corruptionem. Somnus autē ijs multus obrepebat, quibus pituitosior erat sanguis, vigiliæ vero, quibus biliosior. Maculæ autem apparebant in cute, natura foras pellēte, quam poterat, partem infectionis: nã & modo per sanguinis fluxum è naribus, modo per sudorem, modo per alui deiectionem exonerabatur, sed salubrior erat, quę per eiusmodi maculas tentabat expulsio: propter quod multi eorum euadebant, quibus large fiebat ea: multi vero peribant, quibus rarę & sparsæ erumpebant maculæ, aut, vbi erupissent, delitescebāt: significabat enim aut naturam non esse potentem, aut materiam male obedientem, quę aut expelli non posset, aut retrocederet, natura tentāte aliam expulsionem. Sanguinis vero effluxio per nares nullos penè leuabat, qm̃ magnum quidem stimulum arguebat, & naturam maxime cogi ad expellendum, qua poterat, contrarium, quod in maioribus venis inerat: sed ea via non erat idonea ad expellenda seminaria cõtagionis, quæ maxime in minoribus venis sedē habebāt, vt pote quæ extrinsecus accessissent. Similiter nec multum proderat ventris deiectio, quoniam corrupta quidem materia expurgabatur, seminaria autem non: quare ex omnibus conueniētior erat, quę percutim expulsio fiebat, primum quidem per maculas facta, mox & per sudorem: D propter quod & multi visi sunt euasisse, quibus largus sudor superuenisset: per has enim vias magna pars seminariorum vna cum subtili parte sanguinis excernebatur. Detinebatur autem interdum vrina, siue q absumeretur aquositas, siue q aliò verteretur, vt in maculas, uel sudorem, siue q redundantia nimia humorum, aut crassities vias obstrueret, siue deficeret virtus: propter quod pessimum erat signum. Pueros autem, & iuuenes carpit magis ea contagio, q in ijs plus adsit sanguinis, & humidioris, ad quem habet analogiam: tum uero & ij foramina magis aperta habent, & calidiores sunt, vnde attractio fit maior, tum per venas, tũ per anhelitum: propter quam causam &, qui negociabantur magis, magis etiam carpebantur, minus autem ociosi, & frigidi, & sicci natura, quale ferè est senum & Iudęorum genus: mulieres vero frigidæ & ipsæ sunt, & densioris carnis. Porrò nobiles magis, quàm plebs hac tanguntur labe, contrà vero pestilentia magis plebs, quàm nobiles, qm̃ pestilentia potissimum in cõtagione unius ad alium versatur, minus vitio aeris, hæc autem infectio magis aeris vitio, quàm transitu unius in alium: ab ea igitur contagione, quæ ab uno in alium transit, magis cauere nobiles possunt propter diuitias, & commoditates alias, quibus plebs caret: ab ea vero, quæ dependet ex aere, minus defendi possunt nobiles, quàm plebs, qm̃ ea, quum communis omnibus sit, magis eos occupat, qui delicatiores sunt, & minus robusti, quiq; & plus habent sanguinis, & humidiores sunt, quales sunt nobiles propter luxum & vitæ quietem: plebs autem & robustior est, & siccior, vt pote fatigata magis, & victus parcioris. Ita igitur se habent lenticulares febres, & ex his causis fiunt. Nunc de vere pestiferis dicamus.

De

A *De verè pestiferis febribus.* Cap. 8.

QVæ vero pestiferæ propriæ dicuntur febres, partim quidē cum his conueniūt, partim differunt: conueniunt quidem natura quadam cōi, ꝙ contagiosæ oēs sunt, & per eundem modū afficiunt, differunt autem, ꝙ pestilentum contagio longe promptior est, & celerrimę susceptionis, tū vero & fomitem quoque relinquit, & ad distans sese etiam extendit, item & aut omnes, aut maiorem partem eorū perdit, ad quos pertingit. Sęuiora quoque sunt & reliqua accidentia, nam & virtus velocissime, & multa exoluitur, & perturbatio, quæ interna est, longe maior sentitur: nonnullæ quoq; sunt, quæ per interna ardētissimam febrem apportant, tametsi reliquæ, & illæ etiā mox, lenes apparent pro natura totius generis: vigilię vt plurimū infectos tētant, qñq; sopore commistæ: pulsus & in his, quales in alijs percipiūtur, rariores, & humiliores, q̃ ægritudo videatur poscere: vrinæ conturbatæ, aut albæ, aut etiam similes sanis: egestiones corruptæ, liquidæ, fœtentes: in quibusdam bubones, aut parotides, aut alij abscessus apparent: maculæ aut nullæ, aut rarius in ijs visę, quod alioquin mirum est, quum materia harū febriū sit longe subtilior. Sunt & harum differentię inter se quædā: aliæ extrinsecus in nos accedunt, præcipue ab aere, qui quum corruptus est, & seminaria statim in nos transfert, tum nihil mortalibus miserabilius potest accidere, verum rarissime contingit, vt ex aeris corruptione pestilentia contingat: aliæ ab ipso quidem originē trahunt, sed non statim ab eo seminaria recipiunt, sed aut vapores, aut consimiles quosdam affectus, & dispositiones, à quib. mox febris in nobis primo pestilens fit, & ab vno in alium transmittitur: alię & in nobis primo fiunt non vitio aeris, sed aliorum vt ciborum, & vniuersaliter vitio eorum, quæ prauas putrefactiones facere consueuere.

B Quoniam igitur celerrime suscipitur hæc contagio, existimandū est acutissima & subtilissima esse earū febrium seminaria, & analogiā pręcipue habere aut ad spiritus, & spiritualia, aut ad biliosos humores: qua de causa nonnullę interficiūt paucis horis, quæ scilicet ad spiritus, & spiritualia analoga sunt, & antipathiam habent non solum materialem, sed & spiritualem: nonnullæ serius necant, perdunt aūt uel omnes, vel maiorem partem: omnes quidem, quæ ad spiritus, & ad cor habent antipathiam vtranque, maxime aūt ab aere pendent, & per anhelitum attrahuntur: maiorem partem, quæ in humoribus sedem habent biliosis, aut sanguine exusto, aut ēt puro, propter quæ & vigiliæ magis adsunt in his febribus, q̃ in alijs: quæ tamen in sanguine fiunt (præsertim si pituita abundet) coniunctum vigilijs somnum afferunt. Cæterum mites & hæ videntur, quanquam ingens sit ægritudo: causa eadem, quæ in alijs, ꝙ profunda est putrefactio, & sordida, in qua acrimonia non plane percipitur, tum quòd obtunditur multo humido, quod euaporat, cuius signum est lenta esse seminaria & fomitem relinquere, tum quòd sensus hebetes per se sunt: ꝙ si nonnullæ ardentissimæ videntur per initia, hoc iccirco accidit, ꝙ nondum putrefactio profunda est, sed febres illæ in nobis primo incipiūt tales, quales aliæ, quę contagiosæ non sunt, cholericæ autem ut plurimum, mox profunda fit putrefactio, & contagiosa ac lenior incipit febris videri. Pulsus propter prædictam in alijs causam rariores & humiliores videntur, quòd natura non audet venas tollere, ne aditū veneno aperiat. Quòd autem vrinæ similes sanis appareant interdum, admirationem non paruam prębet, quòd enim aut cōturbatæ, aut & albidæ videantur, nemo itidē miratur. Causam aliqui dicunt iccirco esse, quòd similes sanis videātur, quòd cor-

ruptio & putrefactio circa spiritualia versetur, quare nihil impedire, ne & hepar, & C renes officijs proprijs fungantur, propter quod vrinæ concoctione quadam non carẽt: sed certe, si febris est totius passio, mirũ est spiritualia laborare, virtutes omnes exolui, hepar tamen & renes, quasi sana sint membra, concoctiones debitas facere.

Fortasse igitur illud potius existimandum est, ꝙ existente vrina crassa & plena sępe accidit, ut deficiente iã virtute, & nõ potẽte crassiores illas partes expellere, percoletur quodãmodo vrina, &, ubi primũ crassa admodum fuerat, incipiat iam crassa minus descendere, deinde & minus adhuc crassa, donec perueniat ad mediocrẽ quãdam consistentiã, in qua nubeculæ quædam pendeant, propter quod sanis assimilatur, non est autem vere sana, sed apparet: quod sæpe nõ solũ in pestiferis febribus, sed & in alijs vr̃, quum prope mors est, & virtus iam non potest crassas urinæ partes expellere: quæ res inexpertos quosdã medicos sæpe fefellit, incipiẽtes bene sperare ex ea vrinæ mutatione. Fiunt aũt abscessus magis, q̃ maculę, in hac febre, qm̃ furens magis, ac turgens materia illius est: furit autem introrsum magis & circa principalia membra, hepar, cor, & cerebrum: omnis autem furens humor irritat plurimum, & cogit expelli, quare à partibus, quæ introrsum sunt, motus fit præcipue ad emunctoria principalium membrorum: mouetur autẽ non solũ materia furẽs, sed & quæ illi cõmista est, propter quod abscessus maxime fiunt, & non maculæ: contingit tamen & illas quandoq; simul fieri expulsa tenui materia quadam circa cutẽ, præsertim vbi in sanguine infectio sit: ita igitur se habent, quę contagiosæ vocantur febres. Nunc ad alios morbos pertranseamus, qui & ipsi in contagione consistunt.

De phthisi contagiosa. Cap. 9.

QVi de phthisi hactenus tractauere, videntur quidẽ de ea egisse magis, quatenus D primo in nobis fit, & originem habet aut ex defluxionibus, quæ ad pulmones feruntur, aut è fracturis quarundam uenarum, aut sanie derelicta, uel è pleuretide, vel peripneumonia, & similibus: de ea uero, quæ ex contagione concipitur, nulla quidem, aut quàm paucissima tradidere. Nos vero eam, quæ in nobis primo fit, non negligentes, ac supponentes magis, nunc maximè de ea agemus, quę in cõtagione uersatur, quod institutum est nostrum (constat.n. & cõtagione concipi) & propriam quandam animaduersionem exposcere demonstrabimus. Nostri tabem vocant, quod uocabulũ, sicut & apud græcos phthisis, interdũ cõmunius est pro consumptione corporis, quæcunq; sit, interdum proprie magis, quum pulmonis vitio per se contingit: quod rursus dupliciter solet euenire, quandoq; quidem ex vlcere in pulmone habito, vnde sanies uera emanat, quandoque non ex vero vlcere, nec uera sanie, sed magis in saniem quandam conuersis pituitis, quæ illuc descendere.

Verum & illam quoq; possumus phthisim satis proprie appellare, quæ corruptis putrefactisq; pituitis ita pulmonem affecit, vt, si non vlceratus est, at flaccidus tamẽ & putridus iam reddatur: quippe factis dissectionib. quorundã vidimus interdum partem pulmonis sinceram, & nullatenus vitiatam, partem nõdum exacte putridã, nondumq; vlceratam, sed tamẽ flaccidam, mollemq;, atq; in marcorem tendẽtem, quandoque & totum pulmonem talem vidimus: quare, quum iam marcor ille in pulmonem serpit, phthisicum appellare merito hominem possumus: quum vero simpliciter corrumpuntur pituitæ circa pulmonem, nondum autem affectus ipse est, tum non uocari phthisicus homo debet, sed aut dyspnoicus, aut quid tale. Quæ

igitur

A igitur sint phthisis illius causæ, quæ in nobis primo fit, satis esse notum medicis arbitror, quarum nullam necesse est in ea præcedere, quæ è contagione concipitur: potest.n.esse, ut quis nec distillationib. detentus sit, nec venam fractam gerat, neque vllo vlcere circa pectus affectus fuerit, nec pleuretidem passus, nec demum vllo vitio tactus, sed optime sanus existens ex consuetudine tñ, & cõuictu cũ phthisico, aut ex fomite labẽ illã contraxerit: nam mirum profecto est, quanta tenacitate, quãto tpe seruetur virus illud in fomite, ita, ut vestes, quas phthisici gestauere, sæpe visæ sint post biennium attulisse contagionem: quinimo tales etiamnũ fiunt & cameræ, & lectuli, & tabulata, ubi phthisici periere. In fomite igitur illo non aliud putandum est relinqui, q̃ seminaria contagionis ex ea putrefactione euaporantia, quæ in phthisi fit, quorum mira quædam est analogia, quando ea non ad oculos, non ad palatum, non ad aliud membrum contagiosa sunt, q̃ ad pulmonem: causam in vniuersum supra monstrauimus, neque enim omnia in omnia agũt, sed solum quæ & agentis, & materiæ, & applicationis rationem certam habent, atque ob id analoga dicuntur. Signa autem iam tabefacti pulmonis sæpe oculis patent, sæpe enim frustula ẽt ipsius per sputum reiecta apparent, tabescentis, & flaccidi iã, non ita manifesta sunt signa, sed tamen, quum prolongari morbum uides, sputa horribilia aspectu apparere, fœtere, ac saniem repræsentare, quum & genæ roseæ fiunt, tum certo scire potes tabescere iam pulmonem, pręsertim si è contagione concepta fuerit phthisis: conceptæ autem per contagionem indicia habere poteris, si causas diligenter inuestigaueris. Similes autem contagiosis & illæ sunt, quæ hęreditariæ à parentibus contrahuntur, mirum enim est quasdam familias vsque in quintam & sextam generationem omnes eadem tabis conditione perire, & quosdam eadem ætate.

B

De rabie. *Cap.* 10.

NOn minorem admirationem prębet rabies, de qua, sequitur, ut agamus: ea per se teneri animal nullũ præter canes Galenus scribit, atq; ita certe conspicitur, quæ uero animalium rabidi canes momorderint, rabire omnia præter hominẽ Aristoteles tradit. Quę autem hac in contagione spectantur, hæc ferè sunt. In primis constat non concipi eã contactu omni, non fomite, non ad distans, sed tum solum, quum è morsu canis ita dilaceratur cutis, ut sanguis eliciatur, quasi in sanguine ipso contagio fiat per contactum dentis & spumæ animalis rabientis. Serpit pręterea tam segniter, & per moras, ut rarissime ante vigesimam diem prodatur infectio, maiori ex parte post trigesimã, multis nõ nisi post quatuor aut sex menses, quibusdam etiam post annum, aliqui & post quinquennium manifestari tradidere: vidi ipse puerum, qui octo post mẽses, ex quo demorsus fuerat, contagionẽ ostendit, ex qua mox perijt. Interea nec febris vlla sentitur, nec vllum aliud malum, nesciente ægro, quãta pernicies lateat, quam mox tum ferè percipit, quum ea ad cor pertingit, quò ubi peruenit, incredibili cruciatu hominem affligit, cor, & pręcordia vellicantur, æger nec stare, nec quiescere potest, sed more furentis huc illuc agitur, manibus corpus dilacerat, sitit immẽse, sed illud maximũ incõmodum accedit, ꝙ & aquam & liquida omnia adeo reformidat æger, ut potius emori eligat, q̃ bibere, aut ad aquã deduci, tum uero & alios ipsi mordent, spumat os, oculi torui aspectu sunt, ac demum fatigati vitam miserabiliter efflant. Ferunt & si quis sub sorbo arbore iacuerit, q aliàs demorsus à cane rabido fuerit, rursus in rabiem verti. De his igitur quærendũ ẽst, quibus è causis fiant, verum non per eas rationes, quas demonstrationes appellant,

ſed ſi rationabiliter & ex communib. locuti fuerimus, ſatis feciſſe exiſtimari debe- C mus. Qm̃ igitur fomite non concipitur hæc cõtagio, nec in cute fit per cõtactũ ſimplicẽ, ſed dilaceratione cutis indiget, exiſtimandũ eſt ſemina illius non admodũ lenta eſſe, atq; ea craſsiora fortaſſe, q̃ vt in foraminib. condi poſsint, quare non niſi ſanguini agglutinari, ſpuma, in qua ſeminaria latent, illi cõmiſta: porrò &, qm̃ tarde ſerpit, par eſt putare analogiam eius eſſe uel ad ſolidas partes, quales ſunt nerui, & eiuſmodi, uel ad craſſum aliquẽ humorẽ: at cõſtat ſolidorũ nullum hac in labe corrumpi, quare ad craſſos humores analogã eſſe contagionem: tales autem ſunt phlegma, & melancholia: videtur autem ad melancholiam magis ea eſſe analogia, qa uidemus rabioſos, demum etiã furentes fieri, quemadmodũ & melancholicos, deinde quia & canis, à quo primũ contagio oritur, valde melancholicum animal eſt, & ſiccum: porrò phlegma in humano corpore multum eſt cõparatione melancholię, qđ & aptiſsimũ eſt, ut putreſcat: quare ſi in ipſo foret contagio hęc, nõ tandiu lateret, vt poſt annum manifeſtaretur: at melancholia, qm̃ & paucior eſt, & frigida, & ſicca, & minus apta putreſcere, diutius ſeruare latentia ſeminaria poteſt. Febrem aũt non excitat hęc contagio niſi ad poſtremum, qm̃ ſenſim fit, & quod euaporat, non ſtatim ad cor fertur, ſed longe poſt, aut etiam expellitur: propagatur tñ per partem poſt partẽ ad interna, ac demum ad præcordia, quò ubi peruenit, & febrẽ ſuſcitat, & ſeptũ tranſuerſum, & cor ipſum cõuellit, ac poſtremo furorẽ & mortẽ affert. Maxime aũt tanguntur ea canes, qm̃, ut diximus, maxime ſicci ſunt, & aduſti ſanguinis: primũ igitur ij more melancholicorũ triſtes fiunt, & ſolitarij: mox paulatim incaleſcẽte ſanguine ad omnia indignabundi fiunt, cuncta incipiunt odiſſe, ac iã & pręiracundia mordent: oculi rubent, os ſpumat, ac tandẽ in furorẽ aguntur: animaliũ vero, quę momorderint, omnia rabiunt, & moriuntur præter hominẽ quod iccir- D co fit, quia animalia propter feritatẽ, in qua cũ cane conueniunt, concepta contage neceſſario rabiunt propter analogiã: hominis aũt natura longe aliena eſt ab ea feritate & cõuenientia, propter quod nec analogiã promptã habet ad ſuſpiciendũ: vnde fit, vt nõ oẽs, qui demorſi ſint, ẽt rabiant, ſed multi beneficio tẽperaturæ ex ſe, aũt non contrahunt contagẽ, aut ſuperant: atq; hoc ego illud eſſe exiſtimo, quod Ariſt. voluit, quanq̃ ſcio eſſe, qui in eo textu, ubi hac de re agitur, non legndum eſſe pręter hominẽ, ſed prius, q̃ homo, volũt, quaſi græca lectio non πλὴν, ſed πρὶν audiri debeat, quod nullã habet neceſsitatẽ. Cur autẽ adeo reformident liquida & canes ipſi, & qui à cane demorſi ſunt, vnde & hidrophoui appellantur, difficultatem habet, & abditiſsimam rationem: neque enim illud credendum eſt, quod multi dicũt, & Aetius etiam exiſtimare videtur, iccirco ita timeri aquam, ꝙ ijs appareat ſeſe catulos quoſdam in aqua cernere, quandoquidem nonnulli eorum, qui iam aquam cęperãt formidare, interrogati, nunquid tale appareret, ut viderẽt, nihil tale videre reſponderunt. Vtrum igitur, quemadmodum & quibuſdam alijs morbis abominatio quorundam fit propter indiſpoſitionem ſtomachi, aut linguæ, ita & in rabie detentis accidat? an magis defectus & diſpoſitio non eſt in ſtomacho, & lingua, nam & ſitiunt, & quantum è lingua eſt, humida etiam expetũt, ſed defectus potius in phantaſia eſt? cuius ſignum eſt, ꝙ nec uidere volunt, nec tangere, quanquã vti potum, appetãt humida. Fortaſſe igitur (ut diximus in ijs, quæ de ſympathia) phãtaſia quorundam memoriam excitat, quæ pauorem ſolent incutere, quod & in rabie poteſt contingere. quoniam enim & ſpuma circa õs eorum obuerſatur, & corde præcipue

lique-

A liquescunt, ex his phantasia fit quædã liquidi eos extinguẽtis, vnde formido fit, quo ties aut vident, aut tangunt, aut & audiunt offerri liquida sibi. In ægris autẽ phantasia fit horribiliũ ex paruis occasionibus, vt sæpe ex aspectu paruarũ figurarũ in parietib. videmus ęgros, & lupos, & canes, subimaginari, ac clamare, & iubere, ut inde auferantur. An (quemadmodũ diximus in sympathijs) quę exiccata sunt, humida possunt appetere, & trahere, quũ forma secũdum naturam per se remanet, quanquã actu & per accidens aliter sit: at uero, quũ siccitas eo usq; processit, ut iã forma naturã non seruet amplius, sed iam ab ea ceciderit, tum sicca illa non solum non appetunt humida, sed uti contraria abhorrent, & à se abdicãt: quemadmodũ accidit & in ijs, qui prope mortem sunt, omnem.n. & cibum & potum ita abhorrent, ut nihil molestius & horribilius ijs offeratur, q̃ cibus & potus, qm̃ membra iam priuata natura sua sint: ita igitur in rabie facta exiccatione tanta, ut iam natura propria collapsa sit, &, quę prius uti conuenientia & bona recipiebat, nunc uti contraria & horribilia recipit, non solum potus liquidorũ omniũ, sed & phantasia abominationẽ parit: exiccari autem rabie affectos manifestum est, quum etiam & in conuulsiones ex siccitate incidant. Cur uero &, qui sub sorbo arbore iacent, rursus in rabiem vertãtur, si aliàs rabidi fuere, consimilem habet latentẽ causam, si modo uerũ est, quod fama quadã circumfertur: nihil autẽ prohibet vapores, qui ex ea arbore continenter exhalant, styptici quidẽ, &, si licet dicere, melancholici, ad hominẽ delatos, & intus calefactos idem facere posse, quod & seminaria rabie, magis autem in eo, qui rursus rabidus, propter relictã dispositionem. Atque hæc de rabie probabiliter dicta sint.

De Syphilide morbo, seu Gallico. *Cap. II.*

B NVnc ad eas contagiones pertranseamus, quæ extrinseca magis tẽtãt, incipientes à Syphilide morbo: quippe nouum & diu nostro orbe incognitũ morbum inter alia admiranda nostra tempestas uidit, qui Europam ferè omnẽ, Asię uero, atque Aphricę partẽ non paruã occupauit: in Italiam uero ferè ijs temporibus erupit, quibus Galli sub rege Carolo regnũ Neapolitanum occupauere, annos circiter decem ante 1500, à quibus nomen Morbo inditum fuit, Gallicus appellatus: Galli vero nominis iniuriam in nos retorquentes morbum Italum vocant, Hispani Patursam, Germani nunc Meuium, nunc Gallicum dicũt, nonnulli nouo imposito nomine Pudendagram appellauere, quòd à pudendis inciperet, sicuti & Mentagram, ꝙ à mento inciperet, nouũ morbũ apud antiquos appellatum fuisse Plinius est author: nos Syphilidem in nostris lusibus appellauimus. Hũc autem morbum nostro orbi adeo nouum, familiarissimũ tñ certis regionibus ferunt, qui per Hispanas nauigationes nouum mundum comperere, vbi uel plurimum abundet ea contagio, non secus illic domestica, ac apud nos scabies. Principiò igitur, quum is apud nos apparuisset, hæ ferè notæ conspiciebantur in eo morbo: oriebatur in quibusdam sine vlla ab alio concepta contagione, in quibusdam (quæ maxima pars erat) è contage excipiebatĩ, uerum non ex omni contactu, neque promptè, sed tum solum, quum duo corpora cõtactu mutuo plurimum incaluissent, quod præcipue in coitu eueniebat, quo maxima mortalium pars infecta fuit: visi tamen infantes nõnulli fuere, qui è suctu lactis à matre, aut nutrice infecta consimiliter affecti sint. Fomitem autem nõ relinquebat ea contagio, aut nõ nisi maxima quadam occasione, neq; ad distans ẽt sese propagabat: sed neq; statim manifestabatur, uerùm certo tẽpore delitescebat,

interdum quidē per mēſem, interdum per duos ſæpe & per quatuor mēſes. Inter ea C tñ ſigna nõnulla aderant cõceptę labis, animũ triſtitia quædã detinebat, corpus laſſitudo, pallor faciē, tandē, quod in maiori parte inerat, vlcuſcula quædam circa pudenda oriebantur, ijs non diſsimilia, quæ ſolent ex fatigatione contingere, quam cariē vocant, ſed natura longe impar, nã hæc & emori cõtumax erat, & uicta vna parte alia regerminabat immortali propagine: poſt hæc cruſtoſæ quædã puſtulæ ꝑ cutē erumpebant, in quibuſdam quidē à caluaria incipiētes (quod ut plurimũ erat) in quibuſdã in alijs locis: paruæ primũ eæ apparebant, mox augebantur paulatim ad magnitudinē cooperculi glãdis, & ſimilitudinē ēt, ijs non abſimiles, quę in pueris Achores vocantur: differentiæ earũ multæ uiſebantur, quibuſdã paruæ, & ſicciores, quibuſdã maiores, & pinguiores, nonnullis liuidæ, alijs exalbidę leuiter pallentes, alijs duriores, & ſubrubentes: oẽs aũt paucis poſt dieb. aperiebantur, ac mucore quodã mucilagineo fœtido manabãt, nec dici poteſt, quãtus ille mucor perpetuo efflueret, quãta ſordities: exulceratæ deinde exedebant more eorũ vlcerũ, quę phagedenica appellantur, atq; interdũ nõ ſolas carnes, ſed & oſſa ēt ipſa inficiebãt. Quibus autem circa ſuperiora vigebat malũ, ijs diſtillationes prauæ cõtingebãt, q̃ modo palatũ, modo gargareonē, modo fauces & tonſillas erodebãt: labia quibuſdã conſumpta ſunt, quibuſdã naſus, quibuſdã oculi, alijs pudenda tota. Adhęc aũt magna ex parte gummoſitates quædã ꝑ mēbra concreſcebant magna deformitate, nã ſæpe oui, ſæpe panis magitudinem æquabant, quibus apertis mucor ſuberat albus, mucilagineus: tenax is callus maxime in brachijs, & cruribus accidebat, qui interdũ vlcerabatur, interdũ integer vſq; ad mortē perſeuerabat. Præter prædicta omnia, quaſi parua illa forent, ingentes lacertorum dolores accedebant, ſæpe cum ipſis puſtulis, interdum ante, nonnunq̃ poſt, & ipſi quidē diuturni, quibus nihil crudelius aderat: D affligebant præcipue noctu, dolor autē non proprie in iuncturis inerat, ſed circa lacertos ipſos & neruos. Verũ quibuſdã nihilominus ſine dolore vllo oriebantur puſtulæ, quibuſdã ſine puſtulis dolores, maior pars vtriſq; affligebatur. Interea languebãt mēbra oĩa. macies corpus detinebat, nullũ aderat deſideriũ cibi, nullus ſomnus, ſed mæror, & iracundia aſsidua, & amor decubitus, facies & crura turgebant: qñq; & febricula quædã cõcomitabat, ſed raro, dolebat quibuſdã caput, dolor is erat diuturnus, & nullis medicaminibus parens: ſanguis, ſi hauriebatur, inſincerus, mucoſusq; ſpectabatur: vrina craſsior, pinguis, diuulſa, & ſubrubens, quo ſolo ſigno, quũ non adeſſet febris, multos prænouimus eo teneri morbo: egeſtiones ęgre reddebãtur, & illæ mucoſæ, ſiccæ: his ergo notis tenebantur, qui tũ eo morbo laborabãt. Loquimur autē de his, quaſi de pręteritis, q̃m, tametſi nunc quoq; ea contagio viget, poſt tamē illa prima tempora immutata videtur: abinde. n. annis ferè viginti cœperunt pauciores videri puſtulæ, gummoſitates vero plures, quum è contrario primis annis fuiſſet: factæ itē fuere puſtulæ (ſiquæ apparebant) ſicciores, ac dolores (ſi q ac cedebant) cuiuis. ſunt acerbiores. Porrò & annis labentibus, annis iam ferè ſex, in q̃b. nunc ſumus, magna rurſus mutatio facta eſt eius morbi: quippe quum in valde paucis puſtulę iam viſantur, & dolores ferè nulli, aut multo leuiores, gummoſitates vero multę, &, quod mirum omnibus viſum eſt, capillorum, & reliquorum pilorum caſus homines ferè ridiculos facit, alijs ſine barba, alijs ſine ſupercilijs, alijs glabro capite in conſpectũ venientibus: quod infortunium prius putabatur ex medicaminibus euenire, præſertim ex argento viuo, mox certiores facti omnes ſciunt ex

ipſo

A ipso morbo immutato procedere, quinimo & (quod peius est) iam nunc multis videntur labefactari dentes, quibusdam etiam cadere.

De causis. *Cap.* 12.

IGitur, quum primũ tam nouus apparuisset morbus, magna statim inter medicos oborta controuersia fuit, alijs contendẽtibus nullam ab antiquis factã de eo mentionem fuisse, alijs contra fuisse factam, his quidem Elephantiã existimantibus, illis vocatũ ab Arabibus Safati, alijs Lichenas. Primus Nicolaus Leonicenus, vir doctissimus & grauis eam difficultatem sustulit, aperte monstrans nullum horum esse, sed prorsus apud antiquos innominatum fuisse morbũ: quanq̃ posteriores quidam obstinate quidem magis, q̃ rationabiliter, tanto uiro non plane assensere, Elephantiasim omnino asserentes esse: de quo mox pauca quædam & nos dicemus. Cæterum quicunque hactenus de eo morbo scripsere, alij quidem, quid non esset, magis dixisse videntur, q̃ quid esset: alij eam rationem quęsiuisse magis, quę circa formã versatur, ꝙ esset ęgritudo partim in compositione, partim in complexione, & vnitate, & id genus, materiam uero, & principia, quę magis fuerant perquirenda, reliquere: alij materiã quidẽ attigere, principia uero, & rationem eam, quę è cõtagione dependet, nõ, ut par erat, sunt ꝓsecuti. Nos vero in ijs lusibus, quos ad PETRVM BEMBVM nũc Cardinalem scripsimus, quo fortè tempore à pestilentia rus pulsi multum ocij nacti essemus, de his omnibus quędam certe attigimus, uerum quantum Poetica concedere potuit: quę quum non admittat omnia, multa quidem prætermitti à nobis necesse fuit pro toto negocio, quę si nunc prosequamur, operæpreciũ facturos esse nos existimamus. Quod igitur ad primã morbi originẽ attinet, arbitrati sunt alii qui contagionem hãc è nouo illo mundo delatam ad nos fuisse, quem Hispanæ na-

B uigationes adinuenere, ubi ea labes quamplurimum viget: cuius signum id afferũt, quòd tum & morbus hic apud nos primum apparuit, quum & nauigatio illa facta fuit, & commercia habita illius gentis, propter quod & primum apud Hispanos uisus fuit: quare totam labem hanc consistere putant in contagione vnius ad alium. Sed profecto, tametsi maxima mortalium pars è contagione morbum hunc contraxit, obseruatum est tamen innumeros alios sine vlla contagione per se infectionem eam perpessos fuisse: imposibile pręterea fuisset tam paruo tempore contagionẽ, quę per se segnis est, nec concipitur facile, tantum terrarũ peragrasse ab vna classe ad Hispanos primum delatam, quando cõstat aut eodem tempore, aut ferè eo dẽ & in Hispania, & Gallia, & Italia, & Germania, & tota ferè Scythia uisam fuisse: Adde ꝙ pręd ixisse illã Astronomos certis ante annis non paruum indiciũ est aliud subesse illi principiũ, q̃ simpliciter contagionem. Primum igitur illud mirum uideri non debet nouos atque insolitos morbos certis temporibus apparere, nõ quidem delatos ab vna regione ad aliam, sed suis causis exortos: anno 1482 pleuretidis genus quoddã erupit, quod totã ferè Italiã affecit: nostris vero tẽporib. illæ prius nõ visæ ĩ Italia febres apparuere, quas lẽticulas vocãt, de quibus supra egimus: vidimus & annis superioribus lippitudinem contagiosam quasdam ciuitates inuasisse: uidimus & pestem illam solis bobus cõmunem, de qua supra meminimus: quam ob rẽ nec mirum esse debet, si & Gallicus morbus nõ prius cognitus ĩ nostro orbe ꝑ multa secula, nunc primum eruperit: venient & ægritudines aliæ nouæ insitatęque, quum tempus feret, sicuti & Mentagra apud antiquos, quæ postea amplius nunquã visa est: hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris

M 4 rursus

rursus videndus renascetur, quemadmodū & præteritis ætatib. visum à maioribus C nostris fuisse credendū est, de quo non pauca indicia etiānum sunt. Tonsor quidam amicus noster libellū habebat experimentorū quorundam antiquū satis, inter quæ vnū inter alia scriptū erat, cui titulus erat, ad scabiē crassā, quæ cū dolorib. iunctu-rarū accidit: is ergo, quū primum recentissimus esset morbus, memor medicami-nis consuluit medicos quosdam, num uti eo medicamento deberet in noua illa con tagione, quā per scabiem crassam significari existimabat: medici autē inspecto me dicamine acriter prohibuere, ꝙ ex argento viuo cōstaret & sulphure: fęlix, nisi me dicos illos consuluisset, incredibili quæstu diues futurus: paruit autem, nec ausus est experiri medicamen: quod demū expertus, atq; optimū agnoscens valde indoluit, ꝙ sero vsus eo fuisset, quæstu iā per alios sibi abrepto: ex quo videre profecto possu mus alijs etiā ętatib. visum eum morbū fuisse. Sunt, qui putent & Auicennam illum significasse capite de olibano, quū dixit Thus valere dolori cōposito illitum ex ace
» to & oleo. Et est dolor, inquit, cum quo proueniunt in corpore sicut verrucæ cum
» deambulatione sicut formicæ: sed certe hoc nihil est, qm̄ Auicenna illic transfert,
» quod Dioscorides scribit de Thure, quū dicit: Formicantes verrucas inter initia,
» impetiginesq; ex aceto & pice illitū tollit: per quæ Mirmecia intelligit. Vt ergo ad
» propositum reuertamur, inter nouos morbos, & eos, qui raro in lucē veniunt, col-locandus est morbus Gallicus: quare, & causas illius, ac principia oportet ex ijs esse, quæ raro & ipsa contingant: esse autē talia, vt cōmunia sint nō solū multis mor taliū, sed & regionib. multis: quod certe in nullā aliā causam referri potest, q̄ in ae-ris constitutionē: qualis autē ea fuerit, & ex quib. principijs exorta, nunc est inqui-rendū. Qm̄ igitur analogiæ suæ sunt in contagiosis, & principia oportet esse analo ga (vt dictum est) ad ea, quæ affectū recipiunt, manifestū est principia huius cōta- D gionis ad phlegma crassum, & sordidum analogiam habuisse: si.n. ad pustulas respi-ciamus, quę eo in morbo apparuere, si ad gummositates, si ad lacertorū dolores, vbi-que quidē videbimus non nisi mucorem & sorditiem, & demū phlegma lentū, mu-cilagineū, crassum: quare & seminaria, à quib. contagio per se omnis depēdet, talia quoque suo modo fuisse censendum est, quo circa & aerem, vnde origo fuit morbi, dispositionem eiusmodi contraxisse, cuius seminaria lenta quoq; & phlegmati con simili analoga essent, & in eo aliorum rursus seminariorum productiua, talium, qua lia & prima fuere. Quoniam autem erodit, atque exest contagio hęc, oportet & se minaria illius acria esse, quanquā in lentore multo obsepta sepultaque. Talia igitur principia habuisse infectionem hanc putandum est, atq; in aere sordidā quandam obrepsisse putrefactionē, quæ mox ad crassum & sordidū phlegma in nobis habuis-set analogiā: quo autem pacto, & quibus de causis in aere eiusmodi dispositio facta fuerit, difficile quidē est certo scire: si quid tn̄ rationabiliter conijci potest, hoc cer te erit, Quęcunq;.n. causa & principium id fecerit, oportet illud ex ijs esse, quæ raro eueniunt, siquidē & dispositio illa in aere, quæ raro uisam contagem hanc peperit, ex ijs est, quæ raro contingunt: qm̄ igitur (ut supra diximus) quæ hic sunt, maxime à supioribus, cœlo scilicet, & syderib. alterant̄, & varijs afficiunt̄ modis, nihil aliud esse posse videtur, quod in tot regiones per tātum spatij potuerit aerem tam male afficere, nisi cœli & syderum cōstitutiones, & eæ quidē, quę & raro accidunt, & ma gna, quū accidūt, possint efficere: supra aūt monstratum est tum magna & porten tosa posse huc sydera inducere, quum plura eorum in vnum coeunt: ac talem certe

coitum

A coitum & conuentum syderum uidit tempestas nostra trium superiorũ, Saturni, Iouis, & Martis, qui cõuentus & raro accidere solet, &, quum accidit, magna semper apportare cõsueuit, tum ꝙ ea Sydera potentissima sunt, tum ꝙ unio illa diu ꝑdurat propter motus tarditatẽ, ꝓsertim Saturni, & Iouis: quã cõiunctionẽ uidẽtes Astrologi nouas magnasq; ęgritudines portendi ꝓdixere: si quid igitˀ probabiliter dici potest de principio tantę cõtagionis, ita certe existimandum est. Ergo facto eo syderum cõuentu ingentẽ uaporũ tractionẽ fuisse factã credendum est, q cõmisti aeri, diuersimodeq; agitati tandẽ sordidã putrefactionem intulerint, à qua seminaria illa in nos importata fuere, quę ad sordidos & mucosos humores, quale est phlegma crassum & mucosum, haberent analogiã: unde tãdem contagio illa enata est, quæ mox tot mortaliũ, tot regiones male affecit, partim quidẽ aere ipso principia & seminaria immittente, partim de uno in alium contagione pertranseunte: ac de origine morbi & principijs eius ita traditũ sit. Quòd vero & materia eius, ad quã ea principia habuerũt analogiã, sit phlegma sordidum & crassum, ut diximus, manifestissimum esse põt: si.n. pustulas inspiciamus, illę oẽs pingues, mucore incredibili manantes fuere: si uero gummositates, & illæ cõcreto phlegmate constabant: ꝙ si & ad dolores ipsos lacertorum, & illi quidẽ idẽ ostendent, erant.n. diuturni, extensiui, noctu affligentes: factis itẽ dissectionibus lentor quidã ꝑ neruos & lacertos coextentus cernebatur: quare nemini dubium esse dẽt materiã eius cõtagionis esse mucosum phlegma & sordidum. Videnˀ autem pustulæ ex minus crassa materia originẽ habuisse, gummositates ex crassissima, dolores uero ex media quadã: quippe serpente cõtage ꝑ massam sanguinis, & pabulũ sibi faciente in phlegmate, pars quidem, q̃ minus crassa, minusq; segnis erat, extra pellebaˀ ad cutim, atq; illic sensim cõcrescebat in pustulas, q̃ uero crassior aliquãto fuerat, & minus apta usq; ad cutim expelli,

B residebat circa neruos & lacertos, ubi coextẽta dolores arbissimos excitabat, crassissima uero circa partes quasdã coagulabaˀ, & ĩ gũmositates cõcrescebat. Nõ erat aũt prõpta cõtages, ut exciperetˀ, ꝓꝑ lentorẽ, in quo sepulta erãt seminaria, sed indigebat cõcalefactione quadã corporũ, sic.n. quodãmodo actu fiebãt seminaria, & alteri agglutinari poterãt, & sese ex analogo sibi pabulo propagare, qđ nõ calefacta facere quidẽ nõ poterãt, quasi coagulata: ꝓꝑ eandẽ causam & diu latebat cõtages intra corpus ante q̃ sese manifeste ostenderet, qm̃ segniter serperet ꝓꝑ frigiditatem, & crassitiem materiæ, mox tñ exedebat, & solida ẽt carpebat ꝓꝑ acuitatem seminariorum in densa materia, quum actu fiebãt, & putrefactio procedebat. Apparebant aũt primum ulcuscula circa pudenda, qm̃ inde prima origo contagionis initium capiebat in maiori parte ex coitu: erant autẽ & male morigerata ea ulcera, tum ꝙ locus ille per se satis putidus est, tũ quia seminarijs hinc inde dispersis iã fiebat, ut parte una sanescente ꝓꝑ remedia, alia regerminaret. At pustulę ut plurimum a caluaria occipiebãt, partim quidẽ, quia pars illa ꝓꝑ sorditiem & crassitiem humoris, ex quo nutritur, quodãmodo analoga est ad cõtagẽ, partim ꝙ omnis euaporatio sursum fertur, in omni autẽ putrefactione euaporatio plurima fit. Quibus aũt pustulæ aderãt multæ, minus dolorum accedebat, ꝙ materia multa excerneretur, ac simul signũ id esset materiã esse subtiliorem: cõtra uero, quibus crassior erat, dolores quidẽ multi insurgebant, ac pustulæ pauciores: materia uero, quæ dolores dabat, non erat in iuncturis ipsis infixa, ꝙ crassior esset, q̃ ut penetrare in iũcturas posset, quare super neruis & lacertis maxime residebat: affligebat aũt noctu magis, & Sole cõdente se, qm̃

interdiu

interdiu calor naturalis ſolet exteriora petere, ad ea, quæ moueri ſolent, mēbra demandatus à natura ad vigiliæ opera exercēda, necnon à lumine Solis excitus, quam obrem fouebat quodāmodo ea mēbra, & vētoſitates exoluebat, quæ lacertos & neruos extendebāt, & vellicabant, ac ſimul & materiā cōcoquebat: noctu vero introrſum recurrere calor ſolet, & mēbra ea deſerere, ad quæ per diem demandatur à natura: qua de cauſa dolores tum excitabantur, & diſtentiones maiores accreſcebant deſtituta materia à calore fouente, & diſſoluente ventoſitates. Annis vero labentibus mutatio quædam eius morbi facta eſt, qm̄ diſpoſitio prima, quę in aere fuerat, iam ceſſauerat, nec morbus aliam ſui propagationem habebat, q̄ è contagione vnius ad alterum, propter quod perſeuerabat: omnis autem contagio quanto magis abeſt à principio & prima origine, tanto ſiccior fit & terreſtrior propter aduſtionē, quæ continenter coniungitur: qua de cauſa primi temporis contagiones quaſi ortui & principio propinquę, ſordidiores pinguioresq; viſebantur, & puſtularum plurium, minorum vero dolorum: quæ vero annis poſt ſequentibus contigere, vtpote aduſtę & craſſæ magis, pauciores quidem puſtulas, maiores autem dolores dedere: nā & à principio, vbi plus erat puſtularū, illic minus erat dolorum, vbi minus puſtularum, plus dolorum cernebatur. Porrò & annis hiſce vltimis, quaſi in ſenio exiſtente contage, & materia facta craſsiſsima, maior adhuc mutatio facta eſt: nam gummoſitates multæ apparent, puſtulæ autem paucisſimę, & illæ ſicciores, dolores aūt ferè nulli, aut longe minores, ꝙ materia propter craſsitiem facillime concreſcat in gummoſitates, extra autem non facile propellatur ad cutim, vel reſideat circa lacertos: ꝙ ſiquid tamē ad cutim peruenit, id tenue quoddam phlegma eſt, quod ſalſedinem quādam acquiſiuit ex aduſtione, quare ad radices pilorum latum pabulum eorum abſumit, vnde & ipſi mox cadunt, ſicuti in porrigine, Alopecia, & Achoribus ſiccis accidit. Fortaſſe autem & idem fit in hoc morbo nunc, quod & in Alphis accidit, in quibus decidunt pili materia quadam alba mucilaginoſa coextenta ad radices eorum: nam vidimus quoſdam, quibus barba deciderat, conſimilem quendam ſub cute coextentum humorem habuiſſe: quod facillime poteſt nunc euenire in euaporatione, & ſecretione, quæ fit ab ea materia iam penè vitrea coagulatis uaporibus, vbi ad pilorum radices peruenere. quocunque igitur modo id fiat, exiſtimandum eſt ſenium iam huius morbi incępiſſe, nec longe poſt futurum, vt ne per contagem quidem ſe propaget, qm̄ materia in dies frigidior fit, & terreſtrior, in qua & ſeminaria tū pauciora, tum & debiliora in dies gignuntur, propter quod nec tam facile concipitur nunc ea contagio, vti prius ſolebat: quare & tandem fiet, vt nec ſeſe poſsit propagare, ſed deſinat, reuerſura mox, quum eadem principia, & eædem cauſæ reuertentur. Eſt autem certis regionibus familiaris contages, vt in Hiſpana uocata inſula, & vicinis alijs, qm̄ (vt diximus) ea diſpoſitio, quam ad nos temporis longitudo attulit, illic connaturalis uiget huic morbo gignendo, quemadmodum Elephantiæ Aegyptus Iudeaq; familiaritatem quandam habēt. Quæ igitur principia & cauſæ fuerint nouæ huius contagionis, & quo conſiſtat, & quā habeat analogiam, & quæ ſint eius accidentia, & notæ, per hæc hactenus determinatum ſit.

De Elephantia. *Cap.* 13.

NOn eſſe autem Gallicum vocatum morbum eum, qui Elephantia vel Elephātiaſis interdum, & Elephas à Grecis appellatur, ſufficere quidem ad oſtendēdum ea poſſent, quæ Leonicenus uir tantus ſcripſerat: veruntamen, ſi & nunc quoque

que

A quæ pauca quædam eadem de re adijciantur, non inutile fuerit (vt promisimus,) quando posteriorũ quidã plus æquo obstinati scriptis mãdauere eundẽ esse morbũ Elephantiam & morbum Gallicũ, atque eisdem ẽt remedijs curari oportere: quod aũt eos pręcipue decepit, id fuit, ꝙ vidẽtes ipsi antiquos seorsum de Lepra scribere, & seorsum de Elephantia, tum existimantes per Lepræ nomen ab ijs intelligi illud, quod uulgo Lepram uocamus, nesciuerunt, quid nam esset Elephantia, nisi morbus hic, qui mox Gallicus est appellatus. Sed certe hęc mõstrant antiquorũ scripta parũm fuisse cõsiderata ab obstinatioribus hisce hominib. neq; enim ita est (uti ipsi putãt) per Lepram à Græcis eum morbũ intelligi, qui uulgo Lepra dicitur, sed aliam quandã longe leuiorem dispositionẽ, de qua simul cũ Psora hoc est Scabie agunt, quæ via quędã est ad Elephantiã, quæ ꝓprie pasio illa est, quã non solum vulgus, sed & recentes medici tum Latini, tum Arabes Lepram vocant, Paulus de Lepra agẽs vnà cum Psora, horum, inquit, morborum uterque summæ cutis asperitas est, cũ pruritu & corporis attenuatione, ex melancholico humore ortũ habens. Galenus in libello de tumoribus. Sunt autem Psora & Lepra melancholicæ pasiones solius cutis, q̃ si in uenis & carne inualescãt, Cancer nominatur, & Elephas: itẽ quosdam dicit ex Elephantiosis factos fuisse leprosos, ægritudine in melius cõuersa. Manifestum igitur esse põt leuiorem multo esse Leprã apud antiquos, quam Elephantiam: ꝙ autem & Elephantia ea proprie sit, quę uulgo Lepra dicitur, ex his manifestum simul fiet. Nam, ut primũ a nostris incipiamus, Plinius libro 26. nouos quosdã ponit morbos Elephantiasim, & Lichenas, quos sine dolore ullo, sine uitæ periculo contigisse scribit. Diximus, inquit, Elephãtiasim ante Põpeij Magni ætatẽ non accidisse in Italia, & ipsam à facie sępius incipientẽ in nare prima, ueluti lẽticula, mox

B inualescẽte per totũ corpus maculosa & uarijs coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera, ad postremum uero augescẽte intumescentib. digitis in pedibus manibusq;. Aegypto peculiare hoc malũ, &, quum in Reges incidisset, populis funebre, quippe in balneis solia sanguine temperabant ad medicandum eã. Quis nõ uidet per hęc nõ Gallicũ morbum significari, qui dolores uel ingentes afferat, sed vocatã uulgo Leprã, quæ sine dolore accidit, quę à nare incipit, ut & Paulus, & Auicenna, & alii recentiores tradunt, quã Aegypto familiarem omnes dicunt, & ipse pręsertim Galenus, quã demum unã humano leniri sanguine consueuisse libri oẽs pleni sunt? Arabes uero per Elephantiã non plane id intelligunt, quod Græci & Latini, sed tumorem quendã pedum ex humore melancholico, ceu è uaricũ genere, quasi speciẽ eã Lepræ intelligãt, in qua pedes more Elephantum tument: ꝑ Leprã aũt id accipiũt, qđ & uulgo Lepra dicitur, à Gręcis Elephãtia: notę aũt Elephantiæ, & accidẽtia hęc sunt. Orit̃ primo sine dolore ullo, sine febre, ac delitet ipsa quoq; certo tp̃e prius, q̃ se prodat: mox prima ut ꝑlurimum indicia dat à nare oborta, parua ueluti lenticula subnigra. Cutis deinde uaria fit colore, duritia, asperitate, attenuatione, q̃ppe alibi liuida fit, alibi alba, alibi in atro ruffa, dura hic, illic lenior, alicubi aspera, & squãmosa, alicubi crassa, & ueluti coriũ igne induratum. Pustulę simul ꝑ totũ corpus enascunt̃ durę, &, ut plurimũ, purpurascẽtes, q̃ tractu tp̃is exulcerant̃, & pus emittunt, uerum non multũ, ac siccius, q̃ in Syphilide. Circumtumescunt uicina mẽbra, & alia contrahunt̃, alia extendunt̃: propter quod multis excauat̃ nasus, os utrinq; contrahit̃ uersus aures, oculi rotundant̃, & similes satyris (qui pinguntur) fiunt, unde & Satyriasis etiam is morbus appellari consueuit,

quanquam

quanquam ſunt, q Satyriaſim dictũ putent propter tentiginem nimiã ueneris, quæ C
eo in morbo cõtingit: tument deinde digiti in pedib. ac manibus, ac pedes ſimiles
fiunt Elephantũ pedib. vnde quidã uolunt eſſe Elephantiaſim appellatũ, quanq̃ Ar
chigenes à magnitudine morbi ita uocatum dicat. Adhæc aũt & uenulæ, quæ ſub
lingua ſunt, ceu varicoſę fiũt, pruritus adeſt, & cũ eo tentigo veneris uehemens: fœ-
tent mox, & tolerari iã nõ poſſunt, & multis alba per totũ fit cutis, quæ inſanabilis
hr̃. Contagioſus porrò eſt morbus non cõtactu ſolo, ſed & fomite, & anhelitu ẽt,
quanq̃ tarde irrepat, & ſeſe propaget: in viros aũt graſſat̃ magis, q̃ in mulieres: quin
& eunuchi pauciſsimi viſi ſunt eo malo correpti, pp quod & nõnullos legimus ſeſe
caſtrauiſſe, ne eo tẽtarent̃. Nationũ vero aliæ familiarem habent, vt Aegyptus, & Iu
dęa, aliæ vix nouere: ſimpliciter aũt extreme calidæ, & frigidę regiones eã labẽ ſen
tiunt magis, q̃ medię, ut Aetius authoritate Archigenis refert, pp quod Germani,
& Scythę, & Aegyptij, & Arabes maxime illi obnoxij ſunt, (quanq̃ Galenus con-
tradicere vr̃ Archigeni, qui Germanos, & Scythas carere hoc morbo dicit) Itali ue
ro & Gręci minus: & certe ſemper apud nos uiſus raro fuit is morbus, q̃q̃ per ciui-
tates domus, q̃ Hoſpitalia vocant̃, & ſuppellectiles ſumptib. publicis paratę ſtructę
que videant̃ Elephantiacis ſuſcipiendis: uerum, quos ego hactenus vidi, nemo qui-
dem, aut pauci è ſuſceptis Elephantiaci mihi uiſi ſunt, ſed leproſi ſolũ, aut impetigi
ne quadã ſera detenti, atq; hęc ferè ſigna ſunt, quę in Elephãtia uideri ſolent. Ex q-
bus unuſquiſque videre põt longe alium eſſe morbum, qui Gallicus appellat̃, qui nõ
in melãcholico humore ſedẽ hẽt, ſed in phlegmate ſordido, qui non fomite afficit,
nõ anhelitu, in quo tẽtigo in Venerẽ omnis abeſt, dolores aũt uel acerbiſsimi ad-
ſunt. Quoniam aũt & hic cõtagioſus eſt morbus, manifeſtum eſt includere ipſum
ſeminaria cõtagionis, ſicuti & alios: eorum uero analogia non ad mucoſam & ſordi D
dam pituitam eſt, quẽadmodum uocati Gallici, ſed ad humorem melancholicũ ma
gis, quod puſtulæ ipſę maxime mõſtrant, duræ, ſiccæ, purpureæ, tum & cutis duri-
ties, & inæqualitas: quod & oẽs quoq;, qui eo de morbo ſcripſere, atteſtant̃, ut dictũ
eſt. „Elephantioſos, inquit Galenus, eodẽ modo curabis, ſicuti & Cancrum, ex eadẽ
„enim materia ſunt: in libello de Tumorib. paſsio eſt Elephas propriam habens ge-
„neratiõe in melancholico ſanguine, tractu uero tp̃is nigra cholera fit: ea de cã pu
ſtulę ſicciores ſunt, ulcera uero minus mucoſa, habent tñ ſorditiẽ ſuã, qm̃ putrefa-
ctio omnis ꝑ ſe ſordida eſt: uiros autem magis, q̃ mulieres, tangit hæc contagio, ꝙ
melancholici ſanguinis plus habent uiri. Sed cur frigidę regiones, & Germani, &
Scythę magis ea tenẽtur, q̃ Itali, & Græci, humidiores exiſtẽtes? cauſa eſt (ut mihi
videtur) ꝙ ij ſanguine multo abundãt, & eo quidẽ pingui, & unctuoſo, quare mul
ta in eo exhalatio fit, quæ cum ad cutim peruenit, ob denſitatem eius, & frigiditatẽ
regionis nõ euaporat tota, ſed ſolũ, quod tenuius eſt, craſsius uero ſub cute coit, at-
que illic exurit̃, quod facile fit pp unctuoſitatem: unde non tranſpirans putreſcit, &
labem hãc gignit, cuius ſeminaria analogiã habent ad partes ſanguinis craſsiores, &
melancholicas unctuoſas: pp quod & porcorum carnes maxime aptæ ſunt ad Ele-
phantias inducendas, ex ijs enim multus fit ſanguis exuri idoneus. Quod uero Gale
nus ſcribit, non eſt, ꝙ regiones compararet niſi in uictu, cuius cauſa Aegyptus familia
rem habet eam labem, Germani uero, & Scythę minus ex hac cauſa, Scythę autẽ mi
nime propter lactis uſum: qui uero in calidis regionibus degunt, craſſum quidem &
ipſi ſanguinem habent, & denſam cutem, ſed alia de cauſa, quare & ipſis maxime

exuritur

A exuritur sub cute sanguis, & putrescit: medijs autem in regionibus temperatior est sanguis, & bene trāspirabilis caro: Mulieres uero, & Eunuchi, qui mulieribus similes sunt, propter frigiditatem sanguinis & aquositatem minus eo tenentur morbo. Dolores uero non excitat Elephantia, nec conuulsiones, uti in Gallico morbo spectant, qm̄ in sicco magis cōsistit, & materia, si qua est, nō residet circa neruos & lacertos, sed circa summa consistit magis, propter quod nec febrem facit. Quærat autem fortasse quis, cur furorem non faciat hæc passio, nec amentiā, quum in melancholia exusta consistat: cām inde esse censendum est, ꝙ in furore, & amentia exustio præcipue circa cor & cerebrum uersatur, in Elephātia aūt circa cutim magis: quòd si sanguis forte & introrsum uratur, non ita tamen exurit̄, ut furorem faciat natura semper ad summa pellēte, quod uitiatur. Tument autem membra, qm̄ materia multa sub cute collecta calefit non transpirans, & coextendit̄: porrò & nutrimētum in ijs locis non plane cōcoctum, sed uitiosum in tumorem concrescit. Pruritus vero fit propter acrimoniam adustionis, propter pruritum autem tentigo circa genitalia, ad quod non parum facit natura melancholię, quæ spirituosa maxime est, vt Aristoteles docet. A facie vero id malum incipit, qm̄ exhalatio omnis facillime sursum fertur, præsertim ad faciem, ad quam venulæ multæ terminātur, quæ & spōgiosa est, unde & aliæ multæ infectiones faciem pręcipue tentant, ut Ionthi, & id genus. Tarda vero est ea contagio, qm̄ in humore crasso consistit. Cur autem fomitem ipsa relinquat, Gallicus autem morbus non, quum lentore maiori abundet, dubitationem habet: dicendum seminaria in Gallico morbo propter lētorem & frigiditatem statim coagulari, & aut non agglutinari in fomite, aut, si agglutinantur, non inficere alium frigida & coagulata existentia, nisi ualde calefiant: propter quod visi

B quidam sunt, qui è linteis, vbi dormierant Gallico morbo sordidissime exulcerato affecti, conceperint infectionem: cęterum fomitem non relinquit ut plurimum ea contages: quæ autem in Elephantia sunt seminaria, calidiora multo existunt, vtpote in adustione quadam constituta, propter quod nō coagulantur: lentorem autem habent tantum, quantus sufficit, vt in fomite agglutinetur. Fit porrò Elephantiasis aliquando quidem per se in aliquibus, & primo, in quibus melācholicus est sanguis, & multus, & vnctuosus, & cutis densior: quandoq; ab alio concipitur, in quibus nō necesse est sanguinem esse per se male affectum, sed male afficitur à seminarijs contagionis, corrumpentibus crassam & siccam sanguinis partem, ad quam habent analogiam. Atque ita se habet Elephantiasis passio, quæ uulgo Lepra dicitur.

De Lepra propriè dicta, & Scabie. Cap. 14.

Lepra vero ita ab antiquis vocata in duobus pręcipue differt ab Elephantia, loco, & materia: quippe profundius agitur Elephātia, quanquā & ipsa circa summa versat̄, Lepra uero in sup̄ficie magis est: materia porrò Elephantię crassior esse vr̄, & exusta etiamnum magis, p̄p quod profundatur magis, vtraq; tn̄ ex melancholico humore fit: nihil aūt prohibet & in utraq; interdum coniungi aliquid salsæ pituitæ, unde fit, ut nec Elephātia, nec Lepra uno semper uisantur modo: ꝙ si diuturnior fiat Lepra, & tractu temporis malignior, tum in Elephantiā transit. Sunt autē in Lepra suæ pustulæ, atq; interdum crebrę, cęterum ficciores, quàm in Elephātia, & squammantes magis, q̄ exedētes: pruritus quoq; plurimum infestat, macies corpus tenet, &, vt vno verbo dicatur, delicatior quędam Elephantiasis Lepra est. Oritur autem ut plurimum primo in nobis uitio humorum, & complexionis, & regi-

minis,

minis, nihil autem prohibet & contagione ab alio concipi: contrahitur autem & à natiuitate, ſicuti & Elephantia. Pſora autem, quam noſtri Scabiem uocant, leuior adhuc diſpoſitio eſt, quàm Lepra, tranſiens & ipſa in Lepram, ſicuti Lepra in Elephantiam, quàm grauior vtraque ſit: videntur autem Gręci per Pſoræ nomen tantum eam ſcabiei ſpeciem ſignificare, quæ ſiccior eſt, & melancholiæ non nihil ſapit, quare contractius pſoram capiunt, quàm nos ſcabiem.

C

De diſtinctione infectionum cutanearum. Cap. 15.

QVoniam autem infectionum, quæ cutim carpunt, multæ ſunt ſpecies, & multa nomina, ſed confuſa ſatis: bene erit de ijs curſim pauca quædam notaſſe, vt cognoſcamus, quomodo inter ſe differant, & quæ contagioſæ ſint, & quæ non.

Ergo ſi cholera ſit, quæ ad cutim propellitur, uel illic aliter clauditur, ſi quidem non putreſcat, tum Eriſipelas vocatum facit, puſtulam ſcilicet unam, aut plures cũ rubore, caloreq; multo, non nunquã, & cum febre, interdum quidem in facie facta, interdum & in alijs partibus: grauior autem multo eſt, quæ faciem carpit, nam ſæpe è parua puſtula accidit circunſtantes partes, & faciem totam adeò inflammari, vt & oculi aperiri non poſsint, & labia præ tumore deformia reddantur, quod fit communicata acrimonia ad circumiacentes partes: moderni Guttam rubeam appellãt. Si ergo cholera imputreſcens inflãmata & accẽſa ſit, Eryſipelas hoc ferũ facit, ſi vero inflãmata nõ fuerit, alia Eryſipelata ædit, quæ, è pura ſi ſint cholera, ſimpliciter dicunt̃ Eryſipelata, ſi uero nõ è pura ſint cholera, ſed cõmiſta, nõ ſimpliciter dñr, ſed cum adiectione cõmiſti humoris, uel abſceſſus ab humore appellati: ſi quidem enim ſanguini ſit admiſta, ἐρυσιπὲλας φλεγμονῶδες vocatur, ſi pituitæ, ἐρυσιπέλας οἰδηματῶδες, ſi melancholiæ, ἐρυσυπέλας σκιρρῶδες prædominante ſemper cholera: verum in hoc Scyrrhode, ſi inflammata, & accenſa ſit cholera, puſtulam illam facit, quæ ἐπινυκτίς vocatur, ꝙ ſæpiſsime noctu enaſcat̃: Arabes Eſſere appellãt: ita ergo ſe habet cholera, quæ nõ putreſcit. Quòd ſi putreſcat iã, & ſub cute puſtulas faciat tũ uocatos ἕρπητας, hoc eſt ſerpẽtes puſtulas gignit: quippe ſtabile eſt Eryſipelas, & vrit magis, ac ſquammas & cruſtulas inducit: ſerpit aũt Herpes vocatus modo ſede priori relicta ad alias partes, transferẽtibus ſeſe puſtulis, modo & in priori loco manentibus, & vicina pabulantibus. Cuius ſerpiginis quum rationem multum conſideraſſem, non in aliam certe cauſam reducere potui, q̃ in putrefactionem ſubtilem humoris: nã ꝙ nõ alia ſit differẽtia Herpetis ab Eryſipelate, q̧ ſubtilitas materiæ, durũ quidem videtur, quando & Herpes ille, qui ἐσθιώμενος dicitur, craſſæ ſatis materiæ eſt, cuius cauſa etiam exeſt, & ille etiam, qui κεγχρία vocatur: quid præterea prohibeat, ne cholera, quæ Eryſipelas facit, in latus exedat, & pabuletur, ſi ſerpigo acuitatem ſequitur, quando cholera illa acutiſsima eſt? quare uериſimilius uidetur in putrefactione quadam conſiſtere, quæ Herpetes facit, cholera: ſignum cuius eſt, ꝙ ſordidiores videant̃ ſemper Herpetes, q̃ Eryſipelata: itẽ & ſiccioribus indigent ad curationẽ, quum Eryſipelas indigeat humidioribus: porrò quę in putrefactione ſunt, prõptiſsime in vicinũ infectionẽ cõſimilem trãſferunt, præſertim ꝙ cutem nõ exurentes Herpetes in latus magis pabulant̃: ſępe igitur in parte prius infecta exhalat materia, quę putrefit infectione ad uicinum communicata, ſæpe vtraque pars pabulo quodam inficitur. Ergo ſi putreſcat cholera, ſit autem in ſuperficie, tum ſimplex Herpes fit, qui ſerpit tantum, non autem exeſt, at ſi profundior fuerit, non ſerpit ſolum, ſed etiam exeſt, vnde non ſimplex fit Herpes, ſed ἕρπης ἐσθιώμενος, hoc eſt

D

depaſcens

A depascens vocatus, atq; hic à crassiori cholera fit, ille à tenuiori. Porrò si hic, qui Esthiomenus dicitˉ, à cholera accēsa & inflāmata fiat, Herpes ille fit, q uulgo Ignis syluaticus appellatˉ, si uero non accēsa sit cholera, Esthiomeni simplices fiuntˉ: atq; hi quidem Herpetes à cholera fiunt pura: ꝙ si non pura sit, sed mista tenui pituitæ, putrescat aūt, Herpetem illum gignit, qui κεγχρία, hoc est Miliaris appellatur, ꝙ pustulæ similes sint granis Milij. Atque ita se habent Herpetes, quos Celsus ꝑ Ignem sacrum intelligit: non enim, ut quidam volunt, per Ignem sacrum intelligitur ab eo Erysipelas, siquidem de Igne sacro seorsum, & de Erysipelate agit.

Si vero sanguis fuerit, qui in cutim influit, interdum quidem pustulosos abscessus facit, interdum maiores etiam q̃ Erysipelas sit, quos phlegmonas uocāt: rubent ij cum calore, & dolore, ac febre etiam ut plurimum: sicut autem sanguis quandoq; purus est, quandoq; mistus; quòd plurimum fit, ita & Phlegmon alius simpliciter dicitur, alius cum adiectione nominis admisti humoris: si enim illi cholera admisceatur, Phlegmon fit Erysipelatodes, si uero pituita, Phlegmon dicitur Edematodes, si melancholia, Phlegmon Scyrrhodes dominante semper sanguine: species autem phlegmonis sunt δοθιὴν, φῦμα, φύγεθλον: Dotientem nos Furunculū uocamus, abscessum in acutum tendentem cum inflammatione, rubore, & dolore, cui nō nihil choleræ admistum est: Phyma uera Furunculo simile pene est, sed planius est, & rotundius, uulgus improprie Carbonem uocat, multum differens ab eo, qui proprie Carbunculus dicitur. Fit autem Phyma è sanguine subadusto, crassiore, q̃ qui Furunculum facit: Phygethlon vero est, quod nostri Panem uocant ob similitudinem, alij & Bubonem: quanq̃ sunt, qui Bubonem appellant, qui in carnib. laxis fit, Phygethlō vero, qui in neruosioribus: fit autem hic uel è puro sanguine, uel misto tenui pitui-

B tæ. Si uero simul inflāmatus sit sanguis, ac putrescat, tum Bubones pestilentes facit, quos Auicenna Althoin uocat: ꝙ si subtilis admodum sanguis sit, influat autem in summā cutem, pustulosos abscessus facit: si igitur non inflammatus quidem sit, calefactus tamen, ut quasi ferueat, tum Exanthemata uocata facit, quas Plinius eruptiones papularū uocat: uulgꝰ sufferfuras à feruore, ut arbitror, dictas: pustulę sunt vix cutim excedentes, rubræ, confertæ inuicē, pueris pręcipue familiares, quū super calescunt: sunt autem duum generum, quædam sicciores, & rubicundiores, quas Auicenna Plantam noctis appellat: quædam uero in rubore albicantes tenui pituita commista sanguini, quæ Gręci ἵδρωα vocant, nostri Sudamina, Auicenna Desudationes: quòd si crassior aliquantisper sit sanguis, ac simul putrescat, non autem inflammatus, tum, si tenui choleræ commistus sit, uocatos Morbillos facit, si tenui pituitæ, Variolas, quæ duo ἐξανθήματα etiamnum à Græcis vocantur.

At, si pituita fuerit, quæ in cute tumores facit, si quidē humidū suū seruat, nec à calorę fuit exiccata, nec à frigore concreta, tū molles facit tumores, quæ οἰδήματα vocantˉ, quidā tumores simpliciter trāsferūt, simplici nimis (ut mihi vr̄) vocabulo: Arabes vndimiā uocāt. Quòd si pituita aut calore, aut frigore indurata fuit, uocatos Scyrhos facit, è quibus sunt Strumæ, quas χοιράδας Gręci uocāt, & Nodi, quos γαγγλία, & id genus glandulæ, & gummositates reliquę: tū & Verrucæ, quæ Porra uulgo appellamus, quę, si basi latiore sint, πυρμηκίαι vocantur, quasi formicantes, ꝙ punctiones in ijs fiant, quasi formicarum: si uero sint basi tenuiore, ac ueluti suspēsæ, ἀκροχορδῶνες nuncupantˉ. Auicenna uero Myrmecia confundit cum Herpete, & in Herpete curam ponit, quam Galenus Myrmęcijs tradit, errore periculoso, nisi

capitulis

capitulis diuersis addita sint vni, quæ alterius sunt. Sunt præterea ex hoc genere C callositates, quædã, quarũ alij proprie Calli à nobis dicunt, à Græcis τύλοι, tũ & vocati Claui, ἧλοι à Græcis dicti. E pituita quoque & aliæ pustulæ fiunt, quales ἴονθοι, qui à latinis Vari, vulgo Cossi vocantur, qui præsertim oriuntur in facie: sunt & φλυκταῖναι, quas Auicenna nomine vesicarum comprehendit: bullæ sunt non dissimiles ijs, quas excitat aqua feruens, quibus tenuis subest pituita: proxima ijs sunt ψυδράκια vocata, Phlyctænis paulo duriora, quibus cũ pituita tenuis subest melancholia, Plyctænæ vero è simpliciori sunt pituita paululum inflammata, vnde & in bullam surgit: porrò è pituita salsa fiunt vocatæ à vulgo Volaticæ: Celsus Papulas vocat, Græci λειχῆνας: quanquam sunt, qui Lychenas transferant Impetiginem, qđ non recte fieri arbitror: quòd aũt, quas nos Volaticas dicimus, Celso papulæ sint, manifestum est, si materiam, si modum serpendi, qui ab ipso traditur, respiciamus: sunt autem duorum generum, alterum, quod fit è tenui pituita, & salsa per summã cutem serpente in orbem, quod passim nomine Volaticæ monstratur, alterum, cui parum melancholiæ adiungitur, & profundius aliquanto serpit, & non præcise in orbem, quod sæpe in impetiginem vertitur: nec me latet Lichenis nomen à Græcis interdum latius capi pro fœdiori cutis habitu, vnde & poeta sordidos appellat Lichenas, & Plinius ipse etiam nouum morbum Pompeij ætate visum Lichenas vocauit, sicuti & Mentagram: quæ omnia ex salsa pituita fiunt putrescente, cui quiddã melancholiæ permistum est, propter quod sordida putrefactio fit. Gignitur præterea & Scabies è salsa pituita, cui nomen commune nõ proprie inuenio apud Græcos, quando ψώρα aut illam significat apud ipsos, quæ apud nos impetigo dicitur, melancholica passio, & via ad lepram, aut si scabiem notat, illam certe speciem tantùm importat, quæ sicca dicitur scabies: quare de scabie uidentur aut nõ egisse Græ D ci communi nomine, aut de ea non egisse, nisi forte sub pruritus capite comprehenderint. Sunt autem & aliæ quædam è pituita passiones ἀχὰρ, & ἀλωπεκία, & σῦκωσις, Achores autem nos vulgo appellamus Latume, Plinius, Vlcera capitis manãtia trãsfert, Arabes Saphati appellãt: crustosę sunt, & sordidę infectiones in capite, puerum præsertim, natæ, de quibus nec multa dicenda sunt.

Si vero humor, qui in cute tumorem facit, melancholicus sit, si quidem nec inflammatus fuerit, nec putrescat, Sirrhos melancholicos facit, alios quidẽ maiores, alios minores, & pustulosos solum: si autem inflammatus sit, & accensus, non autem putrescat, Cancer vocatum facit: si vero putrescat quidem, non autem inflammatus sit, tum Psoram & lepram gignit, & Elephãtiam nondum feram, at si inflammatus simul sit, & putrescat, Elephantiam ferã facit, cùm iam horribiles aspectu sunt, similiter & Carbunculum, quem Anthracem vocant, generat. Impetigo porrò à nobis vocata non alia esse apud græcos videtur mihi, quàm Psora & Lepra, quę secundum magis & minus illas quatuor species facit, quæ à Celso traduntur: ex quibus patet Impetiginem non esse Lichenas, vt multi vertunt, sed eam magis, quam supra vocauimus Volaticam, Lichenas esse: hæc enim à phlegmate salsò, impetigo autem è melancholico humore magis fit. Ac de cutis infectionibus ita per transcursum determinatum à nobis sit, è quibus contagiosæ sunt Bubo pestilens, & exanthemata illa, quas Fersas & Variolas vocamus, & Strumę quędam vlceratę, & Lichenes nonnulli, & Sabies, & Elephantia, & Achores, & Alopecia, & Syphilis, & Mentagra, & si quæ aliæ sunt, in quibus putrefactio, & sordida fiat.

HIERO-

HIERONYMI FRACASTORII
DE CONTAGIOSORVM MORBORVM CVRATIONE,
LIBER TERTIVS.

Quòd peculiaris curatio debeatur contagiosis morbis. Cap. I.

HACTENVS ergo de contagione, quid esset, & quibus principiis & causis fieret, & quæ essent differentiæ eius omnes, in uniuersum quidem libro primo percurrimus, mox de cõtagiosis morbis, aut omnibus, aut maxime notis, qui essent, & quibus è causis penderent, & quomodo inter se differrent, libro secundo disseruimus. Superest iam, vt de curatione omnium cõtagionum agamus methodo primum (vt par est) generali & cõmuni, mox & propria cuique morbo: de quo quidem in primis ambigat fortasse aliquis, utrum aliquam peculiarem & propriam curationem habeāt contagiosi morbi ab aliis, & an tradita sit à maioribus nostris: mirum enim uideri potest, si aliqua in his erat peculiaris methodus, prætermissam ab illis fuisse. At certe, si recte tradita sunt, quæ supra determinata fuere de contagione, propria quædam & determinata curatio debetur contagiosis morbis, quatenus cõtagiosi sunt, quando diximus eos & principio longe differre ab aliis, & modo materiæ, & putrefactionis, ac postremo & accidentibus ipsis, quibus omnibus sua animaduersio, & sua curatio debetur: nam si quispiam recte se habens, tum circa humores proprios, tum & circa complexionem, & alia, phthisim tamen ab alio per contagionem cõcipiat, plurimum pro-B fecto refert, si per initia aduoceris, & seminaria eius contagionis per ea extinguas, quæ dicemus, ijs enim interemptis nihil præterea procedet morbus: similiter & in Rabie se habet, & in Syphilide, & Scabie, & aliis: quinimmo & in processu quoque si ad communia remedia te conuertas, Catarrhum in Phthisi expurges, materiam cõcoquas, nihil tamen operabere, nisi perpetuo ad seminaria animum, & curationem aduertas: porrò & in febribus, quæ pestilentes dicuntur, cur non ijs remediis utimur, quibus in aliis solemus? cur protinus omnes clamant putrefactioni resistendum esse, nec quidem obstructiones aperiendo, non plenitudinem euacuando, sed propria quædam inquirendo, quæ obsistant putrefactioni? quippe certus in his est putredinis modus, qui propriam animaduersionem poscit. Videntur igitur maiores nostri curationes quarundam contagionum tradidisse quantum ad quædam remedia, verum omnia illa non ad contagionem, quatenus contagio est, destinata fuisse, sed aut fortuna quadam inuenta, aut ex similitudine ad alia, ut uenena, & similia: quæ res certior fiet per ea, quæ circa vnumquemque morbum dicentur: quod iam aggrediamur, ab vniuersali methodo & forma initium capientes.

Quoniam autem duplex est medendi ratio, altera, quæ pręseruat, altera, quæ liberat, nos breuitatis gratia de ea, quę liberat, inquisitionem faciemus, illud pollicentes, quòd hac recte perspecta unusquisq; viam habere poterit quam facillimam ad eam quoque, quæ pręseruat. Qui igitur contagiones curare uolet, ad hæc aduertat necesse est: primum uideat, quæ nam contagio sit, utrum earum, quæ extrinsecus ueniunt, & an ab aere, an ab alio sit concepta, an earum sit, quę in nobis primo fiunt: & utrum contactu solo afficiat, an & fomite, uel & ad distans feratur: tum

perpendat, qualis sit, num acuta, an segnis, & quo in humore sedem habeat, & analogiam: necnon & quantum processit, si in principio sit, an plurimum sit progressa: & quibus in locis pręcipue sit, intra ne tota, an extra tota, an ubique: & an solida occuparit, an per summa tantum erret: & utrum uelociter & large serpat, an tarde & anguste: &, ut summatim dicamus, differentiæ omnes cōtagionum ante oculos habendæ sunt. C

De intentione, quæ habetur ad principia. Cap. 2.

HIs animaduersis tria principaliter esse scito, ad quę intentio omnis dirigenda est: primum quidem principia, à quibus initium & originem putrefactio habet: secundū est, materia, quę in via est, ut inficiatur, & iam cępit: tertium materia, quæ iam corrupta est, nec amplius restitui potest: ac principia quidem quādoque (vt diximus) communia sunt cum alijs morbis, qui in putrefactione cōsistunt, quādoq; propria contagiosis: communia quidem sunt plenitudo, obstructio, malitia humorū, & alia id genus, propria uero sunt seminaria ipsa cōtagionum, nihil enim prohibet aliquem plane sanū existentem, & mensuratè in humoribus & alijs se habentem, contagionem tamen ex alio contrahere. Ergo, si communia adsint principia, nihil aliud nobis dicendum agendumuè sit, nisi quę medici iubent agenda, quū plenitudines, obstructiones, & alia eiusmodi adsunt: ubi uero ea adsunt, quę propria sunt contagionibus principia, tum magna cura & diligentia opus est: protinus enim, si seminaria ipsa aut enecare, aut educere possis, aut frangere, morbus pręterea non vltra protenditur: quare maxime initia perpēde, si potes ijs adesse: quod si non possis, scito tamen per totum morbi processum cōtinenter curam ad seminaria adhibendā esse, ad quę multiplex ingenium est, & nūc vno modo ad illa, nunc alio agēdum: possunt autem illa aut extingui, &, vt dicitur, enecari, aut educi, aut frangi & alterari, aut repelli: his autem uti non semper omnibus datur, nec conuenit, sed modo vno, modo alio, modo pluribus agere licet, ut res, & occasio, & reliqua poscūt. Ergo extinguūt, & interimunt, & quæ calidissima sunt, & quę frigidissima, maxime autem, quę urentia dicuntur, aut vicina urentibus, siue per ignem facere velis siue per ea, quæ Caustica uocātur: extinguūtur quidem ab ijs seminaria ita, ut ijs interemptis & totus simul interimatur, qui imminet, morbus, nihil enim remanet, quod pręterea sobolem gignat: nam ignis quidem vis, tametsi locum exurit, ultra tamen non aliud nocumentum relinquit, quod uel ad priorem labem attineat, uel apportet nouam peiorem: quare, ubi auxilium hoc adhiberi potest, & debet, nullum pręsentius est: porrò extinguūt, & frigidissima, ut frigidę potus, de quo suo loco dicemus, & ablutiones ēt, qđ maximè valet ad ea seminaria, quę in fomitib. cōtinentur. D

Sequens ad ea ingeniū est euacuatio, quod certe difficulter admodū fieri potest, quoniam hinc inde dispersa sint seminaria hęc, & per se educi non satis commode posśint: nihil tamen prohibet cum humoribus, quibus agglutinata sunt, simul & ipsa quoq; educi, verum non nisi vi multa fit. Modi autem euacuandi pręcipui sunt pharmaca, quæ aluum mouent, & quæ sudorem cient, & urinam, & alia, de quibus circa particularia rursus dicemus, ut cucurbitulæ, & phlebotomia, & reliqua.

Quæ vero frangunt, & alterant seminaria, ea sunt, quæ antipathiam habent materiale, hoc est per qualitates notas contraria sunt: qm̄ enim diximus seminaria hęc acrimoniam quandam habere, tum & in lentore quodam consistere, acrimoniam quidem frigidis frangemus, lentorem uero siccis potentia: exiccant autem alia per qua-

A qualitatem ipſam, quę eſt ſiccitas, quæ quidem paruæ actionis in tota natura eſt, alia per caliditatem, alia imbibitione, ut puluɛres, & farinę, & id genus, alia modis omnibus, vt ſal: quorum omnium interdum quidem vnum, interdum aliud magis conueniens eſt: quare & abundare oportet, vt eligere poſsimus, quæ magis cõducunt. Repellunt autem, quæ proprie ſpiritualem antipathiam habẽt aduerſus ſeminaria: diximus enim in natura diſſenſum hunc rerũ eſſe, vt ſeſe mutuo nonnulla pellant: quare ſicut & venena, & ſeminaria cõtagionum antipathiã habent ad animã, & naturalẽ calorẽ, ita & quædam alia ſunt, quæ uti antidota quædã antipathiam quoque & ad venena, ad ſeminaria ipſa habent, & ea repellunt: fortaſſe autem & eadem obtundunt alio modo: nam, q̃m ſpecies tum ueneni, tum cõtagionis ad animam vti inamabilis, & ingrata fertur, & triſtitiam ingerit, ita ſpecies eorum, quæ antidota ſunt, uti grata, & lęta recipitur, qua è cauſa obtunditur paſsio prior à ueneno, & cõtage illata, & uigoratur anima: quod in fętore omni fieri manifeſtũ eſt, ubi per odorata recreari nos ſentimus. Quòd igitur in contagionibus antipathia hęc verſetur, quæ recreet per odorem, manifeſtum eſt: utrum autem & illa quoque adſit, quæ repellat, & ſi non ita manifeſtum eſt, rationabile eſt tamen, & in uenenis manifeſtiſsimum: conſtat enim aſſumptis quibuſdam antidotis vim omnem veneni ſubito tolli, quod non alia facultate fieri poſſe videtur, quã per ſpiritualem ſpeciem, quę præcipue repellat uenenum, tam & ſi per materiales etiam qualitates operetur antidotum. Conſtat quoq; ruſticos quoſdam, quum forte ſecarẽt herbas, demorſos fuiſſe à Vipera, ac repente inflatos, appoſita autem Tormentilla vocata herba ſupra locũ ſtatim liberatos fuiſſe. Nos quoque mirum quiddam vidimus in bolo armenio: villicus enim quidam noſter, quum à me forte proficiſceretur in forũ, inter eundum B ſenſit ſe in collo pungi, neſciens, qua è re contigiſſet: ſtatim autẽ facto tumore ingẽti, & ſtrangulatione quadam ad me reuerſus, nec quicquam loquens, ſed ſolum dito locum cõmonſtrans proſtrauit ſeſe ſuper capſa, mugiens quaſi moriturus: ego beſtiam aliquam uenenoſam ratus, qui neque Carbunculi ſigna vllam uidiſſem, nec alterius eorum, quæ oriri in nobis ſolent, bolum armenium ſtatim propinaui cum aceto, ut forte excellens apud me erat bolus à IO. BAPTISTA RHAMNVSIO Illuſtriſsimi Decemuirum Conſilij à Secretis mihi paulo ante Venetijs dono miſſus: quo aſſumpto confeſtim, & quodam quaſi miraculo detumuit locus, ac ſurgens ille, & loquens. Hoc me, inquit, à morte liberauit, putare autem ſe araneum pupugiſſe, qui decidiſſet in collum. Hæc ergo, & ſimilia à maiori quadam vi euenire, quàm à notis qualitatibus cenſendum eſt: quod & circa malignas, & uenenis ſimiles contagiones contingere par eſt exiſtimare, in quibus ſuæ quoque antipathiæ ſint, ut de eodem bolo armenio traditur, per quem in magna illa peſtilentia, quæ adeo Athenas vexauit, tot præſeruatos legimus. Scordium quoque cognitum ferunt tam mire præſeruare à putrefactione, quum cadauera, quæ ſuper ipſa iacuerant, inuenta fuiſſent incorrupta: quantum porrò & Balſamum, & Myrrha, & Aloe, & Cedrus, & id genus à putrefactione conſeruent, notiſsimum eſt in cadaueribus Regum: quare & circa contagiones eiuſmodi eſſe antipathiam nemo inficiari debet. Quæ autem illa ſint, quibus data ſit tanta facultas, ſtatim dicemus: vtrum autem antipathia hæc ſit in ea qualitate, in qua & odor verſatur, an alia, incertum eſt homini. Atque hęc quidem remedia ſunt, quibus uti aduerſus ſeminaria poſſumus.

De intentione ad materiam, quæ iam infici cœpit. *Cap.* 3. C

AD eam vero materiam, quæ nondum corrupta est, in periculo autem iam agitur, vna quidem generalis intentio est prohibere tum causas putrefactionis, tum iam inducti affectus principiũ, quod & alijs etiam morbis, qui in putrefactione consistunt, commune est: modus autem non est communis, sicut nec causæ, nec ratio putrefactionis communis est his, & alijs morbis: quippe in alijs præcipuę causæ sunt plenitudo, obstructio, & humorum malitia, in his autem nulla horũ necessaria per se sunt, sed quodammodo accidunt, aut concausæ solum sunt, non autem per se principia: igitur si hæ concausæ contagionibus coniunctę sunt, negligendæ quidem non sunt, sed, prout conuenit, tractandæ, & tollendæ: quæ autem propria, & per se cõsideratio & intentio ad materiam periclitãtem vertitur, illa est, vt omni ingenio obsistas putrefactioni, quæ inducit̃: ac, quõ seminarijs, à quibus pendet, te opponas, dictum est, quid autem circa materiã ipsam agas, nunc dicendum.

Quoniam autem in putrefactione omni dissolutio quædam mistionis fit euaporante innato calido & humido: euaporant autẽ hæc remollitis ab humiditate partibus, & sublatis ab extranea caliditate: manifestum est ꝙ ad hæc obsistere necesse est, primum quidem remittẽdo eã, quæ inducitur extranea caliditas, deinde exiccãdo, quæ remollit partes, humiditatem, ac demum prohibẽdo dissolutionem mistionis: prohibent autem præcipue resinosa, non solum quòd exiccent, sed quòd constare materiam faciant glutino ipso: prohibent autem & intermisti pulueres quidam, imputrescibiles ipsi existẽtes, subtilissime igitur diuisi, & interiecti inter partes, materiæ partim alterantis actionẽ impediunt interpositi ipsi, partim materiam cõtinẽt, ne dissoluatur, nexu quodam, simili modo, quo arena immista calci tenacem nexum operatur, & aquæ farina: penetrant enim humida minima in tenuissimos vocatos D poros siccorum, vnde separari non possunt propter vacuum, nullo existente alio, quod subingrediatur, quod maxime ad fortitudinem mistionis valet. Non negligẽda autem est, nec parui facienda minimorum intermistorum actio: quis putaret in multo lacte interposito pauco coagulo, aut tenui puluere plumæ floris cynaræ coagulari lac totum? quis crederet in magno aheno ebulliẽs saccarum, ac prę feruore iam erumpens, sisti tamen, & constare, ac deponere eruptionem & tumorem omnẽ imposito paucissimo butyro? quod vero attinet ad putrefactionem, nõne uidemus conseruari uina in magnis dolijs intermisto pauco alumine, quæ alioqui citissime putrescant? quare nec mirum esse debet, si & eas, quæ in nobis fiunt, putrefactiones per interpositos pulueres quosdam prohibeamus. Atque hæc quidem ad materiam, quæ iam periclitatur, idonea remedia sunt.

Ad eam vero materiam, quę iam corrupta est, & restitui non potest, vna intẽtio est remouendi eam è corpore, quod aut pharmacis fit, quũ scilicet materia introrsum est, aut incisionibus, vel dissolutiuis, quum est extrorsum: habet autem & hęc digestiones suas à medico pręparandas, non eas quidem, quę ad benignum restituunt, sed eas quę euacuationem faciliorem reddunt: de quibus omnibus in particularibus morbis distinctius agemus, nũc enim generales magis percurrimus; qm̃ autem remedijs abundare oportet in contagionibus, & modo vno modo alio vti necesse est, bene erit plura enumerare eorum, quæ in contagionibus valent, ut eligere possimus, quę idonea magis sint.

Vrentia ergo sunt viride æris, auripigmentum, chalcitis, chalcanthum, & quod

Subli-

A Sublimatum vocatur, & quod præcipitatum, & vocata ruptoria, & id genus: vicina vero vrentibus sunt sal gemma, nitrum, & sal, & aceti fex vsta, & alumen, & ciuis ficus, & stercus columbinum, & vatrachium, & clematis, & thapsia, & euphorbium, & pyretrum, & calx, & hermodactyli, & vnguentũ Aegyptiacũ, & trochisci Andronis, & diachalcitis, & eiusmodi. Resinæ vero, quæ & abstergunt, & exiccant, & materiam cõstantem faciunt, sunt terebinthina, laricina, abietina, cedria, thus, mastix, galbanum, myrrha, styrax vtraque, gummi, laser, & reliquæ.

Quæ vero tum in pulueres redigi possunt, tũ decoqui, calida quidem & sicca sunt aspalathus, cupressus, iuniperus, cedrus, xilobalsamum, citrus, cedrus, agnus castus, guaiacum, agalochum, scordiũ, chamędrys, dictamnũ tum nostrum, tum Creticum pentaphyllõ, heptaphyllon, & phu, & verbena, & thlaspi, & vocata scabiosa, & cardo benedictus, quem Theophrastus alteram speciem Cnici agrestis facit, tũ & Gẽtiana, & aristolochia, & Smyrnium: item aromatica casia, cinnamomũ, calamus aromaticus, iuncus odoratus, macer, nux muscata, zedoaria, doronicu, malanga, iris.

Frigida vero & sicca sunt margaritæ, coralli, succinum, sapphiri, hyacinti, & in magno pretio habitus smaragdus, tum terra lẽnia, & bolus armenius, & samia, & sandali, & uocata bistorta, forte bulapathon, & lapathi genera omnia, præcipue oxalis, & trifolium omne, maxime quod odoratum dicitur, & consimilis herba, quæ vulgo gallica appellatur, forte onobrychis, nechon & cicorium, & cicerbita, & nymphęa, & tamarindi, & cornu cerui, & os cordis eius, & cornu monocerotis, & rosæ, & earum semina, & citria, & è liquidis acetum, & omphacium, & vinum oxyacanthinũ. Ex antidotis uero sunt theriaca, & mitridatum, & trochisci de viperis, & diamuscum, & diambra, & cyphi, & saccarum rosaceum, & eiusmodi.

B Quæ uero spiritualem antipathiam habeant non satis facile est iudicare, qm̃ eadem habent & eam antipathiam, quæ inter materiales qualitates versatur: qm̃ tamẽ nonnulla maiorem quandam vim præ se ferunt, q̃ materialium qualitatum (ut supra diximus) existimandũ est talia maxime esse terrã lemniam, & bolum armeniũ, & scordium, heptaphyllon, & cornu monocerotis, & prædictas gemmas, præcipue smaragdum, & theriacam, & mitridatum, & si quid aliud in experientiam venit.

Vrentib. aũt vti tum solùm licet, quũ contagio extra est, & ea quidem maligna, ac in principio: si. n. introrsum sit contagio, adhibere quidem nõ potes vrentia sine maiori periculo: extra vero si sit, apponere quidẽ potes, & debes, si maligna sit contagio, verũ in principio solũ iuuabis: si. n. iam radices egit, & introrsum sese insinuauit, nihil quidem proficies, si extra vrentia appones: licet tñ quandoq; vicina vrentibus applicare, quib. admiscenda erunt pinguia quædã, quæ intro ferant. At si extra quidẽ sit contagio, non aũt maligna, nec sic quidẽ vrentia sunt applicãda, qñ ꝑ alias facultates leuiores, & per abstergentia sola leuare morbũ datur, ut in scabie, & similib. de his aũt in particularib. rursus dicetur, & qñ, & quomodo conueniant.

Calidis uero, & siccis uti tum debes, quum materia non valde acuta est, sed frigidior, siccis vero & frigidis, quum calidior est: qm̃ autem horũ multa styptica sunt, & substantiæ crassioris, inferius quidem examinabimus, quomodo liceat ea adhibere, & non adhibere. Porrò: per decocta cõuenienter ages, quum introrsum contagio est, ut in febribus: per pulueres vero, quum maxime, & multiplici facultate obsistere putrefactioni voles. Atque hæc quidem satis sint, quantum ad uniuersalẽ curandi rationem pertinet: nunc particularia prosequamur, à febribus incipientes.

De curatione febrium Variolarum, & Morbillorum. *Cap. 4.* C

INter febres, quæ in contagione versantur, illæ prius percursæ fuere, quæ vocatas Variolas, & Morbillos emittunt, utpote minus feræ: de quibus quidem agemus, quatenus nondum pestilentes sunt, nam & ipsæ in pestilentijs sæpe visuntur, simpliciter autem pestilentes non sunt. Quoniam igitur diximus expulsationem illam Variolarum, Morbillorumq; quodammodo crisim quandam esse, & sequestrationem mẽstruæ infectionis à sanguine, nulla tibi esse alia intẽtio debet, q̃ ut nõ impedias expellentem naturam, sed iuues potius, si opus est: quippe eam impediunt nõnulli interdum phlebotomijs, interdum purgatorijs pharmacis: quare, quum tu videris febrẽ esse eiusmodi, quæ eas expulsiones aut faciat, aut factura sit, tum abstine à medicamentis omnibus, sed naturam sine per se agere, nisi forte à principio magnam plenitudinem fueris conspicatus, tum enim licet vti purgante pharmaco, sed non acri & molesto. Quòd si iuuãda natura sit, locum prius procura, vt calidus decenter existat, vt æger pannis conuenienter tegatur, & ijs rubẽtibus, ut leui vtatur cibo, uino abstineat: tum uide, quæ causæ prohibeãt expulsionem, num carnis dẽsitas sit, aut crassities materiæ: tunc.n. iuuanda est natura ijs, quæ foramina cutis aperiunt, & materiam attenuant, quales sunt caricę, & fęniculus, & carui, & apium, & similia, ex quibus cõmode decocta fient: sunt qui addãt lentes abiecta prima aqua decoctas, aliqui, qui & tragacanthã: quod quidem forte miretur aliquis, quando in lentibus & tragacantha contraria magis uidetur intẽtio inesse, quum & ingrossent, & inspissent sanguinem, & cutim obstruãt. Verum ita res accipienda est, quòd ebullitio sanguinis interdum temperata est, interdum non temperatã, sed aut maior, quã oportet, aut tenuior, quàm oportet: si igitur temperata est, crassior autem humor, qui feruet, tum neque lentes, neque tragacantha adiungi debet, sed sat erunt, quæ subtiliant: at ubi intemperata est, & maior, quam oportet, aut, quod excernitur, nimis subtile uisum fuerit, tum si prædictis addantur lentes, & tragacantha, recte facies, quoniam ita ebullitionẽ temperabis: quod & in sputo sæpe fieri oportet, quum plus æquo tenue est. Nec plura de his febribus dicantur. D

De cura febrium pestilentum communi. *Cap. 5.*

NVnc vero ad eas pertranseamus, quæ pestilentes uocantur febres, ꝙ uel partẽ maiorem perdant, uel multos saltem: quarum, quæ maiorem partem perdũt, uere pestilentes dicuntur, quæ uero multos solum, malignæ magis dici solent: quoniam autem gradibus solum differunt, & communem quandam naturam habent, communes primum earum curationes, & intentiones trademus, mox & proprias prosequemur. Ergo ijs primum consideratis, quę diximus esse circa contagiones consideranda, analogia scilicet, loco, tempore, & ante alia morbi origine, extrinseca ne sit, an intrinseca, scito & in his illa tria pręcipue esse attendenda, ad quæ prius diximus esse omnem intentionem dirigendam, seminaria scilicet, materiam periclitantem, & eam quæ periclitata iam & prorsus corrupta est: ac quoniam supra dictum est seminaria posse vniuersaliter vel extingui, uel frangi, vel educi, vel per antipathias repelli, uidendum est, quænam ex his in pestilentibus febribus conuenire possint. Ac primum quidem extingui seminaria per urentia nõ datur, quoniam febris iam introrsum facta est, nec satis tutum est introrsum assumere quæ vrunt: extra uero si apponas, aut nihil operaberis, aut cõtagẽ exagitabis vehemẽtius,

quare

A quare per alia ingenia age. Vtrum autem extingui per frigida poſsint, vt per aquæ potum, dubitationem habet, qm̃, & ſi aqua, quatenus frigida, iuuare poſsit, attamen, quatenus humida, obeſſe non parum videbitur, ꝙ augeat putrefactionem: nõ ſolum igitur propter hanc cauſam nocere potus aquæ poteſt, ſed & ob illud ẽt, ꝙ materiã crudiorem reddit, & obſtructionẽ adauget: quapropter in maiori parte harum febrium abſtinere ab eo potu melius eſt: nihil tamen prohibet certis caſibus etiam conuenire, quum febris ardens eſt, & cholera quodammodo furit, ſi & reliqua conſentiant: tum.n. magis prodeſſe frigiditas, q̃ obeſſe humiditas, poteſt. Igitur quum extingui non niſi rariſsimè poſsint ſeminaria febrium contagionem peſtilentem habentium, videndum eſt, vtrum ſaltem educi poſsint: ſed certe & hoc difficulter admodum fit, per ſe.n. ſeminaria valde diſperſa ſunt, & ſi educi detur, educuntur quidem per eductionem materiæ, cui ſunt hærentia, qũo tamen fiat, & quibus modis melius, quibus difficilius, paulo poſt oſtendemus, quum de materiæ euacuatione tractabimus. Supereſſe igitur videtur, vt maxime procuremus ea frangere, & per antipathias repellere: eorum autem quæ frangunt, oĩa quidem potentia ſicca ſunt, ſed alia calida quidem ſunt, alia frigida, & rurſus alia ſicca tm̃ ſunt, alia etiam ſtiptica, & craſſæ ſubſtantiæ: quare & dubium eſt, vtrum calidis vti liceat in his febribus, & vtrum ſtipticis: nam calida videntur & febrem augere, & acrimoniã ſeminariorum, ſtiptica vero videntur obſtruere, & tranſpirationem intercludere, & materiã craſsiorem facere. Ad quæ dicendum eſt diuerſitates & analogias contagionũ conſiderãdas eſſe: aliæ.n. ad craſsiores, & pinguiores humores hñt analogiam, aliæ ad ſubtiliores, & acres magis, & aliæ ad ſpiritus etiam: porrò in quibuſdam obſtructiones multæ ſunt, in quibuſdam pauciores: ubi igitur analoga eſt contagio ad craſſos,
B & frigidiores humores, præcipue ſi & obſtructiones non paucæ ſint, bene erit ſiccis vti, quæ etiam calida ſint, frigida autem minus conuenient, maxime ſi & ſtiptica fuerint craſſæ ſubſtantię: at vbi analogia ad ſubtiliores, & acriores humores ſit, vel ad ſpiritus ipſos, obſtructiones autem paucæ fuerint, tũ decet per ſicca illa agere, quæ ſimul & frigida etiam ſint, quę ſi etiam ſtiptica fuerint, nihil refert, frangunt.n. hęc maxime, & virtutem continent, ne diſſoluatur, quod potiſsimum accidit in his febribus. Porrò ſi ea, quæ per antipathias valent, vlla in cõtagione conuenientia ſunt, in hac certe cõuenientiſsima, & maxime præſentanea ſunt, in qua cõtages venenis quibuſdam aſsimilatur: quare his maxime vtendum, nec vnquã deſerenda, quæ tum repellendo, tum & confortando iuuant: atq; hæ quidem intentiones ad ſeminaria habendę ſunt, quæ ſi ab aere, uel alio depẽdeant, illud etiam principium extinguendum, & frangendum tibi erit. Ad materiam vero, quæ in periculo eſt, primum illud æquum eſt quærere, vtrum euacuatio vlla conueniat, & qualis: ac conuenire quidẽ, quũ plenitudo adeſt humoris ad putrefactionẽ parati, manifeſtũ eſt: ubi uero plenitudo ea nõ adſit, ſed corruptio tota è contagione depẽdeat, (nihil.n. prohibet alicui ꝓbe ſano exiſtẽti cõtagionẽ inferri) tum nõ eſt procurãda euacuatio materiæ periclitãtis, ꝓſertim phlebothomijs, aut pharmacis: quin imo de his dubitatio eſt, & cõtrouerſia inter medicos, vtrũ ſint adhibẽda in ea ẽt materia, q̃ cũ plenitudine peſtem affert: qppe ſunt, qui in omni peſtilẽtia nõ ſemel ſolũ, ſed & bis ſanguinẽ hauriant, rõnem autem facti addunt, ꝙ hic morbus ſit magnus, imo omniũ maximus, ꝙ ebullitio in ſanguine magna fiat, ꝙ peccatũ in ipſo ſanguine quaſi ſemper ſit, & corruptio, ꝙ per phlebothomias bene euentetur corpus, & tranſpiret, ꝙ natura mul-

tum in his febribus grauetur, quæ nisi subleuetur, morbum nō ferat, non expellat, non concoquat: propter quod multi visi sunt, quib. phlebotomia facta, statim lenticularū expulsio facta fuit, quū prius nulla appareret: contra alij magnopere à phlebotomijs cauent, q experientia constet partem maximam eorum, quib. detractus fuisset sanguis, paulopost aut obijsse, aut in deterius lapsos, ut annis 1505. & 1528 manifeste visum fuit. Qua in re mihi ita dicendum videtur, q aut contagio extrinsecus concepta est, aut intrinsecus primo in nobis facta, & hæc rursus vel in initio est vel iā valde sparsa: si igitur extrinsecus venit contagio siue in initio sit, siue nō, nunquā sanguis est per phlebothomiā mouendus, ea de causa, q contages introrsum trahitur, & versus cor, tam ea, quæ circa summa est, q̄ ea, quæ in venis pulmonis, nisi adeo magna plenitudo videatur, ut ferri non possit, tum.n. licet phlebotomia vti, sed & hoc circa initia; propter quod superiorib. annis, in quib. cōtages extrinsecus in nos venerat, maior pars eorū, quib. secta fuit vena, periere. Si uero cōtages in nobis primo oborta fuerit, securius quidē possumus detrahere sanguinem, sed & tunc ab initijs, & quum plenitudo vr̄: in vniuersum. n. hoc constare debet, quū iam sparsa cōtagio est, & seminaria late iam diffunduntur, nihil uenę incisionē iuuare, quinimo longe nocere magis, qm̄ omnis agitatio, quæ in sanguine fit, putrefactionem valde adauget, q seminaria magis misceri accidat, & sinceras partes cū infectis, non aliter, q̄ si in craterem aquæ salis aut fellis modico iniecto, si quiescat aqua, & non agitetur, minus salsa, & amara permanet, si uero agitetur, statim tota contaminatur permistis minimis inuicē: quare non solum superiorib. annis, sed semper, & in alijs quoq; pestilentijs visum est magnā phlebotomatorū partē rē male egisse, q in angusto sit tēpus, in quo venæ sectio cōuenit, in amplo aūt in quo nō conuenit: quare bene perpendere opus est, qn̄, & qūo seces. Quòd si secanda sit vena, satius etiānum existimo secandā esse, eā, quæ in talis est, aut hæmorrhoidas aperiendas: hæ.n. & si non oēs venas, quæ ad cor possunt deferre contagem, diuertunt, at quarundā tn̄ cursum ab eo reuocant, & contagē amouent: sed certe conuenientius agūt, qui per cucurbitulas multas cōminuere sanguinē volūt: nihil ergo te moueat ad secandam venā, q morbus sit magnus, maior.n. fiet, si secueris, maior quoq; & ebullitio, & corruptio in sanguine, transpiratio aūt minor. Quòd aūt expulsio lēticularum in quibusdā visa fuerit facta phlebotomia, non potentiam maiorē uirtuti additā mōstrat, sed Symptoma maius: sicut.n. commota aqua calida, euaporatio fit maior, ita & hic commoto & agitato sanguine euaporatio excitatur maior, quæ valde stimulans uirtutē expulsionē irregularem facit, non qualē natura per se, quasi crisim faciens deligere solet: cuius signum est, q statim delitere consueuere expulsiones illæ, quas symptomaticas vocant: quare nec ijs apparentib. multa spes nos tenere debet. De ea vero euacuatione, quæ per medicamenta purgatoria fit, similiter nec plane cōuenit inter medicos, quibusdā parcentib. medicamentis, q videant ijs assumptis ęgros quasi à summo ad imum cōcidere, alijs vero uel crebro exhibētib. & alijs placidiora quidē, alijs acerbiora propinantib. de quo rursus penè idē dicendum, quod de phlebotomia, nā & pharmaca introrsum trahunt contagē, & sanguinem maxime agitāt, & permiscent, propter quod multi uisi sunt, quasi de omni virtute decidisse. Igit̄, nisi magna appareat plenitudo, bonū est à pharmacis abstinere, quòd si affuerit, apta autē, ut euacaari possit, maxima circa initia, (multę. n. materię non sunt crudę etiam per initia) tum solutiuis vti potes: placidiora uero ipse

amem

A amem magis,quàm acria:ꝙ si non sufficiant ea crassiores humores educere, danda quidem & acria suadeo,sed quãtitatis minoris:porrò nec displiceat euacuatio illa,q̃ per vrinam fit, & quę per sudorem: auxilia præterea illa, quę supra dicta sunt ualere ad materiam,quæ corrũpi incipit,prętermittẽda nõ sunt,ac in primis quę exiccãt, quorum quæ simul calida sunt,tum exhibeantur,quum crassiores, & segniores humores sunt: quæ vero frigida, vbi tenuiores & acriores sunt: tum nec displiceant, quæ imputrescibilia ipsa existẽtia,intermista prohibent putrefactionẽ:quorũ multa etiã spiritualẽ antipathiã habẽt, & partim repellũt,partim cõfortãt, vt odorata.

Materiam vero,quæ iam corrupta est,non intra debes relinquere,sed secernere, & extra pellere,quantũ potes:facit id quidem sępe natura modo per maculas quasdã,modo per pustulas,modo per abscessus alios,vt plurimũ autem per alui deiectionem: verum, quum segnis natura est, tu eius officium assume, & euacua interdum clysteribus,interdum lenientibus,interdum purgatorijs pharmacis:verum caue,ne stimulum multum adhibeas, q̃m quæ corrupta sunt, non poscunt irritamentum magnum,lubrica ipsa existentia,atque etiam valde irritantia. Sunt qui per Aloem aut diebus singulis, aut alternis leuiter purgent,alij per alia: cuius rei certa methodus esse non potest,sed discreto medico opus est.

De curatione febrium, quę Lenticulæ vocantur. Cap. 6.

NVnc de particularibus magis agamus, ac primũ de curatione earũ febriũ pertractemus,quæ,ꝙ non vere pestilentes sunt,malignæ tantum dicunẽ, quales illæ fuere, quæ annis 1505, & 1528 tam large apparuere, quas alij Lenticulas, alij puncticula,vel peticulas appellauere: de quibus diligentissime agẽdum videtur,q̃m sæpe per epidemias reuertuntur, sæpe sine ijs enascuntur, ac nunc ẽt per Italiã visuntur,certis autẽ regionibus maxime familiares. B Referemus aũt in primis, quo pacto medici eas curabant,quum primum in eas perinde, ac ignotas incidere: inter quos tanta discordia orta fuit,vt penè ludibrio haberentur:nam ut à victu ordiamur,alij liberaliter & large nutriri ægros iubebant,ꝙ dicerent virtutem plurimum dissolui, ita pręcipere Hippocratem,ita principem Auic. alij tenuissimũ victum dabant,existimantes ęgritudinem à plenitudine multa depẽdere:alij extremorũ dubij mediocritatem tenebãt,vti securã magis: meracum nonnulli propinabant,nonnulli aquã aut simplicem,aut vino granatorum permistã. Sed nec minus circa phlebotomias controuersia oriebatur,alijs protinus,& large sanguinẽ hauriẽtibus,alijs nunq̃ volẽtibus secare uenã,ꝙ uidissent maiorem partẽ eorũ,quibus secta fuisset,vitã finire,inter quos alij putantes media quadã uia incedere,hæmorrhoidas aperiebant. Porrò & circa euacuationes eadẽ dissensio agebat̃,alij.n.acribus medicamẽtis vtebant̃,alij aut nullis,aut leuioribus,nec deerant,qui dicerent eam febrem sudoribus esse finiẽdam:qua in re & Empirici quoq; & Chymistæ suas partes habuere, qui sublimatis quibusdam liquoribus ad eam rem efficaciter uterentur, à quibus plurimi mortui sunt,multi ad Orciportas deducti,quidã omnino saluati:maior medicorũ pars more empiricorũ à venenis similitudinẽ accipientes,ijs vtebant̃, quæ ad uenena solent apponi,quare & per bolũ armenium,& terrã lemniã,& eiusmodi medicabant̃:contra alij isthęc negabãt esse adhibẽda,ꝙ obstruerẽt uenas,& foramina,ꝙ expulsiones impedirent,sed communibus digerentibus agebant: nonnulli existimãtes morbũ in adustione consistere ea dabant, quę adustioni aduersantur: inter quas controuersias magna mortalium pars,& nobilitas urbium perijt. Nos, quæ partim longa

experientia

experientia, partim ratione comprobauimus, in medium adducemus, ſi tanta in re C
præſtari mortalib. aliquod beneficiū poſsit: quod certe fiet, ſi, quæ circa contagiones conteṗlati fuimus, non aſpernabunt̄. In primis igitur ante oculos ea ſunt habenda, q̄ ſupra de analogia eius febris, & cauſis dicta ſunt: qm̄ ergo eius analogiam diximus nec ad ſpiritus per ſe eſſe, neq; ad acres humores, ſed ad mediā quandam materiam, qualis eſt ſanguis, in qua diſſoluatur q dem virtus, ſed non vehementer, & cito, incipientes quidem à victu melius egiſſe illos exiſtimamus, qui mediocri victu vtebantur, ſic.n. & æger non grauabatur, & cōſeruabatur virtus: quare & nos hac dieta ægros ſemper nutriuimus, interdū quidem ſubtrahentes magis, interdū & apponentes: neq;.n. hæ febres ſemper in eodē ſunt, ſed aliæ ad acutas magis accedūt, aliæ ad tardiores, prout & ſanguis modo bilioſior eſt, modo pituitoſior. Potus autē, ſi fieri pōt, non è vino detur, qm̄ euaporatio multa in his febribus accidit, & delirium facillime conſequit̄, quod peſsima res eſt, nō ſolū ꝙ circa nobiliſsimum membrū verſetur malum, ſed ob id, ꝙ parere nolint ægri: ſit ergo aqua vel ſimplex decocta, vel aceto miſta, qui potus ante alios mihi idoneus videtur: ꝙ ſi ſtomachus forte nō ferat, nihil prohibet cinnamomi paululum admiſceri: ſunt, qui miſcent ſyrupum acetoſum, aliqui qui citri ſuccum: ſunt ēt, qui magis ament aquas, quę Sublimatæ vocā tur, vel Cichorij, vel Oxalidis, vel Cicerbitæ, uel Boraginis, & id genus: ꝙ ſi vinū cō cedendum ſit, eligat̄, quod pauciferum vocatur, à Gręcis ὀλιγόφορος, ſapore acerbū.

Aer vero, ſi quid vitij continere videbitur tibi, aut permutetur, aut bene perfletur, aut per irrorationes & ſuffitus emendetur, tum reliquum diæticum regimen recte diſpenſetur, vt par eſt.

Quod vero ad medicinalia attinet, quærendum in primis de phlebotomia videtur, vtrum conueniat in his febribus, an non, & quando, & quibus è venis, qm̄ certe D res cecidit annis ſuperioribus, vt maior pars phlebotomatorum perierit: cauſam ego arbitror inde fuiſſe, ꝙ febres illæ tum maxime ex aere contigere (vt dictū eſt) quare, extrinſecus quū veniſſet contagio, circa ſumma in corporib. pręcipue vigebat, & in venis remotiorib. facta igit̄ phlebotomia introrſum ſtatim trahebat̄ in ſpiritualia: adde & illud, ꝙ febribus his lenibus, & placidis apparentibus non fiebat venæ ſectio circa initia, ſed tum maxime, quum ſeminaria iā diſperſa erant, & radices vndiq; egerant: quare ſecta vena ſanguis plurimū quidē agitabatur, & cōmiſcebatur, parum aūt de ſeminarijs, & de corrupta materia ſecum educebat̄: vnde in diſcrimen ponebatur magis æger, q̄ iuuaret̄. Si igitur & nunc quoq;, aut futuris temporibus extrinſecus uideris acceſsiſſe contagionē, non affueris aūt circa principia, præſertim ſi nec adeſſe magnam plenitudinem animaduerteris, tū ſatius erit uenæ parcere: at uero, ſi corruptio in aliquo primo enata fuerit, ſi uocatus fueris ad principia, tum ſecure venam incide, & ſanguinē multum extrahe, ſi reliqua cōſentiunt: ꝙ ſi poſt tertium diē, aut quartum ſolū acceſſeris, tum maturius conſule: ſi tn̄ hominem ſanguinis multi præcipue & fibroſi præ manib. tibi Fors dederit, etiā aude ſanguinem haurire, niſi natura tentauerit expulſionē aliquam: cæterū, quum valde ſparſa contagio eſt, ſectioni parce, ſed cucurbitulas appone, niſi ualde magna ſit plenitudo, ea.n. quum eſt, melius aut per pharmaca tolletur, aut per apertionē hęmorrhoidū, aut ꝑ inciſionem ſaphenæ. De pharmacis vero purgatorijs eadem animaduerſio habenda eſt, nam & ipſa à circunferentia introrſum trahunt, & ſanguinem valde exagitant, & non multū de ſeminarijs educunt: ſi tamen plenitudo humorum

viſa

A visa fuerit, nisi ex ijs fuerint, qui contumaces sunt euacuationibus, si potes, à principijs euacua, alioqui aut nihil moue, aut solum, quantũ sufficiat educere, quę iam corrupta est materia: sint autem solutiua aut Aloe, aut Casia siliqua, aut Manna, aut Syrupus rosatus solutiuus: expertum aũt est pharmacum illud multum valere, quod per Agaricũ fit, & Syrupum rosatũ solutiuũ: vehementiora uero mihi nõ placeant.

Quod vero ad sudorem attinet, non paruo teneri errore illos existimo, qui indiscrete volunt finire has febres per sudorem: nam, si obstructio forte adsit, si plenitudo, si cruditas, non solum nihil proderis per inducentia sudorem, sed magnopere lędas: multum pręterea refert, quibus sudorem ꝓuoces, sublimatorum enim multa, pręsertim Chymistica, calidissima sunt, & febrem ardentissimam reddunt, ac virtutes exoluunt: tũ autem non damnem inuitandum esse sudorem, quum maculæ apparent quidem, sed ægre natura expellit, reliquis consentientibus: quare nec male videntur facere, qui decocto Fœniculi, & Lacæ, & Caricarum utuntur: vtilius autem fiet, si ea addantur, quæ simul & contagioni obsistunt, qualis est Scordium herba, & Trifolium odoratum, & quæ Luiula vocatur, forte quæ & Oxys apud Plin. & vocata Gallica, & similia: placent quoq; & quæ per vrinam multam materiam educunt, nã multas ex his febribus vidimus per eiusmodi crisim finitas. His ergo consideratis scio reliquam curationem in eo consistere, quod putrefactioni, & contagioni omnibus ingenijs aduersatur, tam per ea, quę cõia & alijs febribus remedia sunt, q̃ per propria contagiosis: qm̃ autem, quę ꝓpria sunt, omnia quidẽ potentia sunt sicca, & siccorum alia calida, alia frigida, & rursus alia etiã styptica, & crassę substantiæ, quęrat fortasse aliquis, vtrũ calida conueniãt in his febribus, similiter & vtrum styptica, & q̃ sunt crassę substantię: qua de re ALOYSIVS MVNDELLA, medicus B Brixiensis, vir doctus & diligens nõnulla ad nos scripsit, ac præcipue super Smaragdo, quẽ aliqui medici ueluti arcanum quoddã, & uenerandũ antidotũ habent: bene igitur erit de hisce dubijs (vt promisimus) nõnulla dicere, qđ maxime ad hoc febris genus pertinere videtur. Primũ igitur, quantum ad calida attinet, qm̃ multæ harum febriũ in sanguine pituitoso consistunt, & materia in eo genere crassiori, si quis per calida in ijs agat, nihil (vt opinor) nocebit, aut si frigidis calida tñ permisceat, pręsertim aromatica, & quæ excellenter aduersanť putrefactioni: si uero biliosior fuerit sanguis, conuenientiora erunt frigida, siue pulueres fuerint, siue decocta, siue alia: atq; in his si ẽt styptica adhibeas, nihil officies, nisi ualde multa obstructio fuerit uisa, quod rarius in eo sanguine accidit: quare nec dubita per hæc naturam, & macularum expulsionẽ impedire, si sanguis subtilis sit, nam potius ebullitionem temperabis (ut in Variolis dictum est,) ab his uero magis cauendum tibi sit, quũ crassior est sanguis, & obstructionibus paratior. Cęterum illud notandũ est, ꝙ stypticorum quędã crassissimæ substantię sunt, & summe astringentia, ut pontica, & austera uocata, quales immaturi Fructus, & Sorba, & Corna: atque hæc quidem magis cauenda sunt: propter quod nec uinum laudẽ, quod ex Oxyacãtha fit, nec quod è Cornis: alia uero simpliciter acerba sunt, qualis est aqua uino Granatorũ admista, aut aceto, aut Syrupo acetoso, uel succo Citrij, & Aurantij mali, & Limonis, & similiũ: atq; hæc secure cõcedi possunt, nihil enim quũ nocere possunt, tum uel maxime iuuabunt, ꝙ & sicca potentia sint, & frigida. Quantum uero ad pulueres spectat, in uniuersum dicatur, quòd eorum, quę teruntť, alia propter duritiem, & siccitatẽ semper adeo ita cõstant, ut, quanquã multa opera ea teras, nunq̃ tñ apta sint in

farinam

farinam minui, hoc est in tam tenues partes, quin semper actu talia non percipiantur, qualia sunt Ferri, & Aeris segmenta, & Marmoris, & Vitri, & multorum lapidũ: alia uero sunt, quæ q̃ optime in farinam vertuntur, ut Margaritæ, & Corallia, & Gẽmarum multę, similiter & Sphragis, & Bolus armenius, & plures alię terræ: rursus quædam tritorũ cum liquidis nunquã ita misceri possunt, ut in unũ coeãt: quædam vero ita coeunt, & coalescunt, ut actu esse per se nunq̃ sensu ullo discernantur. Qui igitur pulueres in farinam teri non possunt, nec bene cũ liquidis coalescere, hi adhiberi in hac febre non debent, quoniam aut in stomacho, aut in intestinis residebũt, aut, quò oportebat, non distribuentur. quare indigesti nocebũt non parum: qui vero in farinam bene conteri possunt, & bene cum liquidis coalescere, hi non modo cauendi non sunt, sed maxime assectandi, qm̃ antipathiam tum materialem, tum spiritualem aduersus contagiones habent, tum uero & intermisti humoribus alia etiãnum ratione prohibẽt putrefactionem illorum, ꝓꝑ subtilitatẽ aũt, & tenuitatem, ad quam redacti sunt, neq; obstruere possunt, neq; expulsionẽ ullã impedire: eiusmodi aũt sunt, & Sphragis lemnia, & Bolus armenius, & Margaritę, & Corallia, & Hyacynthi, & Sapphiri, & Tormentilla, & Bistorta uocata, & cornu Cerui, & Monocerotis, & Scordium, & id genus multa. De Smaragdo autem specialiter dicendo ego quidem ab antiquis nullam talem attributam illi prærogatiuam inuenio, qualẽ recentiores quidam medici attribuunt: qm̃ autem de rerum virtutibus loqui possumus aut per experientiam factam, aut per rationẽ, ego quidem super hac re experientiam sufficientem fieri satis difficile arbitror: nã & si aliqui assumpto Smaragdo ter & quater uisi sint euasisse, infida tñ est, ad uniuersale si illatio fiat, qm̃ incertum est, per accidens ne contigerit, an per se, nisi ratio ad cõmunem naturam fiat: potest aũt ratio certe fieri, ꝙ Smaragdus ualere ad eiusmodi febres debeat, ꝙ frigidus sit, & siccus, quemadmodum & de alijs dictum est, habere aũt pręrogatiuam super alia tanquam sacrum quoddam antidotum ratio nulla afferri potest, qm̃, an agat & per spiritualem antipathiam, nec ratione, nec experientia cognitũ est: regium tñ sit medicamentum, ꝙ magno pretio uenit. Quærat autem quis & de Guaiaco ligno, & de radice Cinarum, de qua in Gallico morbo dicemus, utrum cõueniant in hac febre, qm̃ utrunque & exiccat ualde, & sudorem mouet, & putrefactioni resistit: ad quod dicimus nullam nos habere de ijs circa has febres experientiam, uerum, quantũ per rationem possumus existimare, credendum est utrunque ualere eã in re plurimum, & Guaiacum quidẽ, quia ex subtilissimis partibus constat calidis ac siccis, propter quas & ualde exiccat, & sudorem ciet: est etiam & resinosa ea arbor, quare mire & ad contagiones ualet: decoqui autem in aqua debet permisto etiam aceto, ne febrẽ augeat, qua de causa cõuenientior etiam erit, ubi pituitosior sit sanguis. Radix uero Cinarum siccissima quidem est, resinosa autem non est, nec calida, quantũ sensu percipi potest, quare & dubium est, quomodo sudoris adeo prouocatiua sit: fortasse igitur eorum est, quæ potentia talia quidem sunt, sed remote, hoc est, quorum calidæ partes tarde actu fiunt, ꝓꝑ quod & ipsa sudorẽ mouet, quum separata mistione actu tandem fiunt igneæ, & subtilissimę partes, uel sorte, & si particulæ, ex quib. constat, per se calidæ non sunt, propter siccitatem tamen, & tenuitatem accendunt calore nostro, & ita sudorem mouent: & ipsa igitur conuenire his febribus potest, quoniam & ualde exiccet, & sudorem faciat, & foramina cutis aperiat.

Ex Syrupis autem ualent Acetosus, & Oximel, & de Fumoterrę, de Epithymo, de

A de Citro, de Acetosa, de Lupulis, de Cichorea, de Pimpinella, q̃ ad Oenantes genus referri potest, & appellari Oenantilla, tum & qui de Bizantijs dicitur, & de Eupatorio, de Thymo, & eiusmodi: aquæ vero sunt Boraginis, Melissæ, Cichorij, Cicerbitæ, Scabiosę, Cardi benedicti, Calendulæ, Luiulæ, Trifolij, Gallicæ acetosę ca.v. Lupulorum, Eupatorij, Chamædryos, Pentaphylli, Lapathi, Maioranæ, Calaměthi, Pulegij. Decoctio optima, quæ habet Agrimonię, Cichoreæ, Cicerbitæ, cap.v. recẽtium Trichomanis, Scordij, Dictamni cretici.añ.M.j. Tormentillæ, Bistortæ.añ. vnc.5. ligni Aloes, Casiæ ligneæ, Squinanti, Calami, Gummi añ. drach.ij. radicũ Cãnarum drach.iij. infundantur oĩa per diem in aquæ purę lib.x. mox fiat decoctio ad sufficientiã, cuius decocti colati vnc.v. cum syrupo de citro vnc.j. exhibe in aurora. Puluis optimus, terrę Lemniæ, Boli armenij, Tormentillæ, Scordij, cornu Monocerotis, uel Cerui añ. de quo drach.j. accipiat cum aquę rosaceæ vnc.ij. aceti vnc.j. Expertum quoq; est, succi Luiulæ vnc.iij. aliud vilius quidem, sed non minus ualens, Tormentillę Bistortæ.añ.drach.5. detur cum aqua Cardi benedicti.

Interea vide, si quid natura mouet, & per quam viam: si quidem.n. erit sanguis, qui erumpat è naribus, siue multus, siue paucus, neque iuuato, neque retineto, nisi virtus cadat: si uero multa, & corrupta per aluum materia exiuerit, neque hanc comprimito, nisi virtus collabens poscat: at vero, si lenticulæ expellantur, eas quidem iuuare oportet, si natura pigra est, ijs, quæ ad cutim mouent, & contagioni simul contraria sunt, quale est Dictãnum, & Costum, & radix Personacię, & Cannarum radix, & eiusmodi. Solent & accidentia quædam concomitari has febres, inter quæ est delirium, quod, tametsi rarissime phrenesim sequitur, diuertendum est tamen propter dictam causam. Atque hęc quidem satis iam sint de puncticularibus febribus: B nunc ad vere pestilentes pertranseamus.

De curatione uere pestilentum febrium. *Cap. 7.*

LOnge maior solicitudo, & cura esse debet, tum publicã, tum priuata circa eas febres, quę proprie pestilentes dicuntur, si medici & alij ad eas secure adire auderent: qua de causa multi ægrorum miserabiliter pereũt ab omnibus destituti. Quoniam igitur contagio hæc sæpe ab aere originem trahit, sæpe ab vno ad alium trãsit, sępe concipitur fomite, nonnunquam & in nobis primo oritur, in primis non prætermittenda videtur ea curatio, quæ præseruat: procurandum enim in primis est ab ea non capi, quando, vbi quis captus est, ut plurimum etiam perit. Ergo si aeris vitio pestilentia contigerit, quod raro quidem fit, tum nullum est salutarius remedium, quàm (vt in prouerbio est) fuga, & inquisitio salubrioris aeris: quod si fieri non potest, neq; enim semper & urbes, & suppellectiles, & domus, & chari relinqui possunt, at saltem aerem tempera per ea, quæ dicta sunt.

Proderit & latos stipularum incendere campos,
Et nemora intacta, & sanctos exurere lucos.

Illud quoq; peruide, num ex alia regione deferatur ad tuam contagio: cui contra fenestras occlude, & partes domus auersas habitato: tum fomes omnis tibi cauendus erit, ligna, uestes, & omnia, quę pestilentes tractauere: qua de causa sapientissime agunt illę Respub. quę cõsuetudine, & legibus prouidẽt, ut suppellex omnis domus affectæ comburatur, hæredibus è publico satisfiat. Vidimus anno 1511, quum per Germanos Verona teneretur, exorta peste, qua hominum ferè x. millia periere, ex una ueste pellicea non pauciores, quàm quinque & viginti Teutones obijsse: vno

defuncto

defuncto alius induebat eam uestem, & hoc alius, & alius, donec monefacti è tot de C functis uestem combussere. Nec minus cauẽdum est ab aere, in quo æger degit: quare adaperta sint ostia, & fenestrę, præcipue quæ in Boream spectant. Circa ęgrũ sint flores, & fructus odorati, & frigidi, Rosa, Ligustrum, Nymphea, Viola, Citria, Limones, poma Apia, Volema, Cydonia, Persica: fiãt & suffitus ex aqua Rosata, Camphora, & caryophyllis. Melius aũt est, si potes, ęgrum nullum uisere, cõuentus hominum fugere, domi manere, q̃ munda sit, quæ probe perfletur: tũ non incalescas multum, ne cutis foramina ad hauriendã cõtagem aperias: quò uero, & qui inspirat̃ aer, syncerior ingrediatur, tu quidem semꝑ ore uersato aut iuniperi grana, aut Gentianæ radicẽ, uel Galãgæ, uel Casiam ligneã, uel Macerem, aut semen Citri: nares quoque tangito spongiola, aceto, & aqua rosata infusa. Indumenta mũdissima uestito, & non è lana, si potes, sed è serico, quę ẽt sępius mutato: nec laudẽ, q inedia quęrunt siccum corpus facere, qm̃ uenas inaniunt, & auidas attrahendi reddunt: neq; tamen crapulam uolo, sed uictũ, qui parcus sit, nõ alienus à cõsueto, oẽs.n. mutationes insolitæ cũ in omnib. tum maxime in hoc morbo damnari ab Hippocrate cõsueuere. Nec displicet, ut aut Theriaca, aut Mitridato, aut terra Lẽnia, uel Bolo armenio cũ aceto vtaris. Vtile quoq; est, & iã expertũ Diascordion antidotũ, quod cõposuimus nõ solum cõseruationis, sed & curationis gratia. Laudo ẽt, ut pillulæ illæ, quæ cões uocant̃, duæ aut tres ante cęnam singulis tribus diebus capiantur. Per hæc igit̃ procurandũ est, ne ęger fias. Quòd si quis iam factus est æger, & contagẽ concepit, hoc pacto regendus erit: in primis, si febris ex ijs est, quæ paucis horis perdere hominem solẽt, qualis & ea est, quæ in Britãnia sudor appellat̃, nullus uictus exhibeat̃: medicamentum aũt ullum utrum sit afferendum, hẽt dubitationẽ, & an in Britãnia recte faciant nullũ aliud auxilium adhibendo, nisi situm, & decubitum, per quẽ sudent: uerum meo quidem iudicio, & in Britannia, & alijs locis, vbi q̃ acutissime pestis cõcepta fuerit, bene aget̃, si statim ad ea recurrat̃, quę per utranq; antipathiam D diximus obsistere cõtagionibus feris, quale est Sphragidis drac.j. cornu Monocerotis scrup.j. aceti vnc.5. aquę rosatę unc.j. Porrò in Britannia, si sudor forte detineatur, aut quia ęger nõ assuetus sit sudare, utpote densę carnis, aut alia de causa impeditus, mihi nõ displiceat illa adhibere, quę diximus sudorẽ mouere consueuisse, & simul obsistere cõtagioni. In alijs uero febribus, quę eã acuitatem non habent, acutæ tñ respectu earũ, quę malignæ tm̃ dicuntur, hęc adhibeat̃ curatio: uictus in primis sit liberalior, q̃ in puncticulis uocatis, quo uirtus custodiatur, quę in uere pestilentibus ueheměter dissoluitur, ꝙ earum analogia uel ad spiritus est, uel ad acutiores humores, & putrefactio cita, & amplior: uinum tñ non propinet̃, tametsi aliqui sunt, qui prębent, ẽt meracissimũ, non recte autem, qm̃ febrem in furorem vertũt, quum præsertim per alia refici virtus sine eo periculo posit: bibant ergo uel Oxycratum, uel aquã cum uino granatorũ, aut cũ succo Limonum permistam: carnes, si assæ sint, & aqua rosata sępius inter coquendũ irroratę, placeant mihi magis, necnon, q̃ à mulierib. gelatinę vocant̃: fercula uero sint è Lactucis, & Endiuia, & Boragine, & Cerasis acerbis, & Oriza, & Panico cũ pauco aceto, aut omphacio: nec acetaria denegentur è Cichorio, Cicerbita, Oxalide, Boragine, Melissophyllo, Cõdrilla ea, quam Crencanum rustici appellãt, necnon è floribus Citri, & Buglossæ, & Boraginis, & eiusmodi. Phlebotomia mihi nulla sit in his febribus, quoniam rarissime in nobis primo fiunt, sed extrinsecus ueniunt, aut è fomite, aut etiam ex aere, aut ex

A vno in alium, uerum, quocunq; modo accidat, sectio venę parum prodesse potest, ꝙ seminaria non possunt educi, multum autem obesse, ꝙ & contagio introrsum trahatur, & sanguis non mediocriter agitetur: propter quod non in Lenticulis solum sed & in uere pestilentib. febrib. experientia constat maximã partem eorum, quib. secta fuit uena, perijsse. satius ergo erit & in his ꝑ cucurbitulas sanguinẽ imminuere. De pharmacis quoq;, quę solutiua dicuntur, eadem dicenda sunt, quę supra diximus in Lenticulis: nam & in his febribus controuersia est inter medicos, alijs per acerrima iubentibus esse euacuandum, alijs per placidissima, quod & nos ex nostris principijs rectius factũ arbitramur, tũ ꝙ materia pauco indiget stimulo, vtpote plus nimio corrupta, tum ꝙ per acria agitatio multa in humoribus fiat, & euacuatio pauca seminariorum: quare ad materiã, quæ in dies corrumpitur, & euacuatione indiget, si uel ꝑ clysteres, uel per leue aliquod pharmacũ corpus expurges, sat esse poterit ibi, quales sunt uel Cõmunes uocatæ pilulæ, uel Casia siliqua, uel etiã Rhabarbarũ, uel Syrupus rosatus solutiuus, quem ego in hac labe omnibus alijs pręfero: quib. pro ętate, & tẽpore, & morbo, & alijs uti poteris uel quotidie, uel tertia, aut quarta quaque die, ut expedientius tibi uidebitur. His ergo rite perspectis extinctioni cõtagionis intende studium omne, & curã omnem cõuerte: quare nec coĩa digerentia curato, sed syrupos (ut medici uocant) longos cõficito, ægrum coge, ut inde die noctuq; bibat: nõ solum autem, quæ in lenticulis dicta sunt, remedia hic ẽt adhiberi possunt, sed & si aliqua ualentiora sunt, eligenda erunt tibi, ea pręsertim quæ omni antipathia iuuãt. Aquę igitur sint Oxalidis, Luiulę, Cicerbitę, Cichorij, Nymphe ę, herbæ Gallicæ, Trifolij odorati, Lichenis, quibus syrupi sui addanẽ. Valentissimũ est & hoc, quod hẽt succi Limonis lib. ij. Aceti vnc. iiij. Boli armenij vnc. j. quæ simul cõmista ꝑ diẽ macerari sines, mox per elambicũ in aquã vertes, cuius vnc. iiij. exhibere poteris uel solas, uel cum syrupo aliquo: ꝙ si ardẽtem febrẽ uideris, ætatẽ aũt iuuenilẽ, & robustã, consuetã potui aquæ, cæteris consentientibus nõ displiceat mihi aquæ frigidę potus cũ syrupo acetoso, uel succo Citri. Pulueres porrò ne eos prætermittas, qui maxime per spiritualẽ antipathiam valent, quiq; imputrescibiles ipsi existẽtes prohibent putrefactionẽ in vicinos humores ferri. Quòd si aut Carbunculus aliquã in partẽ irruperit, aut Bubo circa pubem, aut post aures Parotis insederit, primũ quidẽ caue, ne aliquod horum represseris, sed potius euoca, quantũ potes: si ergo Carbunculus fuerit, qui in orbẽ urat, & corrũpat mẽbrum, tum protinus nulla interposita mora, aut cãdenti ferro totũ inure, & seminaria interfice, aut caustico aliquo age, quale uel Aegyptiacum unguẽtum, uel fermentum cum succo Scyllæ, & Sublimato uocato, quod expeditissimum est: mox, ubi crusta ceciderit, butyro suꝑimposito ulcus mũdifica, sed diu adapertum tene: si uero Bubo pestifer fuerit, sed immaturus, scarifica tñ, & cucurbitula aliqua magna sanguinẽ infectũ extrahe, mox matura, sed ꝑmiscendo, quæ euocant, & frangunt seminaria: cõueniet farina seminis Lini, & Fœnogręci, & Althęa, & Narcissi, aut Lilij radix, & Galbanũ, & Opoponacũ, & Nitrum, & Sulfur, & Cedria, & Styrax liquida, è quib. emplastrum fiat, ad idẽ ualẽt & Diachylon, & Diachalciteos, aut & Buboniũ contusum, uel solũ, uel decoctum cum Cæpe adiuncto Galbano, Styrace liquida, & axungia; est aũt (vt arbitror) Bubonium, quod Gręci ἀστέρα, uocant, VIRGILIVS Amellum appellauit, copiosissimus autem est in agro nostro in uicinis Benaco collib. & Venetijs prope Licciafusinã ad Medoaci ripas surculi multi ab una radice quasi sylua

B

quędam

quædam tolluntur, quos vestiũt folia subaspera, angusta, digito longa, virẽtia: flores C circa summa multi, aspectu pulchri spectãtur, medio lutei, ceu chamæmeli, circum vero purpurei, in orbem stellæ modo dispositis foliis: herba tota mire ad Bubones valet, vnde & Bubonium appellatum fuit. Vbi igitur abscessus aliquantisper maturuerit, tum ne expectato exactam maturationem, sed aperi, aut ferro ignito, aut caustico aliquo, mox absterge, verum non leuibus, & communibus abstersiuis, sed ijs, in quibus est exiccatio maior, qualis est Iris, & Aristolochia, & Peucedanum, & Helleborus, & Terebinthina, & farina Lupinorum, & id genus: ad Parotidas autem eisdem ferè & concoquentibus, & euocantibus est utendum. Si igitur per hæc fracta aliquantulum ęgritudo uidebitur spem aliquam polliceri, per eadem remedia repetita curationem absolue, sin autem contumax adhuc, & nihil parens remediis apparebit, ego (quod in medium afferam) non aliud maius remedium excogitare scio, q̃ hoc, quod habet, succi Luiulę vnc. ij. succi Citri unc. j. Diascordij nostri. drach. j. specierum cordialium è gemmis scru. ij. aceti unc. j. omnia bene misceto, & totum haurito, quod si nihil iuuabit, scito morbum esse maiorem, q̃ humana remedia. Sũt, qui in Smaragdo maxime confidant, qui in Bolo armenio, qui in Scordio, qui in Dictamno nostra. Habet autem Diascordion nostrum, Cinnamomi, Casiæ ligneę añ. vnc. ʒ. Scordij vnc. j. Dictamni cretici, Tormẽtillę, Bistortę añ. vnc. ʒ. Galbani, Gũmi añ. vnc. ʒ. Opij drach. j. ʒ. Styracis drach. iiij. ʒ. Acetosę drach. j. ʒ. Gẽtianę vnc. ʒ. Boli armenij vnc. j. ʒ. Terræ sigillatæ. vnc. ʒ. Piperis longi, Zinziberis añ. drach. ij. Mellis albi despumati libr. ij. ʒ. Vini aromatici lib. ʒ. Zuchari rosati lib. j. m̃.

Diascordiõ Fracastorij.

De curatione Phthisis, quatenus contagiosa est. Cap. 8.

NVnc de Phthisi prosequamur, non quatenus aut à catarrhis, aut ab aliis depẽdet causis, sed quatenus è contagione cõcepta est, & ab ea per se pendet, mul D tum enim interest, utro modo sit facta: nã quæ in contagione per se cõsistit, eo, qui accipit, nihil male prius affecto, sed sano concipi potest: quare & catarrhus, & alia, si superueniant, accidentia quodãmodo sunt, & per se curationem primariam non poscunt: ad quæ si cõmunia remedia adhibeas, caput uras, sinapismis exicces, sputũ facile reddas, frustra omnia tentabis, nisi contagem, quatenus cõtagio est, interimere studeas. Ergo in ea phthisi, quę uel à cõuersatione cum phthisico, uel à fomite aliquo cõtracta est, & illa in primis cõsideranda sunt, quæ in uniuersum diximus esse in contagionibus animaduertenda, seminaria scilicet, materiam, quæ in corruptionem tẽdit, & eã, quę iam corrupta est. Si igitur circa initia curationem aggrediaris, tũ ad sola seminaria attende, quæ si extingui quidem possent per urentia, nihil præsentaneum magis afferri remedium posset, uerum quũ hoc locum non habeat sine maiori periculo, potes tamẽ per aliqua, quę proxima sint vrẽtibus, curationem moliri: ꝙ uideo & antiquorum nõnullos ausos fuisse, iubentes Sandaracæ nidorem per anhelitum in pulmones trahi: quum autem Sandaracã dico, non eam intelligi uolo, quę Vernix uulgo uocatur, sed quæ Auripigmẽtũ a nobis dicitur: porrò nec per Auripigmentũ velim à te accipi priorẽ illam speciẽ, quæ citrina est, sed alterã, quę est ruffa, & propriè Sandaraca uocatur. huius ergo suffitu si utaris, non parũ proderis tantæ contagi: proderit autem & Ari, uel alterius Draunculi radix in eclegmate, vel decocto aliquo oblata: similiter & Iris, & Scordium, & Dictamnum creticum iuuabunt, & Diascordiõ, & Theriaca, & similia. Quòd si morbus ultra principia iã progressus, uel catarrhũ mouerit, uel aliter in loco materiã collegerit, tum simul & ad

seminaria,

A seminaria, & ad materiã potes animaduertere, ac catarrhum quidẽ ijs omnib. ingenijs regere, quæ medici docent, diuertendo, sistendo, exiccando, euacuando: collecta vero materia si crassa, si uiscosa est, digeri, & pręparari debet, vt per cõueniẽtes regiones expelli posit: sed id semper ante oculos habe, vt cõtagionẽ, & putrefactionẽ prohibeas, & seminarijs obsistas: quare hoc in casu resinæ maxime mihi placẽt, quæ omnes intẽtiones cõplectũtur, ante alias Terebinthina, mox Laricina, & Abietina, tum vero & Myrrha, & Styrax, & reliqua: possunt aũt uel per se administrari, uel admista alicui ex p̃dictis pulueribus, qualis est Bolus armenius, & Sphragis, & Scordium: euitentur autem aspera, & styptica, quæ spuitionem impediunt: propter quod nec malum erit semper admiscere aliquod lenientium, ut mel, uel saccharum. Decocta quoq; valde mihi laudẽtur, qm̃ maxime penetrant: optimũ ergo erit Scordium, & Aristolochia, & Dictãnum, & Pulegiũ, & Gummi, quæ cum saccharo ebulliant in aqua pura cum pauco aceto: de quo decocto sat erunt vnc.v. sunt, qui radice Cinarũ utantur ad omnem phthisim, ꝙ valde exiccet, & per sudorem euocet, qđ & nobis admodum placet: si uero materia acrimoniæ cuiusdam particeps sit, ea debes afferre, quæ exiccent quidem, sed minus calefaciãt: optimum, & suaue est Sacchari rosati vnc.ij. Boli armenij drach.j. Syrupi de pomis q.s. misce, & vtere omni hora: ꝙ si materia iam corrupta apparebit, qđ è sputo cognosces, si flauescit, aut liuet, & fętet, expediens tunc erit euacuare, nõ solum per sputi uias, sed & per solutiua pharmaca, quæ pro re eligantur: si uero labes iam & in pulmonem transit, qui aut vulcus contraxerit, aut eò peruenerit, vt iam flaccescat, tum scito ægrũ esse in magno discrimine, quod ubi apud domesticos præfatus fueris, hæc postremo remedia potes experiri. Primũ est decoctũ hoc, quod habet Xiridis cap.v. Tussilaginis,

B Dracũculi radicũ, incisorũ omniũ manipulũ.i. lapidis Hæmatitæ, Sphragidos, Boli armenij añ.vnc.ʒ. Symphiti, Altheę, singulorũ vnc.j. Aluminis drach.ij. ligni Guaiaci lib.ʒ. infundantur per diem omnia in libris viij. aquæ puræ, & fiat decoctũ tertia parte cõsumpta, de quo vnc.v. sumẽtur in aurora cũ iuleb violato. Aliud est antiquorũ remedium, quod Plinius dicit valere phthisicis deploratis: foliorum & radicum Consiliginis, quantum sat est, fiat decoctio, & decocto vtere bis vel ter in die vnc.j.ʒ. est aũt Consiligo, quantũ conicij potest, eadẽ, quã idẽ Plinius alio nomine herbã ignorans, Enneaphyllon appellet, herbarij nostri Caprariam, quidam & Pulmonariã, non eã qdẽ, quæ è genere Buglossi est, sed aliam Pulmonariã, ita vocatã, ꝙ pulmonũ vitijs ualet, præsertim suũ & caprarũ, quare nec ab re ab herbarijs Capraria vocatur. Enneaphyllon aũt ẽt uocata fuit, ꝙ folia nouẽ habeat, diuisa Hellebori modo, alia longiora, alia breuiora, quales digiti sunt in manibus, sunt aũt oblõga, per ambitum serrata, angustiora, q̃ Hellebori, atre virentia cum leuore, flores, quales Hellebori, è folijs albicantibus quatuor constantes, ac ueluti calathum cõstãtes, in quib. semina quatuor iuxta posita, quasi racemus, suspensa sunt: quare genus quoddam Hellebori uideri potest: hanc & Ruellius significare vr̃, quũ describere vult Pulmonariã à veterinarijs vocatã: est aũt vrentis uirtutis, qua coniectura, quũ & folia nouem sortita sit, eãdem esse putamus, quæ à Plinio Enneaphyllon dr̃. Tertiũ remedium habet Axungiæ vnc.iiij. Butyri vnc.ij. Terebinthinæ vnc.j. Styracis liquidæ vnc.ʒ. Iridis, Thuris, Aristolochię, Enulę, singulorum drac. ij. Agenti viui vnc.j. fiat vnguentum, è quo brachia interna tota, & dorsum inunge: seminaria contagionis absumet, & materiã corruptã ꝑ sputũ multã educet, verum caue ne hectica

febris adsit. Hæc ergo ea sunt, quæ mihi notanda visa sunt in phthisi per contagionẽ accepta. quæ curatio etiam ad omnem Phthisim accõmoda esse poterit, quæ ad id iam venerit, ut contagionem inferre apta sit, quocunq; modo cõtigerit ab initijs.

De curatione Rabidorum. *Cap. 9.*

MOrbi quidam sunt, quibus nisi illico (vbi apparuere) succursum fuerit, serã præterea sit medela omnis, quales Carbũculi, quos Anthracas Græci vocãt, & Cancrenæ, & præcipue Rabies, de qua nunc agitur: qua de causa omnibus vulgo esse notos hos morbos oporteret, & nota quoque remedia ea, quę statim sunt adhibenda: quod in Rabie Sacerdotes melius instituere, quàm medici, ad quos statim deducuntur, qui demorsi sunt, quos curant tum religione, tum medicorum officio, & instrumentis utentes, vrunt enim & ipsi locum. Ergo circa Rabiem illud primo publicum sit, ilico si fieri potest, locum demorsum vrẽdum esse: rectius autem fiet, si prius scarificato vulnere superponatur cucurbitula magna, quo extrahatur virus, mox vratur ita profunde, vt putare possis vstionem ad seminaria ipsa peruenisse: illa animaduersione habita, ꝙ liberius fieri potest, ubi caro multa est, parcius, ubi nerui multi, & venæ: ferro id candenti, aut argento, aut auro fiat: ꝙ si cui nimis impiũ videatur, potes urentibus medicamentis conficere: ubi locum inusseris, curato, vti decidat crusta per Brassicæ folium butyro illitum: interea tamen superpone vnguẽta, quæ simul euocent, & exiccent, si quid forte seminariorum circa locum relictum fuerit: hæc circa initia factitanda sunt. Verum illud non ignorandum est, principia eius morbi valde ambigua esse, & latentia: in quibusdam enim vsque ad dies duos protenditur principium, in alijs quoque ad quatuor, in nonnullis & amplius, prout & morbus in alijs magis, in alijs minus acutus est: quare expedit morbum nosse, ne te principium fallat, & quantum protenditur, in ipso enim si debita adhibeantur remedia, totus interficietur morbus: si vero iam principium præterisse putes, & contagem iam altius radices egisse, vrendus quidem non est locus, quoniam agitabitur venenum magis introrsum: consulo tamen, ut scarifices, & supra ponas emplastra, quæ euocent, & exiccent, quin & vesicas etiam inducãt, quale est, quod habet Galbani, Serapini, Opoponacis, singulorũ vnc. 5. Euphorbij drac. j. Iridis, Xiridis, Aristolochiæ, Gentianæ, singulorũ dra. j. Nitri, Sulfuris, singulorũ scrup. ij. Ceræ quod sufficit. Quoniam autẽ seminaria omnia contagionum materiam sibi analogam inficiũt, & corrumpunt, existimandum est per processus morbi partem materiæ parari ad corruptionem, partem corruptam esse: quare & per ea, quę prohibẽt putrefactionẽ, procedere necesse est, & per ea, quæ euacuãt: quæ vero omnium conuenientissima sunt ad euacuandum, sunt Hieræ, tum Archigenis, tũ quæ Diacolocynthidos vocatur, atq; item Helleborus, quo præstantius nihil est in hac labe, si in sero lactis exhibeatĩ: valet & Epithymum, & in vniuersum, quæ melancholicum humorẽ purgant. Contagem autem prohibẽt, quæ probe exiccant, inter quæ antipathia quadam peculiari laudant oẽs cinerem fluuialium Cãcrorum ustorum: laudant pariter & Gentianæ radicem, siue per se sumatur, siue cum prædicto puluere in uino albo: quidam & Thus admiscẽt: quo medicamento utendũ est omni tempore morbi: cõmẽdant & Alyssum herbã, quæ nomẽ etiam sortita est, ꝙ sine rabie hominem faciat, Arabes Alguascen appellant: in qua nõ parua ambiguitas est inter medicos, primum quidẽ vtrũ eadẽ sit Dioscoridi & Plinio Alyssum, deinde & quæ nã apud illos sit: Plinius siquidem folia Alysso dicit in orbem esse circa caulẽ,

qualia

A qualia in Rubia cernuntur: Dioſcorides autem dicit rotunda eſſe. Aliqui Plin. Alyſſum eſſe putant Rubię genus ſylueſtre, quod medium eſt inter ſatiuam Rubiam, & Aparinen, quod certe nec folia rotunda habet, nec traditis à Dioſcordie conuenit, qui de Rubia agens vtrũque genus proſequitur, mox de Alyſſo ſeorſum tractat: propter quod alij eam pro Alyſſo oſtendunt, quæ Lilialis ab Herbarijs uocatur, non quę apud Ruellium eſt Lilialis, ſed aliã, cui flos eſt albus: uerum & huic folia rotũda non ſunt, ſed oblonga in acutum deſinẽtia: ſunt, qui putent eſſe eã, quæ Aſperula vocatur, minor paulo, q̃ Aparine, folijs in orbẽ poſitis rotundioribus. Porrò difficultatem etiãnum auxere Paulus, & Aetius, qui de Alyſſo agẽtes concordes uolunt Alyſſum eſſe Syderitem Heracleã. Galenus quoq; libro ij. de Antidotis eam deſcribens, non aliam ſignificare videtur, quàm Syderitem illam, quę Heraclea vocatur à nobis, vulgo Sclarea, in qua non parum fallitur iudicio noſtro Ruellius, putãs Sclaream noſtram non eſſe Syderitem heracleam, ſed Horminum: de quo plura in alijs diximus: quare nomen Alyſsi apud poſteriores Græcos aliter videtur acceptum, quàm apud Dioſcoridem, qui de Heraclea ſeorſum, & de Alyſſo pertractat: porrò nec folia rotunda Syderitis habet, nec ſemen in latitudinem ſe pandens, ſed rotundum: niſi quis dicat Dioſcoridem voluiſſe quandam Heracleæ ſpeciem ſignificare, plures enim ſunt eius Syderitis ſpecies, una hortenſis odorata, quę herba Sancti Ioãnis apud nos dicitur, maior reliquis, caule, & folijs: alia eſt pratenſis, quę proprie Sclarea dicitur, folijs aſperis, oblongis ad Saluiam accedentibus, caule quadrangulo, verticillis in orbem per interualla circa caulem diſpoſitis, in quibus flores purpurei ſunt, ſubcœrulizantes, falcati ad aquilini roſtri effigiem, quales & in ſatiua ſpectantur: alia eſt nemoralis, floribus exalbidis, ſubpallentibus, cæterum verticillis,

B & folijs prędictis ſimilis: eſt poſtremo & montana Syderitis, in totum pratenſi ſimilis, niſi ꝙ folia rotunda gerit, & uerticilla minora, in quibus flore abiecto ſemina ſunt in inuolucro bina ceu ſcutula: mulieresq; hanc & hortis ſerunt, ac Betonicam falſo nomine appellant: hanc ergo fortaſſe opinandum eſt Dioſcoridi primum, mox Galeno & alijs fuiſſe Alyſſon, quæ & Syderitis quędam eſt, non ea tamen, quæ ſimpliciter Heraclea intelligitur à Dioſcoride, quam Pratenſem diximus: quicquid igitur de Alyſſo ſit, nõ errabũt iudicio noſtro, & qui minorẽ Rubiam vel cõtuſam vel ex aceto potam exhibebunt in Rabie, qñ & contra ſerpentes ualet: nec illi pariter, qui Syderitem, quoniam ꝙ illa mire deſiccat. Laudat Aetius expertum ſenis cuiuſdam Oxylapathum, quo tam introrſum, quàm extrorſum vtebatur: non eſt autem Oxylapathum, quæ acetoſa uocatur (oxalis enim ea eſt) ſed illud, quod & folia, & ſemen acuta inter Lapatha habet.

DE CVRATIONE SYPHILIDIS, *Seu Gallici Morbi.* Cap. 10.

NVnc ad eas contagiones tranſeamus, quæ extima magis occupãt, incipientes à Syphilide morbo nouo: in cuius curatione nec plane medici conſenſere, præſertim quum primum in lucem veniſſet: nam, ſicuti in illius cognitione confuſi plurimum extitere, ac diſcordes, ita & in curatione nõ eadem arbitrati ſunt: qui enim aduſtionem putabant illius cauſam, per ea etiam medicabantur, quæ aduerſantur aduſtioni, non ſolũ nihil iuuãtes, ſed mirum in modum malũ augẽtes: qui vero exiſtimabant eſſe idem cum Elephantia, per uinum viperatũ & viperę carnes curandũ

præcipiebāt: alij quietē iniungebant: alij & balnea frustra experti sunt: alij doloribus solis intēti reliquā curationē negligebāt, donec Empirici à similitudine quadā eius morbi cū scabie fera permoti, ausi sunt primi per caustica morbū curare: multi mox largius de tota curatione scripsere, inter quos & nos trib. libellis ad PETRVM BEMBVM Latinis carminibus nonnulla primum lusimus, quum iuniores essemus, ac ciuitate pestilentia graui vexata in CAPHIOS nostros secessissemus, vbi ad eam rem ocij multum nobis dabatur.

Quoniam vero Poetica, ut supra diximus, nec omnia admittit, nec prosequitur, necessariumq; nobis fuit plura tum relinqui, nunc quidem, si rursus ea curatio pertractetur, & non poetice, sed medice, magis operæpretium fiet, præsertim quod nec ea de re recte agi posse uidetur, nisi contagionum natura bene perspecta fuerit.

Qui igitur recte curare hunc morbū uolet, ad hæc in primis aduertat, necesse est: primum quidē, utrum recens sit ægritudo, an inueterata, & quousq; processit, & ad quæ mēbra, si neruosa iam occupauit, si ossa corrupit: tum & si benignior est, an fera, & si multæ materię est, an paucę, & an tenacis, an tractabilis magis: tota ne extrorsum sit, an & introrsum, & si ulcera multa sunt, & an plus dolorū, quàm pustularum, vel contra, similiter & si gummositatū, &, ut vno uerbo dicā, omnes differentię eius morbi ante oculos habendę sunt, maxime aūt analogia: [illegible]ā, tā & si ad phlegma crassum, & sordidum per se sit, non vna tn̄ est phlegmatis eius ratio, ut dictū est: prętere & alia vniuersalia considerāda sunt, ętates, sexus, anni tempora, complexiones, & id genus, neque. n. omnibus omnia conueniunt. His ergo bene perspectis scito eā labē, quū iam ossibus insedit, extra spem esse, nisi forte ea ossa vri possint: quare aut eam curationem reijce, aut malū rediturum prænuncia: ea etiamnū difficilior est, quæ est inueterata, & quæ à multa, & tenaci materia pendet, quæq; multas gūmositates habet, & melancholicum hominē tenet. Quare difficiliorib. difficiliora etiam remedia sunt adhibenda: particulatim autem prosequendo, aer primo ne impurus sit, non austrinus, verumtamē ne, ut austrinū fugias, ualde borealē & frigidū eligito. Ocia porrò omnia, omnis ignauia, & desidia tibi fugienda est, tibi omni studio, omni conatu exercendum, laborandū, sudandū: hoc dico, hoc hortor, hoc iubeo: curre, salta, uenare, pilam, luctam, gladiatoriam exerce: per hęc materiā segnem liquefacies, attenuabis, & expelles, ac cū ea & seminaria contagionis: sed ita hæc facito, ne, quum remittes, protinus frigeas, & ocium ducas, sed paulatim à fatigatione ad quietē te transferto, pannisq; obsepito, calido in loco morator, quin & in ipso exercitio (si fieri potest) locū frigidū non desidero. Ad hæc consuetę corporis expurgationes procurandæ, quæ per nares, quę per cutim, quę per palatū, quę per aluum, & si quę aliæ sunt, ut hæmorrhoides, & mēses, & reliquæ: nihil uero superfluū exeat, pręsertim eorū, quę per Venerē dissoluuntur: vigilię uti nimię esse nolunt, ita nec nimius sit somnus, non interdiu factus, nō statim à cibo: curę nullæ, nullę solicitudines adsint, nulla studia animum occupēt, nulla demū assidua mētis intentio. Cibaria vero magna cura paranda sunt, atq; eligenda, atq; in primis neq; tenuē diætā, neq; crapulam volo: in vniuersum autem uitanda sunt putrescibilia, dura concoctu, quę viscosa, quę mali alimēti sunt, tum quæ exurūt, quod in sanguine dulce est: quare & lac, & oua, & fructus, & leguminum omne genus, & pastaica omnia, & Suillę, & Taurinæ carnes, & Pisces, & id genus omnia fugienda. Piscium tamen (quoniam sępe ijs uti necesse est) minus mali erunt, Menæ, Erytrhini, quos Venetijs Arbores,

Cuculi,

A Cuculi, quos ijdē Lucernas dicunt, Scari, Percę, Merulę, Turdi, Aselli, Auratę, Phycides, & è fluuijs, & lacubus vocati Temali, & Strigili, & lucij, & Cauacini, & Barbuli, & Sardellæ, & Carpij : è carnib. quadrupedū quidē post habitis pedibus, capitib. iocinorib. & intestinis, cōueniēt Hędi, Vituli, Hinuli, Lepusculi, tū Pulli gallinacei, Phasiani, Perdicū genus vtrunq;, hoc est, quæ Quaternices vocantur vulgo à nobis, & quæ dicuntur Perdices, itē & Turdi, & Merulæ, Attagenes, Hortulani, Galeritæ, Ficedulæ, & auiculę nemorales, & reliqua, quæ nota esse possunt. Vinum ne generosum sit, sed tenue magis, album : ꝙ & si aqua mulsa uti quis volet, nō male faciet.

Quoniam autem (ut diximus) analogia eius morbi ad phlegma sordidū, & crassum per se est, ad hoc quidem præcipue dirigēda intētio est, in quo & seminaria cōtagionis continentur, & pars iam inficitur, pars infecta, & corrupta est: quare & ad hęc tria, sicut & in alijs, animaduertere necesse est. Ac ad seminaria quidē expeditissima esse potest curatio, si ad prima morbi initia accesseris, quę interdū cognosci possunt, interdū non : nam suspicio quidem multa, & iudiciū verisimile esse pōt, quum quis se permistū nouit cum infecta, certissimum uero, quum iā & caries quędam circa pudenda obrepit: confestim igitur ea pars lauāda est per aquam rosaceā, mox rursus lauāda, & fouenda decocto ex Alumine & Aerugine æris, aut inungendum circa pubem totam vnguentum, quod ad eum morbum confici solet, de quo post dicemus: tum & per os aliquid eorum sumendū est, quæ contagioni obsistūt, qualis est Theriaca, aut Mitridatum, forte.n. per hæc ita seminaria morbi absumes, & interimes, ꝙ non ultra procedet. Si uero morbus iam non circa principia fuerit, sed altius radices egisse cognosces, & iam aut dolores, aut pustulas, aut alia indicia adesse, tum non sola seminaria respicere debes, sed simul & materiam, quæ partim B inficitur, & periclitatur, partim corrupta est: seminaria tamen nunquam volūt post haberi, sed semper aut interimi (si potest) aut frāgi, aut educi : materia, q̄ corrupta est, educi vult, quæ vero inficitur, restitui, aut & educi, si multa est : qm̄ autē crassa est, & sordida, in multo lentore consistens, nec restitui, nec educi pōt, nisi subtilieť, & abstergatur, quinimo nisi colliquetur ita, vt ab ea sordities omnes abstergi possit, & aut exiccari, aut in sudorem abire. Verum quia permista sunt omnia, tum seminaria, tum materia propter lentorem, amplius & simul sunt pustulæ, & dolores, & sæpe gummositates, uidendum est, siquod vnum ingenium, & remedium est, quod omnia exequatur, & omnibus valeat, an plura requirantur, & quæ ea sint: nā sunt q̄ tentent per purgationes solas omnia absoluere, alij per inunctiones, alij ꝑ suffitus, alij per ea, quæ in sudorē conuertunt materiam, alij per ea, quæ obsistunt contagioni, alij uero modo vno, modo alio auxilio ad diuersa utuntur. quare de his omnibus diligenter quærendum videtur. Primum autem ab euacuatione ordiamur, quam vnā sufficere ad totam curationem aliqui opinati sunt, qđ certe & nos in quibusdā fęliciter cessisse vidimus, in quibusdam autem non suffecisse: supponamus autem cum in omnibus, tum maxime in hoc morbo prius digerendam, præparandamque esse materiam, quæ educenda mox est, oportere autē calida esse, quæ huic malo conueniant, attenuatiua, & ut dicunt, incisoria, quoniam materia lenta est, & sordida, ac segnis: optima igitur erunt Oxymel, & Mel Rosatum, & Syrupus de Prassio, de Hyssopo, de Betonica, de Calamētho, de Epithymo, de Lupulis, & consimiles, quibus aquæ addantur Iridis, Enulę, Epithymi, Agrimoniæ cap.v. Fęniculi, Apij, Pulegij, Origani, Pimpinellæ, Cardi benedicti, Cicerbitę, Chamædryos : aut fiat

decoctū ex eisdē, & Scordio, & Dictāno cretico, & Thymo & Betonica, & Schinā- C tho, & Verbena, & Syderite heraclea, & Amomo, & Agalocho, & eiusmodi. Potes eodē tpe digerere ēt materiā per iniunctionē hanc, vel consimilē: succi Rutę, succi Enulæ añ. vnc. j. Theriacę vnc. ij. Thuris drach. ij. Piperis drac. j. Axungię, medullę Vituli, Butyri recētis, singulorū vnc. j. olei Chamęmelini, irini, qđ sufficit: ex hoc inungant̄ dorsū, brachia, & crura: cōcoquet materiā, & dolores leniet. Ergo digesta materia euacuāda est: è simplicib. vero, q̄ præcipue valeāt, sunt Colocynthis, & Hermodactyli, & Helleborus, & Agaricus, & Aloe, qb. admiscenda sunt, q̄ simul liquefaciant, & dissoluant, qualia Serapinū & Galbanū, Bdelliū, & Opopanacū, & Hammoniacū, & Myrrha, & Laser, & eiusmodi: ex cōpositis aūt cōsuetis sunt Aggregatiuæ pilulę, & de Hermodactylis, & Arthreticæ, & Indæ, & de lapide Lazuli, & Benedicta, & eiusmodi, tū & electurariū Indum, &, Hamec, & de Benedicta, & Theodericū, & Hiera diacolocynthidos, & Hieræ à Scribonio descriptæ, & alia multa. Facta igitur prima euacuatione recte illi mihi vñr facere, qui & rursus concoquāt, ac rursus purgēt: vidimus. n. qui factis exacte purgationib. probe fuerint restituti: aliqui secūdos syrupos faciūt, simul ēt solutiuos, addētes ipsis aut Senā, aut Agaricū, aut Hermodactylos, aut Hellebori scobē vel diebus singulis, vel alternis, quod ēt laudem.

Si igitur vna hæc curatio sufficere videatur, reliquis parcemus: sin autem non sufficere, vt profecto perplurimu accidit, vbi aut inueteratus sit morbus, aut materia crassior, & tenacior, tū alia t entare remedia oportet: quare & reliqua examinemus. Sunt, qui statim ad inunctiones se illas transferunt, quæ è causticis fiunt, quod & primis temporibus maxime factitabant: sed certe satius ego existimo illa prius experiri, quæ & minus acerba sunt, & nullius periculi, quod quidam fœlici satis successu sæpe fecere, post purgationes aromatica quædam exhibentes, quæ tum exic- D cant, & abstergunt, tum subtiliāt, & confortant: talia sunt Calamus aromaticus, Macer, Agalochum, Casia, Zedoaria, Zingiber, Schināthum, Iris, & alia, quorum decoctum mire videtur conferre. Alioqui solo ligno Iuniperi multos sanauere, alij Cupresso, alij Citro sola, quorum scobe non alio vtuntur modo, q̄ quo & Guaiaco: de quo iam dicendum, quando inter alia maxime in vsu est. Defertur ad nos ea arbor ex Hispana vocata insula noui orbis, & adiacentibus, ubi & morbus maxime familiaris est: optima autem, quæ ex ea insula, quæ Beata vocatur.

Delatę differentiæ sunt multæ non negligendæ, nam primis temporibus trunci magni, crassiq; afferebantur, & antiquissimi, quibus albi parum, nigri multum inerat, nunc rami ferè portantur recenter cœsi, in quibus albi multum, nigri parum spectatur: hi amariores longe sunt, & styptici magis, antiqui acuti magis, q̄ amari, vel styptici, magis etiam resinosi: abijciebatur primis temporibus summus cortex, nūc maxime is assumitur, maiore etiam pretio, quàm reliquum lignum.

Videtur autem hæc arbor omnia aptissime præstare posse, quæ in hoc expetūtur morbo: nam, qm̄ è subtilissimis constat partibus, & ijs calidis circa tertium gradū, & siccis, tum & resinosa est, potest quidem plurimū exiccare modis omnibus, hoc est per caliditatem, per siccitatē per se, & per imbibitionē: potest & sudorem prouocare, tum & subtiliare, & liquare materiam, & abstergere, ac demum, ꝙ simul resinosa sit, putrefactioni, & contagioni non parum obsistere: vř autem & vim quandā medicatam habere, propter quod & aluum mouere solet: cœterum illud notandū est, ꝙ antiquum lignū, ꝙ acutum magis sit, etiā dissoluit, eliquat, & subtiliat magis,

quàm

A quàm recẽs: quare, vbi craſsior ſit materia, & gũmoſitates multę, id magis eſt eligẽdum: recẽs uero exiccat quidẽ magis ea ſiccitate, quę per qualitatẽ exiccare poteſt, minus uero per eã, quæ fit à caliditate: quare ſimpliciter exiccat minus, q̃m, quæ à qualitate ipſa ſicca fit actio, ſatis pauca eſt comparatione illius, quæ à caliditate fit, cõfortat aũt magis, propter ſtypticitatẽ: quare, ubi delicatior eſſet cõplexio, & deſideraret̃ cõfortatio mẽbrorũ, materia aũt ſubtilior eſſet, eligendũ, qđ recẽs venit.

Corticequoq; indiſcrete multi vtuntur, putãtes exiccare magis, q̃m ſiccior videtur, ſed certe ſiccior & hic eſt ea ſiccitate, q̃ à qualitate ſicca fit, & ab imbibitione, non autem ea, quæ à caliditate: quare & minus colliquat, & ſubtiliat minus, & diſſoluit, & ſudorem minus mouet: quo circa & de ipſo idem dicatur, quod de recenti dictum eſt. E ligno præterea antiquo decoctio fiebat multo limpidior, & multo acutior, ꝙ propter denſitatẽ eius ligni minus de ſcobe admiſceretur, plus autem acrimonię, ꝙ calidius eſt, è recenti autem, & è cortice plus admiſcetur ſcobium, quare turbidior fit aqua, & amara magis, minus autem acris, ꝙ tale ſit id lignum, & cortex: minus etiam ex hoc de ſpuma colligitur, q̃ ex antiquo, quoniam in antiquo plus eſt de nigra ſubſtantia, ubi & plus reſinæ ineſt: quare ſæpe miratus ſum, cur tanta mutatio eius ligni ſit facta, & quomodo cortex, qui abijci ſolebat, nunc in tantum preciũ venerit, niſi ꝙ natura medicorum eſt noua ſemper inducere, per quæ & plus authoritatis, & plus lucri acquiritur: eadem innouandi cupiditas aquam, in qua coquebatur, mutauit in vinum, quod rurſus indiſcrete à multis non ſine magno periculo vſurpatur, vidimus enim multos è potu vini illius male affectos in inſanabilem ægritudinem decidiſſe: quare qui complexiones calidas & ſiccas habent, & habitudines extenuatas, materiam morbi aduſtiorem, ij cauere ab eo potu debent: ſecurius

B vero ij accipient, qui craſsi ſunt, & humidi, & quibus materia morbi ſegnior eſt, & multi lentoris, & in locis remotis, in ijs enim non inutile erit addere, quod exportet virtutẽ ligni, & quod ſubtiliet etiam, & amabile membris ſit: qua de cauſa multi & mel addunt, multi vinum in ipſa decoctione, ſed poſt admiſcent, quoniam ſimul decoctum auſteriſsimum facit potum.

Præparatur autem lignum hoc pacto: Lima oportet ſcobes ex eo facere, nõ contuſione, non inciſione: lib. j. pulueris in libris xij aquæ infunditur per horas xxiiij, in olla librarum xvj capaci, dein coquit̃ lẽto igne, collecta diligenter ſpuma, & ſeruata ad vſus, quos dicemus, donec ad dimidium conſumatur: decoctum hoc primũ colatur, & ſeruatur: tum fit & ſecũdum decoctum relictis ſcobibus inijciẽdo totidem aquæ libras, ſed hoc ſi decoquatur ad quartæ cõſumptionẽ, ſat erit: vti eo oportet loco vini, priore autem vtimur ut medicamine: ſunt qui ĩ primo decocto ſimul aut Senam, aut Hermodactylos, aut ſimilia concoquant: alij nõ hæc addũt, niſi ſingulis quinque, aut ſex diebus. Ergo primi decocti dantur in aurora vnc. vij, aut viij. ęgro in loco calido, qui nec tranſpiret, conſtituto, qui è lectulo ante horas tres non exurgat, expectans ſudorem: horis ab hoc potu quinq; prandiũ exhibeatur: à prandio horis vj, rurſus eiuſdem decocti vnc. v. dentur, ſi ęger ferre poteſt, ac poſt horas iiij cœnet. Primis temporibus æger per menſem integrum nunquã cubiculo exibat, nunc data eſt licentia maior: eo etiam tempore tantum cibi exhibebatur, quo vix ſeruaretur vita, quod erat panis vnc. iij, uel ſummum iiij, carnis pullinæ vnc. ij, paſſularum vnc. j: vino prorſus abſtinebant, loco cuius vtebantur ſecundario decocto, aut ſimplici, aut cũ melle facto: nunc omnia licentioſius aguntur, nam & domo

exire sinunt, & largius alunt, verùm, qui patientius cuncta ferunt, & securius, & in- C
columius curãtur. Aliqui panẽ biscoctũ dari iubent, quo scilicet, ut arbitror, exic-
cent magis: sed certe exiccatio hæc non ea vr̃ mihi, quã quærimus: quærimus.n. nõ
eã, quæ ex alimẽto fit, quatenus alimentũ est, sed magis illam, quę circa humores fit,
ut à medicamento: biscoctus autem panis quatenus alimentũ mẽbra exiccat, quod
non quęrimus, quatenus autem medicamentũ (qñ & ipse siccus est) & qualitate, &
imbibitione potest certe exiccare, sed ad humores nõ trãsit hęc exccatio, nisi prius
exiccetur sanguis ab alimento factus, quare & superstitiosum semper existimaui
hunc usum, & affectatum, & parum vtilem. Spuma vero, quam collegisti, illinenda
sunt vlcera, si qua sunt, necnon & callositates omnes, & loca quæ dolent. Porrò satis
esse solebãt huic potui dies triginta, nũc plures requirũtur, siue ꝙ materia crassior
& terrestrior facta sit, q̃ primis tꝑib. siue ꝙ nõ vtamur ligno antiquo, & licẽtia æ-
grorũ sit maior, qua de cã ĩ maiori parte nõ semel sed bis dari hũc potũ necesse est.

Si vero in uino facere decoctum placet, prius bene consule & temperaturã ægri,
& habitudinem bene spectato, item & ætatem, & anni tẽpus. Potest idem decoctũ
fieri in aquis sublimatis Endiuię, & Cichorej, & Lupulorum, & Boraginis, & simi-
lium, quod iuuãtissimum nõnunq̃ vidimus, atq; ita se habet, quæ per Guaiacum cu
ratio fit: quo si careas, vtere vel suprascriptis, Iunipero, Citro, Cupresso, uel & Te
da, & Terebintho, & Cedro, & Ebeno, vel Calamo aromatico cum radice Gẽtianę.
Nunc ad eos veniamus, q per sudorem curant: viæ eorum multiplices, alij per ea su
blimata curant, quę Elexir uocãtur, omnia acutissima, & ignea, periculosa quidẽ, &
euitanda: alij per ea faciunt, quæ simpliciter sudorifica dicuntur, quibus & aroma-
tica admiscent, sic enim & putrefactioni resistunt, & materiam liquant, & in sudo-
rem vertunt. Præstantissimum inuentum est radix Cynarum: ea (ut perhibẽt) è re D
gione Sinarũ defert̃ à negociatorib. ijs, qui ad Calicut, & Taprobanen, & ultra naui
gant: qua incolæ utũtur ad ægritudines multas, præcipue autem ad morbum Galli-
cum: sudorem plus, q̃ credi possit, prouocat, & exiccat, quare nec mirum est, si huic
morbo ualet: modus utendi hic est. Radices ꝑ transuersum incidantur in assulas te
nues rotundas, atque harum vnc. j. in lib. xij aquæ ponuntur in vase testaceo, capa-
ci libr. xvj, ac igne lento ad consumptionẽ tertiæ partis coquuntur, decocti lib. j:
datur in aurora bibẽda, reliquum seruatur loco uini potandum: eiusmodi decoctũ
diebus singulis fit: duas vel tres horas morari in lectulo oportet, ac sudare, mox sur
gendum, si videbitur, verũ aperto aeri exponi non conuenit, nisi post dies septem.
Dãtur aũt toti curationi dies quinq; & uiginti ferè, ita ut vncijs quinq; & uiginti to
ta curatio expleat̃: interea omnis venus cauẽda, acerba omnia, & cõcoctu difficilia
vitãda. Si uero careas ea radice, uti potes loco eius radice Cannarum nostratiũ, cui
Calamum aromaticũ addas: potes & radicẽ Personaciæ decoquere, quæ mire sudo
rem ciet, cui si Irim adiungas, uel Xirim, & Acorum, & Calamum aromaticum, &
Schinanthum, utiliter facies: ac decocto vtendũ erit per dies plures. Potest & aliud
decoctũ fieri, qđ intẽtiones omnes complebit. Gentianæ, radicum Bulalapathi, seu
Bistortæ, Costi, Aristolochiæ, Iridis, Casiæ ligneæ, Scordij, Dictanni cretici, quod
sufficit: de unoquoq; infunde, decoque, ut ꝑdicta. Hęc ergo sunt, q̃ factis debitis pur
gationibus, si non recedit morbus, experiri potes, uti blandiora, & secura magis.

Nũc & acerba prosequamur, quibus primis temporibus statim vtebant̃, ab Em
piricis primũ inuenta: alterum fuit inũctio, alterũ suffitus: quæ quanuis Empirice

A inuenta fuerint, & à similitudine (ut diximus) ad Scabiem, habent tamen idoneã rationem: nam ex ijs constant q̃ seminaria exurunt, & totam materiam exiccant, & abstergunt, & liquant, & in sudorem vertũt: materia eorũ è causticis potentia est, aut è propinquis causticis, quib. addunt̃ conuenientissima quæq;. Quæ ergo in vn-ctionem veniunt, alia sunt caustica potẽtia, non quidẽ quale Chalcãthum, & Arsenicum vocatũ, & Sublimatũ: sed quale Argentũ viuum, quę materia ferè est huius medicamenti: est aũt potentia causticũ, ꝙ ex subtilissimis, atque igneis partibus constat, ꝙ Sublimatum ostendit: vbi igitur particulæ illæ intra corpus actu factæ sunt, siue ꝙ per se sint natę plurimũ calefacere, simul ac unitæ sunt, & separatæ ab alijs, siue quod minima omnia Argenti viui sint apta plurimum incalescere à calore nostro, & ob densitatem materiæ mox etiam exurere, tum quidẽ & exiccatio, & exustio circa seminaria cõtingit: adduntur &, quę intro portent virtutes causticorũ, & simul emolliant materiã, quo aptior sit liquari, vt pinguia: adduntur &, quæ subtiliant, & abstergunt, & liquant, ac postremo, quæ cõtagionib. modis omnib. aduersantur: tale est, quo sæpe vsi sumus, quod habet Axungiæ porcinæ lib. 5, Butyri recẽtis vnc. iij, Terebinthinæ, Styracis liquidę, singulorũ vnc. ij, Thuris, Myrrhæ, Masticis, singulorũ vnc. 5. Iridis, Aristolochiæ, Gentianæ, singulorũ drach. iij, Hellebori drac. ij, Sulfuris vnc. 5. Nitri drac. j, succi Enulę, succi Opij, singulorũ unc. j, Olei laurini, rosati, q. s. Aceti vnc. j, Argenti viui pars oĩum octaua, misce & fiat unguentum in mortario ferreo. Possunt & leniores compositiones fieri, & diuersæ formari, prout & intentiones, & casus diuersi sunt: quare & illud notandũ erit, ꝙ, vbi plus gũmmositatum videbitur, plus pinguedinum apponendũ erit in vnguento, ubi minus gummositatum, plus aũt pustularũ, & ulcerum, plus puluerũ apponatur: in de-

B licatioribus uero minus argenti addendum erit: vbi vero complexio calidior fuerit, imponẽda, q̃ tẽperent, vt Butyri plus, & plus Olei rosacei, minus vero exiccãtium. Prius aũt, q̃ linias, exactissimæ purgationes procurandę sunt, & phlebotomia etiã, si expedit: qui uero inungẽdus erit, loco calido ponatur, inungaturq; totus pręter caput, pectus, & sub alis, tum stuppa multa calida fasciandus: sunt, qui & sacculos ex hordeo calefactos inter coxas & sub alis ac pedibus ponant, quo penetret vnguentũ magis, & sudent melius: aliqui bis in die inungũt, quod graue nimium est, satis erit, si semel inungas: quidã & statim à prandio ungunt, quod, & si ad sudorem eliciendũ accommodatum videt̃, ad totam tamen nutricationẽ ineptum est, quare melius inungere per horas quinq; ante prandiũ: eo tẽpore nihil prohibet & meracum etiam vinũ concedi albũ. Possunt inũctioni dies x. dari, à quibus si exulcerari os incipiet, & sputum multum emitti, id cõpescendum nõ est, sed sinẽdum, donec uideatur os male affici, tũ foue aut Lacte, aut aqua Hordei, & Diamoro, uel Melle rosato: mox ẽt, vbi ulcerum sanatio quęrenda sit, è stypticis, & alumine os ablue, & gargarissa. Dicendum aũt, & quę iuuamenta ex hoc linimento consequantur, & quę nocumenta: iuuamẽta erunt, ꝙ dolores miro quodã modo tollent̃, gummositates dissoluent̃, aut in ipsa vnctione, aut post, ulcera sanabunt̃, & pustulæ oẽs recedent, uerũ non sine suis incõmodis & malis, quorũ primum est fœditas unguẽti illius, mox grauius est, ꝙ os & palatum exulcerant̃, ac sordities tanta ꝑ os concitatur ꝑ dies xv. & amplius, ut nihil fœdius, nihil intolerabilius videat̃: cibus nullus mandi põt, etiam uix sorberi datur, dẽtes luxãtur, somnus adimit̃, & breuiter per id tẽpus nihil grauius sentiri potest: multi præterea sublato morbo tremuli remansere, multis reuixit la-

bes,

bes. Inuenere idem Empirici & suffitum: ægrum collocant in matella, pānis optime circuntegunt, vt ne etiam os extet, tum Cynabarim cum Thure mistum vrunt, quo suffitu incalescit æger mirum in modum, ac sudat: acerbissimum vero est medicamentum, quo ego nunquam ausus sum vti ad corpus totum, ad certas autem partes, vt crura, & brachia, quū vel sphaceli adsunt, vel feræ gummositates, vel dolores, vel vlcera male morigerata, etiam præstantissimum arbitror: cæterum ab eo abstinendū suadeo, nec Empiricis credendum, quibus nihil temerarium est magis, quando & per os etiam ausi sunt Argentum viuum, & quod Præcipitatum vocant, confectis ex ijs pilulis exhibere, quasi eadem vis sit Argenti viui extra appositi, & deuorati. Vtuntur autem Cynabari, quoniam & in ipso potentia est viuum Argentum.

Quærat autem fortasse aliquis vtrum balnea conueniant huic morbo, qualia Aponensia, & Porretana, aut etiam nostra, nam & exiccare possunt, & abstergere, & subtiliare, & sudorē inducere: ad quod dicimus experientia constare nihil aut parum ea prodesse: causam ipse arbitror, ꝙ debiliora sunt, q̄ vt possint materiā tā crassam, & tam lentam liquare: leuiores quidem cutis infectiones, qualis est Scabies, & Impetigo, & quæ ab hepatis adustione contingunt, & salso phlegmate, vel nostra Calderiana tollere valenter possunt, maiora vero non possunt: propter eandem causam & pulueres, qui supra laudati sunt contra contagiones, frigidi existentes, vt Bolus armenius, & Sphragis, & Gēmæ, nihil ad hūc morbū valent, sed solum qui calidi sunt, vt Thus, & Mastix, & Myrrha, & Scordium, & Dictamnum, & alij, quocunq; modo fuerint administrati. Sūt aūt cum hoc morbo accidentia quædā cōiuncta, ad q̄ particulatim interdum oportet adhibere remedia, inter quæ est dolor capitis, interdum totum occupans, interdū partem, materia multa distēta, & coacta supra caluariā sub Pericraneo vocato, qui sæpe nullis remedijs leuari solent: ad quos ego nihil iuuantius inueni, q̄ inungere interna brachia, præsertim qua venæ cephalicæ protēduntur, hoc linimento. Succi Inulæ, succi Bryoniæ, Styracis liquidę, Terebinthinę, singulorū vnc. j, Gummi Eleni unc. ʒ. pinguedinis Vrsi, Anseris, Butyri, singulorū vnc. j. ʒ. Thuris, Iridis, singulorū drach. iij. Olei Irini, quod sufficit, Argenti uiui octauā partem. Sunt sępe & gūmositates tantæ duritiei, ut nec Guaiaci spuma, nec alijs solitis linimentis auferri queant, quandoq; protenduntur per longitudinē tibię tanto dolore, vt mors præferatur: quapropter ad valentissima remedia recurrere oportet: quidam suffitus prædictos adhibēt, alij accensum & cādentē Pyritē lapidē spargunt decocto Guaiaci, & aceti, & locum fouent. Cōfert autē & hoc emplastrū: Radicis Cucumeris agrestis; radicis Iridis, singulorum, quantum sat est, coque, dū tenerescant, tum libram harum accipito, Ammoniaci, Serapini, Galbani, singulorū vnc. ij, Styracis liquidæ vnc. j. ʒ. pinguedinis Vrsi, Butyri, singulorū vnc. j, Argenti viui quartā omnium partē misce, & pro arte emplastrū cōfice. Interdum fauces, & guttur ex prauis destillationibus erodunt̄, quib. nisi succurrat̄, sæpe gargareo absumitur, sæpe vsque ad ossa transit corruptio: factis ergo purgationib. &, quas potes, diuersionib. gargarissare oportet decoctum, quod fit ex Ligustro, & Plantagine, & Cytinis, in quo mox Alumen, & Fęx aceti, & Nitrū dissoluant̄ cum Bolo armenio.

Tangere item oportet locum, si hæc nō conferūt, bombice infusa in aqua Aeruginis æris, Sandaracę, & Aluminis: fit & aqua ad id mirabilis: destillatur Theriaca in aqua vitæ, & aceto per elambicum, aqua exit limpidissima virtutum multarum, præcipue autem ualens, vbi profundius conduci vis medicamenti debet: si ergo

Bolum

A Bolum armeniũ, aut Sphragida in eo diſſolueris, ac partes eroſas tetigeris, & ſeminaria eius cõtagionis abſumes, & eroſionem omnem ſanabis. Nonnullis & pili cadunt, aut barbæ, aut ſuperciliorũ, aut & capitis, quod deformes, & ridiculos homines facit: cõtinuo ergo è ſpeciebus Hierę Diacolocynthidos pilulas cõfice, & à cibo ſuſcipe, tum Guaiacũ cum Melle, & Ladano in vino coque, & foue locum eo decocto calido. Valet & hoc odoriferũ, qđ habet Pomatæ uocatæ unc. ij, Ladani vnc. 5. Muſci gra. iij, Aquæ roſatæ, in qua bollierint gr. vj. Sublimati, vnc. j. miſce oĩa, & bene incorpora, & line. Valet & aqua prædicta è Theriaca deſtillata. Accidit quãdoq; vt adoleſcẽtuli ſint, q hoc laborãt morbo, vel è matre cõtracto, vel è nutrice, quib. ꝑdicta auxilia præſtari nõ poſſunt: his caſibus ego cõſueui facere decoctionẽ Guaiaci, quo pacto monſtrauimus ſupra, mox decoctum id per elambicum in puriſsimã aquã deſtillari iubeo, ac puero bibẽdã do diebus ſingulis unc. iij, vel iiij: ea & ebibi non ingrata eſt, & nõ parũ iuuat. Atq; hęc demũ ſunt, q̃ de Syphilide ſeu MORBO GALLICO dicenda mihi uiſa ſunt, ad q̃ ſiquis recte reſpexerit, compoſitiones multas, & uarias formare poterit pro ætatibus, & ſexu, & complexionibus, & materia, & reliquis, quæ, diuerſa quum ſint, diuerſa etiam remedia expoſcunt.

De curatione Elephantiæ. Cap. II.

QVi de curatione Elephantiæ ſcripſere, ſicuti materiam ſolam, in qua cõſiſtit, conſiderarũt, ita de ea ferè ſola, quæ in nobis primo fit, curationẽ tradidere; de ea vero, q̃ per contagionem ab alio cõcepta eſt, atq; ea quoque, quę primo in nobis fit, quatenus cõtagionis rationẽ includit, nihil certe attigere, quod profecto par erat facere: nam in ea quidẽ, quæ contagione cõtracta eſt, ſano alioquin homine exi B ſtente, & melancholia non exuberãte, quid per Deos facies per initia? ſi materiã digeras, ſi euacues, cur & in ea, quæ in nobis fit, Archigenes pſilothris vtebatur, & cauſticis, uel ijs, quæ cauſticis propinqua ſunt? cur non ita in Cancro operamur, quum ex eadem materia ſint? certe non oportebat ſolum dicere, redundãte in uenis melãcholico humore, & non potente à ſplene trahi, & digeri, expelli à natura ad cutim, atq; illic eas puſtulas facere, ſed oportebat & illud enarrare, ꝙ illic putreſcit, nec ſolũ hoc, ſed ꝙ putreſcit ſordida quadã, & cõcluſa putrefactione, per quam & contãgionis ſeminaria includit, atque in hoc à Cancro differt: propter quod alijs Cancer, alijs Elephantia indiget, quanquam remota in materia communicent: quapropter ſi alicubi audies Galenum dicere eodem modo curari oportere Elephantiam, quo & Cancrum, ꝙ ex eadẽ materia ſint, intelligas oportet, quãtum ad antecedentem, & remotam materiam ſpectat. Duplicem igitur ſcopum in Elephantia eſſe ſcito, alterum ad materiam iſtam remotam, ſi qua eſt, quæ in corpore redundet, alterum ad materiam, quæ circa cutim iam putreſcit, & cõtagioſa fit: ſi igitur prior illa materia redundare tibi uidebitur, protinus ſecare non ſolum uenam baſilicam debes, ſed & vtranque, ſi expediens uidebitur, conſentientibus cæteris: uerũ per initia hæc fiant, & quum in aliquo primo oborta eſt contagio: nam, ubi aut ab alio accepta fuerit, aut in tantum proceſſerit, ut fera iam ſit, tum, ſi ſecabis uenam, cõtagem introrſum trahes, & hominem in maiori periculo ſtatues: reliquam uero materiam digerere oportebit, & mox euacuare: digeremus autem per ea, quæ incidunt, & ſubtiliant, & abſtergunt, ea commiſcentes, quæ leuiter humectent: quare aptiſsimum erit Serum caprinum, in quo decoquantur Stęchas & Thymum, & Epithymum, & Satureia, &

Scordium,

Scordium, & Dictamnum creticum, & Iris, & Seris, & Lichen, & Stratiotis, & eiusmodi, quæ uarianda erunt, prout & materia modo minus, modo magis exusta est: syrupi uero erunt, & Oxymel, & qui fit de Epithymo, & de Fumoterræ, & Sapor, & de Pomis, & eiusmodi: euacuare autē oportebat per Hieras, qualis est Diacolocynthidos, & Ruffi Hiera, & Archigenis, necnon & per Helleborum, & Epithymum, & Senam, & Polypodium, & similia. Materia uero, quę pustulas facit, & ipsa quidē digeri uult, hoc est parari, ut absumi posit: faciunt autem hoc, quæ subtiliant, & leniter molliunt: quoniam uero & lentore quodam, ac sorditie referta est ea materia, tum & seminaria contagionis includit, abstergentib. & exiccantib. indiget, exiccantibus autem non mediocriter, sed ualidioribus, & aut potentia causticis, aut propinquis: medicamenta igitur, quæ huic cōtagioni ualent, sunt, quale Nitrum & Sulfur, & Helleborus, & Cedria, & Thus, & Iris, & Argentum uiuū, & Terebinthina, & Styrax liquida, quibus addantur adipes, è quibus placeant Taurinus, Vulpinus, Vrsinus, & Leoninus. Dubitabit autem aliquis, quomodo tam calida conueniant, qm̄ tam materia, quàm seminaria in adustione quadam consistunt, quare fieri videtur, ut in utroque adaugeatur adustio: ueruntamen videmus & antiquos ex his medicamenta exhibuisse, qui & Nitro, & Alcyonio, & Psilothris, & utroque Helleboro, & trochiscis Andronis utebantur: recte igitur fieri existimamus, ut per prędicta contagionem hanc extinguamus, sed conuenientisime apponentur aliqua, quæ tum humectent, tum & aliquantulum refrigerent: placet igitur, ut & Butyrum addatur, & mucilago Psylli, & Polygonati, & succus Solatri hortensis, & similia, ne plus æquo sanguinem exuramus: præcipuam autem & in hoc uim habet Argentum uiuum, sicut & in Gallico morbo. Ad hæc autem ualet & Viperæ caro, & uiperatum uinum, & Crocodilorum terrestrium, & Asellorum, qui sub urceis degunt, necnon & Trifolium asphaltite, & Syderitis herba, et Calamus aromaticus, et rasura Eboris: placent et Balnea tepida, in quibus si more antiquorum inunctiones prædictæ fiant, non certe pręter rationem fiet.

Sunt porrò et alij in contagione constituti morbi, ut Lepra, ita à Græcis uocata, et Scabies, et Papulæ, et Areæ, et Ophiases, et Ophthalmiæ quædam, et Dysenterię etiam nonnullæ, quorum omnium curationi scribendæ parcemus, existimantes è prædictis viam vnicuique satis patere ad ea recte tractanda: quare, et quantum ad institutum nostrum negocium attinet, hæc dicta sint.

AD EVNDEM ILLVSTRISS. ET REVERENDISS. CARDINALEM ALEXANDRVM FARNESIVM.

Haec ego florentes Sophiæ digressus in hortos
Italiæ decus, o iuuenis FARNESIA *proles,*
Condebam, lectasq; tibi de more sacrabam
Primitias, dum tu magni inter Cęsaris arma,
Gallorumq; acies, recti Pacisq; sequester
Res miseræ Europæ fractas componis, & omne
Robur, & arma Dei Maumethem vertis in hostem,
Percurrisq; omnem, veluti Sol aureus, orbem.
Fortunate nimis, quem cunctæ applausibus urbes
Excipiunt, Pacisq; vocant Patremq;, Deumq;,
Inq; caput, sacrosq; sinus, humerosq;, manusq;
Et nigras violas, & candida lilia iactant.
Cui magna Italia, & terrarum maxima Roma
Assurgit, festosq; dies, & sacra nepoti,
Solennesq; agitat pompas: densi vndiq; circùm
Stant populi, & studio ingenti, & clamore secundo
FARNENSVM *genus omne, alto de sanguine ductum*
Aeneadum longa serie, super Aethera tollunt
Patres, atque Duces, & partos mille Triumphos:
Assensu resonat Tybris, & Tyrrhena resultant
Littora, septeni responsant gaudia colles.
O nimium dilecta Deo, prælataq; longe
Progenies, siue Imperijs & Marte regendę
Sint res Romanæ, seu Relligionis habenis.
Atq; equidem è fracto Imperio, Romaq; cadente
Seruatam hanc stirpem fato, statuentibus & Dijs
Crediderim, quo Romanum per sæcula nomen
Staret, & Ara Dei, quæ primum maxima magnis
Auspicijs fundata fuit, sit maxima semper.
Quo me PAVLE *rapis, quo tuq; neposq; vocatis*
Laudibus Heroum insuetum? tu maximus ille es,
Vni cui regni triplicis capite alta Tiara
Consurgit, cui summa uni terna illa potestas
Terrarum, Cęliq; data est, vastiq; Profundi,
Illorumq; aperire fores, & claudere posse,
Qui Petri, Christiq; ratem turbante procella
Ventorum uaria, & remorum parte reuulsa,
Tempestatem omnem, atq; aduersos discutis Euros.
Nec sanctam sine honore sinis, sine remige certo

Flucti-

Fluctibus in tantis agitari turbine Cymbam,
Macte animo Romano, & macte ingentibus ausis.
At tibi quas Iuuenis fortunatissime dignas
Attribuam laudes, generis spes altera tanti
Inclyte ALEXANDER, puerum quem plurima Virtus,
Canaq; consurgens teneris Prudentia in annis,
Et spondens maiora astris fœlicibus Aether
Ad summos meritum ante annos euexit honores
Et sacri gestare dedit decora alta Galeri?
En quantum de te sacri sibi Pastor ouilis
Spondet AVVS tuus ille, animo quę gaudia uersat
Forsitan & proprio non tàm gauisus honore,
Quàm spe sublatus, tanti & virtute Nepotis,
Nescio quid maius præsaga mente volutat:
Scilicet & gnarus Fatorum, & pręscius Aeui
Venturi, illa videt fęlicia tempora, quum tu
Sede sua, solioq; Dei, Dijs proximus ipsis
Consideas, quum Pontifici tibi maximus Orbis
Gratetur, supplexq; tuis ferat oscula plantis.
O mihi postremæ tantum dent Numina vitæ,
Ipse etiam vt tum te tremulus, confectus & annis
Aspiciam, sanctosq; pedes prostratus adorem.
O & si possim canere, & tua dicere facta,
Et ventura nouo tecum Secla aurea Mundo.
Nam video sub te victum, longeq; fugatum
Maumethem se Caucaseis includere portis:
At Pacem viridi redimitam tempora oliua
Ire per Europam magnam, atque inuisere terras:
Quam pia Relligio, & iunctis Concordia dextri,
Et probitas, & amor Recti comitentur euntem.
Salue magne Tybri. Salue & tu maxima rerum
Roma parens. saluete arces, collesq; Latini,
Aurea qui primi longo meministis ab æuo
Sæcula, quum nulli variarent iugera sulci,
Sponte sua sed Terra ferax daret omnia, & ipsę
Præberent dulci victum de robore glandes,
Et nunc uenturis eadem speretis ab annis.

HIERONYMI FRACASTORII
NAVGERIVS, SIVE DE POETICA DIALOGVS.

Ad Ioannem Baptistam Rhamnusium.

INTER eas, quæ per honestatem ab hominibus voluptates cõcipiuntur, ego iũcundissime RHAMNVSI suauissimam semper illam & præcipuam existimaui, quæ ex amicorum consuetudine capi solet. neque enim uideo, quid gratius esse possit in vita, quàm cum eo esse, colloqui, tua omnia communicare, quem perinde diligas, ac teipsum. qua de causa, & eorũ quoq; qui è vita discessere memoria, factorumq; ac dictorum repetitiones suauissimæ esse cõsueuere. quæ uoluptas miro nescio quo affectu intercidere inter te & me solet, quoties esse unà nobis datur. datur aũt non sæpe, ꝙ rerũ conditiones & diuersa uitæ ratio, nos loco & dulci hac fruitione mutua plurimũ seiunxere. si quando tñ conuenire accidit, & suauissima quidẽ est illa breuis cõsuetudo nobis, & facere solet, vt memoriæ omnium amicorum nostrorum sæpissime repetantur: præcipue aũt ANDREAE NAVGERII, summæ doctrinæ & grauitatis patricij, & IOANNIS BAPTISTAE, ac RHAMVNDI TVRRIORVM fratrũ, quibus cum rarior quędam atq; intima magis amicitia intercessit nobis. nam quæ B cum M. ANTONIO TVRRIO eorum fratre fuit, uti uetustior (vt scis) ita quodammodo insenuisse uidetur. quam ob rem superioribus diebus cum tu relaxãdi animi cã, vacuũ à grauissimis Decemuirum Consilij negocijs tempus nactus, Veronæ esses, & memoria tã dulcium amicorum in ea nos deduxisset, quæ cum ijs olim in vita peregimus, incidere forte fortuna & eorũ sermonũ recordationes, quos in Baldi recessib. habuere ANDREAS NAVGERIVS & IOANNES BAPTISTA TVRRIVS, alter de Poetica die una, alter die altera de intellectione: quos sermones cũ ego iã multis annis per Dialogũ, sicuti habiti fuerãt, collegissem, tu me hortatus es, ut si daretur ociũ, eos Dialogos aliquãdo reuiderem: ac si possem, ita ẽt exornarem, ut in lucem emitti facile possent. quod certe mihi uel maxime desyderandũ fuit, tum ut morẽ gererẽ tibi, cui negare quicq̃ nõ possum, tum vt tantorum amicorum memoriã quantũ possim, ab obliuione defenderẽ. nã quanquam illa per se illustris sit, & clara in animis hominum uiuat, atque æternum victura sit, æquum tamen & pium vr̃, uiua ẽt & illa facere, quæ ipsi nullis scriptis mandata, sed ore tm̃ emissa reliquere. Ergo cum tu mox Verona Venetias discessisses, ego uero nõ multo post, meos in CAPHIOS secessissem, animum oculosq; ad eos dialogos appuli, ac diligẽter relegi: quos tametsi cognoui non pauco cultu indigere, ac multa exposcere, statui tñ nõ esse ꝑpetuo cõcludendos: sed ad te mittẽdos, ac tãdẽ, si ita tibi visum fuisset, in cõmune ędẽdos: vt quisq; videre posset q̃ uiri illi de nostra hac intellectione, q̃d esset, & quo pacto fieret, existimauere: quidq; de Poeta ipso atque eius officio ac fine, cõstituere. quæ omnia tibi in primis arbitror futura esse gratissima: quasi amicos tãtos tu uti uiuos & loquẽtes, & tãta de re disceptãtes spectes

&

& audias. Admirabuntur fortasse aliqui, quod ego grãdiori hac ætate iuuenilia hęc & iuuenũ narrata referre nũc animum inducã. Verum.n.vero nemĩnẽ mirari par esse existimo: quandoquidẽ, si poetã ipsum planè introspexeris, beneq; fueris cõtẽplatus, dignũ profecto existimabis, quẽ & senes quoq; audire & cognoscere debeãt, & cognitũ uenerari. Nam & Democritũ quoq; audiuimus annis grãdem de poetica re volumina duo supra viginti reliquisse. nec Aristoteles minus laudis ex poetices traditione consecutus vr̃, q̃ è reliqua philosophia. quare nec nos quoque pigeat & uenerari poetã, & quos de ipso sermones amici nostri habuere, ad te audiendos referre. C

Poetam audire & uenerari, quõ non solum iuuenes, uerum senes & probatissimos viros docet.

FORTE enim cum per caniculæ dies Veronæ essent Andreas Naugerius Venetus patricius & Senator uir græce & latine doctissimus, Historiarũ aũt sui temporis scriptor egregius, & Ioãnes Iacobus Bardulo Mãtuanus ciuis, & ipse lingua vtraque disertissimus, ęstasq; uidereẽ q grauissima, decreuimus cũ Turrijs fratrib. Ioã. Baptista, & Rhamundo in Baldi frigora simul secedere. accessimus aũt sub uesperã, locum Meonem uocant. nox cũ aduenisset, dum alij curamus corpora, Bardulo, qui mathematicarum rerum in primisq; oĩs Astronomiæ peritissimus erat, nunquã autem aliàs forte tantum cœli nactus fuerat, spectatum sydera omnia sese trãstulit: vnde nec nisi post multã noctem diuelli potuit. mane uero cũ primum illuxisset dies, idem ille exurgens, nosq; somno excitans vicinam in speculam uocauit, unde orientem Aurorã Solemq; salutaremus: cuius exortus nusq̃ amplior, nusq̃ purior visus à nobis fuit. Occipiebãt iã syluæ mõtesq; mugitibus circum cõpleri: alioq ubiq; silentium et uasta solitudo: ubi p̃ter raros pastores atq; armẽta, animatũ nihil inspectabatur. hic ubi aliquantisper immoratũ est, placuit uicinũ ad fontem gressus mouere, quò irriguum pratum leni ascẽsu ducebat. Excauabatur aspertopus in specus uarios, qui oẽs perpetuis stillis impluebant in terrã, unde corriuatis in unũ aquis nitidissimus fons per virens pratũ cõmurmurans descendebat. circa tophũ multæ fagi umbram dabant, quas inter uarię fonti assuetę uolucres circum supraq; cãtu placido uolitabant. hic ubi circa fontẽ consedimus, mira res iucundissimã materiã sermonibus nostris prębuit: nã ANDREAE NAVGERIO et IOANNI BAPTISTAE TVRRIO ualde contraria contigere. Naugerius enim quasi Musa tactus, aut Apollinis œstro concitus cum late circumspexisset, carmina primum q̃dam subcinere cœpit, mox è sinu correpto pugillari Maronis, quem nunquam dimittere cõsueuerat, tanto impetu, sed et tanta harmonia legere cępit (erat.n.ut scis miræ suauitatis in legendo) ut nobis uidereẽ et ille quasi furens effectus, et nos nihil vnquã suauius audisse. qui cum Bucolica ferè dimidia eo furore legisset, postremo exclamans libellum a se proiecit. IOANNES autem BAPTISTA, qui toto mane illo ne uerbum quidem p̃tulerat, quasi stupore quodam oppressus, admirabundus, tacens, productis oculis sedebat, quam diuersitatem cũ animaduertisset Bardulo, si fas est, inquit, Turri silentium tuum rumpere, equidem optarim magnũ nescio quod problema è te enodari mihi. Cui Turrius, fas quidem est Bardulo, nam etiam inurbanum esse potest silentium meum: sed quodnam problema ais? et ille. Quod tu, inquit, ac Naugerius, facitis: qui eadem in causa contraria pati mihi uidemini. nam quid p Deos est, quod simul ac uenimus hęc in loca, tu quidem taciturnus, mœrens quasi quidam Bellerophon effectus es: Naugerius autem Musa quadam hilariori contactus, et canens, et quodammodo furens euasit? Cui Turrius, Dicam, inquit, nec inane quiddam existimato, quod dicam, hũc certe aerem quẽ spiramus, D

Poeta, ac Philosophi-num natura uel arte aliqua, seu loco efficiãtur.

manes

A manes diuersi incolunt, qui præsertim hasce solitudines, & nemora, & fontes habitant, vbi & Dij degere nō ab re à poetis dicuntur. ij manes nostra corpora ingrediũtur, & egrediuntur, ac diuersi diuersimode agitant. nunc vero arbitror Virgilij manes, qui loca hęc incolunt, vexare Naugerium, me autem philosophi alicuius eorũ, qui melãcholijs capi cõsueuerunt in vita, aut Democriti, aut alterius tristioris. Cui Bardulo, Si licet Turri tuos hosce manes interpretari, illud mihi videris subfigurare, ꝙ Naugerius poeta natura sit, tu aũt philosophus. & Turrius, nihil quidem prohibet ita interpretari: sed illud recte dicitur, Naugerium natura poetam esse, me autem philosophum natura esse nescio. At Bardulo, esto inquit, vt lubet: veruntamen nihilo magis enodatum problema videtur mihi. qui. n. fit, vt idem locus alterũ poetam, alterum philosophum faciat? eadē. n. sunt quæ animos vestros impellant, cur ergo non idem faciunt in vtroque? Magnam, respondit Turrius, rem poscis Bardulo, nec cui ita repente & per pauca sit respondendũ. nã qui recte dicere hac de re velit, prius sciat necesse est, quænam Poetæ natura est, quidq́; ipsa Poetica, tum & quis philosophi genius, & quo pacto motus illi fiant, qui animos nostros impellunt, atque ipsa demum cognitio & intellectio. De philosophi quidē natura & nostra hac cognitione ego quidem possim nonnulla, si non pro re, at pro viribus dicere. De Poeta vero & poetica ipsa, ego qui poeta nõ sum, recte nihil dicere possum. poterit autem Naugerius, cui poetæ natura q̄ optime nota atque experta est. is sua si tractare velit, ego quo tuo problemati satisfaciam, mea ipse pariter prosequar. mea. n. voco quæ iam promisi. Conuersus igitur in Naugerium Bardulo, Vide, inquit, Naugeri quàm fœlicem diem, q̄ iucundos sermones casus pararit nobis, quàm mihi in primis optatissimos. nam ego q̄dem magnopere semper desideraui de nostra hac intel

B lectiõe quo pacto fiat, audire: tum uero nec minus quid nã poeta sit, quodq́; eius officium ac finis: quorum vtrunq; in præsenti magnus quidam aut casus, aut fatum in manus dedit. tu facias rogamus ne tui causa tanta occasio pereat, qui rectissimè omnium possis de natura poetæ differere poeta ille, quem noscimus. Cui Naugerius, Caue, inquit, Bardulo quo pacto hoc mihi poetæ nomen imponas. Si. n. furor quidã est poetica & insania quædã, iniustum est amico id notę inuri. si vero potius q̄d diuinũ est, equidē neq; me ego tanto illo nomine dignor, & paucos noui, qui hoc seculo eo digni sint. qm̄ tamen & ipse magnopere cupio à Turrio audire, quo pacto fiat intellectio in nobis, ne mea cã contingat, quo minus id agatur, nonnulla & ipse de poetica referam, quæ partim legi, partim audiui, partim & ipse semper existimaui. Sed cogitandũ paulisper fore vr̄, si oĩa suo ordine in memoriã sunt reducenda quare si ita & vobis vr̄, negocium hoc ad meridianas horas remittemus. nam & iam altior mihi vr̄ sol. Interea & per noctem rem suã agitabit Turrius, qui sequenti mane promissa de intellectione prosequet̃. Nos opinionē laudauimus ac surreximus, quisque vt sibi magis placuit in diuersa deãbulantes. nec multo post pastorale cornu insonuit, quo intelleximus ab ijs vocari, qui iã prandia parauissent. at pueri sub alta fago ꝑꝑ aquæ labentis riuũ mensas parauerãt, quò & pastores quidã conuenerant, qui diuersa lactis munera cõportarant, cum quib. inter prandendũ multa de pastorũ vita locuti fuimus. Sublatis mensis cũ per horam multa fuissent inter nos dicta, nonnulla ēt lecta, placuit Naugerio vagari aliquantisper soli, quo, vt arbitror, commodius meditaretur: nostrum quisque diuersa exercuit, donec hora redeundi ad fontē visa est iã aduenisse. Igitur cũ & Naugerius reuersus iã esset, placuit omni-

bus constitutum ad locum redire. Iussit autem Naugerius ut nobiscum & puer quidam lyricen suus accederet, qui mira quadam & tangendi citharam, & canendi arte præstabat. Ad fontem igitur cum venissemus, in coronaq; omnes consedissemus, atque oculos in Naugerium conuertissemus, ille ita exorsus est.

Quis proprius finis poetarũ ac poeticæ artis sit: num delectare, ã alijs per imitationẽ quo q̃uo prodesse, uel ad admirationem de omnibus apposite dicere, uel aliud quippiam tale.

De Poetica hodie o amici, deq; Poetæ officio acturi sumus. Quod & loco huic & huic coronæ quã optime conuenire vr̃. Verum non recte quidẽ videmur rem tantã prosequi posse, nisi & poetarum more a Deorũ inuocatione inceperimus: alioqui & Dijs omnib. montis huius iniuriã fieri video, & ipsi ẽt Poetæ. quapropter Dij Deæq; omnes, qui syluas, qui montes, qui fontes colitis, quos primi poetæ cognouere, & uenerati reliquis mortalibus monstrauere, in primis aũt Dij fontis huius, tuq; Apollo Nomie & Pan horum pastorum Deus, necnon & tu Balde syluarum, fontium, ac nympharũ pater adeste oẽs, audite atque adfauete. quæ cum dixisset, ad nos conuersus ita secutus est. Quoniã igitur ipsum poetã quærimus, operæpreciũ fore arbitror, si prius de Poetæ fine disseruerimus, qua in re & comitẽ inquisitionis huius aliquem è uobis uelim, ac te ipsum Bardulo, qui mihi respondeas, quę videbuntur tibi, siquando ego te ipse fuero percunctatus. sic.n. & minore labore & minore tędio rem peragemus. Annuit Bardulo. Et Naugerius, Principium igitur, inquit, ab ijs sumendum, quæ dici de Poetæ fine consueuere, ut uideamus si qua & nobis conducãt. Quapropter dic mihi Bardulo quemnã tu aut audisti, aut tute ipse putas esse Poetæ finem? Delectare, inquit ille, audiui esse finem Poetæ, quod & nos etiam fortasse possumus existimare. quid.n. mõstret aliud Musica illa carminũ adeo quæsita, quid oĩa fabulamentis inuoluta, oĩa miranda tanto studio affectata? Comædiæ porrò & Tragœdiæ, Sceneq; & Histriones non aliud uidentur mihi, q̃ aurium & populi oblectamenta, quod & poetarum comites monstrant Musæ, Nymphæ, Sileni, & ipse ẽt Bacchus: instrumenta uero Citharæ, & Lyrę. quamobrem omnis Poetarum finis in oblectatione cõstitutus vr̃. quod & origo quoq; ipsius Poeticæ planè demonstrat, quã ita primũ fuisse enatã Aristoteles tradit. cum.n. natura insitum sit nobis imitari, tũ & natura insitum canere, & musica quadã agi, primum quidem cęptum est cantu quædam imitari rudi quidem atque agresti. mox cum id delectaret, adhibita maiori cura studioq;, tandem & ars facta est, & poetica enata. Ita quidem, inquit tum Naugerius, & ego de poetarũ fine audiui. uerum.n. vero isthac de re accuratissime ratio habenda est. Si.n. nullum aliud institutum poetæ fuerit, q̃ sese atque alios oblectare, equidem uereor ne leuis quidã ac ridiculus homo poeta hodie nobis euadat, qualem & Ennium accepimus ab externis nationibus habitum fuisse, cum à P. Scipione carmina quædam recitare iussus esset. similis autẽ & fortasse poeta erit seni cuidã uicino meo, qui nunc subit in mentem mihi. agrum senex hic diu conductitium tandem sibi propriũ cõparauerat, arbusto, oleis, ficisque seuerat, rosetа circũposuerat, ut certe delectare magnopere locus posset. cum autem sibi domus in summo esset colle, unde sic subiacentem agellũ spectare continenter posset, obstabat quidem antiquissima sylua & montis interposita pars. ille etsi magni laboris existimabat syluam & rupem de medio tollere, in extremã tamen dementiã tandem uenit syluæ rupisq; auertẽdę. igitur nulla interposita mora antiquissimas quercus cędere, plaustris truncos abducere, noctu etiã surgere, familiã somni increpare, nullis laboribus parcere: omnibus vero tandem ridentibus, & rogantibus, quò tantũ laborẽ strueret. ut oblectaretur, respondebat, horis omnibus agrũ vidẽdo, quem

Poetarũ finis q̃uo in delectatiõe consistere uideatur.

Poetarum origo.

Poetarũ finis non in sola delectatione consistit.

A tam pulchrum excoluisset. Igitur & poetæ nõ minorem rupem syluamq; cędere videntur mihi, die noctuq; studijs inuigilare, semper pallere, disciplinas oẽs disquirere, a republica atque omni actione abstinere: interrogati vero, quò tanta moliant̃, si nõ aliud responderint, q̃ vt sese atque alios canendo oblectent, equidẽ insanire illos dicã, non minus q̃ senẽ illum vicinum meũ. quod quidem longe alienum est ab ea opinione, quam paulo ante de poetis habebam, cum Maronis Bucolica tanta admiratione perlegerem. Absit aũt ò Bardulo & uos alij, ut tam paruam de poeta existimationem habeamus, qui tanta arte, tanto ingenio, tot disciplinis pręditus est, quem Plato diuinũ uocat: quem græci bonarum omniũ artiũ inuentores, mox & Romani eadem, qua & imperatores, corona ornari dignũ arbitrati sunt: cuius postremo uoce oracula ipsa reddi Dij maximi voluere. quã ob causam alius à nobis ò Bardulo & multo dignior finis, q̃ qui dicitur, est perquirendus poetæ. Videtur, inquit tum Bardulo, sed quisnã alius erit? nunquid forte prodesse, quod uideo à multis dici, ut delectare & prodesse poetę uelint? Et ille, Quærendum quidem & hoc, nã siue coniunctũ cum alio, siue separatum ponat̃, non satis mihi vr̃ facere pro fine poetæ. quã ob rẽ qñ aiunt studere poetas, ut prosint, potesne dicere quænã illa potissimum sint, ꝑ quæ poetę prodesse solent? quid ni? inquit ille: in promptu.n. ferè omnia sunt: nam quæ per Iouẽ sunt, q̃ poetæ non doceãt? illi historiarũ copias, locorum descriptiones, regionũ naturas, vitæ instituta tradunt, multa de imperatore, de milite, de patrefamilias, de republica scribũt, de re rustica, de nautica, de artibus, ac de ijs alijs circa quæ versamur, de syderib. insuper, ac naturæ rebus, plantisq; atque animalibus, de Deo, de inferis, de vaticinio, de ritu, de antiquitate, atque vt summatim dicamus, de ijs omnib. doctrinam videntur facere, unde q̃libet peritissimus

Poetæ maximis laudibus digni sunt.

Poetæ finis num alijs prodesse sit, & quomodo.

B fieri posit: propter quod & Homerus omnem gręciã erudiuisse primus dicitur. Tũ Naugerius, Pulchre inquit, dicis Bardulo, omnib. ferè de rebus poetam doctrinam facere, mire multifariamq; prodesse. at illud per Deos mihi dicito, qñ poetas historias docere, loca describere dictũ est, est ne facultas aliqua, quæ historias & scribere doceat, & scribat? tũ aliqua, quæ terrarũ situs, gentiũ differentias declaret? Aliqua certe, rñdit Bardulo. Et ille. Aliàne à poetica? B. alia certe utriusq;. N. Quę nã? B. Huius quidẽ geographia, illius uero historica. N. Cuius igit̃ per se magis officium est historias scribere, terrarũ loca designare, poetæne an eius, qui Historicus, quique geographus dr̃? B. Horũ certe magis ut mihi vr̃, nam & ab his accipere poetam puto, illos uero per se cõplecti & ex proprio instituto. Recte dicis, inquit tum Naugerius, sed & illud dic rursus mihi, est ne facultas aliqua, quæ de uitæ institutione consideret: & aliqua, quę de republica: aliqua, quæ de re rustica? B. omnino. N. Alienæ & hę à poetica? B. Aliæ prorsus. N. Cuius igitur interest uitæ ꝓcepta tradere, de republica scribere, de rustica, earumne, an poetę? B. Earum ita medius fidius: nã de ijs si poeta scripserit, accepisse quidẽ ab ipsis dicã. Ergo, inquit tũ Naugerius, ne singula ꝓsequamur, itidẽ censendũ est & de alijs omnib. q̃ supra cõmemorasti: singularũ.n. rerũ, quę in scientiã cadunt, propriæ artes & disciplinæ sunt cõstitutæ: hæc quidẽ de seipso bene regendo, illa de bene regenda domo, alia de republica, de iure ciuili, de syderibus, de natura, de Deo, de inferis, de uaticinio, & alijs demũ omnib. quæ longũ & superuacuum esset recensere. quorum omniũ cum propriæ artes & scientiæ cuiusq; sint constitutæ, accipere quidem ab ijs poeta censendus est, neq; aliter vti, quàm qui mutuo quicquam acceperit, ac bono commo-

Facultates quasdam esse, quarum aliqua Historias, aliqua Terrarum situs, & gentium declarant, à poetica arte distinctas sicut & aliæ artes.

doque alieno ipse etiam vsui esse nitatur. dixerit fortasse poeta

Iam clarus occultum Andromedes pater
Ostendit ignem : iam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis.
& illud
Seu Libra, seu me Scorpius aspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperię Capricornus vndæ.

Alijs prodesse non est poetarum proprius finis.

Sed certe, non qnatenus Poeta hęc dicit, sed accipiens ab Astronomo. quã ob rẽ, quando prodesse conductitium quodammodo Poetę est, nõ propriæ facultatis, separandũ quidem vr̃ à primiario Poetæ fine & instituto per se. prę sertim ꝙ per hoc nihil poetæ proprium assignat̃: si quidem & alij oẽs qui scribunt & delectare & prodesse docendo uolunt, nescio, & an vobis itidẽ videat̃. Videtur certe, respondit Bardulo. uerum si prodesse à primario Poetæ fine seiunxerimus, nihil video superesse pręter delectationem. sic aũt, vt prius dicebatur, in indigna & ludicra relabemur, nisi forte dixerit quispiam Poetam alio modo prodesse, ac alij cõsueuerunt. alij siquidem docendo fortasse prosunt: Poetę vero repręsentando. nam tametsi non doceat Poeta, qualis quis esse debeat aut imperator, aut miles, aut paterfamilias, aut temperatus, & intẽperatus, & eiusmodi, repręsentat tamen imperatorem, militem, patremfamilias, temperatum, intemperatũ, piũ, misericordẽ, crudelem, timidũ, magnanimum, insolentem, superbũ, segnem, iracundũ, prudentem, imprudentem, & eius generis alia. scis. n. Poeticam à Platone & Aristotele imitatoriam artem uocari, nihil autem refert, siue imitari, siue repręsentare dicamus. Qua de cã sunt, qui putẽt finem poetę esse prodesse per imitationẽ. Probe dicis, respondit tum Naugerius. uerum de imitatione hac siue repræsentatione Poetica accurate arbitror esse considerandum: atque illud in primis est inquirendum, vtrum circa oĩa, de quib. poeta scribit, repræsentatio & imitatio dicatur: dico aũt, si Poeta de stellis, de plantis, de animalibus scribat, vtrum & hęc imitatio, quemadmodũ illa, quę personas inducit, an propria quædã sit imitatio Poetæ: puta illa, quæ circa personas est tm̃ : hæc. n. non ab re sunt inquirenda à nobis. tu vero quid de his putas? Cui Bardulo. Ego, quid putem, nõ possum nunc certe dicere. sed quid prohibet si singula ponamus, vt uideamus, quę consequant̃? N. Nihil quidem prohibet. B. Ponamus igit̃ imitationem esse, quodcunq; Poeta scribat: & non solum cum personas inducit. N. Ponamus quidem. sed si ita posuerimus, non uideo, quo pacto poeta ab alijs differat, ne quid habeat propriũ. nã & alij omnes utilitatẽ hanc ꝓstare uolunt docendo quod scribunt, & repręsentando legentibus, & audientib. ꝙ si poeta aliter ipse assequitur, id oportet nos inuestigare quid sit, & in quo cõsistat. nec solũ carmen debemus adducere per quod ab alijs differat, sic. n. rursus in puerilia recidemus. quare ponamus alterã partẽ si placet. B. Placet quidem. ponamus igit̃ certã esse materiã poetę propriam, qua differt à reliquis, q̃ sermone utunt̃, puta illã quæ ꝑsonas inducit, q̃ proprie imitatio dr̃, quod uideo à multis dici. hoc. n. monstrant Tragœdiæ & Comędię & ipsa etiã œpea, q̃ pręcipue & maxime poeta scribenda assumit: ꝓp quod si qui aliam assumpsere materiã, non poetas uocãdos censent, quemadmodum nec Empedoclem Aristoteles uocare uoluit. N. Recte dicis Bardulo ita esse, qui existiment:

Poetæ ea repræsentãdo uitæ humanæ prosunt, quæ cætera artes & facultates docent.

D

Prodesse p imitationẽ num proprius poetarum sit finis.

quare

A quare tanto accuratius res ista quærenda est. Primum autem statuendum est duo esse, quæ vnusquisq; qui scribit, assumere oportet: alterum est materia, hoc est res de quibus dicitur: alterum est dicendi modus. Necesse igitur est qđ poeta proprium habet, & quo ab alijs differt, aut à materia sola sumi, aut à modo dicēdi solo, aut ab vtroq; simul. à sola autem materia sumi, vt ab ea, quæ imitatur personas, dici quidē (nisi fallor) non pōt, ita vt eum statim poetam vocemus, qui personas est imitatus, aut eum non poetam, qui non est imitatus: sic. n. & Bauios & Meuios possemus in poetarū censu ponere, ꝙ personas induxissent, & eum appellare sculptorē, qui marmor aliquod incidisset. ꝙ si dicas, quanquā poeta nō est simul, ac quis personas est imitatus, poeta tñ non est vocandus ille, qui hanc non assumpsit materiā, vt Empedocles, profecto & hoc valde durū uidetur. Primum ꝙ Virgiliū circa Aeneida poetam esse, circa Georgica vero non esse valde mirū est: deinde nō ita existimasse ipse etiam Horatius vr̃, cum publicam omnem, & communem materiā dixit propriam poetæ fieri, si poetico more tractetur: quēadmodum & dolium illud priuati iuris fit illius artificis, q exactam rotunditatē dedit, os non patulum, & alia, quę cōmunes artifices faciunt. ac demum ego non video, quid plus afferat imitatio personarum, q̃ imitatio aliarum rerum: vt earum, quæ sunt à natura. quapropter, si tu forte audiuisti aliquid maius addi, potes nunc dicere. B. Equidem & ipse hac de re sępissime admiratus mecum cogitaui, ac siquid tandem dici pōt, hoc mihi præ alijs præstare videtur imitationē personarum, ꝙ maxime ad prudentiā hominum facit: si. n. Regem introducat poeta orantē, elegantiam omnē, prudentiam oēm, decorū omne repræsentabit. itidem faciet & in imperatore, in milite, in patrefamilias, & breuiter in omnib. alijs: ad id comœdię, ad id tragœdiæ sunt institutæ, ad id ēt Aepea omnis,

In omni arte duo sunt attendenda pro illarum fine, & instituto dignoscendo, materia, & dicēdi modus.

B qua de causa non inepte fortasse dicunt qui finē poetæ statuunt prodesse per imitationem. Tum Naugerius. Et si quidem concedi potest imitationem personarū plurimum facere ad prudentiam hominum, non tamen illud concedendum videtur, vt institutum omne poetæ sit ꝑꝑ prudentiam faciendam, & ob id per se tm̃ illam imitationē procurare: nam cùm duæ partes sint in homine, voluntas & intellectus, & voluntatis prudentia sit finis, intellectus finis cognitio & intellectio, si poeta imitetur & naturalia, non tantum personas, videbitur quidem omnem finem & omne institutum adimplesse, in imitatione quidē personarum prudentiā faciendo, in illa vero, quæ est naturaliū & similiū, faciendo cognitionē: imitabitur. n. & in hoc perfectiones, & excellentias rerum. Postremo dentur tibi oīa, & prodesse per imitationem sit poetæ finis aliquis, nondum tamen expressum est, quod per se & proprium est poetæ, per quod ab alijs differt. nam & alij quoque id præstant, sicuti Historicus. cum ergo diuersa sit imitatio poetæ, & diuersa historici, id assignare oportet, quo differt poeta ab historico, & siqui alij idem faciunt. magis aūt oportebit hoc assignare, si nulla materia propria poetę sit, & omne, quod quocunq; docetur modo, imitatio dicatur, quapropter nullo pacto ponere possumus à materia sola sumi poetæ finem. Nunc venio ad dicendi modum, qui in poeta longe diuersus ab alijs est: de quo similiter est inquirendum, vtrum ratio poetæ ab ipso solo sumatur, an & materia certa requirat̃. & certe ab eo solo mihi ur̃ rationem propriā poetę sumi debere, materiā vero nullā esse determinatā, nisi forte in vniuersum, quę tractata potest nitescere. de principali materia loquor, non de attributis: oīs. n. materia poetæ cōuenit, dūmodo exornari possit: modus aūt tractādi valde diuersus est ab alijs. atq; hoc

Poetarum omne institutum esse imitationē personarum ꝑcurare ad prudentiam faciendam, naturalium uero rerum ad cognitionem gignendam.

Non à sola materia circa quā, uerum etiam à modo dicendi proprius poetarum finis sumendus est.

quidem est, quod quærimus, ac nondum nobis inuentum est, quare rursus est cogi- C
tandum Bardulo, siquid aliud occurrat pro fine poetæ, qđ nec sit delectare, aut pro
desse, sed maius quid atque præstantius, quod tamen non possit nō delectare & pro
desse. Cui Bardulo. Ita nimirū vr̄. non tacebo autem & hoc aliud quod subit: nam
memini audiuisse Actium Syncerum Sanazarium, qui tum multo iunior Iouiano
Pontano erat, bonū illū senē de poetę officio solitum percunctari, illū aūt tum mul
ta, tum id solitum respōdere, officiū poetę ac finē esse apposite dicere ad admiratio
nem. qđ & in eo quoq; dialogo, qui Actius inscribit̄ ab eodē Pontano scriptis man
datum extat. Video, inquit tum Naugerius, sensim uobis aperiri poetæ finē. verun-
tamen, vt tenebras oēs de medio tollamus, consideremus, & hęc q̄ Pōtanus dicebat.
neq;.n. adhuc facere uident̄ satis ad id, quod quęrimus. nā nonne & rhetores & hi-
storici apposite quoq; dicūt ita, ut & ipsi mirandi ēt videri uelint? an oblitus eorum
es, quæ Cicero tàm pręclara de oratore scribit: cui tantā dicendi vim, tantā effica-
ciam attribuit, vt quò uelit̄ audientes rapiat, & impellat, in pietatem, in admiratio-
nem, in furorē, in lachrymas demū ipsas? quin & ipsummet Ciceronē quis vnquam
potuit sine admiratione perlegere? quod quidē nec minus solet historias legentib.
euēnire. quo igit̄ pacto ò Bardulo in eo, quod est ad admirationē dicere, seiunctum
erit poetæ officium ab alijs? si.n. solos numeros addas, puerilia iūgemus, oportet igi
tur aliquid aliud venari, quod officium poetę ac finē ita propriū ostendat, ut alteri
nulli conueniat. Et Bardulo, Videtur quidem, inquit, sed quodnam aliud erit? nun
quid illud fortasse, quod Aristoteles paucis uerbis īuoluit? quod ego quidē subticui
hactenus, ꝙ ualde obscurum videret̄. differre ille poetā ab alijs scribit, ꝙ alij singula
re ipsum, poeta uero uniuersale cōsideret. Hic Naugerius nouā quandā animi hila-
ritatē vultu ostēdens, vicinus quidē, inquit, est nobis Bardulo poetæ finis, sed qm̄ D
multa locuti sumus, quiescēdū paulisper vr̄, atq; audiēdus lyricen noster, vt recrea
ti aliquātulo magis alacriores redeamus ad hos sermones. significauit igit̄ puero vt
aliquid caneret: q tēperata suauiter cithara post dulcē ac breuē sonū, uocē in istęc
(soluit.

Num poeta finis, quo à cæteris artificibus seiūgitur, sit de omnibus apposite dicere ad admirationē: uel potius quod poeta uniuersale ipsum contēpletur, cæteri uero artifices particulare, seu singulare cōsiderent.

Hucades ò Thelayra. qui ab quid grandia farra
Aestiuo sub sole teris: medioq; sub æstu
Nec parcis tibi sæua? ab te ne immitis adurat
Syrius: ab teneras ne rumpat pustula palmas.
Demens ò Thelayra patri concede laborem,
Cui Cereris cura est: melior te cura Diones
Sollicitet. tu dum feruet tritura sub æstu,
Dum crepitat seges, & multo sonat area pulsu,
Clam te operi furare, & aquas effinge ferendas.
Hic nitidus fons est; hic plurima populus vmbram
Sufficit, & gelidæ summittit frigora ripæ.
Vos auræ: Alpinis placidę de montibus auræ
Hæc illi portate, aut, si pater obstat eunti,
Saltem æstum lenite, grauem lenite laborem.

Hęc cū suauissime cecinisset puer, cōuersus in nos Naugerius ita secutus est. Vi-
deo o amici in paucissimis illis tāti philosophi verbis illucescere, ac patefieri nobis.
poetæ officium, ac finē: alij siquidē singulare ipsum considerant, poeta uero uniuer
sale, quasi alij similes sint illi pictori, qui & vultus & reliqua mēbra imitatur, qualia
prorsus

Poeta hoc uno ab alijs artificibus diuersus ē, quia alij singulare ipm idest apposite dicere quantum cuique & secundū qđ conuenit, Poeta uero uniuersale, idest ideam simplicem pulchritudinibus suis ī dutam, & de omnibus apposite dicere, nō quātum expedit, sed quātum sibi uidetur.

A prorſus in te ſunt, poeta uero illi aſsimiletur qui non hunc, non illum uult imitari, non uti forte ſunt, & defectus multos ſuſtinent, ſed uniuerſalem, & pulcherrimam ideã artificis ſui cõtemplatus res facit, quales eſſe deceret. quippe oẽs, quibus bene dicendi facultas tributa eſt, bene quidẽ atq; apposite dicunt, quantũ cuiq; conuenit: ſed inter illos hoc intereſt, ꝙ prӕter poetã nullus ſimpliciter bene atque apposite dicit, ſed in genere ſuo tantum, & quantũ attinet ad conſtitutum ſibi finem, hic quidem docendi, ille perſuadẽdi, & ſiquis alius eiuſmodi finis eſt: poeta uero per ſe nullo alio mouet̃ fine niſi ſimpliciter bene dicendi circa unumquodq; propoſitũ ſibi. uult quidem & ipſe & docere & perſuadere & de alijs loqui, ſed non quantũ expedit, & ſatis eſt ad explicandã rem, tanq̃ aſtrictus eo fine: uerum ideam ſibi aliam faciens liberam & in uniuerſum pulchram, dicendi omnes ornatus, omnes pulchritudines quӕret, quӕ illi rei attribui poſſunt. ſatis forte alteri fuiſſet de nemore locuturo dicere, aut ſicubi nemus eſt: Virgilio uero non ſatis, ſed ita ſcripſit.

Aut ſicubi nigrum
Illicibus crebris ſacra nemus accubat umbra.

Videte per quas pulchritudines nemus depinxit addens accubat, & nigrũ crebris ilicib. & ſacra umbra. quã ob rem recte Põtanus dicebat finẽ eſſe poetæ apposite dicere ad admirationẽ: ſed addendum erat, ſimpliciter & per uniuerſalẽ bene dicẽdi ideam, ut intelligeremus id, per quod poeta ab oĩbus alijs differt, qui apposite loqui ſtudent. ij. n. ſingulare imitant̃, hoc eſt rem nudã uti eſt, poeta uero nõ hoc, ſed ſimplicem ideam pulchritudinibus ſuis ueſtitã, quod uniuerſale Ariſtoteles uocat. ſi igitur hæc pro poetæ officio facere uidentur ſatis, nos ad alia tranſibimus: ſi uero non ſatis, ſed planius agendum vr̃, mihi quidẽ nullus erit labor rem totã à ſuo fonte B deducere. Cui Bardulo, Gratiſsimum quidẽ, inquit, Naugeri & mihi, & alijs feceris, qñ & uacat, & res ita poſtulat, ſi de tuo iſthoc poeta, ut ſeſe ad alios habet, & quo pacto, & qua de cã ſolus ipſe ſimpliciter bene dicere uoluit, planius egeris, & à ſuo prĩcipio. Et ille, Morẽ tibi, & alijs, inquit, gerã Bardulo, ſed oportebit paulo altius ordiri: non ab re tñ nec iniucunde. Illud igit̃ in primis dic mihi, putas ne quicunq; ſermone vtunt̃ bene ẽt recteq; uti oẽs? B. Minime quidem Naugeri, qui. n. fieri põt, vt omnes recte utant̃? N. Quinam igitur recte utuntur? B. Qui peritia quadã & arte dicendi uti ualent, aut natura artẽ imitante. N. Artem igitur ais quandã eſſe circa ſermonẽ? B. Aio equidem. N. Hanc igitur bene dicẽdi artem putas ne unã omnibus, an diuerſis diuerſam, ut philoſopho ſuam, hiſtorico ſuam, rhetori ſuam, & poetӕ ſuam, & ita de alijs? B. Diuerſis quidem diuerſam artem puto. N. Diuerſæ igitur artes cùm ſint, cenſes ne ita diuerſas eſſe, vt prorſus in nullo cõueniãt, an in quibuſdã quidem conuenire, quibuſdã vero differre? B. Conuenire quidem omnes in aliquib. exiſtimo, quӕ cõmunia dicuntur: in aliquib. uero differre, quӕ cuique propria ſunt. N. Sed & illud dic mihi, intereſt ne alicuius ſpeculari, & cõplecti illa communia? B. Alicuius certe. N. Tum & alicuius contemplari illa propria? B. Et hoc. N. Cuius igitur intereſt ſpeculari cõmunia? num eius, qui propria, an magis eius, qui cõmunia conſiderat? intereſt ẽt propria cuiuſque ſpeculari, an diuerſus eſt, qui cõmunia, & qui propria contẽplatur? quod autẽ quæro tale eſt, utrũ Philoſophus uerbi gratia qui ſua uult ſcribere, ꝓpriam habeat artẽ bene dicendi ſpeculari, & ſimul ẽt cõmunia reliquis, an qui communia contemplatur, conſideret etiã, quӕ philoſopho propria ſunt: an philoſophus ſua tantũ cõſideret, com-

Communẽ quandã bene dicendi artem eſſe quã omnes modos bene dicendi contemplatur, à qua uelu ti a Domina, & magiſtra cӕtera ſcientia, & artes ſuum benedicendi modum quantum ſibi ſufficit accipiunt.

munia uero alius, nõ ipse? B. Ex his omnib. Naugeri ego quidẽ existimo eum, qui
cõmunia speculat̃, speculari ẽt quæ cuique propria sunt. philosophũ aũt, qui parti-
culatis artifex est, nec suã artẽ bene dicendi propriam posse cõsiderare, nec cõmu-
nia, nec aliorum propria: suã autem artẽ bene dicẽdi nõ posse cõsiderare, q̃m aliud
est nosse ea, quæ à natura sunt, aliud benedicere de ijs: quare cõmunem quandã ar-
tem, & disciplinã esse existimo, quæ simul & quæ cõmunia sunt oĩbus, tradat, & quę
cuique propria. Recte existimas, inquit tum Naugerius. est. n. ueluti domina quæ-
dam & magistra cõmunis ars, quæ in vniuersum primo formas oẽs, & ideas bene di
cendi speculat̃ & docet: quæ mox ubi diuersos dicendorum fines cõsiderauit, ẽt si-
mul & illud docet, quod cuiq; conuenit: à qua ueluti à fonte quodã quicunq; scri-
bit, accipit quod sibi bene est, & cõuenit. B. Videtur. N. Similis autem hæc est
Nauifactoriæ arti: quæ. n. nauium formas, ligna, compagines spectet, una quædam
communis & magistra est ars, & qui eam nouit, magister & dominus. Rursus uero
si magister hic diuersos nauium fines consideret, & ad eos fines naues formare uelit
idoneas, hanc quidem portãdis oneribus aptam, illã uero fugæ, & celeritati nauiga
tionis, aliam uero piscationi: hic iã in multa partitus est, pluresq; sibi subiectas ar-
tes constituit, hanc quidem onerarias facere docta, illam triremes, aliã uero lintres.
Eodem pacto & qui in uniuersum bene dicendi ideas nouit, si diuersis finibus per-
motus sit, plures sub se bene dicendi artes constituit: hunc quidem, qui gesta homi
num docere uult, historicum dicendi peritum, illum uero, qui de natura uult scribe
re, peritum dicendi philosophũ, & ita de alijs: unde fit ut dominus, & dicendi arbi-
ter fiat, & philosophus, & historicus, & alij: hoc est consideret, quæ ad philosophũ,
& historicũ, et alios pertinent, quo dijudicare sciat, quid cuiq; cõueniat bene dictu
ro. B. Ita prorsus se res habet. N. Communem igit̃ hanc bene dicendi principẽ
artem, et magistram quo appellabimus noĩe, et qui eã profitetur, quẽ dicemus? B.
Oratoriã fortasse artẽ illã appellabimus, et qui eã ꝓfitetur, oratorem uel rhetorẽ:
quando nec aliud nomẽ impositum illi uideo. N. Possumus quidem ita appellare,
sed distinguendus erit hic orator dominus atque arbiter bene dicendi ab eo, cui se
rè cum populo, et iudicib. res est: nã et ipse Orator et Rhetor appellari uult, pluri-
mum autẽ differunt. alter. n. seruus est, alter dominus, alter actor, alter præceptor,
et illius qui seruus est, finis est persuadere, eius uero qui dñs, finis est ea docere, per
quæ bene dicitur, cõmunia quidem omnib. et illi actori de quo loquimur, quinimo
et idem magister et dominus si sua scribere uelit, sibi pariter legem imponit, et sibi
seruus fit, et pars bene dicendi non secus, ac alij: neque dominus et patronus est, ni
si quatenus docet, et speculatur. si igitur oratorem, uel rhetorem uolumus hunc ap
pellare, nihil quidẽ prohibet, dum intelligamus dominũ ipsum. Ergo huius oratoris
(ut cursim eius munera obeamus) officium est uoces in primis per quas dicitur,
et uocum differentias, et naturas cõsiderare, quæ propriæ, et improprię, quę nouę,
quæ antiquę, nostrates, peregrinæ, usitatæ, dissuetę, primæ, deriuatæ, simplices, com
positæ, trãsumptæ, lenes, asperę, sonoræ, demissę, musicę, immusicę et id genus alia.
ad hæc autem et uocũ texturas eiusdem est perpendere, et mutare, et trãsponere, et
differentias considerare, et concinnitates earum inuenire, et musicas, et pedes, et
numeros, et demũ figuras oẽs, et quo adiecto, aut detracto suauior, et insuauior ora
tio fiat, grauior, uilior, et clarior, obscurior. nec minus rerũ, de quib. dr̃, differẽtias
et naturas nouisse eũ decet: q̃ magnæ, quæ tenues, pulchrę, turpes, lætę, tristes, piæ,
seriæ,

Aptissimũ ad poetica artis dignitatẽ & munus cognoscendũ exẽplum.

Ex duobus oratorũ generib. quis uerus orator: & quæ bene dicendi ars sit.

Peritum dicendi quæ scire oporteat, ut omnibus conuenientem modum tribuat.

A ſeriȩ, ludicræ, facetȩ, infacetæ, dictu faciles, difficiles, & reliquas eius generis differẽtias. ordines præterea dicendorũ conſiderabit, diſpoſitiones, cõtinuationes, pauſas, digreſsiones, & figuras. oẽs caracteres præterea animaduertet, qui magni, qui tumidi, qui demiſsi, qui graues, qui humiles, faciles, difficiles, floridi, ſicci, duri, aſperi, clari, obſcuri, affectati. poſtremo & eius officij erit dicendarũ rerũ fines animaduertere, vt diſciplinas condere, acta ſcribere, gratulari, condolere, ſolari, perſuadere, laudare, vituperare, accuſare, defendere, affectus animorũ mouere, tũ & horũ omnium loca ponere, vnde vnum quodque eliciatur. Ergo his oĩb. ab illo patrono oratore digeſtis ac conſtitutis, ſi ad eũ accedat hiſtoriæ cuiuſpiã ſcriptor egregius, velut Paulus Iouius, aut Guicciardinus noſter, petens, quo pacto appoſite ſcripturus ſit quantũ ſufficiat hiſtoriȩ, quid putas oratorẽ hunc ſic petẽti traditurũ? nũ forte ornatus oẽs atq; elegãtias dicẽdi, quas ipſe in vniuerſum eſt contẽplatus, an id tm̃, quod pro eo fine ſufficiat? B. Quantũ quidẽ pro eo fine eſt ſatis. N. Qm̃ igitur finis eius eſt geſta ſcribere ad prudentiã, quantũ quidẽ ad hoc pertinet, ſat illi factũ erit, ſi propria, ſi candida, ſi graui, ac uera oratione vtatur: cui interdũ nec ſua deſit muſica. licebit & interdum, ut effingat conciones & nõnulla conſilia, ut prudentiã maiorem doceat: quod nos quoq; in noſtris hiſtoriarũ Libris de Rebus Venetis, quãtũ in nobis fuit, C. Cæſarẽ & Polybiũ grauẽ authorẽ ſecuti, præſtare conati ſumus, uerum ita licebit, vt grauitatis hiſtoriȩ, & ueritatis nihil detraxerit, reliquas uero pulchritudines illi negabit. Quòd ſi & philoſophus ad eundem oratorẽ acceſſerit ſua ſcripturus, & huius quoque res & finẽ noſſe orator ille volet: cui dicet caſtiori adhuc oratione vtendũ, propria autẽ, & non multis tranſumptis, non multis epithetis referta. At ſi & actor etiam ille, qui rhetor vocari vult, noſtrum hunc conſulat oratorem

Vniuerſalis bene dicendi artifex quantũ ſingulis artificibus de bene dicendi modo tribuere debeat.

B audiet neque ſibi ornatus omnes concedi: vtendum autem eleganti quidem oratione, ſed non affectata, propria uero atq; efficaci: diſpoſitiones uero & figuras docebit, & argumentationũ genera, quib. vti conueniat: loca oſtendet vnde animi affectus moueantur, reliqua illi negabit. Vide igitur Bardulo, omnes hi coerciti, & aſtricti ſunt fine: nec ſimpliciter pulchrũ ſermonẽ conſiderant, ſed pulchrum in genere ſuo tantum, quod ſingulare ab Ariſtotele appellatur. at uero ſi aliquis alius ſit, qui oratorem hũc noſtrum bene dicendi arbitrum, & patronum adeat, dicatq; ſe loqui de rebus uelle, de quibus & alij, ſed ita vt nulla gratia, nullus decor, & ornatus ſermoni deſit, quæ putas oratorẽ hũc ſic petenti daturum? B. Veneres certe omnes, vt vno uerbo dicam. N. Hunc autem ita donatum, quo nomine appellabimus? B. Neſcio equidem, niſi poetam intelligas. N. Poeta certe hic eſt, cuius officium erit ac finis nulla eorũ prætermittere, quæ ſimpliciter pulchrum ac perfectum ſermonẽ faciant: ſed uideo te (niſi è facie fortaſſe fallor) habere aliquid quod dubites. B. Nõ falleris profecto: nã quod dicis affectare poetam ſermonẽ ſimpliciter pulchrũ, dubitationẽ quandã mihi ingerit. cũ.n. in ſermone duo ſint (ut dixiſti) materia ſiue res de qb. dicitur, & dicendi modus, ſi in utroq; poeta ſimpliciter pulcher eſſe vult, in anguſto valde erit poetica res. nam primum res ipſæ, q̃ ſimpliciter pulchræ ſunt, paucȩ admodũ ſunt, Dij ſcilicet, & heroes, & horũ actiones, deinde & dicendi modus, q ſimpliciter & in oĩb. pulcher ſit, ualde rarus erit, & ferè vnus. quare neq; comȩdia, neq; tragœdia pars poeticȩ erunt, neq; ȩgloga, & magna lyricorũ pars. tum neq; illud eueniet, qđ ſupra dicebas, ut materia omnis quantũcunq; publica, propria & poetica fieri poſsit. N. Recte quidem & opportune addubitas Bardulo. ve-

Verus poeta is ſolus orator eſt, q cunctis artificib. & ſcriptorib. bene dicendi modũ tribuit, cũ ſit eius munus circa ſermonẽ verſari.

Poeta affectare pulchrũ ſermonẽ quomodo dicatur.

tum

rum ipse cũ simpliciter pulchrũ sermonẽ dico, ita accipi uolo, vt pulchrũ illud concordet tñ & conueniat, cum re, de qua dr̃, & cũ alijs adiectis, & non tm̃ secundum se pulchrũ sit, sicut.n. vestis aurea, q̃q̃ per se pulcherrima sit, apposita tñ rustico non modo decorẽ, & ornatum non afferet, sed risum concitabit magis: ita & si rebus comicis maiestatẽ heroicã addas, oĩa facies indecora. hac ergo cõcinnitate, & cõueniẽtia si oĩa scribas, & comædia, & lyrica, & alia, partes erũt poeticæ si simpliciter pulchra in eo genere elegeris. quippe in omni genere sunt quædam pulchra, quædam pulchriora, quædã pulcherrima, quę conueniant. q ergo pulcherrimis vsus fuerit in eo genere, poeta erit, tametsi pulcherrima illa non sint pulcherrima rebus omnib. & generib. omnib. comparata. sic.n. verum dicis ĩ angusto fore res poeticas: genus.n. illud absolute pulcherrimũ ferè vnũ est, ut forte heroicũ, per illud tñ non semper scribere poeta vult, nec conuenit, sed satis est illi, si simpliciter pulchris in quolibet genere vtatur. quare æquiuocatio illius uerbi simpliciter te decipiebat: interdum.n. significat, quod vniuersaliter absolute tale est, interdum quod tale in suo genere. si igitur satisfaciunt hęc tibi, reuertamur iam ad id, vbĩ reliquimus poetam cum oratore illo patrono dicẽdi loquẽtẽ. B. Reuertamur quidẽ, qñ satisfaciunt omnia. N. Verum igitur dicebas Bardulo, oratorẽ illũ nostrũ veneres oẽs sermonis poetæ dare. primũ igitur hic uoces modulari cœpit, musicas seligere, immusicas oẽs reijcere aut abscondere quantũ potuit, transnmptas maxime amare, & proprias: ad magnas sono, & ad lenes animaduertere, & in summa ad reliquas earũ pulchritudines: tũ voluit & pedes considerare & numeros, tũ uersus facere, & uidere, quid cuique ideæ conueniret: ad res uero spectans, non nisi pulchras, & magnas, quantũ dabatur, eligere uoluit, ijs nõ nisi pulchra & miranda attribuere: quæ si deessent, voluit etiam fingere per trãsumpta, per digressiones, per cõparationes perquirere. reliqua porrò quæ ad excellentiã sermonis faciunt, nulla pretermittere: dispositiones, cõtinuationes, figuras & alia ornamẽta, quæ præsentis diei non sunt: quas oẽs uocũ rerumq; pulchritudines postquã simul coniunxit & per illas locutus est, miram quãdã sensit, & penè diuinã harmoniã subesse, cui par nulla esset alia, tũ & seipsum quodãmodo extra se rapi animaduertit, nec sese cõtinere posse, sed ebacchari nõ aliter, ac solent in Bacchi & Cibeles sacris, ubi calamo strepit phrix, vbi tympana reboãt. Hinc ille o amici Platonicus apud Ionem furor, quẽ Socrates cęlitus missum putat. non est aũt Deus ullus causa furoris huius, sed ipsa musica ingẽtis cuiusdã atq; exultantis admirationis plena, quæ pulsum numeris, velut ęstro impotẽte cõcitũ, nec se se capiẽtẽ animũ quatit: atq; id facit, qđ & ecstaticis solet prę admiratione cõtingere. quẽ ob furorẽ diuinos, quasi Deo tactos, & uates poetas dixere, & qui de primis rerum inuẽtoribus tractauere, omnẽ poetarũ originem in Deos retulere, Linumq; & Orpheum, & antiquiores illos poetas Deorum filios prodidere. quippe cum iure diuini dici poetæ mereantur: qui soli eam dicendi diuinitatem inuenere, qua & Dij per oracula ad homines loqui dignati sunt. Hæc cum dixisset Naugerius, paulisper sermonem continuit quasi cogitabundus: mox rupto silentio ita rursus secutus est. Hic ergo finis ò Bardulo atque officium poetæ cõstituendus est, apposite simpliciter dicere ex conuenientibus in vnoquoque. ex quo & illud manifestũ est neminẽ eorum, quibus bene dicendi facultas est, ęquari poetę posse, siquidem alij omnes bene quidẽ atq; apposite fortasse dicunt, uerum non simpliciter, sed in aliquo tãtum, & quãtũ pro nudo fine est satis, poeta vero simpliciter solus. qua de causa quicunq; dici

Poeticæ artis partes duæ sunt, et quomodo illas exequatur.

Poetæ his temporibus pauci sunt.

Furor poeticus.

Poetæ deorum filij dicti sunt.

Poeticæ artis proprius finis.

A dici poeta volet, quauis sibi proposita re sciat ornatus omnes, pulchritudines omnes quæ ad eam quocunque modo attinent, sibi esse cognitas oportere: alioqui maximas & pulcherrimas deligere nūquam poterit: quod necessarium est poetę, quando neque ille poeta est, qui mediocribus vsus fuerit: hac de causa solis poetis effingere concessum est. si enim rebus pulchra defuerint, & magna, aut eædem res maiores, & venustiores sint euasuræ adiectis quibusdam, adijciēda certe ea sunt: ut tandē pro poetæ fine dicatur. hanc ob causam & animata poetæ plurima faciunt: numen rebus pluribus addidere, syluis & fontibus venerationem: Deos humanis immiscent, quoniam hæc tum magnitudinem, tum admirationem afferre sermoni solēt.

Quis dicendi peritus poeta æquari possit.

Solis poetis effingere cōcessum est.

Sed nos longiori fortasse oratione aures vestras detinuimus, qui parati forte expectabatis percūctari aut adiungere pulchriora. Cui Bardulo (in quē ille finē faciēs videbatur cōuersus) equidē, inquit, Naugeri cū magnopere gratulatus poetę sum, qui paulo ante quasi desipere uidebatur mihi: tum tuæ orationi nihil addēdū puto. cunctā tñ bene perorata censebo, si hoc in filo vnū hunc nodū explicatū mihi reddideris. esto.n. poetam mire, apposite, musicissime dicere, atq; hoc esse officium illius, cuius tñ vtilitatis, aut usus per Deos id nā est Naugeri? dictum est.n. in primis (si recte memini) poetā non ex proposito sed conductitio quodā munere prodesse: igitur quānq pulcherrimus, & diuinus ēt sit poetarū sermo, dū tñ ad nihil utilis p se sit, nisi eo fortasse ꝙ delectat, rursus in puerilia relabi uidemur. quēadmodū igitur & nauifactoriæ artis tuus ille magister, ubi naues omnes constituisset, quæ ad finē aliquē atq; usum cōfici possent, onerarias, triremes, & lintres, si postremo ingentē quandā & formosissimā nauim struere uelit ad nihil aūt vtilē, operā quidē & dies perderet: ita à tuo illo oratore dicendi dño constitutis alijs artibus, quæ bene dicēdo esse vsui pñt, si postremo poeta exiliat, frustra qdē pallere, sese à republica abdi-

B care, disciplinas omnes disquirere, uidebitur mihi: si tandē eò res cadat, ut pulcherrimū quidē, & diuinum ēt (si ita uocare libet) cantum edat, utilē aūt ad nihil. nam eum quidē, qui rei rusticæ perdiscendę desiderio mouetur, non aditurum puto aut Hesiodum, aut Maronem, sed aut Magonem magis Carthaginensem, aut Varronē. Nec similiter qui vitæ erudimēta sectatur, ad Homerū cōfugiturū, sed ad academiā magis & Stoicos, ad Theophrastum uero & Aristotelem, non ad Empedoclem & Lucretium, qui rerum naturas nosse voluerit. quare ipso sciēdi desiderio ab omnibus poetam relictum iri uideo, ad uoluptatem solam perlegendum, quo pacto saturi solent iubere secundas mensas accedere. Hic subridens Naugerius, Num tibi, inquit, Bardulo philosophia magna quædam & diuina scientia videtur? B. Videtur quidem. N. Quisnam igitur, si hominū cōmoda & vtilitates spectes, usui magis venire uidetur tibi, philosophus ne, an faber lignarius & architectus? B. Hi certe magis. N. At tu quisnā fieri malles, faber ne & architectus, an philosophus? B. Philosophus certe magis. N. Eadem ergo & de poeta ò Bardulo dicenda sunt, quæ de philosopho. nam profectò si ad usus ciuitatum, & necessaria spectemus, longe inutilior erit poeta, quàm multi alij, sicuti & philosophus: disciplinarum enim & artium quædam utiles uocantur, quædam venerabiles, quæ & liberales dicūtur, quòd liberis & ingenuis hominibus dignæ sunt. Verum enimuero ò amice Bardulo, & vos alij, quāquam ita sit de poeta, ut vulgari illa utilitate quàm plurimis cedat, si tamen ostenderimus inter omnes, qui dicendo vtiles esse solēt, poetam omniū vtilissimum esse, & maxime prodesse, quatenus quisque scribit, quid dicetis? B. Mira

De poetica artis super omnes alias artes, et sciētias vtilitate, & excellentia. num item quacunque effingēdo scribunt poeta vera aliquo pacto sint, quos ēt poetas a repub. excludebat Plato.

Poeticā artem quam maxime utilem esse.

Poeta ac philosophi esse omnes vellent, et si humana vita inutiles prorsus esse videantur.

promittis

Poeta inter omnes qui in dicendo vtiles esse cōsueuerūt, vtilissimus est, ac maxime prodesse quaten' quisque scribit.

promittis Naugerij: sed cur dictū est, quatenus quisq; scribit? N. Idcirco ò Bardu C lo adiectum est, quia duo cū sint in sermone, cognitio & peritia rerū, de quibus dr̄, & dicendi modus, ego quidē nunc non comparo poetā alijs circa peritiam rerū, de quib. dr̄: sed comparo genus dicendi solum, ac dico genus dicendi utilissimum omniū esse, & maxime prodesse: quin & plura docere, & pulchriora, & meliora. B. Age igitur Naugeri singula aggredere: ac rem ut promittis ostende. N. Enitar quidem, ac me etiam ita facturum spero. Duo igitur prædicta cum circa sermonē versentur, primū de modo ipso dicendi loquamur, mox de reb. dicemus. ac certe si uerū est, quod diximus, poetā circa simpliciter pulchrū uersari sermonē, hinc primum apparere potest, cuius utilitatis sit poetarū sermo, quatenus sermo est: in ipso. n. est nosse excellentias omnes, pulchritudines omnes in omni orationis parte. qm̄ aūt qui rectum & pulchrum noscit, simul & quod obliquum & turpe est, noscat necesse est, immo iudicare posse omnes alios sermones, quantum à summo distent. si igitur magnum quiddā atq; optabile est sermo, per quē à cæteris animalib. homo differt, & inter homines alter ab altero, magnā certe vtilitatē consecutus est qui excellentias, elegātias, & pulchritudines sermonis nouit: adde ꝙ q poeta est, paruo negocio omne aliud dicendi genus assequi potest: non ita alij, quod poetę est. nunc ad res veniamus, in quib. dictū est sicut in modo dicendi, ita & in ijs poetā pulchritudinē, & excellentiā nullā, quę attribui rebus possit, prætermittere. si igitur ea imitetur, quę ad voluntatē attinent, ꝙ prudentiā ac uirtutes alias facere possunt, incōparabilis profectò vtilitas est, quā præstat hæc imitatio, & repręsentatio: exempla. n. & ea quę in re videmus multo prudētiores, & lōge practicos magis nos faciūt, q̃ quæ docemur. nihil aūt refert siue Imperatorē sic & sic cōsulere pro victoria uideamus, siue inducatur a poeta. atq; ita de alijs dicatur. qm̄ igitur maxima ī vnoquoq; & pulcherrima D sectatur, hinc fit, ut plura in ijs quæ ad prudentiā, & alias virtutes pertinent, demōstret genus dicendi poetarū. Propter eandē causam & si ea imitetur, quæ ad intellectū attinēt, plura quoq; docet: qm̄ pulchritudinē nullā omittit quæ attribui rebus possit: cū alij oēs in angusto ualde uersentur, utpote qui nō omnes, sed quasdā solū pulchritudines sectentur: cuius signū esse potest, ꝙ qui Troianū excidiū nuda & restricta oratione scripsere, breui uolumine totā historiā cōplexi sunt: Homerus aūt Iliadē cōflauit: & Varro Catoq; paucissimis chartis præcepta rei rusticæ expli cuere, Maro uero Georgica condidit. quare lōge plura sunt quæ docent poetæ, q̃ quiuis alius propter dictā à nobis causam. B. At uide Naugeri quo pacto plura dicas à poeta doceri. plura. n. fortasse dicis ea ēt accipiēdo, q̃ extra rē sunt: quam uideo fabulam à quibusdā dici: quantū vero ad propriam cognitionem eius rei, quæ docetur, nescio quō plura à poeta tradantur: præsertim cū supra dictū sit multa à poeta ex intēto reijci: qđ & in Virgilio & alijs est uidere; qui paucissima quidē quantū ad rem ipsam attinet, prosequūtur, multa alia adijcentes ad ornatum: sicuti & pictores faciūt: qui ubi quod primo intendūt, pinxere, aut hominem, aut equū, aut aliud, tū lacus & montes, & viridaria circumpingunt, & addunt adornamētum. N. Negare quidē nō debemus multa à poeta reijci ex intēto, ea scilicet q̃ aut turpia sunt, aut tractata (ut diximus) nitescere non possunt: uerū si ijs quę reijciunt ea cōparētur, q̃ adduntur ab ipso, longe plura hæc sunt, quare plura omnino poeta docet, q̃ quis alius. Quòd uero addita illa sint extra rē, cōsiderare oportet Bardulo qđ tu ītelligas extra rē esse. si. n. extra rē intelligas ea, quæ extra singulare & nudā rē superaddunt,

Maxima est sermonis poetici vtilitas.

Poeta, quā vtilitatem ex rebus, circa quas versan tur, hominibus afferant.

Poeta quoad dicendi genus oēs in docendo excedit, et plura docet.

Quæcūque poeta exornatiōis causa extra rē circa quodcunque dicere videntur, ad perfectiorē rei notitiā ducunt.

profecto

Poeta inter omnes qui in dicendo vtiles esse cōsueuerūt, vtilissimus est, ac maxime prodesse quaten⁹ usq; scribit.

promittis Naugerij: sed cur dictū est, quatenus quisq; scribit? N. Idcirco ò Bardu C lo adiectum est, quia duo cū sint in sermone, cognitio & peritia rerū, de quibus dr̄, & dicendi modus, ego quidē nunc non comparo poetā alijs circa peritiam rerū, de quib. dr̄: sed comparo genus dicendi solum, ac dico genus dicendi utilissimum omniū esse, & maxime prodesse: quin & plura docere, & pulchriora, & meliora. B. Age igitur Naugeri singula aggredere: ac rem ut promittis ostende. N. Enitar quidem, ac me etiam ita facturum spero. Duo igitur prædicta cum circa sermonē versentur, primū de modo ipso dicendi loquamur, mox de reb. dicemus. ac certe si uerū est, quod diximus, poetā circa simpliciter pulchrū uersari sermonē, hinc primum apparere potest, cuius utilitatis sit poetarū sermo, quatenus sermo est: in ipso. n. est nosse excellentias omnes, pulchritudines omnes in omni orationis parte. qm̄ aūt qui rectum & pulchrum noscit, simul & quod obliquum & turpe est, noscat necesse est, immo iudicare posse omnes alios sermones, quantum à summo distent. si igitur magnum quiddā atq; optabile est sermo, per quē à cæteris animalib. homo differt, & inter homines alter ab altero, magnā certe vtilitatē consecutus est qui excellentias, elegātias, & pulchritudines sermonis nouit: adde ꝙ q poeta est, paruo negocio omne aliud dicendi genus assequi potest: non ita alij, quod poetę est. nunc ad res veniamus, in quib. dictū est sicut in modo dicendi, ita & in ijs poetā pulchritudinē, & excellentiā nullā, quę attribui rebus possit, prætermittere. si igitur ea imitetur, quę ad voluntatē attinent, ꝙ prudentiā ac uirtutes alias facere possunt, incōparabilis profectò vtilitas est, quā præstat hæc imitatio, & repręsentatio: exempla. n. & ea quę in re videmus multo prudētiores, & lōge practicos magis nos faciūt, q̄ quæ docemur. nihil aūt refert siue Imperatorē sic & sic cōsulere pro victoria uideamus, siue inducatur a poeta. atq; ita de alijs dicatur. qm̄ igitur maxima ī vnoquoq; & pulcherrima D sectatur, hinc fit, ut plura in ijs quæ ad prudentiā, & alias virtutes pertinent, demōstret genus dicendi poetarū. Propter eandē causam & si ea imitetur, quæ ad intellectū attinēt, plura quoq; docet: qm̄ pulchritudinē nullā omittit quæ attribui rebus possit: cū alij oēs in angusto ualde uersentur, utpote qui nō omnes, sed quasdā solū pulchritudines sectentur: cuius signū esse potest, ꝙ qui Troianū excidiū nuda & restricta oratione scripsere, breui uolumine totā historiā cōplexi sunt: Homerus aūt Iliadē cōflauit: & Varro Catoq; paucissimis chartis præcepta rei rusticæ explicuere, Maro uero Georgica condidit. quare lōge plura sunt quæ docent poetæ, q̄ quiuis alius propter dictā à nobis causam. B. At uide Naugeri quo pacto plura dicas à poeta doceri. plura. n. fortasse dicis ea ēt accipiēdo, q̄ extra rē sunt: quam uideo fabulam à quibusdā dici: quantū vero ad propriam cognitionem eius rei, quæ docetur, nescio qūo plura à poeta tradantur: præsertim cū supra dictū sit multa à poeta ex intēto reijci: qđ & in Virgilio & alijs est uidere; qui paucissima quidē quantū ad rem ipsam attinet, prosequūtur, multa alia adijcentes ad ornatum: sicuti & pictores faciūt: qui ubi quod primo intendūt, pinxere, aut hominem, aut equū, aut aliud, tū lacus & montes, & viridaria circumpingunt, & addunt adornamētum. N. Negare quidē nō debemus multa à poeta reijci ex intēto, ea scilicet q̄ aut turpia sunt, aut tractata (ut diximus) nitescere non possunt: uerū si ijs quę reijciunt ea cōparētur, q̄ adduntur ab ipso, longe plura hæc sunt, quare plura omnino poeta docet, q̄ quis alius. Quòd uero addita illa sint extra rē, cōsiderare oportet Bardulo qđ tu ītelligas extra rē esse. si. n. extra rē intelligas ea, quæ extra singulare & nudā rē superaddunt,

Maxima est sermonis poetici vtilitas.

Poeta, quā vtilitatem ex rebus, circa quas versantur, hominibus afferant.

Poeta quoad dicendi genus oēs in docendo excedit, et plura docet.

Quæcūque poeta exornatiōis causa extra rē circa quodcunque dicere videntur, ad perfectiorē rei notitiā ducunt.

profecto

A profecto sic ẽt sat erit plebeio sermone vti ad explicandas res: reliquæ.n. elegãtię necessariæ non sunt. similiter & domib. si columnæ addant̃, si peristilia & alia, extra rẽ erunt: sufficit.n. pro fine domus, quæ ab imbribus & frigorib. nos defendat, simplex domus. at uero si res ipsas consideremus tales, quales esse deceret, & quantũ ad perfectionẽ spectat, illa quidẽ addita non solũ extra rẽ non erunt, sed essentialia & necessaria. an debemus putare nobiliũ vestes extra rẽ esse, cũ sufficiant rusticanæ? nònne vides sicut in ijs, quæ à natura sunt, sua est perfectio & decor, ita & in ijs esse, quæ ab arte sunt? quã perfectionẽ & decorẽ soli magni artifices norunt: quæ si à reb. auferas, profecto animã quodã modo propriã ijs abstulisti. quare quæ & pictores & poetæ reb. addunt ad perfectionẽ, non extra rẽ sunt, si rẽ considerès nõ nudã (vti plebei artifices, aut qui sine aliquo coerciti & astricti sunt, faciunt) sed perfectã & animatã: qualẽ considerant summi artifices, præcipue aũt ex oĩb. poeta, qui admirandus in oĩb. esse vult. si ergo illa reb. attributa perfectionẽ & nobilitatem rerũ ostendunt, nònne utilitas magna quidẽ & exoptanda à cunctis censeri debet? quapropter, ut ad rẽ nostrã reuertamur, manifestũ esse potest, quod primũ promisi mõstrare, plura à poeta doceri, q̃ à quouis alio eorũ qui scribunt. Sequitur, ut iã & illud mõstremus, pulchriora esse, quæ à poeta docentur. quod quidẽ arbitror à te sine multa difficultate concedẽdũ. siquidẽ dictũ est alios sermonẽ secundũ aliquid tm̃ & in parte pulchrũ affectare, poetã uero simpliciter pulchrũ: dico autẽ pulchrũ & quantũ ad res, & quantũ ad dicẽdi modũ. siquid tñ & in hoc dubitas, audacter proferto. B. Equidẽ nõ satis scio Naugeri, an ita facile tibi concedã pulchriora esse, quę poeta imitatur & sumit: qñ illa quæ tu pulchra uocas, præcipue illa sunt, quæ à poetis superadduntur, quæ & fabulæ dicũtur. omnia quidẽ partim efficta, partim etiam

Plura et vtiliora doceat poete quàm quiuis alius artifex.

B falsa, & supra ueritatẽ. nã ꝙ multa effingant poetæ, quæ nullo pacto sunt, tute ẽt dixisti. ꝙ uero & aperte falsa, & impudẽter quidẽ assumant, manifestum esse põt in ijs quæ de Aenea, & Didone Virg. scribit: quos constat multo tẽpore discretos fuisse. quę oĩa cùm falsa sint, ego quidem non uideo, qũo pulchra esse possunt. falsum.n. oẽ turpe est, cũ ex ijs constet, quæ non sunt: quare & nulla utilitas esse vr̃ in addiscendo falsa. Ignosces tñ mihi Naugeri, si peruicacior aliquãtisper sim in tuũ poetã. N. Dãnat nimirũ peruicaciã Socrates inter amicos, eandẽ tñ tolerat, cũ gratia veritatis inquirendæ cõmittit̃: quare nõ uenia Bardulo, sed cõmendatione magis dignus es, qui tã nauiter pro inquirẽda ueritate contẽdas. Duo aũt uideris obijcere in poetas Bardulo, alterũ ꝙ multa effingant, alterũ ꝙ & aperte falsa assumant. Vtrunq; aũt cũ ex ijs cõstet, quæ non sunt, pulchrũ esse non põt. primũ autẽ de ijs, quæ effinguntur dicamus: in quo illud in primis sciendũ est, neq; oĩa effingi decere, neq; ab oĩb. In vniuersnm aũt nihil effingendũ est aut assumendũ ab eo, qui poeta dici meretur, qđ aperte à veritate alienũ sit: queẽadmodũ video à nonnullis fieri, qui & flumina siccari amantiũ incẽdijs scribũt, & naues suspirijs pelli, & similia. oĩa uero quæ effingi licet, aut talia per apparẽtiam sunt, aut significatione, & allegorijs talia, aut secũdum opiniones hominũ vel omniũ, uel multorũ: alia talia sunt secũdũ uniuersale ipsum, & ideã simpliciter pulchrã, non secundum singulare. per apparentiam quidẽ sunt, vt illud, *Ter cęlum illisum, & rorantia vidimus astra*: significatione vero & allegorijs vt fabulæ, præsertim antiquæ, quarum aliæ mysteria quędam sacrificiorum & religionum significant, quædam naturas reconditas rerũ, quas nõ ab omnibus intelligi voluere: aliæ notãt historias quasdã regum & eorum vitia, aut virtutes. trãsformari

Quę effinguntur a poetis a veritate aliena prorsus esse non debent.

Quæ effingunt poeta multipliciter vera sũt

vero

verò figuras antiqua opinio fuit, lucos esse sāctos, tutelā fluminū & fontiū esse, Deos quosdā, quosdā habere nostri curā, vt Lares, & Penates, Panes, & Satyros fuisse, & Syluanos non præter opinionē mortaliū fuit: Deos cū hominib. conuersari, cū ijs loqui, quosdā & cū mulierib. coire receptū fuit, eadē existimatio de oraculis, de auspicijs habita. atq; hæc ferè & similia sunt, quæ à poetis finguntur. quæ vero addūntur supra singulare, oīa à natura rei trahuntur aut per transumptionē, aut per epitheta, aut per alia, quę ad simplicē naturā attinent, attributa à causis, ab effectib. & eiusmodi alijs conuenientijs. Falsum igitur nullū horū dici debet: falsum.n. est, qđ nullo modo est. hæc autē aliquo modo sunt, aut per apparentiā, aut per significationē, aut secundū opiniones hominū, aut secundū vniuersale: quare nec mēdaces poetas dicere ęquū est, quippe qui, vt nomē quoq; indicat, perfectores sunt magis. De ijs vero, quæ aperte falsa dicebas, ut de Didone & Aenea, scire debes à poeta nūquā assumi aperte & vulgo falsa: sed si qua forte assumuntur, oīa eiusmodi sunt, ut nō facile confutari posint: sed sunt aut lōga tēporis intercapedine oblita, aut ualde obscura, aut valde externa & longinqua, pro ut de Rolādo heroë Ludouicus Areostus hetruscis numeris eleganter cecinit. ea uero, quæ & viuentes & propinqui possunt aperte redarguere, & falsa iudicare, nemo qdē q vere poeta sit, vnquā assumet: mendaciū.n. oē turpe est, & admirationē amittit, quare ne deinceps dicito falsa à poeta assumi. iamq; qñ & plura, & pulchriora monstrauimns docere poetā, quod postremo superest ostendamus, meliora ēt esse, quę scribit: meliora aūt voco, quæ cū perfectiora sint, sunt ēt nobis chara magis & grata. Quòd autem perfectiora sint, demōstratione non indiget, quādo mōstratum est poetā circa simpliciter pulchra & maxima uersari: chariora vero nobis, & accepta magis esse hoc vno exēplo doceri potest. si.n. philosophus quispiā nos erudiens simplici oratione doceat mentem quandam esse per omnia diffusam, adamabo quidem rem isthanc, vtpote rem magnam edoctus. at uero si idem ille poetico modo eandem mihi rem referat, & declaret.

Didonis, & Aeneæ fabula an uerę sint.

Grata & chara magis tradunt nobis poetę, quam cęteri artifices.

Principio cœlum ac terras camposq; liquentes
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
Spiritus itus alit: totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Si inquam eandem rem hoc pacto referat mihi, non adamabo solū, sed admirabor: & diuinum nescio quid in animum mihi immissum existimabo. quam ob rē ò amici si poeta plura docet, si pulchriora, si charà magis, non est arbitrandū ita esse, vt paulo ante aiebas Bardulo, musicum quidem & diuinum cantum edere, vtilem autem ad nihil: quādo incredibilis & incomparabilis est ea vtilitas, quam poetæ afferunt, si recte intelligantur. quinimmo & hoc aliud addā Bardulo quod Dijs testibus syluæ huius affirmo, sancioq;, nulli si forent poetæ, nō haberemundi pulchritudines, qui eas nossent: quod quibusdam nationibus accidit, ubi poetæ non sunt, neq; etiā elegantiæ vrbanitatesve vllę, nec pulchrū quicquā. Dico aūt poetā nunc non solū, qui scribit, & numeros condit, sed & illū, qui natura poeta est, tametsi nihil scribat. est aūt ille natura poeta, qui aptus est veris rerū pulchritudinib. capi moueriq;, & (si qñ loqui accidit) per illas loqui, & scribere potest. pulchritudinū uero aliæ veræ sunt, aliæ apparent. poeta aūt est, qui veris mouetur. sunt & artificū omniū alij poetæ natura, alij non: poetæ quidē, qui ad ideā proprij artificij respicientes nullā pulchritudinē prætermittere volunt. ad propositū ergo reuertendo, si nauifactor ille

Verus poeta quis esse dicatur. num ille qui natura. an qui dictū aliquid poetice tradit.

Bardulo,

A Bardulo, magister & dñs, quē supra dicebas, vbi ingentem illam & pulcherrimā nauim construxisset, ac talem pariter constituisset, ut simul etiā valde utilis foret, non ne ꝑter pulchritudinē admirāda quoq; videret, & magnopere desideranda, ꝙ adeo vtilis foret? D. Omnino. N. Ergo & poetā ꝙ primū de omnib. rebus scribat, deinde non tātum ipsas, sed & oēs earum pulchritudines prosequatur & doceat, doceat autem tam diuino, tā admirando dicendi modo, quis non veneretur, & veluti Deum quendam existimet? adibit autē illum & qui res rusticas nosse uolet, & qui res naturę, & qui uitæ erudimenta, & alij, si de his poeta scripserit: uerum non illi adibunt qui nudas & quodāmodo rudes nouisse res uolent, sed qui perfectas, & pulchritudinib. suis ornatas quasi viuentes spectare studuerint: quare non ita est Bardulo ut supra aiebas, poetā tanquam bellarium quoddam ad voluptatē solā uocari: nec superfluum quiddā molitū putare debes Virgil. ꝙ de eadem re scripserit, de qua & Cato, & Varro, & alij prius cōmentaria ediderant. non. n. propter hoc abstinuisse poetā decuit: sed & sibi scribendum fuit, ne earum rerum pulchritudines, quæ tot relictæ ab alijs fuerant, perpetuo in tenebris iacerent. Videbatur his dictis Naugerius intermisionem orationi facturus: cum Bardulo, Magnifice, inquit, Naugeri pro poeta nauatū est: & certe bene peracta mihi uideretur dies, si vmbræ pauxillū nescio q̃d, quod adhuc reliquū est, de animo mihi leuaueris. Quidnā illud est? respondit Naugerius. & ille, Dicā, inquit. nam per Deos quid causæ est, quid iniuriæ, si diuinus, si admirandus, si & adeo utilis poeta est, cur tamen Plato & iustus quidē & poetarum ēt amicus sua à rep. poetam arcet, neq; vllo commercio sibi coniungi sinit? Cui subridens Naugerius inquit, Bene abs te factum Bardulo nunc est, qui hæc in mediū induxeris: nunquam enim hodie cōtentus recessisset poeta à nobis, nisi postremo expurgatus & hac macula abijsset. non sum nescius Platonem nolle ad magnam illam

A poetis omnes accipiũt qui dignum aliquid perfectissimo modo cognoscere cupiunt.

Quos poetas a rep. excludebat Plat.

B & admirabilem rempublicam suam poetam accedere, sed iubere, ut ad alias ciuitates se transferat. quam rem cum mecum ipse considero, tria potissimum mihi illa videntur, quæ obijcit in poetas Plato. Primum quidem ꝙ, cum sit imitator poeta, illas ignoret res, de quibus dicit. & si enim magnifice loqui potest, & omnia mirāda facere, res tamen nescit: quoniam imitationis natura est, ut illa nesciat quæ imitatur. quippe tres sunt ideę rerum, vna in eo, qui fines noscit, & res ordinat ad finem: vt musicus, qui citharam ordinat, & finem noscit cur talem ordinet: alia idea est in eo, qui facere quidem res scit, finem autem nō noscit: ut faber lignarius. tertia in eo est, qui imitatur, qui nec facere quidem scit, nec finem nouit, ut poeta, & pictor. Secundum uero quod Plato obijcit, illud est, quòd imitatio semper in peiora prolabitur. vnde & tertium enascitur, quòd poetæ sæpissime indecentia scribant, & secus Dijs & heroibus tribuant, ac par est. Iustū igitur ò amici uidetur, ut de his rationē diligenter habeamus, quoniam & ipse Plato poetarum amicos rogat vt ipsos defendant. nos quidem poetæ non sumus, sed poetarum amici. quare nostrum esse ducimus amicorum partes tueri. In primis igitur cum Plato dicit nescire poetas res, de quibus scribunt tam magnifice, si quidem dicit nescire, quatenus poetæ sunt & periti dicendi, verū profectò dicit: si vero omnino nescire dicit, verum quidem non astruit. diximus enim oportere nō solum poetam, sed quicunque rem ullam docent, illam nouisse. nihil autem refert an nesciat, quatenus dicendi peritus: nam neq; philosophus, ipse quatenus dicendi peritus, scit res naturæ, sed quatenus res illas edoctus, nec qui historias eloquenter scribit, quatenus eloquens scit ea quæ scribit, sed

Poetę num sciãt ea, circa quæ versantur.

Poeta quo dicendi peritus nescit ea de quib. scribit.

qua-

quatenus ea doctus. igitur & poeta si de re rustica aut de natura scribat, quatenus C quidem poeta & dicendi peritus res illas nescit, scit autem quatenus ea edoctus. scire autem necesse est, si quidem docere vult: nec scire tãtum necesse est, sed exactissime scire: alioqui pulchritudines & perfectiones earum rerum nunquam deligere poterit. quod si & ipsum Platonem, dum dialogizat, & tam eloquẽter loquitur, percunctemur, an & ipse sciat quæ scribat: atque equidem se scire arbitror responsurum. si vero rursus percunctemur, vtrum sciat quatenus orator tantus, & eloquentiæ peritus: minime quidem puto dicturum, sed quatenus philosophus: oportere autẽ docentem illa scire, & à philosopho didicisse. ita ergo & nos de poeta dicemus, nescire quidem, quatenus poeta est & imitator, oportere autem scire quæ scribit & à philosopho didicisse, aut alio. scit igitur inquantũ philosophus: bene scribit, inquãtum poeta. ac per hæc satisfactum Platoni puto: quoniam partim uerum dicit, nescire poetam quæ scribit, quatenus poeta est, partim non verum, si omnino nescire putat: scit enim inquãtum philosophi res edoctus, aut gesta hominum, aut alia quę docet. Quòd autem imitationis natura semper in peiora prolabatur, hoc quidem dicemus accidere non artis uitio, sed eorum, qui arte abuũtur. nam certe uerum est à multis poetarum turpia multa & indecentia scribi: quos iure non solum à rep. sua arcendos Plato censet, sed ab omnibus arceri æquum est. si igitur Platoni auferendus videtur Achilles eiulans in littore maris, pugnis se cędens, & barbã euellens: si & Iuppiter prę impatientia expectandi sibi tractans virilia: & nos quidem auferendos clamabimus. At Aeneam spem vultu simulantem, corde autem altum dolorem prementem neque ipse, ut opinor, Plato, neque nos auferendum dicemus. In vniuersum autem, si omnes comicos, omnes tragicos excludi à sua repub. volet Plato, & nos benefactum dicemus in ea repub. in qua fortasse neque Philosophos curabit esse contemplationi & ocio nimis deditos. hos autem mittemus ad eas resp. quas Arist. instituerit. D

Num imitatio ĩ peiora prolabatur.

Epilogus omnium dictorum.

Hæc sunt ò amici, quæ de poeta ipso & poetæ officio ac fine dicenda nobis uobis visa sunt pro concesso nobis tempore: quorum omnium si per breuem diffinitionẽ volumus epilogum facere, omnesq; fines eius cõprehendere, tam illum gratia cuius mouetur, quàm quo exequitur eum finem, & quo ab alijs omnibus differt, dicemus poetæ finem esse delectare, & prodesse imitando in vnoquoque maxima & pulcherrima per genus dicendi simpliciter pulchrum ex conuenientibus. verum ex his vniuersalem quãdam fortasse ideam poetæ videre datur, ipsum autem exacte introspicere non cõceditur, nisi & membra eius expressa singula demonstrarentur. quapropter ad prædicta reliquum esset circa singulas orationis partes ostendere, quę ipse sibi propria faciat, & quibus ab alijs differat: primo circa uoces simplices, tum circa earum texturas, & figuras, & musicas: & quomodo ipse aliter narret, aliter describat, aliter continuet, aliter digrediatur, aliter disponat, & loca accipiat, & dicendorum fines exequatur, & quomodo imitetur, quæ reijciat, quę recipiat, & alia eius generis multa, quibus vna dies integra non esset satis. Tempus est diem claudere, & iubere poetam valere.

HIERONYMI FRACASTORII
TVRRIVS SIVE DE INTELLECTIONE DIALOGVS.

Ad Ioannem Baptiſtam Rhamnuſium.

LIBER PRIMVS.

DVO cum pręcipua ſint, RHAMNVSI optime, quibus homo non ſolum cęteris animalibus, ſed inter homines alter alteri longe præſtat, ſcientia & locutio, locutionis quidem modũ præſtantiſsimum eſſe illum, quo Poeta loquitur, oſtendit illa diſputatione Naugerius, quam de Poeta & Poetæ fine atque officio tam fœliciter die vna in Baldi receſsibus habuit. Scientiarũ vero maxima quidem atque homine præcipue digna illa mihi videtur, quę de natura eſt philoſophia. mathematicæ enim, tam etſi certitudinẽ quandam præſtant, & multa etiam docent, circa tamen humilia quædam, & haud magnifacienda verſantur. contra vero antiqua illa Theologia, quę tum diuina, tum prima Philoſophia vocatur, nobilia quidem ac ſempiterna ſpeculatur. verum ex ijs tã pauca ſunt, quæ cognoſci à nobis valeant, tum & de illis tam incerta quoque cognitio eſt, vt penè fateri poſsimus aut nullam, aut certe quàm minimam ad nos de ijs rebus cognitionem perueniſſe. At vero quæ natura conſtant, & nobilia quidem ſunt, vt B pote ſubſtantiæ & corpora, cælumq́; atque animalia, tum & certitudinem non paruam habent, & infinita ferè ſunt, quæ ſciri poſsint: ſiquidem ubiq; natura eſt, quoquo vertamur, quicquid uideamus audiamusq́;: propter quæ Philoſophia, quæ de hiſce eſt, inter alias maxima & digniſsima cenſeri debet. Ex omnibus vero, quæ natura conſtant, cum ea ſint perfectiſsima, quæ intellectione vigent, propter ipſam intellectionem, merito ea quæ de intellectione eſt contemplatio, homine præcipue digna debet exiſtimari. Quoniam igitur à ſermonibus de Poetica à Naugerio habitis Io. Baptiſta Turrius & copioſe & accurate de intellectione diſputauit, quid eſſet, & quomodo vnaquæq; in nobis fieret: cumq́; iam ad te ſcripſerim ſermones illos, quos prima die de Poetica Naugerius habuit, reliquum eſt, vt & illos ad te tradam, quos deinceps Turrius de intellectione tractauit. quod non minus tibi iucundũ fore arbitror, qui nõ minus quàm Poeticis rebus, omni ſemper Philoſophia fueris delectatus: ea præcipue quæ circa animã & animæ operationes verſatur. de quarũ ampliſsima ſi nunc tu audias ab eo diſputari, cũ quo tanta tibi interceſſerat amicitia, equidẽ neſcio, quid gratius, quidve optatius à te auſcultari poſsit, aut legi. Igitur cum perfectis ſermonib. de Poetica magna eſſet omnibus expectatio eorũ, quos die ſequenti Turrius ſeſe habiturũ de Intellectione promiſerat; iamq́; peracta nocte, cum primum illuxiſſet dies; placuit omnibus conſuetum ad fontem reuerti, vbi ora manusq́ue lauimus. mox Turrio viſum eſt ſecedere ſecretiorem in ſyluam, quę nec longe aberat, quòd paſtores conſueuiſſent ad eum fontem matutinis horis accedere. ergo ea in ſylua quietiſsimum locum nacti cum in corona conſediſſemus, Turrius, in quem oculos omnes conuerteramus, ita occepit.

De intellectione, vt omnem animæ humanæ cognitionem interiorem cõprehendit. tractare digniſſimũ eſſe.

Naturalis ſcientia ſciẽtiarum omnium homine ipſo digniſſima eſt.

Inter naturalis ſcientiæ partes ea, quæ de intellectione, digniſſima eſt.

Intellectio-nis contẽplatio difficillima est.

Heri ô amici Poeta Naugerij animũ nostrum prima quadã purificatione lustrauit. meum esse hodie secundã purgationẽ adhibere, si fieri per me posset: quod quãtum successurũ sit nobis, equidẽ non satis scio: qm̃ nec elocutionẽ illam Naugerij, nec placidã illam materiam adesse mihi video. verũ quoad attinet ad elocutionem, nõ valde graue videretur, quãdo nec res, de qua agimus, eam sermonis curam exposcit, sed simplicius tractari vult: materia vero ipsa me terret, quę cũ difficillima scitu est, tũ laboriosissima explicatu. vidẽtur enim Dij partẽ hãc nostri, quẽ intellectũ dicimus, in abditissimo posuisse: vt vnusquisq; nostrũ eo vteretur quotidie: quo aũt pacto vteretur, nemo quidẽ utiq; sciret. est autem diuina certe & sacra quædam res hæc, quam attentare nunc nitimur, qua sola, Dijs ipsis similes videmur fieri, ipsisq; associari: qua homo denique uniuersi huius, quẽ mundum dicimus, speciem quandam & similitudinẽ præ se fert: quin unus quodã modo mundus est, in quo res omnes, quæ vbique sunt, cœlum, sydera, inane, maria, terræ, montes, syluæ, animalia & reliqua omnia reposita sunt. nam certe mens ex mundo quodam constare videtur.

Quæ nã contemplari ac scire de ipsa intellectione oporteat in præsenti tractatione.

De ipsa autẽ Mente & Intellectu, quo modo sit nostri pars, & cuius naturę, nihil nunc inquirimus, sed operationes tantùm illius, quatenus in nobis fiunt, prosequemur: quæ sint, & quot, & quo pacto fiant, quas omnes communi quodam vocabulo intellectionis comprehendimus: per intellectionem intelligentes cognitionem omnem, quæ post sensus ab anima introrsum fit, quod & nomẽ quidem significat. mox distinguemus, quæ proprie intellectio sit appellanda, & quis intellectus & mens. porrò de sensibus ipsis & eorum cognitione nihil etiam nobis agendum erit, sed supponendum. neque illud pariter perscrutabimur, vtrum in corde intellectio fiat, an in cerebro: sed supponentes in cerebro aut omnem cognitionem fieri, aut initiari, de intellectione quidem quatenus in cerebro fit, inquisitionem faciemus.

De specierũ intelligibilium ad intellectionem necessitate, natura, & subiecto.

In primis autẽ constare inter nos debet cognitionem omnem per rerum simulachra fieri, q̃ aliqui spectra vocauere: nos in scholis nostris species rerũ appellamus. quo uocabulo tanq̃ magis familiari, & nos deinceps utemur. per has.n. species cognitionẽ rerum fieri constare debet, qm̃ & sensus per easdem fiunt, & memoria indicationẽ quandam prębet: quandoquidẽ rebus ipsis absentib. nihilominus earũ recordamur, quod non aliter fieri potest q̃ remanente in anima simulachro earum & specie, quæ prius intellectionẽ fecerat. præterea intelligendo manifestũ est mutari animam ab eo, quod prius erat, cum non intelligeret: hanc autem mutationem, non potest res ipsa facere, quæ extra est, & solet obiectum uocari: quoniam per se & proxime non attingit animam: sed neque anima seseipsa mutat. necesse igitur est demitti aliquid ab obiecto, quod proxime attingat animam, atque illam mutet: tale autem non aliud esse potest, quàm simulachrum & species rerum, quæ extra sunt.

Verum enimuero de natura specierũ multa fortasse oporteret determinare, quod & alterius tẽporis & negocij est. Nunc tantum sufficiat de ijs dicere, ꝙ à rebus momento effluunt, & diffunduntur in orbem, quacunq; medium, per quod transeunt, est susceptiuum earum. tale autẽ medium vr̃ esse perspicuum & transparens corpus, quod diaphanũ uocant: per densa enim & opaca non transeunt. Item & naturã earũ esse ea animæ repræsentare & offerre, quorum sunt species, ac demum cõtrarias inter se ipsas non esse species, sed in eodem omnes simul consistere posse. & si enim dulce contrariũ est amaro, & album nigro, & calidũ frigido, horũ tamen species cõtrariæ ipsæ non sunt. quod in aere manifestũ est, in quo species omnes simul esse, &

A per ipſum ſimul tranſire poſſunt, & ſolent. Quo autẽ pacto gignãtur ſpecies, & quo modo ſeſe diffundant, & propagent, tum & quomodo reflecti poſsint, & vtrũ eiuſdem generis ſint cum formis, quarum ſunt ſpecies, non eſt in præſenti inquirendũ.

Videntur autem ad intellectionem cõcurrere primum quidem, quod intelligit, hoc autẽ eſt anima: deinde quod intelligitur, quod eſt obiectum: tertiũ vero id, per quod fit intellectio, hoc eſt ſpecies. Intellectio igitur non eſt anima, quæ intelligit, non obiectum, quod intelligitur, non ſpecies, qua fit intellectio, ſed ſi quid eſt, non aliud certe videtur eſſe, q̃ repræſentatio obiecti, quæ animæ interiori fit per receptã obiecti ſpeciem: ſicuti & ſenſatio repræſentatio eſt obiecti exteriori animæ per receptã obiecti ſpeciem: Natura ſiquidem ſpecierũ eſt, vt diximus, ea repræſentare, quorũ ſpecies & imagines ſunt: repręſentare autẽ non lapidi aut arbori & ſimilibus, ſed animæ tantum, quæ apta eſt & idonea, cui repręſentetur. Habet autem dubitationem quandam, vtrum quod dicimus intelligere, ſit actio quędam animæ, an paſſio tm̃. ſunt n. qui putent non pati ſolum animã recipiendo ſpeciem, ſed ea recepta explicare ac producere intellectionem ipſam, quæ actio quædam eſt. mihi autẽ videtur, niſi fallor, tantũ pati anima intelligẽdo, & nihil pręterea agere. ſi enim quicquam ageret, oporteret actionem illam in aliquo quidem recipi: recipi autẽ in alio non poteſt quàm in anima ipſa. pateretur igitur anima recipiendo non ſolum ſpeciem, ſed & actionem propriam, quã fecit: quare idem quatenus idem & ageret & pateretur: quæ rationes contrariæ ſnnt, & in eodem ſecundum idem eſſe non poſſunt. nec certe illud dici poteſt compoſitum eſſe, quod agit & patitur, non autẽ ſecundum idem, ſed patitur ratione materiæ, agit autẽ ratione formæ. omnino enim anima principium eſt & agẽdi & patiendi. idem autem non poteſt per ſe eſſe princi-

Intellectio quid nã ſit, nũ actio, ſeu paſſio.

Intelligere animæ potius quædam paſſio eſt, quàm aliqua actio.

B pium cõtrariorum: quod enim patitur, patitur quidem quatenus per ſe non habet, quod vero agit, agit quidem quatenus per ſe habet: per ſe autem habere & nõ habere nihil põt. non eſt igitur neceſſarium in intelligendo animã quicquam agere: ſtatim euim vbi recipit ſpeciem, repræſentatio illa fit obiecti, quando & ipſa apta eſt, cui repræſentetur, & natura ſpeciei eſt ea repręſentare, quorũ eſt ſpecies & imago.

Quoniam autem dictum eſt requiri ſpeciem rerum ad Intellectionem, quæretis fortaſſe vtrum omnium, quæ intelliguntur, ſint ſpecies, an non omnium. ſi enim nõ omnium ſunt ſpecies, quomodo potuere illa intelligi, quæ ſpeciebus carent? Si vero omnia ſpecies habent, & per illas intelligi debent, videbitur quidem & Dei & ſeparatorum aliorum ſpecies eſſe & ſimulachra, item & ipſius etiam intellectus. quare ſi per ſuam ſpeciem ipſe ſe intelligat, ſequetur quidem, quod dictum eſt, idem agere & pati ſecundum idem. Ad quod, vt mihi videtur, dicendum eſt non omnium eſſe proprias ſpecies. nam neque Dei, neque vllius abſtractornm à materia ſpecies vlla eſt, fortaſſe autem neque ſubſtantię, quatenus ſubſtantia eſt: potuere autem hæc cognoſci, ſi non per proprias ſpecies, at potuere per alienas. modum in ſequentibus oſtendemus. quare omnia poteſt intellectus cognoſcere & ſeipſum etiam, ſed alia per proprias ſpecies, alia per alienas.

Num oĩum, quæ intelligimus, ſpecies intelligibiles ſint, & quomodo introrſus ad aĩam ipſam ferantur, & in ea permaneant.

Quæ itẽ pacto ea, quæ in ſenſu eſt ſpecies eadẽ, uel diuerſa ſit ab ea, quæ ĩ intellectu.

Quæcunque intelligimus, p propriam uel alienam ſpeciem intelligimus.

His igitur ita ſe habentibus nunc eſt videndũ, quo pacto, quibus vijs ferãtur ſpecies ad interiorem animã. De ſenſibus enim minus fortaſſe eſt dubitandum, quorũ obiectum ſpecies ſuas per aerem mittunt, qui perſpicuus, & diaphanus eſt. at poſt ſenſus omnia opaca videntur. quare & dubium eſt, per quod medium à ſenſibus ferantur introrſum ſpecies. Exiſtimandũ autẽ eſt ferri ipſas per vocatos ſpiritus, qui

Quo medio ex ſenſibus ſpecies ad animam, quæ intelligit, introrſum ferantur.

 de

de natura aeris ſunt, quiq; per arterias & neruos diffuſi ſunt ac pene continui, ceu nubes quædam. poſſunt igitur per illos ſeſe introrſum ſpecies inſinuare, ceu per aerem, & vſq; ad eam, quæ intelligit, animam ferri. Eſt tamen circa tactum dubitatio quædam, quoniam in ipſo videntur recipi formæ cum materia, vt calor, frigus & alia: ſpecies autem, quæ intellectionem apportant, ſine materia ſunt. at certe & in tactu ſpecies ſine materia recipiuntur, non quidem à principio & in eadem parte, ſed primum quidem forma cum materia in certa parte, mox ab illa ſpiritualis ſpecies in vicinos ſpiritus propagata ſeſe introrſum fert, & intellectionem facit. C

Species ſenſui tactus nō recipiũtur ĩ ipſo cũ materia, & ſi non à principio, & in eadem parte.

Num ea ſpecies, quæ in ſenſu eſt, eadem ſit quæ ad intellectũ fertur, an diuerſa.

Quæretis autē fortaſſe & illud, vtrũ quæ in ſenſu eſt ſpecies, eadē manēs feratur ad intellectũ, an alia ſit, quæ in ſenſu eſt, & alterius naturæ: alia q̄ in intellectu. aliã enim eſſe fortaſſe quis exiſtimabit, q̃m, q̄ in intellectu eſt ſpecies, ſeruari diutius poteſt eo etiam abſente, cuius eſt ſpecies: in ſenſu vero ſeruari non niſi tandiu ſolet, quãdiu præſens eſt producēs. præterea ſi vniuerſale quicq̃ ipſum eſt, aliud certe eſt ab ea ſpecie, q̄ in ſenſu fuit. in ſenſu. n. vniuerſale non eſt. contra verò ꝙ eadē ſit in vtroq; ſpecies, ex his licet coniecturã accipere. primũ quidem, ꝙ eodem momēto idē ſenſui repræſentatur & interiori animę, ſignũ eſt idē eſſe repræſentãs: alioquin, ſi duo diuerſa eſſent, vnũ poſſet à duob. diuerſis repræſentari, & vnũ duas haberet ſpecies, quæ eſſe nō poſſunt. ſpecies. n. imago obiecti eſt, vnius autē nō poſſunt eſſe duæ imagines, nec duo diuerſa poſſunt vnũ referre. præterea ſecundã ſpeciem quid fecit, ſi alia eſt, & diuerſæ naturę à prima, non. n. obiectũ potuit illã feciſſe, quippe quod priorē fecit vti ſpeciē, & ſimulachrũ ſui. non itē anima illam effecit, quæ ſpecies recipit, non autē facit. ſed neq; prior ſpecies ſecundã illam produxit à ſe diuerſam, q̃m natura ſpecierũ eſt ſeſe tm̃ propagare. cũ igitur nihil ſit, à quo fiat ſecũda ſpecies, par eſt exiſtimare eandem eſſe, quæ primo in ſenſu fuit, mox & in intellectu recipitur. de vniuerſali vero in ſequētibus oſtendemus, q̃uo eadē quoq; ſit ſpecies, quę & in ſenſu extitit, modis tantũ differens. Quod vero perdurēt in intellectu ſpecies, in ſenſu nō, iccirco quidē non accidit, ꝙ diuerſæ naturæ ſint ſpecies, ſed ob id magis, ꝙ dupliciter durare & conſiſtere ſpecies poſſunt: vno modo, cum continuatæ coniunctęq; ſunt producenti, vt lumen ſoli: alio modo cum in proprio loco & propria materia ſunt conſtitutæ. non eſt autē ſenſus proprius locus & materia ſpecierũ, niſi quodãmodo non ſimpliciter. propter quod non ſeruare illas poteſt, niſi paululũ & excellētes amoto producente. at intellectus diutiſsime ēt pōt ſeruare abſente obiecto, q̃m ſimpliciter finis eſt ſpecierũ, & locus, & materia propria earum: quę autē ſit diſpoſitio illa quæ conſeruat, ego non poſſum nunc dicere. conſtat autem eſſe illam, & alios conſeruare melius, alios deterius. quid igitur ſit intellectio, & per quæ, & quo modo fiat, ita in vniuerſum determinatũ ſit. nunc de vnaquaque intellectione agamus, quæ ſit, & quo pacto obeatur, à ſimplicioribus incipientes. D

Eadem prorſus ſpēs eſt in ſenſu & ĩ intellectu, ratione tamen diuerſa.

Species in intellectu diutius manēt, quia ꝓpria materia, & proprio loco ſunt.

De prima et ſimplicißima poſt externos ſenſus operatio ne, q̄ ipſius cōmunis ſenſus eſt opus, quid ſit, & q̃uo fiat, & quod ſilius ſit obiectã.

Communis ſenſus vna quædam.

Eſt autē prima & ſimplicisſima interioris animæ cognitio ea, quæ ſenſibiliũ rerũ fit, quæ vnũ numero ſunt, vt Callyæ, Dionis, & aliorũ, quæ ſingularia dicuntur. hęc enim à ſenſibus primo cognoſcuntur, mox ſpecie eorum ad interiorē animam perlata interior eorundē cognitio ſit. in quo illud dubiũ eſſe poteſt, vtrum, quemadmodum diuerſorum genere ſenſibilium diuerſi ſunt ſenſus, ita & in interioribus potentijs oporteat illas diuerſas eſſe, quæ ſenſibilia diuerſa diiudicant: puta vna quæ colores, alia quæ ſonos, & alia quæ ſapores, & ita de alijs: an magis vna potentia eſſe poſsit, quę diuerſa & diſtincta generib. apprehendere & dignoſcere valeat.

at

A at certe vnam esse potentiam necesse est, quæ omnia quanquam diuersa, cognoscat. qm̄ si semper diuersæ essent potentiæ illæ, quæ circa diuersa versantur, nunquã quidem daretur posse diuersa distinguere, & comparare, & dicere, hoc albũ nõ est hoc dulce, vel hoc sonorum. quemadmodum nec sensus id possunt facere, propterea ꝙ vnus sensus non percipit, quæ aliorum sunt, nec extrema cognscit: nos autem videmus interiores potentias diiudicare diuersa, & cognoscere diuersa esse. quare necesse est & extrema ab vna cognosci, & iudicium id ab vna fieri. causa autẽ est, quia interioris animæ potentiæ, speciem inquantũ speciem recipere possunt, eo ꝙ sensuum omniũ perfectiones, vt longe perfectiores includunt, & insuper maiorẽ & potiorem facultatem adijciunt. inter sensus vero vnus potentiam & virtutem alterius non includit propter imperfectionem eorũ: propter quod & vnusquisq; certo organo indiguit. ꝙ igitur circa interiorem animã potẽtiã sit, quæ vna existens possit tamen diuersa genere iudicare & apprehendere, manifestũ esse debet: ac talẽ omnes astruunt & ponunt, quicunq; hac de re scripsere: & ipse etiam Plato ante Aristotelẽ. Vtrũ autẽ prima hæc potentia, quæ sensibilia omnia apprehendit, eadẽ etiam sit, quæ illa comparat & distinguit, an vna sit quæ solum omnia apprehendit, alia vero, quæ distinguit & comparat, dubitationẽ quandã habet: de quo posterius nonnulla dicemus. nunc tantum dixisse sufficiat vnam primã esse facultatẽ, quę sensibilia omnia potest recipere & cognoscere. Quam video ab omnibus communem sensum vocari. sensum quidem, quia ita sensibus cõiuncta est, ita intima, vt simul cum sensibus actu fiat: quinimmo nec sensus ipsi fungi officio suo videntur, nisi & hæc cõmunis facultas consentiat. communẽ autẽ vocant, quia sensibus omnibus ut arbiter communis est. apprehendit autẽ hæc sensibilia eo pacto, eisdem cõditionibus, quibus illa in sensibus primo fuere, siue unum per se fuerint, siue per accidens vnũ: sunt autẽ
B ferè semper unum per accidens ex pluribus simul coniunctis conflatũ. nam quoniam species nata est & rem & rei modos offerre, hinc fit, ut cum oculus, exempli gratia attigit coloris speciem, simul etiã & coniuncta cum colore recipiat, qui modi dicuntur: hæc autem sunt numerus, quãtitas, figura, locus, situs, motus, actiones, distãtię, similitudines, & alię relationes, & alia, quibus res consistunt. ad quos quidẽ modos ualde aduertere necesse est, quoniã principiũ non paruũ dicẽdorũ hoc erit: quinimmo miraculum fortasse uidebor uobis dicere, si octo aut decem aut paulo plures species in anima esse protulerim, ingentem uero illam conceptionum multitudinem modos esse paucarum illarum specierum uarios & tã diuersos. simplicissima igitur & prima cognitio, quę ab anima post sensus fit, est singulariũ & sensibiliũ rerum à sensu communi facta, qua autem in parte fiat, in sequentibus inquiremus.

Causa, ob quam exteriores sensus certo organo indigent ĩteriores nõ.

Cõis sensus cur sic est appellatus.

Cõia sensibilia & per accidẽs qua & quomodo ad sensum spectent.

Quoniam autem facta intellectione omni cõstat seruari ipsam apud animam, & absentibus etiã obiectis posse nos rursus cogitare circa intellecta, inquirendũ nũc est, quid reseruetur apud animam & quomodo. utrum reseruẽtur rerum species & simulachra, an alteratio illa, quæ in anima fit, dũ intelligit, siue actio sit, siue passio: sunt enim qui putent non reseruari species, eo ꝙ specierum natura est tãdiu esse & consistere, quandiu producens illas est præsens, remoto autem interire. quare alterationem & passionem in animo factã solum seruari. sed certe si ita dicamus, necessariũ illud uidebitur, ut semper actu sit anima, & semper idẽ intelligat. actio enim id est, per quod aliquid actu est, similiter & passio: alteratio autẽ illa aut actio est, aut passio. si igitur apud animam semper est, utiq; actu semper erit anima. Preterea

Quid post intellectionẽ remaneat ĩ anima, an species, seu alteratio, & quantum in ipsa permaneãt, ac multiplicentur. Non a teratio, qua ipsa ĩtellectio est, sed species ĩ aĩa ipsa post omnẽ intellectionem tanquam in fine & proprio in loco remanent alia magis alia minus.

motus omnis & alteratio nihil aliud est, q̃ forma, quæ recipitur, quatenus aliquid C actu fit, quod in potentia erat. in intellectione non recipitur aliud, q̃ species repręsentans, per quam actu fit anima. impossibile igitur est alteratione hanc à specie separari. quare omnino species erit, quæ reseruatur. quomodo autẽ non semper intelligat anima per omnem speciem, paulo post dicemus. dictum est autẽ & quomodo absentibus etiam obiectis possint in intellectu seruari species, certa illic dispositione cõparata à natura, quoniam finis est intellectus & locus specierum. Sed vos quęretis fortasse, quo pacto situẽtur species, quas reseruari in anima post intellectionẽ dicimus, quo ordine, qua positura siue in cerebro ipso, siue in spiritibus conseruentur: omnino enim dubium est, vtrũ singulæ in singulis spiritibus sint, & omnes eadem in parte, an hæ quidem in his, illæ vero in illis, vt colores in certis, soni in alijs, odores in alijs, & sic de reliquis: amplius & quomodo se habeãt species, quæ eiusdẽ generis sunt, vt niuis & laris, vtrum vna ex ambabus species fiat, an duæ remaneant.

Esse autem in spiritibus singulis singulas species inopinabile quidẽ est, & cõtra specierum naturã. diximus enim diffundere sese species & propagari vndiq;, & quacunq; medium susceptiuũ illarũ est, & contrarias inter se nõ esse. cur igitur qui coloris speciẽ recepit spiritus, non ẽt soni recipiat, & saporis, & aliarum, si esse simul possunt, & nullã habent contrarietatẽ inuicem? quã ob rem neq; hæ quidẽ in his, illæ in illis species sunt, sed omnes simul & vna in parte, atq; vno in puncto oẽs, quasi altera alteri superincumbat. Duarũ aũt specierũ eiusdem generis opinandũ est vnã quodã modo fieri speciẽ, quodã modo non vnam. vnã quidem, qm̃ forma est vna, & subiectum vnum: non vnã autem, quatenus repręsentatiua est & imago, quod accidit propter modos & coniuncta, quæ offert diuersa existentia, & modo niuẽ, modo lac referentia. quare quatenus imago est, non vna species, sicut neq; vna res, quæ D offertur: vna tamẽ est secundũ se, & secundum esse, quod habet vt qualitas, cui accidit habere modos plures. non sunt autẽ modi illi in specie nisi, vt dicitur, repręsentatorie. neq; enim pedalis est species, aut bipedalis, quadrata, aut rotunda, sed res eiusmodi sunt: species autẽ, qm̃ imagines sunt aliorũ, modos quidẽ illos habent vt imagines tantum, & vt repręsentant. qua de causa quodã modo vna est species, quodam modo non vna. reseruantur ergo & cũ eisdem modis, quibus fecerunt intellectionẽ. & specierum aliæ diutius reseruantur, aliæ breuius, & animalium alia melius reseruãt, alia deterius. Diutius illæ reseruari sunt aptæ, quæ recentes sunt, senescentes enim euanescunt. item & permanentiam maiorẽ sortitæ sunt, quæ longius, & ad plura diffundere se consueuere, vt lumẽ & sonus: propter quod eorũ, quę vidimus, aut audiuimus, reminiscimur magis, q̃ eorum, quæ gustauimus, aut olfecimus: illæ etiãnum diutissime seruari solent species, quæ sæpius repetitę fuere, tũ & quibus applicatio maior facta fuit. qua de causa & quæ nos delectant, & noua, & magna, & quę tum admirationẽ, tum timorem inducunt, omnia solent tenaciter retineri. Solent etiã quę reseruatæ sunt species quandoq; quidem debiles, & impotentes fieri, qñq; etiam interire. Duo modi sunt quibus debiles redduntur: alter est seniũ earũ, nam & ipsæ consenescunt: alter est læsio eius dispositionis quæ habet conseruare. qm̃ enim illa qualitates subiecti consequitur, inde fit, vt sæpe impotentes reddãtur species, quod & senibus euenire consueuit, & aliquibus propter morbos, quales ferè sunt pestilentes febres, è quibus quędã adeo feræ visę sunt, vt si qui ab ijs euasissent, adeo tamen immemores remansere, vt vix & proprij nominis, & proprię domus

Non singulæ species singulis in spiritibus, sed in vna & eadẽ prorsus parte tanquam in puncto situantur.

Diuersarũ rerum eiusdem generis vna est spẽs essentialiter, plures vero repræsentatiue.

Quæ species diutius reseruentur.

Quot modis spẽs reddantur debiles, intereant ac euanescant.

mus

A mus recordarētur. consenescūt aūt species, qm̄ spiritus, in quibus illę sedē habent, alij continēter intereunt, alij regenerātur, nō corrūpunt tn̄ species corruptis prioribus spiritibus, qm̄ in nouos, & recenter genitos sese propagāt, & cōseruant. verū id euenit, vt quāto magis absunt à primis, tāto in dies debiliores reddātur, ac demū sensim adeo impotentes fiāt, vt senescētes quodāmodo in nouos spiritus sese propagare non posſint, neciā mouere animā. ſi enim ab A spiritu spēs trāseat in B, & ab hoc in C, & ab illo in D, & à D in E, validiſsima quidē est prima species, q̄ est in A, valida itē, quę est in B, sed minus tn̄, minus quoq; q̄ in C, & minus q̄ in D, & adhuc minus cęteris quę in E: quare tandē deuenitur ad tantā tenuitatē, vt in F, & in G, progagari non posſint species senio suo confectę, vnde postremo cū intereūtibus suis subiectis intereūt, nisi aliquę per iteratas intellectiones reuiuiscant, & uires capiāt. sic enim reiuuenescūt. De intellectione igitur quid sit & qūo, & per quę fiat, & q̄ sit prima & simpliciſsima intellectio, & qūo reseruent, situēturq; species, & ꝑdurent, & consenescant, & pereant, hactenus dictū sit. nunc de alijs dicamus quę ab hac consequenter fiunt animę operationes, prius tn̄ bene cōmodeq; fieri arbitror, si non ea abutamur occasione, q̄ pueri nostri musica ꝓstari solet, ut per eā aliquantisp recreati, alacriores redeamus ad hos seueriores sermones. Significauit igit̄ Naugerius puero, ut aliquid caneret: q tēperata suauiter cythara, ita dulciſsime cecinit.

Natalem Thelayra tuum lux craſtina reddet.
Craſtina lux mihi ſancta. tuos age Lucifer ortus
Profer, & Auroram propero dux euehe curru.
Euehe, ſed ſero tardus cede heſpere cęlo,
Longa vt eat, fęlixq; dies. lege lychnida Leuce
B *Et viridem violis intexito amaracon albis.*
Serta duo mihi necte: vnum quod poſtibus ipſe
Appendam Thelayra tuis, mea maxima dona
Nota tibi: aſt aliud, quod feſta luce laborum
Immunes decoret plena ad præſepia tauros.
Tu vulgo Veneriq; palam formoſa videnda
Comptaq;, ſed clam pulchra tuo, ſed compta Myconi
Incedes, tacitisq; Deam venerabere votis,
Vt mea tu, tuus ipſe vt ſim: Dea maxima votis
Annuet. at tu omnem Thelayra abrumpe pudorem
Tum, cum expectatum difflabit tibia cantum,
Ardentesq; ſono in choreas accendet amantes.
Tum dextram læuamq; manus iungamus amicas,
Inuideantq; omnes, neque enim te doctior vſquam
Vlla ſalit, non ipſa Iole, non nata Lycotæ.
Me vero quales in cęlum tollere, ſaltus
Aſpicies Thelayra, modo & te flectere in orbem?
Et modo te contra ſtantem mira arte mouere
Ante retroq; pedes, ſpatio nec cedere ab vno
Ipſa Venus cęlo ridens ſpectabit ab alto.

De ſubnotione, ĩtellectionis ſecunda operatione, q̄ phātaſia primū opus aſcribitur, qd ſit & quomodo fiat, & qđ illius obiectū

Hæc cum ceciniſſet puer, riſiſſemusq; omnes, Turrius ita rursus sermonē excepit. Nunc ò amici de ſubnotione proſequamur, qui natura ſecundus intellectionis est

actus, & ante alios post sensum communē fit. uoco autē subnotionem nunc eā cognitionē, qua sub uno quodā apprehenso multa alia simul confuso quodā ordine sese offerunt: ad quę cōsequenter mouetur anima, unum post aliud ceu inspectura. constat enim in animali esse motum hunc, qui non est cōpositio, aut ratiocinatio, in qua ueritas, aut falsitas sit, sed simplex, & sola repręsentatio unius sensibilis post aliud. sed neq; etiā memoria est hęc operatio, tametsi memorię assimiletur, sed natura, & tēpore, & ratione prior memoria est, ut statim ostēdemus. quapropter & de ipsa diligenter quęrendū est, qm̄ nihil aliud de illa hactenus determinatum uideo, ut par erat, & oportebat. propter quod & nouo uti uocabulo coacti fuimus, cū nullum aliud huic operationi impositū uideremus nomen: unde subnotionē appellauimus. de qua siquid ab Aristotele traditū est, uidetur quidē cōmuni Phantasiæ nomine cōprehendisse. multas enim operationes habet facultas illa, quę ab ipso Phantasia appellatur, inter quas prima illa uidetur, quā nunc subnotionem uoco. recte enim dicebat phātasiā neq; uerā ex se esse, neq; falsam, sed multa ueluti in theatro perspicere: quo modo aūt ad illa multa, de uno in aliud, feratur anima, ipse quidem nō planè dixit. quod nūc si inquiramus, non ab re fieri uidetur. Fit igitur operatio hęc & motus ab anima inferiori statim sensibilibus oblatis, interdū quidē sensu ad huc actu existēte, interdum post. quoniā enim sensibilia offerūtur animę eo pacto, quo sunt in re, sunt autem semper ferè per accidens unū (ut dictū est) in quo multa cōiuncta sunt, ceu in toto quodā: hinc fit, ut anima prius totum illud apprehēdat, in quo & alia coniuncta offeruntur quidem, & simul apprehenduntur, sed ueluti de longe, & confusa. mouetur ergo & ad illa, primo ad unū, mox ad aliud, & aliud, ijs semper prius oblatis, quæ actu sunt magis, & ualentius mouent. ut uiso quidē nemore hoc primum ceu toto quodā, in quo & hę pinus, & hæ fagi inerant, non cessauit profecto anima, donec & has pinus, & has fagos nouisse uoluit. & rursus hac fago spectata ceu toto quodā, in quo & trūcus, & rami, & folia, & baccæ cōtinebātur, ad truncū, & ramos, & folia, & baccas sese conuertit. & ita de alijs, quę cōiuncta sunt. non fecit autē motionem hanc sensus ipse per se, sed interior anima, quę simul cū sensu actu fit, & potentiā maiorē habet. signum cuius est, ꝙ idē sit motus, si & per duos sensus sensibilia offerantur, ut ignis calidus, & rubēs: statim enim mouetur anima ad duo illa coniuncta, quod fieri nō potest à sensu, cuius non est sensibilia alterius sensus dijudicare. Sicut autē subnotio fit sensu actu existente, ita & nōn existēte idē fit reseruatis in anima speciebus: ut si uiso nemore hoc accidisset statim discedere. Sed uideo uos (nisi fallor) tacite subdubitare, ac poscere quidnā sit motus iste animę de uno in aliud: qn̄ dictū est non mouere se animā intelligendo, sed pati tantū. deinde si pręsentes sunt animę species omnes, & uno in puncto omnes (ut dictū est) cur una magis mouet, q̄ alia? aut si hęc forte magis mouet, q̄a potētior est, & magis actu, cur illa non semper mouet? & q̄uo derelinquitur illa, subit aūt alia, & mouet, q̄ debilior fuerat? ꝓpter hæc igitur quędā sunt nobis recipiēda, & supponēda. ac primū quidē ꝙ, licet species omnes pręsentes animæ sint, & uno in pūcto omnes, non tn̄ omnes æqualiter mouent, sed illæ prius, & fortius, quę actu sunt magis, quę uero sunt actu magis, dictū est supra. Deinde & illud recipiendum est, ꝙ ad faciendā intellectionem non sufficit pręsentia specierū, sed requiritur & applicatio animæ, & intētio: ꝓpter quod sępe nec illa, q̄ pre oculis sunt, uidemus, ꝙ intentionē non adhibemus. Ad hęc autem & illud pręnotandū est, ꝙ sicuti ad oblatum & habitum

Non unā sed multas esse phātasiæ operationes, quarum una subnotio dicitur Aīa cognoscens q̄uo de uno in aliud in ipso phantasiæ opere feratur.

Apta nemoris similitudo ad intelligendā ipsam subnotionē.

Fit subnotio sensu existente ī actu, uel non existente.

Instantia.

Ad intellectionē quam necessaria sit animæ applicatio, & intentio.

A habitum bonum lætitia fit, ita ad oblatum quidẽ, nõ autem habitũ, aut non bene habitũ tristitia innascitur: ex tristitia autem hac consurgere appetitus solet ad prosequendũ bonum oblatũ, sed nõ planè habitum. ex his igitur ratio omnis pendet eorũ, quæ vos arbitror dubitare. primũ.n. quod mouere se animã dicimus, nihil aliud est, q̃ applicari ipsam atq; intendi ad vnum aliquid, non mouet autẽ anima sese, sed eius instrumenta mouentur recepta specie boni. dico aũt instrumenta animæ spiritus ipsos, & neruos, ac membranas. omnia.n. hæc in intentione animæ mouentur. spiritus quippe multi vniuntur, nerui & membranę tenduntur, vnde & intentio dicta est, ac tandem virtus omnis, ac vis animæ ad vnum quoddã applicita, & intenta est: quare & hoc ipsum primo, & ante alia apprehendit, & noscit, tale autẽ est quod vt totum offertur: hoc.n. maxime actu est. non mouet autem semper, quoniam par to illo, & noto, ac lætata anima in ipso nouus appetitus insurgit ad alia, q̃ oblata q- dem, ut bona, non aũt cõmode habita, & distincte, sed confuse, & veluti de longe, & per vmbram tristitiam pariunt, vnde appetitus innascitur ad ea etiam dignoscẽda, quæ in toto illo vti coniuncta offeruntur. quare & ad illa applicatur. prius aũt ad id quod inter illa magis actu est, mox ad aliud, & aliud donec aliquid eam distrahat, aut labore fessa desistat. per hunc ergo modũ hæc animæ operatio conficitur, quã subnotionẽ vocauimus, in qua neq; ueritas est, neq; falsitas, neq; adhuc memoria est. fit aũt modo in sensibilib. vnius generis, & vnius sensus, modo diuersi, in vniuersum autem fieri subnotio potest in ijs oĩbus, in quibus plura coniuncta esse solent, siue loco cõi coniuncta sint, siue situ, siue figura, siue subiecto, siue actione, siue similitudine, siue aliter. à qua uero potentia fiat, utrum à sensu cõi, an alia potẽtia perfectiori si quæratis, ego quidem ab alia potentia fieri illi proxima, & perfectiori arbitror, il-

Anima, cũ intelligit, nõ se mouet, sed eius instrumenta, speciebus in ea receptis.

Subnotio qũo fiat.

Quod sit subnotionis obiectum.

Subnotionis actus cuius potentiæ sit.

B la scilicet quæ ab Aristotele phantasia dici vr̃. ita autẽ fortasse opinandũ est, quoniã natura vr̃ semper à minus perfectis procedere ad perfectiora per certos gradus. primum igitur cum fecisset sensus imperfectissimos, & non nisi vnius generis capaces, mox perfectiorem potentiam cõstituit, quę sensibilia omnium generum posset cõprehendere, & non ultra ualeret, post quam aliam adhuc perfectiorem ordinauit, quæ & ea posset quæ communis sensus, & pręter ea etiam subnotiones exerceret.

De subnotione, secunda operõne phãtasiæ. secundũ q̃ anima cognscẽs cõponit, uel diuidit, quomodo fiat, et quo pacto verum vel falsum in ea significari cõtingat affirmãdo, seu negando: & vtra Prior sit, affirmatio, an negatio.

Sũt autem & aliæ operationes quæ subnotioni ualde proximę sunt & quasi cum illa coniunctæ, de quibus ordine suo cõsequens est, ut agamus. nam quoniam intellectiuæ animæ finis est addiscere: assecuto autẽ fine semper lætitia fit: hinc accidit, vt quasi accenso discẽdi amore postquam subnotiones primas fecit, cupida quodãmodo fiat discendi & alia, quæ illi non planè distincta offeruntur in illis multis, quę per primas subnotiones cognouit, qppe in ijs offerunt̃ conuenientiæ, & differentiæ eorum: quare illa inter se comparans videt alia esse diuersa, alia similia: hoc autẽ ꝙ dico comparare non aliud est, q̃ recipere quædã sub vno quodam modo, quo in re sunt: quæ.n. diuersa sunt locis proprijs, formis, figuris, magnitudinibus, actionibus & alijs, hæc quidem anima recipit ut diuersa, iamq; componere dicitur, & diuidere. diuidere quidem, cum quædam recipit, ut diuersa, componere uero cũ quædam recipit, vt coniuncta & vnita. nihil enim prohibet, quę in aliquo diuisa sunt, in aliquo esse coniuncta. quæ enim locis proprijs diuisa sunt, & formis, & figuris, & situ, & actionibus, cõiuncta esse possunt communibus locis, ut in theatro, in templo, in foro, in naui, & alijs. item & coniuncta similitudine, & actione, & subiecto, alia, & figura, & eiusmodi multis. hos ergo modos, quibus anima res concipit volentes

Aĩa quomodo componit, vel diuidit.

nos

Affirmatio et negatio quid sint

nos voce significare, adiecimus in voce, est, & nõ est: per est, quidẽ affirmationẽ fa C ciẽtes, hoc est connotantes modum, quo anima cõcipit quædam, vt cõiuncta, & vt vnũ: per nõ est aũt significãtes modũ, quo anima cõcipit quædã, vt diuersa. non. n. in re est verbũ illud est, aut nõ est, sed solũ extrema in re sunt, & modus ille, quo cõ cipiuntur ab anima, siue modus ille sit in re, siue non sit, appareat aũt, qua de causa

Aĩa quando vera. vel falsa dicatur.

aĩa iã & vera dr̃, & falsa. vera quidẽ cũ ita est in re, vt concipit, falsa aũt, cum aliter concepit ac sit in re propter errorẽ, de quo mox dicemus. Quæsiueritis aũt fortasse vtra prior apud animam sit affirmatio nè, an negatio. vr̃. n. quibusdã affirmatio esse

Num affirmatio sit ipsa negatione prior.

prior, quia negare vnũ de altero non possumus, nisi prius illa ut duo cognita sint. si aũt cognoscuntur vt duo, necesse est vtrunq; cognosci prius, ut vnum: quare vr̃ aĩa prius dicere, hoc est vnũ, & sic prius affirmationẽ facere. mox negationẽ, ꝙ hoc nõ est illud. Contra vero vr̃ negatio prior fieri, propterea ꝙ si affirmamus aliquid de aliquo, necesse est cognoscere illa, vt duo, & diuersa inter se: quare prius alterum de altero negamus, q̃ affirmemus. qua in dubitatione vr̃ mihi natura prior negatio, q̃ affirmatio, non solum propter dictam nunc rationem, ꝙ oportet quæ affirmamus prius fuisse cognita, ut diuersa & duo, sed ꝙ multo facilius est videre ea, quib. res inter se differunt, q̃ ea in quibus conueniunt, & coniunctæ sunt. differentię enim multę sunt: vnum autem est id in quo conueniunt. quod vero dicebatur in negatione oportere duo illa esse prius cognita seorsum, vt vnum, verum quidem est, sed illa cognoscuntur vt vnum conceptu simplici, non composito, & per enunciationẽ dicentem hoc est vnum, sic enim oporteret vnitatem cognitam esse, ut distinctam à subiecto. quod si etiam detur, illud pariter eueniet, ut duo illa cognita fuerint prius, vt distincta. quare omnino prior est negatio, quàm affirmatio.

De numerãdi & imaginandi actu, qui dicũtur, quid sint & q̃uo, & circa qua fieri contingant. & per quã potentiam.

Vt ergo ad propositum nostrũ redeamus, illud resumendum est post primas sub D notiones factas, ꝑ quas plura cognoscimus multo distinctius, q̃ oblata fuissent in toto illo, quod prius apprehenditur, iam incipit anima cõpositiones facere, & negare, & affirmare vnũ de altero. deinde & numerare ẽt addiscit: tũ & imaginari simul, & memorari, ac consequenter alia multa & maiora moliri. Prius autẽ dicemus de ijs, q̃ penè cõiuncta cũ subnotionib. sunt. vbi igitur post primas subnotiones didicit, cõpositiones, & diuisiones facere, cępit ẽt numerare. sicut. n. primũ, qđ cognouit, ut vnum per se ens recipit, ita & scđm vt per se vnũ apprehẽdit, & tertiũ, & alia. quod igitur vnitate sola metitur, vnũ appellauit, quod duabus, duo vocauit, quod tribus,

Animã numerare. & numerus q̃d sit.

tria, & quatuor, & quinq;, & ita de alijs in infinitum. nihil enim aliud est numerus, q̃ acceptio plurium, quatenus in vnitate conueniunt, & ab illa pluries mensurantur. At uero & per idem principiũ post subnotiones cœpit anima imaginari. nam ubi per subnotiones plura ut plura & distincta cognouimus, si illa plura consideremus,

Imaginatio quid sit, & q̃uo fiat, et qua nã anima imaginari dicatur.

qualiter se habent in toto aliquo, in quo coniuncta sunt, tunc dicimur imaginari. nihil enim aliud est imaginari, q̃ plura vt plura recipere, & cõparare ad id, in quo coniuncta sunt, & uidere, qualiter vnumquodq; sese in illo habeat: quæ operatio post subnotionem natura fit. fieri autem in omnibus potest, in quibus plura esse coniuncta possunt, siue loco cõiũcta fuerint, siue situ, siue forma, siue figura, siue actione, siue ordine, siue similitudine, siue aliter cõiũcta esse accidat: qđ maximè ostẽdunt mathematici, & architecti, & pictores, & qui artes exercẽt. mathematici. n. & angulos, & lineas, & figuras exacte simul cõsiderãt, ut sese habent: pictores vero & hominẽ, & hominis partes, & partium partes vsq; ad minimas tenent, quo ordine, quo

situ

A situ sint, & moto vno mẽbro, quid agãt reliqua. Similiter & architecti circa ædificia se habent, & alij circa artes. quinimo & in ijs, quæ finguntur, sua quoq; imaginatio est, & in futuris, & faciendis. in oĩb. n. & rerum ordines, & partes, ut sese habere debẽt, perpendimus: propter quod & alios bene imaginatiuos dicimus, alios male. Vide te iam, q̃ magna sit facultas animæ. primũ. n. sensibilia simplicia per sensus ipsos agnoscit: mox maiori potentia vsa sensibilia omniũ sensuum dijudicat: deinde & adhuc maiorẽ potentiam assumens subnotiones facit, & confuse oblata distinguit: quo facto eorũ cõpositiones, & diuisiones operatur, ad hæc autem & plura illa, quę distinxit, cõparat & inter se, & ad id, in quo cõiuncta sunt, ac videt, quo pacto vnũquodq; sese in illo habet. has aũt maiores operationes facit facultas illa, quam Phantasiam alij vocant: è nostris vero quidã communi quodam nomine imaginationẽ appellare maluere. nos, quo melius intelligeremus rem ipsam, imaginationem non omnes has operationes uocauimus, sed vnam tantum. potentiam uero illam, quæ & hanc, & alias operationes exercet, Phantasiã volumus appellare. quanquã aliqui eam potentiam, quæ cõponit & diuidit, non phantasiam, sed cogitatiuam uocant, in qua est ueritas & falsitas, phantasiam vero, in qua nec veritas est, nec falsitas. nos autem vnam tantum eam potentiam existimamus, quæ prædicta omnia docet.

Hominum cur aliqui fortis, alij debilioris imaginationis sint.

Collige oẽs ex tanto viro phãtasiæ operationes.

Hæc autem & alias multas actiones habet, inter quas & illa est, quæ memoria vocari solet. de qua diligenter agendum iam est, & vidẽdum, quo pacto differat à subnotione. nõ est autem memorari idem, quod reseruare species, tametsi non fiat memoria nisi reseruatis speciebus. in reseruatione. n. specierum per se nulla intellectio fit, at in memoria, reintellectio quædam fit eius, quod prius etiam intellexeramus. Fit autem reintellectio hæc, occasione cuiusdam, quod aliàs obseruauimus cum eo B coniunctum, quod reintelligitur, comparauimusq; inter se, ut cõiuncta, quare q̃m species solet rẽ, & coniuncta referre cum re, inde fit ut occasione aliqua oblato vno repræsentetur & aliud. vt uiso Dionis famulo recordatio fit & Dionis, quos aliàs comparauimus in relatione serui & dñi: quin & aliorum etiam recordamur, quę cũ Dione fuere coniuncta, ut q̃ heri in porticu deambulabat, & cum quo, & quæ dicta fuere, & reliqua. Similiter & visa picea illa, quæ istic est, recordati fuimus & illius quam olim uidimus in hortis doctissimi viri Petri Bembi in agro Patauino, prope Nonianum ad villam Botiam, de quo fortasse dubium esse potest, quo modo fiat, quoniam hæc picea nunquam comparata fuit ut coniuncta cum Bembi picea. nihil autem refert, si hæc nuper visa comparata non fuit, dummodo forma coniuncta ipsa fuerit. cum forma enim nunc oblata coniuncta est & illa, quæ apud Bembum in Noniano agro aliàs fuit cognita: quare ex noua hac occasione recordatio facta est & alterius. Videtur autem fortasse vobis & subnotio, de qua nuper diximus, esse memoria quædam, quoniam & illa fit ad prius nota, quæ reintelliguntur distinctius occasione illius totius, in quo cõiuncta, & confusa erant: sed certe differentia multa est inter eam, quam subnotionem vocauimus, & memoriam. memoria enim interiectionem quandam temporis poscere videtur, subnotio autem fit statim ad coniuncta confusa, quippe cum sensu etiam actu existente fieri possit. pręterea subnotio ad prius nota fit, sed cõfuse nota, memoria uero potest inter distincte cognita fieri, ĩmo in memoria præsupponitur cõparatio quædã inter distincte prius cognita. videtur etiã memoria ꝓprie fieri inter ea, quæ prius nota ꝑ subnotionem fuere. quamobrem & tẽpore, & natura, & ratione videtur memoria à subnotione

De memorãdi et reminiscẽdi actu, quid nã sint & q̃uo fiãt: & illorum a subnotione discrimine.

Memoria tẽpore, natura, & ratione à subnotione diuersa est. etsi nõ nunq̃ et admisceatur.

ſubnotione differre.illud tñ non neſciendum eſt, interdũ, dum memoramur, offerri quædã uti confuſa, & per umbrã, ad quæ diſtincte cognoſcenda mouetur aĩa, qui motus nõ proprie memoria, ſed ſubnotio eſt. nihil.n. prohibet cũ memoria qñque cõmiſceri ſubnotionẽ, ſicuti cũ diſtincte cognitis poſſunt ſæpe quædã cõiungi confuſe oblata, aut ẽt dubia. ſi igitur ea confuſe oblata, aut dubia diſtinctius cognoſcamus ſine diſcurſu, ſubnotio ſola fit. ſi vero per diſcurſum cognoſcamus, nec ſubnotio dr̃, nec proprie recordatio, ſed reminiſcẽtia, quippe ea quæ aliàs in memoria ſeruauimus, cũ reintelliguntur occaſione aliqua, vel promptiſsima ſunt, & apta ſtatim mouere animã, uel iã quodãmodo è memoria decidere, & indigẽt quadã peruestigatione: vel & ſi non prõptiſsima ſint, non tñ multa peruestigatione indigent, ſed ſolũ intẽta applicatione. quæ ergo prõptiſsima ſunt, & ſtatim ſeſe offerunt, ut aliàs collata cũ illo quod occaſionem præbet, memoriã facere dicũtur: quę uero indigẽt perſcrutatione & diſcurſu quodã, reminiſcentiã. at illa quę ſolã intentã applicationẽ poſcant, ſubnotionem: ut in exemplo piceę uiſæ apud Bembum in Noniano, ex hac quidem quę iſtic eſt recordati fuimus & illius, qm̃ promptiſsima in memoria noſtra fuerat. Si uero velimus recordari, quo tp̃e uiſa fuit, non poſſumus quidẽ, niſi ex diſcurſu quodam, qm̃ penè è memoria tp̃s id decidit: quare recordati, ꝙ nos roſa plurima coronauimus, roſa autem non niſi uere prouenit, hinc reminiſcentiam fecimus, quod uere viſa fuit. reminiſci.n. dicimur id, quod de nouo per inquiſitionem addiſcimus, aliàs quidem notum, ſed iam è memoria delapſum. Quòd ſi uelimus ẽt eorum recordari, qui affuere; qm̃ id non admodũ prõptum eſt, videmus tñ quaſi in confuſo, ſic quidem ſolã intentionem, & applicationem ad confuſe oblata facientes per ſubnotionem recordabimur, & hũc Naugerium illic affuiſſe, & hunc Fracaſtorium, & M. Antonium Turrium fratrẽ & alios. Eſt igiť ſubnotio quatenus confuſe oblata vnũ poſt aliũ noſcimus, itẽ recordatio vero quatenus illi idẽ alias diſtincta cogniti fuerant, & collati loco, & actione. quid igitur ſubnotio ſit, & quomodo fiat, & quid componere, & diuidere, & numerare, & imaginari, & memorari, hoc pacto pro tempore dictum ſit.

Reminiſcentia quid ſit, et qua re miniſci dicamur.

Memoria quid ſit, hĩc colligere potes.

Subnotiõis memorandi, ac reminiſcendi actus cuius potẽtia ſit, & quã differenter brutis, & hoĩb. illos exercere conueniat: quomodo homines inter ſe varijs compellationib. affecti eoſdẽ producant.

Nunc à qua potentia hæc omnia fiant, & quæ ſint in his differẽtiæ tũ hominis, et reliquorũ animaliñ, tũ hominum inter ſe, inquirendũ eſt. In primis igitur nõ hæc à cõi ſenſu fieri videntur mihi propter dictam ſuperius rationem, ꝙ natura à ſimplicioribus ſemper procedit: quare ab ea fieri potentia oĩa hęc, quæ cõi nomine Phantaſia appellatur, quã Ariſtoteles motũ à ſenſu in actu factũ dicit, hoc eſt à ſenſibilib. à ſenſu deciſis. nam certe motus, qui primus in animam fit poſtquam ſenſus actu facti ſunt, prædictas operationes facit. quod uero dicit ipſe phantaſiam neq; uerã, neque falſam eſſe, intelligendum eſt per ſe, & neceſſario. ſubnotio enim, quæ prima phantaſia eſt, neq; vera, neq; falſa eſt. Quòd uero eadem quoque potentia, quæ ſubnotiones operatur, cõponat ẽt & diuidat, & imaginetur, & numeret, & recordetur, manifeſtum eſſe poteſt ex eo, quòd penè coniunctę inuicem ſunt operationes hæ.

Quomodo intelligi debeat phãtaſiam neque verã neque falſam eſſe.

Videntur autem & animalia reliqua eaſdem has operationes facere, & phantaſia ſua agi: verum omnia confuſe quodammodo exercent, ſi ad hominem cõparẽtur, & non in omnibus, in quibus homo. in vniuerſum autem animalia omnia facilius & certius prædicta obeunt in ijs, quæ per ſenſum viſus cognoſcuntur, q̃ per alios ſenſus: quoniã uiſus longe plura alia oſtendit, q̃ alij ſenſus, & magis diſtincte. ſiquidem & loca, & figuras, & motus, & actiones, & propinqua, & remota vſque ad cęlũ monſtrat,

Viſus plures rerum differentias nobis oſtendit, quam ceteri ſenſus: non auditus, quia non per ſe, ſed beneficio

A monstrat, & alia multa, quæ alij sensus non monstrant. Quòd si auditus videtur fortasse multa docere, hoc quidē non per se facit, sed beneficio visus adiutus. Propter hanc causam facilius est & subnotiones facere, & cōpositiones, & diuisiones, & imaginationes, & recordationes, in ijs, q̄ loco coniuncta sunt, q̄ in ijs, quæ subiecto, & alijs. Loca enim maxime visu cognoscimus, & q̄ in illis sunt, & eorū formas, & figuras, & actiones, & alia. vnde & pueri, & plebs de ijs maxime loquuntur, q̄ coniuncta locis viderūt. quinimmo & inter animalia, multa è brutis sunt, quę melius recordātur locorū, q̄ homo: qua in re miraculū prębent canes & equi, viā aliquā semel aut iterum emensi. inter homines quoq;, qui brutis vicini sunt, hac locorum memoria plurimū valent. Famulus esse solebat mihi, dum Turrianus pater in academia Patauini primū Suggestus locū obtineret, qui cū paulo supra bestiā foret, tn̄ si aut equitare, aut nauigare, aut aliter proficisci contigisset, omniū ordine uiarū, diuerticulorum, domorum mira quadā recordatione pollebat. quod ego puer adhuc, quasi indignans, q̄ homo morio mihi adeo præstaret, solebā apud Hieronymum Turrianū patrē meum dolere. At ille subridens, Tace solebat dicere, quoniā hic bestiā sapit.

Visus auditus ad disciplinas plurimum valet.

Loco coniuncta facilius imaginamur ac recordamur his quæ subiecto, et alijs coniuncta sunt.

Multa è brutis melius recordātur locorū, quā homo, & inter homines qui brutis vicini sunt.

Quæ vero subiecto coniuncta sunt, non facile est à subiecto distinguere, & inter se: tum q̄ sæpe pluribus sensibus indigemus, tum q̄ subiectum esse ab accidente distinctum non cognoscimus, nisi multo post. quę uero similitudine sunt coniuncta, in multis quidem facile est subnotiones & alia facere, in multis uero non facile, q̄m similitudinum quędam patentiores sunt, quædam latentiores, & alię sunt in substantia, aliæ in accidentibus, alię in causis, alię in effectibus, vnde & transumptiones & & epitheta sumuntur. quę uero tempore sunt coniuncta, nihil prohibet & bruta ēt cognoscere, sed confuse admodum, quoniam nec tempus cognoscunt, nisi confusa

B quadam notitia in motu quorundam. quæ autem horis, diebus, annis coniuncta sunt, solus homo potest cognoscere.

Inter homines porrò alij subtiliter, prōpte, ordinate subnotiones & alia obeunt: alij ruditer, segniter, & inordinate: & hi bene in vno sensu, male in alio: alij bene in vno genere rerum, alij in alio. horum omnium causæ in vniuersum duę sunt, vna principalis, alia subsequens. principalis est mala dispositio, uel bona sensuum, & potentiæ illius; quę intelligit, quę bona, uel mala dispositio consistit in bona, uel mala complexione, vel compositione organi, & mensura spirituum: qui calor naturalis dici solet. ex quo sequitur & alia, quæ mox causa est bene, uel male obeundi prædictas operationes. est autem vel uoluptas, uel displicentia obeundi, qui enim bonam dispositionem habent temperaturę, & compositionis, & calorem naturalem idoneum, uel simpliciter, uel in aliquo sensu, etiam cum uoluptate operantur, quia valent assequi. tales autē prædicta exercent prompte, & subtiliter, & ordinate, uel simpliciter, uel in eo, in quo bene dispositi sunt. quippe nascimur omnes ad certa inclinati, quæ & intēti, & cum uoluptate facimus. qua de causa auari circa pecuniam incredibili quadam industria & subnotiones, & imaginationes, & enumerationes, & memorias exercent, ad reliqua alioqui rudes: alij circa amores, alij circa lusus, alij circa philosophiam, & ita in alijs. contra vero, qui prauam habent dispositionem, et calorem nō naturaliter se habentem, uel simpliciter, uel in aliquo, ij vel nō possunt obire prædictas actiones, uel perperam obeūt: præcipue quib. calor est multus quidem, sed extraneus circa sedem animæ: similes. n. ebrijs sunt. quare sine ulla voluptate omnia peragunt, immo cum labore, & displicentia. unde nec attentionem adhibent,

Horis, dieb. & annis cō iuncta solus homo cognoscit, ac memoratur.

Hominum nōnulli imaginantur, et memorātur aliqua potius, q̄ alia, varijs complexionibus affecti, & ad diuersa inclinati.

hibent, & omnia praue exercent. Sunt tñ nonnulli, qui attentionem non adhibent, C & propterea sæpe rudes circa quædam videntur, non quia male dispositi sint, sed quia quædam vel contēnunt, uel melioribus intenti diuertuntur ad alia. [sed de his velle minutissime dicere, infiniti laboris esset. quare ita in vniuersum dictum sit.

Cur sæpius repetita sic firma in memoria remaneāt, ut æterna videātur: nōnulla uel familiarissima ac sæpius dicta difficile meminerimus: q̄dā nec cogitata, aut opinata, in memoriam superant.

Circa memoriā tñ quædā videntur quæsitu digna. ac primum qui fiat, vt sępius repetita adeo firma in memoria figantur, ut æterna quodammodo fiant. Deinde cur accidat nobis sæpe volentibus, ut quędam, vel familiarissima, & millies dicta nō possimus ad memoriā reducere, & nominare: qñq; vero nonnulla subeant in memoriam, quæ nunquam opinati essemus, quorum nulla apud nos consideratio fuit.

Quòd igitur sæpius repetita valde memorię insideant, manifestum est omnibus. quid vero acquirat repetita species in intellectu, nō solum manifestum non est, sed valde occultū videtur. si enim species (ut diximus) omnes simul sunt, & vno in pūcto oēs, quidnam acquirere pōt illa, quæ cēties repetita est? non. n. intensior per se ipsa fit, quanquam animā millies moueat. relatio enim quædam est, quod intelligere dicimus, siquidem nihil aliud est, quàm repræsentatio quædā. igitur quāquā millies repræsentet, non tamen propter hoc videtur intensior per se fieri. quare, si non intenditur per se, quid nā per Deos acquirit, ut adeo æterna in memoria reddatur?

Species sæpius repetita potētior cū fiat, diutius in memoria retinetur.

Fortasse igitur (vt opinor) dicēdum est repetitam speciē, tametsi forte nullo alio immutetur, hoc tamen magnum, & præcipuū acquirere, ꝙ in pluribus coniunctis potentior fit, diximus. n. speciem cū modis suis, & coniunctis reseruari. quā ob causam, quoties iteratur, & repetitur, toties eadem reseruatur cū ijs coniunctis, cū quibus intellectiones fecit. coniuncta uero dictum est, vnum referre aliud, & repręsentare consueuisse. quocirca, quæ in pluribus cōiunctis est species, ea prōptior est, vt intellectum moueat, & memoriam faciat, ac maxime reseruetur. vt siquis heri Dionem vidit in porticu disputantem, hodie in foro orantē videat, cras nauigantē, tūc quidem accidit Dionis speciem valde præsentem in anima esse. reseruata enim prima die fuit cū suis cōiūctis, tēpore scilicet, loco, actione, habitu & alijs. similiter & die secūda reseruata fuit cum suis coniunctis: ac similiter tertia. Igitur, sicut ex prima die & coniunctis potest quis Dionis reminisci, ita ex secunda, ita ex tertia, & alijs potest. quā ob rē Dionis species in valde multis potentior est, à quib. possit ad memoriā deferri. qua de causa & vniuersalia maxime nota esse cōsueuere. hominis enim species, si non ex Socrate in animam peruenit, at ex Platone, & Callya, & alijs multis accessit. ꝙ si de aliquo memoria pereat, at perstat tamē ex alijs multis. De vniuersalibus tamen postea dicemus, quomodo & magis nota & minus nota esse possint, q̄ particularia. hoc ergo primum acquirere repetitam speciem censendum est. D

Vniuersalia sunt maxime nota.

Species sæpius repetita, ita eo, ꝙ qualitas intendi potest

Fortasse aūt & secundum seipsam intendi opinandum est. duo. n. in specie repetita sunt: alterum, ꝙ ipsa secundum se qualitas quædā est, secundum quā ens per se est, & absolutum: alterū vero est esse, quod habet, quatenus repræsentatiua est, secundùm quod relatiuum quoddam est. quatenus igitur qualitas quædam est, & absolutum ens, eatenus intendi potest sæpius repetita. sicut enim ex duobus luminibus vnum fit lumen intensius, ita ex duabus, & tribus, & decem speciebus vna intensior fit: intensior autem facta, & in plures spiritus diffunditur, & profundius figitur.

Familiarissima difficile memoramur, & nominamus ex ipsa eius, quod occurrit, similitudine.

Quo aūt pacto fiat, ut sæpe non possimus notissimorum, & familiariū recordari, ego hac de causa arbitror euenire, ꝙ eo tempore alia quædā sese offerūt nobis, quæ similitudinem aliquam habeant cum eo, quod quærimus. aliqua enim conueniunt

in

A in nomine, uel in principio, vel fine, alia cõueniũt in perſona, vel figura, vel morib. vel aliter. ergo volẽtib. nobis familiare aliquod, & notiſsimũ nomẽ proferre, fit q-dẽ ſæpe, ut non hoc, quod quærimus, occurrat, ſed aliud, quod conuenientiã habet cũ familiari vel in principio, vel fine, uel medio. Cur aũt hoc aliud minus familiare prius occurrat, q̃ id, quod notiſsimum eſt, & magis familiare, ſi quęratis, dicẽdũ (ut mihi vr̃) in eiuſmodi caſib. occurrere prius ipſam cõuenientiã, in qua conuenit v-trunq;, ſub qua per inaduertentiã quandã interdum occurrit conſequenter minus familiare: quod cũ uideamus non eſſe illud, quod quærimus, confunditur pauliſper aĩa, ex quo ẽt magis obliuiſcitur quæſiti nominis. ꝙ.n. cũ confunditur aĩa, confundatur ẽt memoria, oſtendunt verecundia, & timor. ſæpiſsime.n. ob hæc obliuiſcimur, & cõpoſitas orationes, & uerba. Heri volẽti mihi proferre Dorotheæ nomen alioquin mihi notiſsimũ, & millies prolatũ, accidit tñ, vt nunquã inuenire potuerim, ſed modo Theodora occurrebat, modo Timothea: quæ nomina in parte conuenientiam habent cum Dorothea. cuius rei cauſa primũ fuit, ꝙ per inaduertẽtiã (ut accidit) nõ cõparauerã partes nominis quæſiti in ordine ſuo, ita ut Doro prę-cederet, Thea vero ſequeretur: ſed modo occurrebat, quod cũ Thea conuenientiã hẽbat vt Timothea, modo, quod cõueniebat cũ Doro, & cũ Thea, ſed peruerſo ordine Theodora. ĩ qua ꝑplexione ita mẽs cõfuſa manebat, ut nunq̃ fuerim recordat⁹ q̃ſiti nominis, niſi tũ cũ ſublata cõfuſione me ẽt nolẽte occurrerit Dorotheę nomẽ.

Aĩa confuſa confundi & memoriam vere cundia ac ti mor oſtendunt.

Quo aũt modo quædã ſæpe in mentem ueniant, quæ nunquam opinati eſſemus, cum neque de ijs per multum temporis cogitauiſſemus, cauſa eſt aliqua latens ſimilitudo, quę caſu aliquo tunc occurrit, ſub qua memoria fit coniunctorũ, quanquã antiquiſsima fuerint. quæ aũt ſit latens illa ſimilitudo, quæ haſce memorias ex-B citet, difficile certe eſt dijudicare, adeo multa ſunt, quę apud animã obuerſantur, vt paret in ſomnis, & ægritudinibus: propter quæ ſæpe eorum etiã reminiſcimur, quę pueri egimus. ac de primis phantaſiæ operationibus ita pro tempore dictum ſit.

Inopinata, ac minus cogitata ĩ mẽtẽ ſæpe magis veniunt ex latenti quadam ſimilitudine.

Nũc ſequitur, ut perquiramus, quo modo ea cognita ſint, quæ ſpeciebus carent, & quid ſit abſtrahere, & fingere, & quomodo ſeparet anima, quæ coniuncta ſunt, & coniungat, quæ ſeparata, & demum quid ſit vniuerſale, & quomodo fiat.

Quæ nã. & q̃o per alienã, vel propriã ſpeciẽ intelligamus.

Quòd igitur non omnia proprias habeant ſpecies, dictum eſt prius. videntur.n. ſolum illa habere ſpecies, quæ accidentia vocantur, & per ſe mouere ſenſus poſsint, calor, frigus, humor, ſiccitas, ſonus, lux, color, odor, ſapor. durũ vero & molle, aſperum, lene, rarũ, denſum modi dictorum ſunt: modi quoq; ſunt figura, & quantitas, & alia his coniuncta, quę per ſe non cognoſcuntur, ſed cum alijs. ſunt igitur quędã, quæ nec proprias habent ſpecies, nec coniuncta ſunt cum habentibus, quędam vero non habent per ſe ſpecies, ſed tamen coniuncta ſunt cum habẽtibus, & modi eorum ſunt. quæ ergo nullo pacto ſpecies habent, neq; coniuncta ſunt cũ habentibus, oĩa cognita ſunt per alienas ſpecies, per ſimilitudinẽ uel diſsimilitudinem aliorum quæ quidẽ primum conceptu quodam generali cõcipiuntur aut entis, aut rei, mox attribuentes ijs quędam ſimilia aut diſsimilia reperta in alijs, intelligentiã illorum facimus. ita Deum & alia immaterialia cognouimus, ita & ſubſtantiam ipſam. ſiquidem ſcientes nos, quid ſit cauſa, quid primum, quid motor, quid corporeum, vocauimus quidem Deum, quod eſſet cauſa prima, & primus motor, & incorporeum. alia uero ſeparata cognouimus, incorporea quædam concipientes, verum non primas cauſas, ſed ſecundas. ſubſtantiam autem, ſcientes, quid ſit eſſe in alio,

Q̃o iterũ diuiſa vt cõiuncta, & coniuncta, vt diuiſa intellectus intelligat.

Deum & immaterialia q̃o per alienam ſpeciem cognoſcamus.

&

& non eſſe, ac vidẽtes oportere nos aut in infinitũ ire, aut perueniendũ ad aliquid, C quod non in alio eſſet, ſed per ſe ſubſiſteret. hoc ergo ſubſtantiã appellauimus. oĩa igitur hæc per alienas ſpecies intelleximus. motus aũt cognitus fuit ex loci mutatione. Dione. n. recedẽte à priore loco, & rurſus ex alio, & alio, hanc q̃dẽ ſucceſsionem cõtinuã motũ uocauimus. non. n. aliud eſt motus, q̃ modus, quo aliquid intelligitur ſucceſsiue aliter & aliter ſe habere in loco. Tp̃s quoq; ſimili modo ab anima comprehẽſum fuit ex cognitione motus, partes. n. motus comparans ipſa, & menſurãs videt hanc quidẽ eſſe, illã vero non eſſe, fuiſſe aũt cõtinuatam cum ea, quę eſt, aliam vero nec eſſe, nec fuiſſe, fore autem, ut qñque & illa ſit: quare illam quidem, quæ eſſet, præſentem uocauit, quæ vero fuiſſet, præteritã dixit, reliquã uero futurã. Neque tp̃s autem, neque motus, quatenus continui ſunt, & partes habent, eſſe vñr niſi in aĩa, quod uero de ipſis extra animam eſt, inſtãs dr̃, & hic ſiue ibi. Quæretis autem fortaſſe, quomodo futurum cognoſci potuit, quoniam, quod non eſt, non vr̃ poſſe intelligi. ad quod dicendum cognitum fuiſſe futurum ex ſimilitudine præteriti, qm̃ partes præteriti comparans anima vidit quaſdam ita ſe habuiſſe, ut, cùm prius non eſſent, mox præſentes & ipſæ factę ſint, ex qua ſimilitudine videt ita fore in reliquo motu. nõ igitur ex ſpecie propria cognitum fuit futurum, ſed ex ſimilitudine.

Motũ ex ipſa loci mutatione, & tp̃s ſecundũ omnes ſui pa͂tes ex motu quõ cognoſcamus.

Tp̃s & motus eſſe habẽt tãtũ in anima quo continua q̃dam ſunt. Futurum ex præteriti ſimilitudine cognoſcim⁹

Poteſt autem anima, & quæ cõiuncta ſunt, ſeparare, & quæ ſeparata, coniũgere. verum, cum alia loco cõiuncta ſint, alia ſitu, alia ordine, alia ſimilitudine, alia ſubiecto, alia tempore, alia alijs, facile quidem eſt, quæ loco cõi coniuncta ſunt, ſeparare, hoc eſt recipere vt diuiſa: quoniam locis proprijs ſeiuncta ſunt, & formis, & figuris, & alijs. in vniuerſum autem, quæ eſſentijs & formis diuiſa ſunt per ſe, quocunque alio modo ſint coniuncta, non difficile eſt ſeparare, vt albũ, & nigrũ, & odor, et ſapor, & lux, & ſonus: at, quæ vnum ſunt cum ſubiecto, non adeo facile eſt diuidere, & ſeorſum à ſubſtantia intelligere. Locum tamen à ſubiecto ſeiunxit anima, videns ſubiectum mutatum loco: vt ſi Dion mutaſſet locũ, tum quidem Dionis ſpecies illum dupliciter reprę ſentat, & cum loco priori, & ſine ipſo. quare iã anima intelligit Dionem & ſine loco priori, & locũ ſine Dione. quare illa, vt duo & diuerſa intelligit. ſimiliter autem, & quod Vbi vocant, ſeparauit à ſubiecto. differt autẽ vbi à loco, quanquam interdum & ipſum vbi uocetur locus, ꝙ locus proprie eſt ſuperficies ambientis, ſed mobilis, ut aeris, aut aquæ, & ſimiliũ, quæ immoto ſubiecto locato mutari poteſt: at ipſum ubi ſuperficies eſt ambientis corporis, inquantũ corpus, quæ immutabilis per ſe eſt, & penes hanc motus attenditur rei, quæ moueri dicitur. non enim moueri dicitur columna, eo, ꝙ aer circundans mouetur, ſed tum ſolum moueri dicitur, cum ipſa vbi mutat, & aliter atque aliter ſe habet ſucceſsiue ſecundum diuerſa vbi. ſeparat igitur & hæc anima, intelligẽs rem ſine ipſis, & ipſa ſine Dione. Similiter, & ſi de albo fiat niger, & de calido frigidus, & de quieſcẽte moueatur. omnia enim hęc & coniuncta intelligit, & ſeparata. D

Quæ cõiuncta intellectus ſeparare valeat, et quæ diuiſa coniungere.

Poteſt etiam, quæ ſeparata ſunt, vt coniuncta recipere ex ſimilitudine eorũ, quę prius cõiuncta vidit, mox ſeparauit. ex hac enim ſimilitudine voluptate quadã permota imaginatur, quæ ſeparata recipit vti coniuncta, vel loco, vel ſubiecto, vel aliter. quare & chimeras, centauros ſibi fabricat, & hortos, & palatia, & demum poeta fit. Habet autem fortaſſe dubitationem vtrum & bruta ſimiliter imaginari poſsint, & coniungere, quæ ſeparata ſunt. acquidem arbitror & illa conſimiles quaſdam imaginationes ſibi facere. nam lupi & ſtabula imaginantur, & in ijs oues, & canes

Bruta etiã poſſunt ſeparata coniũgere.

nes

A nes, & custodes: quin & somniant, & terrentur ab ijs, quæ non sunt.

Sed iã tp̄s est ut de ipso vniuersali dicamus, quid sit, & qũo fiat: quod video à vobis expectari. sed nescio certe, consultiùsne sit negociũ hoc silētio inuoluere, an magis (vt puto à vobis desiderari) audacter ꝓseq. nã profecto, si ꝓsequamur, vr̃ q dē non posse fieri sine iniuria multorũ, & sine nota temeritatis cuiusdã. siquidē oēs ferè, q de vniuersali scripsere, & ipse ēt Arist. (vt apparet) vñr aliter existimasse de vniuersali, ac nos in præsenti opinamur, & dicturi sumus. Verũ enimuero hoc sacro in loco Dijs syluæ huius præsentibus, liceat nobis, q̃ existimamus, proferre: quæ si à vobis fuerint approbata, exeant ēt foras, sin uero fuerint nõ planè accepta, has inter arbores & nemora iaceãt abscõdita, ad iudicium bonorũ Deorũ, q istic habitãt.

Quo nã modo, et à qua potētia fiat ipsum vniuersale, tũ ex aliorum, tum ex propria sententia. Quæ itē ex vniuersalib. fiant nobis prius nota, an q̃ minus, an q̃ magis vniuersalia sũt

Vidētur igitur ò amici omnes ferè, qui sese è peripathesi philosophos faciũt, separatum quendam intellectum inducere, quem agentem vocant, à quo fiat vniuersale. facultatem.n. illi attribuunt è sensibilibus rerũ simulachris (quæ Phantasmata appellãt) simplex ipsum uniuersale, & purã ideã extrahere: q̃ nõ hoc, nõ illud, sed simplicem ipsam naturam repræsentat, denudatam ab omnibus ijs, quæ cum singulari coniũcta erant. atq; hoc intelligibile iam uocãt, cum prius sensibile tantum foret. qua de re diligenter considerandum est. si.n. per nos ipsos absque vllo separato intellectu posimus vniuersale facere, bene erit abstractũ illũ intellectũ labore hoc leuare, q extra nos existēs sat fęlix se ipso est, & n̄ras operationes à nobis fieri sinit.

Vniuersale non fit ab extrinseco quodã intellectu ex ipsis phantasmatib. ꝑ re quoddã abstractiõis

Qm̄ igitur dicunt extrinsecum hunc intellectũ ex sensibiliũ rerũ simulachris extrahere ipsum vniuersale, pcũctari eos licet, q dnã sit hoc, qđ extrahere dicũt. nã alterum duorũ vidētur mihi posse dicere. vnum est, ꝙ intellectus ille speciem quãdam nouam efficiat ex illo simulachro, quæ nata sit solum vniuersale repræsentare: B alterũ est, ꝙ nulla species noua fiat, sed tamen phantasma, in quo includitur natura vniuersalis, de re vniuersaliter tãtum repræsentet illi intellectui, q de se abstractus est, & materiale nullum potest recipere. Si igitur intellectus ille nouã quãdã speciē efficit, quæ vniuersale referat, monstrum profecto audire mihi videor, separatã scilicet substãtiam species facere: quando obiecta sunt, quæ species faciũt vtpote imagines suas. ꝙ si intellectus ille nõ facit speciem nouã, sed tamen non intelligit, nisi quã phantasma naturã de se vniuersalē includit, illãq; recipit sine ijs, q̃ singulare comitant̃, tunc quidem quærēdum est, quomodo id fiat: nũquid ꝙ intellectus ille mutet phantasma ab eo, quod erat, an nõ mutet. siquidem enim non immutat, nec quicq̃ in ipsum facit, nõ video, qũo ipsum idē manens nõ eodē modo reprȩsentet: at vero si ipsum immutant, dicant ꝑ Deos, quęnam actio illa sit. nam si dicant (ut quidã aiunt) irradiare intellectũ illum super phantasma, & denudare ipsum à cõditionib. singulariũ, metaphorica quidē & poetica istęc vidētur, & si poeta aliquis ita dicat.

Impugnatio satis valida contra quosdã minꝰ recte sentientes de vniuersalis productione ab extrinseco intellectu.

Ollis diuina super mens
Astat magna, micans: cuius radiata nitore,
Quę fuerant obscura prius simulachra, repente
Fiunt coram anima, claraq; in luce refulgent.
Non aliter, quàm quæ cæca sub nocte tenentur,
Si feriat rutilum Solis iubar, omnia late
Splendescunt, pulchraq; petunt in luce videri.

Si ita inquam poeta dixerit, laudabimus quidem ipsum, philosophum autem nõ laudabimus, qm̄ neque lucet separatus intellectus, neq; intelligo, quid sit radiare, &

denudare phantaſma. ꝙ ſi dicatur nihil fieri nouũ ab illo intellectu in phantaſma, neq; immutari, nõ repſentare tñ ipſum illi intellectui, ſicut Socrati, & Platoni, ſed vniuerſaliter tm̃ pp naturã intellectus abſtractã, cui non repræſentat phantaſma, niſi quã naturã ſimplicẽ, & vniuerſalẽ includit, equidem ſic ego non video, quid ad Socratẽ, & ad Platonẽ faciat repręſentatio illa, quę abſtracto intellectui fit, ſi Socrati, & Platoni ſingulare ipſum repræſentat̃. adde ꝙ miraculũ magnũ vr̃ phantaſma in alio exiſtẽs, vt in Socrate, repræſentare tñ extrinſeco intellectui vl̃iter: primũ ꝙ ſeparatæ hæ ſubſtantię per ſe, & per eſſentias ſuas intelligũt, nõ per ſpecies, & per phantaſmata: deinde ꝙ nec ſpecies vlla poteſt repręſentare niſi illi, in quo eſt. non ſunt aũt phantaſmata in abſtracto intellectu, ſed in Socrate, & Platone, & Callya. Porrò maius quoq; miraculũ videbitur, ſi dicat̃ intellectionẽ abſtracti intellectus cõicari Socrati, & Platoni, quo & ipſi vniuerſale intelligant. non. n. apparet modus, per quẽ fieri poſsit hæc communicatio. propter hæc igitur, & alia multa, quæ *prætérimus* ſinentes valere intellectũ hunc abſtractũ, & ſe ipſo gaudere, *perquiremus* nos, an ꝓ eũ, qui in nobis eſt, intellectũ & fieri & cognoſci poſsit *vniuerſale*. ad qđ fores quodãmodo aperuimus paulo ante, cum oſtenderemus animam poſſe ſeparare, quæ coniuncta ſunt. nunc interna magis, & penetralia ſunt adeunda.

Vniuerſale longa intellectus ĩ ſubnotionib. cõpoſitiõib. & ſeparationibus exercitatione fit.

Supponentes igitur illa omnia, quæ dicta ſunt, conſtituamus non fieri vniuerſalia à nobis ſtatim enatis, ſed nõ niſi multo poſt, & adultioribus factis, & exercitatis in ſubnotionibus, & compoſitionibus, & ſeparationibus coniunctorum: quod ſignum eſſe poteſt non fieri vniuerſale ab intellectu abſtracto: ſi enim ab ipſo fieret, vtique & in infantibus fieret, in quibus iam phantaſmata ſunt.

Fit autẽ (niſi fallor) vniuerſale per hunc modum in nobis. viſa, exẽpli gratia, niue, multa quidẽ cum ea (vt diximus) coniuncta ſunt, albedo, figura, locus, ſitus, & alia. ex hoc igitur ſingulari impoſsibile eſt extrahi vniuerſale, ſi hoc apud animã eſt primum vniuerſale futurum, ante quod nullum aliud eſt factum. quare neceſſe eſt & aliud ſimile ſingulare videri ab ipſa. ſit ergo hoc, lac. Iã igit̃ & nix, & lac ĩ anima ſunt, & hĩc principiũ eſt quoddã ad vniuerſale albedinis. nã ſtatim, ubi poſt cognitionẽ niuis oblatum eſt lac cũ ſuis coniunctis, recordatio ſtatim fit & niuis, & coniunctorum cũ niue. apprehẽdit ergo illa duo anima, & ut duo, ac diuerſa, & vt vnũ hoc eſt ſimilia. dictũ eſt. n. ſupra, qũo hæc fiant. rurſus igitur appetitu noſcendi illã mouente videt ea, in quibus differunt, ꝙ locis, ꝙ formis, & figuris differant: tum videt & id, quo conueniunt: atque hoc videt eſſe ſine lacte, quia eſt in niue diuerſa à lacte, ac etiam uidet eſſe ſine niue, quia eſt in lacte. Deinde uidet eſſe ſine loco niuis, quia eſt in loco lactis, tũ & eſſe ſine loco lactis, quia eſt in loco niuis: ſimiliter & eſſe ſine figura niuis, quia eſt in figura lactis, & etiam ſine figura lactis, quia eſt in figura niuis: ac breuiter videt eſſe ſine coniunctis cum niue, quia eſt in coniunctis cum lacte, quæ diuerſa ſunt: necnon & ſine coniunctis cum lacte, quia eſt cũ coniunctis cum niue. quapropter ſpecies albedinis iam in intellectu eſt multis modis. primũ enim in niue, & coniunctis cum niue: deinde & in lacte, & coniunctis cum lacte: & ſine niue in lacte, & ſine lacte in niue: mox & ſine coniunctis cum niue, & ſimiliter ſine coniunctis cum lacte. ſeparata igitur iam eſt, & recipitur natura albedinis, cũ per ſe repræſentetur qdẽ ipſa & ſine niue, & ſine lacte, & ſine coniunctis eorum. ꝙ ſi & alia quoque alba videamus, aut ẽt imaginemur, ceruſſam, parietem, & alia, in oĩb. qdẽ conſimilis conſideratio fiet, ꝙ natura illa & in oĩb. eſt, & ſine quolibet.

A libet. quapropter tandē species albedinis repræsentat vnū quoddā in multis, & per se, sine vnoquoq; illorū, atq; hoc est, qđ vniuersale appellamus, qđ vnū in se est, & sine qualibet parte eorū, in quibus est. primū igit̃ vniuersale, quod à nobis fit, nō sine quadā difficultate, & animæ inquisitione perficit̃: vbi vero vnū, aut duo, aut tria confecta sunt, tū tanta promptitudine reliqua fiūt, vt ēt ex vno singulari vniuersale extrahamus. quare mox vniuersaliū plena est anima. sicut aūt ex singularib. quę specie vnū sunt, fit vnū vniuersale, ita & ex pluribus speciebus, quæ vnū gn̄e sunt, suū abstrahitur vniuersale: ita & ex ijs, quæ plura gn̄e sunt, vsq; ad gn̄alissima. hoc ergo pacto fieri vniuersale cēsendū est, si & ipsā ēt experientiā consulamus. sicut aūt è lacte, & niue vniuersale albedinis fit, ita & cōiunctorū sua vniuersalia, & ideæ extrahuntur. quare & vniuersale loci, & figuræ, & quantitatis, & numeri, & aliorū conficit̃. pp quod potentia hæc animę, quæ ideis est plena, diuina quodāmodo est, & solus hic intellectus appellatur. ille uero intellectus, qui nondū quicquā intelligit, sed nudus est, & ueluti tabula erasa, simpliciter intellectus non dr̃, sed intellectus in potentia. Fortasse aūt & tertius alius est intellectus, qui sensibilib. phantasmatibus est plenus: q nec proprie intellectus dr̃, sed à quibusdā passiuus vocatur, eo ꝙ circa ipsum verset̃ extrahēdo ille, q ideas, & vniuersalia cōficit, q actiuus vocari pōt, eo ꝙ, q̄ singularia & sensibilia sunt, vniuersalia actu intelligibilia efficiat, & hic solus diuinus est, & æternus, qm̄ idē fit intellectus, & intelligibile. vtrū aūt de his ita opinatus Arist. fuerit, & hoc pacto fieri vniuersalia existimauerit, tp̄s nō est nunc examinare. Cùm igit̃ vniuersale fiat p̄dicto modo, iā & illud videri potest, qđ supra ī dubiū reuocauimus, utrū vna esset species in sensu, & intellectu, qm̄ videbatur diuersa pp vniuersale, quod in sensu non est. iam. n. manifestū est unam esse & eandē speciē

B in vtroq;, sed modis diuersis. in sensu. n. est confusa & coniuncta cum alijs coniunctis, in intellectu vero separata, & distincta, ac sic vniuersalis facta. dico autē esse factā vniuersalē nō secundū esse, quod habet, quatenus vna quædā qualitas est, sic. n. singularis est: sed vniuersalē, quatenus imago est, & repręsentat. Inter vniuersalia uero, si quis quærat, q̄ nā extrahuntur prius, an minus vniuersalia, an genera & magis vniuersalia, dicendū, ꝙ se motis casib. semper minus uniuersalia abstrahūtur prius. oblatis siquidē Socrate, Platone, boue, arbore, lapide, prius vniuersale hominis educitur è Socrate, & Platone, qm̄ similitudo, quæ in ijs est, & maior est, & fortior, q̄ quæ inter Socratem & bouē, & inter Socratē & arborē, vel lapidē. Porrò post vniuersale hominis ea similitudo, quæ inter Socratē est & bouē, suū prodit vniuersale, animal: mox fit viuens: mox corpus. semper. n. quod rationem totius habet, primo occurrit, & notius est. homo autē totum quoddam est, cuius partes sunt animal, uiuens, corpus: animalis uero partes sunt viuens, & corpus: uiuentis vero corpus. verum factis iā & adultis nobis, atq; exercitatis in abstractionibus, notiora, & promptiora nobis occurrunt, quæ sunt magis vniuersalia, qm̄ ex pluribus sunt repetita, & habitu quodam firmata: & vt talia rationē totius habēt. totum enim quoddā est animal respectu hominis, & bouis, quæ partes animalis sunt: porrò uiuens totum quoddam est respectu animalis, & arboris. neque incōuenit idē esse modo totum, modo partem respectu eiusdem, verum non secundum eandem rationem, hominis enim pars est animal, si partes essentiales quęras: idem homo pars est animalis, si partes integrales cōsideres. sed de his alia quædam in sequentibus edicemus. Ac de subnotione quidē, & compositione, & imaginatione, & memoria, necnō & quid sit ab-

Quid sit vniuersale.

Vniuersale à quo intellectu fiat.

Eadē prorsus species est quæ in sensu, & in intellectu.

Magis vniuersalia, q̄ minus vniuersaliū partes sunt, posterius nobis innotescunt ipsis minus vniuersalibus.

Totum & partes respectu eiusdē ratione, tamen diuersa, vnū, et idē aliquid esse potest.

 strahere,

ſtrahere, ac demum quõ fiat vniuerſale, hactenus dictũ ſit. reliquum eſſet de æſtimatiua appellata potentia, & de vocatis ſecundis intentionibus nõnulla dicere. verum, qm̃ hæc longe poſt fiunt, & nõ niſi poſtq̃ & ratiocinationes excernimus, prius quidem de ratiocinio agamus, mox & de his, & alijs, quæ ſuperſunt. ſed bene erit, ut omnia hæc ad meridianas horas remittamus: iam enim quodammodo feſsi ſumus, & hora interpellare nos videtur. quare præſenti diſputationi finem imponemus, ac rogabimus puerum noſtrum, vt ad recreandos animos omnium aliquid canat. & ille mandato à Naugerio accepto temperata ſuauiter cithara, ſic cecinit.

Lyncas ne acreis adue͏he, neu gere
Thyrſos, venuſtum nec tege caſſide
Horrente vultum, ſed tenero veni
Cinctus tempora pampino:
Tuiſq; mitis & placidus ſacris
Adeſto, qualem te memorant, iugo
Bactris ſubactis, in medio Deum
Conuiuam Ioue cum patre
Sediſſe, circùm Dijs reſonantibus
Heu ohe: pharetra cum poſita tuas
Laudes eburna grandiloquus lyra
Latona cecinit ſatus.
Ereptus igne vt fulmineo Iouis
Bis natus infans duceris ad Deos.
At tibi magnis plauſibus omnium adriſit cęlicolùm cohors.
Nanque ore pulchro talis erat color,
Rubente qualis enitet in roſa.
Tum prominebat exilientibus
Sacrum corniculis caput.
Tyrrhenus vt te nauita deprecans
Sero, furoris, numinis & tui
Expertus iras ſquammeus in mare
Piſcis deſilijt rate.
Senſit Lycurgus vitibus impiam
Auſus ſecurim immittere: ſenſit &
Cohors gigantum trudere tum rata
Alto cęlicolas polo.
Tu Gange victo miles ab vltimis
Indis triumphos victor Io refers:
Et redeunti Suſa & Achæmenes
Aras conſtituunt tibi.
Fremunt in altis orgia montibus
Heu ohe: ſolutæ per iuga Thyades
Crines in auras, rauciſonis replent
Altum cornibus æthera.

Quibus dictis ac collaudatis ſurreximus.

HIERO-

HIERONYMI FRACASTORII DE INTELLECTIONE LIBER SECVNDVS.

Ad Ioannem Baptistam Rhamnusium.

QVICVNQVE ille Trismegistus RHAMNVSI fuit, q Theologica quædã nobis reliquit, recte profecto dicebat miraculum maximum esse hominem. cuius si structuram, membrorum formas figurasq;, si fines spectes, si artificia, per quę fines illos consequãtur membra, & operationes exerceãt, alias quidẽ propter seipsa, alias propter alia: tum vero & operationes ipsas animaduertas, qua industria obeantur, nihil profecto admirabilius videbitur à Deo & natura factũ. Ex operationib. vero omnib. illæ maxime admirandæ sese offerunt, quæ ad cognitionem pertinent. de quibus Turrius partim superiorib. disputationib. pertractauit, partim tractare sub meridianas horas promisit. ergo id tp̃s cùm iã aduenisset, omnesq; maximo quodam desiderio audiendi reliqua, venissemus eandem ad Syluã, consedissemusq; in corona, ille ita sermonẽ suscepit.

Quàm mirabilem natura ipsa hominẽ fecerit, et qua ei munera fuerit miro ordine elargita.

Hactenus ò amici circa intellectionem audiuistis, quanta industria natura procedat. primum enim à simplicissimis, & imperfectis exordiẽs, ad maiora, & magis admiranda progreditur. nam cum sensus ipsos fecisset, qui propter imperfectionẽ nõ nisi genus quoddam vnum rerum percipere possent, tum potentiam aliã statuit, q̃ sensibilia illorũ omnia dijudicare valeret. deinde, ubi etiã ordinasset, quo pacto ea sensibilia seruari possent in intellectu, ab hac & aliam potentiam cõstituit, quę perfectiori modo quodam, & appetitu discendi impulsa, sensibilia ipsa quasi per tenebras perquirens nunquam cessaret, donec singula distinxisset, mox distincta cõsideraret, ut & inter se, & in eo, in quo coniuncta fuerant & oblata, sese haberẽt: tũ & differentias, & cõuenientias eorum intuita cœpit & enunciationes facere, & cõponere, ac diuidere, numerareq;, & memorari. ad hæc autem & appetitu eodem ducta potuit, & quæ separata erant, coniungere, & coniuncta separare, ac demum simplices rerum ideas abstrahere, & ijs impleri, ac diuina fieri. nam & cognitionem illam Dij maximè habent. Nunc superest, ut & alias operationes prosequamur, quæ perfectiores etiamnum sunt. primumq; de ea agamus, quã Græci dianian, nos ratiocinationem siue discursum appellamus: qua tot artes, tot scientiæ inuẽtæ sunt, ac illa tãdem omnia, quæ sub cœlo, quæ supra, & cęli ipsi, & Dij, & diuina fuere cognita.

B

De ratiocinio & de quatuor ratiocinandi modis, quid sint, & qũo fiant: videlicet exemplo, enthymemate, ĩductionẽ, et syllogismo: nec plures eẽ quatuor praedictis.

Igitur cum eorum, quæ ab intellectu apprehẽduntur, alia sint simplicia, alia sint complexa, quæ & enunciata, & propositiones appellamus, eadem est natura animæ, & discendi idem appetitus circa complexa, qui & circa simplicia. nam & circa complexa suas facit subnotiones, sicuti & circa simplicia. quæ uero in simplicib. subnotio dicebatur, in complexis ratiocinatio vocatur, quæ plurimum differt à simplici subnotione. quippe in subnotione neq; ueritas, neq; falsitas inerat, sed solus, & simplex motus de vno in aliud, in ratiocinio vero est veritas & falsitas. differunt etiam, q̃ subnotio semper fit ad aliqđ prius notũ saltẽ cõfuse, ratiociniũ vero fit ad id qđ

Ratiocinatio, quæ & circa cõplexa est, ab ipsa subnotione in complexorũ valde diuersa est.

prius notũ non erat, sed nũc primo addiscit. fit aũt discursus oĩs semꝑ in duabus ꝓ C positionibus, quæ præmissæ dñr: quarũ vna obseruata est, & prius in anima erat, alia vero est noua: ex quib. sequit tertia, q̃ cõclusio vocat, in qua est id, quod nũc primo notũ fit. vt si prius nauigationi coniunctũ esse naufragiũ vidi, vt in Callya, nũc vero videã Dionẽ nauigare, cõclusio fiet, ꝙ Dion naufragabit. sunt igit termini tres, duo extremi, & vnus medius, qui cum vtroq; cõicat, Naufragiũ, Nauigatio, Dion. Nauigatio medius terminus, cui coniunctum noui naufragiũ. si ergo & Dioni videã nauigationẽ inesse, vtiq; naufragaturũ concludã, donec contrariũ non vidi, ꝙ scilicet aliquis nauigaret, & nõ fecerit tñ naufragiũ. Causa uero, ꝙ cõclusio illa sequat, inde est, ꝙ specierũ natura est, illa semꝑ repręsentare, q̃ sunt cõiuncta, ut dictum est. si ergo nauigationi coniunctũ recepi naufragiũ, nunc quoq; repręsentabit naufragiũ in Dione nauigante. vr̃ igitur ratiocinatio hæc ꝑ rememorationẽ quandã fieri: vt viso Dione nauigante memoria fit eorũ, quæ coniuncta nauigationi obseruaui: ĩter q̃ erat naufragiũ. ergo & in hac nauigatione naufragiũ, vt coniunctũ recipit. Si igitur Plato hoc pacto dicebat disciplinã fieri ꝑ recordationẽ, recte certe dicebat: si vero ĩtelligebat cõclusionẽ aliàs fuisse notã apud aĩam, & nũc recordari eiusdẽ, nõ recte asserebat. siq̃dẽ cõclusio, quatenꝰ ꝓpositio est, nũc primo noscit, nec prius nota erat nisi ĩ potẽtia, in cõiũcto reseruato in memoria. vr̃ aũt Plato in Phædone opinari sciẽtiã nr̃am fieri nõ primo mõ, sed secũdo. quare merito ab Arist. rep̃hẽsus fuit.

Discursus ex duab. fit ꝓpositionib. ex quib. sequitur tertia.

De exẽplo, quid sit, & q̃uo fiat.

Simplicissimus igit & natura primus, q̃ ab aĩa fit discursus, est ille, q̃ ab vno fit ad vnũ ꝑ cõe aliq̃d in vtroq; cõpertũ. quale est nuper assignatũ ex memoria naufragij in Callya, dũ nauigaret, ex quo & Dionẽ nauigãtẽ opinamur naufragaturũ, cõis terminus est nauigatio; cõiũctũ obseruatũ est naufragiũ, nauigatio igit semꝑ & vbiq; rep̃sentabit naufragiũ sibi coniũctum, si contrariũ non vidimus. similiter, & si Hel D uetij data fide ꝓdiderũt L. Crassum, utiq; & Cęsari ꝓditionẽ facturos credemus. terminus medius est fides data ab Heluetijs, cõiũctũ obseruatũ est ꝓditio facta L. Crasso. Si ergo cõtrariũ q̃s nõ vidit, ꝓbabiliter credet & Cęsari ꝓditionẽ futurã: q̃a species media de natura sui semꝑ cõiuncta refert. verũ necessaria nõ est hæc ratiocinatio, qm̃ cõiũctũ illud cũ termino medio necessario nõ est cõiũctum, sed potuit casu aliquo, & alia ratione cõiũctũ fuisse, q̃ nõ erit in alio. neq;.n. si Callyas nauigans naufragiũ fecit, necesse est & in Dione fieri, q̃a alia ratio est in vno, alia in alio. nec si Heluetij proditionẽ L. Crasso fecerũt, necesse est & C. Cæsari facere. aliã enim causam & forte iustã in L. Crasso, quã in C. Cæsare non habuere. probabile tñ accipit ab eo, q̃ contrariũ nõ vidit. uocat aũt hic discursus exẽplũ, à quo pueri incipimus ratiocinari, qm̃ facile est in vno obseruare, & ab illo in simile ferri, specie per naturã rep̃ntante cõiuncta. vtit aũt & illo plebs, ꝑꝑ q̃d rethores vtunt maximè exẽplis ad populũ, q̃a ex notis mouemur. Fortasse aũt & alia aĩalia exẽplis mouent. aues.n. cũ vident aliquas alias visco captas, uiscũ euitãt, simile sibi futurũ existimãtes. hñt q̃ppe & alia animalia phantasiam, quæ ex particularibus potest discurrere.

Pueri & plebs vtuntur exemplis, fortasse etiam alia aĩalia bruta.

Exemplis eur Rethores vtãtur.

Secundus aũt ratiocinãdi modus prædicto similis est, sed tñ efficacior aliquãto, quãquam neq; ipse necessarius. fit aũt hic à plurib. obseruatis ad vnũ aliquod, quasi sint multa exẽpla. cõuenit igit cũ exẽplo, quia ad vnũ est, sicuti exẽplũ: differt aũt, quia à pluribus obseruatis ꝓcedit, cũ exemplũ ab vno esset. Si ergo pluries obseruauimus prauos esse, qui pernoctãt, videamus aũt Catilinã pernoctare, utiq; Catilinã prauum existimabimus. terminus medius est ꝑnoctatio, cui coniunctũ est prauum

De Enthymemate quid sit, & q̃uo ab exẽplo distinguatur.

esse,

A esse, ut pluries obseruauimus. conclusio erit Catilinā prauū esse: & si in multis uidimus mulieres cū uiris cōuersantes nō castas esse, nūc uero uideamus Athalantā conuersari cū uiris, ēt nō castā esse cōcludemus. terminus medi⁹ est cōuersari cū viris, cui cōiunctū est nō castā esse. cōclusio Athalantā nō esse castā, quia species termini medij ꝑ natura sua semꝑ repræsentat cōiuncta. quare & in Athalāta repræsentabit, sicut in alijs multis vidimus. Necessariū aūt neq; hoc est, sicuti neq; exemplum, qa cōiunctū cū termino medio, necessario nō est cōiunctū, sed potest nō esse. neq; enim necessariū est oēs, q ꝑnoctāt, prauos esse, & mulieres oēs nō castas, q̄ cū viris versant̄. est tn̄ ꝓbabilior, & efficacior ratiocinatio hæc, q̄ exēplū. si. n. vnū obseruatū fidē facit, à fortiori plura obseruata, tanq̄ multa exēpla, fidē maiorē faciēt. Quęsiueritis aūt fortasse, vtrū ꝓpositio illa in pluribus obseruata proponat̄ de omni, an indefinite, ut ꝙ oēs ꝑnoctātes praui sint, an ꝑnoctātes praui sunt. ad qđ dicim⁹ ꝓpositionē illā obseruatā nec ēt proponi solere, sed solum aliā, quæ signū dr̄, ut ꝙ Catilina ꝑnoctat. dicet. n. rethor. Vultis videre iudices qualis sit Catilina? tota nocte ꝑnoctat. tacent aūt aliā ꝓpositionē, ꝙ pernoctātes praui sint, qa apud oēs quasi insitum est pernoctātes esse prauos, siue ꝙ in plurib. ita obseruet̄, siue ꝙ facile sit adducere rationē probabilē, ꝙ pernoctātes sint mali, eò ꝙ causa huius nō potest esse vt plurimū bona. siue igit̄ taceat̄ ꝓpositio illa obseruata, siue ꝓponat̄ de omni, siue indefinite, fidē nō hēt, nisi ut in pluribus, vnde & ad vnū simile ꝓbabilitas fit. appellat̄ aūt hic discursus à Græcis enthymema, à nostris cōmentū ꝓprio quidem vocabulo, sed & ad alia trāsumpto. ꝑꝑ quod & nos enthymema uocabimus. Sunt aūt enthymematū alia facilia & in promptu vulgo, alia difficiliora: facilia sunt, q̄ familiaria sunt sensibus, qb. nō solū pueri & plebs, sed & bruta ēt aīalia vti solent: difficilia

B vero, quæ remotiora sunt à sensibus, solis philosophis, & prudentioribus nota.

Enthymema efficacius est exēplo.

Enthymematum alia facilia, alia difficilia sunt.

Tertius uero rōcinādi modus & ipse à singularib. ꝓcedit, uerū differt ab exēplo, & enthymemate, ꝙ exēplū ab vno, enthymema à plurib. ꝑ se, hic uero ab oīb. fit diuisim cōprehēsis, differt & in conclusione, ꝙ tam exemplū, q̄ enthymema ad vnū particulare fit, hic uero ad oēs ī vniuersum collectim acceptos, vt hoc: terra, aqua, aer, ignis mouent̄ motu recto: hæc aūt sunt oīa elementa: oīa ergo elemēta mouentur motu recto. terminus medius sunt terra, aqua, aer, ignis, qb. obseruatū est inesse moueri motu recto. alia propositio est, hæc esse oīa elemēta: cōclusio fit, oīa elemēta moueri motu recto, ꝑ eādē rōnē, qua & p̄dicta cōcludebāt: ꝙ scilicet species termini ꝑ se & semꝑ repræsentat cōiunctū. quare & in cōclusione id repræsentat, ut elemēta oīa moueri motu recto. Similiter & hoc. plātę, & animalia aīata sunt: hæc aūt sunt oīa corpora organica: oīa ergo corpora organica sunt aīata. terminus medius aīalia, & plātę, obseruatū animata esse: aliud extremū corpora organica, sequit̄ cōiunctū, obseruatū inesse organicis corporib. nihil aūt refert, siue singularia, à qbus procedit̄, sint indiuidua, vel sint species, uel ēt genera, dūmodo ut vnū, & ut partes accipiant̄. vocat̄ aūt inductio discursus hic, ꝙ partes oēs diuisim inducant̄ ad ostendendū totū. Sed illud fortasse q̄retis, qūo in multis posśibile sit singularia oīa induci & enumerari, cū sint infinita. ad qđ dicendū, ꝙ in quibusdā facile est oīa singularia induci, quādo scilicet ea determinata sunt, ut p̄dicta: in quib. vero singularia sunt infinita, fiunt quidē inductiones, sed in his quædā tm̄ singularia inducuntur, reliqua uero accipimus dicentes ita esse in alijs, uti ī aśsignatis. sufficit enim si uiso hoc, & illo, & alio Rhabarbaro, quod purgat choleram, dicamus alia omnia esse his

In inductione an omnia singularia inducere necesse sit.

similia.quare conclusio fit de omni, ꝙ omne Rhabarbarum purget choleram. Sed C rursus dubitare contingit, qũo posſimus aſſumere & alia omnia eſſe similia. de primis.n.viſis & probatis dubium nullũ eſt,quia experientia id monſtrauit:at de alijs, de quibus experientia nulla eſt facta,non vr̃ quam fidem habere poſsimus. Dicendum aſſumptum illud ita eſſe in alijs, fidem habere interdum probabilem tantum, interdum neceſſariam.probabilem quidem virtute exempli,& enthymematis.ſi.n. in vno, aut ẽt in multis eſſe vidimus,probabile eſt ita fore & in hoc, & in illo, & aliis,quotquot imaginati fuerimus,tametſi non viderimus in his,ſicut in primis aſsignatis.habita igitur notitia de primis per experientiã,de alijs vero probabiliter per ſimilitudinem,concludimus in omnibus ita eſſe,ſed probabiliter tantũ : interdum fidem non ſolum probabilis eſt, ſed & neceſſaria, & hoc duobus modis. vno modo cum facta obſeruatione in quibuſdam ſignatis,quærimus,propter quid ſit,& inuenta illa cauſa,ita dicimus eſſe debere & in alijs. quare de omnibus tandem concludimus.vt ſi uiſo hoc,& illo Rhabarbaro,ꝙ purgẽt cholerã,quæram,propter quid ſit: & ſciens,ꝙ quæ purgant choleram, ſunt amara acria, abominabilia naturæ, & talia eſſe hæc viſa,fides fit & de alijs, quæ talia ſunt. vnde concludimus omne Rhabarbarum purgare choleram ex hoc, ꝙ primo vidi hoc in quibuſdam, mox facta ratione ad naturã communem,ita & de alijs accepi. Alio modo neceſſaria fides fit, cum ſingularia prorſus ſimilia ſunt, & quale vnum eſt,talia eſſe omnia alia. vt ſi videam has duas lineas rectas æquidiſtantes nunquam cõcurrere, ita de alijs etiam accipiemus, eo ꝙ prorſus ſunt ſimiles.quare de omnibus concluſio fiet. & talia ſunt mathematica omnia. naturalia vero non ita ſe habent.poſſunt enim ſimilia eſſe quædam ſingularia,immo & multa, & multa,omnia uero non eſſe talia.Itali quidem enim, & Germani,& Galli oẽs albi ſunt. non tamẽ omnes homines albi,vt Aethiopes. cauſa eſt, D quia non omnino ſimiles ſunt:& alia cauſa facit Italos,Gallos, & Germanos albos, alia Aethiopes nigros.quare in ijs,quæ à natura ſunt,inductiones neceſſariæ nõ valde fiunt,ſed probabiles tantum, niſi ratio fiat ad naturam communem . Inductionũ igitur aliquæ neceſſariȩ ſunt , aliquȩ probabiles tantum. neceſſariæ ſunt, in quibus aut oĩa ſingularia induci poſſunt, quia ſint determinati numeri : aut oĩa ſunt prorſus ſimilia,& diuerſitatem pati non poſſunt:aut ratio ſufficiens fit ad naturam communem. illæ uero inductiones, in quibus nec ſingularia omnia induci poſſunt, nec prorſus ſimilia ſunt, nec ratio fit ad communem naturã, omnes probabiles tantum ſunt . ſunt tñ quædam inductiones , quæ tametſi probabiles ſimpliciter tm̃ ſint, tñ adeo propinquȩ ſunt neceſſarijs vt pro neceſſarijs habeanť:& ſunt illȩ,in qb.ita obſeruauimus & nos,& patres noſtri, & aui,& omnis memoria : tũ & nationes omnes, in omni loco,omni tempore.vt ꝙ omnia orta occidant, & quod omne,quod mouetur,ſit corpus. in quibus quidem nec omnia ſingularia poſsibile eſt inducere,nec ratio eſt facta ad cõmunem naturam, nec ſcimus,an prorſus ſingularia omnia ſimilia ſint: quia tamen ita viderunt omnes, & vbique,& ſemper,pro neceſſarijs habentur.

In naturalibus non ita frequenter neceſſaria inductiones ſiunt, ut in mathematicis.

Inductionũ alia probabiles, alia neceſſaria ſunt.

De ſyllogiſmo.

Quartus autem ratiocinãdi modus eſt,ab vniuerſali de omni , ad particulare aliquod:differt autem ab inductione tum in prȩmiſsis,tum in cõcluſione.in præmiſsis quidem,ꝙ inductio procedit ab omnibus & ipſa,ſed diuiſim acceptis,hic autem ab omnibus collectim aſſumptis,& de omni: ꝑꝑ qđ & ſyllogiſmus vocatur.In concluſione uero differt,quòd inductio ad totum procedit à partibus, ſyllogiſmus vero à toto ad partem.nam,quanq̃ interdum ad aliquod vniuerſale fiat,ad id tamen fit ceu

ad

A ad partẽ sub toto contentã, procedit aũt & hic ex vna pmiſſa obſeruata, & alia noua. vt ſi obſeruauimus omne animal reſpirãs habere pulmonẽ, nũc uero offerat̃ delphinũ reſpirare, cõcluſio fit delphinũ habere pulmonẽ. terminus medius eſt reſpirare, obſeruatũ, eſt habere pulmonẽ, aliud extremũ, delphinus, quẽ habere pulmonẽ addiſcimus. quia ſpecies termini medij ſemper repręſentat cõiuncta. quare & in delphino repñtabit cõiunctum, qđ erat habere pulmonẽ. Non ſunt aũt plures rõcinãdi modi, q̃ prædicti quatuor. nã vel procedit à parte, vel à toto. ſi à parte, vel ab una ad unũ. vel à plurib. ad vnum. ſi à toto, vel eſt à toto diuiſim accepto ad totũ, vel a toto collectim aſſumpto ad partẽ. primus igitur eſt exẽplum, ſecundus enthymema, tertius inductio, quartus ſyllogiſmus. ex quibus duo de neceſsitate cõcludũt expoſitis, inductio, & ſyllogiſmus: duo nõ de neceſsitate, exẽplum, & enthymema. ſiqui uero uideant̃ alij rõcinandi modi, ad hos pdictos reducunt̃, ut diuiſio, & ſiqui alij ſunt. quæ autẽ ſit illa potẽtia animæ, quæ tãta exercet, ſi quæratur, utrum phantaſia, an alia perfectior, cẽſendum eſt quædã horum a phantaſia fieri, ut exempla, & enthymemata quędã, quaſdam ẽt inductiones eorum, q̃ faciles ſunt, & in quibus ſingularia ſunt pauca, & terminata: ſyllogiſmos uero, & inductiones alias ſolum intellectũ facere. quare & a ſolo hoĩe hæc fieri putãdum eſt. reliqua uero nihil prohibet & ab alijs animalib. fieri, quæ phantaſiã habẽt. Inter hæc autẽ primum natura, quod ab hoĩe fit, eſt exẽplum, deinde enthymema, mox inductio, poſtremo ſyllogiſmus.

Rõcinandi modi quatuor tãtum ſunt, exemplum, Enthymema, inductio, & ſyllogiſmus.

A qua potẽtia modi argumẽtorum exerceãtur.

Nunc autem operæpreciũ nos facturos exiſtimamus, ſi ab his dicamus, quid ſit verum, quid falſum, quid dubium, quid probabile, quid apparens, quid certum: tum quid ſit credere, quid opinari, quid ſcire: & qđ ſit, quod dicimus velle, & nolle, quid admirari, quid cogitare, ſeu inquirere, quid reſoluere & componere, & fingere: ac B demum quid virtus illa, quam æſtimatiuam quidam appellant, & quid inſtinctus naturæ vocatus, & quomodo bruta animalia tãtò ingenio polleant, & tam mira faciãt, vt nidos aues, telas aranea, & eiuſmodi alia, quæ multa ſunt.

Quorundã terminorum ad humanã cognitionẽ attinẽtium diſtinctio.

Quòd autem circa ſimplicia neque veritas ſit, nec falſitas, dictum eſt prius. quare ſolum circa ea, quæ complexa dicuntur, eſt verum & falſum. verum autẽ eſt, quod eſt in re, quale ab anima concipitur, falſum autẽ, quod eſt in re aliter, ac concipitur. nihil enim prohibet decipi animã, vt mox dicemus. credere autem eſt recipere aliquid per modum veri, ſenſu vel ratione ita dictãte. ſic enim dicitur aſſentire anima. nõ credere autẽ eſt aliquid recipere per modum falſi, ſenſu, vel ratione ita dictante. Dubitare vero eſt recipere aliquid, ad quod neq; ſenſum, neq; rationem habemus neq; ad contrarium: aut rationem quidem habemus, ſed & ęqualem ad contrarium. Certũ vero eſt, ad quod vel ſenſum bene diſpoſitũ habemus, vel rationẽ neceſſariã ad ſenſum reducibilẽ. Neceſſarium vero eſt, quod vel notis terminis cognitum eſt vel inductione neceſſaria, vel ratione ad hæc reducibili. Probabile vero ſeu apparẽs eſt, quod credit̃ quidẽ, ſed nec ſenſu, nec notis terminis, nec infallibili inductione cognitũ eſt, ſed aut exẽplo, aut enthymemate. eſt aũt apparẽs dupliciter, aliud ſimpliciter tale, aliud ad hoĩem. ſimpliciter apparẽs, & pbabile eſt, quod uel omnibus, uel pluribus uidetur, uel ſapiẽtibus dũ modo plures non aliter iudicent: ad hominẽ uero quod uni uidetur. Probabiliũ aũt dicitur opinio. Neceſſariorum uero ſciẽtia, aut diſpoſitio melior, q̃ ſcientia: quæ mens uocatur, & fit notis terminis. porrò neceſſariũ duplex eſt: ſimpliciter, & ex ſuppoſitione. Neceſſariorũ aũt ſimpliciter, ſciẽtia eſt. Neceſſariorũ uero ex ſuppoſitiõe, nõ ſciẽtia pprie, ſed aut ars, aut qđ ſimile.

Verũ & falſum qđ ſint, & circa q̃.

Credere & non credere quid ſit.

Dubitare quid ſit.

Certũ quid ſit.

Neceſſariũ quid ſit.

Probabile, ſeu apparens quid ſit.

Probabile duplex, ſimpliciter, & ad hominẽ.

Opinio, & ſcientia quorum ſint.

Ars & ſcientia circa q̃ neceſſaria ſint.

De

De intellectu & volũtate, qd sint. qui item & quomodo vtriusque potentiæ habitus in nobis fiant.

Virtus boni apprehẽsiua in nobis ĩ appetitum & voluntatem quomodo diuidatur.

Velle & nolle quid sint.

Voluntas nõ nisi ratione ab ĩtellectu diuersa est.

Habitus intellectus & volũtatis ex ipsa veri & boni apprehensione in nobis fiunt.

De ipso aũt uelle quid sit, ita est accipiendũ. Bonum quippe & malũ offerri animę potest per duas potẽtias, quarũ altera est sensus, altera intellectus. quocunq; aũt modo offeratur, recepta boni specie cõgaudet anima, & si etiã habet, & possidet bonum, illo fruitur, si vero nõ habet, intẽditur in illud, & prosequitur, vt habeat. hæc autẽ intentio non aliud est, q̃ applicatio animę, & spirituũ ad prosequendũ bonum oblatũ. si vero offeratur malũ, tristatur: & si præsens est malũ, intenditur similiter & vim adhibet, vt se ab illo amoueat, aut illud à se. ergo si per sensum oblatio boni fiat, intẽtio illa appellatur appetitus. si vero per intellectũ offeratur bonũ, intentio illa voluntas dr̃. & velle non aliud est, q̃ intendi animã ad prosequendũ bonum, vel euitandũ malum, per intellectũ, oblatum: nolle aũt est non intendi animã ad oblatum, per intellectum, bonũ: cognitio enim illa quatenus mouet, assensus dici solet. non est autem voluntas distincta ab intellectu potentia, nisi ratione. si enim distincta re ponatur, quęrere licet, an & ipsa voluntas intelligat, an non. si quidem non intelligit, ego non video, quæ illi operatio tribuenda sit: si vero intelligit, num ea, quæ & intellectus, an alia? & certe alia nõ est dicendum intelligere. eadem vero si intelligat, superflua est. quare eadẽ potẽtia est, quæ à se ipsa ratione differat, quatenus ab obiectis diuersimode informatur. si enim intellectus verũ apprehendat, in quantum verum, sic vocatur intellectus. si vero apprehẽdat verum, vt simul bonũ à quo mouetur anima, sic voluntas dicitur. nihil enim prohibet verum percipi, vt verum quandoque, quandoq; vt verũ, & bonum mouens. Ex quibus apprehendẽdi modis fiunt habitus, modo intellectus, modo volũtatis vocati. est aũt habitus cõfirmatissima, & indelebilis species in anima: q̃ si veri sit, vt veri, & necessarij, scientia appellatur: si uero probabilium fuerit, opinio dicitur: si falsorũ, habitus ignorantiæ. si autẽ circa uerum sit, sed ut bonum mouens, sic uoluntatis habitus fiunt: qui si sint circa uera bona, uirtus dicitur, si circa apparentia falsa, uitiũ. si uero circa ea, quæ recte fieri, & nõ fieri possunt, ars nuncupatur. Differt autẽ ars à uirtute, ꝙ uirtus in ipsa electione agendorũ consistit, quæ recta est: Ars uero est post electionem in modo perducẽdi ad finẽ recte agenda: in quo contingere error potest in operãdo. si enim faber eligat die festo ensem cudere, electio hæc mala est, & vitiosa: postq̃ vero elegit cudere, si debet hoc opus recte facere, regula quadam indiget, quæ ars dicitur. propter quod bonus faber dici poterit, sed nõ bonus, & uirtuosus, quia electio iniusta est. uirtus igitur est habitus recte eligibilium: ars uero habitus recte factibiliũ.

Virtus & ars qd sint.

Voluntatis habitus, qui sunt ipsæ virtutes morales, quibusnam, & quo modo fiant in nobis.

Virtutẽ assequi difficiliꝰ est, quã sciẽtias.

Quo autem pacto fiant isti habitus uoluntatis in nobis, nisi dubitarem à proposito nimis diuertere, nõ inutile fortasse esset inquirere. sicut enim nõ facile est ipsos acquirere, ita neq; facile est intelligere, qũo fiant. uerũ quia multũ tẽporis superesse nobis video, & uos annuere atq; optare, breui quidem transcursu perquiram. Non sunt autem uoluntatis habitus quales scientiarum, & intellectus. hi enim ualde facile fiunt per doctrinam, & per nos ipsos, siquidem per inductiones necessarias, aut per syllogismos necessarios, uel per uocatam mentem fiunt, quorum demonstrata impossibile est aliter se habere. at circa uoluntatem nõ ita profecto est. nullũ enim principiũ tale est, quod necessario, & semper illã moueat, nisi in uniuersali à bono: in particulari aũt, quod necessario moueat uoluntatẽ, principiũ nullum est propter uariam bonorum naturam. quorum alia bona sunt, quia utilia, alia, quia delectant, alia quia honesta sunt: & alia per intellectum offeruntur, alia per sensus: quæ sępe inter se pugnant, & modo unum, modo aliud uincit, ad quæ non parum faciũt cor-

poris

A poris dispositiones tũ à natura, tum ab euentis factæ. neq;.n. eadẽ est uoluntas sani & ægri, irati & pacati, amorib. capti & liberi, bene & male instituti, & ita in alijs. pp quæ si quis ita syllogizabit. Honesta sunt obeũda: seruare leges est honestũ, ergo & obeundũ. Lycurgo quidẽ persuadebit, Dionysio aũt tyrãno nõ persuadebit. Quòd si quæratis, cur tyranno nõ persuadebit, cũ & ipse propositã primam propositionẽ cõcedet, honesta esse obeunda, similiter & alterã concedet, seruare leges esse honestũ. uidetur igitur, ꝙ & conclusionẽ concedere debeat. quod si concedit, cur nõ facit? ad quod dicimus alia ratione quid cõcedi, alia ratione fieri. conceditur quidem quatenus uerũ, fit autẽ, & obitur quatenus à bono mouetur. quare tyrãnus fortasse & ipse cõcedet honesta esse obeũda, quia uerum non potest negari: obire tñ nolet, quia bonũ nõ iudicat, à sensu deceptus & ita institutus. melius enim putat imperare, & cupiditates explere nõ seruatis legibus, q̃ parere, & uoluptatibus carere, serua tis. Nemo est, qui non cognoscat perdite amare malũ esse, & ipse etiã Cherea concedet: noctem tñ unam, qua cũ Thaide dormiat, preferet etiã morti: adeo pugnant, quæ à sensibus offeruntur, & q̃ ab intellectu. sed & ipse etiã intellectus sepe decipitur, & modo unum uult, modo aliud. si igitur nullũ principium est, quod necessario moueat uoluntatẽ, & dirigat ad rectas electiones, quo pacto fieri in nobis possunt uirtutis habitus, si habitus indelebilis, & firmissimus esse debet? nũquid sicut Protagoras apud Platonẽ opinari uidetur, per doctrinã uirtutes fiũt? sed certe doctrina, tametsi principium quoddã ad uirtutes affert, non sufficere tamen per se uidetur. aliud est (ut diximus) uerũ, aliud est bonũ mouens: docet quidẽ doctrina, quod uerum est, nõ mouetur autem ab illo, nisi simul & bonũ existimetur, & melius, q̃ omne aliud oblatum: & nisi sensus rationi omnino pareãt. parere aũt difficillimorum

Hominum quàm varia sint ad virtutes dispositiones.

Bona & vera, q̃ cognoscimus, & alijs suademus, cur sic difficile operemur.

Doctrina & si ad virtutes iuuat, illius tamẽ sufficiẽs principium non est.

B est, & maxime dubium est, qua via id faciamus. si enim per doctrinam fieri dicatur, rursus in eundẽ scopulum incidimus: si uero fieri per assuefactionem, & ex frequentatis actibus, ut Aristoteli placet, dubitare pariter contingit, quo pacto hęc assuefactio fiat. ad quæ dicẽdum (ut arbitror) nec doctrinã sine assuefactione uirtutes per se facere posse, nec assuefactionem per se sine doctrina. ꝙ enim doctrina sine assuefactione nõ sufficiat uirtutẽ facere, manifestum esse potest ex eo, quod diximus, doctrinam mõstrare, quod uerũ est, tantum, hoc uero non satis esse, nisi simul offeratur, quod bonũ est, & mouet magis. ad hoc aũt requiritur, ut sensus rationi pareãt. non parent aũt cum aliter assuefacti sunt: quod monstrãt auari, & ambitiosi, & amãtes, & iracundi, & gulæ dediti, & potores, & uniuersaliter, qui sunt uitijs assueti, in quibus nihil doctrina per se potest. ꝙ vero & sine doctrina assuefactio nõ faciat uirtutem, est in ijs uidere, qui non sponte, & per propriam electionem, sed coacti, aut spe, aut timore continenter uiuunt inuiti. ubi enim aut timor, aut spes sublata est, continuo uitã mutant. quapropter si uirtus fieri debet, oportet, ut usus, & propria electio cõcurrant. ad electionem aũt faciẽdam maxime cõsultatio, & ratio, seu doctrina potest. usus uero, & assuefactio multis indiget, si uirtutẽ parere debet, ad uitia siquidẽ & ad uoluptates uel facillime fit. quippe nati statim uoluptatibus capi incipimus: sensibus enim tũ solis agimur, ab ijs & crescentes, & grãdiores facti ducimur. unde sensuum illecebræ nobis quasi congenitę, nobis comites q̃ facillime uitiorũ habitus inserunt. à quibus si abstinere debemus, & contrarijs assuescere, magna cũ difficultate acquiritur, & per multa fieri oportet. in primis aũt doctrinę, ualẽt, & ꝑsuasiones, ꝑ quas cognoscimus, quod uerũ est, & quod uere bonũ, & quod

Ex frequentatis actib⁹ quomodo ꝑ doctrinã virtutes fiãt in nobis.

Electione, & vsu comparãtur virtutes. doctrina electiones faciunt. leges vero tã diuinæ q̃ humanæ, consilia spes, timorem, laudes, vituperia vsus ipsos bonos in nobis gignũt quos sequuntur ipsę virtutes.

malum,

malum, & quid pariát tandẽ, ad quod non humanę solũ doctrinæ, sed & diuinæ nõ parũ conducunt. Leges pręterea sunt cõstitutæ, tũ ciuiles, tum sacræ, quę & pœnas praue agẽtibus, & pręmia recte pieq; viuentib. iniungunt. nã, quæ nos impellũt maxime ad agendũ, sunt spes, & metus. porrò laudes & uituperia inuẽta sunt ab hominibus, qm̃ gloria plurimũ nos accẽdit ad facta egregia; uituperia uero absterrẽt. ꝑter leges quoq; sunt & instituta ciuitatũ, & ritus, & consuetudines bonæ. exẽplis.n. aliorum maximè solemus adduci. patrũ præterea educationes, præceptorumq́; prudentia & regimẽ non parũ ad hęc prosunt, & vsum bene uiuẽdi cõfirmant: quibus omnib. fit, vt simul experientia, & re ipsa cognoscentes, q̃ pulchra uirtus, q̃ in uita utilis sit, contrarium uerò q̃ turpe, q̃ periculis plenum, per se tandem virtutes ipsas amemus, vitia vero odio habeamus, abhorreamusq́;. vnde tandẽ superatis, vel compressis adolescentię ardoribus, & cõcupiscẽtijs, maturioribus ætatibus uirtutum habitus acquiramus. ad quod nõ parum ualẽt corporis dispositiones, ingenium docile, tẽperatura nõ agrestis, & fera, sed benignior atq; humana. ꝑ hęc ergo & corpus parère animo addiscit, & assuescit, unde unum ex ambobus fit tã concors, ut nunquã pugnent. quãquam pauci certe sunt, qui ad tantum uirtutis perueniant, ut non semper formidare debeamus insidias, & pręstigia sensuum: uerum de habitibus ijs nunc loquor, q ab hominibus acquiri humanitus possunt. si qua enim gratia à Deo optimo maior impartitur nobis, nostrum non est nunc dicere, sed credere ita esse; atq; hos habitus uirtutum, qui à Deo dãtur, solos esse ueros, & firmos, qui uero à nobis acquiruntur, parum solidos, & multæ fortunæ subiectos. ac de ipso uelle, & nolle, & de habitibus uoluntatis, & intellectus ita pro tempore determinatum sit.

Infusi habitus firmiores sunt.

De nonnullis aĩæ humanæ actibus, admiratione videlicet, cogitatione, resolutione, ac cõpositione, q̃d nam sint, & ĩ quibus, & quomodo fiant.

Admirari autẽ tum anima dicitur, cum oblato aliquo partim noto, partim ignoto recipit illud uti nouum, & insuetum. suspẽditur enim ab omni alio, & applicatur ad illud nouum desiderio quodam perdiscendi, quid sit, aut quale sit. cùm igitur desiderio illo permota anima ad coniuncta cum illo oblato fertur, tum inquirere dicitur, & cogitare. non enim aliud est cogitare, q̃ agi per coniũcta cum aliquo. quod & inquirere est. Resoluere uero & componere anima dicitur per similitudinem ad naturam, & artem. tum enim resoluit natura, cum totum aliquod & posterius reducit in partes, & sua principia, ut mixtum in elementa, elementa in materiam. componit autem, cum cõtrario processu partes & principia assumens, totum aliquod & posterius facit. similiter autẽ & ars resoluit, cum totum aliquod, ut domum, in partes, & principia diducit, ut in atrium, cameras, & culinã: hæc uero in alias, ut ligna, lapides, & cæmenta: componit autẽ, cum ex his totum quippiam conflat. Ex hac similitudine & anima dicitur modo resoluere, modo componere. quoniam enim inter ea, quæ addiscit anima, alia sunt posteriora, & effectus, seu tota quædam, alia uero sunt principia, & causæ, seu partes: si quidem de effectu aliquo quærat causam, & principia, atque illa inueniat, & addiscat, ut causas & principia, tum resoluisse dicitur effectum illum, & totum. dico autẽ, addiscat, ut causas, & principia, q̃a, & si forte inueniat, & addiscat id, quod est causa, sed nõ scitum, nec quæsitum, ut causa, illa quidẽ resolutio nõ est, sed aut materia resolutionis, aut uia, qualis est demonstratio illa, quæ dici solet demonstratio quia. ut si demonstrem delphinum habere pulmonem ex hoc, ꝙ respirat. at si quęram, propter quid delphinus respirat, & hoc dicam etiã, quia habet pulmonẽ, sic quidẽ resolutionẽ proprie feci. quippe quatuor q̃sita sunt, quorum duo esse rei monstrãt, an est, & quale est: duo uero, quæ causam quęrunt,

Quomodo admirari, & cogitare aĩa soleat.

Resoluere, & componere quomodo ad naturæ & artis similitudinẽ anima dicatur.

Quatuor esse quæsita.

A rũt, quid eſt, & propter quid eſt. in ijs igitur, in quibus eſſe quæritur, nec reſolutio, nec compoſitio per ſe fit, in alijs vero duobus fit. Sed habet dubitationem quandã, quia reſolutio videtur contrarius proceſſus cõpoſitioni, per aſsignata vero videtur idẽ ſyllogiſmus ſimul cõpoſitionẽ facere, & reſolutionem. vt in pdicto, in quo quæritur ppter quid delphinus reſpirat: & dicitur iccirco reſpirare, quia habet pulmonem. formatur aũt ſyllogiſmus ſic. omne reſpirãs ideo reſpirat, qa pulmonẽ habet. Delphinus reſpirat ergo, quia pulmonẽ habet. vel ſic. omne reſpirans pulmonẽ habet. Delphinus reſpirat: ergo pulmonem habet, & hæc eſt cauſa reſpirationis. Verũ ſic dicendo, virtualiter fit alius ſyllogiſmus & regreſſus. omne habens pulmonẽ propter ipſum reſpirat. Delphinus habet pulmonẽ. ergo ppter ipſum reſpirat. ſed iſta eſt cõpoſitio, q̃ aſſumpta cauſa fertur ſupra effectum: q̃uo ergo differt reſolutio à cõpoſitione? vtrũ igitur reſolutio tũ ſolum fiat, cũ eſſe cauſæ cõcluditur? vt quidã putãt, dicentes reſolutionem eſſe demonſtrationem uocatam, quia eſt, compoſitionem uero demonſtrationem procedentẽ à cauſa, quæ propter quid vocatur. an dicendũ reſolutionẽ per ſe includere duos ſyllogiſmos, vnũ, qui ab effectu eſſe cauſæ cõcludit, alium, qui per cauſam procedit ſupra effectum? & hic eſt terminus reſolutionis, ita, q reſolutio tota fit per hos duos pceſſus: & in ipſo prior ſyllogiſmus, qui dat eſſe cauſæ, ordinatur in ſecũdũ, ſi reſolutio fieri debet. ſi enim per ſe ipſum conſideretur, nullo pacto reſolutionẽ facit, niſi dicamus illud concluſum, eſſe cauſam eius effectus. ac ſic fit virtualiter alter ſyllogiſmus dicẽs ppter quid, qui cõpoſito q̃dã eſt. nec differt cõpoſitio à reſolutione, niſi vt pars, & vt terminus. reſolutio vero eſt totalis proceſſus ex ijs duobus ſyllogiſmis. vel dicamus reſolutionẽ per ſe non aliud eſſe, niſi cõparationem huius, vt effectus, ad hoc, vt cauſam: cõpoſitionem vero eſſe contrariam comparationem huius, vt cauſæ, ad hoc, vt effectum: quę

Reſolutio circa q̃ fiat.

Num poſſit idem ſyllogiſmus compoſitionem facere, & reſolutionem.

Quomodo differat reſolutio à cõpoſitione.

B comparationes fiunt facta priori demonſtratione docente, quia eſt, cauſæ quæſitæ. ſiue igitur reſolutio includat duos ſyllogiſmos, & duos proceſſus, ſiue duas cõparationes, manifeſtum eſt reſolutionem non fieri, vt quidam putarunt, per ſimplicem demonſtrationem, quia, ſed terminari per cõpoſitionem. qua de cauſa Ariſtoteles fortaſſe libros de demõſtratione inſcripſit reſolutorios à termino, & fine reſolutionis, qui fit per demõſtrationẽ, propter quid. ac de reſolutione hæc pauca dicta ſint.

Nũc de vocata ab aliquibus æſtimatiua potẽtia, & de vocato inſtinctu, quid ſint, & q̃uo fiant, perquiramus. appellãt aũt æſtimatiuã facultatem, qua ſpeciẽ è ſpecie elici dicunt. vt viſo lupo ſtatim ab agno elici inimicitiæ ſpeciẽ, propter quam fugit. Taurũ vero recepta iniuria iudicium facere cornibus eſſe repellẽdã: equũ calcibus: aſellum vero punctum contrahere primo pellem, mox impetu quodam extendere, atq; ita nocens excutere. atq; hæc inſtinctu quodam naturæ fieri, de quibus diligenter quærendum eſt. Quod enim dicunt ſpeciem elici è ſpecie, nullam habet rationem. ſiquidem viſo lupo ſi ab agno cognitio noua fit de inimicitia, oportet dicere, quomodo fiat cognitio, & noua hæc ſpecies inimicitiæ? anima enim ipſa non facit ſpecies, ſed obiecta faciunt, quæ aut per proprias ſpecies, aut per coniuncta faciunt cognitionem. quomodo ergo agnus è lupo conſpecto extrahit inimicitiæ ſpeciẽ, & cognitionem hanc facit, cum nunquam viderit lupum neque in propria forma, neque in coniunctis? quare, quod dicunt, elici ſpeciem, nihil nos docet, ſed obſcurum per magis obſcurum oſtendit. Supponendum igitur eſt, vt ſupra diximus, ſpecies repræſentare res, & modos, ſeu cõiuncta cum rebus, inter modos aũt rerũ maxime

De vocata æſtimatiua, ſiue inſtinctu naturæ, quid ſit: & de eius opere quomodo fiat tum ex aliorum, tũ ex ppria ſententia.

Aeſtimatiua, ſeu naturæ inſtinctus quid ſit.

Inſtinctum naturæ ſeu æſtimatiuã eſſe, elici ſpeciem ex ſpecie, inconueniens eſt.

intrinſeci,

intrinseci, & præcipui sunt conuenientia & discōuenientia oblatorum cum anima. C omnis.n.species recipit ab anima, vel vt cōueniens, & bona, & grata, vel vti disconueniēs, & mala, atq; ingrata. quod iccirco fit, quia, queadmodum res inter se vel cōuenientiā habent, vel disconuenientiam, ita & earum species, quæ illas repręsentāt. quare recipiuntur vel vti cōuenientes, vel vti cōtrarię. viso igitur lupo species eius, vt pote species & imago rei cōtrarię recipit ab agno vti cōtraria, & dissentiēs. vnde fugit. si igitur hāc receptionē vocant æstimatiuā, possunt quidem appellare, qūo

Quæ potentia recipiat species rerū vti cōueniēter siue contrarie.

volunt, sed rem non declarant. potentia enim, quæ recipit, non alia est, q̄ phantasia, quæ non elicit, seu extrahit, sed recipit solum per modum, qui speciebus cōiunctus est: similiter, & quod instinctum naturæ vocant, nihil declarat, sed offuscat magis. nā & hic instinctus vel est natura simplex, quę sine cognitione operatur, vel est cognitio quędā. at certe natura esse non potest. natura enim ad vnū determinata est, & vnum operatur. hi autē motus, qui ab instinctu fiunt, nō vnū sunt, sed multi, & sæpe contrarij. si vero per cognitionē fiunt, oportet dicere, quo pacto taurus iudicet esse feriendum cornibus, equus calcibus, asellus contrahat primo pellē, mox repen-

Instinctus naturæ non est sīplex natura, sed cognoscens.

te extendat. De hoc igitur instinctu dicēdum mihi videtur, primo non esse naturā simplicē. illa enim determinata ad vnum est, esse tn̄ naturam cognoscentem. natura enim & de hac dicitur, licet quandoq; distinguatur virtus cognoscens à natura. sed hoc est à natura simplici, vel simpliciter dicta, quę intelligit pro forma simplici nō

Anima ipsa quamuis natura operibus communicet, a simplici tamen natura aliquo modo se iungitur.

animata. est tn̄ & anima natura, quia est forma substantialis, & principium intrinsecum per se mouens: omnis aūt natura proprios habet motus, qui naturales dicūtur. sed in hoc differt natura simplex ab anima, q̄ natura simplex ad vnum determinata est, anima vero nō ad vnum. Simplicis vero naturæ motus sunt sursum, deorsum, circulare, & motus partium in toto, rarefactio scilicet, & condensatio, sed hęc sem- D per ad vnū sunt. etsi enim condensatio, alia est à rarefactione, vtraq; tn̄ ad vnum terminum sunt. anima vero & ipsa modo condensat, modo rarefacit, & habet motum

Instinctus naturæ est q̄dam motus partium animalis in toto animali, in ipso ex diuersis speciebus in anima diuersimode apprehensis cōsurgens.

partium in toto, sed non semper ad vnū habet, sed ad diuersa, prout diuersa, specie est informata. habet autē & motum sursum, aut deorsum, & rarefactionē, & condēsationē, ad vnum determinata: sed hoc inquantum includit facultates naturæ simplicis per formas elementorum in ipsa. verū præter has, inquantum cognoscit, & in formantur speciebus, habet & motum partiū in toto naturaliter insitum, per quem situantur modo vno pacto, modo alio, vt melius est sub hac, & illa specie. & hæc forte est illud, quod quidā instinctū vocāt. primi igitur motus quos naturaliter habēt mēbra animata, quatenus informata sunt speciebus boni, & mali, sunt cōstrictio, & dilatatio. ex quo enim species omnis (vt dictū est) recipitur ab anima, vel vt bona & conueniens, vel vt mala & discoueniens. hinc fit, ut diuersimode moueantur, & si-

Diuersis modis mouentur, & situātur membra animata ex diuersis speciebus: & q̄ primi sīt horum motuū

tuēt se mēbra, & partes in toto, natura semper q̄rēte, quod melius est. quod mirū videri nō debet. si enim forma nō cognoscens hoc facit, cur & cognoscens non idē faciat, quatenus diuerso modo est informata specie cognitionis? motus ergo omnes, quos anima tā mirādos facit, omnes reducuntur ad motū partiū in toto: & alij quidē sine phātasia facti per simplicē receptionē membri, alij uero per phātasiam. motus siquidē, quos mēbra faciunt per simplicē sensum dilatationis, & consttictionis, ut cor, & pulmo, & uenæ, & nerui, & uilli, naturaliter fiunt, antequā phantasia illorum motuum fiat. simplicissimi igitur & primi omnium motus membrorum sunt cōstrictio, & dilatatio. si enim mēbrū speciem nocentis recipit, sub ea specie partes

in toro

A in toto non bene ſehabent, ſed alium ſitum quærunt, & conſtringuntur, ſi nocens extrinſecum ſit. ſic enim per pauciores partes contingunt, quãdoq; uero dilatãtur, ſi nocens intrinſecũ ſit. nã & ſic partes minus contingunt. Si uero boni & grati ſpecies recepta ſit, ſi quidem extrorſum ſit bonum receptum, dilatãtur partes, quoniã ſic omnes partes ad illud pertingunt, & ad totum cõmunicãtur. ſi uero intrinſecus bonum accedit, conſtringuntur partes omnes ſupra illud. ſic enim melius fruuntur. Interdum non omnes partes ſitum mutãt, ſed aliquæ tãtum in eo toto. unde diuerſi fiunt motus, modo tremuli, modo concuſsiui, modo alij, prout melius, & melius ſituantur partes, & melius à malo uel remouentur, uel ipſum remouent, ad bonũ uero melius, & melius applicãtur. eadẽ accidunt & circa diuerſa membra propter cõſenſum, quẽ inter ſe habent, & quia unum quodãmodo ſunt. ſæpe enim moto uno mẽbro, alia ſimul mouentur, uel eodem motu, uel etiã diuerſo, prout melius unum alteri ſeruit, ut in tuſsi, & ſternutamento uidemus, in quibus mota una prima particula ad expellendũ nocens, tũ plura alia ſimul mouentur mẽbra, alia ſe dilatãdo, alia conſtringendo, alia aliter, ut tandem obtineatur finis, qui ipſis membris notus non eſt, ſed animæ mundi tm̃, & Deo. naturaliter tñ operantur mẽbra, & nunquã errãt, partibus in toto ſe ſituantibus, ut melius eſt ipſius ſub recepta ſpecie boni, uel mali: quæ interdum una eſt, & uno in membro: interdũ plures, una poſt aliã, in pluribus membris. nã hoc unũ facit, illud aliud, omnibus tamen operationibus conuenientibus pro primo fine. fiunt igitur motus hi aliquando ante factam phantaſiã, aliquando poſt ipſam, & per ipſam cognoſcentẽ finem. unde illud animaduertẽdum eſt, ꝙ, cũ primi iſti motus ſimplices fiunt, illos phãtaſia per ſpecies ad ipſam delatas quodãmodo obſeruat, & quaſi artem facit. unde mox per memoriã ſimilium, diſcurſu

Sæpe moto uno mẽbro aliud mouetur ex cõſenſu & ordine eorum.

B quodã particulari cognoſcendo finem, mouet membra, & non ſolum prędictos motus, ſed & maiores, & magis admirandos operatur. Puncto aſello contractio ſtatim fit, & à principio abſq; phãtaſia: mox, cum ſub ea contractione ſtare non poſsit pellis, uiolẽter enim ſituatur, dilatatio ſubita ſequitur. hos ergo motus ſimplices phãtaſia ipſa obſeruans, artẽ quodãmodo facit. & ſi quãdo rurſus accidat aſellum pungi, tum & phantaſia operatur, ſimul & contractionẽ pellis facit, & mox ſubitã dilatationem, cognoſcendo finẽ, hoc eſt nocentis expulſionem. ita fit & in tauro recepta ſpecie nocentis, & facto appetitu repellendi iniuriã. mouentur enim membra primum illa, quę aptiora ſunt ad nocendũ, ut caput. quare cornibus ferit. qui motus primum fit ab anima, non cognoſcendo finẽ niſi naturaliter, mox edocta phantaſia ſimplices motus, etiã cognoſcendo finẽ. ſic & equus calcibus ferit. ſic & tandẽ progreſſio animalis fit, phantaſia primum obſeruante ſimplices motus muſculorum, & cordarum, quæ pedes in ante mouent. mox facto appetitu appropinquandi ſe ad bonũ perceptũ, & cognito fine fit motus illorũ, primo unius partis in ante, alia firma manente: mox & alterius partis, alia firma perſtante. & ita alternatim motis partibus progreſsio fit. q̃ aũt mẽbra, & partes ſigillatim in omni motu, & omni appetitu cõcurrãt, & quo pacto ſingulæ moueãtur, ſcire non facile eſt, immo q̃ difficillimũ, & medicis ualde neceſſariũ. ad propoſitũ ergo reuertẽdo, ſi inſtinctũ uocant motum partiũ in toto, ut expedit animę informatę uarijs ſpeciebus, cui motui ſuus etiã finis eſt in natura Deo cognitus: ſic certe recte inſtinctum naturę uocabunt, ſed naturæ nõ ſimplicis, ſed animatæ, ac de inſtinctu ita in uniuerſum ſit dictum. nunc de ingenio brutorum, & quo pacto tam mira efficiant, dicemus, ſed bene erit prius muſi-

cam

cam pueri nostri intermiscere seuerioribus hisce sermonibus, & vires reassumere. C impetrato igitur, vt caneret puer, ille ita cecinit.

Carpe fugam Galathea, ferus petit ęquora Cyclops.
Carpe fugam, pelagoq; procul speculatur ab alto,
Te quis amat, dignumq; tuo se censet amore.
Humano primum rorantem sanguine barbam,
Et fœdum os, oculumq; vnum, quem fronte patentem
Ipse gerit media, multo lauere æquore cernes.
Pectere dein rastro crines, Apioq; virenti
Assimiles, laudare: silens tum consulere æquor,
Et se spectatis formosum dicere ab vndis.
Te vero Galathea, quòd hunc contemnis amantem,
Nec pecoris numerum, nec auenę sibila curas,
Crudelem: & pistri natam Scyllaq; vocare,
Crudelesq; Deos. si Dÿ tamen æthere in alto
Vel mare sunt aliqui. neque enim se posse putare
Vllos esse Deos. demum tibi dira minari.
Nam fore, vt ictu vno magno cum fragmine montis
Teq; tuumq; Acim medium disperdat in æquor.
At tu tuta mari magno, Cyclopis amores
Despiciens, ridensq; minas, & inania verba,
In nostros Galathæa sinus formosa recurre.
Ille inter pecudes & amore vratur, & Aethna.

De brutorum & multorum naturalium ingenio siue prudentia, num in illis mirã daq̃dam illius opera p̃ cognitionẽ, an à casu, vel aliquo potius extrĩ seco cognoscente, ac dirigente fiãt, seu aliquo alio modo.

Tacebat Lyricen, & Turrius sermonẽ resumens ita secutus est. De ingenio bru D torũ nunc est prosequendũ nobis. qua in re nõ satis mirari possumus, cũ talia videamus à brutis animalibus fieri, qualia hominũ nemo efficere posset. Canũ nostis nõ solũ incredibilẽ memoriã, sed & mirã sagacitatẽ in venãdo. uolucres nidos mira arte, mira prouidentia cõstruunt, ubi prolẽ tuto ponãt, aliæ in tignis, aliæ in summis arboribus, alię inter spinas & dumeta, aliæ in medio mari. in ijs oua deponũt, illa incubãt, ac calefaciũt, ut inde enascantur filij. natis escas q̃runt, illis custodiæ sunt, volatũ docent cura quidẽ maiore, q̃ humana. Aranea animaliculũ tam exiguũ miro artificio telas texit, ceu retia, muscis capiẽdis, unde alatur. reliquorũ insectorũ si prudentiã recẽsere uelim, si pisciũ miracula, dies ꝑfecto nos deserat. Sunt igitur, qui ad hæc respiciẽtes paruo negotio ab inquirẽdi labore se liberẽt, ad instinctus naturæ recurrẽtes. de q̃bus paulo ante diximus oportere dicere, nunquid instinctus isti per naturã fiãt, an per cognitionẽ. utrunq; aũt suas habet difficultates. Alij dicunt nõ facere hæc bruta per naturã, nec per cognitionẽ, sed dirigi ab intellectu nõ errãte, qui fines noscit. sed & hi dubitationẽ nõ tollunt: dirigi enim ab intellectu fines cognoscẽte quodammodo uerũ est, quodãmodo nõ uerum. si enim dicãt à Deo dirigi bruta, ita ut Deus immediate ipse faciat, spumã eliciat ab aranea, in fila deducat, & texat, nimirũ recte non dicunt. Deus enim nõ est, qui immediate agat, sed ipsum animal, de quo dubiũ est, utrum per naturã agat, an per cognitionẽ. si uero dirigi à Deo intelligunt ita, ut & naturæ rerũ, & cognitio, q̃ sunt principia agẽdi, à Deo dependeãt, sic quidẽ uerũ dicunt. Deus enim tum naturas ipsas primũ cõstituit, tum & facultates dedit agẽdi. uerum dubitatio nõdũ sublata est. quærimus. n. quo principio

Animalia bruta quo principio tã varia, & ad mirãda prudentię opera p̃ducãt.

In plantis nõ nulla prudentiæ signa apparent, & in spiritu genitiuo.

cipio

A cipio bruta agant, vtrũ natura, an cognitione. quodcunq; dicatur, non paruã habet difficultatẽ. Igitur, vt minus admiremur in ijs, quę bruta faciũt, respicite & ad arbores, & in uniuersum ad spiritũ illum, qui genitiuus dr̃. arbores nihil intelligunt: si tñ magisteria illarũ, si fines animaduertamus: si folia, & fructus, & semina, quanta solertia faciant, custodiãt, muniãt: & quãto iuuamẽto una pars in aliã sit cõstructa, & ordinata, nõ poterimus non magnopere admirari. spiritus porrò ille, qui genitiuus uocat̃, & calor naturalis, nihil similiter intelligẽs, nec per se sciẽs aliud facere, q̃ calefacere, attrahere, & propulsare, tã mira tñ cõficit, ac si fines cognosceret: figuras mẽbris dat: vias, conceptacula, situs, ordines, iũcturas, ac demũ animal conflat.

Ex horum similitudine fortasse principium quoddã habere poterimus ad inueniendũ modum, per quem & bruta operantur tam mira. nam de calore illo genitiuo, si quæratur, quomodo ipse faciat, vtrum casu & fortuna, an per se & intendens, quod facit: & si intẽdens, vtrum cognoscendo, an non cognoscẽdo, non aliud profecto dicere possumus nisi primum, ꝙ non cognoscendo facit, ut manifestum est. facit autẽ partim casu & per accidens, partim per se & intendens, verum non eadem ratione. siquidem .n. consideretur calor ille, quatenus natura una per se, & particularis, per ea agens, quæ sibi insunt, sic quidem oculum, dentem, linguam, & alia, & eorum formas per accidens facit, & casu quodã. per se enim non aliud intendit, q̃ calefacere, & quędam attrahere, quædã propellere. reliqua sibi accidunt. quanq̃ nunquam fallat, & illa semper consequantur. nihil enim prohibet quædam per accidens fieri, & tamen semper fieri. Idem calor si consideretur, ut pars uniuersalis naturæ, quam ordinauit vniuersale agens, sapientissimus Deus, virtutesq; dedit naturis omnibus faciendi omnia, quę ad fines sibi cognitos ordinauit, sic quidem calor ille per

Calor genitiuus miranda operatur per accidẽs, & per se, sed non secũdũ eãdem prorsus rationẽ.

B se dentem, oculum, linguam, & alia facit, & intendit, tametsi non cognoscat fines. sufficit .n. cognosci illos à primo agente, Deo maximo: atque hoc fortasse est illud, quod dicunt aliqui dirigi hunc calorẽ ab alio intellectu, qui fines noscit. Verum nõ dirigit vti agens immediatum, sed solum ut agens vniuersale & primũ. quapropter calor ille partim per se facit, quatenus pars est uniuersalis naturæ à Deo ordinatæ, partim per accidens facit, quatenus est particularis quædã una natura. Quòd si quęratis, quomodo à Deo factus est ordo iste in naturis omnibus, dicendum, ꝙ, si quãdoque vniuersum hoc est à Deo factum, ut pium est & æquum credere, eadem virtute, & potẽtia, qua fecit omnia, facultatem etiam propriam dedit naturis singulis, qua peruenire possent ad fines illi vniuerso debitos, & congruentes. Si uero & æternũ statuatur hoc vniuersum, ut quidam philosophi putant, depẽdet nihilominus à Deo, à quo natura omnis esse habet. In sola autem natura, quod possibile est, necessarium etiã est. erat autem possibile in sola natura, vt calor certus foret, qui dentẽ, qui oculum, linguam, & demum animal ipsum facere posset. quare simul etiam necessarium fuit, vt talis inueniretur calor in natura sola. ac sic rerum prima semina facta fuere, quibus semel factis mox tenore quodam perpetuo ordo iste fuit in natura à Deo optimo dependens. Ex hac ergo similitudine naturalis caloris poterimus coniecturã quandam accipere circa bruta, quo pacto & ipsa tam mira efficiãt. nam & ipsa quædã faciunt non cognoscendo fines, & quodammodo per accidens, quatenus particulares naturæ sunt secundum se: quatenus vero partes uniuersalis naturæ ordinatæ à Deo maximo primo agente, per se faciunt, & intendunt, tametsi non cognoscunt fines Deo tantum cognitos. Nonnulla tamen & ipsa faciunt cogno-

De naturæ vniuersi à Deo institutione & miro ordine.

ſcendo finẽ, & intendendo. & ſic quoq; per ſe faciunt modis omnibus. Auis maturis C iã ouis appetit illa deponere. cuius appetitus duo ſunt fines, alter aui cognitus, alter incognitus, cognitus autem Deo. prior appetitus fit ex ſtimulo perceptus propter põdus, aut propter aliud, cuius finis eſt aui notus, vt deponat ſcilicet nocens & irritans, queadmodum & fęces. alter vero finis, qui nõ cognoſcitur ab aue, eſt, vt inde enaſcatur proles: quod Deo cognitũ, & ordinatũ eſt, & conſequitur. Per ſe igitur auis oua deponit propter ſtimulũ, per accidens propter prolẽ, quatenus particularis natura eſt: per ſe vero & hoc, quatenus pars vniuerſalis naturę. poſt illũ appetitũ deponẽdi oua innaſcitur appetitus alius deponendi in loco tuto: quod per ſe ab aue fit per ſpeciẽ rei amatę. oua enim amat, & quãuis ſtimulent, quaſi partes ſui, ſicut & mẽbra, non ſicut excrementa, quorum nullã habet curã: ſed ouorũ curã habet, quia amat. quare curat defendere, & cuſtodire. omnia igitur hæc per ſe ſunt ex cognitione: ſed & huius appetitus eſt alius finis, nõ aui, ſed Deo cognitus, vt inde ſcilicet ſoboles enaſcatur. Rurſus volens auis in tuto oua collocare, ſubnotiones facit ad multa, quæ offeruntur. & alijs trabs placet, alijs ſpineta, alijs ſummę arbores, alijs mare, prout varię ſunt ſpecies, quæ mouent, & vna magis, q̃ alia ex latenti conuenientia: facta loci electione imaginationẽ faciunt de forma cõſeruãtis rei. dictum eſt enim has imaginationes facere & alia animalia. quare factis ſubnotionibus ad multa, hęc lutũ apportat, & trabi applicat: illa paleas, & feſtucas: illa maris ſordicies ĩnatãtes: illa aliud. q̃ aggerãtes inuicẽ, & formãtes nidos faciunt, hirundo vno modo, alio modo paſſer, alio cuculus, alio Halcyon: in quibus oua deponunt, & mox depoſita incubãt. Cuius duplex quoq; eſt finis, alter notus aui, qui fit à ſpecie rei amatæ, cui ſemper quaſi adeſſe volunt, fouere, & cuſtodire: alter aui eſt ignotus, Deo vero maximo notus, qui fit, vt proles in ouis matureſcat ex illa calefactione, & vegetetur. vnde magna ſapientia, & prouidentia Dei optimi videri poteſt, qui totum vniuerſum ordinaturus, modũ naturis omnibus dedit, q̃ neſcientes fines omnia tñ faciunt, per quæ fines ipſi cõſequũtur, quos ſolus ipſe cognoſcit, per quẽ modũ deinceps & alia fiũt, quæ tã mira videntur nobis. Scire autẽ ſigillatim ordine ſuo, qũo appetitus varij naſcantur, vnus poſt alium, & quomodo Deus omnia ordinauerit, vt naturaliter fiãt, impoſsibile quidem eſt homini. quare & vniuerſalia hæc exiſtimantes ſufficere ad alia pertranſibimus: ac de vocatis ſecundis intentionibus ſiue cõceptibus dicemus. D

Quoniam autem res, quæ ſunt, duplex eſſe habent, alterum extra animã, alterum in anima, quatenus intellectæ ſunt, hinc fit, vt dupliciter & intelligãtur: vno modo, prout eſſe habent extra animam, alio modo, prout eſſe habent in anima. conceptus ergo illi, qui de rebus fiunt, quatenus extra animam ſignificantur, & apprehenduntur, primi uocãtur, ſiue primæ intentiones: qui uero de rebus fiunt, quatenus in anima ſunt, ſecundi dicuntur. vt ſi Callyã intelligã, & album, ut coniuncta, dicãq; Callyas eſt albus, primos cõceptus feci: ſi uero reflectente ſe intellectu ſupra cõceptus factos, ut in anima ſunt, ac dicã, hæc eſt oratio. Callyas eſt albus: & hoc eſt ſubiectũ, hoc prædicatũ, hoc nomẽ, hoc uerbũ, tũ cõceptus iſti, oratio, ſubiectũ, prædicatũ, nomẽ, uerbum, ſecũdi uocãtur. ſimiliter, eſt genus, ſpecies, ſingulare, plurale, & alia eiuſmodi, de quibus eſt grãmatica, dialectica, rhetorica, poetica. de ijs enim ſecundis intentionibus ſunt. Dubitabitis autem fortaſſe de ipſismet operationibus animæ, ut intelligere, abſtrahere, imaginari, ratiocinari, ſubnoſcere, ac de ipſis ſpeciebus, quæ ſunt in anima, utrum primi, uel ſecundi conceptus dici debeant, quãdo eſſe

Animalia bruta eadẽ aliqua, vt particulares natura ſunt, operantur per ſe, q̃ & per accidens faciũt à ſuperiori directa.

Brutorum varij extant appetitus, & actus, qbus mira efficiunt.

Diuina eſt hic, & multos latens prouidentia.

De vocatis primis, ac ſecundis intẽtionibus, qd ſint, & quo modo fiant, & quinam illarum termini, ac nomina ſint.

Conceptus rerum, vt extra animã ſunt, primæ intentiones ſunt appellata, vt vero in anima, ſecundæ dicũtur.

Termini & nomina prima & ſecũda intentionis.

A esse in anima omnia hæc habẽt. Ad quod (vt arbitror) dicendũ est operationes hasce animæ debere dici potius esse ab anima, q̃ in anima esse habere. sicut accipimus nũc esse in anima, vt distinguitur ab esse extra animã. quæ.n.cõcipiuntur secundũ esse, quod habẽt in anima, duplex esse habent, alterum extra animã, alterũ in anima: at operationes prędictæ intelligere, abstrahere, & alia, non habent hoc esse duplex, sed solũ ab anima, & in anima sunt. sunt autẽ in anima, ac si extra essent, quare primi cõceptus sunt, super quibus & secũdi fieri possunt. similiter se habet speciei nomen, & phantasmatis. & si.n. videantur secundi conceptus, sunt tamẽ primi, & rerũ, ac si extra animã essent. vt autem summatim dicamus, primi conceptus sunt de rebus, quę significantur, quatenus significãtur, & non significant. sic.n. esse habent, vt extra animam. secundi vero sunt, qui fiunt de rebus, quatenus significant, & non significantur. sic enim esse habent in anima tantum. ac de intellectione, quid sit, & quomodo fiat, & quę sit unaquęque intellectio, & quot, hactenus dictũ sit pro tempore. Superest, vt de deceptionibus dicamus, quas sibi anima facit intelligendo.

Est autem deceptio acceptio quidem rerum aliter, q̃ sint, non studio, & uoluntarie facta, sed errore. quod qũo fiat, tẽtandũ nunc est dicere in vniuersum: ac dij precandi, ne forte & nos decipiamur, hæc inquirentes. Vniuersalis autem deceptionis causa est apparẽtia aliqua, qua videtur res tales esse, quales tamen nõ sunt. Causa aũt apparentię huius semper est in specie, quę repręsentat res, verũ non quà res offert, à quibus decisa est, sed qua rerum modos, & cõiuncta simul refert. neque.n. sensus, neque ulla interior potentia decipitur circa simplex, & proprium obiectũ, sed circa modos, & coniuncta, quæ componit cum rebus. quare circa complexa tantum, nõ circa simplicia deceptio est. circa simplicia enim species semper id repræsentat, B à quo processit, & in hoc mutari non potest à sua natura. ꝙ si videtur anima quandoq; alba iudicare nigra, aut rubra, aut lutea, hæc quidem deceptio nõ est in specie ratione proprij obiecti, sed ratione potentiæ cõponentis, quæ in maxima distantia dicit, hoc ueniens est nigrum, cum tamẽ album sit. species enim, quæ nigrum offert in ea distantia, non fallit nos. repræsentat enim pro natura nigri, quod tunc offertur, cum priuatio lucis, & colorum nõ mouet oculum, ut fit in magna distantia. Deceptio autem fit, quia subiecto attribuimus qualitatem repræsentatam, quod secus est: similiter & in felle suffusis deceptio fit, iudicãtibus omnia lutea, nõ ꝙ species lutei fallat nos in re, à qua decisa est, decisa enim fuit à luteo, sed ꝙ qualitatem illã attribuimus parieti, & homini. quare semper deceptio fit in cõplexis, & compositione ipsa. Solem in aurora iudicamus rubrum, & bipedalem, cum tamen nec ruber sit, nec bipedalis. error autem fit, quia subiecto id attribuimus, quod à specie repręsentatur. rubor enim offertur specie lucis multum refracta ad nigrum, quod fit in aurora propter sphæram uaporum, & in hoc non est error, sed tum fit, cum colorem oblatum cõponimus cum subiecto. Color item solis repræsentat solem terminatũ certa quantitate, quæ multipliciter uariari potest propter maiorem & minorem distantiam. siquidem semper minora uidentur, quo basis minuitur, quod in magna distantia maxime contingit. Componentes igitur quãtitatem solis oblatam in magna distantia cum sole secundũ se, deceptio fit. Baculi & remi sub aqua fracti apparent cum parte, quæ supra est, eo ꝙ pars sub aqua propinquior iudicatur, q̃, quæ supra in aere est. propter densitatem enim aquæ, uiciniores partes speculum fiunt partis sub aqua existẽtis. refringitur enim multum species, & crassior fit, hoc aũt maiora,

Num oĩa, q̃ ab aĩa, vel ĩ aĩa sunt, intentiones secundæ dici valeant.

Quæ esse tãtum in aĩa habẽt, & ab aĩa, secũdæ ĩtẽtiones dici nõ debẽt.

Prima intentio est conceptus rei, put significatur, secunda vero, prout significat.

De varijs in nobis p sensus tã internos q̃ externos, & in intellectu deceptionibus, et erroribus, ac fallacijs, tã in ppositionibus, q̃ in ipso rõcinio qui sint, & qũo in nobis fiãt.

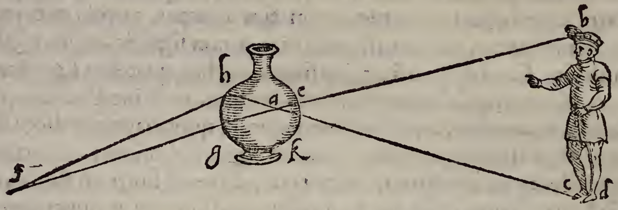
Deceptio circa cõplexa, non autẽ circa simplicia contingit ex aliqua apparentia p ipsum compositiõis actum.

Oculus vidẽs album ĩ magna distãtia cur nigrũ iudicet.

Sol in aurora cur ruber appeat nullius existens coloris.

Remi & ligna in aqua cur fracti appareant.

& propinquiora videri facit. qua de causa pars sub aqua existens nõ vr̃ directe sup- C posita parti, quæ est in aere. vnde fracti uidẽtur. deceptio uero fit, dũ componimus, cõparantes partes inter se & ad subiectũ. idem & circa sitũ partiũ sæpe contingit: & quæ deorsum sunt, sursum vidẽtur: quę uero sursum, deorsum: vt spectantibus in ampullas aqua plenas. prętereuntes. n. uidentur incedere pedib. sursum, capite infra stante. vt si A sit ampulla: prętериens B C D: B autẽ caput: C & D pedes: oculus aspicientis F, videbuntur quidem pedes sursum, vbi E, caput vero deorsum, vbi G.

Causa vero est, quòd species semper per breuissimam lineam refert, & per directum. breuissima autem linea à capite, vbi B, est B H: quæ reflexa ad G, inde ad oculũ fertur, vbi F, pedũ vero breuissimę lineę C K, & D K: quæ reflexæ ad E, & inde ad oculũ F, vidẽtur supra caput, vbi E, quod est, vbi G. error fit, non ꝙ species capitis & pedum non repręsentent debite sua loca, sed ꝙ componendo, & comparando situs, & loca oblata, hæc quidem sursum, illa deorsum iudicantur.

Similiter & figuræ, & colores, & numeros, & loca variãtur per apparentias alias. sæpe enim, quæ rotunda sunt, longa videntur: & quæ longa, rotunda: & quæ vnum D duo, & eiusmodi: adeo refert, quale sit speculum, in quod incidit species, an conuexum, an concauum, an aliter fabricatum. Specilla ocularia fiunt, q̃ vultus monstruosos referunt, alios satyricos, alios etiam turpioris formæ. quædam sunt, quæ omnia ostendunt iride colorata: alia anulum vnum media in mensa positum duodecim anulos uideri faciunt, tam similes, ut qui uerus est, uolẽtem signare fallat magno spectantium risu. Altero oculo, vel compresso, uel eleuato res accidit uideri duplices. propter quod & ebrijs omnia uidentur duplicia, uertiginosis uero circumferri. omnibus enim his loca mutari uidentur, & eadem res in diuersis esse locis, cum tamen per se non mutetur. causa est, ꝙ species in oculo, quæ uel succesiiue eleuatur, uel deprimitur, ab utroq; oculo non in idem cadit: quippe in eleuato oculo species eiusdẽ rei, rem quidem eandem offert, locum autem nõ eundem, quem alter oculus refert. species enim directe secundum longitudinem totius sensitorij repræsentat. quare nihil interest, seu res extra mutet locum, seu species referat mutatum. refert autem mutatum, quoniam eleuato sensitorio simul eleuatur & species. in uertiginosis autem circumferri uidentur res, quia succesiiue species cum sensitorio eleuatur à uaporibus, qui intra oculũ mouent. in circulum uero uidentur ferri, quia oculus est tanquam centrum, res tanquam in circumferentia. à centro autem omnes lineæ ad circumferentiam sunt æquales. quare circulus fieri uidetur. ebrijs uero tum circulariter, tum & duplicia uidentur. circulariter, quia succesiiue fit motus sensitorij, & cum eo speciei. duplicia uero uidentur, quia oculi non æqualiter mouentur, sed diuersimode propter inordinatum motum uaporum. quare non in idem feruntur.

Ebrij quacunque vident, cur circulariter, et quasi duplicia vident.

Circa

A Circa colores quoq; eædẽ deceptiones cõtingunt. ſuffuſis enim felle omnia videñ tur Lutea (vt diximus) & euaporato ſulphure ꝑ noctẽ ad lucernę lumẽ, omnia vñr veneta. ſole aũt per rubra trãſeunte, aut ad rubra refracto, rubra oĩa apparent. q̃ qui dẽ dubitationẽ quãdã habent, quo pacto fiant, qm̃, quæ ita colorari videntur, proprios, & ipſæ colores habent. cur ergo & illi nõ mouẽt? vtrũ igitur, cùm duæ ſpecies ſubalternæ ad oculum veniunt, ea, q̃ potentior eſt, nõ ſinit debiliorem mouere? an magis, ꝙ color nihil aliud eſt, q̃ lux terminata, lucis aũt ſpecies eſt lumen? quare colorum omnium ſpecies lumen ſunt. vnde colorũ ſpecies cum omni lumine miſceri poſſunt, & intendi admixtę lumini fortiori. ſicut igitur per noctem res nõ videntur propter debilitatem ſpecierum earũ, adueniente aũt ſole vigorãtur, & fortiores redduntur, factæ vnum cum eius lumine, & ſic mouent, ita & ſi Sol ad rubra reflectañ, aut per rubra trãſeat, ita illa vigorat, & intendit, vt & aliorũ ſpecies vnũ cũ ijs fiãt, & ſimiliter moueãt, & rubra omnia videri faciat. ꝓpter quod mappę, in quas ſol incidit, trãſiens per vini phialas, rubræ apparent. & ſuffuſis felle omnia apparent lutea, ꝙ ſpecies aliorum colorum vnum fiunt cum luteo, quod eſt in oculis, ꝙ vnum id maxime offert, quod fortius eſt. cuius ſignũ eſt, ꝙ ſi ſuffuſi in rubra valde rubra inſpiciant, nec prorſus luteum, nec prorſus rubrum vident, ſed medium quiddam. His de cauſis & veneta iis apparent, qui per vapores ſulphuris ſpecies rerum recipiunt. tale enim eſt ſulphur. Idem accidit & ijs, qui ſpectarunt in Solem. omnia enim primo alba apparent, mox rubra, poſtremo nigra. remanente enim ſpecie lucis in oculo, per certum tempus illa quidem primũ album refert, quia *lux de ſe* alba eſt. mox remittẽte ſeſe luce rubrũ apparet, nõ ſecus, ac ſi lux in nigro videatur. fulgidũ enim in nigro rubrum fit, remiſsio. n. lucis nigri vicẽ gerit. mox luce in totum remiſſa ni-

Felle ſuffuſis cur omnia lutea videantur.

Quomodo deceptiones circa colores fiant.

Sulphure euaporato ad lumẽ lucerna, veneti coloris, ſeu cerulei aliqua apparent.

B grum apparet. in omnibus igitur his apparentia quædã fit, vnde accidit deceptio. verum nõ decipitur ſenſus ipſe, nec ſpecies per ſe circa oblatum proprium nos fallit, ſed phãtaſia, quæ cõponit oblata cum ſubiectis. quare prima deceptio in phantaſia fit: mox nihil prohibet & intellectum ipſum decipi, ſiquidem recipit à phãtaſia. igitur cum prima cognitio ipſius, dum componit, fit circa propoſitiones, deinde ex ijs ratiocinetur, ac diſcurrat: prima etiã deceptio circa propoſitiones fit, deinde & circa ratiocinium falli poteſt. circa propoſitiones autẽ fallitur, cum falſas recipit, aut propter apparentias ꝓdictas, aut propter alia: circa ratiocinium vero, cũ nõ inferimus cõcluſionem. videtur aũt inferri, quod vniuerſaliter accidit, quum terminum medium nõ recte aſſumimus. quippe ille, cùm vtriq; extremo cõiungatur, ſæpe videtur eſſe idem in vtroq;, & ſub vna ratione accipi. verum neq; idẽ eſt, nec ratio eadem, vnde concluſio nõ ſequitur. Ac circa exempla quidem eſt primum videre. Nauigatio enim, vt ſupra diximus, eſt terminus medius, qui coniungitur naufragio (vt in Callya vidimus) ex quo apparet, ꝙ etiam Dioni coniũgi debeat, qui ſimiliter nauigat. quod falsò poterimus opinari. nã, quanquam idem terminus videatur nauigatio in vtroq;, non tamen eſt idem & ſub eadem ratione. in Callya enim erat cum tali vento, tali tẽpeſtate, unde ſecutum eſt naufragiũ: in Dione vero nauigatio ſine his erit. Similiter & circa enthymemata falli contingit. nam, quanquam & Itali, & Germani, & Scythæ albi ſint, ſi putemus, & Aethiopas albos eſſe, fallemur: quoniam albedo alia ratione ineſt Italis, Gallis, & Germanis, & Scythis, quæ non eſt in Aethiopibus. Similiter & in inductionibus deceptio accidit. non enim, ſi in Perſide, & Media vidimus mala citra mille & decem millia ineſibilia, ſequitur omnia

Quomodo circa propoſitiones, & rõciniũ decipiatur intellectus.

Circa exempla quomodo decipi cõtingat.

Circa Enthymemata, deceptio.

Circa inductionem.

esse inesibilia. malũ enim citrium alia ratione in Media, & Perside est inesibile, alia C esibile in Aegypto. oportet igitur mediũ terminũ per eandẽ rationẽ cõiungi extremis. alioqui aut non concludemus, aut falsum concludemus, propter quod & syllogismis etiã contingit falli, vt quæ emisti, comedisti. cruda emisti. fallit quidẽ, si concludamus, cruda comedisti, terminus enim medius nõ idẽ est, licet appareat. in prima enim emptio iungitur comestioni pro subiecto: est enim verũ, quę emisti, comedisti. in secunda vero coniungitur accidenti, cũ dicitur, cruda emisti. quare non sequitur, cruda comedisti: comèdi enim, quę emi, non qualia emi. similiter, si dicatur, nonne differens à differente differt? te vero concedente, dicet sophista. at quod differt, nõ est illud, à quo differt. differẽs ergo nõ est differẽs. fallit quidẽ, q̃a differẽs à differẽte differt pro subiecto, nõ aũt pro forma. neq; enim differentia differt à differentia. quare in prima pro subiecto accipit̃, in secunda pro forma. nec si, quod vtile est, bonũ est. vtile aũt in captiuitate egestas. ergo egestas bona. in primo enim vtile simpliciter accipitur, in secundo pro vtili secundũ aliquid, & certo casu. Porrò nec, si tria & vnũ sunt quatuor. tria enim sunt tria & vnũ, sequitur, vt tria sint quatuor. tria enim & vnũ, q̃ est terminus medius, sunt quatuor, diuisim accepta, & ita accipitur in prima ꝓpositione. in secũda vero accipitur collectim, & cõposite. quare nõ idẽ est mediũ. tale & illud est. qui nã discũt, scientes ne, an nesciẽtes? te vero dicente, scientes discunt, dicet ille: at qui discũt, ea nesciunt, q̃ discunt. sciẽtes ergo nescientes sunt. dicẽte vero te, nesciẽtes discunt, arguet ille. at, q̃ discũtur, sciuntur. nescientes ergo sunt scientes. deceptio quidẽ est per æquiuocationẽ termini medij. nã & sciens & nesciens, interdũ significat, qui nunc scit, aut nescit, interdũ, qui sciebat, aut nesciebat. Similiter, nonne bonus est, qui boni est possessor? at diuitiæ sunt bonæ: qui ergo diuitias posidet, bonus est. & illud, nõne omnis actio est circa ea, q̃ D sunt? omnis sermo est actio. omnis ergo sermo est circa ea, q̃ sunt: at ea, q̃ sunt, vera sunt. omnis ergo sermo est verus. æquiuocatio est in illa voce, q̃ sunt. interdũ enim sumitur ꝓ eo, quod nõ est apparens. interdũ pro eo, quod aliquo modo est, siue vere sit, siue appareat. & sic omnis actio est circa ea, quæ sunt. Itẽ illud, infinitũ nõ potest pertransiri. hoc spatiũ est infinitũ. non ergo potest pertransiri. fallit quidem, quia infinitum modo pro infinito in actu sumitur: & hoc modo infinitum non potest pertransiri. q̃nq; sumitur pro infinito in potentia: & hoc modo potest pertransiri. quare mediũ non est idẽ. & illud, omnes duo circuli contingunt sese in puncto. hi duo anuli sunt duo circuli. cõtingunt ergo sese in puncto. nõ sequitur autẽ, quia duos circulos se contingere in puncto circulis mathematice acceptis, & abstracte inest. anuli aũt mathematici circuli non sunt, sed in materia. Interdũ fallimur, quia propositio amphibola est, & ambigui sensus. vt quod mouet lapidẽ molarem per se est causa farinę. aqua mouet lapidem molarem per se. ergo est causa farinæ. fallit ratio, quia vox illa per se facit sensum amphibolũ. potest enim coniungi cũ mouet ex parte subiecti, & potest cõiungi cũ causa ex parte prædicati. primo modo propositio est vera, secundo modo non. quare medium variatur. alio modo etiã variatur, cũ syllogismus fit in obliquis casibus, nõ in recto. vnde nõ sequitur, primus lapis mouet secundũ, secundus tertiũ. ergo primus mouet tertiũ. similiter, maior pars hominũ est dedita vitijs. Socrates est ex maiori parte hominũ. ergo est deditus vitijs. peccãt per nõ causam, vt causam. in his ergo, & similibus decipitur anima, interdũ se ipsam fallens, interdum alios, & in quibusdam facile est videre fallaciam, & distingue-

Circa syllogismos.

Secundum quid ad simpliciter deceptio.

Compositionis, & diuisionis deceptio.

Aequiuocationis variæ deceptiones.

Amphibologia, quæ circa ꝓpositiones contingit, deceptiones.

Per non causam, vt causã deceptio.

re:

A res in quibusdã vero nõ facile: præsertim in quibus similitudo est valde aperta, dissimilitudo vero valde latet. quo pacto decipiuntur pueri appellãtes omnes homines patres. id enim, quo omnes cõueniunt, apertum est, similitudo scilicet in hominẽ: id vero, quo distinguitur, qui pater est, valde ipsos latet. fecerunt enim conceptũ quendã patris, sed nõdũ distinctum. oportet igitur, qui nõ vult decipi, valde solertem esse, & exercitatũ in noscendis coniunctis, quõ se habent: & modis ratiocinandi: & quid per se vnum, & quid per accidens, & quid appareat. sed iã de ijs deceptionibus prosequamur, quæ sibi anima in somnis facit, necnõ & in melãcholijs, & phrenesi, & vino, & quibusdam alijs epotis, ut Hyoscyamo, & solano, & eiusmodi alijs.

Deceptiones cauere quomodo aĩa debeat.

De somnijs aũt acturi operęprctiũ putamus, ut prius de somno agamus, quid sit, & quõ fiat. sed ne hoc quidẽ perquirere possumus, nisi prius de uigilia egerimus, q̃ breui fient. uigilare aũt tum dicitur animal, cũ & sentit, & stat, & motus exercet uolũtarios: q̃ tum fieri solẽt, cum anima specie boni mota trãsmittit libere spiritus ad membra extrinseca, exercenda per sensum, & motum. primũ igitur, quod requiritur, est species boni in anima interiori, q̃ in actu sit, & diffunditur ab ipsa vsq; ad mẽbra exercẽda. qua re facta, & spiritus necessarij & seruiẽtes trãsmittuntur ad ea mẽbra, & reguntur pro eo fine. Si igitur ipsa membra bene disposita sunt: si & uiæ liberæ, & non impeditę: si & spiritus apti: si & species mouens animã cõueniens sit, tũ fit membrorum exercitatio, & uigiliæ opera. ꝙ si in aliquo horum defectus fuerit, impediri finẽ accidit. si.n. mẽbra ipsa male affecta fuerint, ut stupefacta, aut resoluta, aut incisa, tunc nec stare, nec sensum obire, neç motus possunt. similiter, si & uiæ aut oppilatæ nimium extiterint, aut ablatæ, idẽ sequitur. at uero, & si spiritus inepti sint, ut stupefacti, aut resoluti, aut aliter impediti, nõ obtinetur finis: maxime autẽ

De vigilia, & somno qd sint: & quanam vigiliã, variosq; somnos inducãt: & de quibusdam miris, quæ dormiẽtibus cõtingunt.

Vigilare animal dicitur cũ opera vita diffusis in membra spiritibus exercere.

B cum species boni, q̃ mouere animã debet, impedimentum ullũ receperit. multipliciter autẽ impediri solet. primũ uel ꝙ aliquod graue accidens illã opprimat, & prosternat. ut lipothymiæ, epilepsiæ, apoplexiæ, ecstasis, præfocationes, contusiones, timores magni, & id genus. uel ꝙ & potest, & nullũ graue accidens recepit, sed tantũ ꝙ sub labore quodã & certa molestia recipit exercere mẽbra. unde melius & suauis iudicat cessare, uel ꝙ intẽta ad aliquid, quo delectatur, obliuiscitur prioris intentionis exercendi membra. Tot igitur cum uigiliã impediãt, somnum quidem nõ dicimus, cũ propter defectum membrorum extrinsecorũ animal nec potest stare, nec sentire, nec moueri. similiter, nec si uiæ sint oppilatæ atq; infartæ, aut abscissę, eum somnũ nõ appellamus: si propter hoc animal sensum amittit, & stationẽ. sed neq;, si spiritus ipsi sunt stupefacti, & immobiles: neq; etiã, si graue aliquod accidens prostrauerit animam, & sensum, & omnem intentionem abstulerit, somnum uocamus. sed tum solum dormire animal dicitur, cum anima nõ omnino in alijs impedita, aut recipit sub labore quodã & displicentia exercitationem membrorum. unde magis gratam, & suauem iudicat cessationem, aut intenta ad aliquid, quo gaudet, & delectatur, obliuiscitur prioris intentionis exercendi membra. sub labore autem & displicentia recipit exercere membra, cum aut illa iam fatigata sunt, aut spiritus quodammodo fessi, & resoluti: aut cum sedes ipsius animę interioris grauata est, hoc est nerui, & membranæ illic existentes: spiritus item pigri, torpidi, & uiæ nõ planæ, expeditæ. hęc enim cum concurrunt, tunc retrahitur anima ab exercitatione mẽbrorum, & quiescere amat, & intentio cessat exercendi, spiritus non trãsmittuntur, & sic fit somnus. qui propterea placidus, & suauis dicitur, ꝙ cessationem illam anima,

Vigiliã multa impediũt

Sõnus quid sit.

Somnũ quænã inducãt.

vti gratum, recipit, cõtrarium autem, vti graue. hęc autem grauitas, & labor animæ maxime accidit, cum euaporatione multa sursum lata nerui relaxantur, & opplentur: similiter & mẽbranæ circa cerebrum, & venæ. unde & spiritus graues redduntur, & pigri. quare anima ipsa laborem quendam percipit in mouendo ipsos, in tendendo neruos, & membranas, quas tendi oportet in uigilia. hic autẽ molles sunt & graues. quibus de causis cessare ab opere suaue ab anima iudicatur. euaporatio autẽ unde hęc accidunt interdum à cibo, & potu fit, interdum à quibusdã epotis, quæ frigidissima sunt, & crassa, & somnifera dicũtur. inter has uero euaporationes, & somnos, qui ab his fiunt, hoc interest, ꝙ quæ à cibo & potu fit, naturalis est, & finẽ habet in natura, quò animal restauretur à fatigatione in uigilia: qui uero ab epotis frigidis somnus fit, uiolentus est, & ad ęgritudinẽ magis refertur. quare non naturalis dicitur. Naturalis quoq; & ille somnus est, qui fatigatis multum mẽbris, tametsi nõ cibum, & potum capiat animal. prostratum tamen somno capitur. habet enim finẽ in natura restauratio. Videtur igit̃, ꝙ somnus sit cessatio animæ interioris ab exercitatione membrorum in sensu & motu non per impotentiam, sed ob id solum facta, ꝙ melius, & suauius iudicat cessare, quàm mouere. quod fit aut euaporatione multa grauante, & opplente sedem animæ, aũt fatigatis membris, & spiritibus: aut facta obliuione prioris intentionis ex intentione in aliud, quod delectat. & hoc enim sæpe accidit, ut infantibus, quibus nutrices per cantilenas somnum inducunt.

De duplici somno, naturali, & violẽto: & quales sint.

Collige somni absolutã rationem.

Est igitur somnus alius simpliciter, & uniuersaliter uigilię oppositus, alius secundum quid, & in parte solũ. simpliciter quidẽ, quo & sensus oẽs, & motus uoluntarij ligati sunt. secundum quid aũt & in parte tãtum, in quo uel non sensus omnes sunt ligati: uel sensus ipsi quidẽ ligati sunt, motus aũt uoluntarij non. nã, qm̃ neq; idem spiritus, neq; eędẽ uiæ, neque eædem species sunt sensuum omnium, & motuum, fieri quidẽ potest, ut plures ligentur sensus, nõ tamen omnes: uel sensus quidem ligẽtur, motus aũt uoluntarij nõ. qua de causa accidit sæpe, ut dormientibus nobis sensus quidem ligati sint, uoluntarij autem motus nõ: siquidẽ & quidã dormientes surgunt tamen, & sese uestiunt: & nonnulli domo exeunt. facta enim phantasia surgendi, quanquã sopiti sint sensus, motus tamen illi fieri possunt, qui à phantasia dependent, qm̃ nõ simpliciter dormiunt. interdũ non omnes sensus dormiunt, sed aliqui tãtum: propter quod somnus infantib. irrepit sensim ex cãtilenis. intenta enim anima ad aures & cantum obliuiscitur oculorũ, & cæterorum membrorum. unde & spiritus, qui ad membra transmittebãtur, recurrunt ad suum principium, quã cessationem recipit anima, ut suauem: & in oculis, & alijs membris dormit, quamuis secundum aures uigilet. uerum & in his paulo post dormiet. percurrente enim spiritu ad sedem animę, & cum eo humore aliquo, grauatur sensim ipsa, & quietem simpliciter amat: unde simul etiã aurium obliuiscitur, ac dormit similiter & pedum frictio solet somnum allicere eadem de causa. idem facit & lectio, & auscultatio, & decubitus, & in uniuersum omnia, quæ leuem uoluptatem in certis mẽbris inducunt. multa uero si sit, uigiliã parit, qm̃ attentionem poscit. oportet ergo, ut non multa sit uoluptas illa, & nulla alia sit species, q̃ attrahere ad se animã possit, unde somnus cõciliatur. quo ingenio utuntur medici ad ægros, qui dormire nõ possunt, per cadẽtis guttę leuẽ, & placidũ somnũ. alij cunabula inuenere, alij pẽsiles lectulos, alij alia.

Somnus duplex, simpliciter, & secũdum qd: & quomodo hi fiant.

Dormiẽtes cur aliqua nonnunquã vigiliæ opera exerceãt.

Pueri cur cãtilenis in somno intendantur.

Somnum inducũt leues quadam voluptates.

Sed iam de deceptionibus in somno factis agamus. est autem somniũ uigilia interioris animæ, in somno cæterorum membrorum. nam & si sensus sopiti ipsi sunt

A & motus cessant, vigilat tñ introrsum anima circa reseruatas rerum species, quæ corã ipsa sunt: per quas & intelligit, & subnotiones, & alia operatur, quæ & in vigilia, verũ confuse admodũ & perturbate. vnde & sæpe decipitur. est autem prima deceptio, ꝙ videmur res perinde facere, & videre, & audire: ac si ita omnino fierent, & præsentes essent, qui non sunt. causa autem est, ꝙ species per naturã suam operatur. natura autẽ earũ est res ipsas repræsentare, & cõiuncta, loca scilicet, formas, figuras, actiones, & alia. quare similiter & in somno repræsentat, vti in vigilia. eędem enim sunt species. in vigilia autem non accidit, ut decipiamur, quia sensus rem monstrat, aut ratio facta. in somno autẽ sensus ligati sunt, nec possunt corrigere oblata, nec rationi in cõtrariũ fit. quare relinquit speciẽ ita res offerre, ac si fierẽt, & pͥsentes essent.

De Deceptionibus in somno contingẽtibus, siue in somnijs, qd sint, & quib ex causis fiãt. & de somniorum diuinatione.

Somniũm quid sit.

Specierum autem, quæ animam mouent, illas prius mouere censendum est, quæ actu sunt magis. diximus autem actu magis esse illas, quæ recẽtes sunt, & quæ habitum fecerunt. qua de causa maxime ea somniamnus, quæ per diem egimus, & de nobis, & de maximè notis, & de ijs, quibus maximè intenti sumus. porrò dispositiones quædam corporis nõ parum facere videntur ad excitãda quædam somnia. ut sanguinis exuberantia rubentia videri facit, ignesq;, ac ustiones, & eiusmodi. pituitæ vero redundantia, aquas, lotiones, innatationes, potus, nauigationes, & id genus. choleræ vero rixas, iurgia, inimicitias, bella, & similia. melancholiæ vero tristia, obscura, vt funera, & alia eiusmodi. propter qđ & medici solent de somnijs interrogare. Quibus autem de causis istæc contingant, & quid faciant dispositiones illæ corporis, nõ ingratũ fortasse arbitror, si perquiramus. In primis igitur videtur mihi exuberãtibus hisce humoribus occultam quãdam speciem in somno ad phantasiam ferri, ex qua memoria excitatur quorundam coniunctorum: quemadmodum & in quibusdam

Somniorum generalis, seu communis causa.

Familiaria nobis, & notiora, et q̃ ꝑ diem gessimus, ꝑpter quid facile somniemus.

Varia hominum corporis dispositiones varia in ipsis somnia inducunt.

B alijs videmus fieri. ut dulci pituita ad linguam descendente dulcia somniamus. similiter & ventositate aliqua circa dentium radices se commonẽte somniamus dentem cadere. quæ certe nõ alia de causa fiũt, nisi ꝙ ex his occulta quędam sensatio in phantasia fit, cuius species memoriam similium excitat coniunctorum: in dulci quidem pituita memoria dulcium: in ventositate autem circa dentes casus dentis, quoniam oblatis coniunctis semper illud magis mouet, quod maximum est. talis autem est casus dentis. fit autem in phantasia latens illa sensatio, quoniam non ita omnino sopitos esse sensus censendum est, vt nihil prorsus sentiant. eodem pacto & cholera exuberante accidit per corpus talia ferri, qualia & in ira: ut exarsio circa cor, aut tale aliquid, cuius species occulte lata ad phantasiam, memoriam consimiliũ facit. ita et melancholia redundans tristitiam quandam membris ingerit, cuius memoria excitatur ad similia. quod & pituita facere solet. in sanguine autem quomodo fiat, dubitationem quandam habet. quoniam colorum species non videtur ad phantasiam ferri nisi per sensus: quibus sopitis quomodo rubra videri accidat, non satis apparet, quanquam sanguis exuberet. dicendum autem fortasse, quòd, sicut oculus suffusus felle alia facit videri eiusdem coloris, ita & dominante sanguine particula illa, quæ phãtasiam exercet, & qui in ea sunt spiritus, ceu suffusi rubro, memoriã rubentium excitare possunt: inter quæ ea, quæ actu sunt magis, sese magis offerunt, ignis, vestes, & similia. Pręter has autem corporis dispositiones sunt & aliæ quædam, quæ solent nõnulla somnia frequẽter inducere: vt ijs, qui in paupertate sunt, ꝙ semper vident sibi deesse aliquid, sępissime etiam somniant de se ipsis, ut carentib. quibusdam: & in pͥsentia aliorũ esse aut sine vestibus, aut sine calceis, aut ijsdem mutilatis, & similibus.

Pituita exuberãtes cur aquas, lotiones, innatationes, et dulcia nonnunquàm somnient.

Cholera abũdãtes cur iurgia, rixas, inimicitias, & bella somnient.

Melancholici cur tristia obscura, & funera somnient.

Sanguinei in somnis rubra, & ignes cur videant.

Diuersa hominũ affectiones, variique fortunæ casus diuersa somniare faciunt.

bus. Contra uero, q̃b. multa superabundant, somniãt aliis dare, geminatas habere vestes, & eiusmodi. Qui vero valde ancipites, & ꝑplexi sunt vel consiliorũ, vel inquisitionũ circa scientias, ij sępe somniare solent circuitu longo de domo in domum, de via in uiã progredi, ac demũ in angustijs quibusdã sese inuenire. Formidolosis certa fiunt somnia maximè sibi familiaria: certa auaris, certa amãtibus: & nemo ferè hominũ est, q peculiaria quædã nõ faciat somnia ꝓpter peculiarẽ corporis dispositionẽ.

Rectã intellectionem q̃ habere appareat.

Sed iam illud inquiramus, cur in somno tam extranea, tam noua videat aĩa, vt omnibus manifestum est. in primis igitur supponẽdum est nobis, ꝙ, si recta fieri intellectio debet, sanam primum oportet esse partem illam, quæ intelligit: deinde & debitam esse applicationem, & intẽtionem animæ. tum oportet & medium ipsum, per quod species veniunt, & mouent, purum esse, & syncerũ, nõ inquinatũ, non perturbatum. dico autem medium spiritus ipsos, qui circa sedem animæ sunt, maximè in vocatis ventriculis cerebri: in quibus species sunt, & per quos mouent. porrò & species ipsas, quæ animam mouent, necesse est quietas esse, non tumultuarie agitatas. postremo & easdem esse temperatas. si. n. excedãt, perturbant animam. His ergo recte se habentibus recta etiam fieri intellectio potest rerum, & coniunctorum. vbi vero hæc, aut omnia, aut quædam contrario modo se habent, tunc accidit & intellectionem varie impediri. quod maximè in somno euenit. primum enim applicatio animæ non satis firma, & constans est, tum quòd anima in somno quasi ocium agẽs, & quiete congaudens omnem intẽtionem negligit, tum ꝙ partes, quæ applicari atque intendi debent, male dispositę sunt. in intentione enim requiritur spirituũ multorum vnio, & neruorum & membranarum tensio, in somno autem spiritus pigri sunt, & graues: nerui laxi, & languidi: similiter & membranæ. quibus de causis anima non multam applicationem facit ad res, & rerum coniuncta, & ordines. præterea & medium ipsum, hoc est spiritus, impurum est, & permixtum alienis vaporibus, necnon & inquietum, & tumultuose agitatum, quæ res facit, ut & species ipsæ, quæ in spiritibus sunt, simul etiã tumultuarie agãtur, & inordinate. ex quibus accidit & intellectiones, quę in somno fiũt, inordinatas pluriumum esse, & valde extranea cõponi: qualia volare nos, saltu lõgo librari repẽte, & nos & alios videre mutatos in varias formas, & modo aues factos, modo equos, modo alia. simul quoq; accidit rerum ordines, loca, situs, genera multipliciter variari: maiora videri plurima ex paruis & leuibus occasionibus: quorũdã reminisci, quæ nunquã in vigilia occurrissent, & ita de alijs multis. Permixtio igitur vaporũ potest in primis colores (ut dictũ est) euariare: tum potest & species mutare, hebetare, crassas reddere: maiora facere, vt repræsentent: subnotiones cõfundere: tũ & figuras quasdã abscõdere, quasdã mutare: motus uero & agitatio spirituum, & cum ijs specierũ potest loca diuersa offerre, applicationem tollere, coniunctorum multa intercipere, ordines ꝑuertere, situs diuersos offerre. variatis aũt locis, formis, figuris, similitudinibus, ordine, numero, & alijs necesse est extranea multa componi. volare. n. nos accidit, ut appareat specie nr̃i cõtinẽter locum mutante cũ spritibus, in q̃b. sunt species, ac nos repente continenter moueri ex memoria subita aut volãdi, aut saliendi, aut q̃d talium aliq̃d faciendi. porrò accidit modo subiecta, modo prædicata rerũ cõplexarũ repente mutari: vt appareat nobis repente nos uel aues factos, vel equos, uel alia, si subiecta mutentur remanentibus prædicatis. ꝙ si remanentibus subiectis videantur prædicata mutari, videmur, aut de vestitis nudos fieri, aut de albis nigros, de sedentib. currentes:

Quomodo volare nos appareat in somnis.

A rentes: de vno loco & societate in alijs esse. Ex paruis autē occasionib. magna quædā uideri accidit: ut tonitrua ex paruo circa aures sono, & in ephialte dæmones, & è parua ventositate circa dētes, ipsos cadere, & eiusmodi alia. quia facta recordatio ne coniunctorū semper id primo occurrit, ꝙ maximū est in vnoquoq; genere. porrò obliuio multorū coniunctorū sæpe fit in somno, tū propter momentaneā applicationē animę, tum quod ordines accidit variari. propter quod & ipsorū somniorū sæpissime non recordamur. euolant. n. ex anima, nisi de ijs fuerint, quæ fortē attentionem ad se trahunt: qualia sunt, quæ per timorē, & admirationē, & uoluptatē magnam peruidemus in somno. Occurrūt aūt reminiscentiæ quorundā, quæ nunquā in vigilia forte occurrissent, qm̄ in ijs extraneis, & nouis offeruntur & nouæ quædā similitudines, quæ memoriam excitent quorundā penè oblitorū. atq; hæc pro tempore satis sint, cur in somnis tam mira, tā extranea videantur. Nunc consequens esse vr̄, ut & illud queramus, vtrū ulla sint somnia, per q̄ diuinare contingat (ut sæpe uidemus accidere) & quæ facta sunt, & quę futura, pernosci, quorum nullā cognitionē tenemus, è quib. ego nunc duo cōmemorabo, quæ duobus nostris amicissimis contigere, mira quidē, & quæ quo pacto facta fuerint, non ingratū arbitror uobis futurū, si perquiramus. Noscimus oēs M. ANTONIVM FLAMINIVM sanctissimū qdē virum, & vtriusq; linguæ doctissimū Reginaldi Poli Angli nobilissimi iuuenis familiarem, & quod in prima laude ponēdum est, Poetā nostri sęculi eximium. is cum aliqn̄ Genuæ esset apud Saulios magnificos, nec satis commoda vteretur valetudine, animi gratia mutuo acceperat librū quendā maternæ linguæ: quē cū dies aliquot legisset, non adhibita multa cura reliquit super lectulo quodā. mox, cum repeteretur liber ab eo, qui mutuo dederat, quæsitus mulumt fuit, nunquàm autem

Somniorum cur in vigilia non facile recordemur.

Diuinare p somnia nō nunquā ratione fieri his exēplis noscas.

B inuentus. quod cū satis moleste Flaminius ferret amici causa, cui mutuum non poterat reddere, per somnium tādē inuenit hoc pacto. Videbatur sibi quædam è domesticis ancillis librum tollere è lectulo illo, in quo ipse librum reliquerat. quem cum vellet puella in mensam quandā transferre, cecidisse aiebat vidisse librū fracta altera è duab. tabulis, quibus contegebatur. quod perspiciens ancilla trepide librum abscōdisse occulto quodam in loco videbatur. somnio habito, cum ipsum mane Flaminius vulgasset, placuit librum inquirere: qui illic inuentus fuit, ubi in somno puellam uiderat abscondisse illum, fracta ēt tabula, uti viderat. ergo interrogata puella, vnde librum sustulisset, & qūo fracta fuisset tabula, & cur abscondisset, omnia eodem ordine narrauit, quo Flaminius in somnis uiderat. Alterum somnium memini recitasse sæpius PETRVM BEMBVM, quem noscimus, & ipsum virum probum, & vtriusque linguæ eruditissimum, quem ob insignes virtutes, & patriciæ gentis nobilitatem, in Cardinalium Collegium à Pontifice maximo, si uita suppetet, breui cooptatum iri speramus. Is admodum iuuenis forte litem habebat cum nescio, quo. cùm vero dies instaret, quo à iudice sententia promulgari debebat, pridie illius diei dicebat Helenam matrem enixe ipsum rogasse, ne sequenti die in forum ad iudicium ascenderet: somniasse enim se illum uidisse vulneratum à reo in digito minimo sinistræ manus. de quo somnio cum ipse consolatus matrem fuisset, dixissetque fallacia esse somnia, in iudicium procesit. ubi post multam altercationem ambo cum à iudice etiam tum altercantes recessissent, reum dicebat educto gladio percussisse ipsum eodem in digito minimo, qui à matre fuerat demonstratus. mira profecto sunt eiusmodi somnia: qualia etiam multa alia tum legimus, tum & audiuimus à fide dignis.

Reuerēdissimi Cardinalis Petri Bēbi insomnium.

dignis. quam autem causam habere possint, non satis facile est assignare. nam, ꝙ casu (vt quidã putant) hæc fiant, supra verisimilitudinem vr̃. nam certe quædam mira etiam fieri casu quodam nec nos negamus: immo necessarium putamus tot hominibus tot, & tanta somniantibus, cõuenire quædam cum rebus: sed, quæ adeo miranda sunt, tanto ordine facta, tot concurrentibus, ꝙ casu fiant, nõ possum existimare. Verum, si casu non fiunt, quam nam causam habere per se possunt? oportet enim, si casu non sunt, per se fieri. at intellectiones, quę in nobis habentur, rebus cõuenientes illæ tantum sunt, quæ à sensibus originem, uel à discursu hominis ducunt: ad sensum autem reduci non possunt, quæ dicta sunt, ad discursum autẽ difficile est videre, qũo possint. Verum enimuero, nisi fallor, nihil fortasse prohibet, si dicamus hæc somnia ad discursum reduci posse. nam HELENA BEMBI mater & prudens, & anxia potuit in somno præ timore somniasse, quæ timenda sunt: inter quæ cõiuncta cum litibus sunt iurgia, & altercationes: cũ his aũt rixæ, & cum his arma, & vulnera. quare omnia hæc in filio timenda oblata sunt perinde, ac si fierent: ut diximus naturam specierũ esse. quare & vulnerari ipsum vidit. magis aũt in sinistra manu, q̃m naturale est cuique brachium pręcipue sinistrum ad defensam gladio offerre. Somniauit igitur, quod rationaliter poterat euenire, & quod ĩ vigilia ẽt præuidere facillime potuisset. Similiter autem & FLAMINII somnium ad discursum quendam reduci posse vr̃. anxius. n. de libro potuit in somno perquirere, quisnam sustulisset è lectulo: inter quos occurrit, domestica illa puella. rursus uero quærente illo, cur non manifestauerit, occurrit, ꝙ forte sinistri aliquid cõtigisset libro, porrò & ad hæc inquirenti, quid sinistri potuit accidisse, occurrit casus libri, & fractio tabulæ. coniuncta. n. hæc sunt. at ꝙ coniunctum & consequens fuit occultatio libri, & demum & locus, in quo occultauit, hic ergo discursus & per se, & rationalis fuit: ꝙ uero ita accidit, quod cum re conuenerit somnium, casu certe fuit. quare partim ad discursum, partim ad casum reduci potest: & talia profecto multa sunt eorum somniorum, quæ nobis tam mira videntur. si qua vero sunt, quæ ad cõsimiles causas nullo pacto reduci possint, vt certe plurima sunt tũ pręteritorũ, tũ & futurorũ, & eorũ, quæ longinqua sunt à cognitione nostra, hęc certe, aut ad casum, aut ad Deũ, vel ẽt ad dæmones sunt referenda. quapropter, ut tandẽ in vniuersum dicamus, oĩa ea somnia, q̃ mirãda vñr, & habere significationis aliquid, omnia vel casu fiunt, uel ad certos occultos discursus reducuntur, vel ad corporis dispositiones, vel ad intellectũ aliquẽ separatum à materia, qui & p̃terita, & futura cognoscens nobis quædã immittat somnia. ac de deceptionibus quas sibi anima in somnis facit, ita per transcursum determinatũ sit.

Somniorũ aliqua, quæ mira videntur, ad occultos quosdam humanæ mẽtis discursus reducere p̃stat: alia ad Deũ vel dæmones, vel ad casum.

De deceptionibus, & erroribus, qui contingere hominib. solent, vino, seu alio aliquo humore epotis, ac febre, phrenesi, et ecstasi laborantibus.

Non est autem longe dissimilis causa ea, quæ in somno deceptiones facit, & quæ in vino, & febribus, & phrenesi, & epotis quibusdam alijs. omnia enim hæc tũ perturbatam, & inquietam, tum inquinatam facere solent animæ sedem. vinum siquidem, sicuti oculos, & uisum facere obliquum potest, & perturbare, ita potest & phãtasiam, & intellectum spiritu inordinate commoto. spirituosum enim vinum, & multam exhalationem excitat, quam regere vis cognoscitiua non potest. propter quod ebrij & multa dicunt, & incomposita, propter agitationem spiritus, in quo sunt species. in febribus quoque, & phrenesi eadem solẽt accidere, & eadem de causa. quanquam in his dubitationem quandam habet, quomodo fiat, ut uigilantes ipsi, & videntes, quædã tamen se uidere dicãt, q̃ non sunt, clamẽtq; sæpe & lupos, & canes auferri debere, quos coram habere autumant. cum igitur ita non sit, quomodo species eorum,

Vinũ sicut oculos, & visum perturbare potest, ita & phantasiam.

A rum, quæ nõ ſunt, mouere illos poteſt? eſt autem & dubitatio eadem circa timorem, & ecſtaſim. multi enim præ timore ſeſe quædam videre exiſtimant, quæ nullo pacto vident, ſani alioquin & mente, & uidendi facultate, niſi quantum illos perturbat timor. ſimiliter & ecſtatici ſe habent.

Ergo in febribus, & phreneſi duo ſunt, quæ principium fallendi prębẽt: alterum eſt corrupta ratio, alterum eſt occaſio aliqua: dico autem occaſionem, vt aulæa depicta ante oculos, & parietes depictos, aut varie figuratos: vapores item in oculis exiſtentes, aut circa phantaſiæ ſedem, & alia eiuſmodi, quæ apparentiam aliquam poſſint offerre. facit igitur corrupta ratio, vt cõtra falſam apparentiam ratio nulla opponatur. ex quo fit, ut occaſio, quę apparẽtiam facit aut canum, aut luporum, facillime decipiat, qm̃ ita videre ſeſe exiſtimant, ſimilitudinem præbente figura aliqua, aut vaporibus, qui in oculis ſunt. Quòd autem, qui circa oculos vapores ſunt, figuras varias offerre conſueuerint, manifeſtum eſt in nocte, non potentibus nobis dormire. nam inuitis nobis, & ſcientibus aliter eſſe, variæ nihilominus figuræ ob oculos obuerſantur. ꝙ vero, & qui circa phantaſiam vapores ſunt, poſsint figuras extraneas offerre, dictum eſt in deceptionibus ſomni. ſignum autem, ꝙ ex eiuſmodi occaſionib. & apparẽtijs hęc cõtingant, illud mõſtrat, ꝙ ſæpe admoniti, & aduertẽtes nõ amplius credũt multi. In timore autem admiranda etiamnum magis eſt cauſa, quia & ſani mente, & viſu, videre tamen putant, quæ non ſunt: alij ſimulachra mortuorum, alij dęmones, alij inimicos, alij alia. Principium autem horum omnium eſt ſpecies rei formidabilis: qualis imago noctis, & ſolitudinis, & ſepulchrorum, quæ qualibet vel leui occaſione illata phantaſiam tam intente mouet, ut apparentiam aliquam faciat adeo actu, vt ueluti præſens accipiatur. fixa enim omnis imaginatio ſpeciem ita intendit, B & diffundit, ut in oculis etiã ſit: quam ob rem ita repræſentat, ac ſi extrorſum in oculos perueniſſet. ad apparentiam enim faciendam nihil refert, vtrum ſpecies extrinſecus veniat ad oculum, an intrinſecus. omnino enim pro natura repræſentat. quare ea videre ſeſe putant, quorum imaginationem fecere.

Febrem, & phreneſim patiẽtes ꝓpter quas cauſas decipiantur, & mira quędã faciant, & dicant.

Idem patiuntur & ecſtatici. nam & ipſi facta fixa imaginatione ſeſe videre exiſtimãt & Deos, & Angelorum choros, & ſimilia. fixam autem imaginationem facit vel melancholia, uel fides multa & ſanctitas. eſt autem ò amici incredibilis ſpecierum vis in mouendo animam, animæ uero in mouendo corpus per ipſas ſpecies. ut quaſi audeam dicere, poſſe hominem ſuper aquis incedere, ſi ingenti quadam phantaſia, & ſpecie agitaretur. cuius rei tenue quoddam ſignum præbet voluntas, quæ hominem à terra tollit ſaltu, & librat per certum tempus, nullo alio tantum pondus ferente, quàm ſpecie. longe autem maior eſt vis earum ſpecierum, quæ à natura ſunt, quã, quæ à uoluntate. Eorum vero, quæ epota delirare ſolent nos facere, vt Hyoſcyamus, & Solanum, quod Maniacum vocant, & Lolium, & alia multa, eadem cauſa eſt, quæ & vini, & febrium. omnia enim vaporoſa ſunt, atque inſuper potentia frigida, & craſſorum vaporum. quare ad animæ ſedem perlata medium craſsiſsimum reddunt, tum & impurum, ac torpidum. vnde & rationi multipliciter poſſunt obeſſe. res enim maiores primum faciunt, quàm ſint, uideri: interdum & duplices. propter quod non ſine riſu eſt videre quoſdam, qui Hyoſcyamum hauſere. Paleam enim iacientes, lanceam ſibi iacere vidẽtur, & ſi paſſum pedalem fecerint, perticam æquaſſe exiſtimant. ſicuti igitur per aquam, & cryſtallum maiora uidentur omnia, idem fit, & ſi introrſum medium & ſpecies craſsiores reddantur.

Ecſtaſim patientes vel propter melãcholiam, vel propter nimiam illorum fidẽ ſeu ſanctimoniã cur deos, & angelorũ choros ſe aſpice re putent.

Diuerſorũ potiões quæ ex cã delirare nos faciant.

Ad

De insania, et amentia, & melãcholico humore, varijsque insanorũ speciebus: quo item modo certo humore melancholico sapientes, et excellẽtes viri fiãt.

Ad hæc aũt & de insania, & amentia, & vocata melancholia morbo, quo tm̃ delira mus, nunc est agendũ. primum autem determinandum, quot modis insanum consue uimus appellare. non. n. dr̃ vno modo; ne forte lateat nos, quo pacto sapiẽtem & insipientem, atq; insanum appellemus. Ergo de his fortasse eadem dicẽda sunt, quæ de sanitate reliqua, & opposita illi ęgritudine dici consueuere. nam & insania ægritudo quædã est circa intellectum. sapientia vero sanitas vr̃. igitur sapientia potentia quędã bene operandi circa intellectum, insania uero impotentia. at uero pueros, quanquam non possint recte operari, insanos tamen non vocamus: nec similiter valde senes, quoniam vtriusque ætas indebita est: his quidem enim præterijt, illis nondum accessit. porrò neq; dormientes, quanquam falsa concipiant, insanos appellamus, qm̃ tps indebitum est. similiter neq; ebrios, neq;, qui ebiberunt Hyoscyamũ, insanos nuncupamus, ob id, ꝙ vitium per se non est in intellectu, neq; causa cõfirmata est, sed momẽtanea, & ueluti oculus uelo impeditus, quod paulo post amouebitur. quam ob rem sanus mente is erit, qui ætate debita, & tempore debito, per se, nõ momentaneam & fugacem potentiam habeat bene operandi circa intellectum: insanus vero, qui ætate debita, & tempore debito, per se, non momentaneam & fugacem, sed confirmatam impotentiam habeat bene operandi circa intellectum. Qm̃ autem bene operari contingit aut in omnibus, aut in pluribus: & his vel manifestissimis, & facillimis, vel medijs: & hoc, uel semper, uel ut plurimum, vel vt nunc, manifestum, ꝙ simpliciter sanus mente ille erit, qui in omnibus, uel pluribus, & difficilibus, semper, vel vt plurimum bene operari potest circa intellectum. si uero nõ vt plurimum possit, sed aut raro, aut medio tempore, non simpliciter talis dr̃, sed uel ut nunc talis, uel neuter. similiter nec, qui aut semper aut ut plurimum bene operatur, sed in facilibus tm̃ & manifestis, uel medijs potest, simpliciter talis erit, sed secundum quid tm̃, aut neuter. simpliciter vero insanus is dicatur, qui aut in omnibus, aut pluribus: & his, vel etiam leuibus, & facillimis male operatur semper, aut vt plurimum. Qui uero ita se habet, sed raro, aut medio tempore, is insanus vt nunc dicatur, aut neuter.

Insania qd sit, ex ipsius sapientiæ ratione sumendum est.

Insani prorsus non sunt ebrij, pueri, ac dormientes.

Insanus simpliciter quis dicatur, & quando.

De ijs igitur, qui secundum quid sunt insani, & de somnijs, & vino, & phrenesi, & epotis dictũ iam est: de stolidis autem, & fatuis, & qui à natiuitate sunt tales propter defectum organi, nihil nobis dicendum est. De melancholicis autem, bene erit, vt prosequamur, de qb. valde mirãdũ est, quo pacto ab eo humore adeo insani fiãt, alij semper, alij vt plurimum, alij certo tempore. Melancholicos autem vocamus, quos exuberantia, vel prauitas melancholiæ ita male habet, vt inde insaniant vel in omnibus, uel in pluribus, & ijs facillimis, & manifestis: siue ad rectam voluntatem, & electionẽ pertineant, siue ad intellectus operationes. quippe omnes, quos male habet hic humor, & tristes in primis sunt, & solitarij: & horum alij formidolosi omnium, alij quorundam: alij inuerecundi, & pertinaces: alij phãtasias sibi quasdam faciunt, quæ neque sunt, neq; esse possunt: hi quidẽ putantes se habere cornua, illi vitreum nasum, aut manus: alij se esse mortuos, alij aues factos, & infinita eiusmodi. quorũ omnium causæ sunt inquirendæ, quantum datur. Ergo tristes in primis sunt, qm̃ dispositionem habent omnino lætitiæ contrariam. nam, quæ ad lætitiam maxime inclinat dispositio, illa est, quæ maximè sensus bene afficit, & qua maximè bene habẽt, & gaudent. tales aũt sunt, cum finem adipisci suum possunt, qui est delectari, & bene posse operari. operať autem anima per calidũ, & in calido bene habet. per ipsum enim consistit, & conseruatur, & potest. Igitur, qui calidi natura sunt, ij dispositi sunt ad lætitiam.

Melancholici, quinam vocentur, & illorum varia species.

A lætitiam. verum cum calore illo nihil acre, nihil austerũ oportet esse coniunctũ. qua de causa humidum maximè conuenit cum eo calore, qui ad lætitiam inclinat: qualis in summa est natura sanguinis: qui uero multum habet aut choleræ, aut melancholię, indispositus est ad lætitiam. cholera quidem, etsi calida est, acris tamẽ est, & indignationis plena: melancholia vero tum austera est, tum & frgida. quare maximè contraria est lætitiæ. propter quod melãcholicorum pars maximè tristes sunt, & omnia ferè per displicentiã recipiunt. eadem de causa & solitarij sunt, & consortia fugiunt. in his.n. & ridere oportet, & loqui, & respondere, & aduertere. ipsi autem męrorem nutrire amant, & tacere, & certa quædam cogitare. quare solitariam vitam quærunt. formidolosi præterea sunt, non propter causam, quam medicorum quidam adducere solent, ꝙ tenebras introrsum habent. propter quod, sicuti timor in exteriorib. tenebris fit, ita & in interioribus accidit. causa quidem hęc adduci nõ potest. primum, quia melancholici non decipiuntur in coloribus, sed alba iudicant alba, rubra rubra, deinde quia non est simile, quod adducunt in exemplũ de exterioribus tenebris. in ijs enim timor fit, ut in nocte, quia species illa & in se, & in coniunctis omnino, ut ignota, offertur. terreri autem solet anima, quoties aliquid, vt omnino ignotum, offertur: præsertim cum in cõiunctis imaginatio fit aliqua esse posse contraria, vt accidit in specie noctis. melãcholici vero propter hanc causam non possunt terreri, qa nihil propter hoc recipiunt, ut omnino ignotum. cuius signum est, ꝙ melancholicorum multi per solitudines, & per noctem libentissime pergunt. causa igitur, ut mihi vr̃, inde potius credenda est accidere, ꝙ melancholici frigidi sunt magna ex parte, & hi pręcipue formidolosi sunt. nam, qui furẽtes sunt, etiam omnium audacissimi visuntur. quod etiam signum esse potest interiores tenebras non esse causam formidinis

Cur melancholici sint formidolosi, quidã causam non veram adducunt.

B eius: nam & furentes tales quoq; essent. nõ omnes igitur melancholici timidi sunt, sed solum, quibus frigida accessit melancholia. Quòd vero frigiditas timorem pariat, indicant senes, & mulieres, & eunuchi, & complexiones. Nunc uero dicamus, cur etiam adeo delirant. Fortasse igitur & in melancholia eadem censenda est esse causa, quæ & in vino, & in febribus. quoniam enim maximè spirituosa est melancholia, sicut & vinum, inde fit, ut eadem posit efficere, quę & uinum: propter quod aptissime illam vino Aristoteles comparauit. vtrunque enim in quantacunq; quantitate multum habet crassæ corpulentiæ. propter quod euaporatio, quę inde fit, semper habet, vnde perseueret nõ superata. & hac de causa vinũ maximè inebriat, aqua autẽ, & lac non, quia, quod ex ijs euaporat, aereũ est, & superabile. igit̃ & melancholia, ubi euaporans sedem mentis occupauit, siquidem multa repente irruat, nec quam calor naturalis regere posit, tum quidem funditus iudicium tollit, & casus fit, & vocata epilepsia. si uero non repente multa incidat, sed tamen tanta, quæ perturbãre spiritus posit, & inquietos facere, atq; inquinare, tum multipliciter offendere rationem potest. nam & applicatio animæ in multis impeditur, & coniunctorum plurima deperduntur: figuræ mutantur, & similitudines, & loca, & ordines (ut dictum est) propter quod nec recte iudicant melancholici, nec recte interrogant, nec interrogati recte rñdent, sed de vno genere in aliud trãseunt: inquieti præterea non mente solũ sunt, sed & corpore, propter continuam nouorum oblationem. omnia enim ferè sub displicentia recipiunt, & loca, & personas, & actiones. quare ad noua vertuntur. componunt autem, & quæ non sunt, quoniam propter celeritatem motionum, apparentiam omnẽ recipiũt. apparent aũt multa extranea variatis similitudinibus,

Melancholici non omnes timidi sunt, sed ꝗb. frigida melãcholia accessit.

Propter qd aqua, et lac non inebriẽt sicut vinũ.

Cur melancholici sint inquieti.

dinibus, & figuris, & rerum ordine, & coniunctis. suspiciosi præterea sunt propter timiditatem, & obliquum discursum. vnde semper imaginantur sibi tẽdi insidias: maximè vero circa electionem, faciendaq; & non facienda falluntur, quoniam duobus concurrentibus ad rectam electionem faciendam, altero quidem vniuersali propositione, in qua consistit iustum, honestum, & utile, altero verò re oblata, fit quidem, vt aut obliuiscantur vniuersalis propositionis, aut, etsi non sint obliti, non tamen pareant, sensu, & corrupta phantasia aliter dictante. quare nullo habito loci, tẽporis, & personarum respectu inuerecundi aut in templis clamant, aut nudi incedunt, aut supellectiles proijciũt, & id genus. Refert pręterea plurimum, qua quisque melãcholia teneatur. hunc enim feruens & accensa agitat, illum tristis, & frigens occupat. quare hi tristes, solitarij, timidi, sine spe incedunt: illi furentes minantur, feriunt. exardet enim in ijs cor, & cerebrum: & omnia sub specie iniuriæ recipiunt.

Melãcholici suspiciosi sunt.

Non vnius est generis melancholia.

Thelamonius Aiax
Arma rapit, superosq; furens in prælia poscit.
Iamq; hominum hos nunc insequitur, nunc percutit illos.
At tacitus mærensq; hominum consortia vitans
Bellerophon solos errat male sanus in agros:
Bellerophon, quem Martis honos, quem gloria currùm
Per deserta fugit, nec amor comitatur equorum.

Quas ob causas & nonnulli sibi sæpe mortẽ cõsciuere tædio vitæ affecti, alij propter furorem, alij propter tristitiã & timorẽ oĩa disperantes. est autem misera atq; infœlix oĩb. vita, qm̃ in primis dormire non possunt propter siccitatẽ humoris eius, à quo & cerebrũ exiccatur, & nerui, & membranæ ita, ut ne lẽtescere possint, & laxari, quę necessaria sunt in somno. adde, ꝙ & propter timorem continuum aut furorem semper præsentẽ corã anima habent certã speciẽ, in quã vel inuiti semper intẽti sunt, nec obliuisci possunt. vnde, etsi cupiat dormire anima, non tñ potest. atq; ita exiccatio cõtinenter maior, & maior fit. ergo die noctuq; ea perpetua molestia, & miseria affecti vitam odere: qua tandẽ cariturі sese aut præcipitant, aut interficiunt, aut aliud quid tale committunt. Sed illud dignũ inquisitione vr̃, quo pacto fiat, ut sensu aliter etiam dictãte, adeo aperte falsa recipiãt: vt habere cornua, nasum vitreum, esse mortuos, esse aues, & similia. Horum igitur in vniuersum tres causæ sunt, vna est obliquus discursus, alia est corporis dispositio, tertia est occasio aliqua ita imaginandi. voco aũt occasionem, sibilare aures, pondus aliquod percipere, obtuse uidere, & vniuersaliter apparẽtias sensuum. Dispositionem uero corporis voco irã, timorẽ, tristitiam, desperationem, & eiusmodi affectus. ergò sæpe ex occasione aliqua uel leui accidit ijs apparentia aliqua, quam corporis dispositio adauget, ratio uero obliqua aut non dissuadet, aut magis confirmat. quare apparentia illa recipitur uti uera. uera enim diximus ea videri, quibus nec sensus nec ratio cõtrarium offert. percepto igitur, uerbi gratia, pondere aliquo supra caput, quæret melancholicus, quidnã sit. si igĩ forte somniauit se habere cornua, aut aliqua ratio ita persuaserit, tũ pertinaciter censebit se habere cornua: & sibilantib. auribus conceptum faciet de tibicinibus in scena, & ita credet: adeo refert nõ constare mentẽ. maxime autem in omnibus dispositio corporis facit, vt diximus de timore. qualis aũt in vnoquoq; sit & dispositio, & occasio, & obliquitas rationis, & qũo apparentias recipiat, quæ ita videri faciãt, sigillatim quidẽ impossibile est scire, & parum prudentis inquirere. atque hoc pacto de melancholia, qũo deceptiones,

Quas ob cãs melãcholici tædio vitæ sæpenumero affecti mortem sibi cõsciuerint.

Melancholici sensu etiã aliter dictante cur adeo falsa recipiant: vt se habere cornua, vitreũ nasum, esse mortuos, aues, & similia.

A deceptiones,& insaniam faciat, satis pro tempore dictum sit.

De eadem vero,q̃uo & sapientes & excellentes viros facere consueuerit,nũc est perquirendum.Constat.n.quotquot summos fuisse viros accepimus siue in artib. siue disciplinis,siue circa imperatoriam,siue circa Reip. administrationem, omnes ferè melancholicos ẽt fuisse: non quidem eo morbo affectos, sed humore illo præditos.indicant hoc & pueri,& nationes. puerorum.n.quicunque hac natura tenentur,omnes maximè vegetam mentem habent. è nationibus maximè tales sunt Græci,& Itali,& Hispani.atque hi quidem & scientijs,& artibus,& imperatoria,& reipublicæ administratione reliquis præstitisse magna ex parte videntur. cur autẽ ita eueniat,considerandum.

Melancholia quomodo sæpenumero sapientes & excellentes viros reddere soleat.

Quoniam igitur ad hæc bene obeunda perspicaces in primis oportet eos esse,qui ad hęc sint nati, at uero & robore quodam corporearũ virtutum pollere,ne in obeundis muneribus dissoluantur,& deficiant,manifestum, ꝙ si perspicaces ingenio esse debent, operationes illas intellectus obire posse excellenter necesse est.dico autem & simplicia primum, ac sensibilia recte apprehẽdere, & seruare: tum & in subnotionibus prompte atque ordinate se habere, cõiuncta perpendere, & distinguere: deinde & recte componere non publica solum, sed & abdita magis: imaginariq; optime, & iudicare: tum vero & abstrahere,& vniuersalia facere, & memorari: ad hæc autẽ & probe, & subtiliter ratiocinari, & distinguere, q̃d verum,quid falsum,quid probabile,quid necessarium,quid per se: tum & altissimas causas posse perquirere,& obseruare.

Excellentes viros,& ingenio perspicaces, ad scientias, et ad honores idoneos qua lis dispositionis esse oporteat.

ad hęc vero recte & magnifice obeunda & organum in primis, ubi sedes est intellectus,bene dispositum esse oportet, & particulam ipsam, quæ intelligit, necnõ & medium ipsum, per quod feruntur species, & in quo sunt.organũ igitur erit amplum,& bene capax,& potẽs.paruum enim, & B angustum condensos spiritus habet,& inquietos: particula vero, quę intelligit, calorem habebit multum, sed naturalem,non extraneum, tum & syncera erit, bene purgata,tenuis,non pinguis & oppleta.spiritus vero,qui medium dicuntur,multos esse oportet, sed naturales,non turbidos, non agitatos. præter hæc autẽ requiritur & applicatio naturaliter prompta,& intẽta,non distracta.atque hæc ferè sunt,quæ habere illũ oportet,q̃ à natura perspicax ingenio esse debet.

Particula, quæ intelligit, qualis esse debeat.

nã, quæ à fortuna dantur,ut educationes,præceptores,& alia cõmoda,cõia esse possunt.Hæc autem omnia,si recte cõsideremus, natura melancholiæ maximè præstare potest. nã, quibus vocati phlegmatis abũdat plurimum, ijs friget mẽs,ac torpet: medium ipsum inq̃natũ est, particula vero cognoscitiua pinguis, quare pinguis est illis (vt dr̃) Minerua.

Rudes homines cuius dispositionis sint.

Qui uero calidi sunt & humidi, ut quibus abundat sanguis, hi quidem ad societates,& vitæ tranquillitatẽ valde idonei sunt,& amabiles,& grati: neq; certe hebetes,vt prædicti,verum ad ingenij excellentias non magnopere apti sunt. partim ergo distrahuntur à sensibus,ad quorum voluptates sunt nati, & propẽsi: partim studii,& eius persistentiæ,quę ad cogitationes requiritur, patientes non sunt: fortasse autem & ijs cerebrũ subpingue est propter humiditatẽ.

Affabiles viri cuius sint dispositionis.

Qui uero cholerici dicuntur,calidi quidem & sicci, ipsi quidem propter siccitatẽ aptiores ingenio sunt, sed & hi plurimum sunt impatientes contẽplationũ, quippe qui celeres motib. sunt, & ad multa statim feruntur, multorum ardeliones. quapropter & horum ingenia fallacia sæpissime sunt.adde,quòd & facile resolubiles sunt virtutibus corporis propter subtilitatem sanguinis,& spirituum.

Cholerici pollent ingenio, sed contemplationum impatientes.

at uero melancholici prædicta omnia melius pręstare possunt, non autem omnes. non.n. eadem est in omnibus mensura

Melancholia variè affecti ad diuersa sunt inclinati.

& conditio melancholiæ, neq; vno etiã modo melancholicos dicimus. quandoque enim melancholicos appellamus, quibus membra ipsa talia sunt, hoc est frigida, & sicca, quandoq; vero, quibus sanguis multus est, crassus autem & siccus. qui igitur membris melancholici sunt, ij ad nihil penè vtiles sunt, neque ad ea, quæ sunt corporis, neque, quæ sunt ingenij munia: sed timidi, & segnes, & ingenio duri. qui vero abundantia crassioris sanguinis melancholici dicunt, hi & ad animi, & corporis excellentias sunt nati. sed neq; hi etiam omnes, quoniam non omnibus inest ea natura melãcholiæ, quæ solet excellentes facere. siquidem humor hic & calidissimus, & frigidissimus potest accidere: potest & temperatior. refert etiam non paruũ, multusnè, an paruus accesserit, & magis, & minus crassus. Quibus igitur plurimus ille accessit, si & crassus etiam fuerit, atque ardens, & accensus, hi furentes euadunt: tristes uero, solitarij, formidolosi, segnes, amentesq;, quibus plurimus, & fæculentus, & frigens aduenit. at, quos temperatior in omnibus habet melancholia, hi & ad animi excellentias & corporis bene nati sunt. in primis enim multum caloris habent, & spiritus, quoniam spirituosissima est, (vt diximus) melancholia: tum vero & fortes sunt, & cõstantes, & non resolubiles propter densitatem. at vero organum habere amplum intellectus possunt, qm̃ calor est ipsis multus. multus autem calor amplum sibi locum facit. porrò particula ipsa cognoscitiua, ac medium ipsum purgata sunt, non pinguia, non lutulenta, quoniam siccitas lentorem tollit. multus item calor bene concoquit, & superflua expellit. quare omnia bene purgata sunt. multus item potens etiam est. vnde omnem euaporationẽ regit, nec quicquam sinit tumultuarie agi. vnde constant omnia, ut par est. applicatio quoq; animæ tum ad multa esse potest, tum & valde intenta, quoniam potens est obire, & in ijs, quæ consequi possumus, delectari etiam solemus. ad hæc & perdurare possunt isti, quoniã robur in materia densiore est. segnes porrò non sunt propter caliditatem: neque à sensibus distrahũtur, aut longe minus, quã sanguinei, quoniam ad sensuum oblectamenta minus dispositi sunt, magis autem ad intellectum. accedit quoque, ꝙ & corporis viribus etiam pollent, tum & animi magnitudine quadam. vnde & magnorum gloria accensi magna etiam audent, ꝙ se posse obire cognoscunt. quæ omnia vbi in aliquo coniunċta fuerint, quis dubitet, siue ille artes callueris, siue disciplinas: siue imperatoriam gesserit, aut Remp. administrauerit, longe alijs præstantiorem fore?

Temperata melãcholia valet plurimum ad vires corporis, & ingenij.

Sãguis calidus, & crassus ad corporis vires, subtilis vero ad vires ingenij quo modo valere dicatur.

Habent autem, quæ dicta sunt, dubitationem quandam propter ea, quæ Aristoteles reliquit in ijs, quæ de animalibus. sanguinem enim dicit alium subtilem esse, alium crassum: vtrunque autem aut calidum, aut frigidum. ad vires igitur corporis valere sanguinem crassum, & calidũ, ad ingenium autem subtilem: è subtili vero, q etiam calidus est, tum ingenio, tum & corporis viribus conducere. quæ ijs videntur aduersari, quæ dicta sunt: crassus enim, & non subtilis videtur melancholicorum sanguis. ad quod dicendum (vt arbitror) comparare illic Aristotelẽ animalia inter se, non homines inter animalia. siquidẽ homo proprie sanguinẽ subtilẽ habet & calidum. quare & ingenio, & viribus corporis valet. aliorum vero quædam crassum habent, & calidum: vt tauri, quiuè corporis viribus pollent: alia subtilem & frigidum. Inter homines vero eadem ratio non est, vt, quibus sanguis subtilis est, & calidus, ingenio, & viribus præstent. possunt quidem pręstare ingenio, viribus autem non. Melancholici uero, qui temperatam habent melancholiam, ad vtrunque sunt nati.

A Vtrum autem & Sibyllas, & Prophetas hæc eadem melancholia efficere poſsit, ut multi dixere, fortaſſe quæſiueritis & vos. qua in re eadẽ mihi dicenda uidentur, quæ ſupra de diuinationibus ſomniorum diximus. naturaliter enim, & per ea, quæ ſunt in nobis, neque melancholia, neque vlla diſpoſitio alia facere poteſt, ut per nos futura, & longe ſita diuinemus, niſi caſu fortaſſe, & fortuna quadam. ꝙ ſi diuinare quędam eiuſmodi contingit, & non caſu, neceſſe eſt ſeparatũ aliquem intellectum, aut Deum, aut Angelum, aut dæmonem eam diuinationem nobis immittere. quocunque autem modo contingat hominem prophetam fieri, aut caſu, aut ſuſceptione ſeparati intellectus, aptiſsima mihi videtur melancholia ad id præſtandum. ſi.n. furor eſt quidam hæc diuinatio, apta nimirum eſt melancholia ad hunc furorem. Quòd ſi Deus, aut Angelus ſe admiſcet nobis, rationabile eſt ijs maxime ſe miſcere, qui ingenij magnitudine, & excellentia quadam actionum præſtant. ſi vero, & Dæmon eſt, qui hæc operatur, in ijs operari præcipue cenſendum eſt, qui facillime & in furorem, & in omnem inſaniam verti poſſunt, & phanatici fieri: quales dicuntur omnes fuiſſe, qui vaticinari ſolebant, vt Pythiæ, & Sybillæ.

Prophetam fieri humore quodam melancholico non incõuenit.

De tota igitur intellectione, quid ſit, & per quæ fiat, & quomodo: & quot ſint, et quæ intellectus omnes operationes, & à quibus potentijs fiant: amplius & de figmentis, & deceptionibus, & ſomnijs, & poſtremo de melancholia hactenus dictũ eſt pro tempore ſatis. reliquũ eſt determinare, qua cerebri parte ſingula hæc fiant: & vtrum omnia in vna parte, an hæc quidem in vna, illa in alia: & quomodo diſtinguantur potentiæ, quæ iſtæc faciunt, vtrum ratione tantum, an & locis: & quæ particula in animali ijs potentijs donata ſit, vtrum ſpiritus, an nerui, & membranæ, an cerebri ipſius ſubſtantia. hæc enim è toto negocio ſupereſſe videntur.

B Supponendum aũt, quod in diſſectionib. corporum animaliũ apparet, tres in cerebro eſſe ſinus, quos alij ventriculos, alij cellulas vocãt. primũ, medium, & poſtremũ. item & adiacentes his ventriculis partes, coriformem progreſſum, conoidem, glutia, & uermiformem proceſſum. primum autem, & medium ventriculũ membranis uelatos eſſe, poſtremum autem non, ſed duritia ſua conſtare. conſentaneũ igitur eſt circa hos uentriculos, uel in ipſis, uel adiacẽtibus partib. fieri omnẽ intellectionẽ. cũ vero & in hiſce locis ſit cerebrũ ipſum, tũ & nerui, & mẽbranæ, necnõ & vocati ſpiritus, dubium in primis eſt, quodnam horum donatum ſit intelligendi functione: vtrum ſubſtantia cerebri, an vel membranæ, quę ipſum velant, an nerui, qui ad ipſum terminãtur, an ſpiritus, an adiacentiũ partiũ aliqua. ſi igitur, quod cognoſcit, aĩal ipſum eſt, aut aĩatũ, oportet ꝗdẽ & particulã, quæ primo & ꝑ ſe cognoſcit, aĩatam ipſam eſſe. at ſpiritus animati quidẽ non ſunt, quia nec alũtur, nec ſentiunt, ſed magis inſtrumenta ſunt animę: porrò cerebrum, quanquã alatur, non ſentit tñ per ſe. quare nec per ſe intelligere poſſe vr̃. Videtur igitur nerui natura talis eſſe potiſsimũ, cui è toto animali donata à Deo maximo ſit facultas tum ſentiendi, tum & intelligendi. eadem autem natura eſt nerui, & membranæ. quare particula primo cognoſcens, & intelligens erit aut membranæ, quæ uentriculos uelant, aut aliæ adiacentes partes, aut nerui, qui ad cerebri ſinus pertingũt. at certe nerui hi, qui pertingunt ad ſinus cerebri, facti magis videntur ad deferendas ſpecies à ſenſibus venientes, ꝗ̃ ad cognoſcendum. neque enim cõuenit, ut, quæ ſpeciem defert pars, eadem etiam primo intelligat, quare maxime conuenire membranis hæc facultas intelligendi videtur, membranis autem maxime illis, quæ vocatos ventriculos veſtiunt.

In qua nam parte corporis, ſeu cerebri fiant tũ intelligendi, tum ſentiendi actus: & an anima ipſa ſemper intelligat, an aliquando ceſſet ab intelligendo.

Oportet particulã, quæ cognoſcit, animatã eſſe.

Aliam eſſe partem, quæ ſpecies defert, ab ea quæ intelligit.

Neruis ipsis data est virtus, et facultas tum sentiendi, tum intelligendi, secũdum tamen exigentiã obiecti.

Quod nam sit instrumẽtum visus, et reliquorũ sensuum.

quoniam in medio earum sinus illi pleni spritibus sunt, in quibus, & per quos species mouent, & sedem habẽt. ad illas igitur reflecti species, & cognitionem causare, non ad partes alias censendum est. Naturæ igitur nerui data est facultas omnis tum sentiendi, tum etiam intelligendi: verum nõ vnũ organum datũ fuit, sed diuersum. ad lucem siquidem, & colores percipiendos necessaria fuit oculorũ forma, quæ speciem tẽperaret, & particulam cognoscitiuam muniret. mox per tenuem illam membranã, quæ vocatam crystalloydem tegit, sensationem colorum anima executa est: soni uero per aures ea pellicula, quæ in fine illarum subest: odoris uero per nares ea membrana, quæ vocatam carunculam tegit; saporis aũt ea, quæ per linguam disseminatur: aliarũ uero qualitatum neruo omni. similiter aũt & interioris animæ facultates membranis datę sunt, illis quidẽ, quæ plenos spiritibus, & speciebus circũtegunt sinus. qua aũt in parte sensus cõis fiat: qua phantasia: qua intellectus, qui & ideas facit, & ratiocinatur: & qua reseruatio specierũ, nunc est quærendũ. Videretur aũt fortasse alicui operationes facultatum dictarũ oẽs vna in parte debere fieri, vbi. s. intellectus fit: ea causa, ꝙ posteriores potentiæ semper priores includunt, & continent. Si igitur intellectus omnia potest, quæ phantasia, & cõis sensus, non vr̃ necessarium earũ operationes alio in loco fieri, q̃ vbi intellectus, prius tamen natura vna, q̃ alia. at vero ita fieri has operationes oportet existimare, vt quodammodo sit vnus locus omnium, quodammodo non vnus. Vnus quidem, quia continuus est locus, vbi principium earum fit, & medium, & finis. Vnus autem non est, quia alibi fit principium, alibi mediũ, alibi finis. quippe eius operationis, quæ est sensus cõis, iintium est, vbi A: quæ illic non finit, sed vltra progreditur ad B mediũ, ubi phantasia est, ac finit ad C, ubi intellectus. vna igitur est actio, & continua, & locus vnus, & cõtinuus, diuisa tñ per principium, medium, & finem. vbi autem principium fit, simplex est actio, & vna tantum: at ubi medium est, quodãmodo duæ sunt, aut vna priorem ẽt continens: vbi vero finis, tres quodammodo sunt, aut vna priores duas includens. superfluæ autem non sunt prima, & secũda actio, nec loca earum superflua. ita enim instituisse natura videtur, vt, quæcunque facultates in alijs inueniuntur animalibus, omnes in homine reperiantur. nam, quoniam animalium quædam solum tactum habent, uoluit natura, vt & in homine aliquæ essent, quæ solo tactu essent prępditæ. quia uero & vltra tactum alia animalia habebãt alios sensus, uel plures, uel omnes, factum est, ut in homine similiter inueniantur. Ad hęc autem, quantum ad interiores potentias spectat, quia quædam animalia tantum sensum communem habent, alia & vltra hoc etiam phantasiam, ita fuit & in homine, ut pars aliqua tantum communem sensum haberet, aliqua præter hoc & phantasiam. peculiare vero fuit homini soli intellectu vigere. fecit ergo intellectum, qui & ea nosset, quæ & phantasia, & ea, quæ communis sensus. atque ita semper natura ab imperfectioribus ad perfectiora, & demum ad perfectißima procedit. quare potentiæ hæ non solum ratione, sed & locis differunt per se. vtrum autem eodem momento fiant omnia, hoc est, cum actu fit communis sensus, tum simul & phantasia, & intellectus actu fiant, siquis quęrat, dicendum nihil prohibere omnia momento eodem simul actu fieri, quoniam species momento sese propagant. quare, cum in sensu cognitio fit, tũ in alijs simul fit. si uero quæratis, qua parte fiat communis sensus per se, qua phantasia, & qua intellectus, consentaneum esse dicimus in primo uentriculo communem sensum fieri; ut & omnes ferè existimant ea ratione, quòd inde

C

Sensus cõis in qua corporis parte fiat.

   B
A———C

D

Facultates oẽs in alijs animalib. repertæ, hominibus etiam datæ sunt, & quomodo.

In primo vẽtriculo cerebri fit sensus communis.

nerui,

A nerui illi procedunt, qui visui seruiunt nobilissimo, & præcipuo sensui. tũ vero & illuc multi alij relationem habẽt. vnde illic vr̃ esse initium cognitionũ. De phantasia vero, & intellectu dubiũ esse potest, qua in parte fiant. vr̃ tñ phantasia non longe à cõi sensu fieri, ceu coniuncta potentia. quare aut in fine primi ventriculi sedem habet phantasia, aut in initio secundi. omnino enim versari vr̃ circa priorem cerebri partem. cuius signum est, ꝙ, qui promptè, & fortiter imaginantur, hi sunt, qui partem eam cerebri anteriorem calidam habent: item, & siquando bene volumus imaginari, natura ita docente videmur frontem cõtrahere, & partem illam acuere. porrò læsa ea parte videmus & imaginationem lædi. Qua vero in parte consistat ipse intellectus, dubitationem maiorem habet. videretur. n. fortasse alicui, oportere illũ in posteriori ventriculo fieri, quoniam intellectus omnes continet operationes, & exequitur. quare illic maximè locari, vbi omnia maximè vnum fiunt. talis autem est coni figura, in qua omnia maximè vniuntur. constat autem figuram postremi sinus in conũ terminari. sicut igitur & oculus, & auris ea de causa ex amplo in acutum finiunt, vt melius sentiãt, ita & intellectũ vr̃ esse constitutum à natura. at vero in medio magis ventriculo locatum fuisse ex his possumus existimare. primum eo quidem signo, ꝙ læsa ea parte, quę mediũ respicit capitis, vbi bregma vocatum est, constat rationem deficere: postrema vero læsa non rationem, sed memoriam. amplius, si cognitio omnis ad membranã fit (vt supra diximus) manifestum est in postremo sinu non fieri intellectionem, in quo membrana non est, sed duritia sua cõstat. præterea, vbi reseruatio specierũ futura est, illic nõ conuenienter statui debet intellectio. hęc. n. motu fit, illa quiete. in postremo autẽ fieri reseruationem specierũ manifestum est ex multis. primũ, quia læsa ea parte videmus memoriam lædi: tũ

Phantasiæ actus ĩ qua cerebri parte fiat.

Imaginari volentes frõtem cur contrahent.

Intelligẽdi actus ĩ qua parte fiat.

B & posita illic medicamina quædã memoriam augent. at vero & duritia illa postremi sinus nõ ob aliud facta videtur, nisi ut tenacius cõseruentur species. similiter & figura coni data, vt magis vniãtur species, & fortius reflectantur ad medium sinum. ac demũ, cum uolumus memorari, natura nos docẽte scalpimus posteriorẽ partẽ. quæ omnia manifeste mõstrant non intellectum, sed reseruationem specierũ in postremo ventriculo fieri. Existimandũ igitur est intellectũ in medio sinu fieri. quod iure à natura institutũ videtur. primum, ꝙ principalis potentia maxime collocari debebat, ubi maxime tuta foret. talis aũt locus medij sinus. aptissimus præterea est locus ille, & maxime commodus tam ad eas species, quæ in primo sunt sinu, q̃ ad eas, quæ in postremo. adde, ꝙ ad eum locum nerui penè omnes attinentiam habẽt: quod à natura prudentissime factum est, vt inde officia demandentur, & imperentur, vbi rex est. est autem intellectus, ceu rex, in humano corpore. Non dubium postremo signum est illic intellectionem, & rationem exerceri, quòd videmus læsa parte media capitis rationem offendi statim. Quæsiueritis autem fortasse, vtrum quemadmodum sinus postremus reseruat species, ita & alij etiam reseruent, an nõ. ad quod dicimus consentaneum esse reseruare & ipsos, sed recentes magis, & excellentes: in ijs autem semper species esse, maximè in medio, non ꝙ reseruent ipsi per se, sed mãgis, quòd ad illos reflectantur species cognitionem facturæ. Illud postremo videretur quærendum nobis, vtrum semper intelligat anima, an & cesset quandoq; : ut videtur in ijs, qui profunde dormiũt, & in apoplexijs fortibus: quinimmo sunt, qui putent cessare quandoque animam ab omni intellectione, non in his solũ, sed etiam ex fatigatione multa. esse enim in confinio medij sinus vermiformes

Memorari volẽtes cur scalpamus posteriorem cerebri partem.

Intellectus fit in medio sinu.

Nũ anima semper intelligat, an quandoquẽ cesset ab opere intelligendi.

adiectiones vocatas, quæ ſeſe & contrahere ſolent, & protendere: quoties autem contrahuntur ipſę, laxari, apeririq́; ſinum vltimũ, ac tum reflecti ſpecies ad mediũ, & fieri intellectionem: quoties vero protenduntur, conſtringi concludiq́; ſinum illum poſtremum, viamq́; ſpeciebus claudi, & intellectionem ceſſare. Sed de his certi nihil dici poteſt. nam vermiformes illæ carunculæ poſſunt quidem factæ eſſe, vt conſtringentes ſeſe laxent ſinum poſtremum, quo elucеſcant magis ſpecies, & meliorem intellectionem faciant, non tamen, vt producentes ſeſe, claudant viam illã, & intellectionem tollant. hoc enim incertum eſt. ſimiliter & incertum, vtrum profunde dormientes, & apoplectici nihil omnino intelligant, ob id, quòd dicere non poſſunt, quid fiat, quoniam non recordantur.

De diuerſis hominũ genijs, ſtudijs & iclinationib. quib. capiuntur, & delectãtur.

Verum enimuero ò amici, nolim equidem propter ea, quę dicta ſunt, quenquam male affectũ fuiſſe erga animam, & intellectũ noſtrũ, ut male forte ſibi perſuadeat de ipſo: quandoquidem nos de intellectu agentes ita illum commiſcuimus corpori, vt non aliud habere eſſe videatur, q̃ quod & phantaſia habet, & communis ſenſus. quippe male ſentire de ipſo propter hanc cauſam haud certe ęquum eſt, quoniam nos eas intellectus operationes impræſentiarum ſumus proſecuti, quas exercet in compoſito corpore, toti communes. vtrum autem præter prædictas propriã ipſe operationem habeat, & quæ ſit, noſtra quidem exiſtimauimus non intereſſe nunc quærere. Operæprecium tamen arbitror, ſi & hoc quandoque inquiratur à nobis: verum nõ hodie nec à me, qui ſat oneris ſuſtinui hactenus, ſed negociũ hoc pertinere ad hunc Fracaſtorium cenſeo, aut die craſtina, aut in CAPHIIS ſuis. hactenus.n. auditor tãtum fuit. æquum autem videtur, vt & ipſe quandoq; loquatur.

Quæ cum dixiſſet, oẽs in me conuerſi ore vno quaſi lata ſententia eũ eſſe me declarauere, ad quem negocium hoc de anima, & intellectu ſpectaret: ageretur autẽ in Caphijs meis. quibus ego quum multa in mei excuſationem adduxiſſem de tanta re, à nullo tamen auditus dixi me in Caphijs cõſulturum Genium meum, qui mecum illic eſſe ſolet: &, niſi ipſe retraheret, negocium proſecuturũ me fore. quibus dictis in ſolem cõuerſus Turrius, qui iam inclinare videbatur, ſatis, inquit, ò magni amici hodierna die factum arbitror, & prouinciam de intellectione, quę mihi demandata fuerat, ſatis pro tempore expeditam eſſe, & opus omne noſtrum peractũ, ſi vnum prædictis addiderimus, quod ſupereſſe uidetur. eſt autem hoc, vt Bardulonis problemati ſatisfaciamus, vnde primo enata ſermonum tantorum occaſio fuit. quapropter, ſi placet, iam & poetæ, & philoſophi naturam conſtituamus, ut videamus, quo pacto contigerit, ut locus vnus alium poetam, alium philoſophum effeciſſe potuerit. obiter autem, & aliorum quorundam naturas & Genios referemus: & & cur alij mathematici, alij oratores, alij muſici, alij pictores, & ſculptores, alij ſcurræ euadant, & id genus. Ergo, ſicuti inter animalia omnia, quæ membris, & figuris, & qualitatibus diuerſa ſunt, diuerſa quoque & illa ſunt, quæ vnumquodque poteſt, & ad quæ eſt natum: ita & inter homines, quòd & ipſi inter ſe diuerſi figuris, formis, qualitatibus ſint, diuerſa quoq; & ea ſint, ad quæ vnuſquiſq; eſt natus, & præſtat. quę inclinationes naturales dicunt̃. vnde alij natura philoſophi ſunt, alij poetæ, alij mathematici, alij oratores, alij muſici, & ſic de alijs. quo uero ſigillatim naturę iſtorum conſiſtant, difficile quidem eſt exacte dicere, & noſſe. ſi tamẽ in vniuerſum quædam dicãtur, non ab re fore arbitror. ergo philoſophi natura ſunt, qui apte poſſunt & vniuerſalia facere, & obſeruare, nõ publica tantũ, ſed & abdita

Philoſophi natura, & diſpoſitio.

A quoque:atq; in ijs maxime gaudēt.qua de causa & admirabundi maxime sunt.admirari.n. solemus valde noua,& magna. in abditis autem semper magnitudo quædam est,maior autem in ijs,quæ nobilia per se sunt.vnde, & ijs quũ potissimũ gaudeāt, causas etiam illorum solent inquirere, qui philosophi sunt, atque in hoc præcipue natura philosophi est, ꝙ abditorum causas maximè amat perquirere,propter quod & natura cogitabundi sunt,& taciturni, in quibus non nihil potest melancholia.ijs autem sedes illa, in qua pręcipue intellectus viget, in sinu medio quam optime disposita est,& capax,& vigens.Poetę vero his valde proximi sunt,& non dissimili tenentur genio. nam & ipsi valde admirari solent, siquidem magnitudinibus, & pulchritudinibus rerum capi consueuere : ut Naugerius monstrauit. in magnis autem & pulchris admiratio semper quędam est.quapropter & ipsi causas rerum libenter discunt & in ijs delectantur.vnde & poetarum multi philosophi etiam magni fuere, sicuti & philosophorũ multi simul poetæ fuere. differunt autem in hoc, ꝙ, qui magis philosophi natura sunt q̃ poetę, ij in inqusitionibus causarum plus insistũt, & magis gaudent: qui vero magis poetæ sunt, q̃ philosophi, ij pulchritudinibus rerum capti magis,amant imitari illas,& explicare,nec pati possunt quicquã pulchri, & decoris deesse rebus.propter quod, si forte desint, illa addunt ipsi, & fingunt, & & quodãmodo res perfectas gignũt.vnde poetæ quasi parere gaudent, philosophi intra tenere fœtum.vnde philosophi ad sciendum magis nati sunt,minus ad imitandum: poetæ vero ad imitandum magis.siqui vero æqualiter ad utrunque sint apti, hi & philosophi simul & poetæ sunt. Inter philosophos uero alij causas,& substantias rerũ quærere amant,qui proprie philosophi sunt: alij rationes quorundam accidentium quærentes in ijs maximè uersantur,quales sunt numeri, & figuræ, & in

Poetarum genius, & natura non multum diuersa est à natura philosophi.

B vniuersum quantitates. atque hi imaginatione plurimum pollent, & ea parte, quæ in interiori cerebro est. quare & calidam illam habēt, & capacem, & bene conseruatiuam.vnde & optime imaginantur,ut sese res habent in totis suis, & inter se.diximus aũt vnumquenq; in ijs gaudere,quę apte potest obire. quare hi maxime gaudent ea cognitione,quæ in imaginatione consistit,ac mathematici appellantur.Musici vero sunt,qui ea pollēt imaginatione.quę circa sonos versatur,quemadmodum mathematici ea,quæ circa quantitates.vnde,& quia pollent imaginatione sonorũ, iccirco ēt gaudent plurimum sonis. habent aũt purgatissimas aures, & vocis instrumenta idonea. At oratores natura sunt,qui sermone plurimũ valent. dico aũt sermonē, non,qua vox est,& sonus,sed qua in alios potest per significationes rerum. habent autem hanc facultatem,quibus & memoria est dicendorum tenax,& instrumenta illi memoriæ seruientia cõmoda: amplius & copia uerborum,& delectus,& gloria quædam popularis. Scurræ autem & faceti in eo conueniunt, ꝙ vtrique argutijs gaudent,& obseruant similitudines rerum,& adducunt: è quibus maximè illæ delectāt,quę aptę, & concinnæ sunt.vtriq; igitur finis est delectare,& risum mouere ꝑ arguta,sed hoc interest, ꝙ scurrę ex vilibus, & inuerecundis id assequuntur tũ gestibus,tũ dictis,faceti vero ex decoris.Videte, q̃ diuersæ sunt hominũ inclinationes, & quàm uaria sunt ea, quibus capimur, & delectamur, quę penè infinita sunt.Vt ergo ad tuum problema Bardulo reuertamur, ego quidem,cum hęc in loca primum venissem, quòd philosophus quodammodo vel à natura,uel ab educatione talis factus à philosopho patre & fratre, quasi natus in gremio philosophię, simulac & vastos hosce montes miratus fuissem, & quã varia hæc terra esset, quam

Mathematici cuius sint dispositionis.

Musici quales nam viri sint.

Scurræ, & faceti q dicantur.

habitamus, cępi ſtatim ab ea admiratione perquirere, quæ cauſæ has tantas terrarum moles iſtuc ſuſtuliſſent. cumque vidiſſem quandoque iſtic mare ipſum fuiſſe, & primum montes hoſce aggeraſſe, rurſus in alias admirationes, & alias inquiſitiones incurri. quarum illa prima, & maxima fuit, quo pacto receſsiſſet iſtinc mare, tum & ex hac rurſus in alia correptus, tandem in eam taciturnitatem incidi, ex qua tu primum excitaſti me. Naugerius autem, quòd poeta is eſt, quem noſcimus, paucis quidem, aut nullis ex antiquioribus cedens, ubi has ſolitudines inſpexit, ubi tantum ſilentium, vbi nemora, & luci, loca Dijs ſylueſtribus habitata, tũ orientem ſolem omnia colluſtrantem vidiſſet, tum mugitus quoſdam reſonos boum audiſſet, recordatus & paſtorum Arcadię, in quandam & ipſe admirationem incidit, ſed dulciorẽ, & quæ cõtineri non potuit. primum cępit pauliſper occinere: mox excitato genio poetarum ex pugillari Maronis in eum furorem incidit, qui ſæpe ſolet poetas vexare. Sed nos iam multum fuimus euagati: & multa diximus de intellectione, & ijs, quæ animos noſtros impellunt. tempus eſt diem claudere. & Dij rogandi, vt partem hanc, quæ intelligit, ſi non optimam, at ſaltem incolumem pręſtent.

D

HIERONYMI FRACASTORII

FRACASTORIVS, SIVE DE ANIMA, DIALOGVS.

Ad Ioannem Baptistam Rhamnusium.

PERACTIS de intellectione sermonibus RHAMNVSI Optime è Baldo discessimus, ac sub vesperã in CAPHIOS nostros peruenimus, qui mons non procul ab radicibus Baldi inter Athesim, & Benacum iacet. Illum autem Naugerius dulci quadam memoria salutauit, quòd Caphios in Arcadia recordaretur à Theophrasto similiter appellatos fuisse. Ergo illic trãsacta nocte, serenissima dies cum illuxisset, placuit vicinum in castanetum secedere, vnde prospectus placidissimus in subiacentem Benacum late patebat. Hic ergo, vbi & lacum ipsum, & beatam Catulli peninsulam salutauimus, sub alta castanea cõsedimus. At Naugerius in me cõuersus, Num, inquit, Fracastori cõsuluisti genium tuũ, quid te ille iubet facere ex ijs, quæ in Baldi recessibus promisisti? Cui ego, Consului equidẽ, sed ille neq; retrahere, neq; multum impellere me videtur. Prosequar tamen demandatũ mihi negotium de anima, vt morem vobis, vt par est, geram. sed ipse optarim, si ita & vobis videtur, vt Lyricen noster non ad recreandum fessos, vt superioribus diebus est factum, sed ad incitãdum B segnes præcineret aliquid. De anima enim nostra cum simus habituri sermonem, in quam videtur musica latentem, nescio, quam vim & consensum habere, apte quidem fiet, si aliquantisper nunc excitetur in nobis. Igitur, puero cũ significasset Naugerius, vt caneret, ille accepta temperataq; suauiter cythara, vocem in istæc soluit.

De anima humanæ q̃ditate, immortalitate, ac excellẽtia sup omnia à primo opifice Deo creata.

Ne timeas Troiane puer, quòd in ardua tantum
Tolleris à terra: quòd rostro, atque vnguibus vncis
Te complexa ferox volucris per inania portat.
Audistine vnquam sublimis nomen Olympi?
Audisti ne Iouis, tonitru qui fulmina torquet,
Qui pluit in terras, cui templa arasq; dicatis
Vos homines, taurosq; tua mactatis in Ida,
Quiq; etiam vestri est, si nescis, sanguinis author?
Ille ego sum. non te hæc volucris, sed Iuppiter est, qui
Haud præda captus, chari sed amore nepotis
In summum amplexu innocuo te portat Olympum:
Astra vbi tot spectare soles, vbi pulcher obit Sol
Ortusq; occasusq; suos, vbi candida noctes
Currit Luna nitens, auroram Lucifer anteit.
Hic ego te in numero superum, domibusq; Deorum,
Ver vbi perpetuum, fęlix vbi degitur ætas,
Aeterna & semper viridis florensq; iuuenta,
Consistam: ęqualemq; annis pubentibus Heben

Officioq;

Officioq; dabo comitem, qui pocula nobis
Læta ministretis. reliquum cœlestibus vnà
Astragalis choreisq; diem exercere licebit.
Pone metum dilecte Ioui, melioraq; longe
Prospiciens, charam puer obliuiscere Troiam:
Ne ve Deum teiam, & Diuorum regna petentem
Vlla canum, aut Idæ nemorosæ cura sequatur.

Qui de anima dignum aliquod meditari voluerit, humilis non durus, tum ad diuina eleuatus sit, oportet.

Hæc cũ cecinisset puer, laudatusq; à nobis fuisset, Quàm bene auspicato, inquã, ò amici videor negocium hoc nostrum aggredi. Nã certe è pueri huius carmine mihi sum visus raptum illum audire, quem sæpe solet Deus optimus animorũ nostrorum facere. quod faustum fœlixq; auspicium sit nobis. Verum de animo nostro cũ futurus sit hodie sermo, præparandus prius ille est, vt de seipso verba audiens bene recteq; audiat, atq; ijs assentiat, quæ de dignitate illius enarrabũtur. preparatio autem hæc in primis esse talis debet. vt humilitatem quandam induamur, ne forte per suadeamus nobis de diuinis posse iudicium exactũ facere. Deinde, vt & duritiem seueritatẽq; illam vel stoicam, vel etiam Peripateticam exuamus, vt nihil velimus admittere, nisi, quod ijs rationibus assertum comprobatumq; fuerit, quas demonstratiuas cõsueuimus appellare. In omnibus enim illas expetere iniustum profecto est. Præterea, qui de humana Anima, & illius natura recte audire volet, ad eas animas, oportet, vt animaduertat, q̃ cœlestes orbes agitat, & tãta moderatione conuoluunt. His si p̃parati hodie erimus, & ego bono animo, ita meo genio mihi persuadente, mãdatã prouinciã aggrediar, & vos iucundissime audietis, assentietisq; nobis. Verũ hac in inquisitione nostra ego comitẽ mihi dari velim: &, si pro desiderio eligi põt, equidẽ Rhamũdũ hũc Turriũ opto, ac deligo. Nã & ipse hactenus semper auditor fuit, & his in inquisitionibus vim illi non paruã esse, & ingenium quasi dæmonicũ noui. Laudauere oẽs opinionẽ, & ipse etiam Rhamundus à cũctis rogatus assensit.

De animæ quidditate secundũ philosophorum placita.

F. De anima igitur nostra ò amici inquisituri, qualis nã sit, vtrum æterna, & immortalis, an nõ, videmur quidẽ nõ recte id posse exequi, nisi prius de ipsa q̃ramus, quid sit. nõ quidẽ, ꝙ nouã aliquã de ipsa rationẽ assignare putemus, sed magis cum multa, & valde diuersa à patribus nostris tradita de illa sint, nũc inter nos cõstet, qd potissimum recipiendum sit nobis. Videntur autem, quicunq; audiũt nomen Animæ, principium quoddam vitæ intelligere in his corporibus, quæ viuere dici solẽt. Nam & viuere illa dicimus, cum animam habent, nõ viuere autem, cum illa carent. At vero viuere solũ illa videntur corpora, quæ organica appellantur: & illa quidem nõ omnia, sed solũ, quę à natura sunt talia. Nam, quę ab arte sunt, vt cytharæ, & domus, & alia id genus, nõ dicuntur viuere. Sunt autem organica corpora, quę, cum è dissimilaribus cõstent partibus, tanto tamen & tam miro consensu, atque artificio cõstituta sunt pro certo fine, & operationibus obeũdis, vt viuere illa dicamus, cum obire illas possunt operationes: quales plãtę sunt, & animalia. Simplicia vero corpora, vt elementa, tametsi operationes suas faciunt, nõ viuere tñ dicimus. similiter nec ex mixtis illa, quæ nullam habẽt organizationem: aut, si quam habere videntur, casu quodam acquisitam habent, non per se, & à natura intentam ad certum finem.

Aĩa principiũ vitæ est in his, quæ viuere dicũtur.

Tria sunt organicorũ genera.

Tria autem corporum organicorum videntur genera. primũ est vniuersum ipsum, quem mundum dicimus: aliud vero cœlestes orbes: tertium plantæ, & animalia. Quòd enim mundus ipse organicum quoddã corpus existat, manifestũ est ex eius partibus,

A partibus, quæ cũ dißimilares ſint, tum tanto artificio, tanto inter ſe conſenſu conſtant, vt nihil ſit, quod maiorem admirationem præbeat, ſi officia earum, ſi famulatum, ſi nexum, & ordinem conſpiciamus. Quare & hoc vniuerſum, tanquam animal quoddam perfectißimum, viuere, & anima ſua regi, atque agitari maiores noſtri omnes ferè dixere: ac multa quidem de mundi anima theologizantes academici tradidere. Quam rem elegantißime poeta noſter notauit: cum ſcripſit.

Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Anima mũdi.

Theologi vero noſtri de his exactius, & diligẽtius ſcripſerunt. ꝙ uero & cœleſtes orbes organica quoq; ſint corpora, manifeſtũ eſt, qm̃ idipſa dißimilaribus cõſtãt partibus, alijs q̃dẽ dẽſioribus, alijs rarioribus, & magnitudine, & ordine, & ſitu differentibus: uerũ cõſenſu tãto, tã mira uirtute ad certos fines, & operationes cõſtitutis, ut omnia, q̃ in uniuerſo ſunt, corpora inde gubernentur. Quæ uero eos orbes agitat, & regit, Anima ipſorum eſt, quã Philoſophi intelligentiã & mentẽ uocant. non eſt aũt hæc mens, mundi anima, ſed particularis quædã natura, quæ & eſſe, & uirtutem recipit à mũdi anima, operatur aũt ſecundũ illã, quam recipit, uirtutem.

Tertium uero organicorum corporũ genus ſunt plantæ, & animalia, in quibus ſimiliter animæ ſuæ principium ſunt uitæ. uerum, multa in his cum concurrant ad operationes eorũ, dubitatio maxima ſemper fuit, quodnã ſit hoc uitæ principium. concurrunt autem ad operationes eorum, compoſitio in primis tam mira: deinde temperatura ſeu complexio delicatißima: tum & harmonia quędam ſiue conſenſus B partium, & ipſius compoſitionis, ac cõplexionis: necnon & uirtus quædã, & facultas, quæ ex utriſq; reſultat. porrò adſunt & uocati ſpiritus, ſeu naturalis calor, qui ubiq; diffuſus omnia uidetur facere. ac poſtremo eſt forma ipſa, & ſubſtãtia totius corporis, à qua prima, ceu à fonte, dependẽt omnia alia, quę in his corporibus ſunt. Horum igitur aliquid oportet eſſe principium illud uitæ, quod uocamus animam. At fuere nonnulli, qui putarint miram illam compoſitionem & organizationem, non ſine tamen complexione, animam eſſe. Alij complexionem ipſam exiſtimarunt principalius eſſe animam, ſed non ſine cõpoſitione: qualis Andronicus fuit, quem Galenus commendat. Sed certum neutrũ horum uidetur mihi anima eſſe poſſe, ſed animæ magis inſtrumenta, & cauſæ, ſine quibus anima non operetur. Siquidem de ratione animæ uidetur, ut in primis eſſe, quod habet corpus, ab anima recipiat ſua: ut de anima mundi, & cœleſtium orbium diximus. deinde, ut agitatio tota, & uis, q̃ in corporibus uiget, ab illo principio pendeat, & emanet: ac demum, ut ab eo conſeruetur corpus in eſſe ſuo, & regatur. quæ certe nec compoſitio, nec cõplexio habent. nam, tametſi uidentur formam tempore quodammodo præcedere, utpote diſpoſitiones, ſimpliciter tamen non præcedunt, ſed in hoc tantũ, & ſemper uirtute formæ agũt, quicquid agũt, aut huius quę fit, aut alterius. Porrò nec eſſe dãt rebus, nec per ſe conſeruãt, nec regunt: niſi quis putet qualitates eſſe formas rerũ ſubſtantiales, quod dici non poteſt. Similiter nec earum harmonia & conſenſus eſſe anima poteſt. ſiquidem relatio quędam eſt harmonia, nec principium agẽdi per ſe eſt, niſi forte, ut cauſa, ſine qua non. uirtus uero, quæ ex ijs reſultat, aut accidens quoddã eſt conſequẽs alia, aut idem re cũ ſubiecto, in quo eſt. quare nec ipſa anima dici poteſt.

Complexio, & partium organicarũ diſpoſitio, nõ anima, ſed animæ potius inſtrumẽta ad eiꝰ opera obeũda, ſunt.

Ipſi ſpiritus animæ proprie ſus nõ ſunt.

Relinquitur,

Relinquitur ergo animã esse aut spiritus ipsos, seu calorem naturalẽ, aut formã, quæ substãtia est corporũ. sed certe spiritus & ipsi instrumentũ magis animę sunt q̃ anima. primũ quidẽ, quia, ij dem spiritus, qui in semine sunt, remanent & in organico facto corpore. at in semine nõ erant anima, qm̃ non viuit semen nisi potentia. neq; ergo anima fiunt in facto corpore organico, sed aliud quid videtur accessisse, quod anima sit, & à quo animatum iã dicatur corpus. Pręterea vel spiritus partes sunt animati corporis, vel illi tm̃ adiacent. at partes per se esse nõ possunt, quia animati non sunt: nec nutriũtur proprie, nec crescũt, sed solũ per pabulũ multiplicãtur: nec itẽ sentiunt, nec intelligunt. quare in his nec vegetatiua cõsistit anima, nec, q̃ sentit, & intelligit. si igitur partes per se nõ sunt animati corporis, sed adiacent solum, anima certe nõ erunt, sed animæ instrumenta magis: cuius signum quoq;, est, ꝙ factis sensationibus, & imaginationibus in partibus, q̃ animatę sunt, & sentiunt, & imaginantur, mouentur statim & ipsi modo huc, modo illuc, quò expedit, & bene est, ceu instrumenta alteri famulãtia. Si igitur neq; cõpositio, neq; cõplexio, neq; harmonia, nec virtus, q̃ ex his resultat, nec spiritus anima sunt, relinquitur formã ipsam, q̃ est substãtia corporis, esse animam. Quapropter maxime laudãdus est Aristoteles, qui animã dixit esse actum corporis physici, organici, potẽtis uiuere. Verũ, cũ duplex sit formæ ratio, altera, per quã corpus distinguitur ab omni alio, altera, per quã vis quædam, & agitatio in totũ emanat, & pendet, quę propria est animę ratio, Aristoteles quidem volẽs animæ naturã, & rationem explicare, entelechiam vocauit: quã alij agitationem continuam, alij actum transtulere. est enim anima propria forma corporis organici, naturalis, viuẽtis, sed quatenus influit vim, & agitationem in totum. primum enim tum esse dat, tum cõseruationem continuam. per ipsam deinde fiunt attractiones similium, aggenerationes. & alimenta qualitates in virtute illius alterãt, miscẽt, collocãt, formãt, figurãt, vt bene est. cõtrahuntur mẽbra, distenduntur, sentiunt: spiritus varia exercent. & tãdẽ progressiones animaliũ, generationes seminum, & demũ similium organizationes, q̃ omnia fiunt in virtute animę & formę per eam vim, quam à mũdi anima, & à Deo certã & nunquam errãtem recipit.

Anima, substantia corporis organici est.

De vnitate corporis organici, & eius forma.

Sed habet ò amici dubitationẽ non paruam, quod diximus, animam esse actum, & formam organici corporis, naturalis, viuentis. Videntur enim organica hæc corpora nõ esse vnum quid, sed ex diuersis constare, ex quibus non possit fieri vnũ per formam vnam. Nam os quidem, & caro, & neruus, & alia videntur formis distare: & magis conuenire os hominis cum osse bouis, & equi, q̃ cum carne hominis & neruo. Si igitur non est una forma in organico corpore, quomodo anima erit actus, & forma eius? Ad quam difficultatem aliqui dicunt formam esse unam quidem, sed unã genere. Nam, quãquã caro, & os, & neruus forma ultima, & specie differant, genere tamen conueniunt è mixtione quadam communi elementorum, per quam omnes hæ partes & nutriuntur, & trahunt, & expellunt: sicuti equus, & bos, & homo genere quidem unum sunt, speciebus uero differunt. Alij dicunt in omni organico corpore semper esse partem, quę principalis est, propter quam aliæ factæ sunt, & quę illas regit. ut in animali neruus, & membranæ, q̃ per se sentiunt, primæ & principales sunt partes, ut declarauit Turrius frater: aliæ uero, etsi nõ sentiãt, factæ tñ sunt propter sensitiuas, & illis ministrant, ac ab ijs reguntur, & uiuunt. quinimmo & quędã sunt partes in organicis corporibus, q̃ non solum non sentiunt, sed nec nutriuntur etiã, ut ungues & dentes, seruiunt tñ, & per alias permanentiam habent. Eandẽ igitur

tur

A tur animam, & formā non necesse est esse in toto organico corpore, sed satis est esse in principali parte vnam, dum illa vitā det toti. quare animę definitionē ita esse acci piendā, vt anima sit prima, & principalis entelechia & actus corporis organici, natu ralis, per ipsam viuentis. Veruntamen, nisi nos fallimur, nihil prohibere opinamur, si dicamus vnā & eādem formā esse in organico corpore, nō quidē in omnibus par tibus, sed in pcipuis, & q̄ pro vita sunt necessarię, nō quæ ad bene esse sunt à natura datæ. Principales si quidem partes, quanquā plures sint, sunt per cōtinuationē vnū. omne enim cōtinuum est vnū. Continuatio vero illarū, etsi per apparentiā non videatur, est tn̄ per existentiā natura mirando quodā artificio continuante partes secundū extrema, quibus sese cōtingunt. Neq;.n. neruū, aut carnē immediate ossi cō iungit, sed cartilagine mediāte, q̄ sensim in os trāsit ab vna parte, sensim in neruum ab alia: ita & in alijs fit. quod maxime in primo natis est videre, quibus omnia adeo mollia, & tenera sunt, vt possim cōtinua fieri refractis extremis, q̄ sese cōtingunt. atq; hoc pacto de parte in partē cōtinuatio fit, licet vltima & valde distātia videant plurimū distare. Conuenientia igit ossis hominis cū osse bouis, & equi nō est maior secundū rē, & essentiā, q̄ cum neruo hominis, & carne, sed solum secundū apparen tiam. Sic enim & os cadaueris magis conuenire cū osse viuentis videtur. Siue igitur vere cōtinuę sunt partes dissimilares in organicis corporibus, siue non vere, sed à principalibus ratio animæ sumēda est, ita quidē videtur existimādū esse de anima.

De anima immortalitate.

De qua iam quærendum, qualis sit, non quidem ea, quæ vegetat tantū, & sentit, constat enim has ex mixtione elementorum consurgere, & cōditionem eorū sequi, sed de illa, quę intelligit, & sapit, quęrendum est, vtrum & ipsa eodē consurgat modo, & intereat: an aliam, & diuiniorem originem habeat, & incorruptibilis sit, atq; B æterna. Quoniam vero in his sermonibus, qui in Baldi recessibus habiti sunt, tripli cem Turrius intellectum faciebat: vnum, qui nec intellectus dicitur, nisi potentia: alium, qui passiuus dicebatur, & singularium erat: tertiū vero, qui agens appellabatur, & erat vniuersalium factiuus, & circa illū, qui passiuus dicitur, negociabatur: & hic solus æternus ponebatur propter vniuersalia, cū quibus vnū fit, nos quidē nūc hāc æternitatē non quærimus, nec an anima intellectiua sit hoc pacto immortalis. æternitas enim hæc sophistica quodāmodo videtur mihi, & extrinsecus, ac per accidēs facta. sed q̄rimus magis, an secundum se forma illa, quæ est anima, & primo in potentia est ad intellectionem, mox actu intelligit, & vniuersalia recipit, æterna ipsa per se sit, non per vniuersalia, quæ recipit. Atq; ego quidem, quando non solum ea pietate, quam debemus erga Deum, & erga nos ipsos, ita semper fui persuasus, vt diuinus, & immortalis sit intellectus in nobis, sed ijs etiam rationibus, quas humanitus habere possumus, nunc quoque, quantum in me erit, partē hanc tueri, & com probare conabor. Qua de causa tibi Turri, tuoq; Dæmoni libertatem omnem do, non solum interrogandi me, sed respondendi, & opponendi, quęcunq; videbuntur tibi. RH. Generose quidē Fracastori. verum de me ita te & alios accipere velim, vt nulla in primis sim taciturus eorum, quæ ad tantæ rei inquisitionē conducāt, siue interrogare, siue respondere, siue opponere contingat. sed ea omnia ita esse accipiē da volo, vt non tanquam astruentia, quid ipse sentiam, dicta sint, sed magis vti posi ta quędā, ex quibus videri possit, quid consequatur. Sed tu rem Fracastori, quādo lubet, aggredere. F. Aggrediar igitur, atq; initium inquisitionum nostrarum à fine hominis, gratia cuius est factus, auspicabor. Qua de causa, si & altius paulisper exordiamur,

Animæ immortalitas sophistica.

Angeli, & hoīs vnus et idē finis est, fœlicitas ipsa, ad quam creati sunt.

diamur, nō ab re tamen, nec iniucunde, haud ingrate feres. R H. minime quidem, immo q̃ gratiſsime. F. Illud igitur Turri mihi inprimis edicito. Cum magnus rerũ cunctarum pater, atq; opifex Deus vniuerſum hoc, quem mundum dicimus, artificio tanto eſſet ab æterno fabrefacturus, nōne putas cõueniens fuiſſe, vt in eo naturã aliquã faceret, quę & artificium tanti operis, & ipſum etiã artificem atq; authorem cognoſceret? R H. Conueniens quidem videtur. F. Duæ igitur naturæ cum eſſent in vniuerſo futuræ, altera eorum, quæ incorporea dicuntur, altera eorum, quæ corporea, nonne putas & illud Deum maximum voluiſſe, vt in vtriſq; ea eſſet natura, q̃ authorem tanti operis poſſet dignoſcere? R H. Et hocquoq; exiſtimandum eſt. F. in ea igitur natura, quæ incorporea eſt, fuere illæ mentes, quas alij intelligentias, alij angelos vocant: in ea vero, quæ corporea eſt, fuit homo ſolus. Nonne ita tibi viderur? R H. Maxime quidem. F. Cum igitur vtriq; naturę dediſſet Deus, vt ipſum poſſent agnoſcere, putandum ne eſt ob id eam cognitionem dediſſe, vt ab ijs laudaretur, aut eſſet admirationi: aut magis, vt naturę illę Deum cognoſcẽdo ipſum contẽplarentur, amarent, colerent, atq; imitarẽtur? R H. Hoc certe magis putandum eſt. neq; .n. egebat Deus, ut à quoq̃ laudaretur, aut eſſet admirationi: ſed magis illius bonitatis intererat, ut omnia faceret bona, & prępertim, quæ ipſum erãt cognitura. F. Ita certe. ſed & illud dic mihi, in ea cognitione, quæ de Deo habetur, eſſe ne põt fęlicitas ulla, & beatitudo? R H. Immo maxima, ſi perfecta habeatur cognitio. F. Hęc aũt fęlicitas, & beatitudo talis ne eſt, vt cõmunicari à Deo poſsit? R H. Quid ni, ſi ipſi placeat? F. At placere debet, ſi bonus eſt. eſt autem non ſolũ bonus, ſed & optimus, & liberalis etiam eorũ, quæ poſſunt communicari. quam ob rem & beatitudinẽ, quę in ipſius cognitione cõſiſtit, cõmunicandam fuiſſe ſtatuendũ eſt nobis. R H. Videtur. F. At, ſi ita ſtatuamus, dicendũ nobis erit illi naturæ cõmunicandã fuiſſe, quæ cognoſcitiua facta fuerit. R H. Vtique. F. Igitur, cũ talis factus fuiſſet angelus, atq; homo, dicamus primo quędã pauca de angelo: mox & de homine dicemus. Si igitur à te petã, nũquid fęlicitas illa angelo fuerit à Deo cõmunicanda, quid dices? R H. Quo pacto dicis cõmunicandam fuiſſe? nonne illam communicauerat Deus angelo, ubi incorporeum, & intelligentẽ fecerat? quid illi deerat, ut beatus eſſet in ea cognitione, quæ de Deo habetur? F. Multum profecto deerat Turri, q̃m omnis natura, quę aliud à Deo eſt, infinita quadam imperfectione à Deo diſtat. Quare omnis cognitio illius, ſi ad Deum cõparetur, imperfectiſsima eſt: in qua beatitudo eſſe non poteſt, niſi maiori quadam donetur. R H. Durum quidẽ Fracaſtori videtur, quod dicis. Nam, etſi angelus rurſus maiori aliqua perfectione, & cognitione alia donatus fuiſſet, illa tamen adhuc Deo cõparata imperfectiſsima erit. Quare aut in infinitum eundum erit, aut & in prima cognitione ſtare poterimus, quæ ſufficiat pro beatitudine. F. Appoſite quidem Turri addubitas, uerum nec prima cognitio talis eſt ad conſequendam fęlicitatem, nec in infinitum eſt abire: quam rẽ ita oportet accipere. Omnes quippe naturas, quas in conditura uniuerſi fecit ſapientiſsimus Deus, tales quidem fecit, & eatenus perfectas, quatenus cõueniens erat, & decens ipſi uniuerſo. Igitur natura angeli, cum perfecta quidem eſſet, quantum ad uniuerſi rationem pertinebat, ad Deum uero cõparata, & quantum ad conſequendam fęlicitatem opus fuerat, imperfecta, & non capax eius beatitudinis, gratia quadã indiguit: illa ſcilicet, quam Deus optimus ex infinito ſuo eſſe, cui vult, & quando vult, largiri poteſt, & ſolet. Quare natura angeli, cum longe abeſſet ab ea perfectione, &

De Angelorum beatitudine.

A ne, & cognitione, quę requiritur ad beatitudinē, qua parte nō attingebat ad Deum errare plurimū, & falli poterat, nisi gratia quadā, & Dei manu adiutus fuisset. quam ob causam nec in infinitū est abire, sed standum in certa perfectione: siue illa, quę ab initio data fuerat, siue alia. Verum, quæcunq; illa sit, gratia adiutam oportet esse, si peccare nō debet, & falli, sed beatitudinem consequi. Placet ne igitur, vt constituamus naturæ angeli non satis fuisse perfectionē illam, qua per se factus fuerat ad consequendam fœlicitatem, sed gratia indiguisse? RH. Nihil quidem prohibet, ne ita constituamus. F. Vide igitur Turri. duo hactenus posita sunt à nobis, primo fœlicitatem fuisse cōmunicandam angelo, deinde & gratiam elargiendā. Iam igitur & de homine dicamus, qui similiter à Deo fuerat factus, vt ipsum cognosceret, cognoscēdo autē, vt de angelo dictū est, amaret, coleret, atq; imitaretur. Si igitur & de ipso à te petam, nunquid fœlicitas illa, quæ in Dei cognitione consistit, atq; ab ipso libentissime communicatur, ipsi etiam homini fuerit communicanda, quemadmodum & angelo, quid respondebis? RH. Quid, si in homine hoc negemus? F. At oportebit rationem afferre, cur angelo id concesserit, homini autem non. RH. Ob id fortasse, ꝙ homo caro, & terra est, angelus vero incorporeus, & Deo similis. F. Nonne tamen diximus infinita quadam imperfectione distare à Deo angelum? RH. Dictum est. F. Si igitur & homo Deo comparetur, nonne & ipse infinita quadam imperfectione à Deo distabit? RH. Vtique. F. Non ergo magis distat à Deo homo, q̄ angelus, si imperfectionem spectemus. In infinito enim non est magis, aut minus. Si igitur non obstitit angelo infinita imperfectio, qua ratione datum est angelo beatum fieri posse, eadem & homini dandum fuit. Idem enim in vtroq; finis, & ratio concedendi. RH. At quis modus erat in homine? nunquid viuo daretur ea fęlicitas, an mortuo? F. Et viuo quidem, & mortuo. RH. Mira dicis Fracastorij. F. Mira quidem. sed statuamus hoc primum, ita homini dandam fuisse fœlicitatem, sicuti & angelo, si modus esset in homine. Placet ne, vt ita statuamus? RH. Nihil prohibet. F. Modus ergo, quo dari posset ea fœlicitas homini, nec ignotus Deo erat neq; difficilis, si hominis animum immortalem, atq; æternum fecisset, & naturæ parte eiusdem cum angelo. Sic enim, vbi separari contigisset à corpore, eodem modo beatus fieri, quo & angelus, & per eandem gratiam poterat. immortalem autem in homine facere animum vel facillimum Deo erat, qui & æternos cælos, & alia multa fecerat, & omnia potest. Hoc ergo pacto alteri parti, de qua dubitabas, satisfactum existimo. quo scilicet modo mortuo homini poterat ea fęlicitas dari.

De Hominis duplici fœlicitate.

B

Nunc de altera dicamus, qūo & viuo concessa fuerit. Verum, qui tm̄ gratię habiturus esset, vnus tm̄ ex omnibus hominibus fuit, is scilicet, qui perfectissimus omniū futurus esset, quiq; eā obiturus operationē, q̄ potest in ea specie perfectissima esse. talis aūt est vita illa, quæ spiritus vita dicitur, in qua nihil caro potest, sed spiritus tm̄ viuit, & Deo similis fit. Eiusmodi aūt hominē in humana specie fore oportebat, tū quia in omni specie vnū inueniri necesse est, quod ꝑfectissimū in illa sit, & perfectissimā operationē obire possit: tū ꝙ, si hic nō fuisset, fęlicitas illa, quā diximus dādā fuisse homini, dari vllo pacto nō potuisset, ne etiam mortuo. Nulli enim mortuo datur, qui uiuens, spiritus vitā non vixerit: quod species hæc per se mereri atq; assequi nō poterat sine hoc, de quo loquimur, ꝑfectissimo, & diuino homine.

De Christi origine, ac eius beatitudine.

De cuius hominis ortu, si me percūcteris, ego nihil aliud habeo, quod dicam, nisi quòd quatuor modis imaginari possumus hominem fieri. Vnus est, si sine mare & fœmina

fęmina oriatur ex ijs ſeminibus,& principijs,quę in ſinu,& complexu elementorũ C ſunt.Alius eſt ortus è mare tm̃ ſine fęmina,hoc eſt ex ijs principijs,& ſeminibus,q̃ iam in homine facta ſunt: in quo & materia,& gignẽs calor adeſt, nec quicquã deeſt,quod ad generationẽ cõducat. Tertius modus eſt ille,qui communis eſt & con ſuetus,ex mare & fœmina. Quartus vero eſt è fœmina tm̃ abſq; mare.Tot ergo & non plures imaginari poſſumus gignendi hominis modos. At vero tres primi fieri quidem poterant ſecundum naturã,ſed nullo pacto poterant cõuenire perfectiſsimo illi,in quo caro nihil poſſet. Omnes enim cũ è facultate elementorũ originẽ traherent & ſecundum materiã,& ſecundũ gignentem ſpiritum,neceſſe erat,quod factum fuiſſet,naturã elementarem,& terrenã ſapere:quæ per ſe imperfecta eſt, nec poteſt illam obire vitã,quę neceſſaria eſt ad beatitudinem cõſequendã. Solus igitur quartus ſupererat modus: ſed nec ille conuenire poterat ſecundum naturã pro gignẽdo perfectiſsimo homine. Nam,quanquã forte è fęmina poterat materia cõmode ſuppeditari,agens tñ & gignens nõ aderat.In fœmina enim ſola nõ ſunt ea principia,& ſemina,quæ gignere poſsint. Hunc tñ modum ſapientiſsimus Deus elegit: atq; è puriſsima, ac ſanctiſsima virgine materiam aſſumens, loco genitiui ſpiritus, qui deerat,ſanctiorem ipſe & magis diuinum ſpiritum indidit:hominemq́; eum fecit,in quo nihil poſſet caro,nihilq́; eſſet,quod ad terrenos impulſus incitaret.Siquidem oĩa in eo perfecta a perfecto parẽte fuerant data,ꝑp quæ & perfectiſsime uitã illã exegit, quæ ſpiritus uita dr̃. Hunc ergo Deus optimus, ut pote filium coeſſentialem ſibi,& coæternum,hoc uero modo hominem factum adeo amauit,vt ſeſe illi cognoſcendum perfectiſsime dederit: cognoſcendum aũt non tm̃ per ſpecies,& rerum ſimulachra, ut cæteri cognoſcunt homines,ſed per ſubſtantiam propriã ipſius Dei,in qua cognitione beatitudo conſiſtit.Hic ergo(ut ad rem noſtram reuertamur) uiuens in Dei maximi cognitione atq; intuitu fœliciſsimus ſemper fuit:ac D eius uitæ,quæ ſpiritu fit,& exemplum,& caput,& magiſter fuit: è cuius meritis & nos alij promereri potuimus gratiã eius fęlicitatis,quam poſt mortem tm̃ cõſequi datũ eſt nobis ſuperſtite animo, qui ob id immortalis eſt factus. Si igitur ratio hæc Turri de anima à fine hominis ſumpta in ſuum ordinem redigenda eſt, ita quidem conſtituetur,ut primũ conueniens fuerit in uniuerſo eſſe naturã aliquam,quæ Deũ maximũ eius operis authorẽ noſceret: noſceret autem,non vt laudaret,aut ut admiraretur,ſed ut amaret,coleret, & imitaretur, fieretq́; illi ſimilis. Hoc autẽ ſi datum fuiſſet, decens quoque erat, & Dei optimi bonitati conueniens reliqua etiam dari, quæ poterant communicari. Poterat autem perfecta cognitio, perfectus amor, & cultus, atque imitatio, & demum beatitudo.Quare & hæc communicanda fuere. Communicari autem ulli naturæ non poterant, niſi æternæ & immortali aut ſecundum ſe totam,ut angelo,aut ſecundum partem ſui nobiliorem,ut homini.Pars autem nobilior eſt animus,& intellectus.hic ergo æternus, & immortalis eſt factus.

Ratio ſecũda hac à motu ſumitur.

Sed nos iam,quia in his multũ ſumus immorati,ad alia trãſeamus,ſi placet. RH. Placet quidem,quoniã res hactenus bene acta uidetur. F. Pertranſeuntibus igitur nobis ad alia in primis eſt ſtatuendũ, eorũ,quę mouentur,alia moueri,non ut hic ſit eorum finis,ſed ut quieſcãt,quaſi motus ijs accidat,& non per ſe inſit:alia uero moueri,ut moueantur,non ut à motu quieſcant, quibus moueri per ſe ineſt, &(ut dicunt) eſſentialiter. RH. Ita prorſus. F. Quæ igitur mouentur per accidens,ut ſcilicet quieſcant, nonne omnia corruptibilia ſunt? RH. Omnino. F. Potes ne

dicere,

A dicere, cur ita ſit? RH. Quid ni? q̃ñ omnia hæc, quæ mouentur, vt mox quieſcant, omnia vim aliquã paſſa ſunt, & extra naturam propriã ſunt conſtituta. Vnde & ob id mouentur, vt acquirant id ſibi connaturale, quo carent. Talia aũt, quæ vim pati poſſunt, omnia corruptibilia ſunt. F. Recte dicis omnia, quæ mouẽtur, vt quieſcãt, corruptibilia eſſe. Si ergo & conuerſum proponã, id eſt, quæ corruptibilia ſunt, omnia moueri, vt quieſcant, quid reſpondebis? RH. Et hoc concedã, quia corruptibilia omnia aut elementa ſunt, aut ex elementis, hæc autem ſi mouẽtur, mouentur, vt queſcãt. F. Vide igitur Turri: ex his ſequitur, vt, quę per ſe mouentur, hoc eſt, nõ, vt quieſcant, omnia ſint incorruptibilia. ſi enim ſint corruptibilia, dictum eſt corruptibilia omnia moueri, vt quieſcant, quare, ſi aliqua per ſe mouentur, incorrupti bilia eſſe neceſſe eſt. Itẽ & illud ſequitur, vt ſi qua incorruptibilia ſint, ſi mouentur, moueãtur quidẽ per ſe vt ſcilicet moueãtur, non, vt quieſcant. Si enim, vt quieſcãt, dicas moueri, iã corruptibilia erunt per ea, q̃ dicta ſunt. RH. Sequi quidẽ vidẽtur omnia hęc. Verum cũ moueri multipliciter dicatur, (nã & quod generatur, & locũ mutatũ, & alteratur, & quod intelligit, omnia moueri dicuntur) ſtatuendũ eſt à te, de quo motu hæc dicas. F. In omni quidẽ motu vera eſſe videntur, q̃ dicta ſunt. In primis enim ſi motũ generationis ſpectemus, materiã videbimus per ſe, & ſemper moueri, & modo hoc, modo illud fieri, & nunquã quieſcere. eandẽ & æternã, & incorruptibilem eſſe. At ſi & locales motus conſideremus, deprehendemus, quæ per ſe mouentur, & ſemper moueri, & æterna eſſe, quales cœleſtes orbes viſuntur: reliqua vero, quæ per accidens mouẽtur, vt quieſcant, corruptibilia eſſe. Similiter, q̃ alterantur, ſe habẽt. corruptibilia enim ſunt, & mouẽtur, vt quieſcãt. RH. Enimuero ita eſt. F. At vero & ijs motibus, qui ſpirituales dicuntur, idẽ eſt videre in ijs mẽ B tibus, quæ ſe ipſas mouent, & intelligunt, tũ & æternæ quoq; ſunt. Quapropter cõſtanter poſſumus in vniuerſum ſtatuere, q̃ per ſe mouentur, & iccirco ſemper mouentur, incorruptibilia eſſe, quæ vero per accidens mouẽtur, vt ſcilicet quieſcant, corruptibilia. Tum & incorruptibilia per ſe moueri, & ſemper: corruptibilia vero moueri, vt quieſcãt. RH. Videtur. F. His ergo ſic cõſtitutis ad animã noſtram deſcendamus, eã dico, quæ intelligit, & vniuerſalia ſpeculatur: & videamus in quo genere ponere illã debeamus. cõſtat enim & ipſam moueri intelligẽdo. Vtrũ igitur in genere eorũ illã ponemus, quæ per accidens mouentur, vt quieſcãt ſcilicet: an eorũ, quæ mouentur, vt moueãtur, & per ſe nõ quieſcunt? Quid ergo videtur tibi dicendum? RH. Ego quidem nullũ horum aſſeuerare audeo. ponamus autẽ vtrunq;, vt videamus, quid ſequatur ex vnoquoque. ac primum, ſi placet, ponamus animam eſſe in genere eorum, quæ mouentur, vt quieſcant. F. Ponamus quidem, ſed neſcio, quomodo recte ponemus. Si enim intellectus eſt omnia fieri, & nullam habet naturam, niſi quod potentia eſt, videtur quidem talis eſſe qualis, & materia ſe habet in generatione. Quare, ſicut illa ſemper moueri dicta eſt, & ſemper perfici, ſemper perfecta eſſe, ita & intellectus eorum eſſe dicetur, quorum natura eſt, vt ſemper, & per ſe moueantur. Nullam enim differentiam habet aliam à materia niſi ꝙ hęc omnia fit generatione, ille omnia intellectione, q̃ generatio quædã eſt. Præterea, ſi moueretur intellectus, vt quieſceret, oporteret per quietẽ illã acquirere aliquod eſſe, in quo cum ſit, nihil vltra appetat. At nullũ tale eſſe habere poteſt intellectus. quolibet enim acquiſito, nihilominus inclinatio, & appetitus ad alia nõ eſſet. Quare talis videtur eſſe intellectus, qualis & materia, & cœlum, quæ non vno vnquã in eſſe

Quæcũque mouẽtur, vt quieſcãt, corruptibilia ſunt, & ecõuerſo.

Intellectus aſſimilatur materiæ in generatione.

& situ manẽt, sed vno habito ad alia parantur, contrario modo, ac illa se habẽt, quæ C
mouentur, vt quiescant. quodam enim certo parto non vltra appetunt. Si igitur ita videtur tibi, nos ad aliam partem ponendam transibimus. RH. Videtur quidem. Verum eadem & de sensu, & phantasia dici posse videntur: nam & hæc in potentia sunt ad sua sensibilia, & ab ijs semper perficiuntur, semper perfecta sunt, nec vnq̃ finem faciunt. F. Minime quidem ita est Turri, sed & sensus, & phantasia mouentur, nõ, vt semper in motu sint, sed vt quiescant. Nihil enim, quod fatigatur in motu, potest habere motum per se & essentialem, vti finem. at sensus, & phantasiã manifestum est fatigari, & amare quietem: si quidẽ & multa sensibilium per displicentiã recipiunt, vt, quæ excellunt, & his receptis inferiora nõ possunt vltra recipere. Cuius causa est, ꝙ eorum motus non inest illis per se, vt finis, sed parto vno sensibili in eo quidẽ ex se quiescerẽt, nec vltra appeterent. Quòd si ad alia, & alia ferãtur, iccirco fit, quod ordinati sunt in intellectum: qui cum ex se finẽ non habeat, cogit & sensus in alia, atq; alia ferri. Propter quod solus ille semper mouetur, & semper perfici vult, nec vnq̃ fatigatur in eo motu per se, nec displicentiã vnq̃ recipit intelligibiliũ, quæ eo etiã magis appetit, quo perfectiora, & excellentia sunt magis. vnde nec minus iccirco potest inferiora recipere. Quamobrẽ Turri non possumus partẽ hanc ponere, ꝙ intellectus moueatur, vt quiescat, si eius natura est omnia fieri, & parto vno non in eo quiescere, sed perpetua quadã appetitione ad alia, & alia ferri.

Intellectus in eorum genere esse videtur, quæ per se mouẽtur, non vt quiescãt, sed moueantur.

Si igitur satisfaciunt hæc, iã ponemus & alteram partem, intellectum scilicet esse in genere eorũ, quæ per se mouentur, vt moueãtur. RH. Ponamus quidẽ: sed video te id statim illaturũ, vt æternus, & incorruptibilis sit intellectus, propterea ꝙ concessimus, q̃ per se mouentur, esse incorruptibilia, & corruptibile omne moueri, vt quiescat: q̃ rursus cõsiderãda sunt. Fortasse enim nõ recte cõcessimus conuersum D illud, quod fuit, corruptibile omne moueri, vt quiescat. Siquidẽ nihil forte ꝓhibet aliquid corruptibile moueri in aliquo genere motus, vt quiescat, in aliquo, vt non quiescat. Nos autẽ simpliciter cõcessimus, quod in vniuersum cõcedendũ nõ erat. Quare potest intellectus motu alterationis moueri, vt quiescat, motu vero intellectionis, vt nõ q̃escat. ex quo tñ nõ sequitur, vt incorruptibilis sit, nisi simpliciter talis sit, vt moueatur ꝑ quietem. Nã videmus & cor motu locali moueri semper, corruptibile tñ esse, ꝙ motu alterationis quiescit. Similiter &, quod nutritur, se habet. Sẽper enim mouetur, & tñ corruptibile est, eo ꝙ motus alterationis ad quietẽ sit. F. Ita ne Turri illudit Dęmon tuus, & nũc negat, quod tu paulo ante cõcessisti, sperãs obiectis quibusdã tenebris euadere, velut loligo, & nõ euadet tñ? Mõstro enim simile est, quod dicis, aliquid esse quod in vno genere motus moueat, vt quiescat, in alio, vt nõ quiescat. Sic enim vnũ & idẽ haberet conditiones corruptibilis, & incorruptibilis: quod esse non potest, ꝓsertim si alter motus sit eius rei finis per se, & essentialis. Si. n. huius finis sit moueri, vt quiescat, corruptibile id erit: Si vero vt non quiescat, erit incorruptibile. Igitur propria intellectus operatio cũ sit omnia fieri ꝑ intellectionẽ, & semꝑ perfici, semper perfectũ esse, & nunq̃ quiescere, proculdubio idẽ de intellectu dicendũ erit, quod de materia, & vtrunq; incorruptibilẽ, & ęternum esse. Quæ vero de corde, & nutritione dicebas, nihil nos oppugnãt. Cor enim duos habet motus, & vtrisq; finis est quiescere: ac quiescit etiã quãtũ datur: sed noua necessitas extrinsecus veniẽs facit, vt non diu quiete illa frui possit. quare rursus mouetur. vnde videtur semper moueri. Non est autẽ hoc nisi per accidens, nõ per se.

A ſe. Nutritio vero & ipſa quanquam ſemper aliqua in parte fiat, finem tamen habet vnaqueq; pars, ad quã fit aggeneratio, & quieſcit. Quare in vniuerſum Turri verũ eſt, omne, quod ex natura mouetur vt quieſcat, corruptibile eſſe, & omne corruptibile moueri, vt quieſcat. Itẽ omne, quod per ſe mouetur, vt nõ quieſcat, incorruptibile eſſe, & omne incorruptibile, ſi mouetur, moueri, vt non quieſcat. Quibus ita ſe habentibus, ſi natura intellectus conſideretur, videbimus ipſum in genere illorum eſſe, quæ per ſe mouentur; vt non quieſcant in aliquo eorum, quæ acquiruntur. acquiri enim in omni motu aliquid neceſſe eſt. ſed vltra appetere cõſueuere, quę per ſe mouentur, vt moueantur. quare & incorruptibilem ponere intellectum debemus, & parem habere cum materia conditionẽ. Hæc ratio Turri ab Ariſtotele verbo vno tacta videtur, ꝙ forte vulgatiſsima inter Academicos eſſet ab Alcmeone in ipſos deriuata, verum ab ijs adeo accepta, & approbata, vt ſemper, vti incõuincibilis, habita ſit. quanq̃ illã aliqui alio modo deducant minus (vt arbitror) efficaciter.

Peripateticorum ſententia de animorũ ĩmortalitate ex proportione ĩtellect⁹ ad materiã accepto.

Sed nos iam & peripatetice quædã referamus, quæ video à vobis fortaſſe deſiderari. RH. ita ſane. F. Potes ne igitur Turri dicere, quænã ſit natura materiæ? dico autem materiam illam, de qua paulo ante diximus, quæ ſubiectum generationis eſt. RH. Poſſum equidem, ſi verum eſt, quod aiunt, nullam aliã habere naturã, niſi ꝙ potentia eſt. F. Ad quæ autem eſt potentia? RH. Ad ſuſceptibilia per generationem. F. Nullum igitur habebit ipſa ſuſceptibilium per generationem. RH. Sequitur. F. At quæ nam ſuſceptibilia ſunt per generationem, nonne formæ, quæ materiales dicuntur? RH. Omnino. F. Nullam ergo habebit per ſe materia materialem formam. RH. Nullam prorſus, ſi addas omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles. Si enim non hoc addas, ſequitur tantũ, vt materia nullam habeat materia-

Intellectus quidditas.

B lium formarum, quæ ſuſceptibiles ſint. F. Recte dicis. Si ergo & de intellectu, pro portione quadã petiero, quã nã ipſe naturã habeat, quid dices? RH. Nullã habere aliam naturam dicam, niſi ꝙ & ipſe potentia eſt ad ſuſceptibilia per intellectionem. F. At quæ nã ſuſceptibilia ſunt per intellectionem, nonne formæ materiales? RH. Vtiq;. F. Sequitur ergo, vt intellectus nullam habeat materialem formam. RH. Sequitur quidem, ſi & hic addas, omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles ab intellectu: alioquin non ſequetur, niſi illas non habere, quæ ſuſceptibiles ſunt. F. Quid ergo prohibet, ne addamus omnes formas materiales eſſe ſuſceptibiles? RH. Hoc quidem prohibet, ꝙ ſuſceptibiles tantum ſunt formæ illæ, q̃ ſpecies proprias habent: Quæ uero non habent, ſi intelliguntur, intelliguntur per ſpecies alienas. Multę igitur ſunt materiales formę, quę ſpecies non habẽt: qualis forte eſt ſubſtantia, quatenus ſubſtantia, vt declaratũ à Turrio fratre in receſsibus Baldi fuit. Si igitur ponamus intellectum eſſe ſubſtantiam, & materialem formã, ſuſceptibilis quidem non erit, eo ꝙ ſpeciem propriam non habet, ſed intelligitur per alienas. Quare, ſi accipias omnem materialem formam ſuſceptibilem eſſe, male quidem acceptũ erit, ſi quidem non tantum intellectus, ſed neque vlla ſubſtãtia ſuſceptibilis eſt. Si uero accipias formam omnem, non ſequitur intellectum nullam eſſe materialiũ formarum. Præterea formarum, quæ ſunt in materia, aliæ ſunt ſingulares, alię uniuerſales. ad ſingulares autem nõ eſt in potentia intellectus, ſed ad uniuerſales tantum, contrario modo, ac materia ſe habet, quę ad ſingulares quidem potentia eſt, ad uniuerſales nõ niſi per accidens. Nihil igitur prohibet materialem formam eſſe intellectum, ſed ſingularem. quare nec ipſam ſuſcipere, ſed uniuerſales tantum formas.

V 2 Poſtremo

Num pro intellectione obeunda melius sit intellectum omni carere forma, an partim habere, partim non habere.

Postremo & illud operæpretium est considerare, utrũ pro intellectione obeunda melius sit intellectũ carere forma omni, & specie, ceu tabulã (ut aiunt) erasam, in qua nihil depictũ sit: an partim habere, partim nõ habere, esse aũt potẽtia ad omnes naturas, & formas, sed qua nõ habet, non aũt qua habet, quẽadmodũ & sensus. Si enim tactũ consideramus, ille quidem ex calido, & frigido, & humido consistit: idẽ quoq; calidum, & frigidum, & humidum recipit, & dijudicat, sed qua non habet, quo scilicet uel gradu, uel parte nõ habet. Oculus porrò luce multa, & colore participat, qui nihilominus lucẽ suscipit, & colores. Lingua quoq;, q̃ sapores omnes percipit, saporis expers nõ est. Quid ergo prohibet, ne & intellectus quoq; sit talis, & partim formæ materialis sit particeps, partim non: sitq; in potentia ad naturam illius formæ, sed qua non habet, qua uero habet non sit in potentia? quód iure factũ à natura uidetur. sic enim maxime potest intellectus cognoscere speciẽ, q̃ extrinsecus est, ueniente ad ipsum, quæ unum facta cum specie, quæ introrsum est, excitat animam, & intellectionem causat. propter quod uidetur Plato facere animam ex omnibus consistentem. Ad propositum igitur reuertentes dicimus quodammodo verum esse omnem materialẽ formã susceptibilẽ esse, qua scilicet parte nõ habetur, qudãmodo nõ uerum, qua parte habetut: & sic intellectus omnia quodammodo fieri potest, quodãmodo non omnia.

Anima est omnia quodãmodo, & non oĩa quodammodo.

F. Egregie quidẽ Turri fungeris officio tuo. ego itidẽ conabor, ut meo fungar & ipse. Nã primũ nihil officit, quod dicebas, substãtiã nõ habere speciem propriã: quare nec intellectũ esse susceptibilẽ, quãquã forma materialis sit. Nã, quãuis detur hoc, quod nihilominus dubiũ est, semper tñ cum forma qualibet materiali cõiuncta est sua qualitas propria, & inseparabilis. Scis enim, quantum de qualitatibus inducitur in subiectũ aliquod, tãtundẽ de elemento proprio induci. Si igitur intellectus sit forma materialis, siue substãtia habeat, uel nõ habeat speciẽ propriam, sequetur quidẽ nõ posse fieri omnia, nec in potentia esse ad omnia: siquidẽ ad eam qualitatẽ, quæ coniuncta est cum ea forma, & inseparabilis est, non esse potest in potẽtia, quã iã habet. propter quod recte Aristoteles dicebat, si intellectus abstractus non esset, esset utiq; calidus, aut frigidus, innuẽs non posse esse in potẽtia ad qualitatẽ, quæ inseparabiliter ipsum cõsequeretur. Neq; eadẽ ratio est sensuũ, & intellectus. sensus enim natura nõ est, ut omnia fiat, sed certa tm̃, quare constare potest è calido, & frigido, & rursus calidũ & frigidũ suscipere, quæ nõ habet. sat.n. sensui est, si nõ suscipiat, qđ habet, nec simile, sed hoc iudicet alius sensus. neq; enim unusquisq; sensus habet omnia suscipere, & iudicare, sed sensus in genere. At intellectus nõ talis est, sed unusquisq; sigillatim intellectus ex se in potentia ad omnia esse debet, & omnia posse suscipere, qm̃ simpliciter est in potentia intellectus ad omnia, nõ ad certa solum. Ex quo etiam sequitur, ꝙ pro cognitione obeunda longe melius sit intellectum esse tãquam tabulã rasam, & nihil habere materiale, q̃ partim habere, partim non habere: de quo dubitabas. Si enim partim habeat alicuius formæ, ad illam non esse potest in potentia, neque ad consimilẽ: quod contra naturã intellectus est, cuius est omnia fieri susceptibilium. Si igitur susceptibilis per naturam est ea, quę habetur, pars formæ, cur suscipi non debeat, & posit? Quare, si natura intellectus talis est, ut à principio dixisti, ut in potentia sit ad omnia susceptibilia per intellectionem per se, cõcludendũ est nobis per se nullũ habere susceptibiliũ: quod quidẽ nõ erit, si calidus, uel frigidus per se sit. Quod uerò dicebas ad singulares formas nõ esse in potẽtia intellectũ,

ex

A ex dictis à Turrio fratre cõuincitur nõ esse uerum. Siquidẽ uniuersale abstrahitur a singularibus, quę nota esse oportet. Cõstare autem intellectum ex perfectionibus rerum omnium, vt Timæus uidetur significare, bonum habet sensum, ut talis sit excellentia quadã, & uirtute, non ꝙ consletur ex mixtione rerũ. Quod uero dicebas cõferre ad intellectionẽ, ut partim habeat, partim non habeat qualitates rerũ, eo ꝙ extrinseca specie, & intrinseca unũ fiat, quod excitet animũ fortius, nullã habet necessitatem, quin potius impedimentũ. Quod enim intus est, prohibet nõ solum se recipi, sed & omne cõsimile: ut in sensibus apparet. Quòd si ex ijs duabus specieb. una fieret, q̃ fortius moueret, & excitaret, oporteret & idẽ in sensibus fieri, & similia posse apprehendi: quod quidẽ minime fit. Si igitur omnia fieri debet intellectus, & in potentia esse ad omnia susceptibilia, separatum & abstractum esse necesse est. Atq; hæc quidẽ sunt, quę de peripateticorum penu educi posse uidentur: in quibus siquid addubitas, proferre profecto licet. RH. Nõ pauca certe sunt Fracastori, q̃, si cõtentiosi esse uelimus, possint adhuc in dubium uerti: uerum & hæc, & alia quędã ego unũ, ut dicitur, in fascẽ collegi, quæ ad postremũ reseruabo, ne sermonẽ tuũ tam crebro interrũpã. Quare interea, si qua alia habes, q̃ ostendant animi æternitatẽ, illa prosequere. F. Bene est Turri, ut ita faciamas. ego aũt & alia multa habeo, q̃ adducã. Verum, ne plus æquo molestus uidear, multa censeo esse ꝑtermittẽda, quædã tñ prædictis annectenda. Neq; enim nunc referã, ꝙ facultatis materialis nõ est posse se supra seipsam, & supra propriã operationẽ reflecti, ut in sensibus est manifestum. Nec dicã, quæ è materia sunt, singulare quidẽ ipsum apprehẽdere, uniuersale autem nõ posse. Nec adducam ingenitum illum appetitum animi nostri ad altissimas causas, & ad diuina tũ inquirẽda, tum & fruenda: indicia quidem manifesta supra

Intellectus abstractus est.

Immortalitatis animorum collige rationes.

B pra elementorũ cõditionẽ esse, quod tanta appetit, quasi propẽsione quadã in propriam patriam feratur. propter quod nec contemnendum est, quod physiologi dicunt, figuram soli homini fuisse erectam à Deo datã, quò perpetuo uideret, & cognosceret patriam, atq; originem suam. Tacebo etiam signum illud, quod Plato solebat dicere indicium animum nostrum per se abstractum esse à corpore, ꝙ tũ maxime lætatur, cum maxime separatur à sensibus, atq; in seipsum redit. Nec repetã, quę Turrius tuus tam mira de somnijs retulit, de uaticinijs, & pręsensionibus alijs: quę quidem neq; à nobis inficianda sunt, neq; in casum, & fortunã referenda, sed in altiorem certe causam: quam si fuerimus recte contemplati, aperte quidem uidebimus affinitatem quandam & cognitionem habere cum diuinis animum nostrum.

Quę uero prædictis annectenda uidentur, & nullo pacto pretereunda, duo sunt. Alterũ est, ꝙ, si ostendero operationem quandam in homine esse, in qua nihil communicet corpus, sed propria animi sit, procul dubio confitendum erit naturam animi seiunctam per se, & abstractã esse à corpore. Alterum est, ꝙ, si & illud mõstrauero, omnia, quæ sub Luna sunt, corpora, & omnia quæ supra, gratia intellectus humani facta esse, & hunc esse illorum finem, neminem fore arbitror, qui opinari possit tot & tanta gratia rei uilis & caducæ facta esse, sed magis diuinum esse, quod illorum sit finis. Sed iam age istęc demonstremus. Primum autem nõ negare te existimo, si ulla erit animi operatio, in qua non communicet corpus, naturam animi per se abstractam esse à corpore. RH. Minime quidem negabo, quãdo & hoc philosophi omnes concedunt. Sed quænam erit illa animæ operatio, in qua nõ cõicet corpus? F. Illa ò Turri, de qua paulo ante dicebamus, uita spiritus, ꝑ quã homo rena-

Aristo. sententia de animæ sempiternitate ex primo libro de Anima.

Vita spiritus, & sanctorum.

ſci, & nouus fieri dicitur, quaſi corporeũ omne exuerit, ac totus ſpiritu quaſi Deus, viuat. Vitã aũt ſpiritus dico virtutes ipſas, non quidem illas, quas ſolemus nobis aut propter gloriã quãdã, aut vtilitatẽ parare, ſatis quidẽ infirmas ac labiles, ſed heroicas illa cõſtantes & incõcuſſas, propriũ virtutũ finẽ habentes: per quas corpus hoc Deo mactãtes, quaſi extra corpus, cũ illo viuimus, & ſemper ſumus: cũ illlo ambulamus, loquimur, comedimus, & omnia facimus: nobis natos nõ arbitramur, ſed illi ſoli: nobis nihil tribuimus, ſed omnia illi, & glorię eius: in paupertate diuites, in diuitijs pauperes, nobis in tormẽtis, & cruciatibus, & ignibus exultãtes: ꝑpter ipſum rerum omniũ ac vitæ etiã prodigi: nihil amantes, nihil odio habẽtes, niſi quod ipſe amarit, aut oderit: in ſimplicitate prudentes, iuſtitiã, pietatẽ, & veritatẽ colentes: propter q̃ multi meruere ab hoĩbus ſancti, & diuini vocari, à Deo aũt multipliciter donari, alij prophetãdi gratia, alij morbos, & dęmones eijciẽdi, alij miracula etiã faciendi. Talis in primis fuit ſanctiſsimus ille, de quo à principio diximus, Dei filius: poſt ipſum, quicũq; illũ ſecuti, atq; imitati potuere hãc vitã ſpiritus viuere, in qua caro, & corpus nullã Turri ſocietatẽ habent, immo naturam, & propenſionẽ prorſus contrariam. Reliquum eſſet alterum etiam illud, quod promiſimus, demonſtrare, omnia ſcilicet alia corpora propter humanũ animũ eſſe facta: ſed hoc ad poſtremum relinquemus, vbi de nobilitate animi noſtri diſſeremus. Atque hæc ſunt, quæ de animi noſtri æternitate dicenda pro tempore mihi viſa ſunt. Reliqua ſilẽtio inuolui miro, neſcio quo, deſiderio affectus audiẽdi illa, quæ tu vno in faſce eollegiſſe dixiſti. Veruntamen, qm̃ pugnãdum nobis video, bene erit, vt per pueri noſtri muſicam aliquantiſper reaſſumamus vires, quo alacriores pugnam ſuſtineamus. Igitur, cytharam cùm accepiſſet puer, ac ſuauiter tetigiſſet, mox in hunc modum cecinit.

PSYCHE.

Huc Amor ò dilecte, ades ò dilecte Cupido,
Formoſum tua te Pſyche formoſa requirit,
Et poſcit te Dia Deum, puerumque puella.
O tibi tam ſimilis ſi te peramatq; cupitq;,
Nonne & amabis Amor illam, cupiesq; Cupido?
Eſt eadem nobis patria: eſt cęleſtis origo
Ab Ioue: nos terris pariter, nos æthere in alto
Verſamur pariter, coniunctaq; munera obimus.
Ipſa bonum pulchrumq; modis in pectora miris
Inſinuo, tu corda feris, tu ſuggeris ignes,
Accendisq; ardore nouo: genus vnde animantum
Concipitur, creſcitq;, ſua & connubia iungit.
Me miſeram, quòd & ipſa meis in me artibus vſa
Ah nimium tenera, & pulchro nimis apta moueri,
Vt te conſpexi, vt noui, pulcherrime rerum,
Continuo facibusq; tuis, & Amoris amore
Exarſi. iuuat hoc, paribus ſi & tu ignibus ardes.
Tolle puer vittas, atque in me lumina ſolue,
Nempe & amabis Amor pulchram, cupiesq; Cupido.
Ipſa tibi tenuem, qua cingas tempora, vittam
Intertexam auro, & molli bombyce laboro:

Pictus

A *Pictus vbi Narcissus hiat, Meander oberrat.*
Hic ego te latas terras, atq; alta volatu
Nubila tranantem fingo, & maria vda secantem:
Cuncta tibi imperio subdentem, hominesq;, ferasq;,
Et pictas volucres, &, quæ nant æquore, monstra.
Dijs quoque nec parcis. curru rex Iuppiter aureo
Inuehitur, cinctus humeros & brachia ferro.
Quos inter tua Psyche etiam religata cathenis
It mœrens, sequiturq; tuos captiua triumphos.

Eorum argumentorũ solutio, per quæ alicui videri posset non esse animos immortales.

Hæc cum cecinisset puer, nos rursus sermonẽ suscepimus. F. Iã ergo Turri tuũ est ea proferre, quę ad postremũ vno in fasce seruari dicta sunt. Ego enim iã explicaui ea, per quæ vnusquisq;, vt arbitror, bene instituti animi persuaderi posit diuinũ immortalemq; esse intellectũ in nobis. Superest nũc, vt ad ea respõdeamus, per quæ dissuaderi quis posit. R H. Hoc quidẽ superest: verum, q̃ ipse adducã, Dijs testibus syluæ huius ita adducta esse volo, vt non ostendant, queãdmodũ prædixi, q̃d animo ipse sentiam, sed vt à te ex vmbra quadã educta animi nostri dignitatẽ valeãt demonstrare. Quæ vero Fracastori negotiũ mihi hac in re faciũt, hæc ferè sunt. In primis enim, si æternus ponatur intellectus in nobis, q̃rendum illud est, vtrum ille asistat nobis, queãdmodũ nauta, vt aiunt, naui, an magis nostri sit ita pars, vt esse illud, quod quisq; habet, ab illo detur. tu ergo quid horum putas? F. Nihil asseueremus Turri, sed more inquirentium ponamus vtrunq; seorsum, vt videamus, quid inde sequat. queãdmodũ sæpe est factũ. Quare, si placet, ponamus primũ asistere. R H. Placet quidẽ. sed illud primo sequetur, vt duo illa distincta sint, quod asistit, & cui asistit, vt Socrates, &, qui Socrati asistit, intellectus. F. Omnino. R H. Socrates igitur, qua Socrates est, & esse suũ per se habet, periturus ne ipse est, an & ipse immortalis? F. Periturũ arbitror. si enim sit ęternus, rursus de intellectu eius ꝓprio qnærere habebimus, vtrum asistat, vel non. R H. Recte dicis. Si igitur periturus ipse est Socrates, in primis spes illa perijsse videtur, quam pauloante dicebas esse hominis finem. Si enim Socrates, qua Socrates est, interiturus ipse est, quid ad ipsum, ꝙ intellectus, qui sibi asistebat, sit saluus? queãdmodũ ad nauim, quæ in profundum mergitur, nihil facit ꝙ superstes sit nauta. F. Videtur. R H. Præterea asistẽs hic intellectus, aut ergo vnus in oĩbus, & cõis, vt quidã è Peripateticis tradũt, vel suus cuiq; est asistens intellectus. Si igitur est unus in oĩbus, monstrũ profecto maximũ audire mihi videor, quod etiã absq; necesitate inducatur. Quid enim mõstruosius dici põt, q̃ intelligere me per aliquid, quod non sit mei pars? de quo dici fortasse posit qũo ipsum intelligat, quo aũt pacto intellectionem suam mihi cõmunicet, nec dicere quidem possumus, nec imaginari. Induci pręterea absq; necesitate videtur. Si enim Socrates, qua Socrates est, & ipse intelligit. quærere licet, vtrum eadẽ intelligat, quæ & intellectus ille asistẽs, an alia. Siquidem eadem intelligit, superfluus est alius intellectus: si vero alia intelligit, quænã ea sunt? Si enim dicis uniuersalia ea esse, hoc certe verũ non est, qñ satis declaratum à fratre Turrio fuit nos posse uniuersalia per nos facere absq; ullo forinsecus asistente intellectu. Quare, qm̃ & per hæc, & per alia monstrum hoc satis explosum fuit à Baldo, nunc quoque explodatur è Caphijs tuis, si placet. F. Placet quidem. R H. Si uero non unus est & communis omnibus intellectus ille asistens, sed cuiq; asistens ponatur, easdem

Num intellectus cõiungatur corpori, vt nauta naui, an sicut forma.

B

 quidem

quidē & alias habet difficultates. Nam & hoc monstrum est per hoc extrinsecū nos C intelligere: tum & dicta prius fœlicitas perit. Porrò & intereuntibus in prælio decem millibus hominū quęrere licet, quid de eorū intellectibus fiat, qui singulis assistebant, num ocientur, an alia expectent corpora, quibus denuo assistāt, an aliud interea agant: quę certe adeo ridenda sunt, ut uix audiri possint. Quare partē hanc, quòd assistens ullo pacto sit intellectus in nobis, ponere nec possumus nec debemus. F. Ita quidem uidetur. quare, quoniam nec ipse induci unquam potui, ut monstra hæc reciperem, non magnopere curabo, utrum positio defendi possit.

Intellectus unitur corpori, ut forma.

Ponamus igitur alterā partem, intellectum scilicet, quem immortalē statuimus, nō assistere ullo pacto nobis, sed esse nostri partem, per quā unusquisq; id est, quod per se est. RH. Ponamus quidem, sed illud primum statuamus intellectū hūc substātiā quandā esse, & non corpus, sed actum simplicem, seu mauis formam appellare. F. Ita quidē constituendū est. RH. Igitur & de hac substātia primo quęrendū uidetur, utrum diuisibilis per se sit, an indiuisibilis. dico autē diuisibile, quod partē habet extra partem, copulatas inuicem per cōem terminum. Quid ergo dicendū tibi uidetur? F. Quid prohibet utrunq; poni, ut cōsueuimus? quare primū ponamus esse diuisibilē, ne quicquā prætermittatur, quod ab aliquo dici possit. RH. Si ergo diuisibilis sit hæc forma, ceu lumē quoddā, illud quidem primo q̄remus, an in materia & subiecto, in quo semel fuit, semper maneat, an de subiecto in subiectū migret. Si quidē enim semper manet, & Socrates quidē, & Plato, & alij erunt æterni etiam ipsi. si uero de subiecto in subiectū migret, mortuo Socrate, & separata ab ipso hac forma, nō uideo, q̄uo moueatur non motis subiectis ipsis. corpus. n. nō est. Tum & illud est quærere, q̄uo se habeat in diuersis illis subiectis, in quæ migrat, utrū ut substantia eorum, aut ut accidens. At substantia esse nō potest, cū subiecta illa suas ha D beant formas. Sed nec accidēs. quod enim per se substātia est, accidēs in alio esse nō potest. Atq; hæc quidē è multis, quę adduci possunt, satis esse arbitror ad tollendā positionē hāc.

Intellectus est indiuisibilis.

Quare ponamus alterā partē, substātiā scilicet, quā intellectū dicimus, esse formā indiuisibilē. F. Ponamus. RH. Si ergo indiuisibilis ponatur, illud primo se offert dubium, q̄uo ex ipsa, & materia, cui aduenit, unum fieri possit: tum & unū diuisibile. Nā materia, cui aduenit, uel diuisibilis est, uel etiā ipsa indiuisibilis. Si quidē diuisibilis dicatur, non uideo, quomodo ex uno indiuisibili, & alio diuisibili fieri unum possit. Quod enim in alio recipitur, recipi quidem oportet secundum naturā, & cōditionem recipientis: & quod est actu, proportionē habere cum eo, quod est potentia. diuisibile autem nullā habet proportionem, nullam cum indiuisibili rationē, nec recipere quicquam potest nisi diuisibiliter & per partes. indiuisibile autem partes nō habet. Neque unum igitur fieri potest, nec Socrates diuisibilis. Si uero etiam materia indiuisibilis statuatur, minus uideo, quomodo ex duobus indiuisibilibus unū diuisibile fiat, ut Socrates. Deinde & illud est quęrere, utrū forma hæc indiuisibilis recipiatur mediante quātitate. per partes igitur recipietur. si uero non mediante quantitate recipitur, mirū certe uidetur, quo pacto homo diuisibilis fiat. Ad hæc autē, si indiuisibilis sit hæc forma, erit etiā incorporea. ex quo sequitur, ꝙ modis omnibus sit immobilis. Dico autem modis omnibus, quòd nec per se nec per accidēs mobilis erit. per se mouentur corpora, per accidens aūt, quæ sunt in corporibus inhærentia, & extenta, ut qualitates. hęc autē forma nec corpus est, nec in corpore extenta. Sicut igitur intelligentia, & orbium formæ nullo pacto

mouentur

A mouent̃ in suis orbib.nec per se,nec ꝑ accidẽs, ita nec anima hęc vllo pacto moueri poterit.Quid igitur de illa fiat moto Socrate de loco ad locum? Sequi.n.non potest immobilis existens. minus aũt põt remanere. Quæ dubitatio maior etiamnum est mortuo Socrate.Si.n.remanet,non video,quid agat: si inde mouetur,nõ video, qũo.Indiuisibile.n.si moueri debet,oportet per indiuisibilia moueri,& trãsire.hęc aũt infinita sunt.Difficile præterea est,aut imposibile imaginari,qđ nam esse habere posit hæc forma indiuisibilis in corpore. Si.n.in qualibet parte est, & in pedib. & manibus,mirũ profectò est non intelligere & illa. Aut,si pars aliqua magis intelligit propter dispositionẽ meliorem, vtrũ ergo & huius partes omnes intelligãt, & harum partes? aut si nulla demonstrabilis est, quæ per se intelligat,mira res vr̃ totum aliquod intelligere,ut Socratem,cuius pars demõstrabilis nulla intelligat.aut, si aliqua intelligit,cum illa extẽta sit, & quantitatis particeps, vtiq; & forma ea talis erit. Hæc ergo Fracastori sequi vñr,si ponamus indiuisibilem formam esse animã, & incorpoream.At uero,si & incorruptibilẽ ponamus,sequitur quidem, ut nec generabilis sit. si.n. sit generabilis, corruptibilis ẽt erit. ꝙ si non generantur animæ, æternæ autem sunt, necesse erit nobis certũ & definitum numerũ earũ statuere, q̃ perpetuo quodã circulo abeant è corporibus,& rursus in illa redeant. Dicemus ne igitur illas in Elysio potare lethen, & post mille annos redire in lucem ad noua corpora,vt fabulantur Poetæ: an brutorũ animaliũ corpora subire, & statuto tp̃e in hominem redire,& modo Gallum,modo Megillum fieri? Quæ omnia ut etiam demus,asistere nobis animas fatẽdum erit, quod supra improbatum à nobis fuit. Ad hæc ergo responde si primum placet,ego mox & alia adducã, quæ nõ minores difficultates apportẽt.F.Immo Turri totũ fascẽ dissolue,& omnia explica,dũ concita-

B tus videris. Ego.n.curabo,vt nihil de memoria decidat mihi. RH. Pergam igitur, & alia in mediũ adducam, quæ materialem ostendant eam formam, quæ in nobis intelligit. è quibus primum & maximum argumentum est,quòd enasci illã per materiales dispositiones manifestum est, per illas conseruari, per illas demum immutatas interire.indicia hæc sunt à materia dependere illam,& cognatam habere naturã cum alijs. Tu præterea assumebas .Si anima propriam habet operationem, cũ qua non communicet corpus, abstracta est per naturam à corpore. Ego vero oppositũ nunc assumam. Si anima nullã habet propriam operationem, cum qua non communicet corpus,abstracta per naturam esse non potest.Atqui nullam talem habet operationem,si uera sunt,quæ Turrius frater de operationibus intellectus exactisime disputauit. Quippe cum non solum operationes sensuum, & phantasiæ, sed ipsius etiam intellectus omnes cũ corpore ipso fiant, & in ipso sedẽ habeant. Intellectio siquidẽ ipsa per species fit.species aũt in spiritibus,vel ipso in cerebro,aut eius mẽbrana recipi constat,& ex ijs omnis cognitio fit. Habitus porrò in memoria locari manifestũ est. memoria uero per cerebri dispositiones & conseruatur, & augetur & perit. Quin & ipsum etiam vniuersale,non quà repræsentat, sed quà existit,eadem species est,quæ & in sensu fuit, vt & concessum,& receptum fuit. Quare operationem omnem animæ communem esse cum corpore satis perspicuum videtur. Quod & definitio quoque animæ aptisime monstrat. siquidem est actus corporis physici,organici,viuẽtis.Oportet ergo,ut & intellectus vtatur organico corpore: alioquin rationem asignatæ definitionis non habebit. Quinimmo & operatio illa Turri, quã tantùm animæ propriam faciebas, quæ vita spiritus appellatur, nõ sine

Ratio suadens mortalitatẽ animæ ab ipsa proprij operis carẽtia.

socio

ſocio corpore fieri videtur: tum quia non dicimus animam iuſtam, aut prudētem C & fortem, ſed Socratem, & Platonem: tum quia vita illa non aliud tandē eſt, quàm virtutes ipſæ, quas exercemus. Virtus autem per aſſuefactionem, & opinionem fit. vtraque autē cum corpore, & in corpore fit. Porrò, quas heroicas appellabas virtutes, & ſolum ſanctis viris attribuebas, paſsim fieri & ab alijs manifeſtum eſt. q̄n quidem, cum virtutes faciāt opinio & vſus, multi quidem opinionibus etiam falſis decepti, & melancholijs, iuſtiſsimi, & continentiſsimi viſi ſunt: alij ita longo tempore perſuaſi, quod leges oſtendunt etiam barbarorum. Apud Indos legimus mira fortitudinis, & contemnēdæ mortis exempla, ut de Calano, & alijs, qui aut gloriæ ſpe, aut immortalitatis, conſtructis pyris ſeſe proiecerunt in ignes. vnde & illud.

Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Inſiluit.

Qua de re, & alia multa exempla proferre poſſem. Sed redeo ad faſcem meū dubitatorū, quæ multa adhuc ſuperſunt, niſi tu quid habes, quod interponere velis. F. Nihil quidem nunc eſt, quod interponā, ſed proſequere. RH. Proſequar igitur, atque illud ſtatuā tecum. Si intellectus phantaſia quædam eſt, aut non ſine phantaſia, vt Ariſt. ait, immaterialis eſſe non poteſt. Nā & phantaſia materialis eſt forma, & ſi q̄d eodem modo recipit, quo ipſa: quod certe intellectus facere vr̄. eadem.n. recipit, quæ prius phantaſia receperat, & eodē modo, hoc eſt, vt ſingularia: circa quæ mox negociatus abſtrahere dr̄ vniuerſale. Ad hæc autem quærimus, adueniente intellectu, quid de ſenſitiuo fiat, q̄d de phantaſtico, nunquid remaneant hæc, an corrūpantur. Nā, ſi remanent, ſubſtantia eſſe non poteſt intellectus, niſi forte aſsiſtens, q̄m aduenit ſubiecto iam actu conſtituto. At, ſi corrūpi dicantur, quęrimus, à quo & D q̄n corrumpuntur: tum & q̄uo, ſi corrupta ſunt, fiat Socrates ſenſitiuus, & phantaſticus. dari.n. hæc ab intellectu nō pn̄t, ſi immaterialis eſt, nec à formis, q̄ corrupta ſunt. Illud præterea dubitationem uel maximam facit, ꝙ videmus intellectū induci certo inducto gradu qualitatum, certa temperie elementorū. Quærimus ergo, vtrū illi gradui, illi temperiei correſpondeat ſua forma, quæ in ſinu, & potentia elementorum conſiſtat, an non. Siquidē ſua correſpondet forma elementaris, illi aūt ſuperueniat intellectus, utiq; is aut ſubſtantia non erit, aut aſsiſtet tm̄. Si uero illi gradui, illi tēperiei nulla correſpondeat elementaris forma, nunquid ergo hoc erit, q̄a in tota potentia & natura materiæ, & elementorū repugnat eſſe formā eiuſmodi? an non repugnat quidē, ſed ſuſpenditur à Deo? Repugnare autem naturæ materię, & elementorū induci formā, cuius diſpoſitiones iam ſint inductæ, abſurdū certe vr̄: magis vero, ſi dicamus ſuſpendi à Deo formam genere, & natura conuenientē cum diſpoſitionibus, ut inducatur forma alieni generis, & naturæ, ad quam ne analogiā quidem habeant diſpoſitiones præparantes ad formam. Quare, cum videamus in aliis omnibus eiuſdem eſſe naturę diſpoſitiones, & finem, ob quem inducuntur, rationabile ſatis videtur & intellectum eiuſmodi etiam eſſe. Poſtremo & illud quęrēdum arbitror, quoniam in nobis anima per ſpecies rerum intelligit, vtrū ſecundum ſe alium habeat intelligendi modum, dum in nobis eſt, an non alium habeat. Siquidem enim alium habet, puta eum, qui dicitur per eſſentiam, qui proprius eſt abſtractorum, mirum profecto eſt, ꝙ intelligens per eſſentiam ſuam anima, & futura etiam imminentia pericula nobis non prouideat, nec indicet illa nobis. non enim

Alia ratio apparēs ad animi mortalitatē aſtruendam.

A enim videtur esse, quod prohibeat. Si vero hunc solum modum intelligendi habet, qui per species fit, mirũ primo videtur abstractam substantiam non intelligere nisi per species rerum. Deinde separata à corpore quomodo intelligit, & reminiscitur? species enim non reseruantur, & non mouent nisi compositum corpus. Atque hæc Fracastori sun ea dubia, quæ ad postremum reseruare constitui. tuum erit ea dissoluere, ac pro virili eniti, vt ijs discussis illustratisq; possimus nobis, & animo nostro congratulari. F. Enitar quidem Turri. & nisi me fugiet veritas, ita etiam me facturum spero, vt animus noster de seipso pie recteq; audiat, ac gratuletur sibi.

In primis autem, vt diximus, ad eas animas spectare oportet, quæ orbes cęlestes mouent, ijsq; esse illud dant, quod quilibet eorũ habet. Ita.n. multi philosophorum putant, nec adeo mirantur, quõ in ijs vnum fiat quemadmodũ video te nunc mirari, quo pacto ex indiuisibili anima, & materia vnum fieri possit. Quod aũt in primis quærebas, vtrũ materia, cui forma hæc aduenit, diuisibilis sit, an ẽt ipsa indiuisibilis, dico esse, qui putent materiã ipsam per se indiuisibilem esse, fieri aũt diuisibilem per coæternam sibi quãtitatem, quã interminatam vocant. quod q̃dem satis durum vr̃ mihi. Quod.n. per se indiuisibile est, per nullũ superaduenięns accidens diuisibile fieri posse vr̃. Quare arbitror ipse diuisibilem per se esse materiam, vtpote continuum quoddã. continuitas aũt nihil aliud est, nisi modus quidã essendi: quam si volumus quantitatem interminatam vocare, nihil quidem prohibet, dũmodo accidens nullum intelligamus, sed modum essendi tm̃, qui idem est cum re. Quare ponemus materiã, cui aduenit intellectus indiuisibilis forma, diuisibilem ipsam esse per se eo pacto, quo intelligentia orbi suo dr̃ aduenire. At tu dubitabas, quõ vnum fieri posset ex indiuisibili actu, & diuisibili materia. Ad quod nos dicimus, vnum fieri, multipliciter dici, sicut & totum. Est.n. totum & vnum, quod per accidens tale dr̃: est & totum, quod integrale & continuũ vocatur: est etiam totũ & vnum, quod essentiale appellatur. ad hoc igitur totum & vnũ essentiale constituendum nõ aliud certe requiritur, nisi ꝙ hoc quidem sit actus, illud potentia. ex ijs.n. vnum in essentia fit, siue actus sit diuisibilis, siue indiuisibilis. Ego autem hoc ualde animaduertẽdum assero, tũ maxime & proprie vnum fieri, cum totus actus in toto subiecto est, & totus in qualibet parte: ꝙ plane accidit, cũ actus indiuisibilis est. sic.n. & totus in toto est, & totus in qualibet parte. quare maximè vnum fit ex intelligentia, & orbe: & ex anima intellectiua, & corpore suo. In alijs autem, quæ vnũ faciunt per continuationem, non vere vnum fit, quiă totũ nõ est in toto, & in qualibet parte. quapropter diuisibiles formæ non proprie vnum faciunt cũ materia sua, q̃a nõ totus actus est in tota materia, & ĩ qualibet parte eius. Minime igitur mirari debes, si anima indiuisibilis sit, quõ vnum fiat cum materia diuisibili. Siquidem maximè vnum fit, & vnio illa maior est, quàm esse possit. Quod vero dicebas, recipi omne secundum naturam & conditionem recipientis. verum est in ijs, in quibus proprie receptio fit, hic autẽ non proprie fit receptio, sed vnio magis, in qua & analogia sua est, quantũ ad essentiã cõstituendã, tametsi nõ sit analogia in modo receptionis. Cũ uero quęrebas, vtrum intellectus adueniat materiæ mediãte quãtitate, an non: dico, si tu intelligas mediante quantitate, ut disponẽte ad receptionẽ, sic quidẽ non aduenit mediante quantitate. hoc enim est formarum materialiũ, q̃ per partes recipi debent. Si vero intelligas mediante quantitate, id est post ipsam, sic quidem dico aduenire intellectum mediante quãtitate: aduenit enim post ipsam, & non solum post quantitatem

Prima quæstio. Nũ materia, cui aduenit forma, sit indiuisibilis, vel diuisibilis.

Secũda q̃o. Quomodo ex materia, & forma: anima, & corpore vnum fiat.

Recipitur omne secundum naturam recipiẽtis, si fiat receptio, non autẽ si fiat vnio.

Tertia q̃o. Num intellectus recipiatur ĩ materia aliqua quantitate affecta.

tatem

tatem materię, sed post quãtitatem elementorum. ac sic fiũt Socrates & Plato diui C
sibiles, quorum diuisibilitas ex parte materiæ & elementorũ est, essentia vero actu
indiuisibili: quæ maximè vna est propterea, ꝙ totum est in toto, & totũ ĩ qualibet
parte. Ad id vero, quod assumebas, si indiuisibilis, & incorporea est anima, erit omnino immobilis, hoc est per se, & per accidens, dicimus minime sequi: qñ & incorporea esse potest, & moueri per accidens. At tu dicebas, quæ per accidens mouentur, ea sunt, quę inhærentia subiectis, vt qualitates, mouentur ad motum eorũ: qđ quidem nõ recte assumitur. Non.n. solum hæc mouentur per accidẽs, sed & alia, vt quæ ad motũ producentis mouentur, & quæ ad trahentis motũ. Lumen quippe in aere mouetur non per aeris tractũ, sed per motũ producentis Solis: similiter & ferrum ad motum magnetis. Anima igitur non mouetur ad motũ subiecti, à quo portetur, sicut qualitates se habent: sed mouetur à trahente. Si vero q̃ras, quid sit hoc trahens, meminisse te arbitror aureæ illius catenę, quã Homerus scribit è cœlo dependere, & cuncta alligare. Hæc autem catena nihil aliud est, quàm anima mũdi, de qua diximus, aut Fatum aut Dei nutus & voluntas, q̃ totũ per vniuersum permeat, & cũcta mouet, & alligat: mouet autem, & trahit pro fine illi primo motori cognito. ergo & anima suo corpori, dum viuit, alligata mouetur non ab eo, sed cum eo, quò expedit. ipso vero emortuo relinquit & anima ipsum, non derelicta ab ea, cui alligatur, catena, q̃ illam mouet, quò placet motori primo, fines rerum omnium noscenti. Quo autem pacto moueatur ipsa, & loca mutet indiuisibilis existens, difficile tibi vr̃ imaginari: & difficile est ꝑꝑ modum cognoscendi nostrum. quia cognitio oĩs nostra per species rerũ fit, species aũt à corporib. emanant, quæ magnitudinẽ habent, & finita certis claudũtur terminis. Quam ob rem, quæ corpora nõ sunt, & magnitudinem non habent, nec species, non possumus per se intelligere, sed solũ D per species alienas, & aut per similitudinẽ quorundam, aut per quorundã negationẽ: sic & Deum, & immaterialia omnia cognoscimus. Quare nec eorum motus attingere valemus. Motũ.n. nõ cognoscimus nisi per mutationẽ locorum, quã faciũt corpora, quæ in ijs mouentur. Abstractorum vero motum, & eorũ, quæ magnitudinem non habent, cognoscere quidẽ non possumus nisi per similitudinem quãdã eorũ, quæ loca mutãt. Nã sicuti hæc, q̃ loca mutant, & proprie mouentur, præsentia sunt modo huic, modo illi loco, & modo in hoc operant̃, modo in illo: ita & abstracta, & indiuisibilia modo præsentia sunt in vno, modo in alio loco, non per loci circunscriptionẽ, sed per operationẽ. Igitur, sicut difficile est imaginari ipsa incorporea, ita & eorũ motum imaginari difficile est. Nec oportet eorum motum mensurare per spatia correspondentia rei motæ. hoc enim est corporũ, non eorũ, q̃ magnitudine carent, mouentur tñ suo modo, & loca per præsentiã, & opeeationẽ mutant propter eandẽ causam. Difficile etiamnũ est imaginatione comprehẽdere, qđ esse anima in corporib. habeat: ꝑ similitudinẽ tñ aliorũ cõprehendimus, q̃ esse dãt. Verũ differt animæ esse ab alijs, quia ipsa tota in toto est, & tota in qualibet parte, quare & in pedibus, & manibus eadẽ est forma, quæ & in intellectiua particula: non operatur tamen in omnibus partibus, quãdo aliud est essentia, aliud operari. Ad essentiã enim non aliud requiritur, nisi vnio formę: ad operationem vero requiritur organum, & dispositio, quæ non est vbiq;, sed in certa solũ parte, quę primo intelligit, & eius pars omnis, per quam & totum denominatur intelligens: sicut & sentiẽs dicitur, quanquam pars omnis non sentiat. Nec inconuenit pro operatione obeunda

Quarta q. Num anima sit immobilis, & q̃uo moueatur.

Per difficile est animæ motum percipere.

A cunda indigere corpore animam, materialem tamen non esse, quando secundum se aliam habet operationem, quæ non indiget corpore.

Ad hæc aũt & alias dubitationes apponebas, illud statuens, si incorruptibilis est aĩa, ẽt ingenerabilis est. recte quidẽ, si intelligas eodẽ modo esse ingenerabilẽ, quo incorruptibilis est per actionem qualitatũ contrariarũ, eodẽ modo & ingenerabilis est. Neque.n.generaaur per hanc actionem, sed per longe nobiliorẽ, & per principiũ, qđ supra qualitates se habet: siue illud sit Sol, siue idea aliqua, siue ipse magis, q finis hominis noscens Deus ea ordinat, & præstat, quæ ad eum finem faciunt. Quinimmo, vt minus Turri admirere Deum animas procreare, fuere philosophi, & q̃dem magni, qui putauerunt nedum humanas animas Deum producere, sed & omnem mixtorum formã. Generabilis ergo est hoc pacto anima, & hoc pacto etiã incorruptibilis, si (vt inquit Plato) placeat authori illius. Ac sic quidem euitamus certum illũ numerũ animarum, ac ridiculum earũ ingressum, & regressum circularem in noua corpora. Si vero durum cuipiam videatur à Deo creari animas, sciat ille & conueniens hoc Deo esse, & decens. Conueniens quidem, q̃a illius bonitati conuenientissimũ est perpetuo aliquid nouũ in vniuerso producere, quemadmodum & vniuersum ipsum produxit. Decens quoque, tum vt, cùm supra naturã sit semper, ẽt ostendat se supra naturam esse: tum & gratiam illã mõstret atq; expleat, qua hominem elegit ad cognitionem, & cultum sui. Ex his & aliam obiectionem tuã tollere non est difficile, qua dicebas ad animę generationem, & conseruationem requiri dispositiones, & conditiones materię: quibus sublatis interire hominem. Nos.n.dicimus duplex esse habere animam: vnũ simpliciter & secundum se: alterũ in hoc, id est, in corpore. Quantũ igitur ad esse simpliciter eius, nulla indiget dispositione

Quinta q̃ō. Nam, si aĩa sit incorruptibilis, ingenerabilẽ illam esse oporteat. et quomodo.

Animas à Deo creari conueniens, ac decens est.

B materię: quippe q̃ & sine corpore esse, & absq; eo ẽt fieri possit. Quantum vero ad esse, quod in corpore habet, nihil in conuenit, si dispositiones quasdã corporeas requirat. Propter quæ & aliud tuũ dubiũ cessat, cum dicebas nullam propriã habere operationẽ aĩam, in qua non cõicet corpus. siquidem secũdum esse simpliciter suũ, quo esse sine corpore potest, intellectionẽ longe perfectiorẽ habet. Quòd si & esse quoq; illud cõsideremus, quod habet vnita corpori, operationes quidem nonnullas inueniemus, quarũ natura nullam habet cum corpore cognationem: quippe cũ earũ tũ finis, tũ & efficiens, tũ & effectus supra corpus sit. Siquidẽ eius vitæ, quæ vita spiritus dr̃, finis est Dei maximi fruitio. Illa ẽt fieri perfecta non potest, nisi ipso mediãte & coadiuuante. Porrò effectus, qui ab illa fiunt, nihil corporeum sapiunt: vt prophetiæ, miracula, & præsensiones alię. adde, ꝙ & ad eandem vitam corpus & caro nihil conferunt, immo repugnant, & contrariam naturam habent. Propter q̃ dicere constanter possumus hanc vitam propriam animæ esse, & nihil in illa corpus communicare. Quòd vero virtutes quædam magnæ videantur fieri à quibusdam, qui vel melancholijs decepti sunt, vel specie gloriæ cõcitari, vel alijs de causis, neq; ipse negarim. Sed illæ virtutes non sunt, sed vitia potius, & errores, quarũ nec finis, nec efficiens, neque effectus, qui inde fiunt, diuinum quicquam sapiunt, quẽadmodum illæ, quæ à sanctis viris proficiscuntur. Porrò neque illud tacebo, ꝙ multæ intellectiones, tametsi quantum ad receptionem simplicium corpore indigeant socio, tamen quantum ad compositionem extremorum supra corpus sunt, & diuinũ quiddam habent: vt diuinationes, & miracula. Quapropter & diuinam putandum est esse animã per se, & signa eius diuinitatis etiam in corpore dare. Per hæc & illud infrin-

Anima quoddã proprium opus esse cui non communicet corpus necessariũ est.

Sexta qō. Nū intellectus sit phātasia, uel nō sine phantasia.

infringitur, quod tu assumebas. Si intellectus phātasia quædā est, aut non sine phantasia, abstractus esse nō potest. Fatemur. n. & nos intelligere animū hic per receptionē phantasmatū, & quantū ad hanc operationē vti socio corpore, secundū se tn̄ abstractū esse, & corpore nullo pacto indigere. Nunc ad alia transeamus. nam cū quærebas, in intellectus aduentu quid de sensitiuo, quid de phantastico fiat, Ego quidē corrūpi hæc dico eo in momento, quo aduenit intellectus, sicut & vegetatiuū corrūpitur adueniente sensitiuo. Corrumpitur, dico, quantū ad vltimā formam, quæ tunc inerat, & vegetatiuum includebat: non corrumpitur autem secundum genus, qm̄ potentia inferioris semper remanet in perfectiori, quod fit. Intellectu igitur adueniente, prior forma, quæ sensitiuum, & phantasticum includebat, corrumpitur, remanente tn̄ sensitiui potentia, & phantastici. At tu hic acrius instabas, & rem vrgebas. non. n. vr̄, qūo remanere possint virtutes sensitiui, & phantastici, cum materiales sint. nā à quo dari possunt? non quidē ab intellectu, qui immaterialis ponitur: non à forma materiali, quæ iā corrupta est. Ad quod nos dicimus sensitiui virtutes partim remanere posse in elementis, quæ ad perfectiorē gradum reducta possunt vim sensitiuam præbere, quanquā corrupta sit præcedens vltima forma. remanet. n. forma, & mixtio generica. partim dare posse ab anima nuper inducta, quanquam per se immaterialis sit. potest. n. recipere speciem, in quantum speciem, & iudicare. quare & sensitiui speciem potest apprehendere. eadem. n. anima est, quæ & sentit, & imaginatur, & intelligit. His autē Dæmon tuus non contentus aliam obiecit difficultatem super gradu illo vltimo, qui pro intellectu inducendo dispositio est: ac quærit, nunquid gradui illi sit forma vlla in tota natura, in toto elementorū cōplexu, quæ correspondeat, & rationē proportionemq; habeat. Cui dicimus nō esse formam vllam in tota materia, quæ illi respondeat gradui. si. n. vlla esset, illi quidē si superueniret intellectus, aut accidēs quoddā illius esset, aut assisteret tātū. At tu quærebas, si nulla gradui illi corresponderet forma è tota materia, nunquid repugnat naturæ elementorū habere formā dispositioni suæ respondentem, an suspenditur à Deo forma eiusmodi? Ad quod dicimus non suspendi à Deo formam illā. sic. n. perpetuo frustrata esset potentia aliqua, sed esse nō posse in sinu materiæ & potentia elementorū formā, quæ correspondeat: dispositiones autē illas inductas esse, & ordinari in formā alieni generis, & nobilioris. quod nec mirū videri debet, si eorū reminiscaris, q̄ à Turrio fratre dicta sunt in recessibus Baldi de ingenio brutorū, & spiritu genitiuo. Quippe spiritus is, qui genitiuus vocatur, duas habet rationes. vnam quidem, quatenus particularis quædā natura vna est, quæ per se nō aliud intendit, q̄ calefacere, miscere, attrahere, & expellere sic, & sic. Quòd si formam simul animatam, & tam artificiosam conficit, ut dentem, oculum, & alia, hæc quidē per accidēs quodammodo facit. Aliam porrò rationem habet, quatenus pars est totius vniuersalis naturæ, in qua Deus anima est, & principium omnium & fines noscit. ac sic quidem idem ille spiritus per se intēdit dentem, oculum, & alia, in quę ordinatur. ita & in proposito nostro se habet. Gradus. n. ille, q pro intellectu dispositio est, si consideretur, vt particularis forma & natura vna, per se quidē non intendit formam immaterialē, sed solum talem & tantum calorem inducere, ita & ita miscere, & similia. Idem ille si cōsideretur, ut pars totius naturæ, quæ à Deo disponit, & ordinatur, sic quidèm ille in intellectum refertur, & ordinatur in formam superioris generis: quam educere materiale nullum potest, sed aut idea sua, aut Deus.

Septima qō. Nū in aduētu intellectus in corpus corrūpātur formæ omnes præcedentes.

Octaua qō. Nū gradus vltimi instātis, quo intellectus inducitur in corpus, distinguatur an ipso intellectu an corrumpatur, & quomodo.

A At Deus certe magis, è cuius esse & potẽtia prodit oẽ, qđ est, qq; à principio (ut diximus) ad id hominẽ fecit, ut tandẽ beatus fieri posset in Dei ipsius cognitione. qđ nõ aliter cõtingere poterat, q̃ intellectũ hominis immortalẽ & æternũ cõstituẽdo.

Quod vero postremo quærebas, utrum anima per se alium habeat intelligendi modum, quàm per species, & simulachra rerum, dicẽdum arbitror cõiunctam corpori animã nõ habere aliã per se cognitionem, quàm per species, quanq̃ sint, qui aliter putẽt: separatam vero superacquirere aliam nobiliorem per eã gratiã, qua Deũ cognoscere posse datum est ipsi, in quo omnia, quę ad beatitudinem satis sunt, intueri valet. Quæ gratia ẽt viuenti Dei maximi filio concessa fuit. Verum de his ad plenum loqui posse non est cuiusq;, sed eorum tm̃, qui ea donari gratia, quã dicimus, digni habiti sunt. Atq; hæc sunt amice Turri, per quę satisfactũ arbitror fuisse toti tuo fasci dubitationũ, si postremo & illud ostenderimus, oĩa, quæ in vniuerso hoc sunt sub Luna & supra, corpora, propter intellectũ facta fuisse. Verũ, si placet, hoc ad meridianas horas remittemus. multum enim hactenus locuti sumus, & qđ dicendum superest, suum ẽt tẽpus exposcit. Si igitur & tu & alij his, quæ dicta sunt, acquiescitis, ego Deo optimo gratias agam, & animo nostro vobiscum, & nobis ipsis, & humano generi gratulabor. RH. Acquiescere quidẽ & ęquũ est, & debemus. atq; huic diei maxime me debere fatebor, quæ mei ipsius me & maxime cognoscentem, & maxime amãtem fecit. Omnia vero bene peracta uidebuntur, si & hoc postremo discutias. Quoniã enim dictum est animas nostras à Deo maximo procreari, videtur quidem sequi, ut omnes illæ æquè perfectæ sint, vtpote ab eodẽ authore perfectissimo factæ. Nunquid igitur omnes tandem beati erimus in Deo ipso? F. Extra promissa me rapis. Turri. neq; enim istuc venimus, vt hæc perquireremus, q̃

Nona q̃o. Num anima sit alius intelligendi modus ab eo, quo per rerum simulachra & species intelligit.

B magis ad sanctos viros pertinere videntur. Si tamen placet, ut referam & ipse quædã, quæ ab ipsis audiui, equidem neque hunc laborem effugiam. RH. Placet quidẽ: vt pro omnibus dicam. F. Certissimũ quidem est, ꝙ absque diuinæ gratiæ auxilio nemini ad fœlicitatem patet accessus. Hoc igitur sicuti liberalissime Deus optimus præparat atque largitur, ita nonnulli hoc ipsum neglexerunt, qui peruersa voluntatis desideria, & corruptæ impulsus naturæ varios secuti, longe prolapsi sunt, & diuersimode peccauere. propterquod longe à Deo cõstituti vitam infelicem cum ijs infelicibus angelis degunt, quos dæmones appellamus. Quare pœna non parua ijs est, non æqualiter autem omnibus data. Siquidem alij maiori, alij minori torquẽtur, maiori quidem, qui plus scelerum, virtutum autem minus commisere: minori vero, qui vitia quidem minora, virtutes autem maiores complexi sunt. Qui vero à Deo electi fuere, eiusq; gratiam non spreuerunt, & Deũ ipsum, quantum satis est craturæ pro cõsequenda beatitudine, cognouere, & pie sancteq; coluere, ac vitam illam exegere, sine qua Deo placere nulli est datum, ijs ergo pientissimus pater nõ deest tum ad finem consequẽdum, qui fruitio ipsius est, tum ad ea, quę sunt ad finẽ, vt media. Hęc autem sunt virtutes, non quæcunque, & quas parare nobis nos per naturam possumus, sed longe præstantiores. Is enim ornatum esse vnumquenque oportet, qui cum Deo viuere, atque ipso frui debet. Atque ita de electis existimare debemus, de quorum numero vnusquisq; nõ solũ optare, ut sit, sed sperare potest, & debet: scire autẽ, & certũ habere nemini hac in uita datũ est, nisi cui forte Deus ipse manifestare voluerit. Sed nos iã multa diximus: imponẽdus est tãdẽ finis, ac reliqua in meridiem remittemus. Placuit omnibus ita agendum fore, ac surreximus.

Decima q̃o. Nũquid animæ omnium à Deo creatæ eternã assequãtur fœlicitatem.

Sol

De omniũ verum à primo principio naturali productione, origine, numero, & perfectione.

SOL cum ad cęli mediũ aſcendiſſet RHAMNVSI iucũdiſsime, nos ad cõſtitutũ caſtanetũ rediuimus, vbi placidiſsimã vmbrã nacti, q̃ in ſeptentrionẽ protendebatur, in corona oẽs conſedimus. atq; ego, cuius alij orationẽ expectabãt, ſic ſermonẽ ſuſcepi. Nũc ò magni Amici, qđ poſtremũ ſupereſt, & ꝓmiſimus, dignitatẽ excellentiãq; animi noſtri demonſtrare, quoad dabitur, enitemur. quod certe recte fiet, ſi nobilitatem præſtantiãq; corporis, in quo ille ſedẽ domiciliumq; poſsidet, oſtenderimus, cuius gratia reliqua alia, quæ hic ſunt, corpora à Deo maximo facta & ordinata fuere. Quod magnum indicium eſſe poteſt animum noſtrũ pręſtãtiorem quidem eſſe, q̃ fragilia illa, quæ ab elementis ortũ habent. Oſtenſuri autem ordinem, & rationem eorum, quæ ſub Luna facta à Deo fuere, à primis & imperfectioribus incipiemus, quæ contrario modo ſe habent ac incorporea. Hæc. n. quãto ſimpliciora ſunt, tanto perfectiora redduntur: illa vero quanto magis compoſita.

Igitur vniuerſum hoc, quẽ mundum dicimus, cum eſſet Deus maximus conditurus, oculos primum in medium iecit, punctumq; illic ſignauit, vbi cẽtrũ totius futurũ eſſet: tũ ab eo puncto lineã rectam ducẽs in immenſum ualde protraxit, punctoq; alio terminauit: à quo rurſus & aliam lineam ducens, vndiq; à cẽtro æquè diſtantẽ circulum maximum deſcripſit, in quo ſpatium oẽ vniuerſi concluderetur. Hoc cum ſtatuiſſet, priorẽ rectam lineam, & ſpatium totũ in duas regiones diſcreuit: quarũ ſuperior longe maior altera eſſet, exceſſus vero illius homini nõ eſſet notus, in quo cęleſtia locũ erant habitura: atq; in illa orbes 75 deſignauit, quorũ 8 tm̃ ſenſu perceptibiles fuere, reliqui vero intellectione magis, quã ſenſu, noti. Regio vero alia minor, & menſurabilis ẽt homini, data ijs corporib. fuit, quę mutationẽ oẽm eſſent ſuſceptura: qñ ſuperiora non niſi eam mutationẽ, quæ ſecundum locũ fit, erant ſubitura. Inferioris igitur regionis ſpatium totum Deus optimus ſubſtantia quadam repleuit, quę propter imperfectionẽ vix entis nomẽ recipiebat. Cæterum neq; formã vllã, neq; figurã, neq; colorẽ, nec motum, neq; vllã actionẽ habebat, ſed tm̃ pati ab alio poterat, & formari, & figurari, & colorari, & moueri, & breuiter oĩa fieri, quæ eſſe dicuntur. Per ſe autẽ nihil habebat, niſi ꝙ continuum quiddã erat, quod totũ id ſpatium replebat. quam alij matrẽ omniũ, alij chaos, alij materiã appellauere. Informe igitur corpus hoc cũ feciſſet, ſpatium totũ, in quo erat, in duas regiones ſecauit, quarũ ſuperior decuplo maior erat inferiore: atq; in his duo prima pulchra, & formata collocauit. in ſuperiori quidẽ innominatum illud, quod nos per cõſuetudinẽ calorẽ appellauimus, in inferiori autẽ, quod algorẽ, ſeu frigus nominare ſolemus. Atque hæc duo cum informi illo corpore commiſcens duo prima entia conflauit, quæ iam & formata erant, & cerni poterant, & ſe mouere, atque agitare. Vix autem orta hæc fuerant, cum & amor proprius cõgenitus in ipſis fuit. Nam & partẽ materiæ, quam nacta erãt, tueri, & terminos cõſtituere cæpere: tum & cupiditate ſeſe propagandi atque extendendi agi, iamq; & vicini ac fratris ſedes, & partes aggredi. Dederat aũt Deus utrique non ſolum deſiderium ſeſe propagãdi per ſimilis generationem, ſed & virtutem, ac potentiam agendi, ſenſimque corrumpendi vicini partem, quam tangebant. Ad quam inimicitiam Deus animaduertens, id cauit, ne ſeſe penitus interimere poſſent, poſſent aũt gradibus quibuſdam miſceri. Hoc enim maxime cõducebat ad generationes perfectiores mixtorum. Quapropter actiones eorum æquauit, fecitq;, vt, quanto alterum agendi potentia alterũ ſuperaret, tanto patiendi, & reſiſtẽdi debilitate ab alio vinceretur. Igitur, cum mutuo

vtrunque

A vtrunque ſeſe propagaret in partes alterius, miſceri inuicem cępere, &, in qua materiæ parte erat frigiditas ſumma, corrupto gradu vno cæpit illic eſſe & gradus vnus caliditatis: qui nec repelli, aut extingui poterat ab alijs gradib. frigiditatis, quoniã qui erant in eadem materia, non poterãt ſeſe propagare, cum iam eſſent, nec in poteſtate eſſet quicquam gignendi, quod erat, ſed id tantum, quod non erat. Sed neq; gradus, qui erant in vicina materia, poterant gradũ illũ caliditatis deſtruere, quanquam eſſent ut 8, & ſummi: quoniam gradus ſeptem nihil poterant in ipſum agere, ob id, quod diximus iam eſſe in materia eadem. Quare relinquebatur gradus ſolum vnus, qui agere poſſet: at illo potentior tota caliditas vicini tangentis erat, q̃ ſecundum gradus omnes actionem habebat in frigiditatem inducere. Idem & econtra eueniebat in gradu frigiditatis primo in caliditatẽ introducto, q pariter repelli non poterat propter eaſdem cauſas. Quare vtrobique actio continenter procedebat, donec vterque vel ad æquales gradus perueniſſet, vel alter alterum ſuperaret. Quare ex hac prima miſcella coniugationes tres factæ ſunt. vna, in qua vtrinq; pares facti eſſent gradus: vna, in qua calor ſuperaret; vna, in qua frigus. Erat autẽ commixtio hæc vtilitatis non paruæ ad ea mixta producenda, quę perfectiora futura erant. Qm̃.n. calor raritatem ſibi ſummam expoſcebat, frigus vero ſummã denſitatem, propter quæ neutrum poterat nec videri, nec audiri, nec odorari, nec in ſumma qcquã bene obire, fiebat quidem, vt ex admixtione contrarij & raritas & dẽſitas temperarentur. Ita igitur ſe habẽtibus duob. primis cõtrarijs & alia duo cõtraria fecit ſapientiſsimus Deus, quorum alterum ſiccitatem, alterũ humiditatem vocauimus. quæ inter ſe quidem contraria erant, & ſe deſtruebant, & propagabant: cum alijs vero duobus nullã habebant inimicitiã. Miſcuit igitur & hæc Deus cum

B prioribus alijs, & ſiccitatis partẽ cum calore iunxit, partẽ cũ frigore. ſimiliter & de humido fecit, verum humidum nõ ſeparauit, ſed in medio collocauit ita, ut partim calori, partim frigori admiſceretur. ſiccitatẽ vero diuiſit, & partẽ vnam dedit calori, aliã frigori ita, vt quatuor fierent coniugationes. vna & ſuprema, q̃ calida erat, & ſicca: alia conſequẽs, quæ calida erat & humida: tertia vero, quæ erat humida & frigida: quarta vero & ima, q̃ erat frgida & ſicca: quæ magno quidem nexu totã illam regionem coniungebat. Quod igitur calidum & ſiccum fuit, nos appellauimus Ignem: quod vero calidum & humidum, Aerem: quod humidum & frigidum, Aquã: quod uero frigidum & ſiccũ, Terram: quę mox & elementa mixtorum omniũ ſunt vocitata. Præbebant autem duo hęc contraria noua magnam futuris mixtis vtilitatem. Nam, quod humidũ erat, bene miſcibile, & bene diuiſibile, beneq; figurabile etiam erat, tum & bene continuabile cum alijs. Siccum uero propriã cõſiſtentiam dabat, & figuras ſeruabat. Ex his ergo cum prima quatuor corpora feciſſet, miſcuit etiam ea inter ſe: primum duo inuicem, mox tria inuicem, mox & omnia quatuor. ac primo quidem ignem & aerem miſcens per æquale & inæquale, tres fecit coniugationes: mox ignem cum aqua commiſcens ſimiliter ęquale & inęquale, tres alias conflauit coniugationes: tum & alias tres cõmixto igne cum terra. tũ aerem & aquam miſcuit, & tres alias fecit coniugationes. deinde & aerem cũ terra factis alijs tribus coniugationibus. ac poſtremo aquam & terrã miſcuit, treſq́. alias coniugationes fecit. Quare è duobus commixtis 18 in totum coniugationes formauit, ex quibus diuerſa mixta emicuere. Mox vero & omnia tria inter ſe coniunxit: primum quidem ignem, aerem, & aquam: deinde ignem, aerem, & terram: deinde ae-

rem, aquam, & terram. quæ omnia consimiliter per ęquale, & inæquale discreuit: C
primũ quidẽ faciens omnia æqualia, è quibus quatuor fiebant coniugationes. Deinde duo æqualia, & aliud inæquale accipiens coniugationes 24 fecit. Postremo ex vno æquali, & duobus inæqualibus coniugationes quadraginta octo conflauit. In totum vero, quæ è tribus fieri poterant, septuaginta sex. quas si singulas referre velim, & morosus fortasse sim, & nobis memoria non suggeret orationem. Erant autem mixta hæc multo perfectiora, quã prima illa, quæ è duobus facta fuerant.

Gauisus igitur opere suo opifex maximus, iamq; & alia maiora & perfectiora animo agitans miscuit post hæc & omnia quatuor simul, per æquale & inæquale singula dissecans. Ex quibus coniugationes 99 confectæ sunt: vna quidem ex omnibus ęqualibus: 6 vero è trib. æqualib. & vna inæquali: 12 autem è duab. æqualibus & duabus inęqualibus: & ex vna æquali & tribus inæqualib. 80: in totum vero 99. Magna vero vtilitas & perfectio ex eius commixtione dabatur futuris rebus.

Morte pręuentus M D L I I I. Octauo Idus Augusti, atq; ad ipsam accitus immortalitatem, quod serò inceperat absoluere non potuit. D

HIERONYMI FRACASTORII DE VINI TEMPERATVRA SENTENTIA. *Cap. 2.*

ETSI nulla penè alias rês nobis æque familiaris habeat, atq; vinũ: ꝙ tñ natura eius nõ planè in aperto posita sit, sed in abscõdito magis, neminem quidem mirari par est. Duæ enim sunt, quæ id efficiunt, causæ. quarũ alię ex ipso pendent vino, alię ex ijs, qui de ipso scripsere. Primum.n.si ea spectemus, quę à vino in nos fiunt, & varia profecto, & magnopere cõtraria prospiciemus: nã & calefacere, & frigefacere, & siccare, & humectare nos solet: vnde & aliq pinguiores, aliqui extenuati magis ex vsu vini reddunt: quosdam porrò furẽtes fieri, alios torpidos & taciturnos, alios eloquẽtes & dicaces, nõnullos mites misericordesq;, quosdã feros & immanes & Aris. refert, & quotidie videmus. Qui verò de vini natura scripsere, ex antiquis quidẽ omnes obscuritatem quandam iniecisse visi sunt. nam alij per fabularum velamenta eam naturam significare voluere, quod vetus epigramma demonstrat. Alij breuitate sermonis non sese satis explicauere. Alij alijs contraria tradidere. Nonnulli & sibiipsis nõ cõstare vñr: quas ob res in posteros non variæ solùm opiniones ꝓpagatæ sunt, sed sæpe & controuersiæ non paruæ. quod nuper medicis nostris Antonio FVMANELLO, & Bartholomæo GAIONO contigit. quorum hic quum forte vinum calidum atque
B humidum assereret, ille impugnaret, vtpote siccum facultate existimans, eam excitarunt quęstionem, quam ad arbitros, & iudices deduci necesse fuerit. Quatuor.n.illi finiendæ dijudicandæq; prępositi sunt: e quibus & ego vnus, quanquã inuitus, fui. Coactus igitur ea in re sententiam dicere: tametsi scio non facile esse certũ ꝙcquam in tanta difficultate ꝓferre, quid ipse sentiam, quid iudicandum putem (auditis lectisq;, quibus sese vterq; tuetur, rationibus) per hęc exponere incipiam.

Quid vini nomine audiendum, & quis quæst. sensus. *Cap. 2.*

IN primis autem Vini nomine nullum eorũ recipiemus, quę nec simpliciter vina dicuntur: quale œnanthinum è labrusca, omphacinum ex immatura vua, melinũ è pomis, oxiacanthinum è uocatis Berberis, & quale mulsum, & sapa, & mustum, & quod lora dicitur, & zitum, & eiusmodi, sed id solum audiemus, quod simpliciter vinum appellatur, è domestica vite sua maturitate & purgatione profectum.

Illud etiam recipiemus in proposita nobis quęstione, de uini natura simpliciter quęri. ita enim & philosophi, & medici intelligere solent, quum de aqua, aut aere, aut homine, aut absinthio, & lactuca, & agarico, qualia sunt, inquirunt. quinimmo & de ipsomet vino non aliter intelligunt, quicunque de ipso quærunt.

In genere autem vinorum quędam consensu omnium calida sunt facultate, ut antiqua, & fuluorum nõnulla: quędam verò aut frigida sunt, aut non manifeste calida, qualia, ꝙ aquosa, vocant à Græcis olygophora, alba, tenuia, aquæ similia. Hęc enim Galenus qñq; nõ manifeste calida dixit, quãdoq; frigida appellat. Nõnulla porrò exiccatiua sunt, ut antiqua, & ꝙ pontica & austera vocant: quædã postremo

& humida, vt alba, & aquosa, quæ aquea à natura sunt. Igitur in genere vini quum hæ differentiæ visantur, & vtrunq; contrariorum insit, alterum duorum dicere necesse est, aut. s. ꝙ vino accidunt calidum, & frigidum, humidum, & siccum, quemadmodum album, & nigrum: aut ꝙ alterum contrariorũ per se inest, alterũ autem per accidens. Si ergo hæ differentiæ vino accidunt, & ea natura nõ magis calida est, quàm frigida: humida, quàm sicca, sed indifferens, tunc de vini natura non possumus quærere, qualis sit, nec certe aliud dicere, quàm, quòd vinorũ quædam frigida, quædam humida, quædã calida sunt, quædam sicca. Verũ sic Medicus ille, qui dixit vinum calidum & humidum, male protulisset videtur. quoniam ea natura nõ magis calida est, quàm frigida: humida, quàm sicca: at verò, si vini natura vnum aliquod contrariorũ per se sibi determinat, quanquam per accidẽs alterum esse posit, tum de vini natura, qualis sit, inquirere satis possumus, calida ne, an frigida, humida ne, an sicca: atque ego quidem sic esse quærendum existimo. neque enim has differentias vino accidere arbitror, sed magis certam qualitatem per se inesse, quod & Galenum, & alios existimasse video. Sub hoc igitur sensu de vini natura inquiremus.

Quod vinum nobis proponendum. *Cap. 3.*

SEd quodnam vinũ nobis ꝓponemus, si aliqua calida sunt, aliqua frigida, aliqua verò humida, aliqua sicca? horum enim aliquod ꝑ se tale esse necesse est, aliqđ verò per accidens, siquidem non vtrũque contrarium per se inesse potest. illud certe nobis factitandum erit, quod Arist. sæpe præcipit, respiciẽdum scilicet ad id, qđ in eo genere optime cõstitutum est. In omni enim genere aliquod vnum est, in quo ratio generis optime se habet, quodq; veluti regula est, & mensura omnium aliorum: ac quale hoc est, tale & totum genus per se existimandum est. Videntur autem Greci optime significare, quod vinum proprie vini naturam & rationem sortitum sit per distinctionem, quam faciunt. E vinis enim quoddam œnode vocant, hoc est uinosum, quasi vini naturam proprie habens: nos meracũ possumus appellare. quoddam uerò uocant hydatode, hoc est aquosum, quasi aquæ potius, quã vini naturã referens: quod nos dilutum solemus dicere. atque hoc neq; simpliciter vinũ vocant, in quo aquam superare uinum Galenus dicit, quemadmodum in œnode uinum longe superat aquam. In vini igitur natura perquirẽda œnode & meracum vinum nobis erit proponendum. hoc enim solum in eo genere optime constitutũ uidetur. quod enim hydatode vocant, ex loco propria uini natura quasi degenerasse certum est. nihil. n. prohibet, quemadmodum ex arte uina frangimus, & à propria natura deponimus superiniecta aqua, ita ex loci conditione uina adeò immutari, ut ne uini quidem naturam retineant. Alia porrò ob uetustatem naturam quodammodo commutauere: alia propter nouitatẽ nõdum perfectionem recepere. quamobrem nec antiqua, nec admodum recentia, nec aquosa appellata, sed quæ uinosa & meraca dicuntur, ætate perfecta, nobis proponemus consideranda, &, qualia hæc reperiemus, tale etiam totũ genus per se uinorum dicemus. Eiusmodi autem apud antiquos erat Aruisiũ in Chio, Methymnæũ in Lesbo, apud Romanos Falernũ, Cecubum, & Sentinum, in agro nostro Rheticum: nostris autem tꝑibus tale erit, quod nos item Rheticum, apud Tuscos Trebianum: Romæ, quod Corsicum, & Græcũ appellant: & in uniuersum, quodcunque & generosum dici meretur, siue Fuluum, siue Ruffum, aut Nigrum fuerit: quod in ætate etiam secundum antiquos media accipiendum foret, nisi ætatum ratio apud nos iam exoleuisset.

A *Quòd calidum, frigidum, humidum, ſiccum multipliciter dicuntur.* Cap. 4.

RVrſus verò, quoniam calidum, frigidum, humidum, ſiccum multipliciter dicuntur, diſtinguenda quidem & hæc ſunt nobis. non vt nouum quid adducere videamur, ſed vt ſublatis æquiuocationibus conueniat inter nos, quo ſenſu de his loquamur.

Primum igitur tale dicitur, aliud formaliter, aliud virtualiter. vti.n. his nominibus neceſſe eſt. tale formaliter appello, quod qualitatē illam in ſe habet, aut habere poteſt, vt ignis caliditatem: virtualiter autem tale, quod ipſum quidem nec habet, nec habere poteſt, producere tamen in aliud poteſt ęquiuoca (vt aiunt) generatione, ſi modo talia aliqua ſunt. quo pacto ſolē, & lumen calida ſolemus dicere, non ꝙ talia ipſa ꝑ ſe ſint, ſed ꝙ pñt in aliud caliditatē producere. Porrò, quæ formaliter talia ſunt, alia ſimpliciter & abſolute talia dicuntur, quędam per comparationem. abſolute quidem calida, frigida, humida, & ſicca ſunt ſola elementa ſimplicia. calida quidem ignis, & aer: frigida verò aqua, & terra. reliqua omnia per cōparationē ſunt talia, & horū quædam dicimus talia comparando cōtraria inter ſe, à ſuperante & vincente rem denominantes: calidum quidem, quod ſupra medium habet caliditatem: frigidum, quod ſupra medium frigiditatē habet: æquale verò & temperatū, in quo contraria æquantur. Quædam verò talia appellamus cōparādo ad humanum corpus, non quidem omne, ſed tēperatū. eſt.n. & ſua quoque cōparatio in hominum genere, & hūc calidum, hunc frigidū, illū temperatum vocamus cōparādo homines inter ſe. ſunt & aliæ cōparationes, quæ ad propoſitū nō ſunt. Quod verò ad hominem tale dr̄, aliud actu tale eſt, aliud potētia, & quod actu tale eſt, aliud per ſe tale eſt, aliud per accidens. Rurſus, quæ potentia talia ſunt, alia in potentia acti-

B ua ſunt, alia in potentia paſsiua. potentia verò actiua, alia accidentalis, alia eſſentialis: paſsiua uerò alia propinqua & per ſe, alia remota & per accidēs. Nemo autem tędio tot diuiſionibus afficiatur, aut ęas impertinētes, & ab re inductas putet, quoniā neceſſariæ ſunt omnes, & ſine quib. nemo poſsit exacte planeq; negociū hoc pertractare. Quod igitur ad hominem dicitur actu tale, illud eſt, quod per id, quod exiſtit, tale eſt, qualitercunq; exiſtat, ſiue per ſe, ſiue per accidens. At verò per ſe actu tale eſt, quod proprijs principijs, & inquantum ipſum, tale eſt (& ſi hic actus, & potētia nō diſtinguūtur, ſed eſſe actu, & potētia) & ſemper tale eſt, & per ſe, & ſimpliciter: ut lactuca, & portulaca tum actu, tum potētia, & ſemper frigida ſunt. at quod per accidens actu tale eſt, hoc quidem nec eſt ſimpliciter & per ſe tale, &, cum actu vno modo ſit, alio in potentia ſe habet, & ſimpliciter tale eſt, quale eſt in potentia. vt aqua calefacta actu quidem calida eſt, & dicitur, ſed per accidēs, potētia verò, & ꝑ ſe frigefactiua eſt. quæ vero potentia talia ſunt, ea ſunt, quæ in actu quidem non ſunt, poſſunt autē eſſe, ſed diuerſimode. alia.n. actum in ſe, & inquantū ipſa, habēt, ſed impeditū: alia verò non habēt, poſſunt tñ ab alio recipere. Quę igitur in ſe actū habent, impedita autē ſunt, ea in potentia accidentali eſſe dicuntur, quoniā per ſe qdē actu forent, & agerent, quoniā ex ſe habēt actū, ſed per accidēs impedita ſunt, & ob id facta in potentia: ꝙ.n. in potentia ſint, per accidens habent. vnde & potentia illa accidentalis vocatur. vt ignis per ſe quidē ſurſum eſt, niſi impediatur, impeditus autem potentia fit: ſed igni accidit ſurſum eſſe potētia, ſiquidem per ſe ſurſum eſt. ita & aqua per ſe frigida eſt, & actu, per accidens autem impedita in potentia fit: eodem modo & Piper, & Euphorbium potentia calida dicunť accidētaliter.

pe se.n. & ex ꝓprijs principijs, ex qb. constant, calida sunt: & actu forẽt, nisi ꝑ accidens impedirent: impedita vero potentia fiunt. cũ autẽ dico calidũ potentia per accidens, verbũ illud ꝑ accidẽs determinat potẽtiam, & non calidũ. neq;.n. Piper, & Euphorbiũ calida sunt per accidens, sed in potẽtia ꝑ accidẽs: omnia aũt hæc indigent aliquo, quod remoueat accidens illud, impediens. amoto autem statim actu fiunt, & agunt, qm̃ per se talia erant. In aqua quidem calefacta aut exhalant vapores calidi, aut alterantur à continente, aut à partib. aquæ nihil passis: in Pipere aũt, & Euphorbio remouetᷣ accidens à calore nostro. constant.n. hæc per se ex particulis calidis multis. verũ illæ in illa mixtione adeo diuisæ sunt, & ad minima redactæ, sepultæq; in frigidis, ut nõ agãt, & actu non sint. insunt tñ, &, si accidens remoueatur, actu statim fient. remouet aũt calor noster, qui soluit mixtionẽ, & partes separat. Vnde, quę calidæ erant, separatæ à frigidis, atq; vnitæ, & nequaq̃ minimę, actu fiũt, & agunt. Non solũ aũt calor noster potest res actu facere, sed & multa alia. nã & humiditas relaxans potest separare mixtionẽ, ut saliua in Pipere, & Euphorbio. admota.n. hæc linguæ statim actu fiunt, & non ꝙ calefiant à calore nostro solum, sed ꝙ humefiant magis. vnde calidę partes superficiales sese ad actũ efferunt soluta compagine. Põt & contusio, & fractio, & friatio actu res facere, ut in Iride, & cœpa, quæ aut contusa, aut fracta, aut friata lachrymas & sternutamenta mouẽt nõ ob aliud q̃ ꝙ actu fiunt particulæ quædam calidæ, quæ prius potẽtia inerant. Quinimmo & antiparistasis vr̃ actu calorẽ facere: quod in calce est videre supiniecta aqua. qm̃.n. foraminulẽta est calx. imbibitur quidẽ aqua in foraminibus omnibus, succedens loco aeris abeuntis: ꝑꝑ cõtrarietatẽ vero vnit calorẽ calcis, & humida existẽs relaxat mixtionẽ. vnde actu fiunt calidæ calcis partes, & calorẽ tm̃ excitãt, quantũ videmus. sic & motus, & collisio calefacit, & ignẽ ex lapide pyrite suscitat. Hoc ergo pacto se habent, quæ talia sunt potentia accidentali. omnia aũt hæc & per se, & simpliciter talia sunt, qm̃ in se ipsis habent actũ, quanq̃ impeditũ. In potentia verò essentiali sunt, quæcunq; in se qdẽ actũ non habẽt, sed in potentia sunt ad aliquid, quod per se habet. vt Lactuca calida dici potest potentia, non quia per se ipsa calida sit, sed qm̃ potentia sanguis est, qui per se calidus est. dr̃ aũt potentia hæc essentialis, qm̃, q̃ eiusmodi sunt, per se non habent actũ illũ, sed ꝑ se & essentialiter sunt in potentia. qđ.n. non habet, in potẽtia est. quare & quod per se nõ habet, per se in potentia est. Oĩa aũt hæc per accidens, & secundũ quid talia sunt. si quis.n. Lactucã hoc modo calidã dixerit, ꝑ accidens erit: si qdẽ non inquantũ ipsa, sed inquantum aliud. s. inquantũ sanguis. Lactuca.n. inquantũ Lactuca calida non est, sed si, quatenus fieri potest sanguis, calida dicatur, per accidẽs est, & nõ simpliciter. Frigidũ.n. inqt Arist. 8. phy. calidũ potẽtia est, calidũ aũt factũ actu fit, & calefacit. si igitᷣ frigidũ calefactiuũ esse dicamus, ꝑ accidens certe dicemus. quinimmo oĩa, q̃ hoc modo talia dicuntur, & hac potentia, actũ oppositũ per se habẽt. In potentia verò passiua sunt, quæ nec ipsa per se actũ habent ex principijs ꝓprijs, & in quantũ ipsa, sed pñt ab alio recipere alterata. & mutata. vt sulphur in potentia ignis est, cera potẽtia calida. differt aũt potentia hæc à potentia essentiali, qm̃ & illa per trãsmutationem actũ recipit, sed cõsiderabatᷣ, quatenus actiua erat recepto actu, hæc uero ꝑ se non aliud dicit, nisi passionẽ. ut cera calida dr̃, ꝙ calefactibilis sit. ꝙ si cera potẽtia calefactiua dicatᷣ, ꝙ prius calefactibilis sit, mox calefacta actiua sit, & calefacere possit, sic in potentia essentiali dicetur. quare idem re est esse in potentia passiua, & in

potentia

A potentia essentiali, quamquam ratione quodammodo differat. calidum igitur potentia passiua idem est, quod calefactibile, quemadmodum potentia actiua calidum erat, quod calefactiuum. calefactibile autem dicitur, & quod potest calefieri, & quod non solum potest, sed aptitudinem habet, & dispositionem, ut prompte calidum fiat. lignum.n. viride calefieri quidem potest, & ignis fieri, aptitudinem autem, & dispositionem ad hoc per se non habet. At siccum lignum, & fomes, & sulphur, & bitumen non solum fieri ignis possunt, sed etiam & per se habent ad hoc aptitudinem quandam, licet non proprie sit aptitudo. nihil enim aptitudinem habet ad sui corruptionem, sed præparatio magis quædam illa est. quæ igitur aptitudinem habent, ut calida fiant, illa solemus per se calefactibilia dicere: quæ verò non habent, calefactibilia quidem dici possunt, per se autem non. Ea porrò, quæ per se calefactibilia dicuntur propter eam aptitudinem, & quia potentia propinqua calida sint, & quasi sub ipsum actum, solemus etiam calida appellare. nam & ceram, & adipem, & sulphur, & bitumen res calidas dicimus, volentes significare calefactibilitatem, & promptitudinem eorum, ut talia fiant: vsurpamusq; actum pro aptitudine: sed certe omnes eiusmodi appellationes abusiuę sunt, & impropriæ, ac per accidens. Calidum.n. quum quid dicimus, proprie quidem intelligimus, quod caliditatem in se habet: sicut & sanum, quod sanitatem habet. quod si & illud sanum dicamus, quod proximum est, ut sanum fiat: & calidum, quod proximum, vt caliditatem recipiat, improprie quidem dicemus. actus.n. extra est, & ab alio datur, ipsa uerò per seipsa, & quatenus ipsa, talia non sunt: quippe cum sub opposito actu sint. nec sequitur, hoc calefactibile est, igitur per se & calidum. hoc.n. actum dicit, illud aptitudinem: aptitudo autem in re est, actus uero non. neq;.n. si sulphur ignibile sit, sequitur, ut & sit ignis, nisi addatur potentia. sic. n. exprimimus aptitudinem. quam ob rem improprie omnia hæc dicuntur, licet per modum loquendi,

B & abusum interdum ita dicamus: quam rem Gal. significauit 3. de temperamentis. quum. n. duos modos enarrasset, quibus aliquid dicitur potentia tale, quorum prior erat de potentia actiua, alter de potentia passiua, quam potentiam materiæ vocant, comparans vtrumq; modum: Ille, inquit, qui est secundum priorem modum, primario & proprie talis est: qui verò secundum alium modum, non primario talis est, sed abusiue. Auic. quoque, quum omnes modos distinxisset, quibus calidum, & frigidum dicuntur, loquens de eo, qui est in potentia passiua, ita dicit. Quum vero calefacere dicimus, nolumus istud calefacere, sed illud, quod prouenit ex qualitate rei, specie eius remanente. vnde manifestum esse debet, quæ passiua potentia sunt talia, secundum quid & per accidens talia dici: quanquam nonnunquam per consuetudinem ita ea appellamus, quæ aptitudinem habent, & propinquam potentiam, ut talia fiant. Duo autem sunt, quæ præcipue faciunt, ut vnum in aliud promptum sit & aptum verti: alterum est dispositio substantiæ eius, quod patitur, quod liquida sit, bene miscibilis, aut subtilis, aut rara, aut ad paruas partes redacta: alterum est propinquitas gradus, hoc est pauca contrarietas. vbi.n. multa est contrarietas, actio multum tempus exposcit. sunt & aliæ concausæ, de quibus longum esset dicere. ac de passiua quidem potentia tot dicta sint.

Quis prædictorum modorum dicendi quidpiam aliquale nostræ quæstioni seruiat. *Cap.* 5.

HIs igitur modis cum dicatur calidum, frigidum, humidum, siccum, videndum tamen est, quonam horum modorum quæstio intelligenda sit. ac in primis clarum est illud non quæri, an vinum calidum & humidum sit virtualiter eo pacto, quo Solem & Lunam calida dicimus. Item certum est non quæri, an absolute & sine vlla

comparatione tale ſit vinũ.quod de ſolis elementis dici ſolet.ſimiliter & illud manifeſtum eſſe poteſt,nõ inquiri in hac.q. quæ qualitas in vini mixtione dominetur. primum quidem,qm̃ propoſita nobis. q. ſub titulo & forma quæſtionis eo pacto à nobis accipienda,atq; iudicanda eſt,quo quæſtio eſt, ac difficultatẽ, & controuerſiam habet,non quo nemini dubia eſt,& à nullo vnq̃ adducta. At certe, q̃ qualitas in vini mixtione præſtet, nemini dubium vnq̃ fuit nullum eã quæſtionẽ facere.qđ verò ſemper dubitatũ à pleriſq; fuit, quod multi perquiſiuere,illud certe fuit,quã actionem vinum in corpus humanum efficiat, præſertim circa paſsiuas qualitates, humectet ne,an exiccet: in qua re & multi etiam ſcripſere. nõ.n.nunc primum ea q.tẽtata eſt. Præterea inquirere,quæ qualitas dominetur iu vino, Philoſophi vniuerſalis negocium eſt, Medici autem magis, quid in humanum corpus vinum efficiat. At certe quæſtio hæc & inter medicos orta eſt, & occaſione rei medicæ, & medicis definiri commiſſa.quare & nos,quatenus medici, eam audimus, & diffinimus. ꝙ ſi ſub eo ſenſu diffinire cogamur,ut quæramus,quæ in vino ꝑdominetur qualitas, dicemus medicum illum,qui aſſerit vinum calidum & humidum, male profecto aſſerere,qm̃ ſic humidũ eſt vinum quidẽ,calidum aũt nequaq̃. aquea.n.eſt, quę in eo dñatur humiditas,cũ qua & frigiditas neceſſario coniuncta eſt. Si.n.in uino maior eſſet caliditas,q̃ frigiditas, & ſupra medium inſiſteret, vtiq; actu calidum eſſe vinũ oporteret, quẽadmodum & aqua calefacta actu humida eſt. ſed vera quæſtio hæc ſub illo ſenſu dijudicanda à nobis non eſt. Supereſt igitur, ut calidum, frigidum, humidum, ſiccum per comparationem ad hominem audiamus in hac quæſtione. ſic.n.& ambigua eſt, & quæſitu digna: & ſic ſemper intellecta, & ab alijs tẽtata fuit. ſub hoc igitur ſenſu de vino agemus, primũ de caliditate & frigiditate inquirẽtes, mox de humiditate & ſiccitate.

An vinum ſit calidum, vel frigidum. Cap. 6.

IN primis igitur dicimus vinum,quatenus actu eſt,frigidum eſſe, & nos frigefacere,quod vel ſenſu ipſo manifeſtum eſt.ſed ex hoc ſolo rẽ non eſſe denominandã talem ſecundum naturam ſupra demonſtratum eſt, quoniam ſæpe talis actu per accidens eſt,& ſecundum quid. neq;.n.ſi hæc aqua calefacta calida eſt, iam & aqua ſimpliciter calida eſt,niſi tale actu per ſe ſit.ſic.n.& actu,& potentia, & ſemper tale erit.at vinum, tametſi actu frigidum ſit,conſtat tamen aliter potentia eſſe.quare actu per ſe frigidum non eſt, ſed per accidens. In propoſita igitur. q. cùm de vini natura quæratur, qualis ſit, actualis quidem operatio abijcienda erit à propoſito noſtro.nulla enim natura determinari talis poteſt per ea,quæ ſunt per accidens.relinquitur igitur,vt de vino quæramus,quale potentia ſit.

Qm̃ autẽ duplex erat potẽtia, actiua, & paſsiua,prius de actiua dicamus: q̃ rurſus duplex erat,accidẽtalis,& eſſentialis. igit̃ potẽtia accidẽtali uinũ dicimus calidum proculdubio eſſe.conſtat.n.per ſe ex particulis calidis multis,per quas quidem per ſe actu eſſet,& calefaceret,niſi impeditum per accidens foret. quare potẽtia ſit,ſed per accidens.impedimentũ autem inde eſt,ꝙ in vini mixtione particulæ illæ calidę diuiſæ ſunt, redactæq; ad minima, ac in frigidis humidis ſepultæ, quemadmodum in Pipere, & Euphorbio diximus. quam ob cauſam, ſi actu fieri per eas debet vinum, remoueri neceſſe eſt accidens impediens, quod fit à calore noſtro, qui ſoluit vini mixtionem, ac ſeparat calidas partes: quæ ſeparatæ à frigidis,atq; inter ſe vnitę nec iam minimæ,actu fiunt,& agunt,quod per ſe erat: humidarum verò partiũ alię abſu-

A absumuntur, aliæ cũ sanguine admiscentur, &, vtcunq; aliquæ remaneāt, minoris actionis sunt, q̃ calidæ, quũ actu fiũt. Quòd aũt ex multo calido cõstet per se vinũ, nemo est, qui dubitet, quum videat vini generationẽ per tm̃ æstum atq; ebullitionẽ fieri, videatq; quod ab eo exhalat. Item ostendit, ꝙ celeriter vinũ in spiritus, & sanguinẽ vertitur. diximus. n. q̃ talia sunt, oportere non longe gradu distare. Ostendit & illud, ꝙ per vetustatẽ videmus vinũ ardens fieri: quod cũ extrinseca nulla de causa cõtingat, necesse est euenire ob continuā calidarũ partiũ actionem, q̃ introrsum fit. neq;. n. vnũ quid est vinũ, quanq̃ vnum videatur, sed diuersis cõstat, quorũ hoc agere, illud pati potest. ex quo fit, vt multæ aqueæ partes euaporent, multæ terreæ vrātur, multæ igneæ vniātur: vnde tandẽ quasi ardens fit vinũ. Fit præterea è vino aqua illa, q̃ aqua vitę vocatur, notissimę caliditatis, ardetq; more olei. q̃ omnia ostẽdunt vinũ ex multo calido per se constare. quare & in potentia accidentali calidũ esse, remoto autẽ accidente actu fieri, vt dictũ est. Insuper dicimus vinum essentiali potentia, tũ & passiua non solũ calidum esse, sed eo gradu calidũ, quo & spiritus nostri. manifestum est aũt hoc, qm̃ ex se quidẽ tantā caliditatem nõ habet, quantā spiritus: trāsmutari autẽ potest, ac conuerti in spiritus, ac sic calidum fieri: q̃ potentia est passiua: factum autẽ calidũ, vt spiritus, agit iā: quæ erat potentia essentialis. idẽ n. re sunt passiua potentia, & essentialis. Quoniā autem, quæ passiua potentia erant talia, alia aptitudinẽ habebant, & per se calefactibilia dicebātur, alia talia erant potentia remota, manifestũ, ꝙ vinum ex his est, q̃ per se calefactibilia sunt. nam nihil penè est, quod tā prompte in sanguinẽ mutetur, qm̃ & liquidæ substantiæ est, & totum cum toto bene miscibile, & gradu propinquum satis. Nulla pręterea in ipso est spiritualis qualitas, q̃ aut attractionẽ prohibeat, aut contactum. propter quę q̃ citissime in sanguinẽ verti natum est. Diximus autẽ, quæ habent propinquitatẽ hāc &

B aptitudinẽ, talia etiā denominari ab actu. quare & vinum, ꝙ celerrime calefactibile sit, calidum etiā dici nonnunq̃ solet. sed hæc appellatio ꝙ nõ per se sit & proprie, sed per accidens & abusiue, dictum est supra. Nemo aũt decipiatur videns Gal. 3. de tẽperamentis dicentẽ vinum calefactũ à nobis recalefacere nos, nec calefacere, nisi cõuersum in sanguinẽ: atq; ẽt per caliditatẽ in nos nõ agere, vt medicamentũ, quasi non per aliā caliditatem agat in nos vinum, q̃ per acquisitam, & quatenus factum est sanguis, & alimentum. quæ omnia, si superficietenus accipiantur, & falsa quidẽ erunt, & ijs contraria, quę Gal. alibi de vino scripsit. falsa quidem, quoniam non calefacere vinum per propriā caliditatem, & calidum non esse potentia accidentali, vt dictum est, longe alienũ est à veritate. sic. n. frigidum per se vinũ foret, calidum verò nõ, nisi potentia essentiali, & per accidens, non suapte natura, vt omnes volũt. Contrarium præterea est ijs, quæ Gale. scribit & eodem tertio de temperamentis, & 8. de simplicibus. hic. n. inter medicamẽta vinum ponit: illic vinum dicit esse magis alimentum, q̃ medicamentum. esse igitur medicamentum vult. sunt ergo intelligenda, q̃ Gale. hic scribit, vt nil aliud velit, q̃ significare celerem vini alterationem, & cõuersionẽ. adeo. n. cito alteratur, vt nõ sine acquisita caliditate agat: quinimmo & maxime calefacit, vt conuersum in sanguinem, nõ ita tñ, vt calefaciat per sanguinis caliditatem, sed per propriā, quæ in sanguine remāsit. aliqua. n. sunt, quæ, quum conuertuntur in sanguinem, augent solam quantitatem: & hæc calida sunt per accidens, & calefaciunt in quantum sanguis, & per caliditatem sanguinis. aliqua verò simul augent & qualitatem: & hæc sunt per se calida: quæ licet conuersa sint, tamen

eorum

eorum caliditas in sanguine permansit, & per illã calefaciunt: ac tale est vinũ, quod C simul & quantitatem, & qualitatem sanguinis augumẽtat, & calefactio, quæ inde fit, propria uini dicitur. quare uinum plus agit, ut conuersum, q̃ ante, & maxime calefacit, inquantum factum sanguis. sic autem & rationem habet alimenti magis, q̃ medicamenti, nec ex hoc sequitur, ut uinum per se frigidum sit, & ꝙ sit calidum in potentia essentiali, sed magis in potentia accidentali, ut dictum iam est. Reassumendo igitur, q̃ dicta sunt, tripliciter calidum potentia dici potest uinum, potentia accidentali, & potentia essentiali, & potentia passiua. Ex his uero tribus quum proprius & per se sit solus ille modus, qui est in potentia accidentali, certum est, ꝙ uinum non debemus calidum pronunciare, nec ꝙ sit tale potentia essentiali, nec tale potentia passiua, sed solum, quòd potentia accidentali tale sit. hoc enim est esse per se, & simpliciter tale. Ac de frigiditate, & caliditate uini hactenus dictum sit.

Quot modis dicatur quidplam exiccare, & humectare, & vtrum faciat vinum. Cap. 7.

DE humiditate uerò, & siccitate nũc dicamus: sed prius, quot modis dicatur aliquid exiccare, & humectare, particularius explicemus. non. n. uno modo dicimus; sed multipliciter, & quod distinguendũ sit. Exiccant igitur alia formaliter, ita n. uocemus claritatis gratia, quęcũq; per qualitatem ipsam, quę est siccitas, exiccãt: alia uero exiccant quidẽ, sed per aliud, q̃ per siccitatem, inter quæ cõmunissima, & efficacissima est caliditas. nã & ipsa exiccat, sed per accidens. per se. n. non nisi calefacere potest. qm̃ uero cum frigido, quod calefit, & euaporat, cõiuncta est & humiditas, & simul abit, hac de causa caliditas dicitur exiccare. alia uero exiccant per imbibitionem. ita. n. uocare possumus. talia aũt sunt, quæcunq; foraminulenta existentia humidis corporibus cohęrent. in foraminibus. n. eorum loco aeris abeuntis D succedit humidũ corpus ob uacuũ: siue habeat aer, ꝙ dẽsetur, siue pellatᷓ à cõtrario: siuę attractio aliqua fiat humidi à re foraminulenta: siue aliter contingat. clarũ. n. est per huiusmodi imbibitionẽ exiccationẽ multorum fieri. ita exiccant, quæcunq; puluerulenta, & in farinam redacta sunt. Sal uerò omnibus exiccat modis, nam & formaliter per siccitatem, & ꝑ accidens ꝑ caliditatem, & postremo per imbibitionem exiccat, maxime aũt per imbibitionẽ: cuius signũ est, ꝙ in eo humidũ alienũ, non uapor, sicut à caliditate fit, sed actu humidum imbibitur, atq; extillat. Nonnulla exiccãt exprimendo humidum, ut frigus. quædam postremo congelando. Ex his autẽ modis oĩbus solus primus proprie exiccare dicitur, reliqui per accidens sunt: quanq̃ exiccationem, quæ à calido fit, solent nõnunq̃ tum Medici, tum Philosophi ceu propriam accipere, quoniã in generationibus, & mixtionibus caliditas multum operatur exiccando, & maxima pars exiccationũ ab ea fit. siccitas. n. formalis paruę satis actionis est respectu caliditatis. Humectãt uero cõsimiliter alia formaliter per humiditatẽ ipsam, alia per caliditatẽ: quod fit uel liquãdo cõcreta, uel extendẽdo humidum, & penetrare faciẽdo. interdum & per prædictam imbibitionem humectatio fit. Sicut. n. id exiccatur, à quo humidũ auferť, ita id humectatur, in quod imbibiť, licet formaliter res humectata nõ sit. Aliqua uerò humectant prohibẽtia humidũ exhalare: ut frigus. Ex his uerò omnibus, q̃ formaliter est, humectatio propria, & per se est. Verũ, qm̃ & hæc paruæ actionis est in mixtionibus, solent philosophi & eam humectationem, uti per se, accipere, quæ per imbibitionem fit. His sic constitutis dicimus primo uinum actu humidum esse tũ formaliter, tũ etiã imbibitione:

A tione: quod nemini dubiũ est. Verũ ex hoc naturã eius accipiendã nõ esse dictũ est supra, qm̃ potest esse tale per accidẽs, uti certe est, quẽadmodum nunc ostendemus. Dicemus præterea uinũ potentia accidẽtali, & per se siccũ esse eo pacto, quo aquæ thermatũ, urina, & lixiuiũ potentia sunt sicca. omnia.n. hæc ex particulis calidis, & siccis q̃ plurimis cõstant, per quas actu per se forent, nisi per accidens impedirent. impediuntur aũt ualde diuisis particulis, & redactis ad minima, ac sepultis in humidis, ut supra de calidis dictũ est: remoto aũt accidente, & soluta mixtione actu fiũt. ꝙ aũt ita sit, & authoritates in primis sunt illustriũ omnium medicorũ, & rationes ad hæc, ut arbitror, demõstratiuæ. Hipp. primũ in de uictus ratione, uinũ, inquit, calidũ quid, & siccũ est. Gal. 8. simpl. uinum uetus calidũ ex 3. ordine dixit, mediũ in 2. nouũ in primo, caliditati aũt proportione respondere siccitatẽ. propter quod & in de uirtutibus naturalibus diuidẽs uinum in florẽ uocatum, & fęcem, cõparat fęcem melancholiæ, florem uerò cholerae. Paulus etiã ipse, ubi naturã simplicium prosequitur, uinũ uetus calidum & siccũ in 2. nouũ calidum & siccum in 1. Oribasius, ubi de siccis in 3. agit, uinũ uetus enumerat: ubi de siccis in 2. medium: ubi de siccis in primo, nouũ. ita & Aetius eodẽ penè ordine. ita & Serapio, & Isaac, & Cõstantinus, & Haliabas, & multi alij: quos omnes ut ostẽdamus nõ temere loquutos, iã rationes ostẽdamus: inter quas illa prima, & sola sufficere posit, ꝙ supra demõstratũ est uinũ per se calidum esse. qua igitur ratione calidum est, eadẽ & siccũ esse conuincitur. omnis.n. caliditas aut ignea est, aut aerea. At, si ostẽdemus uini caliditatem igneã esse, utiq; manifestũ erit & siccitati coniunctã esse. Quare, si potentia calidum est uinũ, ita & siccũ esse necesse erit. At, ꝙ ignea sit, q̃ in uinum accedit caliditas, ostendit primo Gale. in 3. de acutis super textu 20. quũ inquit, alteratio uini

B aquosi, dum vua eius est in uite, parua admodũ est: & admiscetur ei parua quantitas & substantia terrę, & ignis. Vini aũt uinosi dispositio nõ est talis. multum.n. abest ab aqua, & quantitas caliditatis, quã acquirit, multa est. unde & odorẽ habet. Arist. quoq; in probl. eo p̃sertim ꝓblemate, quo q̃ritur, cur post fructus aut aqua aut uinũ potẽs superbibendũ est, igneã uocat uini caliditatẽ. ita & Plato in ijs, q̃ de legibus, cũ uino pueris interdicit. nec alia loca adducã, cũ multa alia etiã eiusdẽ sententiæ sint, qm̃ rationibus agendum est: ijs dico, quæ ex posterioribus sumi possunt. quæ.n. è prioribus sunt, naturę ipsi, quę facit, & gignit, notę sunt. Primum igitur, ꝙ ignea sit uini caliditas, id ostendit, ꝙ maxime inebriat. Lac autem, & aqua, inquit Arist. nõ inebriant, ꝙ spirituosa nõ sunt. Est autẽ aliud spiritus, aliud uapor. uapor quidem ille dicitur, qui ab humido exhalat, spiritus, qui à terreo adusto. hic aũt solus inebriat, quoniam siccus est, & acris, & multæ materiæ. uapor autem non inebriat, utpote lenis, & raræ materiæ. propter quod uinũ inebriat magis spirituosum existens, lac aũt, & aqua nõ, utpote uaporosa magis. Signũ quoq; præbet effumatio, quæ à uino ebulliente exhalat. tantæ enim acrimoniæ est, & austeritatis, ut nec ferri posit. Idem mõstrat & aqua illa, quæ aqua uitæ uocatur, è uino statim cõfecta, siccisima omnium liquidorum. monstrat & uini mordacitas, siue in oculum iniectum sit, siue & intra assumptum. omnes.n. hausto uino, si meracũ sit, sentimus non solũ caliditatem, sed etiam acrimoniã eius: acrimonia autẽ à sicco igneo est. Vetus præterea uinum idem ostendit. siccisimum.n. creditur, & supra, q̃ naturæ uini cõueniat. Vnde & amarum fit, & odorẽ, & saporem uini amittit: quod non alia de causa fit, q̃, ut diximus, ex actione ignearum partium, ex quibus constat. quam naturã &

antiquos

antiquos philosophos voluisse significare per fabularum velamenta antiquum mõ- C
strat episgrãma: vt intelligere liceat non temere ab antiquis fabulatũ fuisse Baccum ex igne ortũ cõbusta Semele matre. Quãobrẽ, vt ad ꝓpositũ reuertamur, si ignea est vini caliditas, utiq; & sicca erit. quare, & si actu fit per caliditatẽ per se, utiq; & actu fiet per siccitatem per se. Ad hæc autem, ꝙ siccum potentia sit, & alia ratione uideri potest, uia. s. illa, quã solã infallacẽ Gal. dixit, hoc est experientia: tripliciter aũt experiẽtia hæc de uino fieri potest, tactu, per intra assumptionẽ, & per extra applicationẽ. at tactus, & intra assumptio fallacia magis sunt, ut Gal. docet: tactus quidẽ, q̃m iudicat solum rem actu talẽ. hoc autẽ ad demõstrandã naturã fallax est, q̃m sæpe est talis per accidens. Assumptio uero, quæ intra fit, ẽt fallax est, q̃m per accidens multa patitur. sæpe. n. res assumpta nimis diuiditur, & dissipatur quodãmodo: sæpe alteri rei admiscetur. Propter quod propriã naturã non mõstrãt. vnde nec Sinapis, nec Cœpe intra exulcerãt. At applicatio, q̃ extra fit, minime omniũ fallit, sed maxime propriam naturã ostendit, præsertim si diu perseueret applicatio. propter quod in dignoscendis naturis in hac potissimũ innitendũ esse Gal. iubet: & hinc experiẽtia sumẽda, lauãdo, rigãdo, fouẽdo. At certe, ꝙ vinũ & oculis applicitũ lachrymas exiccet, & toti corpori manifestã inducat siccitatẽ, demõstrari nõ indiget. propter quod & vlceribus vtile Gal. dixit. tũ & metallica vino lauari docet, ꝙ sic multo sicciora reddãtur: ꝙ si & eam quoq; experientiã, quæ per intus assumptionẽ fit quis desideret: nõ desunt certe indicia multa, ꝙ vinum potentia exiccet. ac primũ, ꝙ meracum vinũ, si multum haustum sit, nõ solum sitim nõ tollit, sed auget magis. Itẽ & ebriorum labia semper exiccata uidẽtur. quod verò idẽ maxime ostẽdit, illud est, ꝙ morbos frigidos, & humidos, quos per actualẽ humiditatẽ sępe inducit vinũ, vt spasmũ, paralysim, & id genus, eosdẽ mox innata sua caliditate, siccitateq; potentiali tollere solet: quod Gal. super apho. v. quintæ particulæ probe declarat. Item & D
8. de morbis secundum partes de cura passionum hepatis, optime, inquit, operãtur ea, q̃ cum hoc, ꝙ sanant discrasiã, etiã nutrire possunt. propter quod vinũ optimũ est eis, qui absq; phlegmone, aut erysipelate, aut dyscrasia calida laborãt. etenim & nutrit, & digerit, & vigorat, & putredini resistit, & si discrasia facta fuerit secundũ humiditatẽ, & frigiditatẽ, instãter, & infallanter eã curat. porrò macilẽti quicunq; sunt, si nimio vino vtãtur, nõ modo macriores redduntur, sed & sæpe cõsumpti pereunt. quod & Arist. tradit circa problemata. Ex quibus omnibus manifestum esse põt vinũ eo modo, quo potentia calidũ est, eodẽ, atq; eadẽ de causa & siccum facultate ꝑ se esse. quare, actu quum humidũ esset, per accidẽs esse tale certũ est. Insuper & illud dicimus, tametsi vinum potẽtia hac accidẽtali siccũ sit, potẽtia aũt essentiali, & passiua humidũ dici posse. per se. n. quũ humidũ nõ sit, sed siccũ, potest tñ conuerti in sanguinẽ, & quãtitatẽ eius augere, qui per se humidus est. sed hoc per accidens esse supra mõstratũ est, si quidem nõ inquantum ipsum, sed inquantum aliud, tale est. Verũ illud intelligẽdũ est, ꝙ, q̃ in aliud cõuertuntur, & talia ob id dicuntur, alia augent solã quantitatẽ illius, alia simul quantitatẽ, & qualitatem. q̃ igitur solam augent quãtitatẽ, & ob id dicuntur calida, aut humida, ea proprie sunt talia potentia essentiali, & per accidens, ac secundum quid, q̃m per nihil sui sunt talia, sed per aliud, in quod conuersa sunt. vt si palea cõbustiua dicatur, ꝙ potẽtia ignis est, qui ꝑ se comburit, palã, ꝙ hoc nõ inest paleæ per se, sed inquãtum ignis fieri potest. q̃ verò simul augent quantitatẽ, & qualitatem, hæc nec sunt in potẽtia essentiali, nec per

accidens

A accidens agunt: sed talia sunt per se, licet, cõuersa agant, qm̃ per aliquid sui agunt, per qualitatem. s. quæ reseruata fuit in conuersione. non. n. quando aliquid conuertitur, necesse est pati secundum omnia. Vinum autẽ, quando in sanguinem vertitur, in caliditate quidem auget tum quantitatẽ eius, tum qualitatem, in humiditate autẽ non auget, nisi quantitatem. qualitatem. n. exiccat, qm̃ per se siccum est, & sanguis, qui ex eo fit, siccior est per se, q̃ prius. dico autem per se, quoniam nihil prohibet, quod exiccatum est in sanguine, à partibus nihil passis reduci ad pristinam humiditatem: sicut aqua calefacta à se ipsa infrigidatur per partes nihil passas. propter hoc igitur, si vinum humidum dicatur potentia, utiq; potentia essentiali & passiua tale dicetur, ꝙ per accidens est, & secundum quid tale. quare simpliciter & per se uinũ calidum & siccum pronunciandum est, quando tale est potentia accidentali: humidum uerò per accidens, secundum quid, & potentia essentiali, aut actu solum.

Inducuntur duo modi dicendi vinũ siccum, licet sit vere humidum: & refelluntur. Cap. 8.

SVnt quidam amici nostri, & magni ingenij, & magnæ doctrinę uiri, qui non audentes negare authoritates tantorum hominũ per nos adductas, nec effectus siccitatis, qui in uino apparent, concedunt quidẽ exiccare uinum, uerum hoc per accidens esse. non. n. inquantum siccum, sed inquantum calidũ id facere: nec aliud uelle authores, qui uinum calidum, & siccum dicunt. quod quidem si ignoscãt, lõge est à ueritate, & ab eo iudicio, quod in alijs prę se ferre cõsueti sunt, non solum propter prædicta, ꝙ ignea sit, quæ in uino est, caliditas, sed propter alia multa. primum quis Gal. non rideat promittẽtem de natura simpliciũ dicere, clamãtem uerò, ac protestantem naturas rerum nõ determinandas esse per ea, quę sunt per accidẽs, mox statim de uino agentem dicere, quod per accidens sit? quis nõ rideat & Hippo. & Paulum, & Oribasium, & alios de uino loquentes nihil de eo dicere, quod per se est, sed de eo solo, quod est per accidẽs? ꝙ si siccitatẽ factam à uino, quatenus calido, uelu-

B ti per se accepere, non distinguẽtes ab ea, quę proprie fit, si & hoc sufficit ad denominandam rem siccam, recte quidem à nobis dictum erit uinum potẽtia siccum esse. Præterea percõctemur, an maior sit siccitas facta per accidẽs, an humiditas facta per se à uino. si quidem maior est humiditas per se facta, hinc maxime ridẽdi, ac cachinnis proseqendi erũt Hipp. & Galen. & alij, dicẽtes uinum siccum non solũ, qa per accidens hoc sit, sed qm̃ sit humectatio uini maior, q̃ exiccatio. at, si maior est siccitas, quanq̃ per accidens facta, q̃ humiditas, quidnam per deos mouet, ac persuadet magni ingenij uiros, ut certare uelint uinum humidum potentia esse, quum effectus uini uideatur esse siccitas, ratio autem & authoritas omnis clamẽt uinum siccum esse facultate: postremo & illud animaduertant, quod Gal. in de curandi methodo scribit, humidum nullum ulceribus cõuenire, siue ꝑ se humidum sit, siue per accidens? Vinum ergo cum ulceribus cõuenire affirmet, sequit̃, ꝙ nec per se, nec ꝑ accidens humidum sit, quatenus ulceribus conuenit. conuenit autem non, qua actu tale est, sed qua potestate tale. quare potẽtia nec per se, nec per accidẽs humidũ est.

Propter hæc igitur & alia, quæ prolixitati parcentes omittimus, nec collegæ nostri, nec principalis in causa hac Bartholomæus GAIONVS hãc opinionẽ sequuti sunt, sed ab ea recedentes concedunt uinum potentia, & ꝑ se, quãtum ad qualitates, & complexionem attinet, calidum & siccum esse. Scuto autẽ alio se tegentes confugiunt ad nutrimẽtum. dicunt enim, etsi uinum, quatenus medicamentum, siccum

est,

eſt, tamen, quatenus alimentum, humidum eſſe: quod ſatis eſt ad verificandã quæſtionem propoſitam. quę cum indiſtincte poſita ſit, ſi ſenſu aliquo verificari poſſit, victoriam ſibi promittit. propter hæc igitur quædam pauca de vino dicemus, quatenus alimentum eſt, cum, quę dicta hactenus ſunt, de vino ſecundũ ſe dicta ſint. C

Dicitur ergo proprie cibus, qui futurus eſt alimentum: alimentum autem, quod aut reſtaurat, aut proximũ eſt, vt reſtauret, quod deperditũ eſt in membris. differt autem alimentum à medicina, ꝙ alimentum per ſe non agit, nec alterat, ſed patitur ſolum, & reſtaurat. Medicinæ autẽ ratio in eo eſt, ꝙ alterat, & agit. Verum illud bene aduertendum eſt, ꝙ, licet cibus, & alimentum à medicina differant, cibus tñ calidus aut humidus, & alimentum calidum aut humidũ non differunt à medicina calida aut humida, ſed eandem rationem habent: quod multi medici nõ conſiderant. Id. n. quod alit, quatenus alit, nec calidum eſt, nec frigidum: quoniam verò cũ eo, ꝙ alit, coniunctæ ſunt qualitates, volentes nos temperiem & intemperiem ſignificare appellamus calidum cibum, & calidum alimentum, frigidum cibum, & frigidum alimentum, & temperatum cibum, & alimentum. ita & humidum, & ſiccum. temperatum quidẽ dicimus, quod corpus noſtrum nec calefacit, nec refrigerat: & hoc proprie & ſolum alimentum eſt, ſiquidem non alterat: at calidum cibum dicimus, qui calefacere poteſt cum hoc, ꝙ nutrit: frigidum, qui frigefacere. quare in hoc nõ differt cibus à medicina. vtrunque enim conſiderant, vt alterans. & cibus omnis, qui calidus eſt, etiam & medicina calida eſt: omnis quoque medicina, quæ etiam cibus eſt, ſi calida eſt, & cibus calidus eſt, & nutrimentũ ex ea factum eſt calidum. calidũ autem nutrimentũ eſt, quod reſtaurat, quod deperditum eſt, calidius, quàm prius. quare eadem eſt conſideratio cibi humidi, & calidi, & medicinæ calidæ, & humidæ ob id, quod nomina hæc calidum, frigidum, humidum, ſic cum ſemper qualitatem ſignificant, & complexionem. Simpliciter igitur cibus calidus, vel alimentum calidum, & medicamentum calidum eſt, vel fuit: & calidum medicamentum, calidus etiã cibus, & alimentum, ſi cibus, & alimẽtum ſit. Sed illud repetendum eſt, ꝙ illud, quod conuertitur, & alimentum fit, vel auget quantitatem ſolam, vel ſimul auget quantitatem, & qualitatem. ſiquidem vtrunque augeat, ſimpliciter talis cibus, & tale alimentum dicitur. Si verò ſolam augeat quantitatem, in potentia eſſentiali tale eſt, & per accidens tale dicitur. vt lactuca calida potentia eſſentiali eſt, & cibus calidus per accidens, & ex ea factus ſanguis calidus quidem quantitate eſt ſolum, non autem qualitate. Quum igitur dicunt collegæ noſtri vinum humidum, vt alimentũ, quærimus, quo pacto intelligunt. Vtrum vinum ſit cibus & alimentum humidum per ſe, & ſimpliciter, an humidum, quoniam augeat quantitatem ſanguinis, qui humidus eſt. ſiquidem primo modo dicunt, tunc falsò certe dicunt, quoniã cibus & nutrimentum per ſe tale, non ſolum quantitatem, ſed etiã qualitatẽ ſanguinis adauget. Quomodo igitur poteſt vinum qualitatem ſanguinis augere, ſi cõcedunt per ſe potentia ſiccum eſſe vinum, & complexione? ſi verò dicunt idcirco humidũ dici, ꝙ quantitatem ſanguinis humidi augeat, verum quidem dicunt, ſed hoc non per ſe, & ſimpliciter tale eſt, ſed per accidens, & ſecundum quid, vt toties eſt demõſtratũ. quam ob cauſam, ſiue vt nutrimentum, ſiue vt agens accipiatur vinum, ſimpliciter ſiccum eſt dicendũ, & per ſe. Quapropter nullæ latebræ, nulla diuerticula relinquũtur dicentib. vinum calidũ & humidum, ad quę confugiant. ſupereſt igitur, aut ipſi arma dẽt, aut nos poſtremo arma demamus. dememus aũt, ſi tandẽ adduxerimus tũ B

authori-

A authoritates quasdam, tum rationes, quibus, vt existimamus, decepti, & male freti ausi sunt in pugnam prodire. sunt autem ferè hæc.

Quòd vinum sit humidum, contra veritatem, & determinata ostenditur. Cap. 9.

IN primis igitur, ꝙ humidum & actu, & potentia, & semper sit vinum, ex hoc aliquis posset existimare ꝙ in omni prima digestione, secunda, & tertia, & ante cõuersionem, & post uinum semper liquidum est. omne aũt liquidum est actu humidum: vinũ igitur semper humidũ erit. prętere a aquã dicit Gal. frigiditatẽ amittere posse, humiditatẽ autẽ non. vinũ autẽ est aquæ species, vt in quarto metho. declaratur. qua igitur ratione aqua humiditatem non amittit, eadem nec vinum, quod confirmatur. si. n. amittit, quærimus, à quo: nõ quidem à sangnine, qui humidus est: nõ à calore nostro innato, qui & ipse humidus est: à membris autem si id recipit, quum sicciora sint, humidius igitur erit vinum, q̃ membra. Ad hęc autẽ dictum est supra, quod in aliud facillime vertitur, oportere proximũ gradu illi esse. at vinũ facillime omnium in sanguinem vertitur. ꝓximum igitur gradu oportet sanguini esse, nõ solum caliditate, sed etiam humiditate: alioquin, si altera qualitate longe distet, nõ cito vertetur in ipsum. igitur, quum sanguis longo interuallo humidior sit, q̃ mẽbra, vinum quoq;, quod sanguini proximum est, humidius erit, q̃ membra. Item vinum aut est humectabile, aut humectatiuum. humectabile autem qũo sit, quod maxime humidum est? Igitur erit humectatiuũ. Adde, ꝙ sitim tollit, somnũ & lætitiã facit, impinguat, morbos humidos efficit: q̃ omnia nõ nisi ab humido fiunt. Arist. in ꝓb. de vino scribens, vinum calidum & humidum pronũciat. Gale. porrò in ijs, quę de tuenda sanitate, vinum pueris dandum negat, ꝙ calidi sint, & humidi. quare, si vino B vtantur, plus æquo vtraq; qualitate augeãtur. hoc enim facere vinum senibus non concedit, ꝙ frigidi & sicci sint. per cõtraria. n. curare eos iubet. alia aũt sunt, inquit, vinum, balnea, & ciborum quicunq; calefacere similiter, ac humectare possunt. In ijs quoq;, quæ de pulsibus, vinum scribit calidum & humidum. Item in de acutis ait vinum humectare magis, q̃ aquã. Auicẽ. quoq; primo canonum suorum, Vinum, inquit, fortiter humectat: & in regimine siccarum, & frigidarum complexionum vinum conuenire scribit, ꝙ cõtrarium sit vtriq; qualitati. idem & in capite de melancholia. sunt & alia multa, quæ, quoniam eundem habent intellectum, omittimus. Atq; hæc arma illa sunt, quibus, dum muniti erunt & freti, nunquam manus dent: nos vero & imbecillia satis esse, & quę primo cõgressu cito disiliant, ostendemus.

Soluuntur veritati obiecta. Cap. 10.

PRimum quidem, quod dicit liquidum omne actu humidum est, vinum verò in omni digestione liquidum esse, peccat nimirũ vtrunq;. Liquidum enim omne humidum est non ad hominem facta comparatione. sic. n. & succus nucum, & vinum omphacinum, & acetum, & aqua ardens uocata humida essent. Sed neq; illud rectè dicitur. vinum in omni digestione liquidum esse, quando præter primam digestionẽ, quæ in stomacho fit, nõ existit vinũ, sed inexistit. admiscetur. n. sanguini secundum diuersas paries, cæterum calidis & siccis præpotentibus. Aquam verò nunq̃ humiditatem amittere verum est, dum aqua remanet, ita & vinum, dum uini prima mixtio manet. & aquæ species nunquã amittit humiditatẽ, at, cum actu fit, & soluitur mixtio, humectatio amittitur. Amittitur autem à calore nostro, non quòd

exiccet uini humiditatẽ, sed ꝙ separet mixtionẽ, & eleuet partes calidas, & uniat, ut dictum est. Vinum aũt oportere nõ longe à sanguine qualitatum gradu distare, & si nõ semper necessarium est in eis, q̃ cito transmutantur: sufficit.n. interdũ sola possibilitas subiecti, & magna proportio agentis, tamen & nos confiteamur. Verum illud oportet cõsiderare, ꝙ nec uinũ, nec sanguis unum q̃d sunt, nec, ut Greci dicũt, homogenea, sed utrunq; è diuersis constat partibus, alijs quidem calidis, alijs humidis. quum autem uinum in aliud uertitur, miscentur quidem, ac separãtur partes illę: q̃ uerò calidæ sunt uini partes, in calidas sanguinis facillime transeunt, humidæ uerò in humidas. Quare uerum est nõ distare gradu unum ab alio. sed oportet referre sua suis, & cõsimilia cõsimilibus. cũ hoc tñ stat plures, & maioris actionis esse in ea miscella calidas & siccas partes, q̃ humidas: quare & sanguinẽ inde sicciorẽ reddi, q̃ prius esset, nisi partes sanguinis nihil passæ cõtra agant, ut dictũ est. humectabile uero est uinũ, non quatenus actu est, sed quatenus est potentia siccũ. quũ.n. actu sit per suas partes, agit per illas, & sanguinẽ exiccat: à quo cum repatiaẽ, humectabile quidẽ hoc pacto fit, quatenus quidẽ siccũ est. sitim autẽ tollit, quanq̃ potentia siccũ sit, per eã humiditatem, quã actu habet, quod & aquæ thermarũ faciunt. sufficit.n. humiditas illa, qm̃ sitis appetitus est humidi ob deperditum superficiale humidum, quod restaurat uinũ prius, q̃ actu sit factũ siccũ. Somnũ etiã affert per primam euaporationẽ, quę è uino fit, in qua partes tum calidæ, tum humidæ euaporãt: sursum aũt latæ, & à cerebro infrigidatæ caput grauant, & somnum adducunt. Lætitiã uerò apportat uinũ, qm̃ tum sanguinem multum, tũ spiritus multos facit, quę animæ sunt instrumenta. Vnde & illa dispositio inducitur, cũ qua anima optime se habet: hæc autẽ ad læta bene parata est. de quo plura dicenda essent. Impinguat uerò uel maxime uinũ, si moderate sumptum sit. Auget.n. sanguinẽ, & pabulum caloris, quatenus uinum est: quatenus uerò temperatũ, & paucum sumitur, non addit nocumentũ in sanguine propter suã siccitatem, qm̃ cito illa remittitur pauca existens, sanguine sese ipso ad pristinam naturam restituẽte per partes nihil passas. ꝙ si non moderate sumptum fuerit, nõ solum non impinguat, sed emaciat magis, & sæpe absumpto pabulo caloris perdit. Humidum uerò dicere per se uinum, ꝙ humidos morbos faciat, sic quidem est & frigidum dicere, ꝙ morbos adducat frigidos. dicemus aũt iam, quo pacto in nobis morbos faciat. Quum uerò Arist. uinũ calidũ & humidũ profert, illud intelligi oportet, nihil aliud uelle ipsum, q̃ ꝙ uinũ ex multo calido, & multo humido constat. Demonstraturus enim causas quorundam effectuum, qui à uino fiunt, quorũ alij à calido, alij à frigido contingunt, duas assumit propositiones: quarum altera est, ꝙ uinũ ex multo calido, & multo humido cõstat: altera, ꝙ humidum remanens humidum, aut à quo euaporat calidum, frigidum est, quare & humido tunc utitur per accidens: ut intelligere liceat hic nõ tradere complexionẽ uini. hausto igitur uino, si nõ obtineatur, & digeratur à calore nostro, sed remaneat, quale erat, humidũ, s. aut alteretur eò solum, quò calidum euaporet, tũc uinũ frigidũ redditur. Vnde & effectus, qui cõsequuntur frigus, proueniunt. ebriosorum enim multi & frigent, & rigent, & solem amant, & infœcundi sunt semine: quod & Galen. optime 2. de tẽperamentis declarauit. &, si à calore nostro obtineatur uinum, & in uenas distribuatur, ac demum actu fiat, potens autem, aut multum sit, tunc effectus calidi proueniunt. sic enim & furentes facit, & sitim auget, & emaciat, ac etiam absumit consumpto humido. quare humiditatẽ actualẽ uult eo loco

Philoso-

A Philosophus. Quod verò Gal. vinum pueris prohibeat, q̃ ijs obsit humectatione: senibus verò concedat, q̃ prosit, & nos recte dictum affirmamus. duos .n. in de temperamentis esse modos declarauerat, quibus aliquid calidum, frigidũ, humidum, siccum dicitur: quorum vnus est de eo, quod auget quãtitatem calidi, frigidi, humidi, sicci: alter de eo, quod simul auget & qualitatem. Secundum ergo priorem modum locutus est in ijs, quę de tuẽda sanitate: quod ipsemet declarat in de virtutibus animalibus, ubi reddit rationem, cur est, q̃ Plato vinũ pueris negauerit. dicit .n. pueros calidos esse, nã & multo sanguine abundare in uenis, & si uino utantur, plus nimio aucturos esse sanguinem, & sic calidiores & humidiores futuros, quam par sit. humidiores autem non solum quantitate, sed etiam qualitate, quoniam sanguis plurimus in pueris, quanquam etiam siccior primo fiat à uino, mox tamen sese ipse ad primam naturam restituit. Sed certe propter hoc. q̃ ita Gal. humectatiuum dicit uinum, quod est in potentia essentiali & per accidens, accipere uinum per se humidũ esse, est profecto, quod per accidens est, accipere pro eo, quod per se est. Quum uerò & Auic. dicit fortiter humectare, & senibus, & melancholicis, & naturæ spirituũ cõuenire, uerissima omnia sunt bono sensu. nihil .n. est, quod humectet nos magis, quàm uinum: primum enim actuali sua humiditate multum operatur, quæ satis longo tempore perdurat. Vinum enim prius actu calidum fit, quàm siccum. dupliciter nãq; fit exiccatio, & à siccitate, & à caliditate. quæ igitur à siccitate fit, paruę actionis est: quæ uerò à caliditate, maioris quidem actionis est, sed oportet caliditatẽ q̃ multũ prius agere, quàm exiccare posfit. Propter quod uinum actu humidum aliquanto tempore perdurat. unde & sitim tollit, & iuncturas emollit. Mox uerò actu fit tum caliditate, tum siccitate. deinde trãsmutatum in sanguinem eius quantitatem magnopere auget, per quam humectatio etiã fit in toto corpore magna. quoniã enim calor innatus cõtinue absumit humidũ, & substantiã membrorum exiccat, siquidem sero & parum reapponatur de eo, quod deperditum est, consumptio quàm maxime procedit. At, si cito & large reapponatur, quod est deperditũ, prohibetur exiccatio procedere. habet enim calor vnde pabuletur. & interea sanguis, qui per se humidus est, qualitate ẽt membra humectat. Propter igitur omnia hæc uinũ uel maxime humectare dicitur, sed certe utranq; humectationem per accidens habet. quę enim humectatio actu est, per accidens quidem est, ut prædiximus, quę uero fit augendo sanguinem, etiam per accidens, & secundum quid. quare neque per hunc, neque per illum modum simpliciter humidum dicendum est uinum, sed simpliciter, & per se siccum eo modo, quo dictum est. In ijs uero, quæ de pulsibus, humiditatem actualem uini uult, qua etiam utitur, ut causa per accidens uel materiali ad mutandum pulsum. si quidem per se causa est uini caliditas, humiditas uero solum facit, ut cito pasibile sit per uenas. Vniuersaliter, si qua authoritas humidum facit uinum, ea quidem aut de actuali, aut de potentiali pasiua, & essentiali est.

B

Quęstionis decisio, iudicisq; sententia. *Cap.* 11.

DEterminantes igitur, diffinientes, ac etiam iudicantes propositam nobis quæstionem, declaramus, atque pronunciamus medicum illum, qui asserit uinum calidum & humidum, male proculdubio asserere; eum uerò, qui negauit propositionem, atq; impugnauit, recte iusteq; negasse, atque impugnasse. quocunq; enim modo intelligatur, propositio simpliciter falsa est. Si enim intelligatur per cõparatio-

nem ad prædominantem qualitatem, sic falsum quidem assumit, uinum calidum esse: si uero per comparationem ad hominem, falsum est humidum esse. Humidum enim cum sit uinum, aut actu per accidens, aut potentia essentiali, uel passiua tantum, siccum uero sit potentia accidentali, hic autem modus per se, & simpliciter talis est illi secundum quid, & per accidens, manifestum, quòd uinum simpliciter calidum & siccum est pronunciandum: siue ut medicina, siue ut cibus, & alimentum sumatur. atque ita propositionem simpliciter prolatã, & nobis simpliciter declarandam propositam, falsam esse dicimus. Quis enim tam fatuus iudex sit, qui proposita sibi quæstione, utrũ hyems frigida sit an calida, calida dicat, ꝙ calefaciat corpora nostra, & digestionem uigoret? aut proposita quæstione, an bonum sit proijcere merces in mare, bonum decernat, quòd in tempestate sit bonum? Quare & nos, cum propositio illa plurimis modis intelligi posit, quorum alij per se, & simpliciter tales sint, alij secundum quid, & per accidens, ridiculi quidem iudices dicemur, si simplicem sensum relinquentes ueram illam decernamus, quòd per accidens, & secundum quid uera esse posit. Quam ob causam, ut tandem sermonem claudamus, dubij huius uictorem ANTONIVM FVMANELLVM declaramus, & pronunciamus.

Hoc Hierony. Fracasto. M D X X X I I I I. Die IX. Septemb.
Prætore Clariss. Ioanne Contareno.

VETVS EPIGRAMMA.

Infantem Nymphæ Bacchum, quo tempore ab igne
Prodijt, inuentum sub cinere abluerant.
Ex illo Nymphis cum Baccho gratia multa est,
Seiunctus quod sit ignis, & urat adhuc.

HIERONYMI FRACASTORII SYPHILIDIS, SIVE MORBI GALLICI LIBRI TRES,

AD PETRVM BEMBVM.

LIBER PRIMVS.

QVI casus rerum varij, quæ semina morbum
Insuetum, nec longa vlli per sæcula visum
Attulerint: nostra qui tempestate per omnem
Europam, partimq; Asiæ, Libyæq; per vrbes
Sæuijt: in Latium vero per tristia bella
Gallorum irrupit, nomenq; à gente recepit:
Necnon & quæ cura, & opis quid comperit vsus,
Magnaq; in angustis hominum solertia rebus,
Et monstrata Deum auxilia, & data munera cœli
Hinc canere, & longe secretas quærere causas
Aera per liquidum, & vasti per sydera Olympi
Incipiam: dulci quando nouitatis amore
Correptum, placidi naturæ suauibus horti
Floribus inuitant, & amantes mira Camœnæ.
BEMBE decus clarum Ausoniæ, si fortè vacare
Consultis Leo te à magnis paulisper, & alta
Rerum mole sinit, totum qua sustinet orbem:
Et iuuat ad dulces paulum secedere Musas:
Ne nostros contemne orsus, medicumq; laborem,
Quicquid id est. Deus hæc quōdam dignatus Apollo est:
Et paruis quoq; rebus inest sua sæpe voluptas.
Scilicet hac tenui rerum sub imagine multum
Naturæ, fatiq; subest, & grandis origo.
Tu mihi, quæ rerum causas, quæ sydera noscis,
Et cœli effectus varios, atq; aëris oras,
Vranie, (sic dum puro spatiaris olympo,
Metirisq; vagi lucentes ætheris ignes,
Concentu tibi diuino cita sydera plaudant)
Ipsa ades, & mecum placidas Dea lude per vmbras,
Dum tenues auræ, dum myrtea sylua canenti
Aspirat, resonatq; cauis Benacus ab antris.
Dic Dea, quæ causæ nobis post secula tanta
Insolitam peperere luem? num tempore ab illo
Vecta mari occiduo nostrum peruenit in orbem,

Ex quo lecta manus soluens de littore Ibero
Ausa fretum tentare, vagiq; incognita ponti est
Aequora, & orbe alio positas perquirere terras?
Illic nanq; ferunt æterna labe per omnes
Id morbi regnare vrbes, passimq; vagari
Perpetuo cœli vitio, atq; ignoscere paucis.
Commercine igitur causa accessisse putandum est
Delatam contagem ad nos, quæ parua sub ipsis
Principijs, mox & vires & pabula sensim
Suscipiens, sese in terras diffuderit omnes?
Vt sæpe in stipulas cecidit quum fortè fauilla
De face, neglectam pastor quam liquit in aruo,
Illa quidem tenuis primum, similisq; moranti
Incedit: mox, vt paulatim increuit eundo,
Tollitur, & victrix messem populatur & agros,
Vicinumq; nemus, flammasq; sub æthera iactat
Dat sonitum longe crepitans Iouis auia sylua,
Et cœlum latè circùm, campiq; relucent.
At vero, si rite fidem obseruata merentur,
Non ita censendum: nec certe credere par est
Esse peregrinam nobis, transq; æquora vectam
Contagem: quoniam in primis ostendere multos
Possumus, attactu qui nullius hanc tamen ipsam
Sponte sua sensere luem, primiq; tulere.
Præterea & tantum terrarum tempore paruo
Contages non vna simul potuisset obire.
Aspice per Latij populos, quique herbida Sagræ
Pascua, & Ausonios saltus, & Iapigis oræ
Arua colunt: specta, Tyberis quà labitur, & quà
Eridanus centum fluuijs comitatus in æquor,
Centum vrbes rigat, & placidis interfluit vndis:
Vno nònne vides vt tempore pestis in omnes
Sæuijt? vt sortem pariter transegimus vnam?
Quinetiam externos eadem per tempora primum
Excepisse ferunt: nec eam cognouit Ibera
Gens prius, ignotum quæ scindere puppibus æquor
Ausa fuit, quàm quos disterminat alta Pyrene,
Atque freta, atque Alpes cingunt, Rhenusq; bicornis:
Quàm reliqui, quos læta tenet gelida ora sub Arcto.
Tempore non alio Peni sensistis, & omnes
Qui lætam Aegyptum metitis, fœcundaq; Nilo
Aura, & palmiferæ syluas tondetis Idumes.
Quæ quum sic habeant sese, nempe altius isti
Principium labi, rerumq; latentior ordo,
(Ni fallor) grauiorq; subest, & maior origo.
Principio quæq; in terris, quæq; æthere in alto

Atque mari in magno Natura educit in auras,
Cuncta quidem nec ſorte vna, nec legibus iiſdem
Proueniunt, ſed enim, quorum primordia conſtant
E paucis, crebro ac paſſim pars magna creantur:
Rarius aſt alia apparent, & non niſi certis
Temporibùsue, locisue, quibus violentior ortus,
Et longe ſita principia: ac nonnulla prius, quàm
Erumpant tenebris & opaco carcere noctis,
Mille trahunt annos, ſpatioſaq; ſecula poſcunt.
Tanta vi coëunt genitalia ſemina in vnum.
Ergo & morborum quoniam non omnibus vna
Naſcendi eſt ratio, facilis pars maxima viſu eſt,
Et faciles ortus habet, & primordia præſtò.
Rarius emergunt alij, & poſt tempore longo
Difficiles cauſas, & inextricabile fatum,
Et ſerò potuere altas ſuperare tenebras.
Sic Elephas ſacer Auſoniis incognitus oris,
Sic Lichen latuere diu, quibus incola Nili
Gens tantum, regioq; omnis vicina laborat.
Degenere hoc eſt dira lues, qua nuper in auras
Exijt, & tandem ſeſe caligine ab atra
Exemit, duroſq; ortus, & vincula rupit.
Quam tamen (æternum quoniam dilabitur æuum)
Non ſemel in terris viſam, ſed ſæpe fuiſſe
Ducendum eſt, quamquam nobis nec nomine nota
Hactenus illa fuit; quoniam longæua vetuſtas
Cuncta ſitu inuoluens, & res, & nomina delet:
Nec monumenta patrum ſeri videre nepotes.
Oceano tamen in magno ſub ſole cadente,
Quà miſera inuentum nuper gens accolit orbem,
Paſſim oritur, nulliſq; locis non cognita vulgo eſt.
Vſque adeo rerum cauſæ, atque exordia prima
Et cœlo variare, & longo tempore poſſunt.
Quodq; illic fert ſponte aer, & idonea tellus,
Huc tandem annorum nobis longa attulit ætas.
Cuius fortè ſuo ſi cunctas ordine cauſas
Noſſe cupis, magni primum circunſpicie mundi
Quantum hoc infecit vitium, quot adiuerit vrbes.
Quumq; animaduertas tam vaſtæ ſemina labis
Eſſe nec in terræ gremio, nec in æquore poſſe,
Haud dubie tecum ſtatuas reputeſq;, neceſſe eſt,
Principium, ſedemq; mali conſiſtere in ipſo
Aëre, qui terras circum diffunditur omnes,
Qui nobis ſeſe inſinuat per corpora vbiq;,
Suetus & has generi viuentum immittere peſtes.
Aër quippe pater rerum eſt, & originis auctor.

Idem sæpe graues morbos mortalibus affert,
Multimode natus tabescere corpore molli,
Et facile affectus capere, atque inferre receptos.
Nunc vero, quonam ille modo contagia traxit,
Accipe: quid mutare queant labentia sæcla.
In primis tum Sol rutilus, tum sydera cuncta
Tellurem, liquidasq; auras, atque æquora ponti
Immutant, agitantq;: vtq; ipso sydera cœlo
Mutauere vicem, & sedes liquere priores,
Sic elementa modis varijs se grandia vertunt.
Aspice, vt, hybernus rapidos vbi flexit in Austrum
Phœbus equos, nostrumq; videt depressior orbem,
Bruma riget, duratq; gelu; spargitq; pruina
Tellurem, & gelida glacie vaga flumina sistit.
Idem, vbi nos Cancro propior spectauit ab alto,
Vrit agros, arent nemora, & sitientia prata,
Siccaq; puluereis æstas squallescit in aruis.
Nec dubium, quin & noctis nitor, aurea Luna,
Cui maria alta, omnis cui rerum obtemperat humor:
Quin & Saturni graue sydus, & æquior orbi
Stella Iouis: quin pulchra Venusq; & Martius ignis,
Ac reliqua astra etiam mutent elementa, trahantq;
Perpetuùm, & late magnos dent vndique motus:
Præcipue sedem si quando plurima in vnam
Conuenere, suo vel multum deuia cursu
Longe alias tenuere vias, hęc scilicet annis
Pluribus, & rapidi post multa volumina cœl
Eueniunt, Dijs fata modis voluentibus istis.
Vt vero euenisse datum est, numerumq; diesq;
Exegere suos, pręfixaq; tempora fatis,
Proh quanta aerios tractus, salsa ęquora quanta,
Telluremq; manent; alibi quippe omnia late
Cogentur spatia in nubes, cęlum imbribus omne
Soluetur, summisq; voluti montibus amnes
Præcipites secum syluas, secum aspera saxa,
Secum armenta trahent: medius pater impete magno
Aut Padus, aut Ganges super & nemora alta, domosq;
Turbidus, æquabit pelago freta lata sonante.
Aestates alibi magnæ condentur, & ipsæ
Flumina speluncis flebunt arentia Nymphæ.
Aut venti cuncta inuertent; aut obice clausi
Excutient tellurem imam, & cum turribus vrbes.
Forsitan & tempus veniet, poscentibus olim
Natura, fatisq; Deum, cum non modo tellus
Nunc culta, aut obducta mari, aut deserta iacebit,
Verum etiam Sol ipse nouum (quis credere possit)

Curret iter, sua nec per tempora diffluet annus.
Ast insueti æstus, insuetaq; frigora mundo
Insurgent, & certa dies animalia terris
Monstrabit noua, nascentur pecudesq; feræq;
Sponte sua, primaq; animas ab origine sument.
Forsitan & maiora audens producere tellus
Cœumq; Enceladumq; feret; magnumq; Typhoëa,
Ausuros patrio superos detrudere cœlo,
Conuulsumq; Ossan nemoroso imponere Olympo.
Quæ cum perspicias, nihil est, cur tempore certo
Admirere nouis magnum marcescere morbis
Aera, contagesq; nouas viuentibus ægris
Sydere sub certo fieri, & per sęcula longa.
Bis centum fluxere anni, cum flammea Marte
Lumina Saturno tristi immiscente, per omnes
Auroræ populos, per quæ rigat æquora Ganges,
Insolita exarsit febris, quæ pectore anhelo
Sanguineum sputum exagitans (miserabile visu)
Quarta luce frequens fato perdebat acerbo.
Illa eadem Assyriæ gentes, & Persidos, & quæ
Euphratem, Tigrimq; bibunt, pòst tempore paruo
Corripuit, ditesq; Arabas, mollemq; Canopum:
Inde Phrygas, inde & miserum trans æquora vecta
Infecit Latium, atque Europa sæuijt omni.
Ergo age iam mecum, semper sese æthera circum
Voluentem, superumq; domos, ardentiaq; astra
Contemplare, animumq; agitans per cuncta, require,
Quis status illorum fuerit, quæ signa dedere
Sydera, quid nostris cęlum portenderit annis.
Hinc etenim tibi fortè nouæ contagis origo
Omnis, & euentus tanti via prima patescet.
Aspice, candentes magni qua Cancer olympi
Excubat ante fores, & brachia pandit aperta.
Hinc diræ faces, hinc se diuersa malorum
Ostendent portenta: vna hac sub parte videbis
Magna coisse simul radijs ardentibus astra,
Et coniuratas sparsisse per aëra flammas:
Flammas, quas longe tumulo Sirenis ab alto
Prospiciens senior vates, quem dia per omnes
Cęlicolumq; domos duxit, docuitq; futura
Vranie: miseras, inquit, defendite terras
O superi, insolitam video per inania ferri
Illuuiem, & magnos cęli tabescere tractus.
Bella etiam Europæ miseræ, bella impia, & agros
Ausoniæ passim currentes sanguine cerno.
Dixit, & illa etiam scriptis ventura notauit.

Mos superùm est, vbi sæcla vagus sol certa peregit,
Ab Ioue decerni fata, & cuncta ordine pandi,
Quæcunque euentura mouent terrasq;, polumq;.
Quod tempus quum iam nostris venientibus annis
Instaret, rerum summus sator, & superum rex
Iuppiter acciri socios in rebus agendis
Saturnum, Martemq; iubet: bipatentia Cancer
Limina portarum reserat, dijsq; atria pandit.
Conueniunt, quibus est fatorum cura gerenda:
Impiger ante alios flammis ferroq; coruscans
Bellipotens Mauors, animis cui prælia & arma,
Vindictæq; manent, & ouantes sanguine cædes.
Post placidus curru inuectus rex Iuppiter aureo
Insequitur (ni fata obstent) pater omnibus æquus.
Postremus, longaq; via tardatus & annis
Falcifer accedit senior, qui haud immemor iræ
In natum veteris, nato & parere recusans,
Sæpe etiam cessit retro, & vestigia torsit,
Multa minans, multumq; animo indignatus iniquo.
Iuppiter at solio ex alto, quo se solet vno
Tollere, percenset fata, & ventura resoluit,
Multum infœlicis miserans incommoda terræ,
Bellaq;, fortunasq; virùm, casuraq; rerum
Imperia, & prædas, adapertaq; limina morti:
In primis ignota noui contagia morbi:
Morbi, qui humanæ nulla mansuescat opis vi.
Assensere Dei reliqui: concussus Olympus
Intremuit, tactusq; nouis defluxibus æther.
Paulatim aerij tractus, & inania lata
Accepere luem, vacuasq; insuetus in auras
Marcor ijt, cœlumq; tulit contagia in omne.
Siue quòd ardenti tot concurrentibus astris
Cum Sole, è pelago multos terraq; vapores
Traxerit ignea vis, qui misti tenuibus auris
Correptiq; nouo vitio, contagia visu
Terrara attulerint: aliud siue æthere ab alto
Demissum late aerias corruperit oras.
Quanq̃ animi haud fallor, quid agat, quòue ordine cœlum,
Dicere, & in cunctis certas perquirere causas
Difficile esse: adeò interdum per tempora longa
Effectus trahit, interdum (quod fallere possit)
Miscentur fors, & varij per singula casus.
Nunc age non id te lateat, super omnia miram
Naturam, & longe variam contagibus esse:
Solis nam sæpe arboribus fit noxius aer,
Et tenerum germen, florumq; infecit honorem:

Interdum

Interdum segetem, & sata lęta, anniq́; labores
Corripuit, scabraq́; vssit rubigine culmos,
Et vitiata parens produxit semina tellus.
Interdum pęnas animalia sola dedere,
Aut multa, aut certa ex ipsis. memini ipse malignam
Luxuriem vidisse anni, multoq́; madentem
Autumnum perflatum Austro, quo protinus omne
Caprigenum pecus è cunctis animantibus vnum
Corruit. à stabulis lętas ad pabula pastor
Ducebat: tum fortè, alta securus in vmbra
Dum caneret, tenuiq́; gregem mulceret auena,
Ecce aliquam tußis subito irrequieta tenebat,
Nec longe uia mortis erat: nanque acta repente
Circùm præcipiti lapsu, reuomensq́; supremam
Ore animam, socias inter moribunda cadebat.
Vere autem (dictu mirum) atq; ęstate sequenti
Infirmas pecudes, balantumq́; horrida vulgus
Pestis febre mala miserum penè abstulit omne.
Vsque adeo varia affecti sunt semina cęli,
Et variæ rerum species, numerusq́; vicißim
Inter mota subest, interq́; mouentia certus.
Nonne vides, quamuis oculi sint pectore anhelo
Expositi mollesq́; magis, non attamen ipsos
Carpere tabem oculos, sed sese immergere in imum
Pulmonem? & pomis quanquam sit mollior vua,
Non tamen ijs vitiatur, at ipsa liuet ab vua.
Nempe alibi vires, alibi sua pabula desunt:
Ast alibi mora certa, nec ipsa foramina multum
Non faciunt, hinc densa nimis, nimis inde soluta.
Ergo contagum quoniam natura genusq́;
Tam varium est, & multa modis sunt semina miris,
Contemplator & hanc, cuius cęlestis origo est:
Quæ, sicut desueta, ita mira erupit in auras.
Illa quidem non muta maris, turbamq́; natantum,
Non volucres, non bruta altis errantia syluis,
Non armenta boum, pecudèsue, armentàue equorum
Infecit, sed mente vigens ex omnibus vnum
Humanum genus, & nostros est pasta sub artus.
Porrò homine è toto, quod in ipso sanguine craßum
Et sordens lentore foret, fędissima primum
Corripuit, sese pascens vligine pingui.
Tali se morbus ratione & sanguis habebant.
Nunc ego te affectus omnes, & signa docebo
Contagis miserę: atq; vtinam concedere tantum
Musa queat, tantumq́; velit defendere Apollo,
Tempora qui longa euoluit, cui carmina curę,

Hęc multas monumenta dies ut nostra supersint.
Fortè etenim nostros olim legisse nepotes,
Et signa, & faciem pestis nouisse iuuabit.
Namq; iterum, cum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, cum nocte atra sopita iacebit
Interitu data: mox iterum post sęcula longa
Illa eadem exurget, cœlumq; aurasq; reuiset,
Atq; iterum ventura illam mirabitur ętas.
In primis mirum illud erat, quod labe recepta,
Sępe tamen quater ipsa suum compleuerat orbem
Luna prius, quàm signa satis manifesta darentur.
Scilicet extemplo non sese prodit aperte,
Vt semel est excepta intus, sed tempore certo
Delitet, & sensim vires per pabula captat.
Interea tamen insolito torpore grauati,
Sponteq; languentes animis & munera obibant
Aegrius, & toto segnes se corpore agebant.
Ille etiam suus ex oculis vigor, & suus ore
Deiectus color haud lęta de fronte cadebat.
Paulatim caries fœdis enata pudendis
Hinc atq; hinc inuicta locos, aut inguen edebat.
Tum manifesta magis vitij se prodere signa.
Nam, simulac puræ fugiens lux alma diei
Cesserat, & noctis tristes induxera tumbras,
Innatusq; calor noctu petere intima suetus
Liquerat extremum corpus, nec membra fouebat
Obsita mole pigra humorum, tum vellier artus,
Brachiaq;, scapulęq;, graui, suræq; dolore.
Quippe, vbi per cunctas ierant contagia venas,
Humoresq; ipsos, & nutrimenta futura
Polluerant, Natura malum secernere sueta
Infectam partem pellebat corpore ab omni
Exterius: verum crasso quia corpore tarda
Hæc erat, & lentore tenax, multa inter eundum
Hærebat membris exanguibus, atq: lacertis.
Inde graues dabat articulis extenta dolores.
Parte tamen leuiore, magisq; erumpere nata,
Summa cutis pulsa, & membrorum extrema petebat.
Protinus informes totum per corpus achores
Rumpebant, faciemq; horrendam, & pectora fęde
Turpabant: species morbi noua: pustula summę
Glandis ad effigiem, & pituita marcida pingui:
Tempore quæ multo non post adaperta dehiscens,
Mucosa multum sanie, taboq; fluebat.
Quinetiam erodens alte, & se funditus abdens
Corpora pascebat miserè: nam sępius ipsi

Carne sua exutos artus, squallentiaq; ossa
Vidimus, & fœdo rosa ora dehiscere hiatu,
Ora, atq; exiles reddentia guttura voces.
Vt sępe aut cerasis, aut Phillidis arbore tristi
Vidisti pinguem ex vdis manare liquorem
Corticibus, mox in lentum durescere gummi.
Haud secus hac sub labe solet per corpora mucor
Diffluere: hinc demum in turpem concrescere callum.
Vnde aliquis ver ætatis, pulchramq; iuuentam
Suspirans, & membra oculis deformia toruis
Prospiciens, fœdosq; artus, turgentiaq; ora,
Sępe Deos, sæpe astra miser crudelia dixit.
Interea dulces somnos, noctisq; soporem
Omnia per terras animalia fessa trahebant:
Illis nulla quies aderat, sopor omnes in auras
Fugerat: ijs oriens ingrata Aurora rubebat:
Iis inimica dies, inimicaq; noctis imago.
Nulla Ceres illos, Bacchi non vlla iuuabant
Munera: non dulces epulæ, non copia rerum,
Non vrbis, non ruris opes, non vlla voluptas,
Quamuis sæpe amnes nitidos, iucundaq; tempe,
Et placidas summis quæsissent montibus auras.
Dijs etiam sparsæq; praces; incensaq; templis
Thura, & diuitibus decorata altaria donis:
Dij nullas audire preces, donis ue moueri.
Ipse ego Cænomanum memini, quà pinguia diues
Pascua Sebina præterfluit Ollius vnda,
Vidisse insignem IVVENEM, quo clarior alter
Non fuit, Ausonia nec fortunatior omni:
Vix pubescentis florebat vere iuuentę,
Diuitijs, proauisq; potens; & corpore pulchro:
Cui studia aut pernicis equi compescere cursum,
Aut galeam induere, & pictis splendescere in armis,
Aut iuuenile graui corpus durare palæstra,
Venatuq; feras agere, & pręuertere ceruos
Illum omnes Olliq; Deæ, Eridaniq; puellę
Optarunt, nemorumq; Deę, rurisq; puellę:
Omnes optatos suspirauere hymenęos.
Forsan & vltores superos neglecta vocauit
Non nequicquam aliqua, & votis pia numina monit.
Nam nimium fidentem animis, nec tanta timentem
Inuasit miserum labes, qua sęuior vsquam
Nulla fuit, nulla vnquam alijs spectabitur annis.
Paulatim ver id nitidum, flos ille iuuentæ
Disperijt, vis illa animi: tum squallida tabes
Artus (horrendum) miseros obduxit, & alte

Grandia

Grandia turgebant fœdis abſceſſibus oſſa.
Vlcera (proh diuùm pietatem) informia pulchros
Paſcebant oculos, & diæ lucis amorem,
Paſcebantq; acri corroſas vulnere nares.
Quo tandem infelix fato, poſt tempore paruo
Aetheris inuiſas auras, lucemq; reliquit.
Illum Alpes vicinæ, illum vaga flumina flerunt.
Illum omnes Olliq; Deę, Eridaniq; puellę
Fleuerunt, nemorumq; Deę, rurisq; puellę:
Sebinusq; alto gemitum lacus edidit amne.
Ergo hanc per miſeras terras Saturnus agebat
Peſtem atrox, nec ſęua minus crudelis & ipſe
Miſcebat Mauors, coniunctaq; fata ferebat.
Quippe lue hac naſcente putem ſimul omnia diras
Eumenidas ceciniſſe fera & crudelia nobis.
Tartareos etiam baratro dira omnia ab imo
Exciuiſſe lacus, Stygiaq; ab ſede laborem,
Peſtemq;, horribilemq; famem, bellumq;, necemq;.
Dij patrij, quorum Auſonia ſub numine, tuq;
Tu Latij Saturne pater, quid gens tua tantum
Eſt merita? an quicquam ſupereſt diriq; grauisq;,
Quod ſit inexhauſtum nobis? ecquod genus vſquam
Auerſum vſque adeo cęlum tulit? ipſa labores
Parthenope dic prima tuos, dic funera regum,
Et ſpolia, & prædas, captiuaque colla tuorum.
An ſtragem infandam memorem, ſparſumq; cruorem
Gallorumq;, Italùmq; pari diſcrimine, quum iam
Sanguineum, & defuncta virùm, defunctaq; equorum
Corpora voluentem, criſtasq; atq; arma trahentem
Eridanus pater acciperet rapido agmine Tarrum?
Te quoq; ſpumantem, & noſtrorum cęde tumentem
Abdua, non multo poſt tempore, te pater idem
Eridanus gremio infœlix ſuſcepit, & altùm
Indoluit tecum, & fluuio ſolatus amico eſt.
Auſonia infœlix, en quò diſcordia priſcam
Virtutem, & mundi imperium perduxit auitum.
Angulus anne tui eſt aliquis, qui barbara non ſit
Seruitia, & prędas, & triſtia funera paſſus?
Dicite vos, nullos ſoliti ſentire tumultus,
Vitiferi colles, quà flumine pulcher amœno
Erethenus fluit, & plenis lapſurus in ęquor
Cornibus, Euganeis properat ſe iungere lymphis.
O patria, ò longùm fœlix, longumq; quieta
Ante alias, patria ò diuùm ſanctiſſima tellus,
Diues opum, fœcunda viris, lętiſſima campis
Vberibus, rapidoq; Atheſi, & Benacide lympha,

Aerumnas

Aerumnas memorare tuas, summamq; malorum
Quis queat, & dictis nostros æquare dolores,
Et turpes ignominias, & barbara iussa?
Abde caput Benace, tuo & te conde sub amne;
Victrices nec iam Deus interlabere Lauros.
En etiam, ceu nos agerent crudelia nulla,
Nec lachrymæ, planctusue forent, en dura tot inter,
Spes Latij: spes & studiorum, & Palladis illa
Occidit: ereptum Musarum è dulcibus vlnis
Te miserum ante diem crudeli funere MARCE
ANTONI, ætatis primo sub flore cadentem
Vidimus extrema positum Benacide ripa,
Quam media inter saxa sonans sacra abluit vnda.
Te ripę fleuere Athesis, te uoce vocare
Auditæ per noctem vmbrę, manesq; Catulli,
Et patrios mulcere noua dulcedine lucos.
Tempestate illa Ausoniam Rex Gallus opimam
Vertebat bello, & Ligurem ditione premebat.
Parte alia, Cęsar ferro superabat & igni
Euganeos, placidumq; Silim, Carnumq; rebellem:
Et totum luctus Latium, mærorq; tenebat.

LIBER II.

NVNC age, quæ uitæ ratio, quę cura adhibenda
Perniciem aduersus tantam, quid tempore quoque
Conueniat (nostri quę pars est altera cœpti)
Expediam, & miranda hominum comperta docebo.
Quippe noua quum re attoniti, multa irrita primum
Tentassent, tamen angustis solertia maior
In rebus, crescensq; vsu experientia longo
Euicere: datumq; homini protendere longè
Auxilia, & certis pestem compescere vinclis,
Victorem & sese claras attollere in auras.
Credo equidem & quędam nobis diuinitus esse
Inuenta, ignaros fatis ducentibus ipsis.
Nam, quanqnam fera tempestas, & iniqua fuerunt
Sydera, non tamen omnino prȩsentia diuùm
Abfuit à nobis, placidi & clementia cœli.
Si morbum insolitum, si dura & tristia bella
Vidimus, & sparsos dominorum cęde penates,
Oppidaq;, incensasq; vrbes, subuersaq; regna,
Et templa, & raptis temerata altaria sacris:
Flumina deiectas si perrumpentia ripas
Euertere sata, & medijs nemora eruta in vndis,
Et pecora, & domini, correptaq; rura natarunt:

Obseditq; inimica ipsas penuria terras:
Hæc eadem tamen, hęc ętas (quod fata negarunt
Antiquis) totum potuit sulcare carinis
Id pelagi, immensum quod circuit Amphitrite.
Nec visum satis extremo ex Atlante repostos
Hesperidum penetrare sinus, Prassumq; sub Arcto
Inspectare alia, præruptaq; littora Rhapti,
Atq; Arabo aduehere, & Carmano ex ęquore merces,
Auroræ, sed itum in populos Titanidis vsque est
Supra Indum, Gangemq; supra, quà terminus olim
Catygare noti orbis erat: superata Cyambe,
Et dites ebeno, & fœlices macere syluę.
Deniq; & à nostro diuersum gentibus orbem,
Diuersum cœlo, & clarum maioribus astris
Remigio audaci attigimus ducentibus & Dijs.
Vidimus & vatem egregium, cui pulchra canenti
Parthenope, placidusq; cauo Sebethus ab antro
Plauserunt, vmbræque sacri manesque Maronis,
Qui magnos stellarum orbes cantauit, & hortos
Hesperidum, cœlique omnes variabilis oras.
Te vero vt taceam, atque alios, quos fama futura
Post mutos cineres, quos & venientia sæcla
Antiquis conferre volent, at BEMBE tacendus
Inter dona Deùm nobis data non erit vnquam
Magnanimus LEO, quo Latium, quo maxima Roma
Attollit caput alta, paterquè ex aggere Tybris
Assurgit, Romęquè fremens gratatur ouanti.
Cuius ab auspicijs iam nunc mala sydera mundo
Cessere, & lęto regnat iam Iuppiter orbe,
Puraquè pacatum diffundit lumina cœlum.
Vnus, qui ęrumnas post tot, longosquè labores
Dulcia iam profugas reuocauit ad ocia Musas,
Et leges Latio antiquas, rectumquè piumquè
Restituit: qui iusta animo iam concipit arma
Pro re Romana, pro religione Deorum.
Vnde etiam Euphrates, etiam latè ostia Nili,
Et tantum Euxini nomen tremit vnda refusi,
Atque Aegęa suos confugit Doris in Isthmos.
Ergo, alij dum tanta canent, dumquè illius acta
Inclyta component, dum fortè accingeris & tu
Condere, & ęternis victurum intexere chartis,
Nos, quos fata vocant haud tanta ad munera, lusus
Inceptos, quantum tenuis fert Musa, sequamur.
Principio, quoniam affecti non sanguinis vna
Est ratio, tibi sit morbo spes maior in illo,
Sanguine qui insedit puro: verum, quibus atra

Bile tument, ſpiſſoquè reſultant ſanguine venę,
Maior in ijs labor eſt, peſtisquè tenacius hęret.
Quare operæprecium eſt validis atq; acribus uti
Omnibus hos contra, miſeris nec parcere membris.
Quinetiam meliora ſibi promittere cuncta
Ille poteſt, qui principijs nouiſſe ſub ipſis
Serpentem tacite valuit per viſcera labem.
Nanque, vbi paſta diu, vires per pabula longa
Auxerit, & iam ſe vitium firmauerit intra,
Heu quanto tibi libertas ſperanda labore eſt.
Ergo omnem impendes operam te opponere paruis
Principijs, memoriquè animo hęc pręcepta reconde.
In primis ego non omni te aſſueſcere cęlo
Exhorter: fuge perpetuo quod flatur ab Auſtro,
Quod cęno, immundæquè graue eſt ſudore paludis.
Protenti potius campi mihi liber & agri
Tractus, & apricis placeant in collibus aurę,
Et molles Zephyri, pulſusquè Aquilonibus aer.
Hic (iubeo) tibi nulla quies, nulla otia ſunto.
Rumpe moras, agita aſſiduis venatibus apros
Impiger, aſſiduis agita venatibus vrſos.
Nec tibi ſit labor aerij curſu ardua montis
Vincenti, rapidum in valles deflectere ceruum,
Et longa luſtrare altos indagine ſaltus.
Vidi ego ſępe malum, qui iam ſudoribus omne
Finiſſet, ſyluisquè luem liquiſſet in altis.
Sed nec turpe puta dextram ſummittere aratro,
Et longum trahere incuruo ſub vomere ſulcum:
Nèue bidente ſolum, & duras proſcindere glebas,
Et valida aeriam quercum exturbare bipenni,
Atque imis altam eruere ab radicibus ornum.
Quinetiam, exercere domi quo te quoq; poſſis,
Paruam mane pilam verſa mihi, veſpere verſa,
Et ſaltu, & dura potes exudare palęſtra.
Vince malum: nec te fallat, quòd deſidis oci
Aſſidue deſiderium, lectiquè ſequetur.
Tu lecto ne crede, graui ne crede ſopori.
His alitur vitium, & placidæ ſub imagine pacis
Decipit, è dupliciquè trahit ſomenta quiete.
Necnon interea effugito, quę triſtia mentem
Sollicitant: procul eſſe iube curasquè, metumquè
Pallentem, vltricesquè iras, omnemquè Mineruæ
Addictum ſtudijs animum, ſed carmina, ſed te
Delectent iuuenumquè chori, mixtęquè puellæ.
Parce tamen Veneri, mollesquè ante omnia uita
Concubitus, nihil eſt nocuum magis: odit & ipſa

Pulchra

Pulchra Venus, teneræ contagem odere puellę.
Quod sequitur, victus ratio tibi maxima habenda est.
Nec sit cura tibi, nèue obseruantia maior.
Principio quoscunque amnes, quascunque paludes,
Quosq; lacus liquidi pascunt, quosq; ęquora, pisces
Omne genus procul amoueo. sunt, quos tamen usus
Liberius, quum res cogit, concedere possit.
Omnibus his est alba caro, non dura tenaxq;,
Quos petræ & fluuiorum aduersa marisq; fatigant.
Tales nant pelago phycides, rutilęq; per undas
Auratæ, gobijq;, & amantes saxea percę.
Talis dulcifluùm fluuiorum scarus ad ora
Solus saxa inter depastas ruminat herbas.
Sed neq;, quæ stagnis volucres, quæq; amnibus altis
Degere amant, liquidisq; cibum perquirere in undis,
Laudarim: tibi pinguis anas, tibi crudior anser
Vitetur, potiusq; vigil Capitolia seruet:
Viteturq; graui coturnix tarda sagina.
Tu teneros lactes, tu pandę abdomina porcę,
Porcę heu terga fuge, & lumbis ne vescere aprinis,
Venatu quamuis toties confeceris apros.
Quin neq; te crudus cucumis, non tubera captent,
Nèue famem cinara, bulbisue salacibus exple.
Non placeat mihi lactis amor, non usus aceti,
Non fumosa mero spumantia pocula Baccho,
Qualia Cyrnęi colles, campiq; Falerni,
Et Pucinus ager mittunt: aut qualia nostris
Rhetica dat paruo de collibus vua racemo.
Nempe Sabina magis placeant, dilutaq; tellus
Quæ tulit, & multo domuerunt Naiades amne.
At, tibi si ex horto victus, mensæq; Deorum
Sunt animo, atq; olerum simplex & inempta voluptas,
Non mentę virides, non lęta sisymbria desunt,
Intybaq;, & toto florentes frigore sonchi,
Et sia fontanis semper gaudentia riuis,
Et thymbrę suaues, & odoriferę calaminthę:
Lęta meliphylla, & riguo buglossus ab horto
Carpantur, plenisq; ferax erucula palmis,
Atq; olus, atq; rumex, & falsi gramina chrithmi.
Ipsa lupum dumeta ferent: hinc collige primos
Asparagos, albæ asparagos hinc collige vitis,
Quum nondum explicuit ramos, umbracula nondum
Texuit, & virides iussit pendere corymbos.
Singula sed longum est, nec percensere necesse,
Iamq; aliud vocor ad munus, iuuat in noua Musas
Naturę nemora Aonijs deducere ab umbris:

Vnde mihi si non è lauro intexere fronti
Serta volent, tantaq; caput cinxisse corona,
At saltem obseruata hominum tot millia, dignum
Censuerint querna redimiri tempora fronde.
Vere nouo, si quem morbus tenet, aut & in ipso
Autumno, si firma ætas, si sanguis abundat,
Regalem, mediamùe lacerti incidere venam
Proderit, atque extra fœdatum haurire cruorem.
Præterea, quocunque habeat te tempore pestis,
Corruptum humorem, & contagem educere turpem
Ne pigeat, faciliq; luem deponere ab aluo:
Ante tamen ducenda para: concreta resolue,
Et crassa attenua, & lentore tenacia frange.
Ergo Coryciumq; thymum sit cura, thymumq;
Pamphylium, thymbræ similis qui durior exit,
Prima tibi coxisse, lupiq; volubile gramen,
Fœniculumq;, apiumq;, & amari germina capni.
His polyporum hirtos imitata filicula cirros
Additur, & Lymphis tangi renuens adiantus:
His sterile asplenum, his pictam phyllitida iunge:
Quorum vbi decoctum permultis ante diebus
Ebiberis, crudumq; humorem incoxeris omnem,
Tum scilla medicare acri, & colocynthide amara,
Helleboroq; graui, necnon quæ in littore surgens,
Quà ludit maris vnda, ter euariata colorem,
Ter flores mutata die rem nomine signat,
Herba potens radice, suum cui zinziber adde:
Adde etiam anguineum cucumin, Nabathæaq; thura,
Myrrhamq;, bdelenq;, hammoniaciq; liquorem,
Et lachrymam panaceam, & dulci colchica bulbo.
His actis, si fortè tibi frigentia corda
Et molles animi fuerint, nec acerba placebit
In primis tentare, breuiq; extinguere pestem,
Sed placidis agere, & per tempora lenibus vti,
Tum superest tibi cura animum ad fomenta relicta
Vertere, contagisq; ad tenuia semina cæca,
Illa quidem consueta modis inserpere miris.
Profuerint igitur, quæq; exiccantia, quæq;
Marcori resinosa solent obsistere putri.
Tales sunt myrrhæ lachrymæ, sunt talia thura,
Cedrusq;, aspalatusq:, immortalisq; cupressus,
Et bene cum calamo spirans redolente cyperus.
Ergo nec desint casiæ, nec desit amomum,
Macèrue, agalocumùe tibi, nec cinnama odora.
Est etiam in pratis illud, iuxtaq; paludes
Scordion, omnigenis quod tantum obstare venenis,

Contagiq; solet, paruo quærenda labore
Herba tibi: viret ipsa comis imitata chamædrym,
Flore rubens, referensq; alli cum voce saporem.
Aurora nascente huius frondemq; comantem
Radicesq; coque, atque haustu te prolue largo.
Sed neque carminibus neglecta silebere nostris
Hesperidum decus, & Medarum gloria citre
Syluarum: si fortè sacris cantata poetis
Parte quoque hac medicam non dedignabere Musam.
Sic tibi sit semper viridis coma, semper opaca,
Semper flore nouo redolens: sic semper honesta
Per viridem pomis syluam pendentibus aureis.
Ergo, vbi nitendum est cæcis te opponere morbi
Seminibus, vi mira arbor cithereia præstat.
Quippe illam Citherea, suum dum plorat Adonim,
Munere donauit multo, & virtutibus auxit.
Quorundam inuentum est, vitrei intra concaua vasis,
Cui collum oblongum est, venter turgescit in orbem,
Aut hederæ folia, aut Ida mittente maniplos
Dictamni, Illyricàmue irim, Rhamnìue nigrantem
Radicem, aut inulas coquere: in sublime solutus
Effertur vapor, & tenuis vacua omnia complet.
Ast, vbi frigenti occursauit ab aëre vitro,
Cogitur, & rorem liquidus densatur in vdum,
Decurritq; vagis per aperta canalia riuis.
Destillantis aquæ cyathum sub lumina prima
Luciferi potare iubent, stratisq; parare
Sudorem: nec certe abre: vis vtilis olli est
Relliquias morbi tenues dispergere in auras.
Interea, si membra dolor conuulsa malignus
Torqueat, œsypo propterea lenire dolorem,
Mastichinoq; oleo: lentum quibus anseris vnguen,
Emulsumq; potes lini de semine mucum,
Narcissumq;, inulamq;, liquentiaq; addere mella,
Coryciumq; crocum & vilem componere amurcam.
At, fauces atq; ora malus si eroserit herpes,
Tange nitro, & viridi medicata ærugine lympha.
Semina inure mala, & serpentem interfice pestem.
Verum ipsos ope non alia consumere acbores,
Vrentum quàm vi, poteris, quibus addere debes
Pingue aliquid, quod secum intus siccantia portet.
Hæc eadem, & miseros artus si qua vlcera pascunt,
Tollere, concretosq; valebunt soluere callos.
Si vero aut hæc nequicquam tentasse videbis,
Aut vires animiq; ualent ad fortia quæq;,
Nec differre cupis, quin te committere acerbis

Festines,

Festines, diramq; breui consumere pestem,
Hinc alia inuenta expediam, quæ tristia quanto
Sunt magis, hoc tanto citius finire labores
Aerumnasq; mali poterunt: quippe effera labes
Inter prima tenax, & multo fomite viuax
Nedum se haud vinci placidis & mitibus, atnec
Tractari sinit, & mansuescere dura repugnat.
Sunt igitur styracem in primis qui, cinnabarimq;
Et minium, & stymmi agglomerant, & thura minuta,
Quorum suffitu pertingunt corpus acerbo,
Absummuntq; luem miseram, & contagia dira.
At uero & partim durum est medicamen & acre,
Partim etiam fallax, quo fau ibus angit in ipsis
Spiritus, eluctansq; animam vix continet ægram.
Quo circa totum ad corpus nemo audeat vti
Iudice me: certis fortasse erit vtile membris,
Quæ Papulæ informes, Chironiaq; vlcera pascunt.
Argento melius persoluunt omnia uiuo
Pars maior: miranda etenim vis insita in illo est:
Siue quòd id natum est subitò frigusq; caloremq;
Excipere, unde in se nostrum citò contrahit ignem,
Quodq; est condensum, humores dissoluit, agitq;
Fortius, vt candens ferrum flamma acrius urit:
Siue acres, unde id constat compagine mira,
Particulæ nexuq; suo vinclisq; solutæ
Introrsum, ut potuere seorsum in corpora ferri,
Colliquant concreta, & semina pestis inurunt.
Siue aliam uim fata illi, & natura dedere;
Cuius & inuentum medicamen munere Diuùm
Digressus referam. quis enim admiranda Deorum
Munera prætereat? Syriæ nam fortè sub altis
Vallibus, umbrosi nemora inter glauca salicti,
Callirhoë qua fonte sonans decurrit amœno,
Fama est cultorem Dijs sacri agrestibus horti,
Cultorem nemorum, sectatoremq; ferarum,
Ilcea labe grauem tanta, dum molle cyperum,
Et casiam, & syluam late fragrantis amomi
Irrigat, hæc orasse Deos, & talia fatum.
Dij, quos ipse diu colui, tuq; optima tristes
Callirhoë, quæ sancta soles depellere morbos,
Cui nuper ramosa ferens ego cornua cerui
Aëria victor fixi capita horrida quercu:
Dij mihi crudelem misero si tollere pestem
Hanc dabitis, quæ me afflictat noctesq; diesq;,
Ipse ego purpureas, ipse albas veris & horti
Primitias, uobis uiolas, ego lilia uobis

Alba legam, primasq; rosas, & primosq; hiacynthos,
Vestraq; odoratis onerabo altaria sertis.
Gramen erat iuxtà viridans, Sic fatus, vt æstu
Fessus erat, viridi desedit graminis herba.
Hic Dea, vicino quæ sese fonte lauabat,
Callirhoë liquido ex antro per lubrica musco
Saxa fluens, iuueni dulci blandita susurro,
Lethæum immisit somnum, sparsitq; sopore
Graminea in ripa, & salicum nemus inter opacum:
Atque illi visa est sacro se flumine tollens
In somnis coràm esse, pia & sic voce locuta.
Ilceu in extrema Dijs tandem audite labore
Cura mei, tibi nulla salus, quacunq; videt Sol,
Speranda est terram magnam super. hoc tibi pœnæ
Dat Triuia, & precibus Triuiæ exoratus Apollo,
Ob sacrum iaculo percussum ad flumina ceruum,
Et nostris affixa tibi capita horrida truncis.
Nam, postquam illa feram exanimem per gramina vidit
Abscisso capite, & sacro sparsa arua cruore,
Omnibus ingemuit syluis, dirumq; precata est
Authori. oranti Latous tanta sorori
Affuit, & pestem misero immisere nefandam
Durus vterque tibi: quin & quacunque videt Sol,
Interdixit opem: quare tellure sub ima,
Si qua salus superest, cæca sub nocte petenda est.
Est specus arboribus tectum, atque horrore verendum
Vicina sub rupe, Iouis quà plurima sylua
Accubat, & raucum reddit coma cedria murmur.
Huc, vbi se primis aurora emittet ab vndis,
Ire para, & nigrantem ipsis in faucibus agnam
Mactato supplex, atque Ops tibi maxima, dic, hanc,
Dic, ferio. nigram tum Noctem, vmbrasq; silentes,
Vmbrarumq; Deos, ignotaq; numina Nymphas
Et Thia venerare, atræ & nidore Cupressi.
Hic tibi narranti causam, auxiliumq; vocanti
Haud aberit Dea, quæ cæcę in penetralia terræ
Deducat te sancta, & opem tibi sedula præstet.
Surge age, nec vani speciem tibi concipe somni.
Illa ego sum, quæ culta vago per pinguia fonte
Dilabor, Dea vicinis tibi cognita ab vndis.
Sic ait, & se cæruleo cita condidit amne,
Ille autem, vt placidus cessit sopor, omnia lętus
Accipit, & Nympham precibus veneratur amicam.
O sequor, ò quocunque vocas pulcherrima fontis
Vicini Dea Callirhoë. Tum, postera primum
Exurgens aurora, suos vbi protulit ortus,

Monstratum Iouis in sylua sub rupibus altis
Antrum ingens, petit, & nigrantem tergora primo
Vestibulo sistit pecudem, magnaq; trementem
Mactat Opi: tibiq;, inquit, ego hanc Ops maxima macto.
Tum Noctem, Noctisq; Deas, ignota precatur
Numina. iamq; simul Thian, atramq; Cupressum
Vrebat, quum vox terræ reuoluta cauernis
Longe audita sacras Nympharum perculit aures:
Nympharum, quibus æra solo sunt condita curæ.
Extemplo commotæ omnes, ac cœpta reponunt,
Sulphureos forte vt latices, & flumina viui
Argenti, mox, vnde nitens concresceret aurum,
Tractabant, gelidoq; premente fonte coquebant.
Centum ignis spissi radios, centum ætheris vsti,
Bis centum concretorum terræq; marisq;
Miscuerant, nostros fugientia semina visus.
At Lipare, Lipare, argenti cui semina & auri
Cura data, & sacrum flammis adolere bitumen,
Continuò obscuræ latebrosa per auia terræ
Ilcea adit, firmansq; animum sic incipit ipsa.
Ilceu (namque tuum nec nomen, nec mihi labes
Ignota est, nec, quid venias) iam corde timorem
Exsue, nequidquam non te huc carißima mittit
Callyrhoë: tibi parta salus tellure sub ima est.
Tolle animos, & me per opaca silentia terræ
Insequere: ipsa adero, & præsenti numine ducam.
Sic ait, & se antro gradiens præmittit opaco.
Ille subit, magnos terræ miratus hiatus,
Squallentesq; situ æterno, & sine lumine vastas
Speluncas, terramq; meantia flumina subter.
Tum Lipare: hoc quodcunque patet, quam maxima terra est:
Hunc totum sine luce globum, loca subdita nocti
Dij habitant: imas retinet Proserpina sedes,
Flumina supremas, quæ sacris concita ab antris
In mare per latas abeunt resonantia terras.
In medio dites Nymphæ, genera vnde metalli,
Aerisq;, argentique, auriq; nitentis origo:
Quarum ego nunc ad te miserans ipsa vna sororum
Aduenio, illa ego, quæ venas per montis hiantes,
Callirhoæ haud ignota tuæ, fumantia mitto
Sulphura. sic ibant terra & caligine tecti.
Iamq; exaudiri crepitantes sulphure flammæ,
Conclusiq; ignes, stridentiaq; æra caminis.
Hæc regio est late, varijs vbi fœta metallis,
Virgo ait, est tellus: quorum vos tanta cupido
Exercet, superas celi qui cernitis auras.

Hæc loca mille Deæ cæcis habitamus in antris,
Nocte Deæ & Tellure satæ, quis munera mille,
Mille artes. studium est alijs deducere riuos,
Scintillas alijs rimari, & sparsa per omnem
Semina tellurem flammarum, ignisq; corusci.
Materiam miscent aliæ, massamq; coërcent
Obicibus, multa & gelidarum inspergine aquarum.
Non procul eruptis fumantia tecta caminis
Aetnæi Cyclopes habent, versantq; coquuntque
Vulcano stridente, atque æra sonantia cudunt.
Læua hæc abstrusum per iter via ducit ad illos.
Dextera sed sacri fluuij te sistet ad vndam,
Argento fluitantem vndam, viuoq; metallo,
Vnde salus speranda. & iam aurea tecta subibant,
Rotantesq; domos spodijs, fuligineq; atra
Speluncas varie obductas, & sulphure glauco.
Iamq; lacus late vndantes, liquidoq; fluentes
Argento iuxta astabant, ripasq; tenebant.
Hic tibi tantorum requies inuenta laborum,
Subsequitur Lipare, postquam ter flumine viuo
Perfusus, sacra vitium omne reliqueris vnda.
Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super, inuentum toto ter corpore lustrat
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna
Exutos artus, pestemq; sub amne relictam.
Ergo age, quum primum cœli te purior aer
Accipiet, nitidamq; diem, Solemq; videbis,
Sacra para, & castam supplex venerare Dianam,
Indigenasq; Deos, & numina fontis amici.
Sic virgo, & iuuenem tanto pro munere grates
Soluentem è nocte ætherias educit in oras,
Dimittitq; alacrem, atque optata in lumina reddit.
Accepit noua fama fidem, populosq; per omnes
Prodijt haud fallax medicamen: cœptaq; primum
Misceri argento fluitanti axungia porcæ.
Mox etiam Oriciæ simul adiuncta est terebinthi,
Et laricis resina aeriæ. sunt, qui vnguen equinum
Vrsinùmve adhibent, bdelæ, cedriq; liquorem.
Nonnulli & myrrhæ guttas, & mascula thura
Adijciunt, miniumq; rubens, & sulphura viua.
Haud vero mihi displiceat, componere si quem
Trita melampodia, atque arentem iuuerit irim,
Galbanaq;, & lasser graue olens, oleumq; salubre
Lentisci, atque oleum haud experti sulphuris ignem.
His igitur totum oblinere, atque obducere corpus

Ne obscęnum, ne turpe puta: per talia morbus
Tollitur, & nihil esse potest obscęnius ipso.
Parce tamen capiti, & præcordia mollia vita.
Tum super & vittas astringe, & stuppea necte
Vellera; dein stratis tegmento imponere multo,
Dum sudes, fœdæq; fluant per corpora guttæ.
Hæc tibi bis quinis satis est iterasse diebus.
Durum erit: at, quicquid poscat res ipsa, ferendum est.
Aude animis. tibi certa salus stans limine in ipso
Signa dabit: liquefacta mali excrementa videbis
Assidue sputo immundo fluitare per ora,
Et largum ante pedes tabi mirabere flumen.
Ora tamen fœda erodent vlcuscula: quę tu
Lacte foue, & cocto citini viridisq; ligustri.
Tempore non alio generosi pocula Bacchi
Annuerim sumenda tibi, purumq; Falernum,
Et Chia, & pateris spumantia Rhetica largis.
Sed iam age vicinæ victor gratare saluti:
Vltima adest tibi cura, eadem & placidissima, corpus
Abluere, & lustrare artus, ac membra piare
Stœchade, amaracinisq; comis, & rore marino,
Verbenaq; sacra, & bene olentibus heracleis.

LIBER III.

SED iam me nemora alterius fęlicia mundi,
Externiq; vocant saltus: longe assonat æquor
Herculeas vltra metas, & littora longe
Applaudunt semota. mihi nunc magna Deorum
Munera, & ignoto deuecta ex orbe canenda,
Sancta arbos, quæ sola modum requiemq; dolori,
Et finem dedit ærumnis. age diua beatum
Vraniæ venerare nemus, crinesq; reuinctam
Fronde noua, iuuet in medica procedere palla
Per Latium, & sanctos populis ostendere ramos:
Et iuuet haud vnquam nostrorum ætate parentum
Visa prius, nullìue vnquam memorata referre.
Vnde aliquis forsan nouitatis imagine mira
Captus, & heroas, & grandia dicere facta
Assuetus, canat auspicijs maioribus ausas
Oceani intacti tentare pericula puppes.
Nec non & terras varias, & flumina, & vrbes,
Et varias memoret gentes, & monstra reperta:
Dimensasquè plagas, altoquè orientia cœlo
Sydera, & insignem stellis maioribus Arcton.
Nec taceat noua bella, omnemquè illata per orbem

Signa nouum, & positas leges, & nomina nostra.
Et canat (auditum quod vix venientia credant
Sæcula) quodcunque Oceani complectitur æquor
Ingens, omne, vna obitum mensumq; carina.
Fœlix cui tantum dederit Deus. at mihi vires
Arboris vnius satis est, vsumq; referre:
Et quo inuenta modo fuerit, nostrasq; sub auras
Aduena per tantum pelagi peruenerit æquor.
Oceano in magno, ardenti sub sydere Cancri,
Sol vbi se nobis media iam nocte recondit,
Hac ignota tenus, tractu iacet insula longo:
Hispanam gens inuentrix cognomine dixit:
Auri terra ferax: sed longe ditior vna
Arbore, voce vocant patrij sermonis Hyacum.
Ipsa teres, ingensq; ingentem vertice ab alto
Diffundit semper viridem, semperq; comantem
Arbuteis syluam folijs: nux parua, sed acris
Dependet ramis, & plurima frondibus hæret.
Materia indomita est, duro & penè æmula ferro
Robora, quæ resinam sudant incensa tenacem.
Dissectæ color haud simplex. in cortice lauri
Exteriore viret leuor, pars altera pallet
Buxea: at interior nigro suffusca colore est,
Inglandemq;, ebenumq; inter. quod si inde ruberet,
Iam poterat varijs æquare coloribus irim.
Hanc gens illa colit, studioq; educere multo
Nititur: hac late colles campiq; patentes,
Hac omnis vestitur ager: nec sanctius illis
Est quicquam, aut potiore vsu: quippe omnis in illa
Spes iacet hanc contra pestem, quæ cœlitus illic
Perpetua est. validos abiecto cortice ramos
Multa vi tundunt, aut in segmenta minuta
Elimant, puroq; scobes in fonte reponunt,
Dum bibulas noctemq; diemq; emaceret humor.
Inde coquunt: nec non illos ea cura fatigat,
Vulcano ne fortè furens erumpat aquæ vis,
Et superundantem spumam proiectet in ignes.
Spuma quippe linunt, si quicquam è corpore toto
Abscedit, si quicquam ægros depascitur artus.
Dimidia absumpta, superest quodcunque, reponunt,
Diuini laticis. quin & segmenta relicta
Rursus, vt ante, coquunt, addentes suaue liquens mel.
Scilicet hunc vnum mensis accedere potum
Et lex ipsa iubet gentis, mandatq; sacerdos.
Seruatum at laticem, & decocti pocula primi
Bina die quaq; assumunt, quum surgit ab ortu

Lucifer,

Lucifer, & sero egreditur quum Vesper olympo.
Nec prius absistunt potu, quàm menstrua cursum
Luna suum, & totum peragrans perfecerit orbem,
Fraternasq; iterum conuenerit ęmula bigas.
Interea cæcis sese penetralibus abdunt,
Quò neque vis venti, non halitus aeris vllus
Insinuet sese, & gelidis afflatibus obsit.
Quid mirandum ęquè memorem super omnia victum
Quàm tenuem, quàm magna sibi ieiunia poscant?
Quippe solet satis esse, ipsum dum corpus alatur:
Dum superet vita, & tantum ne membra fatiscant.
Ne tamen ah ne tanta time, sacer ilicet haustus
Ille modo ambrosiæ, vires reficitq; fouetq;,
Inq; occulta gerit ieiunis pabula membris.
Nectare ab epoto binas, non amplius, horas
Imponunt sese stratis, medicamen vt intro
Largè eat, & calido sudorem è corpore ducat.
Interea vacuas pestis vanescit in auras:
Et (dictu mirum) apparet iam pustula nulla:
Iamq; nomæ cessere omnes, iam fortia liquit
Membra dolor, primoq; redit cum flore iuuenta:
Et iam Luna suum remeans noua circuit orbem.
Quis Deus hos illis populis monstrauerit vsus:
Qui demum & nobis casus, aut fata tulere
Hos ipsos: vnde & sacræ data copia syluæ,
Nunc referam. Missæ quęsitum abscondita Nerei
Aequora, in occasum, Solisq; cubilia, pinus
Littoribus longe patrijs, Calpeq; relictis
Ibant Oceano in magno, pontumq; secabant,
Ignaręq; vię, & longis erroribus actæ.
Quas circum innumerę properantes gurgite ab omni
Ignoti noua monstra maris Nereides vdæ
Adnabant, celsas miratę currere puppes,
Salsa super pictis volitantes æquora velis.
Nox erat, & puro fulgebat ab ęthere Luna,
Lumina diffundens tremuli per marmora ponti,
Magnanimus quum tanta heros ad munera fatis
Delectus, dux errantis per cærula claßis;
Luna, ait, ò pelagi cui regna hęc humida parent,
Quæ bis ab aurata curuasti cornua fronte,
Curua bis explesti, nobis errantibus ex quo
Non vlla apparet tellus, ad littora tandem
Aspicere, & dudum speratos tangere portus,
Noctis honos, cœlique decus Latonia virgo.
Audijt orantem Phœbe, delapsaq; ab alto
Aethere, se in faciem mutat, Nereia quali

Cymothoe,

Cymothoe, Clothoquè natant, iuxtaquè carinam
Astitit, & summo pariter nans ęquore fatur:
Ne nostræ dubitate rates, lux crastina terras
Ostendet, fidoquè dabit succedere portu.
Sed vos littoribus primis ne insistite: nanquè
Vltra fata vocant. medio magna insula ponto
Est Ophyre, huc iter est vobis, hic debita sedes
Imperijquè caput. simul hæc effata, carinam
mpulit: illa leui cita dissecat æquora cursu.
Aspirant faciles aurę, & iam clarus ab vndis
Surgebat Titan, humiles quum surgere colles
Vmbrosi procul, & propior iam terra videri
Incipit. acclamant nautę, terramquè salutant,
Terram exoptatam. tum portu & littore amicè
Excepti, dijs vota pijs in littore soluunt.
Quassatasquè rates, defessaquè corpora curant.
Inde, vbi quarta dies pelago, crepitansquè vocauit
Vela Notus, remis insurgitur, altaquè rursum
Corripiunt maria, & lęti freta cęrula sulcant.
Linquitur incerto fluitans Anthylia ponto,
Atque Hagia, atque alta Ammerie, execrataquè tellus
Cannibalum, & ripa Gyane nemorosa virenti.
Protinus innumerę panduntur turribus altis
Insulę Oceano in vasto, quas inter opacis
Vndantem syluis vnam, cursuquè sonantem
Fluminis aspiciunt, magno qui spumeus alueo
In mare fulgentes auro subuectat arenas.
Huius in ora placet pronas appellere puppes.
Inuitant nemora, & dulce è flumine lymphę.
Iamquè solo viridante alacres, ripaquè potiti
In primis terram ignotam, Nymphasquè salutant
Indigenas, Geniumq; loci, teque aurifer amnis,
Quisquis in ora maris nitida perlaberis vnda.
Tum duram Cererem, & patrij carchesia Bacchi
Aggere in herboso expediunt: dein quærere, si qui
Mortales habitent: pars fuluam fluminis vndam
Mirari, mixtamque auro disquirere arenam.
Fortè per vmbrosos syluarum plurima ramos
Assiduè volitabat auis, quę picta nitentes
Cæruleo pennas, rostro variata rubenti
Ibat natiuo secura per auia luco.
Has iuuenum manus vt syluas videre per altas,
Continuo caua terrificis horrentia bombis
Aera, & flammiferum tormenta imitantia fulmen
Corripiunt, Vulcane tuum, dum Theutonas armas,
Inuentum, dum tela Iouis mortalibus affers.

Nec

Nec mora, signantes certam sibi quisque volucrem,
Inclusam, salicum cineres, sulphurque, nitrumquè,
Materiam accendunt seruata in reste fauilla.
Fomite correpto diffusa repente furit vis
Ignea circunsepta, simulque cita obice rupto
Intrusam impellit glandem: volat illa per auras
Stridula: & exanimes passim per prata iacebant
Deiectæ volucres: magno micat ignibus aer
Cum tonitru, quo sylua omnis, ripæque recuruę,
Et percußa imo sonuerunt ęquora fundo.
Pars auium nemus in densum conterrita, & altos
Se recipit scopulos: quorum de uertice summo
Horrendum vna canit (dictu mirabile) & aures
Terrificis implet dictis, ac talibus infit.
Qui Solis violatis aues, sacrasquè uolantes,
Hesperij, nunc vos, quæ magnus cantat Apollo,
Accipite, & nostro vobis quę nunciat ore.
Vos quanquam ignari, longum quæsita, secundis
Tandem parta Ophyrę tetigistis littora ventis.
Sed non ante nouas dabitur summittere terras,
Et longa populos in libertate quietos,
Molirique vrbes, ritusquè ac sacra nouare,
Quàm vos infandos pelagi terręquè labores
Perpessi, diuersa hominum post prelia, multi
Mortua in externa tumuletis corpora terra.
Nauibus amissis pauci patria arua petetis,
Frustra alij socios quęretis magna remensi
Aequora: nec nostro deerunt Cyclopes in orbe.
Ipsa inter sese vestras discordia puppes
In rabiem ferrumque trahet: nec sera manet uos
Illa dies, fœdi ignoto quum corpora morbo
Auxilium sylua miseri poscetis ab ista,
Donec pęniteat scelerum. nec plura loquuta
Horrendum stridens densis sese abdidit vmbris.
Ollis ossa rigor subitus percurrit, & omnis
Palluit, ac gelida fugit formidine sanguis.
Tum vero sacras volucres, diuosquè precati,
In primis Solem, & sanctum seruantia lucum
Numina supplicibus venerantur agrestia votis:
Pacem orant, rursumq; Ophyren, fluuiumq; salutant.
Interea è syluis nigrum genus ora comasque,
Ad naues noua turba virùm concurrit inermis,
Pectora nudi omnes, euincti frondibus omnes
Paciferis: tanta qui celsas mole carinas
Mirati, vestesq; virùm, fulgentiaq; arma,
Vix satis expleri possunt: & ab ęthere missi

Siue homines, siue heroes sint, siue Deorum
Numina, adorantum ritu, precibusquè salutant:
Ante alios ipsum regem, cui munera lęta,
E ripis collectum aurum, & cerealia dona,
Et patrios fructus, & mella liquentia portant,
Vestibus ipsi etiam nostris, & munere multo
Donati, exceptiquè mero noua gaudia miscent.
Non aliter, quàm si mensis, dapibusquè Deorum
Mortalis quisquam adscitus, fœlixquè futurus
Hauriat ęternum, cęlestia pocula, nectar.
Ergo, vbi amicitię securos fœdere vtrinque
Firmauere animos, habita & commercia gentis,
Ipsi inter sese reges in littore lęti
Complexu iungunt dextras, & fœdera firmant.
Alter gossipio tenui pectusquè femurquè
Præcinctus, viridi limbum pingente smaragdo,
Ora niger: iaculo armatur cui dextera acuto,
Squamosi spolium sustentat lęua draconis.
Alter at intexto lęnam circundatus auro,
Quam subter rutila arma micant, capiti ęrea cassis
Insidet, & pictę volitant in vertice cristæ:
Fulgenti ex auro torques cui candida colla
Cingunt, atque ensis lateri dependet Iberus.
Et iam commixti populi, hospitioquè recepti,
Hi tectis domibusquè, altis in nauibus illi,
Lætitia ludisquè dies per pocula ducunt.
Fortè loco lux festa aderat, Soliquè parabant
Vltori facere vmbroso sacra annua loco.
Hesperiæquè, Ophyręquè manus conuenerat omnis.
Hic conualle caua, ripę viridantis in herba,
Selectorum ingens numerus, matresq; viriquè
Confusi, plebs atque patres, pueriquè senesquè
Astabant, animis tristes, & corpora fędi,
Squallentes crustis omnes, taboque fluentes:
Quos circunfusos albenti in veste sacerdos
Pura lustrat aqua, & ramo frondentis Hyaci.
Tum niueum ante aras cędit de more iuuencum,
Et iuxta positum pastorem sanguine cęsi
Respergit, pateraque rigat: Soliquè potenti
Ad numeros pęana canit: nec cętera turba
Non sequitur, mactantque sues, mactantque bidentes,
Visceribusque veru tostis epulantur in herba.
Obstupuit gens Europę ritusque sacrorum,
Contagemque alio non vsquam tempore visam.
At dux multa animo tacitus secum ipse volutans,
Hic erat ille, inquit, morbus, (Dij auertite casum)

Ignotum

Ignotum interpres Phœbi quem dira canebat.
Tum regem indigenam, (vt sermo fandiq; facultas
Iam communis erat) cui sint solennia Diuûm,
Scitatur: quid tanta astet conualle sub alta
Languentum miseranda manus: quid pastor ad aras
Sacra inter, cęsi respersus sanguine tauri.
Quem contra, Hesperię ò heros fortissime pubis,
Rex ait, hi gentis ritus, hęc sacra quotannis
Vltori de more Deo celebramus: origo
Antiqua est, veteresq; patrum fecere parentes:
Quòd si externorum mores, hominumq; labores
Audiuisse iuuat, primęua ab origine causam
Sacrorum, & pestis miserę primordia pandam.
Forsitan Atlantis vestras peruenit ad aures
Nomen, & ex illo generis longo ordine ducti.
Hac & nos, longa serie, de stirpe profecti
Dicimur, heu quondam fęlix & chara Deûm gens;
Dum cœlum colere, & superis accepta referre
Maiores sueuere boni: sed, numina postquam
Contemni cœptum est luxu fastuq; nepotum,
Ex illo quę sint miseros, quantęq; secutę
Aerumnæ, vix fando vnquam comprendere possem:
Insula tum prisci regis de nomine dicta
Ingenti terrę concussa Atlantia motu
Corruit, absorpta oceano: quem mille carinis
Sulcauit toties, terrę regina marisq;,
Ex illo & pecudes, & grandia quadrupedantum
Corpora non vllis vnquam reparata diebus
Aeternùm periere: externaq; victima sacris
Cęditur, externus nostras cruor imbuit aras.
Tum quoq; & hæc infanda lues, quam nostra videtis
Corpora depasci, quam nulli aut deniq; pauci
Vitamus, Diuûm offensis, & Apollinis ira
De cœlo demissa omnes grassatur in vrbes.
Vnde hęc sacra noua primum solennia ritu
Instituere patres, quorum hæc perhibetur origo.
   Syphilus (vt fama est) ipsa hæc ad flumina pastor
Mille boues, niueas mille hęc per pabula regi
Alcithoo pascebat oues: & fortè sub ipsum
Solstitium vrebat sitientes Syrius agros:
Vrebat nemora: & nullas pastoribus vmbras
Præbebant syluæ: nullum dabat aura leuamen.
Ille gregem miseratus, & acri concitus æstu,
Sublimem in Solem vultus & lumina tollens,
Nam quid Sol te, inquit, rerum patremq; Deumq;
Dicimus, & sacras vulgus rude ponimus aras,

Mactatoq; boue, & pingui veneramur acerra,
Si nostri nec cura tibi est, nec regia tangunt
Armenta? an potius superos vos arbitrer vri
Inuidia? mihi mille niuis candore iuuencæ,
Mille mihi pascuntur oues: vix est tibi Taurus
Vnus, vix Aries cęlo (si vera feruntur)
Vnus, & armenti custos Canis arida tanti.
Demens quin potius Regi diuina facesso,
Cui tot agri, tot sunt populi, cui lata ministrant
Aequora, & est superis, ac Sole potentia maior?
Ille dabit facilesq; auras, frigusq; virentum
Dulce feret nemorum armentis, æstumq; leuabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit regi Alcithoo, & diuina facessit.
Hoc manus agrestum, hoc pastorum cætera turba
Exequitur: dant thura focis incensa, litantq;
Sanguine taurorum, & fumantia viscera torrent.
Quę postquam rex, in solio dum fortè sederet
Subiectos inter populos, turbamq; frequentem,
Agnouit, Diuùm exhibito gauisus honore
Non vllum tellure coli se vindice numen
Imperat, esse nihil terra se maius in ipsa:
Cęlo habitare Deos, nec eorum hoc esse, quod infra est.
Viderat hæc, qui cuncta videt, qui singula lustrat,
Sol pater, atque animo secum indignatus, iniquos
Introrsit radios, & lumine fulsit acerbo.
Aspectu quo Terra parens, correptaq; ponti
Aequora, quo tactus viro subcanduit aer.
Protinus illuuies terris ignota profanis
Exoritur. primus, regi qui sanguine fuso
Instituit diuina, sacrasquè in montibus aras,
Syphilus, ostendit turpes per corpus achores.
Insomnes primus noctes conuulsaquè membra
Sensit, & à primo traxit cognomina morbus,
Syphilidemquè ab eo labem dixere coloni.
Et mala iam vulgò cunctas diffusa per vrbes
Pestis erat, regi nec sęua pepercerat ipsi.
Itur ad Ammericen sylua in Cartheside Nympham,
Cultricem nemorum Ammericen, quę maxima luco
Interpres Diuùm responsa canebat ab alto.
Scitantur, quę causa mali, quę cura supersit.
Illa refert: spreti vos ò, vos numina Solis
Exercent: nulli fas est se æquare Deorum
Mortalem: date thura Deo, & sua ducite sacra,
Et numen placate, iras non proferet vltra.
Quam tulit, ęterna est, nec iam reuocabilis vnquam

Pestis

Pestis erit: quicunque solo nascetur in isto,
Sentiet, ille lacus Stygios, fatumquè seuerum
Iurauit, sed enim, si iam medicamina certa
Expetitis, niueam magnæ mactate iuuencam
Iunoni, magnæ nigrantem occidite vaccam
Telluri: illa dabit fęlicia semina ab alto:
Hęc viridem educet fœlici è semine syluam:
Vnde salus. simul obticuit, specus intus, & omne
Excussum nemus, & circum stetit horror vbiquè.
Illi obeunt mandata: sua ipsi altaria Soli
Instituunt: niueam Iuno tibi magna iuuencam;
Nigrantem Tellus mactant tibi maxima vaccam.
Mira edam. (at diuos iuro, & monumenta parentum)
Hęc sacra, quam nemore hoc toto vos cernitis, arbor,
Ante solo nunquam fuerat quę cognita in isto,
Protinus è terra virides emittere frondes
Incipit, & magna campis pubescere sylua.
Annua confestim Soli facienda sacerdos
Vltori noua sacra canit. deducitur ipse
Sorte data qui pro cunctis cadat vnus ad aram,
Syphilus: & iam farre sacro, vittisquè paratis
Purpureo stabat tincturus sanguine cultros:
Tutatrix vetuit Iuno, & iam mitis Apollo,
Qui meliorem animam miseri pro morte iuuencum
Supposuere, feroquè solum lauere cruore.
Ergo eius facti ęternùm vt monumenta manerent,
Hunc morem antiqui primum statuere quotannis
Sacrorum, ille tuum testatur Syphile crimen,
Victima vana, sacras deductus pastor ad aras.
Illa omnis, quam cernis, inops miserandaquè turba
Tacta Deo est, veterumquè luit commissa parentum.
Cui votis precibusquè pijs numerisquè sacerdos
Conciliat vates Diuos, & Apollinis iras.
Lustrati ingentes ramos, & robora sanctæ
Arboris aduectant tectis: libamine cuius
Vi mira infandę labis contagia pellunt.
Talibus, atque alijs tempus per multa trahebant
Diuersis populi commixti è partibus orbis.
Interea, Europę fuerant quæ ad cara remissæ
Littora, iam rursus puppes freta lata remensę
Mira ferunt: latè (proh fata occulta Deorum)
Contagem Europæ cęlo crebrescere eandem,
Attonitasquè vrbes nullis agitare medelis.
Quinetiam grauior naues it rumor in omnes,
Illo eodem classem morbo, iuuenumquè teneri
Haud numerum exiguum, & totis tabescere membris.

Ergo haud immemores, diras cecinisse volucres
Affore, quum sylua auxilium poscatur ab illa,
Continuo faciles Nymphas, Solemq; precati,
Intacti nemoris ramos, & robora ab alto
Conuectare parant luco, medicataq; sumunt
Pocula, pro ritu gentis: quo munere tandem
Contagem pepulere feram. quin dona Deorum
Haud patrię obliti, & fœlicem ad littora syluan
Nostra iubent ferri, cœlo si forsitan isto
Assimilem pellant labem: nec fata secundos
Ipsa negant zephyros, facilisq; aspirat Apollo.
Munera vos Diuûm primi accepistis Iberi,
Pręsens mirati auxilium: nunc cognita Gallis,
Germanisq;, Scythisq;, orbe & gauisa Latino
Iam nunc Europam vecta est Huyacus in omnem.
Salue magna Deûm manibus sata semine sacro,
Pulchra comis, spectata nouis virtutibus arbos:
Spes hominum, externi decus, noua gloria mundi:
Fortunata nimis, natam si numina tantum
Orbe sub hoc, homines inter gentemq; Deorum
Perpetua sacram voluissent crescere sylua.
Ipsa tamen, si qua nostro te carmine Musæ
Ferre per ora virûm poterunt, hac tu quoq; parte
Nosceris, cęloq; etiam cantabere nostro.
Si non te Bactra, & tellus extrema sub Arctô,
Non Meroe, Libycisq; Ammon combustus arenis,
At Latium, at viridis Benaci ad flumina ripa
Audiet, & molles Athesi labente recessus.
Et sat erit, si te Tiberini ad fluminis vndam
Interdum leget, & referet tua nomina BEMBVS.

HIERONYMI FRACASTORII IOSEPH LIBRI II.

AD ALEXANDRVM FARNESIVM CARDINALEM AMPLISS.

LIBER PRIMVS.

QVAE veterum Heroum diuę facta inclyta Musę,
Et monumenta ęui longis obscura tenebris
Illustrare nouis numeris, & carmine sacro
Ferre per ętates omnes, perq; ora nepotum
Gaudetis, famamq; virum proferre sub auras,
Nunc, ò, nunc populi illius, quem maximus vnum
Delegit Deus, & generis longo ordine ducti
Principe ab Abramo, veteres euoluite fastos:
Et iuuenem cantate pium, quem magnus Iacob
Isacides genuit: dederat cui nosse futura
Per somnos monstrata Deus. vos dicite, quanta
Ille tulit, pharijs tandem dum victor in oris
Imperium gereret magnum, populumq; beatum
Conderet, vnde salus hominum, spes vnde futura
Vitæ erat, & clausi referandum limen Olympi.
Nec minus, Italiæ iuuenis decus (omnia quando,
Quæ canimus, tua FARNESI sunt maxima iussa)
Ipse ades: & plenum scopulis dum currimus æquor,
Da faciles in vela auras, da numine dextro
(Nanque Deus mihi semper eris) tua grandia vota
Posse sequi, pelagiq; omnes superare labores:
En primas sulcantem vndas me littora Ioppes,
Me iuga Samariæ, nemorosaq; pascua Sichen,
Iordanisq; vocat: curuis en vallibus Hebron
Applaudit, cæloq; simul tua nomina tollit,
Responsatq; Tabor voces, & sydera pulsat.
Nouerat infernus Pluton, cui multa futuri est
Scire datum, in fatis Abrami è sanguine sacram
Progeniem terris promitti, Tartara per quam
Euertenda forent. metuenti talia Pastor
Rexq; idem Sichenus erat suspectus Iacob,
Inuisusq; nimis: tum quòd nec sanctius alter
Iustitiam legemq; Dei seruaret, & aris
Thura daret: tum quòd bissena prole beatus
Natorum, populum in sanctam concrescere solus
Posse videbatur. quare hanc intentus in vnam

Vera equidem (an fallam dominos) ait ille, fatebor.
Tu quod iis pete. & illa. puer te perdite amare
Audio: si verum est, debent me nulla latere,
Nec si ego sim, quam perdite amas, nam (vera fatebor)
Ipsam etiam te perdite amo. tu nec mihi amanti,
Nec tibi ego crudelis ero: da iungere dextram,
Qualis eris, quantoq; à me donaberis auro?
Sic ait, & summis puero dedit oscula labris.
Ille pudore rubens, & secum mente reuoluens,
Quæ Diuùm interpres puero mandauerat olim
Dij ne alieni aut praua, aut iniusta libido
Alliceret, taciteq; Deum sibi adesse precatus
Hæc tandem responsa dedit. Quòd perdite amare
Audis me domina, illicitum si forsan amorem
Audis, non vllam fateor me perdite amare:
Nec sic ipse etiam à quoquam peramarier opto,
Præcipue à domina. scis rebus me omnibus vnum
Præfecisse ducem, seclusa coniuge tantum.
An ne igitur legisq; meæ, dominiq; mei sim
Proditor? ah stygias potius detrudar ad vmbras,
Esca vel alitibus, media intumulatus arena,
Mittar: & hæc dicens dominam, thalamumq; reliquit:
Illa autem, vt sese illusam, & spe funditus omni
Deiectam vidit, tanquam qui fulminis ictu
Percutitur, primum stupefacta immotaq; paulum
Constitit, inde imo ducens suspiria corde,
Astringensq; manus, sese resupina cubili
Strauit inops animi, desertaq; sanguine pallens.
At malus hæc summo tecti de culmine dæmon
Aspiciens, aue deposita, conuertit anum se
Rursus in Iphiclen, miseramq; reuisit Iempsar,
Atque ait. ò, quinam casus te nata malignus
Insequitur? quid cor cecidit? quid pallor in ore est?
Ah ne animis cade, ne te ipsam desere nata.
En præsto tibi sum matrix tua, pone timorem.
Respice me. audito nutricis nomine paulum
Erexit sese in cubitum, tum lumina torquens
O nutrix, quondam nutrix, nunc dira nouerca
Occidisti, inquit, miseram me, nec puer ille
Perdite amat, nec se (quod longe est peius) amari
Sustinet, aut vllis precibus donisùe mouetur.
Proieci memet, genus, & decus omne pudore
Fœdaui amisso, fractæ spes, fœdera rupi
Coniugij: tu causa mali, tu criminis huius
Principium. quid restat ad hæc, nisi cætera ferro
Conficere, & meritam hanc animam demittere ad orcum?

Cui dictis falſa Iphicle reſpondet amaris.
Heu mulier rerum ignara, & male conſcia amorum,
Quid mirum, puer inſuetus plenuſq; pudore,
Ceu virgo intacta, ad primos ſi expauit amoris
Aggreſſus, de te dubius, metuenſq; pericli?
Non ita res tractanda fuit, nec tu tamen omnem
Spem depone, rudem puerum nam rurſus adibo,
Arguam, & ignarum, quæ ſint facienda, docebo.
Tu tantum triduo expecta, lux quarta benignum
Sydus habet, miſeros ſydus quod ſpectat amantes
Coniungitq;. ſub hoc Hymenæus ſydere primum
Natus, & ipſe puer Venere enitente Cupido.
His dictis ſeſe paulum ſolatur Iempſar,
Erexitq; cadentem animum. meliora ferant Dij.
Vade (ait) interea ſacras venerabimur aras,
Fundemuſq; preces, & amica vocabimus aſtra.
Ergo, vbi luce noua rutilum Sol aureus orbem
Impleuit, viſura Deos ſeſe ornat Iempſar,
Pulchra auro, ſpectanda oſtro, ſpectanda pyropo,
Sed forma ſpectanda magis, proprioq; decore.
Quam matrum numeroſa cohors comitatur euntem,
Nec non & famulis præſes formoſus Ioſeph
Lumina deiectus, dominæq; ſuiq; miſertus
It comes. ipſe tamen ſanctas procedere ad aras
Patronam putat, vt commiſſi criminis oret
Expoſcatq; Deos veniam, & deponat amorem.
Contra autem illa rogat Diuoſq; & ſydera cuncta,
Vt foueant votis, & ſit in amore ſecundi.
Hæc eadem celebrat demens & luce ſequenti,
Atque alia, doniſq; etiam maioribus aras
Accumulans, pecudum fibras rimatur & exta.
Verum, vbi quarta dies rediјt, Solq; igneus orbi
Illuxit, lux ſancta, inquit, lux optima ſalue,
Sydera vos ſaluete, quibus coniungere amantes
Eſt amor, & ſobolem mundo ſeruare perennem.
Tum puerum acciri charum iubet. ocyus ille
Nil metuens, & iam dominæ ſecurus amorum
Aduenit. illa itidem ſperans forte proſpera cuncta
Nutricis decepta dolis, vt vidit amatum
In manibus puerum, meus es, meus, inquit, & ipſa
Sum tua: quid prohibet, ne nos iungamur amantes?
Iſte torus communis erit: ne gaudia differ,
Neu ſortem contemne tuam. tum pallia captat,
Et trahit ad ſeſe puerum. ſtupet ille pudorem
In domina amiſſum, tandemq; his vocibus infit.
Quis furor, aut quænam mala mens olim inclyta coniux

Fetiferi, 192

Aduolat in Sichen: sed fratribus & grege nusquam
Compertis, quid agat, dubius huc spectat & illuc,
Omnia collustrans oculis: modo nomine fratres
Magna voce vocat, tantum nemora alta vocanti
Respondent, vallesq; cauę. Forte illicis altæ
Frondator ramorum aderat, qui, vt vidit anhelum
Ancipitemq; sui puerum, noto obuius illi,
Quid quęris puer? inquit: oues si forte paternas,
Si fratres, ne quęre istis in vallibus illos,
Quandoquidem audiui dicentes, saltibus ex his
In Dothain cedamus: ibi fratresq; pecusq;
Inuenies: dein monstrat iter, qua tramite recto
Ocyus inueniat lętissima pabula, nanque
Plurima pars exusta aret, nec gramina nutrit.
Ille datum festinat iter, iamq; vltima Sichen
Emensus, Dothain lętus propiora tenebat.
Cum specula longe venientem vidit ab alta
Plena odij fraterna cohors, ac protinus, en Rex
Noster, ait, quem Sol, quem Luna & sydera adorant.
Nos famuli viles ad pastoralia nati,
Per deserta die rabido sub sole vagamur:
Nocte in speluncis, patulàue sub arbore somnos
Captamus, tecti rude lana & pellibus hirtis,
Despecti, & vili polenta & flumine pasti.
Ille patris mensa virgata in veste recumbens
Lactibus hædorum, & lumbo pinguescit ouili,
Repleturq; mero: tum stertens impia nobis
Somniat. hunc ne igitur fratres, atque ista feremus
Opprobria? an ne adeo cęci expectabimus, vt iam
Grandior, atque animis fidens & patris amore
Nos premat, & ditionem omnem & fausta omina patris
Surripiat, sic vera nimis sua somnia reddens?
Heu fratrum ignarę mentes, & pectora cæca.
Cur potius, dum testis abest, dumq; omnia nobis
Dant animos, non hunc capimus? cur protinus istis
Confossum gladijs, puteo non condimus illo,
Qui prope contegitur dumis & sentibus atris?
Dicemusq; fame rabidorum vrsiùe lupiùe
Qui multi deserta habitant hęc, dente peremptum.
Talia iactabant inter sese effera fratres
Consilia. at, cun ctis aderat qui maior & annis,
Et maior pietate Ruben, Dij talia nobis
Auertant (ait) ab vestras, ne sanguine fratres
Fraterno maculate manus, nè ve ira Deorum
Hoc velit, vt scelus ob tantum nos, & domus, & grex
Vnà omnes pereamus. abest si testis, at ipse

Est

Est testis Deus, ipse Deus, quem nulla latere
Facta queunt, quiq; hic & nos nunc spectat, & audit.
Si tamen est animus vobis secludere prorsus
Hunc puerum, sine cæde eius, sine sanguine in illum
Trudite vicinum puteum, & dimittite fatis.
Hæc vero suadebat, vti iam cæde remota
Mox ipse ad puteum sera iam nocte rediret,
Extraheretq; illum, & misero sua pignora patri
Redderet, ac fratrum tandem componeret iras.
Verba omnes mouere, placet sine cęde prehensum
Proijcere in puteum, & miserum dimittere sorti.
Tum Ruben, à vobis fuerint quęcunque peracta,
Horum me insontem videat Deus. ac procul inde
Discessit, syluisq; latens se condidit altis
Visurus rerum euentum, & iam lętus Ioseph
Festinans aderat: contra fratrum impia turba
Circunfusa ruit minitans, manibusq; reuinctis
Nunc (inquit) tua vana tibi quid somnia prosint,
Aspicies: nunquid regi parebimus omnes?
Ille pauens, stupidusq; rei nouitate precari,
Taliane insonti facerent, superosq; vocare
Nequicquam: quando impatiens magis & magis vrget
Crescens corde furor, facibus furialis Erinnys
Instat atrox, dęmonq; malus, qui obsistere fatis
Posse putans, cunctorum aciem vertebat in vnum.
At puer, vt nullis precibus, nullisùe moueri
Fratrum corda videt lachrymis, sed iam impete multo
Compelli in foueam, quod restat, lumina tollens
In cælum, tales fundebat ad æthera questus.
Dij Abrahæ, Dij magni Isac, Dij patris Iacob,
Vos ego si sancte colui, si iussa paterna
Semper obi, semperq; pie & sine crimine vixi,
Aspicite: &, si fata mihi nunc vltima dant, vt
Iam moriar, miserum saltem seruate parentem.
At vos ò tenere fratres quos semper amaui,
Maioresq; habui, curate, hęc tristia ad aures
Ne patris adueniant, sed me rapuisse latrones
Dicite, quo saltem spe se soletur inani
Viuentis nati, stygias nec tendat ad vmbras
Ante diem: deserta ipse intumulatus arena
Emoriar. Lachrymę dicenti talia fusæ
Ex oculis cecidere, simul voxq; ipsa repressa est.
Et iam etiam fratrum sedari pectus & ira
Cœperat, Isachar cum, ne desistite fratres,
Dixit, ab incepto, quin vinctum & fune ligatum
In foueam mittamus: ibi suspensus in imo

Sistatur fundo, donec meliora parent Dij
Consilia, atque cibum interea capiamus in herba,
Quandoquidem iam Sol inuitat, & altior hora.
Assensere omnes dictis, puerumq; reuinctum
Ad puteum flentem ducunt: hic fune ligata
Arboris ad truncum pendentis desuper altę
Demittunt pauitantem intro, fundoq; relinquunt
Suspensum. ast ipsi circum per gramina fusi
Implentur vili cerere, & cariotide pingui.
At Deus, ętherio terras qui spectat ab axe,
Insontem aspiciens, illo & miseratus amore,
Quo mare, quo terras, quo cœlum condidit altum,
Unum ex aligeris, qui circum mille, ministris,
Expectant mandata, vocat: fidissime, & inquit,
Vade age, Samariamq; tibi notissima dudum
Arua pete, & quem scis fatis ad magna vocari
Isacidę puerum, qui cæco poscit ab antro
Auxilium, & fraterna odia & facta impia plorat,
Hunc inopem solare: nec est mandare necesse,
Quæ referas, cui nota mea est & aperta voluntas.
Sic ait, & nutu placido, quo sydera cursu
Perpetuo ducit, iuuenem dimittit. at ille
Aetherias humeris accingit tenuibus alas,
Queis cælum illęsum penetrat, queis nubila tranat,
Pręuertitq; fuga Zephyros. iamq; æthera scindens,
Aerios tractus, & inania lata secabat.
Qualis, vbi in liquidis stagnis, aut ardea longe est,
Aut albus conspectus olor, sacer accipitrum rex
Post varios gyros sublimis ab ęthere lapsus
Immotis secat alta ruens oculo ocyus alis.
Impete non alio volucer cælestis adibat
Sammarię terras: primus quem vertice summo
Excepit Tabor, insuetùm frondescere syluas
Miratus, Terramq; noua vestirier herba,
Et varios pręter solitum summittere flores.
Excepere illum prognatę monte Napeę,
Et diuina Deo cecinerunt: omnia rupes
Responsant, ipsa antra Deum, syluęq; salutant.
At sacer interpres Diuorum, vt vertice ab alto
Lumina deflexit terris, ac gramine fusos
Vescentesq; videt fratres, ast inde camelos
Mercatorum Arabum spectat, Iouis omnia facta
Imperio, hinc animum ad miserum conuertit Ioseph,
Descenditq; celer: puteiq; in margine summo
Vt stetit, extemplo noua lux effulsit in antro,
Miratum & subitus puerum circunstetit horror.

Quem

Quem pius interpres placida sub imagine, & ipso
Ore puer puerum dictis solatur amicis.
Pone metum Dijs chare, patrum Deus ille tuorum,
Qui cęlum regit, huc alto me ex ęthere mittit,
Qui referam mandata tuos solantia luctus.
Hinc primum mittère foras, sed venditus auros
Numine mancipij: tum Nili in regna fereris,
Atque iterum vendère illic, multosq; per annos
Seruus eris. tunc ne vetita atque iniusta libido
Te alliciat, neu Dij alieni, & falsa, caueto,
Numina decipiant. vestrum si semper habebis
Corde Deum, ipse aderit semper tibi, te bona semper,
Quicquid ages, quocunque ieris, fortuna sequetur.
Quin, magis vt fidas animis, tibi magna parantur
Imperia: & tempus veniet, cum vera videbis
Somnia visa tibi, cum te fratresq; paterq;
Supplice adorabunt fletu: misereberis illis,
Nec miseros patiere fames vt perdat iniqua:
Quin ipsos, natosq; illorum, ipsosq; nepotes
In partem imperij, atque in tua regna vocabis:
Ingens vt tandem populus concrescat, arenę
Instar: quem Deus Aegypti de parte superba
Deducet tandem, & pedibus super æquora siccis
Pertransisse dabit, mox hęc in regna reducet,
Lacte nouo quę regna fluent, & melle perenni.
Mox (anni properate) diem fœlicia secla
Aspicient, secla illa diem, quam tanta futuram
Vatum oracula canunt, cum demittatur ab alto
Magna Dei soboles, vestro de sanguine creta,
Quę scelus antiquum tollat, quę limina cęli
Clausa diu, magniq; fores prępandat Olympi.
Nec plura effatus cœlum se tollit in altum.
At iuuenis, quanquam stupefactus numine tanto,
Restitit, & rerum confusus imagine multa,
Lætatur tamen, atque animnm per singula versat,
Speq; futurorum pręsentem corde dolorem
Discutit, atque oculos in cœlum & sydera tollens
Sic fatur. Rex terrarum, Rex ętheris alti
Omnipotens, patrum Deus & tutela meorum,
Respice nos, & nostra tuo sub numine si spes
Est omnis, super his primum miserere parentis.
De me autem quicquid statuet tua recta voluntas,
Seu lætum, seu triste pares, nihil ipse recuso.
Vnum oro, si parca mihi vidisse negabit
His oculis fœlicem illam, semperq; beatam,
Optatamq; diem, qua tandem ex æthere summo

Descendet tua progenies, da cernere saltem
In speculo, atque vmbra monstra mihi, speqùe fideqùe
Noscere da, puroqùe eius de fonte lauari.
Dixit, & ex imo traxit suspiria corde.
Interea è Madian, stacten, bdelamqùe ferentes
Cinnamaq;, & liquidam styracemq;, & pinguia thura
Transibant Arabes, quà stabant gramine læto
Vescentes iuuenes simul & diuersa loquentes.
Qui vt primum videre viros, Deus (inquit Iudas)
O fratres meliora parat, quàm nostra ferebant
Consilia: his etenim si mercatoribus ipsum
Vendamus puerum tum lucro, auroqùe piati
Fraterna à morte immunes reddemur, & ad nos
Posthac nec fama adueniet, nec nomen Ioseph,
Siue Arabes isti Aegyptum, seu barbara regna,
Marmaricam, Libyamùe petant ergo vnus ad illos
Mittatur, qui mancipij sub nomine, merce
Propositum precium statuat, responsa reportet.
Dicta placent, qui pacta ineat, iam mittitur. ipsi
Interea speluncam adeunt, funemqùe ligatum
Arboris ad truncum soluunt, & in æthera sursum
Suspensum educunt puerum: qui talis in auras,
Qualis mane rosa, aut riguo Narcissus in horto,
Prodijt, & formę seruato vera decore
Signa dedit, certumqùe Dei pręsentis amorem.
Iamqùe aderat mercator Arabs, & nuncius vnà
Vile satis pacti pretium. proh Iuppiter, ille,
Quem tanta in fatis promissa, & tanta manebant
Imperia, argenti is deno venditur asse,
Mancipium infęlix. iam curuo terga camelo
Excipitur, Nili ignotas iam fertur in oras.
At quadrupes, ceu diuino sub pondere, vector
Insolitos dedit hinnitus, & signa recentis
Lętitiæ: iamqùe & grato facilisqùe, leuisqùe
Sessori tergum, sellamqùe accommodat aptam,
Agglomeransqùe pedes, retro socia agmina linquit.
At fratres, puer vt cessit, mala nuncia patri
Quis ferat, & quo infanda tegant facta impia pacto,
Ambigui, tandem statuunt pręmittere vestem
A puero ereptam, caprino sanguine tinctam
Qui ferat, inuentamqùe inter nemora auia dicat:
Danqùe placet mandata dari. qui instructus abunde
Omnia, longęuum non hæc miseranda parentem
Expectantem adit, & monstrato sanguine & ipsa
Veste, ait, hanc nostrę nemora inter deuia primæ
Inuenere canes: cuius sit vestis, & vnde

Hic

Hic cruor, ignari, patrem primum esse monendum
Duximus, vt te (si quid agendum est) consule agatur:
At pater, vt notam, maculisq; & sanguine vestem
Conspersam vidit, quis te charissime Ioseph,
Quis Diuùm, vt tecum morerer, spes vna senectæ
Nate meæ, quis casus, ait, tam durus ademit?
Heu mala te syluæ fera sustulit. ite per alta
Vos nemora, &, si quid misero de corpore restat,
Omne afferte mihi, saltem vt suprema sepulchri
Dona feram. vel & ipse, feris laniandus, in altas
Proripiar syluas: dabitur natoq; patriq;
Mors eadem. hæc dicens, fœdatos puluere canos
Vellebat, lacerosq; sinu excindebat amictus.
Et famuli tandem callapsum in tecta reportant.
Parte alia Ruben, vt serum se vesper in orbem
Intulit, ad caulas pecudes pecudumq; magistri
Cum redeunt, saltusq; vacant pastoribus omnes,
Desertum ad puteum solus redit, atq; ibi Ioseph
Terq; quaterq; vocat. non respondente vocanti
Vllo, sollicitus, puerum ne forte necassent,
Rem spectare parat, cæsaq; ex ilice conto
Scalam aptat, solersq; imum se mittit in antrum,
Omnia collustrans. verum, postquam omnia dudum
Rimatus, puerum quæsitum haud repperit vsquam,
Ambiguus tandem reliquos perquirere fratres
Destinat: ac pecoris vestigia nota secutus
Per noctem, demum inuentos, de fratre quid actum est,
Inter multa rogat. rem totam ex ordine pandunt.
At Ruben, vt puerum audiuit superesse, nec vllis
Affectum damnis, hinc fratres, inquit, eamus
Ad miserum genitorem, & spe viuentis & auras
Spirantis gnati saltem (quod nunc datur vnum)
Solemur, rapuisse Arabes de more, relicta
Veste, leui pueri fugientis vulnere tincta:
Pastores ita ferre. aliquemq; adducere testem
Expediet, neque enim deerunt, qui dicere possint
Se vidisse Arabes. his ergo rite paratis
Patrem adeunt, & quæ possunt, solatia iungunt.
Ille autem, quamuis aliqua spe forte leuatur,
Non tamen æternas lachrymas planctusq; perennes
Comprimere, aut tristi meditari gaudia mente
Vlla potest, sed vitam ægram noctesq; diesq;
In tenebris, hominum fugiens consortia, ducit.
Interea puerum lætus deportat Ioseph
Mercator, plenis miratus cedere votis
Omnia. non illis terræ exarsere diebus.

Non ventis agitatę vllæ tolluntur arenæ
Ex solito: puerum Charites comitantur euntem,
Et cęli fauor, & faustis spes dextera pennis.
Iamq; pererratis Iudææ finibus, altæ
Incipiunt turres & męnia Osyridis vrbis
Apparere procul, campis vbi fusa iuuentus
Munera militiæ exercent: hi vincere cursu
Contendunt pedibus, hi fuluo in puluere sudant
Luctantes, alij duro sub pondere cestus.
Pars volucres exercet equos, cursuq; fatigat,
Aut inferre hosti versas post terga sagittas
Discit equo currente, aut hastam tollere campo.
Ergo Arabes postquam accessere, & pulcher Ioseph,
Mirati pugnas, placidi & pręludia martis,
Consistunt, oculisq; intenti & pectore toto
Vix satis expleri possunt. quos forte magister
Militiæ, Eunuchus regis, cui summa potestas
Et duri data erant Mauortia munera belli,
Vt vidit, confestim ad sese accedere iussos
Compellat. geritis ne vllas, quas vendere, merces,
Optetis? quædam, dixere, & aromata, & istum
Gestamus puerum, domino qui si placet, vltro
Munus habe: aut emptum si mauis, pro indole tanta
Da quoduis: pretium est magnum tua gratia nobis.
Ille autem, haud vnquam ingratum mercator habebis
Fetifarum: accipiam puerum, at tu munere largo,
Speq; tua maiore, mihi donabere multo.
His dictis recipit puerum, quem veste decora
Induit, & sagulum donat, quo purpura limbo
Fulua nitet, tum donat equum: lætissimus ille
Altior it iuuenes inter pulcherrimus omnes.
Quem custode dato lætus præmittit ad vrbem
Fetifer, & charæ vxori commendat habendum.
Interea seras inuexerat Hesperus horas,
Et iuuenum campis cedens manus omnis apertis
Ibat ouans comitata ducem, ac iam pulcher Ioseph
Vt dominam inuisit, thalami & cognouit herilis
Officia, ipse humilis seruorum se agmine miscens
Obuius it domino. media se qualis arena
Monstrat gemma nitens, radijsue micantibus aurum,
Talis & ipse puer multis in millibus ibat.
Quem matres, populusque omnis mirantur, vt ipso
Incessu, grauis ore, pedes non dimouet vsquam
A duce, non oculos, sed semper totus in illo est.
Nec minus, intra ædes vt ventum, epulæq; paratæ,
Ipse vlli deest officio, seu corpore opus sit,

Seu

Seu celeri ingenio. sed enim super omnia mira est
Grataq; sedulitas, apta & prudentia cana.
Quo factum est paruo post tempore, Fetifer illum
Non thalamo vt tantum ipse suo præfecerit vnum,
Sed domui, & rerum ei summam commiserit omnem.
Scilicet auspicijs & Dijs cuncta ire secundis
Fetifero sunt visa, agri producere fruges
Vberius, sobolem armentum, sibi crescere honores.
Omnia quæ, ostento quodam permotus, Ioseph
Attribuit puero, vatumq; oracula suadent.
Arbor erat Persęa, Deo sacrata Camesi,
Aedibus in medijs, quam vectam è Perside fertur
Orbe pererrato monumentum insigne futurum
Ipsa suis manibus plantasse nepotibus Isis.
Hanc apis externis veniens insedit ab oris,
Insignis fulgore & versicoloribus alis
Pulcher apis: quem mox examen grande secutum
Pendentem ramo longum traxere racemum.
Protinus ostentum ad vates defertur. at ipsi
Venturum externis aliquem portendere ab oris
Declarant, ingens populus quem deinde sequatur,
Ipsum qui fortunę opibus super æthera tollat
Fetiferum, largosq; simul promittat honores.
Ergo his augurijs tantis censetur Ioseph
Monstrari, hinc maiore illum dignatur honore
Fetifer, hinc omnes adamant: sed maxime Iempsar
Pulchra ducis coniux prę cunctis diligit vnum,
Nescia adhuc, quanto iam sit deuota furori,
Quis Deus insideat miseram. suspiria nondum
Emittit, nondum lachrymas, sunt omnia lęta
Dulciaq;, & nondum quicquam persentit amari.
Quę malus, infernas sedes, Cocytia regna,
Qui regit, humani generis turbator & hostis
Vt vidit Pluton, semenq; accrescere fęlix
Isacidum, inuisam sobolem, vocat ocyus vnum
Seruorum, quibus insidię fraudesq; doliq;
Sunt animo, queis mille artesq; vięq;nocendi,
Iq;, ait, & pulchram circum insinuatus Iempsar
Falle dolo, & primas escas, quas sensit amoris,
Tu flabris accende, imis illum ossibus ignem,
Illam immitte facem, quam nec vis vlla Deorum,
Non hominum extinguat: mox ipsum accendere Ioseph
Si possis, omni arte stude. quod vincere siqua
Non dabitur, tu perge tamen, pete rursus Iempsar,
Acrius vre, furorem adde, inspiraq; venenum.
Queis monstris agitata domum permisceat omnem,

Inq; odium, furiasq; omnem conuertat amorem.
I celer, & nihil inde doli scelerisq; relinque.
Ille hilaris, promptusq; malis sumptam è Styge lympham
Miscet acidalio latici, tum ex anguibus vnum
Tisiphones capit, atque sinu mala semina condit.
Fetifari dein tecta petens, nutricis Iempsar
Induit Iphicles formam, dominamq; salutans
Audi (ait) ò mihi chara, miser quis casus Ioseph
Torquet ad extremum vitæ: vidi ipsa gementem
Nuper, & optantem supremæ munera vitæ.
Quærenti mihi, quæ tanti sit causa doloris,
O mater, ne quære (inquit) nam, siue tacebo,
Siue edam, omnino moriar: præstatq; tacendo
Et vitam, & nostri causam finire doloris.
Cui ego. non sic ò fili, nam vulnera sæpe
Auxilium patefacta & opem inuenere salubrem.
Dic audacter, amàsne? hæc si tibi causa doloris,
Spera, & fide puer, nanque ipsum vel tibi amorem
Eripiam magicis, vel tu potiere cupito.
Erubuit: tum dixit, amo. Dij sunt mihi testes,
Hunc quantum eluctans cepi, quàm inuitus amorem,
Infidum in dominum qui me facit. at mihi sit mors
Exoptanda magis, fidum perijsse iuuabit.
Sic ait, & fusis lachrymis pulchra ora rigabat.
Vt video, puer hic dominam te deperit: & ni
Opportune adsis, nimio moriturus amore est.
Cui virgo, ò nutrix quàm dura & tristia narras,
Nanque & amo hunc puerum, & vellem succurrere posse:
Sed me iura Deùm, sed vincla iugalia primum
Obsistunt: tum me tanto male sana periclo
Obijciam, & duri haud formidem coniugis arma?
Et nutrix, ò nata, ipsorum crimina amantum
Dij ridere solent. soluendi iura mariti
Causa potens & iusta tibi est depellere mortem
A puero, qui nec culpam commiserit vnquam,
Culpa nisi est, vel amare nimis, vel amore perire.
Audendum est in amore, pericla nec vlla timenda
Prudenti, Dij deinde ipsos tutantur amantes,
Queis amor, & pietas, est prima & maxima cura.
Est mihi aqua, in dubijs rebus quæ assumpta videre
Vera facit, dubijq; omnis pars vtra legenda est.
Hanc dabo, si hac in re ancipiti stat cernere uerum.
Ac Stygiam demonstrat aquam, medicataq; fonte
Pocula acidalio. placet ò charissima nutrix,
Virgo (inquit) totumq; manu capit ipsa uenenum
Intrepida, atque uno craterem exhaurijt haustu.

His actis puerum Iphicle se vertit ad ipsum,
Et gressu ad thalamum illius contendit anili:
Qui laudes superùm regi & diuina legebat.
Vt vero in thalami mentitus limine Dæmon
Constitit, & puero cęlestem assistere Ioseph
Custodem vidit minitantem, ensemq́; coruscum
Vibrantem, extemplo subita formidine captus
Horruit, & retro gressusq́; animumq́; reduxit,
Aufugitq́; celer: nocturnęq́; alitis oti
Effigiem capit, & tecto se sistit in alto.

LIBER II.

AT misera, vt Stygios latices desumpsit Iempsar,
Solaq́; permansit, totis ardere medullis
Visa sibi est, tota in subitum conuertier ignem:
Suspiransq́;, gemensq́; vnum deposcit Ioseph.
Et modo se imponit stratis, paulumq; morata
Assurgit, modo mutat & hunc, modo mutat & illum,
Fastiditquè locum infęlix, nec se capit vsquam.
Non secus ac solet ille, acris pręcordia causus
Cui torret, vel quem Dipsas calcata momordit.
Tandem ait, heu quidnam est, quod me tam sæuiter vrit?
Est ne amor, an sumpti latices? nempe est amor iste:
Quo moriar, nisi formosus succurrat Ioseph.
Tu mihi uunc succurre puer, succurrere nanque
Ipse etiam tibi constituo. moriemur amando
Insontes ambo? Dij tanti criminis haud me
Authorem videant, non hæc Aegyptia tellus.
Dum licuit, potuiquè, thori concordia iura
Seruari, nunc maior agit me visquè, Deusquè,
Imperioquè premit. sic sit mihi Numen amicum,
Vt nosco experiorque Deum, quem fęmina non est
Contra stare potens. Deus hic custodiet ambos:
Quin &, suetus amare, terget solatia nostra.
Dixerat, impatiensquè moræ vocat ocyus Efren,
Vnam ex ancillis, dominæ quæ fida solebat
Ferre vigil mandata, vigil responsa referre.
Vade, ait, & puero dic, huc accedat, Ioseph,
Si vacat, & domini si nulla negotia nostri
Impediunt. abit illa cita, & mandata facessit.
Nec longe post iussus adest formosus Ioseph.
Quem solum admissum virgo mutata colore
Iuxta astare facit: tum corde & voce tremente
Chare (inquit) puer, atque oculis mihi gratior ipsis,
Verà ne tu dominæ dices, quæcunque rogabit?

Progeniem, dabat omnem operam, quo perdere posset:
Præsertim egregium puerum, cui sydera fausta
Nascenti, & latè fœlix arriserat æther.
Qui patre longæuo Rachele è coniuge chara
Natus, erat patri ante alios dilectus Ioseph.
Hunc forma insignem Charites studia inter alebant
Ingenua, & mores, & auitæ legis amorem.
Cui mens alta inerat quædam diuina futuri,
Atq; animus semper summi admirator Olympi,
Et pia relligio, & puero prudentia maior.
Ex his inuidiam Dæmon tacitumq; serebat
Fratribus in reliquis odium, & mortale venenum.
Nec tantis non ipsa malis Fortuna fouendis
Affuit, augendisq; odijs. nam forte per æstum
Cum fraterna cohors pecudes ad pabula nota
Lanigeras vnà syluas duxisset in altas,
Iliceaq; vmbra residerent, primus Ioseph
In fratres conuersus ait. mea somnia fratres
Audite, illa quidem mira, & nisi me mea fallunt
Auguria, haud vani speciem referentia somni.
Nanq;, sub auroram cum sese sydera condunt
Casura iam nocte, & solus nunciat ortum
Lucifer, ipse meas spicas offerre videbar
Sacras ante aras, pariter vos ponere vestras.
Sed nostri cœli fasces se tollere in altum,
Et rutilam insignes latè diffundere lucem,
Vestri autem obscuri, atque humiles summittere sese,
Vtpote adorantes nostros. Cui grandior annis,
Atque odio in puerum non paruo accensus Iudas,
Vane puer, quid mira vocas tua somnia? nunquid
Forte, inquit, Deus illa aliquis tibi mittit ab alto?
Credo equidem, nam vina Deum dicuntur habere.
Augurium quodnam somno tibi fingis ab isto?
An forsan Rex noster eris? tibi pone coronam
E Lauro, noceant regi ne vina futuro.
Talia dicenti fratrum quoque cætera turba
Adclamant, regemq; nouum dominumq; salutant,
Et puero illudunt, tum patri hæc somnia narrant.
At senior, cui non aberat Deus, omnia mente
Euoluit tacita, atque in nato grande futurum
Nescio quid spectans, alijs tamen omnia vultu
Dissimulat, puerumq; monet nos ludere somnos.
Ille autem, cui fata Deus maiora parabat,
Post paulo in somnis aliud quid pondere maius
Conspexit. nempe in celsa sibi sede locato
ub pedibus Solem ac Lunam stellasq; minores

Undique adorantes diuinos reddere honores.
Quorum ille interpres, (talem nam numina mentem
Indiderant,) rursus fraternas omnia ad aures
Detulit: illi autem non celauere parenti
Somnia, non offensum animum, non pectora amara.
Obstupuit primum genitor, puerumq; vocatum
His, velut interpres somni, duro increpat ore.
Tè ne igitur pater ac mater, fratresq;, ait, & plebs
Omnis adorabit? tu sede locabere in alta,
Nos infra viles humilesq; precabimur? ah te
Si malus hic error tenet, & spes impia nutrit,
Pone animum hunc, leuibusq; istis & inanibus vmbris;
Tolle fidem, & te his fallacibus eripe monstris:
Quæ Dij, si mala sunt & iniqua, immittere nobis
Non sueuere boni, ac potius mala numina, manes
Inferni exitium in nostrum ludibria fingunt.
Sic falsa ex adytis referunt oracula, sic &
Auguria ex auibus, dissectis omnia ab extis:
An tibi non Belus, non est tibi notus Anubis,
Atq; Ops, atq; Hecate, non cętera turba Deorum,
Quos miserę gentes aris, templisq; dicatis
Ob responsa colunt, lex autem nostra prophanat?
Vade age, & hæc nobis posthac ne somnia perfer.
Sic ait, & natos alios per dulcia mulcens
Dicta pater iubet in Sichen, saltusq; virentes
Ducere molle pecus, puerum consistere Ioseph
Se penes. expediunt iuuenes mandata paterna,
Fœlicesq; Hebron valles, & amœna vireta
Inuisunt: sed non virides in vallibus herbę.
Non vmbrę nemorum, placidęùe è collibus aurę,
Non volucrum cantus inimica in somnia possunt
Ex animis delere: eadem per singula versant
Exacuuntq; odia, atque iris laxantur habenę,
Iniunguntq; minas: diræ serpentibus atris
Eumenides instant. atque hęc per talia iam Sol
Condiderat geminos ortus, cum luce sequente
Castra mouere parant, Dothainq; in pascua læta
Ducere oues, quo plus patrijs ab ouilibus absint,
Producantquè magis reditum, quæ inuisa gerebant.
Ergo aliam atque aliam solito plus forte morati
Cum traherent cum nocte diem, miratus abesse
Hos tantum genitor confestim accersit Ioseph:
Iquè ait, ò, mihi chare puer, fratresquè require
In Sichen, patriquè refer, quæ causa morandi,
Nam timeo, nequid male faustum euenerit illis,
Aut pecori. Ille viam, nulla est mora, corripit, & iam

Fetiferi, nunc hæc adigit te talia posse
Moliri? certe Eumenidum nunc te vna sororum
Exagitat, nam (quam reris) non est tua nutrix
Iphicle, sed de stygijs emissa tenebris
Dirarum vna, dolis quæ te decepit & astu.
Illa eadem me aggressa malis conatibus ausa est,
Sed vetuit tentare Deus. vidi ipse retrorsum
Cedentem, & formam mentitam, & fumida noui
Sulphura, nidoremquè atrum post terga relictum.
Talia dictabat puer. at post ostia dæmon
Qui stabat, clausos magno conamine postes
Impulit, intrauitquè ferox, & lumine toruus
Tartaream effudit vocem, qua terruit omnes.
En ego mentita Iphicle, en sum vna sororum
Eumenidum, vna è stygijs emissa tenebris?
Nunc faxo, experiare. sinuquè cita eripit anguem
Pestiferum, qui secreta sub veste latebat,
In puerumquè iacit. custos cœlestis at illum
Repulit, atq; omnes conatus fecit inanes.
At coluber, sibi vt in puerum sublata potestas,
In miseram insidias omnes molitur Iempsar,
Perquè solum tacite repens, ventremque retorquens
Lubricus, in vestem insinuans se illabitnr: inde
Interiora petens viscera cuncta pererrans,
Tartareum virus iaculatur ad intima cordis.
His monstris puer interea pauefactus, amictus
Immemor aufugit, sequè in sua tecta recepit.
Quem virgo vt fugisse videt, vtquè acre venenum
Sensit, in insanum subito conuersa furorem,
Clamorem immensum tollit, quo ipsa atria, & omnis
Intremuit domus, & timuit vicinia tota.
Non secus, ac si Vulcanus penetralia cuncta
Inuoluat, cœloq; furens incendia iactet.
Currite io matres, scelus atque audite nefandum
Mancipij Hebræi, qui nunc proh Iuppiter ausus
Fetiferi est magni sacrum violare cubile,
Vimquè inferre mihi, nisi nutrix tempore in ipso
Prompta tulisset opem, & sceleratum veste relicta
Eiecisset. io fugitiuum apprehendite serui,
Ite citi, properate, viarum claudite cuncta
Effugia, & domini scelus hoc afferte sub aures.
Talia vociferans misera effundebat Iempsar,
Omnia quæ falsa Iphicle confirmat, & auget,
Dignum morte fore, hoc sceleris qui admittere tantum
Audeat, exacuitquè animos; clam deinde recedit
Nulli visa, & aui similis se immiscuit atris

Nubibus,

Nubibus, & stygias sedes atque impia Ditis
Regna petit, letoq; refert crudelia facta.
Interea miser à seruis comprehensus Ioseph
Ducitur, & nemo est, qui dicere multa volentem
Auscultare velit miserum, non Fetifer ipse,
Quem iam res audita acri compleuerat ira:
Non tamen vt morti damnet, sed turre sub ima,
Carceris esse locus miseris vbi sueuerat, illum
Intrudi iubet, & vigili custode teneri,
Tantum olyra vili, limoso & flumine pasci.
At iuueni cęlestis erat custodia maior
Aliger ętherius, summo qui missus ab axe
Carceris intrarat portas, vbi proxima terras
Nox omnes cęcis tenebris obduxit & vmbra:
Ergo aliàs puero notus, solatur amico
Ore illum, firmatq; animum, tollitque timorem
Luce noua, excussa noctisque & carceris vmbra.
Omnia quę postquam custos Aegyptius alta
Prospexit de turre, Deus Deus, inquit, in illa
Luce viget, nosco splendorem & verba notaui:
Nec Deus est illic, nisi & huius criminis insons
Est puer. insontem seruabit Iuppiter ęquus.
Ex illo custos iuuenem veneratur Ioseph,
Et pascit meliore cibo, quàm dura iubebant
Fetiferi mandata, & duri carceris omne
Tollit onus, ferrumq; pedum, visitq; frequenter,
Solaturq;, & sępe in cœlum educit apertum.
Iamq; quater binos Phębe compleuerat orbes,
Cum duo, quorum alter pincerna Pharaonis, alter
Pistor erat Regis, prę suspicione veneni
In Cerere inuenti, conclusi carcere eodem
Cum puero Isacide fuerant. hi tempore paruo
Post, vtrique vna viderunt somnia nocte,
Somnia, quę mox mane nouo dum mutua versant,
Ignari, quid portendant monstrent ve futurum,
Sollicitis nutant animis. quod pulcher Ioseph
Conspiciens, Quidnam iuuenes tam pectore tristes
Vos hoc Sole nouo video? nos somnia facta
Nocte hac sollicitos reddunt, quę exponere, nemo est,
Qui sciat hìc, dixere. quibus sic pulcher Ioseph.
Somnia vos narrate, Deus dignoscere forsan
Illa dabit. Dicemus (ait) pincerna, priorq;
Ipse edam. nam Vitis erat pulcherrima ternis
Lęta propaginibus, gemmas turgescere primum
Palmitibus, mox & flores exire videbam,
Post flores grauidis vuas pendere racemis:

Quos iam maturos manibus premere ipse videbar,
Vinaq; diffundens pateris spumantia plenis
Regi larga dabam, solito Rex more bibebat.
Cui puer interpres. Quidnam tua somnia monstrent,
Expediam. vitam illa tuam pulcherrima vitis
Ostendit: gemmæ, flores, vuæq; secutæ
Sunt fructus, quos tu peperisti temporis huius
Curriculo: dabitur merces, & honoribus ipse
Restituère tuis, & pristina pocula regi
Consueto de more dabis: terna illa propago
Tres luces (quibus hæc veniant, tibi prospera monstrant.)
Tu vero, cum te charum gratumq; Pharaon
Accipiet, nostri, (si qua huius gratia facti est)
Sis memor, immeritumq; isto dic carcere claudi.
Tum pistor simulac vidit dicta omnia recte
Congruere, ipse etiam, dixit, mea somnia pandam.
Nam capiti imposita ipse meo tria plena canistra
Spectabam, duo farinæ inferiora, supremum
Omni opere plenum, omni illo pistoria quod scit
Ars facere, & nostrum ingenium, sed cuncta volucres
Exesse & secum latas deferre per auras.
Cui bonus interpres, Diuùm est nouisse futura,
Falli hominum est, dicam, quid nam tamen augurer ipse
His super. illa (quibus vidisti plena canistra)
Sunt opera & vitæ fructus: duo prima, vbi simplex
Farina est, vitæ monstrant duo tempora prima,
In quibus & simplex vita & syncera peracta est:
Summum opere infido plenum est, & fraude, dolisq;
Omnibus, ingenium quæ, aut ars pistoris iniqui
Extudisse valet, quæ sunt iam cognita regi.
At merces horum meritorum & præmia, fędæ
Sunt volucres, corui immundi, miluiq; rapaces.
Vulturijq;, caput qui effossaq; lumina pascent
In cruce suspenso: tribus hæc ventura diebus
Terna canistra notant: tamen hæc me fallere possunt,
Si tu animo possis mutari, nam & Deus ipse
Sæpe solet mutare mala & conuertere fata.
Talia tractabant iuuenes. & tertia iam lux
Orbi inuecta aderat, cum custos carcere aperto
Pincernam insontem, noxa pœnaq; solutum
Declarat, miserum regis decreta seueri
Pistorem damnare cruci. de carcere vterque
Ducitur haud æqua sorte, & longe impare fato.
Hic ad tigna, ille ad regem stipatus ouantum
Et lętus clamore virùm, & clangore tubarum.
Vertitur interea ter Solis cursus in alta

Solistitia,

Solstitia, atque nouum mundo portauerat annum:
Forteq; Rex dulcem prona iam nocte quietem
Ducebat, Deus ex alto cum somnia in illum
Immisit, miranda adeo, ut cedente sopore
Attonitus rex magnum aliquid portendere visa
Crederet. ergo omnes iubet è regione vocari
Chaldæa, Aegyptoq; quibus cognoscere cursus
Metiriq; vias cœli, & momenta minuta
Astrorum, casusq; hominum, & prenosse futura est
Cura audax, nec non magicis qui incumbere sacris
Consueuere, & qui ex adytis oracula Diuùm
Consulere, & cesarum ouiumq; boumq; per exta
Rimari secreta solent, qui noscere flamme,
Qui fluitantis aque motus, qui iungere arene
Fatalem numerum, & cognoscere fulminis iras,
Quiq; vias seruare auium, & dignoscere cantus,
Denique, diuini rerum quicunque vocantur.
Induti, ast alij spectandi cornibus hirtis,
Quorum ingens numerus magni plena atria regis
Intrarant, alij longis capita alta thyaris
Auratis alij strophijs: longissima mento
Cunctis pendet barba, ipso stat pallor in ore.
Quos simulac ad se rex alta à sede vocauit,
Somnia visa docet primum, dein munera larga
Promittit, largosq; illis proponit honores,
Somni qui interpres fuerit: noctemq; diemq;
Responso tempus statuit. sed noxq; diesq;
Venerat, & nemo apparet, qui somnia regi
Enodare queat, nulli sua sydera, nulli
Ars magica, aut quesita aris oracula prosunt:
Non artes aliæ, non barbe, alteq; thyare.
Ergo hinc irasci, & tristis merere Pharaon,
Nec quenquam audire, ac solo in conclaue latere.
Hìc regis pincerna, memor, que in carcere Ioseph
Fecit, & ipsorum quàm verus somnia vates
Exposuit, subito regem petit, atque ita fatur.
Peccaui rex magne tibi, que in carcere vidi,
Non referens. nam scis, vt mecum pistor iniquus
Carcere damnatus fuerit sub turre magistri
Militie, eunuchi. forte illo carcere eodem
Fetiferi puer Hebreus, puto crimine falso
Missus erat. duo nos (ita suasi) somnia quedam
Nocte habita à nobis, iuueni narramus. at ille
Diuino quodam afflatu visa omnia nobis
Exponens, mihi, te, dixit, lux tertia ab isto
Carcere deducet, multis & honoribus auctum

Restituet primo officio: te pistor inique
Lux eadem in cruce constituet, te immunda volucrum
Agmina depascent, corui, miluique rapaces,
Vulturijq; , nisi ipse animum conuertere possis
In melius, sic nanque Deus mutatur & ipse.
Omnia quæ eueniße vides. tua somnia certe
Hic puer exponet, magnum nam numen in illo est.
Auditis Rex lætus ait, vade ocyus ergo,
Duc puerum, & nostro iussu de carcere solue.
Ille celer mandata facit, puerumq; parumper
Ornat, detondetq: comas, vestemq; ministrat.
Tum regi adducit timidum. rex omnia lustrat
In puero, sibi cuncta placent, sic denique fatur.
Te puer hi dicunt exponere somnia, nunquid
Vera ferunt? ast ille. Deus, rex optime, solus
Somnia nosse potest, & sicui maximus ille
Hoc dederit. potero ipse meo pro rege precari
Atque orare Deum: forsan dabit, omnia quando,
Quæ regum sunt, ipse solet curare Deùm rex
Atq; hominũ.dein paulum animoq; & mente moratus,
Nunc, inquit, rex magne mihi tua somnia pande.
Fluminis ad ripas Nili stare ipse videbar,
Rex ait, & septem ecce boues è flumine pulchræ
Exire, & late errantes per littora pasci
Florentes herbas, lothon, medamq; virentem,
Et suauem mynianta, quibus pinguescere, quantum
Plena solet, sacras quæ ducitur hostia ad aras.
Vix oculos verti, ecce aliæ per littora septem
Deformes, ægræq; , quibus vix pellis adhęret
Ossibus, apparere boues, quę carice summa
Vix pastæ & dura paliuro & sentibus hirtis
Corpora macra, suis neruis vix ducta, trahebant.
Obstupui. nam dira fames atque ardor edendi
Improbus exegit tantum has, vt pinguia septem
Corpora prima boum congressæ tota vorarent.
Mox iterum dulcis me habuit sopor alter, & ecce
Rursus septem vno spicę consurgere culmo,
Pulchræq; , grauidęq; & onustę pondere multo.
Mox septem prodire alię tenueq; & inanes
Exili è stipula, scabraq; Urigine tostę,
Quę succum & decus omne aliarum absumere visę
Sunt mihi. miratus, postquam sopor ille recessit,
Somnia proposui multis, sed dicere nemo
Scit sensum & portenta horum: te si manet ista
Gloria, si te vnum è tantis hęc somnia poscunt,
Toto animo lętare puer, te fama sequetur

Perpetua,

Perpetua, & tantis à me ditabere donis,
Vt te non videat maiorem Aegyptia tellus.
Cui iuuenis. Rex magne Deus te diligit, ipse est,
Somnia qui immisit, nec, quæ illa intelligat, esse ars
Vlla potest, qua authore Deo non vtitur: vnde
Nec vates potuere tui, quibus omnibus est ars
Absque Deo. primum septem felicibus annis
Largius vndantem solito, maioreq; Nilum
Flumine rumpentem ripas, secumq; trahentem
Felicem limum, fecundæq; æquora arenæ
Fortunata nimis tellus Aegyptia cernet.
His annis tantum messis, tantum vberis illa
Colliget, vt non sufficiant solita horrea messi.
Vbertatem istam pingues nimiumq; nitentes
Monstrauere boues septem, quæ è flumine Nili
Exiuere, herbas pingues per littora pastæ.
Hanc etiam & spicæ septem, quas pondere onustas
Lætasq; plenasq; vno consurgere culmo
Vidisti, pariter monstrant: nam somnia visa
Non duo re, sed idem ostendunt. nunc porrige mentem
Optime rex, nam septem annos, qui deinde sequentur,
Infelix steriles durosq; Aegyptus habebit.
Ipse intra ripas demisso flumine Nilus
Curret iners, supraq; caput limumq; feracem
Non tollet: sicca arebunt arua omnia, sicca
Solstitia, & nulli descendent montibus amnes
Consueti pluuiarum amnes sub sydere Cancri
Aethiopum populis nec hyems æstiua redibit.
Agricola infelix nullo versabit aratro
Arua, nec arenti mandabit semina terræ,
Sed miseros edet annona cogente iuuencos.
Hæc septem docuere boues per littora siccæ,
Deformes, macræq;, quibus vix ossibus hærens
Pellis erat. hæc septem illæ rubigine tostæ,
Squallentesq; situ spicæ, & sine pondere turpes
Ostendunt. duplici exemplo te commonet ipse,
Qui nouit ventura, Deus, quo tu quoque solers
Commouearemagis, damnoq; occurrere possis.
Quod facere vt valeas, si me fortasse requiris,
Sic habeas. maiora para primùm horrea, & omne,
Quod superat segetum his septem fœlicibus annis,
Coge illic, seruaq; vigil: dein multa talenta
Auriq;, argentiq; in fruges vndique emendas
Impende, annorum quantum penuria septem
Exposcet ventura fami, campisq; serendis.
Talia narrabat iuuenis, quæ singula mente

Rex voluit tacita, tandem & sic voce profatur.
Hoc certe Deus in puero, nec talia dici
Absque Deo potuere, nec illi Aegyptia tellus
Aut Chaldæa videt similem. tum amplectitur illum
Lætitia illa hrymans. post me tota ista secundum
Te aspiciet regio, seruatoremq; vocabit.
Sic ait, & chlamydem gemmis ostroq; nitentem
Ferre dat, atque auri torquem circundare collo.
Mos erat, vt gemma cœlata, insignis & auro
Annulus, antiquo regum de more vocatus
Regius, à nullo, nisi rege Pharaone, posset
Gestari, aut siquis foret ipso ab rege secundus:
Hunc sibi rex digito detractum imponit Ioseph,
Quo populus post regem illum sciat esse secundum.
Præterea, qua se solennibus ipse diebus
Inuectum mula populis vrbiq; solebat
Ceu quendam monstrare Deum, sic mandat & ipsum
Vrbe Vehi, mulaq; eadem procedere Ioseph,
Preclamante tuba, regi inclinate secundo
Quisque caput, sanctoq; nouos conspergite flores
Seruatori hominum, solus qui somnia regis
Exposuit, qui plena Deo præcordia gestat.
Talibus ornatus donis, & honoribus auctus
Isacides iuuenis cuncto acclamante senatu
Præficitur toti Aegypto. Qui sedulus omni
Ingenio curaq; in primis horrea vbique
Magna parat, mox frugum ingentibus vndique aceruis
Collectis, partim terra Memphitide natis
Partim emptis aliunde implet, stipatq;, nec vllum
Dat rebus spatium: regionem lustrat, equorum
Imminuit numerum, atque hominum: Dij cuncta secundant.
Vrbs erat Helipolis, Solis de nomine dicta,
Cuius Rex, idem & templi Phœbiq; sacerdos
Supremus natam formæ & virtutis habebat
Insignis, quam sæpe Deus consultus Apollo
Dixerat haud vlli indigenæ thalamo esse locandam:
Coniugium externum fato maiore parari,
Quo genus, & clari tollantur in astra nepotes.
Ergo istæc iuuenem monstrare oracula Ioseph
Censet & antistes templi, & rex ipse Pharaon.
Quo circa, cum iam septem felicibus annis
Aegypto in tota vbertas, atque omnia vbique
Læta forent, placuit regi dignis hymenæis
Et thalamo Isacidem iuuenem sociare iugali,
Lætitiamq; augere, diesq; inducere festos.
Ergo hæc per ludos & per conuiuia læta

Dum

Dum fiunt septem fęcundi messibus anni
Iam finem, vbertasq;, omnis iam copia habebat.
Iamq; pererratis Geminis per sydera Cancri
Sol altos agitabat equos, Aegyptia cum gens
Miratur Nili nulla incrementa videri,
Sed purum & nulla permixtum flumen arena
Ipsum inter ripas tristi procedere cursu.
Iam tellus fęcunda prius, nunc aret, hiatq;
Vsta siti, nec spes Cereris promittitur vlla.
Semina si qua etiam lętis sparguntur in aruis,
Aut nullos edunt fętus, aut protinus omne
Enatum fędæ vitio rubiginis aret,
Aut abit in lolium infęlix, fluidumùe papauer..
Viuitur ex annis lapsis, retroq; coacto
Fenore, quod primo sterili vix sufficit anno.
Verum, vbi dira fames homines se vertere ad herbas,
Et pecus immeritum, atq; immunda animalia adegit,
Regem vrbes & rura adeunt, subsidia poscunt.
Rex ad Præfectum cunctos dimittit Ioseph,
Seruatorem hominum. populis hinc horrea aperta,
Et iustum indictum pretium: gaza vndique & omnes
Congestæ portantur opes: æraria regis
Complentur: nec adhuc quartus se verterat annus.
Quid facerent miseræ gentes? sola arua supersunt,
Quæ vendant, si emptorem habeant, nam solus Ioseph
Esse potest pro rege emptor. ergo ille rogatur,
Arua emat, & miseris det opem, nec pacta recuset.
Redditu um cuiusq; agri quintam dare regi
Promittunt, sic pacta ineunt, sic fędera firmant.
Interea, externas quoniam penuria terras
Hæc eadem affligit, populos it fama per omnes
Aegyptum sat frumenti, quod vendat, habere.
Ergo & Sichenus natos affatur Iacob.
Cur non Aegyptum nati, cur regna beata.
Non petitis, cur non nobis alimenta paratis?
Num perimat nos ista fames? mandata capessunt
Natorum deni: fratrum natu vltimus astat.
Vt vero Aegyptum petiere, & Osyrida terram
Frumentis præfectum adeunt, & supplice cultu
Aere dato frumenta rogant. cognouit Ioseph
Germanos, statuente Deo, non cognitus illis.
Præteritiq; memor, quamuis iniuria multum
Facta potest, tamen & patris, fratrisq; misertus
Beniamim, his etiam parcit, tum fatur ad illos.
Vnde, & quinam hominum ad nostras acceditis oras?
Illi autem. è terra Canaam, de sanguine Iaçob

Venimus huc cogente fame, quæ plurima perdit
Samariam. domus est nobis plenissima, primus
Est pater, vndeni nati, paruiq; nepotes,
Pastorumq; manus, vernarum est plurima turma.
Venimus ergo ad te, nobis alimenta rogantes,
Ne pereat gens tanta, tibi iusta æra dabuntur,
Nec nos immemores erimus. pater optimus vrbem
Ipse regit Sichen, pastor, cui millia multa
Sunt pucudum: quouis pretio da viuere tantum.
His verbis quanquam frater commotus, & ægre
Abstinuit lachrymis, ficto tamen omnia vultu
Dissimulans, quid verba mihi datis, inquit? an ipse
Eludar? nisi me os fallit vultusq; loquentum,
Exploratores puto. cur mandata paterna
Non geritis? cur nec frater huc venit & alter?
Ast illi, minime. tales ne rere, precamur.
Per patrem patrisq; Deum iuramus, adire
Nos iussit, nos dira fames: natu vltimus vnus
Cum patre Beniamin adolescens restitit, & spes
Solamenq; senis: nos, qui sufferre laborem
Possumus, atque moras longarum auferre viarum,
Venimus orantes vitam, mandata putantes
Nulla opus esse istic ferri: miserere precantum,
Et miserere patris, pueri miserere relicti,
Paruorumq; (potest pietas si in te vlla) nepotum.
Hic lachrymas vix continuit, conuertit & ora,
Toto animo & vultu multum commotus Ioseph.
Inde ait. Est mihi firma viri sententia menti,
Frater vt huc alius veniat: vestrum hic erit vnus
Obses, vos alij ad patrem frumenta feretis
Interea. haud aliter (per Regem & numina iuro)
Vlla potest vobis abeundi hinc esse potestas,
Neu faciem spectare meam, aut audire loquentem.
Consulite, & ternis dentur responsa diebus.
Sic ait, & custode dato victuq; remittit.
Illi, inter sese postquam diuersa locuti
Viderunt præfecti animum, præstare putarunt
Ferri multa domum frumenta, loco obsidis vnum
Dimitti, properare alios, iterumq; reuerti
Emptum alias fruges, alium & conducere fratrem.
Ergo nominibus scriptis sors ducitur, obses
Extrahitur Symeon. & iam lux tertia mundo
Clara aderat, responsa petit præfectus, at ipsi
Enarrant decreta. igitur frumenta parari
Impetrat accepto pretio: clam deinde ministros
Admonet, vt summis saccis æra omnia ponant.

Quod fuerit cuiusque, datum: custodibus obses
Traditur: at fratres oneratis tergora asellis
Aegyptum, & multo fratrem mœrore relinquunt,
Samariamque petunt. quò postquam denique ventum est,
Atque vnum pater è natis sibi vidit abesse.
Clamat, vbi Symeon meus est? cur cernere natum
Non datur? est ne æger? minime pater, inquit Iudas,
Sed valet, Aegypti est obses tellure relictus,
Dum rursus redeamus, & hinc ducamus & istum
Beniamin. nam, qui frumentum vendidit, vt nos
Vidit vir magnus, & ab ipso rege secundus,
Quæsiuit multa a nobis, nunquid pater esset,
An frater nobis alius: quę cum omnia recte
Diximus, vos has certe venistis ad oras
Exploratores, inquit, mandata paterna
Cur non huc geritis? cur non alium quoque fratrem
Huc duxistis? ad hæc respondimus omnia. tandem
Summa fuit frumenta dari, nos deinde reuerti,
Adduci puerum, interea obses detur, & vnus
E nobis maneat: per Regem & numina cęli
Iuro (inquit) nec vos aliter frumenta feretis,
Posthac, nec me audire vnquam aut spectare licebit.
At pater, hęc postquam audiuit, proh summe Deum rex,
Est ne adeo infœlix alius pater? occidit vnus
Natorum, obses & est alius, subducitur alter
Cum reliquis, simul vt cuncti moriantur, & ipse
Expectem, ferat hęc nostras crudelis ad aures
Nuncius: o prius hanc miseram Dij demite vitam.
Talia fundebat lachrymans. circum vndique nati
Solantur, tam aduersa bonos non numina habere.
Mox, vbi depositis soluerunt vincula saccis,
In summis ęs omne datum pretiumq; repostum
Inueniunt: stupuere omnes, sed tristis Iacob
Hoc deerat nati, hoc, inquit, quod funditus omnem
Spem raperet. nam, si vobis Aegyptia ad arua
Sit reditus, qui vos primum vir maximus ille
Exploratores dixit, nunc nomina furum
Imponet, causam inquirens, qua perdere possit.
Nempe ego Beniamin puerum, spem patris, & vnum
Solamen, non huic tradam fidamq; periclo.
Vos alij, si fata vrgent, diuumq; voluntas,
Ite, rei fidei promissę: ego, quicquid apud me est
Auriq; argentiq;, dabo, quo vos redimatis
Et fratrem, &, si fors aderit, frumenta feratis.
Quem contra illachrymans iuuenis sic fatur Iudas.
Chare pater nos primum audi, dein consule nobis,

Atque tibi. nam quo pacto continget adire
Illum hominem, qui iurauit per regia sceptra,
Per superos, nisi Beniamin duxerimus ipsum,
Ille quidem nec nos, nec, qui est in carcere, fratrem
Dimittet, faciemùe eius spectare licebit?
Verum, vt de nobis sint dura & tristia quæque,
Vos miseri quonam pacto viuetis, & vnde
Tanta domus? capiti, quęso, pater optime tandem
Fide meo, puer iste omnes seruabit, & ipsum
Te patrem. mihi pręterea duo pignora chara
Sunt, nati, tu illos (concedo) interfice, siquid
Aduersi puero eueniat: depone timorem,
Atque omnem defende domum. quòd pondera saccis
Sint æris posita in nostris, iussisse ministris
Id dominum certum est, incertum, fraude dolòue
An pietate magis. nos certe audiuimus illum
Insignem virtute omni, nos vidimus illum
Nobiscum fleuiße famem atq; incommoda nostra,
Dum teq;, & paruum fratrem, paruosq; nepotes
Commemoramus. age ò genitor, ne tempora differ,
Neu plures innecte moras. & talia dicens
Adiecit lachrymas. victus pater, ibitis ergo,
Tandem ait, & puerum, & regionis dona feretis,
Stactenq;, & lachrymas terebinthi, & roscida mella,
Et gummi, & liquidam styracem & amygdala amara.
Insuper & duplex pretium portabitis, & quod
Inuentum fuit in saccis, & quod data poscent
Frumenta. interea faciemus sacra parentum
Nostrorum nostriq; Deo, quò cuncta secundus
Dirigat, & seruos cælo prospectet ab alto.
Postera Phœbeos currus aurora vehebat,
Cum pater & nati sacris de more peractis
Cuncta vię opportuna parant, & munera & ipsum
Beniamin: quem iam genitor complexus euntem,
Et lachymans, I chare puer fęlicibus, inquit,
Auspicijs, si te rediturum fata reseruant.
Vitam oro. lachrymę vetuerunt dicere plura.
Tum simul & reliquos natos complectitur omnes,
Commendatq; Deo. ast illi bona verba precati
Durum iter & longum capiunt, camposq; relinquunt
Samariæ, Solymenq; sacram: iam consita Idumes
Prætereunt palmeta, Gerar, & Tartara vasta
Syrbotis, tandemq; vident Aegyptia regna,
Optatamq; petunt Memphim. quos lętus Ioseph
Suscipit, atque vnà fratrem de carcere soluit.
Vt vero admissis coram data copia fandi,

Sic

Sic Ruben. hinc postquam discessimus optime princeps,
Venimus ad genitorem, illi tua maxima iussa
Narramus, fratrem duci te velle minorem
Beniamin hunc istum: tum saccis ordine apertis,
Res mira, in summis pretium atque æs omne, quod ante
Exhibitum fuerat, se offert: quis miserit, & cur,
Ignotum est, Deus est testis. verum, vt pater istæc
Audiuit, viditq;, imo suspiria corde
Traxit, & heu nati, dixit male numen amicum
Nos aliquod nunc insequitur, Fortuna recessit
Illa bona. è bis sex natis amisimus vnum:
In vinclis alius longinquis exulat oris:
Nunc spes & miserę solamen dulce senectę,
Beniamin abduci petitur: vos rursus abitis,
Nescio quò, & vereor, furum ne nomine eatis,
Omnes vt tandem fato pereatis ab vno.
Nos contra miserum solari. fide parentum
Nostro & fide Deo, genitor: iustissimus ille,
Ille vir est, regio quem tota Aegyptia dicit
Seruatorem hominum, sanctumquè piumquè fatetur,
Et colit, hinc nihil aduersum durumquè timendum est.
His victus cessit tandem. Vos ibitis ergo,
Et ducetis, ait, puerum, atque hęc parua feretis
Munera, quę regio fert hęc, stacten, & Terebinthi
Resinam, & liquidam styracem, & amygdala amara,
Mellaq;: dein duplex pretium portabitis, &, quod
Impositum fuerat saccis, &, quod data poscent
Frumenta: & demum iusto natumquè patremquè
Commendate illi, pueri miserescat & huius
Atque senis natos nimium miserescat amantis.
Talia dictabat iuuenis, cum lumina princeps
Vix lachrymis cohibens tali est sic ore locutus.
Este bonis animis iuuenes, ego munera grata
Accipio regionis, & hunc, qui adductus ab omni
Suspicione puer vos, omni à fraude piabit.
Ite, & fessa via, fęda & sudore lauate
Membra viri, mox luce bona discumbite mecum.
Hęc princeps. famulorum alij in conclaue lauacrum,
Vasa alij mensasquè parant. hæc inter Ioseph
Multa super regno & populis disponit alendis.
Dein redit ad fratres, magnamquè educit in aulam,
Regales vbi monstrat opes, vasa aurea signis
Cęlata, argentumquè abacis, stratosquè tapetas,
Nec non parietibus circùm pendentia longis
Aulæa, intextis auro & bombyce figuris,
Quas dicas spirare. illic diuina secutus

Iuſſa Abraham, puerum in ſyluas ducebat Iſaac
Mactandum: puer ilignis onerabat aſellum
Faſcibus, ipſe pyram genitor vittasq; parabat.
Ille idem dextram vicina in parte leuabat,
Crudelemq; enſem: demiſſus lumina Iſaac
Et flexis genibus ferituro colla parenti
Prębebat: cœli demißus ab axe vetabat
Nuncius, & dextram ſublatam enſemq; tenebat.
Parte alia fratrem fugiens tendebat Iacob
In patris antiquas ſedes, ccgnataquè regna,
Euphratem Tygrimquè inter: patruelibus inde
Virginibus hauribat aquas: tum paſtor ad vndas
Euphratis dùm paſcit oues per littora Laban,
Rachelem vocat, & dulces decantat amores.
Talia dum læti ſpectant Iſraele nati,
Spemquè aliquam ſibi promittunt, tum magnus Ioſeph,
Iam genio libemus, ait, date flumina palmis
Vos famuli, tum ſede altus diſcumbit eburna.

Morte pręuentus, hoc item, quod ſero inceperat, abſoluerę non potuit.

CARMINVM LIBER VNVS.

IN OBITV M. ANTONII TVRRIANI VERONENSIS

AD IOANNEM BAPTISTAM TVRRIANVM FRATREM.

ET SI egomet tanti casu perculsus amici
Solamen nostri discuperem lacrymis,
Ne mea perpetuo manarent lumina fletu,
Pergeret aut tantus vrere corda dolor,
Attamen, vt mi animi valuit concedere amaror;
Isthæc mœsta tibi carmina persolui:
Quo fortasse meis consolarere camęnis,
Si miseros quicquam musa leuare potest:
Ac ne tu in lacrymas paulatim totus abires,
Liquitur vt pluuio tacta pruina noto.
Quandoquidem chari fato te fratris acerbo est
Rumor in extrema viuere tristitia,
Nec iam posse quietis habere, aut commoda somni,
Sed cedente die, sed redeunte queri:
Męrentemq; , vagumq; , & turpem fletibus ora
Amissum totis quęrere littoribus.
Fertur vt Eridani ripas errasse per omnes
Anxia fraterno funere Lampetie.
Septem quam perhibent somni nisi munere noctes,
Ieiunam septem continuasse dies.
Et, quoties longo defensa errore viarum
Vmbrosi in ripa concidit Eridani,
Reddite vos Phaëthonta mihi, clamabat ad vndas,
O quęcunque sub hoc flumine nympha latet.
Te tamen, vllius si cuiquam morte dolendum est,
Iusta quidem tanti causa doloris habet.
Quandoquidem immatura morte tibi omnia frater
Commoda, teq; ipsum perdidit atque tuos:
Perdidit hei misero charus tibi frater ademptus,
Quo tibi non vllus charior alter erat.
Ille amor, ille tuæ solamen dulce iuuentę,
Ille tuæ fuerat spes columenq; domus:
Quicum versari semper, quicum esse solebas,
Atque animi arcana dicere consilia:
Vnum mirari, atque vnum pręponere cunctis:
Ambrosię è cuius effluere ore lepos.
O nimium miseri nos, & genus ærumnosum,

Deterius quorum est conditione nihil.
In nos sęuitum est bello, quo durius vnquam
Vidit nulla ętas, nec feret vlla dies.
Seruitium tulimus crudele, & barbara iussa,
Parsq; domos charas liquimus, & patriam.
Relliquias, miserosque absumpsit tabida ciues
Pestis, & huc illuc sęuit Erinnys adhuc.
Nec sat erat. miseri crudelia funera COTTAE
Fleuimus. ò indigna COTTA perempte nece.
O COTTA infęlix quæ te fata impia nobis
Tam subito ante tuos abripuere dies?
Iam neque finierant gemitus, & lumina siccis
Non bene cessarant tristia flere genis,
Quum tu MARCE cadis. quum nos tot tristibus actos
Deseris, heu falsos credulitate tui.
Non hoc viuida nos tua iam sperare iuuenta,
Hoc tua non virtus, non benefacta dabant,
Exanimem vt nos te iuuenem, nec iam vlla loquentem
Externa miseri contegeremus humo:
Sed fore, quem fama virtus æquaret olympo,
Vnus qui multos instrueres populos.
Qualis ab aërio decurrens monte iugi fons
Communes multis sufficit vnus aquas.
Nam quid ego aut laudes memorem, aut tua maxima laudum
Præmia? qua humano profueris generi,
Aut quàm sæpe animas positas iam sedibus orci
Ad sua Apollinea membra vocaris ope?
Vos testes Ticinæ, & qui inter pascua lęta
Medoace antiquos abluis Euganeos:
Illo quos fama est naturę arcana docente
Sæpe inter nymphas obstupuisse suas:
At nunc amisso turbatis flesse sub vndis,
Inq; mare assuetas non habuisse vias
Non tamen aut soli, nec vos magis omnibus amnes
Indoluistis acerbo illius interitu.
Illum etiam Graiæ, & nymphę fleuere Latinæ,
Illum etiam Thuscis Calliopea modis.
Quin etiam syluę, & montes gemuisse feruntur,
Et vos extremi flestis Hyperborei.
Sed mage Benacusq; senex, & Sarca, sepulti
Qui prope vicinum prætereunt tumulum.
Sed magis ipse Athesis, olim qui corpus humandum
Condendum charam perferet in patriam,
Ne extra cognatos cineres, atque ossa parentum
Illum perpetuo terra aliena tegat.
Tunc vos ò patrio prognatæ Naiades amne

Spargite

Spargite odoratis plena ſepulchra roſis.
Tempus erit, cum poſteritas mirata nepotum;
Quantum iſti, dicent, ab tribuere Dei.
Atque aliquis monumenta legens, & ſcripta iacentis
Deuota ad mutos ſerta feret cineres.
Interea ò vos Benaco centum patre nymphæ,
Sarcaq; ab alpinis edite verticibus,
Et vos ò Naci rupes, & ſaxa Briani,
Et nemora vmbroſis denſa cacuminbus,
Ferte aliqua, ò nunc ferte meo ſolatia BATTO;
Et tantum ex animo demite triſtitiam.
Quem neque ſancta poteſt Sophie complexa leuare;
Muſa nec aſſuetis ſedula carminibus.
BATTE tamen vates, longum vt quęſiſſet ademptam,
Et longum fleſſet Thracius Furidicen,
Nullo ſolatus, blando quàm carmine, curas,
Nullo, quàm ſophia, dicitur eſſe magis.
Illi, ſeu Rhodopes ſyluis erraret in altis,
Siue in deſerti Strymonis aggeribus,
Semper Muſa comes, ſemper pendebat eburna
Ex humero numeris docta ſonare lyra.
Ille orbem immenſum ſemper ſpectabat, & orbis
Ornatum, puris ſydera luminibus,
Et maria, & montes vaſtos, atque irrequieta
Flumina, tum quicquid deniq; terra parit.
Quorum animaduertens certa ſub lege tenorem,
Paulatim charam ſenſerat Eurydicen
Deleri, & triſtem mutari in gaudia mentem,
Tantum animos rerum forma leuare poteſt.
Aſpice lucentem Lunæ titanidis orbem,
Ft cum Sole ſuo quæ ſuper aſtra micant.
Omnia ſunt æterna, & vitæ iuncta perenni.
Quæ loca fęlices Dijq; animæq; colunt.
Inferior Lethi regio eſt, ſedeſq; malorum,
In qua eſt, quod fęlix intueare, nihil.
Quippe ſolum hoc ventiq;, imbreſq:, & cuncta fatigant,
Quæcunque aëria de regione cadunt.
Adde æſtuſq;, hyemeſq;, & morborum genus omne.
Tum natura aliqua eſt indiga ſemper ope.
Nos porro deſyderijs mala plurima noſtris
Iunximus, ò pręceps in ſua damna genus.
Hinc odia, & timor, & lites, & bella cruenta,
Et via non vni plurima aperta neci.
Attamen in tantis ærumnis eſt animi ſpes
Vnica, quem melior vita beare poteſt.
Quippe, vbi pręfulgens vlla virtute reliquit

Corporeum, sedes aduolat æthereas,
Semideumq; domos, & diuûm morte carentum,
Hîc, vbi non æstas, nec fera sæuit hyems:
Nec dolor, aut desyderia infælicia nostri,
Nec sors partem aliquam, nec rude vulgus habet.
At sancti heroes habitant, gens inclyta bello,
Ingenuiq;, nouem qui coluere Deas:
Quiq; pij, iustiq;, Deûm præcepta secuti,
Et sancta insignes qui fuerunt sophia.
Quos inter tuus ipse recens à funere frater
Miratur cœlum, cælicolumq; domos,
Aeternamq; diem, & fœlicem ex ordine gentem,
Inter quos gaudet, se quoque dinumerans.
Quem circùm illustres animæ, PROAVIQ. PATERQ.
Intentos oculos ore nepotis habent,
Et pulchram effigiem agnoscunt: miratur & ipse
Egregiam stirpem, magnanimumq; genus:
Agnoscitq; suos, & facta, & nomina discit.
Tum quantum sit adhuc terra habitanda tibi.
O fortunatum nimium, tristem ante senectam
Carpere iter cæli cui potuisse datum est.
Quas syrtes, quos & scopulos post terga relinquis
MARCE? tibi à quanto est salua carina mari?
Fortunate iterum, tu non incommoda vitæ
Passus adhuc, non quæ plurima habet senium,
Sed dulces inter musas, & Apollinis artes
Fortunata nimis vita peracta tibi est.
I decus Ausoniæ iuuenis, numeroq; Deorum
Te immisce, culta est iam tibi terra satis.
Illa tuum, dum sydera erunt, dum Flumina current,
Nomen in astra memor, & benefacta feret.

AD IOANNEM BAPT. TVRRIANVM VERONENSEM.

BATTE, animos quando tristes, curasque leuare
Musa potest, ego nunc sororem, casusq; supremos
Ipse meos tristi solabor carmine tecum.
Et tecum dulceis natos, quos funus acerbum
Abstulit, æterna & pariter caligine texit,
Conquerar: vt salutem tenebris, & nocte perenni,
Quantum opis est nostræ, miserorum nomina demam.
Quæ potui, dum vita illos auræq; fouebant,
Exhibui genitorq;, gubernatorq; duorum
Infælix. primas alter vix fingere voces,
Alter adhuc teneris iam tum decerpere ab annis

Prima rudimenta, atque omen præbere parenti.
Quos ego (sed Zephyri spes portauere paternas)
Censueram, si fata darent, cum posceret aetas
Fortior, ad dulceis tecum traducere musas
Assiduos, cytharamq; humeris suspendere eburnam.
Inde, vbi iam cœlum, ac Solem, fulgentiaq; astra,
Terramq;, & liquidos ignes, æquorq; profundum
Mirari inciperent, latisq; animalia campis
Te monstrante viam, te rerum arcana docente
Mens fuerat dulceis sophiæ deducere ad hortos,
Hortos, quos ver perpetuum, quos aqua fauoni
Semper alit, semper cęlesti nectare pascit.
Hic tremulo, & longa confecto ętate parenti
Purpureos legerent flores: seniiq; leuamen,
Threicia canerent cythara, quæ plurima quondam
Audissent te populea meditante sub vmbra,
Diuino mirantem Athesim dum carmine mulces,
Et rerum canis, & teneri primordia mundi.
Fortunate senex, si natorum ore referri
Fata sinant, vt nata chao antiquissima rerum
Materies visi correpta cupidine pulchri
Arserit, atque Deum thalamo complexa, iugarit
Corpora prima: quibus discordia nata hymeneis,
Et diuisa locis, suprema petiuerit ignis
Purior, & nitidis vicinus sederit astris:
Quem iuxta per inane amplum se fuderit aer:
Ima autem tellus vasto circum obruta ponto
Constiterit: quam dudum hinc inde agitantibus vndis
Substerni latè campi, deformiaq; arua
Paulatim apparere supra, & concrescere montes
Cœperunt, procul & nudas ostendere cautes,
Mox nemora, & virides vndis mirantibus ornos.
Montanis tum speluncis, & rupibus altis
Exiluere vdę formoso corpore nymphæ,
In viridi flauos siccantes littore crines.
O fortunatum nimium, si numina tantum
Hæc mihi seruassent, si non casura dedissent.
Verum aliter Lachesi visum est, quo tempore primum
Natorum cępit producere fila duorum.
Quippe auram miseris, & dulcem noscere vitam,
Spemq; sui dederat pręb ere: alia omnia ventis
Tradita, nocte atra & tenebris inuoluerat orci.
Non licuit firmos annis, viridesq; iuuenta
Inspicere, & charę ad metam deducere vitæ.
Nec potui votis, nec ope adiuuisse paterna
Clamantes, frustraq; patris suprema petentes

Auxilia, & nota nequicquam voce vocantes.
Heu Mortem inuisam. quis te mihi PAVLE Deorum
Arripit, & miserum complexibus abstrahit istis?
Tu prior immiti correptus morte, parentem
Deseris, & dulceis auras, & lumina linquis.
Quòd te si tali dederant sub lege futurum
Fata mihi, non iam fuerat mœroris abunde,
Non gemitus? quid me è tam multis patribus vnum
Cœlicolæ lacrymisq; nouis, & morte recenti
Opprimitis, charoq; etiam spoliatis IVLO?
Heu miserande puer, quanto plena omnia luctu
Liquisti abscedens. quem non væsana Deorum
Incusauit inops, cum te complexa iacentem
Aspiceret laniata comas & pectora mater?
Ah misera, ah male fausta parens, quid numina fletu
Sollicitas? iacet ille, velut succisus aratro
Flos tener, & frustra non audit tanta gementem.
Ah misera, ah quid sublatum complexa moraris?
Ille tuus non iam est. Vos illam in funere matres
Collapsam accipite, exanimemq; reponite tectis.
At vos insontes animæ, charissima nuper
Pignora, quod misero superest optare parenti,
Semper auete, mei, vt licuit, semperq; valete.
Seu dulce Elysium functos, vmbræq; tenebunt
Sanctorum nemorum, puro seu sydera cęlo,
Ipse ego vos semper lacrymis, vos carmine tristi
Prosequar, & vestris persoluam iusta sepulchris:
Donec me vobis tenuem coniunxerit vmbram
Summa dies, natis æquat quæ sola parentes.
Interea curas, numeris, musaq; leuemus
BATTE animos: quando rerum mortalis origo est,
Quando etiam vitæ norunt vasta æquora finem.
Scilicet & quondam veniet labentibus annis
Illa dies, quum iam curuo sub vomere taurus
Desudet, terramq; grauis proscindat arator,
Nunc vbi cæruleæ rostris spumantibus vndæ
Sulcantur, veruntq; citæ freta longa carinæ.
Nec vos ò liquidi fontes æterna manebunt
Sęcula, se tanto quamuis pater efferat amne
Eridanus, tumidusq; fluat tot cornibus Ister.
Quin etiam aërij montes, mirabile dictu,
Taygetus, Syphilusq;, iugo & Cymbotus opaco
Innumeras post æstates, ac sęcula longa,
Senserunt seniumq; suum, supremaq; fata:
Ex quo materies thalamo, primosq; hymenæos,
Atque elementa nouus sensit discordia mundus.

AD

AD DANIELEM RHAINERIVM VERONAE PRAEFECTVM

Senatorem amplissimum.

RHENERI venerande, vno quo sospite, nondum
Iustitia, & virtus terris antiqua recessit,
Multa quidem monumenta tuis sub fascibus Vrbis,
Multa cadunt antiqua piorum & templa Deorum,
Et Bromij vites, & amicæ pacis oliuę.
Verum hæc ex vrbis re dilabuntur, & ipsi
Vltro etiam sua tecta volunt procumbere Diui.
Ah saltem antiquo medicorum parcere ritu
Fasq;, & suetus amor pietatis, & inclyta virtus
Magna tui valeant. valeant hoc more vetusto,
Quo nostri vixere ataui, vixere parentes,
Te duce venturi longum superare nepotes.
Sanctior hic templis, hic Diuùm est sanctior aris,
Quem neque tempus edax potuit, nec secula tot iam,
Non belli rabies, non ipsum infringere ferrum,
Tantum est iustitiam violari, & fędera rumpi.
Scilicet & sacra est medicina, vetusq; Deorum
Inuentum, & sacri medici, quibus author Apollo:
Qui reuocare animas iam caligantibus orci
Faucibus impositas ad charæ munera vitæ,
Aetheriosq; haustus, & dulcia lumina possunt:
Qui genus innocuum, vitæq; ad publica nati
Commoda, diuinas tantum didicere per artes
Exercere æuum, atque humanæ præesse saluti.
Hos æquum est te præcipue longeq; tueri
Rheneri ante alios, & idem cui cessit Apollo
Ipse suas artes, & munera nobilis oti:
Quemq; domos Diuùm docuit, perq; omnia duxit
Sydera: quem graio insignem latioq; cothurno
Secretas dedit Aonidum percurrere syluas,
Et calamos, citharamq; humeris suspendit eburnam.
Idem te dulces Sophiæ deduxit ad hortos,
Hortos, quos ver perpetuum, quos aura fauoni
Semper alit, semper cęlesti nectare pascit.
Salue magne parens, qui tot virtutibus auctus
Vrbem iustitia, & diuis in pace secundis
Egregiam moderare, Athesis qua flumine pulchro
Labitur, & placido secat arua virentia cursu.
Tu quoque magna virùm genitrix vrbs inclyta salue,
Cura Deùm VERONA, tui cessere labores,
Aerumneq; graues, atque horrida Martis imago,

Sanguinis & vesana sitis, & tristis erinnys.
Barbara iam essit rabies, & in alpibus atrox
Sæuitiam miles, gelidumq; exercet ad Albim.
Iam duros nimium seruitus, & fera iussa
Desuemus perferre, Vllos non iam vrbe Tyrannos
Conspicimus, sed te RHENERI maxime, sed te
Magne pater: vno tandem quo sospite, nobis
Iam bona libertas rediit, pacemq; per agros
Læta Ceres, Bacchiq; chorus comitantur ouantes.
Gaudete, ò quicunque boni speratis agrestes,
Quorum amor est sobolis, studiumq; nepotibus arua
Incolere, & paruas vlmis attollere Vites.
Tempus io, nunc tempus adest, quo secula parcæ,
Aurea nent, tandem quę nunc te præside læta
Incipiunt: sed erunt nobis tunc maxime, quum te
Insignem sceptro Venetum sanctaq; chiara
Regna salutabunt terris diffusa, tuumq;,
Quà Sol exoriens visit, quà deserit orbem
Occiduus, late clarum feret Adria nomen.

AD IOAN. MATTHAEVM GIBBERTVM Episcopum Veronensem.

ILLE tuus GIBBERTE, sacras qui in montibus aras
Melsineis tibi constituit, qui teq;, tuumq;
Per nemus omne canit, perq; omnia littora nomen,
Hęc enata suis mittit tibi poma sub hortis
Aurea, quę quondam Medorum è finibus Atlas
Transtulit, & magno seruabat tuta Dracone:
Mox victor sacra expolians pomaria Perseus,
Dum leuibus nostrum talaribus aera tranat,
Donauit Charite Benaci ad flumina Nymphæ.
Insuper hos Gibberte tibi dat munera pisces,
Qui quondam Hetrusci nautę, nostraq; fuere
Effigie, nunc Benaci sub gurgite nantes
Cęrula conuerrunt sinuatis ęquora caudis.
Quod si forte iuuat tanti miracula facti,
Atq; hominum quondam versas audire figuras,
Ipse edam, Saloi quę quondam ad littora BATTVS,
BATTVS amor Dryadum cecinit, mihi rettulit Aegon.
Forte senex Cretæ patriis Saturnus ab oris
Ab Ioue depulsus, regnum sedesq; quietas
Quærebat Latio in magno, fataliaq; arua:
Iamq; diem medio Sol inclinabat ab axe,
Quum fessus, longaq; via siccatus & æstu,
Ad vada Benaci viridi prospectat in herba

Vescentes

Veſcentes nautas, & puri grandia Bacchi
Pocula miſcentes: placido quos ore ſalutans,
Ecquis, ait, veſtrum pueri ſuccurrit egenti,
Defeſſoq; ſeni? quis pocula parua miniſtrat,
Extinguitq; ſitim? poſcenti illudere Nautæ,
Et ridere ſenem. quis enim præſentibus vndis
Poſſit habere ſitim? en flumine largius illo
Ebiberis, gelidaq; æſtum ſolabere lympha.
Illuſus Deus immiſſis in flumina palmis
Haurit aquas, pronusq; bibit: tum verſus ad illos
Quo tamen è pretio pueri ducetis ad illas
Remigio cautes, quæ fluctibus vndiq; circum
Clauduntur, medijsq; iacet parua inſula in vndis,
Oſtenditq; locum: pretium gens impia iniquum
Poſtulat. at pactus ſenior tamen omnia firmat,
Adiuratq; Deos teſtes, ſcanditq; phaſelum.
Illi autem, dum naue cita liquida æquora ſulcant,
Ignari, quis nam ſedeat Deus, Eia age nobis
Fare ſenex, quonam latebras pro crimine quæris?
An ne fugam ſubrepto auro, dominoq; relicto
In loca tuta paras? Sed te tua fata ſequuntur
Demens, quem nullæ poterunt ſeruare latebræ.
Nomine Carpus erat, qui tam temeraria verba
Dixerat, ingeminant comites, aurumq; repoſcunt,
Proferri ſubreptum aurum: ni proferat, omne
Vi rapiant, pulſumq; rate in media æquora turbent.
Quos placidus dictis ſenior demulcet amicis.
Hetruſci nautæ, quæ nunc mens impia ſuadet
Nec ſeruare fidem vos, nec meminiſſe Deorum?
Dicenti iam vis, iam dextra infertur. At ille,
Qui tandem agnoſci poſſet Deus, Impia, dixit,
Gens inimica Deùm, dabitur, quod poſcitis, aurum,
Hoc imo ſub fonte aurum paſcetis auari.
Dixerat. Aſt illis veniam poſcentibus, & vox
Deficit, & iam ſe cernunt muteſcere, & ora
In rictum latè patulum producta dehiſcunt,
In pinnas abiere manus, veſtiſq; rigeſcit
In ſquammas, caudamq; pedes ſinuantur in imam.
Qui fuerat ſubita obductus formidine, manſit
Pallìdus ore color, quanquam liuoris iniqui
Indicium ſuffuſa nigris ſint corpora guttis.
Carpus aquas primus, numen qui læſit, in amplas
Se primus dedit, & fundo ſub condidit imo.
Inde alij celeri ſeſe in media æquora ſaltu
Præcipitant, vacuamq; ratem, & ſine remige linquunt.
Iamque Deus ſuper vnus erat, ſubit ipſe magiſtri

Munus, & adductis pelagi petit vltima ripis.
Expositus ripa placidus conuersus ad vndas,
Ecquid Io Nymphæ Benacides ista supersit
Nauis, & hunc amnem sacrum male fausta carina,
Et vestras sulcabit aquas? En certe ita & huius
Criminis hoc scopulo semper monumenta manebunt.
Dixit, & in partem rupis conuersa pependit
Cum remis ratis ipsa suis, vbi cernere conchas
Nunc etiam licet, externo quas littore Nautæ
Collectas miseri media imposuere carina.
Ex illo nunc Benaci per littora nantes,
Atque auri venas fundo pascuntur in imo,
Nunc etiam à primo retinentes nomina Carpo.

AD MARGARITAM VALESIAM NAVARRAE REGINAM

Cæsaris Fregosij nomine.

DVM me Coenomanos inter tenet Itala tellus
Zefrediq; arces, mens autem nescia claudi
Libera trans gelidas Alpes Rhodanumq; vagatur,
Trans Ararim, cœlumq; beatum & Gallica semper
Regna videt, Regemq; suum, tecumq; moratur
Assidue, versatq; tuas sub pectore laudes,
Ecce mihi cælata auro gemmaq; nitenti
Armipotens, galeaq;, ferox & Gorgone Pallas
Oblata est, seu fors tulerit, seu fata dedere.
Continuo visa ante oculos effulgere Imago
Magna tui, inq; ipsa micuerunt Pallade, vultus
Virtutesq; tuæ, moresq;, & facta decusq;.
Quippe illam è cunctis sic tu mortalibus vna
Assimilas, sic vna refers, in Pallade vt & tu
Noscare, & Pallas in te. siue illa Minerua
Seu dici Bellona velit, consensus vtrinque
Est idem, ora, animi, genius, cognataq; virtus.
Iure igitur tibi debetur, tibi conuenit vni
Gemma, aurum, effigiesq; Deæ, siue est Polycleti,
Siue Myronis opus. placeat tibi munus: imago
Est tua: sit gratus cum munere, muneris author.
Quod si digressus paulum, & prouectus amore
Pierio, dum me dulces per grandia Musæ
Facta tua, & dum per monumenta Heroica ducunt,
Ipse tuas memorem laudes, quibus æthera ad altum
Scandis, & illa simul referam, per quæ vna Mineruam
Vsque adeo assimilas, iuuet auscultare canentem,
Si vacat, & solitæ sunt te oblectare camœnæ.

Illa parente Deo Ioue magno, frater superbit
Gradiuo. cum forte acres in bella phalanges
Si quando exacuit, latè timor occupat vrbes,
Turbati tremuere hostes, ac terga dedere.
Ipsa hastam quatit, atque horrenti gorgone sęuit.
Ante Deam diræ effigies, terrorq;, minæq;
Sanguineæ, & dans terga pauor, visq; impia, & iræ,
Vinclaq;, vindictæq; astant, & mortis imago.
At vero positis armis, atque ægide dira,
Mollius humanas si demittatur ad artes,
Mansuetosq; vsus, tum dulcia carmina cantat,
Et facilem exercet musam, aut heroica gesta
Describit, numerisùe orbes metitur & astra.
Sin autem imperijs & maiestatis honore
Gaudeat, ęternæ ramis insignis oliua
Aut iustas sancit leges, aut iura ministrat,
Aut arces struit, aut medias regina per vrbes
Incedit, matresq; super longe eminet omnes:
Condensi agglomerant se altis clamoribus aphri,
Spectatumq; ruunt, arasq; & publica ponunt
Templa Deæ, plausu resonat Tritonia ripa.
Tu pariter magno Gallorum rege, Deoq;
Ac Ione nata simul, Germano Marte superbis:
Nam Martem quisnam esse neget, seu fortia nudus
Brachia, pręualidosq; artus, atque Herculis armos
Ostendit, taurumq; vno prostrauerit ictu:
Siue acrem pictisq; armis spectandus & auro
Pressit equum, struxitùe acies, & victor in hostes,
Ceu torrens, signa atque viros sternitq; fugatq;:
Fulmineos ve Iouis tonitrus imitatus & arma
Tormento, muros & magnas diruit vrbes?
Te quoque tantorum comitem, partemq; secundam
Bellorum, si quando acies atque arma mouenda
Perculsæ tremuere vrbes, horrorq;, pauorq;
It campis, Mars Germanam comitatur ouantem:
Attoniti spectant populi, gaudentq; tueri
Nunc primum, nunc & medium, nunc agmen obire
Postremum, nunc pellere equum, nunc tendere in hostem,
Turbantem cuneos, & abactis agmina signis.
Assistunt comites circum solertia, & astus,
Et magna audentes animi, & tolerantia dura,
Curaq;, sedulitasq; vigil, spesque alta, laborque,
Et Diuùm fauor, & ventis fortuna secundis,
Pone sequens magno graditur victoria plausu.
Nec minus horrenti à bello, partisque triumphis
Si iuuat ingenij, pacisque incumbere in artes,

 Nunc

Nunc lauro redimita comas, imitata sorores
Castalias, plectis numeros, & carmina dictas,
Carmina, nec rerum fato subiecta, nec æuo:
Nunc magnos dimensa orbes in templa Deorum
Attollis animos, patrioq; assuescis olympo:
Nunc tua describis vel regum gesta tuorum,
Aut eadem depingis acu. stant curribus altis
Et pater, & proauus, cunctiq; ex ordine reges,
Captiuosq; hostes, & victos colla Tyrannos
Ante rotas longis ducunt in templa triumphis:
Ipsa opus & textum stupet immortale Minerua.
Quam vero, ò quam te dicam, quum legibus æquis
Iustitiaq; feros populos frenasq;, regisq;,
Et diuina doces iura, & ciuilia ferre:
Aut arces tollis, aut propugnacula condis:
Aut matres inter medias, populosq; frequentes
Incedis regina. fauor comitatur euntem,
Maiestasq;, pudorq;, tamen qui Pallada possit
Armatam, & Martis gradientem in bella decere:
It dextra pax læta manu, & prætendit oliuam.
Applaudunt Sequani, floresq; & lilia passim
Effundunt, gaudentq; tuas attollere laudes,
Reginamq; Deamq;, salutiferamq; salutant,
Et pace insignem, & bello ferroq; potentem.
Fortunata nimis, magnus quam Cæsar, & omnis
Suspicit admirans orbis, cui lumine tellus
Fœlici arridet, totus cui militat æther.
Dij quanquam visum aspectu tibi debita regna
Paulisper priuare tuo, seu crimine ciues
Id meruere aliquo, seu te tua facta reseruant
Ad maiora, viamq; tuis virtutibus amplam
Expediunt, panduntq;. Et enim iam tempora læta
Illa instant, quum post lacrymas, post publica vota
Te tandem tua regna nouis decorata tropheis
Accipiant, & iusta tibi solennia soluant.
Iam ludi, festiq; dies, iam sacra parantur:
Iam placidus ripa gaudet Meniascus amœna:
In templis pueri impubes, mixtæq; puellæ
Sacra canent, ortusq; tuos ad sydera tollent:
Vt nascentem vlnis primę excepere camœnæ,
Melleq;, & Aonio tetigerunt ora liquore:
Vt charites fouere Deę, & decus omne dedere:
Vt parua in numerum pedibus cunabula diuæ
Pellentes, manibus nentes fatalia pensa
Grandia concordes cecinerunt fata sorores.
Stabunt ingentes sublatis molibus arcus

Cęlati

Cęlati gestisq; tuis, factisq; tuorum.
Supra omnes humeris extans altaq; corona.
FRATER erit, senosq; ferox ex hoste triumphos
Ducet ouans. mox fortuna congressus iniqua,
Cum dura bellare Dea, & decernere dure
Cogetur. longe illa euris in bella vocatis
Obijcere aduersos, & toto nubila cęlo,
Et casus, & monstra modis minitantia miris
Cernetur: Rex contra animis, & fortibus ausis,
Et virtute noua tandem superare cadentem,
Tendentemq; manus: tum ferro & compede vinctam
Protrahere, & campo captiuam ducere aperto:
Nubila diffugere, & turpi deformia monstra
Victa fuga, vario bello consumpta fameq;
In cęcas latebras obscuraq; tartara condi.
O, mihi si tantum iuuenili in corpore vitæ,
Et tantum det Parca mihi, hæc ventura superstes
Vt videam, comiterquè tuos regina triumphos:
Mox etiam spectare queam & maiora parari.
En erit, en vnquam illa dies, cum Gallica signa
Attolli, & Sequanos compleri milite campos
Conspiciam, fremere arma Rhemos, fremere arma Cadurcos,
Aulercosq;, Heduosq;, & pictis Lingonas hastis?
In medijs regem secum catafracta trahentem
Agmina, sublimem sanctas procedere ad aras,
Per caput & sacram regum de more coronam
Iurantem, & Solymas repetentem debita sceptris
Regna suis: te parte alia fortes Ituriscos,
Andelos, Biturasq; feros in bella mouentem:
Consilijs, tantoq; operi comitemq; ducemq;
Ascitum: nec non tanto sub rege coactam
In ferrum ruere Italiam, & socia arma trahentem
Signa sequi. mox ò liceat cęloq; secundo,
Et pręsente Deo, tot sese addentibus vna
Prospicere immensum consterni puppibus ęquor,
Càrmeliq; procul rupes, & littora Ioppes
Læta Dei classem, & victricia vela vocare,
Et trepidum Euphratem, & magni tremere hostia Nili.
Tunc ego non alium Martem, mihi Pallada poscam
Non aliam mihi: rex Mauors, tu, maxima Pallas
Sola eris. ò ego tunc gemino sub numine tutus
Per medios hostes videor densosq; maniplos
Victor agi, videorq; mea sub cuspide fractos
Munera magna tibi captiuos ducere reges:
Necnon & spolia ampla tuis addenda triumphis
Iungere, barbaricas vestes, regumq; Tiaras,

Armaquè, mygdoniosquè arcus, lyciasquè pharetras:
Cernere & exanimem fuso cum milite portas
Caucaseas atque hircanos inquirere saltus
Maumethem, & sese extremis occludere bactris,
Hæc, precor, hæc propere eueniant fęlicibus astris,
Si qua fata dabunt, votis si Iuppiter adsit.
Interea, siue hæc te cura & gloria tangit,
Seu pacem Europæ miseræ moliris, & arma
In superùm sæuos hostes auertere tentas,
Magnanimo assistente tuis conatibus ANNA,
ANNA spectato meritis, cui summa potestas
Tradita, quo rerum moles onerosa recumbit,
Quicquid agis, si quando animum conuertis ad ipsam
Italiam, neque enim teneat non quoque cura,
Tunc dicas, cælo ante alios mihi fidus in illo est,
Qui nisi pro rege inuigilans noctesquè diesquè
Illic res Italas, & regia munera tractet,
Gallica suspiret regna, & tabescat abesse.
Præterea, Dea bellipotens, quę munera CAESAR
FREGOSVS, parua illa quidem, sed congrua mitto,
Haud ingrata tibi latijs accedat ab oris,
Vna eadem, faciesquè tui, faciesquè Mineruæ.
Quin etiam, quoties Diuam spectare iuuabit,
Te toties spectare puta. Sed, me quoque tanti,
Si facies, si me tali dignabere honore,
Cum memor ipsa mei fueris, tum nomine nostro
Longęuamquè diem, & fælicia cuncta precata
Diua tuum saluere iube super omnia Martem.

AD M. ANTONIVM FLAMINIVM, & Galeatium Florimontium.

DVM vos fatidicos vates, arcanaquè sensa
Voluitis, atque animum cælesti nectare alentes,
Alloquijs, magnoquè Dei consuescitis ori
Fælices Duce GIBBERTO, Campense magistro:
Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam
Irrequietum animi, & quærentem indagine vana
Naturam semper fugientem: quę se vbi paulum
Ostendit mihi, mox facies in mille repente,
Ceu Proteus, conuersa sequentem eludit, & angit
Mærentem senijquè horas, cassumquè laborem?
Nuper enim tenues species, simulachraq; rerum
Quæ fluere ex ipsis dicuntur, perquè meare
Omnia, dum sector meditans, tacitusquè requiro
Auia syluarum, & secreta silentia solus,

Cognoui tamen his spectris illudier ipsis:
Vt sensus feriant nostros, semperque lacessant,
Perque fores, caulasque animę ludantque, meentque,
Ac remeent, ipsamque nec inter somnia linquant.
Ergo hoc elusum studio, fessumque labore
Tandem me miserata suos abduxit in hortos
Musa memor, tetricumque animum somno, atq; quiete
Curauit, numerisque & blando carmine fouit.
Tum mihi. Quo tandem ò semper mortalia quærens
Hanc colere vsq; voles terram? nunquàm ne relinques
Has tenebras, nunquam ne in lucem lumina tolles?
An nescis, quæcunque hic sunt, quę hac nocte teguntur,
Omnia res prorsus veras non esse, sed vmbras,
Aut specula, vnde ad nos aliena elucet imago?
Terra quidem, & maria alta, atque his circunfluus aer,
Et quę consistunt ex ijs, hęc omnia tenues
Sunt vmbrę, humanos quę tanquam somnia quędam
Pertingunt animos, fallaci & imagine ludunt,
Nunquam eadem, fluxu semper variata perenni.
Sol autem, Lunęque globus, fulgentiaque astra
Cętera, sint quamuis meliori prędita vita,
Et donata ęuo immortali, hæc ipsa tamen sunt
Aeterni specula: in quę animus, qui est inde profectus,
Inspiciens, patrię quodam quasi tactus amore,
Ardescit. sed enim, quoniam hic non perstat, & vltra
Nescio quid sequitur secum, tacitusque requirit,
Nosse licet circum hęc ipsum consistere verum
Non finem: verum esse aliud quid, cuius imago
Splendet in ijs: quod per se ipsum est, & principium esse
Omnibus ęternum, ante omnem numerumque, diemque.
In quo alium Solem, atq; aliam splendescere Lunam
Aspicias, aliosque orbes, alia astra manere,
Terramque, fluuiosque alios, atque aera, & ignem,
Et nemora, atque alijs errare animalia Syluis:
Denique cuncta alia cernas vegetantia Vita.
Ergo, vmbras cum iam satis, & specula illa, superque
Spectaris, longa iamdudum in nocte pererrans,
Fas tandem lucem, atq; ipsum perquirere verum.
Quod quoniam longe seinnctum est corpore ab omni,
Nec nexus habet, aut affinem sensibus vllis
Naturam, scito esse animum tibi dissociandum
Corpore, purgandumque omni contage recepta,
Terrena labe, & mortalis luminis haustu:
Quęrendæque alię syluę, callesque tenendi
Sunt alij, meliorque, Deum quæ semita monstrat.
Hęc musa. ò si te comitem dent rura beata

Bardo-

Bardolena mihi, ò qui nos propter amœnum
Benacum viridi sylvis in littore sistat:
Atq; olea, lauroque tegat, detque abdita vatum
Sensa, & vtranq; Dei pręcepta euoluere legem.
Rura, oro, Gibberte tuo Benacea vati
Da, viridesque oleas, & multa protege lauro.
Ille tuas laudes primum canet, & tua facta
Inclyta Mœonijs numeris ad sydera tollet.
Vt puerum mirata sacro cum Tybride Roma
Ante annos meritis titulis & honoribus auxit.
Vt res Romana, & sacrorum tradita iussu
Pontificum tibi summa in te vno sępe resedit.
Vt septem fremuere nouis applausibus arces.
Macte animis, macte ingenio, tu traijcis ęquor
Barbaricum, & ferro reges in bella ruentes
Alloquiis frenas, & cęptos ore tumultus,
Armaque, & hostiles animos, & pręlia sedas:
Fœdera, amicitiasque feris, pacemque reportas
Italię, populisque Dei. nec te tamen ingens
Terra capit. toto iuuenem tot plausibus orbe
Exceptum, tua te pietas, tua maxima virtus
In cœlum vehit, & terrę dat spernere honores:
Dat contemnere opes, vniq; incumbere olympo,
Ac solis Diuorum epulis, & nectare pasci.
Hęc vbi perpetuo cantauit carmine, & omnes
Respondent latè rupes: tunc concitus œstro
Fatidico, plenusque Deo Dauidica vates
Ipse etiam pater interpres oracula soluit,
Dignus, qui ante omnes citharam pertractet eburnam:
Quam quondam Solymę stupuere arcesque Sionis.

AD FRANCISCVM TVRRIANVM VERONENSEM.

TVRRI, si aut mihi villa & lar sit lætior, aut tu
Ferre domum tenuem possis, paruosque penates
Vrbe procul ruri sese abscondentis amici,
Quantum ego te his mecum CAPHIIS in montibus optem
Montibus his, vbi, si querulę nemora alta cicadę
Non rumpant, equidem vix norim ęstatis adesse
Tempora, tam leni mitescit Iulius aura.
Sed quid, si est angusta domus, dum puluere & omni
Munda situ: dum sit nullo turbata tumultu,
Nescia curarum, nullius conscia culpę:
Alta vbi per totum sit pax, & amica camœnis
Ocia, & integri per magna silentia somni?

Quid refert, alius minio laquearia rubra
Si inspicere, ipse velim fuligine nigra videre?
Si non deiectum cælo Iouis igne Typhoea
Terrigenasq; alios, spirantia signa, videbis
Admirans opus æterni memorabile IVLI,
At bona libertas aderit, quę rura beata
Prçcipue insequitur, simplexq; incedit & exlex.
Hic tibi, si paulo digitus sit inunctior, aut si
Potanti insonuit cyathus, vel si pede vtroq;
Non steteris. nemo obijciet, nemoq; sedentem
Arguet, hoc illi si fors super incubuit crus.
Stare, sedere, esse ex libito, & potare licebit.
Forsitan &, mihi quid vitæ, quid sit studiorum,
Nosse optas, quò vel damnes, vel singula laudes.
Mane venit, iuuat Auroram Solemq; videre
Nascentem, qui non alio consurgit eoo
Pulchrior, vnde noua lętantur singula luce,
Et Syluæ, scopuliq;, & pictis nubibus aer.
Parte alia Benacum alto de colle saluto,
Centum cui virides inuergunt flumina nymphę:
Ipse sinu magno genitor magno excipit amne.
Tum iuuat aut spectare boues mugitibus alta
Complentes nemora, aut pulsas in pascua capras.
Prę caper it, cui barba iubat, cui cornua pendent
Intorta, & grandes olido de corpore setę.
Pone gregem reliquum compellit harundine virga
Vpilio, multo armantur cui balthea fuso.
Interea natos discentes rustica amare
Numina, vicini nemoris gelidam voco in vmbram,
Qui libros, qui secum horę solatia portent.
Hic legitur viridiq; thoro, saxove sedetur
Glandifera sub Fago, aut Castanea hirsuta.
At varię circum syluis, & frondibus altis
Aßuetę ludunt volucres, atq; æthera mulcent.
Tum densum nemus, atque vmbrę per gramina lęta
Ieiunas nos inuitant spatiarier horas.
At fessi hęc inter pueri sitiuntq;, dolentq;
Plus ęquo retineri, & iam musasq;, librosq;,
Et Pana, & gelidi pinus odere Lycęi.
Ergo præcurrere, & acquas, & vina pararunt
Lucenti in vitro, & flores sparsere nitentes.
Aduenio. primas atro lita mora cruore,
Aut grossi mensas ineunt, Cors cætera, & hortus
Sufficit. Interea crebro sonat area pulsu,
Increpitat seges, & duri sub Sole coloni
Alternis terram feriunt, & Adorea flagris.

Fit clamor, resonat tellus rupesq; propinquæ,
Et paleę sursum strepitu iactantur inanes:
Læta Ceres alto ridens despectat Olympo.
Vmbra diem reliquum, somnus, libriq;, vięq;
Producunt, dum siccam ęstu Canis excoquit vrbem.
Verum, vbi cęruleis serus sese extulit vndis
Vesper, & in Cęlum surgentia sydera vexit,
Vicina è specula, magni admirator olympi,
Alta rupe sedens natis astra omnia monstro:
Accendoq; animos patriæ cœlestis amore.
Illi admirari, & cognoscere sydera discunt
Cępheaq;, Arctonq;, & seruantem plaustra Bootem.
Hęc ergo pręferre vrbi, & contemnere magna
Si possis, quid te teneat, ne tu ocyus ad nos
Accurras? etiam has sedes, hęc limina magnus
NAVGERVS subijt, nec dedignatus adire est
BATTVS amor musarum, ipsum quo tempore primus
Pana, atq; antiquos cecinit telluris amores.
Hìc me etiam desueta Deę, medicumq;, senemq;
Carmina iusserunt canere, & ridere beato
Illudentem vrbem, & male sani murmura vulgi.
Verum, hęc GIBERTVS ne viderit ipse, caueto:
Ni forsan Bubulone animum, curasq; relaxans
Propter aquam viridi lętus consederit herba
Quà placidus leni descendit Tartarus amne.
Scilicet hìc numeros non aspernatur, & audit
Nos etiam, & nostram, quamuis sit rustica, Musam.
Verum, vbi se sibi restituit, mentemq; recepit
Illam alto intentam cęlo, seu sacra sacerdos
Munera obit, totum seu contemplatur olympum,
Tum supra & musas, & ruris numina supra est,
Vitam agitans Diuùm, Dijs se cęlestibus ęquans.

In mortem Aliprandi Madrutij.

IMpositum quum te pheretro miserande MADRVTI
Cerneret illachrymans Cæsar, circumq; videret
Et spolia, & victis erepta ex hostibus arma,
Et modo victrices iuxta męrere phalanges,
Quantum (inquit) tua Mors nostris inimica triumphis
Lætitię, decorisq; adimit, spes quanta futuri
Tecum ALIPRANDE cadit: Sed non tua viuida virtus,
Vt te hunc aspicerem, tua non promiserat ętas:
Sed forte, qui Solymis mecum atque oriente subacto,
Barbaricis regum spolijs & mille tropheis
Olim magna tui docorares templa Tridenti.
Inuidit mors tanta tibi. Vos nobile corpus

Ferte

Ferte Ducis vestri iuuenes, & reddite matri
Exanimi: sed & hęc miserę solatia ferte,
Tantum ipsam peperisse virum, qui Cæsaris vsque
Et comes, & benegestarum pars maxima rerum,
Cęsaris ex animo nullo delebitur ęuo.

AD ALEXANDRVM FARNESIVM Cardinalem amplissimum.

PRiscæ virtutis, Romani & sanguinis hęres
FARNESI, quoniam nec Dij munuscula lęta
Despiciunt, hominum spicas, ac serta rosarum,
Libaq;, & exigui deuotum thuris honorem:
Tu quoque (si mores imitari, ac facta Deorum
Pręcipue Heroum est) non dedignabere parua
FRASTORI quę dona tui natusq;, paterq;,
Perpetui affectus monumenta, ac pignora mittunt,
Hos tibi pater Lyco, Scilla genitrice gemellos
Dat natus sua dona canes. Scyllę inclita origo
A Nilo est: Lycus à magno descendit Araxe
Qui quondam Euganeas transmißi munus ad oras
Pręstabant cunctis, siue aprum figere morsu.
Esset opus, rapidum cursu seu vincere ceruum.
Horum igitur sobolem natus tibi ab vbere matris
Nutrijt ablatam, & nostris exercuit aruis
Venatu assiduo, & vires durante labore,
Nostrorum famam nemorum, geminumq; ferarum
Terrorem, nunc ille tibi quam mittit habendam,
Romanis eadem in campis si forte sequetur
Gloria, & ignota fors in regione iuuabit.
At genitor, nati cum munere, carmina mittit
Hęc tibi: quę, quanquam tristi fugiente senecta
Lętitias cantusq;, tamen voluere camœnę
In te vnum, Dominęq; mei, nimiumq; potentes,
Vt canerem, musaq; canes comitarer amica.
Ergo tot rerum curis, ac pondere tanto,
Quo premeris, dum rem Romanam, ac publica curas,
Si quando defessum animum, mentemq; remittes
Liber, & ad dulces poteris te vertere musas,
Hęc quoque nostra leges: ea si dignabere tanti,
Inter Romanas vt eant spectanda camœnas.
Quod si etiam recreare animum corpusq; iuuabit
Venatu, & latos saltus ac densa ferarum
Lustra fatigare, & capreas agitare fugaces,
Tum canibus miscere tuis, tecumq; vocare
Ne pigeat nato missos. hirsutior ille

Cuncta niger, tantum pedibus & gutture canus,
Non inuitus herum Tyberonis voce sequetur.
Ast Athiso (nanque hoc alter de flumine nostro
Nomen habet) nec cursu impar, nec dente minaci
Segnior, anguineo suffusus terga colore,
Frontem albo pictus discrimine, pictus, & albo
Ceruicem, caudamq; imam, pectusq;, pedesq;,
Addictus lateri nunquam discedet herili:
Tantus amor domini: nisi forte cupidine prædę
Conspectæ impatiens etiam retinacula rumpat.
Hic tu, vel pulchro Calai, vel Tyndaridi alto
Polluci similis, syluas latratibus omnes
Complebis, rupesque hominum clamoribus altas,
Vectus equo hęmonio, & fulgenti clarus in ostro.
Attonitæ visu discent nemora inter amare
Rusticæ Hamadriades, discetis amare Dianæ
Insuetæ comites: volucri sed concitus ille
Fertur equo, vestrosq; aliò deportat amores,
Insequiturq; feras. ah ne illum accensa cupido
Venandi, excitos syluis impellat in vrsos:
Ne in sęuos impellat apros: tibi cura, Dione
Aeneadum genitrix, sit custodire nepotem,
Et iuuenem ilicea defessum sistere in vmbra.
Sat syluis animoq; datum est: illum sua Roma
Poscit, & expectat lati res publica mundi.
I spes magna vrbis, rebusque vocantibus adsis.
Interea, quando mihi Diuus habebere semper,
Ipse tibi CAPHIIS sacras in montibus aras
Instituam, qua se summo de vertice collis
Tollit, & ęquatum Benaci prospicit æquor,
Et virides olea ripas, patriamq; Catulli.
Hic tibi solennemq; diem, & renouanda quotannis
Sacra, tuo statuam semper de nomine dicta.
Tunc rosa, tunc violę, tunc purpurei hyacinthi,
Verbenęq; senem deceant, tunc texere flores,
Et viridem cano capiti imposuisse coronam,
Lętitiaq; diem & multo producere Baccho,
Fallentem senium, & curas de corde fugantem.
Forsitan & musarum aliqua, & tibi fautor Apollo
Plectra mihi, citharamq; dabit: Deus ipse canentem
Perq; tuos annos, perq; acta illustria ducet.
Infanti vt prima impellens cunabula Pallas
Accinuit cantu Graio, cantuq; Latino,
Scilicet & fari lingua assuefecit vtraq;.
Vt puerum aonio perfusum labra liquore,
Per dulces musarum hortos & amœna vireta

Perduxit,

Perduxit, nunc Vranie, nunc Calliopea,
Nunc Clio monstrante viam, nullaq; sororum
Non donante rosas, & serta virentia lauro.
Tum mores animumq; dedit, sensumq; senilem,
Atq; vrbem regere, ac sacro splendere galero.
Nec iam Roma capit, sed lata in regna vocatum
Ad pacem Europæ, non te maria alta fatigant,
Non iuga, non toties superatis nubibus alpes.
Te Pœninę arces, celerem te Norica saxa
Spectarunt rapido montana per ardua cursu,
Quantum Sol cœli, tantum telluris obire
Matre Dea comitante, & iter monstrante nepoti.
Nec satis hæc: maiora vrgent. Germania nuper
Grata Deo, nunc ingenijs elata superbis
Detrectare iugum Imperij, & se opponere patrum
Sanctorum placitis, & sacris legibus audet:
Nec iam Pontificum, nec iam vllos Cæsaris audit
Infęlix monitus, sed læuo numine Diùum
Arma parat: socium Cæsar te poscit in hostes,
Pro sceptro Imperij, pro relligione Deorum.
Tunc primum attonitæ gentes videre Latinę
Te, FRATREMQ. tuum patria virtute, animisq;
Inuictis pariter, res duri & munera belli
Tractantes: gemini quales duxisse feruntur
Tyndaridæ pulchri graias in bella cohortes.
Tunc primum Romana acies, antiquaq; virtus
Visa fuit: Ducibus tantis Mauortia pubes
Magnanimi Aeneadæ, memores virtutis auitæ
Bęlla cient: Italo pleni iam milite campi
Densantur: iam procedunt longo ordine signa
Sublata in ventos, lateq; inimica minantur.
Mec mora, iam summis Romanus miles, & arma
Alpibus apparent: concussæ motibus illæ
Fuderunt gemitus, longe vagus audijt Oenus,
Obriguitq; gelu: riguerunt flumina Rheni,
Et pauidus fluxit demissis cornibus Ister.
Romanum ad nomen planxerunt pectora matres,
Charaq; in hercynias traxerunt pignora syluas.
Sed quò me rapitis musæ? quid facta reuoluo
FARNESI? Maiora animo iam concipe, teq;
Impauidum, inuictumq;, alijs accinge triumphis.

AD IVLIVM III. Pontificem Maximum.

MAxime Diuini pastor gregis inclyte IVLI,
In terris cui summa vni est concessa potestas,

Sceptra vices q; Dei gerere, & regna infera Ditis,
Cœlorumq; fores aperire, & claudere posse:
Si tu, dum magnæ Italiæ, dum prospicis omni
Europæ, & vasta mundi sub mole laboras,
Paulisper potes à tantis secedere curis,
Et potes agrestes pastorum audire camœnas,
Nunc aures adhibe placidas mihi: Nanq; ego, quæ Pan,
Pan magnus cecinit nostros ventura sub annos,
Nunc referam, tua magne pater pars maxima quorũ est,
Cuius ab auspicijs Parcæ noua sæcula voluunt.
Nec te pœniteat pastorem audire canentem,
Quando etiam Admeti tauros formosus Apollo
Pauit ad Amphrysi ripas, tenuiq; cicuta
Non puduit cantare Deum sub tegmine acerno:
Et Veneri dilectus oues ductauit Adonis.
Scilicet & tu etiam post grandia nomina Pastor
Diceris, atq; hoc in primis cognomine gaudes,
Et pecudes curare soles, pecudumq; magistros.
Forte ego, dum medio terras Sol excoquit æstu,
Ipse Suessani pastor puer incola campi
Ducebam pastas viridi de valle capellas
In nemorum secreta, vmbras & frigora quærens,
Qua placidus cursu descendit in æquora Lyris.
Est lucus, prisci quem sacrauere latini
Syluano: in cuius medio densa ilice cinctum
Est pratum, agrestes vbi Dij persæpe videri
Audiriq; solent: hic Capripedes Satyriscos
Pastorumq; manum iunctis per mutua palmis
In girum canere, & lętas agitare choreas
Inuenio admirans. medius Pan magnus ouantem
Ad calamos, cantusq; regit ducitq; coronam.
Dumq; Deus canit ipse, silet tum cętera pubes.
Dum silet ille, alij Thyasos, cantusq; sequentes
Instaurant, repetuntq; Dei postrema canentis.
Ingeminat postrema nemus, respondet & Echo.
Tum me respiciens, mihi sanguine proximus Anthus,
Anthus Aquinatis pastor gregis, huc puer, inquit,
Huc ades ò Neore, & te his adiunge choreis:
Aut, spectare magis si te iuuat, aggere ab illo
Prospice, dum saturæ sua ducant ocia capræ.
Cui ego, Quin potius iuuet hoc de cespite vestros
Spectantem lusus, molli requiescere in herba.
Et tum forte Deus buccas sandice rubentes
Inflans, & picea frontem præcinctus acuta,
Ad calamos circumsiliens, hęc carmina cantu
Fatidico insanus latas fundebat ad auras.

Dicite

Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni,
Aurea fœlici nascuntur sæcula mundo.
Excipiunt Iuuenes, Iterat nemus, assonat Echo,
Aurea fœlici nascuntur sęcula mundo.
Tum sequitur Deus. ante tamen rex magnus Olympi
Bellumq;, horribilemq; famem, diramq; flagellis
Armatam Alecto è tenebris, & faucibus Orci
Immittet terris, genus vt mortale coërcens
Castiget, fraudesq; hominum, fastusq; superbos,
Et luxus, & spes miseras, & gaudia vana:
Dum tandem sese, atque Deos cognoscere discant.
Mox tantum expectatum illud, quod carmine sacro
Tot vates cecinere pij, fęlicibus astris
Adueniet tempus, quo Mons ille arduus, ille
Mons ingens, sublime caput super omnia tollat
Culmina, sydereum qui vertice tangat Olympum:
Quò neque vis ventorum adeat, non fulminis ignes.
Dicite Io Satyrisci, & io geminate coloni.
Aurea fęlici nascuntur sęcula mundo.
Hoc in Monte, Dei pecudes pascentur & Agni,
Graminis ęterni pingues, & velleris aurei.
Exilient & aquę viuę, quibus vbera caprę
Grandia distendant, distendant vbera vaccę.
Non malus hic serpens, non noxia creuerit herba,
Non sentes, sterilisùe filix, non frigida Taxus,
Sed bis lecta seges, sed bis grauis vua racemis:
Corticibusq; cauę sudabunt balsama pinus.
Hinc magnis pręstantem animis, & fortibus ausis
Fortunata nimis pastorem hæc sęcula habebunt,
Qui virtute regat populos, & legibus ęqui:
Diuinas qui pascat oues, & pascua latè
Extendat, pecudesq; ipsas, & ouilia seruet.
Hic primum diram Alecto, & Cocytia monstra
Caucasea ęrata religabit rupe catena.
Inde famem miseram è Latio populisq; Deorum
Pellet in hostiles gentes, & barbara regna.
Tum lęta vbertas, segetumq; onerata maniplis
Alma Ceres Italas spicis venerabitur aras:
Quam circum pueri salient, & rustica pubes,
Ridentesq; iocos, incomptaq; carmina dicent.
At noti musis Damones & Alphesibœi
Vota patri magno, laudesq; & sacra canentes
Aeternis illum numeris ad sydera tollent,
Heroemq;, Deumq;, salutiferumq; vocabunt.
Dicite Io Satyrisci, & Io geminate coloni.
Aurea fœlici nascuntur sęcula mundo.

Ille animum mox ad pacem, & discordia regum
Pectora conuertet, sanctisq; hortatibus iras,
Atque odia, & cæcos regnorum & laudis amores,
Horrendamq; sitim cædis, fusiq; cruoris
Sedabit, pelletq; feri mala semina belli.
Tum Pax alma ferens ramos fœlicis oliuæ,
Atq; Amor, & iunctis pariter Concordia dextris,
Et Genius comitum, & generis Hymenęus amator
Inuisent latè populos, Latijq; per arua
Lętitiam, risusq; ferent: tum iusta cupido
Bellorum, piaq; arma, Dei vertentur in hostes.
Iam video augustis latè plena æquora velis
Feruere, iam trepidare vagi septem ostia Nili,
Euphratemq;, Tygrimq; suo sese condere in amne.
Iam nec Bactra ipsum capiunt, non India tota
Maumetem fugientem, ipsum non caucasus ingens,
Non qui tot syluas, iuga tot comprendit Imaus.
Dicite Io Satyrisci, & io geminate coloni.
Aurea fęlici nascuntur sęcula mundo.
Quæ nam, quæ properant tantę per cęrula puppes
Deuotæ ad Tyberim, magnęq; ad męnia Romę,
Ceu densæ ad nidos latum per inane columbæ?
Agnosco gentem innocuam, numerumq; beatum,
Fęlices animas, fatis ab origine prima
Dilectas, quæ cęlo olim, Diuisq; fruantur.
En iam sanctam vrbem, iam septem in collibus aras
Impositas, summiq; pedes Pastoris adorant.
Hos inter, video, & nostri longa æquora sulcant
Arcades, Italiamq; petunt, fataliaq; arua
Arcades. ò Soli quondam cantare periti
Pastores, quos iustitia è tellure recedens
Postremos liquit, nunc rursus læta reuisit.
O sancti properate, vocat Deus æthere ab alto:
Vos alius iam grex, aliudq; expectat ouile.
Quin venit illa dies, quum nos quoque Menala nostra,
Arcadiamq; omnem, qua immani à gente repulsi
Fugimus in Latium, longo post tempore tandem
Visamus, dulcemq; auram. ò placidissime Peneu,
O Ladon, vos o gelidi pineta Lycęi
Quando ego per vestros meditabor carmina lucos,
Męnalios quando recinet mea tibia versus?
Męnalus auritas, dantesq; oracula quercus
Semper habet, semper doctas ille audit auenas.
Concipe Męnalios mea Tibia, concipe versus.
Talia cantabat memorans Pan magnus, at Anthus
Hęc referes puer, inquit, & hoc tibi munus habeto

Nunc

Nunc paruum, ventura dies maiora reseruat.
Tum mihi fiscellam dono dedit optimus Anthus,
Dicere & occasus astrornm, & dicere & ortus,
Et quid quæq; ferat tellus, quæ commoda Baccho,
Quæ Cereri, quid nam ventos, quid nunciet imbres,
Quæ tempestatum, cęli quæ signa sereni.
Denique quę cunctis natura sit indita rebus.
Virtutem in primis & honestum, quemq; docere,
Ac vitij ipse expers, aliena notare paratus.
Et iam tempus erat pastum deducere capras.

BATTVS amor Dryadum defunctum pastor IOLAM
Flebat. eum fontes, Alpinaq; numina circum,
Sarcaq;, pumiceoq; sedens Benacus ab antro
Męrentem lacrymis cansolabantnr obortis,
Ille autem nulla accipiens solamnia, tantum
Deserta sub rupe, in littoribus Benaci,
Talia nequicquam surdas iactabat ad vndas.
Immites Diui, & crudeles vos quoque Parcæ,
Crudeles nimium Parcę, vos ibitis amnes,
Aëreæ stabunt rupes: nusquam amplius ipse
His terris, nunquam hoc cælo agnoscetur Iolas.
Vt cecidit? semel in pratis vt purpureus flos,
Quem tetigit vel hyems, vel iniquo Sirius astro.
Currite iam fluuiorum vndæ, & producite vitam,
Et rupes durate: tamen non alter Iolas
Hos pecus in montes, non hęc ad flumina ducet.

INCIDENS AD IOAN. BAPTISTAM TVRRIANVM VERONENSEM

ILLA colum exercens saxo consedit aprico,
Læta tempore nouo, & liquefacta Sole pruina:
At iuxta nemore in magno grex pascitur omnis.

Ad eundem.

FRigidus at syluis Aquilo si increuerit, aut si
Hyberni pluuijs despendent nubibus imbres,
Nos habeat domus, & multo lar luceat igne.
Vpilio ingentem aut fugum, vel scissile robur
Sufficiat, tum vos, claro quando igne soletis
Iuniperi suaues circum diffundere odores,
Et vos Palladię flammis imponat oliuæ.
Ante focum tibi par uus erit, qui ludat, Iulus,
Blanditias ferat, & nondum constantia verba.
Ipse legam magni tecum monumenta Maronis.

O fortunatos nimium, si fata, quod æui
Nos manet, hac vna dederint producere vitam.

Ad eundem.

I*AM veniet ver purpureum, iuuenisq; re uertens*
Annus aget Zephyros, & cęlo desuper alto
Deducet pleno genitalia semina cornu:
Vnde hominum genus, & pecudum, vitæq; natantum,
Et pictæ volucres, & amantes roscida plantæ
In Venerem cæco æterni rapiuntur amore.
Gaudete, ò quicunque bonum speratis agrestes,
Quorum amor est sobolis, studiumq; nepotibus arua
Incolere, & paruas vlmis attollere vites:
Annus Io, nouus annus adest: mutatur & ætas,
Et meliora nouo nascuntur secula mundo.
Bella pater procul, & diras Saturnus Erinnes
Arcebit caro è Latio, ac sub tartara mittet.
Tum lethum, & cæcus furor, & vesana cupido
Perpetuis extra terras religata cathenis
Persoluent pęnas scelerum: at pax alta per omnem
Italiam magno populos sub Cæsare viset.
Ille autem insignis spolijs, & mille trophęis
Instituet festos alta ad Capitalia ludos.
Stabit onusta ingens, Tarpei ad limina templi
Quercus honore sacra, & prænuncia temporis aurei.
Tum vescæ glandes, tum terra sponte ferente
Omnia: comparibus disiunget colla iuuencis
Agricola, & rudibus mirabitur hordea sulcis
Sponte adolere sua, & nullo frumenta colono
Vndantem lætis segetem flauescere campis.
Noctibus in syluas & mollia prata serenis
Aethereo dulcem commixtum nectare rorem
Sudabit cęlum: tenera qui lectus ab herba
Mortales saturat mensa dapibusq; Deorum.
Salue magne Tybri, & vos natæ Tybride nymphæ,
Tuq; senex pater Eridane, & qui flumine Tusco
Benace in nostro placidus perlaberis agro.
Tuq; Athesis, cunctiq; amnes saluete Latini,
Dijq; omnes magnæ Hesperię, qui sæcula soli
Aurea Saturni primo meministis ab æuo:
Quum sepes vel limes adhuc communibus agris
Non foret, aut vlli variarent iugera sulci,
Sponte sua sed terra ferax daret omnia, & ipsa
Præberent dulci victum de robore glandes.

Incidens ad eundem.

Q*Varum pars brumæ impatiens, & condita terrę*
Expectat uer egelidum, flatusq; fauoni:

Pars passura hyemem, lęta ab radice virescit,
Emittitq; comam, siculumq; atque altera beta,
Atque ari virides, & odoriferę calaminthę,
Atque olus, atque rumex, & salsi gramina Crithmi.
Quas inter suaues mollesq; aspirat odores
Nunc, decus hortorum, menta; at, si vera loquuntur,
Nympharum quondam pulcherrima Graiu genarum.
Tum iuuat & frondes Apij, & sisymbria lęta,
Intubaq;, & toto florentes frigore soncos
Incolere, atque hortis aquilonem arcere nocentem.
Nox venit, & pastę redeunt ad tecta capellę.
Pręcaper it, cui barba iubat. cornua pendent
Intorta, & grandes olido de corpore setę.
Pone gregem reliquum compellit arundine virgo
Vpilio, multo armantur cui balthea fuso.
At mater longęua, igni dum brassica feruet,
Mulctra effert, grauidoq; recens lac vbere mulget.
Rusticus interea pinguis collector oliuę,
Interea & validus prima de nocte bubulcus
Aduenere domum: congesta tum focus orno
Ingenti, aut fago, vel fragmine roboris, ardet.
Tolluntur lętę flammę, lateq; relucent.

Alud incidens ad eundem.

AT nemorat & liquidis manantia fontibus arua,
Et placidus myrteta inter, laurosq; virente
Vicinus nitido Benacus labitur amne.
At focus, & circùm pueri, vernęq; canentes,
Dum cęna vndanti coquitur syluestris abeno,
Grandiaq; exurunt crepitantes robora flammæ,
Suspensę è summis pendent laquearibus vuę,
Malaque, castanęque, & passo fistula ventre.
Hyberna de nocte, boum stabula alta petuntur.
Vnà omnes matresque, viriquè, omnisq; iuuentus
Insomnem exercent noctem: pars pensa fatigat:
Pars texit teneros amerino vimine quallos:
Atque anus hic aliqua interea, dum vellera carpit,
Et teretem tremulo propellit pollice fusum,
Languentis oculos fabella fallit inani.

Aliud.

MAne domi validos pluuia vt conclusit agrestes,
Cęditur ilìceo distenta sagimine porca.
Lęta domus. tum sollicita in farcimine mater
Pingue suis niueum, & dissecti frusta cerebri,
Et niueum lac purpureo cum sanguine miscet.
Tum semen marathri, atque arentis gramina thymbrę
Adijcit, & coli inspersa sale concaua complet.

In natalem Diem Iani Fregosij Cæsaris F.

SAcrorum si plena Deo sunt pectora vatum,
Si norunt triplices fata futura Deæ:
Fortunate infans, verus tibi gloria vates
Grandia concordes concinnere Deæ.
Ecce tuo fęlix nasci nouus annus ab ortu
Incipit, atq; omen nomine habere tuo.
Cresce cito, magniq; patris mirarier acta
Incipe, & inuicti CAESARIS arma sequi.
Tempus erit, tibi cum partis iam mille trophæis
Et fessi rebus compositis Latij,
Barbaricis captis opibus, Ducibusq; subactis
Multa tibi circum tempora laurus eat.
Tum læta ante tuum stabit victoria templum,
Claudet & aerata lumina ahena sera.

De partu Victoriæ Farnesiæ, Guidi Vbaldi Feretrij, Vrbini Ducis, coniugis.

LVcinæ Iunonis opem VICTORIA supplex
Cum peteret, placido sic ait ore Dea.
Sis licet Aeneadum & Veneris de sanguine auito
Nata puella, tamen digna fauore meo es.
Quam Charites tanto iunctæ comitantur honore,
Grandia quam Parcæ fata manere canunt.
Quippe vbi Iunonis flos & Saturn a quercus
Iungantur, faustis currere Isaurum aquis,
Promittiq; tibi sobolem, qua pristina virtus
Italiæ, & priscus restituatur honos.
Nascere magne puer, patremq; imitatus Auosq;,
Magna aude. non Vos Vmbria magna capit,
Et iam infans sanctasq; manus, Diuamq; secutus
Optati in lumen ætheris exierat.
Ergo & quod potuit, risu agnouitq; parentem,
Præsentisq; dedit nuntia signa Deæ.

Tumulus Francisci Marij Molsæ Mutinensis.

QVod MOLSAE fuerat mortale, hac conditur vrna,
Extruxere suis quam Aonides manibus.
Cætibus at superùm fruitur nitidissimus almis,
Itque comes magno spiritus HIPPOLYTO,
Quem, MEDICA de gente satum pulcherrima virtus

Extulit, & cęli templa tenere dedit.
Quemq; vnum aut omnes coluit dum fata sinebant,
Atque oculis vates prętulit ipse suis.

AD IOANNEM LIPOMANVM ex Veronensi Prætura decedentem.

ADriacum LIPOMANE Athesis dum curret in æquor,
Dum meritis reddetur honos, & gratia, semper
Prætori tibi debebit Verona, patrique
Linquenti monumenta annos mensura per omnes.
Illa tibi semper diuinos soluet honores,
Et condet tua perpetuis annalibus acta.
I spes, o, Venetum, & quem iam moderamina parua
Non capiunt, i te maioribus insere sceptris:
Et lacrymas, & vota quibus comitamur euntem
Accipe, discessusq; tui dona vltima porta.

In mortem Ioannis Baptistæ Montani Medici Veronensis.

DVM Medica MONTANE doces ope vincere fata,
Et Lachesi inuita viuere posse diu,
Lethęo indignans pressit te parca sopore,
Et secuit vitę grandia fila tuæ.
Sic, animas & tu Asclepi dum subtrahis orco,
Te quoque sęuorum perdidit ira Deûm.

Ad Ioannem Matthæum Gibbertum Episcopum Veronensem.

MElsineę rupes, subiectaq; littora Tusci,
Quæ suprema sonans alluit nuda lacus.
Annuite: agrestem dum, votum pauperis, aram
E viuo Thyrsis cespite tollit humo.
Nunc herba struit, atque hederis & floribus ornat:
Et GIBBERTE tibi rustica sacra facit.
Ast olim auratam niueus tibi Taurus ad aram
Cornibus auratis victima magna cadet.

Ad eundem.

NAiades hoc GIBBERTE tibi Benacides antrum,
Et qui muscoso fons cadit è lapide,
Sacrauere. tibi sit cura & fontis & antri:
Et quandoquæ Deus ad tua sacra veni.
Et sacer est: & habet spirantes suauiter auras
Hortus: & est nullo gratior vmbra loco:

Et

Et nusquàm est logeua mage, & felicior arbos,
Pulcher Adoni tua, pulcher Apollo tua.
Hic canere, & tenuem posse exercere camęnam
Ille dedit: sanctus qui mihi semper erit.
Hic herbas, succosq; tuos, artemq; relinquo
Phębe: soles musas tu quoque amare magis.

Ad eundem.

IPsa tibi GIBBERTE Deus lego Lychnida Leuce
Melsineis Leuce cognita littoribus.
Et pulchram Cyanum, & canentia lilia necto,
Illa colore magis, hæc & odore placent.
Roma caput sacro decoret tibi magna galero:
Non tamen & Leuce, non sua serta dabit.

Ad eundem.

Et laurum, & Citrum hanc teneram de matre reuulsam
GIBBERTO sacram Thyrsis vtranque serit.
Hanc Venus, ast illam iuueni, seruabis Apollo,
Ne noceant ęstus, ne noceat ve gelu.
Tu quoq; Benaci vicino Nais ab amne
Clam gelidas teneris frondibus affer aquas:
Dumq; feres, dic: Sancte humili tibi nunc dea riuo,
Cum venies, toto seruiet amne tibi.

De Marsango fluuiolo, prope Villam Ioannis Baptistæ Rhamnusij, in agro Patauino.

QVi te populea cingit MERSANGE corona,
Dulce vt in vmbrosis cornibus aura sonet:
Ac ne vnquàm inficiat lutulenti sordida plaustri
Te rota, sub firmo dat tibi ponte viam
Vicinę cultor villę, RHAMNVSIVS, horti,
Agrique, & dominus ripę vtriusque rogat
Lenis vere flue, atque niuali prouidus vndę
Arida in ęstiui sydera parce canis.
Sic tibi grata Nape geminabit serta quotannis,
Et tua par magnis amnibus ibit aqua.

De eodem.

QVi modo fons MERSANGE humilis, modo cornibus ingens
Per salicum rapido laberis amne nemus.
Vere nouo MERSANGE mihi flue lenior vndis,
Vberior, sitiens cum coquit arua Canis.
Frigentes ęstate tibi RHAMNVSIVS umbras
Sparget, & ad gelidas ipse sedebit aquas.
Vere rosam uiolasque feret, pictasque corollas
Pulchra tibi hinc Nais, hinc Galathęa dabit.

FINIS.

Registrum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R
S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd.

Omnes ſunt Quaterniones, prȩter D d ternionem.

Venetijs, apud Iuntas. M D LXXIIII.